COMMENTARII IN CANTICVM CANTICORVM,

AVCTORE

R. P. CORNELIO CORNELII A LAPIDE

E SOCIETATE IESV,

S. Scripturæ olim Louanij, poſtea Romæ Profeſſore.

INDICIBVS NECESSARIIS ILLVSTRATI

ANTVERPIÆ

Apud IACOBVM MEVRSIVM.

ANNO M. DC. LVII.

Cum Priuilegio Cæſareo & Regis Hiſpaniæ.

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS PER FLANDRO-BELGIVM

EGo infraſcriptus Societatis IESV per Flandro-Belgium Præpoſitus Prouincialis, poteſtate ad hoc mihi factâ ab Admodum R. P. Noſtro Goſvvino Nickel Societatis eiuſdem Præpoſito Generali, do facultatem Iacobo Meurſio typographo Antuerpienſi typis mandandi Commentaria R. P. Cornelij Cornelij à Lapide in Eccleſiaſten, librum Sapientiæ, & Cantica Canticorum. In quorum fidem has manu meâ ſubſcriptas, & ſigillo officij mei munitas dedi. Louanij 29. Nouemb. 1656.

Thomas Dekens.

APPROBATIO CENSORIS.

COmmiſſos mihi infraſcripto Commentarios in Eccleſiaſten, Sapientiam, & Cantica Canticorum, quos in lucem mittit R. P. Cornelius à Lapide Societat. IESV olim Louanij, poſtea in Vrbe Sacræ Paginæ Profeſſor, prælo digniſſimos iudico. Opera ſanè pulchra, ſublimia, pura, & tanto ſententiarum pondere ac Sanctorum placitis ornata, vt quiſque ea legens in eis copioſam meſſem inueniet. Actum Antuerpiæ 27. Aprilis, anno 1638.

Gaſpar Eſtrix S. Theol. Licent. Canonicus & Plebanus Antuerpienſis ac Librorum Cenſor.

COPIA

COPIA PRIVILEGII SOCIETATIS IESV PRO SACRO ROMANO IMPERIO.

CVM ex mandato Sacræ Cæſareæ Maieſtatis, omnibus & ſingulis Typographis, Bibliopolis, atque alijs quibuſcumque librariam negotiationem exercentibus, ſeriò ſtrictéq; inhibeatur, ne quis libros vllos à Societatis noſtræ Patribus hactenus editos, aut edendos in poſterum, intra Sacri Rom. Imperij, regnorumq; & dominiorum Sacræ Cæſareæ Maieſt. hereditariorum fines, ſimili aliòve charactere aut forma, ſiue in toto, ſiue in parte, excudere vel recudere, vel aliò recudendos mittere, aut alibi etiam impreſſos inuehere, vendere, aut diſtrahere clàm, ſeu palàm, citra ſupradictorum Patrum conſenſum ac teſtimonium audeat vel præſumat; ego Thomas Dekens Societat. IESV per Prouinciam Flandro-Belgicam Præpoſitus Prouincialis, concedo Iacobo Meurſio Typographo Antuerpienſi facultatem excudendi R. P. Cornelij Cornely à Lapide Societatis noſtræ Theologi Commentarium in Eccleſiaſten, Canticum Canticorum. & librum Sapientiæ, ab eiuſdem Societatis Theologis examinatum & approbatum. In cuius rei fidem litteras manu mea ſubſcriptas, & ſigillo officij mei munitas dedi. Louanij 29 Nouemb. 1656.

Thomas Dekens.

SVMMA PRIVILEGII.

PHILIPPVS Dei gratia Hiſpaniarum & Indiarum Rex Catholicus, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Sereniſſimus Belgarum Princeps, diplomate ſuo ſanxit, ne quis Cōmentarium in Eccleſiaſten, Cantica Canticorum, & librum Sapientiæ, auctore R. P. Cornelio Cornelij à Lapide Societatis IESV ſacerdote, ſacrarum Litterarum in Collegio Romano Profeſſore, præter Iacobi Meurſii Typographi Antuerpienſis voluntatem, intra decem annos proximos in Belgio excudat, aut alibi terrarum locorúmve excuſum, in has Inferioris Germaniæ prouincias inferat, venalémve exponat. Qui ſecùs faxit, præter confiſcationem exemplariûm, triginta florenorum, pro ſingulis libris ſic illatis ſoluendorum pœnâ multabitur, ſicut latiùs patet in litteris datis Bruxellæ anno M.DC.LII. die 1. Iunij.

Signat

Gaillard.

IN CANTICVM CANTICORVM

PROLEGOMENA.

HEBRAICE liber hic inſcribitur שיר השירים *ſcir haſſcirim*, id eſt *Canticum Canticorum*, ſiue carmen carminum. Carmina enim ſuam habent metri harmoniam & quaſi concentum, ideoq; & voce modulatâ concini ſolebant, vt ſuauiùs in aures, menteſq; audientium influerent. Vnde S. Dionyſ. Eccleſ. Hierar. cap. 3. Canticum Canticorum vocat *dulcia carmina diuinorum amorum*. Nam, vt ait Euſeb. lib. 12. de Præpar. c. 14. ex Platone lib. 6. de Republ. carminibus & canticis ſuauiter inſtillandus eſt pueris Dei & virtutis amor; cauſam addit, dicens: *Vt igitur pueri animus legem ita ſequatur, vt vnà cum ea gaudeat, atque doleat, odas perdiſcant, crebroque cantitent, quibus laudes, atque vituperationes earum rerum contineantur, quas lex laudat, atque vituperat. Quoniam enim teneriores anni rationem virtutis non ſuſcipiunt, laude, atque cantu præparantur. Iure igitur apud nos Prophetarum odæ addiſcuntur à pueris.* Hinc & Dauid ignita ſua de Deo & virtute dogmata carmine, putà odis Pſalmorum conſcripſit, vt ſubdit Euſeb. Patrem ergo Dauidem hîc imitatur filius Salomon. Quocirca in Bibliis Arabicis titulus huius libri eſt: *Carmen carminum & eſt laus laudum Salomoni ſapienti*, hoc eſt, cuius proprius auctor eſt Salomon mortalium ſapientiſſimus. In Syriacis verò hic eſt titulus: *Sapientia ſapientiarum ipſius Salomonis liber*, qui vocatur Hebr. *ſcir haſſcirim*, id eſt, *hymnus hymnorum, ſiue Canticum Canticorum.*

Libri inſcriptio.

Canticum eſt carmen diuini amoris. Cur?

Porrò Canticum Canticorum Hebr. idem eſt, quod Canticum præſtantiſſimum & ſuauiſſimum, ſicut Sanctum Sanctorum idem eſt, quod templum ſanctiſſimum. Hoc enim Canticũ longè ſuperat, non tantùm omnia cantica & carmina Moyſis, Debboræ, Annæ, Ezechiæ & Iſaiæ, vt explicat Origenes, ſed & ipſius Salomonis. ipſe enim cõpoſuit carmina quinque & mille. 3. Reg. 4. 32. Vnde Chald. vertit: Decem Cantica dicta fuerunt in ſæculo iſto, & Canticum hoc laudabilius eſt omnibus iſtis. Primum Canticum fuit Adę, ſecundum Moyſis, tertium filiorum Iſrael, quartum Moyſis, quintum Ioſue, &c.

Addit Euſebius Cæſar cuius verba recitat hîc Coſmas Hortolanus, hoc Canticum dici Canticorum, quia canit rem pręſtantiſſimam & dulciſſimam, eamq; velut propheta & vates canendo prædicit, nimirum Verbi incarnationem, *ac per eam Eccleſiæ cum ipſo deſponſationem.* Audi Euſebium: *Sicut Agnum demonſtrante Ioanne velut Ioannis gratia ſunt lex & prophetæ, ſic etiam quæ in Cantico Canticorum ſignificantur, finis ſunt omnium, quæ in diuina Scriptura ſignificantur, ac ſicut ſecundùm legem erant Sancta, & poſt Sancta Sanctorum nullus præterea erat locus, ſic & præter Cantica Canticorũ, nullam licet expectare interiorem, aut recentiorem promiſſonem.*

Eſt de re præſtantiſſima.

Eadem penè ad verbum habet S. Athanaſ. in Synopſi, vnde ea deprompſit Euſebius. Porrò hæc Verbi cum carne noſtra deſpõſatio fuit beneficium miraculum & prodigium ſæculorũ omnium maximum. Illo enim homo Deo, terra cælo, caro Verbo aſſociata eſt arctiſſimo hypoſtaticæ vnionis vinculo, quò fit, vt homo ſit Deus, & Deus homo. Adam enim audiens à ſerpẽte: *Eritis ſicut Dij*, appetierat æqualitatem Dei, ſed ſuperbè nimis & perperam, Chriſtus ergo,

ergo,vt hunc hominis excellentię appetitum corrigendo expleret, immenſè ſe dimiſit & exinaniuit,*in ſimilitudinem hominum factus,& habitu inuentus vt homo*.Philip.2.vt hominem exaltaret,ac faceret Deum: *Chriſtus factus eſt homo,vt homo fieret Deus*,ait S.Auguſt.

Antequam textum aggrediar, quatuor ex more præmittenda ſunt. Primum de libri auctoritate & auctore. Secundum de operis argumento. Tertium de modo & ſtylo. Quartum de eius partitione & partibus.

CAPVT PRIMVM.

Cantici Auctoritas & Auctor.

Canticum reijciunt hæretici.

PHILASTRIVS lib.de Hæreſib.c.133.& Iacobus Chriſtopolitanus Præfat. in Cant.ſcribunt Iudæos & hæreticos nonnullos aſſerere hoc Canticum non eſſe ſcripturam Canonicam,nec ſcriptum eſſe ſpiritu Dei, ſed Cupidinis, eò quòd canat amores Salomonis & vxoris eius,putà filiæ Pharaonis,ideóque profanum eſſe & carnale. Vnde in eo numquam nominari Deum. Id ſenſit olim Theodorus Mopſuetanus & nunc Anabaptiſtæ. Idem Caſtalioni tribuit Beza Præfat.in Ioſue.

Verùm errant,quia multa ſunt in Canticis,quæ non reginam Salomonis vxorem,ſed ruſticanam paſtoris coniugē indicant. Vt illud c.1.*Vineam meam non cuſtodiui*.Et: *Abi poſt veſtigia gregum tuorum,& paſce hædos tuos*,& illud c.5.*Inuenerunt me cuſtodes,qui circumeunt ciuitatē,percuſſerunt me & vulnerauerunt me.* Quis enim auſus fuiſſet reginam vulnerare? multaque talia paſſim occurrunt.

Imò Spiritus ſanctus,vt oſtendat ſe hoc Cantico per ſponſam nullam certam feminam intelligere;nunc eam vt ruſticam,nunc vt filiam Principis inducit,vt Cant.7.*Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia Principis*? nunc eam ſponſam vocat,nunc ſororem.

Denique vt oſtendat ſponſam hanc eſſe ſpiritualē,non corporalem,ei dat epitheta,quæ corporalē dedecorent,ſpiritualem verò decorent & ornent,vt quod dat ei caput inſtar Cameli, naſum inſtar turris, oculos inſtar piſcinæ, dentes inſtar gregum ouium detonſarū, denique quod eam dicat totam eſſe nigram,ſicut tabernacula Cedar. Quare certū eſt ſponſam hîc non aliam eſſe poſſe,quàm Eccleſiam,& ſpōſum Chriſtū,eiuſq; ſpirituales nuptias hîc cani.

Canticum eſt liber Canonicus.

De fide ergo eſt, hunc librum eſſe Canonicam Scripturam ſpiritu non Cupidinis, ſed charitatis à Deo dictatam: vnde hic liber,tam ab Hebræis, quàm à Chriſtianis ſemper habitus fuit Canonicus, vt patet ex Concil. Florent. Trident. Carthag. III.& ceteris, qui Cathalogum librorum Canonicorum texuerunt.

Auctor eſt Salomon: vnde Hebraicè titulus libri eſt: *Canticum Canticorum, quod eſt Salomonis*,qui occaſione nuptiarum cum filia Pharaonis ſcripſit hoc canticum; quare ad eam grammaticè alludit,vt cùm eam vocat filiam Principis;& cùm ait c.1.9. *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te.* Hinc & à Salomone vocatur Sulamitis,q.d.Salomonia,ſiue Salomonis vxor. Salomonem enim grammatico ſenſu hîc intelligi patet ex illo c.3.v.7.*En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt*, & v.9.*Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani*,& v.11. *Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate*,&c.

Quocirca Honorius Auguſtodunenſis ait ſenſum literalē eſſe de filia Pharaonis,allegoricum de Eccleſia,vbi per ſenſum literalem intelligit grammaticum,

ticum,per allegoricum verò figuratum & metaphoricum, qui tamen in parabolis eſt literalis. Alij per ſponſam intelligunt reginam Saba, quæ venit ad Salomonem,vt audiret eius ſapientiam, de qua Æthiopes narrant ipſam concepiſſe ex Salomone filium, qui factus ſit rex Abyſſinorum: vnde eorum rex putà Preto Ioannes etiam nunc ſe ſcribit filium Salomonis. Verùm ad literam genuino ſenſu,vt patebit ex ſequent. per ſponſam neutra harum,vel aliarum feminarum,ſed ipſa Eccleſia intelligitur. Ex dictis colligi videtur,quòd Salomon hoc Canticum ſcripſerit non diu poſt nuptias ſuas cum filia Pharaonis,quando donatus à Deo ſapientiâ cælesti,caſtè & piè Deum colebat. Vndè ab eo vocatus eſt *Idilia*,id eſt,*amabilis domino*. 2. Reg. 12.25. Licet Delrio, Hortulanus, Bacchiarius,& alij hunc librum ſcriptum velint à Salomone poſt lapſum,eumque vt ſignum pœnitentiæ ipſius aſſignent: ſed ante lapſum ſcriptum eſſe docent Guidacerius, Almonacirius, Sottomaior, Dionyſ. Carthuſ. Giſlerius, Salmeron & Bellarm. lib. 1 de Verbo Dei cap. 5. & alij.

Cur Salomon à Septuag. inſcribitur.

Porrò Septuag. Complut. & Regij hunc libro dant titulum: *Canticum Canticorum, quod eſt Salomoni* in datiuo, ſcilicet vero Salomoni, putà Chriſto Domino dedicatum, ait Chryſopolitanus, quodq; Salomoni, id eſt, pacifico & à paſſionibus vacuo congruit; hic enim omnes affectus, totumq; amorem tranſtulit in Deum, ait Philo Carpathius. Vaticani habent *Canticum Canticorum, quod eſt Salomon*, id eſt Salomonis: videntur enim Septuag. τῷ *Salomon* ponere, vt indeclinabile, quod proinde cuiuſuis poteſt eſſe caſus. Vnde Origen. τῷ *Salomon*, inquit, *vel Salomoni oſtendit hoc opus tantùm eſſe Salomonis*. Hebræi enim, vt Græci, ſæpè datiuo vtuntur pro genitiuo, præſertim cùm rem alicui propriam eſſe ſignificant: vnde dicunt; villa, quæ eſt mihi, id eſt, quæ eſt mea; liber, qui eſt illi, id eſt, qui eſt illius: ſic in titulis Pſalmorum, pro *Pſalmus Dauidis* Septuag. vertunt τῷ Δαβὶδ, id eſt, *Dauidi*, in datiuo, quia Dauidi inſpirati & dictati ſunt Pſalmi à Deo, æquè ac Canticum Salomoni. Hinc & Arabicè hic liber inſcribitur: *Carmen Carminum, ſiue laus laudum Salomoni ſapienti*. hoc eſt, cuius vnicus auctor eſt Salomon: Arabes enim datiuo perſonæ vtuntur, cùm ſignificant rem alicui eſſe propriam & peculiarem.

CAPVT SECVNDVM.

Argumentum.

SAlomon in Prouerbiis fideles quoſlibet docet legē Dei & communia virtutis dogmata. In Eccleſiaſte eiſdem mundi, vitæq; vanitatem demonſtrat. In Cantico à vanitate auulſos, totos ad veritatem, Deiq; amorem traducere ſatagit. In Prouerbiis ergò inſtruit incipientes, in Eccleſiaſte proficientes, in Cantico perfectos. Vnde S. Hieron. in prologo Galeato (qui quaſi galea Bibliis præfigitur) trium librorū Salomonis, puta Prouerbiorum, Eccleſiaſtæ, & Cantici Canticorū hoc dat argumentū: *Salomon pacificus & amabilis Domino mores corrigit* (in Prouerbiis) *naturam docet* (in Eccleſiaſte) *Eccleſiam iungit & Chriſtum* (in Cantico) *ſanctarumq; nuptiarum dulce canit Epithalamium*. Epithalamium eſt carmen ſuper thalamo, ait Caſſiodorus, Beda & Haymo. Prior id ſcripſit Origen. & poſt eum S. Gregor. Nyſſen. & tres Patres Anonymi apud Theod. Quocirca Anſel. *Salomon*, ait, *in Prouerbiis eſt Ethicus, quia tractat de moribus; in Eccleſiaſte Phyſicus, quia agit de natura; in Cantico Theologus, quia diuinis incumbit*. Vide dicta in Procœmio Prouerbiorum & Eccleſiaſtæ: nimirum prudentiſſimè Deus, vt oſtenderet immenſam ſuam in homines charitatem, quamque ardenti amore Chriſtus homo factus Eccleſiam ſibi copulauerit, voluit à Salomone

Argumentum & epithalamium Chriſti & Eccleſiæ.

mone 1013. (tot enim anni fluxêre à primo anno regni Salomonis vſque ad annum, quo natus eſt Chriſtus) annis antè cani hoc carmen Chriſti nuptiale. Igitur Salomon, quaſi typus & parens Chriſti, eius per incarnationem cum Eccleſiá fidelium deſponſationem hoc epithalamio, id eſt, nuptiali Cantico, ſiue carmine deſcribit, in quo proinde Chriſti prædicationem, paſſionem, mortem, reſurrectionem, aſcenſionem, miſſionem Spiritus ſancti, prædicationem Apoſtolorum & Gentium conuerſionem, Eccleſiæ fundationem, propagationem & perfectionem, ac præſertim reciprocos Chriſti & Eccleſiæ ſpirituales amores graphicè depingit. Ita Patres & Doctores Græci & Latini vnanimi conſenſu, quin & veteres Hebræi, ac Talmudiſtæ ad literam intellexêre hoc Canticum de Meſſia; ſiue de Chriſto & Eccleſia, teſte Iſidoro Clario hîc. Quare temerarium eſt hoc negare, atque alium ſponſum, aliamq; ſponſam hîc fingere.

Prima ſponſa Verbi eſt humanitas ab eo aſſumpta.

Vbi nota, Chriſtus in incarnatione quaſi duplex iniit connubium: primum Phyſicum cum humanitate ſua, quam phyſicè & realiter ſibi vniuit: ſecundùm Ethicum cum Eccleſia, totaque natura humana, quam ſibi per humanitatem à ſe aſſumptam coniunxit, poſterius ſequitur ex primo. Quia enim Chriſtus humanitatem ſuam ſibi copulauit, & quaſi deſpondit, hinc in ea, & per eam totam pariter naturam humanam & Eccleſiam ſibi deſpondit. Ideo enim humanitatem aſſumpſit, vt per eam omnes homines & fideles, quaſi membra ſibi copularet & aſtringeret, vtque eorum eſſet caput & princeps, caput, inquam, homogeneum, eiuſdem ſcilicet cum hominibus generis & naturæ. In priori coniugio ſponſus eſt Chriſtus, ſponſa eſt humanitas à Chriſto aſſumpta, cui proinde primò & propriè adaptari poſſunt quaſi omnia, quæ in Cant. de ſponſa dicuntur: in poſteriori ſponſus eſt Chriſtus, ſponſa eſt Eccleſia: poſterius prioris eſt finis & terminus; finis enim incarnationis Verbi ex Dei dignatione fuit inſtitutio & ſanctificatio Eccleſiæ: quare in inſtitutione Eccleſiæ includitur, & præſupponitur Verbi incarnatio, velut in fine medium, & quaſi in effectu cauſa. Quapropter ſenſu primo, quem de Chriſto & Eccleſia ſingulis verſiculis aſſignabo, intelligendum lectori relinquo, eumdem Chriſto & humanitati ab eo aſſumptæ mutato nomine eſſe adaptandum, vti ſubinde ſuis locis diſertis verbis declarabo, præſertim cap. 1. v. 1. Porrò prius coniugium longè nobilius eſt ſecundo, hinc & prior ſponſa longè nobilior eſt poſteriore. Humanitas enim Chriſti longè dignior, pulchrior & ſanctior eſt totâ Eccleſiâ, quia omni virtute, gratiâ, & gloriâ longè excellit omnes homines & Angelos etiam coniunctos & ſimul ſumptos, quia ipſa hypoſtaticè vnita eſt Verbo, ac per ſe primò Deum attingit, ab eoque omnes dotes, virtutes & gratias haurit, quæ Verbum decent, & quas humanitatem Verbo hypoſtaticè vnitam habere par eſt, & congruum. Quocirca quæcumque hîc dicuntur tam primo ſenſu de ſponſa Eccleſia, quàm ſecundo de ſponſa anima, ac tertio de ſponſa Deipara, præ omnibus attribue humanitati Chriſti; ipſa enim vti eſt caput Eccleſiæ, ita eſt & caput omnium animarum ſanctarum, ipſiuſque Deiparæ; quamobrem ipſa prima eſt ſponſa Verbi, quæ animas ſanctas, ac Deiparam ſponſas efficit, Deoque deſpondet. Hac de cauſa humanitas Chriſti ſponſa prima eſt, ſi cum verbo quaſi ſponſo comparetur: ſiu autem cum Eccleſia anima ſancta, & Deipara conferatur, iam ipſa non tam ſponſa eſt, quàm ſponſus. Chriſtus enim non tantùm quà Deus, ſed & quà homo Eccleſiam, animas, & Deiparam ſibi vt ſponſo deſpondet, vti docet Apoſtolus Epheſ. 5. 32. & 2. Corint 11. 2. *Deſpondi*, inquit, *vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* ita docent Caſſiod. Origenes, Theodor. Beda, Nyſſenus, Philo Carpath. Aponius,

Rupert.

Rupertus, S. Bernardus, & alij paſſim hoc libro, ſed præſertim c.6.8. ad illa, *vna eſt columba mea, perfecta mea,* &c.

Prima ergo Chriſti ſponſa eſt eius ſacratiſſima humanitas, ſecūda eſt Eccleſia, tertia eſt Deipara, quarta eſt anima ſancta. Cauſam dat hoc loco Theodoretus, dum ait: *Hoc eſt bonorum caput, diuinæ benignitatis ſumma, ineffabilis bonitas, incredibilis miſericordia, immenſa clementia, inenarrabilis charitas, quod auctor ipſe, & effector, & procreator, & dominus, & Deus, & princeps, atque idem ſemper luteum hoc animal mortale, & corruptibile, & ingratum, atque inutile à morte & ſeruitute diabolica eripuerit, atque ita libertatem largitus ſit, vt non ſolùm nos liberos conſtituerit, ſed in filios adoptarit: neque ſolùm tribuerit adoptionis munus, verùm etiam ſponſam & vocarit & fecerit, eodemque numero ſponſum habuerit, atque innumerabilia dona ſponſalia dederit, & cubile, & thalamum adornarit, & nudam induerit, & denique factus ipſe ſit ſponſa & amicus, & panis, & potus, & via, & oſtium, & vita, & lux, & reſurrectio.*

Porrò quia ſinguli fideles & maximè iuſti ſunt membra Chriſti & Eccleſiæ, hinc de iis ſingulis Canticum accipi poteſt in ſenſu non tam myſtico, quàm literali, ſed inadæquato & partiali. Vnde de anima iuſti ad literam Canticum explicat S. Iuſtus Orgelitanus, Ioannes à Ieſu Maria Carmelitanus, & alij, imò Bellarminus cenſet hoc Epithalamium non tam eſſe Chriſti & Eccleſiæ, quàm Chriſti & animæ ſanctæ, præſertim eminentis & perfectę, hæc enim habet ſodales, quæ crebrò hîc inducuntur, cùm Eccleſia non habeat ſodales, ſed ſubditas & filias. *Item Chriſti & animæ ſanctæ.*

Rurſum hoc Canticum aptè congruit Chriſto & B. Virgini, tum quia ipſa inter iuſtos eminet, ſicut luna inter ſtellas, tum quia Verbi incarnatio, & per conſequens deſpōſatio Eccleſiæ in ipſa, & per ipſā perfecta eſt: tum quia caro Chriſti aſſumpta à Verbo fuit caro B. Virginis: quare cùm carnē ſibi deſpondit Chriſtus, quaſi B. Virginem ſibi deſpondit. Vnde de B. Virgine totū hoc Canticum explicat Rupert. Guilielmus, Raruus, Honorius Auguſtodunenſis, Hailgrinus, Card. Alanus, Inſul. Placidus, Nigidius, & Ioannes Picus Carthuſ. *Denique Chriſti & B. Virginis.*

Iam verò per Eccleſiam cum Theodor. Aponio, Beda, & aliis hic accipe cœtum fidelium credentium in Chriſtum, tum ex Gentibus, tum ex Hebræis congregatorum, quæ cœpit ab Abel & Adam, propagata eſt per Abraham, formata per Moyſen, ac perfecta eſt per Chriſtum. Omnes enim veteres Patriarchæ & Sancti, qui in lege tam naturæ, quàm Moſaica Deo ſanctè ſeruierunt, crediderunt in Chriſtum venturum, ac per hanc fidem iūſtificati & ſaluati ſunt: Quare pertinent ad Eccleſiam Chriſti, vti alibi oſtendi ex S. Auguſtino. Hinc patet perperam nonnullos Canticum hoc arctare ad Chriſtianos natos poſt Chriſtum, alios ad Iudæos natos ante Chriſtum, vti Chaldæus R. Salomon & Aben Ezra illud arctant ad Synagogam, quaſi hîc deſcribatur deſponſatio Synagogæ cum Chriſto, quæ facta eſt per Moyſen: ſed eis venia danda, quia cùm ſint Iudæi iudaizant. *Eccleſia eſt omnium ſæculorum.*

Igitur hoc Cantico recenſentur amores, gratiæ & beneficia à Deo per Chriſtum in Eccleſia collata, à primo iuſto Abel nōn tantùm vſque ad Chriſti reſurrectionem, vt volunt Caſſiodor. Angelomus, Beda, Hailgrinus, Alcuinus & D. Thomas, ſed vſque ad finem mundi, quando Eccleſia triumphans Chriſto in cæleſti gloria copulabitur, beabitur & regnabit in omnem æternitatem. ita Theodor. Aponius & alij.

Totus ergo hic liber ſpirat amores diuinos, adeò vt amor ipſe hîc loqui videatur, nimirum in Salomone Deus, & Spiritus ſanctus, qui vera eſt charitas, loquitur. Vnde S. Auguſt. in ſpeculo aſſerit Canticū non eſſe aliud, quàm carmen

men amoris & iubilũ charitatis: *Sed de illo* (Cantico) inquit, *in hoc opus quia transferre poſſumus, cùm totus amores ſanctos Chriſti & Eccleſiæ figurata locutione commendet, & prophetica pronuntiet altitudine: niſi quòd in eo, quamuis ſit ad intelligendum difficillimus: poſſumus tamen facile aduertere, quantum ſit diuina illa & diuinitus infinita charitas appetenda, quantique pendenda: quandoquidem ibi non ſemel dicitur, ſed alio, atque alio loco, iterùm ac tertiò repetitur: Adiuro vos filiæ Ieruſalẽ per capreas, ceruoſq; camporũ, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit: Adiuro vos filiæ Ieruſalẽ in virtutibus & viribus agri, ſi leuaueritis charitatem quoadusque velit. Eccleſia quippe, in qua vtique ſumus, his verbis exhortatur filias ſuas, hoc eſt, ſeipſam in plurimis cõſtitutam. Ipſa eſt ager Dei fructuoſiſſimus, cuius virtutes & vires magnæ ſunt, ad quas amãdo Chriſtũ martyres peruenerunt.* Quocirca Hebræi nulli Canticũ hoc legere permittebãt ante annum ætatis trigeſimũ, quæ erat ætas ſacerdotalis, teſte Origen. hîc, & S. Hieron. Pręfat. in Ezech. Sobrium & temperantẽ eius lectorẽ requirit Origenes hom. 1. è duabus, cuius iam paſſiones deferbuêre, auulſaq; cogitatio & amor à terrenis deſideriis, cęleſtiũ cupidini adhęreſcit. Nyſſen. hom. 1. eos qui lumbos impatibilitate quadã ſuccinxerint, & veterẽ concupiſcentiæ hominẽ exuti, nouum innocentiæ induerint. Beſtiales enim (ait Richard. Victor. in Præfat.) nobis affectus exuendi ſunt, ne ad ſacrum hunc montem accedentes beſtiæ lapidũ grandine obruantur, aut cæleſti incendio abſumãtur. Maximè verò liber hic ſcriptorẽ, æquè ac lectorẽ requirit charitate feruentẽ, & amore Dei incenſum. Qui enim frigidus, vel tepidus hæc amorũ incendia ſentiat, vel capiat. Verè Origen. hom 1. *Beatus*, inquit, *is, qui ingreditur ſancta, beatior, qui ingreditur ſancta Sanctorũ*, &c. *Beatus, qui intelligit Cantica, & canit ea: ſed multò beatior ille, qui canit Canticum Canticorum.* Addit Gerſon Præf. in Cant. *Amor*, inquit, *expoſitus in Cant. fruitio Dei, vel oſculatio oris nominatur aptiſſimè, nõ ſolùm habitualis & tepida ſed actualis, feruens, & extatica, & præcipuè ſeraphica, cuius eſt immediatè ferri in Deum, quamuis ex parte animæ concurrat multitudo habituum & confluentiarum: Omne præterea datum optimum, & donum perfectum deſcendens à patre luminum, &c. Quæ omnia tanquam virtus vniuoca (tradente Dionyſio) replent & reſtituunt animam, eamque conuertunt ad congregantis Patris vnitatem, & Deificam ſimplicitatem, vbi tunc apex, vel ſeraph mentis ineffabili, & ignoto Deo ineffabiliter & ignotè coniungitur, ignotè quidem, quia indefinitè & immensè, cùm virtus cognoſcentis & actus, prout & natura, ſint finiti.* Hinc Plato, qui à Moyſe & Salomone multa hauſit, ideoq; ab Euſebio & aliis vocatur *Moyſes Atticus*, adde & *Salomon Atticus*. Cantica hæc videtur imitatus in conuiuio, quod totum eſt de amore, vbi ſic orditur; *Magnus Deus eſt amor, & apud Deos & homines mirabilis*, additq; ex Heſiodo: *Poſt Chaos hæc duo extitiſſe, tellurem & amorem*, citatque illud Parmenidis:

Amor Seraphicus Cant.

Ante Deos omnes primum concepit amorem.

CAPVT TERTIVM.

Modus & Stylus.

ORigenes, S. Greg. Nazianz. & ceteri Canticum hoc aſſerunt eſſe drama ſponſale, ſiue nuptiale carmen. Vnde S. Baſil. in illud Iſaiæ 5 *Cantabo dilecto meo Canticum dilecti mei*, ait: *Canticum Canticorum nuptiale eſt carmen dramatico opere pertextum.* Drama eſt rei repræſentatio, actus Comœdiarũ, ſiue Tragœdiarũ fabula. Totus enim liber continua eſt metaphora, ſiue allegoria conſcripta ſtylo Comico & Bucolico, quem poſt Salomonẽ ſecutus eſt Theocritus in Idylliis, & Virgil. in Bucolicis: Inducitur enim hîc velut in dramate

ſponſa,

ſponſa vt virgo paſcens oues, quæ paſtori ſuæ ſortis deſpóſata, cum caſto amore amat, cum eoq; per modum dialogi colloquitur, vti fieri ſolet in Comœdia & Tragœdia. Paſtoris autẽ perſona hic præ aliis aſſumitur, tum quia paſtorum opus & vita eſt antiquiſſima, ſimpliciſſima & innocẽtiſſima. Vnde Abel, Abraham, Iſaac, Iacob, Moyſes fuêre paſtores ouium, æquè ac Rachel, ceteræq; vxores eorum, imò olim reges & principes erant paſtores & agricolæ, vti fuit Iob, Romulus, Remus, Camillus, priſciq; Romani: tum quia paſtores repræſentant Chriſtum, qui rure, putà in præſepio Bethleemitico inter paſtores natus, primò paſtores gregum per angelũ ad ſe euocauit. Deniq; Chriſtus eſt paſtor paſtorũ. Vnde ipſe de ſe ait: *Ego ſum paſtor bonus: Bonus paſtor animam ponit pro ouibus ſuis.* Ioan. 10. Quocirca ipſe impensè amat paſtores bonos, qui ſubditos paſcũt oratione, verbo & exemplo: hi enim non ſibi ſoli, ſed & aliis plurimis proſunt, ac proximè imitãtur vitam Chriſti, atque alios docendo, & charitate accendẽdo, eam in ſeipſis magis accendunt, ſicut ignis ignem accendens, ſeipſum magis accendit. Vnde Chriſtus ad Petrũ: *Petre*, inquit, *amas me*, &c. *paſce oues meas*. Ioan. 21. *Canticum eſt prophetia de Christo.*
Totus ergo hic liber eſt propheticus, adeoque non eſt aliud, quàm continua prophetia de Chriſto & Eccleſia, ideoque obſcura, ænigmatica, & ſymbolica.

Duplex ſenſus Cantici literalis. Hinc ſequitur, ſicut in parabolis, metaphoris & allegoriis, ſic & in hoc Cantico duplicem quaſi eſſe ſenſum literalem, vnum grammaticalem, quem præ ſe fert ipſe cortex, ipſaq; ſuperficies literæ, putà verba; alterũ realem & profundum, qui eſt de rebus per verba metaphorica ſignificatis, vt cùm ait S. Ioan. Apoc. 5. *vicit leo de tribu Iuda.* Leo grammaticè ſignificat animal robuſtum & inuictum quod dicitur leo, realiter verò ſignificat Chriſtum, cuius fortitudinem repræſentat leo. Hi duo ſenſus ſe habent, & ſe mutuò reſpiciunt, ſibiq; ſubordinãtur, vti verborum ſonus & ſenſus, vti cortex & nucleus, vti vmbra & corpus, vti ſuperficies & medulla, vti corpus & anima, vti veſtis & homo: vnde à nonnullis hiſce nominibus vocantur. Vide Canonem quintum, quem præfixi Iſaiæ. Sic in Cantico hoc, ſponſa grammaticè deſcribitur, vt virgo paſtoritia, ſponſus vt paſtor; ſed realiter per illos intelligitur Eccleſia & Chriſtus, Eccleſia ſunt fideles, qui Chriſto velut ſponſo per fidem & dilectionem copulantur, ſponſi ſodales ſunt Apoſtoli, viriq; perfecti, præſertim qui animas Chriſto lucrãtur, & deſpondent, qualis erat S. Paulus dicens: *Deſpondi vos vni viro virginem caſtã exhibere Chriſto.* 2. Corint. 11. Sociæ ſponſæ ſunt animæ in fide, virtute & amore imperfectæ, adeò, vt necdum ſponſæ Chriſti appellari queant, ſed ſociæ ſponſæ dumtaxat, quaſi præparantes ſe & viam virtutis inchoantes, vt ad nuptias Chriſti ſenſim prouehantur. Sic Abulenſis doctè conſcripſit Paradoxorum emblemata, ſiue ænigmata quinque ſcilicet, primum *vas mirabile*; ſecundũ *leo manſuetus*; tertium *Agnus inſuperabilis*; quartum *ſerpens innoxius*; quintum *aquila cæleſtis*, quorum primum de B. Virgine, cetera quatuor de Chriſto fusè & eruditè explicat. *Sodales ſponſi Apoſtoli.* *Sponſa animæ imperfectæ.*

Porrò Salomon in hoc Canticum imitatur Dauidem, qui pſalm. 44. & 47. ſimile Drama & Epithalamium ſponſi & ſponſæ, id eſt, Chriſti & Eccleſiæ conſcripſit, vterque ergo fuit ſacer vates & poëta. Olim enim Poëta vocabatur, qui carmina non quælibet, ſed comica, tragica, dramica fingebat & componebat: à ποιέω enim, id eſt, facio, fingo, dicitur ποιητὴς, id eſt, factor, fictor, effictor: vnde illud Horatij de Art. 2.

> *Pictoribus atque Poëtis.*
> *Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas.* &
> *Vt pictura poëſis erit, quæ ſi propius ſtes,*
> *Te capiet magis, & quædam, ſi longius abſtes.*

Et Cicero de optimo genere Orat. *Tragicum, Comicum, Epicum, melicum, & dithyrambicum poëma.* Idem lib. 3. de Orat. *claris coloribus picta poëtis.* Et Tuſcul. 4. Anacreontis quidem poëſis tota eſt amatoria.

CAPVT QVARTVM.

Partitio & partes.

BEDA Canticum partitur in quadraginta ſectiones, ſiue capita. D. Thomas diuidit in tres ſtatus Synagogæ, puta, Iſraëlis, ſiue Iudæorum primò credentis Chriſto in Apoſtolis & primis Chriſtianis, qui fuêre Iudæi à c. 1. vſque ad c. 3. v. 7. inde autem incipere agi de Iudæis excæcatis & perſequentibus Chriſtianos vſque ad c. 6. v. 10. inde vſque ad finem libri agi de Iudæis credituris Chriſto in fine mundi. Titelmannus alternis capitibus alternè cenſet loqui ſponſum ad ſponſam.

Noſter Delrio in tres partes diuidit, vt primâ agatur de fidelibus incipientibus, ſecundâ de proficientibus, tertiâ de perfectis. Alij cenſent hîc deſcribi fideles vitæ actiuæ, contemplatiuæ, & mixtæ, ac denique cæleſtis.

Georgius Ederus in ſua Bibliot. Oeconomiâ Canticũ hoc in decẽ dramata diuidit, quæ omnia nõ Eccleſiæ, ſed Synagogæ Moyſis & Iudæorũ attribuit.

Gaſpar Sanchez opinatur perturbatũ eſſe ordinem: caput enim quintum præponendum eſſe primo, eò quòd ſponſa non niſi à ſponſo euocata ſponſo dicere queat: *Oſculetur me oſculo oris ſui.* Euocari autem eam c. 5. Igitur Cantico hoc cenſet priſcos nuptiarum ritus depingi, ac proinde illud velut drama nuptiale in quinque ſcenas partitur. Primâ, ſponſus c. 5. Spõſam inuitat, ambit & euocat; Secundâ, ſponſa euocata ſolicitè quærit ſponſum, c. 6. & c. 1. dicens: *Oſculetur me oſculo oris ſui.* Tertiâ, nuptiæ celebrantur c. 2. ſub geniali thalamo de quo ait, *ſub vmbra illius.* Quartâ, ſponſa c. 3. in ferculo, id eſt, mobili & geniali lecto componit, mouetq; pompam, currumq; nuptialem in ſponſi domum. Quintâ ſcenâ, quæ eſt c. 8. Sponſam ſiſtit ad ſponſi fores, ibiq; ſancto amoris complexu matrimonium ſolemni ritu contrahitur. Verùm in hac diſtributione magna eſt capitum traiectio, ordiniſque perturbatio & confuſio.

Planiùs & germaniùs cum aliis Canticum diuidas in quinque partes, quæ ſunt. Primæ, nuptiæ Chriſti cum humanitate per incarnationem, indeq; cum Eccleſia hominum fidelium per fidem & charitatem, putà infantia Eccleſiæ: hanc pertractat ab initio c. 1. vſque ad v. 8. c. 2 *Ecce iſte venit ſaliens in montibus.* Secunda, Eccleſiæ propagatio & incrementa: hanc pertractat à v. 8. c. 2. vſque ad c. 6. v. 6. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit.* Tertia, Eccleſiæ plenitudo, eiuſq; quaſi in culmine poſitæ ſumma exaltatio & perfectio: hanc deſcribit à c. 3. v. 6. vſque ad c. 4. v. 2. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Quarta Eccleſiæ veteraſcentis in ſenium inclinatio: hanc repræſentat cap. 5. v. 2. vſque ad c. 6. v. 3 *Pulchra es amica mea.* Quinta Eccleſię renouatio, & ad ſummam perfectionem reſtitutio, eiuſque in cælis glorificatio: hanc oculis ſubiicit à c. 6. v. 3. vſque ad finem libri.

Infantia Eccleſię fuit ab ortu & prædicatione Chriſti vſque ad Pentecoſtẽ: Adoleſcentia à Pentecoſte vſque ad Conſtantinũ Imp. Virilis ætas tempore Conſtantini: Senium poſtea cœpit graſſantibus Arrianis, Neſtorianis, Eutichianis, Pelagianis. Renouatio fieri cœpta eſt à S. Baſilio, Chryſ. Cyrillo, Auguſt. Ambroſ. Hieron. continuatur ab eorum ſucceſſoribus continuè vſque ad finem mundi, qui Eccleſiæ fidem & ſanctitatẽ contra hæreticos, Iudæos,

Tur-

Turcas, ſchiſmaticos, tyrannos & quoſlibet perſecutores ſartum tectum tuentur, eamque propugnabunt vſque ad finem mundi, quando in die iudicij fiet plena Eccleſiæ renouatio, conſummatio, & glorificatio.

Cantico repræſentatur. Has quinque Eccleſiæ ætates & ſtatus dramaticè per quinque dramata, ſiue actus, quaſi in ſcena repræſentat hic Canticorum liber.

Primò. Infantia ſponſæ. In primo dramate inducitur Salomon in Libano monte vicino, eoq; amœniſſimo & fertiliſſimo obambulans, vel venationi indulgens, incidiſſe in puellam nobilem, ſed more ætatis illius paſtoritiam, quam ob formam inſignem tum corporis, tum animi; vt ſponſam ſibi deſpondit; vnde noua nupta ad tanti Regis nuptias & thalamum aſpirans: *Oſculetur*, inquit, *me oſculo oris ſui: oleum effuſum nomen tuum*, mox quæritur ſe ſole fuſcatam, quòd à fratribus coacta ſit cuſtodem agere in vineis; ſolatur, animatq; eam ſponſus Salomon, pollicens ei equitatum Pharaonis: inde ei quaſi nouæ ſponſæ promittit murenulas & monilia: hinc illa ait ſponſum ſibi eſſe quaſi faſciculum myrrhæ & botrum cypri, narratque ſe ab eo introductam in cellam vinariam, vbi amoris vino, quaſi ebria indormiens, & quaſi deliquiũ paſſa petit fulciri floribus & ſtipari malis, ac ſponſus eam excitari prohibet, quæ omnia ſunt ſponſæ teneræ & nouellæ, ac infantiam Eccleſiæ repræſentãt. *Repræſentat infantiam Eccleſiæ ſub Chriſto.* Eccleſia enim naſcens naſcente Chriſto petit eius oſculum, id eſt, vnionem & amplexum per Verbi incarnationem, in qua ipſe fuit quaſi oleum ſalutiferum, in circumciſione & paſſione effuſum: ideoq; Ieſus, id eſt, Saluator eſt appellatus; mox ipſa perſecutionem paſſa à Iudæis fratribus ſuis equitatu, id eſt, Apoſtolorum armis & præſidio à Chriſto fuit obarmata, ab eoq; murenulas legum & conſiliorum Euangelicorum, ac faſciculum myrrhæ, id eſt, Chriſti paſsionem, & botrum cypri, id eſt, eiuſdem reſurrectionem, & cellam vinariam, id eſt, inſtitutionem Euchariſtiæ in vltima eius cœna accepit, cuius guſtu quaſi deliquium paſſa, floribus S. Script. & malis bonorum exemplorum ſtipari ſe optat, in iiſq; ſuauiter indormiens à Chriſto excitari vetatur. Factum id, cùm diſcipuli ab Aſcenſione Chriſti vſque ad Pentecoſten, in cœnaculo recluſi toti vacabant orationi, Euchariſtiæ, & iucundæ contemplationi, nec Iudæi à Chriſto permiſsi ſunt hanc eorum quietem interturbare.

Secundò. Adoleſcentiam ſponſæ. Secundum drama, quod incipit c. 2. v. 6. ſponſa à ſponſo ineunte vere euocatur in agros & vineas, vt ficuum groſsis, & vineis florentibus vterque paſcatur; mox iubet capi vulpeculas, quæ vineas demoliuntur; ſubducit ſe ſpõſus, ſponſa eum anxiè requirit in lectulo, & mox à vigilibus, ſed fruſtrà: quare iis relictis circumiens vicos & plateas tandem ipſum inuenit nec dimittit, donec introducat eum in domum matris ſuæ. Hæc omnia repræſentant adoleſcentiam Eccleſiæ, *Repræſentat adoleſcentiam Eccleſiæ, quæ cœpit in Pentecoſte.* quæ cœpit in Pentecoſte, quando Apoſtoli recepto Spiritu ſancto cœperunt prædicare Euangelium primò Iudæis, deinde Gentibus, ac vbique fundare Eccleſias: vnde tunc facit, quaſi ver Euangelij. Vulpes fuêre primi Hæreſiarchæ, ſcilicet Simon Magus, Ebion, Menander, Baſilides, Carpocras, &c. qui Eccleſiam vaſtarunt, quibus reſtitêre S. Ioannes, ceteriquè Apoſtoli. Eccleſia quæſiuit Chriſtum in lectulo, id eſt, in Iudæa, vbi quietè vacabat Deo, & à vigilibus, id eſt, à ſacerdotibus & Scribis prædicando Iudæis Euangelium, & Meſſiam in eis natum ab eis requirendo; ſed fruſtrà; pauci enim Iudæorum in Chriſtum crediderunt: quare iis relictis abiit ad Gentes totius orbis, ibiq; in eorum fide & obedientia Chriſtum inuenit, atque Eccleſiam vbique ſtabiliuit, donec ad eam Chriſtum, id eſt, omnes Gentes Chriſtianas induceret.

Tertiò. Virilis ætas ſponſæ. Tertium drama incipit c. 3. v. 6. vbi dicitur ſponſa aſcendere per deſertũ, ſicut virgula fumi ex omnibus aromatibus ſuaue odorem exhalantis. Rurſum ſponſi

lectu

lectulum ambire ſexaginta fortiſſimos ex Iſraël. Ferculum item, ſiue geſtamen aureum eiuſdem deſcribitur, ac diadema, quo coronatur. Denique ſponſæ forma celebratur ab oculis columbinis, capillis hœdinis, dentibus ouinis, labiis coccineis, collo turrito, vberibus capreæ, &c. per quæ incolas montium Libani, Amana, Sanar & Hermon allicit, euocatq́; in Sion, quaſi in hortum cóclusum, & paradiſum nardo, cypro, croco omnique fructu aromatico abundantem.

Repræſentat viribus Eccleſiæ ætatem qualis fuit ſub Conſtantino.

Hæc omnia adumbrant virilem ætatem Eccleſiæ, quando ex fide omnium gentium velut virgula fumi creuit & aſcendit altiſſimè. Lectulus ſponſi, id eſt Chriſti, eſt Eccleſia Romana, in qua quaſi in lectulo firmè & iucundè conquieſcit. Ferculum eſt magnificentia Eccleſiæ Romanæ magnificentiam Chriſti & quintuplex eius diadema repræſentans. Oculi columbini notant Prælatos Eccleſiæ vigiles & ſollicitos, capilli Nazaræos, ſiue religioſos, dentes Doctores, labia Prædicatores, collum Pontifices Romanos, vbera ſacerdotes & diaconos. Hi populos Gentium euocăt de Libano, Amana, Sanar & Hermon, qui erant montes Gentilium, hoc eſt, euocant eos à gentiliſmo, vt veniant in Sion, puta ad Eccleſiam Chriſti, vbi omnium aromatum, id eſt, virtutum ſpiritualium genera germinant, & ſuauiſſimum ſanctitatis odorem exhalant. Id factum eſt ſub Conſtantino Imper.

Quartũ. Senium ſponſæ.

Quartum drama incipit cap. 5. v. 2. vbi ſponſa dormiens, ſponſo nocturno rore madido, oſtium pulſante, cùm ei tardaret aperire, luit hanc tarditatem: nam eum abeuntem deinde requirens, à cuſtodibus vrbis vulneratur, & pallio ſpoliatur. Mox eius ſociæ ſponſum quæſituræ petunt ab ea, quis & qualis ſit ſponſus? quibus illa reſpondet, eſſe candidum & rubicundum, capite aureo, comis nigris, genis aromaticis, labiis liliatis, manibus hyacinthinis, ventre eburneo, cruribus marmoreis.

Repræſentat ſenium Eccleſiæ poſt Conſtantinum.

Hæc omnia notant declinationem & ſenium Eccleſiæ, cùm videlicet per pacem ipſi datam à Conſtantino, nonnulli eius præſules & fideles dederunt ſe otio, gulæ, deſidiæ: qua occaſione Arriani, aliiq́ue hæretici, ſuis hæreſibus & blaſphemiis in Oriente impetiêre Chriſti deitatem, vel humanitatem. Quare Chriſtus fidem ſuam ex Oriente tranſtulit in Occidentem. Vnde Eccleſia Orientalis Chriſtum, Chriſtique veram fidem requirens à cuſtodibus, id eſt, à Principibus & prælatis hæreticis, quales fuêre Valens, Hunericus, Dioſcorus, Neſtorius, læſa & lacerata fuit, ac pallio integræ fidei ſpoliata, quare eius ſociæ, id eſt, ſanctæ angelorum & hominum animæ, vt Chriſtum quærant, & ab Occidente in Orientem reducant, quærunt à ſponſa, ſcilicet ab Eccleſia Orientali, qualis ſit Chriſtus, quibus illa reſpondet, eum eſſe candidum per innocentiam, rubicundum per paſſionem & patientiam, caput eius eſſe aureum, per diuinitatem, capillos, id eſt, conſilia eius eſſe nigra, id eſt, fortia, virilia & charitate quaſi toſta, genas binas habere aromaticas, id eſt, per miſericordiam & iuſtitiam ſpirare omnem ſanctitatem, labia liliata, hoc eſt, eloquia caſtiſſima, manus hyacinthinas, id eſt, operationes cæleſtes, & tornatiles, verſatileſq́ue ad omne bonum, ventrem eburneum, id eſt, paſſiones & affectiones puriſſimas & fortiſſimas, crura marmorea, id eſt, itinera validiſſima, quibus per ſe & Apoſtolos totum orbem euangelizando obiens illum ſibi ſubiiciat.

Quintũ. Renouatio ſponſæ.

Quintum drama incipit cap. 6. v. 3. vbi ſponſa pulchra, fortis & perfecta deſcribitur, ac quaſi caſtrorum acies ordinata. Mox ſponſus deſcendit in hortum nucum: ſponſa conturbatur propter quadrigas Aminadab, ſed ſponſus occurrit, aitque: *Quid videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum?* ac rurſum eiuſdem femora, vbera, collum, oculos, caput, ſtaturam, guttur, &c. depingit & dilaudat.

Deni-

Denique cap.8. ſponſa optat ſponſum deducere in domum matris ſuæ, eiq́; intimè, ſemperq́ue coniungi. Cui ſponſus: *Pone me*, ait, *vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum*. Mox ſponſa ſorori ſuæ paruulæ proſpicere ſatagens, à ſodalibus conſilium accipit: *Si murus eſt*, inquiunt, *ædificemus ſuper eum propugnacula argentea, ſi oſtium eſt, compingamus illud tabulis cedrinis*. Quibus ſoror ipſa reſpondet: *Ego murus, & vbera mea turris, ex quo facta ſum coram eo, quaſi pacem reperiens*. Vtriuſque deinde ſororis vineam, eiuſque fructum & pretium deſcribit. Tandem ſponſus vltimam ſponſæ vocem, votumq́ue poſtulans audit ab ea: *Fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ ſuper montes aromatum*.

Hæc omnia repræſentant renouationem Eccleſiæ factam ſæculo Patrum, quo ſcilicet, floruêre Doctores Græci, S. Baſilius, Nazianz. Chryſoſt. Cyrillus, & Latini, S. Auguſt. Hieron. Ambroſ. Gregor. eorumq́ue ſucceſſores, qui ita Eccleſiam ornant & roborant, vt ipſa inſtar caſtrorũ omnibus hoſtibus inuicta reſiſtat. Quare Chriſtus deſcendit in hortũ nucum, id eſt, in Eccleſiam ex duobus populis, ſcilicet Gentibus & Iudæis coalitam: hæc turbatur propter quadrigas Aminadab, id eſt, ob conuerſionem Gentilium, vel ob ſchiſmata Saracenorum, Antipaparum, ac impiorum Imperatorũ, & Principum. Sed Chriſtus occurrit, iiſq́; opponit choros caſtrorũ, id eſt, Põtifices, Reges & Imperatores orthodoxos & bellicoſos: itẽ Concilia Oecumenica & nationalia: ad hęc Academias, quas quaſi fidei & pietatis nutrices & propugnatrices in ſingulis prouinciis inſtituit, inſuper ordines religioſos S. Benedicti, Romualdi, Bernardi, Dominici, Ignatij, quaſi caſtra veræ religionis validiſſima. *Repræſentat renouationem Eccleſiæ factã ab eius Doctoribus.*

Denique ſponſa Eccleſia ſub finem mundi, completo iam electorum numero, c.8. optat cum ſponſo Chriſto ire in domũ genitricis ſuæ, id eſt, cęleſtis Ieruſalem, vt eo fruatur in æternum: cui ſponſus Chriſtus: *Pone*, inquit, *me vt ſignaculum ſuper cor tuum*, id eſt, mei memoriâ & amore cor tuum obſignes: inſtat enim tibi vltima & acerrima Antichriſti perſecutio, quam non niſi per meam gratiam & charitatem ſuperare poteris, quia aquæ multæ tribulationum non extinguent charitatẽ, nec flumina perſecutionum obruent illam. Mox Eccleſia Gentium ſorori ſuæ paruulæ, id eſt, Synagogæ Iudæorũ in fine mundi per Eliam ad Chriſtũ conuertendæ, metuens ab Antichriſto & Antichriſtianis, ne Chriſto in die iudicij diſpliceat, conſilium petit à ſodalibus ſponſi, id eſt, à diſcipulis & aſſeclis Eliæ, qui hoc illi ſuggerunt: *Si murus eſt*, &c. q.d. Pars Synagogæ, id eſt, plebis Iudæorũ inſtar muri firmo & conſtanti eſt animo, quocirca illam inſtruamus eloquiis S. Script. quaſi propugnaculis argenteis: pars altera inſtar oſtij eſt animo exili & verſatili, ergo illam conſtringamus, & roboremus ſanctis fidelium exemplis, quaſi tabulis cedrinis: Occurrit ſoror ipſa, ſcilicet Synagoga, aitq́ue ſe ſatis in fide eſſe validam: ita enim ab Elia eſſe corroboratam, vt Antichriſto, eiuſque aſſęclis fortiter ſit reſtitura. Quocirca vtraque hæc Chriſti vinea, ſcilicet tam Synagogæ Iudæorum, quàm Eccleſiæ Gentium, in fine mundi ampliſſimum dabit fidelium & virtutum omnium fructum, qui mille argenteis, id eſt, maximo pretio æſtimetur. Tandem Chriſtus extremam Eccleſiæ in fine mundi vocem poſtulans ab ea hanc accipit: *Fuge dilecte mi* à terra hac fœtida *in montes aromatum*, id eſt, in cælum, eoq́ue me tecum abripe, vt ibi te per gloriam fruar in æternum.

Porrò Coſmas Hortolanus, vt vetus teſtamentũ nouo, hoc Canticũ Apocalypſi harmonicè adaptet, cenſet Cãtico deſcribi ſeptẽ ſtatus Eccleſiæ, quos per ſeptẽ ſigilla S. Ioannes in Apocalypſi c.6. & ſeq. ſymbolicè repræſentat. *Harmonia Cantici cum Apocalypſi.*

Primo ergo Apocalypſeos ſigillo equi albi & equitis coronã, arcumq́; geſtantis,

ſtantis, repræſentatur Chriſti incarnatio, prædicatio, Gentiumq; per Apoſtolos ſubiectio; idem repræſentat Canticum dicens c.1. *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te.*

Secundo Apocalypſis ſigillo, per equum rufum repræſentatur ſtatus martyrum Eccleſiæ, qui mox poſt Chriſtum & Apoſtolos cœpit à Nerone ac durauit vſque ad Conſtantinum Magnum; eumdem notat Canticum c.1.13. dicens: *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi:* & magis ordinatè cap.2.12. dicens: *Tempus putationis aduenit,* &c. *vineæ florentes dederunt odorem ſuum.*

Tertio Apocalypſis ſigillo, per equum nigrum repræſentatur ſecunda Eccleſiæ perſecutio per Arrium & hæreticos. Eadem in Cantico repræſentatur per vulpes c.2.15. *Capite,* inquit, *nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas,* & magis ordinatè c.4 4. *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.*

Quarto ſigillo Apocal. per equum pallidum repræſentantur hypocritæ, vel potiùs Mahometani & Saraceni, qui validiſſimè Eccleſiam oppugnarunt & etiamnum oppugnant. Vnde contra eos dicitur Cant.3.7. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael, omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi: vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos.* Et magis ordinatè c.6.9. *Quæ eſt iſta, quæ progreditur, quaſi aurora conſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata.* Et v.11. *Anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab,* &c.

Quintò Apocal. ſigillo aperto prodeunt animæ interfectorum propter Verbum Dei, petentes vindictam, audiuntque, vt modicum quieſcant. Quietem hanc martyrum Eccleſiæ repræſentat Canticum c.5.1. vbi ſponſa ſponſum in hortum inuitat ad colligenda lilia. Et magis ordinatè c.8.2. *Dabo tibi,* inquit, *poculum ex vino condito & muſtum malorum granatorum meorum.*

Sexto Apocal. ſigillo repræſentatur Antichriſti grauiſſima perſecutio. Eamdem repræſentat Canticum cap.5 v.4. dicens: *Dilectus meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius.* Et magis ordinatè c.8. v.6. *Fortis,* ait, *eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio,* &c. *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.*

Septimo Apocal. ſigillo repræſentatur Chriſti aduentus ad iudicium, poſt quem ſequetur Eccleſiæ felicitas & gloria æterna. Idem hîc repræſentat Canticum c.6.12. dicens: *Reuertere, Reuertere Sulamitis, reuertere, reuertere, vt intueamur te,* & quæ ſequuntur vſque ad finem libri & præſertim vltima verba: *Fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ, hinnuloque ceruorum ſuper montes aromatum.*

Analogia Cantic. cum Apocalypſi.

Igitur magna eſt analogia & ſimilitudo Canticorum cum Apocalypſi. Primò in materia, quia vtroque deſcribitur ortus, progreſſus, perfectio, inclinatio, renouatio & glorificatio Eccleſiæ. Secundò, in phraſi & ſtylo, qui vtrobique eſt ſymbolicus, atque per ænigmata & ſymbola Eccleſiæ Sacramenta obtegit & obuelat. Tertiò in modo: ſicut enim Apocal. c.7. à primis quinque ſigillis ortum & progreſſum Eccleſiæ ſtrictim ſignificantibus, ſubitò verſ.12. ſigillo ſexto ſalit ad tempora nouiſſima, illaq; fusè proſequitur vſque ad c.15. putà tempora Eliæ & Antichriſti, ſic prorſus idem facit Salomon in Canticis, vti oſtendam c.7. v.1. Quartò in fine: ſicut enim Apocalypſis clauditur deſcriptione cæleſtis Ieruſalem, quaſi ſponſæ Chriſti feliciſſimæ, ſic & Cantica: Vnde noſter Alcazar in alluſionibus ad Apocalypſim toto lib.3. Cantica explicat, vt oſtendat eorum cum Apocalypſi affinitatem & ſimilitudinem.

COMMENTARIA IN CANTICVM CANTICORVM.

CANONES QVI FACEM PRÆFERVNT CANTICIS

CANON PRIMVS.

IN aliis libris veteris teſtamenti Deus vocatur *Iehoua, Adonai, Elohim, El*, ceteriſque decem nominibus, quæ recenſet & explicat S. Hieronymus epiſtol. 136. ad Marcellam; quia in iis Deus agit cum Synagoga quaſi cum ancilla, ideoque ſe Deum, Dominum, Gubernatorem, Fortem, Vindicem, Omnipotentem, Terribilem nominat: in Cantico verò hoc nullum tale nomen Dei eſt reperire quod terrorem incutiat; quia in eo agit cum Eccleſia, quaſi cum ſponſa dilectiſſima: vnde ſe nonniſi Sponſum, Patrem, Amicum, Amantem & Amatum, ſiue Dilectum nuncupat; quia hæc nomina amorem ſponſæ excitant, fouent, acuunt & augent. ita Bellarminus lib. 1. de Verbo Dei, c. 5.

Varia nomina varie Deo tribuit Scriptura.

SECVNDVS.

Crebra eſt hic enallage perſonarum, qualis ſolet eſſe in dramatibus; modò enim loquitur in ſecunda, modo (idque mox) in tertia perſona, etſi vna eademque ſit.

TERTIVS.

Cùm Salomon huius carminis ſcriptor, diuini erga homines amoris reſerauit arcana; eniſus eſt ex naturali amore vniuerſis animis longè notiſſimo, illius diuini vires exprimere, vt inde diſcamus ex noſtri amoris affectibus, in illius quaſi auguſtiſſima adyta penetrare.

QVARTVS.

Canticum hoc eſt carmen, ideoque metro aſtrictum, quod proinde nonnulli elegiacum eſſe cenſent ex Hexametris & Pentametris verſibus conflatum. Verùm priſca Hebræorum

A poëſis periit; vnde ratio & metrum priſci eorum carminis ignoratur.

QVINTVS.

Sicut in metaphoris & parabolis duplex eſt ſenſus: Literalis, putà Grāmaticalis, qui eſt corticis literæ; & Metaphoricus ſiue Parabolicus, qui eſt rei per metaphoram vel parabolam ſignificatæ, qui verus & genuinus eſt parabolæ ſenſus, ideoque Literalis; etſi ab Honorio Auguſtodunenſi, & nonnullis aliis vocetur Allegoricus, id eſt Metaphoricus & Parabolicus.

SEXTVS.

B Palæſtinorum ritus & mores à ceterarū gentium ritibus & moribus valdè differentes effecerunt, vt nonnullæ ex his ſimilitudinibus arcanis ex medio vulgo rurève petitæ, non adeo concinnæ videantur exteris; cùm tamen mira ſit in illis ad res exprimendas efficacitas, & cum rerū proprietate congruitas.

SEPTIMVS.

In Cantico hoc, æquè ac in aliis Parabolis, adduntur ſubinde emblemata ad elegantiam parabolæ, quæ proinde non eſt neceſſe, imò ſubinde eſt impoſſibile, applicare rei per parabolam C ſignificatæ, vt cùm Chriſtus Matth. 25. in parabola talentorum ait herum plura vel pauciora talenta cuique famulorum dediſſe ſecundùm propriam virtutem: id enim herus facere ſolet. At Deus ibi per herum ſignificatus, id non facit: nam gratiam non diſtribuit ſecundùm dignitatem & merita naturæ, vt volebat Pelagius; ſed merè gratis.

OCTAVVS.

Canticum hoc eſt drama, in quo multa non verbis & voce, ſed actorum geſtu & actione repræſentantur, vt cùm duellum, pugnam, conuiuium repræſentant non loquendo, ſed duellando, pugnando, conuiuando in theatro. Quare actio hic collocutioni perſonarum, quæ alioqui obſcura & inconcinna videtur, inſ:tenda eſt,

Drama quid?

vt eam expleat & explicet. Imò drama ſæpè eſt actio ſilens, in qua mutæ perſonæ agunt, nec verbis, ſed geſtibus rem repræſentant. Rurſum dramaticum opus vel poëma eſt, in quo ſolæ perſonæ agunt abſque Poëtæ interlocutione. Quocirca in Cantico non exprimitur, nec diſtinguitur, vbi ſit vox ſponſæ, vbi vox ſponſi, vbi vox adoleſcentularum; ſed omnes indiſcriminatim commiſcentur: atque hæc res magnam parit obſcuritatem, quæ Interpreti ex ipſa verborum ſententia, & ex antecedentibus & conſequentibus ſolerter elucidanda eſt, vt cuique ſuam vocem & loquendi vicem aſſignet.

NONVS.

Sponſus & ſponſa affectibus amoris indulgent: vnde non tam concinnè & ordinatè, quàm affectuosè loqui ſatagunt: feruntur enim incendij ſui flammis, quocumque eos rapit amor.

DECIMVS.

Totalis & adæquatus ſenſus Literalis hic eſt, de connubio, ſiue coniunctione Chriſti & Eccleſiæ per fidem & amorem: Partialis Literalis, eſt de coniunctione Chriſti cum anima ſancta, præſertim quæ ſtudet perfectioni: hæc eſt enim pars & membrum Eccleſiæ: Partialis principalis, eſt de Chriſto & B. Virgine: hæc enim eſt præcipua pars, primumque membrum Eccleſiæ.

VNDECIMVS.

Canticum ſcriptum eſt inſtar dialogi, in quo interlocutores ſunt ſponſus Chriſtus, ſponſa Eccleſia, ſponſi ſodales, (putà Apoſtoli & animæ perfectæ) adoleſcentulæ comites ſponſæ, id eſt animæ in virtute necdum adultæ; ſed teneræ, adoleſcentes tamen & creſcentes in virtute.

Vinea in Canticis quid?

Crebrò in Canticis vinearum fit mentio: quia in iis ſponſus vt vinitor, paſtor & ruricola inducitur. Noſter Sanchez probabiliter per vineam & vites in Canticis, accipit frutices quæ fundunt balſamum, quales ipſe cenſet eſſe cypros, aliaſque arbores aromatiferas. Primò, quia hæ florentes ſuauem expirant odorem, non vites, niſi paucæ. Secundò, quia S. Hieronymus epitaphio S. Paulæ ait: *Contemplata eſt balſami vineas in Engaddi.* & in cap. 27. Ezech. *Balſamum*, inquit, *quod naſcitur in vineis Engadddi.* Tertiò, quia Septu. cùm vineas dicunt florere, vtuntur verbo κυπρίζω, quod à cypro deducitur. Quartò, quia Hebr. כֶּרֶם *kerem*, id eſt vinea, quemlibet agrum vel hortum ſignificat. Vnde Iudic. 15. vocatur *kerem zait*, id eſt vinea oliuæ. Et Cantic. 5. pro *meſſui* Septua. vertunt, *vindemiaui myrrham meam*. Hinc & Pœni, indeque Hiſpani in regno Granatenſi *carmen* (quod deriuatur ab Hebr. *kerem*, id eſt vinea) vocant hortum quibuſlibet arboribus conſitum. Hinc & cap. 7. v. 11. pro *commoremur in villis*, hebr. eſt בַּכְּפָרִים *baccopherim*, id eſt in cipris, quæ abundabant in Iericho & Engaddi. Quintò, quia cyprus fundens balſamum ſimilis eſt viti. Audi Plinium lib. 12. cap. 25. *Hæc viti ſimilior eſt quàm myrto, malleolis ſeri dicitur nuper vincta vt vitis, implet colles vinearum modo.* Vineæ ergo ſponſi non tam vitis & vini, quàm cypri, & balſami erant feraces. Hæc ſententia vera eſt, ſed partialiter. Vinea enim hæc & cypros & vites & arbores, præ-

A ſertim aromatiferas continebat; ſic Romæ videamus in vineis eſſe hortos, viridaria, pomaria, agros & ſegetes. Imò in Lombardia idem ager fert ſegetes, fructus & vuas adeoque idem campus eſt ager, pomarium & vinea: ſegetibus enim immiſcentur vites vlmis innixæ, & vtrorumque limites circumcirca ſunt arbores fructiferæ. Nã Salomon, qui hic grammaticè inducitur vt ſponſus, & vineas vitium iuxta Ieruſalem, & vineas cypri balſamique in Engaddi habebat, vt patet cap. 1. 13. *Botrus cypri*, ait, *dilectus meus mihi in vineis Engaddi.* Et Eccleſ. 2. 4. *Plantaui*, inquit, *mihi vineas, & ſyluam lignorum germinantium.* Porrò an cyprus ſit frutex balſami ferax, diſſeram cap. 1. v. 13.

DVODECIMVS.

Membra corporis in Cantico quomodo intelligenda?

In Canticis ſubinde mẽbrum corporis ſigni-B ficat veſtem, quâ tegitur aut ornatur, vt cùm c. 5. ſponſi caput vocatur *aurum optimum*, *caput* ſumitur pro corona capitis; hæc enim erat ex auro optimo. Sic cap. eodem cùm *venter* ſponſæ dicitur *eburneus*, *venter* ſumitur pro zona quæ ventrem tegebat & cingebat: hæc enim facta erat ex ebore. Hanc expoſitionem exigit honeſtas. Quis enim credat ſponſam caſtiſſimam, ventrem nudum ſpectandum aut deſcribendum exhibuiſſe? Cantic. 7. pro eo quod Noſter habet: *Comæ capitis tui ſicut purpura*; S. Ambroſ. ſerm. 17. in pſalm. 118. legit, *ornatus capitis tui ſicut purpura*, vbi per *comam* accipit ornatum comæ, putà coronam comæ infixam. Sic nonnulli per *vbera* & *vmbilicum* intelligunt *mammillare*, putà velum tegens vbera & vmbilicum, iuxta illud Catulli in Argonaut.

C *Non tereti ſtrophio luctantes vincta papillas.*

Cant. 8. *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum*, id eſt ſuper bullam, qua tegitur & ornatur cor tuum; huic enim rem ſummè amatam, v. g. Deum vel idolum ſuum, Gentiles inſculpere ſolebant, æquè ac Hebræi, vt illius intuitu Dei ſui ſemper memoriam refricarent, illumque in corde & mente iugiter cogitarent & amarent. Simili modo apud oratores & poëtas ſæpè res veſtita ſignificat veſtem, quâ tegitur & veſtitur per metonymiam. Sic *collum* ſignificat collare quo tegitur; *crines* ſignificãt crinalia; *femur* femoralia; *thorax*, id eſt pectus, notat veſtem qua tegitur, quæq; exinde *thorax* dicitur. Sic *pes* ſignificat calceũ, quo pes calceatur. Vnde quod Deut. 8. v. 4. dicitur *Veſtimẽtum tuum, quo operiebaris, nequaquam vetuſtate defecit, & pes* (id eſt calceus) *tuus non eſt ſubtritus*; clarè D exponitur Deut. 29. v. 5. vbi dicitur, *Non ſunt attrita veſtimenta veſtra, nec calceamenta pedum veſtrorum vetuſtate conſumpta ſunt.* Hæc & plura noſter Sanchez hic prolegom. 9. & 10.

DECIMVSTERTIVS.

Pro diuerſis & nationibus & temporibus diuerſi mores.

Actiones, geſtus & habitus apud Hebræos olim honeſti & decori, apud alias gentes inhoneſti & indecori æſtimati ſunt; & vice verſa. Quæque enim gens ſuos habet mores, ab aliis diuerſos: & quod olim aliis temporibus placuit, poſterioribus diſplicuit. Hinc Hebræorum veſtitus, inceſſus, modus nuptias contrahendi, ſacrificandi, adorandi, comedendi, &c. fuit alius planè, quàm Græcorum & Latinorum, vt patet ex Leuitico aliiſque Scripturæ locis. Sic Homer. lib. 3. Iliad. ſcribit Thetim, mentum & barbam

Iouis manu apprehenſâ demulſiſſe,vt eam deliniret; quod iam ruſticum & barbarum haberetur. Sic Vlyſſes deprehenſus in Troia, ſupplex Hecubæ reginæ genas tetigit, vt eius clementiâ mortem euaderet, teſte Euripide in Hecuba; quod modò crimen penè læſæ maieſtatis haberetur. Sic Amazones nuda mammâ incedebant, vt liberiùs depugnarent. Vnde Propertius libr. 3.eleg.

Qualis Amazonidum nudatis bellica mammis
Turba.

Idem de virginibus Dianæ comitibus tradit Callimachus in hymno Dianæ. Et de Camilla Virgil.Æneid.11. *Nudum extra latus.*Idem feciſſe Hebræas putant nonnulli,ideoque hic ca.4. v.5. vbera ſponſæ nuda dilaudari. At iam honeſtas & caſtitas omnium penè gentium, ab hac nuditate planè adhorret. De vberibus quid ſentiendum dicam c.4.v.5.

Decimvsqvartvs.

Hebręi dum indunt nomina,alludunt ad nominis etymon,illudque perſonæ vel rei,cui nomē indunt,competere ſignificant, vel optant. Sic *Adam* dictus, quia formatus ex *adama*,id eſt terra: *Iacob*,id eſt ſupplantator,quia ſupplantauit Eſau, Geneſ.27. *Nabal*, id eſt ſtultus, quia ſuperbè & ſtultè reſpondit militibus Dauidis, 1.Reg.25.v. 25.Sic virgam שקד *ſcaked*,id eſt *amygdalinam*, ſiue *vigilantem* oſtendit Deus Ieremiæ,c.1.11.*Quia*, inquit, *ego vigilabo*, &c. Similes alluſiones ſunt in *prino* & *ſchino* arboribus,ſub quibus Suſannæ ſcelus ſe deprehendiſſe mentiebātur ſenes, Daniel. 13. Simili alluſione ſponſa hic vocatur *Sulamitis*, id eſt Salomonia, ſiue Salomonis vxor, quaſi à pacifico,Pacifica. Et c.1. *Oleum effuſum*, inquit, *nomen tuum*;hoc nomen eſt Meſſias,ſiue *Chriſtus*, id eſt vnctus oleo,ita copioſè,vt illud in alios effundat. Crebro hic talia occurrent.

Decimvsqvintvs.

Res in Scriptura vocatur talis qualis exterius apparet.

Sæpè in Scriptura vocatur res talis, qualis foris apparet, etiamſi reuera in ſe non ſit talis. Sic Geneſ.1.luna vocatur *luminare maius*,quia citima terræ vicinis hominibus maior apparet, cùm reuera omnibus ſtellis ſit longè minor. Sic Exodi 7. virgæ à Magis conuerſæ dicuntur in ſerpentes, quia hominibus ita videbatur, cùm reuera iuxta Nyſſenum,Iuſtinum,Tertullianum & Rupertum, non eſſent aliud quàm præſtigiæ, quibus oculis illudebant, vt faciunt præſtigiatores. Sic Ioſeph vocatur pater Ieſu, & idola vocantur Dij; & dum cometæ diſcurrunt, dicuntur ſtellæ de cælo cadere: atque extrema pars mundi & cæli dicitur,quæ nobis extrema apparet,cū tamen in globo rotundo(qualis eſt mundus) reuera nulla pars ſit extrema,ſed omnes eant in orbem.Sic hic c.5.ſponſi caput dicitur ſimile auro, comæ palmis,oculi columbis, genæ aromatibus, labia liliis,manus torno,venter ebori: ſponſæ verò naſus cap. 7. dicitur ſimilis turri Libani, femora monilibus, vmbilicus crateri, vbera hinnulis, venter aceruo tritici, oculi piſcinis, quia ijs ſimiles apparebant, etſi reuera tales non eſſent.

Decimvssextvs.

Olim vxores à viris nomen accipiebant, vt Caij vxor vocaretur Caia, Cornelij Cornelia, Dionyſij Dionyſia,æquè ac hic Salomonis ſponſa ab eo vocatur *Sulamitis*.Rurſum à quo inſigne quis beneficium acceperat, eius nomen aſſumebat.Sic.S.Cyprianus Cæcilij nomen aſſumpſit à Cæcilio presbytero,qui eum ad Chriſtum conuertit: Euſebius Cæſarienſ.Pamphili nomen ſibi aſciuit,à S.Pamphilo Doctore & Martyre: Ioſephus hiſtoricus Flauij prænomen ſibi adiunxit,à Flauio Veſpaſiano Imper. qui eum honoribus auxit. Inſuper in Scriptura eidem perſonæ & rei diuerſa nomina dantur,iuxta varia idiomata. Sic S.Thomas Apoſtolus hebraicè *Thomas*,græcè *Didymus*,latinè *Gemellus* dicitur: S. Simon hebraicè *Chananæus*, græcè *Zelotes* cognominatur: Iudas chaldaicè *Thadæus* (id eſt vberalis) hebraicè *Lebbæus*,id eſt corculum, nuncupatur,Matth.10.Tabitha hebraicè,græcè vocatur *Dorcas*,latinè *Caprea*, Actor.9.Sic hebraicè *Salomon* & *Sulamitis*, latinè *Pacificus* & *Pacifica* indigitantur.

Decimvsseptimvs.

Quid hic ſponſus & ſponſa?

Sponſus hic eſt Chriſtus, ſponſa eſt Eccleſia, & anima fidelis,non quælibet,aut peccatrix; ſed ſancta,imò perfectioni ſtudens,& amore Chriſti flagrans. Hæc enim ſola ſponſæ Chriſti nomen meretur, cuius hic ſpirituales amores & ardores diuini deſcribuntur. Id ita eſſe patet ex ipſis Cātici verbis, vt cùm dicitur cap.4 7. *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.* Et cùm capit.2.verſ.4.ait ſponſa: *Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.Fulcite me floribus, ſtipate me malis,quia amore langueo.* Rurſum paſſim ſponſus ſponſam vocat Amicam, Dilectam,Pulchram vt luna,Electam vt ſol. Et cap. 2.v.16.ait: *Dilectus meus mihi, & ego illi,qui paſcitur inter lilia.* Et cap.4.9.*Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa.* Et capit.6. 8. *Vna eſt columba mea, perfecta mea.* Et cap.8.5. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto,deliciis affluens,innixa ſuper dilectum ſuum?* Denique Canticum non aliud, quàm cæleſtes amores Chriſti & animæ ſanctæ ſpirat: peccatorum tamen ſubinde meminit,cùm ab eis perſecutionem ſe paſſam ſignificant.vt cùm ait cap. 1.5. *Nolite me conſiderare quòd fuſca ſim, quia decolorauit me ſol filij matris meæ pugnauerunt contra me.* Aut cùm eos conuertere ſatagit,vt cùm ait cap.4.8.*Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* Audi S. Bernardum ſerm.61. *Sponſam nuſquam in hoc toto opere adhuc nominarat,niſi modò cum ad vineas itur,cum vino charitatis appropinquatur. Quæ cùm venerit, & perfecta fuerit,faciet ſpiritale coniugium, & erunt duo in carne vna, ſed in vno ſpiritu, dicente Apoſtolo: Qui adhæret Deo,vnus ſpiritus eſt*, 1.Corint.6.17. Idem ſerm.85. *Quam videris*,inquit,*relictis omnibus, Verbo votis omnibus adhærere, Verbo viuere, Verbo ſe regere, de Verbo concipere quod pariat Verbo,quæ poſſit dicere: Mihi viuere Chriſtus eſt & mori lucrum, hanc puta coniugem, Verboq; maritatam.* Idem docet Bellarm. libr.3.de Eccleſia militante cap.7.reſponſ.ad 1. ac S.Hier. epiſt.140.ad Principiam, atque Caſſiod.S.Greg.Beda,Philo,Iuſtus,Anſelmus, Rupert, cæterique Patres & interpretes ad illa Cantic.6.7.*Sexaginta ſunt reginæ,& octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus. Vna eſt columba mea,perfecta mea.*

Quatuor amantis gradus. Primus. Porrò huius perfecti amoris quatuor ſunt gradus & ſtatus, qui hoc Cantici libro ordine deſcribuntur. Primus ſtatus amoris, eſt actuoſæ vitæ, in quo anima affectibus nondum edomitis Deum quidem odoratur, & quaſi deguſtat, currens in odorem vnguentorum eius, non eo tamen ad arbitrium & voluptatem ſuam fruitur. *Et mirabar*, inquit S. Aug. lib. 7. Confeſſ. cap. 17. *quòd iam te amabam, & inſiſtebam frui Deo; ſed rapiebar à te decore tuo, moxq́; diripiebar abs te pondere meo & ruebam in iſta cum gemitu: & pondus hoc, conſuetudo carnalis.* Et infrà: *Aciem figere non valui, & repercuſſa infirmitate redditus ſolitis, non mecum ferebam niſi amantem memoriam, & quaſi olfacta deſiderantem, quæ comedere nondum poſſem.* Hic amoris ſtatus deſcribitur cap. 1. & 2. Cantic. Vnde ibidem ſponſa ait ſponſo: *Trahe me: poſt te curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Et, *Nolite me conſiderare quòd fuſca ſim, quia decolorauit me ſol. Indica mihi vbi paſcas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum*, &c.

Secundus. Secundus amoris gradus & ſtatus animæ Deum amantis, eſt vitæ contemplatricis. In hoc collocatur anima, facto ſibi ad eum gradu vitioſorum habituum demolitione, paſſionum propriarum compreſſione, & perfectâ rerum omniū ſuiq́ue abnegatione: & in eo conſtituta non ſolū ſicut in priore ſtatu, Deum aliquando complectitur cōtemplationis & amoris actu, ſed eodem continuato aliquamdiu ipſum contemplans amanſq́ue penè poſſidet, magna mentis tranquillitate; fitq́ue ſuauiſſimus lectus pacifici Salomonis, & quaſi nuptiale ferculum, in quo ſponſus requieſcit ac vehitur, animam in ſe quieſcentem fouens. Hic amoris gradus deſcribitur c. 3. & 4. Cantic. Vnde ibidem poſt primum ſponſæ ſomnum ſponſus adiurat adoleſcentulas, ne quæ illam à ſomno hoc amoris excitet.

Tertius. Tertius amoris & amantis ſtatus, eſt conflatus ex actione & contemplatione. In eo anima, ſic iubente ſponſo, à contemplatione diuulſa, ſe cōiicit in turbam & gregem paſtoris illius, qui propter nimiam charitatem, quâ dilexit nos, è ſinu Patris in terras deſcendit, quæſiturus magnis laboribus, & proprio ſanguine redempturus ouiculas, quæ perierant, procellam nullam acerbiſſimorum temporum, periculum nullum pœnâmve ſubterfugiens aut dedecus, dum illas recuperaret. Hic amoris ſtatus deſcribitur cap. 5. 6. & 7. Cantic. Vnde ibidē ſponſus ſponſam ad cāpos & villas inuitat, vt *quaſi bonus paſtor paſcat gregem ſuū, laſſos alleuet, reuocet errantes, infirmos lucretur*, ait S. Ambroſ. l. de Iſaac & anima c. 8. Licèt enim ibidem ſponſa negligentiæ inſimuletur, quòd ſpōſo oſtium pulſanti non ſtatim aperuerit; tamen mox facti pœnitentes ipſa in maiorem ſponſi amorem exarſit, perinde ac *amantium iræ, amoris redintegratio ſunt.*

Quartus ſtatus eſt, cùm anima vitam ſupra humanam, ac penè diuinam, ſupradictis longè ſuperiorem, inexplebili deſiderio appetens, tanto flagrat diuini amoris incendio, tantaq́ue veluti zelotypiâ æſtuat, vt manere in carne mors illi ſit, & peregrinari à Domino alter quaſi infernus illi videatur; ſoleturq́ue propterea exilium ſuum, ac perferat vno ſtudio laboreq́ue animarum lucrandarum dilectiſſimo ſponſo. *Quartus.* De qua re ſic S. Greg. l. 2. ſuper Ezech. hom. 15. *Qui ſunt in ſanctæ Eccleſia thalami, niſi eorum corda, in quibus animæ per amorem ſponſo inuiſibili iunguntur, vt eius deſiderio mens ardeat, nulla iam quæ in mundo ſunt concupiſcat, præſentis vitæ longitudinem pœnam deputet, exire feſtinet, & amoris amplexu in cæleſtis ſponſi viſione requieſcere. Mens itaque quæ iam talis eſt, nullam præſentis ſæculi conſolationem recipit, ſed ad illam quam diligit medullitus ſuſpirat, feruet, anhelat, anxiatur. Vilis fit ipſa ſalus corporis, quia transfixa eſt vulnere amoris.* Hic ſtatus amoris deſcribitur Cantic. cap. 8. Vnde ibi poſt tertium ſomnum de ea dicitur: *Quæ eſt iſta quæ aſcendit de deſerto deliciis affluens, innixa ſuper dilectum ſuum? pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum*, &c. *Fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio: lampades eius, lampades ignis atque flammarum.* Ita noſter Bernardinus Roſſignolius de Diſciplina Chriſtianæ perfectionis libr. 4. cap. 9. qui deinde ſingula capita ſinguloſq́ue verſus ex ordine, hiſce quatuor amoris gradibus alternatiuè adaptat.

COMMENTATORES

CANTICI CANTICORVM.

HEBRÆI.

Chaldæus. PRimvs eſt Chaldæus Paraphraſtes, qui in Cantico fuit R. Ioſeph Cæcus: ſicut in Pentatheucho fuit R. Aquila, qui chaldaicè Onkelos dicitur; in Prophetis verò R. Ionathan filius Vzielis. Hi omnes, vtpote Iudæi, iudaïzant, ac præſertim R. Ioſeph, qui Canticum non tam vertit, quàm explicat, vt non tam interpres quàm Paraphraſtes, ſiue Commentator eſſe videatur. Quare Canticum de Synagoga, deq́ue lege Moſis, tabernaculo, manna ceteriſq́ue beneficiis Iſraëli collatis interpretatur, multaq́ue interſerit ex Iudæorum fabulis & Thalmudiſtarum figmentis, quæ colligit & excuſat Franc. Lucas in Apologia Paraphraſis Chaldææ. Habet tamen ſuum vſum. & veræ interpretationi obſecundat; ſicut Synagoga ſubſeruit Eccleſiæ, lexq́ue Euangelio & Moſes Chriſto, eiq́ue quaſi typus præluſit.

Rabbini. Scripſere quoque in Canticum R. Salomon, Aben Ezra, & R. Dauid Kimchi.

GRÆCI.

Origen. Primus Origenes in Canticum ſcripſit homilias ſex, in quibus *Origenes vicit ſeipſum*, ait S. Hieronym. qui eas ex Græco in Latinum conuertit: quare temerè & ſine cauſa vltimas quatuor Origenis eſſe negat nouus (imò Nouator & in fide cacodoxus) Origenis interpres. Finit in capite 2. Cantic.v.15. Floruit anno Domini 226.

Nyſſenus. S.Gregorius Nyſſenus, frater S.Baſilij, edidit in Cantica homilias 15. finit in ca.6.v.9. Floruit anno Domini 380.

Philo Carpathiorum Epiſcopus conſtitutus à S.Epiphanio. Extat tomo I. Biblioth. SS.Patrũ: ſed multa illi inſerta vel infarta ſunt à ſciolo quopiam ex S. Gregorio, quæ cum reliqua explicatione parum congruunt. Floruit anno Domini 374.

Theodor. Theodoretus doctè & genuinè Canticum explicat, atque trium aliorum Patrum, quos non nominat, explicationem adiungit. 3. Patres. Floruit anno 430. Cenſet Hortolanus tres hoſce Patres eſſe S. Gregorium Nyſſenum, S. Nilum Monachum S. Chryſoſtomi diſcipulum, & S. Maximum. Hi enim Theodoreto fuère coæui, & horum trium breuis Cantici paraphraſis Commentario Theodoreti in Canticum præfigitur.

Pſellus. Michael Pſellus S.Gregorij Nyſſeni eſt compendiator.

LATINI.

Caſſiodor. Primus eſt Aurelius Caſſiodorus, Conſul Romanus, ac Theodorici regis Gothorum Cancellarius: vnde eius nomine plures ſcripſit Epiſtolas tanto viro dignas, qui deinde aulæ pertæſus, mundo valedicens, & monaſticen in monaſterio à ſe conſtructo exercens, totum ſe pietati & ſacris Literis tradidit, in iiſque planè ſeneſcens, propè centenarius ſancto fine quieuit, ait Baron. anno Domini 562. in fine. Hic ergò ſcripſit in Canticum breuiter, ſed claré, ac ſæpè acu tangit ſententiarum difficultatem, ſenſumque literæ genuinum aſſignat: vnde ex eo plura deprompſit Beda, Haymo & alij, ſed ſciolus quiſpiam nonnulla Caſſiodoro attexit. Nam cap.3. verſ.11. citat Gregorium Papam, qui centum annis eo fuit poſterior. Floruit anno Domini 539. coæuus & ſocius S. Seuerini Boëtij, ac Symmachi Conſulis Romani.

Iuſtus Orgeltt. Iuſtus Orgelitanus Epiſcopus ſcripſit in Cant. Extat tomo I. Biblioth. SS.Patrum. Floruit anno 540. ſub Iuſtiniano Imper. Interfuit Concilio Toletano II. Vide S.Iſidorum de Scriptor. Eccleſ.c.14. & de Viris illuſtr.c.34.

Beda. Venerab. Beda prolixum edidit Comment. anno 700. cui & alium ſubiungit, quem ipſe ex variis S.Gregorij locis collegit.

Alcuinus. Albinus, ſiue Alcuinus Flaccus, Bedę diſcipulus, & Caroli Magni magiſter, anno 750.

Aponius. Aponius doctè & grauiter ſcripſit in Cant. anno 800. ait Sixtus Senenſis in Biblioth. Poſſeuinus & Bellarmin. de Script. Eccleſ. Sed anterius vixiſſe videtur. Nam Aponium citat Beda

A lib.4. in Cantic. cap.23. Beda autem floruit anno 700. Finit Aponius in cap.4. Cantic. v.7. ad illa: *Tota pulchra es amica mea*: ac deinde Commentarium Aponij continuauit Lucas Abbas S. Cornelij, ex ipſis Aponij verbis, ſed ſucciſis & in pauca contractis: vnde multi illum citant nomine Aponij.

Angelomus monachus Aponij eſt abbreuiator. Floruit anno 850. tempore Lotharij Imp. Vnde in Præfat. cum laudat, quòd relicto Imperio monaſticen amplexus ſit, in eaque piè defunctus vitam ſtadiumque ſuum ſanctè conſummarit. Angelomus.

Haymo Bedam ferè in compendium redigit, ac penè ad verbum tranſſcribit Caſſiodorum. Obiit anno 853. Haymo.

B S. Anſelmus Cantuarienſis Archiepiſcopus, anno 1081. S. Anſelm.

Rupertus Abbas Tuitienſis Canticum explicuit de B. Virgine, anno 1119. Rupert.

S. Bernardus piè & eleganter explicat Canticum, ſed morte præuentus, illud non abſoluit: vnde ei ſucceſſit Gilbertus Abbas, qui opus proſecutus eſt. Floruit anno 1130. S. Bernard.

Richardus de S.Victore, S.Bernardo coæuus & amiciſſimus, paucas Cantici ſententias exponit. Richard.

Inter opera S.Thomæ Aquinatis extat Commentarius in Canticum. Dubitant tamen viri docti, an hic Commentarius ſit ipſius, quia ſtylum eius non redolet, atque ex Caſſiodoro & Beda videtur tranſſumptus. Idem planè ad verbum extat apud Haymonem, qui 450. annis anteceſſit S.Thomam: quare Commentarius S.Thomæ, C quem ſub mortem dictauit monachis Foſſæ nouæ, iuxta Romam, videtur fuiſſe alius ab hoc. Quocirca diuerſus planè ab hoc Commentarius in Canticum nomine S.Thomæ prodiit, ſeorſim impreſſus à Petro Gualtero anno Domini 1545. ſoletque iungi Commentario Caietani in Prouerbia & Eccleſiaſten. Hic magis redolet ſtylum Scholaſticum S.Thomæ. S. Thomas.

Guilielmus Paruus Abbas Beccenſis, anno 1170. Guil. Paru.

Honorius Auguſtodunenſis Presbyter, anno 1220. Honorius.

Hailgrinus Cardinalis Sabinenſis, anno 1233. Hailgrin.

Ex variis S. Ambroſij locis Commentarium integrum in Cantica collegit Antonius Demochares. D Extat in fine tomi 5. S.Ambroſij.

RECENTIORES.

Nicolaus Lyranus, Hugo Cardinalis, Dionyſius Carthuſianus, Iacobus Ianſonius, Ioannes Picus Carthuſianus, Placidus Nigidius, Alfonſus ab Orozco, Tuccius, Hieron. Almonacirius, & plures alij, quos Romæ reperi. Ceteris eminent Franc. Titelmannus: Luiſius Legionenſis, Coſmas Damianus Ortolanus, Philippi II. Hiſpaniarum Regis Theologus, qui Paraphraſin habet luculentam & ſucculentam; Ioannes à Ieſu Carmelit nus: noſtri Gaſpar Sanchez & Ludouicus de Ponte. Nouiſſimè & exactiſſimè noſter martinus Delrio, Michael Giſſerius & Ludouicus Sotomaior: denique nuperrimè Ioannes Malderus Epiſcopus Antuerpienſis, ac noſter

Luiſius ab Alcazar in alluſionibus ad Apocalypſin toto lib.3.Vterque ſuccinctè,ſed eruditè & neruosè. A

Ex his omnibus ſuccum exprimam, & pollinem floremque decerpam, Litterale à Myſtico diſcernam, indigeſta digeram, confuſa diſtribuam, & cuique quod ſuum eſt ordinatè attribuam;atque propria plura addam, memor ſemper ſolitæ breuitatis & methodi.

Porrò Ioannes Gerſon Cancellar.Pariſienſis Canticum expoſuit de amore Seraphico, quo anima pia ardet erga Chriſtum, anno Domini 1429. ac compleuit die 9.Iulij, & inſtar S.Thomæ poſt triduum, putà die 12. Iulij cum Commentario vitam finiuit, anno ætatis 66.vt amoribus Chriſti frueretur in cælo : vnde identidem repetens illud Cantic.8. *Fortis eſt vt mors dilectio,* illi immortuus eſt.

PRIMVM DRAMA, SIVE PRIMA PARS CANTICI, QVA DESCRIBITVR INFANTIA ECCLESIAE:

(quæ fuit ab ortu Chriſti vſque ad Aſcenſionem in cælum) à cap. I. verſ 1. vſque ad cap. II. verſ. 8.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SPonſa ambit ſpirituale ſponſi oſculum, vbera, vnguentum, oleum, cellaria. Mox verſ. 5. ait, ſe formoſam, ſed nigram ab æſtu ſolis & perſecutionis. Vnde verſ. 7. quærit locum ſponſi; auditq; ab eo vt abeat poſt greges & paſtores. Inde v. 9. eam aſſimilat equitatui, genas turturi, collum monilibus. Deniqùe v. 12. aſſerit nardum ſuum dediſſe odorem, præſente ſponſo, quem comparat faſciculo myrrhæ & bòtro cypri, cum eoq; ſpiritali laudis affectu diſſuauiatur.

1. OSculetur me oſculo oris ſui: quia meliora ſunt vbera tua vino,
2. fragrantia vnguentis optimis. Oleũ effuſum nomen tuum:
ideo adoleſcentulæ dilexerunt te. 3. Trahe me: poſt te curre-
mus in odorem vnguentorum tuorum. 4. Introduxit me rex
in cellaria ſua: exultabimus & lætabimur in te, memores vbe-
rum tuorum ſuper vinum: recti diligunt te. 5. Nigrâ ſum, ſed
formoſa, filiæ Ieruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis. 6. No-
lite me conſiderare quòd fuſca ſim, quia decolorauit me ſol: filij matris meæ pu-
gnauerunt contra me, poſuerunt me cuſtodem in vineis: vineam meam non cu-
ſtodiui. 7. Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meri-
die, ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum. 8. Si ignoras te, ô pul-
cherrima inter mulieres, egredere, & abi poſt veſtigia gregum, & paſce hœdos
tuos iuxta tabernacula paſtorum. 9. Equitatui meo in curribus Pharaonis aſ-
ſimilaui te amica mea. 10. Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis: collum tuum
ſicut monilia. 11. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.
12. Dum eſſet rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum. 13. Faſci-
culus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. 14. Botrus
cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. 15. Ecce tu pulchra es amica mea,
ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum. 16. Ecce tu pulcher es, dilecte mi,
& decorus. Lectulus noſter floridus: 17. tigna domorum noſtrarum cedrina,
laquearia noſtra cypreſſina.

VOX SPONSÆ.

VERS. 1. OSCVLETVR ME OSCVLO ORIS SVI] Inuerecunda videtur ſpōſa, quæ præter morem feminarum honeſtarũ & verecundarũ, prior ambit ſpōnſum, eiuſque ſpiritale oſculum ſine vlla præfatione illico poſcit; ſed amore ſancto ebria neſcit erubeſcere: vbi enim
A amor, ibi non eſt timor vel pudor. *Præceps amor,* ait S. Bern. *nec iudicium præſtolatur, nec conſilio temperatur, nec pudore frænatur, nec rationi ſubiicitur, Rogo, ſupplico, flagito, Oſculetur me oſculo oris ſui.* Eſt tamen hic aliquis in ſponſa pudor, dum non ad ſponſum dirigit ſermonem, vt dicat, *Oſculare,* ſed alios quaſi intermedios alloquitur, dicens, *Oſculetur me:* vti notat idem S. Bernard. Sic Magdalena amore ebria, ſine pudore, *importuna* irruit *Amor neſcit pudorem.*

conuiuio, ait S. Ambroſ. ſed *opportuna beneficio*, vt A oſcularetur non os, ſed pedes Chriſti. Hic autem ſponſa non contenta oſculo pedum, quod eſt ſeruorum & ſubditorum, ambit oſculum oris, quod eſt ſponſarum & ſummè amantium, vti parentes oſculantur filios, fratres ſe mutuo, amicus amicum. *O quanta vis amoris!* exclamat S. Bernard. ſerm. 7. *quanta in ſpiritu libertatis fiducia! Quid manifeſtius, quòd manifeſta charitas foras mittit timorem?* Et S. Auguſt. in Manuali c. 19. *Amor*, inquit, *dignitatis neſcius reuerentiam neſcit.* & cap. 20. *Anima amans fertur votis, trahitur deſideriis, diſſimulat merita, maieſtati oculos claudit, aperit voluptati*, &c. Conſonat quod de amore ſcribit D. Gregor. lib. 6. epiſt. 24. ad Anaſtaſium, vbi oſtendit amorem & poteſtatem ex æquo præſumere, ac cum auctoritate & imperio liberè loqui. Et Chryſolog. ſerm. 147. *Amor*, ait, *ignorat iudicium, ratione caret, modum neſcit, non accipit de impoſſibilitate ſolatium, non recipit de difficultate remedium. Amor niſi ad deſiderata peruaſerit, necat amantem. Amor quod amat, non poteſt non videre. Hinc eſt, quòd omnes Sancti omnia, quæ meruerant, parua duxerunt, ſi Dominum non viderent. Hinc eſt, quòd amor qui cupit Deum videre, etſi non habet iudicium, habet tamen ſtudium pietatis. Vnde & Moſes audet dicere Deo: Si inueni gratiam coram te, oſtende mihi faciem tuam.* Adde, ſponſa non prior ambit ſponſum, ſed excitata & euocata à ſponſo, vt patebit ex eo, quod ſubdit: *Meliora ſunt vbera tua vino*: hæc enim *vbera*, id eſt viſcera miſericordiæ à ſponſo oſtenſa ſponſæ ipſam euocant, imò audacem reddunt ad petendum oſculum, quia mirificum illi amorem fiduciamque ſponſi ingerunt. Nam vt ait Chriſtus: *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater meus traxerit eum* per gratiam excitantem & vocantem, vt ex S. Auguſt. docet & definit Concil. Trident, ſeſſ. 6.

OSCVLETVR ME OSCVLO ORIS SVI] Hebr. *oſculabitur me ab oſculis* (Vatabl. *oſculis*) *oris ſui. Oſculabitur*, id eſt, *oſculetur*: Hebræi enim per futurum ſignificant optatiuum, quo carent. Septuag. *oſculetur me ab oſculis* (Origen. interprete S. Hieronymo, habet *ab oſculo*) *oris ſui*: Arabicus: *oſculetur* (Syrus vertit in præterito, *oſculatus eſt*) *me ex oſculis oris ſui. Oſculis* in plurali ſignificat vehemēs deſiderium & amorem ſponſi, vt eius præſentia ſatiari nequeat, eamque continuam exoptet. Nā vt ait Poëta:

Verus amor nullum nouit habere modum:

&, vt ait S. Bernard. *Modus amandi Deum, eſt amare ſine modo.* Plurima Chriſti & Eccleſiæ oſcula fusè recenſet hic Tuccius. Silet ſponſa perſonam ſponſi, dicitque tantùm *oſculetur*, quia cùm nil niſi ſponſum mente pertractet, nil quoque ab aliis mente pertractari opinatur. Vnde actum exprimit, perſonam verò tacet, vtpote quam vti ſibi, ſic & ceteris notiſſimam, omniumque cogitationibus præſentem æſtimet: ſicut Magdalena Ioan. 20. rogata à Chriſto ſpecie hortulani apparente: *Mulier quid ploras? quem quæris?* reſpondit: *Domine ſi tu ſuſtuliſti eum.* Quem *eum*? vtique Chriſtum, qui vti eſt amor meus, imò mens mea & cor meum, ſic & ceterorum eſſe cenſeo. Nimirum ipſa tota plena Chriſto, nec ſe, nec ceteros de alio quàm de Chriſto cogitare poſſe putabat.

PRIMVS SENSVS TOTALIS ET ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

EST vox Patriarcharum, ait S. Bern. ac Synagogæ, ait S. Thom. deſiderantis aduentum Chriſti. q.d. Quia Chriſtus toties mihi aduentum ſuum promiſit per Prophetas, ego per tria annorum millia auidè & anxiè eum expecto: veniat ergo ipſe, & oſculetur me oſculo oris ſui, vt carnem meam & os meum aſſumens per illud mihi loquatur, ſeſeque coniungat, vt qui olim aperuit ora Prophetarum, nunc os ſuum aperiat. Audi Origenem: *Quouſque ſponſus meus mittit oſcula per Moſen, mittit oſcula per Prophetas? Iam Ipſius* B *cupio ora contingere, ipſe veniat ipſe deſcendat. Orat igitur ſponſi patrem, & dicit ad eum: Oſculetur me oſculo oris ſui. Et quia talis eſt, vt compleatur per eam propheticum illud in quo dicitur: Adhuc te loquente dicam, ecce adſum; ſponſam ſponſi pater exaudit, mittit filium ſuum. Videns illa eum cuius deprecabatur aduentum, orare deſtitit, & ad eum cominus loquitur: Quoniam bona vbera tua ſuper vinum, & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata.* Sic quoque Theodor. Apponius & Beda. Addit Theodor. *Cùm igitur ſponſi pulchritudinem, robur, diuitias, regnum, quod in omnes habet; vim eius æternam, incorruptibilem, nullum habituram finem intellexerit; eum videre concupiſcit, & in complexum ipſius ruere, atque illi oſcula dare ſpiritalia.* Adde: vox hæc, non tam eſt Synagogæ, quàm Eccleſiæ, quæ poſt Chriſti incarnationem, dicit *oſculetur*, id eſt oſcu- C lari me pergat, & oſculum hoc amoris ſui ſemper in me adaugeat. Vnde hebraicè eſt: *Oſculetur me oſculis.*

Oſculum hoc Chriſti phyſicum, eſt ipſa vnio hypoſtatica; hæc enim iunxit carnem Verbo, hominem Deo; ſicut per oſculum ſponſus ſponſæ iungitur. Vnde oſculans, ait S. Bern. eſt Deus, oſculatus eſt homo, oſculum eſt vtriuſque vnio, per quam fit vna vtriuſque perſona, quæ ſimul eſt Deus & homo: Oſculum enim caſtiſſimum eſt ſymbolum cognationis & affinitatis. Vnde apud omnes gentes parentes oſculantur filios, fratres, cognatos, affines. Quocirca Cato feminas ſibi ſanguine propinquas amore patrio oſculabatur, vt ſciret an vinum olerent. Olim enim Romanis feminis bibere vinum fas non erat: quòd ſi bibiſſent, intemperantes & impudicæ habeban- D tur, vti multis exemplis oſtendit Tiraquellus l. 9. connub. nu. 206. Multò magis Deus oſculans & viſitans animā inſpicit, an illa delicias & vanitates redoleat, de iiſque illam caſtigat, iuxta illud: *Probaſti cor meum, & viſitaſti nocte, igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas*, pſal. 16. 4.

Oſculum Chriſti phyſicum eſt vnio hypoſtatica.

Vinum olim mulieribus Romanis prohibitum.

Oſculum verò ethicum ſiue morale, eſt affectus & amor intimus, quo Chriſtus Eccleſiæ & animæ fideli arctiſſimè coniungitur. Audi S. Bern. hic ſer. 2. votum hoc oſculi in ſponſa piè & patheticè exponentem: *Quò mihi ora hæc ſeminiuerbia Prophetarum? ipſe potius ſpecioſus formâ præ filiis hominum, ipſe me oſculetur oſculo oris ſui. Non audio iam Moyſen: impeditioris ſiquidem linguæ factus eſt mihi. Iſaiæ labia immunda ſunt: Ieremias neſcit loqui, quia puer eſt, & Prophetæ omnes elingues ſunt. Ipſe,*

Oſculum Chriſti ethicum eſt amor.

ipſe

ipſe quem loquuntur, ipſe loquatur, ipſe me oſculetur oſculo oris ſui. Non in eis iam, aut per eos loquatur mihi, quoniam tenebroſa aqua in nubibus aëris; ſed ipſe me oſculetur oſculo oris ſui, cuius gratioſa præſentia, & admirandæ fluenta doctrinæ fiant in me fons aquæ ſalientis in vitam æternam.

Oſculi ſymbola quatuor.

Nota. Oſculum ſymbolum eſt Primò, reconciliationis: cùm enim quis alium offendit, reconciliatur ei per oſculum, ſicut pater reconciliatus eſt filio Prodigo. Lucæ 15. Secundò, pacis & concordiæ. Tertiò, ſalutationis & bonæ apprecationis. Vnde Apoſtolus: *Salutate inuicem in oſculo ſancto*, 2. Cor. 13. v. 12. Quartò, amoris & intimæ coniunctionis. Vnde diuinus Hierotheus apud S. Dionyſium de Diuinis nominib. c. 4. ait amorem habere vim iungendi, miſcendi & vniendi, qui ſignificatur per oſculum.

Omnibus hiſce de cauſis Eccleſia & anima fidelis poſcit oſculum Chriſti. q. d. ait Coſmas Damianus: Quouſque tandem iraſcêre ſupplicibus tuis, optime generis noſtri conditor, & pater Deus? quamdiu iratus humano generi promiſſa tua repoſci, & nequidquam efflagitari patiere? quem ad finem profuſa primum in hominem ſe contrahet, & in theſauris ſuis continebit benignitas tua? Nihilne te occupatum à ſatana orbis imperium? nihil in ſeruitutem redacti filij; nihil peccandi, & vel in eos, qui ſemetipſis non peccauerunt, moriendi inducta neceſſitas? nihil ad vitam data lex mihi cedens in interitum? nihil data fides, piorum vota preceſque mouebunt? Iuſta eſt, fatemur, indignatio tua. Iuſta ſunt, quæ in nos exerces, iudicia: incredibilis namque primùm tua fuit in hominem benignitas, ampliſſimi decreti honores, & quæ in eumdem contuliſti ingentia beneficia. Contrà verò pro tanta tua benignitate incredibilis noſtra erga te extat impietas, pro ampliſſimis honoribus atroces iniuriæ, proque ingentibus beneficiis, quam nemo homo præſtare poſſit, noxa grauiſſima. At iam per tria annorum millia ira tua in totum genus noſtrum deſæuiit, in filios, inquam, Adæ, qui acerbum illius pomi eſum, patriſque præuaricationem ignorantes & quaſi agni innocentes, ſed ex patre nocẽtes luunt: iidem potiori iure filij ſunt tui. Tuorum miſerere, ô Domine. Superexaltet ergo miſericordia tua iudicium. Veniat Chriſtus Adæ, Abrahæ, Iſaac, Iacobo, Moſi, ceteriſq; Prophetis promiſſus, induat carnem noſtram, ac per illam nobis oſculum reconciliationis exhibeat: ipſe enim eſt propitiatio pro peccatis mūdi, ipſe pax & ſalus noſtra, ipſe amor, anima, halitus, & vita noſtra. *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus*, inquit Ieremias, *captus eſt in peccatis noſtris; cui diximus, In vmbra tua viuemus in Gentibus*, Thren. ca. 4. v. 20. Illi ergo me quaſi ſponſam ab orbis initio pactam, tandem aliquando coniungat. Illius me amplexibus & oſculis exple. Ipſe me ſacri oris ſui attactu expiet, roſeum ac diuinum os ſuum meo iungat ori. Mille mihi figat baſia. Ipſe pax noſtra ſit, qui pacem tuā mihi tribuat & bonam voluntatem. Eo denique charitatis glutino me ſibi adiungat & agglutinet, vnus vt cum eo fiam ſpiritus, & vnum corpus: nec iam duo ſimus, *ſed vnus ex ambobus extet homo. Te igitur aduentantem exſpecto, ô optatiſſime ſponſe mi, te breui affuturum præſtolor, A cuius amplectendi & oſculandi à pronubis & paranymphis noſtris, quo maior nobis ſpes fit, eo nobis noſtrum gliſcit & inardeſcit deſiderium; noſterque medendo ægreſcit animus. Deſine, oro, iam per legatos me alloqui, per internuncios confirmare: ipſe veni, ipſe corâm loquere. Accipe meam, tuamque viciſſim da fidem, tu me amplectere, tu me exoſculare, tu qui ſolus potes præſentiſſimam facere medicinam, tu, inquam, impotenter amantis miſertus, noſtro dolori precor vt medeare.

Prophetarū de Chriſto Eccleſiæ ſpōſo votum.

Idem fuit votum omnium Prophetarū ſponſum Chriſtum, ſponſamque eius Eccleſiā ſummè deſiderantium. Audiantur pauci è multis. Oſee cap. 2. 19. *Et ſponſabo te mihi in ſempiternum, ſponſabo te mihi in iuſtitia, ſponſabo te mihi in iudicio, ſponſabo te mihi in miſericordia, ſponſabo te mihi in fide.* B Similiter & per Ieremiam c. 2. 2. Prophetam dicitur: *Recordatus ſum tui, miſerans adoleſcentiam tuā & charitatem deſponſationis tuæ, quando ſecuta es me in deſerto, in terra quæ non ſeminatur.* Et per Iſaiam c. 61. v. 10. ſimiliter vox Eccleſiæ ait: *Poſuit mihi mitram ſicut ſponſæ, & induit me veſtimentis ſalutis; ſicut ſponſum decoratum coronâ, & ſicut ſponſam decoratam monilibus ſuis circumdedit me.* Et per Zachariam cap. 9. v. 9. huiuſcemodi gloriam trepidanti Eccleſiæ nunciat, dicendo: *Noli timere filia Sion, ecce rex tuus venit tibi mitis & manſuetus: ſedens ſuper pullum aſinæ: Saluator ipſe eſt.* Ita Aponius citat verba Prophetarum. Horum omnium vota ergo hic exprimit Salomon.

Oſculum SS. Trinitatis.

Symbolicè notantur hic tres SS. Trinitatis perſonæ: per *oſculetur* Pater; per *oris* Filius; hic enim eſt os & Verbum Patris: per *oſculo* Spiritus C ſanctus; hic enim eſt nexus, amor & quaſi oſculum, quo ſe oſculantur Pater & Filius. Ita S. Bernard. ſerm. 7. qui ait Eccleſiam hic petere oſculum, id eſt Spiritum ſanctum. Poſtulat ergo Eccleſia & anima, vt tota SS. Trinitas ipſam oſculetur, id eſt ipſi intimè per affectum ſeſe coniungat, vt ipſa fiat templum ſanctum SS. Trinitatis, imò vt fiat vnus cum ea ſpiritus. *Qui enim adhæret Domino vnus ſpiritus eſt*, 1. Corinth. 6. 17. Oſculum enim iungit os oſculantis ori eius quem oſculatur, vt ſignificet animum ſimili modo animo ipſius coniungi, vt ex duobus amantibus fiat quaſi vnus amans, vna anima, vnus ſpiritus. Sic Verbū oſculans noſtram carnem & humanitatem, illi afflauit ſuum ſpiritum, ſuamque diuinitatem, vt vnus idemque eſſet Deus & homo, eò quòd naturæ binæ humanitas ſcilicet & deitas in vnam D coirent Verbi perſonam.

Porrò Chaldæus per oſculum accipit legem datam per Moſen, per hanc enim Deus deſpondit ſibi Iſraelem, eumque ſibi alligauit & obligauit *Benedictum*, inquit, *nomen Domini, qui dedit nobis legem per manum Moſis ſcribæ magni, ſcriptam in duabus tabulis lapideis, & loquebatur nobiſcum facie ad faciem, ſicut vir qui oſculatur ſocium ſuum.* Hic ſenſus licèt Iudaicus ſubſeruit nobis, ad eumque hic alludit Salomon, imò eum quaſi typicum præſupponit. Moſes enim oſculum doctrinæ & legis diuinæ dans Iſraeli, typus fuit Chriſti oſculantis oſculo oris ſui Chriſtianos, quo eos amantiſſimè complexus, legem nouam & doctrinam Euangelicam docuit, per eamque illos ſibi deuinxit, & deſpondit. Vnde per oſculum

Pa-

Oſculum, doctrina Chriſti.

Patres permulti accipiunt doctrinam Chriſti, vt A oſculum idem ſit quod oraculum. Ita Origen. Philo Carpathius, Anſelmus hic, & S. Hieronym. epiſt. 146. ad Damaſum, ac S. Gregor. 19. Moral. cap. 22. qui & addit ad oſculum hoc alluſiſſe S. Matthæum, cùm de Chriſto ait cap. 5. *Aperiens os ſuum docebat eos dicens: Beati pauperes ſpiritu*, &c. *Tunc*, ait S. Gregor. *os ſuum aperuit, qui prius aperuerat ora Prophetarum.*

SECVNDVS SENSVS. LITTERALIS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

QVÆ de Chriſto & Eccleſia iam dixi, animæ ſanctæ tribui poſſunt, mutato tantùm nomine Eccleſiæ in nomẽ animæ, quibus adde hæc B exponi poſſe de anima: primò, pœnitente; ſecundò, innocente & iuſta; tertiò, meditante & contemplando in Deum defixâ; quartò, amante & eſtaticâ.

Oſculum Dei & pœnitentis.

Quadrupliciter ergo hunc locum de anima exponas. Primò, de pœnitente, q. d. Pater æternus mihi animæ peccatrici, quæ cum grauiter offendi, ſed per eius vocationem & gratiam iam pœnitenti, reconciliari dignetur, præbeatque oſculum pacis, quo omnem offenſam abſtergat, imò aboleat & deleat, meque ſibi reconciliet, & priſtinæ amicitiæ gratiæque ſuæ reſtituat: ſicut enim oſculum eſt duorum orum & corporum, ſic pax eſt duorum cordium arcta coniunctio. Prior ergo Chriſtus animam peccato ſopitam gratiâ ſuâ pulſans excitat, euocatque, dicens: *Surge qui* C *dormis, & illuminabit te Chriſtus*, Epheſ. 5. 14. ſiue: *Oſculare me oſculo oris tui*, iuxta illud Pſaltis, quod toties orat Eccleſia: *Conuerte nos Deus ſalutaris noſter*, pſalm. 84. 5. Et illud Dei per Prophetam Zachar. c. 1. 3. peccatores ad ſe euocantis: *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* Sic Magdalena interiùs euocata à Chriſto ad oſculum accurrit. ita Concil. Trident. ſeſſ. 6. Porrò deſponſatio animæ cum Deo fit per virtutes, præſertim fidẽ, pœnitentiam, caſtitatem, charitatem, iuxta illud: *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis*, Rom. 5. 5. vti fusè oſtendi 2. Corinth. 11. ad illa: *Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* Hinc S. Agnes: *Annulo*, inquit, *ſuo ſubarrhauit me Dominus meus Ieſus Chriſtus, vt nullum præter eum amatorem admittam: tamquam ſponſam decorauit me coronâ: illi* D *ſum deſponſata, cui angeli ſeruiunt, cuius pulchritudinem ſol & luna mirantur. Amo Chriſtum, in cuius thalamum introibo, cuius mater virgo eſt, cuius pater fœminam neſcit, cuius mihi organa modulatis vocibus cantant: quem cùm amauero, caſta ſum; cùm tetigero, munda ſum; cùm accepero virgo ſum.* Ita ex S. Ambroſ. ſermone 90. Eccleſia in Officio Eccleſiaſt. S. Agnetis. Denique quanto ſtudio & amore ad hoc reconciliationis oſculum peccatores Deus inuitet, graphicè depingit S. Dionyſius epiſtol. ad Demophilum: *Quid*, inquit, *quòd delictis quoque reſolutos, ac per id redire differentes benigniſſimè tolerat, rationemq; reddere per ſe ipſe dignatur, imò & promiſſionibus releuat, blanditiiſq; demulcet. Cumq; adhuc procul ſint, quæ ad ſe redeunt, læius occurrit atque obuius fit, & totus totos complexus oſculatur, nec* A *prioris illos auerſionis culpat, verùm præſenti conuerſione contentus & diem feſtum agit, & conuocat amicos.*

Oſculum Dei & iuſti.

Secundò, purgati à peccato & iuſtificati petunt oſculum Chriſti, quo ſcilicet eis Chriſtus Spiritum ſuum inhalat, vt eo à torpore & vetuſtate, velut aquila renouentur, & in Dei amore accendantur, ſicut qui ſe mutuò oſculantur, halitum ſpiritumque ſuum ſibi mutuò aſſlãt & inſpirant. Alludit ad formationem corporis Adæ ex limo terræ, quem Deus quaſi oſculando, *inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem*, Geneſ. 2. 7. Sicut enim anima, dum aſſumit & quaſi oſculatur corpus, ipſum exanime animat & viuificat; ſic Spiritus ſancti gratia oſculans animam eam viuificat, imò deificat, facitque eam Dei filiam & he- B redem. Ita S. Ambroſ. lib. de Iſaac & anima ca. 3. *Petit, ait, ſponſi oſculum per quod ſibi transfunditur ſpiritus oſculantis.*

Spiritus S. oſculum.

Hinc Symbolycè S. Bernardus per oſculum accipit Spiritum ſanctum, qui eſt oſculum, id eſt amor Patris & Filij. Audi eum ſerm. 8. *Petit oſculum, id eſt, Spiritum ſanctum inuocat, per quem accipiat ſimul & ſcientiæ guſtum, & gratiæ condimentum.* Et paulò poſt initium Sermonis: *Sufficit, ait, ſponſæ ſi oſculetur ab oſculo ſponſi, etiamſi non oſculetur ab ore. Nec enim exiguum quid aut vile putat oſculari ab oſculo, quod non eſt aliud niſi infundi Spiritu ſancto.* Dicit ergo ſponſa: *Oſculetur me oſculo oris ſui*, hoc eſt, Pater æternus Verbi ſui ſpiritu mihi arctiſſimè copuletur, ac me ſuæ naturæ efficiat arcanâ iſta cõiunctione conſortem. Per gratiam C enim ſimus diuinæ conſortes naturæ, vt ait S. Petrus epiſt. 2. c. 1. v. 4.

Oſculum Dei & orantis.

Tertiò, orantes & contemplantes petunt & accipiunt oſculum, id eſt, illuminationes, impulſus & ardores diuinos Spiritus ſancti. Vnde S. Ambroſ. loco iam citato: *Oſculum Verbi*, inquit, *eſt lumen cognitionis ſacræ.* Et Nyſſen. hom. 1. *Quia verba, inquit, ſponſi ſpiritus ſunt & vita: quicumque autem conglutinatur ſpiritui, fit ſpiritus: & qui vitæ coniungitur, tranſit à morte ad vitam: propterea ſpiritualis anima deſiderat appropinquare fonti vitæ, nempe ori ſponſi, vnde ſcaturientia verba vitæ æternæ implent os ea attrahens*, S. Bernard. ſerm. 1. *Cuius* (Chriſti) inquit, *vtique ſermo viuus & efficax oſculum mihi eſt, non quidem coniunctio labiorum, quæ interdum pacem mentitur animarum; ſed planè infuſio gaudiorum, reuelatio ſecretorum, mira quædam & quodammodò indiſcreta* D *commixtio ſuperni luminis & illuminatæ mentis. Adhærens quippe Deo vnus ſpiritus eſt.*

Oſculum Dei & amantis.

Quartò, amantes & toto amori diuino vacantes petunt, & impetrant à Deo oſculum ardentis & plenæ charitatis, de quo Nyſſenus homil. 1. *Sicut Moſes*, inquit, *qui dignus eſt habitus* (Exodi 33) *cum Deo loqui facie ad faciem, eiuſmodi oſculorũ maiori tenebatur deſiderio, rogans, vt videret quem deſiderabat poſtquam ei toties Deus apparuiſſet; perinde ac ſi numquam eum fuiſſet contemplatus. Ita cæteri omnes, quorum diuinum deſiderium inſidebat intus penetralibus, numquam ſuum ſiſterunt deſiderium quidquid eis eueniebat diuinitus, quo fruerentur eo, qui deſiderabatur, materiam arripientes & fomitem maioris deſiderij. Quomodo etiam, quæ nunc quoque Deo coniungitur anima, ſatiari non poteſt fruitione, quo copioſius fruitione impletur, eo vehementiori viget deſiderio,*

ſiderio, atque adeò dicens: Oſculetur me oſculo oris ſui. A Hinc S. Agnes poſt mortem glorioſè apparens parentibus: *Nolite, ait, me lugere: illi enim ſum iuncta in cælis, quem in terris poſita toto corde, toto ſpiritu, tota mentis deuotione dilexi.* Repete hic cetera eius verba ſuperius alia de cauſa recitata.

Oſculum triplex pedis, manus & oris.

Huc facit quòd S. Bernard. ſerm. 3. 4. & ſeq. diſtinguit triplex oſculum. Primò pedum, quo pœnitentes cum Magdalena oſculantur duos Chriſti pedes, putà miſericordiam & veritatem, vt per veritatem peccata pœnitendo condēnent, per miſericordiam confidendo veniam ſperent. Secundò, oſculum manus, quo iuſti & proficiētes oſculantur manus Chriſti, dum ei bona virtutum operâ afferunt, & viciſſim ab eo dona gratiarum recipiunt. Tertiò, oſculum oris, quo anima perfecta vnum Deum ſitiens, eique ſoli inhærere geſtiens dicit: *Oſculetur me oſculo oris ſui,* id B eſt, infundat mihi, inhaletque Spiritum ſanctum, vt totus vniar amori meo Chriſto. Ad hoc conantur viri Religioſi & perfectionis ſtudioſi, qui omnium rerum amorē à ſe abdicant, vt eum totum in Deum transferant, vt ſcilicet vni Deo vacent, eique ſe per tria paupertatis, caſtitatis & obedientiæ vota deſpōdeant. Hinc B. Egidius ſocius S. Franciſci rogatus, *quæ eſſet perfectionis via?* reſpondit: *vna vni.* q. d. Perfecta erit anima, ſi vna vni Deo totam ſe iungat & tradat.

Oſculum hoc, inquit S. Bernard. *non eſt ſtrepitus oris, ſed iubilus cordis; non ſonus labiorum, ſed motus gaudiorum: idcircò non competit animæ infantili ac nuper ad Chriſtum conuerſæ, ſed iam prouectæ, & quæ iam ad ætatem perfectam, & nubiles perueniens annos (meritorum, non temporum,) ſacta eſt idonea cæleſtis ſponſi nuptiis.* Hæc enim ſola poteſt dicere: *Oſculetur me oſculo oris ſui, meliores itaque ſunt amores tui vino,* vt alij traducūt. Deinde quomodo ad hoc oris oſculum gradatim ſit aſcendēdum, S. Bernard. ita docet: *Proſterne te priùs ad oſcula pedum, tuiſq́; lacrymis illos riga, nec inde ſurgas, priuſquam audias: Remittuntur tibi peccata tua, & deſude quantum profeceris in gratia, tantum in fiducia dilataberis. Inde proficere poteris ad oſculum manuum, cùm cœperis iam ſtrenuè ac perſeueranter agere in operibus omnium virtutum. Tū demùm forſitan audebis ad ipſum os gloriæ caput attollere (pauens ac cum tremore dico) non ſolum ſpeculandum, ſed etiam oſculandum. Oſculum ergo pedum, incipientium eſt; manuum, proficientium; oris, perfectorum.* C

Oſculum Euchariſtiæ.

Denique tres Patres anonymi apud Theodoretum, & S. Ambroſius libr. de Sacramentis capite 2. cenſent hoc oſculum eſſe reale, quod anima ſanctā expetit, dum cupit ſumere Chriſtum ſacramentaliter in Euchariſtia, ac ardenter eius amplexus deſiderat: *Anima,* inquit, *videt ſe ab omnibus eſſe mundatam peccatis, & dignam quæ ad altare Chriſti poſſit accedere: quid eſt enim altare niſi forma corporis Chriſti? Videt Sacramenta mirabilia, & ait: Oſculetur me ab oſculis oris ſui, hoc eſt oſculum mihi Chriſtus infigat. Quare? quia meliora tua vbera ſuper vinum, hoc eſt, meliores ſenſus, meliora Sacramenta tua ſuper illud vinum, quod etſi ſuauitatem habet, lætitiam habet, gratiam habet; tamen in illo lætitia ſecularis, in te autem iucunditas eſt ſpiritualis.* Hinc S. Agnes, *Iam corpus meum,* inquit, *corpori eius ſociatum eſt, & ſanguis eius ornauit genas meas: Ipſi ſoli ſeruo fidem, ipſi me tota deuotione committo.* Præclarè S. Cyrill. l. 11. in Ioannem ca. 26. & 27. explicans illud Chriſti ad Patrem de diſcipulis: vt *ſint vnum ſicut & nos vnum ſumus. Ego in eis, & tu in me, vt ſint conſummati in vnum,* Ioan. 17. 23. docet nos per ſumptionem Euchariſtiæ fieri vnum cū Chriſto, & per Chriſtum vnum cum Deo. Vnde hoc axioma elicit: *Nexus igitur vnionis noſtræ ad Deum Patrem, Chriſtus eſt; nobis quidem vt homo, Deo autem Patri vt Deus naturaliter vnitus.* Cauſam ſubiicit: *Non enim erat poſſibile corruptioni ſubiectam hominis naturam ad immortalitatem conſcendere, niſi naturā immortalis atque incommutabilis ad eam deſcendiſſet, ac communione participationeque ſui à mortalitatis noſtræ terminis ad ſuum bonum reformatos eleuaret. Conſummati ergo ſumus, reductiq́; ad vnionem Dei Patris mediatione Saluatoris, id eſt Chriſti.* Vnde concludit: *Mirari ergo debemus diuinæ naturæ benignitatem quæ creaturæ, quæ ſibi propria ſunt, communicare dignetur.*

Fructus huius oſculi.

Porrò per *oſculū* hauriunt animæ ſanctæ miras cæleſtis amoris conſolationes, guſtus & delicias, vt omnes terrenas voluptates faſtidiant, dicantque cum Paulo Philipp. 3. 8. *propter quem omnia detrimentū feci, & arbitror vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam:* quare hoc diuino nectare & ambroſia paſti, imò ebrij, iam ſibi videntur quaſi eſſe in paradiſo, ac cum Angelis Beatiſque Deo frui. Vnde dicunt: *Noſtra conuerſatio,* noſtra cogitatio, noſtra mens, noſter amor, noſtræ deliciæ, noſtra vita *in cælis eſt.* Et cum Pſalte: *Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea!* pſal. 62. 2. Et: *Mihi autem adhærere Deo bonum,* pſal. 72. 28. Et Domine *quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum,* ibi. v. 25. Hoc eſt, quod animæ piæ promittit Deus per Oſee c. 2. 14. *Ecce ego lactabo eam, & ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius.* Vide ibi dicta. Hinc quod Vulgata habet Exodi 33. 11. *Loquebatur Dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut ſolet homo loqui ad amicum ſuum,* cùm ſcilicet dedit Moſi legem promulgādam Hebræis; Chaldæus hic v. 2. per *oſculum* accipiens eamdem legem ore Dei & Moſis datam Hebræis, ſic vertit, *loquebatur nobiſcum facie ad faciem, ſicut vir qui oſculatur ſocium ſuum.*

Audi S. Gregor. hîc: *Os ſponſi, inſpiratio Chriſti: oſculum oris, dulcis amor inſpirationis. Dicit ergo ſponſa deſiderio æſtuans, & in amplexum ſponſi ſui inardeſcens: Oſculetur me oſculo oris ſui; ac ſi diceret: Ille quē ſuper omnia, imò ſolum diligo, veniat, qui dulcedine ſuæ inſpirationis me tangat; quia cùm eius oſculum ſentio,* D *ſubita mutatione me derelinquo, & in eius ſimilitudinem illicò liquefacta transformor. Faſtidit quippe ſancta mens omnia quæ per corpus ſentit, & in illa ſpiritalia tota tranſmutari concupiſcit; & dum iſta obſtrepūt, in illa fugit, ſeq́; abſcondere, ne hæc ſentiat, appetit, ideoq́; oſculum ſponſi quærit: quia ſi ille gratiſſimi amoris vinculo hanc non trahit, hæc vi ſua moleſtiſſimæ grauedinis detenta, quomodo ſe ad illum conferat, omnino non inuenit. Sed pius ſponſus anxietatem eius ſentiens, amorem diligens, votum exaudiens, oſculum porrigit; & ne deſiderio laſſeſcat, guſtu ſuæ ſuauitatis lenit, & dum ſuā præſentiam exhibet, eam ad maius dilectionis oſculum accendit.*

Omnia hæc Dei oſcula maximè ſentiunt, & quaſi diſſuauiando guſtant viri in ſanctitate, oratione & cōtemplatione eminentes, ac ſubindo ecſta-

ecſtatici qui miros Dei influxus & illapſus ſuauiſſimos, ſed humanis verbis inexplicabiles, nec niſi experto cognitos perſentiſcunt; quales ſenſit Paulus, cùm raptus eſt in tertium cælum, vbi quaſi in Chriſtum transformatus dixit: *Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Chriſtus* Galat. 2. 20. Id corporaliter per viſum experta eſt S. Gertrudis, quæ ita de ſe narrat libr. 2. Reuelat. cap. 22. *Quadam vice cùm pſalmodiæ tota intenderem, tu Domine dediſti decem vicibus & ampliùs dulciſſimum oſculum ori animæ meæ. O oſculum longè exſuperans omnem aromatum fragrantiam, & omnem mellis dulcedinem!* Aliàs ſæpè perſenſit Deum illabi in animam ſuam, ſicut ſol illabitur in aërem ſuo ſplendore, ex quo illapſu anima eius tum miris gratiarum virtutibus; tùm ineffabili ſerenitate & gaudio perfundebatur: nam intimè penetrabat omnes animæ medullas, ſenſus & potentias.

Myſticum vnionis oſculum. Myſtici & contemplatiui per *oſculum* hoc accipiunt ſummum contemplationis gradum, quo anima priùs diu multumque in humilitate, oratione, meditatione, patientia, ceteriſque virtutibus exercitata, à Deo eleuatur ad immediatam & intimam ſui contemplationem & vnionem: qua fit vt ipſa iam, nec in virtutibus, nec in conſolationibus diuinis, nec in diſcurſibus vel phantaſmatibus, nec in vlla re creata, ſed immediatè in ſolo Deo per contemplationem & amorem conquieſcat, dicatque: *In pace in idipſum dormiam & requieſcam*, pſalm. 4. 9. Hæc vnio fit per illapſum diuinum, vt docet S. Dionyſ. & ex eo S. Bernard. S. Bonauent. Hugo, Richard. Gerſon, Laurentius Iuſtinianus, Taulerus, Ruisbrochius, Harphius, Suſo, & ſimiles, qui de Myſtica Theologia ſcripſerunt.

Fit per illapſum Dei.

Quomodo? Illapſus hic eſt, quo Deus per ſe illabitur intellectui & voluntati hominis, illique intimè præſens fit, ſe totum communicat, oſtendit, & in ratione obiecti immediatè coniungit. Intellectui quidem ſub ratione immenſæ lucis, ſed non ita claræ & apertæ, qualis eſt in Beatis. Voluntati autem ſub ratione ſummi boni, ita vt Deus voluntatem ſibi ipſi ſuæque eſſentiæ, tamquam ſummo bono intimè aſtringat, adeò vt voluntas illius bonitatem immediatè guſtet & ſentiat, illaque delicietur & fruatur. Tunc enim intellectus à Deo mira luce perfunditur & eleuatur, vt ipſum altiſſimo modo, licèt non intuendo (hoc enim proprium eſt Beatis,) cognoſcat, ſicque illum voluntati præſentem exhibeat ſub ſpecie ſummi boni ſummeque delectabilis: quo fit vt voluntas totaque anima impulſa à Deo, in illud bonum ardentiſſimè rapiatur, illud plenè amplectatur, omneſque vires ſuas in illo amando, ſibique aſtringendo & exoſculando exhauriat, hinc fit vt anima ſubinde tunc non audiat, non ſentiat, non videat, non cogitet, non amet aliud præter Deum, ab eoque tota ſuſpenſa pendeat velut in raptu & ecſtaſi; quæ eſt myſtica animæ cum Deo deſponſatio & connubium per mutuam inhæſionem & fruitionem: quo, vt ait S. Ambroſ. anima deſponſa Deo, verbo innubit æterno, ac Verbum illabitur animæ non in apice, ſed in ipſo centro fundoque mentis, illudque ſibi aſtringit. Hæc capere non valet niſi expertus. Expertus erat S. Bernardus, qui

Fit in centro mentis.

A proinde ſermon. 31. ait ſponſam Dei amore flagrantem, non contentam eſſe aliis illuminationibus vel reuelationibus, *niſi & ſpeciali prærogatiua intimis illum affectibus, atque ipſis medullis cordis cœlitus illapſum ſuſcipiat, habeatq́, præſtò quem deſiderat, non figuratum, ſed infuſum; non apparentem, ſed efficientem.* Et mox: *Non tamen adhuc illum dixerim apparere ſicuti eſt, quamuis omnino non aliud hoc modo exhibeat, quàm quod eſt.* Et Richar. Victor. tract. de Gradibus charit. violentæ: *Sæpè*, ait, *ſub hoc ſtatu Dominus deſcendit de cælis, ſæpè viſitat ſedentem in tenebris & vmbra mortis, ſæpè gloria Domini implet tabernaculum fœderis, ſic tamen præſentiam ſuam exhibet, vt faciem ſuam minimè oſtendat: dulcorem ſuum infundit, ſed decorem ſuum non oſtendit: infundit ſuauitatem, ſed non oſtendit claritatem.* Particulatim verò B. Tereſia tract. de Per-
B fectione, manſion. 7. cap. 1. & 2. *Animæ*, inquit, *in illo centro manenti, viſione intellectuali myſterium Sanctiſſimæ Trinitatis, omneſq́, tres perſonæ manifeſtantur: præcedit tamen hanc manifeſtationem ſuauiſſima quædam ſpiritus inflammatio, inſtar lucidiſſimæ cuiuſdam nubis, ibiq́, notitiâ quadam admirabili percipit, qua ratione tres perſonæ ſint vna ſubſtantia, vna potentia, vna ſapientia, & vnus Deus; ita vt quod fide tenemus, anima quodammodo intuitiuè cognoſcat.*

Eius effectus, Primus. Porrò effectus huius vnionis ſunt: Primus, ardor amoris, vt anima amore æſtuet, liqueſcat, & tranformetur in Deum, ſummeque optet illum videre, eoque frui facie ad faciem. *Secundus.* Secundus, mirifica animæ pax, ſuauitas, lætitia, qua anima guſtans *quoniam ſuauis eſt Dominus*, ita eius ſuauitate
C inebriatur & abſorbetur, vt cetera omnia contemnat & faſtidiat, iamque ſibi penè beata eſſe videatur, nec à Beatis niſi corpore, velut pariete interiecto diſtare, iuxta illud Iſaiæ 58. 14. *Tunc delectaberis ſuper Domino, & ſuſtollam te ſuper altitudines terræ*; imò ſubinde vt ardentis ſpiritus corpus in ſublime eleuatur, & verſus cælum aſcendit, vti contigit S. Magdalenæ, Franciſco, S. Ignatio & aliis. *Tertius.* Tertius, magnus virtutũ & gratiarum affluxus, vt anima diuinam ſimilitudinẽ planè nanciſcatur, ac fiat pulcherrima, imò Deiformis efficiatur, & quaſi deificetur, Chriſtoque conformetur. Vnde eius pulchritudo in Canticis adeò à ſponſo celebratur. Quocirca inſtar Chriſti ambit cruces & tormenta, gaudet opprobriis, in aduerſis exultat, in perſecutionibus gloriatur, vti faciebat S. Paulus. *Quartus.* Quartus, eſt ſublimis &
D perfecta diuinorum myſteriorum cognitio, ipſiuſque Dei illuſtris, quamuis in caligine, vt ait S. Dionyſius, contemplatio, proximè accedens ad claram & aſpectabilem Beatorũ cognitionem, ad quam pertinet illud Iſaiæ cap. 58. v. 10. *Orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies. Et requiem tibi dabit Dominus ſemper, & implebit ſplendoribus animam tuam.* *Quintus.* Quintus, talis anima Deum quaſi ſemper habet in mente præſentem, cum eoque verſatur & colloquitur, etſi eum clarè non videat; perinde ac quis colloquitur cum amico in tenebris, & loco obſcuro, quem audit, ſed non videt.

TER-

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B.Virgine.

Quadruplex oſculum Dei & B. Virginis.

QVÆ dicta ſunt de anima iuſta, longè potiori iure competunt B.Virgini, quæ iuſtorum omnium fuit anteſignana. Præter illa, B. Virgini ſoli oſculum Dei quadruplex propriè competit.

Primum. Primum, eſt oſculum SS. Trinitatis, quo ab æterno præ omnibus hominibus & angelis, Deus Pater illam ſibi delegit in filiam, Filius in matrem, Spiritus ſanctus in ſponſam, vt per eam eiuſque filium fieret oſculum, id eſt reconciliatio, totius generis humani. Hac de cauſa prima ipſa virginitatis votum Deo nuncupauit, vt totam ſe in corpore & anima Deo dicaret, ac diceret: *Defecit caro mea, & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum*, pſal. 72.26.

Secundum. Secundum, eſt oſculum deſiderij & ſuſpirij, quo ipſa præ omnibus Patriarchis ardentiſſimè deſiderabat Verbi incarnationem, ad mũdi reconciliationem & ſalutem. Ipſa ergo quaſi mater omnium fidelium & Sanctorũ, totius mundi ſalutem mirificè exoptans, Seraphicis deſideriorum ardoribus dicebat: *Oſculetur nos oſculo oris ſui.* Quare cùm legeret & ruminaret illud Iſaiæ oraculum c.7.14. *Ecce virgo concipiet & pariet filiũ, & vocabitur nomen eius Emmanuel*, exclamabat: Mitte Domine virginem hanc, quæ pariat nobis Emmanuelem: Vtinam virginem hanc videre, vtinam eius ancilla fieri merear! Quocirca flagrantiſſimis hiſce deſiderijs meruit ipſa de congruo Christi incarnationem, imò eius maternitatem, vt ſcilicet ipſa vna ex omnibus fieret mater Chriſti, vti docent Theologi, & Franc. Suar. 3. part. q.2. art.10. diſp.10. ſect.8. Vnde S.Greg. in 1. Reg.1. *Meritorum verticem*, inquit, *vſque ad ſolium diuinitatis erexit.* Et S. Hieron. epiſt.22. ad Euſtochium. *Propone*, inquit, *tibi Mariam, quæ tantæ extitit puritatis, vt mater Domini eſſe mereretur.* Et S.Anſelm. de Laudib. Virg. c.8. *Sanctiſſima puritas, & puriſſima ſanctitas pectorũ eius, omnis creaturæ puritatem & ſanctitatem tranſcendens incomparabili ſublimitate hoc promeruit, vt reparatrix perditi orbis pleniſſimè fieret.*

Tertium. Tertium, fuit oſculum in Chriſti incarnatione. Tunc enim Spiritus ſanctus eam ſibi deſpõdit in ſponſam, vt in ea & ex eius puriſſimo ſanguine formaret corpus Chriſti, iuxta illud Gabrielis Archangeli: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi, ideoq́; & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei*, Lucæ 1.35. *Nónne hoc verbum angeli*, ait Rupert. *verbum & ſponſio erat iam imminentis oſculi oris Domini?* Quare cùm ipſa Spiritui ſancto ad Verbi incarnationẽ conſenſum ſummâ humilitate, æquè ac charitate præbuit, dicens: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum*: tunc re ipſa dixit, *Oſculetur me oſculo oris ſui*, id eſt, aſſumat ex me carnẽ, eamq́ue oſculetur & ſibi intimè vniat Filius Dei. Atque eodem inſtanti, inoperante Spiritu ſancto, in ſacro eius vtero peractum eſt Dei cũ humanitate oſculum, quo ſe pax & iuſtitia oſculatæ ſunt, cùm *Verbum caro factum eſt. Profectò*, ait

A Rupertus, *anima tua liquefacta eſt, vt dilectus locutus eſt, ſcilicet Deus Pater locutione admirabili, locutione ineffabili, dùm ſubſtantiam Verbi ſui, cùm illo amore ſuo Spiritu ſancto, tuæ menti, tuo ventri penitus inſereret: in quo nec primam ſimilem viſa es, nec habere ſequentem.* Rurſum caro à Chriſto aſſumpta, fuit caro B. Virginis: quare dum carnem ſuam aſſumpſit Chriſtus, aſſumpſit carnem B. Virginis; eique quaſi oſculum vnionis hypoſtaticæ impreſſit, itaque eam velut deificauit.

Quartum. Quartum oſculum, fuit corporeum in Chriſti natiuitate, quando ipſa peperit Chriſtum, cumque ceu mater filium ſummâ reuerentiâ & amore eſt exoſculata, atque ex crebris hiſce dilecti ſui oſculis, ab eo miros ſibi deitatis ardores afflari ſenſit. Vnde hebraicè eſt, *oſculetur me ab oſculis oris ſui.* Huc facit illud Sibyllæ de Chriſto

B ex B.Virgine naſcituro vaticinium apud Virgil. Eclog.4.

Incipe parue puer riſu cognoſcere matrem.

Hinc viri pij & graues prudenter exiſtimant B. Virginem, mox vt peperit Chriſtum, eum profundiſſimâ reuerentiâ adoraſſe & ſalutaſſe, dicendo: *Benè veneris Deus meus, Dominus meus, & filius meus*, ac illicò oſculum dediſſe pedibus eius quaſi Deo, manibus quaſi Domino, ori quaſi filio; deinde verò nudum pannis inuoluiſſe, ac vberibus admouiſſe, eique lac virgineum dediſſe; Chriſtum viciſſim ore, oculis & vultu læto matri arriſiſſe & applauſiſſe.

Anagogicè. Anagogicè: Chriſtus in reſurrectione oſculando quaſi corpus mortuum inſpirabit illi animam, vt reuiuiſcat, ac Sanctis cõmunicabit ſuas corporis glorioſi dotes. Huius rei typus fuit Eli-

C ſeus, qui oſculando puerum mortuum illum ſuſcitauit: nam vt dicitur 4.Reg.4.34. *Poſuit os ſuum ſuper os eius, & oculos ſuos ſuper oculos eius, &c.* Vnde *oſcitauit puer ſepties, aperuitq́; oculos.* Idem fecit Elias 3.Reg.17.21. Rurſum Beati in cælo oſculantur Chriſtum. Vnde Paulus Philipp.1. 23. *Cupio, ait, diſſolui, & eſſe cum Chriſto.* Hoc imitati Gentiles finxêre Dianam oſculando Endymionem, ſuſcitaſſe eum à ſomno lethifero, vti narrat Pierius Hierogl. 50.c.29. Inſuper quoad animam Beati in cælo, ac inprimis B. Virgo videns faciem Dei, per hanc viſionem, continuè quaſi oſculantur Deum; atque ex eo omnes deitatis dotes, delicias & gaudia hauriunt, iuxta illud: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos: quoniam apud te eſt*

D *fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*, Pſal.35. 9. Refertur de anima cuiuſdam Sancti, qui multas in hac vita ærumnas ſuſtinuerat, quòd, cùm poſt mortem amico appareret, illeque percunctaretur, num tantis doloribus condigna illi reddita forent gaudia, reſponderit: Ipſa prima cælitum ſalutatio, qua me cælum ingredientem complexi ſunt, ac præſertim primum Chriſti oſculum, quo me deoſculatus eſt; ita mihi ſuaue accidit, itaque intima mea peruaſit, vt illicò omnium laborum obliuiſci fecerit, omniumq́ue dolorum memoriam mihi ademerit & abſterſerit, iuxta illud: *Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor neque dolor erit vltrà, quia prima abierũt. Et dixit qui ſedebat in throno: Ecce noua facio omnia.* Apoc.21.4. *Quàm ſuaue Chriſti oſculum.*

Quia meliora ſunt vbera tua vino.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

SAnctus Bernard.ſer.9.cēſet hæc verba poſſe accipi,vel vt ſponſi,vel vt ſponſæ, vel vt ſodalium ſponſæ.Verùm propriè & genuinè hæc eſſe verba ſponſæ, liquet ex כִּי *quia*. Hæc enim vox dat cauſam cur ſpōſa adeò expetierit oſculum ſponſi , quia ſcilicet experta erat,vel in ſe, vel in aliis,dulcedinem vberum ſpōſi:q.d.Quia dulcorem lactis, id eſt conſolationum ſpiritualium,à tuo amore quaſi vbere manantiū guſtaui, cùm primitus me ad te allexiſti & euocaſti; hinc aſpiro ad tuum oſculū, vt ex eo tuum halitum,ſpiritū & animam, à qua omnis dulcedo promanat, quaſi ex ipſo fonte hauriā. *Vbera* ergo lac dantia, notant amorem dantem conſolationes & ſuauitates mirificas. Duplex vber eſt, duplex amor. Vnus æternus, quo Deus in charitate perpetua ab æterno ſponſam dilexit.Alter eſt creatus, in humana ſponſi Chriſti voluntate repoſitus,inde ad ſponſam materno affectu fouendam à primo cōceptionis ſuæ inſtanti, velut vber è pectore vel potiùs è corde erūpens.Hinc S.Agnes: *Mel, inquit, & lac ex eius ore ſuſcepi.* Et Pſaltes Pſal.30. *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine,quam abſcondiſti timentibus te,& perfeciſti eam ſperantibus in te !* ait Aponius. Audi Haymonem,& ex eo S.Thomā: *Per vbera Chriſti,dulcedo Euangelij intelligitur,qua velut lacte nutritur infantia credentium. Vinum quippe auſteritatem legis ſignificat : ſed vbera Chriſti meliora ſunt vino, quia dulcedo Euangelij melior eſt auſteritate legis.*

Sponſa loquitur. *Duplex ſpōſi vber.*

Dices,Quomodo ſpōſo,vtpote viro,tribuuntur vbera,quæ ſunt propria feminarum? Reſp. In parabolis nonnulla dicuntur, quæ non tam parabolæ, quàm rei per parabolam ſignificatæ conueniunt.*Vbera* ergo non tā corporalia, quàm ſpiritualia per corporalia ſignificata accipienda ſūt:hiſce enim fideles ſuos paſcit Chriſtus.Rurſum ſicut Scriptura metaphoras mutuatur ab animalibus,vti Chriſtū vocat Agnum, Bouem, Leonem:ſic etiam mutuatur à feminis,vt ei det vbera, per quæ ſignificat viſcera miſericordiæ.

Vbera quomodo dantur Chriſto Reſp.Primò.

Reſpond.Secundò. Viri nonnulli,qui vtrūque habent ſexum,putà virilem & femineū habent vbera,quales ſunt Androgyni. Hiſce ergo vberibus ſignificatur, Chriſtum fidelium non tantùm eſſe patrem,ſed & matrem pientiſſimā, vtpote qui vt mater, myſticis ſuis vberibus nos paſcat.Hinc Chriſtus vocatur πατερμήτωρ, id eſt *patri mater*, iuxta illud quod ipſe vt Sapientia Patris æterna de ſe dicit.Eccli.24.24. *Ego mater pulchræ dilectionis.* Chriſtus ergo vt ſignificet ſe non tantùm eſſe ſponſum,ſed & patrem ac matrem,nominat vbera,quibus Eccleſiam quaſi filiam materno affectu & pietate lactat & paſcit.

Secundò.

Tertiò , Hebr. דדים *dodim* tam amores, quàm vbera ſignificat.Vbera enim ſunt ſymbolum amoris. Vnde Hebræi hîc pro *vbera* vertunt,*amores*.Hinc Vatablus vertit, *amores tui vi-*

Tertiò.

A *nū bonitate ſuperant.* Videtur Noſter & Septuag. pro דודים *dodim* legiſſe דדים *daddim:daddim* enim *vbera* ſignificat; *dodim* verò *amores*, ait Marinus in Lexico.Vnde דודים *dodim* cùm per *vau* ſcribitur , vt *daddim* legi nequeat, ſemper Septuag.& Noſter vertunt *amores*,vel *dilectus*,numquam *vbera*. Hic verò דדים ſcribitur ſine *vau*, vnde legerunt *daddim*, id eſt *vbera*. Alij teſte Origene vertunt,*meliores ſunt loquelæ tuæ ſuper vinū.* Hi pro דודים *dodim* videntur legiſſe דְּבָרִים *debarim*,id eſt *verba,loquelæ* : aut certè vbera explicant per loquelas & ſermones. Hiſce enim nos paſcit Chriſtus.

Quartò,amantes, ait Titelmann. præ amoris exceſſu ſolent verba permiſcere,confundere,& quaſi ineptè loqui:ſic hîc ſponſa ex vehementia B amoris, quaſi oblita virilis conditionis , ſponſo dat vbera,vt eius beneficentiam immenſam,ſuumque in eum ſummum affectum indicet. Amor enim amantes facit amentes.

Quartò.

Quintò,per *vbera* Nyſſenus accipit cor,quod vberibus tegitur;& Titelmannus:Poſſemus, inquit per vbera pectus ipſum, vbi locus eſt vberum,accipere,vt pectoris Dominici dulcedinem & pietatem, quam dilecto diſcipulo in cœna illa memorabili ſuper pectus, ſiue in ſinu ſponſi recumbenti datum eſt experiri, commendare intelligatur : quæ etiam vbera & pectus pro ſponſa in cruce tandem perfoſſa ſunt, ſanguinemque & aquam quaſi vinum & lac in regenerationem credentium effuderunt.

Quintò.

Denique planiſſimè & facillimè cum Delrio C & Sotomaiore,Reſpondeas viros habere parua vbera , putà papillas, tum ad munimentum & fomētum cordis,vt docet Galenus de Vſu partium , quæ proinde ſubinde lac quoque edunt, vti diſertè docet Ariſtot. lib.1. Hiſtor. animal. cap.12.& lib.3. cap.20. *Viris, ait, poſt pubem exiguum*(lac)*nonnullis exprimitur , ſed per ſuccum frequentiorem multum prodiiſſe aliquibus traditum eſt.* Vnde & S.Auguſt.in l.4. de Ciuitat.cap.12. ait Gentiles Ioui dediſſe mammam. Sicut & Hebræi Deum vocant *Saddai* , q. d. mammeum. Quin & Iſaias c.46.3. Deo dat vuluam vterūque; & cap.66.vbera & lac. Denique Clemens Alexandr.in Pædagogo cap.6. congruenter oſtendit Chriſtum Dominum eſſe quaſi mamillam Dei Patris , id eſt amores & delicias Dei Patris. Quo ſenſu etiam ipſe Chriſtus Dominus, Ioan.cap.1.affirmat ſe eſſe in ſinu Dei Pa- D tris ſui:vſq; adeò ſibi in Chriſto filio ſuo Deus Pater ſibi complacet, & oblectatur præ nimio amore.

Sextò planè. *E virorum vberibus aliquando lac expreſſum.*

Quæres Secundò,quid hîc *vbera* ſignificent. Primò.noſter Gaſpar Sanchez per *vbera* accipit labia: hiſce enim quaſi vberibus Chriſtus effundit lac doctrinæ ſuæ,quo nos paſcit. Vnde quidam apud Origenem vertunt,*meliores ſunt loquelæ tuæ ſuper vinum.*Hic ſenſus aptè cohæret præcedentibus: q.d. *Oſculetur me oſculo oris ſui* , quia *meliora ſunt vbera*, id eſt, labia oris tui,*vino*.Hinc & R. Saadias vertit , *melior eſt ſaliua tua vino.* Saliua enim Chriſti illuminauit cæcum. Ioan. 9.6.

Vbera Chriſti quæ? Reſp.Primò.

Secundò, Nyſſenus per *vbera* accipit cor, quod

Secundò.

quod circumdant, teguntque vbera. In corde enim eſt ſedes amoris, æquè ac ſapientiæ. Vnde Sapiens Prouerb. 23.26. *Præbe, inquit, fili mi, cor tuum mihi.* Audi Nyſſen. hom. 1. *Omnino autem, qui cor quidem occultam & arcanam diuinitatis virtutem intelligit, non errabit: vbera autem diuinæ virtutis pro nobis operationes meritò poſſumus exiſtimare, per quas vniuſcuiuſque vitam tamquam nutrix alit Deus, vnicuique eorum, qui accipiunt, conuenient largiens nutrimentum.* Sponſa ergo petens oſculum, petit iungi cordi Chriſti, imò illud ſibi dari poſtulat, vt totum illud totumque ejus amorem poſſideat: ſicut S. Catharina Senenſis à Chriſto petiit ſibi dari eius cor, ac obtinuit, non ipſum cor Chriſti (quis enim hoc credat?) ſubſtantiale, ſed effectum formatumque à Chriſto, ſuoque cordi conforme & ſimile.

Tertiò.

B Tertiò, Titelman. per *vbera* accipit pectus: in eo enim ſunt vbera, quæ ſignificant affectum, amorem & beneficentiam Chriſti. q.d. ait Sanchez: *O dilecte mi, ſi inter vbera tua, id eſt, inter læuā & dexteram dormire mihi permittitur, quod ſponſæ licet, imò ſolenne eſt; aut haurire per legitima oſcula ſuauiſſimum halitum, qui ex vberibus, id eſt ex præcordiis, tuis expiratur, qui generoſo vino atque optimis vnguentis longè ſuauior eſt: hæc mihi pro omnibus, imò & præ omnibus vnguentis præſens erit medicina.*

Duo vbera, duo Ioannes.

Hinc Aponius per duo vbera ſymbolicè accipit S. Ioannem Baptiſtam & S. Ioannem Euangeliſtam, qui quaſi intimus Chriſto in cœna ſuper pectus eius recubuit, indeque fluenta gratiarum quaſi ex vberibus ſuxit. Audi Aponium: *Non erit inconueniens duo vbera Chriſti, Baptiſtam & Euangeliſtam duos Ioannes intelligi propriè, qui Eccleſiæ poſt oſcula ſacramenti prædicti pleniſſima vbera ſunt propinati. Cùm alter eum ſolum peccatū mundi tollentem, Agnumq; demonſtrat Eccleſiæ; alter in principio Verbum Deum apud Deum Patrem manentem: qui per immaculatam vitam ita in amore eius quaſi vbera pectori adhæſerunt, dum alter adhuc paruulæ & lactenti Eccleſiæ verum hominem ſub nomine immaculati Agni oſtendit; alter à creandi effectu eum omnium rerum fabricatorem in principio Verbum Deum demonſtrat, per quem creata ſunt vniuerſa.* Et Origen. hom. 1. *Certum eſt,* ait, *quòd Ioannes in principali cordis Ieſu, atq; in æternis doctrinæ eius ſenſibus requieuiſſe dicatur in Euangelio, ibi requirens & perſcrutans theſauros ſapientiæ & ſcientiæ, qui reconditi erant in Chriſto Ieſu.*

Quartò, duo vbera duo Teſtamenta.

Quartò, Origines, Beda, Iuſtus, Caſſiodorus, Philo Carpath. & Aponius per duo vbera accipiunt duo Teſtamenta, ſcilicet vetus & nouū, ſiue doctrinam Prophetarum & Apoſtolorum: vtraque enim quaſi duplex vber paſcit fideles, pauitque olim Iudæos, æquè ac Chriſtianos. Audi S. Ambroſium ſerm. 1. in pſalm. 118. *Tamquam deſpiciens omnes iucunditates & delectationes ſuas, cœleſtibus cupiens inhærere mandatis, ait: Quoniā optima præcepta teſtamentorum tuorum, ſuper omnem appetentiam carnis, & ſæculi voluptatem: meminerat enim ſe in Eua ante ſic lapſam.*

Quintò.

Quintò, noſter Sanchez per *vbera* accipit viſcera, ex quibus halitus ſpirando ducitur: vnde Syrus pro *vbera* vertit, *viſcera.* Cùm verò, inquit Sanchez, ſponſi halitus c. 5. 16. ſuauiſſimus dicatur: id enim valet illud, *Guttur illius ſuauiſſimum:* ideò tantoperè ſponſa expetere videtur oſculū: quia per illud ſponſi anhelitum atque animam

Vberū nomine ſuauem ſponſi halitū expetit ſpōſa.

A haurit, quę vino, optimiſque vnguentis longè eſt ſuauior. Quòd cor vberū nomine ſignificetur; vide c. 7. ad illud: *Dabo tibi vbera mea.* Aut fortaſſe, (quod magis puto veriſimile,) ſignificat ſe valdè cupere nuptiarum tempus: quia tunc ex more ſponſa cubat in ſponſi ſinu, id eſt, inter læuam & dexteram, qui locus eſt vberum, & ſinus vocatur. Sinu autem aut vberibus ſpōſi, vbi ſomnus capiendus eſt à ſponſa, nil ad ſedandum angorem animi potentius. Fortaſſe *vbera* pro oſculis ſumuntur: neque hæc loquendi forma dura eſt, ſi in vberibus amorem intelligas. Amor enim pro oſculo adhibetur eā figurā, quā res ſignificata pro ſigno ponitur, quod in Scriptura ſacra ſæpè fit. Per *vbera* ergo ſponſa poſcit ſibi afflari ſuauem & odoratum viſcerum ſponſi halitum: qua de cauſa olim viri & feminæ cultiores maſtichen rodebant, vt halitum efflarent ſuauē & odoratum, teſte Clemente Alexand. 3. Pædag. c. 3. Huic ſententiæ fauet id, quod ſequitur, *Fragrantia vnguentis optimis.* Hæc Sanchez.

Sextò, genuinè.

Sextò & genuinè, *vbera* ſignificant dulciſſimam lactandi facultatem & vim: Chriſtus enim dulciſſima ſua doctrina & gratia, quaſi duobus vberibus, dulciſſimè lactat fideles: vbera ergo Chriſti ſunt ipſa eius ſapientia & beneficentia, ex quibus melliloquentia, & doctrinæ, verborumque ſuauitas, quaſi melleum lac profluit, quod omni vino voluptatum carnalium, vtpotè acri & mordaci, ſuauius eſt. Vinum enim nota & cauſa eſt libidinis furentis, iuxta illud:

Vt Venus in vinis, ignis in igne furit.

C At lac Chriſti iam dictum, fideles quaſi modò genitos infantes, vt ait S. Petrus, ad plenam virtutis ætatem, vitamque perfectā perducit, quia non ſcaturit vt vitis & vinum, ex imo terrenæ ſapientiæ vel ſæcularis literaturæ; ſed cœlitùs ex alto depluit inſtar mānæ & roris matutini. Rurſum ſicut vbera cor ambiunt, ex eoq; quaſi vim ſuam hauriunt: ſic doctrina & gratia ex Chriſti corde & pectore prodeunt, illudque nobis quaſi propinant & exhibent. Inſuper ſicut vbera ſunt ſedes amorum & deliciarum, iuxta illud Prouerb. 5.19. *Cerua chariſſima, & gratiſſimus hinnulus: vbera eius inebrient te in omni tempore.* ſic eorumdē ſedes eſt Chriſti pectus & cor, plenum omni cōſolatione & gratiâ. Sicut ergo in vberibus maternis infantes omne habent ſuum nutrimentū & ſolatium, neque aliud extra ea quærunt aut deſiderant: ita ſanctæ Eccleſiæ, in vberibus diui-
D næ miſericordiæ, pietatis & beneficentiæ, ſitum eſt omne bonum, omne nutrimentum, omnē ſolatium. Nihil quærit extrà, renuit conſolari præterquàm in Deo. Meliora, inquit, ſunt mihi tua vbera, quàm vinum ſapidiſſimum, quàm omne, quod in hoc mundo quamcumque, aut quantamcumque, aut qualemcumque poteſt afferre conſolationem vel lætitiam. Plus me delectat tua beneficentia, & quod ex te accipio ſpiritualis nutrimenti aut delectationis ſanctæ, quàm omnes huius mundi corporales deliciæ. Poſteaquàm iſta ſemel ſuxi vbera, poſtquàm ſemel lac ſuauiſſimū deguſtaui, quod ex illis ſugitur & trahitur de occultis viſceribus miſericordiæ tuæ, non poſſum aliena guſtare vel videre vbera, alienas conſolationes abominor, renuit prorſus conſolari niſi in Deo anima mea. ita

Vinum deliciæ corporeæ

Titelmannus & alij paſſim. Audi tres Patres Anonymos apud Theodoret. *Vberum mentionem facit, quia propinqua ſunt cordi, in quo præcipua mentis eſt ſedes, vnde doctrinæ fontes emanant: ſponſi igitur vbera vti bonorum fontes admiratur, ex quibus commodè, tum infantes adhuc, tum etiam perfecti nutriuntur. Eaq; dicit eſſe meliora vino, quod, diuinæ Scripturæ teſtimonio cor hominis exhilarat. Figuratè enim vinũ lætitiam appellauit, vt cunctis humanis voluptatibus præſtare declararet lætitiam illam, quæ ex ipſius donis ad pios proficiſcitur. Quòd ſi vbera myſticè etiam vis intelligere per vbera illa admiranda & vino præſtantiora cogita ineffabiles illos altaris fontes, ex quibus omnes nos pietatis alumni nutrimur.*

Vbera dat Christus in Euchariſtia.

Quibus vltimis verbis per *vbera* accipiunt Euchariſtiam, in qua ſua carne, quaſi cibo nos cibat, & ſuo ſanguine quaſi potu & lacte nos potat, lactat & inebriat Chriſtus: hæc enim vbera ſunt intrinſeca Chriſto, cùm cetera ſint extrinſeca. Vnde S. Chryſoſt. homil 60. ad Popul. & 83. in Matth. *Quis, inquit, loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius? Quis paſtor vmquam membris ſuis oues ſuas nutriuit? Multæ matres poſt partum aliis nutricibus infantes dederunt: quod ipſe facere noluit, ſed proprio corpore nos alit, & ſibi cõiungit, noſq; conglutinat.* Et paucis interiectis: *Non videtis quanta infantes animi alacritate mamillas arripiunt, quâ preſſione papillis infigunt labia? Non minore cupiditate nos quoque ad hanc menſam, & ad huius calicis ſpiritalem accedamus papillam: imò verò maiore deſiderio, quaſi lactentes pueri gratiam Spiritus ſugamus: vnus ſit nobis dolor, vna mœſtitia, ſi hoc alimento ſpiritali priuamur.*

Interna Chriſti vbera.

Rurſum Chriſtus lactat nos ſua doctrina, ſua gratia, ſuis miraculis, ſuis exemplis, ſua paſſione ſuis vulneribus. Vnde & latus Chriſti in cruce à Longino lanceâ fuit apertum, ex eoque velut ex vbere manauit ſanguis & aqua inſtar lactis, quo nos lactat. Ioan. 19. 34.

Externa.

Externa Chriſti vbera ſunt Apoſtoli, & Euãgeliſtæ, (vnde Iudas Apoſtolus cognominatus eſt *Thadeus*, id eſt, *vberalis*; תַּד *thad* enim chaldaicè ſignificat *vber*; & *Lebbæus*, id eſt, *corculum*: לֵב *leb* enim eſt *cor*:) de quibus audi S. Iuſtum Orgelitanum Epiſcopum: *Vbera Chriſti Apoſtolos & Euangeliſtas non incongruè accipimus; per ipſos enim in fide nutrimur, & ſpirituali alimento reficimur. Idcirco autem meliora vino probantur, quia Euangelica doctrina eminentior quàm lex olim data dinoſcitur. Deniq; illic figura, hîc veritas, illic tamquam auſteritas vini, diligendum tantummodo proximum, & inimicũ odiendum oſtendit; hîc dulcedo gratiæ pro inimicis orandum, & eos, qui nos oderunt admonet diligendos.* Et S. Gregorium: *Iſta, inquit, ſunt vbera, id eſt, Doctores; quæ in arca pectoris fixa lacte nos potant, quia ipſa arcanis ſummæ contemplationis inhærentes, ſubtili prædicatione nos nutriunt.* Hoc eſt quod canit Iſaias c. 6. 11. *Vt ſugatis, & repleamini ab vbere conſolationis eius,* (Ieruſalem, hoc eſt Chriſti & Eccleſiæ) *vt mulgeatis, & deliciis affluatis ab omnimoda gloria eius.* Et mox: *Ad vbera portabimini, & ſuper genua blandientur vobis. Quomodo ſi cui mater blandiatur, ita ego conſolabor vos, & in Ieruſalem conſolabimini.*

Audi Hortolanum hîc ſponſæ de ſpõſi vberibus ſibi gratulantis voces patheticè & ſapienter exprimentẽ: O ingentem tuam in me, ſponſe mi, benignitatem! Ecce ego illa, quæ quondã humilis & ſordidata, in luctu & ſqualore iacens mœrebam, iam nunc gratuito dono, ex imis ſordibus in regiam euecta dignitatem, nitida, compta, diademate, omniq́ue ornatu ac cultu regio ornata, tua ſummi Regis ſoror & ſponſa incedo, vniuerſi orbis miraculum, gratiſſimumq́; diuinorũ omniũ ſpectaculum. Tu ille vnigenitus Dei optimi maximi Filius, Deus & ipſe optimus maximus, quod vnicũ in ſinu ſuo cæleſtis Pater fouet delicium, meę naturę factus particeps, me humilem & abiectam ancillam tuam tuæ naturæ participem facere, tuis nuptiis nobilitare, in ſinu tuo fouere, omnibus deliciis oblectare, in sũmis tuis deliciis habes & oblectamẽtis, Deus in terris, homo in cęlis. Angelicũ hominibus in terris, homines cũ angelis in cælis iungunt choros. Per te facta eſt vna omnium permixtio. Per te facta eſt iniuriarum obliuio, ſublatæ inimicitiæ, diſſolutum repentè prælium, Deus placatus hominibus, deletum peccatũ, mors interempta, factus aditus in cælum nobis hactenus inacceſſum. Scaturiunt inde omnium gratiarum fontes vberrimi, lactea ex ore tuo manat eloquẽtia, diuina inde ſpirat, quæ me in cæleſtes delicias euchit & rapit, aura. Corpus quidem humi repit, mens tamen mea tecum iam in cælo verſatur, ſuauiſſime ſpõſe mi, in cælo tuis amoribus fruitur, & eius generis bonis, quæ nec humanus oculus videre, nec auris audire, nec noſter per ſe complecti cogitatione valet animus.

Charitatis vbera.

Myſticè, charitatis vbera meliora ſunt vino, quia numquam ſtringuntur, numquam ſunt vacua, ſed ſemper donis affluũt & pereffluunt. Ferunt nonnulli Phyſici coruum, vbi pullos agnoſcit ſuos, cùm lac non habeat, eos ſua carne & ſanguine paſcere. Vnde Poëta:

Et numquam ſine lacte charitas:
Lac non vberat, vberat cruorem.

Sic Chriſtus ex ardentiſſima charitate in cruce vberauit cruorem, quo velut pelicanus nos pullos ſuos mortuos peccato viuificauit & aluit. Nimirum hæc ſunt vbera charitatis.

Audi S. Gregor. *Vbera ſponſi, dilectio Dei & proximi. Ex his vberibus ſponſam ſuam lacte pietatis nutrit: & inter tentationũ turbines his eam fouet & nutrit, & vt perſiſtat reficit. Quid autem per vinum niſi cura temporalis exprimitur, à qua mens ſecularis cuiuſlibet inebriatur, vt ad inuiſibilia cognoſcenda aut ex toto, aut penè inſenſibilis reddatur? Sed vbera ſponſi vino meliora exiſtunt, quia illud necat, hæc nutriunt: illud oculos mentis turbat, hæc acuunt: illud apoſtatare facit etiam ſapientes, hæc ipſos idiotas vtique ſapientiſſimos faciunt. Quæ quot vicibus ſponſa cum dilectionis vbertate ſugit, tot ſententias ſapientiæ ſibi in ventrem memoriæ trahit. Charitas enim ſancta cor pacificat, mentem in tentationibus roborat, & vt ſedes ſapientiæ ſit anima iuſti, quietem tribuit, & locum præparat.*

Porrò S. Bernard. ſerm. 9. per duo vbera accipit benignã longanimitatẽ Dei, qua peccatores expectat ad pœnitentiã; & benignã ſuſceptionem, qua iam pœnitentes amplectitur & lactat.

Vinum mũdi oblectamẽta.

Vino] Per *vinum* accipe quaſlibet mundi delicias, vt dixi; myſticè, auſteritatem legis Moſaicæ, ac cruditatem doctrinę Philoſophorum, ait Anſelmus: vtique enim præſtat dulcedo lactis doctrinæ Euangelicæ. Inſuper nonnulli per vinum accipiunt iram, indignationem, ſupplicia &

vin-

vindictam, quæ non rarò inter amantes intercurrunt, iuxta illud: *Stillabo tibi in vinū & in ebrietatem*, id eſt prophetabo, & propinabo tibi vinum furoris diuini: prænunciabo ſupplicia, quibus Deus te potabit, & quaſi inebriabit: Micheę 2.11. Sic ſenſus erit q.d. Meliora ſunt vbera dilectionis diuinæ, quàm vinum indignationis eiuſdem: tum quia ſuauiora ſunt; tū quia efficaciora: magis enim trahūtur homines amore, quàm timore, dilectione quàm indignatione, beneficiis quàm ſuppliciis. Aut q.d. Eſto, te offenderim ſæpiùs ô ſponſe mi, tuque meritò mihi indignatus ſis; tamen vberum, id eſt miſericordiæ & amoris tui, dulcedo ſuperat omnem vini, id eſt iræ tuæ, acredinem: tibi enim proprium eſt miſereri & parcere: quocirca maiora ſemper in me delectationis quàm indignationis argumenta oſtendiſti. Denique S. Bernard. ſerm. 9. *Meliora ſunt vbera tua vino*, hoc eſt, inquit, *Pinguedo gratiæ, quæ de tuis vberibus fluit, efficatior mihi eſt ad ſpiritalem profectum, quàm mordax increpatio Prælatorum.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS

De Chriſto & anima fideli.

Animæ accommodes, quæ dicta ſunt de Eccleſia, mutato dumtaxat nomine. Vnde Chald. vertit, *præ multitudine dilectionis, qua dilexit nos magis quàm ſeptuaginta nationes.* Anima ergo Chriſto deſponſata ei dicit: *Meliora ſunt*, ô ſponſe, *vbera tua vino*, id eſt, melior mihi eſt, magiſque mihi ſapit lac tuæ doctrinæ & gratiæ, quā omne vinum conſolationis, deliciarum, prudentiæ & aſtutiæ humanæ: hoc enim mentem æquè ac corpus infirmat, amaricat, cruciat; diſſoluit animam, decipit, infatuat, dementat, iuxta illud: *Qui nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora*, Thren. 4. v. 5. Et illud: *Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui fouea? cui ſine cauſa vulnera? cui ſuffuſio oculorum? nónne his qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis?* Prouerb. 23. 29. Vide ibi dicta. Tuum verò lac ſuper omnes delectationes humanas lætificat, ſatiat, tuetur à noxiis, firmat à lapſu, roborat in bono, nubila animi diſpellit, iras, amores vanos & odia ſedat, ac cor implet Dei & proximi charitate. Hoc lac guſtarat Pſaltes, vnde exclamat: *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te!* pſal. 30. 20.

Spōſi vbera, conſolationes ſpirituales. Porrò *vbera* peculiariter notant conſolationes, guſtus, & delicias ſpirituales, quibus Deus D animam lactat, exhilarat, roborat, idque indeficienter & aſſiduè. Vbera enim hominis & terrenarum voluptatum, illicò exhauriuntur, & exareſcunt: at vbera Chriſti inexhauſta perpetuum lac deliciarum fundunt, idque promptiſſimè & largiſſimè. Audi S. Bernard. ſerm. 9. *Carnis, inquiunt* (animæ piæ deſponſæ Chriſto) *voluptatem, qua paulo antè tenebantur, vincunt hæ, quas tua nobis vbera ſtillant, deliciæ ſpirituales. Et pulchrè vino comparant carnalem affectum. Vt enim vna ſemel expreſſa non habet iam quod denuò fundat, ſed perpetuâ ariditate damnatur: ſic caro in preſſura mortis ab omni prorſus ſua delectatione ſiccatur, nec vltrà reuireſcit ad libidines. Vnde Propheta: Omnis caro fœnum, & omnis* *Iſaia 40.*

A *gloria eius tamquam flos fœni. Exſiccatum eſt fœnū, & cecidit flos. Et Apoſtolus: Qui ſeminat in carne, de carne & metet corruptionem.* *Galat. 6.* *Et rurſum: Eſca ventri, & venter eſcis, Deus autem & hunc & has deſtruet.* *1. Cor. 6.* Subiicit deinde idem de mundi voluptatibus. *Vide autem ne non carni tantùm, ſed & mundo fortè competat iſta proportio. Siquidem & ipſe tranſit, & concupiſcentia eius. Et cùm omnia, quæ in mundo ſunt, finem habeant, finis eorum non erit finis. Verùm vbera non ſic. Hæc enim cùm exhauſta fuerint, rurſum de fonte materni pectoris ſumunt quod propinent ſugentibus. Meritò proinde meliora carnis ſæculive ardore aſſeruntur vbera ſponſæ, quæ nullo vmquam lactētium numero areſcunt, ſed ſemper abundant de viſceribus charitatis, vt iterùm fluant. Flumina ſiquidem fluunt de ventre eius, fitq́; in ea fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* *Ioan. 7.*

Denique S. Bernardus ſerm. 10. duo vbera Prælatis aſſignat, maternum affectum cōgratu- B lationis, & compaſſionis, quem præſcribit Apoſtolus Rom. 12. 15. dicens: *Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus:* vt congratulatio fundat lac exhortationis, compaſſio verò conſolationis; vtroque verò irrorati matrem ſpiritualem, cùm per orationem oſculum ſponſi haurit.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

Quid, inquit Rupertus, *per vbera eius, niſi dulcedinē eius rectè intelligimus? Et quid eſt dulcedo eius, niſi Spiritus ſanctus? Talis dulcedo pulchrè in duo vbera diſcernitur, quia duo ſunt data eiuſdem ſancti Spiritus. Alterum datum eſt in remiſſionem peccatorum,* C *cuius videlicet dati vbere nullus ante hanc Beatam Virginem lactatus eſt Sanctorum antiquorum. Alterum datum eſt in diuerſarum diuiſiones ſiue diſtributiones gratiarum, quo videlicet vbere lactati patres ſancti & prophetarunt, & multa miracula operati ſunt.*

Vbera ſunt maternitas Dei. Porrò vbera propriè à Deo communicata B. Virgini ſunt, ipſa maternitas Dei: huius enim inſigne ſunt vbera: hæc enim, mox vt fœmina parit, fitque mater, intumeſcunt, lacte replentur ad alendam prolem. Deus enim Pater ſicut genuit Filium, quà Deus eſt; ſic & B. Virgini ceu matri dedit eumdem generare, quà homo, quæ ſumma eſt eius dignitas, ſuperans omne vinum excellentiæ creatæ, ac ſummam requirit gratiarum omnium excellentiam. Nam vt docet D. Thom. 1. part. quæſt. 25. art. 6. Deus omnibus rebus à ſe creatis poteſt alias creare meliores & nobiliores, exceptis tribus, ſcilicet humanitate aſſumpta à Verbo, viſione beatificâ, & maternitate Dei: hæc enim tria cùm Deum habeant pro obiecto, à nulla re ſuperari, & à nullo dono creato tranſſcendi poſſunt.

Exempla: S. Auguſtini, Hinc mulier illa in Euangelio exclamauit? *Beatus venter, qui te portauit: & vbera, quæ ſuxiſti*, Lucæ 11. 27. Et S. Auguſtinus inter B. Virginem & Chriſtum crucifixum ſe conſtituens: *Hinc*, ait, *lactor ab vbere, hinc paſcor à vulnere.* Hoc vberum ſuorum lac B. Virgo viſibiliter communicans *Clerici Niuernenſis,* Clerico cuidam Niuernenſi ſibi deuoto, iam animam agenti, eum vitæ & ſanitati reſtituit, vti narrat B. Petrus Damian. lib. 6. epiſt. 29. *Cùm enim*, inquit, *velut egreſſurus in eius pectore ſpiritus* anxiè

anxiè palpitaret; ecce glorioſa Mater Dei ſibi viſibiliter aſtitit, & ſacri vberis papilla lac exprimens eius labiis inſtillauit, & diuinæ virtutis antidoto protinus ille reſumptis viribus ex infirmitate conualuit, & mox clericalibus ornamentis indutus eccleſiam adiit, ſeſeq; choro pſallentium fratrum lætus interſerens, mirum videntibus ſpectaculum præbuit. Dicitur etiam, quòd adhuc tunc in labiis eius quædam lactis videbantur veſtigia. Huc vſque Damianus.

S. Fulberti. Idem contigit S. Fulberto Epiſcopo Carnotenſi, qui doctrinâ & ſanctitate illuſtris obiit anno Domini 1028. Cùm enim ipſe mirè B. Virgini deuotus exiſteret, ac igne ſacro correpta eſſet eius lingua, ita vt totus arderet; nocte quadam cùm præter morem eo cruciaretur, obtulit ſe ei viſendam matrona nobilis, à qua monebatur vt ei os aperiret: quod cùm feciſſet, mox ex ſacris ſuis vberibus lac expreſſit in os eius, quo ita refrigerata eſt lingua, vt ardorem omnem extinxerit, & eum perfectæ ſanitati reſtituerit. Ne autem illuſio aut phantaſma eſſe putaretur, in Fulberti gena remanſerunt guttæ aliquot, quas ipſe diligenter ſudario exceptas collegit, hodieque in theſauro Eccleſiæ Carnotenſis ſumma cum veneratione ſeruantur. Ita habent Annales Eccleſiæ Carnotenſis, & Willelmus Malmesbur. lib. 3. de Geſtis Anglorum, ac Baronius tomo 12. anno Chriſti 1028.

S. Bernardi. Fertur & S. Bernardus eodem lacte B. Virginis ab eadem aſperſus, in dicendo & ſcribendo lacteus & mellifluus euaſiſſe, præſertim vbi de laudibus B. Virginis & Verbi incarnati agit. Vnde & hymno eiuſdem, cuius initium: *Salue regina, mater miſericordiæ,* quem compoſuit Hermannus Contractus Comes de Vernigem, monaſticen profeſſus in monaſterio S. Galli ſub annum Domini 1040. quemque ſub veſperam paſſim in Eccleſiis ad honorem B. Virginis decantari audiuimus, mirè delectabatur S. Bernardus. Hinc in hymnum hunc plures ſermones conſcripſit: ideoque Canonici Spirenſes, S. Bernardo Spiræ eccleſiam B. Virginis ingrediente hymnum hunc decantarunt, ipſomet S. Bernardo ter poſitis genibus ſuccinente: *O clemens, ô pia, ô dulcis virgo Maria.* In cuius rei memoriam hæc ipſa verba tribus æneis inciſa laminis, iiſdem locis humi poſitis, etiamnum Spiræ viſuntur.

Quis auctor hymni, Salue Regina.

VERS. 2. *Fragrantia vnguentis optimis.*

HEbr. *ad odorem vnguentorum tuorum bonorum,* ſcilicet antonomaſticè, id eſt, optimorum; Syrus, *in odorē ſuauitatum tuarum.* Vnde nonnulli hæc referunt ad *oleum,* quod ſequitur, ſicque cum eo nectunt: *ad,* id eſt, *propter, odorem vnguentorum tuorū, oleum effuſum eſt nomen tuum.* Verùm meliùs Noſter τὸ *ad odorem* exponit *odorata,* putà *fragrātia,* referto; ad *vbera,* quæ præceſſerunt. Solent enim feminæ nobiles & lautæ ad pectus & vbera geſtare olfactoriola & myrothecas; id eſt capſulas muſcum alioſque odores ſuaues in ſe continentes, quæ pſalm. 44. 9. vocantur *domus eburneæ: domus* enim Hebræis thecā quamlibet ſignificat.

Domus apud Hebræos thecam ſignificat. Porrò Septuag. τὸ *optimorum* explicantes vertunt, *& odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata.* Si enim vnguenta ſponſi ſunt optima, ergo ſuperāt cetera omnia vnguenta & aromata. Alludit ad ritum priſcorum, apud quos ſponſi corona redimiti, & vnguentis delibuti, nuptias inibant. Vnde de Chriſto ſponſo dicitur pſ. 44. 8. *Vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis: myrrha & gutta & caſia à veſtimentis tuis, à domibus eburneis.* Huc facit illud Virgilij:

Nec mihi iam pingui ſudabunt tempora myrrha,
Pronuba nec caſtos incendet pinus honores.

PRIMVS SENSVS.

De Chriſto & Eccleſia.

SEnſus ergo eſt, q. d. *Meliora ſunt vbera tua vino,* ob fragrantiam, ſiue quia redolent & fragrāt vnguentis optimis. Spōſa enim nouella vti necdum ſponſi oſcula, ſic nec lac vberum, niſi eminus perceperat; ſed eorum fragrantiâ, id eſt, fama, inefcata & illecta tam lac vberum, quàm oſculum oris deſiderat. Odor enim ſymbolum eſt famæ, iuxta illud: *Melius eſt nomen bonum quàm vnguenta pretioſa,* Eccl. 7. 2. & illud: *Chriſti bonus odor ſumus,* id eſt, Chriſti famam prædicando vbique ſpargimus. 2. Corinth. 2. 15. Sic Magdalena illecta ſuaui fama, quæ ſpargebatur de ſanctitate, ſuauitate & poteſtate Chriſti, ad oſculum pedum eius accurrit. Vnde Chaldæus hæc more ſuo Synagogæ, id eſt, Moſi & Iudæis, qui fuêre typus Eccleſiæ, id eſt, Chriſti & Chriſtianorum, accommodans ſic vertit, *à voce miraculorum tuorum & potentiæ tuæ, quæ feciſti populo tuo domui Iſrael, commoti ſunt omnes populi, qui audierunt famam potentiæ tuæ, & ſignorum bonorum tuorum.*

Odor, famæ ſymbolum.

Hinc rurſum vnguenta Chriſti ſunt chariſinata Spiritus ſancti: hæc enim ſuauiſſimum de eo odorem & famam vbique ſpargebāt. Vnde Rupertus: *Optima vnguenta,* inquit, *ſunt chariſmata hæc, ſermo ſapientiæ, ſermo ſcientiæ, fides, gratia ſanitatum, opera virtutum, prophetia, diſcretio ſpirituum, & cetera, quæ qui habent, boni odoris ſunt, & ſuauiter fragrant ſicut vnguentum optimum. Vnde Apoſtolus: Deo gratias, inquit, qui ſemper triumphat per nos in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco, quia Chriſti bonus odor ſumus Deo.* Nam de Chriſto ait S. Petrus: *Vnxit eum Deus Spiritu ſancto & virtute, qui pertranſiit benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo,* Actor. 10. 38. Vnde eius *fama exiit in vniuerſam regionem,* Lucæ 4. 14. Et: *Diuulgabatur fama de illo in omnem locum regionis,* ibid. v. 37.

Vnguenta chariſmata Spiritus ſancti.

Porrò verſionem Septuag. quæ habet, *& odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata;* & qui eos ſequitur, Arabici, *& odor ſuauitatum tuarum eſt præſtantiſſimus omnium ſuauitatum;* ſic exponunt Patres, q. d. Chriſti gratia & virtus, qua vnxit eum Pater, ſuperat omnia dona, gratias & virtutes datas, non tantùm Moyſi, & Prophetis, ſed & omnibus ſanctis ſimul ſumptis. Nam vt de eo ait Habacuc cap. 3. 3. *Operuit cælos virtus eius;* id eſt, cæleſtis eſt, cæloſq; & angelos cæleſtes tranſcendit. Chriſti enim virtus per ſe eſt ipſa virtus; Chriſti ſapientia, iuſtitia, charitas, &c. per ſe eſt ipſa ſapientia, iuſtitia, charitas, &c. ait Nyſſenus. Sic & Origenes, Aponius & Theodoret. quem audi: *Nota, inquit, ſunt mihi vnguenta, quæ Moſes confecit, & oleum vnctionis, & thymiama compoſitionis; ſed omnium illorum aromatum vnguentum tuum eſt ſuauiſſimum. Vnguentum hîc vocat gratiam ſpiritalem*

talem, qua ille refertus, ex plenitudine ſua nobis omnibus impertiuit. Quamobrem clara voce beatus Paulus: *2. Corint. 2.* *Christi bonus, inquit, odor ſumus in iis qui ſalui fiunt, & in iis qui pereunt: aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam.* Chriſtus enim à primo inſtanti conceptionis ſuæ, infuſam ſibi à Deo accepit omnem gratiam & virtutem, idq́ue in tanto gradu, perfectione & ſublimitate, vt ſit gratia capitis, quæ ſcilicet à Chriſto in omnes Sanctos, velut à capite in membra deriuatur, iuxta illud: *Vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ conſortibus tuis,* pſal. 44. 8. In Chriſto enim habitauit non tantùm ſimilitudo, ſed & *plenitudo diuinitatis,* vt ait Paulus Coloſſ. 2. 9. Vnde de eius *plenitudine omnes accepimus,* Ioan. 1. 16.

SECVNDVS SENSVS.

De Chriſto & anima ſancta.

CHriſtus ſponſus vbera ſua vnguentis & chariſmatibus optimis fragrantia, communicat ſponſæ ſuæ, putà animæ ſanctæ, iuxta illud 1. Corinth. 1. 30. *Ex ipſo vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapientia à Deo, & iuſtitia, & ſanctificatio & redemptio.* Vnde S. Greg. qui per duo vbera accipit duplicem dilectionem Dei & proximi: *Hæc vbera,* inquit, *vnguentis optimis fragrant, quia odorem ſuauitatis per ſapientiæ verba, & ſanctitatis exempla ſecum portant. Quicumque enim ſancta charitate per gratiam Dei ſe reficit, is ſpiritualium donorum & odorem & ſuauitatem ſentit. Quorum bonorum vbertate proximos quoſque ad interiora guſtanda ſecum trahit, & vt in amorem diuinum conualeſcāt, iſtis vberibus nutrit.* Hæc ergo ſunt optima, reſpectu vnguentorum carnalium; quia quos inungunt, veros reges ac ſacerdotes efficiunt. Ceteri qui per vbera Chriſti accipiunt Apoſtolos & doctores Euangelicos, dicunt eos fragrantiâ gratiarum, virtutum ſanctarum, operationum & miraculorum, indeq́ue conſequentis famæ & gloriæ ſuperare ſanctos Prophetas, Patriarchas, ſacerdotes & reges Moſaïcos: *Quia tantis,* inquit Iuſtus Orgelitan. *virtutibus, tantiſq; enituêre miraculis, vt odor iuſtitiæ eorum longè lateq; diffuſus tunc intuentes oblectaret, & vſque huc omnes reficiat auditores, ſicut vnus ex ipſis pronunciat dicens: Deo autem gratias, qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat in omni loco per nos,* 2. Corinth. 2. 14. Et: *Qui vnxit nos Deus, qui & ſignauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus noſtris,* 2. Corinth. 1. Vide quæ vtrobique annotaui.

Tria animæ vnguenta myſtica. Denique S. Bernardus ſer. 10. & ſeq. aſſignat tria myſtica animæ vnguenta: primum, contritionis; ſecundum, deuotionis; tertium, pietatis. quæ deinde ſingula fusè proſequitur. *Primum,* inquit, *eſt pungitiuum dolorem faciens, ſecundum, temperatiuum dolorem leniens: tertium, ſanatiuum morbum expellens.* Triplici hoc vnguento Magdalena vnxit, tum pedes, tum caput Chriſti. Anima verò ſancta maximè eū vngit vnguento laudis & gratiarum actionis, qua omnem ſuam gratiam, omne meritum, omnem laudem & gloriam attribuit Chriſto. Idem ſer. 22. per *vnguenta* accipit quatuor virtutes cardinales, quæ in ſolo Chriſto veræ ſunt, in Philoſophis verò fictæ & falſæ: *Quid vobis,* inquit, *cum virtutibus, qui Dei virtutem Chriſtum ignoratis? Vbinam vera prudentia, niſi in Chriſti doctrina? Vbi vera iuſtitia niſi in Chriſti miſericordia? Vbi vera temperantia, niſi in Chriſti vita? Vbi vera fortitudo, niſi in Chriſti paſſione? Soli ergo, qui eius doctrina imbuti ſunt, prudentes dicendi ſunt; ſoli iuſti, qui de eius miſericordia veniam peccatorum conſecuti ſunt; ſoli temperantes, qui eius vitam imitari ſtudent; ſoli fortes, qui eius patientiæ documenta fortiter in aduerſis tenent. Incaſſum proinde quis laborat in acquiſitione virtutum, ſi aliunde eas ſperandas putat, quàm à Domino virtutum, cuius doctrina ſeminarium prudentiæ, cuius miſericordia opus iuſtitiæ, cuius vita ſpeculū temperantiæ, cuius mors inſigne eſt fortitudinis.*

TERTIVS SENSVS.

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus, qui hæc vti & cetera omnia totius Cantici, propriè de B. Virgine accipit, aſſerit vbera charitatis geminæ conceſſa B. Virgini, fragaſſe odorē ſuauiſſimum virtutum omnium, quas Spiritus ſanctus in alios diſpertit, ſed omnes in Virgine collegit, idq; tantâ copiâ & plenitudine, vt ipſa ſola iis omnibus magis fragrarit, quàm ceteri Sancti in vnum cōgregati, iuxta illud Eccleſiaſtici 24. 20. *Sicut cinnamomum & balſamum aromatizans odorem dedi, quaſi myrrha electa dedi ſuauitatem odoris,* &c. *Ego quaſi vitis fructificaui ſuauitatem odoris: & flores mei fructus honoris & honeſtatis. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & ſanctæ ſpei. In me gratia omnis viæ & veritatis, in me ſpes omnis vitæ & virtutis. Tranſite ad me omnes qui concupiſcitis me, & à generationibus* (id eſt, fructibus genitis,) *meis implemini. Spiritus enim meus ſuper mel dulcis, & hæreditas mea ſuper mel & fauum. Memoria mea in generationes ſæculorum.* Vide ibi dicta.

Oleum effuſum nomen tuum.

OLeum nō tantum ex oliuis, ſed ex quolibet flore, herba, aromate diſtillatur, quod totā rei ſubſtantiā, ſuccū, pinguedinē & vim exſugit: vnde à medicis vocatur quinta eſſentia, quę ſi cū oleo aliorum aromatum ſcitè cōmiſceatur, vnguentum facit præſtans & odoratum. Hinc Septuag. Vatab. & alij vertunt, *vnguentum euacuatum nomen tuum;* Syrus, *vnguentum myrrhæ nomen tuum;* Arabicus, *nomen tuum vnguentum ſuaue effuſum.* Hebr. enim שמן *ſchemen,* non tantùm oleum, ſed & vnguentum ſignificat, idq́ue huic loco magis congruit. Explicat enim τὸ *fragrantia vnguentis optimis:* quaſi dicat, Vbera dulciſſimæ tuæ beneficentiæ, ô Chriſte, meliora ſunt vino, id eſt, omnibus mundi voluptatibus & illecebris, quia fragrant optimis vnguentis, id eſt, exſpirant chariſmata optima, quæ in omnes effundis, adeò vt oleum, ſiue vnguentum effuſum vocari poſſis, hocq́ue nomen ſit tibi peculiare & proprium. *Paraphraſis.* Vnde in Hebræo pulchra eſt paronomaſia: שם *ſchem* tuum eſt *ſchemen* שמן id eſt, *nomen tuum* eſt *oleum,* oleiq́ue numen. Quocirca Hortolanus ſic paraphraſticè, ſed genuinè & ſapienter exponit, q. d. Hiſce cæleſtibus vnguentis tu à Spiritu ſancto perfuſus totus, Chriſte fragras, ſuauiſſimè oles, atque admirandis dictis ac factis tuis tantum iam tibi nomen comparaſti:

ſic tua inclyta fama, quæ olim intra cælũ ſe cõtinebat per Euangelij tui prædicationem totam ſubitò peruaſit Iudæam & Syriam: ſic ſalutiferum tuum, bone Ieſu, nomen magna admiratione innotuit, vt nihil aliud quàm vnguentum pretioſiſſimum videatur, quòd è cæleſti myrothecio in terras effuſum, ſuo odore longè lateque diffuſo circumſtantes mirificè delectat, & ad ſui rapit admirationem & deſiderium. *Effuſum*, quia liquores cùm effunduntur, tum maximè ſuauitatem ſui odoris expirant, eoque aſſtantium olfactum demulcent, alliciunt & recreant.

Nomẽ Chriſti, oleum effuſum. Quodnam? Reſp. Primò Iehoua.

Quæres, quodnã hoc nomen? Primò, Chald. accipit nomen *Iehoua. Et nomen tuum ſanctum*, inquit, *auditum eſt in vniuerſa terra, quod eſt electum magis, quàm oleum vnctionis, quo vnguntur capita regum & ſacerdotum.* Vnde multi nomen hîc accipiunt Dei, qui in creatione mundi ſuam bonitatem & beneficentiam in omnes creaturas ceu oleum effudit, ac in eiuſdem redemptione viſcera miſericordiæ tuæ, putà Vnigenitũ ſuum, in carnem noſtram emiſit, imò effudit. *Iehoua* enim ſignificat ipſum eſſe, ac eſſendi oceanum, ſiue pelagus immenſum, primumque omnium principium, à quo res omnes velut è fonte ſuum eſſe mendicant & hauriunt: *Iehoua* verò in Ieſũ tranſmutatus eſt, cùm Deus factus homo, gratiæ & ſalutis ſuæ pelagus in fideles omnes effudit. Addit Euſebius lib. 4. de Demonſtr. cap. 5. *Iehoua*, id eſt, Deum Patrem totam ſuam diuinitatem in Filium per generationem effundere: Patrem verò & Filium eamdem in Spiritum ſanctum per ſpirationem transfundere. Vnde idem lib. 5. de Demonſtr. cap. 1. Filium vocat fragrantiam Patris.

Porrò nomen *Iehoua*, id eſt Dei, olim ſolis Iudæis notum, ac in Iudæa quaſi concluſum, per Ieſum, id eſt Verbum incarnatum, ſparſum & effuſum eſt per totum orbem, cùm ad prædicationem Apoſtolorũ omnes Gentes, etiam atheæ, cognouerunt, amarunt & glorificauerũt Deum. ita Origenes, Anſelmus, & alij. Audi S. Ambroſium lib. 3. de Virgin. poſt medium: *Semper vnguentum hoc erat, ſed erat apud Patrem: erat in Patre, olebat tantùm Angelis & Archangelis tamquam intra vas cæli. Aperuit os Pater dicens: Ecce poſui te in teſtamentum generis mei, in lucem Gentium, vt ſis in ſalutem vſque ad extremum terræ: deſcendit Filius, repleta ſunt omnia nouo odore.* Et nõnullis interiectis: *Ipſe Dei filius in corpore tamquam in vaſe odorem primò cohibebat ſuum, operiens tempus; ſicut ait Dominus dat mihi linguam eruditionis, vt ſciat quando me oporteat dicere ſermonem: Venit hora, aperuit os: exiuit vnguentum, quando virtus exibat de eo. Hoc vnguentum exinanitum ſuper Iudæis, & collectum eſt à Gentibus: exinanitum in Iudæa, & redoluit in omnibus terris.*

Secundò, Chriſtus.

Secundò, magis propriè & genuinè, nomen hoc eſt Chriſtus: ipſe enim à Iudæis vocatus eſt *Meſſias*, à Græcis *Chriſtus*, à Latinis *vnctus*, quia in incarnatione, quà homo, per gratiam Dei Patris vnctus & conſecratus eſt ſummus Põtifex, Propheta, Legiſlator, Rex & Redemptor orbis. Vnde hoc gratiæ ſuæ vnguentum in omnes credẽtes in ipſum effudit, & in dies effundit: hinc à Chriſto omnes vocantur Chriſtiani. *Cùm enim vim ſuam & poteſtatem Apoſtolis tradidit, totus mundus pietatem ſanctiſſimè imbuit*, ait Philo Carpath.

Vnguentum gratia.

A Vnde & in baptiſmo viſibiliter Chriſtiani chriſmatis vnguento in corpore; & gratia Spiritus ſancti in anima inuiſibiliter perunguntur, ait Theodor. Quocirca Nazianz. orat. in B. Baptiſma: *Vnguentum illud*, inquit, *noſtra cauſa exhauſtum odoremur, ſpirituali modo illud accipientes, atque ab eo ita efformati & commutati, vt ex nobis quoque ſuauis odor effletur.* Sicut enim Magdalena vnguẽtum effundens in caput Chriſti, totam domum odore ſuam repleuit: ſic Chriſtus gratias ſuas in fideles effundens totam Eccleſiam, imò totum orbem, ſuauiſſimo Euangelij odore compleuit. Sic & Caſſiodor. Iuſtus Orgelitan. Beda & S. Gregor. quem audi: *Nomen*, inquit, *ſponſi Chriſtus eſt: ſed nomen ſponſi quaſi oleum effunditur, quia quicumque nomine Chriſtiano in veritate cenſentur, charitate affluunt, qua molliuntur: & vt flammas exem-*B *plorum emittant, eadem charitate continuè ſuffundũtur.* Et S. Auguſt. conc. 3. in pſal. 30. per vnguentum Chriſti, intelligens eius miſericordiam: *Nec*, ait, *vnguentum miſericordiæ tuæ in Ieruſalem quaſi in vaſe tenuiſti, ſed tamquam confractò vaſe, vnguentum diffuſum eſt per mundum, vt impleretur quod dicitur: Vnguentum effuſum nomen tuum, & ita mirificaſti miſericordiam tuam in ciuitate circumſtantiæ, id eſt, in omnibus gentibus diffundens miſericordiam tuam.*

Vnguentum miſericordiæ.

Simili modo Philo Carpath. per vnguentum accipit ardentiſſimam Dei Chriſtique charitatem in nos effuſam & profuſam. Hac de cauſa pontifices æquè ac reges & principes oleo vnguntur, vt plenam in ſubditos charitatem effundant. Hinc de Ieſu pontifice & Zorobabel principe dicitur Zachar. 4. 14. *Iſti ſunt duo filij olei, qui* C *aſſiſtunt Dominatori vniuerſæ terræ.* Ac de Elia & Henoch dicitur Apocal. 11. 4. *Hi ſunt duæ oliuæ, & duo candelabra, in conſpectu Domini terræ ſtantes.* Vide vtrobique dicta.

Porrò Euſebius lib. 4. Demonſt. cap. 15. addit Chriſtum non tantùm quà homo eſt, ſed etiam quà Deus eſt, ab æterno vnctum eſſe oleo, id eſt, accepiſſe à Patre plenitudinem diuinitatis: *Supremæ*, inquit, *atque ingenitæ diuinæ eſſentiæ virtutem illam, qua omnia valet, omne bonum præſtat, omnem pulchritudinem ſubminiſtrat, diuinus Spiritus proprio & conuenienti exemplo conferens atque accommodans, Dei oleum appellat. Quare & Chriſtum, & vnctum eum qui illius particeps eſt, vocat.* Et paucis interiectis: *Eum*, inquit, *qui ſolo hoc toto oleo vnctus eſt, quiùe diuinæ, atque eius, quæ cum nullis alijs communicatur, paternæ fragrantiæ princeps factus, & qui ſolo* D *ex illo genitus, Deus Verbum communicatione gignentis ingeniti, Deus de Deo eſt declaratus, Chriſtum atque vnctum vocauit.*

Verùm propriè agitur hîc de Chriſto, quà homo eſt: ſic enim eſt ſponſus Eccleſiæ, ideoque dicitur *Chriſtus*, id eſt, vnctus, idque adeò copioſè & plenè, vt non tantùm Vnctus, ſed & Vnguentum ac *Oleum* nominetur: *Oleum*, inquit, *effuſum, nomen tuum*, qua effuſione Chriſtianos conſecrauit in myſticos reges & ſacerdotes, iuxta illud 1. Petri 2. 9. *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis: vt virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum.*

Chriſtus ergo quà homo, duplici oleo, ſiue vnguento, id eſt, duplici gratiâ, vnctus fuit. Prima eſt gratia vnionis hypoſtaticæ, per quam

Chriſti duplex vnctio.

caro

cato vnita eſt Verbo, & homo factus eſt Deus. Secunda, ex priore iam dicta conſequens, eſt gratia habitualis infuſa animæ Chriſti, quæ eum non tantùm ſanctificauit, ſed & ſanctitatis fontem ac Sanctorum omnium caput & cauſam conſtituit: inde enim ſecuta eſt omnis gratiæ effuſio in cunctos fideles & Sanctos cuiuſlibet gentis, ætatis, ſexus, conditionis, gradus & ordinis. *Iudæus*, ait S. Bernard. *habet oleum, ſed non effuſum: habet in codicibus, ſed nō in cordibus. Quid tibi prodeſt pium Saluatoris nomen lectitare in libris, nec habere pietatem in moribus?* At Chriſtianus à Chriſto accipit pietatem in moribus, qui vnctionem Chriſti accipit in cordibus.

Denique per *nomen* accipitur res & perſona nomine ſignificata, q.d. ait Beda: *Oleum effuſum nomen tuum*, hoc eſt, rectè nominaris ô Chriſte, id quod es, putà plenus Spiritu, ejuſque donis, quæ copioſè in alios effundis. *Oleum* enim notat Spiritum ſanctum, eiuſque chariſmata, quæ Chriſtus in Pentecoſte in Apoſtolos, ceteroſq; fideles largè diſtribuit, iuxta illud: *Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem*, Ioëlis 2. 28.

Tertiò, Ieſus.

Tertiò, nomen proprium ſponſi Eccleſiæ eſt *Ieſus*: nomen enim *Chriſtus* eſt nomen officij; nomen verò *Ieſus* eſt proprium perſonę, ſcilicet huius hominis, qui vnitus eſt hypoſtaticè Verbo. Nomen enim Ieſus illi impoſitum eſt in circumciſione; ſicut nobis in baptiſmo imponitur nomen Cornelij, Petri, Pauli, &c. *Ieſus* enim ſignificat Saluatorem, qualis ſolus fuit homo Deus, ſiue Verbum incarnatum: hoc enim gratiam ſalutiferam, eamque variam & multiplicem in fideles effundit, quâ ad ſalutem & gloriam æternam perueniant, iuxta illud: *Non enim aliud nomen eſt ſub cælo datū hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri.* Act. 4. 12. Ieſus enim virginibus effundit gratiam caſtitatis virginalis, viduis vidualis, coniugatis coniugalis, Martyribus aſpirat fortitudinem, Doctoribus doctrinam, Religioſis religionem, Anachoretis ſolitudinem, actiuis actionē, contemplatiuis contemplationem, &c. Atque hæc omnia non ſtillat parcè, ſed largè effundit, idque cum mira ſuauitatis fragrantia, adeò vt animæ ſanctæ nil ſit ſuauius, nil dulcius, quàm cogitare, nominare, inuocare Ieſum: *Ieſus*, ait S. Bernard. *mel in ore, melos in aure, iubilus in corde. Nil canitur ſuauius, nil auditur iucundius, nil cogitatur dulcius, quàm Ieſus Dei Filius. Ieſu dulcedo cordium, fons viuus, lumen mentium, excedēs omne gaudium, & omne deſiderium.* Vide totum hymnum S. Bernardi de nomine Ieſu.

Dicit ergo Eccleſia & anima fidelis Chriſto: Tu mihi es Ieſus, tu meus ſaluator, tu mea ſalus, tu vnguentum ſalutis tuæ in omnes Sanctos effundis. Hoc enim nominis tui vnguentum compoſitum eſt ex pretioſiſſimis aromatibus diuinitatis & humanitatis tuæ, putà carnis, ſanguinis & animæ tuæ, omnibus donis & virtutibus ornatiſſimæ, cum diuinitate commixtis. ita S. Cyrillus lib. 4. & 9. de Adorat.

Nomen Ieſu includit cetera Dei nomina.

Ideoque nomen Ieſu includit nomen *Iehoua*, ceteraq; omnia Dei & Chriſti nomina, quæ ſunt Emmanuel, Admirabilis, Cōſiliarius, Deus Fortis, Pater futuri ſæculi, Princeps pacis, &c. Iſaiæ 9. 6. Num. 14. 18. Hinc nomen Ieſu ita ſuaue & amabile fuit S. Paulo, vt illud ſingulis ſæpè periodis repetat, cum eoque diſſuauietur. Hinc in

Quàm ſæpè à S. Paulo & S. Ignatio repetitum.

A paucis ſuis Epiſtolis illud iterat ducenties decies nouies, Chriſti verò nomen quadringenties ſemel. Idem fecit S. Ignatius, vt patet ex eius epiſtolis, præſertim in epiſtol. ad Romanos, vbi & illud: *Ieſus meus, amor meus, crucifixus eſt.* Sic & S. Dionyſius, qui c. 4. Eccleſ. hierarch. p. 3. *Scimus*, ait, *Auguſtiſſimum Ieſum ſuperſubſtantialiter odorem fragrantem, ſpiritualibus diſtributionibus mentem noſtram diuinâ voluptate replere.* Et S. Franciſcus, inquit S. Bonauent. in eius Vita, *cùm nomen Ieſu exprimeret vel audiret, iubilo quodam repletus interiùs, totus videbatur exteriùs alterari, ac ſi mellifluus ſapor guſtum, vel harmoniacus ſonus ipſius immutaſſet auditum.*

Ieſu nomen dicitur תורק *turak* Septuag. ἐκκενωθὲν, id eſt, *euacuatum & exinanitum*, tum in circumciſione, vbi primitias ſanguinis effundens nomen hoc meruit; tum in paſſione & cruce, vbi totum ſanguinem, ſpiritum & vitam nobis B effudit, iuxta illud: *Semetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis*, Philip. 2. 7. Vnguentum in vaſe concluſum non ſentitur at effuſum fragrantiam in omnes effundit. Sic Ieſu nomen in Chriſto quaſi concluſum non ſentiebatur; at vbi in circumciſione & cruce ſeſe effudit, ſuauiſſimos amoris, omniumque virtutum odores in omnes exhalauit, inquit Theodor. Philo Carpathius, & Aponius: *Sicut aqua*, inquit ipſe, *effuſus ſum, & diſperſa ſunt omnia oſſa mea*, pſal. 21. 15.

Audi S. Ambroſ. ſerm. 1. in pſalm. 118. *Vnguen-* C *tum exinanitum nomen tuum, hoc eſt, totus immundis impuritatibus diuerſorum facinorum fœtebat hic mundus, nunc ſpirat vbique ſuauitate pudicitiæ vnguentum fidei, flos integritatis.* Idem libr. de Iſaac & anima, cap. 3. *Aſpirat in verbo odor gratiæ, & remiſſio peccatorum, quæ in totum diffuſa mundum, omnia tamquam exinanito repleuit vnguento: quia per vniuerſos gratis vitiorum colluuies deterſa eſt.*

Alludit ad candelabrum aureum, quod ſeptem calamis, ſiue lucernis olei ardebat in Sancto ante propitiatorium, Cherubim, & arcam, quæ erant in Sancto ſanctorum. Vnde & Heb. nomen יֵשׁוּעַ *Ieſcua*, id eſt, Ieſus, mediam præcipuamque literam continet ש, quæ ſpeciem habet candelabri, ſiue lucernæ tricipitis. Candelabrum autem, eiuſque lucernæ repræſentabant Chriſtum, eiuſque in vita & doctrina ſplendo- D rem. Vide dicta Exodi 25. v. 31.

Oleum ſymbolum. Primò, tranquillitatis;

Porrò oleum ſymbolum eſt Primò, pacis & trāquillitatis; vnde illud: *Oleo tranquillior.* Oleum enim adeò tranquillum eſt, vt & mare tumultuans tranquillet: qua de cauſa vrinatores ſolent oleum ſpargere deſcendentes in mare, vt illud tum quietum & ſerenum, tum lucidum reddāt, vt hac luce id quod in eo merſum perditumque requirunt, inueniant, teſte Plinio lib. 2. c. 103.

Secundò, gratiæ.

Secundò, oleum ſymbolum eſt gratiæ & miſericordiæ: vnde Græcis vicina ſunt nomina ἔλαιον & ἔλεος, id eſt, *oleum* & *miſericordia*, vt vnum ab altero vim & nomen ſumpſiſſe videatur. Huc facit quod ait Plinius lib. 15. cap. 2 *Oliuantibus lex antiquiſſima fuit: Oleam ne ſtringito, neue verberato.* Hac de cauſa ſub natiuitatem Chriſti, Romæ fons olei ſcaturiit, qui per integrum diē continuè oleum manauit, ſignificans iam naſci

Chri-

Chriſtum, qui oleum ſuauitatis, clementiæ & gratiæ ſpargeret per totum orbem. Prodigium hoc narrat Oſorius lib.6.cap.19. & Euſebius in Chronico, Paulus Diaconus, & ex iis Baron.

Tertiò, caloris. Tertiò, oleum ſymbolum eſt pinguedinis & caloris, quem affert amor & charitas: oleum enim eſt aëreum, & multum ſpiritus continet, ideoque aquis ſupernatat, ait Ariſtoteles lib.2.de Generat.anim.c.2. Hinc & *opimat pecus olea*; ait idem lib.8.Hiſtor.anim.cap.10. Idem aſſerit apes gaudere olea, vt mellificent. Addit ex Theophraſte Plinius lib.15.cap.2. *Olei cauſa eſt calor: quare & in torcularibus, & iam in cellis multo igne quæritur.* Idem c.4. *Oleo*, inquit, *natura eſt tepefacere corpus, & contra algores munire.*

Quartò, odoris. Quartò, odoris & fragrantiæ boni exempli, nominis, & famæ: oleum enim hîc non purum, ſed ex variis aromatum & odorum ſpeciebus artificioſè commiſtum, ideoq; fragrantiſſimum intelligitur.

Quintò, hilaritatis. Quintò, oleum ſignum eſt & cauſa hilaritatis: vnctos enim exhilarat, nitidoſque & lætos ac lucidos efficit; vnde illud: *Vt exhilaret faciem in oleo*, pſal.103.

Sextò, deliciarum. Sextò, oleum, & magis vnguentum, ſymbolum eſt voluptatis & deliciarum: vnde olim in conuiuiis, conuiuę vnguentis pretioſis vngebantur ad lautitias & delicias.

Septimò, roboris. Septimò, oleum confortat corpus, vireſque membris vel laſſis itinere, vel labore quolibet defatigatis reſtituit. Vnde Samaritæ captiuos, quos ex Iuda abduxerant, monitu Prophetæ cibo potuque refectos, & oleo vnctos ad abſtergendam defatigationem itineris, in patriam remiſerunt, 2.Paral.28. Hinc & athletæ in ſtadio decertaturi, oleo ſe ad maius robur perungebāt; atque victores oleâ coronabantur. Audi Pliniū lib.15.c.4. *Oleæ honorem Romana maieſtas magnum præbuit, turmas equitum Idibus Iuliis ex ea coronando: ita minoribus triumphis ouantes: Athenæ quoque victores oleâ coronabant.* Idem lib.23.cap.4. *Omni oleo*, inquit, *mollitur corpus, vigorem & robur accipit*, &c. *Venena omnia hebetat. Et laſſitudinum perfrictionumq; refectio eſt: tormina calidum potum pellit: item ventris animalia: vulnerariis emplaſtris vtile, faciem purgat*, &c. *Lethargicis magis auxiliare, & inclinato morbo. Capitis doloribus remedium eſt: item ardoribus in febri.* Plura addit in hanc rem.

Octauò, medicinæ. Octauò, notiſſimum eſt oleum adhiberi vulneribus medicandis: vnde eſt illud Iſaiæ 1. *Vulnus, & liuor, & plaga tumens non eſt circumligata, nec curata medicamine, nec fota oleo.* Et Samaritanus ille Euangelicus, in vulnera ſemiuiui oleum infudiſſe narratur & vinum, Lucæ c.10.

Hæc omnia, præſtat Ieſus. Hæc omnia præſtat nomen IESV. Nam Primò, iratos trānquillat, & paſſiones omnes ſedat: ſecundò, gratiam & miſericordiam affert, imò effundit: tertiò, animam impinguat & calefacit amore & ardore cæleſti: quartò, ſuauiſſimum gratiæ decus & famam omnibus aſpirat: quintò, mœſtos exhilarat: ſexto, fideles cæleſtibus deliciis paſcit, imò inebriat: ſeptimò, Martyres & pro virtute depugnantes, ac certando delaſſatos corroborat, vt omnia tormentorum genera alacriter & generoſè ſuperent, ac victores coronat: octauò, omnibus animæ vulneribus medetur.

A Audi S.Bernardum ſerm.15. *Olim*, inquit, *hoc nomen infuſum erat, ſed non effuſum. Iam cæli habebant illud, iam angelis innotuerat. Eſt autem foris miſſum & quod angelis ita erat infuſum; vt eſſet & priuatum; effuſum & in homines eſt, ita vt iam tunc meritò clamaretur de terra: Oleum effuſum nomen tuum.* Et inferiùs: *O nomen benedictum! O oleum vndequaque effuſum! Quouſque de cælo in Iudæam, & inde in omnem terram excurrit, & de toto orbe clamat Eccleſia: Oleum effuſum nomen tuum? Effuſum planè, quod non ſolum cælum terraſq; perfudit, ſed aſperſit & inferos, adeò vt in nomine Ieſu omne genuflectatur, cæleſtium, terreſtrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur & dicat: Oleum effuſum nomen tuum.* Et poſt nonnulla: *Oleum*, inquit, *lucet, paſcit & vngit. Fouet ignem, nutrit carnem, lenit dolorem; lux, cibus, medicina. Vide idem nunc & de ſponſi nomine, lucet prædicatum, paſcit recogitatum, inuocatum lenit &* B *vngit. Et percurramus ſingula. Vnde putas in toto orbe tanta & tam ſubita fidei lux, niſi de prædicato Ieſu? Nonne in huius nominis luce Deus nos vocauit in admirabile lumen ſuum? quibus illuminatis & in lumine iſto videntibus lumen, dicat meritò Paulus: Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Et poſt pauca: *Nec tantùm lux eſt nomen Ieſu, ſed eſt & cibus: An non toties confortaris quoties recordaris: Quid æque mentem cogitantis impinguat? quid ita exercitatos reparat ſenſus, virtutes roborat, vegetat mores bonos atque honeſtos, caſtas fouet affectiones? aridus eſt omnis animæ cibus, ſi non oleo iſto infunditur; inſipidus eſt, ſi non hoc ſale conditur. Si ſcribas, non ſapit mihi niſi legero ibi Ieſum. Si diſputes, aut conferas, non ſapit mihi niſi ſonuerit ibi Ieſus. Ieſus mel in ore, in aure melos, in corde iubilus. Sed eſt & medicina. Triſtatur aliquis noſtrûm? Veniat in cor Ieſus, & inde ſaliat in os: & ecce* C *ad exortum nominis lumen, nubilum omne diffugit, redit ſerenum. Labitur quis in crimen, currit inſuper ad laqueum mortis deſperando; nónne ſi inuocet nomen vitæ, confeſtim reſpirabit ad vitam? Cui aliquando ſtetit ante faciem ſalutaris nominis duritia, vt aſſolet, cordis, ignauiæ torpor, rancor animi, languor acediæ? Cui fons fortè ſiccatus lachrymarum, inuocato Ieſu non continuò erupit vberior, fluxit ſuauior? Cui in periculis palpitanti & trepidanti, inuocatum virtutis nomē non ſtatim fiduciam præſtitit, depulit metum?* Denique ex dictis ita concludit: *Nihil ita iræ impetum cohibet, ſuperbiæ tumorem ſedat, ſanat liuoris vulnus, reſtringit luxuriæ fluxum, extinguit libidinis flammam, ſitim temperat auaritiæ, ac totius indecori fugat pruriginē. Siquidem cùm nomino Ieſum, hominem mihi propono mitem, & humilem corde, benignum, ſobrium, caſtum, miſericordem, & omni denique honeſtate ac ſanctitate* D *conſpicuum, eundemq; ipſum Deum omnipotentē, qui ſuo me & exemplo ſanet, & roboret adiutorio. Hæc omnia ſimul mihi ſonant, cùm inſonuerit Ieſus. Sumo itaque exempla mihi de homine*, & *auxilium à potente*, &c. *Semper tibi in ſinu ſit, ſemper in manu, quò tui omnes in Ieſum & ſenſus dirigantur & actus. Denique & inuitaris: Pone me* (inquit cap.8.) *ſignaculum in corde tuo, ſignaculum in brachio tuo.* Plura vide apud eumdem, ſerm.15.& 18.

Superiora B. Virgini & animæ ſanctæ aptanda. Hæc omnia quæ dicta ſunt de Chriſto & Eccleſia, facile mutato nomine eſt applicare animę ſanctæ, & magis B. Virgini. Vnde Rupertus per nomen accipiens Verbum, ſiue Filium Patris æterni, per quem creauit omnia *Quis poteſt*, inquit, *æſtimare fortitudinem eius? Porro nomen hoc tam fortè*,

te tam magnum, ecce eſt oleum effuſum. Mira res. Quid Verbo fortius, & quid oleo ſuauius! Ergóne Verbum eſt à ſua natura immutatum? non. Sed qualitates creaturarum, cum quibus illi ratio eſt, hinc pro virtute, illinc vitio diuerſæ, imò contrariæ ſunt. Verbi gratia, diabolus in cælo per vitium ſuperbus fuit: tu, Virgo, per virtutẽ humilis in terra apparuiſti. Pro qualitatibus tam diuerſis, tamq; contrariis, vitium, idemque verbum, illi vt flumen, tibi vt oleum ſeſe exhibuit, iuxta illud: Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Et poſt pauca: *Effuſum ergo eſt oleum, id eſt, nomen tuum, quia proceſſit de ſecreto ſubſtantiæ tuæ Verbum tuæ fortitudinis cum ſuauitate miſerationis.*

Iacobi 4.

Ideo adoleſcentulæ dilexerunt te.

Quænam hic adoleſcẽtulæ? Primò, animæ in iuſtitia nouellæ.

SAnctus Bernard. ſerm. 19. addit *nimis*, ſed id non habent Hebræa, Græca & Latina. *Adoleſcentulas* vocat Eccleſias, & animas in fide & iuſtitia nouellas, ac recenter per baptiſmum in Chriſto regeneratas, quæ inſtar adoleſcentum ſenſim vti ætate, ita & virtute proficiunt & adoleſcunt, vt tandem perfectè Chriſto ſociari, eique ſpirituali nuptiarum vinculo oſculoque intimè copulari mereantur. Ita Caſſiodorus, Beda, Haymo, Iuſtus & alij. Hebraicè pro *adoleſcẽtulæ* eſt עֲלָמוֹת *alamoth*, id eſt, virgines: עַלְמָה *alma* enim vocatur virgo, quia abſcondita & viro incognita eſt, à rad. עָלַם *alam*, id eſt, abſcondit, vti fusè oſtendi Iſaiæ 7. ad illa, *Ecce virgo* (Hebr. *haalma*, id eſt, illa virgo, putà Virgo Deipara) *concipiet & pariet filium.* Senſus ergo eſt, q.d. Adoleſcentulæ, hoc eſt animæ in fide & virtute nouellæ, quaſi virgines à corruptelis mundi abſconditæ, dum fragrantiam olei ſiue vnguenti, hoc eſt chariſmatum, Chriſti ſponſi odorantur, dumque ſentiunt quàm nomen Ieſu Chriſti ſit oleum, ſiue vnguentum effuſum, idque ſuauiſſimum & odoratiſſimum, hoc odore & hac ſuauitate illectę in eius amorem rapiuntur, eumque tenerè diligunt. Vnde Chald. vertit, *& ideò dilexerunt iuſti ambulare poſt viam bonitatis tuæ, vt poſſideant ſeculum hoc, & ſeculum venturum.*

Notat Caſſiodorus, ac ex eo Beda & Haymo vocari *adoleſcentulas* femininè: Quia, inquit, animæ Sãctorum, quo maioris fragilitatis ſibi ſunt conſciæ, eo ampliùs Chriſtum diligunt. Porro cauſa dilectionis eorum eſt *oleum effuſum*, id eſt, effuſa liberalitas Chriſti. Vnde Rupertus: *Niſi*, inquit, *oleum effuſum fuiſſet, niſi Verbum caro factum eſſet; animæ imperfectæ auſæ non fuiſſent diligere Deũ, imo nec auſæ fuiſſent illum audire; vnde & dicebant: Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur*, Exodi 19. Sic & Origen. Niſi, inquit, Chriſtus velut vnguentum ſeſe exinaniiſſet, capere eum nullus in ſua illa diuinitatis plenitudine potuiſſet, niſi ſola fortaſſis ſponſa. q.d. Perfecti capiunt Chriſtum in ſua diuinitate, & imperfecti in ſua humanitate: hinc propter eos Chriſtus ſe effudit in carnem factus homo. Et S. Bernard. ſerm. 19. *Effuſio quippe*, inquit, *nomen facit amabile, ſed adoleſcentulis dumtaxat. Qui capaciores ſunt, integro gaudent, effuſo non indigent. Angelica creatura irrepercuſſâ mentis acie intuetur diuinorum iudiciorum abyſſum multam, quorum ſummæ æquitatis ineffabili delectatione beata, gloriatur inſuper effectui ea mancipari per ſuum miniſterium, ac palàm fieri, ac propterea meritò diligit Dominum Chriſtum.*

Secundò.

Rurſum alij per *adoleſcentulas* intelligunt animas non imperfectas, ſed ſtrenuas & perfectas, quæ in virtute adoleuerunt, vt & eamdem aliis communicare, ac filios ſpirituales Chriſto parere poſſint, quales ſunt Martyres, ait Philo Carpath. Sic & Theodoret. ac S. Gregor. 19. Moral. c. 9. Adoleſcentia enim, id eſt iuuentus, media eſt inter pueritiam & ſenectutem, ideoque matura, ſtata & optima eſt ætas. Vnde aliqui ex Hebræo ſic vertunt, *quia adoleſcentulæ dilexerũt te, idcircò eis oleum* vel *vnguentum effuſum eſt nomẽ tuũ.* Audi Nyſſenum hom. 1. *Sola*, inquit, *anima illa, quæ ſtatum tranſiit infantilem; & ad ſpiritualis ætatis florem peruenit, nec maculam accepit aut rugam, aut aliquid huiuſmodi; & neque propter infantiam caret ſenſu, neque ob vetuſtatem eſt imbecilla, quæ adoleſcentula hoc loco nominatur, ea diligit toto corde totiſq; viribus illam pulchritudinem, cuius deſcriptionem, exemplumq; & interpretationem non inuenit cogitatio.*

Adoleſcentula, anima perfecta.

Hoc quoque verum eſt. Nã in principio Eccleſiæ tanta effuſa fuit in fideles recens baptizatos Chriſti gratia, vt eos amore Chriſti incẽderet, faceretque illicò eiuſdem præcones & Martyres. Senſus ergo eſt, q.d. Cùm, ô Ieſu Chriſte, nomen tuum feciſti oleum effuſum, id eſt, cùm te ipſum in paſſione pro ſalute noſtra totum effudiſti & exhauſiſti, ac nominis huius vim & fidem per Apoſtolos in omnes gentes effuſè diſperſiſti, atque copioſam gratiam in credentes effudiſti; ex triplici hac tui effuſione tam liberali factum eſt, vt vbique terrarum homines certatim ad tui fidem & dilectionem conuerterentur, adeò feruenter & fortiter, vt illicò fierent Euangelij prædicatores, ac pro eo libenter mortem oppeterent. Id ita contigiſſe patet ex Pentecoſte & prædicatione S. Petri, Actor. 2. & ſeq.

Paraphraſis.

Amor ergo Chriſti effuſus in incarnatione & paſſione, inflammauit homines ad eũ toto corde redamandum, iuxta illud Chriſti, *Ignem veni mittere in terrã, & quid volo niſi vt accendatur?* Lucæ 12. 49. Hinc *adoleſcentulas* has in Hebræo vocat עֲלָמוֹת, *alamoth*, id eſt virgines, id eſt, puritatis ſtudioſas, quæ mundi gaudia ſpernentes totum amorem in Chriſtum tranſtulerũt, nec niſi Ieſum ſuum diligunt: Chriſtus enim & chriſtianiſmus orbi inuexit ſtudium caſtitatis & puritatis angelicæ, ideoque ex virgine natus, virginitate & puritate angelos omnes ſuperauit. Hac de cauſa primi fideles ab Apoſtolis conuerſi, plerique omnes fuere virgines vel cælibes, adeò vt multi putarent Chriſti legem vetare matrimonium, & præcipere Chriſtianis omnibus cęlibatum, vt patet ex quæſtione, quam Corinthij propoſuerunt S. Paulo: An Chriſtianis licitus eſſet vſus matrimonij? 1. Corinth. 7. Atque his omnibus vexillum prætulit B. Virgo, quæ prima votum virginitatis Deo nuncupauit, ideoq; mater Dei fieri meruit. Nam, vt ait S. Bernard. hom. 2. ſuper *Miſſus eſt*: *Deum huiuſmodi decebat natiuitas, qua non niſi de Virgine naſceretur. Talis congruebat & virgini partus, vt non pareret niſi Deum.* Itaque per adoleſcentulas hic omnes fideles intelliguntur, ſed maximè virgines: hæ enim fragrantiã Chriſti præ ceteris ſentientes, non aliũ quàm ipſum diligunt; vnde & ſequuntur Agnum quocumq; ierit, Apoc. 14. Tales fuêre S. Catharina, S. Cæcilia, S. Dorothea, S. Agnes, cuius mirificum in Chriſtum amorẽ graphicè deſcribit S. Ambroſius

Adoleſcentulæ animæ caſtæ.

Plurimus in primitiua Eccleſia cælibatus.

ſius ſerm.9.de quibus canit Pſaltes: *Adducentur* A *regi virgines poſt eam*, pſalm.44.

Verſ.3. *Trahe me: poſt te curremus in odorem vnguentorum tuorum.*

Hic incipit vox Eccleſiæ.

HVcuſque fuit vox Synagogæ optantis Chriſti oſculum, id eſt, Incarnationem, iam incipit vox Eccleſiæ, quæ Chriſto iam nato illecta fragrantiâ ſuauiſſimorum eius chariſmatum, poſtulat poſt eum trahi, vt eius ſanctiſſimam vitam, quam in terris egit, paſſionem, & crucem imitetur. Scit enim ſe infirmam & impotentem ad Chriſti ſequelam, multò magis ad oſculum, niſi ad illud gratiâ Chriſti impellatur, imò trahatur, iuxta illud Chriſti: *Nemo venit ad me, niſi Pater meus traxerit eum*, Ioan.6. Ita Caſſiod. Beda, Haymo & alij; præſertim quia crux B Chriſti excelſa eſt, ideoque conſcenſu difficilis & ardua; vnde ipſe ait: *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum*, Ioan.12.32. Trahe ergo me à vitiis ad virtutes, ab ignorantia ad fidem, tuique cognitionem, à carne ad ſpiritum, à corpore ad feruorem, ab inchoatione ad profectum, à paruis & planis ad magna & ardua, à terrenis ad cæleſtia, à timore ad amorem, à voluptate ad crucem & mortificationem. Septuag. pro מָשְׁכֵנִי *moſchkeni*, id eſt, *trahe me*, aliis punctis legentes מְשָׁכוּנִי *moſchauni* verterunt, *traxerunt me*. Porrò codices Septuag. hic mirè variant. Nam Roman. Nyſſen. Theodor. & alij legunt, *propterea adoleſcentulæ dilexerunt te, traxerunt te*; S. Ambroſ. lib.1. de Virginit. *attraxerunt te*: idem lib. de Iis qui myſter. initiant. cap.6. primùm habet, *& attraxerunt te*, deinde, *attrahe nos* C *poſt te*; Complut. *traxerunt me*; Origen. *attraxerunt te poſt ſe*. Verùm vera lectio eſt, *trahe me: poſt te curremus*. Sic enim habent Hebræa, Latina, Aquila, Symmach & Chald. Omnes tamen lectiones eòdem redeunt, idemque ſignificant.

Lectiones variæ.

Paraphraſis.

q.d. Tanta eſt fragrantia tua, ô Chriſte, tamque ſuaue eſt oleum à te effuſum, vt adoleſcentulæ certatim te ad ſe trahere percupiant, ac viciſſim ipſæ à ſe ad te trahi mecum exoptent; imò ipſæ me ad te traxerunt, vt mecum tibi internè iungantur, ac poſt te non ambulent, ſed currant; quare ego cum illis & pro illis dico, obſecroque: *Trahe me: poſt te curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Vbi rectè aduertit Theodoret. adoleſcentulas priùs tractas à Chriſto, Chriſtique amore, deinde per eum ſatagere viciſſim Chriſtum ad ſe trahere, vt ardentiùs eum ament, & D intimiùs eo fruantur.

Rurſum Hebræa dumtaxat habent, *trahe me: poſt te curremus*; Septuag. verò, & eos ſecutus Noſter, addunt, *in odorem vnguentorum tuorum*; de eo enim ſermo præceſſit.

Mens ad ſe trahens Deũ, trahitur ad Deum.

Porrò anima ad ſe trahẽs Deum per orationem quaſi funem, non tam Deum ad ſe trahit, quã ipſa trahitur ad Deum: ſicut qui nauim per funem trahit ad rupem, videtur rupẽ ad ſe trahere, ſed reuera ipſe non trahit rupem, ſed cum naui trahitur ad rupem. Et ſicut qui per funem manibus attractum conſcendit in cacumẽ domus, nõ cacumen ad ſe detrahit, ſed ipſemet ad cacumen attrahitur & aſcendit. Vtrumque hoc exemplum dat S. Dionyſ. de Diuin. nomin. c.3.

Ad quid referatur poſt te?

Nota. Tò *poſt te* Primò, referri poteſt ad id A quod præcedit, *Trahe me*: optat enim ſponſa trahi ad ſponſum, vt ipſum per omnia ſequatur. ita Aponius, Iuſtus Orgelit. Chaldæus, S. Bernard. & alij. Secundò, & meliùs, referas ad tò *curremus*, quod ſequitur, q.d. Trahe me, vt ego cum adoleſcentulis poſt te curramus: ita Hebr. Septuag. Latin. Rom. & paſſim veteres. Vnde notat Origen. Nyſſen. Anſelm. & S. Baſil. in Iſaiæ c.3. v.24. ſponſam hîc loqui in perſona, non tam ſua quàm adoleſcentularum. Sponſa enim apprehendit dexteram ſponſi, & cum ea pari paſſu incedit: adoleſcentulæ verò velut ancillæ & pediſſequæ, vtrumque à tergo ſequuntur: vnde optant poſt vtrumque trahi, aiuntque: *Poſt te curremus in odorem vnguentorum tuorum.*

Trahe notat renitentiam cupiditatis.

Nota Secundò. Tò *Trahe me* ſignificat Primò, B infirmitatem ſponſæ, vtpote quæ ſponſum ſequi nequeat, niſi ab eo trahatur. Secundò, eiuſdem tarditatem ad ſequendum ſponſum, & progrediendum in via virtutis; Tertiò, renitentiam cupiditatis, quæ reſiſtit charitati & ſequelæ ſponſi, ideoque ad eum trahi debet. Tractus enim violentiam ſignificat: trahi enim ſolent nolentes & inuiti, iuxta illud:

Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

Concupiſcentia enim nobis innata reſiſtens rationi & virtuti, facit, vt efficaci gratiâ ad eam quaſi nolentes trahi debeamus, iuxta illud Apoſtoli: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis*, Rom.7.23. & v.14. *Lex ſpiritualis eſt, ego autem carnalis ſum, venundatus ſub peccato. Quod enim operor, non intelligo: nõ enim quod* C *volo bonum, hoc ago; ſed quod odi malum, illud facio.* Optat ergo ſponſa trahi à gratia Chriſti, vt per illam impedimentum ſequelæ ſponſi, putà reſiſtentia concupiſcentiæ, tollatur, vel ſuperetur. q.d. Vellem te ſequi, ô ſponſe, ſed concupiſcentiâ reluctante non valeo. Tolle ergo, vel ſupera eius luctam per tuam gratiam, quæ mihi infuſa me efficaciter ad te trahat, ac poſt te non tantum ambulare, ſed & currere faciat. Ita S. Bernard. ſerm.21. *Trahe*, inquit, *me poſt te, quia ſatius eſt mihi, vt me trahas, vt ſcilicet vim quamcumque mihi aut terrendo minis, aut exercendo flagellis inferas, quam parcens in meo me torpore malè ſecuram derelinquas. Trahe quodammodò inuitam, vt facias voluntariam; trahe torpentem, vt reddas currentem.* Priùs enim timore, deinde amore immiſſo Deus animam ad ſe trahit, vt traxit S. Paulum Actor.9. inquit Aponius. Vnde Arabicus vertit, *trahe me à* D *poſt te*, hoc eſt, trahe me à tergo ad faciẽ, vt quæ fui poſt te, fiam ante te, tuaque ſocietate & facie fruar.

Trahit Deus amore & timore.

Tertiò, optat trahi non catenis vel flagris, vti trahuntur boues & aſini; ſed vi amoris, vti trahuntur homines, iuxta illud Oſee 11.v.4. *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* Vnde S. Gregor. & Anſelmus aiunt, nos trahi per Spiritum ſanctúm. Audi S. Auguſt. ſerm.1. de Verbis Apoſtoli, qui citans illud Chriſti, Ioan.6. *Nemo venit ad me, niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum. Non dixit*, inquit, *Duxerit. Iſta violentia cordi fit, non carni. Quid ergo miraris? Crede & venis, ama & traheris. Ne arbitreris iſtam aſperam moleſtamque violentiam; dulcis eſt, ſuauis eſt, ipſa ſuauitas te trahit. Non-*

ne

ne ouis trahitur, cùm eſurienti herba monſtratur? Et *puto quia non corpore impellitur, ſed deſiderio colligatur. Sic & tu veni ad Chriſtum noli longa itinera meditari; vbi credis, ibi venis. Ad illum enim qui vbique eſt, amando venitur, non nauigando.* Idem tract. 26. in Ioannem: *Quomodo,* inquit, *voluntate credo, ſi trahor? Ego dico, parum eſt voluntate, etiam voluptate traheris. Quid eſt trahi voluptate? Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Eſt quædam voluptas cordis, cui panis dulcis eſt ille cæleſtis. Porrò ſi Poëtæ dicere licuit:*

Virg. in 2. Eclog. *——trahit ſua quemque voluptas?*

non neceſſitas, ſed voluptas; non obligatio, ſed delectatio. Quanto fortiùs nos dicere debemus trahi hominē ad Chriſtum, qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur iuſtitiâ, delectatur æternâ vitâ, quod totum Chriſtus eſt? An verò habent corporis ſenſus voluptates ſuas, & animus deſeritur à voluptatibus ſuis? Si animus non habet voluptates ſuas, vnde dicitur: Filij autem hominum ſub tegmine alarum tuarum ſperabunt: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis deliciarum tuarum potabis eos: Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen? Da amantem, & ſentit quod dico, da deſiderantem, da eſurientem, da in iſta ſolitudine peregrinantem, atque ſitientem, & fontem æternæ patriæ ſuſpirantem, da talem, & ſcit quid dicam: ſi autem frigido loquor, neſcit quid loquor.

Quartò, anima peccatrix præuenta à gratia ſponſi, optat extrahi ex profundo cœno peccatorum, ac trahi ad pœnitentiam & iuſtitiam: anima verò iam iuſtificata optat ab eadem trahi ad iuſtitiæ incrementum, ad bona opera, ad virtutes heroïcas, quales ſunt abdicare mundum, vacare cū Magdalena contemplationi & amori diuino.

Moraliter. Tropologicè, S. Bernardus hæc verba intorquet in eos qui ambiunt dignitates: *Sponſa,* inquit, *nec cellam, nec cubiculum ingredi ſine rege introducente præſumit: tu irreuerenter irruis nec vocatus, nec introductus. Trahe me poſt te, ait illa. Nunc autem trahit ſua quemque voluptas, & odorem turpis lucri ſectantes quæſtum æſtimant pietatem, quorum certa eſt damnatio.*

Porrò Chald. more ſuo hæc referens ad Iudæos, duce columnâ euntes in terrā promiſſam, ſic vertit: *Quando egreſſi fuerunt populus domus Iſrael de Ægypto, maieſtas dominatoris ſæculi erat dux eorum in columna nubis per diem, & in columna ignis per noctem. Dixerunt iuſti illius generationis: Dominator totius ſæculi trahe nos poſt te, & curremus poſt viam bonitatis tuæ.* Hic ſenſus Iudaïcus eſt, & quaſi grammaticus. Vnde ſenſui Chriſtiano & genuino ſubſternitur & ſubſeruit: columna enim ignis & nubis trahens, ducenſque Iudæos per deſertum in Chanaan, typus fuit Spiritus ſancti, eiuſque gratiæ, quæ Chriſtianos per huius vitæ tentationes & remoras ducit, imò trahit in cælum.

Curre poſt Chriſtum; Cur? POST TE CVRREMVS] Per curſus, id eſt, vitæ tuæ imitationem. *Poſt te curremus,* ergo idem eſt, quod te imitabimur, mores tuos actuſque agiliter, expeditè & proximè ſequemur. Velox eſt ſponſus ac currit inſtar ſolis; quare qui eum ſequi velit, poſt eum non ambulet, ſed currat oportet. Audi S. Ambroſ. de Iſaac & anima cap. 3. *Exultat tamquā gigas ad currendam viam, & quia egreſſus eius à ſummo cælo, & occurſus eius vſque ad ſummum eius,*

A *videns ſe imparem tantæ velocitati, dicit: Attrahe nos. Bona anima, quæ non pro ſe ſola, ſed pro omnibus rogat. Habemus enim cupiditatem ſequendi, quam vnguentorum tuorum inſpirat gratia: ſed quia curſus tuos æquare non poſſumus, attrahe nos, vt auxilio tuo fultæ, veſtigiis tuis poſſimus inſiſtere.* Vnde poſt pauca concludit: *Vides quòd libenter nos attrahit, ne remaneamus ſequentes, ſed qui vult attrahi, currat vt comprehendat, & currat ſuperiora obliuiſcens, & ea quæ ſunt priora appetens: ſic enim poterit Chriſtum comprehendere.*

Porrò anima carni immerſa, indeque grauis & torpida, vt currat in cælum, id eſt, ad Chriſtum, indiget alis magnæ alacritatis, quas illi ſuggerūt diuinæ conſolationes. *Alis alacritatis.* Audi S. Bernard. ſerm. 21. *Propterea opus habeo trahi, quoniam refrigiuit paululſper in nobis ignis amoris tui, nec valemus à facie frigoris huius currere modò, ſicut heri & nudiuſtertius. Curremus autem poſteà cùm reddideris lætitiam ſalutaris tui,* B *cùm redierit melior temperies gratiæ, cùm ſol iuſtitiæ iterum incaluerit, & pertranſierit tentationis nubes, quæ nunc operire ad horam cernitur, atque ad leuem flatum auræ blandioris ſolito cœperint vnguenta liqueſcere, & aromata fluere, & dare odorem ſuum. Tunc curremus, in odore illo curremus, ſpirantibus, inquam, vnguentis curremus, quoniam abſcedet torpor qui nunc eſt, & reuertetur deuotio: & iam non erit opus nobis vt trahamur, quippe odore excitatis, vt ſponte curramus. Nunc verò interim trahe me poſt te.*

Id faciebat Pſaltes dicens pſal. 118. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum.* Amor enim dilatans cor, dilatat & pedes greſſuſque, quos torpor conſtrinxerat. Vnde idem pſal. 54. 7. *Quis,* ait, *dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam?* Pluribus deinde interiectis C S. Bernardus ſubiungit: *Et quid mirum ſi indiget trahi, quæ poſt gigantem currit, quæ comprehendere nititur eum, qui ſalit in montibus, tranſilit colles? Velociter, ait, currit ſermo eius. Non valet ex æquo currere, non poteſt pari cum illo celeritate contendere, qui exultat vt gigas ad currendam viam, non poteſt ſuis viribus, & propterea rogat ſe trahi. Feſſa ſum, (inquit) deficio, noli me deſerere, ſed trahe me poſt te, ne incipiam vagari poſt amatores alios, ne curram quaſi in incertum. Non curram ego ſola, etſi ſolam me trahi petierim: current & adoleſcentulæ mecum. Curremus pariter, curremus ſimul: ego odore vnguentorum tuorum, illæ meo excitatæ exemplo atque hortatu, ac per hoc omnes in odorem vnguentorū tuorum curremus. Habet ſponſa imitatores ſui, ſicut & ipſa eſt Chriſti. Et ideò non ait ſingulariter, curram, ſed, curremus.*

Quærit deinde S. Bernard. cur ſponſa in ſin- *Cur dicat*
D gulari dicat *trahe me,* non in plurali *trahe nos;* in *trahe me*
curſu verò dicat in plurali *curremus,* non *curram* *& curre-*
in ſingulari? ac reſpondet: *Trahimur, cùm tentatio-* *mus?*
nibus & tribulationibus exercemur: currimus, cùm internis conſolationibus & inſpirationibus viſitati, tamquam in ſuaueolentibus vnguentis reſpiramus: Ergo quod auſterum & durum videtur, retineo mihi, tamquam forti, tamquam ſanæ, tamquam perfectæ, & dico ſingulariter, Trahe me. Quod ſuaue & dulce, tibi tamquam infirmo communico, & dico, Curremus. Noui ego adoleſcentulas delicatas & teneras eſſe, & minùs idoneas ſufferre tentationes, & propterea mecum volo vt currant, ſed non vt mecum trahantur. Volo habere ſocias conſolationis, non autem & laboris. Quare? quoniam infirmæ ſunt; & vereor ne deficiant, ne ſuccumbant. Me, inquit, *ô ſponſe corripe, me exerce, me tenta,*

me trahe poſt te: Quoniam ego in flagella parata ſum, & potens ad ſuſtinendum. Certatiu ſimul curremus, id eſt ſola trahar, ſed ſimul curremus. Curremus, curremus, ſed in odore vnguentorum tuorum, non in noſtrorum ſiducia meritorum. Nec in magnitudine virium noſtrarum currere nos confidimus, ſed in multitudine miſerationum tuarum. Nam etſi quando cucurrimus, voluntariæ ſuimus, non fuit volentis, neque currentis, ſed miſerentis Dei. Aliter S. Greg. Trahe, inquit, me poſt te, vt te quaſi Deum ſolum diligam, ita tamen vt ſimul fideles mei mecum currant ad mutuam proximorum dilectionem & opem.

Planiùs & pleniùs reſpondet Beda, ſponſam, putà Eccleſiam, de ſe loqui nunc in ſingulari, eò quòd ipſa ſit vna per plurium fidelium aggregationem: nunc in plurali, eò quòd in ea ſint plures fideles, pluresque fidelium ordines & gradus, incipientium, proficientium, perfectorum, paſtorum, ſubditorum, &c. Ait ergo ipſa de ſe id eſt, de ſuis Prælatis & Paſtoribus, qui adoleſcentulas dirigunt: *trahe me,* id eſt meos paſtores, vt ipſi trahant adoleſcentulas, id eſt, populum ſibi ſubditum, atque cum eis currant in odorem vnguentorum tuorum. Igitur Eccleſia in Apoſtolis viriſque Apoſtolicis, qui ſumma ſunt Eccleſiæ capita, eſt ſponſa Chriſti perfecta, atque cum ſponſo ſuppari quaſi paſſu graditur, iuxta illud: *Aſtitit regina à dextris tuis,* pſalm. 44. Eadem in paſtoribus proximè Chriſtum ſequitur, ac poſt ſe ducit adoleſcentulas, putà animas infirmiores, minuſque perfectas, cum eiſque ait: ***Curremus in odorem vnguentorum tuorum.*** Simili phraſi & gradatione, Cicero lib. 2. ad Atticum epiſt. 23. euocans ad ſe Pomponium, vt illicò veniat: *Si dormis,* inquit, *expergiſcere; ſi ſtas, ingredere; ſi ingrederis, curre; ſi curris aduola.*

De B. Virgine viſitante Eliſabeth explicat Rupertus.

Porrò Rupertus hæc adaptat B. Virgini viſitanti Eliſabeth: *Trahebatur,* inquit, *poſt Dominum ſemina deſideriorum, trahebatur & currebat in odore vnguentorum ac beneficiorum talium, & ipſam currere, id eſt in montana cum feſtinatione abire, erat dicere, Trahe me poſt te Nam qui veraciter diligit, & trahitur, & trahi cupit.* Vnguenta autem, Dei interpretatur beneficia: *Pretioſum,* ait, *erat vnguentum, magnum erat beneficium, quod Dominus dederat ſterili, conceptũ tanti viri, qui in ſpiritu & virtute Eliæ deberet præire ante Dominum, & quo maior non ſurrexerit inter natos mulierum. Tanti ac talis vnguenti odorem perceperat: talis ac tanti beneficij famam, ſiue nuntium ab ipſo Angelo acceperat.*

Sic B. Virgo præ omnibus attracta à Chriſto, tota vita poſt eum cucurrit, eius ſanctiſſimos mores præ omnibus imitando, ſuiſque actibus repræſentando, vt ipſa fuerit viua imago Chriſti, ac Apoſtolis ceteriſque fidelibus puriſſimum ſpeculum vitæ Chriſtianæ & perfectæ, adeò vt nonnulli hæretici cenſuerint eam eſſe deam, ac vt deam adorarint. Imò S. Dionyſ. Niſi, ait, ſcirẽ vnum eſſe Deum, hanc deam eſſe credidiſſem; vt alibi citaui.

IN ODOREM VNGENTORVM TVORVM] Ita legendum cum Græcis & Latinis. Mirum ergo S. Ambroſium pro *vnguentorum* legere *veſtimentorum,* idque referre ad reſurrectionem, cuius typus & anagoge eſt baptiſmus; ſic enim ait libr. de Iis qui myſteriis initiantur, cap. 6. *Quantæ hodie renouatæ* (per baptiſmum) *animæ dilexerunt*

A *te, Domine Ieſu, dicentes: Attrahe nos poſt te: in odorem veſtimentorum tuorum curremus, vt odorem reſurrectionis haurirent.* Vrget Origenes τὸ *in odorem.* q.d. Si ſponſi odor ita allicit ad ſui ſequelam & curſum, quomodo alliciet eiuſdẽ aſpectus, vox, guſtus & tactus, ac quomodo alliciet ipſa eius ſubſtantia? *Ego puto,* inquit, *quòd ſi aliquando ad hoc peruenerint, iam non ambulent, neque currant; ſed vinculis quibuſdam charitatis eius adſtrictæ adhæreant ei, ne vltra mobilitatis alicuius vllus in eis reſideat locus, ſed ſint cum eo vnus ſpiritus, & compleatur in eis illud, quod ſcriptum eſt: Sicut tu Pater in me, & ego in te, ita & iſti in nobis vnum ſint.* O quam potens odor, *Ioan. 17. 21.* quàm iucundus & delectabilis curſus, quando anima percepto virtutum Chriſti trahentis odore omnium aliarum rerum, etiam ſui oblita, ingenti cum voluptate currit ad paupertatem, ad
B contemptum, ad labores, ad contumelias, ad mortem, ad crucem! Per *vnguenta* accipe Chriſti gratias & chariſmata, ac miracula, ait S. Auguſt. 9. Confeſſ. cap. 7. Vide S. Bernard. ſerm. 22. Porrò hęc Chriſti fideles percipiũt in Baptiſmo, quo vnguntur quaſi Chriſtiani; & in Confirmatione, qua vnguntur quaſi milites & athletæ Chriſti, ſed præſertim ſacerdotes, Paſtores & Prælati, qui in Sacramento Ordinis vnguntur & conſecrantur quaſi duces & doctores fidelium, qui proinde præ ceteris poſt Chriſtum currere, eiuſque vitam & mores quàm maximè imitari, & viua actione exprimere debent: ſic enim fragrantia virtutum ſuarum omnes trahent poſt ſe ad Chriſtũ; ſicut columbarij columbas capiunt emittendo columbam fragranti odore delibutam, quæ ceteras hoc odore illectas ad ſe allicit,
C ſecumque ducit ad columbarium, ait S. Baſilius epiſt. 175. ad Iulittam.

Vnguenta. Chriſti gratia, chariſmata, miracula.

Anagogicè: Eccleſia, & anima ſancta contemplans Chriſtum in cælum aſcendentem, clamat; *Trahe me poſt te,* vt tecum è valle lacrymarum in montes æternitatis & æternæ voluptatis aſcendam. ita Caſſiodor. & S. Bernardus. Audi S. Auguſt. in pſal. 90. *Amemus & imitemur curramus poſt vnguenta eius: venit enim & oluit & odor eius impleuit totum mundum. Vnde odor? de cælo, ſequere ergo ad cælum, ſi non falſum reſpondes quod dicitur ſurſum cor, ſurſum cogitationem, ſurſum amorem, ſurſum ſpem.* Ita S. Hieronymus epiſt. ad Euſtochium de cuſtod. virgin. de ſeipſo in eremo Syriæ degente ſcribit: *Poſt multas lacrymas,* inquit, *poſt cælo inhærentes oculos, nonnumquam videbar mihi agminibus*
D *intereſſe Angelorum & lætus gaudenſque cantabam: Poſt te curremus in odorem vnguentorũ tuorum.* Et S. Auguſtin. lib. 13. Confeſſ. c. 8. *Da,* inquit, *mihi te Deus meus, redde mihi te. En amo, &, ſi parum eſt, amem validiùs. Non poſſum metiri, vt ſciam quantum mihi deſit amoris ad id quod ſatis eſt, vt currat vita mea in amplexus tuos, nec auertatur donec abſcondatur in abſcondito vultus tui. Hoc tantùm ſcio, quia mihi malè eſt præter te, non ſolùm extra me, ſed & in meipſo, & omnis mihi copia, quæ Deus meus non eſt egeſtas eſt.* Huc facit illud Iſaiæ cap. 40. v. vltimo: *Qui autem ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquilæ, current & non laborabunt; ambulabunt & non deficient,* Vide ibi dicta.

Anagogicè.

Introduxit me rex in cellaria ſua: exultabimus, & lætabimur in te, memores vberum tuorum ſuper vinum: recti diligunt te.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Colloquium ſponſæ & adoleſcentularum.

SEnſu grammatico, ſiue dramatico, ſponſa cũ adoleſcentulis ſociabus currens poſt ſponſum, ab eo introducta fuit in cellaria, ſed ſola, adoleſcentulis foris remanentibus: vnde egreſſa, ad illas conuerſa narrat vbi fuerit, dicens: *Introduxit me rex in cellaria ſua:* cui congratulantes & applaudentes adoleſcentulæ reſpondent: *Exultabimus, & lætabimur in te.* Symmach. pro *introduxit,* vertit, *introducat,* in futuro, vel potius optatiuo. Eſt enim prophetia de futura Eccleſiæ introductione per Chriſtum naſciturum. Sic *introduxit* poſſet accipi pro *introducet*; quia enim ſponſa dixerat ſponſo: *Trahe me poſt te,* quaſi idipſum iam à dilecto ſuo conſecuta ait *introduxit,* id eſt citò certoque me introducet in cellaria ſua intima: amantes enim ſunt pleni bona ſpe, vt videantur ſibi poſſidere quod ſperant: amor enim dilatat cor, phantaſiam & mentem. Vnde illud:

—*Et amans ſibi ſomnia fingit.*

Sponſum, putà Chriſtum incarnatum, nunc vocat regem, quia ipſe quà homo, eſt Rex regum & Dominus dominantium, Apocal. 19. 16. Nunc Paſtorem, quia olim reges & principes erant paſtores ouium & gregum: talis enim fuit Abrahã, Iſaac, Iacob, Moſes, David. Itaque τὸ *rex* ſignificat cellaria hæc, in quæ inducta eſt ſponſa, fuiſſe regia, opulenta, omnibuſque bonis & gazis referta, ait Origen.

CELLARIA] Hebr. חֲדָרָיו *chadarau* ſignificat intima ſiue penetralia, qualia ſunt conclauia & cubicula, in quibus herus ipſe ſecretò degit, ac ſuas opes & theſauros recondit. Vnde Syrus vertit, *introduxit me in thalamum;* Arabicus, *in cubiculum ſecretum,* proprium & peculiare. Idem ſignificat Græcum ταμεῖον, vt vertũt Septuag. & Latinum *cellaria.* Cella enim vel cellarium dicitur à celando, quòd in ea celentur, quæ volumus eſſe occulta, ait Seruius. Hinc cella ſignificat apothecam frumenti, vini, olei. Vnde Donatus, *Cella,* ait, *& cellarium à reponendis celandiſq́; rebus eſculentis & poculentis dicitur.* Et Cicero de Senect. *Semper,* inquit, *boni aſſiduique domini referta eſt cella vinaria, olearia, mellaria & panaria.* Hinc cellà ſignificat cubiculum ſecretum, item partem templi ſecretiorem, in quam ingredi fas non erat: vnde Gellius ſcribit Scipionem in Capitolium veniſſe, iuſſiſſeque cellam Iouis aperiri, ibique ſolum demoratum fuiſſe. Hinc cella S. Bernardo chara & pretioſa erat velut cælum, vtpote in quà liber à mundi ſtrepitu ſolus cum Deo ſolo agebat.

Cella à celando.

Alludit ad cellaria, quæ fabricauit Salomon

A in templo, in quibus theſauri & opes templi recondebantur, 1. Paralip. 28. 11.

Quæres, quænam ſunt hæc *cellaria* ſponſi, in quæ ipſe ſponſam introduxit? Chald. accipit ſecretarium diuinitatis diuinæque ſapientiæ, ex quo lex prodiit: vnde ſic vertit, *& applica nos ad radices montis Sinai, & da nobis legem tuam de theſauro tuo, qui eſt in firmamento, & delectabimur & exultabimus.* Hoc Iudaïcum eſt, ſed Chriſtiano ſenſui ſubſeruit. *Cellaria* enim hic ſignificant ſecreta diuinitatis, in quibus ſponſus ſponſæ oſtendit arcana ſua myſteria, æquè ac bona & dona recondita, quæ magna & multiplicia ſunt. Quare innuit ſponſa vota ſua exaudita, quibus optarat: *Oſculetur me oſculo oris ſui.* Sponſum enim eis annuiſſe, ac in cellariis hiſce oſculum ei præbuiſſe. ita S. Ambroſ. cuius verba mox recitabo ibi B quoque guſtaſſe vbera ſponſi: nam de iis mox ſubdit: *Exultabimus, & lætabimur in te memores vberum tuorum.* In cellis enim ſiue cellariis reconduntur opes, deliciæ, monilia, theſauri & pretioſa quæque. Igitur ſponſa hîc ſignificat ſe à ſponſo inductam in cellaria, id eſt, in conclaue & intimum penetrale, vbi cum ſponſo familiariſſimè agat; Secundò, ſe ſecretorum eius factam participem; Tertiò, ſe gazarum & theſaurorum eius fuiſſe inſpectricem, eorumque factam eſſe conſortem, ideoque mira frui voluptate, ſummiſque deliciis.

Cellaria quæ?

Cellaria, ſecreta diuinitatis.

Quæres Secundò, quænam in particulari ſunt hæc cellaria? Reſpond. eſſe varia & multiplicia. Primò, Theodor. S. Gregor. Iuſtus Orgelit. & S. Hieron. epiſtol. 142. ad Damaſum, per *cellaria,* C accipiunt S. Scripturam, ſiue Moſen & Prophetas, quaſi ſponſa cognitionem myſteriorum in S. Scriptura abſconditorum à ſponſo acceperit, ac præſertim cognitionem deitatis & SS. Trinitatis, ſiue Dei in eſſentia vnius, & in perſonis trini. Hanc enim accepit Eccleſia per Chriſtum & Apoſtolos. Vnde Chriſtus Apocal. 5. 5. reſerauit librum ſignatum ſeptem ſigillis; atque Apoſtolis dedit ſenſum, vt intelligerent Scripturas, Lucæ c. 24. v. 32. & 45.

Quænam hæc cellaria in particulari? Reſp. Primò. S. Scriptura.

Secundò, S. Ambroſ. ſerm. 1. in pſalm. 118. ad v. 7. & 8. per *cellaria* hæc accipit ſecreta ſiue myſteria incarnationis, paſſionis, crucis & reſurrectionis Chriſti, in quæ inducta eſt ſponſa, quando earum cognitionem & fidem per prædicationem Apoſtolorum accepit. *Quando,* inquit, D *introduxit eam rex in cubiculum ſuum, paſſionis tempus, lateris compunctio declarat, ſanguinis effuſio, ſepulturæ vnguentum, reſurrectionis myſterium; vt oſculum quaſi ſponſa acceperit; in cubiculum autem Chriſti ſit introducta Eccleſia. Non enim quaſi tantummodo deſponſata, ſed quaſi nupta: nec ſolum thalamum ſit ingreſſa, ſed etiam legitimæ claues copulæ conſecuta ſit.* Et poſt pauca: *Introduxit enim eam rex in omnia interiora myſteria, dedit ei claues, vt aperiret ſibi theſauros ſcientiæ Sacramentorum; clauſas antea fores panderet; cognoſceret quieſcentis gratiam, defuncti ſomnum, virtutem reſurgentis.*

Secundò. myſteria incarnationis, mortis & reſurrectionis Chriſti.

Huc accedit Philo Carpath. Cellarium, inquit, ſiue promptuarium Chriſti primum, eſt corpus illud, in quo ſibi domicilium fabricauit. Verbum enim in carne quaſi in cella inhabitauit, iuxta illud *Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis,* Ioan. 1. Vnde hæc Chriſti cellaria explicans

Apoſtolus Coloſ.2.2. *Inſtructi, ait, in charitate, & in omnes diuitias plenitudinis intellectus, in agnitionem myſterij Dei & Patris Chriſti Ieſu, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.* Hæc Philo.

Tertiò. ſecreta Dei conſilia.

Tertiò, alij per *cellaria* accipiunt ſecreta Dei conſilia & iudicia, quæ Deus Sanctis reuelat, inter quæ vnum & præcipuum eſt Sanctis parari cruces & tribulationes, vt purgentur, magiſque ſanctificentur, ideoque beatos eſſe patientes, eo quòd crux ſit recta ad gloriam via, iuxta illud: *Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum,* Matth.5. ita Philo Carpath.

Quartò. cælum.

Quartò, alij per *cellaria*, vel cellas, accipiunt cælum, in quo ſunt multæ cellæ & manſiones pro diuerſitate meritorum, Ioann.14. quaſi ſponſa hic acceperit reuelationem bonorū & gaudiorum cæleſtium, quæ Deus præparauit timentibus & diligentibus ſe. ita Caſſiodor. Aponius, Anſelmus, & Beda, quem audi ſponſæ ſenſa exprimentem: *Deprecor ſponſum, vt nos poſt ſe currentes det manu ipſe, ne deficiamus, adiuuet, quia iam dulcedinem regni cæleſtis prælibando iam guſtaui & vidi, quoniam ſuauis eſt Dominus: iam bona, quæ mihi in cælis ſunt præparata, ipſo reuelante cognoui. Moxque ad ipſum conuerſa, ei gratias agens: Exultabimus inquit, & lætabimur in te: ac ſi diceret: Nequaquam ipſi de perceptis muneribus extollimur, ſed in omni quod bene viuimus exultamus, imò exultabimus, & lætabimur in tua miſericordia.*

Paradiſus terreſtris.

Rurſum, alij per *cellaria* accipiunt paradiſum terreſtrem, in quem à Deo inductus Adam omnes mundi delicias, omnem ſcientiam, omnem fidem & ſpem accepit; ſed expulſus ab eo eſt cum poſteris ob præuaricationem: quare Chriſtus eum reduxit, ac homines primæuæ iuſtitiæ, gratiæ & gloriæ reſtituit.

Quintò. reuelationes, viſiones raptus, & conſolationes, &c.

Quintò, S. Ambroſius lib. de Iſaac & anima cap.3. per *cellaria* accipit ſecreta Dei, putà reuelationes, viſiones, conſolationes, raptus, amores, gaudia cæleſtia, in quæ anima per contemplationem vel extaſim rapitur, vti raptus fuit S. Paulus in tertium cælum, vbi audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui, 2. Corinth.12. Audi S. Ambroſ. *Beata anima, quæ Dei ingreditur penetralia; inſurgens namque de corpore ab omnibus, fit remotior, atque intra ſemetipſam diuinum illud, ſi quo modo aſſequi poſſit, ſcrutatur & quærit: quod cùm potuerit comprehendere ea, quæ ſunt intelligibilia, ſupergreſſa in illo confirmatur, atque eo paſcitur. Talis erat Paulus, qui ſciebat ſe raptum in paradiſum, ſed ſiue extra corpus raptum, ſiue in corpore neſciebat. Et poſt nonnulla: Etenim perfectioni ſtudens, ſolum illud bonum diuinitatis intendit, nec aliud quidquam requirendum putat, quia tenet quod ſummum eſt, ſolaq; ſibi abundat, quia ſola ſibi eſt ſatis. Nec ſola aliquando eſt, cui præſul Dominus adeſt. Denique in illud diuini illius introducta ſecretum: Exultemus, inquit, & lætemur in te. Non enim in diuitiis auri, argentique theſauris, non in poſſeſſionum fructibus non in poteſtatibus, non in conuiuiis, ſed in ſolo Deo exultat.*

Sextò. Sacramenta, maximè Euchariſtia:

Sextò, appoſitè idem S. Ambroſ. libr.5. de Sacrament. cap.2. per *cellaria* accipit Sacramenta, præſertim Euchariſtiæ, in qua, ſub orbiculo panis, & ſpecie vini, velut ſub cella panaria & vinaria habitat Chriſtus nos paſcens ſua carne, & potans ſuo ſanguine. *Vbi bona libamina,* ait S. Ambroſ. *vbi boni odores, vbi mella ſuauia, vbi fructus diA uerſi, vbi epulæ variæ, vbi epulis plurimis tuum prandium condiatur.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Cellaria, attributa diuina.

CEllaria Dei, in quæ Chriſtus animam inducit, boniſque omnibus replet & inebriat, ſunt attributa Dei, inter quæ præcipua ſunt duodecim, ſcilicet Dei infinitas, immenſitas, æternitas, omnipotentia, omniſcientia, bonitas, ſanctitas, amor, dominium, prouidentia, miſericordia, iuſtitia, quæ eruditè & piè pertractat noſter Leſſius lib. de Perfect. diuinis. Hæc enim ſingula ſunt infinita & quaquauerſum immenſa, ac proB inde dum in illa per meditationem, contemplationem, raptum, & extaſin à Chriſto introducitur anima, velut in abyſſo bonorum omnium natat, imò mergitur, totaque in amorem & admirationem diuinitatis abripitur, vt aliud cogitare, narrare, amare nequeat. Ibi enim, vt ait Pſaltes, *inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* pſalm.35.9. Ibi Sancti exultant & lætantur in Deo, ibi lactantur ab vberibus dulcedinis diuinæ. In hæc deitatis cellaria ingreſſus S. Paulus obſtupeſcens exclamat, Roman.11.33. *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei: quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius!*

In Dei cellariis exultat anima ſancta.

Et S. Petrus in transfiguratione Chriſti, per vmbram corporis glorioſi, non tam ſpectans quàm coniectans gloriam diuinitatis, gaudio quaſi ebrius: *Domine,* inquit, *bonum eſt nos hic eſſe: faciamus hic tria tabernacula: tibi* C *vnum, Moyſi vnum, & Eliæ vnum,* Matth.17.4. Et S. Ioannes epiſt.1. cap.1.1. *Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitæ,* &c. *annunciamus vobis.* Hæc cellaria inuenit *mulier compuncta* (Magdalena) *ſecus pedes* Domini Ieſu, ait S. Bernard. *Thomas in latere, Ioannes in pectore, Petrus in ſinu Patris, Paulus in tertio cælo, ſecreti huius gratiam ſunt aſſecuti. Quis noſtrum dignè diſtinguere ſufficiat has veritates meritorum, vel potiùs præmiorum? Ne omnino tamen prætериiſſe, quod ipſi nouimus, videamur, prior mulier ſtrauit ſibi in tuto humilitatis, poſterior in ſolio ſpei: Thomas in ſolido fidei, Ioannes in lato charitatis, Paulus in intimo ſapientiæ, Petrus in luce veritatis.*

In hæc omnia cellaria præ cunctis deducta D fuit B. Virgo. Vnde Rupertus refert hæc ad B. Virginem viſitantem Eliſabeth, eique dicentem: *Magnificat anima mea Dominum,* &c. *quia fecit mihi magna qui potens eſt,* Luc.1.47. cui reſponderit Eliſabeth: *Exultabimus & lætabimur in te.* Nam ad vocem & ſalutionem Mariæ Eliſabeth impleta eſt Spiritu ſancto, & exultauit infans in vtero eius. Huc facit illud: *Maria autem conſeruabat omnia verba hæc, conferens in corde ſuo,* Lucæ 2.19.

EXVLTABIMVS ET LÆTABIMVR IN TE] Sunt verba adoleſcentularum congaudentium ſponſæ, quòd in cellaria tam opima ſit inducta; aut certè optantium, vt & ipſæ in illa inducantur, ideoque ad ſponſum ſe conuertunt, eique dicunt: *Exultemus, & lætemur in te,* vt vertunt Septuag.

ptuag.Symmach. ἱλαρευσώμεθα,id eſt,*hilares ſimus,iucundemur, exhilaremur in te.* Hoc poſterius cenſet Origenes,Nyſſenus, Theodoret. Bernardus & S.Anſelmus, quem audi: *Quia tu Domine ſponſam tuam iam in ſecreta tua introduxiſti, ideo & nos præparabimus idoneas, vt cum ea introducamur, Exultabimus enim, ſcilicet in corpore bene operantes cū exultatione, & lætabimur in anima, quia cum lætitia bona cogitabimus;vel lætabimur ſi bona fecerimus, non coactè ſed voluntariè,& hoc in te,omnia tibi attribuētes tamquam primæ cauſæ.*

Planè & cōnexè magis. Secundò,magis connexè & planè (ne ſit tam ſubita perſonarum mutatio:) hæc verba attribuas ſponſæ, quæ egreſſa è cellariis narrat adoleſcentulis ſuas quas in iis delicias hauſit, aitque: *Introduxit me rex in ſua cellaria,* omnibus opibus & deliciis referta,quæ non mihi ſoli,ſed & vobis, vbi in virtute adoleueritis præparauit. Agite igitur,ô ſociæ,mihi æquè ac vobis congratulamini, ac ſponſo gratias agite,mecumque iubilando dicite iugiter:O Ieſu bone,*exultabimus,& lætabimur in te.* Venite ergo,exultemus Domino,iubilemus Deo ſalutari noſtro, præoccupemus faciē eius in confeſſione, & in pſalmis iubilemus ei. Exultabimus,inquam, memores *vberum tuorum,* id eſt, dulciſſimæ tuæ beneuolentiæ & beneficentiæ, quam mihi ſponſæ communicaſti, & meis adoleſcentulis ſuo tempore communicabis. ita Hortolanus.

Porrò meminit vberum ſponſi, vt à Chriſto diſcant Paſtores & Prælati ſubditis ſe exhibere matres,eoſque vberibus lactare. Audi S.Bernardum ſerm.23. *Prælatus ſubditis ſit mater.* *Audiant hoc Prelati, qui ſibi commiſſis ſemper volunt eſſe formidini, vtilitati rarò. Erudimini qui iudicatis terram.Diſcite ſubditorum matres vos eſſe debere,non dominos.Studete magis amari quàm metui. Et ſi interdum ſeueritate opus eſt,paterna ſit,non tyrannica.Matres,fouendo; patres,vos corripiendo exhibeatis. Manſueſcite,ponite feritatem. Suſpendite verbera,producite vbera,pectora lacte pingueſcant, non typho turgeant.Quid iugum veſtrum ſuper eos aggrauatis, quorū potiùs onera portare debetis? cur morſus à ſerpente paruulus fugit conſcientiam ſacerdotis,ad quem magis eum oportuerat tamquam ad ſinum recurrere matris?* Galat.6. *Si ſpirituales eſtis,inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis,conſiderans vnuſquiſque ſeipſum,ne & ipſe tentetur.* Ezechiel.3. *Alioquin ille in peccato ſuo morietur, ſanguinem autē eius* (ait) *de manu tua requiram.*

Myſticè Bartholom.de Martyribus Archiepiſcopus Bracarenſis, in Compendio ſpiritualis doctrinæ,verè diuinæ,ca.15.in fine,ſeptem gradus aſſignat,quibus poſſimus ad hęc Chriſti cellaria,hoc eſt,ad contemplationem, vnitiuumque amorem aſcendere; qui ſunt,Guſtus, deſideria, ſatietas,ebrietas, ſecuritas, tranquillitas, Septimi verò nomen ſoli Deo innoteſcere dicit. *Gradus ſeptem ad cōtemplationē.* Primus ergo meritò vocatur Guſtus, quòd in guſtuum mutatione conſiſtat: peccatoribus enim,qui carnales tantùm nouêre guſtus, dicitur pſalm.33.9. *Primus, guſtus.* *Guſtate & videte,quoniam ſuauis eſt Dominus:* immutate guſtus, nec exiſtimetis cæleſtes ſapores aliunde quàm à Deo prouenire poſſe.Ideò Dominus incipientibus ſolet ſpiritus conſolationes impertiri,quòd ſciet infirmam ac fragilem animam vix poſſe niſi præuio guſtu ad diuina euolare.Anima in hoc primo gradu vacet compunctionibus, macerationibus, meditationibus quatuor vitæ nouiſſimorum, ac paſſionis Chriſti præſertim mortificationibus ac eradicationibus malarum cogitationum & conſuetudinum, vt in Deū liberè tranſire valeat, quod non ſine maximo fit conatu: *Regnum enim cælorum vim patitur,& violenti rapiunt illud,* Matth.11.12. non autem puſillanimes & delicioſi. *Secundus, deſideria.* Secundus: quia diuina,quo plus guſtantur, plus appeti ſolent, ideò guſtum conſequuntur deſideria magis ac magis fruendi Deo, cùm externarum rerum omnium ſaporem cum tædio reſpuat. Et his deſideriis ſuboritur ſtudium non ſolùm meditandi, ſed etiam Chriſti vitam imitandi,& ardor per illum incedendi, qui dixit, Ioan.14.6. *Ego ſum via,* Paſſus autem quibus debes incedere,hi ſunt, humilitas, manſuetudo, patientia, charitas,oratio, eius crux & labores. *Tertius, ſatietas.* Tertius, Satietas:quando anima eò peruenit,vt quæ mundana ſunt,abominetur,& intimè oderit; mox etiam quieſcit anima, & ſolo diuino amore ſatiatur; re namque ipſe experitur nullibi ſe poſſe niſi in Deo plenè ſatiari. *Quartus, ebrietas.* Quartus, Ebrietas: quæ eſt quædam extaſis, & mentalis exceſſus ex prædicta diuini amoris ſatietate procedens, quæ nullarum imaginationum ac phantaſmatum aqua miſcetur, à quibus difficillimè abſtrahimur, niſi Dominus ipſe manu ducat animam, atque eam in ſecretum ſuum cubiculum,id eſt in ſe,intromittat & recipiat, ſenſibus foras dimiſſis & eorum muneribus ſuſpenſis. *Quintus, ſecuritas.* Quintus,Securitas timorem excludens: guſtatâ enim diuinę charitatis perfectione manet anima omninò reſignata in diuinum beneplacitum, ita vt gehennam ferre perpetuò parata ſit,ſi Deo ſic placitū foret. Experitur inſuper in ſeipſa quoddam ſtrictiſſimum diuinæ amicitiæ vinculum, adeò firmum,vt ſeparari nūquam ab eo ſe poſſe exiſtimet. *Sextus, tranquillitas.* Sextus, Tranquillitas; ſcilicet tanta pacis & iubilationis vbertas, vt anima quaſi in ſilētio & ſomno ſupra pectus Domini recumbens, viuere credatur.

MEMORES VBERVM TVORVM SVPER VINVM: RECTI DILIGVNT TE] Hebr. eſt נַזְכִּירָה *nazkira;* quod Primò,ſignificat, *memores erimus;* *Variæ lectiones.* vnde Syrus vertit: *recordemur amoris tui præ vino;* Septuag.*diligemus.*Secundò,*commemorabimus,*celebrabimus: vnde Vatabl. vertit, *prædicabimus amores tuos vino præſtantiores, quia familiariſſimè tibi æquitas adiuncta eſt.* Tertiò,nonnulli vertunt;*olfaciemus vbera tua* (vel amores tuos) quia, vt dixit v.2. *fragrantia* ſunt *vnguentis optimis.* Alludit ad id quod dixit v.1.*Meliora ſunt vbera tua vino.*Vnde colligitur,vbera hæc eſſe ſponſi,non ſponſæ,quę ſponſi dulcedinem, beneficentiam & lactationem denotant, vti ibidem dixi.Rurſum, inde liquet τὸ *meliora* hic ſubintelligi, q.d.Memores erimus vberum tuorum, quæ meliora & ſuauiora ſunt ſuper vinum, id eſt, ſuper omnes delicias, mundique voluptates; in his enim primas tenet vinum. Porrò qui vbera ſponſæ,non ſponſi,hic accipiunt, per *vbera* intelligunt amores, quaſi adoleſcentulæ hic congratulentur ſponſæ de coniugio & amoribus ſponſi, quòd ſcilicet ei tam fortunata ſors, tam felix amor, tam nobile cum Chriſto coniugium, obtigerit,vt illud perpetuò memorari, commemorare & celebrare decernant. ita Sanchez.Vnde Nyſſen. & Theodoret. ſic explicant, quaſi adoleſcentulæ & Chriſtiani

quilibet dicant Eccleſiæ: Quia tu dilexiſti vbera Chriſti ſuper vinum voluptatis & ſapientiæ mūdanæ, hinc nos pariter diligemus vbera & doctrinam tuam, tamque ſecurè ſugemus, quia rectitudo, hoc eſt Chriſtus, dilexit te: hoc ſenſu Nyſſenus id aptat S. Ioanni, qui ſuper pectus Chriſti in cœna recubuit.

RECTI DILIGVNT TE] Hebr. מֵישָׁרִים *meſcharim*, id eſt, *rectitudines*, æquitates. Vnde Septuag. vertunt, *æquitas dilexit te*; Arabicus, *rectitudo dilexit te*; Syrus verò, *præ rectitudine dilexi te*. Sunt verba ſponſæ ad ſponſum, vt dixi, q.d. Exultabimus in te, ô Chriſte, memores vberum, id eſt, amorum & dulcorum tuorum, qui ſuauiores ſunt vino, id eſt, quibuſlibet corporis deliciis, quia amor tuus non eſt carnalis & impurus, ſed ſpiritualis, puriſſimus & ſanctiſſimus. Nam *rectitudines dilexerunt te*, id eſt, te omnes rectitudines, id eſt, omnes virtutes & gratiæ complexæ ſunt, vt filius virtutum & gratiarum eſſe videaris; ac reuerâ talis es, quia es Filius Dei, quem omnes diuinæ dotes, omnia decora, omnia chariſmata ambiunt, ornant & coronant. ita Origen. Secundò, alij *meſcharim* vertunt in ablatiuo, *in rectitudinibus*, q.d. Virgines diligunt te rectitudinibus, hoc eſt, amore omni ex parte recto, id eſt, caſto & puro, quia in tui amore ſumma ineſt rectitudo, ſumma æquitas, ſumma honeſtas, ſummum decus. Tertiò R. Abraham, *meſcharim*, id eſt, rectitudines, refert ad vinum, q.d. Memores erimus vberum, id eſt, amorum tuorum, quæ meliora ſunt ſuper vinum rectitudinum, id eſt, ſuper vinum ſincerum, purum & præſtantiſſimum. Verùm hoc obſcurum, frigidum & contortum videtur.

Sponſa ſponſum alloquitur.

Denique Noſter optimè *meſcharim* vertit, *recti*, ſiue quia *meſcharim* tam rectos, quàm rectitudines ſignificat; ſiue quia metonymicè abſtractum ponitur pro concreto, putà rectitudines pro rectis. Senſus eſt, q.d. Iugiter exultabimus, & iubilabimus, & lætabimur in te, ô bone Ieſu, ſponſe animæ noſtræ; quia recordabimur vbera tuæ dulcedinis & miſericordiæ meliora eſſe vino, id eſt, deliciis omnibus totius mundi: hinc enim recti, qui ſcilicet guſtum mentis habent rectum & ſincerum, non morbo concupiſcentiæ deprauatum, qui ſcilicet omnia metiuntur rectâ ratione, non prauâ cupiditate, diligunt te, quia *vbera*, id eſt dulcedines tuæ ſunt rectiſſimæ, id eſt, iuſtiſſimæ, æquiſſimæ, planeque rationi, legi, virtuti ac Deo cōformes. Hinc Symmachus vertit, *recti ſunt, qui diligunt te*, quia à recta ratione, lege & virtute ducuntur.

Abſtractum hic pro concreto.

Porrò rectitudo duo requirit: Primò, vt vita & actio in ſe ſit recta, id eſt honeſta & iuſta; Secundò, vt recta intentione fiat. Hinc S. Thomas interpretatur, q.d. *Recti*, id eſt, qui rectam habent intentionem, qui ſcilicet vni Deo placere ſtudent, eumque ſibi vitæ & operationum omnium finem præſtituunt; hi, inquam diligunt te. Cenſet Origenes hic tacitè à ſponſa perſtringi adoleſcentulas, q.d. Qui planè in animo & amore ſunt recti, vt rectos habeant omnes ſuos affectus, hi plenè diligunt Chriſtum; at adoleſcentulæ meæ, quia adhuc non planè rectos effecere ſuos affectus, ſed adhuc vinum voluptatum diligunt, ac vitioſæ quid concupiſcentiæ in eis reſidet; hinc non plenè diligunt Chriſtum; ſed adoleſcent ac ſenſim depurabunt ſuos amores, vt omnino recti euadant, tuncque erunt ſponſæ Chriſti, eumque toto corde, totiſque animæ viribus diligent. Hinc collige: ſi vis amare Chriſtum, rectifica tuam mentem ac tuos amores & mores. Nulli enim niſi recti diligunt Chriſtum. Ita S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 2. ad v. 1. *Æquitas, ait, dilexit te, hoc eſt, non flexuoſa itinera te ſequuntur, ſolus ad te poteſt iuſtitiæ trames peruenire. Qui enim diligit iuſtitiam, non ſe auertit à Chriſto.* Rurſum hinc collige, rectitudinem vitæ & morum eſſe charitatem, & amorē Chriſti. Hic enim amor rectiſſimus eſt, & omnia torta rectificat; quare quod huic amori conforme eſt, id rectum eſt; quod difforme, id curuum & tortum. ita Caſſiodor. Iuſtus Orgelit. Beda & alij. Charitas ergo eſt rectitudo animæ, omniumque eius virium & potētiarum. Porrò huius rectitudinis animam admonet corpus rectum, & à Deo rectiſſimo datum præ ceteris animalibus. Audi S. Bernardū. ſerm. 24. *Quid enim indecentius, quàm curuum recto corpore gerere animum? Peruerſa res eſt & fœda, luteum vas, quod eſt corpus de terra, oculos habere ſurſum, cælos libere ſuſpicere, cælorumque luminaribus oblectare aſpectus: ſpiritualem verò celeſtemque creaturam ſuos è contrario oculos, id eſt, internos ſenſus atque affectus, trahere in terram deorſum, & quæ debuit nutriri in croceis, hærere luto, tamquam vnam de ſuibus, amplexariq́; ſtercora. Erubeſce anima mea diuinam in pecorinam commutaſſe ſimilitudinem; erubeſce volutari in cœno, quæ de cælo es. Erubeſce anima, ait corpus, in mei cōſideratione. Creata ſimilis creanti recta, me quoque accepiſti adiutorium ſimile tibi, vtique ſecundùm lineamenta corporeæ rectitudinis.*

Ad rectitudinem duo requiruntur.

Charitas eſt rectitudo amoris.

Tropologicè: Prælatus probus, ait S. Bernard. & vir Apoſtolicus, qui vberibus doctrinæ ſuæ alios lactat, ſæpè patitur ab impiis & prauis perſecutiones & calumnias; ſed ſoletur ſe, quòd recti diligunt eum, ac in primis Deus, qui eſt rectorum rectiſſimus, iuxta illud: *Rectus Dominus Deus noſter, & non eſt iniquitas in eo.* pſal. 91. 16. quare eo fretus, & teſtimonio conſcientiæ lætus, impiorum iudicia deſpiciat, dicatque cum Pſalte: *In Domino laudabitur anima mea, audiant manſueti & lætentur*, pſal. 33. 3. Rurſum S. Greg. hæc accipit de commemoratione paſſionis Chriſti, quæ inflammat in nobis Chriſti dilectionem: *Sancta anima*, inquit, *ſponſa Chriſti in ſponſi ſui deliciis exultat, dum corporalia reſpuit, & in ſpiritualibus ſe occultat; eumdemq́; ſponſum delicias ſuas facit, in cuius reſpectu mundana omnia non curat. Sed hæc in memoria vberum agit; quia dum recolit quanta charitate Chriſtus eam dilexerit, qui ſanguine ſuo eam moriens in cruce redemit, & quotidie eam in ſinu Eccleſiæ matris eiuſdem ſanguinis lacte nutrit, proculdubio magis ac magis in eius dilectionem intendit. Quod lac bene ſuper vinum dulce eſſe dicitur: quia per ſanguinem Chriſti miſericorditer educamur, qui per legis litteram ſeuerè priùs conſtringebamur, Per quam dilectionem adimpletur quod dicitur: Recti diligunt te. Soli vtique recti Chriſtum diligunt: quia quicumque adhuc per diſtorta vitiorum ex deſiderio currunt, dum in rectitudinis lineam ſemper offendunt, ipſum iuſtitiæ auctorem Chriſtum omnino diligere non poſſunt.* Denique Chald. vertit, *& delectabimur, & exultabimus, & recordabimur eorum, & diligemus deitatem tuam, & recede-*

Moraliter.

mus ab idolis populorum, & omnes iuſti, qui faciunt quod rectum eſt coram te timebunt te, & diligent præcepta tua.

VERS. 4. *Nigra ſum, ſed formoſa, filiæ Ieruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis.*

NIGRA SVM, SED FORMOSA (Hebr. שְׁחוֹרָה *ſchechora*, id eſt, ſubnigra & *fuſca* ſum, vti legit S. Ambroſ. in Apolog. Dauid, ſcilicet cute manuum & faciei, vti ſolent quæ in agris oues paſcunt; ſed facie liberali, & lineamentis decoris, ac totius membris corporis formoſa ſum & venuſta) FILIÆ IERVSALEM, SICVT TABERNACVLA (Arabicus, *ſicut habitationes*) CEDAR, SICVT PELLES (Aquila & Symmach. *tentoria*, quæ fiunt è pellibus) SALOMONIS] Hæc poſterior ſimilitudo priori nectenda eſt reſpectiuè & disiunctim, hoc modo: *Nigra ſum ſicut tabernacula Cedar*, id eſt Arabum: (*Cedar* enim fuit filius Iſmaelis, & pater Arabum, ſiue Nomadum, in ſolitudine Saracenorum habitantium in tentoriis) *ſed formoſa ſicut pelles Salomonis.* ita Origen. Theodoret. Caſſiodor. S. Gregor. Rupert. S. Bernard. S. Anſelm. & alij: licèt Nyſſenus & Aponius vtramque ſimilitudinem, ſcilicet tabernaculorum Cedar & pellium Salomonis, referant tam ad nigredinem, quàm ad formoſitatem ſpõſæ. Eſt occupatio: Dicet enim quis: Quomodo tu, ô ſponſa paſtoritia & ruſticana, quæ inſtar Cedarenorum in tabernaculis perpetuò degis; vt paſcas greges; ibiq; æſtu ſolis adureris & denigraris, audes ambire nuptias Regis, ac dicere: *Oſculetur me oſculo oris ſui?* Occurrit & reſpondet: Eſto exteriùs nigra ſim, vt Cedarenæ pelles & tabernacula; tamẽ interiùs pulchra ſum vt pelles, & pellita tabernacula Salomonis, qui vti in omni re, ita & tentoriis ſuis (quibus vtebatur dum iter faceret,) cultiſſimus & pretioſiſſimus erat; vnde ea auro & gemmis, picturis pretioſis ornabat. Sic Plinius de Nerone: *Cui, inquit, erant ſigillata tentoria, & aurati papilones.* Rurſum cohærent hæc cum proximè præcedentibus, q.d. *Recti diligunt te*, ô ſponſe Chriſte, æquè ac me, quæ tibi ſum ſponſa: at verò praui multi oderunt & perſequuntur, tam me quàm te. Nigra ergo ſum per ærumnarũ caliginem, & perſecutionum afflictionem, ſed formoſa per patientiam, conſtantiam & victoriam, qua perſecutores ſuperaui, imò domui, conuerti, mihique & tibi ſubieci. Tribulationum ergo nigredo me non turpauit, ſed honeſtauit & illuſtrauit.

Cedar quid?

Obiectionem præoccupat ſponſa.

Connexio cum præcedentibus.

Alludit ad Æthiopiſſam vxorem Moſis, ob quam contra Moſen murmurans ſoror eius Maria, à Deo leprâ percuſſa eſt, Num. 12. hæc enim typus fuit Eccleſiæ ex Gentibus infidelitate atris à Chriſto collectæ; ob quam murmurantes Iudæi, à Deo reprobati ſunt, ita Origen.

Alluſio ad vxorem Moſis Æthiopiſſam.

Porrò Orientales & Meridionales multi ſunt fuſci, vt Mauritani, Ægyptij, vicinique Iudæi, Arabes, & Æthiopes, qualis erat Andromodo Cephei ipſorum regis filia: de qua Ouidius,

——Placuit Cepheia Perſeo
Andromede, patriæ fuſca colore ſuæ.

Hinc apud eos fuſci habentur pulchri, albi verò deformes. Vnde Æthiopes Iudam & dæmones pingunt albos, S. Petrum verò & Angelos pingunt nigros. Adde, fuſcum mixtum & medium eſſe colorem inter album & nigrum, ideoque ſuam habere elegantiam. Hinc aurora hebr. dicitur שַׁחַר *ſchachar*, id eſt ſubnigra, quia ipſa eſt confinium noctis & diei, ſiue tenebratum & lucis: eadem tamen eſt pulchra, ob radios ſolis pulchrè inter tenebras ſplendentes & radiantes. Vnde eidem comparatur ſponſa cap. 6. v. 9. *Quæ eſt iſta*, inquit, *quæ progreditur quaſi aurora conſurgens; pulchra vt luna, electa vt ſol?*

Fuſci apud Æthiopes pulchri, albi verò deformes.

Per *filias Ieruſalem* nonnulli cum Aponio angelos accipiunt, qui ciues ſunt cæleſtis Ieruſalem. q.d. Nolite, ô angeli, mirari, quòd non tota candida ſim, vti vos eſtis, ſed nigra, quia licet nigra; formoſa tamen ſum, vt vos. Secundò, alij accipiunt Iudæos, qui perſecuti ſunt Chriſtum & Chriſtianos, præſertim Gentiles, quòd fuiſſent nigri per infidelitatem. ita Theodoret. & S. Athanaſ. in Synopſi. Tertiò & planiùs accipias adoleſcentulas, id eſt, animas in fide Chriſti nouellas: hæ enim vocantur *filiæ Ieruſalem* alluſione ad ſponſam, quæ erat vxor Salomonis, qui erat rex Ieruſalem.

Filias Ieruſalem angelos quidam interpretantur.

Alij Iudæos.

Alij adoleſcentulas animas.

Quæres, quomodo Eccleſia nigra ſit ſimul & formoſa? Nyſſenus, S. Gregorius, Philo Carpath. S. Hieronym. in cap. 2. Sophon. S. Chryſoſt. homil. 1. de virtute, & alij paſſim cenſent Eccleſiam Gentium dici nigram ob præcedentem idololatriam & ſcelera, quibus in gẽtiliſmo ſeruiuit peccato & diabolo: formoſam verò, per conuerſionẽ & gratiam Chriſti, qua nigredinem ſcelerum in baptiſmo eluit, ſeque in ſanguine Agni dealbauit. Vnde S. Ambroſ. ſerm. 2. in pſal. 118. *Fuſca*, inquit, *per culpam, decora per gratiam. Fuſca per vitium decora per lauacrum. Fuſca ſum quia peccaui; decora, quia iam me diligit Chriſtus.* Idem libro de Iis qui myſter. initiant. c. 7. *Nigra*, inquit, *quia ex peccatoribus: decora, fidei ſacramento.* Audi S. Bernard. ſerm. 25. *Sed audiamus vnde nigrã, & vnde formoſam ſe dixerit. An nigram quidẽ ob terram conuerſationẽ, quam priùs habuit ſub principe huius mundi, imaginem terreſtris hominis adhuc portans formoſam verò de cæleſti ſimilitudine, quam poſtea commutauit ambulans iam in nouitate vitæ? Sed ſi hoc eſt, cur non magis de præterito: Nigra fui, & non, Nigra ſum dicit? Si cui tamen placet hic ſenſus, id quod ſequitur: Sicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis; ſic oporteret intelligi; vt de veteri quidem conuerſatione, Cedar, de noua verò, Salomonis ſe dixerit tabernaculum. Hoc enim eſſe pelles, quod tabernaculum Propheta oſtendit, dicens: Repentè vaſtata ſunt tabernacula mea, ſubitò pelles meæ.* Senſus ergo eſt, quaſi dicat, ait Origen. & Nyſſenus, Ego Eccleſia Gentium, olim infidelitate, fui nigra, ac proinde fui tabernaculum Cedar, id eſt, obſcuritatis, in quo habitauit princeps tenebrarum diabolus; nunc autem per baptiſmum abluta, & per gratiam Chriſti ſanctificata, facta ſum formoſa ſicut pelles, id eſt, tabernaculum Salomonis, quia effecta ſum templum Chriſti, qui verus eſt Salomon, & rex pacificus.

Eccleſia nigra & formoſa. Primò.

Cant. 1.

Ierem. 4. 20.

Paraphraſis.

Huc accedit Chaldæus, qui more ſuo hæc refert ad Iudæos vitulum aureum adorantes: *Quando*, inquit, *fecerunt domus Iſrael vitulum, denigratæ ſunt facies eorum ſicut filiorum Æthiopiæ, qui moran-*

tur in tabernaculis Cedar: & quando egerunt pœnitentiam, & dimiſſum fuit peccatum, multiplicatus fuit ſplendor vultus eorum ſicut vultus angelorum, eò quòd fecerunt cortinas tabernaculi, & reſedit in medio eorum maieſtas Domini. Moſes autem magiſter eorum aſcendit ad æther. Simili enim modo Eccleſia tranſiit à tabernaculis Cedar ad pelles, id eſt, ad tabernacula Salominis, cùm de errore ad veram fidem, de mendacij caligine ad lucem veritatis, de ſanguinolenta iracundia ad pacis tranquillitatem, de propugnatione idolorum ad propugnationem veræ religionis Dei tranſmigrauit, ait Aponius.

Secundò. Secundò, Eccleſia dicitur nigra & formoſa, quæ conſtat ex peccatoribus & iuſtis, ita Beda & S. Aug. lib. 3. de Doctrina Chriſtiana ca. 32. Aut quia conſtat Gentilibus olim in gentiliſmo incircumciſis, fœdis & atris; ac Iudæis, qui ab olim fuêre circumciſi, fideles & populus Dei. ita Theodor. & Philo Carpath.

Tertiò. Tertiò, S. Aug. ſerm. 201. de Tempore, ait Eccleſiam & animam fidelem nigram eſſe per naturam peccato corruptam, id eſt, per concupiſcentiam; formoſam verò per gratiam. *Vnde,* inquit, *eſt Eccleſia nigra & formoſa? Nigra per naturam, formoſa per gratiam. Vnde nigra? Ecce in iniquitatibus cõceptus ſum: & in delictis peperit me mater mea. Vnde formoſa? Aſperges me hyſſopo, & mundabor, lauabis me, & ſuper niuem dealbabor. Vnde nigra? Apoſtolus dicit: Video aliam legem in membris repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati. Vnde formoſa? Quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Verè Eccleſia Gentium coruis ſimilis erat, quando viuentem Dominum contemnebat, & ante acceptam gratiam velut morticinis cadaueribus, idolis miniſtrabat.* Et S. Ambroſ. lib. de Iis qui myſteriis initiant. c. 7. *Nigra eſt,* inquit, *per fragilitatẽ conditionis humanæ, decora per gratiam.* Et Aponius: *Ex captiua,* ait, *libera, ex peregrina ciuis, ex viliſſima, regina & ſponſa creatoris, Verbi Dei Chriſti benignitate effecta.*

Pſal. 50. Rom. 7. 23. Verſ. 24.

Quartò. Quartò, & valdè appoſitè, nigra eſt Eccleſia per perſecutionum & paſſionum turbines, formoſa per inuictam animi patientiam & conſtantiam. Hunc ſenſum exigit id quod ſequitur: *Nolite me conſiderare, quòd fuſca ſim, quia decolorauit me ſol. Filij matris meæ pugnauerunt contra me.* Nigra ergo eſt propter ærumnas; formoſa, Primò, propter decus fortitudinis, & humilitatis, aliarumq; virtutum, quas patiendo & pugnando conquirit & adauget; Secundò, propter coronas pulcherrimas, quas in cælis ſibi meretur; Tertiò, propter multiplices Sanctorum ordines, quibus decoratur, ait Aponius. Et S. Ambroſ. de Spiritu ſancto cap. 11. *Nigra,* inquit, *eſt exercitij ſui puluere, dum prœliatur. decora, dum victoriæ ſuæ inſignibus coronatur.* Et in pſal. 118. ſerm. 18. *Præmiſit,* inquit, *nigram vt augeret decorem.* Sic & Caſſiodor. Cedar, inquit, id eſt, Saraceni Arabes, hoſtes Iſraelis, denotant perſecutores Eccleſiæ, qui illam denigrare ſatagunt: ſed illa formoſa eſt, quia ipſa eſt tabernaculum (quod fit ex pellibus.) Salomonis, hoc eſt, Chriſti, ideoque digna eius viſitatione & conſolatione; præſertim quia illa aſſiduè ſtudet mortificationi, cuius ſymbolum ſunt pelles, quæ animalium mortuorum ſunt exuuiæ. Sic & Beda, qui & addit, Eccleſiam aſſimilari Cedar filio Iſmaelis, de quo dictum eſt: *Manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum,* Geneſ. 16. 12. Simili enim modo Chriſtus prædixit Apoſtolis & Eccleſiæ: *Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum.* Matth. 10. 22. Exemplum dat Iuſtus Orgelitan. S. Paulum: Conſidera, ait, nigram & formoſam in Paulo: *In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur; aporiamur, ſed non deſtituimur; deiicimur, ſed non perimus.* Tabernacula Cedar ſunt, cùm ait: *Tanquam purgamenta huius mundi facti ſumus, omnium peripſema.* Pelles verò Salomonis, cum ait: *Semper mortificationem Ieſu in carne noſtra circumferentes, vt & vita Ieſu manifeſtetur in carne noſtra mortali.* Hæc Iuſtus.

2. Corint. 4. v. 8. 1. Corinth. 4. 13. 2. Corin. 4. 10.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

PRimò, anima peccatrix & pœnitens nigra eſt per culpam, ſed formoſa per pœnitentiam, nigra per torporem, formoſa per feruorem. *Speciem enim ei largitur conuerſio,* ait Origenes, *cùm ab humilibus incipit ad alta conſcendere, diciturq́; de ea; Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata?* Huc accedit Nyſſen. docens animam peccato denigratam fieri formoſam, quia Chriſtus dilexit illam iuxta id, quod præceſſit: *Rectitudo dilexit te.* Audi Nyſſen. *Nolite mirari* (ô adoleſcentulæ) *quòd me dilexerit rectitudo. ſed, quòd cùm nigra eſſem peccato, & per opera aſſinis eſſem & coniuncta tenebris, me pulchram fecit per dilectionem, ſua pulchritudine commutata cum mea turpitudine: in ſe enim tranſlatis ſordibus meorum peccatorum, mihi ſuam impertiit puritatem.*

Primò. anima nigra per culpam. formoſa per pœnitentiã.

Affert ſimile noctis & auroræ: nox enim omnia facit tenebroſa & nigra; at aurora fugatis atris tenebris candidam pulchramq́ue rebus omnibus lucem inducit. Idem facit Chriſtus, cùm animam errore & peccatis tenebroſam, lucidâ ſuâ gratiâ ſpecioſam efficit. S. Gregorius verò refert hæc ad animam ſanctam, ſed cum Magdalena pœnitentem, quæ præteritorum peccatorũ memor, vocat ſe nigram, ſed formoſam, per præſentem Chriſti gratiam & iuſtitiam: *Nigram quippe,* inquit, *& formoſam ſancta anima ſe bene dicit, quia ſemper & turpitudinem peccatorum ſuorum perſpicit, & tamen illius iuſtitiæ, quam in intimis videt, in exterioribus actibus ſecum ſolerter formam gerit. Quæ benè ſicut tabernacula Cedar nigra, & ſicut pelles Salomonis formoſa dicitur: quia in quantum tenebras mortalitatis portat, nigredine corruptionis ſordidatur. Cedar enim tenebræ interpretatur, Salomon verò, qui Chriſtum ſignificat, Pacificus dicitur. Formoſam ergo ſe ſicut pelles Salomonis dicit: quia dum Sanctos quoſque, qui ad imitationem Chriſti ſe mortificant, imitari non negligit, eorum vtique pulchritudine per ſimilitudines ſe iungit.* Quare pœnitens, qui futura peccata præcauere, ſeque in gratia Dei ſtabilire ſatagit, iugiter cum S. Magdalena peccata quæ commiſit in mente verſet, lugeat & defleat: hæc enim humilitas, contritio & compunctio, gratiam Dei conciliabit, quæ ei donum perſeuerantiæ præſtet.

Similitudo noctis nigra, & auroræ formoſæ.

Secun-

Secundò anima iuſta nigra per defectus formoſa per humilitatem.

Secundò, anima iuſta nigra eſt forinſecùs ob defectus & culpas veniales, in quas ſæpè incidit: formoſa verò intrinſecùs per gratiam, charitatem, ceteraſque virtutes. Rurſum nigra eſt ob pericula peccandi mortaliter, damnationis & gehennæ: hæc enim pericula ſuggerſit ei quotidianæ tentationes diaboli, mundi & carnis, ob quæ in humilitate cum timore & tremore ſalutem ſuam operatur, ideoque formoſa eſt: formoſam enim eam facit humilitas & timor ſanctus, qui proinde eam confirmat, vt tentationibus generosè reſiſtat, itaque victoriam & ſalutem ei quaſi aſſecurat, vti docet S. Bernard.

Tertiò nigra per luctam, formoſa per victoriam.

Tertiò, hæc accipias de anima cum concupiſcentiis & paſſionibus luctante. q.d. Nigra ſum per fœdos iræ, gulæ, libidinis, omniſque concupiſcentiæ motus, ſed formoſa, quia cum iis aſſiduè fortiter confligo & vinco, itaque per bellum veram pacem, per gratiam Salomonis, id eſt, Chriſti Regis pacifici, conſequor, in qua pace ſita eſt animæ harmonia & pulchritudo. ita S. Ambroſ. de Iis qui myſteriis initiantur, ca. 7. Idem Exhort. ad virgin. hæc cuilibet virgini adaptans: Nigra, inquit, per carnem, decora per virginitatem, ſicut pelles, id eſt, tabernacula Salomonis è pellibus confecta, ſed auro & gemmis intexta, ac opere Phrygio & Babylonico elaborata.

Quartò nigra per ærumnas, formoſa per patientiam.

Quartò, hæc accipias de anima ſancta, quæ æmulorum obloquia, perſecutiones, ceteraſque ærumnas huius vitæ ſuſtinet: hæc enim nigra eſt per ærumnas, ſed formoſa per patientiam: quare nigredo ærumnarum patientiæ eius formoſitatem adauget. *Felix nigredo*, ait S. Bernard. ſer. 25. *quæ mentis candorem parit, lumen ſcientiæ, conſcientiæ, puritatem.* Et inferiùs citat exemplū Pauli, 2. Corinth. 12. *Libenter, ait, gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Chriſti. Optanda infirmitas, quæ Chriſti virtute compenſatur. Quis dabit mihi non ſolùm infirmari, ſed & deſtitui ac deficere penitus à memetipſo, vt Domini virtutum virtute ſtabiliar? Nam virtus in infirmitate perficitur. Denique ait: Quando infirmor, tunc fortis ſum & potens. Quod cùm ita ſit, pulchrè ſponſa conuertit ſibi ad gloriam, quod ei pro opprobrio ab æmulis intorquetur, non modo formoſam, ſed & nigram eſſe ſe glorians. Non enim erubeſcit nigredinem, quam nouit præceſſiſſe & in ſponſo, cui ſimilari quātæ etiam gloriæ eſt? Nil ſibi glorioſius proinde putat, quàm Chriſti portare opprobrium.* *Gal. 6.* *Vnde vox illa prorſus exultationis & ſalutis: Abſit mihi gloriari, niſi in cruce Domini mei Ieſu Chriſti. Grata ignominia crucis ei, qui crucifixo ingratus non eſt. Nigredo eſt, ſed forma & ſimilitudo Domini.*

Porrò Theodoret. per pelles Salomonis accipit pelles pretioſas, quibus veſtiebatur Salomon. q.d. Ego ſum ſponſa veri Salomonis, id eſt, Chriſti, ideoque ſum formoſa, quia eo eiuſque veſtibus veſtita incedo. Denique audi pelles Sanctorum deſcribentem Paulum Hebr. 11. 37. *Lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt: circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti, in ſolitudinibus errantes, in montibus & ſpeluncis, & in cauernis terræ.*

A

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

B. Virgo quomodo nigra & formoſa: Primò.

PRimò, B. Virgo nigra fuit non in ſe, ſed in patre ſuo Adam, qui peccauit, & peccato totam ſuam poſteritatem (exceptâ B. Virgine) infecit. Eſt ergo ipſa nigra per denominationem extrinſecam, quia filia peccatoris; in ſe tamen eſt formoſa per gratiæ plenitudinem. Vnde S. Ambroſ. ſerm. 2. in pſalm. 118. Caro, inquit, peccatrix quam relegauit in Eua, recepit ex Virgine, ſuſcepit ex Maria primæuam ſuam puritatem & decorem.

Secundò.

Secundò, Rupert. B. Virgo, inquit, nigra viſa B eſt cùm à Ioſeph inuenta eſt grauida, qui proinde voluit occultè eam dimittere; ſed formoſa fuit in veritate, quia concepit obumbrante Spiritu ſancto. Rurſum, nigra fuit per humilitatem, qua ſe exteriùs geſſit ſicut ceteræ matres, quæ ex viro concipientes, & parientes ſordidantur, ideoque die quadrageſimo purificantur. Sic enim & B. Virgo purificata fuit; ſed interiùs fuit formoſiſſima & pulcherrima, adeoq; humilitas hæc tanta nouum ei decus, nouamque pulchritudinē conciliauit.

Tertiò.

Tertiò, eadem Iudæis ceteriſque infidelibus vilis & deſpecta fuit, vti tabernacula Cedar; ſed fidelibus, imò angelis & Deo, formoſa ſicut pelles, id eſt tabernaculum; (tabernaculum enim Moſis foris operiebatur pellibus, intus verò auro, argento, &c.) & templum Salomonis; quia C ipſa fuit templum, imò cælum non manu factū, quod ſibi Sapientia Dei, puta Chriſtus, ædificauit, Prouerb. 9. 1. Ita Hailgrinus, quem audi: *Nigra ſum in apparentia, & deſpecta tamquam mater leproſi; ſed formoſa in veritatis exiſtentia, & tamquam veri Dei genitrix glorioſa. Nigra ſum tamquam tabernacula Cedar, quia non reputor tabernaculum Regis iuſtitiæ, ſed ſicut ceteræ matres, quarum ventres tabernacula ſunt filiorum mœroris & tenebrarum; inter tabernacula Cedar reputata ſum, quod interpretatur, tenebræ vel mœror. Verumtamen ego formoſa ſum ſicut pelles dedicatæ vero Salomoni Chriſto, vero pacifico. Nam ſicut illæ pelles arcam typicam continuerunt; ſic ego intra mea viſcera veram arcam continui, Chriſtū videlicet, cuius caro ſignificatur per arcam, cuius anima deſignatur per vrnam auream, quæ erat in arca, & deitas* D *deſignatur in manna: & ſicut pelles protegebant totum tabernaculum; ſic ſub vmbra meæ protectionis defendo totam Eccleſiam. Ego quidem ſimilis pelli rubricatæ, quia per compaſſionem doloris tincta ſum in paſſione filij. Similis quoque pelli hyacinthinæ, contemplatione cæleſtium & amore.*

Quartò. B. Virgo nigra & formoſa in paſſione filij.

Quartò, optimè Guilielmus paruus & Hailgrinus referūt ad tempus paſſionis, quando morienti filio aſtitit mater doloroſa, & obnubilato ſole obnubilatus fuit ſplendor & decor, quem hæc luna pulchrior de ſole ſuo hauriebat. Cenſent enim à Spiritu ſancto hic exhiberi nobis perſonam Virginis matris, quaſi in veſte pulla contemplantem acerbiſſimos filij cruciatus. q.d. Sicut filius non miſerè, ſed miſericorditer moriens, hunc indignum & indecorum ſibi luctum dedignabatur impendi: ſic & mater feliciſſima

pro

pro affectu commoriens filio, & quodammodo in ipſo moriens, quia os ex oſſibus eius, & caro ex carne eius ipſe: Quid, ait, fletis ſuper me, quaſi ſupra miſeram mulierem, & matrē miſeri hominis? *Iſaiæ 53.* Nigra nunc ſum, quia oportet me cum filio deſpecto deſpici, & cum reputato leproſo lepro-*Apocal. 6.* ſam reputari. Ille iuxta Prophetam ſol meus, nūc *Iſaiæ 53.* factus quaſi ſaccus cilicinus in oculis veſtris, & cui non eſt ſpecies neque decor; me quoque decet illi conformari, & pullo atroq; habitu reorū aſſimilari: ſicut tabernacula Cedar, quaſi aliqua de peccatricibus, ait Honorius.

Anagogicè. Anagogicè: Anima nigra eſt, dum in hoc corpore miſero velut in vili & atro tabernaculo Cedar degit; ſed erit formoſa dum ad pelles Salomonis, id eſt, ad cælum emigrabit: Deus enim *extendit cælos ſicut pellem*, pſalm. 103. 2. Sicut enim pelles cælaturis, ſic cœli ſtellis & angelis diſtinguuntur: ita S. Bernard. Quare anima iugiter aſpirans ad beatam vitam, formoſa eſt, quia ſimilis cœlo, ait Origen. Audi S. Bernardum ſerm. 27. *Nec immerito inde ſumit ſimilitudinem, unde ſumpſit originem. At quæ ratione huiuſcemodi cælis ſuam comparat formam? quia vnum Deum adorat & colit, ſicut & angeli: Chriſtum ſuper omnia amat, quomodo angeli: caſta eſt quomodo angeli, idq; in carne peccati & fragili corpore quod non angeli: quærit poſtremo & ſapit quæ apud illos ſunt, non quæ ſuper terram. Quod euidentius cæleſtis inſigne originis, quàm ingenitam, & in regione diſſimilitudinis retinere ſimilitudinem? gloriam vitæ cæleſtis in terra & ab exule vſurpari? in corpore denique penè beſtiali viuere angelum? cæleſtiu ſunt iſta potentiæ, non terrenæ.*

Symbolicè, Eccleſia & anima fidelis *nigra* eſt per labores, diſtractiones, immunditias vitæ actiuæ, qualem agebant & agunt Cedareni, id eſt Arabes, qui proinde nuſquam quieſcunt, aut ſedem fixam habent, ſed perpetuo in tabernaculis mobilibus, quæ æſtu, imbre, puluere ſordidata nigreſcunt, habitant, ac de regione in regionem vagantur, vti faciunt Nomades. Eadem *formoſa*, &, vt S. Ambroſ. legit in Apolog. Dauid, *decora* eſt, per ſpeciem & quietem vitæ contemplatiuæ, quam repræſentant pelles, id eſt tabernaculum Salomonis, hoc eſt, Regis pacifici.

Denique Eccleſia, & anima fidelis militans nigra eſt ſicut tabernacula caſtrenſia Cedar, per luctas & vulnera, quæ dat vel accipit, dum aſſiduè cum hoſtibus confligit. Eadem verò triumphans formoſa eſt, hebr. נָאוָה *naua*, id eſt, expetibilis, amabilis, ſicut pelles Salomonis, quia cæleſti pace, honore, gloria, omniq́ue bono perfruitur. Vnde ad illam aſpirās Pſaltes ingemiſcit: *Hei mihi*, inquit, *quia incolatus meus prolongatus eſt! habitaui cum habitantibus Cedar, multùm incola fuit anima mea*, pſal. 119. Dicit ergo Eccleſia filiabus Ieruſalem, id eſt, animabus & angelis in cælo triumphantibus: Videte ne me militantem & puluere denigratam contemnatis, qui per has luctas generosè certando ad veſtros tendam triumphos.

Moraliter. Tropologicè: Fideles & ſancti exteriùs apparent abiecti, viles, luridi, atri; ſed interiùs ſunt virtutibus & ſapientiâ ſpecioſi. *Sæpè*, inquit ille, *ſub vili palliolo latet Philoſophus.* Quocirca ſapienter monet Eccleſiaſticus cap. 11. 2. *Non laudes virum in ſpecie ſua, neque ſpernas hominem in viſu ſuo.*

A Probat exemplo: *Breuis* (μικρὰ, id eſt parua) *in volatilibus eſt apis, & initium* (græcè ἀρχὴν, id eſt, *principatum*) *dulcoris habet fructus illius*, putà mel, quod apis conficit. Vide ibi dicta.

VERS. 5. *Nolite me conſiderare quòd fuſca ſim, quia decolorauit me ſol.*

PRo *decolorauit* hebr. eſt שֶׁשְּׁזָפַתְנִי *ſcheſchezaphatni*; quæ vox hic tantùm reperitur & Iob 20. 9. vbi Noſter vertit, *vidit*; Septuag. *aſpexit*; alij, *intuitus eſt*. Varij ergo hic variè vertunt. Septuag. *nolite aſpicere, quòd ego ſim nigra*, quia παρέβλεψε, *deſpexit*, hoc eſt, obliquè aſpexit, *me ſol*; Symmach. παρενέβλεψε, id eſt *tortè aſpexit*; Theodotion, *torrefecit me ſol*; Aquila, *combuſſit me ſol*; S. Hieronymus, *quia deſpexit me ſol*, ſiue, vt meB liùs in Hebræo continetur, *decolorauit me ſol*; S. Ambroſ. verò libr. de Iſaac, cap. 4. *Quoniam non eſt intuitus me ſol*: παραβλέπω enim ſignificat obliquare oculos, quod ſæpè fit cùm homines diſſimulant ſe videre quod vident, & nō rectâ facie, ſed tranſuersâ intuentur, quod perinde eſt ac nō intueri, item limis toruiſque oculis aſpicere, inquit Budæus. Vatabl. *eò quòd ſol me radiis feriendo intuitus eſt*; Symmach. *attigit*; Philo Carpathius pro παρέβλεψε, id eſt, *deſpexit*, legit περιέβλεψε, id eſt, *circumſpexit*, q. d. Nolite conſiderare me, quòd olim in gentiliſmo fuerim fuſca per infidelitatem, quia iam circumſpexit me ſol iuſtitiæ, qui ſua fide & gratia me circumquaque illuminauit. *Variæ verſiones.*

C PRIMVS SENSVS TOTALIS,

De Chriſto & Eccleſia.

POſſunt hæc quadrupliciter exponi, iuxta quatuor ſenſus verſu præcedenti aſſignatos. Vnde per ſolem accipi poteſt æſtus, primò, peccatorum mortalium; ſecundò, venialium; tertiò, concupiſcentiarum; quartò, perſecutionum & tribulationum.

Primò ergo aliqui ſic exponunt, q. d. Nolite me mirari, neque deſpicere, quòd fuſca ſim; non per naturam, ſed per præterita idololatriæ, libidinis, gulæ, ſuperbiæ, &c. ſcelera, quia ſol, id eſt, æſtus tentationum me fœdauit & denigrauit; ſed has maculas elui baptiſmo & pœnitētia. ita Nyſ- *Primus ſenſus.*
D ſen. Aponius & alij. Aponius tamen per ſolem accipit diabolum, qui ferè eſt incentor omnis tentationis, qua decoloramur.

Vnde Chaldæus more ſuo hæc tribuens Iudæis, ſic vertit, *dixit cœtus Iſrael coram populis: Nolite me deſpicere, eò quòd nigrior vobis ſum, & quia feci iuxta opera veſtra, & adoraui ſolem & lunam.* Sic & Theodotion, Denigrata, inquit, ſum, dum creaturas adoro prætento Creatore, & ſolem hunc viſibilem colo pro ſole iuſtitiæ, ſed breui candidabor per Chriſti gratiam, tuncque exclamabitis *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit dealbata?* Cantic. 8. 5.

Porrò S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 2. legens, *non eſt intuitus me ſol*, putà ſol iuſtitiæ, id eſt Chriſtus, hunc verſum accipit de Synagoga relictâ, & ad tempus reiectâ à Chriſto, cùm ſcilicet Euan-

gelum à Iudæis incredulis tranſtulit ad Gentes. A
Dicit ergo Synagoga Iudæorum, inquit S. Ambroſ. *Nolite reſugere me, quia fuſca ſum: ideò fuſca*
Malach. 4. *ſum, quia ſol me reliquit iuſtitiæ, qui antè illuminare conſueuerat: amiſi colorem vultus mei, obtuſa facta eſt*
Ioan. 11. *acies oculorum meorum, quibus antè ſolem videbam. In tenebris ambulo, quia diem Chriſti neſcio. Nolite tamen deſpicere me, quoniam qui reliquit, poteſt rurſum aſpicere, miſereri iterum. Solet congregare diſperſos, deſertos requirere, colligere deſtitutos.* Et poſt pauca. *Non eſt intuitus me ſol, & ideo offuſcata ſum. Sed lucet ſol ſuper iuſtos & iniuſtos, ſuper iuſtos pro gratia, ſuper iniuſtos prò miſericordia: illis mercedem meritorum tribuens, iſtis peccata dimittens. Et Gentibus non lucebat antè, nunc lucet. Nunc illis oritur, qui oriebatur mihi: qui illis remiſit, remittet & mihi. Nolite arbitrari quoniam obfuſcata ſum, quòd penitus reliquerit me ſol, & iam non intueatur, nec reuiſat nigram. Diſſimulauit à me, quia* B.
non ſeruaui mandata eius: reconciliabitur, cùm viderit meorum pœnitentiam delictorum. Nō vidit me ſol, quia non recepi aduenientem, non aperui feneſtras, vt lumen vitæ intraret. Cùm aperuero, illuminabit oculos meos, qui venit vt totum mundum illuminaret, & videant etiam non videntes.

Idem ſerm. 12. in pſalm. 118. idipſum attribuit Eccleſiæ Gentium, quaſi ipſa Synagogæ ſibi obiicienti gentiliſmum humiliter reſpondeat, confitendo priorem ſuam idololatriæ nigredinem, eò quòd ſol fidei Chriſti eam, vtpote aſpectu eius indignam, non reſpexerit. q.d. Quia ego ad Chriſtum credendo non aſpexi, hinc nec ille gratia ſua me reſpexit, ſed præteriit & deſpexit, inquit Origen. hom. 2. ex quatuor.

Rurſum, Origen. homil. 3. παρέβλεψε vertit, C
obliquè aſpexit. q.d. Fuſca fui, quia obliquè & diſtortè me aſpexit ſol iuſtitiæ Chriſtus, eò quòd ego prior ipſum obliquè & peruersè aſpexerim: omnis enim obliquitatis & peruerſitatis cauſa & origo eſt à nobis, iuxta illud Leuit. 26. 23. iuxta Septuag. *ſi inceſſeritis mecum obliqui, & ego ambulabo in furore meo vobiſcum obliquus.* hæc Origen.

Secundò. Secundò, Eccleſia & anima iuſta dicit de ſe: Nolite mirari quòd fuſca ſim per defectus & culpas veniales: hi enim non denigrant, ſed offuſcant animæ nitorem, quia decolorauit me ſol, id eſt, æſtus tentationis.

Tertiò. Tertiò, q.d. Nolite mirari, quòd fuſca ſim per varias paſſionum fuligines & caligenes, quia haſce iugiter exhalat innata mihi concupiſcentia, quæ me decolorat. Vnde S. Hieron. in cap. 3. Amos notat, quod, ſicut corpora otioſa & inertia D
ſole feriente vruntur, & fuſcantur; ſic quoque otioſi, otioque marcentes tentationum æſtu flammantur, & denigrantur: quæ verò in ſole mouētur, ambulant & laborāt, ſolis radios parum ſentiunt; ſic quoque homines laborioſi, qui ad luctas & certamina ſe præparant, ſuperant mundi iniurias, & benedictionem Spiritus ſancti conſequuntur dicentis ad iuſtum: *Per diem ſol non vret te, neque luna per noctem*, pſal. 120. 6.

Quartò. Quartò & genuinè, q.d. Nolite mirari, quòd per tribulationes & ærumnas fuſcata ſim, quia hiſce me decolorauit æſtus perſecutionis; ſed idem mihi patientiam & conſtantiam afflauit, quæ longè magis me illuſtrat. ita Caſſiod. Beda, Iuſtus Orgel. & alij. Simili ſenſu de Nazaræis in excidio Hieroſolymæ fame luridis & atris ait Ieremias: *Denigrata eſt ſuper carbones facies eorum, & non ſunt cogniti in plateis*, Thren. 4. 8. Hunc eſſe ſenſum liquet ex eo quod ſequitur: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me.*

Paulo aliter S. Anſelmus, Decolorauit, inquit, me ſol iuſtitiæ Chriſtus, quia ob eius fidem & amorem perſecutiones haſce ſuſtineo, quibus offuſcor. Et S. Gregor. ac S. Bernardus ſerm. 28. qui ſic explicant: q.d. Candida ſum & pura in meipſa, ſed fuſca videor, ſi cum ſplendore ſanctitatis Chriſti comparer: hic enim tantus eſt, vt me offuſcet & quaſi decoloret, ſicut ſtellæ oriente ſole eius ſplendore offuſcantur.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Christo & anima iuſta.

HÆc omnia quæ de Eccleſia dixi, attribue animæ, ſolo nomine commutato; quibus adde:

Symbolicè; Sol accendens, itaque quaſi conſumens & denigrans animam, eſt charitatis æſtus, item ardens deſiderium fruendi Deo, atque zelus iuſtitiæ, quo quaſi tabeſcit anima, cùm videt Dei offenſas & animarum perditionem, iuxta illud pſal. 68. 10. *Zelus domus tuæ comedit me*, & illud pſal. 118. 139. *Tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei.* ita S. Bernard. ſerm. 28. Qui & addit charitatem quaſi decolorare animam, dum eam vrit & cruciat, vt fleat cū flentibus, infirmetur cum infirmis, dicatq; cum Paulo *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non vror?* 2. Corinth. 11. Sol, charitas.

Simili modo deſiderium fruendi Deo languorem inducit animæ, indeque quaſi pallorem, fuſcedinem & deliquium. Audi S. Bernard. *Decolorari à ſole, eſt igneſcere charitate fraterna flere cum flentibus, cum infirmantibus infirmari, vri ad ſcandala ſingulorum. Vel ſic: Sol iuſtitiæ decolorauit me Chriſtus, cuius amore langueo. Languor iſte coloris quædam exterminatio eſt & defectus in deſiderio animæ. Vnde & dicit: Memor fui Dei, & delectatus ſum, & exercitatus ſum, & defecit ſpiritus meus. Ergo inſtar vrentis ſolis* Pſal. 76.
deſiderij ardor peregrinantem in corpore decolorat, dū vultui gloriæ inhiantem impatientem facit repulſa, & excruciat amantem dilatio. Quis noſtrum ita ſancto amore ardeat, vt deſiderio videndi Chriſtum omnem colorem præſentis gloriæ lætitiæq; faſtidiat, & deponat; illâ ei propheticâ voce conteſtans? Et diem hominis non deſideraui; tu ſcis. Item cum ſancto Dauid: Renuit conſolari anima mea, id eſt, præſentium bonorum inani lætitia deſpicit colorari? Ierem. 17. Pſal. 76.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Christo B. Virgine.

PRimò, B. Virgo quoad colorem fuit fuſca & ſubnigra, quales ſunt Ægyptij & Palæſtini, quia ſole torrentur. Id liquet ex imagine eius à S. Luca depicta, quæ Romæ in baſilica S. Mariæ maioris religioſe colitur. Vnde Nicephor. libr. 2. B. Virgo fuſca.

Hi-

B. Virginis facies deſcripta.

Hiſtor.c.23.ex S.Epiphanio ſic eius formam deſcribit: *Colore fuit triticeo, capillo flauo, oculis acribus, ſubflauas & tamquam oleæ colore pupillas in eis habens: ſupercilia ei erant inflexa & decenter nigra, naſus longior, labia florida, & verborum ſuauitate plena, facies nō rotunda & acuta, ſed aliquanto longior, manus ſimul & digiti longiores.* Eadem habet S. Anſelmus & Cedrenus in Compendio. Huc facit & Theocritus idyllio 10. qui Syras fœminas eſſe fuſcas hiſce verſibus teſtatur:

Bombyce gratioſa, vocant te omnes
Gracilem ſole combuſtam.
Ego autem ſolus mel recens.

Secundò, B. Virgo in puritate & ſanctitate fuit lucidiſſima: quę tamen ſi cum tranſcendenti ſanctitate Dei & Chriſti comparetur, videtur B offuſcari, ſicut lunæ fulgor ſplendore ſolis hebetatur & fuſcatur.

Tertiò, fuſca fuit, quia grauida fœtum vtero geſſit, cumque peperit ſicut matres ceteræ, quæ dum concipiunt & pariunt, palleſcunt & fuſcātur: at B. Virgo conceptu & partu hoc non fuſcata, ſed potiùs deaurata & quaſi deificata fuit, quia concepit & peperit Dei Filium, qui eſt lux mundi. Ita Rupert. *Nolite*, ait, *filiæ Ieruſalem conſiderare me quòd fuſca ſim, id eſt, corrupta, quia quòd tumentem habeo vterum, quòd inuenta ſum in vtero habens, non fecit vir, quia virum non cognoſco, ſed ita decolorauit me ſol. Verus ſol, & ſole Deus longè pulchrior, ſemetipſo me impleuit, de ſemetipſo vterum meum tumentem reddidit. Hoccine eſt decolorari? Non apud vos, ô filiæ Ieruſalem, quæ habetis oſculum ſimplicem,* C *ſed apud ſuperborum cogitationes, quorum nequam eſt oculus. Non erat nequam oculus Ioſeph, ſed quamdam excuſabilem ignorantiæ nebulam habens, cito purgatus eſt, dicente ſibi angelo Domini, quòd ſana cute decolorata eſſem, quam non flamma ignis de deorſum, ſed deſuper ſol decolorauit, quòd ſaluâ virginitate grauida eſſem, quam non vir terrenus, ſed Pater cæleſtis de Spiritu ſancto grauidam fecit.* Maternitas ergo virginitatem in B.Virgine non decolorauit, ſed ſummè decorauit.

Denique in paſſione Chriſti aſſiſtens cruci non tam ſolis, quàm doloris ardoribus fuit fuſcata; ſed hanc fuſcedinem mox abſterſit glorioſa Chriſti reſurrectio & apparitio. Ita Hailgrinus & Guilielmus, q.d. Nolite me contemnere propter filij paſſionem, & meam compaſſionem, D aut propter totius vitæ varias contumelias, irriſiones & afflictiones: hæc enim nulla mea vel filij culpa meritóve accidere, ſed quia decolorabit me ſol Iudaicæ inuidiæ & æſtus afflictionum, eò quòd filius meus me ſuæ paſſioni conformari & aſſimilari voluerit.

Filij matris meæ pugnauerunt contra me, poſuerunt me cuſtodem in vineis: vineam meam non cuſtodiui.

PVGNAVERVNT CONTRA ME] Hebr. נִחֲרוּ־בִי *nicharu-vi*, id eſt, *irati ſunt*, vel *excanduerunt in me*; alij, *contenderunt*, vel *rixati ſunt contra me*? Origen. *dimicauerunt in me*; Septuag. *pugnauerunt* ἐν ἐμοὶ, id eſt, *in me* in ablatiuo, id eſt, pro me: vel *in me*, id eſt; contra me, vt paſſim vertunt alij. Sæpè enim ἐν ἐμοὶ, id eſt, *in me*, Græcis ſumitur

Variæ verſiones.

A εἰς μὲ, id eſt, *contra me*, in accuſatiuo: poteſt tamen *in me* ſumi propriè in ablatiuo, vti mox oſtendam, Symmach. *oppugnauerunt me.*

POSVERVNT ME CVSTODEM IN VINEIS, VINEAM MEAM NON CVSTODIVI] Pro *meam*, Hebr. habent, *quæ mihi eſt*, ſcilicet propria vel hereditaria, aut dotalis, aut meis laboribus parta, aut mihi ſingulariter chara, & dilecta; Vatabl. *filij namque matris meæ excandeſcentes in me poſuerunt me cuſtodem vinearum; ego autem vineam meam non cuſtodiui.*

Grammaticè.

Grammaticè: Sponſa dat cauſam, cur decolorarit eam ſol, quòd ſcilicet fratres perſequentes illam cogerent agere cuſtodem in vineis alienis, vt propriam vineam cuſtodire non potuerit: in B quibus dum ſingula luſtrando & cuſtodiendo oberrat, radiis ſolis percuſſa, decolorata, & obfuſcata ſit. ita Aben Ezra.

FILII MATRIS MEÆ] ſunt fratres mei, ex eadem matre & eodem vtero geniti, qui proinde me, vt ſororem ſuam vterinā defendere, & ſummè diligere debuerunt; hi tamen contra omne naturæ ius & fas, contra omnem fraternum & maternum amorem pugnauerūt contra me. Magis enim ſe mutuo diligere ſolent fratres & ſorores ex eadem matre, quàm ex eodem patre, ſed ex alia matre geniti. Mater enim magis ſuos filios, vti in ſuo vtero conceptos, ſic & iam natos in ſua domo continuaque educatione & cura aſſociatos, inter ſe vnit & copulat. Rurſum *filij matris* hic vocantur ex alio patre geniti, ideoq; diſ- C ſimiles habentes amores, affectus & mores, ob quos pugnauerunt contra ſororem ſuam vterinam, ab alio patre genitam.

Filij matris qui? Reſp. Primò. Gentes idololatræ.

Iam quoad ſenſum parabolicū & germanum per *filios matris*, Primò, aliqui accipiūt filios Euæ, puta Gentes quaſlibet idololatras, quæ oppugnarunt Eccleſiam. Lyranus accipit Pharaonem & Ægyptios, qui perſecuti ſunt filios Iſrael, Exodi 1. Vtrique enim, poſt deſcenſum Iacob in Ægyptum, erant nati in Ægypto: vtrique ergo erant filij eiuſdem matris, id eſt, terræ Ægypti.

Secundò. à iudaiſmo apoſtatæ.

Secundò, alij accipiunt Iudæos, qui apoſtatando à Deo vero & Moſe, deſciuerunt ad idola & ritus Gentium tempore Iudicum, Regum & Machabæorum: vt hæc querela, non ſit Eccleſiæ, ſed Synagogæ, puta Iudæorum ritè Deū D in iudaiſmo colentiū. q.d. Fratres mei Iudæi ex eadem ſtirpe Iſraelis, & Synagoga velut matre mecum progeniti, deſciſcentes ad idola, me Synagogam fideliū Iudæorum vnum Deum colentium oppugnarunt, atque multos ex eis peruerterunt, & ad idololatriam ſuam pellexerūt, quos proinde poſuerunt cuſtodes in vineis, id eſt, præſides & præfectos in adulterinis idololatrarum cœtibus, ac peruerſis Gentium religionibus, vt eas propagarent, omneſque Iudæos ad illas traducerent: quo factū eſt vt vineam meam, id eſt, veram Dei religionem, cultum, & fidem, veramque Dei Synagogam cuſtodire non potuerim, ſed multi ex ea defluxerint ad vineas, id eſt, ſynagogas Gentium profanarum, iuxta illud: *Vinea Domini exercituum domus Iſrael eſt: & vir Iuda germen eius delectabile: & expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas; & iuſtitiam, & ecce clamor*, Iſaiæ 5.7. Ita Chald. qui vertit, *quia Prophetæ falſi fuerunt cauſa, vt donolueretur ira furoris Domini*

Paraphraſis Synagogæ.

ſuper

ſuper me,& docuerunt me, vt ſeruirem idolis veſtris,& ambularem in inſtitutis veſtris: Domino autem ſæculi, qui eſt Deus, non ſeruiui, neque ambulaui in legibus eius, neque cuſtodiui præcepta eius & legem eius. Verùm ſponſa in hoc Cantic.libro eſt Eccleſia Chriſtianorum, non Synagoga Iudæorum; quare hæc verba ſunt Eccleſiæ,non Synagogæ.

Tertiò & genuinè, Iudæi.

Tertiò & genuinè, *filij matris* hic intelliguntur Iudæi perſequentes Eccleſiam Chriſti; hi enim cum ea ex eadem matre,putà Synagoga (ex ea enim natus eſt Chriſtus, Apoſtoli, ceteriq́ue primi Chriſtiani, qui omnes fuere genere & gente Iudæi iuxta illud, *De Sion exibit lex*(Euangelica) *& verbũ Domini de Ieruſalem*,Iſaiæ 2.3.)ſunt geniti,ſed ex alio patre,putà diabolo, cùm Eccleſia prognata ſit ex Deo & Chriſto,iuxta illud: *Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri* (vt me occidatis) *vultis perficere*,Ioan.8.44.

Paraphraſis Eccleſiæ.

Senſus ergo eſt,q.d.Iudæi obſtinati in iudaiſmo,me Eccleſiã Chriſti, id eſt, Apoſtolos & primos Chriſtianos, oppugnauerunt acerrimè,ideoq́ue coëgerunt illos Iudæam deſerere;ac fugere ad Gentes, ibiq́; erigere & cuſtodire vineas,id eſt,Eccleſias exteras Gentium: quo factum eſt, vt vineam meam, id eſt, Eccleſiam in Iudæa ſitam,quæ mihi natiua & propria erat,ac vnicè à Chriſto commẽdata,cuſtodire non potuerim: quare ab ea expulſa, oberrare coacta ſum per vineas Gentium,vbi varios ſolis,id eſt,perſecutionis æſtus perpeſſa,ærũnis decolorata, afflicta & offuſcata ſum.

Vbi obiter Nota fructum perſecutionis Iudæorum;hæc enim cauſa fuit conuerſionis omnium Gentium. Dum enim Iudæi,ait Lyran.voluerũt perturbare Eccleſiam,nolentes effecerunt vt Euangeliũ latiùs ſpargeretur, ac pro vna Eccleſia in Iudæa in omnibus gentibus conſtituerentur. Hoc eſt quod Iudæis improperat Paulus: *Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad Gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus,* Actor.13.46.ita Origen.Caſſiod. Beda;Iuſtus Orgelit. Haymo, Anſelmus & S. Bernard. ſerm 29. Vnde Auctor imperfecti in S.Matth. apud S.Chryſoſt.hom.3. *Viperarum,ait,natura eſt rumpere viſcera matrum ſuarum,& ſic naſci.Quoniam ergo Iudæi aſſiduè perſequentes Prophetas, corruperunt matrem ſuam Synagogam,ſicut ipſa lugẽs dicit in Cant. Filij matris meæ pugnauerunt in me;ideo Ioannes vocauit genimina viperarum,* Lucæ 3. 7. Quocirca huc alludens Chriſtus inducit parabolam vineæ, in quam mittẽs Deus operarios Prophetas,qui omnes à colonis,id eſt,à Iudæis,occidebantur; tandem miſit filium, qui ab eiſdem crucifixus, Iudæam & Iudæos diſperdidit, Matth. 21.33.

Huc accedit S.Gregor. qui per *filios matris* accipit primos Chriſtianos iudaïzantes,qui ſua importunitate coëgerunt primitiuam Eccleſiam iudaïzare,& ſeruare circumciſionem ceteraq́; lege veteri præſcripta. Huc accedunt & illi, qui putant hic eſſe hyſterologiam ſiue inuerſum ordinem, ſic enim recto ordine hæc eſſe collocanda: *Poſuerunt me* (Apoſtoli) *cuſtodem in vineis*, id eſt,in Eccleſiis Gentium, quia *vineam meam* (id eſt Eccleſiam Iudææ) *non cuſtodiui*, id eſt, cuſtodire non potui; quoniam *filij matris meæ* (Iudæi) *pugnauerunt contra me.*

Quartò. hæretici.

Quartò,*filij matris* accipi poſſunt hæretici,qui

A Eccleſiam matrem ſuam, in qua baptizati & renati ſunt,oppugnant,affligunt & decolorant,dũ adulterinas ſuas vineas,id eſt,Synagogas Satanæ, in quibus ſuas hæreſes docent,inducunt, eiſq́ue cuſtodes,id eſt,presbyteros, doctores & prædicatores præficiunt:quo fit vt Eccleſia orthodoxa ſe ipſam cuſtodire nequeat, quin ab eis laceretur & lanietur.De his ait Ioan.1.epiſt.2.19. *Ex nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis.* & Paulus Actor. 20. *Ex vobis ipſis exſurgent viri loquentes peruerſa,vt abducant diſcipulos poſt ſe.*

Quintò. praui Eccleſiæ Paſtores.

Quintò *filij matris* accipi poſſunt praui Eccleſiæ Paſtores, Epiſcopi & Prælati, præſertim qui ambiunt Epiſcopatus & Prælaturas,vt conſtituantur cuſtodes vinearum, id eſt,præſides Eccleſiarum, B non Chriſti & animarum ſtudio,ſed vt opes congerant;ac ceteris ſuperbè præſint & dominentur in cleris: quare hi vineam ſuam,id eſt, Eccleſiam ſibi commiſſam, non cuſtodiunt, ſed diſſipant & euertunt. ita Origen.hom.1.& Aponius. Vide S.Bernard.hom.30.vbi pulchrè explicat quomodo animæ ſanctæ fugiant cuſtodiam vinearum, id eſt, præfecturam Eccleſiarum,eò quòd dicant: *Vineam meam non cuſtodiui*, id eſt, meam ipſius animam ſeruare & regere nequeo; quomodo ergo regam alienas in tanto numero; quare ſi inuitæ præficiantur aliis,iugiter mœrent & lugent.

Symbolicè.

Symbolicè:Theodoret.S.Gregor.Philo Carpathius, & Bernard.ſerm.29. ac S.Ambroſ. in pſal.118.ſerm.2.ad v.1. per *filios matris* accipiunt Apoſtolos, qui pugnauerunt contra Eccleſiam, ſed in vtilitatem Eccleſiæ, vt ſcilicet eam ab C erroribus & vitiis expurgarent, ſicut contra Synagogam pugnauerunt Prophetæ.

Idem de Angelis ſanctis accipit Origen.hom. 2.qui in nobis pro nobis pugnant contra dæmones,vt ſcelera deſtruant,& virtutes inſerant. Verùm hæc accommodatitia ſunt, non litteralia, imò litteræ parum conſona.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Primus ſenſus.

PRimò, filij matris oppugnant fratrem vel ſororem ſuam, cùm fideles impij perſequuntur D virum fidelem & religioſum, v.g. Superiorem, prædicatorem,doctorem,&c. qui eorum impietatem & ſcelera redarguit, caſtigat & reformat. Quoties in monaſteriis, Capitulis, ſocietatibus, vrbibus, &c. videmus & audimus Religioſos, Canonicos, ſacerdotes, ciues diſſolutos vel ambitioſos oppugnare ſuum Ordinem, Eccleſiam, congregationem, vrbem? vt ipſa ſuſpirans gemenſq́ue dicat; *Filij matris meæ pugnauerunt contra me.* Vide S.Bernard.ſerm.29.

Secundò. filij matris ſenſus & concupiſcentia pugnant cõtra rationẽ.

Secundò,*filij matris*,id eſt,eiuſdem animæ,sũt ſenſus & concupiſcentiæ, quæ ex eadem anima pullulantes oppugnant ſuam ſororem,id eſt,animæ rationem & mentem,dum ei rebellãt, eamq́ue ad ſua concupita, putà ad bona ſenſibilia, contra legem Dei, quaſi ad vineas adulterinas trahere ſatagunt,& reipſa ſæpè pertrahunt: quo fit vt anima vineam ſuam, id eſt, ſtatum gratiæ,

charitatis & virtutum, ex quo omnium bonorum flores & fructus germinabũt, non cuſtodiat, ſed diſſipet & prodigat, iuxta illud: *Oculus meus deprædatus eſt animam meam*, Thren. 3. 51. Ita S. Ambroſ. lib. de Iſaac & anima c. 4. *Filij matris pugnauerunt in me. Hoc eſt*, inquit, *impugnauerunt me corporis paſſiones, carnis illecebræ decolorauerunt me, ideò ſol iuſtitiæ mihi non refulſit.* A

Huc facit verſio Septuag. *filij matris meæ pugnauerunt in me.* In eadem enim anima ſunt concupiſcentiæ, quæ luctantur contra rationem & mentem, iuxta illud: *Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem*, Galat. 5. Quocirca Religioſi, qui nerunt quàm difficile ſit homini cuſtodire vineam volũtatis ſuæ, quæ à ſororibus ſuis, putà à tot concupiſcentiis, aſſiduè impugnatur, eam ſubiiciunt Prælato, illiuſque cuſtodiæ cõmittunt. B Hinc nonnulli apud S. Bernard. ſerm. 29. inter quos eſt Greg. Nyſſen. hom. 2. & Pſellus apud Theodor. per *filios matris* accipiunt dæmones, qui primitus creati fuẽrunt in cælo iuſti & recti, quaſi filij ſupernæ Ieruſalem matris noſtræ; ſed à Lucifero ſeducti rebellantes Deo, ideòque cælo expulſi, fideles Dei odio Vatiniano perſequuntur, ideoq; in eis excitant omnes prauos concupiſcentiæ motus, qui eos decolorant, & ſæpè comburunt perimuntque: nam *concupiſcentia, cùm conceperit, parit peccatum; peccatum verò cùm conſummatum fuerit, generat mortem*, Iacobi 1.

Vinea eſt anima. Anima ergo eſt quaſi ſpiritualis vinea, cuius Pater æternus vinitor & agricola eſt, Ioan. 15. 1. Quæ proinde ritè culta fert botros ſuauiſſimos, C ex quibus exprimitur vinum exultationis & cõfeſſionis: alioqui *vua eius vua fellis, & botri amariſſimi: fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile*, Deuter. 32. 32. *& ſtatus cuiuſque.* Rurſum vinea eſt ſtatus cuiuſque, v. g. ſacerdotium, coniugium, paſtoratus, &c. ſed præſertim virginitas: hæc enim ſuauiſſimas dat vuas, & vinum deuotionis, orationis, contemplationis, vnionis cum Deo & Chriſto. Vnde S. Ambroſ. Exhort. ad virgin. ante medium: *Nemo*, inquit, *auferat vineam animæ veſtræ, & vilia olera ſerat. Vinea enim quidam fructus virginalis eſt: coniugia velut olerum plantaria ſunt, in quibus frequens zelus eſt; & ideo ſicut olera herbarum cito cadunt atque marceſcunt, niſi finem imponat ſenectus, aut ad perfectum vehat continentiæ. Non veniat ergo in vos Achab, qui concupiſcat vineam veſtram delere & extinguere: nec veniat in vos Iezabel, vanum illud & ſæculare profluuium, hoc enim ſignificatur vocabulo vana & vacua redundantio: ſed veniat Nabuthe, qui venit à patre, ſicut ſignificat nominis ipſius interpretatio, qui vineam ſanguine defendat ſuo, & pro eo mortem offerat.*

Alluſio ad paradiſum terreſtrem. Alludit, ait Nyſſen. hom. 2. ad paradiſum terreſtrem, qui quaſi vinea tradita fuit Adæ à Deo, vt eũ cuſtodiret Gen. 2. 15. ſed Adam tentatus à dæmone & Eua, quaſi à fratre & ſorore ſua, nec ſe, nec paradiſum cuſtodiuit. Vnde peccans, ex eo expulſus totam ſuam poſteritatem perdidit, & peccato originali decolorauit. Idẽ enim facit homo, qui animam quaſi vineam ſuam non cuſtodit: ſed eam peccato decolorat & dæmoni tradit, itaque excolit vineam, non paradiſi, ſed inferni; non virtutum, ſed vitiorum; non legis diuinæ, ſed concupiſcẽtiæ. Vnde Nyſſen. cenſet animam hîc lugere caſum & ruinam ſuam, qua à vinea paradiſi expulſa eſt, quãdo in Adamo expugnata à ſerpente, non cuſtodiuit vineam immortalitatis, impaſſibilitatis, ſimilitudinis Dei, & auerſionis à peccato. Deniq; S. Gregor. hom. 17. in Euangel. *Vineæ*, inquit, *noſtræ ſunt actiones, quas vſu quotidiani laboris excolimus; ſed cuſtodes in vineis poſiti vineam noſtram non cuſtodimus, quia dum extraneis actionibus implicamur, miniſterium actionis noſtræ negligimus.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Primò. PRimò, Iudæi ſororem ſuam, id eſt, B. Virginem genere Iudæam, æquè ac Chriſtum eius filium, variis iniuriis vexarunt & inſectati ſunt. Vnde nec filij morte, mortua ſunt eorum odia. Pugnarunt, ait Rupertus, pugnas verborum, pugnas linguarũ blaſphemantium; prædicarunt illis Apoſtoli & filium meum eſſe Deum, & me Dei matrem; illum de Spiritu ſancto conceptũ, me intactam virginem in partu & poſt partum permanſiſſe. Mihi peculiaris erat cura populi mei; ſed eius improbitas coëgit me hanc curam alio transferre. Verùm Deus pro vna vinea plurimas mihi colendas & cuſtodiẽdas eſt largitus: quæ omnes cuſtodiam, ait, meam habent, & habere deſiderant, de meritis meis præſumentes, de interceſſionibus meis confidentes, & pro huiuſmodi cuſtodia ad me iugiter clamantes. Sic Rupertus de peculiaribus totius orbis Eccleſiis: nónne idem optimè vſurpemus de tot Parthenopeis vbique Sodalitiis, quæ priuatæ quædam & peculiares ſunt Deiparæ vineæ? ait Delrio.

Secunda. Aliter Gulielmus: Iudæi, inquit, pugnantes contra B. Virginem, eiuſque filium Saluatorem mundi, pugnarunt contra ſuam ſalutem. Poſuerunt B. Virginem cuſtodem in vineis, quia ipſis contra eam vſque ad mortem ſæuientibus, illa animam ſuam poſuit in redemptionẽ (per Chriſtum (pro multis, &, vt multas vineas cuſtodiret, vineam ſuam non cuſtodiuit, id eſt, vt multas animas ſaluas faceret, vitam ſuam ſuiq; filij morti expoſuit.

D VERS. 6. *Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum.*

Conſtructio textus. INDICA MIHI (tu, ô ſponſe mi, qui es is) QVEM DILIGIT ANIMA MEA (pluſquam ſeipſam, quia tu es anima & vita animæ meæ: Chriſtus enim eſt filius charitatis, ipſaque dilectio, ait Origen. hom. 2. è quatuor:) VBI PASCAS, VBI CVBES IN MERIDIE: (pro *vbi* hebr. eſt אֵיכָה *echa*, quod verti quoque poteſt, *quomodo*, quaſi modum paſcendi gregem Sponſa doceri poſtulet à ſponſo paſtore:) NE VAGARI INCIPIAM POST GREGES SODALIVM TVORVM] Pro *cubes* hebr. eſt תַּרְבִּיץ *tarbits*; id eſt cubare, accubare, quieſcere facias gregem tuum: S. Ambroſ. lib. de Iſaac & anima cap. 4. legit, *vbi manes*, ac tres S. Script. ſenſus hîc denotari autumat.

Gram-

Grammaticè: ſponſa vineas cuſtodiendo oberrans ſolis radiis vſta, decolorata & obfuſcata petit à ſponſo paſtore locum, in quo velut vmbraculo cum gregibus quieſcat & cubet *in meridie*, id eſt, in ardore ſolis, vt ad eum ſe proripiat, ne ſole torreatur; ſed ibi ſponſi ſui vmbra, quiete & paſtu fruatur, ne alioqui vmbram quærens, incipiat vagari, incidatque in ſponſi ſodales, id eſt, æmulos, riuales & aduerſarios. Solent enim paſtores in meridie greges ad ſtabula vel ſiluas, aut valles vmbroſas deducere, ne ſolis æſtu feriantur; ſed ibi partim ruminent, digerantque eſcam, quam in agris comederunt, partim nouam à paſtore præparatam accipiant. Sponſa ergo in æſtu meridiei captat vmbram, qua refrigeretur, nec vllam meliorem putat, quam illam, in qua cubat ſponſus, iuxta quem meridianus feruor timendus non eſt.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Genuinè. PArabolicè & genuinè ad litterã ſignificatur, quòd Eccleſia æſtu perſecutionis Iudæorum & Gentium afflicta & decolorata, petat à Chriſto ſponſo ſuo locum in quo fideles ſuos paſcat, & cum iis refrigerium cubãdo captet *in meridie*, id eſt, in ardore tribulationis, vt ibidem à ſponſo paſcatur, animetur, corroboretur, ne alioqui incidat in ſponſi ſodales, id eſt, æmulos hæreticos, vel homines impios, à quibus pabulis hæreſum, errorum & vitiorum paſcatur. Vnde Chald. hæc more ſuo applicans Iudæis in captiuitate ab idololatris vexatis & tentatis, ſic vertit, *quando peruenit tempus, vt Moſes diſſolueretur ab hoc ſæculo, dixit coram Domino: Manifeſtum eſt corã me, quòd populus iſte futurus eſt vt peccet, & vadat in captiuitatem: nunc autẽ indica mihi quomodo gubernantur, & quomodo habitabunt inter populos, quorum decreta ſunt his grauiora calore & æſtu in meridie, in reuolutione Tammuz.*

Appoſitè Beda: *Bene*, inquit, *eum, cuius præſidiũ flagitat, Dilectum animæ ſuæ vocat; quia quo grauius eſt periculum, de quo eripi cupit, eò amplius illum, per quem ſe recipiendam nouit, diligit.*

Magis patheticè Nyſſen. hom. 2. *Renuncia mihi*, inquit, *quem diligit anima mea: ita enim te nomino, quoniam nomen tuum ſuperat omnem cogitationẽ & intelligentiam, nec vniuerſa natura particeps rationis id effari poteſt, aut comprehendere. Nomen enim tuũ quo tua cognoſcitur bonitas, eſt meæ animæ ad te habitudo: quomodo enim te nõ diligam, qui me ſic dilexiſti, etiam ſi adeò nigra eſſem, vt animam tuam poſueris pro ouibus, quas tu paſcis? Non poteſt cogitari hac maior dilectio, quàm tua anima meam permutare ſalutem.*

Meridies ſymbolum eſt primò, ardẽtis perſecutionis. Nota. Meridies cùm ſol ardet, ſymbolum eſt Primò, ardoris perſecutionis & afflictionis, cùm illa quaſi eſt ſumma & in culmine: tunc enim vel maximè Eccleſia inuocat Chriſtum, vt ſibi auxilium & refrigerium præſtet. Ita Caſſiod. & Beda, *Chriſtus*, inquit, *qui paſcit oues ſuas, inter eas cubat in meridie; quia corda fidelium ſuorum, ne feruore tentationum intus areſcant, memoria ſupernæ ſuauitatis reficit, & in eis ipſe propitius manere conſueuit.* Huc accedit S. Gregor. qui per meridiem accipit ardorem vitiorum. *In meridie*, ait, *Chriſtus ſub vmbra paſcit & cubat? quia in refrigeratione Spiritus ſancti ſibi quaſi requiẽ & paſtum parat. Per meridiem quippe ardor vitiorum exprimitur, per vmbram verò ſpiritualis gratiæ flatus deſignatur. Meridie ergo feruente in vmbra Chriſtus requieſcit; quia dum in reprobis æſtus vitiorum flagrat, ipſe ſponſæ ſuæ ſpiritum refrigerij tribuit, & in ea ſibi delectabilem locum quietis efficit. Sed hoc ſibi ſponſa indicari depoſcit, quod nulli vnquam declaratur, niſi ei qui idem ſanctificatricis gratiæ munus percipit.*

Secundò, ſumma claritatis & charitatis. Secundò, meridies ſymbolum eſt ſummæ claritatis fidei, æquè ac ſummæ charitatis: in meridie enim clariſſima eſt dies, æquè ac ardentiſſima. Petit ergo ſponſa locum ſponſi in meridie, hoc eſt, petit ab aurora, id eſt, modica Dei cognitione, traduci ad clariſſimam Dei & rerum fidei contemplationem, quã omnes errores Iudæorum, aliorumque infidelium velut nebulas illuminando diſpellat. Petit quoque ardentiſſimam charitatem, vt ea ſuccenſa ardorem omnem perſecutionis & tribulationis vincat & ſuperet; iuxta illud, *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam*, Cantic. 8. 7. Huc facit illud Habacuc 3. *Deus ab Auſtro veniet; per quod ſignificatur meridies, id eſt, feruor charitatis & ſplendor veritatis*, ait S. Auguſt. 18. Ciuit. 32. Vnde Origen. hic hom. 2. è quatuor: *Poſtulat*, inquit, *ſponſa à ſponſo, vt ei locum ſecreti ſui indicet & quietis, quandoquidem amoris impatiens etiam per meridiem cupit audire ſponſum, eo præcipuè tempore, quo clarior lux, & ſplendor diei perfectus & purus eſt, vt aſſiſtat ei oues paſcenti vel refrigeranti.* Idem hom. 1. è duabus: *Non quæro*, inquit, *alia tempora, quando veſpere, quando diluculo, quando in ſolis paſcis occubitu. Illud tempus inquiro, quando in florente die, quando plena luce in maieſtatis tuæ ſplendore verſaris.* Et S. Ambroſ. 4. Hexamer. cap. 5. alloquens Chriſtum ſic ait: *In meridiano paſcis, hoc eſt, in Eccleſiæ loco vbi iuſtitia reſplendet, vbi fulget iudicium: ſicut meridies, vbi vmbra non cernitur, vbi maiores ſunt dies, quòd eis ſol iuſtitiæ tamquam æſtiuis diutiùs immoretur.* Idem ſerm. 2. in pſalm. 118. *Qui receperunt te*, inquit, *ſicut ſalutis auctorem, in meridie ſunt. Illis lucet, illis calet gratia tua ſicut meridies: illis meridies factus es, qui paſcuntur in diuitiis tuis, & in te ſperant. Ideò vt dicit Dauid: Deduces eorum iuſtitiam tamquam lumen, & iudicium eorum tamquam meridiem.* *Pſal. 36. 6.* Idem in Exhort. ad virgin. *Vbi Chriſtus manet, niſi vbi iuſtitiæ meridies fulget? Ideoq; dicitur: In ſole poſuit tabernaculum ſuum.* *Pſal. 18. 6.*

Meridies, id eſt clara & vniuerſalis fidei prædicatio, Orthodoxæ Eccleſiæ nota. Hinc Theodoret. docet hic notam veræ fidei & conſequenter veræ Eccleſiæ, aſſignari meridiem, id eſt, claram, publicam & vniuerſalem orthodoxæ fidei toto orbe prædicationem: in ea enim meridiatur Chriſtus, indeque Eccleſia cognominatur Catholica, id eſt, vniuerſalis, ſiue toto orbe reſplendens; cùm hæreticorum ſectæ latebras & angulos quærant, nec niſi in vna alteraue prouincia deliteſcant. Sic & S. Auguſt. libr. de Vnitate Eccleſiæ c. 14.

Tertiò meridies Chriſti natiuitas. Tertiò, nonnulli cenſent Eccleſiam hic petere à Chriſto vbi cubet in meridie, id eſt, vbi iaceat in præſepio, cùm recens natus eſt. Licet enim natus ſit poſt mediam noctem in tenebris, tamen in eadem luce ſua illuſtrauit orbem, vt videretur non eſſe nox, ſed meridies, iuxta illud di-

ctum de angelo annunciante paſtoribus Chriſti ortum: *Et ecce angelus Domini ſtetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulſit illos*, Lucæ 2.9.

Meridies, Chriſti crucifixio. Meliùs tamen accipias per meridiem Chriſti crucifixionem: in meridie enim crucifixus eſt, atque crux Chriſti Eccleſiæ, & fidelibus contra omnes perſecutionum & tribulationum æſtus, certum fidumque præſtat vmbraculum & ſolatium. Aurora ergo vitæ Chriſti, fuit in natiuitate; dies in prædicatione; meridies in cruce; veſpera in ſepulchro. *Dies vitæ Chriſti.* Ita Philo Carpathius. Tacitè ergo ſponſa, putà Eccleſia & anima fidelis, quæ planè configurari optat Chriſto crucifixo, eiuſque crucem ferre ſibique imprimere, petit quomodo (Hebræum enim אֵיכָה *echa* tam *quomodo* quàm *vbi* ſignificat,) quomodo, inquam, Chriſtus in meridie, id eſt, in feruentiſſimo dolorum & tormentorum æſtu, ad horam nempe ſextam, in duro crucis lectulo cubuerit, vt ad eius ſimilitudinem animum ſuum & ſtudium attemperet, ſe denique totam ad Chriſti in meridie crucifixi exemplar figat & formet.

Quartò, meridies, Ieruſalem. Quartò, meridies ſymbolum eſt Ieruſalem & Sionis, vbi Chriſtus docuit, & Eccleſiam primam fidelium Sanctorumque inſtituit, iuxta illud Iſaiæ 2. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem.* Ieruſalem enim vergit ad Meridiem. Primi enim fideles in rebus dubiis, & quacumque tribulatione confugiebant ad B. Virginem, & Apoſtolos degentes in Ieruſalem, vt ab iis lucem, robur & feruorem acciperent, vt patet Actor. 15.

Meridies, Eccleſia Romana. Rurſum, meridies eſt Romana Eccleſia, ad quam S. Petrus iubente Chriſtò ex Ieruſalem, & Antiochia tranſtulit primatum & pontificatum ſuum: vnde ad illam, velut ad vmbraculum & aſylum, confugiunt toto orbe fideles in quauis difficultate & dubio, vt ab ea in fide illuminentur, & in Dei amore accendantur. In ea ergo ſunt pabula Orthodoxæ doctrinæ, fidei, & rerum diuinarum. Hinc Aponius per *meridiem* accipit cathedram Petri, ſiue Sedem Apoſtolicam: *iſta*, inquit, *paſcua, Euangelicæ ſcilicet doctrinæ, quæ Apoſtolorum principi reuelata eſt Petro, non videt anima, niſi quæ veſtigia Petri credendo & confitendo proſecuta fuerit.*

Donatiſtæ refelluntur. Porrò, perperam Donatiſtæ hoc loco abutebantur, vt probarent apud ſe in Africa eſſe verã Eccleſiam, quòd Africa ſit ad Meridiem ſita; ſed eos rectè refellit S. Auguſt. ſerm. 50. de Verbis Domini ſecundùm Ioannem. Primò, quòd hæc ſint verba ſponſæ, id eſt, Eccleſiæ, quærentis locum ſponſi in meridie, non autem ſponſi quærentis ſponſam Eccleſiam. Secundò, quòd Ægyptus, in qua erant examina ſanctorum Religioſorum, magis ſit ad Meridiem, quàm Africa. Tertiò, quòd in Africa duæ erant Eccleſiæ, vna Catholicorum, & altera Donatiſtarum: quærit ergo ſponſa in vtra iſtarum cubet & paſcat ſponſus, q.d. *O quem dilexit anima mea, annũcia mihi, doce me. Audio enim in Meridie, id eſt, in Africa, duas eſſe partes, imò multas conciones. Annuncia ergo mihi vbi paſcis, quæ oues ad te pertinent, quod ouile illic me iubes amare, cui me debeo ſociare, ne fortè fiam velut operta. Illudunt enim quaſi latenti, inſultant quaſi perditæ, quaſi nuſquam alibi exiſtenti. Ne ergo quaſi operta, quaſi latens fiam ſuper greges ſodalium tuorum Donatiſtarum, Maximianiſtarum, Rogatiſtarum, cæterarumque peſtium extrà colligentium, & ideò ſpargentiũ, rogo te, annũcia mihi, ſi illic paſtorem meum requiram, vt non in gurgitem rebaptizationis incurram.* hæc Auguſtin. Vide eumdem libr. de Vnitate Eccleſiæ cap. 14.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Anima ſolis, id eſt, tentationis ardore decolorata opem Chriſti implorat. Anima ſancta ſolis, id eſt, tribulationis, tentationis & concupiſcentiæ, ardore decolorata poſcit opem Chriſti, qui fideles ſuos velut ſol meridianus verâ cognitione illuſtrat, & magno Dei amore inflammat, vt omnes ærumnas alacriter & ardenter ſuperent, iuxta illud Eccli. 34.19. *Oculi Domini ſuper timentes eum, protector potentiæ firmamentum virtutis, regimen ardoris, & vmbraculum meridiani.* Et illud Iſaiæ 25.4. *Quia factus eſt fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione ſua ſpes à turbine, vmbraculum ab æſtu.* Confugiunt ergo ad Chriſtum, de quo Ieremias ait: *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus, captus eſt in peccatis noſtris cui diximus: In vmbra tua viuemus in Gentibus*, Thren. 4.20. Vnde ſponſa id quod hîc petit conſecuta, cap. 2. v. 3. ait: *Sub vmbra illius quem deſideraueram, ſedi.*

Hinc meridies notat ſtatum perfectionis, in qua anima diligit Deum ex toto corde, ex tota mente & ex omnibus viribus. Audi S. Auguſtin. ſerm. 50. de Verbis Domini ſecundùm Ioãnem: *Annuncia mihi vbi paſcis, vbi cubas in meridie. Quid ſignat meridies? magnum feruorem, magnumque ſplendorem. Ergo notum fac mihi, qui ſint ſapientes tui, ſpiritu feruentes, doctrinâ fulgentes. Dexteram tuam notam fac mihi, & eruditos corde in ſapientia. Ipſis inhæream in corpore tuo, ipſis ſocier, cum ipſis te fruar. Ergo annuncia mihi, vbi paſcas, vbi cubes in meridie ne incurram in eos, qui alia de te dicunt, aliud de te ſentiunt: alia de te credunt, alia de te prædicant: & greges ſuos habent, & ſodales tui ſunt, quia de tua menſa viuunt, & menſæ tuæ Sacramenta pertractant: ſodales enim dicti ſunt, quòd ſimul edant, quaſi ſimul edales*, &c. Hinc idem S. Auguſt. epiſt. 48. ad Vincentium, per *meridiem* accipit iuſtos, *in quibus luce fulgentibus & charitate feruentibus, quaſi in meridie requieſcit.* In libro verò de Vnitate Eccleſiæ cap. 18. Chriſtus cubat in meridie, id eſt, inquit, in iis *qui habent charitatem, & non diuidunt vnitatem.* *Meridies ſunt charitate feruentes.* Quocirca Aponius per *meridiem* accipit ſacras Virgines, Monachos & Religioſos, nam *iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit vſque ad perfectum diem*, Prou. 4.18. Audi Origenem hom. 2. è quatuor: *Si quando ſol iuſtitiæ Chriſtus Eccleſiæ ſuæ excelſa, & ardua virtutum ſuarum ſecreta manifeſtat, amœna etiam paſcua cubiliaque meridiana videbitur edocere. Nam cùm adhuc initia habet diſcendi, & prima, vt ita dicam, ab eo ſcientiæ ſuſcipit rudimenta, tunc dicit Propheta: Et adiuuabit eam manè diluculo. Nunc ergo quia perfectiora iam quærit, & excelſiora deſiderat, meridianum ſcientiæ lumen expoſcis*, iuxta illud pſal. 36.6. *Reuela Domino viam tuam, & ipſe faciet, & educet quaſi lumen iuſtitiam tuam, & iudicium tuum tamquam meridiem.*

Rurſum

Meridies eſt in Euchariſtia.

Rurſum Nyſſen. hom. 2. cenſet ſponſam hîc petere pabulum Euchariſtiæ, quâ roborata viam capeſſat ad meridiem gloriæ cæleſtis: *Doce me,* inquit, *dicere piam animam vbi paſcas, vt ſalutari perceptâ paſtione æterno impleat nutrimento, quam qui nõ comedit, non poteſt ingredi vitam æternam, & accurrens ad fontem diuinum potum hauriam, quem tu tamquam ex fonte præbes ſitientibus, aquam profundens ex tuo latere, ferro hac venâ apertâ; quam qui guſtauerit, fit fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Si enim in his me paſcas, me omnino facies cubare in meridie, quando in pace ſimul dormiens requieſcam in luce quæ caret vmbrâ, ſole lucente ſuper verticem, in qua tu cubare facis eos, quos tu paniſti, quando tu pueros tuos excipies tecum in cubile. Nemo autem hac meridianâ requie dignus cenſetur, qui non fuerit filius lucis, & filius diei: qui autem ex æquo ſe ſeparauit à veſpertinis & matutinis tenebris, hoc eſt, vbi incipit malum, & in quod deſinit, is in meridie, vt in eo cubet, collocatur à ſole iuſtitiæ.* Euchariſtia rectè vocatur meridies, tum quia continet Chriſtum, qui eſt ipſa lux mundi; tum quia contra omnes tẽtationes & concupiſcentias meridianum præbet vmbraculum; tum quia confert plenitudinem charitatis, & deliciarum luminũque cæleſtium, iuxta illud: *Ieſus,* &c. *cùm dilexiſſet ſuos qui erant in mundo, in finem* (amoris, id eſt, extremè) *dilexit eos,* Ioan 13. 1.

Cur?

Meridies eſt in cælo.

Anagogicè: Meridies typus eſt cæli & cæleſtis gloriæ. Sicut enim in meridie ſol totam ſuam vim illuminandi & calefaciendi exerit, eamque toti terræ communicat: ſic Chriſtus in cælo totam quaſi diuinitatis ſuæ vim & gloriam exerit; primò in ſuam humanitatem, deinde in B. Virginem & Sanctos omnes, quâ eos in corpore & anima omni lætitiâ, voluptate, boniſque omnibus replet, cumulat & beat. In hac vita ergo eſt aurora fidei, in altera meridies viſionis & amoris, iuxta illud: *Satiabor cùm apparuerit gloria tua,* pſalm. 16. v. vltim. Audi S. Bernardum ſerm. 33. *O verè meridies plenitudo feruoris & lucis, ſolis ſtatio, vmbrarum exterminatio, deſiccatio paludum, fœtorum depulſio! O perenne ſolſtitium, quando iam non inclinabitur dies! ô lumen meridianum! ô vernalis temperies! ô æſtiua venuſtas! ô autumnalis vbertas, &, ne quid videar præteriiſſe, ô quies & feriatio hiemalis! Aut certè ſi hoc magis probas, ſola tunc hiems abiit & receſſit. Hunc locum, inquit, tantæ charitatis, & pacis; & plenitudinis indica mihi, vt, quemadmodum Iacob adhuc in corpore manens vidit Dominum facie ad faciẽ, & ſalua facta eſt anima eius,* Geneſ. 32. *ita ego quoque te in lumine tuo, & in decore tuo per mentis exceſſum merear contemplari, paſcentem vberiùs, quieſcentẽ ſecuriùs: nam & hic paſcis, ſed non in ſecuritate, nec cubare licet, ſed ſtare & vigilare oportet propter timores nocturnos. Heu! nec clara lux, nec plena refectio, nec manſio tuta, & ideo indica mihi vbi paſcas, vbi cubes in meridie. Beatam me dicis, cùm eſurio & ſitio iuſtitiam.*

Matth. 5.

Quid hoc ad illorum felicitatem, qui repleti ſunt in bonis domus tuæ, qui epulantur & exultant in conſpectu Dei, & delectantur in lætitia? Et paucis interiectis: *Omnia mihi hic cedũt citra perfectum; plura præter votum, & tutum nihil. Quando adimplebis me lætitia cum vultu tuo? Vultum tuum Domine requiram, vultus tuus meridies eſt. Indica mihi vbi paſcas, vbi cubes in meridie. Scio ſatis vbi paſcas non cubans: indica mihi vbi paſcas & cubes?*

Pſalm. 64.
Pſalm. 67.
Pſalm. 15.
Pſalm. 26.

Hinc S. Aug. in pſalm. 54. per *meridiem* accipit

Meridies beata æternitas.

A beatam æternitatem: *Veſpere,* inquit, *manè, & meridie narrabo & annunciabo: & exaudiet vocem meam. Euangeliza tu, noli tacere tu, dic quid accepiſti. Veſpere de præteritis, manè de futuris, meridie de ſempiternis. Ideo ad id quod ait, Veſpere, pertinet quod exauditur vox eius: finis enim in meridie eſt, ſed inde non declinatur in occaſum. In meridie enim lux excelſa eſt, ſplendor ſapientiæ, feruor dilectionis. Veſpere, manè & meridie. Veſpere Dominus in cruce, manè in reſurrectione, meridie in aſcenſione. Et enarrabo veſpere patientiam moriẽtis, annunciabo manè vitam reſurrectionis, orabo vt exaudias meridie ſedens ad dexteram Patris.*

Meridies ſummus contemplationis gradus.

Myſtici & contemplatiui per *meridiem* accipiunt ſummum contemplationis & amoris gradum. Vnde S. Laurent. Iuſtinian. de Ligno vitæ tract. de Oratione c. 10. ſex contemplationis gra-
B dus aſſignat, atque ſextum & ſummum hũc ponit: *Sextus contemplationis gradus eſt, quando animus illa ex diuini luminis irradiatione cognoſcit, quibus omnis humana ratio declinat, & intelligibilium intelligentia rationem amittit, & omnem humanam ratiocinationem & intentionem tranſcendit. Hinc emanans fluminis impetus lætificat animum contemplantis memoriâ abũdantiæ ſuauitatis Dei: in quo guſtu cùm ad Deũ totis præcordiis amandum facilè abducat hominem potẽtia eius, & virtus & gloria, maieſtas, bonitas, beatitudo, ad contemplanda eius amabilia per ſeipſa in affectum cordis contemplantis elateſcentia; hoc potiſſimum amantem rapit in amabilem, quia ipſe in ſeipſo eſt quidquid in eo amabile eſt, qui eſt totum quod eſt quia bono amore ipſius boni ſic ſe intendit pius affectus, vt non ſe inde reuocet, donec vnus cum eo ſpiritus effectus ſit: quod cùm in eo fuerit perfectum, iam ſolo mortalitatis velo diſ-*
C *fert ac diuiditur à Sanctis ſanctorum, à ſumma illa beatitudine ſuper cæleſtium; qua tamen in fide & ſpe eius, quem amat, in conſcientia fruitur.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Senſus primus.

PRimò, Honorius Auguſtod. ſic de ea exponit: *Mariæ anima Chriſtum dilexit, ideo omnia ſecreta Patris ei innotuere. Caſtiſſima virgo fuit meridies, de Spiritu ſancto ſplendens & feruens, in qua Chriſtus declinauit æſtum libidinoſorum, & cubauit in eius humilitate, paſtus eſt in eius caſtitate. Ne vagari,* &c. *Id*
D *eſt, notifica omnibus quòd in me requieueris, ne hæretici dilacerent dicentes: Si virgo peperit, phantaſma fuit. Et ego vagor per eorum greges, quia in ſecretis & conuenticulis eorum ſum pſalmus eorum.* Hæc vera ſunt, ſed huic loco minùs congrua.

Secundus.

Secundò, Rupertus hæc adaptat B. Virgini quærenti Chriſtum triduo perditum, eumque inuenienti in templo: *Fili,* inquit, *quid feciſti nobis ſic? Ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te,* Lucæ 2. 48. In templo enim eſt meridies, id eſt, doctrina veritatis, & ardens prædicatio charitatis.

Tertius.

Tertiò, idem Rupertus, & Guilielmus, atque ex iis Delrio, cenſent his verbis. B. Virginem aſpirare primò, ad cælum; ſecundò, ad Chriſtum ſuum, vt eo fruatur facie ad faciem. q. d. Aſſume me, quò aſſumptus es, vt tecum paſcar, tecum cubem, quæ te olim tam deuotè paui, & toties cubitum collocaui. Emiſſus es olim è ſede ma-

gnitudinis tuæ, vt mecum eſſes & mecum labo- A rares: emitte me nunc de carcere ærumnoſæ vitæ huius, vt tecum ſim, & pauſem tecum poſt tantos labores materni affectus. Tertiò, non addere quem paſcat, aut quos, vt noſtrum exerceat intellectum; quia non tantùm illic ſuos paſcit, hoc eſt, ſanctos angelos, ſed etiam humanitatem ſuam perennibus deliciis diuinitatis ſuæ. Vnde poſtea dicetur ipſemet paſci inter lilia. Paſcit quà Deus, paſcitur quà homo. Quartò, addit in meridie, quia ibi ſempiterna meridies eſt, ibi iugis feruor diuinæ claritatis eſt, vbi cubat Ieſus, vbi quieſcit diuinitati vnita humanitas. Ibi pia mater petebat paſci ab ipſo Deo, paſci cum ipſo homine, ibi cum ſuo Ieſu cubare. Quintò, ſodales eſſe Apoſtolos, qui in Gentium diſperſione quaſi B vagabantur Euangelium toto orbe circúferentes: petere autem piam matrem, ne, iam expletis maternis officiis omnibus, emerita & plena dierum, cum Apoſtolis nouum ſubire profectionum & prædicationis laborem iubeatur, cui pares erant ipſi Apoſtoli, Spiritus ſancti gratia & cæleſti luce ſatis inſtructi.

NE VAGARI INCIPIAM POST GREGES SODALIVM TVORVM] Pungit ſponſa ſponſum ſtimulo zelotypiæ, q. d. Indica mihi locum vbi cubes in meridie, alioqui periculum eſt, ne vagando in tuos æmulos & corriuales incidam, qui te excluſo me ſibi in ſponſam ambiunt, vti fecerunt ſponſi Penelopes. Hebr. *quia cur ero ſicut vaga ſuper greges ſociorum tuorum?* Pro *ſicut vaga*, hebraicè eſt כְּעֹטְיָה *keoteiah*, id eſt, *ſicut amicta, operta, tecta*, vel *ſicut operiens ſe*, aut *ſicut declinans, diuertens, vagans, errans*; alij, *ſicut increpata & obiurgata.* ita Pagnin. Vnde Septuag. vertunt; *ne fortè efficiar ſicut adoperta ſuper greges ſodalium tuorum.* Pro *adoperta* græcè eſt περιβαλλομένη. quod S. Hieron. in verſione Origenis vertit, *cooperta*; alij, *circumducta*; Symmach. & ex eo Theodor. ῥεμβομένη, id eſt, *vaga, vacillans* & errans, aut potiùs *circumagitata & rotata, vti lapis rotatur in funda*, vt eum funditulariius maiori impetu vibret & eiaculetur: ῥεμβῶν enim eſt *funda.*

Varia verſiones.

Adoperta quintupliciter. Primò.

Porrò, τὸ *amicta* vel *adoperta* quintupliciter accipi poteſt. Primò, pro meretrice; hæc enim olim palliolo aut velo ſe tegere & operire ſolebat ex pudore, ne agnoſceretur, vti patet de Thamar Geneſ. 38. Vnde Vatabl. vertit, *ne oberrans per greges ſodalium tuorum videar palliolata, id eſt, meretricula*; alij, *cur ergo quaſi quæ declinat, & diuertit ad greges ſodalium tuorum?* hoc eſt, eorum, qui ſe dicũt tuos ſodales, cùm quiduis aliud potiùs ſint.

Secundò. lugens;

Secundò, & meliùs *cooperta*, id eſt lugens: lugentes enim ſolent caput & faciem velo operire, præſertim viduæ, quæ lugent mortem mariti. q. d. Cur te, ô ſponſe mi, abſente, ego ſponſa tua videbor vidua, & lugens tui abſentiam velut mortem?

Tertiò. modeſta;

Poſſet Tertiò, τὸ *cooperta* notare modeſtiam, honeſtatem & pudorem virginalem ſponſæ, quæ ſe velat & tegit, ne à ſponſi ſodalibus conſpici queat, vti ſe velauit & pallio ſe cooperuit Rebecca, viſo Iſaac ſponſo ſuo, Geneſ. 24. 65. Sic enim virgines & ſponſæ honeſtæ velant ſe, iuxta præceptũ Apoſtoli 1. Corinth. 11. v. 5. Vide Tertull. & ex eo S. Cyprian. libr. de Velandis virginibus, & lib. de Habitu mulierum. Ita Origen. hom. 1. quem audi. *Niſi enim tu mihi annunciaueris, incipio errabunda iactari, & dum te quæro, in aliorum greges incurro, & quia aliorum erubeſco faciem, meam abſque mora mox contegere incipio. Sum quippe ſponſa formoſa, & aliis nudam faciem meam non oſtendo, niſi tibi ſoli, quem iam pridem deoſculata ſum.* Et S. Hieron. epiſt. 22. ad Euſtochium, ex hoc loco docet virgines non ex parte, ſed omnino & ex toto debere velare faciem: *Zelotypus, inquit, eſt Ieſus, non vult ab aliis videri faciem ſuam, excuſes licet atque cauſeris, obducto velamine ora contexi, & quæſiui te ibi, & dixi: Annuncia mihi, ne quando efficiar ſicut operta ſuper greges ſodalium tuorum; tumebit & dicet; Si non cognoueris te*, &c.

Quartò, latens, incognita;

Quartò, S. Auguſtinus epiſt. 48. ad Vincent. & lib. de Vnitate Eccleſiæ ca. 14. *cooperta*, inquit, id eſt, obſcura, latens & incognita. Eccleſia enim poſita eſt à Chriſto in meridie, vt omnibus ſit viſibilis & conſpicua: ergo non decet eam eſſe coopertam, id eſt, latentem & abſconditam, vti ſunt Eccleſiæ Donatiſtarum, aliorumque hæreticorum. Sic & Origenes, qui aſſerit idcircò Eccleſiam, vel animam Dei ſponſam, requirere Chriſti cubicula & plenitudinem ſcientiæ à Deo poſtulare, ne videatur eſſe vna è philoſophorum ſcholis, quæ *adoperta* nuncupatur, eò quòd veritas apud eos operta ſit & incognita.

Quintò. genuinè. vagans, errans.

Quintò & optimè, *cooperta* idem eſt quod vagans & errans, vti vertit Noſter: feminæ enim cũ domo abeunt, alioque vadunt, honeſtatis causâ C ſeſe cooperiunt & tegunt. Petit ergo ſponſa à ſponſo locum vbi cubet in meridie, id eſt, in æſtu perſecutionum, vt ad eum confugiat, ne alioqui, inquit, ego, id eſt, fideles mei, qui ſunt membra mea, præſertim in primitiua, nouella & tenella Eccleſia, diſpergantur, & vagando deflectant ad Gentes, idololatras, hæreticos & philoſophos, ac in eorum errorem inducantur, qui ſe iactant ſodales Chriſti, & veros paſtores, doctoreſque veritatis cùm ſint ſocij & miniſtri diaboli. Vnde Chaldæus hæc more ſuo adaptans Iudæis: *Et quare*, inquit, *erunt tranſmigrantes inter greges filiorum Eſau & Iſmael, qui applicant ſibi idola ſua pro ſociis?* Ita Nyſſenus, Philo Carpathus, Caſſiod. Beda. Anſelmus; S. Bernard. & alij.

Rectè notat Theodoret. hæreticos ſe vocare D ſodales Chriſti, quia habitum & nomen Chriſti circumferunt, nec niſi Euangelium Chriſti ore crepant, ſed corde ei aduerſantur, iuxta illud Pauli: *Habentes ſpeciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes*, 2. Timoth. 3. Rurſum hæretici eumdem habent Baptiſmum, aliaque Sacramenta, quæ Chriſtus & Chriſtiani. Denique *ſodales* dicuntur, non quia amici, ſed quia quaſi ex æqualitate cum Chriſto certare contendunt, promittentes eadem bona ſuis ſectatoribus, quæ Chriſtus ſuis aſſeclis pollicetur: vnde & eos à ſuo nomine nuncupant, Donatiſtas à Domino, Arrianos ab Arrio, Pelagianos à Pelagio; ſicuti Chriſtiani vocantur à Chriſto. Quocirca ab his Eccleſia (id eſt, fideles rudiores in Eccleſia) fit vaga, erronea, & circumducitur ac rotatur *omni vento doctrinæ ad circumuentionem erroris*, ait Paulus Epheſ. 4. 14.

Hæretici ſodales Chriſti, quo ſenſu.

Sodales qui? *Reſp. Primò. angeli;*

SODALIVM] Primò, Origen. hom. 2. ex quatuor per *ſodales* accipit angelos, quibus Deus gentium

tium ſingularum curam diſtribuit & demandauit. q.d. Ne per gentes vager, & eorum angelis præſidibus ſubiiciar, quæ vni ſponſo Chriſto ſubdita ſum, eiuſque vicario S. Michaeli. Hic enim nunc præſes eſt Eccleſiæ, vti olim fuit Synagogæ.

Secundò. Scribæ & phariſæi. Secundò, Rupertus per *ſodales* accipit Scribas & Phariſæos, q.d. Oſtende mihi, ô Chriſte, vbi paſcas tuos fideles, ne alioqui recidam in priores meos magiſtros, putà Scribas Moſaicos, qui me ad iudaiſmum, & Iudaicas traditiones ac ſuperſtitiones retrahant, ſicut Magi quærentes Chriſtum duce ſtellâ, cùm eam velut meridiē ſe occultantem reliquerunt, inciderunt in Herodem & Scribas, qui Chriſtum, &, ob Chriſtum, Magos alia via in patriam redeuntes perſecuti ſunt, Matth. 2.

Tertiò. dæmones; Tertiò, S. Bernard. ſerm. 33. accipit dæmones, præſertim meridianos qui ſcilicet licèt ſint nox, id eſt, tenebroſi per malitiam, tamen Chriſti meridiem, id eſt, ſplendorem & feruorem fraudulenter ſimulant & oſtentant, vt fideles ad ſe alliciant & decipiant, iuxta illud pſal. 90. *Ab incurſu & dæmonio meridiano, Itaque,* inquit, *niſi cordi illius, quem fortè aliquod iſtiuſmodi dæmonum tentandū acceperit, oriens ex alto illuxerit verus meridies, qui falsū conuincat & prodat; non poterit omnino caueri, ſed tentabit & ſupplantabit ſine dubio ſub ſpecie boni, pro bono ſcilicet malum incauto & improuido perſuadens. Et tunc meridies, id eſt, maior claritas apparet tentans, cū quaſi boni maiorū imaginem præfert.*

Quartò. optimè, hæretici & ceteri cacodoxi. Quartò & optimè, per *ſodales* accipias hæreticos, Philoſophos, ceteroſque errorum magiſtros, qui diſcipulorum greges poſt ſe trahere ſatagunt, ac ſubinde Chriſtianos nouellos ad ſe retipſa trahunt; hoc enim hic deuitare cupit Eccleſia. Ita Caſſiod. Iuſtus Orgel, Philo Carpathius, S. Anſelm. & Bernard.

Tropol. ſodales, peruerſi Chriſtiani. Tropol. S. Gregor. per *ſodales* accipit peruerſos Chriſtianos & falſos fratres, in quos fideles incidere metuit, ne ab eis peruertantur. *Verè,* inquit, *in quo Chriſtus non cubat, vagatur: quia mens quam ille ſuauis & ponderoſus Chriſti ſpiritus non implet, multis cogitationibus diſſoluta circumfertur. Sed qui ſunt ſodales Chriſti, per quorum greges ſponſa vagari pertimeſcit, niſi falſi quique Chriſtiani? qui aut nominis ſolius, aut etiam Sacramentorum communione fratres Chriſti vocantur; quia electis, quos ipſe fratres vocauit, in Eccleſia cohabitando ſociantur. Quorū multitudines bene per exprobrationem greges appellantur: quia dum quaſi irrationabilia animalia ſine ordine viuunt, ſeductoribus ſpiritibus ad deuorandum traduntur. Per huiuſmodi greges vagatur, quiſquis ab intimo deſiderio expulſus, reproborum ſtultitiam per ſimiles cupiditates imitatur.* Concupiſcentia enim eſt vaga, facitque hominem vagum, vt ab vna, quam expertus faſtidit, tranſeat ad aliam & aliam ſine fine, quia quærit in eis ſatiem, & non inuenit, iuxta illud Iſaiæ 57. 17. *Abiit vagus in via cordis ſui.* Et illud Ierem. 50. 6. *Grex perditus factus eſt populus meus: paſtores eorum ſeduxerunt eos, feceruntq́, vagari in montibus: de monte in collem tranſierunt, obliti ſunt cubilis ſui.* Concupiſcentia ergo circumducit animam ab vna voluptate in aliam, ab vno ſcelere in aliud, eamque rotat, ſicut rotatur lapis in funda, ad omnem iniuriam & vim proximo inferēdam, ac ad omne nefas, iuxta illud Sapient. 4. 12.

A *inconſtantia concupiſcentiæ tranſuertit ſenſum.* Hoc ſignificat τὸ ῥεμβομένη, id eſt, *circumuerſa* vel *rotata in funda,* vt vertit Symmach.

VOX SPONSI

ET SOCIORVM EIVS.

VERS. 7. *Si ignoras te, ô pulcherrima inter mulieres, egredere & abi poſt veſtigia* (Hebr. *poſt calcaneos*) *gregum tuorum, & paſce hædos tuos, iuxta tabernacula paſtorum.*

Vatabl. VAtablus & alij Hebraizantes τὸ *te,* cùm dicitur, *ſi ignoras te,* cenſent Hebraico pleo-
B naſmo redundare, & elegantiæ dumtaxat causâ poni. Vnde ipſi ex Hebræo vertunt, *ſi ignores tibi,* id eſt, *ſi ignoras,* ſicut mox in Hebr. dicitur צְאִי־לָךְ *tſei lach,* id eſt, *egredere tibi,* id eſt, *egredere,* & alibi ſæpè. Sic *te* vel *tibi* apud Latinos ſæpè redundat, vt *tute hoc feciſti, vade tibi, viue tibi, ecce tibi,* id eſt, *ecce.* Sic ſenſus erit, q.d. Si ignoras, ô ſponſa, vbi cubem ego ſpōſus tuus in meridie, abi & ſequere veſtigia gregum & paſtorum: inter eos enim me inuenies quaſi paſtorum paſtorem & principem. Hic ſenſus valdè facilis & planus eſt, & ſententiam aliàs impeditam expedit, claramque efficit. Ita Titelmannus. Hortolanus, Sanchez, Sotomaior & alij hebraicè periti.

Verùm Patres Græci & Latini vrgent & pōderant τὸ *te,* æquè ac Septuag, vertentes σεαυτήν, id eſt, *teipſam.* Sic ſenſus eſſe poteſt: Primò, q.d. *Si ignoras te. Primus ſenſus.*
C Si ignoras te, id eſt, tuam pulchritudinem, pulchrumque tabernaculum, in quo paſco & cubo in meridie, quia tuū tabernaculum pariter meū eſt, ſicut tua pulchritudo pariter mea eſt: vbi enim eſt ſponſa, ibi eſt & ſponſus; vbi eſt Eccleſia, ibi eſt & Chriſtus. Quare ſi id ipsū ignoras, egredere & abi poſt veſtigia gregum & fideliū tuorum: tui enim greges, mei quoque ſunt; atque vbi greges mei ſunt, ibi ſum quoque ego earum fidus & indiuiduus paſtor: *Et paſce hœdos tuos iuxta tabernacula paſtorum,* putà Apoſtolorum & doctorum: illos enim ego tibi præſides præfeci, & magiſtros conſtitui, atq; ego in medio ipſorum verſor & dego, vti dum viuerem in medio ipſorum, à parentibus meis inuentus ſum in templo, Lucæ 2. 46. iuxta illud: *Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi,* Matth. 28. 20. Quare
D per hoſce paſtores ego te verâ doctrinâ paſcam; & in omni ſolis, id eſt, perſecutionis, ardore ſolabor & protegam: hos ſi ſequaris, non incipies vagari, nec incides in meos ſodales, id eſt, æmulos & riuales hæreticos, ceterorumque errorum magiſtros. Ita S. Athan. in Synopſi & Iuſtus Orgelit: qui rectè notant cauſam ignorationis ſponſæ, cùr ſcilicet illa ignoret vbi ſponſus cubet in meridie, eſſe, quòd ipſa ignoret ſeipſam ſuamque pulchritudinem; quare eam introſpiciat, atque in ea ſponſum inueniet.

Secundò. Secūdò, Nyſſenus cenſet hæc verba non eſſe ſponſi, ſed adoleſcentularum ad ſponſam quęrentem ſe ſolis æſtu decoloratam. q.d. Eſto, tibi decolorata videaris; reuera tamen es pulchra per excellentiam, id eſt, pulcherrima es mulierum,

quòd ſi ob perſecutiones & ærūnas id ignoras, A abi poſt tuos greges & paſtores, ab illis audies te laudari, tuamque pulchritudinem plenis buccis concrepari. Verùm hic ſenſus videtur impertinens; non enim reſpondet interrogationi ſponſæ quærentis, nō, an ipſa ſit pulchra, ſed vbi ſpōſus paſcat & cubet in meridie.

Tertius. Tertiò, Titelman. & alij cenſent hæc dici per ironiam. Pupugerat enim ſponſa ſpōſum ſtimulo zelotypiæ dicens: *Ne vagari incipiam:* quare ſponſus ſtimulum hunc in eam iocando reflectit, veluti ſi amator quiſpiam volens perſuadere ſponſæ, quòd nuſquam alibi ſic poſſit, vt apud ipſum, commodè & honorificè tractari, ita eam alloquatur: Si ignoras temetipſam, ô ſponſa mea: ſi nondum tibi ſatis cognita eſt conditio tua, in qua apud me agis; egredere, & abi poſt amatores alios, illicq́ue operam da tuis voluptatibus & B deſideriis explendis, vt videas & experientia ipſa tandem cognoſcas, quàm ſit diſſimilis tua conditio ab illis, quæ aliis adhærent amatoribus. Huc accedunt Caſſiodor. & Beda, qui exponunt per comminationem, q.d. Si ignoras, ô ſponſa, quòd pulchra facta ſis per baptiſmum, & pulchrior futura per tribulationum, quas tibi idcirco immittere decreui, tolerantiam, egredere à meo conſortio, & errantium actus imitare. Et S. Gregor. hic: *Quiſquis, inquit, neſcit ſe in hoc poſitum, vt tentationes per ſufferentiam vincat, à familiaritate Chriſti recedit; quia in bello poſitus cum Domino ſuo pugnare recuſat.*

Quartus, genuinus. Quartò & genuinè, videntur hæc eſſe verba non ſolius ſponſi, ſed & ſociorum eius; vnde & mox ſocij hi aiunt: *Murenulas aureas faciemus*, in C plurali, non *faciam*, in ſingulari, vti ibidem notant Iuſtus, Rupert. Anſelm. & S. Bernard. Spōſus ergo non per ſe, ſed per ſocios ſuos reſpondet ſponſæ: *Si ignoras te*, id eſt, tuas vias, tuos greſſus, quibus ad me tendis. q.d. Si ignoras iter & viam, quam inſiſtere debeas, vt ad locum, in quo paſco & cubo in meridie, peruenias, *abi poſt veſtigia gregum tuorum.* Hebr. *exi tibi in calcaneis ouium;* Septuag. *egredere tu in veſtigiis gregum* (τὸ enim *tuorum* non eſt in Hebræo, nec in Græco) Symmach. *egreſſa vade ſecundùm veſtigia gregum*, hoc eſt, ſequere fidem, vitam & mores priſcorū fideliū, qui Deo placuerūt, putà Patriarcharum & Prophetarum. Hi enim ſunt tui, id eſt, non tam ad legem veterem, quàm ad nouam, Chriſtique Eccleſiam pertinent, teſte S. Auguſt. *Paſce hœdos tuos iuxta tabernacula paſtorum*, id eſt, infirmos tuos fi- D deles & peccatores, qui malè olent, vt hirci & hœdi ob putidam concupiſcentiā, paſcito iuxta tabernacula paſtorum, id eſt, iuxta Eccleſias Apoſtolorum, & eorū qui Apoſtolis ſucceſſerunt: ab iis enim in fide & virtute firmabuntur, & à concupiſcentiis curabuntur; quare ibi inuenient ſponſum animæ ſuæ Chriſtum in meridie, id eſt, fulgore doctrinæ & feruore charitatis, recubantem, ſuoſq́ue fideles per Apoſtolos viroſq́ue Apoſtolicos paſcentem. Alludit grammaticè ad hœdos, qui naturali inſtinctu agnoſcunt matres, eaſq́ue ex odore agnoſcentes illico ad illas confugiūt. Fingitur enim hic ſponſa hœdos paruulos & infirmos paſcere, & lactare iuxta tabernacula paſtorum, qui hircos & capras adultas paſcunt: quare ex hœdis, qui ex odore agnoſcunt & aduolant ad vicinas capras quaſi matres ſuas, agnoſcit ſponſa paſtrix vbi ſit ſponſus paſtor ouiū & capratum.

Paraphraſis. Senſus eſt ergo. q.d. ait Hortolanus: Si quando, ô Eccleſia ſpōſa mea pulcherrima, inter maximas perſecutiones, & rerum omnium difficultates perplexa, & inops conſilij hærebis, obſerua maiorum tuorum fidem, & in perferendis malis infractum animum, quæq́ue illi his veluti pedibus ſuis difficiles ingreſſi vias, reliquerunt impreſſa veſtigia, heroïca ſua facta, raræ fortitudinis ac conſtantiæ, tibi tuoq́ue gregi imitanda exempla. Iiſdem tu quoque ingredere pedibus, eadem tere veſtigia, eam rectam tuq́ue & grex tuus perpetuam tenete viam: ea vos proculdubio, ad mea paſtorum Principis, aliorumq́ue inſignium paſtorum perducet mapalia, in virentibus, irriguis & opacis Iſraeliticorum montium locis fixa. Ibi nullum, qui te deceptam vitiet, aut ſollicitet, offendes pſeudo Chriſtum, nullum pſeudo prophetam; ſed me ipſum, qui te incorruptam perpetuo ſeruaturus ſum & illibatam; verū Chriſtum & legitimum ſponſum tuum, meoſq́ue, qui gregem meum ex animi mei ſententia, doctrina ſana & ſcientia paſcant, fidos paſtores. Ibi iubeo vt paſcas hœdos tuos, tuos inquam filios tibi recens natos, quin & adultos, ſed moribus adhuc & iudicio neophytos, laſciuientes, auribus prurientes, rerum nouarum cupidos, & voluptatum (quarum virus redolent) magis quàm mei amatores. Ibi tuos hœdos à meridiani ſolis incommodis tutos, cum reliquo meo grege iubeo vt facias accubare, prædicando verbum opportunè, importunè, obſecrando, increpando cum omni patientia & doctrina.

Huc accedit Chaldæus, qui de more Iudæis hæc applicans ſic vertit, *dixit ſanctus & benedictus Moſi Prophetæ: Tu poſtulas vt deleatur illus exiliū, Synagoga, quæ comparata eſt puellæ pulcherrimæ, & quam anima mea diligit, ambulet in viis iuſtorum, & ordinet orationem ſuam in ore Præfectorum ſuorum, & deducat generationes ſuas, & doceat filios ſuos, qui comparantur hœdis caprarum, vt ambulent in domum Eccleſiæ, & in domum doctrinæ: & propter illud meritum ſuſtentabuntur in captiuitate, donec mittam eis regem Meſſiā, qui ducat eos in requiem ad tabernaculū ipſorum, quod eſt domus ſanctuarij, quam ædificabunt ei Dauid & Salomon paſtores Iſrael.*

Minùs appoſitè aliqui paſtores non veros, ſed falſos hic accipiunt. q.d. Sequere veſtigia gregum, id eſt, fidem & mores priſcorum iuſtorum, ſic fiet vt etiam impunè hœdos, id eſt, fideles tuos imperfectos, ductare poſſis circa tabernacula paſtorum, perfidorū, inquam, illorum ſodalium, quos pertimeſcebas; ideoq́ue decreui te ſimilem facere equitatui meo, robori & potentiæ, quam oſtendi in curribus Pharaonis, ſcilicet proſternendis & mergendis in mari rubro.

Denique ſolatur ſponſus animatq́ue ſponſam, compellando eam, *ô pulcherrima mulierum.* q.d. Videris tibi, ô ſponſa, ſole perſecutionum decolorata & obfuſcata; at ſcito te ex dono & gratiâ Dei eſſe pulcherrimam mulierum. Id explicat & confirmat, dum ſubdit: *Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis, collum tuum ſicut monilia, &c.*

Tropol. Tropologicè: Primò, *ſi ignoras te, egredere, &c.* q.d. Cognitio ſui ipſius eſt via ad cognitionem

Dei,

Primò cognitio ſui eſt via ad cognitionem Dei.

Dei, ſicut ignoratio ſui, eſt ignoratio Dei: cognoſcens enim ſuam infirmitatem, cogitur agnoſcere Dei gratiam & omnipotentiam, eamq́ue ſupplex inuocare. Vnde Agapetus Diaconus Admonit. ad Iuſtinianum Imper. *Qui ſe nouit,* inquit, *Deum noſcet. Deum noſcens, Deo aſſimilabitur. Aſſimilabitur qui Deo dignus erit, qui nihil Deo indignum admittit, ſed cogitat quæ Dei ſunt, & quæ cogitat loquitur, & quæ loquitur facit.* Vide S. Bernardum lib. 2. de Conſider. ad Eugen. ca. 3. & S. Ambroſium ſerm. 2. in pſal. 118. & Origenem hic hom. 2. ex quatuor. Vnde S. Hiero. epiſt. 22. ad Euſtochium: *Sis licet pulchra,* inquit, *& inter omnes mulieres ſpecies tua diligatur à me ſponſo tuo, niſi te cognoueris, & omni cuſtodia ſeruaueris cor tuum, niſi oculos iuuenum fugeris, egredieris de thalamo meo, & paſces hœdos, qui ſtaturi ſunt à ſiniſtris.* Et S. Aug. ſerm. 50. de Verbis Domin. ſecundum Ioan. *Niſi,* inquit, *cognoueris temetipſam, quia vna es, quia per omnes gentes es, quia caſta es, quia colloquio peruerſo malorum ſodalium corrumpi non debes. Niſi cognoueris temetipſam, quia rectè mihi deſponſauit ille virginem caſtam exhibere Chriſto, rectèq́; mihi teipſam exhibeas, ne malis colloquiis ſicut ſerpens Euam ſeduxit aſtutiâ, ſic & tui ſenſus corrumpantur à caſtitate mea. Niſi ergo talem cognoueris temetipſam, exi. Tu exi; aliis enim dicturus ſum: Intra in gaudiũ Domini tui. Tibi non dicam, Intra, ſed, Exi; vt ſis inter eos, qui ex nobis exierunt, exi tu: ſed niſi cognoueris temetipſam, tunc exi, ſi autem cognoueris temetipſam, intra: ſi autem non cognoueris, exi tu in veſtigiis gregum, & paſce hœdos tuos in tabernaculis paſtorum. Exi in veſtigiis, non gregis, ſed gregum, & paſce non ſicut Petrus oues meas, ſed hœdos tuos in tabernaculis, non Paſtoris, ſed paſtorum; non vnitatis, ſed diſſenſionis.*

Secundò.

Exeat homo à veteri homine, vt induat nouũ.

Secundò, vt homo veniat ad Deum animæ ſponſum, oportet egrediatur ex ſuis affectibus & amoribus inordinatis, ac quaſi ex ſeipſo, vt ſcilicet exuat veterem hominem; ſic enim nouum, putà Chriſtum, induet. Vnde S. Ambroſ. de anima & Iſaac c. 4. docet animam conciliare ſibi Dei præſentiam per ſui cognitionem & mortificationem: *Cognoſce igitur te,* inquit, *& naturæ decorem, & exi quaſi exuta vinculis pedum, & nudo exerta veſtigio, vt carnalia integumenta non ſentias, veſtigium mentis tuæ corporalia vincula non implicent, vt pes tuus ſpecioſus appareat,* &c. *Hoc eſt ergo quod ait: Exi tu in calcaneis gregum & paſce hœdos tuos in tabernaculis paſtorum: quia per greges regnum intelligimus, eò quòd poteſtatis ſit gregibus præſidere; præſidet autem vnuſquiſque ſibi quadam poteſtate regali, ſi coërceat in ſe corporis luxus, & ſeruituti redigat carnẽ ſuã. Ideò dictum eſt* Luc. 17. *Regnum Dei intra vos eſt. Vnde pulchrè ait ad animam:* Exi, *id eſt, exi à ſeruitio, exi à carnis imperio atque dominatu; & exi non in carne, ſed in ſpiritu, exi ad regimen poteſtatis; ideoque addidit: Paſce hœdos tuos, id eſt, rege ea, quæ in ſiniſtra tua ſunt. Nam ſi non regantur, facilè labuntur. Coërce petulantiam & laſciuiam tui corporis; edoma leues motus: paſce eos non in eis corporeis tabernaculis, ſed in tabernaculis paſtorum qui regere gregem norunt. Sunt enim amabilia tabernacula Iſrael, ſicut nemora obumbrantia ſuper flumen.* Hoc eſt quod Deus Abrahę, dùm eum ad ſe euocaret, præcepit dicens: *Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui,* &c. Geneſ. 12. Hinc Ioannes Carmelita ſic explicat: Egredere, id eſt, temetipſam interſeca, A mediamq́ue concide, ita vt mentem ab appetitu diſtermines, ac duo quaſi agmina conſtituas. Altero quidem in agmine appetitum ſentientem, effrænesq́ue ipſius motus recenſebis. Ab hoc verò agmine mentem voluntatemq́ue ſegregabis, alterumq́ue numerabis agmen, in quo teipſam repones, & indicto bello agminis primi colloquia commerciumq́ue vitabis. Sic viam arripies luceq́ue fruêris. *Abi poſt veſtigia gregum tuorum,* hoc eſt, poſt greges tradere, nõ vt à motibus appetitus effrænis traharis, ſed vt quaſi verbere inflicto vrgeas, & quò mens vocat, rectè ire compellas: *paſce hœdos tuos iuxta tabernacula paſtorum,* id eſt, ſenſus rebelles hœdorum more, dum recẽs ſanguis efferuet, exultãtes, cùm domueris, dictoq́ue iam feceris audientes, ne patiaris otio ſe tradere, aut tam citò deſerás, ac ſi rebellare nequeB ant, neque ſoleant. Sanè ſi eos impunè agere permiſeris, fœdus reſcindent, ac in te vno conniſu irrumpent. Præſide igitur illis, acriterq́ue cæde, ac ſimul paſce iuxta caſas mapaliáue paſtorum, qui ſunt viri rerum diuinarum conſultiſſimi, Apoſtolorumq́ue poſteri ac heredes, qui ſaluberrimas ſpiritualium dogmatum herbas ſibi credito gregi carpendas porrigunt: quorum ſi dogmata toto pectore hauſeris, ad meridiem ipſorum ducatu ocyſſimè properabis.

Tertiò, anima vt Deum inueniat, debet ſequi veſtigia gregum, id eſt, Sanctorũ, qui legem Dei ſunt ſecuti, ac eius in ſacra Script. dogmata velut pabula depauerũt. Eadem hœdos, id eſt, petulantes & effręnes concupiſcentię motus, refręnet ex diſciplina paſtorum. *Tertiò.*

Symbolycè, S. Bernardus greges Dei, ait, ſunt *Symbolicè.* C creaturæ, ex quarum veſtigiis, id eſt, conſideratione, veſtigamus & peruenimus ad earum Creatorem, vti docet S. Thom. 1. part. qu. 5. art. 5. & quæſt. 47. ar. 7. Vide S. Baſilium hom. 11. Hexam. S. Auguſt. lib. 10. Confeſſ. c. 6. S. Gregorium 12. Moral. cap. 8. Ita S. Antonius per hæc veſtigia ſponſi cubile, id eſt, Dei thronum & gloriam agnouit, vti refert Nicephor. lib. 11. ca. 42. Vnde S. Antonij hoc erat axioma, imò definitio mũdi: *Quid eſt mundus? Eſt liber diuinitatis. Cæli enim enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum,* pſal. 18.

Porrò Nyſſenus legit, *ſi non cognoſcis te ipſam, ô pulchra inter mulieres, egredere. tu ex veſtigiis gregum, & paſce hœdos in* (vel, vt alij codices habent, *pro*) *tabernaculis paſtorum:* ſicq́ue explicant: *O anima, quæ ex nigra facta es pulchra, ſi eſt tibi curæ, vt* D *longo tempore duret gratia & decor tuæ formæ, ne aberres poſt veſtigia eorum qui præceſſerunt, ſequere rationem, non vulgarem hominum conſuetudinem rationis expertem: non aſpicias ad pecudum veſtigia, quæ per calces eos ſignificant, qui vitæ terrenæ ſunt affixi,* &c. *Non eſt enim apertum, an ſit hœdorum ſemita ea, quæ apparet, quam tu ſequeris: propterea quòd à te non cernantur, qui veſtigiis ſuis vitam triuerunt: poſtquam vitam tranſiniſeris, & in mortis ſtabulum incluſa fueris, timendum eſt ne in gregem hœdorum adſcribaris, qui ad ſiniſtram collocandi ſunt, quos ignorans eorumq́ue veſtigiis inhærens ſecuta es.* Et Origen. qui ſic exponit, q. d. *Si non cognoueris te, quoniam regis es ſponſa, & à me facta formoſa, id tibi erit in pœnam, quòd nouiſſima fies in veſtigiis paſtorum; idq́; non inter oues & iuſtos, ſed inter hœdos & peccatores, cum quibus habi-*

tatis

Hœdi, immunda cogitationes.

tans non poteris habere partem mecum. Huc accedit S.Gregor.*Per hœdos*, inquit, *immundæ cogitationes deſignantur : per tabernacula paſtorum conuenticula hæreticorum exprimuntur. Qui ergo pugnare neſcit, iuxta tabernacula paſtorum hœdos paſcit: quia quiſquis obſiſtentibus tentationum gladiis viriliter non reſiſtit, immundas cogitationes quaſi hœdos laſciuos in corde nutrit, & efficitur ei ſimilis, etiam qui à fide recedit. Anima verò quæ ſponſa Chriſti effici concupiſcit, qualiter ſe habeat, Chriſtus eam docet, cùm ei per comparationē protinus dicit: Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te, amica mea.*

Et S.Bernard.ſerm.35.qui hæc accipit vt comminationem.q.d. Si ignoras, id eſt, ſi non conſideras, non æſtimas, non contemplaris immenſa bona cæleſtia, quæ tibi partim dedi, partim promiſi, *Egredere de ſanctuario meo, corde tuo, vbi ſecretos ſacroſq́; veritatis ac ſapientiæ ſenſus dulciter haurire ſolebas, & magis tamquam vna de ſæcularibus, paſcendis & oblectandis tuæ carnis ſenſibus intricare. Hœdos quippe (qui peccatum ſignificant, & in iudicio collocandi ſunt à ſiniſtris) dicit vagos & petulantes corporis ſenſus, per quos peccatum tamquam mors per feneſtras intrauit ad animam. Cui & bene congruit, quod ſequitur in Scriptura, Iuxta tabernacula paſtorum.*

De B. Virgine.

Denique Rupertus hæc adaptat B. Virgini, quæ pulcherrima fuit omnium non tantùm feminarum, ſed & creaturarum omnium, in cuius vtero quaſi in templo, imò quaſi in cælo, Chriſtus cubauit, quaſi Chriſtus ei dicat: Cùm non ignores te ipſam, quòd ſis mater Dei, ac benedicta inter mulieres, cognoſcis pariter vbi ego cubem, nimirum in tua fide & humilitate. Tu enim dixiſti : *Qui reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. Ergo ex fide & humilitate, imò fides & humilitas tota pulchritudo tua eſt, & hic eſt locus requietionis meæ; locus in quo dilectus tuus paſcendo & cubando delicietur in meridie, id eſt, in hoc tempore plenæ gratiæ, quando figurâ iam præteritâ res illuxit; vmbra depulſa, ſol veritatis aſcendit.*

VERS. 8. *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te, amica mea.*

Equitatus Pharaonis quis?

PRo *equitatui* hebraicè eſt לְסֻסָתִי *leſuſathi*, id eſt, vt Septuag. τῇ ἵππῳ, id eſt, *equæ meæ*, vel potiùs *equitatui meo*; Syrus, *equæ meæ in curru Pharaonis aſſimilaui te*; Arabicus, *nominaui* (laudaui, celebraui) *te, ô proxima mea, in equo meo in curribus Pharaonis.* Iam

Reſp. Primò.

Primò, nonnulli cenſent Salomonem hic ſponſam ſuam comparare equæ cuidam currili lectiſſimæ generoſiſſimæ, & pulcherrimæ, qua præ deliciis ipſe vtebatur in agitandis curribus Pharaonis; vel qua Pharao filiam ſuam curru vexit ad Salomonem, quaſi ſponſam ad ſponſum: quo ſymbolo ſignificatur, ſponſam cum ſponſo ſimilem eſſe equo & equæ, eumdem matrimonij vitæque currum pari conſenſu trahentibus: à iugo enim hoc equorum, matrimonium dictum eſt coniugium, quòd coniuges ſint, quaſi duo equi ad eumdem currum coniugati, vt matrimonij opera paribus humeris ſuſtineant, eiuſque difficultates paribus viribus ſuperent. Rurſum hoc ſymbolo ſignificatur ſponſam debere ſe moribus viri accommodare, & hunc viciſſim

A ſponſæ infirmitati ſe attemperare, ſicut in curru trahendo equi iugales alter alteri ſe accommodat. Significatur ergo hac equæ metaphora, mutuus ſponſi & ſponſæ amor, mutua obſeruantia, mutua concordia, mutuus labor, mutua obſequia & officia. Sic Lyricus comparat virginem ſpecioſam equæ:

Quæ velut latis equa trima campis,
Ludit exultim, metuitq́; tangi.

Equa notat quatuor:
Primò. Eccleſiæ velocitatem;

Notum eſt prouerbium: *Equa Theſſala.* Igitur equa notat Primò, Eccleſiæ velocitatem: equæ enim velociores ſunt equis, vt maximè liquet in Hiſpanicis. ita Theodoret. Sponſus, ait, cùm ſponſam amoris æſtu percitam, & ad ſe feſtinanter currentem cerneret, equæ cripedi illam ſimilem aſſeruit. Secundò, eius obedientiam & mortificationem, quòd cùm in gentiliſmo viueret

Secundò. eius obedientiam;

B indomita, iam iugo Chriſti ceruices ſubmiſerit. ita S. Ambroſ.ſerm.2.in pſal.118. Tertiò, amplitudinem, quòd celerrimè per totum orbem diſcurrerit, Chriſtique fidem propagarit. *Cœpit ſponſa Chriſti*, ait ibidem Ambroſ. *concordia & manſuetudine popnlari, eſſe ſublimis, & toto circumferri orbe tamquam currus, & equis velocibus ſupra mundum rapta aſcendit ad Chriſtum*, Quartò, fœcunditatem: Ita S.Ambroſ.de Iſaac & anima ca.4. *Virtutis labor*, ait, *quærit victoriam, vt poſſit equæ illi, quæ Salomonis eſt, comparari, velox ad currendum, habilis ad partum; quoniam fœcunditas animæ deſideratur & quæritur. Huic equæ ſimilis æſtimatur hæc anima, hoc eſt, Propheticæ vel Apoſtolicæ virtutis: eò quòd in eorum numerum eret gregem, qui fœcunditate prædicationis ſuæ totius orbis terrarum ſpatia reſperſerunt, & quamuis in corpore conſtituti, nulla tamen curſus ſpiritalis ſenſe-*

Tertiò. amplitudinem;

Quartò. fœcunditatem;

C *re diſpendia.*

Secundò. equitatus bellicus.

Secundò, neruoſiùs hæc accipias de equitatu curruum bellicorū. Alludit enim ad equos bellicos, quos ſibi ex Ægypto à Pharaone coëmebat Salomon: Ægyptus enim optimorum equorum erat ferax. Vide hiſtoriam 3.Reg.4. vbi inter alia dicitur: *Habebat Salomon quadraginta millia præſepia equorum currilium, & duodecim millia equeſtrium*, &c. Senſus ergo eſt, q.d. Queſta es, ô ſponſa, te æſtu perſecutorum decoloratam, atque timere, ne rurſum vagando incidas in ſodales, id eſt, æmulos meos ac tuos: quare quæſiſti, vbi cubem in meridie, vt ſub vmbra mea ab omnibus hoſtibus tuta ſecuraque quieſcas, ac hœdos tuos petulantes paſcas & compeſcas iuxta tabernacula paſtorum: video te ad tantas difficultates, perſecutores & hoſtes expaueſcere ; addo ergo tibi

Paraphraſis.

D animum, dicoque me tibi daturum vires & robur tantum, vt ſimilis eſſe videaris equitatui bellico, quem Salomon comparauit à Pharaone, quo hoſtes omnes ſuperes. Ad bellum enim te voco, ac per te totum mundum mihi ſubiugare deſtino, vt principem mundi diabolū cum toto ſuo præſidio inde exigam; & quos ille in captiuitatem redegit fratres meos, ſuæ libertati reſtituam. Nimirum Apoſtolos viroſque Apoſtolicos ex te ſubmittā, qui velut equi generoſi maria terraſque celerrimè percurrant, & me ipſis velut inequitantem per medias hoſtium acies inuehant, ac populos vndequaque proſternentem circumferant. Per me namque ſola mea præpotenti dextera fretus, fortia & admiranda facinora edam, atque arduum & memorabile hoc bel-

lum

lum tua, quaſi victoris equi & equitatus operâ conficiam, vincam, & triumphabo. Hinc S. Ioannes mundi per Apoſtolos ad Chriſtum conuerſionem vidit repræſentari equo albo: *Ecce,* inquit, *equus albus, & qui ſedebat ſuper illum, habebat arcum, & data eſt ei corona, & exiuit vincens vt vinceret,* Apocal. 6. 2. Hac de cauſa ſponſam Eccleſiam cap. 6. verſ. 9. comparat caſtrorum aciei ordinatæ.

Tertiò currus Pharaonis, in mari rubro ſubmerſi.

Rurſum, *currus Pharaonis* cum Aponio, Beda & S. Bernardo accipi poſſunt, non quos Salomon emit à Pharaone, ſed quos Deus proſtrauit in mari rubro. q. d. Tu, ô Eccleſia mea, a me aſſimilaberis equitatui meo, quem oppoſui equitatui & curribus Pharaonis, cùm pro Moſe & Hebræis pugnans eos profligaui, & in mare demerſi. Simili enim modo per te omnes tuos hoſtes infideles profligabo, ſed ita, vt ex infidelibus faciam fideles, ex hoſtibus amicos, ex rebellibus ſubditos, ex feris homines, ex mortuis viuos, ex dæmonibus angelos: quare eos per mare rubrū, id eſt, per baptiſmum ſanguine Chriſti quaſi rubricatum, deducam in terram promiſſam, non in terra, ſed in cælis. ita Caſſiod. Anſelm. & Beda, qui & addit, id fieri duce columnâ ignis & nubis, id eſt, gratiâ Spiritus ſancti. Vide dicta Exodi 14. Porrò equitatus Dei fuit angelicus: angeli enim pugnantes pro Deo & Hebræis proſtrauerunt Pharaonem. Vnde Ioannes Carmelita ſic explicat: *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te,* hoc eſt, angelo, quo tamquam equo meo vehebar olim, dum in ſinu Arabico currus Pharaonis euerterem, te ſimilem feci. Huc facit illud Habacuc 3. 15. *Viam feciſti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum.* Et v. 8. *Qui aſcendes ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio,* &c. Alludit ad pſalm. 67. 18. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium: Dominus in eis in Sina in ſancto.* Ille enim pſalmus 67. idem connubij Chriſti & Eccleſiæ argumentum tractat, quod Canticum hoc. Ita Chald. quem audi: *Quando egreſſi ſunt filij Iſrael de Ægypto, ſecuti ſunt Pharao & exercitus eius poſt eos in curribus, & in equitibus, & erat via clauſa eis à quatuor partibus, à dextris & à ſiniſtris erant deſerta plena ſerpentibus ignitis; & poſt tergum eorum erat Pharao impius, & exercitus eius, & ſimiliter ante eos erat mare carectoſum. Quid fecit ille ſanctus & benedictus? reuelatus eſt in virtute potentiæ ſuæ ſuper mare, cùm ſuffocatus eſt Pharao, & exercitus eius, & currus, & equites; & equi eius: & ſimiliter periiſſet Iſrael, niſi Moyſes Propheta extendiſſet manus ſuas in oratione coram Domino: & auertiſſet iram Domini ab ipſis, & aperuerunt ipſe & iuſti generationis illius os ſuum, & dixerunt canticum, & tranſierunt in medio maris carectoſi per ſiccum, propter meritum Abraham & Iſaac & Iacob, dilectorum Domini.* Huc accedit Origen. qui ſic exponit: *Si vis intelligere, ô ſponſa, quomodo ſcire te debeas, cognoſce cui te comparauerim, & tunc videbis talem te eſſe quæ turpari non debeas, cùm tuam ſpeciem cognoueris. Aſſimilata enim es equitatui meo in curribus Pharaonis: ſiquidē quantum differt equitatus meus ab equis Pharaonis, tanto melior es filiabus omnibus, tu amica mea.*

Haymo verò, per *equitatum* Dei accipit ipſos filios Iſrael ſaluatos in mari rubro, quibus ſimilis fit Eccleſia, quando per aquam baptiſmi ſaluatur.

Symbolicè.

A Symbolicè: Sotomaior cenſet hunc eſſe equitatum amoris, quo ſponſa deuicit, ſibiq́ue deuinxit ſponſum. q. d. Equidem, ô ſponſa chariſſima, vt primùm te vidi, totum me penitus tibi deuinxiſti, & planè animum meum quaſi expugnaſti eximia ſpecie & pulchritudine tua, vſque adeò fortiter & vehementer, vt non minùs fortis & potens mihi eſſe videaris in amore, quàm equitatus ille meus iunctus curribus Pharaonis, fortis & robuſtus eſt in bello ad pugnandum, & vincendum & profligandum populi Dei hoſtes. Sic Plato in Sympoſio, vel de Amore, inter alias amoris excellentias hanc ponit præcipuam, quòd potentiſſimus & fortiſſimus ſit, atque etiam ipſo Marte, id eſt, Deo bellatore, & auctore belli, fortior. Sic enim ibi ait: *Quod ad fortitudinem præterea attinet, neque Mars equidem amori reſiſtit. Ne-* B *que enim Mars amorem, ſed amor deæ amoris (vt fertur) Martem detinet. Potentius autem eſt id quod detinet, quàm id quod detinetur. Qui verò ceterorum fortiſſimo dominatur, omnium abſque dubio fortiſſimus iudicandus eſt.* Diuiniùs S. Bernard. ſerm. 64. exclamans: *O ſuauitatem,* inquit, *ô gratiam, ô amoris vim! Itáne ſummus omnium, vnus factus eſt omnium? Quis hoc fecit? Amor dignitatis neſcius, dignatione diues, affectu potens, ſuaſu efficax. Quid violentius? Triumphat de Deo amor. Quid tamen tam non violentum? amor eſt. Quæ iſta vis, quæſo, tam violenta ad victoriam, tam victa ad violentiam? Denique ſemetipſum exinaniuit, vt ſcias amoris fuiſſe, quòd plenitudo effuſa, quòd altitudo adæquata eſt, quòd ſingularitas aſſociata eſt.* Sic Boëtius libr. 2. de Conſol. metro 8. ait amorem cælo dominari: *Et cælo,* inquit, *imperitans amor.* Quin & ſponſus hic cap. 8. v. 6. *Fortis,* ait, *eſt vt mors di-* C *lectio.*

Amor triūphat de Deo.

Et cælo dominatur amor.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

PEr equam & equitatum Primò, Philo Carpathius legens, *equis meis,* & tres Patres apud Theodoretū, accipiunt Apoſtolos, quibus quaſi equis inſidens Chriſtus profligauit currus Pharaonis, id eſt, Gentes infideles, eaſq́ue ſibi ſubiecit, atque in iis velociter & fortiter quaſi equitando, currū Euangelij ſui illicò circumegit per omnes gentes. Sic Eliæ curru igneo & equis igneis aſcendenti in cælum ſucclamauit Eliſeus: D *Pater mi* (tu es) *currus Iſrael & auriga eius,* 4. Reg. 2. 12. q. d. Tu, ô Elia, Iſraeliticum populum, vt currus, tuis meritis portabas, &, vt auriga, tuis conſiliis regebas. Quis te in cælum rapto iam Iſraelem portabit & reget?

Primus ſenſus. equi Apoſtoli.

Secundò, Nyſſenus, Aponius & S. Bernardus per *equitatum* accipiunt angelos, qui vti olim quaſi equites Dei proſtrauerunt currus Pharaonis in mari, ita nunc proſternunt dæmones, & quoſlibet homines animam iuſti impugnantes.

Secundus, equitatus angeli.

Tertiò, Origenes hom. 2. ex quatuor, & ex eo Aponius, per *equitatum* accipiunt animas, quæ ex infidelitate aut peccato per prædicationem Apoſtolorum, & gratiam Chriſti traductæ ſunt ad fidem & ſanctitatem, itaq́ue ex equitatu diaboli factæ ſunt equitatus & equæ Dei. nam vt hic ait, Tho-

Tertius. equitatus animæ ad fidē conuerſæ.

Thomas Ciſtercienſ. *Omnes qui malè agunt, ſunt* A *equi in curribus Pharaonis; ſcilicet diaboli, à quo tamquam auriga diriguntur & agitantur*; ſed hi conuerſi fiunt equi Dei in curribus Chriſti, cū frænum diſciplinæ eius ſuſcipiunt, iugum Euangelij portant, & ſpiritu eius aguntur. Vnde Aponius τὸ *in curribus*, explicat *ex curribus Pharaonis*. Hi enim à Chriſto ſeſſore ſinunt ſe flecti ad omne bonum, quocumque illi libuerit, atque ab omni malo licèt delectabili & cōcupiſcibili refrænari, vti dixi Apocal. 6. v. 2. *Mutato*, inquit Aponius, *magno ſeſſore magni efficiuntur equi, qui portant Spiritum ſanctum. Et in quibus ſolebat ſedere Pharao, qui diſperdens vel diſſipans eos interpretatur, qui vtique princeps intelligitur mundi, nunc vehitur in eis princeps cæleſtis militiæ, Chriſtus: & quos conſueuerant auctores vitiorum miniſtri Antichriſti trahere per ſaxoſa cōuallia criminum, nunc à potentibus & manſuetis equis A-* B *poſtolis, vita exemplo, & ſanâ doctrinâ trahuntur per iuſtitiæ campos, in quibus rotæ ſunt voluntas & rationabilis ſenſus; temones, agens officium, per quem aut Pharaonis aut Chriſti vnuſquiſque efficitur currus. Et quàm ſint ſplendidi veræ conſcientiæ auro obtecti, quàm refulgentes in omni ſancta conuerſatione hi, qui ex Pharaonis, Chriſti effecti ſunt currus, euidenter agnoſcitur, vbi eos Domini equi trahere aſſeruntur. Quibus etiam pro ſublimi laude animam ſuam aſſimulat Chriſtus dicendo: Equitatui meo, & reliqua.*

Currus conuerſorum.

Audi S. Gregorium: *Scimus quia equitatus Iſraeliticus, currus Pharaonis fugiens in mari demerſos reliquit, nec ſtatim terrā repromiſſionis intrauit; ſed priùs multas tentationes in eremo quadraginta annis ſuſtinuit, multos reges multis laboribus expugnauit, & ſic tandem quod promiſſum ſibi fuerat, laborioſè acquiſi-* C *tum ſuſcepit. Huic ſancta anima, ſponſi amica ſimilis efficitur, quæ priùs in baptiſmo omnia peccata ſua extincta quaſi Pharaonis exercitum reliquit: & poſt, dum inter huius mundi habitatores, malignos ſcilicet ſpiritus, viuit, imminentia vitia quaſi reges alienos proſternit & ſic tandem ad beatam terram, in qua cum ſponſo delectetur, peruenit.* Vide S. Bernard. ſerm. 39. vbi per *currus Pharaonis* accipit cuncta vitia, præſertim malitiam, luxuriam, auaritiā, ac ſingulis ſuos aurigas & equos conſimiles aſſignat.

Quartus. equa, anima Chriſti, & humanitas.

Quartò, Origen. hom. 2. ex quatuor & Theodor. per equam accipiunt ſanctiſſimam Chriſti animam & humanitatem, cui inſedit diuinitas, eamque velut auriga egit per tot heroïca virtutum omnium opera (humanitas enim Chriſti hic primaria eſt ſponſa, quàm Verbum, vt ſponſus ſibi deſpōdit, vti dixi in prooemio c. 2.) Chri- D ſtus enim humanitati ſuæ aſſimilat animam iuſti, quaſi eam ſic alloquatur: Te animam propinquam meam factam, atque ideo propinquam appellatam, & reipſa nominis fructus aſſecutam, equæ dico eſſe ſimilem meæ, qua ego vtēs Pharaonem intelligibilem ſubmerſi, tibique largitus ſum libertatem, iuxta illud: *Qui reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ*, Philip. 3. 21. Et: *Nos verò omnes reuelatâ facie gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquam à Domini Spiritu*, 2. Corinth. 3. 18.

Quintus. equa, anima iuſti.

Quintò, S. Hieronym. in illud Habacuc 3. 8. *Qui aſcendes ſuper equos tuos*, cenſet animam iuſti hic comparari equo propriè dicto, quòd inſtar equi ratione & voluntate carentis frenari & regi ſe ſinere debeat ab auriga & ſeſſore Chriſto, ac dicere cum Pſalte: *Vt iumentum factus ſum apud te*, pſalm. 72. 23.

Anima ſancta, equitatus.

Pleniùs S. Bernardus, homil. 39. oſtendit animam ſanctam, non tantum eſſe equam, ſed equitatum potentiſſimum Dei: *Nec miraberis*, inquit, *vnam animam equitatus multitudini ſimilatam, ſi aduertas quantæ in ipſa vna, quæ tam ſancta anima ſit, virtutum acies habeantur, quanta in affectionibus ordinatio, quanta in moribus diſciplina, quanta in orationibus armatura, quantum in actionibus robur, quantus in zelo terror, quanta denique ipſi cum hoſte conflictuum aſſiduitas, numeroſitas triumphorum.* Hanc autem multiplicem de hoſte victoriam, ita ſigillatim poſt nonnulla enarrat; *Ibi populus eductus eſt de Ægypto, hic homo de ſæculo: ibi proſternitur Pharao, hic diabolus: ibi ſubuertuntur currus Pharaonis, hic carnalia & ſæcularia deſideria, quæ militant aduerſus animam, ſubruuntur: illi in fluctibus, iſti in fletibus; marini illi, amari iſti. Puto & nunc clamare dæmonia, ſi fortè contingat incidere in talem animam, Fugiamus Iſraelem, quia Dominus pugnat cum eo.*

Igitur anima obediens & ſancta eſt equus & equitatus Dei, quia ad obediendum & ad omne opus bonū, quod iubet vel conſulit Deus promptiſſimè, velociſſimè, efficaciſſimè, totoque ſpiritus impetu procurrit inſtar angelorum, de quibus canit Pſaltes pſal. 103. 4. & Apoſtol. Hebr. 1. *Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus per equum & equitatum accipiens virgam Moſis, per quam velut per equitatum Deus Pharaonem proſtrauit & merſit in mari, aſſerit per eamdem denotari B. Virginem: *Sicut enim virga illa*, ait, *virgas maleficorum & incantatorum deuorauit, & omnem ſuperbiam Ægyptiacam obtriuit, ac deinde germinauit, fronduit, floruit & fructum protulit, non plantata, non ſucco terræ animata; ſed virtute cæleſti ſupra vſum naturæ prouecta: ſic tu pulcherrima mulierum, amica mea cunctam prauitatem hæreticam interemiſti, ſuperbiam diaboli deieciſti, conceptu florida, partu fructifera; virgo in conceptu, incorrupta in partu; virgo ante partum, incorrupta poſt partum. Nónne igitur pulcherrima es mulierum? Verè pulcherrima.*

Hinc B. Virgo contriuit caput ſerpentis, id eſt, Luciferi, omniumque eius aſſeclarum, Geneſ. 3. quales ſunt hæretici: quocirca B. Virgini verè & iure accinit Eccleſia: *Quæ ſola vniuerſas hæreſes in vniuerſo mundo interemiſti.* Id enim verè ei tribui, patet ex omniū hæreticorum ætatumq; hiſtoriâ.

VERS. 9. *Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis: collum tuum ſicut monilia.*

Variæ verſiones.

PVLCHRÆ SVNT GENÆ TVÆ SICVT TVRTVRIS] q. d. Tua, ô ſponſa, (id eſt, Eccleſia & anima fidelis,) caſtitas, ac virginalis pudor relucet in genis tuis, æquè ac in genis turturis. Hebr. eſt תורים *torim*, id eſt, *turturum* in plurali. Verùm plurale ponitur pro ſingulari. Vnde *tur-*

turis

turis vertit Noſter, & Septuag. Chald. & Rabbini *torim* vertunt, *inaures, gemmas, torques, margaritas, monilia*; R. Abraham, *murenulas, quæ depictæ erant inſtar turturis*; alij, *murenulas ad turturis ſpeciē effigiatas, quæ ex temporibus deſcendentes vſque ad genas eas mirè exornabant*. Vnde Vatabl. vertit, *venuſtæ ſunt genæ tuæ inter murenulas, & collum tuum inter monilia*; Syrus, *ſpecioſæ ſunt genæ tuæ cum cincinnis, & collum tuū cum torque*. Verùm meliùs vertit Noſter. Hebr. enim תור *tor* propriè turturem ſignificat per onomatopœiam à ſono vocis, quē gemendo turtur edit; non monile aut quid ſimile. Adde, Noſtrum & Septuag. in Hebr. legiſſe כתורים *cattorim*, id eſt, *ſicut turturum*, nōn בתורים *battorim*, id eſt, *inter turtures*, vel mutenulas, aut monilia turturibus ſimilia. Denique aptiùs genæ ſponſæ turturibus, quàm monilibus comparantur, quia turtures pudici ſunt, manſueti (vnde & carent felle) modeſti & verecundi, idq́; maximè oculis & genis repræſentant: *In genis enim eſt ſedes pudoris*, ait Plinius lib. 11. c. 37. Sic c. 4. v. 1. ait: *Oculi tui columbarum*: columbarum enim ſpecies vna ſunt turtures.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

EXplicat, & per partes confirmat ſponſus per ſuos ſodales, quod generatim dixit ſponſæ: O *pulcherrima mulierum*. Vnde pulchritudinem genarum & colli eius hic repræſentat. q. d. Facies tua à ſole fuſcata ſplendet & nitet argenteorum turturum fulgore. Alludit ad illud pſal. 67. *Si dormiatis inter medios cleros* (eritis) *ſicut pennæ columbæ deargentatæ*. Addit Nyſſenus, ne quis ex eo quòd ſponſam compararit equæ, vel equitatui, ac hœdorum eam paſtricem dixerit, eam laſciuam & luxurioſam æſtimet, quales ſunt equæ & hœdi; hinc vt hoc abſtergat, aſſimilare eā turturi, quæ perennem fidem compari ſeruat, ac caſtitatis eſt ſymbolum.

Communis Patrum expoſitio eſt per *genas pulchras* ſignificari hic verecundiam & caſtitatem ſpōſæ, putà Eccleſiæ: hæc enim prima & ſumma ſponſarum eſt dos, quæ maximè in genarum rubore & pudore reſplendet. Eccleſia enim non alium ſponſum, quàm Chriſtum amat, illum vnū cogitat & loquitur, ad illum abſentem inſtar turturis gemit & ſuſpirat. ita Origen. Theodor. Caſſiod. Nyſſen. S. Gregor. Philo, Beda, Iuſtus, Aponius, Rupert. Anſelmus, Bernard. & S. Ambroſ. ſerm. 3. in pſal. 118. Vnde Sept. per interrogationem & admirationem vertunt, *quàm ſpecioſæ factæ ſunt genæ tuæ ſicut turturis?* vbi Origen. vrget τὸ *factæ ſunt*. q. d. Eccleſiæ genæ primitus, dum in gentiliſmo viueret, non erant ſpecioſæ; at poſtquam ſuſceperunt oſculum ſponſi in lauacro baptiſmi, ſpecioſæ factæ ſunt: quia poſt Chriſtum & per Chriſtum excoli cœpit caſtitas & virginitas. Notatur ergo hic magna virginum & continentium copia in Eccleſia Chriſti, per eiuſdem doctrinam & exemplum. Vnde Aponius ſymbolicè, per turturem accipit ipſum Chriſtum: huius enim virginalem verecundiam imitari ſatagit

Turtur Chriſtus.

A Eccleſia, vnde ſicut turtur abſente compare gemit aſſiduè: ſic Eccleſia continuò gemit & ſuſpirat ad Chriſtum, vt eo fruatur in cælis. Porrò Chald. pro turture vertens, inaurem & frænum maxillę, cenſet per illam notari obedientiam Synagogæ: *Quādo*, inquit, *egreſſi ſunt ad deſertum, dixit Dominus ad Moſen; Quàm pulcher eſt populus hic, vt dentur eis verba legis, & ſint ſicut inauris in maxillis eorum, vt non recedant à via bona, ſicut non recedit equus in cuius maxilla eſt frænum.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Turturis & animæ piæ collatio. Primò,

PRimò, ſicut turtur non niſi vnum admittit B marem, eoque mortuo vitam agit vidualem in continuo gemitu & luctu: ſic anima ſancta, nō niſi ſpōſum Chriſtum diligit, eiuſque paſſionem & mortem luget aſſiduè, ac ad eum in cælis ſuſpirat: quare eius abſentiā deflet, vt crebrò eius genæ madeant piarum lacrymarum imbre. Turtur enim monogamus eſt, & femella amiſſo coniuge aquas vitat limpidiores, ne ſe in aquis conſpectā, coniugis recordetur. Viduæ autem ideò in turturibus frequentiores ſunt, quòd mares, vt refert Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. animalium cap. 7. citiùs mori ſoleant, & minùs viuaces ſint. Hinc illud Virgilij:

Nec gemere aëria ceſſabit turtur ab vlmo.

Turtur ſymbolum monogamiæ, viduitatis, & fidelitatis.

Turtur ergo ſymbolum eſt Primò, monogamiæ; Secundò, viduitatis; Tertiò, fidelitatis, Vnde Goropius Becanus in Saxonicis ab Hebræo תור *tor*, & Latino *turtur*, dictum putat Cimbricum C & Belgicum *trou*, id eſt, fidelitas per metatheſin, & *trouvven*, id eſt, nubere, & coniugi fidem coniugij dare; vti turtur eam dat turturi compari ſuo. Heliogabali nummus extat, in quo viſitur femina geſtans turturem cū hoc lemmate: *Militum fides*. q. d. Sicut turtur fida eſt ſuo compari: ſic miles fidus ſit ſuo duci. *Turtur*, ait S. Gregor. *poſtquam parem ſuum perdiderit ſemel, nunquam alteri ſe iungit; ſed ſemper ſolitariè habitans in gemitu perſeuerat: quia quem diligebat, non inueniens, quærit. Sic ſancta quæque anima, cùm à ſponſo ſuo abſens eſt, ab eius amore non recedit, ſed in eius deſiderium ſemper anhelat & gemit: & dum illum quem valdè diligit, non inuenit, quia ab omni alieno amore ſe retrahit, quaſi in genarum verecundia caſtitatem cordis ipſo habitu & actu exteriori oſtendit.* Et S. Bern. de Modo bene viuēdi ad ſororem, c. 10. *Pulchræ ſunt genæ*, inquit, D *ſicut turturis. Natura turturis eſt, vt, ſi per occaſionem perdiderit coniugem, alterum ampliùs non quærat. O ſponſa Chriſti, aſſimilare & tu huic turturi, & præter Ieſum Chriſtum ſponſum tuum, amatorem non quæres alterum. O ſponſa Chriſti, eſto ſimilis turturi, & luge die ac nocte cum deſiderio Ieſu Chriſti ſponſi tui, quia iam aſcendit ad cælos, vt aliquando faciem illius videre merearis in dextrea Patris. Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis. In genis ſolet eſſe verecundia. Soror venerabilis, genas habes turturis, ſi præ verecundia Ieſu Chriſti ſponſi tui nihil contra voluntatem illius facis: genas habes turturis, ſi cum amore & reuerentia Chriſti ea quæ illi diſplicent poſtponis: genas habes turturis, ſi præter Chriſtum alterum amicum non diligis.* Similia habet S. Chryſoſt. hom. 8. de turture tom. 5.

Secundò. Turtur amat ſolitudinem.

Secundò, turtur vt caſtitatem ſeruet, amat ſolitudinem, ac in locis remotis nidificat, pulloſq́; generat & nutrit, vbi ab hoſtium incurſu ſint ſemoti & tuti. Idē facit anima ſancta. Audi S. Bernard. ſerm. 40. *Omnino ſupra ſe eſt angelorum Domino deſponſari. An non ſupra te adhærere Deo, atque vnũ ſpiritum eſſe cum eo? Sede itaque ſolitarius ſicut turtur, nihil tibi & turbis; nihil cum multitudine ceterorum, etiamq́; ipſum obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui, & concupiſcet rex decorem tuum.* (*Pſal. 44.*) *O ſancta anima, ſola eſto, vt ſoli omnium ſerues teipſam, quem ex omnibus tibi elegiſti. Fuge publicum, fuge & ipſos domeſticos, ſecede ab amicis & intimis, etiam & ab illo, qui tibi miniſtrat. An neſcis te verecundum habere ſponſum, & qui nequaquam ſuam velit tibi indulgere præſentiam præſentibus ceteris. Secede ergo, ſed mente, non corpore, ſed intentione, ſed deuotione, ſed ſpiritu.* Et poſt nonnulla: *Solus es, ſi non communia cogitas, ſi non affectes præſentia, ſi deſpicias quod multi ſuſpiciunt, ſi faſtidias quod omnes deſiderant ſi iurgia deuites, ſi damna non ſentias, ſi non recorderis iniuriarum. Alioquin nec ſi ſolus corpore es, ſolus es.*

Tertiò. turtur gemebundus.

Tertiò, turtur ſuo luctu repræſentat animam non diſſolutam & intemperantem, ſed moribus æquè ac ſermonibus compoſitam, grauem, temperantem, orationi & compunctioni deditam; quæ gulam & libidinem refrænet per temperātiam, iram per patientiam, puſillanimitatem per fortitudinem, &c. Ita tres Patres apud Theodor. Turturi enim pro cantu eſt planctus. Vnde vox turturis fuit vox S. Magdalenæ plangentis ſua peccata. Hinc turtur gemebundus notat animam meditabundam, quæ gemit & luget ſuas aliorũque culpas, & ærumnas huius peregrinationis, & exilij noſtri. Hinc quoque turtur ſymbolum eſt ſapientiæ. Nam *cor ſapientium vbi triſtitia eſt, & cor ſtultorum vbi lætitia*, Eccleſ. 7. 5. Hinc & prouerbium: *Caro turturis cibus eſt ſapientum.* Nam, vt docet Aldrouandus in turture, turturis caro non craſſum, ſed tenuem dat ſuccum, qui facilè in ſubtiles ſpiritus animales cõuertitur: hi enim appoſiti ſunt, planeq́ue ſubſeruiunt meditationi & contemplationi. Hinc rurſum turtur meditabundus typus eſt prouidentiæ, quæ futura præmeditatur & proſpicit, teſte Pierio in Hierogl. Vnde illud Ierem. 8. 7. *Turtur, & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui.*

Turtur ſymbolum ſapiẽtia, cur?

Quartò. genæ, recta intentio.

Quartò, S. Bernard. ſerm. 40. per *genas*, accipit rectam intentionem, quam Chriſtus oculis comparauit, Matth. 6. 22. oculos autem circumdant & ſuſtinent genæ. Vnde Cicero de Natur. deor. Genæ, ait, ab inferiore parte tutantur oculos ſubiectos, leniterq́ue eminentes. Suntq́ue binæ, quia in intentione conſiderari debent duo, ſcilicet res & cauſa, hoc eſt, quid intendas, & propter quid intendas. Audi Plinium lib. 11. cap. 37. *infra oculos malæ, quas priſci genas vocabant, duodecim tabularum interdicto radi à feminis eas vetantes; pudoris hæc ſedes. Ibi maximè oſtenditur rubor; infra eas, hilaritatem riſumq́; indicantes, buccæ.* Et paulò antè: *Grauiores alitum inferiore gena conniuent. Eadem nictantur, ab angulis membrana abeunte. Columbæ & ſimilia,* (vt turtures) *vtraq́; conniuent, &c. Extremum ambitum genæ ſuperioris antiqui cilium vocauere, vnde & ſupercilia. Hoc vulnere aliquo diductum non coaleſcit.* Talis prorſus eſt intentio, æquè ac caſtitas & pudor virginalis.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

PVlchræ genæ notant eximiam puritatem & verecundiam B. Virginis, quæ vt turtur aſſiduè gemebat mortem turturis, id eſt Chriſti dilecti ſui. Nam, vt ait S. Hieronym. libr. 1. contra Iouin. *Turtur auis pudiciſſima ſemper habitans in ſublimibus, typus eſt Saluatoris.* Hinc & ipſa pro filio in Purificatione obtulit par turturum, aut duos pullos columbarum, Lucæ 2. ac cum Ioſeph marito ſuo ſeruauit caſtitatem, non tantùm coniugalem, ſed & virginalem; ac poſt eius mortem, vidualem. Hinc api comparatur. Apes enim copulam carnalem neſciunt, ſed virgines concipiunt pariuntq́; ſuos fœtus, vti B. Virgo miro modo in ſe copulauit virginitatem & fœcunditatẽ, ſiue maternitatem. Audi S. Ambroſium lib. 1. de Virgin. *Digna virginitas, quæ apibus comparetur: ſic laborioſa, ſic pudica, ſic continens. Rore paſcitur apis, neſcit concubitus, mella componit. Ros quoque virgini eſt ſermo diuinus, quia ſicut ros, Dei verba deſcendunt. Pudor virginis eſt intemerata natura, Partus virginis fœtus laborum, expers amaritudinis, fertilis ſuauitatis.*

B. Virgo api comparata.

Collum tuum ſicut monilia.

Varia lectiones.

NOſter cum Septuag. legit כַּחֲרוּזִים *cacharuzim*, id eſt, *ſicut monilia*, iā legunt בַּחֲרוּזִים *bacharuzim*, id eſt, *in monilibus*, q. d. Collum tuum circumdatum eſt monilibus. Porrò Pagnin. & Rabbini *charuzim* interpretantur torques & margaritas perforatas, filo copulatas. Solēt enim matronæ, vt decorem ſibi concilient, collum ornare torquibus, & margaritarũ corona. At ſponſa hæc externis hiſce ornamentis non eget; ipſa ſibi ornamentum, ipſa margaritum eſt, ac verè Margarita nominari poteſt. Ita Orig. Theodor. & S. Bern. Huc facit illud S. Hieronymi ad Euſtochium: *Margarita eſt ſermo Dei, & ex omni parte perforari poteſt.* Eſt diſparata hic cõparatio; priùs enim genas ſponſæ comparauit turturi, hic collum comparat monilibus. Sic enim Hebræi diſparata ſæpè combinant. Vnde cap. 4. v. 1. oculos ſponſæ comparat columbæ, dentes gregibus, labia vittæ coccineæ, genas fragmini mali punici, collum turri, vbera hinnulis. Addunt nonnulli turtures ſæpè eſſe torquatos plumis colli extantibus, ideoq́; ſponſæ huic turtureæ dari torquem & monilia.

Turtures torquati plumis.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

Colli monile eſt obedientia.

PRopriè collo, quod oneri & iugo, æquè ac capiti ſubiicitur, ſignificatur ſubiectio & obedientia Eccleſiæ, qua Chriſto ſponſo, Deique legibus per omnia obedit, quæ eam non tam grauat quam ornat, vti monile; iuxta illud Prouerb. 1. 8. *Audi, fili mi, diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.* Vide ibi dicta. Hinc ſicut collum

lum non eſt rigidum, ſed tortile & verſatile in o- A mnes partes, quò caput iuſſerit, ideoque rotundum: ſic & obediẽs, agilis & verſatilis eſt ad omnia opera, quæ Superior præceperit. Audi Ariſtot. lib. 4. de Partib. animal. c. 10. *Collum arteriæ gratia habetur: quippe quod eam atque etiam gulam protegat, amplexuq́; ſuo tueatur. Hoc ceteris animalibus flexibile & vertebris compactum eſt; at lupo & leoni oſſe perpetuo riget. Commodius enim ad robur, quàm ad ceteros vſus collum iis eſſe natura voluit.* Vnde Chald. vertit, *& quàm pulchra ſunt dorſa eorum, vt ſuſtineãt dorſum præceptorum meorum, & ſint ſuper eos ſicut iugum ſuper ceruices bouis, qui arat in aratro, & ſuſtentat ſe & dominum ſuum.* Sic & Theodoret. & alij paſſim.

Hinc in Scriptur. quin & apud profanos, collũ flexile, ſubmiſſum denotat & obſequentem, collum verò durum, rebellem & contumacem. B Vnde illud Iſaiæ 48. 4. *Sciui quia durus es, & neruus ferreus ceruix tua.*

Secundò, ſicut collum medium eſt inter caput & corpus, ac capitis influxum & ſpiritus excipit, deriuatque in omnia membra, atque illa capiti connectit & ſubordinat: ſic & obedientia iungit ſubditos Superiori, eiuſque præcepta & conſilia, ſpiritum & virtutem, in illos deriuat.

Tertiò, ſicut collum continet arteriam, qua vitalem halitum trahimus, & gulam, qua in ſtomachum cibum traiicimus: ſic obedientia menti vitam, vitalemque ſpiritum aſpirat, ac cibum non corporalem, ſed ſpiritalem voluntati, quæ quaſi ſtomachus eſt animæ, ſubminiſtrat. Audi Ariſtot. lib. 1. Hiſtor. animal. ca. 12. *Collum quod inter pectus, & faciem eſt, cuius pars prior guttur, poſterior gula,* C *quantumq́; colli ipſius cartilagineum priorem obtinens ſitum, vocem tranſmittit & halitum, id arteria nominatum eſt: at verò quantũ interius carneum ſpinæ præiacet, Gula dicitur: pars autẽ poſterior colli extima, Ceruix appellata eſt.* Idem l. 3. de Part. animal. c. 3. *Collum, ait, capiti ſubiacet iis, quæ id habent animalibus: nõ enim omnia habent, ſed ea tantùm quibus ſunt partes illæ, quarum gratiã collum conditum eſt; hoc eſt guttur, & quæ gula vocatur. Guttur ſpiritus cauſa datum eſt; hoc enim ſpiritum animalia trahunt, & reddunt, & reſpirando & expirando: quamobrem quæ carent pulmone, collo etiam carent, vt genus piſcium. Gula eſt, qua cibus & potus deuoratur: itaque ea quæ carent collo, gulam hæc manifeſtam non habent.*

Hinc ſicut genæ notãt virgines in Eccleſia, ſic collum denotat Monachos & Religioſos, quorum profeſſio eſt obedientia, iuxta illud: *Collum* D *veſtrum ſubiicite iugo, & ſuſcipiat anima veſtra diſciplinam*, Eccli. 51. 34. *Iniice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum. Subiice humerum tuum, & ne acedieris vinculis eius*, ibidem c. 6. v. 25. Et: *Liga ea in corde tuo, & circumda gutturi tuo*, Prouerb. 6. 21. Sicut enim torques totum collum ambit & complectitur: ſic obedientia totum Religioſum, omneſque eius actiones, totamque vitã complectitur, vt nihil ei agere liceat, niſi quod Superiori libeat. Inſuper ſicut torques è margaritis contextus plurimas continet margaritas: ſic obedientia omnes virtutes. Sola virtus eſt obedientia, quæ ceteras virtutes menti inſerit, inſertaſque cuſtodit, ait S. Gregor. 35. Moral. cap. 10. Quare obedientia eſt corona, & roſarium virtutum omnium.

Obedientia eſt corona virtutum.

Porrò pro *monilia* Septuag. vertunt, ὁρμίσκους, quod Primò, S. Ambroſ. ſer. 3. in pſal. 118. vertit, *redimicula*, q. d. Obedientia collum obedientis & Religioſi non tam deprimit, quàm redimit, & inſtar torquis decorat & coronat. Hinc Religio dicitur à religando, quòd mentem antea à Deo per peccatum diuulſam, religet Deo. Quid autem nobilius, quàm religari & copulari Deo? Audi S. Ambroſ. *Ceruix tua ſicut redimicula. Portate Chriſti iugum; ſuaue eſt, ſi ornamenta putes ceruicis tuæ eſſe, non onera, attolle ergo oculos tuos ad Dominum Deũ tuum, & quære Deum, & inuenies. Erige ceruicem; redimicula, non vincula geris. Muta quoque animalia redimiculis gaudent, & phalerari ſibi magis, quàm nudari videntur. Genæ ſicut turturis, præferent inſignia verecundiæ: redimicula ceruicis, libertatis attollent fiduciam: leue eſt enim iugum Chriſti, & ideo ceruix eo non premitur, ſed leuatur.* Hinc Orige. hom. 2. ex quatuor, per *redimicula* accipit *obedientiam Chriſti vſque ad mortem*; hæc enim totam vitam eius redimiuit, id eſt, circumdedit & decorauit, obedientiæ ergo Chriſti cenſet comparari obedientiam Eccleſiæ: *Magna,* inquit, *in hoc laus ſponſæ eſt, magna Eccleſiæ gloria, vbi imitatio obedientiæ eius exæquatur obedientiæ Chriſti, quem imitatur.*

Religio à religando.

Nyſſenus autem τὸ ὁρμίσκους, id eſt, redimicula, deriuat ab ὅρμος, id eſt portus, eò quòd torques curuentur inſtar portus, qui lunæ falcatæ formam habet; vnde dicta Panormus, nobilis Siciliæ ciuitas, q. d. Omnis portus, vel per omnia portus, eò quòd naues vndique illuc conueniant & confluãt. Obedientia ergo Religioſo eſt quaſi portus, quia contra omnia pericula & tentationes præſtat ei ſecuritatem, vt conſcientia quieta & tranquilla vitam omnẽ exigat in lætitia. Quocirca Climacus gradu 4. *Obedientia, inquit, eſt perfecta abnegatio propriæ animæ & proprij corporis, mors voluntaria, vita ſine ſollicitudine, nauigatio ſine damno, ſepultura voluntatis, via humilitatis, & quaſi ſi quis dormiendo iter faciat.* idemque addit, *Viuere in obedientia nihil aliud eſſe, quàm ſuum onus aliorum humeris imponere, natare ſuper aliorum vlnas, & ſuſtentari in aquis ne mergamur, ſed ſine periculo hoc grande pelagus huius vitæ tranſeamus, & quidem breuiſſimã nauigatione.* Cauſa à priori eſt, quòd obediens regatur à Deo: Deus enim Superiores illi conſtituit, per quos eum gubernat. Quis autem errare metuat gubernante & ducente Deo, imò iubente? Scitum eſt illud Chriſti: *Qui vos audit, me audit,* Lucæ 10.

Obedientia portus.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Collum, id eſt, ſtatus ſubiectionis, monet animam. Primò, obedientiæ, quam debet Deo & Superioribus; ſecundò, humilitatis; tertiò, patientiæ: hæ enim duæ ſunt comites, imò fulcra obedientiæ, ſine quibus illa ſtare nequit. Ita S. Ambroſ. lib. de Iſaac & anima cap. 4. *Laudatur,* inquit, *anima, quòd caliſti ſibi illuminante præcepto iam ſpecioſa, iam pulchra ſit, quæ vultu præferat caſtitatis decorẽ, & redimicula ceruicis attollat; in qua ſunt* patien-

Collum eſt humilis & patiens obedientia.

patientiæ & humilitatis inſignia. Quocirca S.P.N. A Ignatius in regul. modeſtiæ ſancit, vt noſtri ceruice nõnihil inflexa incedant, vt hac forma humilitatem & modeſtiam præ ſe ferant: *Caput*, inquit, *teneatur rectum cum moderata inflexione in partem anteriorem, ad neutrum latus deflectendo. Oculos demiſſos vt plurimum teneant.* Ita inceſſit Chriſtus Dominus, de quo ſic ſcribit Nicephor. lib. 1. hiſt. cap. 40. *Collum eius ſenſim decliue, ita vt non arduo & extento nimiũm corporis ſtatu eſſet.*

Audi & tres Patres apud Theodor. *Collũ pulchrum effectum eſt ſicut monilia. Neque enim tibi ferreum eſt collum, vt propter ſuperbiam flecti nequeat, ſed propter modeſtiam facilè verti poſſit, vt monilia ex auro elaborata: cuius quidem auri probitatem ac puritatem, humilitas tua ſimplicitate non ficta imitatur. Quod ſi minimè ſimulatam humilitatem monile ſignificat, vt dictum eſt ſponſæ Chriſti collum tamquam monilia cõ-* B *mendatum, & virtutum indicat multitudinem, & implicitam in ſingulis virtutibus humilitatem. Quemadmodum enim monile recta figura priùs ab artifice conflatur, deinde in circulum accommodatè ad vſum circũflectitur: ſic homo virtute perfectus, cùm abſoluta vitæ moderatione rectus ſit, ceteris compatiendo per humilitatem flectitur atque demittitur.* Subdunt deinde collum eſſe rationem: *At collum humilitate circumdatum, eſt animi ratio, quæ vt collum reliquo corpori caput contingit, ſic ipſa mentem cum ſenſibus connectit, dum ex virtutum habitu mentem per actiones ſenſibus applicat, ſenſuſq́; rurſum ex virtutum præſcripto ad mentem reducit. Flectitur item per humilitatem, dum nõ ex propria extollitur dignitate, ſed ex pulueris ac materiæ abiectione demittitur.*

Religioſorũ ſcapulare, obedientia admonet.

Hac de cauſa Religioſi collo iniiciunt *ſcapulare*, æquè ac Pontifices in lege veteri collo inii- C ciebant *ephod*, quod vtroſque admonet obedientiæ & patientiæ, ſicut monile è collo pendens virgines admonet pudicitiæ, ac viros generoſitatis, viriliſque virtutis. Inde enim dictum eſt monile, quòd virtutis admoneat. Nam primò ob aliquod egregium facinus dari ſolebat ingenuis iuuenibus. Vnde Ouid. 10. Metamorph.

Monile à monendo dictum.

Dat digitis gemmas, dat longa monilia collo.

Sic & Græcum ὁρμίσκος, id eſt, monile, alludit ad ὁρμὴν, id eſt, impetũ & impulſum, quòd illum ad præclara virtutis opera viris & viraginibus iniiciat; ſicut Hebr. חָרוּז *charuz*, id eſt, monile vel torques, alludit ad חָרוּץ *charuts*, id eſt, expeditus, ſtrenuus, acer ad heroïca facta: tali enim debetur monile & torques. Vnde T. Manlius à torque, quem Gallo ad Anienem occiſo detraxit, D Torquati cognomen accepit, teſte Liuio.

Torquati qui

Rurſum, militibus ob rem ſtrenuè geſtam, à duce torques aureus in collum iniiciebatur, indeq́ue Torquati dicebantur; erantq́ue duorum generum, ſimplares & duplares. *Torquati*, inquit Vegetius l. 2. *duplares, torquati ſimplares erant: quibus torques aureus ſolidus virtutis præmium fuit: quem qui meruiſſet, præter laudem, interdum duas conſequebatur annonas, duplares duas, ſimplares vnam.* Sic torque & monilibus à Chriſto ſponſo decoratam ſe gloriabatur S. Agnes, dum præfecti Vrbis filio ſuas nuptias ambienti, cum ſtomacho reſpondit: *Diſcede à me fomes peccati, pabulum mortis: nam multo te nobilior ditiorq́; ſponſus ſubarrhauit me: qui cùm ſit rex cæli & terræ, aureo veſtitu ornauit me, & aures meas decorauit inſignibus margaritis, & collum monili-* A *bus atque fulgentibus gemmis*, vti fusè refert S. Ambroſ. ſerm. 90.

Secundò, Nyſſenus homil. 3. per *collum* cenſet notari circumſpectionem, & prouidentiam animæ ſanctæ. *Sicut enim equus*, inquit, *collum in orbem gyrans, ad omneſq́ greſſus aſpicit necubi in ſaxa impingat, aut in foſſam ruat, ſed inoffenſo pede gradiatur: ſic anima ſancta omnes ſuas actiones & greſſus proſpicit & circumſpicit, necubi labatur aut ceſpitet, ſed directo curſu ad Deum feſtinet.* Huc accedit Iuſtus Orgel. qui per *collum* accipit cõtemplatiuos, qui legem Dei ruminantes, eamdem docendo in alios effundũt: hi enim ſunt Eccleſiæ monilia.

Collum eſt circumſpectio.

Tertiò, S. Gregorius in pſal. 5 pœnit. per *collũ* accipit fidem: *Collum*, ait, *fides eſt, per quam Deo fidelis quiſque iungitur, & quaſi per collum capiti ſuo Chriſto Eccleſia, quæ eius eſt corpus, vnitur: & quia fides ſine* B *operibus mortua eſt, quaſi collum ſponſæ monilibus circumdatur, dum fides ſanctæ animæ operibus decoratur, ideoq́; ei dicitur: Collum tuum ſicut monilia.* S. Bernardus verò ſer. 41. per *collum* accipit intellectũ purum & ſimplicem: *Annon*, inquit, *tibi videtur colli vice fungi intellectus, per quem tua anima traiicit in ſe ſpiritus vitalia alimenta, atque in quædam transfundit viſcera morum affectuumq́; ſuorũ? Hoc ergo ſponſæ collum, id eſt, purus, & ſimplex intellectus, cùm nuda & aperta veritate ſatis per ſeipſum reniteat, non indiget ornamẽto, ſed ipſum magis tamquam pretioſum monile animam decenter exornat, ac proinde ſimile monilibus ipſis deſcribitur. Bonum monile veritas, bonum puritas ſiue ſimplicitas, bonum planè monile ſapere ad ſobrietatem. Philoſophorum, vel hæreticorum intellectus non habet: hũc in ſe puritatis veritatiſq́; nitorem, & ideò multam curam gerunt ipſum colorare & fucare phaleris* C *verborum, & verſutiis ſyllogiſmorum, ne ſi nudus appareat, falſi etiam appareat turpitudo.*

Collum eſt fides.

Collum purus intellectus.

Symbolicè: Caſſiod. S. Greg. Beda, Aponius, Philo Carpath. & Anſelmus per *collum* accipiũt doctores & prædicatores. Audi S. Gregorium hic: *Per collum ſponſæ prædicatores ſanctæ Eccleſiæ deſignantur. Monilibus prædicatores comparantur, vel quia Eccleſiæ ſunt ornamentum, vel quia Eccleſiam muniunt vt pectus monile; vel à rotunditate, id eſt, perfectione. In monilibus gemmæ in auro ponuntur. Per aurum quippe ſapientia, per lapides opera exprimuntur. Collum ergo ſponſæ ſicut monilia exiſtit, quia quilibet rectus Eccleſiæ prædicator & ſapientiâ interiùs ſe induit, & opera exteriùs exercet, quæ in ſapientia videt.*

Collum ſunt doctores.

D

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

HÆc omnia iam dicta præ omnibus eximiè conueniunt B. Virgini. Inſuper Rupert. per monile colli accipit ſilentium B. Virginis: *Sicut*, inquit, *monilia muniunt matronarum pectora pudica, vnde & dicuntur monilia, eò quod pectus muniant, ne quis extraneus, id eſt, impudicus, manum ſuam iniiciat: ita & collum tuum munit verba tua, non ſolùm ne quid otioſum aut noxium, ſiue inordinatum per vocem erumpat; verùm etiam ne ipſum bonum tuum, ſecretum tuum, diuinum myſterium tibi creditum, leuiter viam vel vocem inueniat, vt auris aliena, ſiue filia aliqua, quamuis videatur eſſe filia Ieruſalem, quæ fortè cuſtodire neſciret huiuſmodi margaritas, ſicut cuſtodiri o-*

portere

oporteret propter porcos, maximeq́; propter Herodem & eius complices, intelligat. Verè igitur pulcherrima mulierum, pulcherrima in genis, pulcherrima in collo, id eſt, tam oculorum, quàm verborum tuorum moderamine decentiſſimo.

VERS. 10. *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.*

Variæ verſiones.

MVRENVLAS AVREAS FACIEMVS TIBI VERMICVLATAS ARGENTO] q.d. Aureis obedientiæ legibus & regulis, argento ſapientiæ diſpunctis te decorabimus. Hebr. *catenulas auri faciemus tibi punctatas argento;* Septua. *ſimilitudines* vel *ſimulachra auri* (Symmach. *inſignia aurea;* Quinta editio, *tortilis auri*) *faciemus tibi cum ſtigmatibus ſuis, diſtinctionibus argenti;* Symmach. *cum varietatibus;* Quinta editio, *in miliis*, id eſt, in punctis minutis *argenti;* alius; *cum variegaturis;* Vatablus, *ornamenta conuenientia ex auro faciemus tibi cũ notis vel clauis argenteis.* Noſter optimè vertit, *vermiculatas argento,* id eſt, argenti punctis variegatas, inſtar vermiculorum quorumdam, quorum tergum variis colorum notis diſpungitur; aut qui noctu inſtar argenti nitent & reſplendent. Syrus vertit, *cincinnos aureos faciemus tibi cum laminis,* vel *bracteis argenti;* Arabicus, *imagines,* vel figuræ, vel ſculptilia *auri fient tibi, ſimillima tibi.*

Murenulæ quid.

Murena piſcis eſt idem cum anguillâ, vel certè illi perſimilis, vt patet ex eius effigie, quam exhibet Aldrouandus & Rondeletius de Piſcibus in Murena: inde murenula vocatur colli aurum, quod ſcilicet auro in virgulas lenteſcente; quâdam ordinis flexuoſi catenâ contexitur, ex piſcis vtique imagine vocabulo conformato, ait ex S. Hieronymo Cælius Rhodig. lib. 4. c. 2. Rurſum ſicut murena variis notis quaſi punctis diſtinguitur, ſic & murenula vermiculatur & diſtinguitur punctis argenti. Vnde Plinius lib. 9. c. 23. *In Gallia Septemtrionali,* ait, *murenis omnibus dextera in maxilla ſeptenæ maculæ, ad formam Septemtrionis aureo colore fulgent duntaxat viuentibus, pariterq́; cum anima extinguuntur.*

Murenulæ ergo *aureæ* ſunt virgulæ auri flexuoſo contextu, ac punctis & maculis variegatæ; itaque murenæ piſci, qui ſe flectit in orbem, perſimiles, ſiue manus, ſiue caput, ſiue aliud membrum cingant & ornent. Propriè tamen ſunt capitis & colli, vt indicat S. Hieronymus ad Marcellam ep. 15. vbi laudans B. Aſellam: *Aurum colli ſui,* inquit, *quod murenulam vulgus vocat, quod ſcilicet metallo in virgulas lenteſcente, quadam flexuoſi ordinis catenâ contexitur, abſque parentibus vendidit.* Quem ſecutus Caſſiodorus; *Murenulæ,* ait, *ornamentum ſunt colli virginalis & puellarũ: videlicet virgulæ auri perplexæ, intermixtis nonnumquam pulchrâ varietate ſubtiliſſimis argenti filis. Et hoc eſt quod dicit, Vermiculatas argento, hoc eſt, in modum vermium terrenorum, quos lumbricos dicunt, diſtinctas & inter ſe coniunctas. Murenulæ autem dicuntur à ſimilitudine piſcis marini, qui murena vocatur.* Vnde Aponius legit, *catenulas aureas faciemus,* quas non collo, ſed auribus ornandis tribuunt S. Anſelmus & Bernard. Meliùs Iuſtus Orgel. Murenulæ, ait, ſunt ornamentum à capite deſcendens, quo ceruix ornatur. Denique murena dicitur à *μύρειν*, id eſt fluere, ait Euſtathius, eò quòd, teſte Macrobio, præ pinguedine in ſumma aqua fluitet, nec ſe mergere poſſit, ſole nimirùm torrefacta. Vnde Martialis lib. 13. epigram. 77.

Quæ natat in Siculo grandis murena profundo,
Non valet exuſtam mergere ſole cutem.

Sic pariter circà collum fluitat murenula aurea, & ſolis radiis percuſſa effulgurat.

In Hebræo eſt חורי *thore,* quam vocem Vulgatus paulò antè vertit, *turturis.* Vnde nonnulli hîc turturem vel turturellam, ſed fluuiatilem, putà trutam, accipiunt: hîc enim piſcis vti pulcherrimis maculis diſtinguitur, ità ſaniſſimus æquè ac ſapidiſſimus eſt: hinc & Quinta editio vertit, *tortilis auri,* inſtar turturis, vel trutæ aut murenæ. Vnde & nonnulli cenſent turturem hebr. dici תור *tor,* quaſi *tortilem,* eò quòd tortili collo תור *tur,* id eſt, circumſpiciendo iugiter exploret, num alicubi comparem ſuum abſentem reperire & videre queat. Alij *thore* vertunt, diſpoſitiones, ordines, ſeries, quales ſunt in nexu annulorum & bractearum in catenulis: Noſter optimè vertit, *murenulas,* id eſt, catenulas & torques aureos.

Alludit ad illud pſalm. 67. 14. *Si dormiatis inter medios cleros* (eritis ſicut) *pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri.* Cenſent S. Gregor. Caſſiod. & Beda hæc eſſe verba ſponſi. Meliùs Iuſtus Orgel. Anſelm. Rupert. & S. Bernardus, cenſent eſſe verba ſociorum ſponſi; vnde aiunt: *Murenulas aureas faciemus,* in plurali; non *faciam,* in ſingulari.

PRIMVS SENSVS. ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Murenulæ aureæ, quid. Reſp. Primò. tabulæ decalogi.

QVæritur, quidnam murenulæ aureæ ſignificent?

Primò, Chald. accipit tabulas decalogi à Deo datas Moſi in Sina: ſic enim vertit, *tunc dictum eſt Moſi: Aſcende ad firmamentum, & dabo tibi duas tabulas lapideas, exciſas ex ſapphiro throni gloriæ meæ, & ſplendidas ſicut aurum optimum, ordinatas per lineas, ſcriptas digito meo, in quibus ſcripta ſunt decem verba, quæ expurgata ſunt magis quàm argentum, quod expurgatum eſt ſeptem vicibus: dabo autẽ eam per manum tuam populo domus Iſrael.*

Secundò. intelligentia Scripturarum.

Secundò, Caſſiodor. S. Gregorius, Beda, Iuſtus, Aponius & Anſelmus, per *murenulas* accipiunt chariſma intelligentiæ S. Scripturarum; quæ aureæ dicuntur, vel propter ſapientiã claritatemque ſenſus ſpiritalis, vel propter charitatem, quam edocent: vermiculatæ autem argẽto aſſeruntur, vel propter nitorem eloquentiæ, vel propter ſonoram prædicationẽ: vel, vt ait S. Anſelmus, vt ſciant doctores ſacræ Scripturæ ſententias diſpenſare pro cuiuſque captu & fructu: vel, vt Aponius, *vermiculatæ* dicũtur, quia diuerſas continet prophetias, alias Chriſti conceptioni, alias natiuitati, alias paſſioni, alias reſurrectioni, &c. congruentes, quæ quaſi intertextæ argenti vermiculatione, eleganter coruſcent: Huc accedunt Nyſſenus, S. Auguſtinus, Origenes, Theodoretus, & tres Patres, qui per *murenulas* accipiunt cognitionem ſacrarum Literarum, ac præſertim figurarum veteris teſtamenti.

quòd ſi ob perſecutiones & ærūnas id ignoras, abi poſt tuos greges & paſtores, ab illis audies te laudari, tuamque pulchritudinem plenis buccis concrepari. Verùm hic ſenſus videtur impertinens; non enim reſpondet interrogationi ſponſæ quærentis, nō, an ipſa ſit pulchra, ſed, vbi ſpōſus paſcat & cubet in meridie.

Tertius. Tertiò, Titelman. & alij cenſent hæc dici per ironiam. Pupugerat enim ſponſa ſpōſum ſtimulo zelotypiæ dicens: *Ne vagari incipiam:* quare ſponſus ſtimulum hunc in eam iocando reflectit, veluti ſi amator quiſpiam volens perſuadere ſponſæ, quòd nuſquam alibi ſic poſſit, vt apud ipſum, commodè & honorificè tractari, ita eam alloquatur: Si ignoras temetipſam, ô ſponſa mea: ſi nondum tibi ſatis cognita eſt conditio tua, in qua apud me agis; egredere, & abi poſt amatores alios, illicque operam da tuis voluptatibus & deſideriis explendis, vt videas & experientia ipſa tandem cognoſcas, quàm ſit diſſimilis tua conditio ab illis, quæ aliis adhærent amatoribus. Huc accedunt Caſſiodor. & Beda, qui exponunt per comminationem, q.d. Si ignoras, ô ſponſa, quòd pulchra facta ſis per baptiſmum, & pulchrior futura per tribulationum, quas tibi idcirco immittere decreui, tolerantiam, egredere à meo conſortio, & errantium actus imitare. Et S. Gregor. hic: *Quiſquis*, inquit, *neſcit ſe in hoc poſitum, vt tentationes per ſufferentiam vincat, à familiaritate Chriſti recedit; quia in bello poſitus cum Domino ſuo pugnare recuſat.*

Quartus, genuinus. Quartò & genuinè, videntur hæc eſſe verba non ſolius ſponſi, ſed & ſociorum eius; vnde & mox ſocij hi aiunt: *Murenulas aureas faciemus*, in plurali, non *faciam*, in ſingulari, vti ibidem notant Iuſtus, Rupert. Anſelm. & S. Bernard. Spōſus ergo non per ſe, ſed per ſocios ſuos reſpondet ſponſæ: *Si ignoras te*, id eſt, tuas vias, tuos greſſus, quibus ad me tendis. q.d. Si ignoras iter & viam, quam inſiſtere debeas, vt ad locum, in quo paſco & cubo in meridie, peruenias, *abi poſt veſtigia gregum tuorum.* Hebr. *exi tibi in calcaneis ouium*; Septuag. *egredere tu in veſtigiis gregum* (τὸ enim *tuorum* non eſt in Hebræo, nec in Græco) Symmach. *egreſſa vade ſecundùm veſtigia gregum*, hoc eſt, ſequere fidem, vitam & mores priſcorū fideliū, qui Deo placuerūt, putà Patriarcharum & Prophetarum. Hi enim ſunt tui, id eſt, non tam ad legem veterem, quàm ad nouam, Chriſtique Eccleſiam pertinent, teſte S. Auguſt. *Paſce hædos tuos iuxta tabernacula paſtorum*, id eſt, infirmos tuos fideles & peccatores, qui malè olent, vt hirci & hœdi ob putidam concupiſcentiā, paſcito iuxta tabernacula paſtorum, id eſt, iuxta Eccleſias Apoſtolorum, & eorū qui Apoſtolis ſucceſſerunt: ab iis enim in fide & virtute firmabuntur, & à concupiſcentiis curabuntur; quare ibi inuenient ſponſum animæ ſuæ Chriſtum in meridie, id eſt, fulgore doctrinæ & feruore charitatis, recubantem, ſuoſque fideles per Apoſtolos viroſque Apoſtolicos paſcentem. Alludit grammaticè ad hœdos, qui naturali inſtinctu agnoſcunt matres, eaſque ex odore agnoſcentes illico ad illas confugiūt. Fingitur enim hic ſponſa hœdos paruulos & infirmos paſcere, & lactare iuxta tabernacula paſtorum, qui hircos & capras adultas paſcunt: quare ex hœdis, qui ex odore agnoſcunt & aduolant ad vicinas capras quaſi matres ſuas, agnoſcit ſponſa paſtrix vbi ſit ſponſus paſtor ouiū & caprarum.

Paraphraſi. Senſus eſt ergo. q.d. ait Hortolanus: Si quando, ô Eccleſia ſpōſa mea pulcherrima, inter maximas perſecutiones, & rerum omnium difficultates perplexa, & inops conſilij hærebis, obſerua maiorum tuorum fidem, & in perferendis malis infractum animum, quæque illi his veluti pedibus ſuis difficiles ingreſſi vias, reliquerunt impreſſa veſtigia, heroïca ſua facta, raræ fortitudinis ac conſtantiæ, tibi tuoque gregi imitanda exempla. Iiſdem tu quoque ingredere pedibus, eadem tere veſtigia, eam rectam tuque & grex tuus perpetuam tenete viam: ea vos proculdubio, ad mea paſtorum Principis, aliorumque inſignium paſtorum perducet mapalia, in virentibus, irriguis & opacis Iſraeliticorum montium locis ſixa. Ibi nullum, qui te deceptam vitiet, aut ſollicitet, offendes pſeudo Chriſtum, nullum pſeudo prophetam; ſed me ipſum, qui te incorruptam perpetuo ſeruaturus ſum & illibatam; verū Chriſtum & legitimum ſponſum tuum, meoſque, qui gregem meum ex animi mei ſententia, doctrina ſana & ſcientia paſcant, fidos paſtores. Ibi iubeo vt paſcas hœdos tuos, tuos inquam filios tibi recens natos, quin & adultos, ſed moribus adhuc & iudicio neophytos, laſciuientes, auribus prurientes, rerum nouarum cupidos, & voluptatum (quarum virus redolent) magis quàm mei amatores. Ibi tuos hœdos à meridiani ſolis incommodis tutos, cum reliquo meo grege iubeo vt facias accubare, prædicando verbum opportunè, importunè, obſecrando, increpando cum omni patientia & doctrina.

Huc accedit Chaldæus, qui de more Iudæis hæc applicans ſic vertit, *dixit ſanctus & benedictus Moſi Prophetæ: Tu poſtulas vt deleatur illis exiliū, Synagoga, quæ comparata eſt puellæ pulcherrimæ, & quam anima mea diligit, ambulet in viis iuſtorum, & ordinet orationem ſuam in ore Præfectorum ſuorum, & deducat generationes ſuas, & doceat filios ſuos, qui comparantur hœdis caprarum, vt ambulent in domum Eccleſiæ, & in domum doctrinæ: & propter illud meritum ſuſtentabuntur in captiuitate, donec mittam eis regem Meſſiā, qui ducat eos in requiem ad tabernaculū ipſorum, quod eſt domus ſanctuarij, quam ædificabunt ei Dauid & Salomon paſtores Iſrael.*

Minùs appoſitè aliqui paſtores non veros, ſed falſos hic accipiunt. q.d. Sequere veſtigia gregum, id eſt, fidem & mores priſcorum iuſtorum, ſic fiet vt etiam impunè hœdos, id eſt, fideles tuos imperfectos, ductare poſſis circa tabernacula paſtorum, perfidorū, inquam, illorum ſodalium, quos pertimeſcebas; ideoque decreui te ſimilem facere equitatui meo, robori & potentiæ, quam oſtendi in curribus Pharaonis, ſcilicet proſternendis & mergendis in mari rubro.

Denique ſolatur ſponſus animatque ſponſam, compellando eam, *ô pulcherrima mulierum.* q.d. Videris tibi, ô ſponſa, ſole perſecutionum decolorata & obfuſcata; at ſcito te ex dono & gratiâ Dei eſſe pulcherrimam mulierum. Id explicat & confirmat, dum ſubdit: *Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis, collum tuum ſicut monilia*, &c.

Tropol. Tropologicè: Primò, *ſi ignoras te, egredere*, &c. q.d. Cognitio ſui ipſius eſt via ad cognitionem Dei,

Primò cognitio ſui eſt via ad cognitionem Dei.

Dei,ſicut ignoratio ſui,eſt ignoratio Dei: cognoſcens enim ſuam infirmitatem, cogitur agnoſcere Dei gratiam & omnipotentiam, eamque ſupplex inuocare. Vnde Agapetus Diaconus Admonit.ad Iuſtinianum Imper. *Qui ſe nouit*, inquit, *Deum noſcet. Deum noſcens, Deo aſſimilabitur. Aſſimilabitur qui Deo dignus erit, qui nihil Deo indignum admittit, ſed cogitat quæ Dei ſunt, & quæ cogitat loquitur, & quæ loquitur facit.* Vide S.Bernardum lib.2.de Conſider.ad Eugen.ca.3. & S.Ambroſium ſerm.2.in pſal.118. & Origenem hic hom. 2.ex quatuor. Vnde S.Hiero.epiſt.22.ad Euſtochium: *Sis licet pulchra*, inquit, *& inter omnes mulieres ſpecies tua diligatur à me ſponſo tuo, niſi te cognoueris, & omni cuſtodia ſeruaueris cor tuum, niſi oculos iuuenum fugeris, egredieris de thalamo meo, & paſces hædos, qui ſtaturi ſunt à ſiniſtris.* Et S.Aug.ſerm.50. de Verbis Domin.ſecundum Ioan. B *Niſi*, inquit, *cognoueris temetipſam, quia vna es, quia per omnes gentes es, quia caſta es, quia colloquio peruerſo malorum ſodalium corrumpi non debes. Niſi cognoueris temetipſam, quia rectè mihi deſponſauit ille virginem caſtam exhibere Chriſto, rectéq; mihi teipſam exhibeas, ne malis colloquiis ſicut ſerpens Euam ſeduxit aſtutiâ, ſic & tui ſenſus corrumpantur à caſtitate mea. Niſi ergo talem cognoueris temetipſam, exi. Tu exi; aliis enim dicturus ſum: Intra in gaudiū Domini tui. Tibi non dicam, Intra, ſed, Exi; vt ſis inter eos, qui ex nobis exierunt, exi tu: ſed niſi cognoueris temetipſam, tunc exi, ſi autem cognoueris temetipſam, intra: ſi autem non cognoueris, exi tu in veſtigiis gregum, & paſce hædos tuos in tabernaculis paſtorum. Exi in veſtigiis, non gregis, ſed gregum, & paſce non ſicut Petrus oues meas, ſed hædos tuos in tabernaculis, non Paſtoris, ſed paſtorum; non vnitatis, ſed diſſenſionis.* C

Secundò.

Exeat homo à veteri homine, vt induat nouū.

Secundò, vt homo veniat ad Deum animæ ſponſum, oportet egrediatur ex ſuis affectibus & amoribus inordinatis, ac quaſi ex ſeipſo, vt ſcilicet exuat veterem hominem; ſic enim nouum, putà Chriſtum, induet. Vnde S. Ambroſ.de anima & Iſaac c.4. docet animam conciliare ſibi Dei præſentiam per ſui cognitionem & mortificationem: *Cognoſce igitur te*, inquit, *& naturæ decorem, & exi quaſi exuta vinculis pedum, & nudo exerta veſtigio, vt carnalia integumenta non ſentias, veſtigium mentis tuæ corporalia vincula non implicent, vt pes tuus ſpecioſus appareat*, &c. *Hoc eſt ergo quod ait: Exi tu in calcaneis gregum & paſce hædos tuos in tabernaculis paſtorum: quia per greges regnum intelligimus, eò quòd poteſtatis ſit gregibus præſidere; præſidet autem vnuſquiſque ſibi quadam poteſtate regali, ſi coërceat in ſe corporis luxus, & ſeruituti redigat carnē ſuā.* D *Ideò dictum eſt* Luc.17. *Regnum Dei intra vos eſt. Vnde pulchrè ait ad animam: Exi, id eſt, exi à ſeruitio, exi à carnis imperio atque dominatu; & exi non in carne, ſed in ſpiritu, exi ad regimen poteſtatis; ideoque addidit: Paſce hædos tuos, id eſt, rege ea, quæ in ſiniſtra tua ſunt. Nam ſi non regantur, facilè labuntur. Coërce petulantiam & laſciuiam tui corporis; edoma leues motus: paſce eos non in eis corporeis tabernaculis, ſed in tabernaculis paſtorum qui regere gregem norunt. Sunt enim amabilia tabernacula Iſrael, ſicut nemora obumbrantia ſuper flumen.* Hoc eſt quod Deus Abrahę, dùm eum ad ſe euocaret, præcepit dicens: *Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui*, &c. Geneſ.12. Hinc Ioannes Carmelita ſic explicat: Egredere, id eſt, temetipſam interſeca,

A mediamque concide, ita vt mentem ab appetitu diſtermines, ac duo quaſi agmina conſtituas. Altero quidem in agmine appetitum ſentientem, effrænesque ipſius motus recenſebis. Ab hoc verò agmine mentem voluntatemque ſegregabis, alterumque numerabis agmen, in quo teipſam repones, & indicto bello agminis primi colloquia commerciumque vitabis. Sic viam arripies luceque fruêris. *Abi poſt veſtigia gregum tuorum*, hoc eſt, poſt greges tradere, nō vt à motibus appetitus effrænis traharis, ſed vt quaſi verbere inflicto vrgeas, & quò mens vocat, rectè ire compellas: *paſce hædos tuos iuxta tabernacula paſtorum*, id eſt, ſenſus rebelles hœdorum more, dum recēs ſanguis efferuet, exultātes, cùm domueris, dictoque iam feceris audientes, ne patiaris otio ſe tradere, aut tam citò deſeras, ac ſi rebellare nequeB ant, neque ſoleant. Sanè ſi eos impunè agere permiſeris, fœdus reſcindent, ac in te vno conniſu irrumpent. Præſide igitur illis, acriterque cæde, ac ſimul paſce iuxta caſas mapaliáue paſtorum, qui ſunt viri rerum diuinarum conſultiſſimi, Apoſtolorumque poſteri ac heredes, qui ſaluberrimas ſpiritualium dogmatum herbas ſibi credito gregi carpendas porrigunt: quorum ſi dogmata toto pectore hauſeris, ad meridiem ipſorum ducatu ocyſſimè properabis.

Tertiò, anima vt Deum inueniat, debet ſequi veſtigia gregum, id eſt, Sanctorū, qui legem Dei ſunt ſecuti, ac eius in ſacra Script. dogmata velut pabula depauerūt. Eadem hœdos, id eſt, petulantes & effrenes concupiſcentię motus, refrenet ex diſciplina paſtorum. *Tertiò.*

Symbolycè, S.Bernardus greges Dei, ait, ſunt C creaturæ, ex quarum veſtigiis, id eſt, conſideratione, veſtigamus & peruenimus ad earum Creatorem, vti docet S.Thom.1.part.qu.5.art.5. & quæſt.47.ar.7. Vide S.Baſilium hom.11.Hexam. S.Auguſt.lib.10.Confeſſ.c.6. S.Gregorium 12. Moral.cap.8. Ita S.Antonius per hæc veſtigia ſponſi cubile, id eſt, Dei thronum & gloriam agnouit, vti refert Nicephor.lib.11.ca.42. Vnde S.Antonij hoc erat axioma, imò definitio mūdi: *Quid eſt mundus? Eſt liber diuinitatis. Cæli enim enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum*, pſal.18. *Symbolicè.*

Porrò Nyſſenus legit, *ſi non cognoſcis te ipſam, ô pulchra inter mulieres, egredere tu ex veſtigiis gregum, & paſce hædos in* (vel, vt alij codices habent, *pro*) *tabernaculis paſtorum*: ſicque explicant: *O anima, quæ ex nigra facta es pulchra, ſi eſt ſibi curæ, vt* D *longo tempore duret gratia & decor tuæ formæ, ne aberres poſt veſtigia eorum qui præceſſerunt, ſequere rationem, non vulgarem hominum conſuetudinem rationis expertem: non aſpicias ad pecudum veſtigia, quæ per calces eos ſignificant, qui vitæ terrenæ ſunt affixi*, &c. *Non eſt enim apertum, an ſit hædorum ſemita ea, quæ apparet, quam tu ſequeris: propterea quòd à te non cernantur, qui veſtigiis ſuis vitam triuerunt: poſtquam vitam tranſmiſeris, & in mortis ſtabulum incluſa fueris, timendum eſt ne in gregem hædorum adſcribaris, qui ad ſiniſtram collocandi ſunt, quos ignorans eorumque veſtigiis inherens ſecuta es.* Et Origen. qui ſic exponit, q.d. *Si non cognoueris te, quoniam regis es ſponſa, & à me facta formoſa, id tibi erit in pœnam, quòd nouiſſima fies in veſtigiis paſtorum; idq; non inter oues & iuſtos, ſed inter hædos & peccatores, cum quibus habi-*

tatis

Hædi, immundæ cogitationes. *tans non poteris habere partem mecum.* Huc accedit S.Gregor.*Per hædos*, inquit, *immundæ cogitationes deſignantur : per tabernacula paſtorum conuenticula hæreticorum exprimuntur.Qui ergo pugnare neſcit,iuxta tabernacula paſtorum hædos paſcit:quia quiſquis obſiſtentibus tentationum gladiis viriliter non reſiſtit,immundas cogitationes quaſi hædos laſciuos in corde nutrit, & efficitur ei ſimilis,etiam qui à fide recedit, Anima verò quæ ſponſa Chriſti effici concupiſcit, qualiter ſe habeat, Chriſtus eam docet, cùm ei per comparationē proximus dicit: Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te,amica mea.*

Et S.Bernard.ſerm.35.qui hæc accipit vt cōminationem.q.d. Si ignoras,id eſt,ſi non conſideras, non æſtimas, non contemplaris immenſa bona cæleſtia, quæ tibi partim dedi,partim promiſi, *Egredere de ſanctuario meo,corde tuo,vbi ſecretos ſacroſq́; veritatis ac ſapientiæ ſenſus dulciter haurire ſolebas,& magis tamquam vna de ſæcularibus,paſcendis & oblectandis tuæ carnis ſenſibus inuigilare.Hædos quippe(qui peccatum ſignificant,& in iudicio collocandi ſunt à ſiniſtris) dicit vagos & petulantes corporis ſenſus, per quos peccatum tamquam mors per feneſtras intrauit ad animam. Cui & bene congruit, quod ſequitur in Scriptura,iuxta tabernacula paſtorum.*

De B. Virgine. Denique Rupertus hæc adaptat B. Virgini, quæ pulcherrima fuit omnium non tantùm feminarum, ſed & creaturarum omnium, in cuius vtero quaſi in templo, imò quaſi in cælo, Chriſtus cubauit, quaſi Chriſtus ei dicat: Cùm non ignores te ipſam,quòd ſis mater Dei,ac benedicta inter mulieres, cognoſcis pariter vbi ego cubem,nimirum in tua fide & humilitate. Tu enim dixiſti : *Qui reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. Ergo ex fide & humilitate,imò fides & humilitas tota pulchritudo tua eſt, & hic eſt locus requietionis meæ;locus in quo dilectus tuus paſcendo & cubando delicietur in meridie,id eſt, in hoc tempore plenæ gratiæ, quando figurâ iam præteritâ res illuxit; vmbra depulſa, ſol veritatis aſcendit.*

VERS. 8. *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te,amica mea.*

Equitatus Pharaonis quis? PRo *equitatui* hebraicè eſt לְסֻסָתִי *leſuſathi*, id eſt,vt Septuag. τῇ ἵππῳ, id eſt,*equæ meæ*,vel potiùs *equitatui meo*;Syrus, *equa meæ in curru Pharaonis aſſimilaui te*;Arabicus,*nominaui* (laudaui,celebraui) *te, ô proxima mea, in equo meo in curribus Pharaonis.* Iam

Reſp. Primò. Primò, nonnulli cenſent Salomonem hic ſponſam ſuam comparare equæ cuidam currili lectiſſimæ generoſiſſimæ, & pulcherrimæ, qua præ deliciis ipſe vtebatur in agitandis curribus Pharaonis ; vel qua Pharao filiam ſuam curru vexit ad Salomonem, quaſi ſponſam ad ſponſum: quo ſymbolo ſignificatur , ſponſam cum ſponſo ſimilem eſſe equo & equæ,eumdem matrimonij vitæque currum pari conſenſu trahentibus: à iugo enim hoc equorum, matrimonium dictum eſt coniugium,quòd coniuges ſint,quaſi duo equi ad eumdem currum coniugati, vt matrimonij opera paribus humeris ſuſtineant, eiuſque difficultates paribus viribus ſuperent. Rurſum hoc ſymbolo ſignificatur ſponſam debere ſe moribus viri accommodare, & hunc viciſſim

A ſponſæ infirmitati ſe attemperare, ſicut in curru trahendo equi iugales alter alteri ſe accommodat.Significatur ergo hac equæ metaphora,mutuus ſponſi & ſponſæ amor, mutua obſeruantia, mutua concordia,mutuus labor,mutua obſequiā & officia. Sic Lyricus comparat virginem ſpecioſam equæ:

Quæ velut latis equa trima campis,
Ludit exultim, metuitq́; tangi.

Equa notat quatuor: Primò. Eccleſiæ velocitatem; Notum eſt prouerbium: *Equa Theſſala*. Igitur equa notat Primò,Eccleſiæ velocitatem: equæ enim velociores ſunt equis, vt maximè liquet in Hiſpanicis. ita Theodoret. Sponſus, ait, cùm ſponſam amoris æſtu percitam,& ad ſe feſtinanter currentem cerneret,equæ eripedi illam ſimilem aſſeruit.*Secundò. eius obedientiam;* Secundò,eius obedientiam & mortificationem , quòd cùm in gentiliſmo viueret B indomita , iam iugo Chriſti ceruices ſubmiſerit. ita S.Ambroſ.ſerm.2.in pſal.118. *Tertiò. amplitudinē;* Tertiò,amplitudinem, quòd celerrimè per totum orbem diſcurrerit,Chriſtique fidem propagarit.*Cœpit ſponſa Chriſti*, ait ibidem Ambroſ. *concordia & manſuetudine populari,eſſe ſublimis,& toto circumferri orbe tamquam curru,& equis velocibus ſupra mundum rapta aſcendit ad Chriſtum*, *Quartò. fœcunditatē.* Quartò , fœcunditatem:Ita S.Ambroſ.de Iſaac & anima ca.4.*Virtutis labor*, ait.*quærit victoriam, vt poſſit equæ illi, quæ Salomonis eſt,comparari, velox ad curſum, habilis ad partum; quoniam fœcunditas animæ deſideratur & quæritur. Huic equæ ſimilis æſtimatur hæc anima,hoc eſt,Propheticæ vel Apoſtolicæ virtutis: eò quòd in eorum annumeretur gregem,qui fœcunditate prædicationis ſuæ totius orbis terrarum ſpatia reſperſerunt , & quamuis in corpore conſtituti,nulla tamen curſus ſpiritalis ſenſe-* C *re diſpendia.*

Secundò. equitatus bellicus. Secundò, neruoſiùs hæc accipias de equitatu curruum bellicorū. Alludit enim ad equos bellicos, quos ſibi ex Ægypto à Pharaone coëmebat Salomon:Ægyptus enim optimorum equorum erat ferax.Vide hiſtoriam 3.Reg.4. vbi inter alia dicitur: *Habebat Salomon quadraginta millia præſepia equorum currilium, & duodecim millia equeſtrium*, &c. *Paraphraſis.* Senſus ergo eſt, q.d.Queſta es,ô ſponſa,te æſtu perſecutorum decoloratam,atque timere,ne rurſum vagando incidas in ſodales,id eſt,æmulos meos ac tuos: quare quæſiiſti,vbi cubem in meridie , vt ſub vmbra mea ab omnibus hoſtibus tuta ſecuraque quieſcas,ac hædos tuos petulantes paſcas & compeſcas iuxta tabernacula paſtorum: video te ad tantas difficultates, perſecutores & hoſtes expaueſcere ; addo ergo tibi D animum , dicoque me tibi daturum vires & robur tantum,vt ſimilis eſſe videaris equitatui bellico , quem Salomon comparauit à Pharaone, quo hoſtes omnes ſuperes. Ad bellum enim te voco, ac per te totum mundum mihi ſubiugare deſtino,vt principem mundi diabolū cum toto ſuo præſidio inde exigam; & quos ille in captiuitatem redegit fratres meos, ſuæ libertati reſtituam. Nimirum Apoſtolos viroſque Apoſtolicos ex te ſubmittā, qui velut equi generoſi maria terraſque celerrimè percurrant, & me ipſis velut inequitantem per medias hoſtium acies inuehant, ac populos vndequaque proſternentem circumferant. Per me namque ſola mea præpotenti dextera fretus,fortia & admiranda facinora edam, atque arduum & memorabile hoc bellum

lum tua, quaſi victoris equi & equitatus operâ A conficiam, vincam, & triumphabo. Hinc S. Ioannes mundi per Apoſtolos ad Chriſtum conuerſionem vidit repræſentari equo albo: *Ecce*, inquit, *equus albus, & qui ſedebat ſuper illum, habebat arcum, & data eſt ei corona, & exiuit vincens vt vinceret*, Apocal. 6. 2. Hac de cauſa ſponſam Eccleſiam cap. 6. verſ. 9. comparat caſtrorum aciei ordinatæ.

Tertiò currus Pharaonis, in mari rubro ſubuerſi. Rurſum, *currus Pharaonis* cum Aponio, Beda & S. Bernardo accipi poſſunt, non quos Salomon emit à Pharaone, ſed quos Deus proſtrauit in mari rubro. q. d. Tu, ô Eccleſia mea, a me aſſimilaberis equitatui meo, quem oppoſui equitatui & curribus Pharaonis, cùm pro Moſe & Hebræis pugnans eos profligaui, & in mare demerſi. Simili enim modo per te omnes tuos hoſtes infideles profligabo, ſed ita, vt ex infidelibus faciam fideles, ex hoſtibus amicos, ex rebellibus ſubditos, ex feris homines, ex mortuis viuos, ex dæmonibus angelos: quare eos per mare rubrũ, id eſt, per baptiſmum ſanguine Chriſti quaſi rubricatum, deducam in terram promiſſam, non in terra, ſed in cælis. ita Caſſiod. Anſelm. & Beda, qui & addit, id fieri duce columnâ ignis: & nubis, id eſt, gratiâ Spiritus ſancti. Vide dicta Exodi 14. Porrò equitatus Dei fuit angelicus: angeli enim pugnantes pro Deo & Hebræis proſtrauerunt Pharaonem. Vnde Ioannes Carmelita ſic explicat: *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te*, hoc eſt, angelo, quo tamquam equo meo vehebar olim, dum in ſinu Arabico currus Pharaonis euerterem, te ſimilem feci. Huc facit illud Habacuc 3. 15. *Viam feciſti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum*. Et v. 8. *Qui aſcendes ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio*, &c. Alludit ad pſalm. 67. 18. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium: Dominus in eis in Sina in ſancto*. Ille enim pſalmus 67. idem connubij Chriſti & Eccleſiæ argumentum tractat, quod Canticum hoc. Ita Chald. quem audi: *Quando egreſſi ſunt filij Iſrael de Ægypto, ſecuti ſunt Pharao & exercitus eius poſt eos in curribus, & in equitibus, & erat via clauſa eis à quatuor partibus, à dextris & à ſiniſtris erant deſerta plena ſerpentibus ignitis; & poſt tergum eorum erat Pharao impius, & exercitus eius, & ſimiliter ante eos erat mare careſtoſum. Quid fecit ille ſanctus & benedictus? reuelatus eſt in virtute potentiæ ſuæ ſuper mare, cùm ſuffocatus eſt Pharao, & exercitus eius, & currus, & equites; & equi eius: & ſimiliter periiſſet Iſrael, niſi Moyſes Propheta extendiſſet manus ſuas in oratione coram Domino: & auertiſſet iram Domini ab ipſis, & aperuerunt ipſe & iuſti generationis illius os ſuum, & dixerunt canticum, & tranſierunt in medio maris careſtoſi per ſiccum, propter meritum Abraham & Iſaac & Iacob, dilectorum Domini.* Huc accedit Origen. qui ſic exponit: *Si vis intelligere, ô ſponſa, quomodo ſcire te debeas, cognoſce cui te comparauerim, & tunc videbis talem te eſſe quæ turpari non debeas, cùm tuam ſpeciem cognoueris. Aſſimilata enim es equitatui meo in curribus Pharaonis: ſiquidẽ quantum differt equitatus meus ab equis Pharaonis, tanto melior es filiabus omnibus, tu amica mea.*

Haymo verò, per *equitatum* Dei accipit ipſos filios Iſrael ſaluatos in mari rubro, quibus ſimilis fit Eccleſia, quando per aquam baptiſmi ſaluatur.

Symbolicè. Symbolicè: Sotomaior cenſet hunc eſſe equitatum amoris, quo ſponſa deuicit, ſibique deuinxit ſponſum. q. d. Equidem, ô ſponſa chariſſima, vt primùm te vidi, totum me penitus tibi deuinxiſti, & planè animum meum quaſi expugnaſti eximia ſpecie & pulchritudine tua, vſque adeò fortiter & vehementer, vt non minùs fortis & potens mihi eſſe videaris in amore, quàm equitatus ille meus iunctus curribus Pharaonis, fortis & robuſtus eſt in bello ad pugnandum, & vincendum & profligandum populi Dei hoſtes: Sic Plato in Sympoſio, vel de Amore, inter alias amoris excellentias hanc ponit præcipuam, quòd potentiſſimus & fortiſſimus ſit, atque etiam ipſo Marte, id eſt, Deo bellatore, & auctore belli, fortior. *Amor triumphat de Deo.* Sic enim ibi ait: *Quod ad fortitudinem præterea attinet, neque Mars equidem amori reſiſtit. Neque* B *enim Mars amorem, ſed amor deæ amoris (vt fertur) Martem detinet. Potentius autem eſt id quod detinet, quàm id quod detinetur. Qui verò cæterorum fortiſſimo dominatur, omnium abſque dubio fortiſſimus iudicandus eſt.* Diuiniùs S. Bernard. ſerm. 64. exclamans: *O ſuauitatem, inquit, ô gratiam, ô amoris vim! Itáne ſummus omnium, vnus factus eſt omnium? Quis hoc fecit? Amor dignitatis neſcius, dignatione diues, affectu potens, ſuaſu efficax. Quid violentius? Triumphat de Deo amor. Quid tamen tam non violentum? amor eſt. Quæ iſta vis, quæſo, tam violenta ad victoriam, tam victa ad violentiam? Denique ſemetipſum exinaniuit, vt ſcias amoris fuiſſe, quòd plenitudo effuſa, quòd altitudo adæquata eſt, quòd ſingularitas aſſociata eſt.* Sic Boëtius libr. 2. de Conſol. metro 8. ait amorem cælo dominari: *Et cælo*, inquit, *imperitans amor*. Quin & ſponſus hic cap. 8. v. 6. *Fortis*, ait, *eſt vt mors dilectio*. C *Et cælo dominatur amor.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Primus ſenſus, equi Apoſtoli. PEr equam & equitatum Primò, Philo Carpathius legens, *equis meis*, & tres Patres apud Theodoretũ, accipiunt Apoſtolos, quibus quaſi equis inſidens Chriſtus profligauit currus Pharaonis, id eſt, Gentes infideles, eaſque ſibi ſubiecit, atque in iis velociter & fortiter quaſi equitando, currũ Euangelij ſui illicò circumegit per omnes gentes. Sic Eliæ curru igneo & equis igneis aſcendenti in cælum ſucclamauit Eliſeus: D *Pater mi (tu es) currus Iſrael & auriga eius*, 4. Reg. 2. 12. q. d. Tu, ô Elia, Iſraeliticum populum, vt currus, tuis meritis portabas, &, vt auriga, tuis conſiliis regebas. Quis te in cælum rapto iam Iſraelem portabit & reget?

Secundus, equitatus angeli. Secundò, Nyſſenus, Aponius & S. Bernardus per *equitatum* accipiunt angelos, qui vti olim quaſi equites Dei proſtrauerunt currus Pharaonis in mari, ita nunc proſternunt dæmones, & quoſlibet homines animam iuſti impugnantes.

Tertius, equitatus anima ad fidẽ conuerſa. Tertiò, Origenes hom. 2. ex quatuor, & ex eo Aponius, per *equitatum* accipiunt animas, quæ ex infidelitate aut peccato per prædicationem Apoſtolorum, & gratiam Chriſti traductæ ſunt ad fidem & ſanctitatem, itaque ex equitatu diaboli factæ ſunt equitatus & equæ Dei. nam vt hic ait

Tho-

Thomas Ciſtercienſ. *Omnes qui malè agunt, ſunt* A *equi in curribus Pharaonis; ſcilicet diaboli, à quo tamquam auriga diriguntur & agitantur*; ſed hi conuerſi fiunt equi Dei in curribus Chriſti, cũ fræ-num diſciplinæ eius ſuſcipiunt, iugum Euangelij portant, & ſpiritu eius aguntur. Vnde Aponius τὸ *in curribus*, explicat *ex curribus Pharaonis*. Hi enim à Chriſto ſeſſore ſinunt ſe flecti ad omne bonum, quocumque illi libuerit, atque ab omni malo licèt delectabili & cõcupiſcibili refrænari, vti dixi Apocal.6. v.2. *Mutato*, inquit Aponius, *magno ſeſſore magni efficiuntur equi, qui portant Spiritum ſanctum. Et in quibus ſolebat ſedere Pharao, qui diſperdens vel diſſipans eos interpretatur, qui vtique princeps intelligitur mundi, nunc vehitur in eis princeps cæleſtis militiæ, Chriſtus: & quos conſueuerant auctores vitiorum miniſtri Antichriſti trahere per ſaxoſa cõualia criminum, nunc à potentibus & manſuetis equis A-* B *poſtolis, vita exemplo, & ſanâ doctrinâ trahuntur per iuſtitiæ campos, in quibus rotæ ſunt voluntas & rationabilis ſenſus; temones, agens officium, per quem aut Pharaonis aut Chriſti vnuſquiſque efficitur currus. Et quàm ſunt ſplendidi veræ conſcientiæ auro obtecti, quàm refulgentes in omni ſancta conuerſatione hi, qui ex Pharaonis, Chriſti effecti ſunt currus, euidenter agnoſcitur, vbi eos Domini equi trahere aſſeruntur. Quibus etiam pro ſublimi laude animam ſuam aſſimulat Chriſtus dicendo: Equitatui meo, & reliqua.*

Currus conuerſorum.

Audi S.Gregorium: *Scimus quia equitatus Iſraeliticus, currus Pharaonis fugiens in mari demerſos reliquit, nec ſtatim terrã repromiſſionis intrauit; ſed priùs multas tentationes in eremo quadraginta annis ſuſtinuit, multos reges multis laboribus expugnauit, & ſic tandem quod promiſſum ſibi fuerat, laborioſè acquiſi-* C *tum ſuſcepit. Huic ſancta anima, ſponſi amica ſimilis efficitur, quæ priùs in baptiſmo omnia peccata ſua extincta quaſi Pharaonis exercitum reliquit: & poſt, dum inter huius mundi habitatores, malignos ſcilicet ſpiritus, viuit, imminentia vitia quaſi reges alienos proſternit & ſic tandem ad beatam terram, in qua cum ſponſo delectetur, peruenit.* Vide S.Bernard. ſerm. 39. vbi per *currus Pharaonis* accipit cuncta vitia, præſertim malitiam, luxuriam, auaritiã, ac ſingulis ſuos aurigas & equos conſimiles aſſignat.

Quartus. equa, anima Chriſti, & humanitas.

Quartò, Origen.hom.2.ex quatuor & Theodor. per equam accipiunt ſanctiſſimam Chriſti animam & humanitatem, cui inſedit diuinitas, eamq́ue velut auriga egit per tot heroïca virtutum omnium opera (humanitas enim Chriſti hic primaria eſt ſponſa, quàm Verbum, vt ſponſus ſibi deſpõdit, vti dixi in prooemio c.2.) Chri- D ſtus enim humanitati ſuæ aſſimilat animam iuſti, quaſi eam ſic alloquatur: Te animam propinquam meam factam, atque ideo propinquam appellatam, & reipſa nominis fructus aſſecutam, equæ dico eſſe ſimilem meæ, qua ego vtẽs Pharaonem intelligibilem ſubmerſi, tibiq́ue largitus ſum libertatem, iuxta illud: *Qui reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ*, Philip.3.21. Et: *Nos verò omnes reuelatâ facie gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquam à Domini Spiritu*, 2.Corinth. 3.18.

Quintus. equa, anima iuſti.

Quintò, S.Hieronym. in illud Habacuc 3.8. *Qui aſcendes ſuper equos tuos*, cenſet animam iuſti hic comparari equo propriè dicto, quòd inſtar equi ratione & voluntate carentis frenari & regi A ſe ſinere debeat ab auriga & ſeſſore Chriſto, ac dicere cum Pſalte: *Vt iumentum factus ſum apud te*, pſalm.72.23.

Anima ſancta, equitatus.

Pleniùs S.Bernardus, homil.39. oſtendit animam ſanctam, non tantum eſſe equam, ſed equitatum potentiſſimum Dei: *Nec miraberis*, inquit, *vnam animam equitatus multitudini ſimilatam, ſi aduertas quantæ in ipſa vna, quæ tam ſancta anima ſit, virtutum acies habeantur, quanta in affectionibus ordinatio, quanta in moribus diſciplina, quanta in orationibus armatura, quantum in actionibus robur, quantus in zelo terror, quanta denique ipſi cum hoſte conflictuum aſſiduitas, numeroſitas triumphorum.* Hanc autem multiplicem de hoſte victoriam, ita ſigillatim poſt nonnulla enarrat; *Ibi populus eductus eſt de Ægypto, hic homo de ſæculo: ibi proſternitur Pharao, hic diabolus: ibi ſubuertuntur currus Pharaonis, hic* B *carnalia & ſæcularia deſideria, quæ militant aduerſus animam, ſubruuntur: illi in fluctibus, iſti in fletibus; marini illi, amari iſti. Puto & nunc clamare dæmonia, ſi fortè contingat incidere in talem animam, Fugiamus Iſraelem, quia Dominus pugnat cum eo.*

Igitur anima obediens & ſancta eſt equus & equitatus Dei, quia ad obediendum & ad omne opus bonũ, quod iubet vel conſulit Deus promptiſſimè, velociſſimè, efficaciſſimè, totoq́ue ſpiritus impetu procurrit inſtar angelorum, de quibus canit Pſaltes pſal.103.4. & Apoſtol. Hebr.1. *Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

C

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus per equum & equitatum accipiens virgam Moſis, per quam velut per equitatum Deus Pharaonem proſtrauit & merſit in mari, aſſerit per eamdem denotari B. Virginem: *Sicut enim virga illa, ait, virgas maleficorum & incantatorum deuorauit, & omnem ſuperbiam Ægyptiacam obtriuit, ac deinde germinauit, fronduit, floruit & fructum protulit, non plantata, non ſucco terræ animata; ſed virtute cæleſti ſupra vſum naturæ prouecta: ſic tu pulcherrima mulierum, amica mea cunctam prauitatem hæreticam interemiſti, ſuperbiam diaboli deieciſti, conceptu florida, partu fructifera; virgo in conceptu, incorrupta in partu; virgo ante partum, incorrupta poſt partum. Nónne igitur pulcherrima es mulierum? Verè* D *pulcherrima.*

Hinc B.Virgo contriuit caput ſerpentis, id eſt, Luciferi, omniumq́ue eius aſſeclarum, Geneſ. 3. quales ſunt hæretici: quocirca B.Virgini verè & iure accinit Eccleſia: *Quæ ſola vniuerſas hæreſes in vniuerſo mundo interemiſti.* Id enim verè ei tribui, patet ex omniũ hæreticorum ætatumq́; hiſtoriâ.

VERS. 9. ***Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis: collum tuum ſicut monilia.***

Variæ verſiones.

PVLCHRÆ SVNT GENÆ TVÆ SICVT TVRTVRIS] q.d. Tua, ô ſponſa, (id eſt, Eccleſia & anima fidelis,) caſtitas, ac virginalis pudor relucet in genis tuis, æquè ac in genis turturis. Hebr. eſt תּוֹרִים *torim*, id eſt, *turturum* in plurali. Verùm plurale ponitur pro ſingulari. Vnde *turturis*

A *turis* vertit Noſter, & Septuag. Chald. & Rabbini *torim* vertunt, *inaures, gemmas, torques, margaritas, monilia*; R. Abraham, *murenulas, quæ depictæ erant inſtar turturis*; alij, *murenulas ad turturis ſpeciē effigiatas, quæ ex temporibus deſcendentes vſque ad genas eas mirè exornabant*. Vnde Vatabl. vertit, *venuſtæ ſunt genæ tuæ inter murenulas, & collum tuum inter monilia*; Syrus, *ſpecioſæ ſunt genæ tuæ cum cinchinis, & collum tuū cum torque*. Verùm meliùs vertit Noſter. Hebr. enim תור *tor* propriè turturem ſignificat per onomatopœiam à ſono vocis, quē gemendo turtur edit; non monile aut quid ſimile. Adde, Noſtrum & Septuag. in Hebr. legiſſe כַּתּוֹרִים *cattorim*, id eſt, *ſicut turturum*, non בַּתּוֹרִים *battorim*, id eſt, *inter turtures*, vel murenulas, aut monilia turturibus ſimilia. Denique aptiùs genæ ſponſæ turturibus, quàm monilibus B comparantur, quia turtures pudici ſunt, manſueti (vnde & carent felle) modeſti & verecundi, idq́; maximè oculis & genis repræſentant: *In genis enim eſt ſedes pudoris*, ait Plinius lib. 11. c. 37. Sic c. 4. v. 1. ait: *Oculi tui columbarum*: columbarum enim ſpecies vna ſunt turtures.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſiâ.

EXplicat, & per partes confirmat ſponſus per ſuos ſodales, quod generatim dixit ſponſæ: *O pulcherrima mulierum*. Vnde pulchritudinem genarum & colli eius hic repræſentat. q.d. Facies tua à ſole fuſcata ſplendet & nitet argenteorum C turturum fulgore. Alludit ad illud pſal. 67. *Si dormiatis inter medios cleros* (eritis) *ſicut pennæ columbæ deargentatæ*. Addit Nyſſenus, ne quis ex eo quòd ſponſam compararit equitatui, ac hœdorum eam paſtricem dixerit, eam laſciuam & luxurioſam æſtimet, quales ſunt equæ & hœdi; hinc vt hoc abſtergat, aſſimilare eā turturi, quæ perennem fidem compari ſeruat, ac caſtitatis eſt ſymbolum.

Communis Patrum expoſitio eſt per *genas pulchras* ſignificari hic verecundiam & caſtitatem ſpōſæ, putà Eccleſiæ: hæc enim prima & ſumma ſponſarum eſt dos, quæ maximè in genarum rubore & pudore reſplendet. Eccleſia enim non alium ſponſum, quàm Chriſtum amat, illum vnū cogitat & loquitur, ad illum abſentem inſtar turturis gemit & ſuſpirat. ita Origen. Theodor. Caſſiod. Nyſſen. S. Gregor. Philo, Beda, Iuſtus, Apo- D nius, Rupert. Anſelmus, Bernard. & S. Ambroſ. ſerm. 3. in pſal. 118. Vnde Sept. per interrogationem & admirationem vertunt, *quàm ſpecioſæ factæ ſunt genæ tuæ ſicut turturis?* vbi Origen. vrget τὸ *factæ ſunt*. q.d. Eccleſiæ genæ primitus, dum in gentiliſmo viueret, non erant ſpecioſæ; at poſtquam ſuſceperunt oſculum ſponſi in lauacro baptiſmi, ſpecioſæ factæ ſunt: quia poſt Chriſtum & per Chriſtum excoli cœpit caſtitas & virginitas. Notatur ergo hic magna virginum & continentium copia in Eccleſia Chriſti, per eiuſdem doctrinam & exemplum. Vnde Aponius ſymbolicè, per turturem accipit ipſum Chriſtum: huius enim virginalem verecundiam imitari ſatagit

Turtur Chriſtus.

A Eccleſia, vnde ſicut turtur abſente compare gemit aſſiduè: ſic Eccleſia continuò gemit & ſuſpirat ad Chriſtum, vt eo fruatur in cælis. Porrò Chald. pro turture vertens, inaurem & frænum maxillę, cenſet per illam notari obedientiam Synagogæ: *Quādo*, inquit, *egreſſi ſunt ad deſertum, dixit Dominus ad Moſen; Quàm pulcher eſt populus hic, vt dentur eis verba legis, & ſunt ſicut inauris in maxillis eorum, vt non recedant à via bona, ſicut non recedit equus in cuius maxilla eſt frænum.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſanctâ.

PRimò, ſicut turtur non niſi vnum admittit B marem, eoque mortuo vitam agit vidualem in continuo gemitu & luctu: ſic anima ſancta, nō niſi ſpōſum Chriſtum diligit, eiuſque paſſionem & mortem lūget aſſiduè, ac ad eum in cælis ſuſpirat: quare eius abſentiā deflet, vt crebrò eius genæ madeant piarum lacrymarum imbre. Turtur enim monogamus eſt, & femella amiſſo coniuge aquas vitat limpidiores, ne ſe in aquis conſpectâ, coniugis recordetur. Viduæ autem ideò in turturibus frequentiores ſunt, quòd mares, vt refert Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. animalium cap. 7. citiùs mori ſoleant, & minùs viuaces ſint. Hinc illud Virgilij:

Turturis & animæ piæ collatio.

Primò,

Nec gemere aëriâ ceſſabit turtur ab vlmo.

Turtur ergo ſymbolum eſt Primò, monogamiæ; Secundò, viduitatis; Tertiò, fidelitatis. Vnde Goropius Becanus in Saxonicis ab Hebræo תור C *tor*, & Latino *turtur*, dictum putat Cimbricum & Belgicum *trou*, id eſt, fidelitas per metatheſin, & *trouvven*, id eſt, nubere, & coniugi fidem coniugij dare; vti turtur eam dat turturi compari ſuo. Heliogabali nummus extat, in quo viſitur femina geſtans turturem cū hoc lemmate: *Militum fides*. q.d. Sicut turtur fida eſt ſuo compari: ſic miles fidus ſit ſuo duci. *Turtur*, ait S. Gregor. *poſtquam parem ſuum perdiderit ſemel, numquam alteri ſe iungit; ſed ſemper ſolitariè habitans in gemitu perſeuerat: quia quem diligebat, non inueniens, quærit. Sic ſancta quæque anima, cùm à ſponſo ſuo abſens eſt, ab eius amore non recedit, ſed in eius deſiderium ſemper anhelat & gemit: & dum illum quem valdè diligit, non inuenit, quia ab omni alieno amore ſe retrahit, quaſi in genarum verecundia caſtitatem cordis ipſo habitu & actu exteriori oſtendit.* Et S. Bern. de Modo bene viuēdi ad ſororem, c. 10. *Pulchræ ſunt genæ*, inquit, D *ſicut turturis. Natura turturis eſt, vt, ſi per occaſionem perdiderit coniugem, alterum ampliùs non quærat. O ſponſa Chriſti, aſſimilare & tu huic turturi, & præter Ieſum Chriſtum ſponſum tuum, amatorem non quæres alterum. O ſponſa Chriſti, eſto ſimilis turturi, & luge die ac nocte cum deſiderio Ieſu Chriſti ſponſi tui, quia iam aſcendit ad cælos, vt aliquando faciem illius videre merearis in dextrea Patris. Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis. In genis ſolet eſſe verecundia. Soror venerabilis, genas habes turturis, ſi præ verecundia Ieſu Chriſti ſponſi tui nihil contra voluntatem illius facis: genas habes turturis, ſi cum amore & reuerentia Chriſti ea quæ illi diſplicent poſtponis: genas habes turturis, ſi præter Chriſtum alterum amicum non diligis.* Similia habet S. Chryſoſt. hom. 8. de turture tom. 5.

Turtur, ſymbolum monogamiæ, viduitatis, & fidelitatis.

Secundò. Turtur amat ſolitudinem.

Secundò, turtur vt caſtitatem ſeruet, amat ſolitudinem, ac in locis remotis nidificat, pulloſq́; generat & nutrit, vbi ab hoſtium incurſu ſint ſemoti & tuti. Idē facit anima ſancta. Audi S. Bernard. ſerm. 40. *Omnino ſupra ſe eſt angelorum Domino deſponſari. An non ſupra te adhærere Deo, atque vnū ſpiritum eſſe cum eo? Sede itaque ſolitarius ſicut turtur, nihil tibi & turbis; nihil cum multitudine ceterorum, etiamq́; ipſum obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui, & concupiſcet rex decorem tuum.* (*Pſal. 44.*) *O ſancta anima, ſola eſto, vt ſoli omnium ſerues teipſam, quem ex omnibus tibi elegiſti. Fuge publicum, fuge & ipſos domeſticos, ſecede ab amicis & intimis, etiam & ab illo, qui tibi miniſtrat. An neſcis te verecundum habere ſponſum, & qui nequaquam ſuam velit tibi indulgere præſentiam præſentibus ceteris. Secede ergo, ſed mente, non corpore, ſed intentione, ſed deuotione, ſed ſpiritu.* Et poſt nonnulla: *Solus es, ſi non communia cogitas, ſi non affectes præſentia, ſi deſpicias quod multi ſuſpiciunt, ſi faſtidias quod omnes deſiderant ſi iurgia deuites, ſi damna non ſentias, ſi non recorderis iniuriarum. Alioquin nec ſi ſolus corpore es, ſolus es.* A B

Tertiò. turtur gemebundus.

Tertiò, turtur ſuo luctu repræſentat animam non diſſolutam & intemperantem, ſed moribus æquè ac ſermonibus compoſitam, grauem, temperantem, orationi & compunctioni deditam; quæ gulam & libidinem refrænet per temperātiam, iram per patientiam, puſillanimitatem per fortitudinem, &c. Ita tres Patres apud Theodor. Turturi enim pro cantu eſt planctus. Vnde vox turturis fuit vox S. Magdalenæ plangentis ſua peccata. Hinc turtur gemebundus notat animam meditabundam, quæ gemit & luget ſuas aliorūque culpas, & ærumnas huius peregrinationis, & exilij noſtri. C

Turtur ſymbolum ſapiētiæ, cur?

Hinc quoque turtur ſymbolum eſt ſapientiæ. Nam *cor ſapientium vbi triſtitia eſt, & cor ſtultorum vbi lætitia*, Eccleſ. 7. 5. Hinc & prouerbium: *Caro turturis cibus eſt ſapientum.* Nam, vt docet Aldrouandus in turture, turturis caro non craſſum, ſed tenuem dat ſuccum, qui facilè in ſubtiles ſpiritus animales cōuertitur: hi enim appoſiti ſunt, planeque ſubſeruiunt meditationi & contemplationi. Hinc rurſum turtur meditabundus typus eſt prouidentiæ, quæ futura præmeditatur & proſpicit, teſte Pierio in Hierogl. Vnde illud Ierem. 8. 7. *Turtur, & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui.*

Quartò. genæ, recta intentio.

Quartò, S. Bernard. ſerm. 40. per *genas*, accipit rectam intentionem, quam Chriſtus oculis comparauit, Matth. 6. 22. oculos autem circumdant & ſuſtinent genæ. Vnde Cicero de Natur. deor. Genæ, ait, ab inferiore parte tutantur oculos ſubiectos, leniterque eminentes. Suntque binæ, quia in intentione conſiderari debent duo, ſcilicet res & cauſa, hoc eſt, quid intendas, & propter quid intendas. Audi Plinium lib. 11. cap. 37. *infra oculos malæ, quas priſci genas vocabant, duodecim tabularum interdicto radi à feminis eas vetantes; pudoris hæc ſedes. Ibi maximè oſtenditur rubor; infra eas, hilaritatem riſumq́; indicantes, buccæ.* Et paulò antè: *Grauiores alitum inferiore gena conniuent. Eadem nictantur, ab angulis membrana abeunte. Columbæ & ſimilia,* (vt turtures) *vtraq́; conniuent,* &c. *Extremum ambitum genæ ſuperioris antiqui cilium vocauere, vnde & ſupercilia. Hoc vulnere aliquo diductum non coaleſcit.* Talis prorſus eſt intentio, æquè ac caſtitas & pudor virginalis. D

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

PVlchræ genæ notant eximiam puritatem & verecundiam B. Virginis, quæ vt turtur aſſiduè gemebat mortem turturis, id eſt Chriſti dilecti ſui. Nam, vt ait S. Hieronym. libr. 1. contra Iouin. *Turtur auis pudiciſſima ſemper habitans in ſublimibus, typus eſt Saluatoris.* Hinc & ipſa pro filio in Purificatione obtulit par turturum, aut duos pullos columbarum, Lucæ 2. ac cum Ioſeph marito ſuo ſeruauit caſtitatem, non tantùm coniugalem, ſed & virginalem; ac poſt eius mortem, vidualem.

B. Virgo api comparata.

Hinc api comparatur. Apes enim copulam carnalem neſciunt, ſed virgines concipiunt pariuntq́; ſuos fœtus, vti B. Virgo miro modo in ſe copulauit virginitatem & fœcunditatē, ſiue maternitatem. Audi S. Ambroſium lib. 1. de Virgin. *Digna virginitas, quæ apibus comparetur: ſic laborioſa, ſic pudica, ſic continens. Rore paſcitur apis, neſcit concubitus, mella componit. Ros quoque virgini eſt ſermo diuinus, quia ſicut ros, Dei verba deſcendunt. Pudor virginis eſt intemerata natura, Partus virginis fœtus laborum, expers amaritudinis, fertilis ſuauitatis.*

Collum tuum ſicut monilia.

Varia lectiones.

NOſter cum Septuag. legit כַּחֲרוּזִים *cacharuzim*, id eſt, *ſicut monilia*, iā legunt בַּחֲרוּזִים *batharuzim*, id eſt, *in monilibus*, q. d. Collum tuum circumdatum eſt monilibus. Porrò Pagnin. & Rabbini *charuzim* interpretantur torques & margaritas perforatas, filo copulatas. Solēt enim matronæ, vt decorem ſibi concilient, collum ornare torquibus, & margaritarū corona. At ſponſa hæc externis hiſce ornamentis non eget; ipſa ſibi ornamentum, ipſa margaritum eſt, ac verò Margarita nominari poteſt. Ita Orig. Theodor. & S. Bern. Huc facit illud S. Hieronymi ad Euſtochium: *Margarita eſt ſermo Dei, & ex omni parte perforari poteſt.* Eſt diſparata hic cōparatio; priùs enim genas ſponſæ comparauit turturi, hic collum comparat monilibus. Sic enim Hebræi diſparata ſæpè combinant. Vnde cap. 4. v. 1. oculos ſponſæ comparat columbæ, dentes gregibus, labia vittæ coccineæ, genas fragmini mali punici, collum turri, vbera hinnulis.

Turtures torquati plumis.

Addunt nonnulli turtures ſæpè eſſe torquatos plumis colli extantibus, ideoq́; ſponſæ huic turtureæ dari torquem & monilia.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

Colli monile eſt obedientia.

PRopriè collo, quod oneri & iugo, æquè ac capiti ſubiicitur, ſignificatur ſubiectio & obedientia Eccleſiæ, qua Chriſto ſponſo, Deique legibus per omnia obedit, quæ eam non tam grauat quam ornat, vti monile; iuxta illud Prouerb. 1. 8. *Audi, fili mi, diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.* Vide ibi dicta. Hinc ſicut collum

lum non eſt rigidum,ſed tortile & verſatile in o- A mnes partes, quò caput inſſerit, ideoque rotundum: ſic & obediēs, agilis & verſatilis eſt ad omnia opera, quæ Superior præceperit. Audi Ariſtot.lib.4.de Partib.animal. c.10. *Collum arteriæ gratia* habetur: *quippe quod eam atque etiam gulam protegat, amplexuq́; ſuo tueatur. Hoc ceteris animalibus flexibile & vertebris compactum eſt; at lupo & leoni oſſe perpetuo riget. Commodius enim ad robur, quàm ad ceteros vſus collum iis eſſe natura voluit.* Vnde Chald. vertit, *& quàm pulchra ſunt dorſa eorum, vt ſuſtineāt dorſum præceptorum meorum, & ſint ſuper eos ſicut iugum ſuper ceruices bouis, qui arat in aratro, & ſuſtentat ſe & dominum ſuum.* Sic & Theodoret. & alij paſſim.

Hinc in Scriptur. quin & apud profanos, collū flexile, ſubmiſſum denotat & obſequentem, collum verò durum, rebellem & contumacem. B Vnde illud Iſaiæ 48.4. *Sciui quia durus es, & neruus ferreus ceruix tua.*

Secundò, ſicut collum medium eſt inter caput & corpus, ac capitis influxum & ſpiritus excipit, deriuatq́ue in omnia membra, atque illa capiti connectit & ſubordinat: ſic & obedientia iungit ſubditos Superiori, eiuſque præcepta & conſilia, ſpiritum & virtutem, in illos deriuat.

Tertiò, ſicut collum continet arteriam, qua vitalem halitum trahimus, & gulam, qua in ſtomachum cibum traiicimus: ſic obedientia menti vitam, vitalemq́ue ſpiritum aſpirat, ac cibum non corporalem, ſed ſpiritalem voluntati, quæ quaſi ſtomachus eſt animæ, ſubminiſtrat. Audi Ariſtot. lib.1.Hiſtor.animal.ca.12. *Collum quod inter pectus, & faciem eſt, cuius pars prior guttur, poſterior gula,* C *quantumq́; colli ipſius cartilagineum priorem obtinens ſitum, vocem tranſmittit & halitum, id arteria nominatum eſt: at verò quantū interius carneum ſpinæ præiacet, Gula dicitur: pars autē poſterior colli extima, Ceruix appellata eſt.* Idem l.3.de Part.animal.c.3. *Collum*, ait, *capiti ſubiacet iis, quæ id habent animalibus: nō enim omnia habent, ſed ea tantùm quibus ſunt partes illæ, quarum gratiâ collum conditum eſt; hoc eſt guttur, & quæ gula vocatur. Guttur ſpiritus cauſa datum eſt; hoc enim ſpiritum animalia trahunt, & reddunt, & reſpirando & expirando: quamobrem quæ carent pulmone, collo etiam carent, vt genus piſcium. Gula eſt, qua cibus & potus deuoratur: itaque ea quæ carent collo, gulam hac manifeſtam non habent.*

Hinc ſicut genæ notāt virgines in Eccleſia, ſic collum denotat Monachos & Religioſos, quorum profeſſio eſt obedientia, iuxta illud: *Collum* D *veſtrum ſubiicite iugo, & ſuſcipiat anima veſtra diſciplinam*, Eccli. 51.34. *Iniice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum. Subiice humerum tuum, & ne acedieris vinculis eius*, ibidem c.6.v.25. Et: *Liga ea in corde tuo, & circumda gutturi tuo*, Prouerb.6.21. Sicut enim torques totum collum ambit & complectitur: ſic obedientia totum Religioſum, omneſq́ue eius actiones, totamq́ue vitā complectitur, vt nihil ei agere liceat, niſi quod Superiori libeat. Inſuper ſicut torques è margaritis contextus plurimas continet margaritas: ſic obedientia omnes virtutes. Sola virtus eſt obedientia, quæ ceteras virtutes menti inſerit, inſertaſq́ue cuſtodit, ait S.Gregor.35.Moral.cap.10. Quare obedientia eſt corona, & roſarium virtutum omnium.

Obedientia eſt corona virtutum.

A Porrò pro *monilia* Septuag. vertunt, ὁρμίσκους, quod Primò, S.Ambroſ.ſer.3.in pſal.118. vertit, *redimicula*, q.d. Obedientia collum obedientis & Religioſi non tam deprimit, quàm redimit, & inſtar torquis decorat & coronat. Hinc Religio dicitur à religando, quòd mentem antea à Deo per peccatum diuulſam, religet Deo. Quid autem nobilius, quàm religari & copulari Deo? Audi S. Ambroſ. *Ceruix tua ſicut redimicula. Portate Chriſti iugum; ſuaue eſt, ſi ornamenta putes ceruicis tuæ eſſe, non onera, attolle ergo oculos tuos ad Dominum Deū tuum, & quære Deum, & inuenies. Erige ceruicem; redimicula, non vincula geris. Muta quoque animalia redimiculis gaudent, & phalerari ſibi magis, quàm nudari videntur. Genæ ſicut turturis, præferent inſignia verecundiæ: redimicula ceruicis, libertatis attollent fiduciam: leue eſt enim iugum Chriſti, & ideo ceruix eo non premitur, ſed* B *leuatur.* Hinc Orige.hom.1.ex quatuor, per *redimicula* accipit *obedientiam Chriſti vſque ad mortem*; hæc enim totam vitam eius redimiuit, id eſt, circumdedit & decorauit, obedientiæ ergo Chriſti cenſet comparari obedientiam Eccleſiæ: *Magna*, inquit, *in hoc laus ſponſæ eſt, magna Eccleſiæ gloria, vbi imitatio obedientiæ eius exæquatur obedientiæ Chriſti, quem imitatur.*

Religio à religando.

Nyſſenus autem τὸ ὁρμίσκους, id eſt, redimicula, deriuat ab ὅρμος, id eſt portus, eò quòd torques curuentur inſtar portus, qui lunæ falcatæ formam habet; vnde dicta Panormus, nobilis Siciliæ ciuitas, q.d. Omnis portus, vel per omnia portus, eò quòd naues vndique illuc conueniant & confluāt. Obedientia ergo Religioſo eſt quaſi portus, quia contra omnia pericula & tentatio- C nes præſtat ei ſecuritatem, vt conſcientia quieta & tranquilla vitam omnē exigat in lætitia. Quocirca Climacus gradu 4. *Obedientia*, inquit, *eſt perfecta abnegatio propriæ animæ & proprij corporis, mors voluntaria, vita ſine ſollicitudine, nauigatio ſine damno, ſepultura voluntatis, via humilitatis, & quaſi ſi quis dormiendo iter faciat.* idemq́ue addit, *Viuere in obedientia nihil aliud eſſe, quàm ſuum onus aliorum humeris imponere, natare ſuper aliorum vlnas, & ſuſtentari in aquis ne mergamur, ſed ſine periculo hoc grande pelagus huius vitæ tranſeamus, & quidem breuiſſimâ nauigatione.* Cauſa à priori eſt, quòd obediens regatur à Deo: Deus enim Superiores illi conſtituit, per quos eum gubernat. Quis autem errare metuat gubernante & ducente Deo, imò iubente? Scitum eſt illud Chriſti: *Qui vos audit, me audit*, Lucæ 10. D

Obedientia portus.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta:

COllum, id eſt, ſtatus ſubiectionis, monet animam. Primò, obedientiæ, quam debet Deo & Superioribus; ſecundò, humilitatis; tertiò, patientiæ: hæ enim duæ ſunt comites, imò fulcra obedientiæ, ſine quibus illa ſtare nequit. Ita S. Ambroſ.libr.de Iſaac & anima cap.4. *Laudatur*, inquit, *anima, quòd cæliſti ſibi illuminante præcepto iam ſpecioſa, iam pulchra ſit, quæ vultu præferat caſtitatis decorē, & redimicula ceruicis attollat, in qua ſunt*

Collum eſt humilis & patiens obedientia.

patientiæ & humilitatis inſignia. Quocirca S.P.N. A Ignatius in regul. modeſtiæ ſancit, vt noſtri ceruice nõnihil inflexa incedant, vt hac forma humilitatem & modeſtiam præ ſe ferant: *Caput*, inquit, *teneatur rectum cum moderata inflexione in partem anteriorem, ad neutrum latus deflectendo. Oculos demiſſos vt plurimum teneant.* Ita inceſſit Chriſtus Dominus, de quo ſic ſcribit Nicephor. lib. 1. hiſt. cap. 40. *Collum eius ſenſim decliue, ita vt non arduo & extento nimiùm corporis ſtatu eſſet.*

Audi & tres Patres apud Theodor. *Collũ pulchrum effectum eſt ſicut monilia. Neque enim tibi ferreum eſt collum, vt propter ſuperbiam flecti nequeas, ſed propter modeſtiam facilè verti poſſit, vt monilia ex auro elaborata: cuius quidem auri probitatem ac puritatem, humilitas tua ſimplicitate non ficta imitatur Quod ſi minimè ſimulatam humilitatem monile ſignificat, vt* B *dictum eſt ſponſæ Chriſti collum tamquam monilia cõmendatum: & virtutum indicat multitudinem. & implicitam in ſingulis virtutibus humilitatem. Quemadmodum enim monile recta figura priùs ab artifice conflatur, deinde in circulum accommodatè ad vſum circũflectitur: ſic homo virtute perfectus, cùm abſoluta vitæ moderatione rectus ſit, ceteris compatiendo per humilitatem flectitur atque demittitur.* Subdunt deinde collum eſſe rationem: *At collum humilitate circumdatum, eſt animi ratio, quæ vt collum reliquo corpori caput contingit, ſic ipſa mentem cum ſenſibus connectit, dum ex virtutum habitu mentem per actiones ſenſibus applicat, ſenſuſq; rurſum ex virtutum præſcripto ad mentem reducit. Flectitur item per humilitatem, dum nõ ex propria extollitur dignitate: ſed ex pulueris ac materiæ abiectione demittitur.*

Religioſorũ ſcapulare, obedientiæ admonet.

Hac de cauſa Religioſi collo iniiciunt *ſcapulare*, æquè ac Pontifices in lege veteri collo inii- C ciebant *ephod*, quod vtroſque admonet obedientiæ & patientiæ, ſicut monile è collo pendens virgines admonet pudicitiæ, ac viros generoſitatis, viriliſque virtutis. Inde enim dictum eſt monile, quòd virtutis admoneat. Nam primò ob aliquod egregium facinus dari ſolebat ingenuis iuuenibus. Vnde Ouid. 10. Metamorph.

Monile à monendo dictum.

Dat digitis gemmas, dat longa monilia collo.

Sic & Græcum ὁρμίσκος, id eſt, monile, alludit ad ὁρμὴν, id eſt, impetũ & impulſum, quòd illum ad præclara virtutis opera viris & viraginibus iniiciat; ſicut Hebr. חרוז *charuz*, id eſt, monile vel torques, alludit ad חרוץ *charuts*, id eſt, expeditus, ſtrenuus, acer ad heroïca facta: tali enim debetur monile & torques. Vnde T. Manlius à torque, quem Gallo ad Anienem occiſo detraxit, D Torquati cognomen accepit, teſte Liuio.

Torquati qui?

Rurſum, militibus ob rem ſtrenuè geſtam, à duce torques aureus in collum iniiciebatur, indeque Torquati dicebantur; erantque duorum generum, ſimplares & duplares. *Torquati*, inquit Vegetius l. 2. *duplares, torquati ſimplares erant: quibus torques aureus ſolidus virtutis præmium fuit: quem qui meruiſſet, præter laudem, interdum duas conſequebatur annonas, duplares duas, ſimplares vnam.* Sic torque & monilibus à Chriſto ſponſo decoratam ſe gloriabatur S. Agnes, dum præfecti Vrbis filio ſuas nuptias ambienti, cum ſtomacho reſpondit: *Diſcede à me fomes peccati, pabulum mortis: nam multo te nobilior ditiorq; ſponſus ſubarrhauit me: qui cùm ſit rex cæli & terræ, aureo veſtitu ornauit me, & aures meas decorauit inſignibus margaritis, & collum monilibus atque fulgentibus gemmis*, vti fusè refert S. Ambroſ. ſerm. 90.

Collum eſt circumſpectio.

Secundò, Nyſſenus homil. 3. per *collum* cenſet notari circumſpectionem, & prouidentiam animæ ſanctæ. *Sicut enim equus*, inquit, *collum in orbem gyrans, ad omnes greſſus aſpicit necubi in ſaxa impingat, aut in foſſam ruat, ſed inoffenſo pede gradiatur: ſic anima ſancta omnes ſuas actiones & greſſus proſpicit & circumſpicit, necubi labatur aut ceſpitet, ſed directo curſu ad Deum feſtinet.* Huc accedit Iuſtus Orgel. qui per *collum* accipit cõtemplatiuos, qui legem Dei ruminantes, eamdem docendo in alios effundũt: hi enim ſunt Eccleſiæ monilia.

Collum eſt fides.

Tertiò, S. Gregorius in pſal. 5 pœnit. per *collũ* accipit fidem: *Collum*, ait, *fides eſt, per quam Deo fidelis quiſque iungitur, & quaſi per collum capiti ſuo Chriſto Eccleſia, quæ eius eſt corpus, vnitur: & quia fides ſine* B *operibus mortua eſt, quaſi collum ſponſæ monilibus circumdatur, dum fides ſanctæ animæ operibus decoratur, ideoq; ei dicitur: Collum tuum ſicut monilia.* S. Bernardus verò ſer. 41. per *collum* accipit intellectũ purum & ſimplicem: *Annon*, inquit, *tibi videtur colli vice fungi intellectus, per quem tua anima traiicit in ſe ſpiritus vitalia alimenta, atque in quædam transfundit viſcera morum affectuumq; ſuorũ? Hoc ergo ſponſæ collum, id eſt, purus, & ſimplex intellectus, cùm nuda & aperta veritate ſatis per ſeipſum reniteat, non indiget ornamẽto, ſed ipſum magis tamquam pretioſum monile animam decenter exornat, ac proinde ſimile monilibus ipſis deſcribitur. Bonum monile veritas, bonum puritas ſiue ſimplicitas, bonum planè monile ſapere ad ſobrietatem. Philoſophorum, vel hæreticorum intellectus non habet hũc in ſe puritatis veritatiſq; nitorem, & ideò multam curam gerunt ipſum colorare & fucare phaleris* C *verborum, & verſutiis ſyllogiſmorum, ne ſi nudus appareat, falſi etiam appareat turpitudo.*

Collum ſunt doctores.

Symbolicè: Caſſiod. S. Greg. Beda, Aponius, Philo Carpath. & Anſelmus per *collum* accipiũt doctores & prædicatores. Audi S. Gregorium hic: *Per collum ſponſæ prædicatores ſanctæ Eccleſiæ deſignantur. Monilibus prædicatores comparantur, vel quia Eccleſiæ ſunt ornamentum, vel quia Eccleſiam muniunt vt pectus monile; vel à rotunditate, id eſt, perfectione. In monilibus gemmæ in auro ponuntur. Per aurum quippe ſapientia, per lapides opera exprimuntur. Collum ergo ſponſæ ſicut monilia exiſtit, quia quilibet rectus Eccleſiæ prædicator & ſapientia interiùs ſe induit, & opera exteriùs exercet, quæ in ſapientia videt.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

HÆc omnia iam dicta præ omnibus eximiè conueniunt B. Virgini. Inſuper Rupert. per monile colli accipit ſilentium B. Virginis: *Sicut*, inquit, *monilia muniunt matronarum pectora pudica, vnde & dicuntur monilia, eò quod pectus muniant, ne quis extraneus, id eſt, impudicus, manum ſuam iniiciat: ita & collum tuum munit verba tua, non ſolùm ne quid otioſum aut noxium, ſiue inordinatum per vocem erumpat; verùm etiam ne ipſum bonum tuum, ſecretum tuum, diuinum myſterium tibi creditum, leniter viam vel vocem inueniat, vt auris aliena, ſiue filia aliqua, quamuis videatur eſſe filia Ieruſalem, quæ fortè cuſtodire neſciret huiuſmodi margaritas, ſicut cuſtodiri oporteret.*

oporteret propter porcos, maximeq́; propter Herodem & eius complices, intelligat. Verè igitur pulcherrima mulierum, pulcherrima in genis, pulcherrima in collo, id eſt, tam oculorum, quàm verborum tuorum moderamine decentiſſimo.

VERS. 10. ***Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.***

Variæ verſiones.

MVRENVLAS AVREAS FACIEMVS TIBI VERMICVLATAS ARGENTO] q.d. Aureis obedientiæ legibus & regulis, argento ſapientiæ diſpunctis te decorabimus. Hebr. *catenulas auri faciemus tibi punctatas argento*; Septua. *ſimilitudines* vel *ſimulachra auri* (Symmach. *inſignia aurea*; Quinta editio, *tortilis auri*) *faciemus tibi cum ſtigmatibus ſuis, diſtinctionibus argenti*; Symmach. *cum varietatibus*; Quinta editio, *in miliis*, id eſt, in punctis minutis *argenti*; alius; *cum variegaturis*; Vatablus, *ornamenta conuenientia ex auro faciemus tibi cũ notis* vel *clauis argenteis*. Noſter optimè vertit, *vermiculatas argento*, id eſt, argenti punctis variegatas, inſtar vermiculorum quorumdam, quorum tergum variis colorum notis diſpungitur; aut qui noctu inſtar argenti nitent & reſplendent. Syrus vertit, *cincinnos aureos faciemus tibi cum laminis*, vel *bracteis argenti*; Arabicus, *imagines*, vel figuræ, vel ſculptilia *auri fient tibi, ſimillima tibi.*

Murenulæ quid?

Murena piſcis eſt idem cum anguilla, vel certè illi perſimilis, vt patet ex eius effigie, quam exhibet Aldrouandus & Rondeletius de Piſcibus in Murena: inde murenula vocatur colli aurum, quod ſcilicet auro in virgulas lenteſcente; quâdam ordinis flexuoſi catenâ contexitur, ex piſcis vtique imagine vocabulo conformato, ait ex S. Hieronymo Cælius Rhodig. lib. 4. c. 2. Rurſum ſicut murena variis notis quaſi punctis diſtinguitur, ſic & murenula vermiculatur & diſtinguitur punctis argenti. Vnde Plinius lib. 9. c. 23. *In Gallia Septemtrionali*, ait, *murenis omnibus dextera in maxilla ſeptenæ maculæ, ad formam Septemtrionis aureo colore fulgent dumtaxat viuentibus, pariterq́; cum anima extinguuntur.*

Murenulæ ergo *aureæ* ſunt virgulæ auri flexuoſo contextu, ac punctis & maculis variegatæ; itaque murenæ piſci, qui ſe flectit in orbem, perſimiles, ſiue manus, ſiue caput, ſiue aliud membrum cingant & ornent. Propriè tamen ſunt capitis & colli, vt indicat S. Hieronymus ad Marcellam ep. 15. vbi laudans B. Aſellam: *Aurum colli ſui*, inquit, *quod murenulam vulgus vocat, quod ſcilicet metallo in virgulas lenteſcente, quadam flexuoſi ordinis catenâ contexitur, abſque parentibus vendidit*: Quem ſecutus Caſſiodorus; *Murenulæ*, ait, *ornamentum ſunt colli virginalis & puellarũ: videlicet virgulæ auri perplexæ, intermixtis nonnumquam pulchrâ varietate ſubtiliſſimis argenti filis. Et hoc eſt quod dicit, Vermiculatas argento, hoc eſt, in modum vermium terrenorum, quos lumbricos dicunt, diſtinctas & inter ſe coniunctas. Murenulæ autem dicuntur à ſimilitudine piſcis marini, qui murena vocatur.* Vnde Aponius legit, *catenulas aureas faciemus*, quas non collo, ſed auribus ornandis tribuunt S. Anſelmus & Bernard. Meliùs Iuſtus Orgel. Murenulæ, ait, ſunt ornamentum à capite deſcendens, quo ceruix ornatur. Denique murena dicitur à μύρειν, id eſt fluere, ait Euſtathius, eò quòd, teſte Macrobio, præ pinguedine in ſumma aqua fluitet, nec ſe mergere poſſit, ſole nimirùm torrefacta. Vnde Martialis lib. 13. epigram. 77.

Quæ natat in Siculo grandis murena profundo,
Non valet exuſtam mergere ſole cutem.

Sic pariter circà collum fluitat murenula aurea, & ſolis radiis percuſſa effulgurat.

In Hebræo eſt תורי *thore*, quam vocem Vulgatus paulò antè vertit, *turturis*. Vnde nonnulli hic turturem vel turturellam, ſed fluuiatilem, putà trutam, accipiunt: hic enim piſcis vti pulcherrimis maculis diſtinguitur, ità ſaniſſimus æquè ac ſapidiſſimus eſt: hinc & Quinta editio vertit, *tortilis auri*, inſtar turturis, vel trutæ aut murenæ. Vnde & nonnulli cenſent turturem hebr. dici תור *tor*, quaſi *tortilem*, eò quòd tortili collo תור *tur*, id eſt, circumſpiciendo iugiter exploret, num alicubi comparem ſuum abſentem reperire & videre queat. Alij *thore* vertunt, diſpoſitiones, ordines, ſeries, quales ſunt in nexu annulorum & bractearum in catenulis: Noſter optimè vertit, *murenulas*, id eſt, catenulas & torques aureos.

Alludit ad illud pſalm. 67. 14. *Si dormiatis inter medios cleros* (eritis ſicut) *pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri.* Cenſent S. Gregor. Caſſiod. & Beda hæc eſſe verba ſponſi: Meliùs Iuſtus Orgel. Anſelm. Rupert. & S. Bernardus, cenſent eſſe verba ſociorum ſponſi; vnde aiunt: *Murenulas aureas faciemus*, in plurali; non *faciam*, in ſingulari.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Murenulæ aureæ, quid? Reſp.

QVæritur, quidnam murenulæ aureæ ſignificent?

Primò. tabulæ decalogi.

Primò, Chald. accipit tabulas decalogi à Deo datas Moſi in Sina: ſic enim vertit, *tunc dictum eſt Moſi: Aſcende ad firmamentum, & dabo tibi duas tabulas lapideas, excisas ex ſapphiro throni gloriæ meæ, & ſplendidas ſicut aurum optimum, ordinatas per lineas, ſcriptas digito meo, in quibus ſcripta ſunt decem verba, quæ expurgata ſunt magis quàm argentum, quod expurgatum eſt ſeptem vicibus: dabo autẽ eam per manum tuam populo domus Iſrael:*

Secundò. intelligentia Scripturarum.

Secundò, Caſſiodor. S. Gregorius, Beda, Iuſtus, Aponius & Anſelmus, per *murenulas* accipiunt chariſma intelligentiæ S. Scripturarum; quæ aureæ dicuntur, vel propter ſapientiã claritatemque ſenſus ſpiritualis, vel propter charitatem, quam edocent: vermiculatæ autem argẽto aſſeruntur, vel propter nitorem eloquentiæ, vel propter ſonoram prædicationẽ: vel, vt ait S. Anſelmus, vt ſciant doctores ſacræ Scripturæ ſententias diſpenſate pro cuiuſque captu & fructu: vel, vt Aponius, *vermiculatæ* dicũtur, quia diuerſas continet prophetias, alias Chriſti conceptioni, alias natiuitati, alias paſſioni, alias reſurrectioni, &c. congruentes, quæ quaſi intertextæ argenti vermiculatione, eleganter coruſcent: Huc accedunt Nyſſenus, S. Auguſtinus, Origenes, Theodoretus, & tres Patres, qui per *murenulas* accipiunt cognitionem ſacrarum Literarum, ac præſertim figurarum veteris teſtamenti.

Hi ergo ſequentes verſionem Septuag. quæ habet: *Similitudines auri faciemus tibi ex ſtigmatibus, vel diſtinctionibus argenti, donec rex ſit in accubitu ſuo;* S.Ambroſ. *in declinatione ſua*, id eſt in ſolio ſuo, vbi ſe reclinet, ſic explicant: Nyſſenus quidem cenſet murenulas has pertinere ad equam vel equitatum, cui paulò antè ſponſam comparauit, quaſi ſocij ſponſi angeli, vel ſancti doctores eam ſic affentur: Tibi, ô anima, quæ rectè equis es aſſimilata, faciemus quædam veritatis ſimulacra, & quaſdam ſimilitudines, quæ non poſſunt accuratè & exactè oſtendere, qui tibi ineſt, mentis decorem. Tu autem, his acceptis, fies per fidem ſubiugale iumentum & habitaculum eius, qui in te eſt habitaturus: Chriſti enim eris & ſedes & domus. Pleniùs Origen. homil.2. ex quatuor, ſic interpretatur, q.d. Sacra Scriptura, Deique cognitio priſcis patribus
B tradita fuit per ſimilitudines & ænigmata, vſque dum Chriſtus à morte reſurgens, accubans recubuit vt leo, Geneſ. 49. hic enim patefecit ſenſum Prophetarum & S.Script. Idem ibidem ſic Tropologicè explicat: Anima imperfecta inſtruitur de rebus diuinis per ſimilitudines & exempla, vſquequo rex ſit in accubitu ſuo, id eſt, vſquequo in id proficiat talis anima, vt capiat regem, & habeat recumbentem in ſemetipſa: habitat enim verbum Dei in anima perfecta, iuxta illud Chriſti: *Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus*, Ioan. 14. Ex aduerſo S. Auguſtin.libr.1.de Trinit.cap.8.ſic explicat: *Similitudines auri faciemus tibi cum diſtinctionibus argenti, quoadusque rex in cubitu ſuo eſt*, id eſt, quoadusque Chriſtus in ſecreto ſuo eſt; quia *vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cùm Chriſtus*, in-
C quit Paulus Coloſſ. 3. *apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria*. Quod antequã fiat, *videmus nunc per ſpeculum & in ænigmate*, hoc eſt, in ſimilitudinibus, *tunc autem facie ad faciem*, 1. Corinth. 13.

Murenulæ ergo *aureæ* ſignificant mundum, ſiue ornatum S.Scripturæ lucentem auro ſpiritualium ſenſuum, & argento eloquentiæ nitentem & reſonantem. Audi S.Gregor. *Murena piſcis eſt, qui captus vertit ſe in circulum, ad cuius exemplar fit inauris, quæ murenula dicitur: qua deſignatur prædicatio, quæ auribus inhæret, & eas penetrat. Murenulis monilia collo ligantur: quia & ſapiẽtia & religio, à Scripturis ſanctis prædicatoribus adiungitur. Per murenulas enim ſancta Scriptura intelligitur. Quæ bene auro &*
D *argento vermiculatæ dicuntur, quia & ſapientia ſancta Scriptura fulget, & ſonora prædicatione per vniuerſum mundum auditur. Sicut enim per aurum ſapientia, ſic per argentum ſancta prædicatio demonſtratur*, Huc facit illud pſalm. 11. *Eloquia Domini, eloquia caſta* (ſicut) *argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum.*

Tertiò. virginitas. Tertiò, S.Hieron.libr.1. contra Iouinian. per *murenulas aureas* accipit virginitatem. Ante Chriſtum, inquit, Eccleſia habebat argentum in viduis & maritatis, ſed aurũ virginitatis per Chriſtum accipit. Videtur enim hic ſponſæ pudiciſſimæ, ob pudicitiam dari murenula aurea diſpuncta argento, vt reſpiciat id quod dixit: *Genæ tuæ ſicut turturis*, id eſt, ſummè pudica & verecunda es inſtar turturis. Huc accedunt alij, qui per *murenulas aureas* accipiunt aureolam dandam virgi-
A nibus. Hebr. enim תורי *thore*, id eſt, murenulę, idẽ eſt, quod תורים *thorim*, id eſt, turtures, quaſi murenulæ hæ fuerint contextæ ex turturum effigiebus, quæ ſunt ſymbolũ pudicitiæ: eſto, à turturibus *thorim* extẽſum ſit ad ſignificandas effigies aliarum rerum, vt murenarum & ſerpẽtium, è quibus priſcorum torques & murenulæ conſtabant, vti docet Clem.Alex.l.2.Pædag.ca.11. Vnde Septu. *thorim* vertunt ὁμοιώματα, id eſt, ſimilitudines & ſimulacra in genere.

Quartò, Pſellus per *murenulas* accipit progreſſum in virtute & ſanctitate, quaſi angeli ita animã piam affentur: quia futurũ eſt vt rex in te, ô ſponſa, quæ ipſum caſtè amas & quæris, requieſcat; age, ſine te à nobis inſtrui atque exornari: quamuis enim non vt aurum virtutibus fulgeas, ſed adhuc vt argentum ſplendeas; te ad auri tamen ſimilitudinem decorabimus, ſimilemq́; reddemus Cherubico & flammeo ac venerando ſolio, in quo rex deſcendens ſe reclinet & quieſcat. hæc Pſellus. *Quartò. progreſſus in virtute.*

Porrò, quia hic progreſſus fit per perſecutiones & tribulationes, hinc eaſdem per murenulas hic denotari cenſet S. Ambroſius ſerm.3. in pſal.118. dum ait: *Hereditas eius diffuſa per populos, quo frequentiùs examinata, eo ampliùs eſt probata. crebræ enim perſecutiones Eccleſiæ, iuſtorum nobis titulos, martyrij victorias ediderunt. Itaque ſicut aurum bonũ, ita Eccleſia cùm vritur, detrimenta non ſentit, magis fulgor eius augetur, donec Chriſtus veniat in regnum ſuum, & reclinet caput ſuum in Eccleſiæ fide, qui cùm veniſſet ad oues perditas domus Iſrael, non habebat vbi caput ſuum reclinaret.*

Huc accedit Philo Carpath, qui per *murenulas* accipit martyria & Martyres, qui catenati fuere olim catenis ferreis, nunc aureis in cælo, ſuntque aurei ob charitatis ſoliditatem, ac ſtigmatibus flagellorum, clauorũ & tormentorũ diſpuncti iuxta illud Pauli: *Ego ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto*, Galat.6.17. Martyribus ergo, quaſi murenulis aureis argento variegatis ornatur Eccleſia.

Quintò, S.Bernard.ſerm.41. qui murenulas aſſignat auribus, per eas accipit ſanctas inſpirationes & ſuggeſtiones diuinarum rerum, quas angeli animæ ſanctæ inſpirant, ſed per ſimilitudines, vt vertunt Septuag. & ænigmata, vt ait Paulus 1.Corinth.13. *Quintò. inſpirationes ſanctæ.*

Sextò, Titelmannus & alij, per *murenulas aureas* intelligunt charitatem Dei exerentem ſe in amorem proximi, & in opera miſericordiæ: hæc enim argento, charitas verò auro repræſentatur; aut charitatem diſtinctam & diſpunctam notis argenti, id eſt, actibus humilitatis ceterarũque virtutum. *Sextò. charitas in proximum diuina.*

Septimò, murenulæ appoſitè ſignificant modeſtiam & compoſitionem externam omnium membrorum, actionum, geſtuum, motuum ad probitatem & pietatem, &c. ex quibus fit quaſi catena aurea mirè ornans hominem, ac præſertim ſponſam. Ita Clemens Alexand.li.3. Pædag. cap.1. *Torques*, inquit, *& catenæ ſint pudor & modeſtia. Non alius fuerit mulieri aurium ornatus, quàm catecheſis, hoc eſt, quæ per auditum ſuſcipitur inſtitutio, Oculi autem verbo inuncti, & aures ad ſenſum perforatæ, diuinarum rerum auditorem, & ſanctarum rerum contemplatorem efficiunt.* Notum eſt illud S. Ambroſij: *Modeſtia eſt purpura virtutum.* *Septimò. modeſtia.*

Octa-

Octauò, optimè: murenulæ ſunt præcepta & cõſilia Euangel.

A Octauò, aptiſſimè per *murenulas* accipias hic cum S. Bernardo, Sanchez, Hortolano, Ioanne Carmelita & aliis, præmium & ornamentum obedientiæ. Cùm enim immediatè antè dixerit: *Collum tuum ſicut monilia*, id eſt, obediẽtia tua, qua collum legi ſubiicis, ô ſponſa, ô Eccleſia, eſt aureum tuum monile, quod mirè internè animã tuam decorat; nũc eiuſdem externum ornamentum & præmium aſſignat, videlicet murenulas ex auro notis argenti intertexto: hæ enim faciũt, vt aurum inter eas magis maioriquе gratiâ reſplendeat, ait Nyſſen.

Huc facit, quod Hebr. תּוֹרֵי *tore*, id eſt, murenulæ, planè alludat תּוֹרָה *thora*, id eſt lex, & ad תּוֹר, id eſt, diſpoſitio, ordo, ſeries. Vnde & Chald per *tore* accipit Decalogũ, atque Origen. Theodoret. S. Aug. S. Greg. & ceteri in ſecunda B expoſitione citati, accipiunt S. Scripturam, quæ legem Dei continet & promulgat.

Igitur ſponſæ collo tam obedienti Deus in præmium ornatumq; iniicit murenulas, hoc eſt, leges ſuas diuinas, quæ cùm ex rationibus æternis, quæ ſunt in mente Dei, emanent, in ſe ſapiẽtiſſimæ ſunt æquè ac pulcherrimæ, vt mirè obedientem eas acceptantem, non tam ligent quèm ornent: ſub legibus accipe non ſolùm præcepta, ſed & conſilia Euãgelica æquè ac beatitudines, quæ hominem efficiunt cæleſtem & angelicum, imò angelum terreſtrem. Ergo murenulæ Chriſti Eccleſiæ datæ ſunt leges Euangelicæ, quas recenſet S. Matthæus c. 5. 6. & 7. inter quas primæ ſunt beatitudines octo: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Beati mites*, &c. quid enim hiſce pulchrius, dignius, nobilius, diuinius excogitari poteſt? Eccleſia ergo has Chri- C ſti leges & beatitudines amplectẽs, iis quaſi murenulis aureis inter ſe aptè connexis decoratur: aurum enim, quia præ ceteris metallis flexile & ductile eſt, ſymbolum eſt obedientiæ. Hinc & ſententiæ S. Scripturæ, quæ leges haſce continent, ſunt murenulæ, ex quarum contextu Eccleſia pulchreſcit. Sunt aureæ, quia plenæ ſpiritu charitatis; ſunt diſtinctæ argento, quia temperãtur ſpiritu ſcientiæ & diſcretionis. Vnde Beda: *Murenulas*, ait, *ſabrili arte compoſitas collo circumdat, cùm anima quæque fidelis in omnibus, quæ loquitur & agit, imò in omni, quod viuit & quod ſpirat, continuè Scripturis ſanctus intendit, ſenſumq́, ſuum & verba diligenter ad earum exemplum dirigit.*

item actus obedientiæ.

Ruſum murenulæ hæ notant actus obedien- D tiæ pulchros & aſſiduos, quibus quaſi donis nouis fideles obedientes Chriſtus expolit & exornat, ac toti mundo laudabiles, admirabiles & venerabiles efficit. Auro enim actionum pretium & præſtantia; argento earumdem puritas, candor & ſplendor denotatur. Nam vt rectè noſter Sanchez, ſi hæc obſequentiſſima ſponſa ſpiritu Dei agitur, æquum eſt vt Spiritus ſanctus, qui ceruicibus tamquam auriga & moderator inſidet, collum ſuis donis & virtutibus excolat. Torques enim illi hebraicè *torim*, id eſt, turtures dicuntur vel columbæ, quia diuinus Spiritus per colũbam ſignificatus illam, vt ſponſam amat, & ipſius collum vt ſponſus tenerè ſtringit & amplectitur.

& ordo Hierarchicus.

Inſuper murenulæ notant ordinem Hierarchicum Eccleſię, qui mirè eam perficit & ornat. Hic enim ordo nõn eſt aliud, quàm ordo obedientiæ, quo Summo Pontifici ſubordinantur, ſubſunt & obediũt Patriarchæ, Patriarchis Primates, Primatibus Archiepiſcopi, Archiepiſcopis Epiſcopi, Epiſcopis Presbyteri, Presbyteris Diaconi, Diaconis Subdiaconi, ceteriquе Clerici, atque his laici. Intuere hunc ordinem Romæ celebrante Pontifice, cùm ei aſſiſtunt Cardinales, Archiepiſcopi, Epiſcopi, Presbyteri veſtibus ſacris amicti, legati regum & principũ, &c. ac verè dices ibi impleri hoc oraculum: *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* Murenulæ enim hebr. vocantur *tore*, id eſt, diſpoſitiones, ordines, ſeries, quales pulcherrimæ apparent in hoc ſacro ſenatu, vti & in ceteris officiis & ritibus Eccleſiæ.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Murenulæ ſunt regulæ monaſticæ.

Anima ſancta, præſertim obedientiam profeſſa & Religioſa, in præmium huius ſuæ profeſſionis & obedientiæ, ornatur murenulis aureis diſtinctis argento, id eſt, Regulis, Conſtitutionibus & ordinationibus Religioſis cuique Ordini propriis, quæ non niſi aurum charitatis, & argentum prudentiæ repræſentant, quibus mirè Ordo exornatur. Rurſum murenulæ ſunt actus obedientiæ, quibus tota Religioſi vita quaſi murenulâ aureâ concatenatur & coronatur, quæ variegantur punctis argenteis, id eſt, actibus humilitatis, temperantiæ, patientiæ, ceterarumque virtutum. A manè enim in veſperum Religioſus quidquid agit, ex regulis obedientiæ agit. Surgit è lecto, orat, pſallit, ſtudet, docet, concionatur, prandet, cœnat, it cubitum, cùm ſignum dat obedientia. Vide Hieronym. Platum libr. 2. de Bono ſtatus Religioſi capit. 5. qui & appoſitum huic loco affert exemplum lib. 3. cap. vlt. poſt medium, iuuenis cuiuſdam egregij, qui à Deo vocatus ad Ordinem Ciſtercienſem, cùm de die in diem differret, cœpit intepeſcere. Quare cùm ex Compoſtellana peregrinatione domum rediiſſet, eadem ipſa nocte apparuit illi Chriſtus Dominus cum duobus Apoſtolis Petro & Iacobo; Petrus autem pulcherrimum librum tenebat coram Domino apertum, in quo adoleſcentis nomen *Ioannes* deſcriptum erat. Tum Dominus ad S. Petrum: *Dele*, ait, *iſtum de libro meo.* Iacobus verò ſupplicare ei cœpit pro ſuo, vt appellabat peregrino, inſuper etiam illius emendationem promittere. At Ioannes hoc de ſe agi videns pauebat & tremebat, nouamque vitam in futurum pollicebatur. Dominus autem quaſi illius inconſtantiæ minùs credens, fideiuſſorem illius voluntatis poſtulabit: quem ſe obtulit S. Iacobus. Inter quæ cùm iuuenis excitatus eſſet, ſecumque hæc admirans rurſum obdormiſſet, iterũ eſt illi eadem obiecta ſpecies, idque ampliùs, quòd in libro illo apparuit eiuſmodi inſcriptio ex Canticis: *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* Ille igitur & hoc iucundo promiſſo inuitatus, & illis minis exterritus, nulla mora interpoſita Ciſtercium ſe contulit, vbi magnis in virtute progreſſibus fa-

Murenulæ actus obediẽtiæ.

Exemplum de iuuene ad Ordinem Ciſtercienſem vocato.

A ctis, primùm Abbas Bonæuallis, deinde etiam Valentiæ Epiſcopus factus eſt. Hæc Platus ex Chronicis Ciſtercienſium. Huc facit exemplum noſtri P.Petri Fabri; qui primus, S.Ignatij fundatoris Societatis Ieſu ſocius, cùm totam vitam ex obedientia varias prouincias peragrando, ac vbique ſemina pietatis ſpargendo, religioſè trãſegiſſet, ex obedientia pariter mortuus eſt. Vnde poſt mortem apparens Gondiæ perſonæ cuidã Religioſæ, lætiſſimus dixit, ſe obedientiæ causâ mortem oppetiuiſſe, ac multa de gaudio, quod eam ob cauſam in cælis obtineret, enarrauit. Meritò aureolâ obedientiæ coronatur in cælis, qui obedientiæ victima extitit in terris. Ita noſter Orlandinus in eius vita lib.2. c.28.

P.P. Faber in obedientia mortuus.

Murenulæ chariſmata obedientiæ.

Rurſum, per *murenulas* nonnulli accipiunt chariſmata, quæ obedientibus & Religioſis impertit Spiritus ſanctus, ac præſertim dona ſapientiæ & eloquentiæ. B Sapientia enim notatur auro, eloquentia argento, quia tinnula, eius ad inſtar pulchrè reſonat. Vnde S.Grego. S.Thomas, Beda & alij murenulas has dant Doctoribus, quia ſicut per collũ ex capite ad reliqua vis ſentiendi; ſic ex capite Chriſto ad populum per doctores cæleſtis doctrina deriuatur. Hoc verò collum includi atque muniri debet monilibus columbarum imagine notatis, quia Spiritus ſanctus collum ambire debet, & doctorum fauces, quaſi ſuam verè tubam inflare.

Sit ergo collum hoc charitate, feruore, & zelo aureum, ac nitore eloquij argenteum. Porrò doctori magnam doctrinæ, eloquentiæ, zeli & ſpiritus vim atque efficaciam ſuggerit obedientia & Religio: obediens enim per Superiorem regitur agiturque à Deo, eiuſque ſpiritu, C tamquam eius vox & organum. Vnde priſci Eccleſiæ doctores plerique fuere Religioſi, nimirum è quatuor Latinis tres, putà S. Auguſtinus, S. Hieronymus, S. Gregorius: ac totidem è Græcis, putà S.Baſilius, S.Nazianzenus, S. Chryſoſtomus. Tales quoque fuere S. Bernardus, S.Thomas, S.Bonauentura, ac alij plurimi. Vide Hieron. Platum lib.2. de Bono ſtatus Religioſi, cap. 25.30. & ſeq.

E priſcis Eccleſiæ doctoribus, multi Religioſi.

E chariſmatibus obedientiæ eſt gratia miraculorum.

Rurſum, chariſma obedientiæ penè propriũ, eſt gratia miraculorum. Deus enim obedientibus velut inſtrumentis ſuis, ſibique ſummè coniunctis vtitur ad conuerſionem animarum, ideoque per eos, cùm opus eſt, patrat miracula. Exempla multa ſunt in Vitis Patrum, apud Caſſianum & S.Gregorium lib.1. Dialog. ca.12. & lib. 2. cap.7.

Murenulæ item cæremoniæ.

D Denique murenulæ ſunt pulchri ritus & cæremoniæ, tum totius Eccleſiæ, tum Ordinũ ſingulorum, qui mirè eos decorant.

Anagogicè, murenula eſt aureola Doctoribus, Religioſis & obedientibus præparata in cælo, quæ aurea eſt per gloriam animæ, argentea per gloriam corporis. Vnde S.Thomas cum torque aureo è collo pendente pingitur, quia in cælis murenularum harum aureolâ torquatus eſt. Hinc & poſt mortem è cælis quaſi gemmatus & torquatus apparuit, vti refert P. Ribadeneira in eius Vita ſub finem. Huc pertinet exemplum P. Fabri, quod paulò antè recitaui.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

HÆc omnia iam dicta præ ceteris omnibus competunt B. Virgini. Illud ei proprium, quòd fœcunditas non læſerit, ſed ornarit eius virginitatem, ſicut argentum ornat aureas murenulas. Rurſum murenula aurea è collo B.Virginis pendula, fuit eius filius Chriſtus Dominus, paruulus è collo eius pendens ac ſugens, illique viciſſim aurum charitatis & argentum humilitatis inſtillans.

Denique Rupert. Murenulæ, inquit, ſunt ſermocinationes Sanctorum ſenſibus aureæ, elocu- B tionis nitore argenteæ: *Faciemus ergo tibi murenulas veritatis, ornamenta benedictionis & gratiarum actionis, benedicendo & gratias agendo, quia ſic fecit tibi; ita vt non ſit locus, vbi vox laudis huius non audiatur, vox ſonora, laus altiſona, quæ tuum nomen concelebrans iugiter te ambiat, & quodammodò collo tuo dependeat.* Hæc Rupertus.

VOX SPONSÆ.

VERS. II. *Dum eſſet rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.*

DVM ESSET REX IN ACCVBITV (Aquila, *in recubitu*; Symmach. *ἐν ἀναπαύσεσιν*, id eſt, *in requietibus* vel *ceſſationibus*) SVO, NARDVS MEA C DEDIT ODOREM SVVM] q. d. Dum ſponſus meus, qui eſt rex Chriſtus, eſſet in menſa ſua nuptiali, ego ſponſa ad illum ingreſſa intuli vnguentum nardinum, eoque illum perunxi, cuius odore ille mirificè recreatus eſt.

DVM] Id eſt, *donec*, vt habent Hebr. Sept. & S. Grego. q. d. Quamdiu rex accubuit in conuiuio, nardus mea dedit odorem.

Accubitus, id eſt menſa nuptialis.

Per *accubitum* accipe non lectum, ſed menſam nuptialem, cui ſponſus cum ſponſa accumbit. Hebr. eſt מסב *meſau*, id eſt, *circulus* vel *orbis*. Olim enim menſæ erant orbiculares, vt plures caperent, vtque illi ſibi inuicem eſſent viciniores, & cõmodiùs cum ſingulis colloquerentur. Lectuli ergo cœnatorij, in quibus tempore Salomonis conuiuæ quaſi iacentes, ſed cubitis innixi menſæ accumbebant, circa menſam D in orbem erant diſpoſiti; inde triclinium dictum, quaſi trium lectulorum cœnaculum.

Sponſa in triclinium ingreſſa ſponſum nardino vnguento perfudit.

Pro decore & ſerie dramatis rectè notat Origen. homil.2. ex quatuor, ſponſam poſt alloquium ſodalium ſponſi iam recenſitum, quo eã mirè laudarunt; ingreſſam in triclinium, ibique muliebre & menſale donum ſponſo obtuliſſe, nimirum vnguento nardino eum perfudiſſe, eiuſque odore ſponſum oblectaſſe, idque narrat ſodalibus eius poſt ſponſi diſceſſum; vnde de eo loquitur in tertia perſona dicens: *Dum eſſet rex*, &c. ita S. Bernardus. Olim enim in conuiuiis conuiuæ vnguentis odoratis vngebantur, vt patet ex Plutarcho in Sympoſ. Athenæo & aliis Vnde & Magdalena Ieſum in conuiuio iterũ & ſecundò vnxiſſe legitur. Porrò apud Orientales,

præ-

præſertim Iudæos, Samuel Iudæis prædixit, ſi peterent regem, illum filias illorum facturum ſuas vnguentarias, 1. Reg. 8. 13. Idcirco ſponſa hic id ſibi officij adſciſcit.

Quæres, quid ſignificet hic ſponſi accubitus.

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Accubitus Chriſti. Primò, thronus diuinitatis.

PRimò, aliqui per accubitum accipiunt thronum diuinitatis, qui eſt eius maieſtas & æternitas. In hac enim velut in throno ſuo, ab æterno ſedet & requieſcit Deus. Hinc hebr. vocatur מסב *meſav*, id eſt, circulus: hic enim in ſeipſum orbiculariter rediens, ideoque principio & fine carens, hieroglyphicum eſt æternitatis, quæ nec principium nec finem habet. Sic ſenſus erit, q. d. Filius Dei in ſinu Patris ab æterno requieſcens, ac reſidens in ſolio & triclinio maieſtatis ſuæ cũ Patre & Spiritu ſancto, ibique requie fruẽs beatiſſima & pleniſſima, dignatus eſt de excelſo illo ſolio ſuo ad humilitatem & vtilitatem noſtram reſpicere, iuxta quod in pſalm. 101. v. 18. dicitur: *Reſpexit in orationem humilium, & non ſpreuit preces eorum*, &c. *Quia proſpexit de excelſo ſancto ſuo, Dominus de cælo in terram aſpexit: vt audiret gemitus compeditorum, & ſolueret filios interemptorum.* Quaſi enim nardus noſtra odorem dedit coram rege in accubitu ſuo exiſtente, quando humilitas precũ & ſupplicationum, lacrymarum quoque, gemituum & ſuſpiriorum, ab hominibus piis ad Deũ pro humani generis ſalute effuſorum, vſque ad aures Dei peruenit, ipſumque ad miſerandum inflexit, vt filium ſuum de cælis mitteret ad terras. ita Titelman. Sic & S. Bernardus ſerm. 42. *Accubitus regis* inquit, *ſinus eſt Patris; quia ſemper in Patre Filius. Nec dubites regem hunc eſſe clementem, cui perennis accubitus eſt paternæ benignitatis diuerſorium. Meritò clamor humilium aſcendit ad eum, cui ſons pietatis eſt manſio, cui familiaris ſuauitas, cui ſubſtantialis, vel potiùs conſubſtantialis bonitas eſt: cui ideò totũ quod eſt, de Patre eſt: vt nil prorſus in regia maieſtate, niſi paternum, humilium trepidatio ſuſpicetur.*

Secundò, accubitus Verbi incarnatio.

Verùm preſſiùs alij paſſim per accubitum accipiunt Verbi incarnationem, totamque eius in carne œconomiam & conuerſationem. Hæc enim fuit quaſi conuiuiũ nuptiale, in quo Chriſtus cum fidelibus epulatus, nuptias quaſi cum Eccleſia celebrauit, vt patet ex parabola filij regis ad ſuas nuptias quoſlibet inuitantis, Matth. 22. 2. & ſeq. Hæc pariter rectè vocatur *accubitus*, hebr. מסב *meſav*, id eſt, circuitus, tũ quia Chriſti vita fuit circulus ſanctiſſimarum actionum, virtutum, myſteriorum, tũ quia Chriſtus in orbem iuit & rediit, dũ aſcendens in cælum ad Patrem reuerſus eſt, à quo in terram miſſus deſcenderat: tum denique quia Chriſtus circuiuit Iudæam euangelizando regnum Dei, ad illudque quaſi ad nuptiale ſuum epulum felicitatis æternæ omnes conuocando. Vnde Chriſtus in Synagoga prædicans Lucæ 4. 16. illud ex Iſaia c. 61. thema deſumpſit: *Spiritus Domini ſuper me; propter quod vnxit me; prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis viſum, di-*

A *mittere confractos in remiſſionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Et cùm plicuiſſet librum, reddidit miniſtro, & ſedit* (ecce accubitus) &c. *Cœpit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris.* Inde nardus Eccleſiæ, putà fides audientium, dedit odorem ſuum: Nam vt ſubdit Lucas verſ. 22. *Et omnes teſtimoniũ illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipſius.*

Eſt hic ergo, vti & toto Cantico, prophetia de Chriſti incarnatione & œconomia: ſponſa enim prima & primaria hic eſt humanitas Chriſti, cuius ſponſus eſt Verbum, ſiue Filius Dei, qui eam in incarnatione aſſumens ſibi deſpondet, & per eam Eccleſiam, ſingulaſque animas fideles & ſanctas, vti dixi in prooemio ca. 2. quare præterita hic pro futuris accipienda ſunt, vti fit apud Pro-

B phetas. q. d. Dum erit rex in accubitu carnis ſuæ, nardus mea dabit odorem ſuum.

Senſus ergo eſt, q. d. ait Hortolanus; Ex quo in humanitate ſua quaſi in hemicyclo ſuo nobis apparuit regis noſtri diuinitas, ex quo in Nazaræorum conſedit ſynagoga, & ad epulas ex Iſaiæ cellario depromptas, me Eccleſiam fidelium inuitare dignata eſt; ego ipſum tamquam ſapientiſſimum veritatis, fidei & ſalutis magiſtrum attentè audio; filium David & Dei filiũ, Regem Iſrael & Meſſiam expectatiſſimum credo, veneror & prædico. Hunc credo ingenuè, publiceque profiteor, ſolo verbo ægrotos quantumcumque deſperatos curare poſſe, & conclamatos ad vitam reuocare, ab energumenis dæmonia excludere & profligare. His ego meæque ſodales teſtimo- *Paraphraſis.*

C niis, ex cordibus noſtris, velut veſtibus nardino fidei vnguento odoratis, ex eburneis arcis depromptis, Regem in Iudææ ſynagogis & templo Hieroſolymitano docentem, reſque admirandas magna cum gloria & omnium admiratione gerentem, inducimus, mirificeq; oblectamus. Quod noſtrum officium Regius Pſaltes his olim verſibus celebrauit: *Myrrha, & gutta, & caſia à veſtimentis tuis, à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo*, pſal. 44. 9.

Iam vt particulatim accubitum hunc ſponſi diſtribuam;

Particulatis Chriſti accubitus, Primò, in incarnatione.

Primò, per eum Chriſti incarnationem accipit Caſſiod. Beda, Aponius & S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 3. Audi Caſſiodorum, & ex eo Bedam: *Nardus Eccleſiæ dedit odorem, quia cùm Dei Filius in carne apparuit, Eccleſia in virtutum cæleſtium*

D *feruore excreuit: non quia & ante eius incarnationem ſpirituales ac Deo deuotos viros non habuerit, ſed quia abſque vlla dubitatione tunc arctioribus ſe virtutum ſtudiis mancipauit, cùm regni cæleſtis aditum cunctis rectè viuentibus, mox vt carnis vincula ſoluerentur, patere cognouit.*

Secundò, in prædicatione.

Secundus Chriſti accubitus fuit, cùm ipſe prædicando circuiret vicos & vrbes, ac cũ peccatoribus aliiſque diſcumberet, vt eos ſaluos faceret. Rurſum accubitus Chriſti fuit in ligno crucis, de quo pſal. 95. *regnauit à ligno*, quaſi è ſolio regali, Deus: item quies in ſepulchro. ita Iuſtus & Anſelm. Audi Anſelmũ: *Meritò debeo Chriſtum diligere, quia ipſe dedit mihi nardum, ſcilicet virtutes; & hoc dum eſſet in accubitu ſuo, id eſt, in paſſione & reſurrectione ſua; ſcilicet quia ipſe paſſus eſt & reſurrexit, ideo virtutes mihi dedit, quæ dederunt odorem*

ſuum,

ſuum, id eſt ſibi conuenientem, bonam videlicet famam.

Tertiò. in morte. Tertius accubitus Chriſti fuit in morte: Chriſtus enim moriendo regnum mortis, diaboli & peccati euertit, ac regnũ vitæ, gratiæ & Dei nobis contulit. Ita Origen. Theodor. & S. Hier. lib. 1. contra Iouin. q. d. Poſt Chriſti paſſionem & mortem nardus, id eſt, virtus Eccleſiæ maiorem dedit odorem quàm antè: ex ea enim profluit Martyrum fortitudo, virginum angelica puritas, Confeſſorum ſanctitas, Anachoretarum perfectio. Ita Philo Carpathius: *Sic grata, inquit, ac memor ſponſa clamat ad ſponſum; Nardus mea dedit odorẽ ſuauitatis, id eſt, tu mihi dediſti ſuauitatem vnguentorum, nempe Martyrum & illuſtrium actionum efficaciam, decus & gloriam. Nardus enim ſedit odorem ſuũ, id eſt, martyrium & nex tua, ſeu paſſio, Martyres adhortata eſt pro te pati; nam & tu pro nobis paſſus es.*

Quartò. in reſurrectione. Quartus accubitus fuit reſurrectionis, quo è ſepulchro reſurgens accubuit in carne glorioſa, mortéque de morte & inferno triumphauit. Ita Iuſtus, Anſelm. & S. Greg. 35. Moral. 13. qui ait: *Rege quippe in accubitu ſuo poſito nardus odorem dat, dum quieſcente in ſua beatitudine Domino, Sanctorum virtus in Eccleſia magnæ vobis gratiam ſuauitatis administrat.*

Quintò. in gloria cæleſti. Quintus accubitus Chriſti eſt in gloria cæleſti, quo ad dexteram Dei ſedet, velut Rex regũ, & Dominus dominantium. Ita S. Greg. Rupert. Bernard. & S. Aug. lib. 1. de Trinit. c. 8. Tũc enim nardus Eccleſiæ dedit odorem ſuum per orationem, qua orantibus Apoſtolis & fidelibus pro aduentu Spiritus ſancti eumdem impetrarunt, eoque repleti Chriſti nomen & famam vbique prædicarunt. Audi S. Gregorium: *Accubitum ſuũ rex intrauit, quando Dominus noſter Ieſus Chriſtus corporaliter cæli interiora penetrauit. Quo ibi requieſcente nardus ſponſæ odorem ſuum dedit: quia virtus ſanctæ Eccleſiæ ſuauem famam bonitatis longè latéq; ſparſit: ad cælos enim Dominus aſcendit, & Spiritum ſanctum ſuum ſuper diſcipulos miſit, quo impleti verba ſalutis mundo prædicarent, & per ſancta opera boni odoris famam circumquaque diffunderent.*

Porrò Chaldæus per *accubitum* accipit colloquium Moſis cum Deo in Sina. ſic enim vertit: *Dũ eſſet Moſes magiſter eorum in firmamento, vt ſuſciperet duas tabulas lapideas, & legem & præcepta; ſurrexerunt impij generationis illius & fecerunt vitulum aureum vnà cum promiſcuis, qui erant inter eos, & fœtida fecerunt opera ſua, & egreſſum eſt eis nomen peſſimum in ſæculo; quoniam antè odor eorum exibat diffuſus per orbem, & poſtea fœtidi facti ſunt vt abſinthium, cuius odor quàm peſſimus eſt.* Verùm perperam Chald. per odorem nardi accepit fœtorem idololatriæ: nardus enim ſuauiſſimi eſt odoris.

Quæres Secundò, quid ſignificet nardus ſponſæ, putà Eccleſiæ, & quem odorem dederit?

Quænam hic nardus? Reſpondeo, nardus, vt ex Plinio lib. 12. ca. 12. & aliis ait Philo Carpath. in ca. 4. Cant. verſ. 14. medicus eſt fructus, Syriæ & Indiæ præſtantiſſimus, colore rufo, comoſus, odoratiſſimus, ſaporis amari, ſuauitatem odoris diutiſſimè retinens; calefacit, exſiccat, viretque perpetuo: miſcetur antidotis, & efficaciſſimas vires ad quamplurimos morbos habet.

Ex nardo corona. Porrò ex nardi foliis fiebant coronæ, quæ olim in ſummo erant pretio, teſte Plinio. Rurſum *nardus*, inquit Titelman. *herba eſt humilis & deſpecta quantum ad faciem attinet, ſiue radicem intuearis, ſiue folia. Eſt enim nardus frutex graui & craſſa radice, ſed breui & nigra fragiliq; quamuis pingui: aſpero ſapore, folio paruo, denſoq;. Quæ omnia humilitatem præ ſe ferunt. Habet nihilominus in cacumine boni odoris gratiam.* Cacumina enim (vt ait Plinius) in ariſtas ſiue ſpicas ſparguntur, vnde geminam eius dotem celebrant, ſpicas ſcilicet & folia: quoniam ex vtriſque bonum vnguentum conficitur. Illud tamen quod fit ex ſpicis, præſtantius eſt eo quod ex foliis. Propter quod ſignanter in Euangelio de oleo illo, quod Maria ſuper caput effudit Domini recumbentis, dicitur, quòd fuerit vnguentum *nardi ſpicati pretioſi*, vel (vt alius Euãgeliſta habet) *nardi piſtici*, id eſt, fidelis & præſtantioris. *Nardus humilis.*

Porrò Plinius lib. 13. cap. 1. *Vnguentum*, inquit *nardinum conſtat omphacio, balanino, coſto, nardo, amomo, balſamo.*

Nardus primò, notat humilitatem. Primò ergo nardus notat humilitatẽ Eccleſiæ, quòd ſcilicet inſtar nardi ſecundùm corpus, ac inferiorem hominis portionẽ admodum humilis eſt, craſſa & contemptibilis; ſecundùm verò partem ſuperiorem, ſiue ſecundum ſpiritum, qui ad Deum ſurſum reſpicit, odorem gratiſſimum de ſe fundit in naribus Domini ſabaoth. Nullus enim odor ita gratus eſt Deo, angelis & hominibus, atque iſta fidelium humilitas. Ita Rupertus, & S. Bern. ſerm. 42. quem audi: *Bonus, ait, humilitatis odor, qui de hac valle plorationis aſcendens, perfuſis circumquaque vicinis regionibus, ipſum quoque regium accubitum grata ſuauitate reſpergat. Eſt nardus humilis herba, quam & calidæ ferunt eſſe naturæ hi qui herbarum vires curioſius explorarunt, & ideò per hanc videor mihi non inconuenienter hoc loco virtutem humilitatis accipere, ſed quæ ſancti amoris vaporibus flagrat. Quod propterea ſanè dico quoniam eſt humilitas quam nobis veritas parit, & non habet calorem; & eſt humilitas quam charitas format, & inflammat: atque hæc quidem in affectu, illa in cogitatione conſiſtit.* Et inferiùs: *Sponſæ humilitas tamquam nardus ſpargit odorem ſuum amore calens, deuotione vigens, opinione redolens.* Addit idẽ S. Bernardus ſponſam à ſponſo hic fuiſſe de defectibus ſuis correptam & caſtigatam, tumque nardum eius dediſſe ſuauitatẽ odoris, cùm eius humilitas modeſtè & demiſsè correptionem hanc tulit, & velut paternum donum excepit.

Secundò. fidem. Secundò, nardus denotat fidem: hæc enim humiliter intellectũ captiuat in obſequium Dei reuelantis myſteria, quæ omnem hominis captũ ſuperant. Vnde S. Ambroſ. in pſ. 118. ſerm. 1. *Iam*, inquit, *redolet fides, ideoq; dicit Eccleſia: Nardus mea dedit odorem ſuum; & dicit cum præſumptione expectãs retributionem fragrat vnguentum gratiæ, ex quo Virgo generauit, & Dominus Ieſus ſacramentum incarnationis aſſumpſit.* Huc accedit Iuſtus Orgelit. qui per *nardum* accipit fidei profeſſionem & prædicationem, quâ vbique odorem, id eſt, famam Chriſti paſſi & reſurgentis ſparſit Eccleſia.

Tertiò. pœnitentiã. Tertiò, nardus amara eſt pœnitentia, inquit Aponius: hæc enim eſt filia humilitatis, ac ſuauiſſimè olet in naribus Dei. Vnde quaſi ad litteram hunc locum facto ſuo expoſuit S. Magdalena, dum in ſignum pœnitentiæ vnxit pedes Ieſu accumbentis in menſa Simonis; ac rurſum attulit alabaſtrum vnguenti nardi piſtici pretioſi, illudque

que effudit in caput Ieſu recumbentis in domo ſua. Quocirca Magdalenæ hunc locum applicat Origen. Nyſſen. Beda & Aponius. Ex pœnitentia ergo gratiſſimum Deo paratur ferculũ, quale Magdalena Chriſto attulit, non tam dum ex alabaſtro fracto nardinum vnguentum, quàm dum colliquefactam animam per oculos effudit. Quocirca S. Bernard. ſerm. 30. in Cantica, lacrymas pœnitentium, vinum angelorum nuncupat: *quia in illis vitæ odor, ſapor gratiæ, indulgentiæ guſtus, reconciliationis iucunditas eſt.*

Quartò. orationem; Quartò, nardus eſt humilis oratio & obſecratio. Vnde Arabicus pro *nardus* vertit, *thus*, quod eſt ſymbolum orationis: *Donec*, inquit, *venerit rex redeundo, thus meum effudit odorem ſuauitatis ex faſciculo ſtactæ, quem habeo apud me filio fratris mei.* Audi S. Bernardum ſerm. 42. *Primitiuæ Eccleſiæ potes hunc aptare ſermonem, ſi recordaris dies illos, quibus aſſumpto Domino, vbi erat priùs & ſedente in dextera Patris illo ſuo antiquo, nobili atque glorioſo accubitu, diſcipuli erant congregati in loco vno, perſeuerantes in oratione cum mulieribus, & Maria matre Ieſu, & fratribus eius. Nónne tibi videtur tenera tunc temporis, nardum paruulæ & trepidantis ſponſæ dare odorem ſuum? Denique cùm factus eſt repentè de cælo ſonus tãquam aduenientis ſpiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi erant ſedentes; tunc patuit quàm gratus humilitatis, & quam beneplacitus odor aſcenderat, cui mox tam copioſa & glorioſa remuneratione reſponſum eſt.*

Quintò. virtutem omnem. Quintò, nardus eſt quælibet virtus, ac virtutum omnium bonorumque operum complexio, nam, vt ait S. Bernard. ſerm. 71. *Mores colores ſuos habent & odores.* ita Caſſiod. Origen. S. Greg. Beda & alij.

Porrò pro *odorem ſuum*, Septuag. habent odorem *αὐτοῦ*, id eſt, *ipſius* ſcilicet regis ſponſi, quo ſignificatur omnem Eccleſiæ virtutem, omne decus, omne meritum manare à Chriſto: Audi Origenem: *Quod ſi legatur, vt alia habent exemplaria: Nardus mea dedit odorem eius; inuenitur adhuc aliquid diuinius, vt videatur vnguentum hoc nardi, quo vnctus eſt ſponſus, non tantùm ſuum, qui nardo ineſſe naturaliter ſolet, ſed ipſius ſponſi odorem cepiſſe, & ipſius odorem ad ſponſam reportaſſe; vt in eo, quo vnxit eum, odorem ſponſi per ipſius vnguenti munus acceperit, & hoc ſit quod dicere videatur: Nardus mea, qua vnxi ſponſum, regreſſa eſt ad me, & odorem mihi detulit ſponſi, & velut ſuperato naturali ſui odore, præ fragrantia ſponſi, ipſius mihi detulit ſuauitatem.*

Vnde colligit Origenes, quòd vngens Chriſtum nardo deuotionis, prædicationis & ſanctarum actionum, per hanc ipſam vnctionem ſuſcipiat Chriſti odorem ac ſpiret, putà gratiam Spiritus ſancti, ac maiorem fragrantiam doctrinæ ſpiritualis, æquè ac ſanctitatis vitæ. Nyſſen. verò τὸ αὐτοῦ, id eſt, *ipſius*, ſcilicet Chriſti, ſic explicat, q.d. ſponſa: Ex omnibus quas in me conſpicio virtutibus, quæ omnes quaſi ſpecies multæ aromatum faciunt vnum nardi vnguentum, pertingo ad cognitionem perfectiſſimæ virtutis Dei, eamdemque aliis communico & aſpiro. Theodoret. verò ſic, q.d. Ex hiſce meis virtutibus allectus ſum cognitionem Dei, ſed odoratu duntaxat, id eſt, tenuem & exilem. Tres denique Patres apud Theodoret. ſic, q.d. Virtutes meæ, quę ſunt quaſi nardus Dei, exhibent mihi ſpeciem

A Dei per naturam inacceſſi, cuius ego ſpeciem & notam gero, vt imago ipſius ac ſimilitudo: quare dum meis moribus illius ſimilitudinem refero, ipſum in me velùt exemplar in imagine repræſento.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Anima ſancta eſt accubitus Chriſti. OMnis iam dicta adapta animæ, mutato nomine Eccleſiæ in nomen animæ. Adde, animam ſanctam eſſe accubitum, id eſt, ſedem & ſolium, imò cælum & templum, in quo Chriſtus accumbit & requieſcit. ita Nyſſen. & Anſelmus. Rurſum, per nardum poſſe accipi ipſum Chri-
B ſtum, ſicut ille ipſe paulò pòſt vocatur *faſciculus myrrhæ*, & *botrus cypri*. Vnde Sept. vertunt, *nardus mea dedit odorem αὐτοῦ*, id eſt, *ipſius*, ſcilicet ſponſi (licèt nonnulli legant *αὐτῆς*, id eſt *ſuum*.) Et eos de more ſequens Syrus, *cum rege in accubitu ſuo nardus mea dedit odorem ſuum*. Sic ſenſus erit. q.d. *Nardus, ip Chriſtus & quare;* In accubitu, id eſt, in nuptiali menſa, vbi abundant vnguenta, flores, nardus, myrrha, & botrus cypri, nihil mihi ſuaue olet, niſi ſponſus Chriſtus: præ illo ceteras omnes delicias deſpicio. Ita Theodoret. qui & rationem dat, cur Chriſtus vocetur nardus: *Nardũ, ait, nominat Chriſtum: quoniam vnctus eſt nardo piſtica illa pretioſa cuius odor repleuit totam domum, quæ mundum ſignificat vniuerſum: obſequium enim à piis hominibus Domino exhibitum, orbem terrarum impleuit fidei ſuauitate.* Sic & Ori-
C gen. Pſellus, Sanchez & alij.

Nardus ergo herba humilis, ſed odora, aſpera, ſed calida & medica, repræſentat Chriſti humilitatem, ſed ſuaueolentem; ac paſſionem, ſed charitate flagrantem, omnibuſque animæ morbis medentem. Vnde Honorius Auguſtod. *Chriſtus*, inquit, *fuit nardus naſcendo, myrrha in moriendo, botrus in reſurgendo.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Nardus humilitas Mariæ. REx gloriæ fuit in accubitu, id eſt, cubauit nouem menſibus in vtero B. Virginis, cùm ex ea carnem aſſumpſit: tuncque nardus, id eſt
D virtus & humilitas B. Virginis, dedit odorem ſuum: *Nam quid*, inquit S. Bern. ſerm. 42. *eſt aliud nardus mea dedit odorem ſuum, quàm, placuit mea humilitas? Non mea, inquit, ſapientia, non mea nobilitas, non mea pulchritudo, quæ nulla erant mihi, ſed quæ ſola inerat humilitas dedit odorem ſuum, id eſt, ſolitum. Solito placet Deo humilitas, ſolito planè, atque ex conſueto excelſus Dominus humilia reſpicit, & ideò cùm eſſet rex in accubitu, id eſt, in excelſo habitaculo ſuo, illuc quoque humilitatis odor aſcendit. In altis habitat, inquit, & humilia reſpicit in cælo & in terra.*

Rurſum, *cùm eſſet rex in accubitu ſuo*, id eſt cùm Filius Dei eſſet in ſinu Patris, ſenſit fragrantiam nardi, id eſt, humilitatis B. Virginis, eaque allectus deſcendit in eius vterum factus homo: *Humilitas*, ait Rupert. *requies eſt mentis, & qui hanc inuenit,*

uenit, ſine dubio requiem animæ ſuæ inuenit. Ego in omnibus requiem iſtam quæſiui, & vidit rex reſpiciens vbi nardi huius ex me odorem ſenſit: vidit, inquam, quòd requieſcere poſſet hic in ſuauitate animæ quietæ, id eſt, humilis, deſcenditq́; de illo accubitu ſuo, & requieuit in tabernaculo meo. Hic requieuit, hic habitauit totis nouē menſibus: & cuius erat Dominus, eiuſdem ancillæ ſuæ factus eſt filius.

VERS. 12. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.*

FASCICVLVS MYRRHÆ DILECTVS MEVS MIHI, INTER VBERA MEA COMMORABITVR] Hebr. ילין *ialin*, id eſt, *pernoctabit*. q. d. Noctu, cùm maximè ingruunt triſtes cogitationes, turpes phantaſiæ, & tentationes dęmonis, pro vnico certoq́ue omnium remedio, vtar hoc myrrhæ paſſionum Chriſti faſciculo: illo omnes diſcutiam, illius odore & meditatione omnes fugabo & profligabo. Græcè eſt αὐλισθήσεται, id eſt, aulam, ſiue habitationem & manſionem ſtabilem iugemq́ue accipiet. Senſus eſt q. d. Vti feminæ in pectore geſtant myrrham boni odoris causâ, ad confortandum cor & caput: ſic ego in pectore geſto ſponſum meum mihi vnicè dilectum, cuius nulla mihi vnquam ſubrepet obliuio; quia ipſe eſt amor meus, odor meus, robur meum: qui cor meum corroborat & caput, totāq́ue animam meam exhilarat; Septuag. *alligamētum ſtactes, ſiue guttæ, fratruelis meus mihi, in medio vberum meorum demorabitur*; S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 3. *colligatio guttæ conſobrinus meus, botrys cypri frater meus mihi, inter media vbera mea requieſcit: nardus cypri conſobrinus meus in vineis Engaddi*; Aquila, *ſuſceptus myrrhæ*. Pro *fratruelis* græcè eſt, ἀδελφιδὸς, quod S. Ambroſ. vertit, nunc *frater*, nunc *conſobrinus*; S. Hieron. in verſione Origenis, *fraternus*; alij *ſororis filius*, vel *nepos*. Chriſtus enim natus eſt ex Synagoga (putà ex Iudæis) quæ eſt ſoror Eccleſiæ, cuius hic vox inducitur. Rectè ergo Eccleſia, hic Chriſtum vocat ſororis ſuæ, id eſt, Synagogæ, filiū. Idem ſignificat vox *fratruelis* & *fraternus*; Noſter & Symmach. *dilectus meus*; Quinta editio, *ſodalis meus*. Audi Origenem homil. 2. ex quatuor: *Fraternus meus mihi guttam redolet, & hanc non diffuſam, neque vt libet diſperſam, ſed colligatam & conſtrictam, quò ſcilicet odor ſuus denſior reddatur & vehementior. Et hic, inquit, cùm talis ſit, in medio vberum meorum demoratur & commanet, & requiem ac manſionem ſuam facit in loco pectoris mei.*

Myrrha natura. Myrrha, teſte Plinio lib. 12. cap. 15. arbuſcula eſt in Arabia, minor quàm arbor thuris, altitudine ad quinque ferè cubitos adoleſcit. Conuenit autem inter auctores, qui hac de re ſcripſerunt, eam eſſe ſcabram, ſpinoſam, foliis aculeatis, caudice duro & intorto, è cuius vulnere defluit lacryma, guſtu acris cum amarore; quæ glutinandi, ſiccandi & abſtergendi vim habet egregiam. Quæ quidem omnia adeò ſunt apta ad vitæ auſteritatem pingendam, vt nil aptius afferri queat. Hinc Latinum & Græcum *myrrha* deriuatur ab Hebr. מר *mor*, id eſt myrrha & amaritudo, quia myrrha eſt amara.

Myrrha liquor myrrha dicitur. Stacte quid. Porrò myrrha arbor fundit ſuccum ſiue liquorem, qui pariter myrrha dicitur, eumq́ue duplicem: prior eſt, quem arbor ipſa ſponte ſudat, qui ſtacte, id eſt, gutta dicitur, hæcq́ue eſt myrrha optima & odoratiſſima: poſterior, quæ ex inciſione arboris elicitur. Rurſum myrrha, folia & ſurculos myrrhæ ſignificat. Quare faſciculus myrrhæ propriè videtur ſignificare faſciculū ex foliis, vel ramuſculis aut floribus myrrhæ cōſtrictum & colligatum. Hebr. tamen צרור *tſeror*, & magis Græcum ἀπόδεσμος τῆς στακτῆς, id eſt *alligamentum ſtactes*, ſiue guttæ, notat ſacculum vel pyxidem olfactorialem, in qua ſtacte vel liquor condenſatus continetur. *Qualis hic faſciculus?* Vnde Nyſſen. homil. 3. ſic explicat: *Fraternus meus mihi eſt alligamentum, quod è collo ſuſpendo ſupra pectus, per quod bonum odorem præbeo corpori.* Hinc & Syrus vertit *crumena*, vel *burſa myrrhæ qui diligit me*.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

SPonſa regem ſponſum ſuum videns in accubitu ſuo, id eſt, in incarnatione, paſſione, cruce & morte, quam pro ſponſa ſponte obiuit, rapta in admirationem tanti amoris exclamat: *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi*. q. d. *Paraphraſis.* Ego myrrhæ, id eſt, amoris huius ſpōſi mei, qui tam amara pro me vltro ſubiit, ſemper recordabor; illi grata ero, illum amabo, pro illo viciſſim amara quælibet ſubire non detrectabo, ſed optabo & ambiam: amara & ardua eius iuſſa, quin & obiurgationes ac mordacia verba, imò flagella & verbera vltro ſuſcipiam & capeſſam. Vnde communis hæc Martyrum fuit vox, ſenſus & ſpiritus: Ego amore Chriſti pro me tanta paſſi & crucifixi mortē, crucem, feras, ignes, eculeos & quæuis tormenta ſubire deſidero, vt dolorem dolori, amorem amori non ex æquo, ſed quoad poſſum rependā. Nam ſine dolore non viuitur in amore. Vnde S. Ignatius epiſt. ad Rom: *Amor meus*, inquit, *crucifixus eſt*. Et S. Paulus: *Mihi abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo*, Galat. 6. *Chriſtus faſciculus myrrhæ in Euchariſtia.* Hac de cauſa Chriſtus iturus ad crucem, ſeipſum velut faſciculum myrrhæ, Eccleſiæ in Euchariſtia perpetuo viſendum colendumq́ue reliquit, vt hæc ipſi eſſet velut teſſera & imago ſuæ paſſionis & crucis. Vnde Chriſtus inſtituens Euchariſtiam: *Accipite*, ait, *& comedite: hoc facite in meam commemorationem*, Lucæ 22. 19. q. d. In ſumptione Euchariſtiæ, ac poſt eam profundè cogitate, meditamini, expendite, quanta veſtri amore fecerim & perpeſſus ſim, vt me viciſſim redametis. Et Paulus: *Quotieſcumque*, inquit, *manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat*, 1. Corinth. 11. 26. Corpus enim Chriſti ſub ſpecie panis ſeparatim conſecratum à ſanguine, qui conſecratur in calice, ad viuū repræſentat ſeparationem ſanguinis & animæ (anima enim eſt in ſanguine, vt ait Scriptur.) à corpore, hoc eſt, mortem Chriſti in cruce. Hinc & Magi Chriſto puero obtulerunt aurum, thus & myrrham:

Aurum

Aurum regi, thura Deo, myrrhamq́; ſepulto,

ait Iuuencus. q.d. Offerimus Chriſto aurum, vt proteſtemur eum noſtrum eſſe Regem, cui velut ſubditi aurum quaſi tributum pendimus: offerimus thus, vt proteſtemur eum eſſe noſtrum Deum: thura enim Deó adolentur: offerimus denique myrrham, vt proteſtemur nos credere eum pro nobis in cruce moriturum, & ſepeliendum: mortuorum enim corpora myrrhâ cōdiebantur, vt incorrupta manerent. Ita Theodoret. *Myrrha*, ait, *ſponſi mortem, & quæ inde ad ſpōſam peruenit, indicat ſuauitatem.* Vnde Philo Carpathius ait, Eccleſiam hîc per faſciculum myrrhæ ſignificare, ſe deſponſatam eſſe Chriſto per ſanguinem & aquam, quæ ex eius latere profluxit.

Chriſtus eſt myrrha Primò, propter dolores;

Myrrha ergo eſt ſymbolum Chriſti: Primò, quia repræſentat eius dolores & paſſiones: tota enim Chriſti vita fuit faſciculus myrrhæ, id eſt, continua amaritudo, & congeries laborum & dolorum.

Secundò, propter odoris ſuauitatem;

Secundò, quia myrrha odoris ſuauitate ſuperat ceteras arbores aromaticas: ſic & Chriſtus amoris & gratiæ ſuæ ſuauitate ſuperat angelos, homines & creaturas omnes, iuxta illud, quod ipſe de ſe ait Eccli. 24. 20. *Ego quaſi myrrha electa dedi ſuauitatem odoris.*

Tertiò, ob incorruptionem;

Tertiò, myrrha incorrupta ſeruat corpora: ſic Chriſti paſſio & mentibus & corporibus incorruptionem aſpirat, dum eius recordatione, meritis & gratiâ, omnes corruptiones concupiſcentiæ fidelium mens ſuperat, ac eorum corpora à morte ad immortalitatem in die iudicij reſurgent. Huius rei ſymbolo corpus Chriſti poſt mortem myrrhâ & aloë à Ioſepho ab Arimathia perunctum eſt, Matth. 27.

Quartò, propter virtutes.

Quartò, myrrha cor confortat, & caput exhilarat: multò magis vtrumque facit Chriſti paſſio. Hinc ait ſponſa, *inter vbera;* Septuag. *in medio vberum meorum commorabitur.* q.d. In corde meo, intimoque eius fundo (cor enim ſitum eſt inter vbera) iugiter infixa hærebit Chriſti paſſio, illaque velut myrrhâ efficaciſſimâ cor meum imbuetur & inſuccabitur, vt eius vis ex corde in omnes ſenſus, vires & membra proſerpat, eaq́; corroboret ad omnes amoris agones, ad omnes virtutis labores, ad omne genus mortis & martyrij, pro Chriſto meo generosè & alacriter obeundum. Ex corde enim manat vita, vigor & ſpiritus vitalis in omnes ſenſus, vires & mēbra. Quare cùm myrrha paſſionis Chriſti cor occupat, per illud vim ſuam in omnes animę vires diffundit. Sic ergo fit, vt Chriſtus habitet in nobis, vt induamus Chriſtum, vt illi conformemur: Chriſtus enim eſt quaſi anima cordis noſtri, & vt ait Ieremias: *Spiritus cordis noſtri Chriſtus Dominus*, Thren. 4. 20. Vnde ait Paulus: *Chriſto confixus ſum cruci: Viuo autem, iam non ego, viuit verò in me Chriſtus*, Galat. 2. 20. Sicut ergo lana oleo inſuccatur, vt ait Columella lib. 7. cap. 4. id eſt, oleo imbuitur, intingitur, inficitur; & ſicut panis inſuccatur vino, dum vini vim & ſuccum imbibit in offa, quod ſignificanter Itali dicunt *inzuppare:* ſic prorſus cor Sanctorum inſuccatur doloribus & paſſionibus Chriſti, eorumque vim imbibit, quem deinde in omnes animæ potentias ſenſuſque tranſmittit, vt omnes ſpirent & exhalent Chriſtum crucifixum.

Symbol. Origen. homil. 2. ex 4. per *faſciculum*, vel, vt ipſe ex Septuag. legit, *alligamentum myrrhæ*, accipit corpus & carnem Verbi incarnati: *Videtur*, inquit, *alligamentum & vinculum quoddam animæ eſſe corpus, in quod alligamentum, gutta* (ſtacte) *in Chriſto diuinæ virtutis ac ſuauitatis aſtringitur.* Deitas ergo alligata corpori, eſt quaſi gutta ſiue ſtacte alligata in faſciculo, vel conſtricta in pyxide. Sic & Theodoret. *Alligamentum*, inquit, *guttæ eum vocat, quoniam ipſe deſcendit ſicut pluuia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram, & à Prophetis etiam vocatus eſt ſtilla. Erit ex ſtilla populi huius, congregatus congregabitur Iacob.* Porrò S. Ambroſius ſerm. 3. in pſal. 118. legens, *colligatio guttæ*, ſic exponit, q.d. Chriſtus carni ſe illigauit funiculis charitatis: *Corpus*, inquit, *ſuſcipiens Dominus Ieſus charitatis ſe vinculis illigauit, & non ſolùm ſe membris noſtris & paſſionibus naturalibus, ſed etiam cruci vinxit.*

Micheæ 5. iuxta Septuag.

Porrò Chald. vertit, *in tempore illo dixit Dominus ad Moſen: Vade & deſcende, quia ſe corrupit populus tuus: dimitte me, vt conſumam eos. Tunc reuerſus eſt Moſes & quæſiuit miſericordiam à facie Domini, & recordatus eſt Dominus inclinationis Iſaac, qui ligatus fuerat à patre ſuo in monte Moria ſuper altare: & conuerſus eſt Dominus ab ira ſua, & habitare fecit maieſtatem ſuam in medio eorum ſicut antea.* Hæc expoſitio Iudæi Iudaïca eſt, ſubſeruit tamen Chriſtianæ & genuinæ iā aſſignatæ. Ligatio enim Iſaac ad eius immolationem, fuit typus ligationis & immolationis Chriſti in cruce, idque in eodem monte Moria: huius enim pars & collis eſt mons Caluariæ, in quo crucifixus eſt Chriſtus.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Chriſto & anima ſancta.

Faſciculus myrrhæ paſſio Chriſti.

Anima pia paſſionem Chriſti, velut faſciculum myrrhæ in pectore & corde ſuo recūdat, vt eo cor cōfortet, & caput exhilaret, ad omnes virtutis labores & dolores, omneſque huius vitæ aduerſitates, imitatione & amore Chriſti lętè & fortiter ſubeundos. Ita S. Bern. ſer. 43. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Antè rex modò dilectus. Antè in accubitu regio, modò inter ſponſæ vbera. Magna humilitatis virtus, cui etiam deitatis maieſtas tā facilè ſe inclinat. Citò reuerentiæ nomen in vocabulum amicitiæ mutatum eſt: & qui longè erat in breui factus eſt propè. Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi. Myrrha amara res, dura & aſpera tribulationem ſignificat: Ea ſibi dilecti cauſa imminere proſpiciens, gratulabunda id loquitur, confidens ſe omnia viriliter ſubituram. Ibant, inquit, gaudentes diſcipuli à conſpectu concilij, quia digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.* Subdit deinde cur faſciculus dicatur, non faſcis: *Propterea denique non faſcem, ſed faſciculum dilectum dicit, quòd leue præ amore ipſius ducat, quidquid laboris immineat & doloris. Bene faſciculus, quia paruulus natus eſt nobis. Bene faſciculus, quia non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Id enim, inquit, quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ ſupra modum in ſublimitate æternum pondus gloriæ operatur in nobis. Erit*

Actor. 5. 41.

Faſciculus myrrhæ, nō faſcis, cur?

Rom. 8.

ergo quandoque nobis ingens cumulus gloriæ, qui modò eſt faſciculus myrrhæ. An non faſciculus, cuius iugum ſuaue eſt, & onus leue? Non quia leue in ſe (nec enim leuis paſſionis aſperitas, mortis amaritudo) ſed leuis tamen amanti. Et ideo non ait tantùm, Faſciculus myrrhæ dilectus meus; ſed mihi, inquit, quem diligo, faſciculus eſt. Vnde & dilectum nominat, monſtrans dilectionis vim omnium amaritudinũ ſuperare moleſtiam, & quia fortis eſt vt mors dilectio. Ita S. Elzearius Comes Artiani, hoc myrrhæ faſciculo ad immobilem animi manſuetudinem & tranquillitatem peruenit: cùm enim dicteriis, calumniis, irriſionibus, iniuriis, &c. etiam à propriis famulis variè & crebrò exagitaretur, illicò mente verſabat probra, calumnias, iniurias, tormenta irrogata Chriſto, nec ab hac meditatione ceſſabat, donec mens in imitatione huius patientiæ tranquillè conquieſceret: quo fiebat, vt nullum doloris aut iræ ſignum daret, ac videretur bile carere, eſſeque ἀπαθής ita habet eius Vita apud Surium. Eodem faſciculo S. Franciſcus. S. Eliſabetha, aliique plures ad tantam humilitatem, patientiam & ſanctitatem euasêre.

Exempla.

Rurſum, *faſciculus myrrhæ* eſt mortificatio aſſidua, quã nos docet vita & paſſio Chriſti, quæ non aliud fuit quàm continua mortificatio: hæc enim omnem concupiſcentiæ corruptionẽ abſtergit, omniaque animæ vulnera ſanat, eamque ad omne bonum corroborat. Myrrha, inquit Galenus lib. 7. Simplic. medic. purgat thoracem & pulmonem, aſtringit, concoquit & diſcutit: ſtacte infrigeratos calefacit. Vberiùs Dioſcorides lib. 1. cap. 67. *Myrrha*, inquit, *calefacit, concoquit, ſaporem gignit, &c. deuoratur in vetere tuſſi, laterum, pectoriſq; doloribus, in alui profluuio & dyſenteriâ, horrores diſcutit, ſcabritiem arteriæ expolit, obtuſam vocem expedit, ventris tineas enecat, contra grauem oris halitum manditur, gingiuas & dentes ſtabilit, vulnera capitis glutinat, medetur fractis auribus ac oſſibus nudatis: impetigines ex aceto purgat: diuturnas diſtillationes lenit, oculorum vlcera complet, albugines tollit, caliginem diſcutit, ſcabritiem læuigat.* Eadem & plura efficit Chriſti paſſio, & mortificatio in anima & ſpiritu. Vnde nullum eâ efficacius eſt remedium contra tentationes luxuriæ, iræ, ſuperbiæ, acediæ, inuidiæ, &c. vti perpetuâ experientiâ conſtat. Quocirca Nyſſen. hom. 3. cenſet hîc ſignificari quòd anima, quæ in corde habet alligatum Chriſtum crucifixum, non poſſit vllo membro vel ſenſu peccare: *Illa anima,* inquit, *quæ ſuſcepit bonum Chriſti odorem, & cor fecit alligamentum huius ſuffitus, ſe ita comparat, vt omnia ſigillatim vitæ ſtudia, tamquam alicuius corporis membra ſerueant ſpiritu, qui ex corde permeat, nullâ iniquitate in vllo membro corporis refrigerante dilectionẽ in Deum,* Et Origen. hom. 2. ex 4. *Alligatura guttæ,* inquit, *dogmatum continentiæ conſtrictio, ac diuinarum ſententiarum nodoſitas intelligitur: innexæ enim ſibi inuicem ſunt fidei rationes, & vinculis veritatis adſtrictæ.* Et tres Patres apud Theodoretum: *Nexus eſt,* inquiunt, *& conſeruatio ſtillæ diuinæ gratiæ, quæ mihi communicata eſt, dilectus meus: per fidem enim, inquit, acceptus, ſpiritualia tuetur, atque conſeruat Eccleſiæ munera, fideleſq; confirmat ac roborat, ne à veritate deſciſcant.* Et S. Gregor. *Mortuorum corpora,* inquit, *myrrha condiri ſolent, ne putreſcant. Myrrham quippe corporibus ne putreſcant adhibemus, dum membra noſtra in Chriſti exemplum, per eorumdem mortificationem à putredine luxuriæ reſtringimus, ne, dum ea ſine condimento dimiſerimus, diſſoluta putredine, eſcam vermibus æternis faciamus. Sed quid eſt, quòd dilectum ſuum ſponſa non myrrham, ſed faſciculum myrrhæ nominat, niſi quòd, dum ſancta mens Chriſti vitam ex omni parte conſiderat, contra omnia vitia ex eius imitatione repugnantes virtutes congregat: ex quibus ſibi faſciculum myrrhæ aptat, quo carnis ſuæ putredinem ſempiternum abſtergat.*

Faſciculus myrrhæ, mortificatio.

Myrrhæ virtutes.

Mortificatio ergo, & vitæ auſteritas animam purificat, ſanctificat, Deoque mirè placentem gratamque efficit, quia eam ſimilem facit Chriſto crucifixo. Quocirca Deus eamdem ſuis chariſmatibus ample remunerare ſolet. Vt alia taceam, lege Vitas Sanctorũ & inuenies eos dumtaxat magnis & crebris claruiſſe miraculis qui auſteræ fuerunt vitæ, quales extitêre S. Martinus, S. Antonius, S. Hilarion, S. Benedictus, S. Romualdus, S. Bernardus, S. Dominicus, S. Franciſcus, S. Ignatius, S. Franciſcus Xauerius.

Igitur Chriſti paſſio cõmoratur inter vbera, id eſt, in corde animæ ſanctæ. Symbolicè: inter duo vbera, id eſt Primò, inter nouũ & vetus teſtamentum: vtrumq; enim prædicit & prædicat Chriſti paſſionem & crucem, ait Philo Carpath.

Duo vbera quæ? Nouum & vetus teſtamentum.

Secundò, inter vbera, id eſt, inter Doctores, qui prædicant Chriſtum crucifixum, ait Iuſtus Orgelitanus.

Doctores.

Tertiò, S. Gregorius. Duo vbera, inquit, ſunt amor Dei & proximi. Audi eum: *Qui* (ſponſus Chriſtus crucifixus) *bene inter vbera commorari dicitur, quia in dilectione Dei & proximi habitatio Chriſti ſancta ædificatur. Sancta quippe anima dum Deum ſic diligit, vt proximum non contemnat, & proximi amorem ſic exequitur, vt diuinum non minuat procul dubio vbera in pectore ſibi locat, quibus Chriſtum amplectens, ipſum nutriat. Quaſi enim vberibus Chriſtus nutritus roboratur, dum hac geminâ dilectione, vt fortiùs inhæreat delectatur.*

Amor Dei & proximi.

Denique S. Bernar. ſerm. 43. duo vbera accipit congratulationẽ & compaſſionẽ, iuxta illud Pauli Rom. 12. *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Quia verò inter aduerſa & proſpera verſans, nouit vtrobique pericula non deeſſe, medium huiuſmodi vberum ſuorum vult habere dilectum, cuius aduerſus vtraque continuâ protectione munitam, nec læta extollant, nec triſtia deiiciant.* Subiicit deinde S. Bern. itaque hunc myrrhæ faſciculum ſuo exemplo omnibus arctè cõmendat: *Tu quoque ſi ſapis, imitaberis ſponſæ prudentiam, atque hunc myrrhæ tã charum faſciculum de principatu tui pectoris, nec ad horã patieris auelli, amara illa omnia, quæ pro te pertulit, ſemper in memoria retinens & aſſiduâ meditatione reuoluens, quò poſſis dicere & tu: Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Et ego, fratres, ab ineunte mea conuerſione pro aceruo meritorum, quæ mihi deeſſe ſciebam, hunc mihi faſciculum colligare, & inter vbera mea collocare curaui collectum ex omnibus anxietatibus & amaritudinibus Domini mei. Primùm videlicet infantilium illarum neceſſitatũ: deinde laborum, quos pertulit in Prædicãdo, fatigationum in diſcurrendo, vigiliarum in orando, tentationum in ieiunando, lacrymarum in compatiendo, inſidiarum in alloquendo: poſtremò periculorum in falſis fratribus, conuitiorum, ſputorum, colaphorum, ſubſannationum, exprobrationum, clauorum, horumq; ſimilium, quæ in*

Congratulatio & compaſſio.

ſalu-

ſalutem noſtri generis ſilua Euangelica copioſiſſimè noſcitur protuliſſe. Et poſt plura, quæ in hanc rē ſubiicit, ita concludit: *Hæc meditari dixi ſapientiam, in his iuſtitiæ mihi perfectionem conſtitui, in his plenitudinem ſcientiæ, in his diuitias ſalutis, in his copias meritorum. Ex his mihi interdùm potus ſalutaris amaritudinis, ex his rurſum ſuauis vnctio conſolationis. Hæc me erigunt in aduerſis, in proſperis reprimunt, & inter læta triſtiaq; vitæ præſentis viâ regiâ incedenti, tutum præbent vtrobique ducatum, hinc inde mala imminentia propulſando. Hæc mihi conciliant mundi iudicem.* Huc vſque S.Bernard. piè, ſapienter & patheticè.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B.Virgine.

BEata Virgo adſtans cruci, filium ſuum Chriſtum crucifixum, velut faſciculum myrrhæ toto corde obtulit Deo Patri in holocauſtum, pro redemptione totius mundi, ſicut Abraham obtulit ſuum Iſaac. Eadem poſt Chriſti mortem & aſcenſionē eius tormenta cordi alligata, imò inſculpta geſtans, aſſiduè ſummo doloris, amoris, & deuotionis ſenſu ruminabat: nec tantùm ruminabat, ſed & reipſâ imitabatur, omnes perſecutiones Iudæorum, omneſq; aduerſitates fortiter ſuſtinens, ac lacrymis, cōpunctioni & mortificationi aſſiduè vacans, quâ proinde mirificas Dei gratias & dona obtinere meruit, vti ipſa reuelauit S.Brigittæ. Hac de cauſa Caluariam, & loca paſſionis Chriſti crebrò & deuotiſſimè obibat: ipſa enim omnia tormenta Chriſti vehementiſſimè ſenſit compatiendo, quæ Chriſtus patiendo, idque non ſemel vt Chriſtus, ſed per omnem vitam. Ipſa enim longè magis amabat Chriſtum, quàm ſeipſam. Vnde longè maluiſſet ipſa pati omnia tormenta Chriſti, quàm videre Chriſtum ſuum eadem patientem. Multoties ergo ipſa fuit Martyr, iuxta illud S.Simeonis ad ipſam vaticinium: *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius,* Lucæ 2. Ita Rupertus.

B.Virgo multoties martyr.

VERS. 13. ***Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.***

Botrus cypri, quid? *Reſp. Primò. camphora.*

QVæres, quid ſit cyprus? Primò, Rabbini & ex eis Tigurina, ex ſimilitudine vocis cenſent eſſe caphuram, ſiue camphoram. Camphora autem eſt gummi cuiuſdam arboris in India naſcentis tantâ magnitudine & proceritate, vt ſub eius vmbra hominū centuriæ recondi poſſint. Camphoræ vires & dotes receſet Matthiolus in Dioſcor. lib.1.c.75. Tria verò memoranda de hoc gummi narrant auctores. Aiunt caphuram in aqua flagrare: deinde tradunt eā humore madere, ſi in recenti & calido pane cōdatur: aiunt denique niſi ſedulò aſſeruetur, ex operculatis etiam thecis nonnumquam euaneſcere. Quæ profectò tria ſponſo impendio cōueniunt, vt non immeritò *botrus copher* ſit appellatus. Etenim in hoc ſpirituali humani generis cataclyſmo, quo aquæ culpæ hiemales, tum origine permanantes, tū voluptate prauâ erumpentes mundū obruerunt, & ignem charitatis extinxerunt, in medio ipſo diluuio extās & erectus, fluctibus

A ipſis velut oleo paſcitur, & more lampadis accenſus flammam charitatis emittit, quam flumina nequeunt obruere. Ita Ioannes Carmelita.

Rurſum, R.Abraham per *botrum cypri* accipit dactylos palmæ, qui ſapidiſſimi ſunt. *Dactyli palmæ.*

Secundò, *botros cypri* eſſe vuas in Cypro inſula naſcentes, vel vites ex Cypro delatas in Iudæam, cēſent S.Gregor. Caſſiod. Beda, Anſelm. Rupert. S.Bernard. Titelman. & alij. Vinum enim Cyprium, æquè ac Creticum (vulgò *maluaſia*) eſt præſtans, forte & eximium, teſte Plinio lib.14.c.1. & 7. Et hic ſenſus Chriſto ſpōſo noſtro aptè conuenit, qui tamquam botrus pinguiſſimus & delicioſiſſimus vini pretioſiſſimi & præſtantiſſimi, in torculari amaræ paſſionis preſſus & expreſſus, ſanguinem vuæ, ſicut pretioſiſſimum, ita & copioſum valdè effudit, propinauitque B ſponſæ ſuæ Eccleſiæ, cuius hauſtu etiā num ipſa viuificatur atque reficitur, lætificatur & inebriatur. *Secundò, vuæ Cypriæ.*

Huc accedit Chald. qui per *botrum cypri* accipit vinum acceptum ex vuis Engaddi, quod Hebræi in terram ſanctam intrantes libarunt Deo. *Ibant,* inquit, *ad vineas Engaddi, & accipiebant inde botros vuarum, & exprimebant ex eis vinum, & libabant ex illo ſuper altare, quartam partem hin ſuper ſingulos arietes.* *Vinum Engadditanū.*

Tertiò, Iuſtus Orgelit. per *cyprum* accipit cypreſſum, ſiue cupreſſum, vel cypariſſum, cuius comæ botri ſpeciem quamdā exhibent. Verùm aliud eſt cyprus, aliud cupreſſus, vt patet ex Plinio, Dioſcoride, Galeno, Theophraſto & aliis. *Tertiò, cupreſſus.*

Quartò, Origen. Theodor. Nyſſen. & Philo C Carpathius *botrum cypri* exponunt botrum floritionis, id eſt, adhuc florentem, nec fructu, putà vuis, turgētem: κυπρίζω enim eſt floreo, & κυπρισμὸς eſt floritio. Verū nil tale ſignificat Hebræū כֹּפֶר *copher,* & Latinum Græcumq; *cyprus.* *Quartò, botrus cypri, id eſt, botrus floritionis.*

Quintò, alij per *cyprum* accipiunt balſamum. Ita Aponius, Beda, S.Bernardus, Honorius, Hailgrinus, Soto-maior, Sanchez & alij. Probant Primò, quia balſamum eſt odoratiſſimum, & proprium Iudææ in vineis Engaddi. Vnde S.Hieron. in cap.27. Ezechiel. *Balſamum,* ait, *quod naſcitur in vineis Engaddi.* Et in Epitaphio Paulæ: *Contemplata eſt balſami vineas in Engaddi.* Secundò, quia Eccleſiaſticus de more Salomonem ſecutus, Chriſtum comparat balſamo, Eccli.24.21. *Quaſi balſamum,* ait, *non miſtum odor meus.* Tertiò, quia arbor vel frutex proferens bal- D ſamum, ſimilis eſt viti, teſte Plinio lib.12.ca.25. *Semen,* ait, *eius eſt vino proximum guſtu.* Et paulò anteriùs: *Hæc viti ſimilior eſt, quàm myrto, malleolis ſeri dicitur, nuper vincta vt vitis, implet colles vinearum modo.* *Quintò. An cyprus ſit balſamum.*

Verùm obſtat Primò, quòd nuſquam balſamum vocetur *copher,* ſiue cyprus. *Reſp. negatiuè.*

Secundò, quòd balſamum non habeat botros nec vuas; ſed ex inciſione fruticis profluit liquor ille odoratiſſimus, qui opobalſamum dicitur. Reſpondet Sotomaior, *botrum cypri* idem eſſe, quod *ramum balſami.* Verùm Hebr. אֶשְׁכּוֹל *eſcol,* & Latinū Græcumq; *botrus,* vuam ſignificat, nō ramum: balſami tamen hîc mentio fit in vineis Engaddi. Probabilius quis diceret, *botrum cypri* vocari liquorem ex frutice balſami inciſo profluentem, qui inſtar botri cōcreſcit & coaleſcit.

Tertiò, quòd Plinius, Dioſcorides, Galenus quin & Ioſephus Hebræus libr. 5. de Bello Iud. c.4. diſtingunt cyprum à balſamo. A

Sextò, genuinè. Dico ergo. *Cyprus,* inquit Plinius lib.12.c.24. *eſt arbor in Ægypto zizyphi foliis, ſemine coriandri, flore candido & odorato.* Et, vt ait Philo Carpath. in

Qualis arbor cyprus. c.4. Cantic. v.13. *Cyprus arbuſcula eſt flore candido, cincinnorum inſtar pendente comâ odoratiſſimâ, folio oleæ; ex hac fit vnguentum nomine Cyprinum, ad multa commodiſſimum, habetque folia, flores & fructus & ramos vtiliſſimos. Hæc optima in Aſcalone Iudææ, & Ægypti Canopo prouenit.* Caſſiodor. ibidem: *Cyprus,* ait, *arbor eſt aromatica, ſemen ſimile coriandri habens, id eſt, album & ſubluciduum, quod oleo coquitur & inde exprimitur, quod cyprus vocatur; vnde regium vnguentum paratur.* Dioſcorides verò lib.1.c.4. cy- B prum deſcribens, ei has dat virtutes: *Venarum ſpiracula laxat, vrinam ciet ad calculos, aquamq; ſuper cutem: vtiliſſimè bibitur: aduerſus ſcorpionum ictus remedio eſt: perfrictionibus vulnæ, & præcluſionibus fotu prodeſt: pellit menſes. Contra vlcera oris etiamſi depaſcant vprentq; farina eius efficax eſt; malagmatis calefacientibus, & vnguentorum ſpiſſamentis bene adiici ſolet.* Et Galenus lib.7. Simpl. medic. *Cypri,* inquit, *radices maximè vſui ſunt, excalefacientes pariter & exſiccantes abſque mordacitate. Itaque vlceribus, quæ præ nimia humiditate cicatricem difficulter admittunt, mirificè proſunt: habent enim quiddam etiam adſtringens: quapropter vlceribus item oris conueniunt. Quin & incidendi vim quampiam illis ineſſe teſtificandum, quâ & calculo vexatis congruunt, & vrinam menſesq; prouocant.* Addit ibidem Matthiolus ico- C nem cypri, in qua manifeſtè in cypri cacumine cernuntur minuta folia cum ſemine exorlri, inſtar botri vel racemi.

An cyprus ſit liguſtrũ. Porrò *cyprum* eſſe eumdem fruticem cum liguſtro Italico, ex variorum ſententia docet Plinius lib.24.ca.10. vbi aſſerit liguſtrum eamdem eſſe arborem, quæ in Oriente cyprus appellatur. Et Galenus l.7. Medic. ſimpl. *Cypri,* ait, *ſeu liguſtri folia, &c. habent quiddam digerens & aſtrictorium. Itaque eorum decocto quidam ambuſta fouent. Vtuntur etiam aduerſus igneas phlegmonas & carbunculos. Nam abſque moleſtia & morſu deſiccant. Quin etiam ſponte prouenientibus in ore vlceribus, aphthodeſi, & ipſis puerorum aphthis, commanſa accõmodata ſunt.* Idẽ innuit Dioſcorid. l.1.c.107. *Liguſtrum,* ait, *arbor eſt oleo foliis circum ramos ſimilibus, &c. flore candido odorato.* D Ac mox ſubdit: *Cyprinum oleum, quod ex eo fit, odoratum excalefacit, emollitq; neruos:* vbi inſinuat cyprinum oleum eſſe liguſtricum, ac conſequẽter liguſtrum eſſe cyprum. Diſertè verò id ipſum aſſerit Ruellius l.1. diſtinct. c.94. & Matthiolus in Dioſcoridis locum iam citatum. Vbi & de more ideam ſiue formam liguſtri, ſiue cypri, in imagine ſpectandã exhibet, in qua planè eſt videre botros, ſiue vuas liguſtri ſiue cypri, ſimiles vuis, quæ in vite naſcuntur. Additque: *Flores edit candidos muſcoſosq;, racemosq; & fructum nigrum.* Vnde Arabicus pro *botrus cypri* vertit, *racemus florum,* talis enim eſt in liguſtro. Hinc & Theophraſtus l.9. Hiſt. plant. ca.7. cyprinum, ſiue liguſtricum vnguentum aſſerit eſſe odoratiſſimum.

Rembertus Dodonæus verò de Stirpibus pemptade 6.l.2.c.13. etſi liguſtrum diſtinguat à cypro, quòd liguſtro folia defluant hieme, cyprus verò perpetuâ fronde vireat; aſſerit tamen

A illi eſſe perſimile; liguſtrum verò Græcis appellari φιλυρέαν. de qua Dioſcorides: *Phillyrea,* inquit, *arbor eſt cypro magnitudine ſimilis foliis oleæ nigrioribus ac latioribus: fructum habet lentiſci ſimilem, nigrum, ſubdulcem, racematim cohærentem:* & talè omnino eſt liguſtrum.

Porrò Dictionarium Syriacum aſſerit *copher,* id eſt *cyprum,* eſſe arborem quamdam, cuius frõdes deſiccatæ, & in puluerem maſſamque redactæ, reddant manus, crines, ceteraſque corporis partes purpureas. Id ipſum cenſet oculatus teſtis Petrus Bellonius lib.2. Obſeruat. cap.74. vbi ait cyprum Salomonis eſſe fruticem, quem Arabes *alkanna* ſiue *henne,* Græci *ſcema* vocant, qui liguſtro ſimilis copioſè prouenit in Cayro Ægypti. *Bellonij opinio.*

B Hunc, inquit, Turcæ & Mauritiani propter florum gratiam (qui denſi & clauſi botrorum ſpeciem præ ſe ferunt) & ſuauem odorem muſco ſimilem, diligenter ſeruant. Vnde Turcarum Imperator ex eo quotannis vectigal pluſquã octodecim millium ducatorum colligit: inualuit enim ea conſuetudo, vt omnes mulieres manus, pedes, capillorum partem rubro aut flauo, viri autem vngues rubro colore Alkannæ puluere inficiant.

Vt vt eſt, cyprus liguſtro eſt ſimilis, & in Iudæa fuit odoratiſſima, & fructus proferens, nimirum botros miræ magnitudinis æquè ac ſaporis, vt patet ex hoc loco & ex c.4.13. Hinc *cyprus* dicta eſt ab Hebr. כּוֹפֶר *copher,* id eſt, expiatio, ſcilicet tetri odoris, quòd ſuo odore hominem *Nota.*

C reficiat, & fœtores arceat, inquit Marinus in Lexico. *Copher* ergo, ſiue cyprus, eſt fructus arboris cypri, quem S. Hieronymus teſtatur odoratum eſſe, & inſtar efflorеſcentis vuæ florere, ex quo cyprinum fit oleum, quòd cyprum pariter vocant, odoratiſſimum, & ſaluberrimum, teſte Plinio libr.23.c.4. Id verius erat ætate Salomonis, cùm floreret Iudæa rerum omnium præſtantiâ & abundantiâ: tunc enim erat terra melle & lacte manans, quæ modò cernitur ſcabroſa, ſterilis & lapidoſa. Quare cyprus & aliæ arbores aromaticæ, quæ Salomonis arte & curâ excultæ præſtantes dabant fructus, iam vel exaruerunt, vel à primæua bonitate degenerarunt, vti conſtat de balſamo, quod olim ſola Iudæa poſſidebat, nunc planè ignorãt. Salomon enim vineas habebat,

D cùm iuxta Ieruſalem, tum in Engaddi. Ibi enim erant, vineæ, tum vitium, tum cypri, tum balſami præſtantiſſimæ, quas ipſe ſuâ induſtriâ excolendo, longè præſtantiores efficiebat.

Porrò noſter Delrio probabiliter, per *botros cypri* accipit vuas delicatiſſimas Engaddinas, quæ ex vicinis cypri aromaticis arboribus cyprinum ſaporem contrahebãt, cumque exhibebant guſtanti. Vitium enim & vuarum proprietas eſt, adſciſcere ſibi ſaporem iuxta radices creſcentiũ fruticum, vel herbarum, vt experientiâ conſtat; & docet Plinius lib.15.cap.16. Sic ergo botri in Engaddi iuxta cypros ſuccreſcentes, cypri ſaporem & odorem ſugentes referebant, ideoque in pretio habebantur, ſicut hodie in Italia & alibi muſcatellini. Hiſce ergo botris vuarum odoratiſſimis & ſapidiſſimis, ſponſa ſponſum dilectiſſimum confert. Hæc Delrio. *Opinio Delrio. Botrus cypri, vua delicatiſſima Engaddina.*

PRI-

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

AIt ſponſa: Sicut ſponſus meus Chriſtus ob paſſionem pro me obitam, mihi eſt faſciculus myrrhæ amaræ, ſed odoratæ, qui iugiter inter vbera, id eſt, in corde meo commoratur, & ab eo commemoratur: ſic pariter idem eſt quaſi botrus cypri, quia eius ad inſtar mihi odoratu & guſtu ſuauiſſimus eſt. Sicut enim cophér, ſiue cyprus, expiat fœtores odorum: ſic Chriſtus ſuâ paſſione & gratiâ expiat fœtores ſcelerum. כופר *copher* enim hebr. idem eſt, quod *expiatio*: vnde vertunt nonnulli, *botrus expiationis*, vel *redemptionis iniquitatis*, vel *pretij*, vel *propitiationis*. Hæc omnia enim ſignificat *copher*. q. d. Dilectus meus ob paſſionem mihi eſt dilectus myrrhæ amaræ; ſed hanc amaritiem tegit, expiat & dulcorat fructus redemptionis noſtræ per eam acquiſitæ: qui inſtar botri cypri mihi iucundiſſimus & ſuauiſſimus eſt. Nam vt ait S. Paulus Epheſ. 2. 4. *Deus qui diues eſt in miſericordia, propter nimiam charitatem ſuam, qua dilexit nos, & cùm eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Chriſto, (cuius gratiâ eſtis ſaluati,) & conſedere fecit in cæleſtibus in Chriſto Ieſu: vt oſtenderet in ſæculis ſuperuenientibus abundantes diuitias gratiæ ſuæ in bonitate ſuper nos in Chriſto Ieſu. Gratiâ enim eſtis ſaluati per fidem.* Item Rom. 3. 24. *Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem, per fidem in ſanguine ipſius, ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ, propter remiſſionem præcedentium delictorum in ſuſtentatione Dei, ad oſtenſionem iuſtitiæ eius in hoc tempore, vt ſit ipſe iuſtus & iuſtificans eum, qui eſt ex fide Ieſu Chriſti.*

Cophet, id eſt expiatio.

Vnde Hortolanus ſic explicat q. d. Chriſtus ſponſus meus eſt mihi pro prægrandi botro expiatorio in Engaddinis vineis, vuarum miræ magnitudinis feracibus nato. In regione, inquam, Engaddi, hoc eſt, in fonte inciſionis. Ea enim eſt myſtici verbi vis, & rei geſtæ conueniens interpretatio. Siquidem meus Chriſtus ſemetipſum antilytrum, & ſummum dedit, quo me redemit; pretium. Is ipſe clauis & lanceâ confixus, atq; in cruce quaſi in torculari expreſſus prægrãdis botrus, velut fons inciſus ſanguine manat & aquâ. Ex quo ego lauacro luſtrata emerſi expiata, & omni depoſitâ vetuſtate, inſtar aquilæ innouata, iuuenis & formoſa, omni carens peccati maculâ, omni vetuſtatis rugâ, omni denique vitio emaculata, obque ſua ingentia in me merita hanc ego odoratam & efficacem myrrham, hunc botrum expiatorium vnicè diligo, parentibus, propinquis, amicis, & omnibus meis fortunis, atque adeò mihi ipſi in amore præfero: & cælum, vnde ad me delatum eſt, ſummâ vi nitor capere: nullos hoſtes metuens, nulla formidans pericula; vt tu olim Synagoga, mea æmula, habitatores terræ Chanaan, vnde miræ magnitudinis botrus ille ad te ab exploratoribus exportatus fuerat, pertimeſcens, & Deo diffiſa, promiſſas ſedes obtinere poſſe deſperaſti.

Engaddi, id eſt, fons inciſionis.

Porrò licèt Chriſtus dici poſſit botrus cypri in incarnatione, quia tunc vt flos odoratiſſimus & iucundiſſimus è radice Ieſſe, putà ex vtero

A virginali, germinauit & effloruit: vnde & Nazarenus, id eſt, floridus, eſt nuncupatus. Item in paſſione, vbi velut botrus in torculari crucis preſſus, omnem ſuum nobis effudit ſanguinem. Ita S. Ambroſ. in pſalm. 118. & Iuſtus Orgelit. qui ait: *Engaddi* idem eſt, quod oculus tentationis. Chriſtus crucifixus ergo eſt botrus cypri in Engaddi, quia in cruce tentationibus Scribarum & Iudæorum eſt exagitatus. Vnde & *Engaddi* ex Hebræo & Syro verti poteſt, *fons*, vel *oculus inciſionis*, aut *ſciſſuræ*. In cruce enim Chriſti caro conciſa fuit.

Engaddi, id eſt oculus tentationis.

Aptiùs tamen Chriſtus fuit botrus cypri in fructu paſſionis putà in reſurrectione & gloriâ, quam ſibi nobiſque promeruit & obtinuit. Ita Caſſiod. Beda, Rupert. Anſelmus & S. Bernard. Vnde Honorius Auguſtod. ait Chriſtum fuiſſe

Chriſtus botrus cypri in reſurrectione.

B nardum in incarnatione, faſciculum myrrhæ in paſſione, botrum cypri in reſurrectione. Porrò *botrus cypri*, florum cypri eſt congeries & condẽſatio; ſicut grana vinacea dẽſantur in botro vuæ: vocatur tamen hic *botrus* potiùs quàm flos, quia botrus ſignificat florum, id eſt, dotum animæ & corporis Chriſti glorioſi, multitudinem & condenſationem, ſcilicet impaſſibilitatem, claritatem, agilitatem, ſubtilitatem; item liberationem patrum è limbo, aſcenſum in cælum, miſſionem Spiritus ſancti, Apoſtolorum prædicationem, conuerſionem Gentium, ceteraque Spiritus ſancti chariſmata, quæ Chriſtus è cælis in Eccleſiã contulit, confert & conferet vſque ad diem iudicij, imò in omnem æternitatem. Huic ſenſui fauet interpretatio nominum. Nam κύπρος, id eſt, cyprus, idem eſt quòd *pulchra*, vel *pulchritudo*.

Cyprus, id eſt pulchritudo.

C Quid autem pulchrius reſurrectione & corpore glorioſo? Rurſum *Engaddi* hebr. verti poteſt *fons*, vel *oculus felicitatis*: quid autem felicius cæleſti beatitudine, in qua Beati oculis mentis vident Dei eſſentiam, omneque bonum?

Engaddi, id eſt, oculus, vel fons felicitatis.

Porrò botrus hic cypri dicitur eſſe *in vineis Engaddi*, vt ſignificet botrum hunc eſſe præſtantiſſimum, tum in ſe, tum in vicinia balſami, aliarumque arborum aromaticarum, quarum vis & virtus illi afflabatur, vti notat Origen. homil. 2. ex 4. Caſſiod. Beda, Aponius, Bernard. ſerm. 4. S. Hier. in Ezech. 27.

Balſamum enim, quod omnia aromata ſuauitate odoris, æquè ac ſalubritate liquoris ſuperat, teſte Plinio, nuſquam olim, niſi in Engaddi naſcebatur. *Engaddi* enim eſt vrbs & regio iuxta Iericho & mare Mortuum, in tribu Iuda contra

Engaddi quid

D Occidentem, gratiſſimũ ſpirans odorem ex copia arborum odoriferarum, præſertim balſami: vnde & *Aſaſonthamar*, id eſt, vrbs palmarum dicta eſt, quòd palmis & balſamis abundet. Ita S. Hieronym. Tradition. in Geneſ. cap. 14. & ex eo Adrichom. in Deſcriptione Terræ ſanctæ. Balſamum autem odoratiſſimum, quod corpora malè affecta ſanat, & mortua à corruptione preſeruat, optimè denotat reſurrectionem Chriſti, immortalitatem, ſalutem & gloriam æternam, quàm ſuis electis confert. Vnde S. Ambroſius in pſal. 118. ſerm. 3. *Engaddi, inquit, locus eſt in Iudæa, in quo opobalſamum gignitur, ſi interpretationem quæris, tentatio Latinè ſignificatur. In illis enim vineis lignum eſt, quod ſi quis compungat, vnguentum emittit, hic fructus eſt ligni: ſi non incidatur lignum, non ita*

Balſamum Engaddinum.

fragrat & redolet; cùm autem compunctum fuerit artificis manu tunc lacrymam diſtillat: ſicut & Chriſtus (Hebr.5.) *in illo tentationis ligno crucifixus, illacrymat populum; vt peccata noſtra dilueret, & de viſceribus miſericordiæ* (Lucæ 23.) *ſuæ fundebat vnguentum, dicens: Pater dimitte illis, quia neſciunt quid faciunt. Tunc ergo in ligno compunctus* (Ioan. 19.) *eſt lanceâ, & exiuit de eo ſanguis & aqua, omni vnguento ſuauior, accepta Deo hoſtia, per totum mundum odorem ſanctificationis effundens, & quaſi balſamum* (Matth.27.) *ex arbore, ſic virtus exibat è corpore.* Et poſt nõnulla in eamdem ſententiam: *Terram mouebat, & hærebat in ligno, cælum obducebat tenebris: mundum crucifigebat, & crucifixus erat: inclinabat caput, & exibat verbum: exinanitus erat, & replebat omnia: deſcendit* (Ioan.1.) *Deus, aſcendit homo: Verbum caro factum eſt, vt caro ſibi Verbi ſolium in Dei dextera vendicaret: vulnus inſli-* (Ioan. 19.) *ctum erat, & fluebat vnguentum: ſcarabæus audiebatur, & Deus agnoſcebatur.*

Balſamum Engadditanum, Spiritus ſancti chariſmata. Sic & Beda per balſamum, quod naſcitur in vineis Engaddi, accipiens chariſmata Spiritus ſancti, *Et ſponſus, ait, in vineis eſt Engaddi: quia & ipſe Dominus in carne apparens, plenus eſt Spiritu ſancto, & eius dona credentibus ipſe largitur.* Additque Chriſtum eſſe nardum, faſciculum myrrhæ, & botrum cypri: *Quia & prius diſcumbentem in cœna Dominum mulier deuota nardo perfudit: deinde diſcipuli crucifixum ad ſepeliendum myrrhâ vnctum linteis inuoluerunt; & poſt hæc ipſe gaudio reſurrectionis mox adueniente ſpiritalia fidelibus dona diſtribuit.*

Engaddi, id eſt fons hœdi, baptiſmi ſymbolum: Rurſum *Engaddi* idem eſt, quod *fons hædi*; vnde notat baptiſmum, quo omnes hœdi, id eſt, peccatores & peccata, abluuntur. Ita Caſſiodorus, Beda, Aponius, Anſelm. Rupert. Philo Carpathius, & S. Gregor. quem audi: *In Engaddi balſamum gignitur, quod cum oleo, Pontificali benedictione* C *chriſma efficitur, quo dona ſancti Spiritus exprimuntur Engaddi interpretatur fons hœdi: hœdus autem antiquitùs pro peccatis immolabatur. Quid ergo per fontem hœdi, niſi baptiſmus Chriſti figuratur? In quo dum corpus mergitur, anima abluitur, & per illius fidem, qui pro peccatoribus mortem pertulit, anima humana à peccatis omnibus mundari ſe credit.* Et S. Bernard. ſerm. 44. *In fide & lenitate ſanctum faciet illum, & dabit illi non oleum, ſed balſamum in vineis Engaddi. Nec enim dubium ex fonte hœdi profluere chariſmata meliora, cuius vtique vnctio hœdos vertit in agnos, & de ſiniſtra tranſfert in dexteram peccatores, abundantiùs quidem antè perfuſos vnctione miſericordiæ, vt vbi abundauerunt delicta, ſuperabundet & gratia.* Et ſuperiùs poſt principium ſermonis: *Ergo vineas Engaddi dicit plebis Eccleſiæ, quæ habet balſami liquorem, ſpiritum manſuetu-* D *dinis, in quo paruulorum adhuc in Chriſto teneritudinẽ blandè fouet, & dolores pœnitentium conſolatur. Sed & ſi quis frater in aliquo delicto præoccupatus fuerit, vir Eccleſiaſticus, qui hunc ſpiritum iam accepit, curabit huiuſmodi mox inſtruere in eodem ſpiritu lenitatis, conſiderans ſeipſum, ne & ipſe tentetur. In hoc typo quotquot baptizandi ſunt, etiam corporaliter Eccleſia oleo materiali vngere conſueuit.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Primò, botrus cypri eſt Euchariſtia. Chriſtus animæ ſanctæ *botrus cypri* eſt in meditatione, & imitatione paſſionis & reſur- A rectionis eius, ac præcipuè in ſumptione S. Euchariſtiæ, quæ eſt memoriale paſſionis eius. In ea enim bibitur ſanguis Chriſti ſub ſpecie vini. Vnde Zachar. cap. 9. Euchariſtiam vocat *frumentum electorum; & vinum germinans virgines.* Ipſa ergo ſimilis botro cypri: Primò, quia continet ſanguinem Chriſti, velut botrum expreſſum in torculari crucis; Secundò, quia ipſa eſt eſca ſuauiſſima, quæ animam cæleſtibus deliciis, gratiis & gaudiis inebriat; Tertiò, quia per ipſam reſurgemus ad vitam beatam, & immortalem, vti Chriſtus ait Ioan. 6. Audi S. Bernard. ſerm. 44. *Si dilectus in myrrha, multò magis in botri ſuauitate. Ergo Dominus meus Ieſus myrrha mihi in morte, botrus in reſurrectione, ſeipſum mihi ſaluberrimum temperauit in potum, in lacrymis in menſura. Mortuus eſt propter peccata noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram,* (Rom. 4.) B *vt peccatis mortui iuſtitiæ viuamus. Itaque tu ſi peccata luxiſti, bibiſti amaritudinem: ſi autem iam reſpiraſti in ſpem vitæ vitâ ſanctiori, mutata eſt tibi myrrhæ amaritudo in vinum, quod lætificat cor hominis.* (Primò. Secundò. Tertiò.)

Secundò. eſt feruor & zelus. Secundò, idem S. Bernard. per *botrum cypri* (Pſal. 103.) accipiens vinum optimum, quod naſcitur in Cypro inſula, per illud accipit feruorem & zelum iuſtitiæ: *Etenim, inquit, ſi amas Dominum Ieſum toto corde, totâ animâ, totâ virtute tuâ, numquid ſi videris eius iniurias contemptumq́ue, ferre vllatenus æquo animo poteris? minimè: ſed mox arrepius ſpiritu iudicij, & ſpiritu ardoris, & tamquam potens crapulatus à vino, repletus zelo Phinees, dices cum Dauid: Tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei. Et cum Domino; Zelus domus tuæ comedit me. Vinum eſt ergo feruidiſſimus zelus iſte, expreſſum de botro cypri, & calix inebrians Chriſti amor.* Et poſt nonnulla: *Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi: hoc eſt, zelus iuſtitiæ amor dilecti mei mihi in affectibus pietatis.*

Tertiò. eſt Chriſtus incipientibus. Tertiò, Nyſſen. Origen. Theodoret. & Philo, qui per *botrum cypri* accipiunt botrum florentem, necdum vuas producentem, per eum intelligunt Chriſtum, qui incipientibus exhibet ſuauitatem quamdam odoris, quo proficiant, vt iam maturis præbeat vinum amoris & feruoris. Audi Nyſſen. homil. 3. *Qui natus eſt puer Ieſus in iis qui ipſum ſuſceperunt, diuersè proficit ſapientia & ætate & gratia: non eſt idem in omnibus, ſed pro modo eius in quo eſt, quatenus is qui ipſum capit, eſt idoneus; talis apparet aut infans, aut proficiens, aut perfectus conuenienter botri naturæ, qui non ſemper cernitur in vite in eâdem forma, ſed formam mutat cum tempore florens, perfectus, maturus, vinum factus. Profitetur ergo vinea fructui ſuo, quòd nondum ſit matura & tempeſtiua ad vinum, ſed expectat plenitudinem temporum; non tamen tamquam omnino expers fruendarum deliciarum. Per florem namque certam ſignificat ſpem de futura gratia: certa autem ſpes de gratia eſt fruitio iis, qui per patientiam expectant.* Idque in *vineis Engaddi,* hoc eſt, in loco pingui vbi vites altas radices agunt, hoc eſt, in profunda cogitatione & meditatione, quæ ſuccum pietatis animæ ſubminiſtrat, quo creſcat, & ex flore in fructum virtutis & charitatis tranſeat. Audi & Origen. hom. 2. ex quatuor: *Verbum diuinum, in quibus vera vitis efficitur, haud repentè maturos botros producit & dulces: nec repentè ex eis efficitur vinum ſuaue & lætificans cor hominis, ſed primò producit ſuauitatem tantummodò odoris in florem. Botrus verò hic florens eſſe memoratur in vineis Engaddi,*

quod

A *quod interpretatur oculus tentationis, vt gratia fragrantiæ ipſius immittatur in initiis animæ, vt poſt hæc pati poſſit acerbitatem tribulationum & tentationum, quæ propter verbum Dei credentibus excitantur, & ita demum maturitatis eius dulcedinem præbet.* Vnde addit Origen. florem cypri habere vim calefaciendi: Chriſtum ergo iis eſſe botrum cypri, quos charitatis igne ſuccendit: hi in Engaddi, id eſt, in fonte tentationis non ſuccumbunt, ſed eam fortiter ſuperant. Hinc Philo Carpath. per *botrum* accipit ipſos Chriſti fideles: *Botrus,* inquit, *dum maturat, voluptatem affert intuentibus: ſic qui cœperunt in Chriſtum credere, nondum tamen maturos fructus capientes, botro florenti comparantur; cùm verò iam maturum botrum deguſtant, veram in Chriſti fidem charitatemq́ue inſiti, perfecti eſſe incipiunt, & ſponſæ nomine appellantur.*

Quartò. eſt Chriſtus pœnitentibus.

B Quartò, Aponius cyprum interpretans triſtitiam & mœrorem, aſſerit Chriſtum eſſe botrum cypri peccatoribus, dum iis iniicit ſpiritum compunctionis & dolorem de peccatis, vt eos euehat ad beatitudinem lugentibus promiſſam Matt. 5. *Beati,* inquit, *qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.* Hi enim ſunt in Engaddi, id eſt, in fonte hœdi, quia fonte lacrymarum eluunt hœdos fœtentes criminum.

Tropol.

Tropol. in Engaddi, id eſt, in fonte tẽtationis inuenitur botrus cypri, id eſt, Chriſtus, quia in tentatione & tribulatione floret & exuberat Chriſti gratia & conſolatio, cuius odore & robore anima tribulationibus afflicta mirè recreatur & roboratur, iuxta illud Pſaltis: *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam,* pſal. 93. 19. Ita Theodoret. *In tentationibus conſtituta,* inquit, *& à multis oppugnata, inquit illa: Tuam ſentio ſuauitatẽ.* C Vbi ergo tentamur ab hoſte, ibi lætificamur à Chriſto: vbi diuina tentatio, ibi diuina conſolatio: vbi crux, ibi refrigerium. Hoc enim Chriſtus ſuis aſſeclis promiſit & promeruit. Vnde Paulus: *Sicut,* inquit, *abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra,* 2. Corinth. 1. 5. Hinc *gloriamur in tribulationibus,* ait idem Rom. 5. eaſq́ue appetimus & ambimus, quia ſcimus in iis manna reconditum latere, plus mellis diuini; quàm fellis humani.

TERTIVS SENSVS
PRINCIPALIS,
De Chriſto & B. Virgine.

D CHriſtus in cruce B. Virgini fuit faſciculus myrrhæ, in reſurrectione verò botrus cypri, cùm ei primò apparens omnem paſſionis mœrorem abſterſit, eumq́ue in gaudium exultationis conuertit. Ita Rupert. *Igitur,* inquit, *dilectus meus mihi & faſciculus myrrhæ, quia moriturus, & botrus cypri erat, quia reſurrecturus, & vltrà non moritur. Botrus, inquam, Cypri, videlicet terræ vel inſulæ, botros prædulces, vinumq́ue optimum afferentis; quia non qualecumque, ſed optimum eſt vinum reſurrectionis, & hoc in vineis Engaddi, id eſt, fontis hœdi: hoc enim interpretatur Engaddi.* Cauſam ſubiicit; *Cur ergo ita dixerim? Idcirco nimirum, quia meus iſte dilectus non iuſtos, ſed peccatores vocare venit, vt reſurgant in reſurrectione prima, qui fuerant per peccatum mortui; & hoc in fonte hœdi, in fonte baptiſmi, in lauacro regenerationis, quo regenerati fiunt oues, qui fuerant hœdi: fiunt ſancti, qui fuerant peccatis obnoxij.*

VOX SPONSI

VERS. 14. *Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra es: oculi tui columbarum.*

ECCE TV PVLCHRA ES AMICA MEA: ECCE TV PVLCHRA ES] Septuag. *ecce es ſpecioſa proxima* (Symmach. *ſodalis*) *mea, ecce es ſpecioſa;* S. Ambroſ. *bona;* Chald. *quando faciebant filij Iſrael voluntatem regis ſui, ipſe in verbo ſuo laudabat eos* B *in conſiſtorio angelorum ſanctorum, & dicebat: Quàm pulchra ſunt opera tua filia mea! Dilecta mea congregatio Iſrael in tempore; quo facis voluntatem meam, & laboras in verbis legis meæ.*

Quoad ſeriem dramatis, ſponſus in accubitu ſuo menſali ingredientem ad ſe ſponſam contemplans, & nardi eius ſuaueolentiam ſentiens, ac deinde diſcedens, ſed poſt parietem auſcultans, & audiens illam apud ſuas ſocias adeò commendare ſponſum, dicendo: *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur: botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi;* ſeſe continere non potuit, quin ad illam regreſſus illi vices amoris rependeret, eiuſque pulchritudinem dilaudaret. Admirans ergo eam iterato ait: *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es,* qua geminatione, æquè ac aduerbio demonſtrandi, *ecce,* eximiã C & admirabilem eius eſſe pulchritudinem ſignificat. Sicut enim ſponſa geminam ſponſi pulchritudinem celebrarat, putà paſſionem in faſciculo myrrhæ, & reſurrectionem in botro cypri: ſic viciſſim ſponſus geminam ſponſæ pulchritudinem regerit & rependit. ita Theodor.

Porrò propria animarum & ſponſarum dos eſt pulchritudo: vnde ipſæ adeò ſunt philocoſmæ & auidæ ornatus. Hinc Anacreon poëta: *Natura,* inquit, *dedit tauro cornua, equo vngulas, lepori velocitatem, leoni rictum dentium, natare piſcibus, volare auibus, viris prudentiam. Quid feminis? formoſitas pro parmis & lanceis eſt,*

Feminæ dos pulchritudo.

Vt ferrum & ignis percutit,
Quæ vultu pulchro fulminat.

D

PRIMVS SENSVS
ADÆQVATVS,
De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus dilaudat Eccleſiæ pulchritudinem eamq́ue iterando, duplicem, imò multiplicem eſſe ſignificat, ſcilicet internam, & externã, quæ ex interna dimanat: internam ſitam eſſe in faſciculo myrrhæ, & botro cypri, id eſt, in iugi meditatione & imitatione paſſionis & reſurrectionis Chriſti; externam verò in nardo, id eſt, in humilitate & modeſtiâ exteriori, quæ omnibus gratũ ſuum odorẽ aſpirat, iuxta illud pſal. 44. 14. *Omnis gloria eius filiæ regis ab intùs, in fimbriis aureis, circumamicta varietatibus.* Ita Caſſiodor, Beda &

Duplex Eccleſiæ pulchritudo.

Philo Carpath. qui internum ſanctitatis decorẽ collocant in pura ſanctaque conſcientia, externũ in honeſta & ſancta conuerſatione. Vera enim pulchritudo ſita eſt in interno decore, à quo externus dimanat; alioquin exterior & aſcititius, fucus eſt, non decor.

Cauſam amoris addit dicens, *Amica mea*; Septuag. *proxima mea*; Symmach. *ſodalis mea*. Hebr. רַעְיָתִי *raiati*, id eſt, *commenſalis mea*, quæ mecum viuis, & in menſa mea paſceris. Plato dialog. de Amore, docet, pulchritudinem eſſe gratiam & venuſtatem, quæ intuentium oculos animoſque ad ſui amorem alliciat, indeque græcè vocari καλὸν, quòd omnes ad ſe καλεῖ, id eſt, vocet & inuitet. Hoc apud homines verum eſt: ibi enim pulchritudo eſt cauſa amoris: at nõ apud Deum; ibi enim vice verſa amor & amicitia eſt cauſa pulchritudinis. B Deus enim amat homines, non quia pulchri ſunt; ſed amãdo eos facit pulchros, vt amore ſuo digni ſint. Amor enim Dei eſt principium & cauſa omnis boni & pulchri. Deus enim eſt ipſa eſſentialis, immenſa, & incomprehẽſibilis pulchritudo; ac quia illa redundat, hinc ex immenſa bonitate eam in homines & creaturas ceteras effundit, eoque magis, quo magis ſibi vicinæ & propinquæ ſunt: qui ergo propè accedunt ad Deum, hi propè eius pulchritudinem participant; & qui propiùs, hi magis; & qui proximè, hi maximè. Anima enim ſimilis eſt ſpeculo: quod ſi rebus pulchris approximet, pulchrã in ſe ſpeciem formamque ſuſcipit; ſi verò deformibus, deformem. Ita Pſellus apud Theodoret. quem audi: *Quoniam expulſo à tergo vitio, expurgata à Verbo anima, ſolis circulum in ſe ſuſcepit, & ſimul reluxit cum luce, quæ in ipſa apparuit. propterea ei dicit* C *Verbum: Pulchra facta es, quæ meæ luci appropinquaſti, per appropinquationem attrahens diſpenſationem pulchritudinis. Ecce es inquit, pulchra propinqua mea. Deinde cùm ſe cohibuiſſet, & eam velut in quadam acceſſione contemplatus eſſet pulchritudinis, rurſus eamdem repetit orationem: Ecce tu pulchra es: ſed prius quidem eam nominauit propinquam; hic autem eam, quæ cognoſcitur ex ſpecie oculorum: Oculi enim tui columbæ.* Huc accedit S. Ambroſ. in pſal. 118. ſer. 3. *Quoniam*, inquit, *cognouerat Eccleſiæ myſterium, & pro totius mundi redemptione crucifixum Dominum Ieſum prædicabat, meretur audire: Ecce es bona, quæ me bonum dixiſ; & ipſa bona es quæ vidiſti gloriæ meæ decorem, & ipſa ſpecioſa es & decora. Quid eſt Chriſtum dicere, Bona es & decora es, niſi illud Euangelicum: Conſtans eſto filia,* D *remiſſa ſunt tibi peccata tua?* Iam ſponſa ſponſum velut faſciculum myrrhæ collocarat inter vbera, id eſt, in corde ſuo; ab illius ergo decore decora, ab illius fulgore fulgida effecta eſt.

Amor Dei eſt cauſa omnis boni & pulchri.

Anagogicè.

Duplex pulchritudo Eccleſiæ.

Anagogicè, duplex pulchritudo Eccleſiæ eſt. Prima, in præſenti vita per gratiam: gratia enim eſt ipſa venuſtas animæ, quia facit eam diuinæ conſortem naturæ, parem angelis, ſimilem Chriſto, amicam & filiam Dei. Gratia enim eſt ſumma participatio Dei, eiuſque ſanctitatis & decoris immenſi. Secunda, in futura vita per gloriam: hæc enim eſt pulchritudo nõ viatorum, ſed Beatorum & angelorum. Ita Origen. hom. 3. & 4. *Specioſa*, ait, *eſt hæc Eccleſia cùm proxima eſt Chriſto & cùm imitatur Chriſtum. Quod verò iterauit; Ecce es ſpecioſa; poteſt ad futurum ſæculum pertinere, vbi iam non ſolùm imitatione, ſed ipſa ſuâ perfectione formoſa eſt* A *& ſpecioſa, & ibi dicat eſſe oculos eius columbæ.* Verè S. Aug. præfat. in pſal. 44. *Summa animæ pulchritudo*, inquit, *eſt iuſtitia*, quia ſicut pulchritudo corporis eſt iuſta inter ſe membrorum omnium proportio & harmonia, cum quadam coloris ſuauitate: ſic animæ pulchritudo eſt iuſtitia, quæ omnibus animæ viribus corporiſque mẽbris id quod ſuum eſt, aſſignat; itaque per omnia hominem compoſitum decorumque efficit, vti patuit in iuſtitia originali, quam habuit Adam ante peccatum, & magis in iuſtitia Chriſti ac B. Virginis. Et Clemens Alexand. lib. 3. Pædag. c. 11. *Pulchritudo optima*, inquit, *eſt pulchritudo animæ, cùm fuerit ornata Spiritu ſancto, & his quæ ab eo oriuntur, inſpirata lætitiis, iuſtitia, prudentia, fortitudine, temperantia, bonorum amore, & pudore, quo nullus color nitidior vnquam viſus eſt.* Et B. Iſidor. Peluſ. lib. 3. epiſt. 131. B ad Lampetium Epiſcopum, vbi inter alia ſic habet: *Vt corporeæ pulchritudinis norma, membrorũ apta proportio eſt; ita etiam extrema ſpiritualis pulchritudinis linea, in virtutum mediocritate conſiſtit*, &c.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

PRæter iam dicta, Primò S. Gregor. duplicem animæ pulchritudinem aſſignat, duplicem charitatem, Dei ſcilicet, & proximi: *Bis pulchram, inquit, ſponſus ſponſam vocat, quia cui dilectionem Dei & proximi donat, geminam pulchritudinem ei inſerit, qua delectatur, & quam laudat.*

Duplex item animæ pulchritudo. Primò.

C Secundò pulchra eſt anima dupliciter, Primò, in actione; Secundò, in contemplatione: ita tres Patres apud Theodor.

Secundò.

Tertiò, pulcher eſt iuſtus dupliciter: Primò, pulchritudine & ſanctitate animæ: Secũdò, corporis, iuxta illud de virgine, *vt ſit ſancta corpore & ſpiritu*, 1. Corinth. 7. Ita Iuſtus & Anſelmus.

Tertiò.

Quartò, S. Bernard ſerm. 45. duplicem pulchritudinem interpretatur pœnitentiam & humilitatem, per quam innocentia amiſſa recuperatur. Cenſet enim S. Bernard. ſponſam à ſponſo in accubitu ſuo reſidentem de defectibus fuiſſe reprehenſam, ſed cum placaſſe ſua nardo, id eſt, humilitate humiliq; confeſſione, vnde ab eo hic ſpõſæ pulchritudinem celebrari. *Etenim præſum-* D *ptionem*, inquit. *correptio, correptionem emendatio, emendationem remuneratio ſecuta eſt. Adeſt dilectus, amouetur magiſter, rex diſparet, dignitas exuitur, reuerentia ponitur. Cedit quippe faſtus, vbi inualeſcit affectus. Et ſicut quondam quaſi amicus ad amicum Moyſes loquebatur, Dominus reſpondebat: ita & nunc inter Verbum & animam, ac ſi inter duos vicinos, familiaris admodum celebratur confabulatio.* Et poſt nonnulla: *Decor animæ humilitas eſt. Non à meipſo hoc dico, cùm Propheta prior dixerit: Aſperges me hyſſopo, & mundabor: humili herbâ & pectoris purgatiuâ, humilitatem ſignificans. Hac ſe poſt grauem lapſum rex & Propheta lauari confidit, & ſic niueum quemdam innocentiæ recuperare candorem.* Pſal. 50.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Duplex B. Virginis pulchritudo.

BEata Virgo fuit ad miraculum pulchra, tum corpore, tum longè magis animâ & mente.

S. Bernard. duplicem pulchritudinem B. Virgini aſſignat, ſummam innocentiam, & ſummã humilitatem. Poſt verba enim iam citata ſubdit: *Verùm in eo, qui grauiter peccauit, etſi amanda, non tamen admiranda humilitas: at ſi quis innocentiã retinet, & nihilominus humilitatem iungit; nonne is tibi videtur geminum animæ poſſidere decorem? Sancta Maria ſanctimoniam non amiſit, & humilitate non caruit. Et ideo concupiuit rex decorem eius, quia humilitatem innocentiæ ſociauit. Denique reſpexit, inquit, humilitatem ancillæ ſuæ. Ergo beati, qui cuſtodiunt veſtimenta ſua munda, videlicet ſimplicitatis & innocentiæ; ſi tamen & decorem induere humilitatis adiiciant. Profectò audiet, quæ huiuſmodi inuenitur: Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra.*

Pſalm. 44. Luc. 1.

Rurſum Rupert. geminam pulchritudinem B. Virginis interpretatur virginitatem & maternitatem Dei. Vide dicta Prouerb. 31. v. 25. ad illa: *Fortitudo & decor indumentum eius.*

Denique Hugo Victor in ſer. 2. de Aſſumpt. qui extat ſub finem tom. 2. duplicem Virginis pulchritudinem accipit virginitatem & humilitatem: *O qualis, ait, ſocietas, totus pulcher totam pulchram ſibi ſociat. Ego totus pulcher, & tu tota pulchra. Ego per naturam, & tu per gratiam. Ego totus pulcher, quia totum quod pulchrum eſt, in me eſt. Tu tota pulchra, quia nihil quod turpe eſt, in te eſt. Pulchra in corpore, pulchra in mente. In corpore pluchram te facit integritas virginitatis: in mente pulchram exhibet virtus humilitatis. Tota ergo pulchra es, corpore niuea, mente ſincera.* Et nonnullis interiectis: *Nec alia talem decebat; nec alius tali inueniri poterat. O digna digni, formoſa pulchri, munda incorrupti, excelſa Altiſſimi, mater Dei, ſponſa regis æterni.*

Oculi tui columbarum.

COlumbæ ſymbolum ſunt amoris, fidei & caſtitatis coniugalis. Nam in columbariis mas ſuæ columbæ ſoli applaudit, nec aliam quærit. Vnde Poëta:

Exemplo iunctæ tibi ſint in amore columbæ,
Maſculus & totum femina coniugium.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

PVlchritudo hominis maximè cernitur in facie & oculis. In oculis enim relucet cor & anima, omneſque animæ affectus. Vnde S. Auguſt. in pſ. 41. *Oculi, ait, membra carnis ſunt, & feneſtræ mentis.* Et Cicero lib. 3. de Orat. *Imago animi vultus eſt, indices autem oculi.* Sponſæ ergo decorẽ ſpõſus maximè ab oculis dilaudat, quòd eos habeat non vulpinos, non lupinos, non vulturinos, id eſt, non obliquos, fraudulentos & ſimulatos, non inuidos & rapaces, non gyrouagos ſpectãtes ad prædam; ſed columbinos, id eſt, Primò, ſimplices, candidos, ingenuos; Secundò, pudicos, ita Origenes; Tertiò, rectos: columbæ enim non obliquè aſpiciunt, ſed rectà; Quartò, amantes & amabiles: columbæ enim non toruè intuentur, ſed blandè & amanter; Quintò placidos & manſuetos. Ita Beda: *Oculi, inquit, tui columbarum, id eſt, oculi cordis tui ſimplices & mundi, atque ab omni duplicitate fallendi ac ſimulandi prorſus immunes. Item oculi tui columbarum, quia ſenſus tui ſpirituali ſunt intellectu prædita. Item oculos columbarum habet amica Chriſti, quia omnis quæ illum veraciter intus amat, nullo exterarum rerum appetitu vilnorum more accenditur, nulli viuentium aduerſum quid inferre meditatur: quod columbinæ fertur eſſe manſuetudinis, quæ cuncta quæ occurrunt, ſimplici, miti & humili corde contempletur.* Et S. Bernard. ſerm. 45. *Oculi tui columbarum. Iam, inquit, non ambulas in magnis, neque in mirabilibus ſuper te: ſed inſtar ſimpliciſſimæ volucris contenta es ſimplicioribus, nidificans in foraminibus petræ, meis vulneribus immorans: & libenter ea quæ ſunt de me dumtaxat, incarnato & paſſo, oculo intuens columbino.* Septuag. vertunt, *oculi tui* περιστεραὶ, id eſt *columbæ*, in nominatiuo plurali, q. d. Oculi tui adeò belli, candidi, amabiles ſunt, vt non tam columbini, quàm columbæ ipſæ eſſe videantur: columbas ergo geris in oculis, quia quidquid pulchrũ & amabile eſt in columbis, hoc oculis tuis exhibes & repræſentas, quale eſt Primò, modeſtia & pudicitia: Secundò, quod in amore pro cãtu gemit: Tertiò, quòd putrida, ſordida & fœtentia fugit. Quartò, quòd in petris ſibi nidos conſtruit. Quintò, quòd gaudet aquis, reſidetq́; iuxtà flumina. Audi S. Gregor. *Cuius* (ſponſæ) *oculi benè columbarum eſſe perhibentur: quia dum in temporalibus gemit, & ad æterna deſideria rapitur, in ſimplicitate ſenſus ſuos cuſtodit, & carnales concupiſcẽtias deteſtatur. Columba quippe in amore pro cantu gemit. Et bene ſancta anima columbæ comparatur: quia dum reprobi quique in amore mundi garriunt & lætantur, mens electa in cæleſti deſiderio atteritur, quia timet ne amittat quod diligit, dum differtur.* Subdit deinde: *Poſſunt etiam per oculos columbarum Eccleſiarum prædicatores intelligi, qui ſimplicitatem, quam prædicant, ſeruant, & viſibilia contemnentes, ad æterna cum magnis gemitibus anhelant.* Et Pſellus apud Theodor. *Iucundis, ait, oculis es prædita columbæ virginis, cùm oculos tuos ab errore auerteris, & eos in me creatorem tuum intenderis. Columbæ autem oculos memorat, vt purum virginis obtutum ſignificet. Tam mũdos enim oculos habet, vt puriter pulcherrimum ſponſum aſpiciat.*

Oculi columbæ dotes quinque.

Quinque dotes columbæ.

Symbolicè, Hugo lib. 1. de Inſtit. monaſt. c. 3. per duos oculos columbæ accipit memoriam & intellectum: *Duos, inquit, habet oculos, dextrum & ſiniſtrum, memoriam & intellectum: in hoc futura prouidet, in illo tranſacta deflet. Hos oculos clauſerunt in Ægypto patres noſtri, quoniam non intellexerunt opera Dei, nec fuerunt memores multitudinis miſericordiæ eius.*

Symbolicè, duo oculi columbæ, memoria & intellectus.

Anagogicè, Origenes per duos oculos accipit Filium & Spiritum ſanctum, quos anima videbit in cælo, eaque viſione beabitur: *In futuro ſæculo, inquit, vbi anima iam non ſolùm imitatione, ſed & ipſa ſui perfectione formoſa eſt, dicit eſſe oculos eius columbas,*

Anagogicè Filius & Spiritus S.

lumbas, vt duorum oculorum columbæ duæ intelligantur eſſe Filius Dei, & Spiritus ſanctus.

Myſticè, doctores. Septem dotes columbæ aſſignantur prædicatoribus.

Myſticè, S. Gregor. Anſelm. & alij, per oculos Eccleſiæ accipiunt doctores & prædicatores, quibus ſeptem columbæ dotes, id eſt, ſeptẽ dona Spiritus ſancti, adaptat Honorius Auguſtodun. *Columba quippe, ait, in petra nidificat, alienos pullos nutrit, pura grana eligit, felle caret, roſtro non lædit, iuxta fluenta habitat, gregatim volat. Sic Eccleſia in petra, id eſt, Chriſto, fide & opere ædificat, alienos à verbo Dei verbo & exemplo nutrit, puras ſententias de libris Gentilium vel hæreticorum eligit, malitiâ inuidiæ caret, neminem detrahendo lædit, iuxta fluenta Scripturarum habitat, vt raptus accipitrum, id eſt, dæmonum, euadat, multos ſecum trahere ad gaudia laborat.* Hæc deinde adaptat Prophetis & Apoſtolis: *Vnius columbæ,* id eſt, *Eccleſiæ ante aduentum Chriſti, oculi Prophetæ fuerunt, qui eì æternum lumen Chriſtum præuiderunt: vnde & Videntes dicebantur. Alterius columbæ, ſcilicet Eccleſiæ poſt Chriſti aduentum, de eodem populo oculi Apoſtoli extiterunt, qui eam ad verum lumen Chriſtum perduxerunt. Dicit ergo ſponſus: O amica mea, cui omnia ſecreta Patris mei patefeci, quia te nardo carnis meæ ſanaui, myrrhâ mortis meæ redemi, botro reſurrectionis inebriaui; ecce in præſentia meâ tu es pulchra in fide, ecce coram hominibus tu pulchra es in operatione, quia oculi tui, id eſt, prouiſores tui ſunt ſimplices ſicut oculi columbarum, ſcilicet & Prophetæ & Apoſtoli doctores Eccleſiæ. Oculi enim ducunt hominem, ne in lapidem offendat: ita doctores ducunt Eccleſiam ad vitam, ne in legem Dei in lapide ſcriptam offendat.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Columba, innocentiæ ſymbolum.

COlumba ſymbolum eſt innocentiæ, ideoque Sancti vocantur columbæ, ait S. Baſil: in pſal. 28. Vnde S. Chryſoſt. hom. 4. de patientia Iob: *Vir,* inquit, *erat in terra Hus nomine Iob; columba in medio accipitrum, ouis in medio luporum, ſtella in medio nubium, lilium in medio ſpinarum, & iuſtitiæ germen in oppido iniquitatis.* Oculi autem columbæ maximè denotant intentionem ſincerã & rectam animæ ſanctæ: columba enim rectũ habet intuitum, vt dixi, non obliquum. Oculus enim Primò, intendit in id, ad quod deinde dirigit manus & pedes, vt eòdem tendant: oculi verò columbæ totæ defiguntur in id quod aſpiciunt: ſic anima ſancta primò tota intendit in Deum vt finem, ac deinde ad illum omnes greſſus & actiones dirigit. Secundò, ſicut oculus intendens in rem aliquam, eius ſpeciem in ſe ſuſcipit, illique aſſimilatur: ſic anima intendens in Deum, illius formam imbibit, fitque diuina, & quaſi Deus terreſtris. Tertiò, ſicut oculus immediatè aſpicit rem, quam intendit, nec mediũ vllum admittit: ſic anima intendens Deum, illum vnum ſpectare debet, non commoda, non honores, nec quid aliud intermediũ: quidquid enim medium eſt, impedit intuitum & intentionem in Deum. Quartò, ſicut oculus plures res ſimul aſpicere poteſt lateraliter, vel circulariter diſpoſitas: ſic anima in opere ſuo plures poteſt intendere virtutum fines, vt v. g. dicat: Volo orare, ieiunare, ſtudere, eleëmoſynam dare, vt ſatisfaciam pro peccatis meis Deo; qui eſt actus pœnitentiæ: item vt placeam Deo amori meo; qui eſt actus charitatis: inſuper vt honorem Deum; qui eſt actus religionis: ad hæc, vt proximi egeſtati ſuccurram; qui eſt actus miſericordiæ, &c. Et quo plures virtutum fines intendit, eo opus eſt melius, magiſque meritorium: quia hic actus licèt vt elicitus, ſit vnus; tamen vt imperatus, eſt multiplex, quia à tot virtutibus, quot in eo ſunt intentiones, imperatur. Hoc eſt quod ait Chriſtus: *Si oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit,* Lucæ 11. 34. Intentio enim primariam bonitatem dat operi, adeòque ſi opus ex ſe ſit indifferens, intentio bona efficiet illud bonum, ſibique ſimile. Et Zachar. cap. 9. 1. *Domini eſt oculus hominis, & omnium tribuum Iſrael.* q. d. Dominus eſt obiectum, in quod intendit oculus & intentio omnium eorum, qui veri ſunt Iſraelitæ, id eſt, ſerui & cultores Dei.

Oculus eſt intentio recta. — *Primò.* — *Secundò.* — *Tertiò.* — *Quartò.*

Huc facit verſio Chaldæi, *& quàm recta ſunt opera tua, & occupationes tuæ ſicut pullorum columbæ, qui mundi ſunt, vt offerantur ſuper altari meo.* Intentio enim placendi Deo, eumque colendi & honorandi in quolibet opere, illud offert Deo, illique facit quaſi holocauſtum. Hinc notatur per oculos columbæ: columba enim erat victima, quam ſibi in holocauſtum depopoſcit Deus, Leuit. 1. Quin & Syri columbas albas tãgere, necare & edere non audebant, ſed religioſè colebant in honorem Semiramidis primæ Aſſyriorum reginæ, in quam eam poſt mortem commutatam eſſe fabulabantur. Vnde Tibull. libr. 1. eleg. 1.

Quid referam vt volitet crebras intacta per vrbes
Alba Palæſtino ſancta columba Syro?

Vide Euſebium lib. 8. de Præparat. c. 7. Ita hunc locum explicat S. Gregorius Nyſſenus hom. 4. *Anima,* inquit, *liberata à corporali* (carnali) *affectione habet ſpeciem columbæ in oculis, hoc eſt, characterem vitæ ſpiritualis, &c. Sic quoniam purus factus eſt animæ oculus, capax eſt characteris columbæ & Spiritus ſancti; proptereà in eam cadit, vt contempletur ſponſi pulchritudinem. Nunc enim primùm in ſponſi formam intendit oculos, quoniam ſponſum habebat in oculis. Nemo enim poteſt dicere Dominum Ieſum, niſi in Spiritu ſancto,* 1. Corinth. 12. 3.

Oculus columbæ, conſideratio rerum ſpiritualium.

Huc accedunt Caſſiod. Origen. Beda, Theodoret. Philo Carpath. & Bernard. ſerm. 45. qui per oculos columbæ accipiunt intuitum ſpiritualium, quo ſcilicet anima in res non carnales, ſed ſpirituales aſpicit, eaſque appetit & intendit. Porrò Nyſſen. homil. 4. docet oculos columbæ eſſe pellucidos, & habere vim ſpeculi, adeò vt quis intuentium vultus in iis valeat contemplari: ſic & animam ſanctam, virtutum in quas intendet, formam & ſpeciem in ſe ſuſcipere: quare cùm intendit manſuetudini, ſimplicitati, puritati, paci, modeſtiæ, &c. earum characterem & notam menti imprimere, ideoque illam reipsa effici manſuetam, ſimplicem, puram, pacificam, modeſtam, &c. Idem eſt de vitiis.

TER-

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

COlumba index eſt Spiritus ſancti. Oculi columbæ ergo notant ſeptem dona Spiritus ſancti, id eſt, plenitudinem gratiarum, quâ omnes homines & angelos præcelluit B. Virgo. Nec eſt, inquit Rupertus, *nouum vt ipſa ſeptem dona dicantur oculi nam & apud Zachariam Prophetam ipſamet ſignificantur per ſeptem oculos, qui ſunt in vno lapide Chriſto. Iſti oculi mei ſunt oculi tui, oculi columbarum, oculi omnium gratiarum. Omnium gratiarum tu facta es particeps, ex quo me caſtis viſceribus ſuſcepiſti, ſuper quem requieſcunt omnia prædicta Spiritus ſancti dona, vt dicitur apud Iſaiam; & in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.*

VOX SPONSÆ.

VERS. 15. *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus. Lectulus noſter floridus.*

ECCE TV PVLCHER ES DILECTE MI, ET DECORVS] Chald. *quàm pulchra eſt maieſtas ſanctitatis tuæ: quoniam in tempore, quo tu habitas inter nos, ſuſcipit voluntariè orationes noſtras.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Alternis concedunt ſponſus & ſponſa.

ESt quaſi carmen amœbæum, in quo laus eſt alterna & reciproca, qualis eſt inter amantes. Laudarat ſponſus ſponſæ pulchritudinem, nunc ipſa modeſtè verecundè & reuerẽter laudem omnem in ſponſum reciprocat & reflectit; ac ab eo ſe omnem ſuam pulchritudinem, hoc eſt, remiſſionem peccatorum, iuſtitiam, gratiam, puritatem, benè operandi, merendique efficaciam accepiſſe profitetur. q.d. ait Hortolanus: Laudes meas eximias à te, ô ſponſe, cum rubore audio; ſed ego te ſolum illis maximè dignum iudico. Si quid enim in me eſt pulchritudinis & iuſtitiæ (quod ſentio quàm ſit exiguum) gratuitũ donum eſt, & ab inexhauſto pulchritudinis, & iuſtitiæ, ac bonitatis tuæ fonte in me deductum atque collatum. Tu nãque per te ſolus pulcher es, & nunc maximè reſumpto immortali corpore decorus & egregius; imò verò ipſummet es pulchrum, extra aleam pulchrorum omnium poſitum, paternæ gloriæ refulgentia, & ſubſtantiæ expreſſa idea, cuius participatione quæcumque pulchra ſunt, pulchro potiùs ſimilia; quàm pulchra dicenda eſſe videantur. Sic & S. Greg. Caſſiodor. Beda, Iuſtus, Anſelmus, Ropert. qui Chriſtum aiunt pulchrum in diuinitate, decorũ in humanitate. Et S. Bernard. ſerm. 45. eumdem pulchrum ait in natura, decorum in gratia: *Quàm pulcher es angelis,* inquit, *Domine Ieſu in forma Dei, in die æternitatis tuæ, in ſplendoribus Sanctorum ante* A *luciferum genitus, ſplendor & figura ſubſtantiæ Patris, & quidem perpetuus, minimèque fucatus candor vitæ æternæ. Quàm mihi decorus es, Domine mi, in ipſa tui huius poſitione decoris! Etenim vbi te exinaniuiſti, vbi naturalibus radiis lumen indeficiens exuiſti, ibi pietas magis emicuit, ibi charitas plus effulſit, ibi ampliùs gratia radiauit. Quàm clara mihi oriris ſtella ex Iacob,* Num. 24. *quàm lucidus flos de radice Ieſſe egrederis, quàm iucundum lumen in tenebris viſitaſti me oriens ex alto!* Iſaiæ 11. Luc. 1. *Quàm ſpectabilis & ſtupendus etiam in virtutibus ſupernis, in conceptu de Spiritu, in ortu de virgine, in vitæ innocentia, in doctrinæ fluentis, in coruſcationibus miraculorum, in reuelationibus Sacramentorum! Quàm denique rutilans poſt occaſum Sol iuſtitiæ de corde terræ reſurgis, quàm formoſus in ſtola tua! Demùm rex gloriæ in alta cælorum te recipis. Quomodo non pro his omnibus omnia oſſa mea dicent: Domine quis ſimilis* B *tibi?*

Præclarè S. Auguſt. præfat. in pſalm. 44. *Nobis,* inquit, *iam credentibus vbique ſponſus pulcher occurrat. Pulcher Deus Verbum apud Deum, pulcher in vtero virginis, vbi non amiſit diuinitatem, & ſumpſit humanitatem. Pulcher natus infans Verbum, quia & cùm eſſet infans, cùm ſugeret, cùm manibus portaretur, cæli locuti ſunt, angeli laudes dixerunt, Magos ſtella direxit, adoratus eſt in præſepi, cibaria manſuetorum. Pulcher ergo in cælo, pulcher in terra, pulcher in vtero, pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher inuitans ad vitam, pulcher non curans mortem, pulcher deponens animam, pulcher recipiens, pulcher in ligno, pulcher in ſepulchro, pulcher in cælo, pulcher in intellectu.*

Chriſtus ſpecioſus formâ præ filiis hominum.

Denique Chriſtus tam animâ quàm corpore fuit pulcherrimus, vtpote formato à Spiritu ſan- C cto, iuxta illud, *Specioſus forma præ filiis hominum,* pſ. 44. Hinc in vultu Chriſti aliquid ſidereum, imò maieſtas diuinitatis radiabat, vt docet S. Hieronymus in Matth. cap. 9. Sapienter Tertullianus lib. de Cultu feminar. cap. 2. *Accuſandus,* inquit, *decor non eſt, vt felicitas corporis, vt diuinæ plaſticæ acceſſio, vt animæ aliqua veſtis vrbana.* Vnde & Nyſſen. orat. catecheſ. cap. 6. ait hominem à Deo creatum vultu & ſpecie formoſum, vt imaginem exemplaris pulchritudinis, putà Dei pulcherrimi. Verùm vera pulchritudo longè magis in animo, quàm in corpore conſiſtit. Nam vt ait S. Auguſtin. tract. 32. in Ioannem: *Sicut anima facit decus in corpore, ſic Deus in anima.* Et mox: *Decus ergo corporis animus, decus animi Deus.* Ennodius in Vita S. Epiphanij Ticinenſis Epiſcopi: *Formoſitas,* ait, *in ipſo lutis corporeæ, index animi fuit:* Et mox D ſubdit ſacerdotem talem eſſe debere, *vt lucem membrorum fulgor exſuperet.* Quin & Seneca epiſt. 60. *Virtus,* inquit, *magnum decus eſt; & ſuum corpus conſecrat.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

SAnctus Gregor. Nyſſen. ſic explicat, q.d. *Ecce pulcher es patruelis meus formoſus. Ex quo enim mihi nihil aliud eſſe videtur pulchrum, ſed auerſata ſum omnia, quæ antè reputabantur in bonis pulchris; non ampliùs mihi aberrat de bono iudicium, vt aliquid*

aliud

alind exiſtimem præter te eſſe bonum & pulchrum, non vllum honorem humanum, non gloriam, non ſplendorem mundanum, non potentiam: hæc enim iis, qui aſpiciunt ad ſenſum, boni quidem ſpecie ſunt illinita, ſed nõ ſunt id quod putantur. Quomodo enim fuerit pulchrũ, quod nullo modo conſiſtit? Nam quod in hoc mundo eſt honoratum, ſuam habet eſſentiam in ſola exiſtimatione eorum qui eſſe exiſtimant. Tu autem verè pulcher, non ſolùm pulcher, ſed ipſa pulchri eſſentia, ſemper talis es, omnino id quod es: nec in tempore florens, nec in tempore rurſus florem abiiciens, ſed cum vitæ æternitate ſimul extendens ſpeciem ac decorem, cui nomen fuit benignitas ac charitas in homines.

Et S. Bernardus ſerm. 45. docet hîc deſcribi quomodo Verbum Dei, putà Chriſtus, & anima in mente ſpiritualiter colloquantur & diſſuauientur: *Et Verbi quidem lingua,* inquit, *fauor dignationis eius, animæ verò deuotionis feruor,* &c. *Verbo igitur dicere, Pulchra es, & appellare amicam, infundere eſt vnde & amet, & ſe præſumat amari. Ipſi verò Verbum viciſſim nominare dilectum, & fateri pulchrum, quod amat & quod amatur, ſine fictione & fraude adſcribere illi, & mirari dignationem, & ſtupere ad gratiam. Siquidem pulchritudo illius dilectio eius, & ideo maior, quia præueniens. Medullis proinde cordis, & intimarum vocibus affectionum tanto ampliùs atque ardentiùs clamitat ſibi diligendum, quantò id priùs ſenſit diligens quàm dilectum. Itaque locutio Verbi, infuſio doni; reſponſio animæ, cum gratiarum actione admiratio. Et ideo plus diligit, quòd ſe ſentit in diligendo victam, & ideò plus miratur, quod præuentam agnoſcit. Vnde non contenta eſt ſemel dicere pulchrum, niſi repetat & decorum, eminentiam decoris illa repetitione deſignans.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

Colloquiũ B.Virginis & Chriſti.

BEata Virgo, vti præ ceteris notat myſterium diuinitatis, & incarnationis Verbi in ſe peractum, ita præ aliis Chriſti Dei & hominis pulchritudinẽ admirabatur: vnde illam cum Chriſto ita diſſuauiantem Rupertus inducit: *Ille veraciter in me veneratur, quòd ſim mater & virgo: ego in illo adoro, quòd ſit Deus & homo. Dico ergo: Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus. Dicis mihi: Ecce tu pulchra es; & ego dico tibi: Ecce tu pulcher es. Ex quo ego pulchra facta ſum, ex eo tu qui ſemper pulcher fuiſti, pulchrior factus es. Nam verè in eo pulchritudinem tuam adauxiſti, quòd, cùm Deus eſſes, homo dignatus es fieri. Hinc tu pulcher & decorus: ita pulcher, vt ſis ipſa ſubſtantia pulchritudinis: ita decorus, vt ſis ipſum decus humanitatis. Verè ergo dicis mihi: Ecce tu pulchra es; & dico tibi: Ecce tu pulcher es, quia tu pulchritudo mea es. Quòd ergo pulchra ſum, totum tibi attribuendum eſt. Neque enim virga floris, ſed flos virgæ pulchritudo eſt.*

Et Guilielmus Paruus, q. d. Quia tu pulcher ſecundùm diuinitatem, decorus ſecundùm humanitatem. Tu non tantùm homo, ſed etiam Deus: & idcirco ait Guilielmus: *Ego non tantùm mater ſed & virgo. Quia æternæ diuinitati tuæ temporaliter acceſſit humanitas, & meæ virginitati non ſucceſſit, ſed acceſſit fœcunditas. Sicut enim purus homo* A *virginem matrem habere non poteſt, ita Deus homo matrem niſi virginem, habere non poteſt.*

Lectulus noſter floridus.

PVlchrum ſponſum & ſpõſam pulchram decet cubile & pulchra domus: vtrumque hic aſſignat dicens, cubile & lectum herbis floribuſque pulchris & odoratis eſſe inſtratum, ac domum conſtare ex tignis cedrinis, & tabulatis cypreſſinis. Licet enim Romæ domus conſtruantur ex ſolis lateribus & lapidibus, eò quòd calx ibi ſit tenaciſſima & ſolidiſſima, adeò vt concamerationes templorum & palatiorum faciant maximas & firmiſſimas ex lapidibus & calce; tamen in Tranſalpinis regionibus domus fiunt è lignis & tignis, inter ſe affabrè commiſſis &
B innexis. Tacitè ſponſa, quæ oberrando per hortos & vineas ſenſerat ſolis calorem, coque decoloratam ſe meminerat, inuitat ſponſum in domũ & cubile, vt ibi in pace & quiete ſemoti à turbis & perſecutionibus, vitam agant amœnam & iucundã in mutuo colloquio, conſortio & conuictu, qualẽ agunt ij qui elegerunt ſortem Magdalenæ & vitæ contemplatiuæ; ſed ſponſus à quiete hac ſponſam mox euocat ad labores prædicationis & conuerſionis animarum, putà à cõtemplatione ad actionem, à pace ad bellum, à tranquillitate ad perſecutiones, ab otio ad negotium, à domo ad agros & campos, vt eius virtutem, merita, & decus adaugeat: Vnde ſubdit: *Ego flos campi, & lilium conuallium.* ita Beda & S. Bernardus ſerm. 46. Qui ait ſponſam hîc indicare ſponſo thalamum eius eſſe ornatum, itaque eum
C tacitè ad illum inuitare.

Lectvlvs noster floridvs] Hebraicè רַעֲנָנָה *raanana*, id eſt, viridis, hoc eſt, viridibus herbis & floribus coopertus, ideoque virens, florens & vernans, Septuag. pro אַף *aph*, id eſt, *etiam*, videntur legiſſe אֶל *el*, id eſt *ad*: vnde vertunt, πρὸς κλίνην ἡμῶν σύσκιος, id eſt, *ad lectum noſtrum vmbroſus*, ſcilicet acceſſiſti, vel accede. ita legit codex Vatican. Nyſſenus, Pſellus & tres Patres apud Theodoret. q. d. Tu, ô Chriſte ſpõſe mi, qui amas vmbras herbarum & florum, accede ad lectum noſtrum iis inſtratum & vmbroſum. Aut, Tu ô Chriſte, qui, quà Deus, es immenſa lux; quà tamen homo, lucem hanc vmbrâ corporis texiſti, vt eam aliàs inacceſſibilem quaſi per rimam, imò vmbram inſpiceremus, ideoque vmbroſus vocitaris; accede ad lectum
D hunc floribus & frondibus vernantem, pariterque vmbroſum, ne foris vti me, ita & te, decoloret ſolis, id eſt perſecutionis, æſtus.

Verùm genuina Septuag. lectio videtur eſſe quam habet Origenes hom. 2. ex duabus. Theodoret. & S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 4. ſcilicet: κλίνη ἡμῶν σύσκιος, id eſt, *lectulus noſter vmbroſus*. Sic enim habent Hebr. & Vulgata. S. Ambroſ. tamen pro πρὸς κλίνην per diaſtolen, legit προσκλίνη per ſyſtolen; vnde vertit, *acclinatio noſtra opaca*.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

Lectulus Chriſti. Primò. eſt humanitas;

QVæres, quiſnam ſit lectulus virens & floridus, in quo requieſcit Chriſtus & Eccleſia? Reſpondent Primò, nonnulli eſſe humanitatem Chriſti: in hac enim velut lectulo, ſed carne obumbrato & velato tam deitas fulgentiſſima Verbi, quàm Eccleſiæ ſpes conquieſcit. Ita Nyſſenus, tres Patres apud Theodor. Pſellus & Alanus, quem audi: *Lectulus, Chriſti dicitur caro, quam aſſumpſit propter duos lecti vſus. In lecto laborat homo in infirmitate, quieſcit in ſanitate. Similiter Chriſtus in carne humana laborauit in infirmitatibus humanis an-* B *te paſſionem, quieuit in eadem carne poſt reſurrectionẽ. Et eleganter dixit, Lectulus noſter floridus, quia caro Chriſti, quæ priùs in vita floruit, per mortem effloruit, & per reſurrectionem refloruit. Vnde dicitur pſal. 27. Et refloruit caro mea.*

Secundò. ſacra Scriptura;

Secundò, Theodoretus per lectulum accipit ſacram Scripturam, quæ variis ſententiis quaſi floribus vernat, quorum ſemina in ſe ſuſcipiens anima ſancta profert ſpiritum ſalutis. Lectus hic dicitur vmbroſus, quia à gratia Spiritus protectus, & ab ardore peccati defenſus: quod enim Iſraeli erat columna nubis, hoc nobis eſt auxiliũ Spiritus. Hæc Theodoretus.

Tertiò. fides charitate formata;

Tertiò, Giſlerius per lectulum accipit fidem charitate formatam, ideoque bonis operibus virentem & florentem: per hanc enim eſt Deus in nobis, & nos viciſſim in Deo conquieſcimus. In- C tellectus enim hominis quærit verum in naturali opinione, coniectatione & argumẽtatione quaſi in lecto, ſed inquieto, fallaci & falſo: at intellectus viri fidelis quærit verum in fide diuina, ibique quaſi in lectulo verum, imò Deum, inuenit. Fides dicitur *lectulus* diminutiuè, quia lectus, id eſt, plena cognitio, pax & felicitas erit in viſione beatifica. Hinc Sept. hunc lectulum vocant vmbroſum & opacum, quia fides obſcura eſt: *Videmus enim nunc per ſpeculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem*, 1. Corinth. 13.

Quartò. pura conſcientia;

Quartò, lectulus Eccleſiæ eſt integra vita, & bona puraque conſcientia fidelium, cuius flores ſunt virtutes quælibet: in his enim tam Chriſtus quàm Eccleſia velut in lectulo placidè conquieſcit, latiùs quieturus in iiſdem in felicitate æterna: quare ibi animæ fideles & beatæ erunt lectus D omni dote, tam gratię, quàm glorię ornatiſſimus & iucũdiſſimus tam ſibi, quàm Chriſto. Huc facit verſio Chaldæi, *in tempore quo tu habitas in lectulo noſtro dilecto, filij noſtri multi ſunt ſuper terram, & creſcimus & multiplicamur ſicut arbor quæ plantata eſt iuxta fontem aquarum; cuius folium pulchrũ eſt, & fructus eius multus.* Lectulus animæ, ait Honorius, eſt bona conſcientia, in qua vt in lecto, ſecura quieſcit anima cum Chriſto, quando ſe orando & legendo exercet, & amore Dei liqueſcit; & floridus eſt, quando aliis exempla bonæ vitæ præbet. Hic ſenſus valdè appoſitus eſt.

Quintò. pax Eccleſiæ.

Quintò, Caſſiodor. per *lectulum* accipit pacem & tranquillitatem Eccleſiæ, qua dum gaudet, liberiùs vacat vigiliis, ieiuniis, orationi, contempla- A tioni, adeoque omnibus bonis operibus floret, atque, vt ait Beda, prolem fidelium fidei flore redolentem Deo gignit ex aqua & Spiritu ſancto.

Symbolicè. lectus Chriſti fuit ſepulchrum.

Symbolicè: Aponius per *lectulum* accipit ſepulchrum Chriſti, quod floridum dicitur ob aromata ex floribus confecta, quibus Magdalena & ſociæ vnxerunt corpus Chriſti. Addit Guilielmus Paruus lectulum, id eſt, ſepulchrum Chriſti, dici floridum, quia Chriſtus ex eo die tertiâ glorioſus reſurrexit; tunc enim quaſi refloruit caro Chriſti. Ergo *lectulus noſter floridus*, id eſt, refloreſcente carne tuâ, ô Chriſte, vernabit illa floribus nouæ reſurrectionis, iuxta illud: *Refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor ei*, pſ. 27. 7.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Lectus Chriſti mens ſancta;

LEctulus Chriſti & animæ ſanctæ eſt mens caſta, ſancta, & ſtudio virtutum dedita: quæ flores & fructus omnium bonorum operum progerminat: quare ipſa eſt decora per ornamenta virtutum, & odorifera exemplis ſanctarum actionum. Lectulus hic eſt *vmbroſus*, vt vertunt Septuag. quia mens ſancta ſub vmbra Chriſti in ſe inhabitantis ſecura degit, ne vratur vel ardore tentationis, vel algore torporis, vel æſtu nimij feruoris: quare illi fidenter dicit: *In vmbra tua viuemus in Gentibus*, Thren. 4. Nam ſola mens ſancta in Chriſto defixa veram habet quietem: quia mens concupiſcentiis dedita, illarum æſtibus fluctuat, & mille perturbationum ventis agitatur, iuxta illud: *Impij autem quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum. Non eſt pax impiis, dicit Dominus*, Iſaiæ 57. v. vlt. Ita S. Ambroſ. de Iſaac & anima cap. 4. *Vbi enim*, inquit, *requieſcit Chriſtus & Eccleſia niſi in operibus ſuæ plebis? Denique vbi impudicitia, vbi ſuperbia, vbi iniquitas, ibi, ait Dominus Ieſus, filius hominis non habet vbi reclinet caput ſuum*, Matth. 8. 20. Lectulus ergo Chriſti eſt caſtitas, humilitas, patientia, oratio, temperantia & maximè charitas: hac enim Chriſtus animam, velut ſponſam ſibi aſſociat, & eam diligit, & viciſſim ab ea diligitur, iuxta illud Chriſti. *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum: & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus*, Ioan. 14. 23.

& charitas;

Secundò. eſt corpus caſtum.

Secundò, Origen. homil. 2. ex duabus, legens, *lectulus noſter vmbroſus*, per illud accipit corpus, in quo anima quaſi in lecto quieſcit, dum illud purum eſt & caſtum, ac denſitate boni operis nemoroſum.

Tertiò. Chriſti crux & caro;

Tertiò, S. Ambroſius in pſ. 118. v. 4. legens: *Acclinatio noſtra opaca*, per eam tria denotari cenſet, ſcilicet Chriſti gratiam, crucẽ & ſpem futuræ gloriæ, quæ quaſi vmbra ab æſtu tentationum nos protegunt. *Meritò*, inquit, *opacam ſignificat acclinationem: quia in Eccleſia conſtitutos virtus obumbrat Altiſſimi. Hac vmbrâ David ſe protegi poſtulabat, ne eum per diem ſol vreret, vel luna per noctem. Hanc vmbram ſpiritalis miniſtrat gratia, torrida ſeculi huius & mundi æſtiua fugientibus. Opaca igitur acclinatio Chriſti & Eccleſiæ ſunt, quibus Dei Patris æterna*

A *illa requies aſpirat. In hac ergo requieſcamus vmbra peccatorum noſtrorum æſtibus fatigati. Si quos aduſſit libido, hos Domini crux refrigeret, in qua ſe reclinauit, vt noſtra delicta ſuſciperet: ſi quos culpa laſſauit, hos Ieſus gremio ſuſcipiat ſuo, & molli foueat amplexu. Vnde audeo dicere, quòd caro Chriſti acclinatio ſit Eccleſiæ.*

Quartò. eſt vita contemplatiua. Quartò, S. Gregor. & Caſſiod. valdè appoſitè, per *lectulum* accipiunt quietem & ſuauitatem animæ contemplatiuæ, quæ ſoli Deo quaſi ſponſo ſuo vacat & intendit. *Quid,* inquit S. Gregorius, *per ſponſæ lectulum, niſi otij quietem intelligimus? Mens enim, quæ ſponſum ſuum Chriſtum ſingulariter amat, in quantū poteſt, ab omnibus ſollicitudinibus mundi vacat, virtutes quibus ſponſo ſuo placeat, intus accumulat. Quæ dum omnia, quæ temporalia ſunt, contemnit, lectulum ſibi cum ſponſo in pace victoriæ facit, vbi* B *quò quietiùs pauſat, eo ampliùs flores inuenit quibus ſe decoram ſponſo oſtendat.* Huc accedit S. Bernardus

& monaſteria; ſer. 46. qui per *lectulum* accipit monaſteria in quibus Religioſi mundo valedicentes ſoli Deo ſeruiunt. Pleraque enim in Canticis propriè competunt animæ fideli, non incipienti & imperfectæ; ſed proficienti & ad perfectionem tendenti, vt totam ſe Deo vniat (hæc enim eſt ſpōſa Chriſti,) quales ſunt Religioſi, vti in proœmio dixi ex S. Bernardo & Bellarmino. Sed audi Bernard. hic: *In Eccleſia,* inquit, *lectum in quo quieſcitur, clauſtra exiſtimo eſſe & monaſteria, in quibus quietè à curis viuitur ſæculi & ſolicitudinibus vitæ. Atque is lectus floridus demonſtratur, cùm exemplis & inſtitutis patrum, tamquam quibuſdam bene olentibus reſperſa floribus fratrum conuerſatio & vita refulget.*

& obedientia; Subdit deinde lectum in quo quieſcit Chriſtus, eſſe obedientiam: *Alioquin,* inquit, *non dormiet* C *tecum ſponſus in lecto vno, illo præſertim, quem tibi pro obedientiæ floribus, cicutis atque vrticis inobedientiæ aſperſiſti.* Vnde in inobedientes ſuis orationibus præſidentes inſurgens: *Miror, valdè,* inquit, *impudentiam aliquorum, qui cùm nos omnes ſuâ ſingularitate turbauerint, ſuâ impatientiâ irritauerint, ſuâ contumaciâ & rebellione contempſerint, ſuâ inobedientia coinquinauerint; audent nihilominus ad tam fœdum concupiſcentiæ ſuæ lectulum, omni orationum inſtantiâ totius puritatis Dominum inuitare.*

Subiicit denique modum, quo animæ hunc lectulum Chriſto parare & adornare debeamus: *Profectò,* inquit, *vt primò quidem emundes conſciētiam ab omni inquinamento iræ, & diſceptationis, & murmuris, & liuoris, & quidquid omnino aduerſari cognoſcitur aut paci fratrum, aut obedientiæ ſeniorum, de cor-* D *dis habitaculo eliminare feſtines. Deinde etiam circumdare tibi flores bonorum quorumcumq; actuum, & laudabilium ſtudiorum, atque odoramenta virtutum, id eſt, quæcumque ſunt vera, quæcumque pudica, quæcumque iuſta, quæcumque ſancta, quæcumque amabilia, quæcūque bonæ famæ: ſi qua virtus, ſi qua laus diſciplinæ: hæc cogitare, in his exerceri curato. Ad huiuſmodi ſecurè vocabis ſponſum, quoniam cùm introduxeris eum, veraciter dicere poteris & tu: Quia lectulus noſter floridus, redolente nimirum conſcientiâ pietatem, ſed pacem, ſed manſuetudinem, ſed iuſtitiam, ſed obedientiam, ſed hilaritatem, ſed humilitatem.*

Anagogicè eſt vita beata. Anagogicè: Philo Carpathius legens, *accubatio noſtra in vmbra,* per eam accipit tranſitum à morte ad immortalitatem. *Cùm enim,* inquit, *inclinantur ad mortem, vitam æternam pro temporali morte rependit. Nam de cetero tu noſtra vmbra eris & protectio, clamat ſponſa, ſecundùm illud: Scapulis ſuis obumbrabit tibi, & ſub pennis eius ſperabis. Et: Sub vmbra alarum tuarum protege me. Ad te enim ſolum refugium noſtrū & protectio. Tu noſtra vmbra, tu defenſio, tu certa ſalus & vita. Dicamus cum David: Et ſi cōſtitero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* *Pſal. 22.* *Trabes domus noſtræ cedri, & laquearia noſtra cypreſſina. Ecce pulcher in Prophetis, decorus in Apoſtolis. Trabes domus noſtræ cedri, hoc eſt, Eccleſiarum Prophetæ.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

B LEctulus, in quo Chriſtus nouem menſibus requieuit & quaſi dormiuit, fuit vterus B. Virginis, inquit Guiſielmus Paruus, atque ex eo ſaluo virginitatis ſigillo, ait Rupert. egreſſus eſt flos ille pulcher, de quo canit Iſaias cap. 11. *Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum Spiritus Domini.*

VERS. 16. *Tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia noſtra cypreſſina.*

Lectulus Chriſti vterus B. Virginis. SEptuag. *tigna domorum noſtrarum cedri; laquearia noſtra cypreſſi.* q. d. Domus noſtra pulchra & præſtans eſt, vtpote contignata ex cedris, & laqueata cypreſſis. Pro *cypreſſi* Chald. Vatabl. & Hebraïzantes vertunt, *abietes.* Cedrus, inquit Va- C tablus, quæ putredinem non ſentit, & abies, quæ ponderi renititur, verbū Dei ſignificant. Verùm Hebræum *abies,* vocatur בְּרוֹשׁ *beroſt,* hic verò eſt בְּרוֹתִים *berotim,* quod alibi non inuenitur: hic autem à Septuag. æquè ac à Noſtro vertitur, *cypreſſi,* quibus vtique magis credendum eſt, quàm recentioribus. Pro *laquearia,* græcè eſt φατνώματα, id eſt, lacus, ſiue lacunaria & laquearia: vnde laqueatæ cœnationes appellantur, quas Seruius vocat, *contignationum cælum,* Belgæ & Galli dicunt *lambris & lambriſe,* id eſt, laquear & laqueatus. Vnde Seneca l. 14. ep. 91. ſcribit antiquorum luxuriam verſatilia cœnationum laquearia feciſſe, & ita coagmentaſſe, vt ſubinde alia facies atque alia ſuccederet, & toties tecta, quoties fercula mutarentur, vti ſubinde fit in ſcenis & comœ- D diis. Sic & laquear, ait Sipontinus ex Seruio, diminutiuum eſt à *lacus:* lacus enim eſt trabs in ędificiis plana, à quo fit lacunar, & per antiſtichon laquear: laquearia autem cælari & inaurari à diuitibus ſolebant, vti Romæ factum videmus in Templo B. Virginis trans Tiberim, & aliis. Licèt ergo nonnulli *per laquearia* accipiāt ingentes trabes, quæ vnum parietem alteri connectunt, per tigna verò intertignia, quæ trabibus hiſce tranſuerſim inſeruntur, quibus aſſeres infiguntur, quęque Vitruuius *metopa* nuncupat; tamen contrariū verius eſt, ſcilicet per *tigna* hic trabes totumque tabulatum accipi, per *laquearia* verò concamerationes tabularum, quibus trabes & tigna ornantur, vt tabulatum fiat quaſi cęlum: hæc enim vocantur lacunaria, quia per intertignia ſiue tignorum interualla, quibus inſeruntur, quamdam lacuum ſpeciem exhibent.

Ad.

A Ad litteram grammaticè alludit ad domum Dei; ſiue templum ædificatum à Salomone ex lignis cedrinis & cypreſſinis, 3. Reg. 7. quod repræſentabat baſilicas & templa Chriſtianorum, ex iiſdem & ſimilibus arboribus præſtantibus ædificanda. Vnde Chald. vertit, *dixit Salomon Propheta. Quàm pulchra eſt domus ſanctuarij Domini, quæ ædificata eſt per manus meas ex lignis cedrinis! ſed pulchrior eſt domus ſanctuarij, quæ ædificanda eſt in diebus regis Meſſiæ, cuius trabes erunt ex cedris, quæ ſunt in paradiſo voluptatis, & tigna eius erunt ex abietibus, & arceuthis & pinis.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Tigna & laquearia Eccleſiæ. Primò, corpus & mēbra Chriſti;

QVæres, quænam ſint Eccleſiæ tigna cedrina & laquearia cypreſſina?

Primò, Guilielm. Paruus cenſet eſſe corpus & membra Chriſti, quod fuit domus, imò templum diuinitatis: licet enim hoc ex ſe eſſet corruptibile, tamen cedrinum erat & cypariſſinum, id eſt, incorruptibile, ſiue imputribile, ex vnione hypoſtatica cum Verbo, iuxta illud: *Caro mea requieſcet in ſpe.* Et: *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem,* pſal. 15. 10.

Secundò, S. Scripturæ;

Secundò, Theodoret. & ex eo Giſlerius, ſicut per lectulum accipit fidem, ità appoſitè per *tigna & laquearia*, id eſt, per domum, accipit ſacram Scripturam: in illa enim continentur fidei dogmata quaſi tigna, inquiūt tres Patres apud Theodoret. & præcepta quaſi lacunaria ſibi mutuò connexa & inſerta, hæcq; ſunt in ſummitate domus, quia è cælo dictata eſt ſacra Scriptura, quaſi verbum Dei, ideoque incorruptibilis & æterna eſt inſtar cedri & cypreſſi, atque ſui ſequacibus confert vitam æternam, putà domos æternas in cælis, 2. Corinth. 5. 1. Audi Theodoretum: *Cedrus incorruptione, cypreſſus odore præſtat. Vtrumque autem in diuina Scriptura licet inuenire, quæ quidem nobis non modò lectus eſt; ſed & domus & menſa & cibus, nec ſolùm odoris ſuauitatem ſuggerit; verùm etiam incorruptionem & veritatem & immortalitatem pollicetur.*

Tertiò, Prælati & Doctores;

Tertiò, alij paſſim magis appoſitè & genuinè per *tigna domorum*, id eſt, Eccleſiarum particularium, accipiunt Clerum, Prælatos & Doctores eorum, qui ſcriptis & doctrinis domum Dei ab hæreticis, quaſi venenatis ſerpentibus, & corruptelis verbi Dei, defendunt. Sunt ex cedro, quia recta ſunt eorum opera, mens conſtans, vita incorrupta, mores imputribiles, nomē boni odoris, doctrina dæmones fugat, & animas à vitiorum putredine ſeruat. *Laquearia* ſunt ſubditi iuſti & pij, qui ſe abſtinent à lethalibus culpis, hi à trabibus illis dependent, & quaſi quædam cæli teſtudo ſtellimicantibus ornata ſignis, renident ipſi cupreſſini, ſuo viuēdi ſtatu incorrupti, nec ad peccati vomitum canis inſtar redeuntes, nec carici veteris hominis cedentes.

Ita S. Gregorius, Theodoretus, Aponius, Beda, Haymo, Anſelmus & S. Ambroſius ſerm. 4. in pſalm. 118. Vnde S. Bernardus ſerm. 46. cenſet hoc verſu omnes Eccleſiæ ſtatus denotari, ſcilicet Monachorū in lectulo florido, Prælatorum & Principum in tignis cedrinis, Cleri & populi fidelis in laquearibus cypreſſinis. Huc accedit Origen. hom. 3. ex 4. qui per *tigna* accipit Epiſcopos, per cypreſſos ſacerdotes: *Et trabes, inquit, appellantur cedri, quibus & fortitudo robuſtior, & odor ſuauitatis ineſt, per quod & in operibus ſolidum, & in doctrinæ gratia fragrantem deſignat Epiſcopum. Similiter autem & laquearia cypreſſos appellauit, vt per hoc incorruptionis virtutem, & odoris ſcientiæ Chriſti plenos eſſe debere presbyteros deſignaret.* Et S. Gregorius: *Cedrus, ait, quæ ſerpentes reprimit & fugat, ſublimiores ſignificat Sanctos, cypreſſus ſimpliciores.* Vnde mox per *tigna* accipiens, prædicatores, per *laquearia* populos: *Tigna, ait, tectum ſuſtentant, laquearia verò domum implent & ornant. Sic in ſancta Eccleſia prædicatores boni Scripturam diuinam in corde & ore portant,* B *quam fidelibus quaſi tectum expandentes prædicant, vt, dum Eccleſia prædicatione cæleſti inſtruitur, munimen accipiat, quo ab imbribus tentationum protegatur. Cedrus autem & cypreſſus imputribilia ligna eſſe perhibentur. Quibus bene omnes electi figurantur, quia dum temporalia nullo deſiderio ſectantur, æterni ſiunt; eò quòd mente in æterna figuntur.* Addit Beda laquearia affixa eſſe tignis, ex iiſque pendere, *quia neceſſe eſt,* inquit, *vt quicumque in ſancta Eccleſia ſublimes virtutibus ſplendere deſiderant, ſummorum Patrum dictis atque exemplis, quibus à terrenorum ambitu ſuſpenduntur, totâ mente inhæreant.*

Huc quoque accedit Philo Carpathius, qui per *tigna cedrina* accipit Eccleſiæ Prophetas, per *laquearia cypreſſina* Apoſtolos: Quia, inquit, ſicut delectatio & ornatus domus ſunt laquearia, ſic Eccleſiæ ſunt Apoſtoli. Audi S. Bernardum ſer. C 46. *Porrò,* inquit, *domos populares conuentus intellige Chriſtianorum, quòd hi, qui in ſublimitate poſiti ſunt, Chriſtiani vtique vtriuſque ordinis principes, quaſi tigna parietes iuſtis impoſitis legibus fortiter ſtringunt, ne ſuâ quiſque lege vel voluntate viuentes, tanquam parietes inclinati & maceriæ depulſæ diſſideant à ſemetipſis, & ſic omnis ſtructura ædificij corruens diſſipetur. Laquearia verò quæ à tignis firmiter pendent, & domos inſigniter ornant puto bene inſtituti cleri manſuetos & diſciplinatos mores, ritèq; adminiſtrata officia deſignare. Quomodo namque ſtabunt ordines Clericorum & adminiſtrationes eorum, ſi non principum tanquam tignorum beneficio & munificentiâ ſuſtententur, & protegantur potentiâ?* Cauſam deinde aſſignat, cur tigna ſint cedrina, laquearia verò cypreſſina: *Et cedrus quidem, quoniam imputribile eſt,* D *necnon & odoriferum atque procerilatis lignum, ſatis indicat quales oporteat aſſumi viros in vices tignorum. Ergo validos & conſtantes neceſſe eſt eſſe eps, qui ſuper alios ordinantur, necnon & longanimes in ſpe, atque ad ſuperna mentis verticem attollentes, qui & bonum fidei ſuæ & conuerſationis vbique odorem ſpargentes, dicere cum Apoſtolo poſſint: Chriſti enim bonus odor ſumus Deo in omni loco. Cypreſſus item boni æquè odoris & imputribile ſimiliter lignum, incorruptæ vitæ & fidei, quēuis de clero debere eſſe demonſtrat, vt meritò decori domus ac laquearium ornatus deputetur. Scriptum eſt enim: Domum tuam decet ſanctitudo Domine, in longitudinem dierum.*

Denique Honorius Auguſtod. Domus, inquit, cedrinis & cypreſſinis tignis ab opificibus ædificatæ ſunt, clauſtra à ſanctis Patribus regulis & honeſtis inſtitutis inſtructa. *Tigna cedrina* ſunt

Præpoſiti & Abbates ſanctimonia redolentes, qui verbo & exemplo alios muniunt, & vermes criminum ſe macerando extinguunt. *Laquearia* verò *cypreſſina* ſunt Monachi & omnes Religioſi, quorum ſanctitatis exempla templum Dei ornant, & aliorum onera orando portant. Et ſicut cypreſſus præciſa non reuireſcit, vnde & ante feretrum mortuorum ſolebat portari: ita ipſi numquam ſecularia repetunt, & ſemper quaſi præſentem mortem aſpiciunt, & in habitaculum Dei coædificari votis & moribus appetunt. hæc Honorius.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Tigna, animæ. Primò, virtutes cardinales.

PRimò, *tigna cedrina* animæ ſunt virtutes ſolidæ, putà quatuor cardinales, ſcilicet prudẽtia, iuſtitia, temperantia, fortitudo, ait Honorius; item conſtans puritas & caſtitas mentis, ait Nyſſenus. Cedrum enim imputribilem commendat æternitas, teſte Plinio. *Laquearia cypreſſina* ſunt externa virtutum decora, vt modeſtia, verecundia, ſilentium, omniſque exterior morum compoſitio & decor, iuxta illud Apoſt. *Omnia honeſtè & ſecundùm ordinem fiant*, 1. Corinth. 14. 40. Et: *Prouidemus bona non ſolùm coram Deo, ſed etiam coram hominibus*, 2. Corinth. 8. 21. Maximè verò tignis cedrinis, & laquearibus cypreſſinis, vtpote imputribilibus, notatur virtus conſtantiæ in duris & aduerſis, ac conſequenter fortitudinis, patientiæ & perſeuerantiæ, quâ quaſi tigna duramus, & omnia onera ponderaque impoſita ſuſtinemus. Vnde Beda de cypreſſo: *In eo*, inquit, *quòd medendis apta eſt corporum paſſionibus, quòd ſuæ venuſtatem comæ nullo ventorum impulſu deponit, conſtantiam exprimit, earumq́; actionem, qui altiorum virtutum ornatibus Eccleſiam decorant.* Et S. Ambroſ. ſerm. 4. in pſ. 118. *Anima*, inquit, *corrumpi neſcit, quæ florentibus membris viget, ſemper iuſtitiæ ceterarumq́; virtutum culmina patienti magnanimitate ſuſtentat, & ideo non deſtuit, neque deficit quia nihil in ea rimoſum eſt atque remiſſum, nihil mobile, nihil lubricum, quod vitio ſermonis ex eo poſſit effundi.*

Secundò, virtutes ad ſalutem neceſſariæ.

Secundò, *tigna cedrina*, ait Hailgrinus & ex eo Delrio, ſunt virtutes & gratiæ, ſine quibus non eſt ſalus; & hæ per humilitatem profundæ radicibus, creſcunt ramis in immenſum; ſunt putredinis neſciæ, vt cedrus. *Laquearia* ſunt diuiſiones adminiſtrationum & gratiarum illarum, quæ ſunt ad animæ decorem, licet non ſint neceſſariæ ad ſingulorum ſalutem, vt ſunt prophetiæ, genera linguarum, virtutes, ſanitates, diſcretio ſpirituum, & ſimilia, quæ ſi tignis fortiter non inhæreant, vt laquearia laxata facilè corruunt: & ſunt *cypreſſina*, quia licèt iſtæ gratiæ inferiùs, quà proximis exhibentur, debeant diffundi & dilatari, ſemper tamen in conum tendere debent ſurſum, & in vnum illum tendere, atque coanguſtari ſicut cypreſſus; quæ verè eſt vna, ſicut & vnum nobis verè neceſſarium. Porrò ſicut cypreſſus immunis eſt à carie, quia, vt ait Vitruuius lib. 2. c. 19. ineſt ei amarus quidam ſapor, qui eam à carie defendit, & vermiculos abigit qui eam gignunt: ſic pa-

A riter virtutis & conſtantiæ cauſa eſt pœnitentia, auſteritas & mortificatio, quę animam in concupiſcentias (hæ enim ſunt animæ caries & putredo) prolabi non ſinit. Hinc ſimilia de cedro ſcribit Dioſcorid. lib. 1. c. 88. ſcilicet ſimili amaritudine illam ſe à carie, & cadauera à tabe defendere, ideoque illam à nonnullis mortuorum vitam appellari. Huc facit illud. *Vbi rigor, ibi vigor.*

Tertiò gratia diuina.

Tertiò, *tigna* ſunt gratia Dei, eiuſque variæ ſpecies & modi; *laquearia* ſunt noſtræ actiones, quibus gratiæ Dei cooperãtes illam iiſdem quaſi ornamus, ac ipſa viciſſim longè magis opera ipſa exornat & inaurat; quia ipſa illa reddit ſupernaturalia, diuina, grata Deo, ac meritoria pręmij æterni.

Quartò, potentiæ & vires animæ.

B Quartò, *tigna* animæ ſunt ipſæ eius potentiæ & vires: ex hiſce enim quaſi ex tignis ipſa quaſi cõpaginatur & contignatur; *laquearia* ſunt potentiarum animæ virtutes, quę ipſas ornant & roborant, vt ex iis conſurgat domus animæ ſpiritualis, in qua Chriſtus ſponſus velut in thalamo ſuo requieſcat. Audi S. Bernardum ſerm. 46. qui animæ ita ſuadet & perſuadet: *Templum Dei ſanctum eſt quod eſtis vos*, 1. Corint. 3. *Curate ergo fratres ſpirituali huic ædificio (quod vos eſtis) ne forte cum in ſuperiora proficere cœperit, vacillet & corruat, ſi lignis fortibus non fuerit ſubnixum & colligatum; curate, inquam, illi tigna dare imputribilia & immobilia, timorem videlicet Domini illum caſtum, qui permanet in ſeculum ſeculi: patientiam, de qua ſcriptum eſt; Quia patientia pauperum non peribit in finem:* (Pſal. 9.) *longanimitatem quo-* C *que, quæ ſub quouis ſtructuræ pondere inflexibilis perſeuerans, in infinita ſecula vitæ beatæ protenditur, Saluatore loquente in Euangelio: Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.* (Matth. 10.) *Magis autem ſuper omnia charitatẽ, quæ numquam excidit, quia fortis eſt, inquit, vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio: ſtudete deinde his tignis ſubſternere & alligare ligna alia aquè pretioſa & pulchra, cui tamen illa ad manum fuerint, in opus laquearium ad decorem domus, ſermonem ſcilicet ſapientiæ, ſiue ſcientiæ, prophetiam, gratiam curationum, interpretationem ſermonum, & cetera talia quæ magis noſcuntur ſanè apta ornatui, quàm neceſſaria fore ſaluti.* Vbi per *tigna* accipit virtutes neceſſarias ad ſalutem, per *laquearia* non neceſſarias, atque ex vtriſque ædificandam cuique eſſe domum mentis aſſerit.

Anagogicè.

D Anagogicè: In cælo, tam anima quàm corpus omnibus ſuis viribus, ſenſibus, & mẽbris erit cedrinum & cypreſſinum, id eſt, incorruptibile, æternum, odoratum, glorioſum.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo fuit quaſi domus, templum & cælum cedrinum & cypreſſinum, in qua habitauit Verbum. Audi Alanum: Domus hæ intelliguntur corpus Chriſti, & corpus Virginis, tigna domorum ſubſtantiæ corporum, quæ dicuntur cedrina, id eſt, imputribiles. Cedrus enim imputribilis eſt: ſicut enim credimus corpus Chriſti putredine non eſſe reſolutum, vnde legitur pſal. 15. *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem:*

rem: ita probabile eſt à corruptione putredinis alienum eſſe corpus Mariæ. Vnde S. Auguſt. in ſerm. de Aſſumpt. Virginis, Non ſolùm, ait, carnem, quam Chriſtus aſſumpſit, ſed etiam carnẽ de qua aſſumpſit, credimus eſſe aſſumptam in cælum. Vnde & in oratione edita legitur: *Nec tamen mortis nexibus deprimi potuit*, &c. Et niſi reſurrexerit, quare de ipſa dicitur: *Aſſumpta eſt Maria in cælum? Laquearia noſtra cypreſſina.* Laquearia quæ adhærent tignis, ſignificant corporum in- A firmitates, quæ adhæſerunt corporibus Chriſti & Virginis, quæ eleganter cypreſſinæ dicuntur, quia cypreſſus ſolet adhiberi corporibus, quæ comburuntur, & mira ab eis fragrantia redditur. Sic infirmitates, quæ ad mortem pertinent, & in Virgine & Chriſto per patientias, quas in infirmitatibus habuerunt, mirabiliùs redolent. Hæc Alanus. Vide quæ de cedro & cypreſſo dixi Eccli. 24. 17. ad illa: *Quaſi cedrus exalta ſum in Libano, & quaſi cypreſſus in monte Sion.*

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sponſus laudarat ſponſam; illa virgineè erubeſcens, laudem reflexit in ſponſum. Sponſus ergo, vt modeſtiæ & pudori eius conſulat, laudem eius acceptat & confirmat, ſeſeq́; vocat florem campi, & lilium conuallium: ac deinde eamdem laudem in ſponſam liberiùs, vtpote laude ſuâ velatam, deriuat. Illa viciſſim in laudem & amorem ſponſi magis accenditur: quare eſt hic continuus, alternans & reciprocus amoris ſponſæ & ſponſi dialogus. Verſ. enim primo & ſecundo, ſponſus ſe & ſponſam dilaudat. Verſ. tertio, ſponſa ſponſum deamat, & amore eius languet, ac deliquium animæ patitur. Verſ. ſeptimo, ſponſus eam excitari vetat. Verſ. octauo, ſponſa ſponſo ſaliente inſtar cerui euocatur ad vernas paradiſi amœnitates, ac vulpes capere iubetur. Denique verſ. 16. ſponſa ſe totam ſponſi amori tradit & dedit.

1. EGo flos campi, & lilium conuallium. 2. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica
mea inter filias. 3. Sicut malus inter ligna ſiluarum, ſic dilectus meus in-
ter filios. Sub vmbra illius, quem deſideraueram, ſedi: & fructum eius dulcis gut-
turi meo. 4. Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.
5. Fulcite me floribus, ſtipate me malis: quia amore langueo. 6 Leua eius
ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. 7. Adiuro vos filiæ Ieruſa-
lem, per capreas ceruoſque camporum, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dile-
ctam, quoadúſque ipſa velit. 8. Vox dilecti mei, ecce iſte venit ſaliens in mon-
tibus, tranſiliens colles: 9. ſimilis eſt dilectus meus capreæ, hinnuloq́ue ceruo-
rum, en ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per
cancellos. 10. En dilectus meus loquitur mihi, Surge, propera amica mea, co-
lumba mea, formoſa mea, & veni. 11. Iam enim hiems tranſiit, imber abiit, & re-
ceſſit. 12. Flores apparuerunt in terra noſtra, tempus putationis aduenit: vox
turturis audita eſt in terra noſtra: 13. ficus protulit groſſos ſuos: vineæ florentes
dederunt odorem ſuum. Surge amica mea, ſpecioſa mea, & veni: 14. colum-
ba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, oſtende mihi faciem tuam, ſo-
net vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora. 15. Capite
nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas: nam vinea noſtra floruit. 16. Di-
lectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia. 17. donec aſpiret dies, &
inclinentur vmbræ. Reuertere: ſimilis eſto, dilecte mi, capreæ, hinnuloq́ue ceruo-
rum ſuper montes Bether.

VOX SPONSI

VERS. 1. *Ego flos campi, & lilium conuallium.*

Variæ huius verſus lectiones. EGO FLOS CAMPI, ET LILIVM CONVALLIVM] Arabicus, *torrentium*: lilia enim quia ſicca, gaudent aquis; Septuag. vertunt vt Noſter; Tigurin. verò, *ego ſum roſa Saron, & lilium gaudens vallibus*; Vatabl. *Saron* interpretatur *ſaturitatis*, vel potiùs *abundantiæ*. Sicut Deus, inquit, dicitur *Saddai*, id eſt vber, & copia omnium bonorum. Saron enim, inquit, Adrichom. vrbs eſt & regio B campeſtris, pinguis & fertiliſſima ſaginandis pecoribus perquam apta, ideoq́ue ibi paſcebantur regis animalia. Extendit ſeſe à Cæſarea Palæſtinæ, & pertingit vſque ad Ioppe. Hæc, teſte Hieronymo, iuxta ſoli qualitatem, Petro prædicante fidei continuò fructus germinauit, Actor. 9. quo hic alludit Salomon. Pro *flos* Hebr. eſt חֲבַצֶּלֶת *chabatſelet*, quod Pagninus, Marinus & Vatabl. vertunt *roſa*; Septuag. & S. Hier. hic *flos*; iidem Iſaiæ 35. 1. vertunt, *lilium*; vnde Syrus *flos campi* vertit, *lilium loci fertiliſſimi*; alij, *vaccineum*, de quo Virgil.

Albi liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

Nimirum Hebræa nomina arborum, florum, gen-

Arborum florum, gemmarum nomina multis speciebus communia apud Hebræos.

gemmarum ſunt polyſema multis ſpeciebus cō-
A munia. Pro *lilium* hebr. eſt שׁוֹשַׁנָּה *ſcoſchanna*, quod Guidacerius hic vertit, *violæ*; Chald. verò & Galatinus lib. 7. ca. 5. vertunt, *roſa*, quia naſcitur hæc inter ſpinas, non *liliū*. Vnde pro eo quod ſequitur: *Sicut lilium inter ſpinas*, ipſi vertunt, *ſicut roſa inter ſpinas*. Verùm Sept. Aquila, Symmach. in pſal. 45. v. 1. & S. Hieronym. Aben Ezra, R. Salomon, Tigurina, Vatabl. & alij hic *ſoſanna* vertunt, *lilium*, à שֵׁשׁ *ſches*, id eſt, *ſex*, ſcilicet foliis, quibus ornatur, ait R. Dauid Hinc & Phœnices Arabeſque *lilium* vocant *ſuſana*. Vnde *Suſam* Perſarum regiam ita dictam, à liliorum ibi naſcentium copia, teſtatur Athenæus lib. 12. Euſtath. in Dionyſ. & alij: ſicut à roſa dicta eſt *Rhodus* inſula, quia roſæ ſpeciem exhibet, & à flore *Florentia*, A *Suſanna* quoque dictū eſt oleum *ſuſinum*, quod è liliis conficitur, de quo Plinius lib. 13. c. 1. Porrò Chald. voces inuertens ſic vertit, *dixit cœtus Iſrael: Tempore quo dominator ſæculi collocat maieſtatē ſuam inter me, ego ſimilis ſum lilio viridi ex paradiſo voluptatis, & opera mea pulchra ſunt ſicut roſa, quæ eſt in campo horti voluptatis.*

Suſanna id eſt lilium.

PRIMVS SENSVS,

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

THeodoret. Nyſſenus, S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 5. Chaldæus, Hebræi, Philo Carpath. item Genebrardus, Vatablus, Luiſius Legion. & Oſorius cenſent, hæc adhuc eſſe verba ſponſæ, non ſponſi. Dixerat enim ipſa: *Lectulus noſter floridus*, nunc oſtendit, vnde ſit floridus, nimirū, quia *ego*, inquit ſum *flos campi & lilium conuallium*. Aut, vt noſter Sanchez, ſenſu à Chriſto in Eccleſiam reflexo, quaſi ei dicat Chriſtus: Tu, ô ſponſa, floridum eſſe dicis lectum, & domus noſtræ contignationem ſuauiter olere, vtpote è cedro atque cupreſſo; ſed ego tibi flos eſſe debeo, cui placere aut olere nihil debet præter me. Cui expoſitioni fauet, quod ſtatim adiungitur: *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.* Ac ſi dicat ſponſus: Quid mirum, ſi à te exigam, ô ſponſa, vt me pro flore, pro cupreſſo ac cedro tibi habeas, neque quidquam tibi, aut floreat aut oleat præter me, quando tu mihi eo loco es, vt aliæ filiæ Ieruſalē præ te ſpinæ ſint & ſentiсoſi frutices, cum liliorū odore atque candore compoſitæ: quare nihil magnum aut indebitum peto, aut opto, cùm talis tibi videri volo, qualis tute mihi ipſa videris. Cui voci ſponſa fidelis obſecuta ſæpè canit in hoc Epithalamio: *Dilectus meus mihi, & ego illi.*

Eccleſia flos & lilium, Primò, propter prophetias, & Euāgelium.

Porrò Eccleſia dicitur, *flos campi, & lilium conuallium* variis de cauſis. Primò, Philo Carpath. hanc affert, q. d. Ego Eccleſia ſum flos campi propter vaticinia Prophetarum, lilium verò cōuallium propter Euangelium quod prędico: hoc enim ſuauius & ſalutarius redolet, cùm nō tantùm præcepta, ſed & conſilia perfectionis ſuggerat, dicens: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Beati mites. Beati qui lugent*, &c. Ideoque Chriſtus: *Conſiderate*, ait, *lilia agri quomodò creſcunt, non laborant neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria ſua*

A *coopertus eſt ſicut vnum ex iſtis*, Matth. 6. 28.

Secundò, ob odorem fidei & operū.

Secundò, S. Ambroſ. ſerm. 5. in pſalm. 118. v. 1. Eccleſia, inquit, eſt flos campi, ob fidei aliarumque virtutum odorem: lilium verò, ob ſplendorē operum. Idem libr. de Inſtit. virgin. ca. 15. Eccleſia, inquit, eſt flos campi, & lilium conuallium, quia in conualle huius mundi gratiam boni odoris exhalat ſedulâ confeſſione peccati.

Tertiò, in Iudæis & Gentibus.

Tertiò, tres Patres apud Theodoret. cenſent Eccleſiam eſſe florem campi in Iudæis, lilium verò conuallium in Gentibus. q. d. Eccleſia: *Ego quoad Gentes, quæ per infidelitatem naturali æqualitate priuatæ, & vitiorum turbine depreſſæ, erant veluti lilium ex imo in ſublime conſurgens, & ab radice ad idoneam magnitudinem per calamum aſcendens, ne vallium profunditate abſcondatur, ſed excelſam pulchritudinem ſuam præferat, fide in Chriſtum innitor,* B *& per purgationem ex confuſione vitiorum emerſi, atque in contemplationis faſtigio, virtutum decore ſum exornata.*

Quartò, ob contemptum.

Quartò, alij cenſent Eccleſiam hic inuitare ſponſum ad lectulum, id eſt, otium & ſecretum contemplationis, ex eo quòd ipſa in actione euāgelizando oberrans Gentes, ab eis contempta & calcata ſit vti flos, qui naſcitur in campo aperto, & vt lilium in vallibus ab omnibus hominibus æquè ac beſtiis conculcatur, vel carpitur.

Quintò, per antitheſin.

Denique nonnulli ſic exponunt per antitheſin, q. d. Ego quidem, quæ ſum ſponſa, id eſt, Eccleſia Chriſti, ſum flos, ſed campi; non horti, id eſt, communis, vulgaris, vilis & abiectus: at tu, ô ſponſe mi, præfulges ſplendore æquè ac odore vt lilium conuallium candidiſſimum & odoratiſſimum.

C Verùm meliùs idem Theodoret. Origenes, Aponius Caſſiodor. Beda, Anſelm. Rupert. Honorius hic, & S. Ambroſ. libr. de Anima & Iſaac cap. 4. & 5. Cyrillus de Incarn. Vnigen. ca. 9. cenſent hæc eſſe verba ſponſi, non ſponſæ, idque exigit id quod proximè ſequitur: *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias*: quæ verba eſſe ſponſi, non ſponſæ, nemo dubitat. Chriſtus ergo eſt flos campi, vel, vt hebr. eſt, *Roſa Saron, & lilium conuallium*, ideoque lectulum ſuum Eccleſiæ facit floridum (eò enim alludit) vt paulò antè dixit. q. d. Rectè dixiſti, ô ſponſa, *Lectulus noſter floridus*: at ſcias eum floridum eſſe, non ex te, ſed ex me: *ego* enim *ſum flos campi*, &c. ita Beda, Chriſtus igitur eſt flos campi.

Chriſtus flos campi & lilium.

Primò, quia decor mundi.

Primò, quia ſicut flos eſt ornamentum campi, ſic Chriſtus mundi, ait Origenes, S. Ambroſ.
D Beda & alij: Chriſtus enim ita eſt flos decuſque mundi, vt in ſe omnium florum decorumque ſpeciem, amplitudinem & præſtantiam contineat. Vnde Iuſtus Orgelitān. ſic exponit: *Ego flos campi, & lilium conuallium, id eſt, ego decus ſum mundi in virginitate humilium.* Flos ergo eſt Chriſtus, ratione eximij decoris & plenitudinis gratiæ, quâ ſpecioſus eſt prę filiis hominum. Flos ſcilicet ille, de quo apud Iſaiam c. 11. 1. dicitur: *Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini*, Flos eſt nūquam marceſcēs, cuius pulchritudo numquam deficit, numquam minuitur odor, numquam deperit vigor, æquè ſemper candidus & rubicundus, æquè ſemper odoriferus, æquè plenus gratiā & veritate. ita Titelmanus.

Se-

Secundò. quia omnibus exponitur.

Secundò, quia ſicut flos campi multus & multiplex eſt, nec horto concluditur, ſed omnibus carpendus fouenduſque exponitur: ſic & Chriſtus. Audi Alanum: *Campus dicitur humana Chriſti natura: ſicut enim in campo florum pullulat varietas: ſic in humana Chriſti natura virtutum pluralitas. In ea fuit viola humilitatis, patientiæ roſa, lilium caſtitatis. Huius campi flos fuit Chriſtus, id eſt, decor ſecundùm diuinitatem, quia & ex virtute diuinitatis habuit in humana natura donorum plenitudinem. Eleganter autem humana Chriſti natura per campum ſignificatur, propter amplitudinem & planitiem, quia in eo nullus fuit ſcrupulus erroris. Vnde & de eo dicitur, Lilium conuallium. Quia perfecta humilitas fuit in Maria, & in humana Chriſti natura: ideo perſona Virginis, & humana natura Verbi valles dicuntur, propter eminētiam humilitatis: & non ſolum valles, ſed & conualles ratione ſimilitudinis, quia Virgo ſpecialiter Chriſto fuit ſimilis.* Hac de cauſa Chriſtus extra vrbem in campo & agro naſci voluit, æquè ac B. Virgo campo nata eſt inter ouium balatus, ait Damaſc. lib. 4. de Fide cap. 15.

Tertiò. quia de virgine natus.

Tertiò, ſicut flos in campo ſponte prouenit ſine ſemine, ſine aratione: ſic & Chriſtus ex virgine natus eſt ſine opera viri. Sicut ergo flos in cælo ſolem patrem, in terra plantam habet matrem: ſic Ieſu pater in cælo eſt Deus, in ſolo mater virgo. Et ſicut calore ſolis, & defluxu roris gignuntur flores: ſic ſine viri opera, Spiritu ſancto inūbrante, & rore diuinæ gratiæ defluente, flos iſte Ieſſæus prodiit; flos, hoc eſt, decus campi. Rurſum, ſicut flos ex terra & fimo naſcitur: ſic Chriſtus è terra peccatis inquinata quaſi flos puriſſimus germinauit. Vnde ipſe vocatur צֶמַח *tſemach*, id eſt *oriens*, ſcilicet germen & flos, Zachar. 3. & 6. Audi S. Ambroſ. lib. 2. de Spiritu ſancto cap. 5. *Flos*, inquit, *Mariæ Chriſtus, qui bonum odorem fidei toto ſparſurus orbe, virginali ex vtero germinauit. Flos odorem ſuum ſucciſus reſeruat, & contritus accumulat, nec auulſus amittit: ita & Dominus Ieſus in illo patibulo crucis nec contritus emarcuit, nec auulſus euanuit; ſed illâ lanceæ punctione ſucciſus, ſacro ſpecioſior fuſi coloris cruore vernauit, mori ipſe neſcius, & mortuis æternæ vitæ munus exhalans.*

Quartò. quia de matre humili & pulcherrima.

Quartò, Chriſtus eſt *flos campi*, hebr. *ſaron*, id eſt *planitiei*, quia in plana terra ex humili virgine humilis natus eſt. Rurſus *ſaron*, id eſt, *pulcherrimus*, quia in Saron, vtpote pinguiſſima & fertiliſſima, vti paulò antè dixi, roſæ & flores erant pulchriores & odoratiores, quàm aliis in locis: iuxta illud Iſaiæ 35. 2. *Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron.*

Quintò. quia in vere conceptus.

Quintò, *flos* notat tēpus incarnationis Chriſti fore ver: in vere enim flores emicant. Sic Chriſtus 25. die Martij conceptus & incarnatus eſt: qua de cauſa eo die Eccleſia celebrat tanti myſterij feſtum ſub nomine Annuntiationis B. Virginis. Ita Caſſiod. Honorius & S. Bernard.

Sextò. quia roſa mundi.

Sextò, flos hic eſt roſa, vt vertunt Vatablus & alij. Roſâ autem quid pulchrius, quid odoratius, quid ſalubrius? Sic & Chriſtus decor, odor & ſalus eſt mundi. Vide quæ de roſa dixi, Eccli. 24. 18. ad illa: *Ego quaſi plantatio roſæ in Iericho.* Ergo ſponſus Chriſtus eſt pulcher inſtar roſæ purpuraſcentis & lilij candicantis, iuxta illud cap. 5. 10. *Dilectus meus candidus & rubicundus.*

A

Et lilium conuallium.

Primò. Chriſtus eſt lilium.

VErum hic lilium intellige, non floſculum illum odoratum, quem nunc vulgus Herbariorum vocat abuſiuè *lilium conuallium*. Hoc lilium vocatur *conuallium*, quia lilia in vallibus, ad quas è montibus decurrit ros & pluuia, faciliùs proueniunt, ibiq; de ſunt fragrantiora & pulchriora; cum enim ſint ſicca, multo humore indigent. Sic & Chriſtus eſt lilium candidum & odoratum, ex humili terra & virgine natum. *In lilio*, inquit Honorius, *quinque conſiderantur, quia eſt candidum, habens aureum colorem prominentem, & eſt odoriferum, & pandulum, & ſemper incuruum: ſic Chriſtus candidus eſt in humanitate, aureus in deitate, odoriferus in prædicatione, pandulus in ſuſcipiendo pœnitentes, incuruus in condeſcendendo peccatoribus, & eos ſublevando;* ipſe eſt lilium conuallium, ſcilicet ornamentum fidelium. Sicut enim conualles ſunt inter duos montes: ita fideles ſunt inter duas leges, vel inter duos populos, Iudæos & Gentiles.

B

Secundò. lilium candidum & aureum.

Secundò, folia lilij foris candidiſſima ſunt, intus autem in medio floris trinus apparet radius coloris flaui, & planè aurei: ita Chriſtus foris exhibebat humanitatem puriſſimam, intùs autem continebat auream deitatem, imò & totam S. Trinitatem. *In ipſo enim inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*, Col. 2. 9. Ita Aponius: *Flos campi*, inquit, *fuit Chriſtus ante incarnationem, qui in toto cælorum campo coruſcans cæleſtibus ſpiritibus extitit admirandus: poſt incarnationem verò effectus eſt lilium conuallium, cùm deſcendit in vallem lacrymarum, & tria attulit, abolitionem peccati, abſterſionem mendacij, & refrigerium concupiſcētiæ; æquè ac lilium tria ex ſe exhibet, candorem, odorē & ad quæque aduſta ignibus medicinā.* Et Beda: *Pulchrè*, ait, *in lilio prius ſe candor exterior paulatim aperit, & ſic demum aurei coloris, quæ latebat intus, gratia pateſcit, quia natus in mundo Dominus, priùs homo ſublimis his qui in eum verè credebant; at tempore procedente, Deus verus innotuit.* S. Ambroſ. verò in pſal. 118. ſerm. 5. ſimilitudinem inuertens: In Chriſto, inquit, æquè ac in lilio fuit candor diuinitatis, & rubor humanitatis. Huc accedit Cyrillus Alexan. libr. de Incarn. Vnigen. c. 9. qui ſic explicat. q. d. Sicut odor inuiſibilis eſt in lilio viſibilis: ſic deitas incorpòrea in Chriſto homine, per hypoſtaticam vnionem fuit quaſi corporata.

C

Tertiò.

Tertiò, S. Ambroſ. lib. 2. de Spiritu ſancto, ca. 5. Chriſtus, inquit, eſt flos campi, quia inſtar floris in paſſione contritus & laniatus maiorem fragrauit odorem.

D

Quartò. lilio nil fœcundius.

Quartò, magna eſt lilij fœcunditas. Nam illo *nihil eſt fœcundius*, ait Plinius lib. 21. cap. 5. *vnâ radice quinquagenos ſæpè emittente bulbos*. Sic quid fœcundius Chriſto, à quo tot Chriſtianorum millia, imò milliones prognati ſunt?

Quintò. lilium florū celſiſſimum.

Quintò, nullus flos celſior lilio; ſic nihil celſius Chriſto. Audi Plinium lilij decus graphicè depingentem libr. 21. cap. 5. *Nec vlli florum excelſitas maior, interdum cubitorum trium, languido ſemper collo, & non ſufficiente oneri. Candor eius eximius, foliis foris ſtriatis, & ab anguſtiis paulatim in latitudines ſeſe laxantibus, effigie calathi, reſupinis per ambitum labris, tenuiq; filo & ſemine, ſtantibus in medio crocis.*

Ita

Ita odor colorq́; duplex, & alius calycis, alius ſtaminis, A *differentia auguſta.*

Myſticè.

Myſticè, Origenes, Chriſtus, ait, fuit, flos inglorius Iudæis, quia ab eis contemptus: lilium verò glorioſum Gentibus, quia ipſæ gloriam Chriſti agnouerunt & coluerunt.

Symbolicè.

Symbolicè, Honorius, Campus, inquit, id eſt, terra inarata eſt ordo virginum in Eccleſia, cuius flos eſt Chriſtus, quia eius delectatio, corona & præmium. Conuallis verò eſt ordo coniugatorum, inter virgines & continentes, quaſi inter duos montes ſitorum, quorum eſt Chriſtus lilium; ſcilicet candor & gaudium: *& ſicut lilium eſt inter ſpinas,* decore & odore: ſic Eccleſia perfectorum eſt inter filias Ieruſalem, id eſt, inter imperfectos, eminens decore vitæ & odore doctrinæ. Perfecti dicuntur, quia omnia

Mat.19.21.

B mundana reliquerunt dicente Domino: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende quæ habes, & da pauperibus.* Imperfecti dicuntur, quia adhuc mundo vtuntur, de quibus dicitur: *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur,* pſal.138.16.

Anagogicè.

Anagogicè, Eucherius in libr.3.Reg. *Chriſtus,* inquit, *lilium propter gloriam reſurrectionis, foris candidum propter gloriam corporis, intus verò aureum propter fulgorem animæ. Et ante paſſionem quidem lilium quaſi clauſum: propter paſſionem quippe gloria & honore coronatus eſt: poſt paſſionem verò lilium repandum, quatenus in aſſumpta humanitate potentia diuinæ claritatis, quam habuit apud Patrem priuſquam mundus eſſet, oſtendit.* Theodor. verò aſſerit Chriſtum fuiſſe florem campi in incarnatione, lilium verò conuallium in deſcenſu ad Inferos: apud inferos enim ſunt imæ mundi valles.

C

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Primò. Chriſtus in anima flos & lilium.

PRimò, Nyſſenus hom.4. docet Chriſtum eſſe florem campi in animabus ſanctis, quas gratiâ ſuâ fœcundat, vt fiant inſtar campi ampliſſimi & fertiliſſimi, qui omnes florum ſpecies profert. Addit Origenes hom.3.ex 4. Chriſtum incipientibus & ſimplicibus eſſe florem campi: at proficientibus lilium conuallium pro fulgore ſapientiæ & pudicitiæ. Ipſe enim eſt candor lucis æternæ, ſplendor, & figura ſubſtantiæ Dei, Sapient.7.26.

Secundò.

D Secundò, Caſſiodor. Beda & S. Ambroſ. loco iam citato, dicunt Chriſtum eſſe florem campi in quibuſlibet fidelibus; lilium verò conuallium, id eſt, humilium, quia in humilibus magis eius gratia reſplendet.

Tertiò.

Tertiò, Ambroſ. lib.3. de Virginibus: *Flos campi,* inquit, *Chriſtus, quia parentum ſimplicitatem puræ mentis frequentat: lilium verò conuallium, quia eſt flos humilitatis & ſimplicitatis.*

Quartò.

Quartò & aptiſſimè, Chriſtus eſt lilium in mentibus caſtis & puris, quales ſunt conuallium, id eſt, humilium: humilitatis enim germen & flos eſt caſtitas & virginitas. Ita S. Hieron. ep.8. ad Demetr. *Chriſtus,* ait, *quaſi auctor virginitatis & princeps loquitur confidenter: Ego flos campi, & lilium conuallium.* Rurſum ipſa anima caſta eſt lilium. Nam vt explicat Theodoret. *Lilium cùm*

A *exteriori decore ſplendet, tum aureum intus floſculum continet. Talis eſt anima iuſtitiæ ſplendore circumdata, & ſpiritale ſapientiæ cognitioniſq́; donum in intimis penetralibus geſtans.*

Hinc & apes caſtæ & virgines, vtpote quæ ſine concubitu fœtus procreant, & mella conficiunt, delectantur lilio quaſi virgineo, teſte Plinio libr.21.cap.12. Hac de cauſa angelus è cœlo detulit S. Cæciliæ & S. Valeriano, in coniugio ſeruantibus virginitatem, coronas è roſis & liliis, vti habet eorum Vita. Idem accidit SS. Iuliano & Baſiliſſæ, vt patet ex eorum Vita apud Surium die 9. Ianuarij, atque aliis eiuſdem generis & virtutis. Virginibus ergo calathis date lilia plenis.

Quintò.

Quintò, Chriſtus eſt lilium conuallium, quia in vallibus, id eſt humilibus, excitat ſpem futuræ gloriæ: Deus enim humiles exaltat & glorificat. B Lilium enim ſymbolum eſt ſpei. Cauſam dedi Oſee 14.6. ad illa: *Germinabit ſicut lilium.* Conuallis ergo humilitatis, eſt lilietum virginitatis, gratiæ & gloriæ.

Sextò.

Denique Chriſtus in Sanctis omnibus vt lilium floret & fragrat, ſcilicet vt lilium puritatis in virginibus, patientiæ in Martyribus, humilitatis in Cœnobitis, pœnitentiæ in pœnitentibus, doctrinæ in doctoribus, &c. Vnde S. Gregor. *Bene,* inquit, *florem Chriſtus ſe nominat, qui dum ſpinas peccatorum exterminat, mentem ſponſæ & pulchritudine ſuæ iuſtitiæ exornat, & naribus cordis dum cæleſte deſiderium applicat, interiora animæ quaſi odore reſocillat.*

Clariùs S. Bernardus ſerm.47. *Flos,* inquit, *eſt virginitas, flos eſt martyrium, flos actio bona. In horto virginitas, in campo martyrium, bonum opus in thala-* C *mo.* Et poſt nonnulla: *Ipſe flos horti, virgo virgâ virgine generatus. Idem flos campi Martyr, Martyrum corona, martyrij forma. Denique foras ciuitatem eductus eſt, extra caſtra paſſus eſt, in ligno eleuatus eſt, ſpectandus hominibus, ſubſannandus ab omnibus. Ipſe item thalami flos, ſpeculum & exemplum totius beneficentiæ.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

HÆc omnia præ omnibus eximiè competũt B. Virgini. Singulariter verò, quòd ex illa velut campo inarato prodierit flos pulcher, ſcili- D cet Chriſtus, atque ex eius vtero velut conualle humillimâ natum ſit lilium pulcherrimũ & odoratiſſimum, ſcilicet idem Chriſtus, vt paulò antè dixi ex Alano & aliis.

VERS. 2. *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.*

PRo *lilium* Chaldæus, Vatablus & alij vertunt, *roſa,* quia hæc ſpinoſa eſt, & è ramo ſpinoſo naſcitur, non lilium. Verùm non dicit Salomon lilium hoc naſci è ramo ſpinoſo, ſed ſimpliciter eſſe inter ſpinas. q.d. Sicut lilium inter ſpinas poſitum effulget, ſic amica, id eſt, ſponſa mea, emicat inter ceteras mulieres. Rurſum ſæpè inter ſentes & ſpinas naſcuntur lilia, vti, cùm iuxta ſe-

pes

pes ſpinoſas plantantur, vel ſeminantur. Vnde Septuag. vertunt, *ſicut lilium in medio ſpinarum, ſic proxima* (Aquila, *amica*; Quinta editio, *dilecta*) *mea in medio filiarum.*

Chald. explicans de Synagogæ, id eſt, Iudæorum peccatorum, captiuitate, ſic exponit. q.d. Sicut lilium pungitur ſpinis: ſic Synagoga ob peccata punitur captiuitate Babylonicâ, vel Romana: vnde ipſe accipiens hæc vt verba ſponſæ, id eſt Synagogæ, ſic vertit, *in tempore autem, quo ego declino à viis quæ rectæ ſunt coram eo, & ipſe aufert maieſtatem ſanctitatis ſuæ à me, ego comparata ſum roſa, quæ germinat inter ſpinas, à quibus perforantur & rumpuntur folia eius: ſic ego ſum compuncta & ſciſſa propter peſſimas impoſitiones in captiuitate, inter prouincias populorum.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Eccleſia liliũ inter ſpinas, Primò, infidelitatis.

SPonſus verſ. 1. nuncupauit ſeſe lilium, nunc idem nomen & laudem transſcribit in ſponſam, ſed addito *τῷ inter ſpinas*. Lilium verſ. 1. explicui, hic explicabo *τὸ inter ſpinas*.

Primò, Origen. hom. 3. ex 4. ſic explicat, q.d. Sicut lilium ſatum inter ſpinas, ex illis exurgit & enaſcitur: ſic Eccleſia Gẽtium vocata & nata eſt ex ſpinis infidelitatis, & Gentium infideliũ. Chriſtus ergo fecit ſicut canis venaticus, inquit Hugo, qui feram inſequens caput intra ſpinarum aculeos immittit, non timens exulcerationem, vt feram capiat: Eccleſiam quaſi feram intra ſpinas, id eſt, intra reprobos latitantem extraxit, ſed punctiones ſpinarum vſque ad ſanguinis effuſionem ſuſtinuit, in cuius ſignum coronam ſpineam portauit in capite ſuper crucem.

Secundò, ſpinæ Iudæi, philoſophi, politici.

Secundò & magis genuinè, q.d. Sicut lilium inter ſpinas, illas decore, odore & candore longè antecellit: ſic Eccleſia antecellit omnibus aliis ſectis Iudæorum, philoſophorũ, politicorum, &c. ita Origenes, Theodor. & Iuſtus Orgel.

Tertiò, ſpinæ hæretici & mali Chriſtiani.

Tertiò, q. d. Sicut lilium enaſcitur vigetque inter ſpinas: ſic Eccleſia viget floretque in medio hæreticorum & malorum Chriſtianorum, qui illam velut ſpinæ pungũt & lacerant; ſed ipſa nihilominus velut lilium in ſuo candore, odore & ſplendore doctrinæ & ſanctitatis permanet, imò inter perſecutiones maiori odore & fulgore famæ coruſcat. ita S. Gregor. Aponius. Philo Carpath. S. Bernard. hic, & S. Aug. lib. de Vnitate Eccleſiæ c. 13. Audi Honorium: Sicut ego ſum (ait ſponſus) lilium conuallium, videlicet ornatus humilium: ſic eris tu amica mea lilium ſpinarum, id eſt, decus Gentium, & ſicut ego ſum lilium inter ſpinas, videlicet Iudæos me pungentes & lacerantes: ſic eris tu, Eccleſia amica mea, inter Gentes filias Babylonis, id eſt, confuſionis, quæ te multis ſpinis cruciatam pũgent, & multis pœnis lacerabunt. In ſpina tria notantur, citò floret, citò areſcit, aculeis pungit: ita mali citò diuitiis florent, in virtutibus citò areſcunt, & igni apti ſunt, ac malis moribus bonos pungunt.

Spina citò floret, citò areſcit, pungit.

Anagogicè,

Anagogicè, S. Auguſt. lib. 5. de Baptiſmo contra Donatiſt. cap. 27. per ſponſam accipit Eccleſiam electorum, per ſpinas cœtum reproborum: q.d. Sicut ſpinæ circumdant lilium, ita reprobi electos; ſed hi inter reprobos gratiâ & gloriâ effloreſcunt, ſicut lilium inter ſpinas. *Nam filiæ*, ait Rupertus, *cùm abſolutè dicuntur, ferè numquam ſignificationem bonam habent, vt in illis: Filiæ diſcurrerũt ſuper murum, ſed exaſperauerunt, &c. Geneſ. 49. verſ. 22. & alibi: Multæ filiæ congregauerunt diuitias, &c. Prouerb. vlt. verſ. 29. Itaque ſpinæ & filiæ, blaſphemiæ ſunt Iudæorum, ſectæ ſunt hæreticorum.* Porrò per *filias* maximè denotat Sionidas, id eſt Hieroſolymitanas & Iudæas.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Anima pia, lilium inter ſpinas. Primò.

PRimò, tres Patres apud Theodoretum explicant. q.d. Inter filias, id eſt, animas ſæculares & carnales, quæ voluptatibus carnis effeminantur, iiſque velut ſpinis punguntur cruciantúrque, & vt filiæ natæ ſunt ex patre diabolo, efflorèt anima ſancta inſtar lilij, quòd nullam victus aut veſtitus curam aut ſollicitudinem habet, ſed omnem illam transſcribit in Deum: quare ab eo miro odore & decore veſtitur, & paſcitur. Simili enim modo anima pia nullâ carnis curâ tangitur, ſed in Dei prouidentia quieſcens ab eo alitur, decoratur & illuſtratur. Vnde Chriſtus hac lilij ſimilitudine ſuadet fidelibus, ne ſolliciti ſint de victu & veſtitu, Matth. 6. Similia habet Origen. homil. 3. ex 4.

Secundò.

Secundò, S. Ambroſius libr. 3. de Virgin. per *lilium inter ſpinas*, accipit compunctionem cordis, ſic enim ait: *Tamquam lilium inter ſpinas. Nónne inter aſperitates laborum, contritioneſque animorum boni flos odoris aſſurgit, quia contrito corde Deus placatur?*

Tertiò.

Tertiò, S. Gregorius per *lilium inter ſpinas*, accipit vitæ innocentiam inter nocẽtes. *Bene*, inquit, *ſicut lilium inter ſpinas, ſponſa inter filias eſſe perhibetur: quia cũ multi ſint in Eccleſia, qui ſolis verbis Chriſtum confitentur, operibus verò nihil niſi humanas ſollicitudines ſectantur; dum ſola illa anima in lilij dignitate computatur, quæ à mortalitatis radice ad cæleſtem pulchritudinem aſſurgit, & munditiæ candorem corde & corpore ſibi ipſi cuſtodit, & proximos quoſque bonæ opinionis odore reficit.*

Quartò.

Quartò, Nyſſenus homil. 4. ſic explicat, q.d. Sicut lilium inter ſpinas naſcitur & effloreſcit: ſic anima ſancta inter tribulationes in virtute creſcit, magiſque reſplendet. Et S. Ambroſius de Inſtit. virg. ca. 14. Chriſtus, ait, erat lilium in medio ſpinarum; quando erat in medio Iudæorum, qui ipſum calumniati ſunt, accuſarunt, & crucifixerunt. Sui ergo exemplo excitat fideles, vt perſecutiones & tribulationes qualibet forti animo tolerent & ſuperent. Ita Caſſiod. Aponius & Anſelmus. Deus enim totam hanc vitam tot ſpinis, id eſt tribulationibus, ſepſit, vt anima videns ſe vbique iis pungi, amorem ab omnibus mundi bonis, vtpote ſpinoſis, auocet, cumque totum in Deo ſponſo collocet. Sic ſpinæ conſeruant lilium, id eſt, puritatem & virginitatem animæ,

mæ. Audi S. Bernard. ſerm. 48. egregiè & ſapienter hoc pertractantem: *Conuerſus ſum in ærumna mea dum configitur ſpina. Spina culpa eſt, ſpina pœna eſt, ſpina falſus frater, ſpina vicinus eſt malus. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. O candens lilium, ô tener & delicate flos; increduli & ſubuerſores ſunt tecum; vide quomodo cautè ambules inter ſpinas. Plenus eſt mundus ſpinis. In terra ſunt, in aëre ſunt, in carne tua ſunt. Verſari in his, & minimè lædi, diuinæ potentiæ eſt, non virtutis tuæ. Sed confidite, inquit, quia ego vici mũdum. Etſi igitur undique tibi intendi proſpicias tribulationum tanquam tribulorum aculeos, non turbetur cor tuum, neque formidet, ſciens quia tribulatio operatur patientiam, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit. Conſidera lilia agri, quomodo inter ſpinas vigent & nitent. Si fœnum quod hodie eſt & cras in clibanum mittitur, Deus ſic cuſtodit, quãto magis amicam & ſponſam ſuam chariſſimam? Denique cuſtodit Dominus omnes diligentes ſe. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.* Subdit deinde quiddam, quod mirificè vim & ſplendorem lilij huius exaggerat, & perficit: *Non mediocris, inquit, titulus profectò virtutis, inter prauos viuere bonum & inter malignantes innocentiæ retinere candorem, & morum lenitatem: magis autem ſi his, qui oderunt pacem, & pacificum, & amicum ipſis te exhibeas inimicis. Id planè tibi ſimilitudinem dat cum de lilio, iure quodã proprietatis ſpecialiter vendicabit, quod ipſas vtique pungentes ſe ſpinas candore proprio illuſtrare & venuſtare nõ ceſſat. An non proinde lilium tibi videtur implere quodãmodò Euangelij perfectionem qua orare iubemur pro calumniantibus, & perſequentibus nos, benefacere his qui oderunt nos? Ergo & tu fac ſimiliter, & erit anima tua amica Domini, & laudabit te, de te dicens: Quia ſicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.* Annon hæc magna vis lilij, magna inquam virtus animæ ſanctæ & Apoſtolicæ, vt ſpinas nõ tantùm ſuperet, ſed & eas in lilia conuertat, vt ex Saulo faciat Paulum, ex perſecutore prædicatorem, ex dæmone angelum? Appoſitè S. Hieronym. ep. 140. ad Principiam, S. Marcellam & Aſellam comparat lilio: *Habes, inquit, in ſtudio Scripturæ, & in ſanctimonia mentis & corporis Marcellam & Aſellam: quarum altera te per prata virentia, & varios diuinorum voluminum flores ducat ad eum, qui dicit in Cantico: Ego flos campi, & lilium conuallium:* erat enim Marcella in Script. erudita, vt idem Hieron. docet epiſt. 16. *Altera ipſa flos Domini* (Aſella) *tecum mereatur audire: Vt lilium in medio ſpinarum, ſic proxima mea in medio filiarum.*

Luc. 6.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus ſic exponit, q. d. Sicut Chriſtus velut lilium ſpinis Iudæorum & hæreticorum fuit tranſpũctus: ſic & B. Virgo iiſdem fuit compuncta & transfixa. *Itaque, inquit, hæ ſpinæ & filiæ, blaſphemiæ ſunt Iudæorum, ſectæ ſunt hæreticorũ. Quæcumque huiuſmodi ſpinæ lacerauerunt me: quæcumque huiuſmodi filiæ tibi inuiderunt, & mihi detraxerunt. Vbi ego ſpinis compungebar, imò & clauis configebar, tu præſens patiebaris mente conuulnerata: & vbi tuæ virginitati à filiabus derogatur, mihi quoque inuidiosè detrahitur. Verùm ſicut ego ſpinas pertuli quidem, ſed exſuperaui: ita & de te veraciter prædicabitur, quia cunctas hæreſes interemiſti.* Hinc ait S. Aug. *Chriſtus Ieſus carnem, Maria virgo immolat mentem.* In Reuelationibus S. Brigittæ lib. 6. cap. 30. S. Agnes reuelauit illi, quaſi tot ictus gladij B. Virginem ſuſtinuiſſe per compaſſionem, quot in filio ſuo vulnera & plagas præuidebat, & videbat. Audi quid de B. Virgine ſcribat S. Brigitta in Sermone angelico cap. 16. Sicut roſa creſcere ſolet inter ſpinas, ita B. Virgo in hoc mundo creuit inter tribulationes: & ſicut roſâ creſcente creſcunt & ſpinæ, ſic hæc electiſſima roſa, Maria, quanto plus creſcebat ætate, tanto fortiorum tribulationum ſpinis acutiùs pungebatur, quænam hæ fuerint eius tribulationes, in ſequentibus explicat.

Rurſum ex hoc loco cenſet Galatinus & Bellarminus tom. 3. lib. 4. cap. 15. ſine vlla originaria labe conceptam eſſe Virginem. Vt enim ex ſpinoſa planta ſine ſpinis naſcitur roſa, in qua mira eſt & ad aſpectum iucunditas & ad odoratum ſuauitas; ſic ex tot peccatoribus nata eſt innocẽs & ſancta B. Virgo.

Idem dicas de lilio. Quocirca, vt ait B. Petrus Damianus ſerm. 3. de Natiuit. Virgin. *De ſpinoſa progenie Iudæorum nata candeſcebat munditiâ virgineæ caſtitatis in corpore, flammeſcebat autem ardore geminæ charitatis in mente, fragrabat paſſim odore boni operis, tendebat ad ſublimia intentione continuâ cordis.* Spinas enim, inter quas lilium eſſe dicitur, & ex quibus roſa originem ducit, Deiparæ proſapiam Patres interpretantur, ex qua ipſa nihil aſperum, nihil horridum contraxit: ſed tota ſuauis atque amœna, non ſecùs ac lilium & roſa extitit. Quare Sedulius lib. 2. de Virgine ſanctiſſima ſic cecinit:

Et velut in ſpinis mollis roſa ſurgit acutis,
Nil quod lædat habens, matremq; obſcurat honore:
Sic Euæ de ſtirpe ſacrâ veniente Mariâ,
Virginis antiquæ facinus noua Virgo piauit.
Sicut ſpina roſam genuit Iudæa Mariam.

Addit Dionyſ. Carthuſ. hic: *Quamuis, inquit, fuerint multæ virgines ſanctæ, tamen reſpectu virginis beatiſſimæ quaſi ſpinæ fuiſſe videntur in quantum aliquid culpæ habebant, & quamuis in ſe fuerint mundæ, non tamen fuit in eis fomes prorſus extinctus; fuerunt & aliis ſpinæ, qui ex earum intuitu concupiſcentiâ pungebantur. Porrò Deipara Virgo ab omni culpa fuit prorſus immunis, fuit fomes in ea plenè extinctus, & tamen intensâ charitate erat repleta; quare intuentium corda ſic penetrauit ſuâ inæſtimabili caſtitate virgineâ, quòd à nullo potuit concupiſci; imò potiùs extinxit ad horam illorum libidinem.*

Rurſum, ſicut lilium valet aduerſus ſerpentes & venena: ſic B. Virginis inuocatio ſingulare eſt remedium in omni tentatione vitiorum, & præſertim libidinis, vti experientiâ conſtat. Audi Plinium lib. 21. cap. 19. *Radices, inquit, lilij multis modis florem ſuum nobilitauerunt contra ſerpentium ictus ex vino, & contra fungorum venena.* Dioſcorid. verò l. 3. cap. 90. vbi agit de lilio: *Folia, inquit, herba illita ſerpentium morſibus ſubueniũt, eadem cocta in aqua ignis aduſtionibus, & cum aceto condita vulneribus.* Idem Dioſcorides lib. 15. cap. 1. de alia lilij ſpecie, quæ latinè Iris, italicè verò Lilium cœleſte appellatur, radicem eius cum aceto potam venenatorum animalium morſibus mederi docet.

Lilium aduerſus ſerpẽtes & venena remediũ.

cet. Et Petrus Matthiol. in Comment. addit eamdem radicem in puluerem contriſam, cum aceto potam vniuerſaliter aduerſus omnia venena prodeſſe.

VOX SPONSI

VERS 3. *Sicut malus inter ligna ſiluarum, ſic dilectus meus inter filios.*

SICVT MALVS INTER LIGNA SILVARVM] (Arabic. *ſicut malum punicum in arbore ſiluæ*) *ſic dilectus meus inter filios*; Vatabl. *inter iuuenes*. q.d. Quanto arbor malus ceteris ſilueſtribus arboribus enitet, eminet & præſtat; quanto præ illis vtilem & ſalutarem aërem impertit, vbi opacat; quanto glandibus ſunt meliora poma; quanto homo, qui his veſcitur, reliqua omnia animantia, quæ illis veſcuntur, antecellit; tanto, atque etiam multò magis, ſponſus meus cæleſtis reliquis omnibus hominibus & dilectis, id eſt, amatis & amatoribus, præſtat. Porrò Chald. vertit, *ecce ſicut pulchra & laudabilis malus citrea inter arbores infructuoſas, & totus mundus cognoſcit illam: ita Dominator ſeculi fuit laudabilis inter angelos in tempore, quo reuelatus eſt in monte Sinai, quando dedit legem populo ſuo*. Græcè μῆλον, latinè *malus*, vel *melus*, aut ad verbum *melum* (vt habet interpres Origen. Vnde & Itali *poma* vocant *mele*) eſt arbor pomus proferens poma. Poma autem genericè ſunt omnes fructus, qui cortice ſunt molli; ſicut nuces, qui duro: quare ficus, pyra, vuæ, perſica, ceraſa, pruna, ſorbæ, meſpila, oliuæ, dactyli, &c. cenſentur poma.

Pomum commune multis fructibus vocabulum.

Eccleſia laudata à ſponſo de more laudem in ipſum reciprocat: vterque id facit more bucolico, id eſt, paſtoritio & rurali, petitâ ſimilitudine à rure & arboribus. Inducitur enim hic ſponſus quaſi paſtor, & ſponſa quaſi paſtrix, paſcens gregem, colenſque hortos, agros & vineas. Dicit ergo: Laudas me, ô ſponſe, quòd effulgeam ſicut lilium inter ſpinas; ſed hoc habeo à te, qui priùs effulſiſti ſicut malus inter arbores ſteriles ſiluæ: tu enim decorem & præeminentiam mihi, velut ſponſus ſponſæ communicaſti. Sponſus enim ſua bona ſponſæ facit communia, imò propria.

Chriſtus eſt pomus. Primò, propter excellentiã, & præeminentiam;

Primò ergo Eccleſia Chriſtum ſponſum comparat malo, id eſt, pomo arbori, quia ſicut pomus fructifera excellit reliquis arboribus ſiluæ ſterilibus & infrugiferis: ſic Chriſtus excellit omnes angelos & homines: omnes enim ex ſe ſunt velut arbores infrugiferæ; ſed ex gratia Chriſti & Dei habent, quòd ferant fructus virtutum, gratiæ & gloriæ. Ita Origenes, Caſſiodorus, Beda & alij. Porrò S. Bernard. ſerm. 48. contendit Chriſtum hic conferri & præferri hominibus duntaxat, nõ verò angelis, idque in rigore verum eſt, vti cenſent quoque Nyſſenus, Aponius, Philo Carpath. Rupertus & alij.

Secundò, propter ſuauem odorem.

Secundò, ſicut poma ſuauem expirant odorem; ſic & Chriſtus ſuo odore & famâ omnes ad ſe trahit. Hinc pomũ hebraicè dicitur תפוח *tappuach*, à rad. פוח *puach*, id eſt, efflauit, expirauit, quia poma ſuauem exhalant odorem. Audi S. Ambroſium ſerm. 5. in pſalm. 118. v. 1. *Tamquam*

A *malum in lignis ſiluæ. Huiuſmodi pomum odorem gratum habet, vt ceterorum pomorum fragrantiam vincat. Chriſtus ergo affixus ad lignum, ſicut malum pendens in arbore, bonum odorem mundanæ fundebat redemptionis, quæ peccati grauis deterſit fœtorem, & vnguentum potus vitalis effudit.*

Tertiò. propter varias gratias;

Tertiò, malus, ſiue pomus, varias ſub ſe habet ſpecies arborum, quæ proinde diuerſarum ſpecierum poma & fructus proferunt, eaque excellenti ſapore, colore & odore, vt ſunt mala aurea, medica, granata, perſica, cydonia, armeniaca, citria: ſic & Chriſtus omnes virtutum & gratiarũ ſpecies progerminat, vt in virginibus virginitatẽ, in Martyribus martyrium, in contemplantibus contemplationem, &c.

Quartò. quia cibus eſt quo veſcimur.

Quartò, Chriſtus nobis verè eſt fructus & pomum, id eſt, cibus quo veſcimur & paſcimur, B tum ſui Euangelij doctrina, vt Theodor. S. Ambroſius, Beda, Aponius, & S. Bernard. tum propriè, vti cenſet Philo Carpath. Origen. Nyſſenus & Anſelmus, in Euchariſtia. Pomũ, inquit Nyſſenus, tuos ſenſus oblectat: putà viſum colore, odoratum odore, & guſtum ſapore. Idem facit Chriſtus. Addit Philo Carpath: pomum dare cibum, dare & potum: ſic & Chriſtus, inquit, in Euchariſtia dat carnem ſuam in cibum, ſanguinem in potũ. Vnde Aponius & Pſellus, per malũ hic accipiunt malum granatum, ex quo ſuccus rubeus & aqueus exprimitur, ſicut ex latere Chriſti in cruce manauit ſanguis & aqua. Audi S. Gregorium. *Merito ergo per malum Chriſtus, per ſilueſtria verò ligna ceteri homines figurantur: quia in ſolo Chriſto cibum ſalutis quoties quærimus, inuenimus: in* C *eius verbis & exemplis, animas noſtras fructu ſuaui & ſalubri reficimus. Ipſe eſt quippe lignum vitæ, quam nobis tribuit. Ipſe eſt, qui dum nobis ſemetipſum inſpirat, animam paſcit. In ceteris verò ſi quid refocillationis inuenimus, non quod illorum, ſed quod Chriſti eſt, ab illis ſumimus quia quidquid in eis præter Deum eſt, mortiferum nobis proculdubiò inuenimus.*

Quintò. quia in nobis inſeritur.

Quintò, Nyſſen. hom. 4. docet Chriſtum deſcendiſſe in ſiluam vitæ huius, vt ex arboribus ſilueſtribus faceret frugiferas, putà ex infidelibus hominibus faceret fideles, ex impiis pios; ex inceſtis caſtos, ex ſuperbis humiles: ſicut ramus mali inſertus fago, alteriue arbori ſilueſtri, in ea, & ex ea producit ſuos fructus & poma.

Hæc omnia mutatò nomine applica animæ ſanctæ, & B. Virgini.

Pomus eſt crux Chriſti.

Denique *malus inter ligna ſiluarum*, eſt crux, & D Chriſtus crucifixus in medio latronum; ait Aponius, Pſellus, Theodoret. Rupertus & S. Bernardus. Idque: Primò, quia, ſicut Adam peccauit in malo, comedendo pomum à Deo vetitum: ſic Chriſtus ſatisfecit in malo, pendens in cruce, vt vbi culpa commiſſa fuerat, ibi fieret & ſatisfactio; ac qui *in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur.* Secundò, quia malus ſpeciem habet crucis (æquè ac malus in naui, cum ſuis antennis & velis:) truncus enim ſpeciem habet trabis; rami verò, ligni tranſuerſi in cruce: in ramis enim mali diuaricatis, periude ac in ligno tranſuerſo, clauis configi poſſunt extenſa crucifixi brachia. Tertiò, quia id ipſum confirmat id quod ſequitur: *Sub vmbra illius, quem deſideraueram, ſedi, & fructus eius dulcis gutturi meo.* q.d. Sub malo, id eſt, ſub cruce Chriſti ſedi, eiuſq; fructus guſtaui. Quartò, quia mul-

Primò. *Secundò.* *Tertiò.* *Quartò.*

multorum ſententia eſt crucem Chriſti factam eſſe ex palma: palma autem eſt malus, quia profert dactylos, qui cùm ſint ſuaues & molli cortice, poma nuncupantur. Quintò, quia id ſignificatur cap. 8. 5. cùm dicitur: *Sub arbore malo ſuſcitaui te.* vbi plura hac de re.

Quintò.

Vnde huc alludens Fortunatus, & ex eo Eccleſia in Officio Paſſionis & crucis, ſic de ea canit:

Crux fidelis, inter omnes
Arbor vna nobilis;
Nulla ſilua talem profert
Fronde flore, germine:
Dulce lignum, dulces clauos,
Dulce pondus ſuſtinet.

Dicit ergo ſponſa: *Sicut malus inter ligna ſiluarum ſic dilectus meus inter filios,* q.d. cum S. Ignatio: *Amor meus crucifixus eſt*; Nullum diligo, niſi Chriſtum crucifixum. Et cum S. Paulo: *Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo,* Galat. 6. Audi S. Ambroſium in pſal. 118. ſerm. 5. v. 1. *Iſtæ manſiones ſunt crucis Chriſti & ſepulturæ, in quibus vulnerata eſt Eccleſia, ſed vulnere charitatis. Vulnus enim eſt, quod Chriſtus excepit; ſed vnguentum eſt, quod effudit; pomum eſt, quod pependit. Hoc pomum guſtauit Eccleſia, & ait: Et fructus eius dulcis in faucibus meis. Et vt ſcias quia pomum eſt Dominus, legiſti ſuprà: Tanquam malum in lignis ſiluæ, ita conſobrinus meus.*

Sub vmbra illius quem deſideraueram, ſedi: & fructus eius dulcis gutturi meo.

Septuag. & Symmach. *ſub vmbra eius concupiui & ſedi,* id eſt, vmbram eius ardenter concupiui, & concupitâ fruitus ſum, ſub eaque iucundiſſimè ſedi; Vatabl. *cuius vmbram expetiui, & ſub ea ſedebo,* Arabicus, *concupiui obumbrari vmbra illius, & ſedi.*

Pomi vmbra iucundiſſima.

Perſiſtit in ſimilitudine mali. Malus enim meliorem dat vmbram, quàm platanus, cuius tamen vmbra iucundiſſima æſtimatur, teſte Plinio, & Platone in Phædro, vbi Socratem ſub platano diſputãtem inducit: *Hæc enim platanus,* inquit, *eſt admodum patulis diffuſa ramis, & procera, & altitudo opacitaſq; perpulchra nimium & amœna,* &c. Arbores enim frugiferæ, qualis eſt malus, vti in ſe temperatiores & ſuauiores ſunt, quàm infrugiferæ & agreſtes: ita & temperatiorem ſuauioremq; præ iis emittunt vmbram; adde, & fructus, quibus viatorum ſub iis degentium famem, æſtumque & ſitim leuent.

Hac vmbra adumbratur ſponſæ deſponſatio.

Nota. Τὸ *ſub vmbra* ſignificat ſponſæ deſponſationem. Sponſa enim olim ſolebat conopæo, ſiue vmbraculo aut pallio, ſponſi tegi, quo ſignificabatur eam vt ſponſam ſub ſponſi eſſe cura & tutela. Vnde Ruth. ca. 3. 9. expetens connubium Booz, qui quaſi proximus heres iuxta legem veterem eam ducere tenebatur, illi ait: *Expande pallium tuum ſuper famulam tuam, quia propinquus es,* hoc eſt, me in tuam vmbram, putà in tuam familiam, domum, curam & protectionem, ſuſcipe, vxorem me ducito, me tibi deſponde, & in ſignum deſponſationis ſub pallij tui vmbrâ & tegumento me tibi aſſocia. Et Deus Synagogæ Ezech. 16. 8. *Ecce tempus tuum,* inquit, *tempus amantium, & expandi amictum meum ſuper te.* Idem fuit ritus Gentium. Vnde Euripides apud Stobæũ, patrem ita filiam inſtruentem inducit: *Cùm ſub egregij viri pallium veneris, reliqua ſtudia viro ſinito.* Denique B. Virgini dixit Gabriel: *Virtus Altiſſimi obumbrabit tibi,* q.d. Spiritus ſanctus velut ſponſus vmbrâ ſua te excipiet, atque in te peraget arcanam Verbi incarnationem. Chald. hæc de more accipiens de lege data à Moſe Synagogæ & Iudeis, ſic vertit: *tunc temporis in vmbra maieſtatis eius deſideraui habitare: & verba legis eius dulcia fuerunt gutturi meo, & præmia præceptorum eius ſeruantur mihi in ſæculo venturo.*

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

Quæres, quænam vmbra Chriſti, quam ambit, & ſub qua latè ſedet quieſcitque Eccleſia, & anima ſancta?

Reſpondent Primò, nonnulli eſſe incarnationem, ſiue Verbum incarnatum: hoc enim vt vnicum mille malorum ſuorum remedium, per tot millia annorum auidiſſimè expectabat Eccleſia. Verbum enim eſt lux & lumen immẽſum, cuius vmbra eſt corpus & humanitas ab eo aſſumpta; hæc enim velut vmbra celat & velat deitatem & maieſtatem Verbi. Humanitas ergo eſt vmbra diuinitatis, quæ per illius tenue velamẽ obſcurè pellucet & tralucet.

Vmbra Chriſti. Primò, incarnatio.

Secundò, propriè & genuinè Chriſti vmbra eſt eius prouidentia, cura & protectio Eccleſiæ, & animæ ſanctæ, velut ſponſæ ſuæ, iuxta illud Iſaiæ 51. 16. *In vmbra manus meæ protexi te, vt plantes cælos, & fundes terram.* Ita Origenes, Nyſſenus, Caſſiodorus, Ambroſ. Philo, S. Anſelm. & alij. Ex hac Chriſti virtute quaſi animata S. Petri vmbra ſanabat quoſlibet infirmos. Actor. 5. 15. Hinc de Chriſto ait Ieremi. *In vmbra tua viuemus in Gentibus,* Thren. 4. 20. Et cap. 1. verſ. 15. vertunt Septuag. *Adlectulum noſtrum vmbroſus,* putà ſponſus Chriſtus. Et Pſaltes: *Sub vmbra alarum tuarum ſperabo,* pſal. 56. v. 2.

Secundò, protectio Eccleſiæ & animæ ſanctæ.

Tertiò, vmbra Chriſti eſt Spiritus ſanctus: ſicut enim corpus iacit vmbram, eaque velatur & obumbratur; ita Chriſtus quà Deus, ſpirat Spiritum ſanctum, eoque quaſi velatur & tegitur. Hinc Spiritus ſanctus obumbrando B. Virgini, in eius vtero Chriſti, quà homo eſt, corpus formauit, organizauit, animauit. Verbo Dei hypoſtaticè copulauit, Lucæ 1. 31. ſicut gallina vmbrâ alarum ſuarum ouis incubans, calore ſuo format pullum, animat, viuificat & excludit, ait Theophylact. in Lucæ 1. Audi S. Gregoriũ: *Vmbra Chriſti protectio eſt Spiritus ſancti. Spiritus quippe ſanctus mentem, quam replet, obumbrat, quia omnem tentationum feruorem temperat, & dum aura ſuæ inſpirationis ſuauiter mentem tangit, quidquid noxij caloris ſuſtinebat, expellit, & quam iam forſitan nimius vitiorum æſtus marcidam fecerat, vmbra ſancti Spiritus protegens recreat, vt, dum in eius inſpiratione ſedens pauſat, vires colligat, quibus ad æternam vitam robuſtius currat.*

Tertiò, Spiritus ſanctus.

Quar-

Quartò. lex vetus. Quartò, Origines, Theodoret. Philo Carpath. & S. Ambroſius in pſam. 118. ſerm. 5. per vmbram accipiunt legem veterem, in qua ſediſſe ſe ait Eccleſia ante Chriſtum, cùm adhuc degeret in Synagoga Moyſis: lex enim erat vmbra Euangelij, ſicut Moyſes Chriſti, & Synagoga Eccleſiæ.

Quintò. Fides. Quintò, appoſitè S. Bernardus ſerm. 48. per vmbram accipit fidem, quæ eſt vmbroſa & obſcura: per fidem enim ambulamus & non ſpeciem, ſed fides deducit nos ad claram viſionem in cælis.

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS

De Chriſto & anima ſancta.

Chriſtus vmbra eſt animæ piæ. Primò. ANima ſancta ſub vmbra Chriſti crucifixi non ſtat, ſed ſedet, id eſt, aſſiduè verſatur per meditationem, orationem, contemplationem, præſertim dum aliquâ tentatione vel tribulatione, velut ſolis ardore cruciatur & premitur: Chriſtus enim crucifixus vti crucis ſuæ, ſic & roboris participium illi communicat, imò magnis ſæpè mirîſque è cælo conſolationibus eam mulcet, vt malit eſſe in cruce cum Chriſto, quã in deliciis cum mundo. Vnde & B. Franciſcus Xauerius in laboribus & ærumnis Indicis ita cœleſti dulcedine affluebat, vt clamaret: *Satis eſt Domine, ſatis eſt; nec enim mens mea in hac vita tantum gaudiorum pondus capit.* Ita S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 5. Hoc eſt quod canit Pſaltes: *Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum ſperabunt.* C *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos;* pſalm. 35. 8. Notat Theodoret. in Philotheo, ſiue Hiſtoria SS. Patrum cap. 9. animam Chriſto crucifixo deuotam, non tantùm Chriſtum, ſed & veſtem eius, domum, calceos, & quidquid aliquam, quantumuis tenuem, eius vmbram gerit, ſuſpicere, amare & venerari.

Secundò. Euchariſtia, vmbra Chriſti. Secundò, Chriſti vmbra eſt Sacramentum Euchariſtiæ: in eo enim ſub ſpeciebus panis occultur Deitas & humanitas Chriſti: quod proinde auidè deſiderant fideles, ac ſub eo ſecurè conquieſcunt. Ita S. Bernard. ſerm. 48.

Tertiò. Sancti. Tertiò, vmbra Chriſti ſunt Sancti: ſicut enim vmbra eſt imago corporis, ſed exilis & inadæquata; ita vita Sanctorum eſt imago vitæ Chriſti; ſed vmbratica dumtaxat, nec eam adæquãs. D Quare anima pia dum degit in fidelium & Sanctorum cœtu vel congregatione, ab ea velut vmbrâ protegitur, ſanctiſque illius exemplis & conſiliis confouetur. Ita tres Patres apud Theodor.

Quartò. Profectus in virtute. Quartò, Origen. putat per vmbram notari profectum in virtute: ſicut enim vmbra à meridie creſcit in veſperam: ſic & virtus animæ ſanctæ in dies creſcit, & proficit. Rurſum vmbra deducit ad corpus: *Fac igitur, cùm vmbra dignus fueris,* ait Origen. *vt poſſis capere vmbram eius, & effectus, veniet ad te (vt ita dicam) corpus eius, ex quo vmbra naſcitur, tuncq́; ſenties fructus eius dulcedinem,* dicesq́; *Et fructus eius dulcis gutturi meo.*

A

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

VMbra notat deſponſationem B. Virginis, vti paulò antè dixi, iuxta illud Lucæ 1. *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi, ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei.* Hæc ergo obumbratio quaſi eam deſpondit Spiritui ſancto, qui proinde in ea Chriſtum Sanctum Sanctorum efformauit, tuncque eam fructu dulciſſimo conſolationis & contemplationis adimpleuit.

B Rurſum, B. Virginis vmbra fuit non tantùm Spiritus ſanctus, ſed & Chriſtus: hic enim vocatur eius dilectus, id eſt, ſponſus. Huius enim aduentum & incarnationem ſummè optabat B. Virgo: quare ante eius aduentum ſub vmbra eius ſedebat; tum quia ex fide Chriſti in ſe incarnandi omnem ſuam gratiam, etiam incarnationem præuiam hauſit: tum quia tota eius ſpes, deſiderium, conſolatio, protectio, omneque bonum erat ſperare Chriſtum naſciturum, videre & amare naſcentem, ac frui iam nato.

ET FRVCTVS EIVS DVLCIS GVTTVRI MEO] Septuag. *faucibus meis?* Vatablus, *eſtq́; fructus eius palato meo dulciſſimus.* Quæres, quis hic Chriſti fructus? *Fructus Chriſti.*

Reſp. Primus Chriſti fructus eſt remiſſio peccatorum, iuſtificatio, gratia, & virtutes. Item prædicatio Apoſtolorum, & conuerſio Gentium ita S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 5. *Primò.*

Secundus fructus Chriſti ſunt fructus Spiritus ſancti, quos enumerat S. Paulus Galat. 5. 22. dicens: *Fructus Spiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas,* &c. Chriſtus enim mittens in Apoſtolos & fideles Spiritum ſanctum in Pentecoſte, cum ipſo hæc eius dona & fructus pariter miſit. Ita tres Patres apud Theodoret. *Secundò.*

Tertius fructus realis & corporalis, dulcis gutturi, tam corporis, quàm animæ, eſt Euchariſtia, quâ nos Chriſtus paſcit, eiuſque velut mãnæ cæleſtis, dulcedine mentem inebriat. Ita Aponius, Rupertus, & S. Bernard. ſerm. 48. Amor enim Chriſti & beneficia, qualis eſt Euchariſtia, variis hîc figuris & ſchematibus repræſentantur. *Tertiò.*

Quartus fructus Chriſti eſt eius ſermo & doctrina cœleſtis, ideoque ſaluberrima & dulciſſima. Vnde & Euangelium, id eſt, bonum felixque nuntium appellatur, quia nuntiat regnum cælorum, modumque eò perueniendi. Ita Nyſſenus homil 4. & S. Ambroſius annot. ad ca. 16. Exodi. *Quartò.*

Quintus fructus eſt meditatio jugis in lege Domini, ait Origenes. ac magis contemplatio Chriſti, eiuſque deitatis, ac incarnationis, paſſionis, &c. Ita S. Gregor. quem audi: *Arbor fructifera ipſe Chriſtus in corde noſtro plantatus per fidem exiſtit, quam ſi mens noſtra dignè diligit, & inſtanter excolit fructus nimirum interius pulchros & vtiles gignit. Quos dum mens capiens auidè comedit, omnes mundi voluptates præ eius dulcedine poſtponit.* *Quintò.*

Dulce enim eſt valdè ſibi cæleſtia cogitare, in æternitate oculum intimum figere, vt aliquando in fletibus etiam mens accenſa compungatur, & inter lacrymas ſubleuata angelorum cibo, ipſa videlicet ſapientia quantò dulcius, tantò auidius paſcatur. Inde eſt quod ſubditur? Introduxit me in cellam vinariam. Ita contemplatione Chriſti quaſi manna cæleſti paſcebatur S. Magdalena ſedens ad pedes Ieſu: vnde ab eo audire meruit Lucæ 11. *Optimam partem ſibi elegit Maria, quæ non auferetur ab ea in æternum.* Et S. Auguſt. in Soliloq. c. 22. *Obſecro,* ait, *vt omnia mihi amareſcant, vt tu ſolus dulcis appareas animæ meæ.* Idem in Manuali c. 20. *Anima amans,* inquit, *trahitur votis, fertur deſideriis, diſsimulat merita, maieſtati oculos claudit, aperit voluptati, ponens ſe in ſalutari, & fiducialiter agens in eo. Amore anima ſecedit & excedit à corporeis ſenſibus, vt ſeſe non ſentiat, quæ Deum ſentit. Hoc fit cùm mens ineffabili Dei illecta dulcedine, quodammodo ſeſe ſibi furatur, imò rapitur atque labitur à ſeipſa, vt Deo fruatur ad iucunditatem. Nihil tam iucundum, niſi eſſet tam modicum. Amor dat familiaritatem, Dei familiaritas auſum, auſus guſtum, guſtus famem. Anima quam tangit amor Dei, nihil aliud poteſt cogitare, nil deſiderare, ſed frequenter ſuſpirat dicens: Sicut ceruus deſiderat ad fontes aquarum ita deſiderat anima mea ad te Deus meus.* Et poſt nonnulla: *Tuta & firma requies eſt infirmis & peccatoribus in vulneribus Saluatoris. Securus illic habito: patent mihi viſcera per vulnera: quidquid ex me mihi deeſt, vſurpo mihi ex viſceribus Domini mei, quoniam miſericordiâ affluunt, nec deſunt foramina, per quæ effluunt. Per foramina corporis, patent mihi arcana cordis, patet magnum pietatis ſacramentum. Patent viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos oriens ex alto. Vulnera Ieſu Chriſti plena ſunt miſericordiâ plena pietate, plena dulcedine & charitate.* Ita S. Bonauentura viſitatus à S. Thoma Aquinate, rogatuſque ex quonam libro tam ſapientia, tam pia & dulcia hauriret ſenſa & verba, quę docendo & ſcribendo eructabat, oſtendit ei effigiem Chriſti crucifixi, dixitque: *Iſte eſt liber, Pater mi, qui mihi ſuggerit omnia quæ doceo & ſcribo. Ad pedes enim huius crucifixi anima mea maiora, haurit è cælo lumina, quàm ex omni lectione, diſputatione & ſtudio.* Ita noſter P. Ribadeneira in vita S. Bonauenturæ ex Chronicis S. Franciſci.

Crucifixus liber S. Bonauenturæ.

Anagogicè.

Anagogicè S. Bernard. ſerm. 48. *Ait,* inquit: *Et fructus eius dulcis gutturi meo. Meritò eius deſiderauerat vmbram, de quo & refrigerium eſſet & refectionem pariter acceptura. Nam cetera quidem ſiluarum ligna etſi vmbram ſolatij habent, ſed non vitæ refectionem, non fructus perpetuos ſalutis. Vnus eſt enim vitæ auctor, vnus mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus: ſalus tua ego ſum. Non Moyſes, inquit, dedit vobis panem hunc de cælo, ſed Pater meus dat vobis panem de cælo verum. Propterea ergo Chriſti potiſsimùm deſiderauerat vmbram, quòd ſolus ſit, qui non ſolùm ab æſtu refrigerat vitiorum, ſed & replet delectatione virtutũ.*

VERS. 4. *Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.*

INTRODVXIT ME IN CELLAM VINARIAM, (hebr. *in domum vini.* Hebræi enim cellam, ſtabulum, cubiculum, imò omne vas & receptaculum vocant domum) ORDINAVIT IN ME CHARITATEM] Aptè ad ſeriem dramatis poſtquam dixit ſponſa: *Fructus eius dulcis gutturi meo,* ſubiungit: *Introduxit me rex in cellam vinariam,* qui fructus, id eſt, cibus & comeſtio excitat ſitim, quam proinde vt leuet ſponſa, poſt comeſtum fructum inducitur in cellam vinariam. Rurſum, vt rectè S. Bernard. ſerm. 49. *Habito,* inquit, *pro votis dulci admodum familiarique colloquio cum dilecto, illo abeunte ſponſa regreditur ad adoleſcentulas, aſpectu ita ipſius affatuque refecta atque accenſa, quatenus ebriæ ſimilis appareret: & quaſi illis ſtupentibus nouitatem, & quærentibus cauſam, reſpondit mirum minimè eſſe ſi vino æſtuaret, quæ in cellam vinariam introiſſet. Et ſecundùm litteram ita: ſecundùm ſpiritum quoque non negat ebriam, ſed amore, non vino, niſi quòd amor vinum eſt.*

Sunt ergo hæc verba ſponſæ ad ſocias, ſiue adoleſcentulas, quibus narrat ſe à ſponſo inductam in cellam vinariam, ibique vino charitatis potatam, ordinem pariter charitatis accepiſſe. Porrò Septuag. vertunt, *introducite* (ô adoleſcentulæ, vel potiùs ô ſocij ſponſi, putà Apoſtoli & doctores) *me in cellam vinariam, ordinate in me charitatem.* q. d. Ego amore ſponſi ardeo, ideoque ſpirituali ſiccitate & ſiti æſtuo: Vos ergo, ô ſocij ſponſi, inducite me in cellam vini, vbi ſitim hanc reſtinguam, ac ſimul ordinate in me charitatem, id eſt, ornate me iis veſtibus, monilibus, ceteriſque omnibus, quæ me ſponſo amabilem faciant, quæque ſponſam tanti ſponſi deceant, vt nuptias cum eo deuotè celebrare merear. Hinc & Syrus more ſuo ſequens Septuag. vertit, *introduxerunt;* Noſter meliùs cum Chald. Vatablo, & aliis vertit, *introduxit;* hoc enim ſignificat Hebr. הֱבִיאַנִי *heviani.*

Verba ſponſa ad adoleſcentulas.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

INducta eſt ſponſa à ſponſo ab vmbra mali in cellam vini, id eſt, in locum deliciarum, & nectaris, vbi bibit vinum charitatis, vt myſteriorum gratiam, & lætitiæ capiat ſuauitatem, ait S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 5.

Cella vinaria quæ? Reſp. Primò, gymnaſia, vel templa.

Quæres, quænam ſit hæc cella vinaria? Primò, Origen. homil. 3. & 4. Theodor. & alij accipiunt domum ſapientiæ, putà gymnaſia vel templa, in quæ inducitur populus fidelis, vt ibi à doctoribus & prædicatoribus hauriat vinum veræ ſapientiæ, id eſt, cognitionis, timoris, & amoris Dei. Hinc S. Gregorius, & Aponius per *cellam* hanc accipiunt ſacram ſcripturam: hæc enim vinum ſapientiæ cæleſtis nobis propinat, & *per hanc,* ait S. Gregorius, in ſponſa charitas ordinatur, quia in eius doctrina manifeſtè diſcitur, qualiter Deus & proximus ordinatè diligatur. Huc accedit Chald. qui tamen more ſuo Synagogæ legi Moyſis hæc adaptat: *Dixit,* inquit, *cœtus Iſrael: introduxit me Dominus in domum gymnaſij doctrinæ Iſrael, in montem Sinaï, vt diſcerem legem ex ore Moyſis Scribæ magni.* Huc facit quòd Chriſtum legem veterem vocat vinum vetus; nouam verò, & Euangelium vinum nouum quod in vtres nouos mittunt, & ambo conſeruantur, Matth. 9. 17.

Secundò, altare.

Secundò, alij meliùs per *cellam vinariam* accipiunt altare: in hoc enim ſacerdotes conſecrant, hauriunt, & diſtribuunt vinum Euchariſticum, putà ſanguinem Chriſti, iuxta præceptum Chriſti. Ita Nyſſen. hom. 4. Pſellus, Ruper. & Paſchaſius Radbertus tract. de Euchariſtia cap. 11. Sic ſenſus eſt, q. d. Ipſemet rex ſponſus me introduxit in apothecam vini, hoc eſt, iuſſit introire ad altare Dei, & illic ſumere calicem ſalutaris Domini, qui Deum lætificat, qui hominem viuificat: ſic pro vinea quam dereliqui, cellaria melioris nectaris ſum adepta. Alludit Salomon hîc ad illud Prou. 9. 1. *Sapientia ædificauit ſibi domum, &c. immolauit victimas ſuas, miſcuit vinum, & propoſuit menſam ſuam.* Vide ibi dicta.

A

Tertiò, congregatio fidelium in die Pentecoſtes.

Tertiò, & valdè appoſitè, *cella vinaria* eſt congregatio fidelium in Sion, cui è cælo data eſt plenitudo Spiritus ſancti in Pentecoſte, quo Apoſtolos & fideles cæleſtibus donis, ardoribus & feruoribus impleuit, vt velut muſto amoris diuini ebrij eructarent magnalia Dei, Actor. 2. Ita Iuſtus Orgelit. & S. Bernard. ſerm. 49. *Annon,* inquit S. Bernard. *tibi cella videtur fuiſſe vinaria illa domus, in qua erant diſcipuli pariter congregati, cùm factus eſt repentè de cælo ſonus, tamquam aduenientis ſpiritus vehementis, & repleuit totam domum, vbi erãt ſedentes, adimpleuitq́; propheriam Ioëlis? & nonne vnuſquiſque illorum exiens inebriatus ab vbertate domus illius, & torrente voluptatis tantæ potatus, dicere meritò quibat: Quoniam introduxit me rex in cellam vinariam.* Vide eundem S. Bernardum ſerm. 3. de Pentecoſte. Cella vinaria ergo eſt plenitudo Spiritus ſancti, ſiue charitatis & zeli.

B

Symbolicè: cella vinaria myſterium incarnationis.

Symbolicè: tres Patres apud Theodoretum, per *cellam vinariam* accipiunt myſterium incarnationis, quaſi Eccleſia dicat angelis, vel Apoſtolis & doctoribus: *Introducite me in cellam vini, hoc eſt, docete me diuinas incarnationis rationes; Deum enim Verbum appellat vinum, quod animas guſtantium lætitiâ afficit, ad diuinitatemq́; perducit. Huius cella caro eſt ab ipſo aſſumpta; quam quidem in cellam Eccleſia introducitur, vna caro cum Chriſto futura. Sic enim Apoſtolus locum illum: Et erunt duo in carne vna, interpretatur: Ego autem, inquit, dico in Chriſto & in Eccleſia. Fidelium enim Eccleſia dum carnis & ſanguinis Chriſti particeps, atque vnum cum ipſo corpus efficitur, incarnationiſq́; rationes ab angelis diſcit, atque eas moribus comprobat, in vini cellam ingreditur. In me introducta ordinate charitatem, illam ſcilicet diuinæ gratiæ communionem, quâ vos ordine fruimini, in me quoque, fideles ſingulos pro cuiuſque ratione diuinis myſteriis inſtituentes, ordinate.*

C

Myſticè, cella vinaria, Eccleſia.

Myſticè, Theodoret. Caſſiodor. Beda, & Anſelmus per *cellam vinariam* accipiunt Eccleſiam, in qua haurimus vinum ſapientiæ & amoris diuini. Vide Hugonem de S. Victor. ſerm. 45. Inſtit. monaſt. vbi ſingulas animas huius cellæ eſſe dolia oſtendit. Vnde Origen. hom. 2. ex duabus, ſponſum ſic ad nouitios loquentem inducit: *Introducite me in domum vini. Cur tamdiu foris maneo? Ecce ſto ante oſtium, & pulſo: ſi quis mihi aperuerit, ingrediar ad eum, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum. Catechumenus pariter loquitur: Introducite me, non ſimpliciter in domum, ſed in domum vini. Impleatur vino lætitiæ, vino Spiritus ſancti anima veſtra, & ſic introducite me in domum veſtram, ſponſum, Verbum, ſapientiam, veritatem.*

D

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS

De Chriſto & anima ſancta.

Cella vinaria anima.

Cella vinaria eſt domus orationis, ac ſtudium orationis & contemplationis: in ea enim Deus proponit fidelibus vinum conſolationis exultationis, amoris, & feruoris diuini. Ità S. Gregorius, Caſſiod. Haymo, S. Bernard. & alij. Audi S. Gregorium: *Quid enim,* inquit, *per cellam vinariam congruentiùs, quam ipſam arcanam æternitatis contemplationem accipimus? In hac æternitate angeli ſancti vino ſapientiæ inebriantur, dum ipſum Deum facie ad faciem videntes, omni voluptate ſpiritali ſatiantur. Hanc ſancta mens, ſi à ſponſo introducatur, poſtpoſitis omnibus temporalibus intrat, in qua ex illis angelicis deliciis, quantum ſibi conceditur guſtat. Et ſi adhuc quia in corpore corruptibili detinetur, ſe perfectè non ſatiat; tamen ex illo minimo, quod curſim ſumit, conſiderat, quantum debeat amare quod amat.* Et S. Bernard. ſerm. 49. *Si quis,* inquit, *orando obtineat mente excedere in id diuini arcani; vnde mox redeat diuino amore vehementiſſimè flagrans, & æſtuans iuſtitiæ zelo, nec non & in cunctis ſpiritualibus ſtudiis atque officiis per nimium feruens, ita vt poſſit dicere: Concaluit cor meum intra me, & in meditationibus meis exardeſcit ignis; is planè cũ ex charitatis abundantia, beatam & ſalutarem vini lætitiæ ructare crapulam cœperit, in cellam non immeritò perhibebitur vinariam introiſſe. Cum enim duo ſint beatæ contemplationis exceſſus, in intellectu vnus, & alter in affectu; vnus in lumine, alter in feruore; vnus in agnitione, alter in deuotione; piùs ſanè affectus & pectus amore calens, & ſanctæ deuotionis infuſio, etiam & vehementis ſpiritus repletus zelo non planè aliunde, quàm è cella vinaria reportantur; & cuicumque cum horum copia ſurgere ab oratione donatur, poteſt in veritate loqui, quia introduxit me rex in cellam vinariam.* Idem S. Bernard. ſerm. 23. tres ſponſi cellas aſſignat, aromaticam, vnguentariam, & vinariam: primam ait eſſe diſciplinæ; ſecundam naturæ; tertiam gratiæ. Additque dici vinariam: *quòd in ea vinum zeli in charitate feruentis reconditur. Nec debet omnino præeſſe aliis, qui in eam necdum meruit introduci. Oportet prorſus hoc vino æſtuet, qui aliis præſidet, quemadmodum Doctor Gentium æſtuabat quando dicebat: Quis infirmatur & ego non infirmor? quis ſcandalizatur & ego non vror? Alioquin improbè ſatis præeſſe affectas, quibus prodeſſe non curas; & quorum non zelas ſalutem ſubiectionem nimis ambitioſè vendicas tibi.*

Treſ ſponſi cellæ.

Vinum, charitas & amor.

Porrò vinum, quod in cella Dei bibitur, eſt charitas & amor, inquit Guilielm. *Hoc vino nihil caſtius, ſapidius, calidius: caſtius, quia quò magis bibitur, eò magis extinguit ſitim concupiſcentiæ; ſapidius, quia præbet guſtum, quàm ſuauis ſit Dominus, & ideò lætificat cor hominis; calidius, quià velut ignis mentes piorum inflammat, renes vrit & corda, potenter inebriat animam, & vſque ad obliuionem ſui inducit, planè tales ebrioſi regnum Dei poſſidebunt.*

Vnio realis cum Chriſto in Euchariſtia quæ

Myſtici, ſiue contemplatiui, per *cellaria* accipiunt intimam & ſummam animæ non cuiuſuis, ſed ſponſæ, id eſt, eximiè ſanctæ & cõtemplatiuæ, cùm Chriſto in Euchariſtia vnionem, quæ non ſolùm per communem charitatis affectum fiat, ſed per effectum etiam & realem puriſſima-

ſimarum mentium cum Chriſto cõiunctionem, quæ in profundo cordis, & quaſi in centro animæ intimo & ineffabili amoris actu, complexuq́ue mutuo perficitur, ad quam ab illa per ſingularem Dei bonitatẽ feliciter aliquando tranſitur, ſicut in oratione diuina à contemplatione ad realem cum Deo vnionem, atque complexum nonnumquam peruenitur. Hanc autem feliciſſimam vnionem nihil aliud eſſe dicũt, quàm intimam manifeſtationem ipſius Chriſti præſentiæ in hoc Sacramento latentis, non tam per viſionem aut reuelationem, quàm per amplexus dulciſſimos, quibus animam ita ineffabiliter ac ſuauiter adſtringit, vt ipſa realem eius præſentiam, oſcula & amplexus certiſſimè percipiat, eiuſque bonitatem & ineffabilem dulcedinem in ſuo fonte deguſtet. Hæc vnio mirabilis ſi ex parte Chriſti conſideretur, nihil aliud eſt, quàm illapſus, ſiue manifeſtatio ipſius Chriſti occultè in Sacramento exiſtentis, ſe tamen oſtendentis purgatiſſimis mentibus ſub ratione ſummæ lucis, & ineffabili quodam contactu ad carnem ſpiritumq́ue pertingentis: qui contactus nihil aliud eſt, quàm dulciſſimus amplexus, & deoſculatio Chriſti: qua ſponſam dilectiſſimam ſuauiatur. Ex parte verò animæ eſt mutuus amplexus, quem conſequitur experimentalis ipſius Chriſti perceptio, per quem ſpiritalis dulcedo in ipſo Deo poſſidetur. Ea porrò perceptio nullius hominis meritis, aut diſpoſitioni reſpondet, cùm ſit gratia gratis & ex mera Chriſti liberalitate pauciſſimis conceſſa. Ita ex S. Cypriano, S. Bernardo, S. Bonauentura, & aliis noſter Salianus lib. 11. de Amore Dei, cap. 12. Longè intimiùs, profundiùs, iucundiùs, ineffabiliùs animæ beatæ vniuntur Deo per viſionem & amorem beatificum, quo in diuinitate, quaſi in pelago felicitatis bonorumq́ue omnium merguntur & abſorbentur, vt aliud cogitare, velle, amare, deſiderare nequeant, quàm Deum vel propter Deũ.

Vt per illa- [illegible] Chriſti.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus B Virginem aſſerit in cellam vinariam introductam, cùm deficiente vino in nuptiis in Cana Galileæ, vinum delicatiſſimum per Chriſti miraculum conuiuis procurauit; ac in nuptiis totius mundi, id eſt, in toto genere mortalium procurauit per Chriſtum vinum myſticum, putà incorruptionem animarum & immortalitatem corporum: *Introduxit* ergo *me in cellam vinariam*, inquit, *& ordinauit in me charitatem, id eſt, intelligere me fecit ſe ad hoc veniſſe, vt humani generis aquaticam infirmitatem in ſuum vinum, id eſt, in ſuæ immortalitatis conuerteret fortitudinem, & quod affectibus meis diuinam voluntatem præferre deberem. Hoc eſt enim ordinatam habere charitatem, optare quidem vt non moriatur talis dilectus, ſed ampliùs deſiderare totius humani generis ſalutem.*

ORDINAVIT IN ME CHARITATEM] Hebraicè דִּגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה *diglo alai ahava*, id eſt, *vexillum eius ſuper me charitas*; Septuag. videntur legiſſe (vti & iam legunt nonnulli) alio puncto דִּגְלוּ *dighlu*, id eſt, *vexillate*, ſiue *ordinate*. Vnde vertunt, *ordinate ſuper me charitatem*; & Symmach. *coacernate ſuper me charitatẽ*; & S. Ambroſ. ſerm. 5. in pſalm. 118. *conſtituite in me dilectionem*, & Rabbini veteres: *inſignem facite*, vel *magnificate ſuper me charitatem*. N[o]ſter omiſsâ vltimâ literâ ו *vau*, videtur legiſſe דִּגֵּל *dagal*, id eſt, vexillauit, id eſt, vexillum erexit, hoc eſt, *ordinauit in me charitatem*. Verùm non eſt neceſſe huc confugere. Ex Hebræo enim *diglo alai ahava*, id eſt, *vexillum eius ſuper me charitas*, ſi ſubaudias verbum præſens *eſt*, rectè vertas: *vexillum eius ſuper me eſt charitas*, hoc eſt, *vexillauit ſuper me charitatem*, ſiue, vexillum charitatis ſuper me erexit; quod Noſter aptè vertit, *ordinauit in me charitatem* eo ſenſu, quem mox dabo; Septuag. verò ſubaudientes Optatiuum vel Imperatiuum *ſit*, vel *eſto*, vertunt, *vexillum eius ſuper me ſit charitas*, ſubaudi & propone, *Efficite vt vexillum eius ſuper me ſit charitas*, hoc eſt, *vexillate*, ſiue *ordinate ſuper me charitatem*. Septuag. ſequitur Symmachus, S. Ambroſius, & Rabbini: S. Hieronymus verò lib. 3. in Zachar. c. 14. legit, *ponite ſuper me charitatem*; Syrus, *ordinauerunt erga me*, vel *contra me amorem*; denique Arabicus, *ordinauerunt aduerſùs me tentationem*, vel *probationem*.

Varia verſiones.

Quæres cur Noſter & Septuag. Hebr. דִּגֵּל *dagal*, id eſt, *vexillauit*, ſiue erexit vexillum, vertunt *ordinauit*? Reſp. quia τὸ *ordinauit* eſt hîc verbum militare, & ſignificat ordines exercituum, caſtrorum & acierum. Tota enim vis, totumq́ue robur exercitus conſiſtit in recta eiuſdem ordinatione, quæ ſi ſeruetur, certa eſt ſpes victoriæ: ſin ordines turbentur, certa eius eſt clades & ruina. Audi Vegetium lib. 2. de Re milit. c. 13. *Antiqui, quia ſciebant in acie, commiſſo prælio, celeriter ordines acieſq; turbari, ne id poſſet accidere, cohortes in centurias diuiſerunt, & ſingulis centuriis ſingula vexilla conſtituerunt, ita vt ex qua cohorte, vel quota centuria eſſet, in illo vexillo literis eſſet adſcriptum, quod legentes vel intuentes milites, in quouis tumultu à contubernalibus ſuis aberrare noſſent.*

Idem cap. 20. docet Romanos partem ſtipendij militum apud proprium cuiuſque cohortis vexillum depoſuiſſe, vt pro eo fortiùs dimicarẽt milites, cùm ſcirent ſe pro ſuis ſtipendiis dimicare. Dicit ergo ſponſa: Sponſus in cellam vini me inducens, vinoq́ue charitatis me potans, adeò illâ me repleuit & roborauit, vt exercitum ex ea validum, aciemq́ue robuſtam in me videatur inſtruxiſſe & ordinaſſe, quâ contra omnes hoſtes, perſecutiones, tentationes, tribulationes, concupiſcentias & vitia fortiter æquè ac ſapienter confligam, vincam, ac inuicta de iis triumphem. Officia enim & actus varij charitatis, ſunt quaſi multi milites charitatis, qui iuncti eius exercitum conflant. Vnde Symmach. vertit, *coaceruate ſuper me charitatem*.

Porrò, ſicut in exercitu robur conſiſtit in recta militum diſpoſitione & ordinatione: ſic & robur charitatis conſiſtit in recta officiorum & actuum eius diſtributione, & ordinatione. Primò enim diligendus eſt Deus, deinde propter Deum anima propria, tertiò pro[x]imus, iſq́ue ſuo gradu & ordine. Primò enim diligendi ſunt parẽtes corporales & ſpirituales, deinde fratres;

Vt exercitus ſic charitatis robur in ordine conſiſtit.

mox cognati, inde ceteri homines, quiſque ſuo A. gradu & ordine; quòd ſi ordinem charitatis inuertas, charitatem perdis & euertis. *Ordinauit* ergo *in me charitatem*, nō aliud eſt, quàm ſi dixiſſet: Statuit me ſub vexillo charitatis, iuſſit me in hoc ordine militare. Rectè verò Noſter, ſicut & Septuag. vſus fuit verbo ordinandi: tum quia (vt ait D. Aug.) *nihil eſt aliud perfecta & vera virtus, quàm ordo amoris*: tum quia ſponſa his verbis hoc voluit: Non ſum ſuaui illo nectare demētata, non ebullit in me concupiſcentia; non agor in furorē, aut vagor bacchabunda; ſed probè mihi conſto, ſobrius eſt amor meus, & rerum perſonarumq́ue quam oportet, æſtimationem, & diſpoſitiones, ordinemq́ue plenè teneo, quia ſequor charitatem quaſi cynoſuram; hæc ſemper ordinata eſt, non minùs quàm acies inſtructa ſuis vexillationibus. Sic enim charitas primo loco Deum collocat, ſe ſecundo, tertio proximos, & hos ipſos quoſdam in principijs, quoſdam in media acie, quoſdam in agmine extremo. Ita Nyſſenus, Aponius, Honorius, & alij hîc, ac S. Fulgent. libr. 1. ad Monim. cap. 20. S. Auguſt. vel quiſquis eſt Auctor (ſtylus enim à S. Auguſt. diſſonat) libr. de Subſtantia dilectionis cap. 4. & 5. atque ex ijs Delrio. Huc facit officiorum, velut militum, in Eccleſia diſtributio & diſtributus ordo, de quo Apoſtol. 1. Corint. 12. 4. *Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem Dominus: & diuiſiones operationum ſunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Et poſt nonnulla: *Et quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia, primùm Apoſtolos, ſecundò Prophetas, tertiò Doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes & genera linguarum.*

Lib. 15. c. 22. de Ciuit. Dei.

Vexillare charitatem multa notat. Porrò ex Hebr. דגל *dagal*, id eſt, *vexillauit*, multiplices, ijq́ue ſapidi & profundi, erui poſſunt ſenſus.

Primo. Primò, Vatablus vertit, *cuius* (ſponſi) *vexillum erga me eſt dilectio.* Solent enim duces vexillo poſt ſe trahere milites, ita ſponſus ſponſam amore, tamquam vexillo, ad ſe ſuaq́ue caſtra attraxit.

Secundo. Secundò, ſicut in arce capta victoris eleuatur vexillum, in quo expreſſum illius inſigne conſpicitur: ſic ſponſa victa beneficijs ſponſi, ijſq́ue capta eſt & poſſeſſa, vt charitas, quæ ſponſi eſt, vexillū, ſuper ipſam iam ſit erecta. Vnde Chald. vertit, *& vexillum præceptorum eius ſuſcepi ſuper me in dilectione, & dixi: Omnia, quæ præcepit Dominus, faciam & audiam.*

Tertio. Tertiò, Giſlerius, q. d. Introducens me ſpon- D ſus in domum vini, in domum amoris ac voluptatis, erexit in me, quem in omnibus ſequerer, amorem, illum mihi propoſuit, quem ſequerer, quemq́ue illæſum ſeruarem iugiter, æquè ac vexillum ſequuntur tutanturq́ue milites.

Quarto. Quartò, Sotto maior, q. d. Sicut in acie bene ordinatâ ſolent milites, legiones, cohortes & decuriæ vexillum, ſeu vexilliferum intueri ad victoriam & gloriam: ſic ego ſponſum meum ſemper amori meo, velut ſcopum propoſitum habeo, atque omnes actiones meas ad eum dirigo & exigō, vt ſint Deo gratæ, honeſtæ & bene ordinatæ, & denique gloriâ dignæ, iuxta illud quod præcepit Paul. 1. Corinth. cap. 10. *Siue ergo manducatis, ſiue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

Porrò vexillum charitatis Chriſti, eſt vexillum crucis. In cruce enim inuictam & ſummam charitatem, tum erga Deum, tum erga homines Chriſtus oſtendit; vnde per eam de peccato, morte, diabolo & inferno triumphauit. Quocirca Conſtantinus Magnus hoc crucis vexillum ſibi in cælo cum hoc lemmate oſtenſum: *In hoc ſigno vinces*, caſtris ſuis contra Maxentium alioſque tyrannos prætulit, ac labarum quaſi laborum ὅρος, id eſt, finem & terminum nuncupauit, nam per illud omnes hoſtes proſtrauit, teſte Euſebio lib. 1. de Vita Conſtant. cap. 22. & ſeq.

Labarum Conſtantini, vnde ſic dictum

Quintò, Titelmannus ex Chald. vertit, *glutinum eius, ſiue iunctura ad me eſt charitas*, q. d. Sponſus per charitatem mihi intimè coniungitur, & quaſi per glutinum conglutinatur, ſicut conglutinantur chartæ. *Quinto.*

B Sextò, Rabbini vertunt, *inſigniuit in me charitatem*: vel *inſigne eius ad me dilectio.* q. d. Sponſus non vulgariter, ſed inſigniter me amat, nam inſignia & eximia dilectionis officia mihi exhibuit. Aut magnam, inſignem & ardentem charitatem qua cum redamem, mihi infudit. *Sexto.*

Septimò, neruosè præ omnibus noſter Sanchez cum Syro vertit, *Amorem contra me tamquā exercitum vexillatum*, id eſt, per acies & vexilla digeſtum, *inſtruxit.* q. d. Non potui reſiſtere ſponſi viribus, quia ipſe omnes amoris vires in me effudit, quia ſuis officijs & beneficijs me obruit, & quaſi ſagittis amoris confixit & vulnerauit: amore ergo victa, confixa & obruta victori me totam dedo, & deuoueo: acies autem, quam C ordinauit ſponſus in me, & qua munitus animū meum expugnare aggreſſus eſt, illa ſunt quæ ad redamandum vehementer alliciunt: in primis ipſi ſponſi mei mitiſſimi mores, ſtudium in me ſingulare, liberale ingenium, eximia forma, amatoriæ blanditiæ, munera exquiſita, dotalis vinea, & alia, quæ hoc capite & deinceps explicantur latiùs. His omnibus tamquam armis oppugnauit ſponſam, his telis confixit, his charitatis vinculis attraxit, his illam ſibi ipſi violenter eripuit. Accedit quòd verbum Græcum τάττω id planè ſignificat: vnde τάξις dicitur acies, & idem non obſcurè innuunt Septuag. dum vertūt, *quia vulnerata charitate ego*, & Symm. τετρωμένη φίλτρῳ, quod eſt quaſi inſtrumentum & telum amoris. *Septimo.*

Huc pertinet expoſitio Caſſiodori & Bedæ, qui *ordinauit in me charitatem* ſic exponunt, q. d. Deus prior dilexit me, itaque me ad ſe redamandum compulit. Addit Beda, Deum ordine quodam homines dilexiſſe, q. d. *Omnia quidē membra mea, omnes electos piâ ſibi charitate copulauit, ſed eminentiora quæque ampliori, vt decet, affectu complexus eſt. Omnes quippe dilexiſſe patet ex illis verbis: Cùm dilexiſſet ſuos, qui in mundo erant, in finem dilexit eos. Et tamen indulgentior in quendam amor intimatur, cùm dicitur: Diſcipulus ille, quem diligebat Ieſus.* Adiungit Beda deinde, Deum ſuam hanc in Eccleſiam charitatem, quibuſdam profectuum gradibus per temporum interualla monſtraſſe.

Octauò Septuag. vertunt, *ordinate ſuper me charitatem*, vt ſicut ſponſus ſponſam ambijt, ſic vice verſâ ſponſa ſponſi nuptias ambiens, dicat ſociabus: Eia meam charitatem ordinate, ac velut inſtructam aciem ſponſo meo proponite, vt is in amoris domo ab amore meo vincatur,

mihiq́ue in ſponſum ſe dedat. Vnde ſubdit: *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo.* q.d. Significate ſponſo amoris mei vehementiã, & ex ea languorem, vt is eo vulneratus amori ſuccumbat, meq́ue ſui amantiſſimam vehementiſſimè redamet: charitatis ergo acie & vexillo, non tantùm contra omnia aduerſa, ſed etiam contra Deum confligimus & ſuperamus; ſicut Iacob cùm eo conflixit, indeq́ue vocatus eſt Iſrael, id eſt, dominans Deo, Geneſ. 32. 28. Talis charitatis athleta, imò dux & ductor erat S. Paulus, qui proinde charitatis aciem inſtruens. *Quis,* inquit, *nos ſeparabit à charitate Chriſti; tribulatio? an anguſtia? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius?* &c. *Certus ſum, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.* Rom. 8. v. vlt.

Denique vox *vexillauit,* & *vexillum,* ſignificat Eccleſiam & ſponſam eſſe militantem per totam hanc vitam, ac continuò confligere debere cum dęmone, mũdo & carne: ſunt enim hę duæ ciuitates, ſcilicet Dei & diaboli, ſiue piorum & impiorum, inter ſe contrariæ & hoſtiles, quæ perpetuò inter ſe confligunt, vt docet S. Aug. l. de Ciuit. Vnde & noſter fundator S. Ignatius in lib. Exercit. ſpiritual. exercitium proponit duorum vexillorum, vnum eſt Chriſti, alterum Luciferi, ac quiſque milites conſcribit, & quos poteſt ad ſuum vexillum aduocat. Vexilli Chriſti inſigne eſt charitas, Luciferi cupiditas. Porrò in cella vinaria vtriuſque, bibitur vtraque; vbi rurſum alluditur ad eos, qui conſcribunt milites: hi enim in tabernis hoſpitantur, ibiq́ue aduentantibus vina propinantes, ſic eos ad nomen militię dandum alliciunt. Rurſum Coſaki, Hollandi, alijq́ue plures, cùm quid arduum & periculoſum aggredi volunt, ſolẽt dolia vini (idq́ue ſubinde aduſti, militibus ponere, vt vino æſtuantes metum mortis proponant, ac animoſi in hoſtem ruant. Sic Chriſtus ſanguine ſuo nos in Euchariſtia potat, vt eius amore ebrij, in mortem & martyriũ, ſi opus ſit, generosè procurramus.

Duo vexilla militaria, Chriſti, & Luciferi.

Tropologicè: Charitas eminet ceteris virtutibus, & ſuper omnes vexillum erigit, ad illudq́ue omnes conuocat: quod ſi illud ſequantur, omnia tranſcendunt, ſeſeq́ue magnâ laude & meritis cumulant, vt docet Apoſt. 1. Corinth. 13. *Charitas,* inquit, *patiens eſt, benigna eſt.* &c. Hinc charitas ceteras virtutes quaſi acies Dei ordinat: Primo loco ponit fidem; Secundo humilitatem; Tertiò ſpem; Quartò pœnitentiam; Quinto patientiam; Sexto miſericordiam, &c. Rurſum hic ordo charitatis virtutes ipſas ſtabilit, facitq́ue firmas & ſolidas. Vnde S. Ambroſ. pſalm. 118. ſerm. 5. v. 1. legit, *conſtituite in me dilectionem,* ſicq; explicat: *Bona ſtatiua* (ſtatio & munitio militaris) *vbi plenitudo eſt charitatis.* Nyſſen. verò homil. 4. Grecum τάξατε referẽs ad τάξεις, id eſt, ordines militares vertit, tum *ordinate,* tum *conſtituite & confirmate: Quoniam,* inquit ſponſa, *quæ primò fuerat dilecta, per inobedientiam ſuit inter inimicos reputata, nunc ad eamdem reuerſa eſt vitam, per charitatẽ Domino coniuncta; ea nunc dicit: Confirmate mihi hanc gratiam, eamq́; ſtabilem facite & immobilẽ, vos amici ſponſi, ſtudio & diligentiâ mihi conſeruantes propenſionem ad id, quod eſt melius.*

Tropolog. charitas vexillum erigit virtutum.

Denique arma, id eſt, officia charitatis ſunt inuicta, nec quis eis reſiſtere valet, iuxta illud cap. 8. 6. *Fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio,* &c. *aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.* Quin & Philoſophi idem ſenſerunt: *ſi vis amari,* inquit ille, *ama.*

Vt præſtem Pyladen, aliquis ſe præſtet Oreſten:
Hoc non fit verbis; Marce, vt ameris ama.

Vis ergo inimicum ſuperare, imò ſubiugare, tibiq́ue facere amicum, præueni eum officijs & beneficijs; ſic enim *carbones ignis congeres ſuper caput eius,* Rom. 12.

Hinc S. Auguſt. lib. 15. de Ciuit. cap. 22. docet quòd virtus non eſt aliud quàm ordo amoris, nec vitium aliud quàm inordinatio amoris. Omnis enim creatura, inquit, cùm bona ſit, & bene poteſt amari, & malè; bene, ſcilicet ordine cuſtodito; malè autem, ordine perturbato, &c. *Vnde mihi videtur, quòd diffinitio breuis & vera virtutis, ordo eſt amoris, propter quod in ſancto Cantico Canticorum cantat ſponſa Chriſti, ciuitas Dei, ordinate in me charitatem. Huius igitur charitatis, hoc eſt, dilectionis & amoris ordine perturbato, Deum filij Dei neglexerũt, & filias hominum dilexerunt. Quibus duobus nominibus ſatis ciuitas vtraque diſcernitur.* In ciuitate enim Dei eſt ordo amoris, in ciuitate verò diaboli eſt inordinatio amoris: quia pij amant Deum ſuper omnia, creaturas omnes propter Deum; impij verò plus amant creaturam, v.g. honorem, aurum, delicias, quàm creatorem. Porrò quia ordo hic charitatis eſt difficilis, ideò Eccleſia & anima ſancta petit ab angelis, & viris ſanctis: *Ordinate in me charitatem,* iuxta Septuag. Vnde S. Hieron. epiſt. 8. ad Marcellam: *Dilectio,* ait, *ordinem non habet: & impatientia neſcit menſuram. Vnde in Cantic. quaſi difficile præcipitur: Ordinate in me charitatem.*

Virtus, eſt ordo amoris. vitium inordinatio.

Huc accedit S. Bernardus ſerm. 49. qui per ordinationem charitatis accipit diſcretionem, quæ temperat & dirigit zelum: *Semper quidem,* inquit, *zelus abſque ſcientia minùs efficax, minuſq́; vtilis inuenitur: plerumque autem & pernicioſus valdè ſentitur. Quò igitur zelus feruidior, ac vehementior ſpiritus, profuſiorq́; charitas, eò vigilantiori opus ſcientiâ eſt, quæ zelum ſupprimat, ſpiritum temperet, ordinet charitatem.*

Porrò Aponius docet ordinatam eſſe in Eccleſia charitatem, cùm ipſa illam didicit ex contemplatione ſummi ordinis, qui eſt in S. Trinitate: *In quo ordine charitatis,* inquit, *quid aliud credendum eſt primùm imbui, niſi vt credat & agnoſcat primùm debere Patrem nominari, in quo Filius ſemper, vt verbum in voce; Secundùm Filium, in quo ſemper Pater; Tertiùm Spiritum ſanctum, qui verâ ratione de voce & verbo de Patre & Filio procedere comprobatur. ſecundùm illud initio Decalogi: Diliges Dominũ Deum tuum, in toto corde tuo; ſecundus ordo eſt: In tota anima tua; tertius ordo eſt: In tota virtute tua.*

Plura de ordine & ordinanda charitate, vide apud S. Bernardum, ſerm. 49. & 50. vbi ordinem hunc dilectionis aſſignat, vt dilectioni hominis, Dei dilectio præponatur, & in hominibus ipſis perfectiores infirmioribus, cælum terræ, æternitas tempori, anima carni. Additq́ue charitatem meliores ſemper præponere in affectu, ſed non

Charitas meliores ſemper præ-

in

ponis in affectu, ſed non in actu.

in actu: nam actu maior dilectio & cura adhibenda eſt magis egentibus & ijs quorum cura tibi commiſſa eſt, quàm exteris, licèt ſanctioribus. Sed audi pauca è multis: *Da mihi hominem, qui ordinato Dei intendat amori, reſpiciens terram, ſuſpiciens cælum, vt ens hoc mundo tamquam non vtens, & inter vtenda & fruenda intimo quodam mentis ſapore diſcernens, vt tranſitoria tranſitoriè, & id dumtaxat quod opus & prout opus eſt, curet, æterna deſiderio amplectatur æterno. Talem, inquam, da mihi hominem, & ego audacter illum ſapientem pronuntio: cui nimirum quæque res reuera ſapiunt prout ſunt, & cui in veritate atque ſecuritate competit gloriari, & dicere: Quia ordinauit in me charitatem.* Vide & de ordine charitatis S. Thomam, & Scholaſt. tract. de charitate.

Hæc omnia facile eſt aptare, tum animæ ſanctæ, tum B. Virgini, in qua adeò fuit ordinata charitas, vt mallet mori filium ſuum, quàm animas perire. Audi Rupertum, qui eam ſic loquentem inducit: *Iam dudum docuerat me charitatis ordinem, vt dolorem quidem, & iuſti doloris gladium in mente vel anima portarem, non tamen auerti propoſitum Dei cuperem, prouenturum ipſi ad gloriam & honorem, & humano generi ad perpetuam ſalutem.*

VERS. 5. *Fulcite me floribus, ſtipate me malis; quia amore langueo.*

PRo *ſtipate me malis*, hebr. eſt *ſternite me in pomis*; Tigurin. *ſubſternite mihi mala*; Vatabl. *corroborate me malis*; Septuag. *conſtipate me in malis*; Scholaſt. *circumdate me malis*; alij, *agglomerate mihi poma*, ſcilicet odorata, vt aurea, citria, punica; Syrus, *poſuerunt me in delicijs, circumuallarunt me malis, quia amore infirma ſum*. Pro *floribus* hebr. eſt אֲשִׁישׁוֹת *aſiſchoth*, quod hebraizantes vertunt *lagenis, ſcyphis, calicibus vini*. Verùm iam in cella vinaria vino oppleta erat ſponſa. Quare Noſter meliùs vertit *floribus*, tum quia flores reſpondent *malis*, tum quia ſolent deliquium patiẽtes odore leni & ſuaui, qualis eſt florum, animam halitumque reuocare. Vnde & Septuag. vertunt, μύροις, id eſt, *vnguentis*, quæ è floribus odoratis fiunt: vbi tamen notat Origines: *In Græco, inquit, habetur: Confirmate me in myrrhis; myrrhin genus quoddam arboris nominans, quod Latini putantes myra dictum, vnguenta interpretati ſunt.* Origenes ergo pro μύροις, id eſt, *vnguentis*, legit μύῤῥαις, id eſt, *arboribus myrrhæ*, hoc eſt, flore vel lacrymâ myrrhæ: flos enim ſuo odore refocillat languentes, non arbor. In homilia autem verſa à S. Hieronymo refertur ex alio interprete, *Oenanthinis*; œnanthe autem eſt flos vitis, ſiue labruſcæ, cùm floret. Vide Dioſcor. lib. 5. c. 3. & lib. 1. c. 57.

Varia verſiones.

Rurſum clarè Symmach. vertit, *recumbere me facite in flore*. Videtur ergo Noſter æquè ac Septuag. & Symmach. hebr. *aſiſoth* interpretari *flores*. *forte* à rad. שׂוּשׂ *ſos*, id eſt, *gauiſus eſt*, flores enim ſunt veris lætitia, camporum riſus, naturæ hominiſque gaudium. Sic Iſaiæ 16, 7. dicitur: *His qui lætantur* (hebraicè eſt לַאֲשִׁישֵׁי *laaſchiſchim*, *ſuper muros cocti lateris*; vti vertit. Noſter & Symmach. vt *aſiſoth* vocetur quidquid exhilarat & lętitiam cõciliat. Aut certè אֲשִׁישׁוֹת *aſiſoth* ſumptit Noſter pro אֲצִיצוֹת *tſitſoth*, id eſt, *flores*: literæ enim ש & צ cum ſint affines, & eiuſdem quaſi

A ſoni; ſubinde inter ſe commutantur. *Aleph* autem initiale ſumitur, vt hẽmantucum & formatiuum nominis, non verò vt radicale: quare *aſiſoth* hîc idem eſt, quod *tſitſoth*, id eſt, *flores*. Denique *aſiſoth*, propriè ſignificat fundamenta ſiue fulcra, quæ hoc loco languoris intelligenda ſunt, putà refocillantia, & animam ex deliquio ad ſe reuocantia: talia autem ſunt flores, ſimileſque res odoriferæ.

Sponſa in cella vinaria adeò vino amoris diuini ſeſe oppleuit, vt recedente ſponſo ex amoris vehementia linqueretur animo, deficeret & collaberetur. Aduocat ergo ſocias, eiſque inclamat: Ferte ſuppetias, flores & poma labanti admouete, quorum fragrantiâ ſpiritum fugientem reuocem, aggeſtu verò quaſi throno & ceruicalibus, erigar & ſuſtenter erecta. Sic languere cœ-
B pit Eccleſia, poſtquam Ieſus inſtituto in ea venerabili Sacramento corporis & ſanguinis ſui, Spiritum ſanctum miſit, qui corda fidelium incredibili ardore charitatis & martyrij, & feruẽti zelo quamplurimos alios ſecum ad æternam gloriam perducendi, inflammauit: Hinc enim illa medullitus erumpentia: *Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Quis me liberabit de corpore mortis huius? Viuo ego, iam non ego, viuit autem in me Chriſtus. Tu ſcis Domine, quia amo te.* Ita S. Bernard. ſerm. 51. *Poſt iſta omnia, inquit, ſponſo more ſuo ſecedente, illa languere amore ſe perhibet, id eſt, præ amore. Quo enim gratiorem experta fuerat præſentiam, eò poſtmodum abſentiam moleſtiorem ſenſit. Subtractio nempe rei, quam amas, augmentatio deſiderij eſt; & quod ardentiùs deſideras, cares ægriùs. Rogat proinde iſta interim odoramentis florum ac fructuum conſoueri, quouſque denuò*
C *reuertatur, quem moleſtiſſimè ſuſtinet demorantem.*

Conſtructio.

Porrò rebus odoratis vt floribus ſpiritus animales ali, ac vires deficientes refici & inſtaurari per halitum ſuauem rei odoriferæ olfactu attractum, docent medici & phyſici, vt Hippocrat. lib. de Alimentis ſub finem; & Galenus de Vtilit. reſpir. cap. 5. vbi aſſerit neceſſarium eſſe ex inſpiratione per nares, præcipuam alimenti partem animali ſpiritui ſuggeri; & Auicenna agens de curatione ſyncopis affirmat, ſpiritum maximè nutriri bonis odoribus.

Floribus, & bonis odoribus reficiuntur vires.

Quæres, quinam ſint flores & mala, quibus ſe fulciri petit ſponſa?

Primò, noſter Sanchez ac Ioannes Carmelita accipiũt ipſum Chriſtum, qui ſe verſ. 1. vocauit *florem campi, lilium conuallium*, & *malum inter ligna ſyluarum*. Ait ergo ſponſa: *fulcite me floribus*, &c. q. d. Statuite me in ſinu atque complexu ſponſi.
D Quod ſtatim magis explicat, deſcribitque quale fulcimentum illud florum, & pomorum ſtipatio futura ſit, dum dicit: *Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Quod nihil eſt aliud, quàm floribus ac pomis, de quibus hîc, ſuſtineri atque fulciri: quia ſuper flores & poma, id eſt, ſupra ſponſi ſinum, recumbit & quieſcit.

Flores & mala quæ? Reſp. Primo. Chriſtus.

Porrò Ioannes Carmelita ſic explicat, quaſi ſponſa dicat ſociabus: Sponſo meo, qui eſt flos campi & malus inter ligna ſyluarum, ſuſtinete me, deliquium animæ ob ipſum patientem. Stipate me malis, id eſt, ſponſo velut igneo vallo me circumdate, vt eius incendio ſenſim adurar, donec me velut phœnicem morti ſe deuouentẽ, ignis expetitus abſumat. Videtur ergo ſponſa

phœnicem æmulari, cuius, cùm moritura eſt, hoc eſt ingenium, vt legat arborum aromaticarum ſurculos, & florum cacumina, vt nidum conſtruat, in quo iacens excitato comburitur igne. Carpit ſurculos cinnami, amomi, thuris & arbuſcularum ſimilium, nardi ariſtas & flores aſſimiles. Sic ſponſa ex arbore mali & floribus campi, iuxta ſenſum expoſitum concinnari ſibi nidum poſcit, in quo iacens mortem præſtoletur, per ignem ſponſi tranſitura, moritura ſibi, ac in ſponſi vitam transferenda.

Secundò. virtutes & dona Spiritus ſancti. Secundò, tres Patres apud Theodor. Philo Carpath. & Nyſſenus per flores & *mala* accipiũt virtutes & dona Spiritus ſancti, ac præſertim donum fortitudinis, quod animam labantem corroborat. Porrò Philo τὸ *ſtipate me malis*, explicat, q.d. *Sepelite me in numero iuſtorum.* Alij per *flores* & *mala* accipiunt conſolationes cæleſtes, quas Deus animabus ſanctis in deſolatione immittit.

Tertiò. Genuinè. verba & actiones Chriſti. Tertiò, planè & genuinè Titelmannus, flores, inquit, & mala, ſunt dicta & facta ſuauiſſima & melitiſſima Chriſti, quorum memoriâ & meditatione Eccleſia & anima pia languens eius deſiderio, ſe ſuſtentat & roborat, donec eum facie ad faciem videat, eiuſque præſentiâ fruatur, ſicut ſponſa ſponſi abſentis amore languens, illius verbis & promiſſis, literiſque & munuſculis, quæ apud ſe aſſeruat, ſeipſam conſolatur, tempuſque fallit, donec is redeat, & ore ad os cum ea colloquatur.

Huc accedit Theodoret. qui per *flores*, vel, vt ipſe ex Septuag. legit, *Vnguenta*, & *mala* accipit memoriam Chriſti: *Fulcite me vnguentis*, hoc eſt, inquit, cõfirmate me & communite ſponſi ſuauitate, ne quid me concutiat & labefactet. Fragrantiâ illâ aſſiduâ me cumulate, ne ſponſi obliuiſcar, & ad alia aberrem. Malis, hoc eſt, ſponſi fructibus, me conſtipate, vt ſub vmbra illius ſedens, & vnguentis eius delibuta, fructuque conſtipata, perpetuam ipſius memoriam cõſeruem: illius enim amore ſum ſaucia, cùm ipſe ſit ſagitta electa; quæ animas transfigit.

Huc quoque pertinet explicatio S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 5. qui per flores & mala accipit memoriam & meditationem Chriſti crucifixi: hæc enim animam deficientem ſuſtentat & roborat, vtpote in cruce Chriſti defixam: *Iſta*, ait S. Ambroſ. *ſunt manſiones Chriſti & ſepultura, in quibus vulnerata eſt Eccleſia: vnguentum eſt, quod effudit: pomum eſt, quod pependit.* Et S. Bern. tract. de Diligendo Deo ſub initium, per mala accipit paſſionem, per flores reſurrectionem Chriſti.

Tropologicè. Tropologicè S. Gregorius per flores accipit fideles incipientes, per mala proficientes & perfectos: *Per flores*, inquit, *teneri quique & incipientes: per mala verò perfecti fideles deſignantur. Sponſa quippe quia amore languet, fulciri ſe floribus & ſtipari malis appetit, quia dum ſe æternitatis deſiderio afficit, dum qualiter illuc perueniat totâ anxietate perquirit, eò quòd perfectionem dum in carne viuit, omnino non inuenit, fatigata in deſiderio ſuo requieſcit: Et in hoc ſolo gaudet, ſi circa ſe reſpicit, vel quibus ipſa proficiat, vel in quorum profectione conſolationem de ſuo languore recipere poßit.* Idem fuſius habet libr. 2. in Ezech. homil. 15. Sic & Caſſiodor. Iuſtus, Anſelmus & S. Bernard. ſerm. 51. quem audi: *fulcite me floribus*, &c. *Cùm præſto eſt quod amatur, viget amor, languet*

A *cùm abeſt. Quòd non eſt aliud, quàm tædium quoddam impatientis deſiderij, quò neceſſe eſt affici mentem vehementer amantis, abſente quem amat dum totus in expectatione, quantamlibet feſtinationem reputat tarditatem. Et ideo iſta poſtulat ſibi accumulari bonorum operum fructus, cùm fidei odoramentis, in quibus moram faciente ſponſo, interim requieſcat.*

Huc accedit Origenes, qui ait Eccleſiam incumbere ſuper catechumenos quaſi flores, & ſuper fideles ſanctos quaſi ſuper mala & arbores. Et Aponius: Eccleſia, inquit, fulciri ſe optat floribus, id eſt, animabus puris & caſtis; ac malis: id eſt, Apoſtolis, qui ex Chriſto quaſi ex arbore mali per doctrinam germinant.

Denique Rupertus hæc adaptans B. Virgini, aſſerit eam optare fulciri floribus id eſt, actibus fidei; & pomis, id eſt, bonis operibus.

B QVIA AMORE LANGVEO] Hebr. *quia infirma charitate ego ſum.* Septuag. *quia vulnerata charitatis ego ſum.* Symmach. *vulnerata enim ſum philtro.* Hi Hebræum חוֹלָה *chola* deriuant, non à חָלָה *chala*, id eſt, *infirmatus eſt*, ſed à חָלַל *chalal*, id eſt, *vulnerauit, occidit.* Sæpè enim verba quieſcentia *Ain Vau* commutantur cum verbis duplicantibus *Ain*, id eſt, ſecundam radicalem; puta *chol* vel *chala* commutantur cum *chalal*, & vice verſa, ac vnum ab altero ſua tempora, coniugationem, & inflexionem mutuatur.

Languor & morbus ab amore. Porrò ex vehementi amore languorem naſci, adeoque morbum, quo corpus macreſcit, marceſcit, & tabeſcit, qui proinde vocatur ἔρως, id eſt, amor, ſiue morbus amoris, docent Medici, & patet exemplo Amnon, qui deperibat Thamar. 2. Reg. 13. Sic & filius Seleuci amore ægrotans tabeſcebat, quem morbum omnibus incognitum, ex inſolito arteriarum pulſu ſagaciter deprehendit Eraſiſtratus Medicus, teſte Plutarcho, in Demetrio, & Valerio Maximo lib. 5. c. 7.

Languor amoris oritur ex liquefactione. Nota: Languor hic oritur ex liquefactione. Eſt autem liquefactio omoris effectus, quo anima ipſa mulcetur ac emollitur, vt res quam ardentiſſimè cupit, ſibi per amplexum & penetrationem quandam imprimatur. Quod vt fiat, tota dehiſcit, & patet illa vt quaſi poris apertis hauriat rem amatam, tamquam recens panis aquam haurire ſolet. Hanc autem liquefactionẽ, quâ in ſponſum hiat anima, conſequitur effectus amoris alter, moleſtiſſimus ſane qui languor appellatur, quem diſertè notat illa, dicens: Quia amore langueo. Languor ergo hic in anima fideli oritur, quando ipſa ſic tota in ſponſi amorem fertur, & quaſi liquefacta reſoluitur, vt
D ſui prorſus oblita quid de ſe agatur neſciat, & ad omnia, quę hîc infernè aguntur, quaſi ſtupida & inſenſibilis iaceat, vt nec videre aliud poſſit aut velit, nec audire, nec guſtare, niſi ſuum dilectum: ita vt dicat cum Apoſtolo, Galat. 2. *Viuo autem iàm non ego, viuit verò in me Chriſtus.* Qui etiam languor amoris in ſequentibus per liquefactionem animæ videtur ſignificari, dicente eadem ſponſa: *Anima mea liquefacta eſt ſtatim vt dilectus locutus eſt.* Cant. 3. Quin & Plato ita amorem definit: *Amor eſt ardor animi in proprio corpore mortui, in alieno viuentis.* Hunc languorem charitatis ſponſa hauſit ex cella vinaria Euchariſtiæ, & Spiritus ſancti: ſicut eundem poſt Sacram Synaxim ſentiebat S. Catharina Senenſis, & ſimiles virgines *S. Cathar. Senenſis.* ſan-

S.Felicula.

ſanctæ. Quocirca S. Felicula collactanea S.Pe- A troniſſæ, dicentibus tortoribus: *Nega te Chriſtianam, & dimitteris,* reſpondit: *Non negabo: nunc cœpi videre amatorem meum, in quo amor meus fixus eſt.* Præclarè Boëtius: *O felix hominum genus! ſi veſtros animos amor, quo cælum regitur, negat.* B.Philippus Nerius *Charitate Dei vulneratus,* ait Auctor vitæ eiuſdem, *languebat iugiter: tantoque cor eius æſtuabat ardore, vt cùm intra fines ſuos contineri non poſſet, illius ſinum, contractis, atque elatis duabus coſtulis, mirabiliter Dominus ampliauerit.*

S. Philippus Nerius.

Porrò S.Bernard. hîc, & clariùs tract. de Diligendo Deo ſub initium, languorem hunc explicat defectum amoris: *Hæc mala,* inquit, *hi flores, quibus ſponſa interim ſtipari poſtulat & fulciri, credo ſentiens facilè vim amoris in ſe poſſe tepeſcere, & langueſcere quodammodò, ſi non talibus iugiter foueatur incentiuis.* B

Verùm ceteri paſſim languorem hunc accipiunt exceſſum charitatis, quo anima ex Dei deſiderio tabeſcit & in carne macreſcit, iuxta illud: *Defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei.* Pſal. 72. 26. Audi S. Greg. lib. 2. in Ezech. ſer. 15. *Quid ergo ſunt in ſancta Eccleſia thalami, niſi eorum corda, in quibus anima per amorem ſponſo inuiſibili iungitur, vt eius deſiderio ardeat, nulla iam quæ in mundo ſunt concupiſcat, præſentis vitæ longitudinem pœnam deputet, exire feſtinet, & amoris amplexu in cæleſtis ſponſi viſione requieſcere? Mori itaque, quæ iam talis eſt, nullam præſentis vitæ conſolationem recipit, ſed ad illum quem diligit medullitùs ſuſpirat, feruet, anhelat, anxiatur. Vilis ei fit ipſa ſalus ſui corporis, quia transfixa eſt vulnere amoris. Vnde & in Canticis dicit; Vulnerata charitate ego ſum. Mala autem ſalus eſt cordis, quæ dolorem huius vulneris neſcit: cùm verò anhelare iam in cæleſte deſiderium, & ſentire vulnus amoris cœperit, fit anima ſalubrior ex vulnere, quæ priùs ægrotabat ex ſalute.* C Sic & Aponius, Iuſtus Orgelit. Anſelm. & alij, languorem hunc proficiſci cenſent ex ingenti deſiderio vitæ æternæ, & coniunctionis cum Chriſto in cælo. Vnde languorem hunc ſponſæ cum ſomno & extaſi fuiſſe coniunctum, liquet ex eo quod ſubdit ſponſus: *Adiuro vos, &c. ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam.*

Languor amoris à deſiderio vitæ æternæ.

Denique Septuag. vertunt: *vulnerata ſum charitatis,* vel *charitate.* Alij: *Occiſa,* vel *mortua ſum charitate.* q. d. Amore Chriſti quaſi telo transfixum & ſaucium eſt cor meum, vt amore mihi moriar, & in Chriſtum, quem amo, tranſeam, illique ſoli viuam, ſicut S. Franciſcus orabat: *Da Domine, vt amore amoris tui moriar, qui pro amore* D *amoris mei dignatus es mori.* Ita tres Patres apud Theodoret. S. Baſilius in regulis fuſiùs diſput. reg. 2. & S. Auguſt. in pſalm. 37. quem audi: *Vulneratam ſe dicit charitate. Amabat enim quidem & non tenebat; dolebat, quia nondum habebat; ergo ſi dolebat, vulnerata erat: ſed hoc vulnus ad veram ſalutem rapiebat. Qui hoc vulnere non fuerit vulneratus, ad veram ſanitatem non poteſt peruenire.* Et S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 5. *Vulnerata charitatis ego ſum. Nudemus membra noſtra bono vulneri, nudemus ſagittæ electæ. Sagitta hæc Chriſtus eſt, qui dicit: poſuit me ſicut ſagittam electam. Bonum eſt ergo hac vulnerari ſagittâ, non mediocris manſionis iſte proceſſus: non omnes poſſunt dicere, quia vulnerati ſunt dilectione. Dicebant Apoſtoli, cùm pro Chriſto lapidarentur & Chriſtum prædicarent; Dicebat Paulus, cùm ter virgis cæderetur, & die ac nocte Chriſtum adorandum Gentibus diſputaret. Dicunt hoc Martyres; qui vulnerantur pro Chriſto. Et quia vulnerari pro eius n.eruerunt nomine, plus diligunt. Ad hanc ergo veniens manſionem Eccleſia, ad hunc proceſſum, vt pro Chriſto filios ſuos offerat vt excipiat vulnera charitatis, quaſi bona fidei alimenta reperiens pietatiſque fructus, guſtauit ipſa, & hortari cœpit ceteros, dicens: Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus ſicut malum. Et in malo vulnus eſt, ſed tamen ſuaue.* Denique vulnus charitatis infligitur à ſolo Deo; ideoque homini eſt immedicabile.

Vulnerari amore Dei optabile.

S.Franciſ.

Symbolicè Origenes per charitatem accipit Chriſtum; Chriſtus enim ſuo amore velut telo transfigit, ſauciatque animam: *Quàm pulchrum eſt,* ait Origenes, *quàm decorum à Charitate vulnus accipere. Alius iaculum carnei amoris excepit, alius terreno Cupidine vulneratus eſt: Tu nuda membra, & præbe te iaculo electo, iaculo formoſo. Siquidem Deus ſagittarius eſt. Audi ipſum iaculum quid loquatur: Poſuit me vt ſagittam electam, & in pharetra ſua ſeruauit me, & dixit mihi: Magnum eſt tibi hoc, vocari puerum meum. Intellige ſagittam, quid dicat, & quomodo à Deo ſit electa. Quàm beatum eſt hoc iaculo vulnerari!* Neruoſiùs Nyſſen. hom. 4. ſic animam piam loquentem inducit: *Deus in me ſponſam ſuam, tamquam in ſcopum vnigenitum Filium ſuum eſt iaculatus, de quo per Prophetam dictum eſt: Poſuit me vt ſagittam electam: ſagitta autem iſta aculeo fidei in me penetrans, ſecum ſimul adduxit ſagittarium, iuxta illud: Ego & pater vnum ſumus: Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Hæc Nyſſenus ſparſim.

Symbolicè.

Huc facit illud S. Hieronymi, epiſt. 22. ad Euſtachium: *Amemus & nos Chriſtum, eiuſque ſemper quæramus amplexus, & facile videbitur omne difficile, & iaculo illius vulnerati per horarum momenta dicamus: Heu me, quia peregrinatio mea prolongata eſt!* Sic charitate vulneratus erat S. Auguſtinus, vt patet ex Soliloq. cap. 1. & libr. 9. Confeſſ. cap. 2. *Sagittaueras tu,* inquit, *cor noſtrum charitate tuâ, & geſtabamus verba tua transfixa viſceribus, & exempla ſeruorum tuorum, quos de nigris lucidos, & de mortuis viuos feceras, congeſta in ſinum cogitationis noſtræ vrebant, & abſumebant grauem torporem, ne in ima vergeremus, & accendebant nos validè, vt omnis ex lingua ſubdola contradictionis flatus inflammare nos acriùs poſſet, non extinguere.*

Exempla.

Tropologicè Philo Carpath. & S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 5. docent Eccleſiam & animam piam vulnerari charitate, cùm Chriſti amore perſecutiones, verbera, vulnera, & martyrium libenter ſuſtinet.

Tropologicè.

Denique B. Virgo poſt Chriſti in cęlū aſcenſum, eius deſiderio & amore languebat, inquit Rupertus, adeoque hoc languore ſenſim reſoluta, & tandem mortua eſt ſine febri aliòue morbo, vt cenſet Franc. Suarez, & alij graues Theologi. Id ipſum B. Virgo reuelauit S. Brigittæ lib. 6. *Paraui,* inquit Deipara, *me ad exitum circumiens omnia loca more meo, in quibus filius meus paſſus fuerat: cumque quadam die animus meus ſuſpenſus eſſet in admiratione diuinæ charitatis, tunc anima mea in ipſa contemplatione repleta fuit tantâ exultatione, quòd vix ſe capere poterat, & in ipſa conſideratione anima mea à corpore fuit ſoluta.*

B.Virginis languor, & mors ab amore.

Myſtici

Amor vehemens cauſat languorem & mortem.

Myſtici & contemplatiui hæc referunt ad ſummum contemplationis, & amoris quaſi extatici gradum. Nam vt ait Dionyſius. Carthuſ. tract. de Fonte lucis art. 18. *Ex tanto contemplationis exceſſu, amoriſq; impetu, ardore, & ebullitione, generantur per redundantiam quandam in parte ſenſitiua ac corpore languor, debilitas, mœror, ac macies, deteſtatio corporei alimenti, impotentia vſus ac motus membrorum ac ſenſuum, & totius corporis rigor. Nec in his actibus ſanctis mens tempus aduertit, moras non percipit, imò in his vehementiſſimè admiratur, nec ſufficit admirari anima ſancta charitatem, pietatem, dignationem, & munificentiam Dei circa ſe, & in ſe, qua tam amoroſè ac familiariter, tam gratioſè & munificenter ſe ei oſtendit, communicat, applicat & infundit.*

Gradus contemplationis quindecim.

Vide noſtrum Aluarez de Paz in fine tom. 3. vbi fusè de contemplatione agit, ac quindecim eius gradus aſſignat. Primus eſt intuitio veritatis; ſe- B cundus, ſeceſſus virium ad animæ interiora; tertius, ſpirituale ſilentium; quartus, quies; quintus, vnio; ſextus, auditio loquelæ Dei; ſeptimus, ſpiritualis ſomnus; octauus, extaſis; nonus, raptus; decimus, apparitio Chriſti & Sanctorum corporea: vndecimus, apparitio Chriſti & Sanctorum imaginaria; duodecimus, viſio Dei intellectualis; decimus tertius, viſio Dei in caligine; decimusquartus, admirãda manifeſtatio Dei; decimusquintus, viſio clara & intuitiua Dei, quam S. Auguſtin. S. Thom. & nonnulli alij tribuunt S. Paulo; cùm raptus eſt in tertium cælum, vbi audiuit arcana verba, quæ non licèt homini loqui.

S. Franciſcus.

Sic S. Franciſcus deſiderio Dei & cæli languens & moriẽs, quaſi philomela & cygnus cygnæum cecinit: *Educ de cuſtodia animam meam: me expectant iuſti donec retribuas mihi*; iiſque, languore amoris deficiens, anhelanſque ad Chri- C ſtũ immortuus eſt.

S. Tereſia.

Simili languore ex vehemẽti Chriſti deſiderio mortua ſcribitur B. Tereſia, O ſanctam! ô iucundam! ô beatam mortem! quę morientes viuificat, amantes beat & glorificat. Quocirca qui verè Chriſtum amat, & amore eius languet, crebrò ad eum ſuſpiret, & per ardentes mentis affectus ad eum aſpiret, atque iaculatorias amoris orationes, velut ignis ſagittas cum ſponſa ad eum aſſiduè eiaculetur. Rursùm Richardus de S. Victore aſſerit culmen & apicem charitatis eſſe amorẽ inſanabilem ſiue violentum, cuius tres gradus aſſignat.

Tres amoris violenti gradus.

Primus eſt, amor vulnerans. Dicitur autem cor amore vulneratum, quando amoris ſagittâ trãnsfixum, intimè ardet, æſtuat, anhelat, gemit, ſuſpirat, non ſe cohibere valens ob amoris vehementiam: vnde D etiã fit, vt ſæpè palleſcat, ac præ amore tabeſcat. Secundus dicitur, Amor ligans, videlicet quando animus ita Dei amore aſtringitur, vt nihil aliud meditetur, aliorum omnium obliuiſcatur; quidquid agat, quidquid loquatur, ſemper præſenti offert Domino; illum enim mente intuetur, perenni retinet memoriâ, illum dormiens, illum vigilans cogitat: ideò vulnerationem hæc ligatio & ſtrictiſſima vnio ſequitur, quâ mẽs ſolum Deum ipſum ſitit, ipſum ſolum intuetur, nihil ei præter vnum Dominum dulce eſt, in vno tantũ quieſcit, vno reficitur, ſi aliud quiduis occurrat, quod huic vni non ſubſeruiat mox expellit: opprimit ac violenter propulſat deſideria, ſtudia, exercitia omnia, quæ ad exoptatam deſi- A derij ſui metam comprehendendam non conducant. Cùm verò datur vno ſuo frui, nunc omnibus bonis ſe abundare credens, nihil aliud admittit. Poſt hunc ſequitur tertius amoris violenti gradus, langueſcere faciens, qui languor prouenit, quando ex hac amoris vehementia mens in Deum, qui luminis abyſſus eſt, rapitur: ita vt humanus animus hoc temporis articulo omniũ exteriorum oblitus, ſeipſum penitùs neſciat, totuſque in Deum ſuum tranſeat.

VERS. 6. *Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.*

AMPLEXABITVR] id eſt, *amplexetur*, vt vertit Syrus. Hebræi enim futurum ſæpè ponunt pro Optatiuo, quo carent. Vnde Vatablus vertit: *Siniſtra ipſius ſupponatur capiti meo, & dextra ipſius ſponſi me amplexetur.* Solent enim amantes, v. g. parentes filiolis, quos tenerè amant ſiniſtrã manum capiti ſupponere, ac deinde dexterâ totum eorum corpus complecti, ſuoque ſinui & pectori aſtringere. q. d. ſponſa; Pari modo ſponſus me ſuâ læuâ dextraque complectatur, itaque me totam ſibi arctiſſimè iungat & aſtringat circulo brachiorum, ęquè ac amorum. Vnde Symmach. vertit: *Dextera eius circumplicetur mihi.* Alludit ad lectulos menſales & nuptiales, in quibus conuiuæ ita iacebant, id eſt, diſcumbebant, vt prior ſequentis capiti ſiniſtram ſubiiceret, itaque eum ſinu exciperet, vt deinde dextera, ſi vellet, eum circumplecti poſſet. Sic S. Ioannes in vltima Cœna in ſinu Chriſti recubuit, quod ſummi amoris erat ſignum.

Sponſa amore languens & deliquium paſſa, quaſi in extaſi optat fulciri odore florum & pomorum, ſed iis vtpote modicæ virtutis ad languorem ſuperandum non contenta, illico ad dilectum ſuſpirat, vtpote qui ſolus languorem curare poſſit. Ait ergo, inquit Hortolanus: Hei mihi, labaſco, ſponſe mi, fer opem, ſerua me obſecro. *Paraphraſis.* Nutat mihi caput, læuam tuam quæſo ſupponito; ſoluuntur membra frigore, tuâ potenti dexterâ mediam me, amabo, complectere, in ſinu tuo ne concidam foue; In te vnum me reiicio; In te omnem fidem meam & ſpem colloco. Tu qui ſolus potes, ſpiritum meum impendentium malorum metu fractum, tuo fulci ſpiritu: infirmam carnem meam immenſâ potentiâ tuâ corrobora, vt integer Spiritus meus, integra anima & corpus tibi ſemper maneant, tibique in tuum ad me ſeruentur reditum.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Læua & dextera quid? Reſp. Primò Læua, humanitas Chriſti. Dextera, diuinitas.

QVæres, quid læua & dextera ſignificent? Læua minora beneficia notat, dextera maiora. Primò ergo, læua humanitatem Chriſti denotat, dextera Deitatem: ſiniſtra enim imbecillitatis & imbecillæ humanitatis, dextera verò fortitudinis & fortiſſimæ diuinitatis eſt ſymbolum. Humanitas Chriſti ſuſtentauit caput Eccleſiæ,

cleſiæ, id eſt, Adamum, dum eum eiuſque poſteros in peccatum prolapſos erexit, & gratiæ ac iuſtitiæ reſtituit. Rurſum eadem ſuſtentauit caput, id eſt, fidem Eccleſiæ ad acquirendam remiſſionem peccatorum, iuſtitiam & ſalutem: hæc enim omnia contulit humanitas & paſſio Chriſti. ita Origenes, & S. Bernard. ſerm. 4. in feſto omnium Sanctorum.

Secundò. Læua, gratia huius vitæ; dextera gloria futuræ.

Secundò, Læua gratiam præſentis vitæ, dextera gloriam futuræ, & æternæ deſignat, q. d. Chriſtus ſuâ gratiâ in hac vita me dirigat, & promoueat ad gloriam æternæ felicitatis, vt ibi diuinitatis dextera me complectatur, mihique donet coronam regni æterni. Læua ergo ſponſi ſupponitur capiti ad meritum, dextera complectitur ad coronam. Ita Caſſiod. Carpath. Beda, & S. Bernard. ſerm. 4. de Vigilia natiuit. Domini, vbi ſic ait: *Læua quidem leuat, dextera ſuſcipit. Læua medetur & iuſtificat, dextera amplectitur & beatificat. In læua eius merita, in dextera verò præmia continentur. In dextera, inquam, deliciæ, in ſiniſtra ſunt medicinæ.*

Hinc rurſum idem S. Bernardus hîc ſerm. 51. hunc verſum non optatiuè, ſed affectiuè accipiens, ſic explicat, q. d. Læua Chriſti caput meum modò ſuſtinet per gratiam: ſed dextera eius in cælo me amplexabitur per gloriam: præſens enim gratia eſt certum pignus gloriæ cæleſtis, ac merita huius vitæ dant certam ſpem futuri præmij: *Non ait*, inquit S. Bernardus: *Amplexatur, ſed amplexabitur me, vt noueris priori gratiæ adeò non ingratam, vt ſecundam gratiarum actione præueniat.*

Tertiò. Læua, bona terrena; dextera, cæleſtia.

Tertiò, S. Ambroſius in pſalm. 118. ſerm. 14. ad v. 5. per læuam accipit bona terrena & temporalia, per dexteram cæleſtia & æterna: *Vtrumque*, inquit, *ſponſi brachium ad vtilia extenditur: habent tamen ſibi aliquid propriũ ſingulæ manus. In dextera longitudo vitæ eſt, in ſiniſtra autem diuitiæ & gloria.* Prouerb. 3. 16. *Læua præſentium remuneratrix, dextera futurorum: læua ſub capite ſponſæ eſt, dextera ſupra, quæ totam complectitur ſponſam. Itaque illa quaſi fulcrum eſt quietis præſentis, & ideò filius hominis non habebat vbi caput ſuum reclinaret, quia cùm diues eſſet pauper factus eſt.* Hæc eo loco ſparſim S. Ambroſ. Sic & Beda, ac S. Thom. qui per læuam huius vitæ proſperitatem, per dexteram æternam vitam intelligit. Vbi notat caput ſponſæ ſuſtineri à læua manu, vt tamen non deſeratur à dextera, & ſiniſtrã eſſe ſub capite, dexteram ſupra: quia hæc inferiora, ita ſubeſſe debent, vt non auocent ab æternis, non deprimant caput, ſed eleuent potiùs, & nos excitent ad amorem eius, qui nobis ea tam liberaliter largitus eſt. Sic & Iuſtus Orgelit. S. Anſelmus, & S. Gregorius, quem audi: *Per læuam ſponſi vita præſens, per dexteram verò vita æterna deſignatur. Per caput autẽ ſponſæ mens, quæ animæ principatur adſumitur. Sed læua ſponſi ſub capite ſponſæ eſſe dicitur, & dextera eius amplexatur eam: quia vitam temporalem ſub mente ſua ſemper ponit, vitam verò æternam vt omni modo amplexetur concupiſcit. Hæc quippe, quæ videt, magnanimiter mente ſublimi conculcat, officiis cæleſtibus ſe occupat. Hæc neceſſitate tolerat, ad illa ſummo deſiderio quaſi brachio dextero ſponſi aſtricta ſuſpirat. In quæ cùm aliquantulùm intrat delectabiliter quieſcit, cuius quietis dilectione mundanos tumultus omnino faſtidit.*

A *Sic quieſcentem vtique ſponſus ampliùs diligit, & ab eius excitatione improbos quoſque repellit*, dicens: *Adiuro vos filiæ Ieruſalem*, &c. Huc facit illud Prou. 3. 16. *Longitudo dierum in dextera eius, & in ſiniſtra eius diuitiæ & gloria.* Vide ibi dicta.

Quartò. Læua, aduerſa: Dextera proſpera.

Quartò, Læua indicat aduerſa; dextera verò proſpera: corpus autem Eccleſiæ ſunt Epiſcopi & Prælati: corpus ſunt ceteri fideles: Prælatos ergo ſanctos Chriſtus læuâ complectitur, id eſt aduerſis exercet, & perficit: fideles verò, dexterâ id eſt, proſperitatibus & conſolationibus mulcet & prouehit.

Huc pertinet quod ſcribit Xenophon lib. 8. Cyripæd. Cyrum voluiſſe, vt fidei Principes ſibi ad læuam accumberent, eò quòd læua magis inſidiis obnoxia ſit quàm dextera, vel potiùs vt cordi ſuo eſſent propiores. Cor enim vergit ad
B ſiniſtram: ſimili modo Paſtores & Prælati ſunt ad cor Chriſti, quia illi ſummè ſunt cordi & curæ, vtpote à quibus ſalus fidelium pendet.

Quintò. Læua, lex vetus: dextera Euangelium.

Quintò, Læua eſt lex vetus, quia caput Eccleſiæ ſuſtentat, quia indicat verum Meſſiam, id eſt, Chriſtum Saluatorem, eique teſtimonium perhibet: Dextera eſt lex noua, cuius gratia totam Eccleſiam ambit & ſtringit, vt eius efficacia totam legem ſeruet & adimpleat: quare lex noua veterem ſupplet & perficit, ſicut dextera ſiniſtræ imbecillitatem ſupplet & roborat, vt patet Matth. 5. & ſeqq. Rurſum lex vetus notatur per ſiniſtram, quia erat lex timoris & pœnarum; noua verò per dexteram, quia ipſa eſt lex amoris & gratiæ ac gloriæ æternæ. Ita S. Hieronym. in cap. 4. Zachar. & Eucher. li. 2. in Gen.

C Denique primaria ſponſa in Canticis eſt Humanitas Chriſti, quam Verbum vt amicam & ſponſam ſibi in incarnatione deſpondit, ac læuâ dexteraque, id eſt, circumquaque complexus eſt, vt dixi in Prooem. c. 2.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima.

Læua, comminatio ſupplicij: Dextera, promiſſio regni.

THeodoretus, & tres Anonymi apud ipſum, ac S. Bernard. ſer. 51. per læuam accipiunt comminationem ſupplicij, per dexteram verò regni promiſſionem: vtraque enim Chriſtus animam ad ſe trahit, ſibique copulat. *Eſt autem*, ait
D S. Bernar. *cùm mens noſtra formidine pœnæ ſeruiliter premitur, & tunc nequaquam ſub capite, ſed ſuper caput læua eſſe dicenda eſt: nec poteſt ſic affecta anima omnino dicere: quia læua eius ſub capite meo. At verò ſi proficiens ex hoc ſpiritu ſeruitutis, tranſierit in quemdam ſpontanei obſequij digniorem affectum, quatenus videlicet præmiis potiùs prouocetur, quàm arceatur ſuppliciis, magis autem ſi amore boni ipſius agatur, tunc indubitanter dicere poterit: quia læua eius ſub capite meo, quippe qui illum ſeruilem metum, qui in ſiniſtra eſt, meliori atque excellentiori habitudine ſuperarit animi, & digni deſideriis etiam ipſi appropiauerit dexteræ, in qua ſunt omnes promiſſiones, dicente Propheta ad Dominum: Delectationes in dextera tua vſque in finem; vnde & certiſſime conceptâ cum fiducia loquitur: Et dextera eius amplexabitur me*; tuncque exultans dicit cum

Pſalte

Pſalte pſalm 4 *In pace in idipſum dormiam & re-* A *quieſcam, præſertim cùm ſuppetat cauſa, quæ ſequitur: Quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.* Hæc S. Bernard. Idem ibidem magis ad literam per læuam & dexteram accipit omnimodam protectionem, quâ Deus animam ad ſe anhelantem tuetur & complectitur: *Ergo*, inquit, *non ſuſtinet dilectæ moleſtiam, id eſt, neque enim moram facere poteſt tantis deſiderijs euocatus. Et quia illam compererat donec abſens fuit, fideleni ad opera & ſolicitam ad lucra, in eo nimirum, quòd flores ſibi & fructus præceperat adunari, etiam cum propenſiori hac vice remuneratione gratiæ eſt reuerſus. Denique vno brachiorum ſuorum ſuſtentat caput iacentis, alterum ad amplexandum parans, vt ſinu foueat. Felix anima quæ in Chriſti recumbit pectore, & inter Verbi brachia requieſcit.*

Huc pertinet verſio Chaldæi: *Quando*, inquit, B *populus domus Iſrael ambulabat per deſertum, erant nubes gloriæ circundantes eos per quatuor ventos mundi, vt non dominaretur in eos æſtus, neque ſol, neque pluuia, neque grando.* Columna enim nubis protegens Hebræos in deſerto, typus erat protectionis, quâ Spiritus ſanctus protegit fideles Chriſti in Eccleſia.

Secundò, Aponius hæc tripliciter exponit. Primò refert ad martyres, quos Chriſtus ſuſtentat ſuâ læuâ, id eſt, promiſſione regni cæleſtis, ac dexterâ, id eſt, gratiâ & auxilio ſuo amplectitur & corroborat: *Tormenta enim omnia*, inquit, *ipſaq; mors pro Chriſto ſuſcepta deliciæ ſunt animarum ſanctarum, pro æternis gaudiis acquirendis: vbi ſe Eccleſia deliciis reſoluta, amplexu dilecti Chriſti contineri lætatur, vt digna ſit pro factore ſuo atrocitatem perpeti tormentorum.* Secundò, ad animam ſanctam, quaſi ipſa dicat: Chriſtus ſuſtentat me læuâ compun- C ctionis, ne deflectam ad ſiniſtram carnis & concupiſcentiæ; & dexterâ tribulationum me continet, ne dilabar ad dexteram ſuperbiæ. Tertiò, q. d. Læua Chriſti, id eſt, ſcutum fidei eſt ſub capite meo, dexterâ verò, id eſt, gladio orationis amplexatur & obarmat me.

Summus contemplationis gradus. Myſtici & contemplatiui hanc gnomen accipiunt de ſummo contemplationis gradu, quo anima intimè Deo per contemplationem intellectus & per ardorem voluntatis vnitur, eumque quaſi duobus hiſce brachiis reciprocè ſtringit & amplectitur. Tunc enim Deus cor allicit, ſuiſque quaſi illuminationis & inflammationis brachiis mulcendo, trahit ad altiorem quemdam & puriorem amoris amplexum. Et ſicut hìc cognitio ſubtilior, ita & affectio nobilior viget, quæ non adhæret delectationibus diuinis, ſed iis omni- D bus animosè præteritis, optat in nudis Dei brachiis conquieſcere. Hìc præ magnitudine voluptatis cor dilatatur, & quodammodò patefactis poris dehiſcit, ac læditur, ſoletque aliquando hæc læſio ita ingraueſcere, & amoris impetus ita augeri, vt tantis incrementis cor humanum par eſſe non poſſit, ſed ei morte feliciſſimâ ſuccumbat, quod mortis genus aiunt beatiſſimæ Deiparæ, S. Tereſiæ, aliiſque nonnullis contigiſſe.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Primò. PRimò Rupertus per læuam accipit ſolatia, quæ Deus in hac vita conceſſit B. Virgini; qualia ſunt videre Spiritum ſanctum deſcendere in ſe & Apoſtolos, Euangelium toto orbe prædicari, Gentes conuerti ad Chriſtum, &c. *Et dextera illius amplexabitur me*, id eſt, gloria patris, in qua ipſe eſt, totam circumdabit & implebit me, cùm de præſenti ſæculo eduxerit & aſſumpſerit me: illa videlicet dextera, qualem Pſalmiſta inſinuat dicens: *Et delectationes in dextera tua vſque in finem.* Pſalm. 15. 11.

Secundò. Secundò, Guilielmus Paruus, & ex eo Delrio per *læuam* accipit acerbitatem paſſionis Chriſti, per *caput* mentem Mariæ, per *dexteram* gaudium reſurrectionis: Ipſa ergo dixit *amore langueo*, quia in paſſione languor iſte matris apertè ſe prodidit. Videt, inquit, mens diuinitùs illuminata, quàm viliter atque ſalubriter dulciſſimus Filius moriatur; quàm breues ſit morulas in morte facturus, & quàm glorioſè poſt modicum triumphaturus. Et ecce propter hoc: *Læua eius ſub capite meo*; non enim ſupergreditur caput meum, vt ratio cedat affectui, & lugeatur à me filius meus quaſi deſcenſurus in corruptionem, non quaſi poteſtatem habens ponendi animam ſuam & iterùm ſumendi eam. Ego verò certiſſima ſum, quòd dextera eius amplexabitur me, quòd gloria reſurrectionis eius citò me exhilarabit; non tanget tantùm, ſed amplexabitur; non ſicut paſſio ad modicum contriſtauit, ita etiam reſurrectio perfunctoriè & ad horam exhilarabit, ſed conſciſſo mœroris mei ſacco perpetua lætitia circumdabit me. De morte eius breui luctus mihi breuis, ſed quia reſurgens ex mortuis iam non moritur, materna in me charitas immortali lætitiâ perfruetur.

VOX SPONSI.

VERS. 7. *Adiuro vos filiæ Ieruſalem per capreas ceruoſq; camporum, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam, quoadusque ipſa velit.*

PRo *dilectam* Hebr. eſt אהבה *abava*, quod & *dilectam* & *dilectionem* ſignificat. Vnde Vatablus vertit: *ne expergefaciatis amorem*, id eſt, ſponſam ſummè amantem & amatam: ponitur enim abſtractum pro concreto per epitaſim ad ſignificandam vehementiam amoris in ſponſa, quæ tanta eſt, vt ipſa non tam amans & amata, quàm merus amor eſſe videatur. Vnde Syrus pro *dilectam* vertit, *eſſentiam amoris*, vel *ipſum eſſe amoris*, Arabicus, *amorem*. *Abſtractū pro concreto.*

Sponſa amore languens incidit in ſomnum & animi deliquium, tota abrepta in deſiderium ſponſi, quare ab adoleſcentulis in lectulum delata, in eo obdormiit. Sponſus ergo ſocias eius adiurat, ne ab hoc ſancto ſuauique ſomno eam ſuſci-

ſuſcitent, ſed in eo conquieſcere ſinant donec ipſa ſponte euigilet, quâ adiuratione oſtendit, quàm ſibi hic amoris ſomnus placeat: Amoris enim languor, eſt dulcis amoris ſomnus: quare in ſomni huius lectulo manſit,egitque & dixit omnia quæ ſequuntur hoc capite ad finem; nam c.ſequenti, putà 3.v.1.ait ipſa: *In lectulo meo per noctes quæſiui quem diligit anima mea.* Ita Origenes, Aponius & alij. Septuag. vertunt: *Adiuraui vos in virtutibus & viribus agri, ſi ſuſcitaueritis & reſuſcitaueritis* (S.Ambroſ.in pſalm.118.ſerm.5.*eleuaueritis & ſuſcitaueritis*,Scholiaſt.*è ſomno excitaueritis*) *charitatem, quoad vſque velit.* Per virtutes,ſiue potentias & vires,ſiue fortitudines agri,accipe plantas, arbores & virgulta, & quidquid pulchrum, & præſtans eſt in agro.

Chald. more ſuo referens hæc ad Moyſem & Hebræos tendentes in Chanaan, ſic vertit: B *Poſt hæc dictum fuit Moyſi in Prophetia à facie Domini, vt mitteret nuntios ad explorandam terram & quando reuerſi ſunt ab explorando,detraxerunt terræ Iſrael.& demorati ſunt quadraginta annis in deſerto. Aperuit Moyſes os ſuum, & ſic ait: Adiuro te Eccleſia Iſrael in Domino exercituum, & in fortitudinibus terræ Iſrael,ne ſuperbè contendatis aſcendere ad terram Chanaan, donec ſit voluntas à facie Domini,& conſumatur tota generatio virorum bellatorum, & moriantur de medio Caſtrorū;ſicut ſuperbierunt fratres veſtri filij Ephraim, qui ex Ægypto egreſſi ſunt triginta annis, antequam perueniſſet finis, & ceciderunt in manu Philiſtinorum, qui habitabant in Geth, & occiderunt eos:ſed expectate vſque ad tempus quadraginta annorum, & poſtea ingredientur filij veſtri,& poſſidebunt eam.*

PRIMVS SENSVS
ADÆQVATVS,
De Chriſto & Eccleſia.

ADiurat, id eſt, obteſtatur cum comminatione vel execratione ſponſus, putà Chriſtus,filias Ieruſalem, id eſt, Iudæos, Scribas, & Principes (vnde Hebr.pro *vos* eſt אֶתְכֶם *etchem*, maſculinum,q.d. Vos, ô ciues Ieruſalem,vos ô Iudæi)ne orientis in Iudæa Eccleſię,ſed feruentis fidem,pacem & profectum interturbent.q.d. Sufficiat vobis,in me ſæuitum eſſe, vt lubuit. In ſuauiſſimã ſponſam meam ſæuire nondum permitto, quam ego in fidem & tutelam recepi meam;& otioſo iuſſi eſſe animo. Ecce domi ſuæ D orat angelorum circumſepta præſidio: Per quas ſanctas vos obteſtor mentes, ne orantem ſolicitetis, néve ſedato animo meæ fidei & promiſſis addormienti, obſtrepatis, aut negotium vllum exhibeatis: Niſi vultis cæleſtes acies,quibus ſcelerum veſtrorum pœnas detis, irritare. Acutiùs enim ipſis capreis cùm cernant,veſtra quantumcumque occulta perſpiciunt conſilia. Capreis & ceruis longè celeriores, ſuis accurrunt ocyſſimè, atque opem ferunt clientulis. Omnes ſunt miniſtratorij ſpiritus in meæ Eccleſiæ tutelam & miniſterium miſſi à me propter eos, qui hereditatem capiunt ſalutis. Hebr.1.Sicut enim olim per angelos expuli Chananæos è Iudæa in gratiam veſtri; ſic per eos pariter vos ex illa expellam in gratiam Eccleſiæ meæ, ſi illi, puta illius Apoſto-

A lis & fidelibus Chriſtianis,reſtiteritis.Sinite ergo Eccleſiam meam iuſtū pacis & deuotionis ſomnum capere, & quamdiu volet,conquieſcere,regnum cælorum obtinere, & in eo regnare pacificè.Ita Hortolanus,Titelm.& alij.

Rurſus hanc gnomen adaptes Apoſtolis ſedentibus in Sion poſt aſcenſum Chriſti, ac ſilentio & orationi vacantibus vſque ad aduentum Spiritus ſancti in Pentecoſte,quo repleti, ſponte rupto ſilentio cœperunt publicè prædicare magnalia Dei & Chriſti,idq; ex præcepto Chriſti:*Sedete*, ait, *in ciuitate, donec induamini virtute ex alto*, Actor.1.Vetat ergo Chriſtus, ne quis Apoſtolorum quietem turbet, vſque ad aduentum Spiritus ſancti.

Inſuper propriè filias Ieruſalem, id eſt,fideles ſingulos, maximè imperfectiores & leuiores monet Chriſtus, ne Eccleſiæ pacē diſcoloribus moribus,ſcandalis,ſchiſmate,aut tumultu perturbēt, donec ipſa velit, id eſt,iugiter.Semper enim ipſa volet pacem.Ita Delrio.

Porrò capreas ceruoſque camporum ad literam vt ſonat accipe: Eſt enim hic iuramentum venatorum, quo ſponſus velut paſtor campeſter & ruralis venatores adiurat per ceruos & capreas, quos ipſi in agris & ſyluis venantur more filiarum,id eſt, virginum Tyri, quibus Iudeæ vicinæ ſunt, quæ venationi vacabant, iuxta illud Virgil.Æneid.1. *Iuramentū venatorium ſponſi quaſi Paſtoris.*

Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram.

Talis fuit Diana. Solemus enim iurare per res ſummè dilectas, quales venatoribus ſunt cerui ſibi ſummè dilecti. Geneſ.42.14. Hinc Septuag. C vertunt: *In virtutibus & viribus, ſiue fortitudinibus agri*, id eſt, per omne quod eſt potens aut forte in agris & ſyluis, aut per omnem agrorum fœcunditatem,& quæcumque ex eis gignuntur vel aluntur,vel per omne quod vobis charum,& iucundum(hoc enim ſignificat Hebr. צְבִי *tſeui*) eſt in agro. q. d. Si adiurationem hanc meam execratoriam violaueritis, ô Iudæi, perſequendo Eccleſiam & fideles Chriſtianos, fiet vt vobis ceruus pereat,ſteriles ſint capreæ,agri pariter lapideſcant & ſterileſcant, ac quod vos ſeminaueritis Titus & Romani demetant, denique tota veſtra regio vaſtetur & euertatur, vti de facto contigit.

Myſticè, per ceruos & capreas accipe vel angelos,qui velut hinnuli mirâ celeritate per mundi campos, perque omnes Eccleſiæ angulos diſcurrunt, propter miniſterium fidelium,& ſalutem electorum, ac in montibus, id eſt, in cælis degunt, atque vt capreæ acutiſſimè vident omnia,quæ in Eccleſia gerũtur,& fidelibus de omnibus ad ſalutem opportunis prouident. Ita Origenes; Philo Carpath. Nyſſen. & alij. Vel prophetas & Patriarchas, ob eminentiam ſcientiæ & ſublimitatem conuerſationis, quâ velut cerui cum B. Virgine montana virtutum conſcenderunt. ita Theodor. & Rupert. Vel Apoſtolos & Doctores, qui cæleſtia docent, & homines ad cælum tranſmittere ſatagunt. ita Aponius: Vel *Sanctas animas exutas corporibus*, ait S. Bernardus, *propter nimium acumen viſus, & ſaltus celeritatem.* Mente enim ſaliunt in montes cælorum, & colles æternitatis,ita Rupert.Porrò S. Anſelmus ſic explicat,q. d. Si vultis habere naturas capreæ & cerui, *Myſticè Cerui & capreæ, quid*

cerui, quas habent ſancti, adiuro vos, ne peccatis, & inobedientiis veſtris animam amore languentem, & in contemplatione perſiſtentem dimoueatis ab illa quiete. Fuſè deinde naturam doteſque cerui & capreæ proſequitur, eaſque ſanctis & contemplantibus adaptat.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima ſancta.

Somnus animæ. Primò, virtutis ſtudium.

ADiurat Chriſtus quoſlibet, ne animæ ſanctę quietem, virtutis ſtudium & profectum, quo contendit in cæleſtem Ieruſalem, velut eius ciuis & filia, verbis, vel factis quomodolibet impediāt vel interturbent, ſed quiſque de alterius profectu quaſi de ſuo gaudeat, ait Aponius. Addit Iuſtus Orgelitan. hic docere voluntaria eſſe debere bona opera, non coacta: *Tunc enim*, inquit, *ſuſcitantur dilecta, donec ipſa velit, quando ſanctorum vota voluntate ſpontaneâ Domino offeruntur.*

Secundò. Humanarũ rerum obliuio.

Secundò, ſomnus animæ eſt humanarum rerum obliuio, vt tota Deo & cælo intendat, qualem agunt Anachoretæ, Monachi, & Religioſi: Nam vt ait, S. Baſilius Interrogatione 6. in regulis fuſiùs diſput. *Nihil eſt ſui ipſius abnegatio, niſi ſumma rerum omnium vitæ ſuperioris obliuio, atque à ſuis ipſius voluntatibus receſſio.* Huiuſmodi ſomnium plurimùm amat Deus, edicitque aliis denuntiatione ſeuera, ne vllum vlla ratione perturbent. Quòd ſi per ceruos accipias angelos, pia cogitatio eſt, ait Sanchez, quæ meditatur hac adiuratione id à puellis peti, ne moleſtiæ aliquid afferant angelis qui magno ſtudio, & fortaſſe diuturno eò ſponſam adduxerunt, vt in ſponſi ſinu quieſcat: neque priuent illos & magnâ voluptate, & ſui laboris fructu. Videant hic qui aliis ſcandalo ſunt, quàm grauiter Deum, à cuius complexu ſponſa diuellitur; & angelos, quorum etiam opera effectum eſt vt aliorum oblita, vnum ſponſum amet & curet; irritent & offendant.

Tertiò. Oratio, meditatio, extaſis.

Tertiò, ſomnus animæ eſt oratio, meditatio, contemplatio, extaſis. Vetat ergo Chriſtus, ne ab hoc pietatis ſomno Magdalenam ſuam, velut otioſam auocet negotioſa Martha. Vnde Ioannes Carmelita ſic exponit, q. d. *Obteſtor vos Eccleſiæ filiæ per memetipſum, qui caprearum ac ceruorum ſimilis ſum, ne animam, quam ego extaſi, vel vitali quouis ſomno ad me rapio, excitare audeatis ad aliorum ſalutem curandam, quoadusque iubente me ipſa velit.* Ita Caſſiod. Beda, Anſelm. & S. Gregor. quem audi: *Cerui & ceruæ munda animalia eſſe perhibentur. Quid ergo per ceruos & capreas, niſi fidem, & ſpem, & charitatem accipimus? Quas dum nobis mundas ſeruamus, per eaſdem altos montes contemplationis aſcendimus. Sancta autem anima ſponſa Chriſti, à cunctis mundi perturbationibus quieſcere appetit, in ſinu ſponſi ſopitis terrenis cupiditatibus dormire ſancto otio concupiſcit, ita vt etiam neceſſaria colloquia aliquando faſtidiat: ſoliuſque ſponſi collocutione, quantò quietius, tantò ſerenius hilareſcat. Sed hanc dormientem carnales qui ſunt in Eccleſia nonnumquam importunè excitant, negotiis mundi eam implicare deſiderant: quia eius vitam inutilem exiſtimant, dum ab eorum curis eam ſe*

A *abſtinentem conſiderant.* Et poſt nonnulla: *Hi dilectam excitare ſub adiurationis pondere prohibentur, ne videlicet mentem, quæ ad vacandum Deo ſe accingit, & ſolis ſpiritalibus ſtudiis inhærere concupiſcit, importunis ſolicitationibus inquietent, & tenebris curarum terrenarum oculum cordis eius obnubilent. Et tamen non ei omnis cura proximi interdicitur: quia profectò omni perfectæ animæ diſcernendum eſt, & quando cæleſti contemplationi ſtudeat, & quando proximorum vtilitatibus inſeruiat. Hanc vacandi Deo licentiam libentiſſimè ſponſa ſuſcipit, ſtatimque verbum ſponſi amplectitur, & dicit; Vox dilecti mei,* &c. Et S. Bernard. ſerm. 51. *Magna*, inquit, *& ſtupenda dignatio, quòd quieſcere facit animam contemplantem in ſinu ſuo, inſuper & cuſtodit ab infeſtantibus curis, protegitque, ab inquietudinibus actionum & moleſtiis negotiorum, nec patitur omnino ſuſcitari, niſi ad ipſius vtique voluntatem.* Idem fu-
B ſè proſequitur ſer. 51. *Moriatur*, inquit, *anima mea morte,* (nō tantùm vti aiebat Balaam Numer. 23. verſ. 10. ſed) *etiam ſi dici poteſt angelorum, vt præſentium memoria excedens, rerum ſe inferiorum corporearumque, non modo cupiditatibus, ſed & ſimilitudinibus exuat, ſitque ei pura cum illis conuerſatio, cùm quibus eſt puritatis ſimilitudo. Talis vt opinor exceſſus, aut tantũ, aut maximè contemplatio dicitur. Rerum etenim cupiditatibus viuendo non teneri, humanæ virtutis eſt: corporum verò ſimilitudinibus ſpeculando non inuolui, angelicæ puritatis eſt.* Et poſt nonnulla: *Erras, ſi citrà inuenire exiſtimas locum quietis, ſecretum ſolitudinis, luminis ſerenum, habitaculum pacis; ſed da mihi qui illuc peruenerit, & incunctanter fateor quieſcentem, qui meritò dicat: Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi.* Pſal. 114.

C Porrò Septuag. vertunt: *Adiuraui vos filiæ Ieruſalem in virtutibus* (Alij *in exercitibus*) *& in viribus agri, ſi ſuſcitaueritis & reſuſcitaueritis eius charitatē, quoadusque velit*, quaſi hæc ſint verba non ſponſi, ſed ſponſæ, quibus adiuret adoleſcentulas, vt excitent amorem ſuum, nec dormire aut torpere ſinant quoaduſque ipſe velit, id eſt, vt charitatē ſuam ſponſi voluntati ſubiiciant. Deſiderat autē ſponſus ab omnibus amari: venit enim ignē mittere in terram, & quid vult, niſi vt accendatur? Lucæ 12. Ita Origenes, Theodoret. & tres Patres. Verùm hæc diſſonant à vulgata, æquè ac ab Hebræo, in quo liquet hæc eſſe verba ſponſi de ſponſa. τὸ *donec velit*, intelligē, non ſponſus, ſed ipſa ſponſa. Hoc enim exigit תֶּחְפָּץ *techpats*, id eſt, *volet*, quod eſt fœmininum.

Variæ huius loci expoſitiones.

Quocirca, minùs quoque Hebræo & vulgatæ reſpondet expoſitio Pſelli, qui Septuag. ſecu-
D tus, cenſet hic animam ſanctam à capreis, id eſt, ab angelis opem flagitare, vt ad ſalutem, & charitatis perfectionem (quod vnicè vult Deus) queat pertingere. Et Nyſſeni hom. 4. qui putat hic ſignificari, quod in charitatis ſtudio imitari debeamus angelos quouſque voluntas Dei, quæ eſt vt omnes homines ſalui fiant, impleatur. Et S. Auguſtin. (vel quiſquis eſt Auctor) in ſpecul. c. 3. tom. 3. qui cēſet hic Eccleſiam excitare fideles ad martyriũ, qui eſt apex charitatis, ad quem eos promouere vult Chriſtus. Et trium Anonymorum apud Theodoretum, qui cenſent hic animam ſapientiam hortari infirmiores, vt tamdiu Chriſtum mente gerant, donec ipſe eiſdem claram ſui viſionē impertiri velit. Et S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 5. qui opinatur hic dici, quòd

Chri-

Dormit Christus negligentibus. *Oratio quietis quæ.*

A Christus per incarnationem ſuſcitatus ſit in lucem, per reſurrectionem verò reſuſcitatus: vnde per capreas & ceruos accipit ipſum ineſt Chriſtum: *Vel*, inquit, *ſuſcitatur Chriſtus in his qui primum accedunt, reſuſcitatur in his, qui poſtquam acceſſerint, dormierunt: Dormit ergo Chriſtus negligentibus, ſuſcitatur in ſanctis.*

Myſtici & contemplatiui hæc referunt ad orationem, quam quietis appellant, quia in ea omnes animæ facultates quieſcunt: in qua, ait B. Tereſia, anima miro quodam modo intelligit B Deum iam ſibi propinquum, & quaſi contiguum eſſe, ita vt leui conatu poſſit ad diuinam vnionem peruenire. Oratio ergo quietis eſt, quâ mens quaſi dormit in Deo, ſolâ voluntatis actie ferè inſenſibiliter operante in amante; ſicut infans ſemidormiens ſugit vbera matris, quæ ſi amoueantur, expergiſcitur, & plorat, ac ploratu oſtendit, quantum bonum amiſerit, quod dormiens non æſtimare nec ſentire videbatur. Tota enim anima intrat in ſe, ſeſeque colligit circa Deum, vt nec ſentire nec audire videatur, eſſeque dormiens & ſemimortua, donec ad ſe redeat; tunc experrecta ſentit quantum bonum perdiderit. In hac ergo oratione quaſi dormit, & moritur propria mens & voluntas, ac tranſit in diuinam, ab eâque mouetur & agitur, ſicut qui nauigat, mouetur non à ſe (quia quieſcit, & ſubinde dormit) ſed à naui quaſi quieſcens in patriam, & portum optatum vehitur. Talis ergo eſt quaſi puer dormiens in ſinu patris; totam enim ſuam curam & cogitationem Deo relinquit, cui ſoli inhæret & indormit, dicens: *In pace in idipſum dormiam & requieſcam.* Pſal. 4.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

VIde Rupert. qui hæc omnia adaptat ſilentio, contemplationi, & extaſi B. Virginis. Rurſum hęc adapta eiuſdem fiduciæ & reſignationi in Dei prouidentiam, quâ ſciens ſe Deo & Chriſto Filio ſuo ſummè eſſe cordi & curæ, inter eius brachia in eius quaſi ſinu ſecura quieſcebat, & indormiebat, tum in Chriſti paſſione & cruce, tum in Apoſtolorum & Eccleſiæ poſt Chriſti mortem perſecutione factâ per Iudæos, tum in quibuſlibet dubiis & aduerſis.

SECVNDA PARS CANTICI,

Quâ deſcribitur Adoleſcentia & incrementa Eccleſiæ vſque ad Cap. 3. verſ. 6. Sicut Infantiam Eccleſiæ deſcripſit à Capite 1. hucuſque,

Hæc Adoleſcentia Eccleſiæ fuit poſt Pentecoſten, cum Apoſtoli recepto Spiritu ſancto profecti ad Gentes, vbique Eccleſias fundarunt. *Vide dicta in Proœmio cap. 3.*

VOX SPONSÆ.

VERS. 8. *Vox dilecti mei; ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles.*

VERS. 9. *Similis eſt dilectus meus capreæ hinnuloque ceruorum En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos.*

VOX DILECTI MEI; ECCE ISTE VENIT SALIENS IN MONTIBVS, TRANSILIENS COLLES] Hebſ. מְקַפֵּץ *mekappets*, id eſt, *contrahens ſe ſuper colles*: qui enim fortiter & procul ſalire volunt, membra & vires contrahunt vt validiùs ſaliant. Vatablus accurrens per colles.

SIMILIS EST DILECTVS MEVS CAPREÆ, HINNVLOQVE CERVORVM] Chald. more ſuo hæc refert ad liberationem Hebræorum ex Ægypto: *Quando*, inquit, *habitabat populus domus Iſrael in Ægypto, aſcendit clamor eorum ad cælos excelſos: tunc reuelata eſt gloria Domini Moyſi ſuper montem Horeb, & miſit eum in Ægyptum, vt redimeret eos, &* C *educeret eos de oppreſſione ſubiectionis Ægyptiorum: & abbreuiatum eſt tempus præfinitum propter merita patrum, qui comparati ſunt montibus, & diminuit de tempore ſeruitutis centum nonaginta annos propter iuſtitiam matrum, quæ comparatæ ſunt collibus verſ. 9. Dixit cœtus Iſrael: In tempore quo reuelata eſt gloria Domini in Ægypto in nocte Phaſe, & occidit omne primogenitum, aſcendit ſuper fulgur velociſſimum, & cucurrit ſicut caprea & ſicut hinnulus ceruorum, & protexit domos noſtras.*

Senſus. Sponſa in ſuo amoris languore delata ad lectulum, ibique indormiens audiit confusè & tenuiter vocem ſponſi aduenientis, & tranſilientis A montes, vt ad ſponſam amore languentem feſtinanter accurreret; quare vox hæc eius fuit eminus miſſa, ideoque exilis & ſubmiſſa, vti docet S. Ambroſ. ſer. 6. in pſal. 118. v. 1. ſiue hæc vox fuerit ſponſi indicentis adoleſcentulis ſilentium, ne quo ſtrepitu ſponſam excitent, vt vult S. Gregor. & S. Bernard. ſiue aliqua alia, vt vult Origenes. Vnde vocem dilecti indicante amore agnoſcens, & exultans ſponſa exclamat: En dilectus meus adeſt, hæc enim eſt vox dilecti mei, quam audio, qui vt video ſummam mei curam gerit, nec aliud agit, quàm vt meum amorem, tranquillitatem, pacem, omneque bonum curet & promoueat: quare inſtar hinnuli & capreæ ce-
B lerrimè tranſilit montes & colles, vt mihi adſit & ſuccurrat. Ita Ioannes Carmelita: *Vox*, inquit, *dilecti mei, quæ vna id poterit, vi ſua diuina ſonuit, & expergefecit me.*

Tripliciter hæc gnome poteſt exponi. Primò de Chriſti incarnatione. q. d. Ego Eccleſia Chriſtiana, iam naſcente Chriſto exoriens in B. Virgine, S. Ioſepho, Apoſtolis & diſcipulis, amore Chriſti languens & ſuſpirans, vt ipſe genus humanum à peccato & morte redimat, incipio iam audire vocem ipſius tum per ſe prædicantis, tum per Ioannem Baptiſtam, vti volunt tres Patres apud Theodoret. huius enim vox fuit vox Chriſti; vnde ipſe ait: *Ego vox clamantis*, ſcilicet *Primò, Chriſtus ſalit in montibus tripliciter.*
C Chriſti, *in deſerto: Parate viam Domini.* Iſaiæ 40. & Matth. 3. Ecce ergo Filius Dei venit in carne, vt me redimat, ſibique deſpondeat: *Saliens in montibus, tranſiliens colles.* Per montes & colles omnes angelorum ordines intellige, quos Chriſtus è cælo ſaliens in terram tranſiliuit, ac ſub omnibus ſe dimiſit factus homo, iuxta illud: *Minuiſti eum paulò minus ab angelis.* Pſalm. 8. 3. de Hebr. 2. 7. & vt ait S. Bernard. ſerm. 55. *Vt hinnulus quippe apparuit paruulus, qui natus eſt nobis.* Sic & Caſſiod. & Beda: Chriſtus inquiunt, eſt hinnulus, quia factus eſt humillimus inter homines & vt ait Iſaias ca. 53. *nouiſſimus virorum.* Addit *Montes angeli.*

S. Anſelmus Chriſtum eſſe hinnulum, quia nulla carnis mole oppreſſus, & omnibus virtutibus ornatus, ſicut hinnulus maculis diſtinguitur. Idem verò dicitur caprea, ait Iuſtus Orgelitan. propter ſimilitudinem carnis peccati, quam aſſumpſit. Aut per montes & colles intellige ſanctos Patriarchas & Prophetas: quia per medias generationes plurimas, inquit Titelman. poſt longam Patrum præcedentium ſeriem, tandem de virgine natus mundo apparuit. Quaſi enim tot montes & colles tranſiliit, quot ante ipſum præceſſerunt diuerſæ generationes Patrum præcedentium, ex quibus ſecundùm carnem proceſſit. Saliit videlicet à monte illo ſublimi, patre fidei noſtræ Abraham in filium Iſaac, ab hoc in filium Iacob, indeque in alios, & quaſi ſaltibus ſingulis noſtræ mortalitati factus vicinior: tandem manifeſtus in carne noſtra mortali apparuit; Saltus ergo præcipuus, cuius hic fit mentio, ille eſt Dei ad homines admirabilis deſcenſus, quo Verbum caro, Deus homo factus eſt, quo patris ſapiêtia in aſſumpta ſerui forma inter homines apparuit. Chriſtus ergo inſtar fulguris montes, id eſt, angelos & colles, id eſt, Patriarchas, & omnes patrum generationes tranſmittens, ait S. Bernard. ſerm. 54. in puriſſimum Virginis vterum deſiliit; inde ſaliit in præſepe: inde tranſiliit in Ægyptum, ait Nazianzen. inde rediens ſaliit in crucem: è cruce & ſepulchro reſiliit in cælum. Audi S. Ambroſium, in pſalm. 118. ſerm. 6. verſ. 1. qui ita ſponſam loquentem inducit: *Ego ſuſcitari mihi charitatem cupio, ego me vulneratam in charitate puto, & ad mè plus charitas ipſa feſtinat. Ego dixi: Veni; ille ſalit & tranſilit: ego roga cum venire cum gratia, ille gratiarum operatur augmenta: & dum venit incrementa gratiæ ſecum vehit; & veniēdo acquirit, quia ſtudet etiam ipſe ſuæ placere dilectæ. Salit ſuper excelſa, vt aſcendat ad ſponſam. Sponſæ enim thalamus, tribunal eſt Chriſti. Salit ſuper Eccleſiam, tranſilit ſuper Synagogam. Salit ſuper Gentes, tranſilit ſuper Iudæos. Videamus ſalientem. Salit de cælo in Virginem, de vtero in præſepe, de præſepio in Iordanem, de Iordane in crucem, de cruce in tumulum, in cælum de ſepulchro.* Et poſt multa quæ interiicit: *Salit ſuper Eccleſiam, quæ eſt domus panis, eò quòd fidelium corda confirmet. Meritò ſicut capreolà, quia caprea in altis paſcitur. Dorcas dicitur à videndo: Dorcadum enim viſus acutior eſt. Quid hoc aptius Chriſto, qui patrem vidit, quem vidit nemo? Aut ſi quis vidit in Chriſto, ipſe filius reuelauit. Meritò ſicut hinnulus quaſi filius, cui paternæ inoleuerit vis naturæ, vt eum occulta non lateant, ſerpentes fugiant; venena non lædant.* Chriſtus ergo è cælo deſiliit in ſolum & in cœnum, è cœno in tartarum, è tartaro deinde in cœnum, & ex cœno reſiliit in cælum. Ita Caſſiod. S. Gregor. Beda & alij.

Saliit Chriſtus è calo in cænum.

Secundò.

Secundò, poteſt exponi de miſſione Spiritus ſancti in Pentecoſte. q. d. Apoſtoli & fideles poſt Chriſti aſcenſum in cælum, in Sion ob metum Iudæorum concluſi, ac orationi & contemplationi vacantes, in die Pentecoſtes ſenſerunt Chriſti aduentantis opem & vocem, cùm in eos miſit Spiritum ſanctum. Tunc enim *factus eſt repente de cælo ſonus, tamquam aduenientis ſpiritus vehementis, & repleuit totam domum, vbi erant ſedentes. Et apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tamquam ignis, ſeditq; ſupra ſingulos eorum, & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & cæperunt loqui variis linguis, prout Spiritus ſanctus dabat eloqui illis.* Actor. 2. 2. Quare hoc ſpiritu armati annullarunt, ac ſuperarunt minas Iudæorum ac Pontificum, imò Gentes omnes Chriſto ſubiugarunt. Porrò cum Spiritu ſancto deſcendit ipſe filius, æquè ac Pater in Apoſtolos: tres enim perſonæ ſibi mutuem ſunt conſubſtātiales: & quod vna operatur ad extra, hoc operantur & duæ ceteræ. Vnde Chriſtus iturus in cælum Apoſtolis promiſit, dicens, Ioan. 14. 18. *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos,* ſcilicet cùm Spiritu ſancto in Pentecoſtè, inquit Rupertus & S. Cyrillus lib. 9. in Ioannem c. 45. Denique Spiritus ſanctus fuit quaſi vox Chriſti, quæ per os Apoſtolorum Chriſti fidem toto orbe prædicauit, & propagauit; Vnde de eo ait Chriſtus: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annūciabit vobis.* Ioan. 16. 14.

Spiritus ſanctus denique fecit Apoſtolos, montes, & colles, hoc eſt, omnes itinerum anfractus, omnes difficultates, omnes perſecutiones & tribulationes, omnia impedimenta Euangelij tranſilire, vt Chriſti fidem & Eccleſiam toto orbe diſſeminarent. Vnde S. Gregor. hic ait, Chriſtum eſſe ſimilem capreæ ſalienti in montibus & tranſilienti colles, quia ſanctos omnes patientia operationis ſuæ tranſcendit, dum ſe à morte ſuſcitauit, Spiritum ſanctum in Apoſtolos miſit, Gentes ad ſe conuertit. Nyſſenus ait Chriſtum ſaliiſſe ſuper montes, quia dæmones ſibi ſubiecit. Origenes verò, quia omnia regna mundi omneſque reges, quàmuis excelſos ſuæ fidei ſubiugauit. Theodoretus autem, quia aras & templa idolorum, quæ erecta erant in montibus euertit. Vnde Symmach. vertit: *Aſcendens contra montes, exiliens aduerſus colles.* Denique Salomon hucuſque deſcripſit infantiam Eccleſiæ, hic verò depingit eius adoleſcentiam & incrementa vſque ad cap. 3. verſ. 6. vti dixi in Prooemio: hæc autem cœpere in Pentecoſte, & deinceps magis ſunt aucta.

Tertiò, Chriſtus tranſilit montes & colles, cùm Eccleſiæ in quauis perſecutione & aduerſitate, celerrimè è cælo inſtar fulguris adeſt, conſilium & auxilium porrigit, facitque vt ipſa omnia ſuperet & tranſcēdat; iuxta illud Chriſti promiſſum & oraculum: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi nō præualebunt aduerſus eam,* Matth. 16. 18. Et: *Cùm ipſo ſum in tribulatione: eripiam eum & glorificabo eum.* Pſalm. 90. 15. *Tertiò.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

CHriſtus per ſanctas inſpirationes ſalit in animam: montes & colles, ſunt animæ potentiæ per Dei gratiam eleuatæ, & anhelantes ad cæleſtia. Primò ergo ſalit Chriſtus in intellectum, dum quaſi ſol radios lucis cæleſtis illi immittit, vt videat quantum bonum, quàm vtile, quàm pulchrum, quàm iucundum ſit opus virtutis, v. g. charitatis, religionis, contemptus mundi, martyrij, caſtitatis, patientiæ, humilitatis, &c. deinde

Chriſtus ſalit in omnes animæ potentias.

deinde ex intellectu ſalit in voluntatem, ſtimulos caloris, id eſt, ſancti amoris impulſus illi inſpirans, quibus amet & ardenter velit opus virtutis. Tertiò ſalit in phantaſiam, & appetitum ſenſitiuum, gaudium ſpirituale ei immittens, vt non reluctetur intellectui & voluntati, ſed potiùs ei obſecũdet, eamque impellat ad opus hoc complectendum. Quartò ſalit in manus & pedes, omneſque ſenſus & membra, dum ea impellit ad bonum opus quod mente concepit, licèt difficile & arduum, reipſa exequendum, iuxta illud Iſaiæ 40. v. vltim. *Qui autem ſperant in Domino mutabunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non deficient*, omnes montes & colles, id eſt, omnes difficultates & impedimenta generosè, & alacriter ſuperando, & tranſcendendo. Audi S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 6. y. 1. *Exultauit tamquam gigas ad currendam viam; à ſummo cælo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius, nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius. Ergo & nunc ſalit, & nunc currit de corde patris ſuper ſanctos ſuos, de Oriente ſuper Occidentem, de Septentrione ſuper Meridiem. Ipſe eſt qui aſcendit ſuper occaſum, ipſe ſuper cælos cælorum ad Orientem. Ipſe aſcendit ſuper montes, ipſe ſuper colles. Vtinam ego miſer dicam, dicat anima mea: Ecce iſte aduenit, & aduenit non ſuper terrena, non ſuper valles, ſed aduenit ſaliens ſuper montes. Deus enim Deus montium eſt. Vbi ergo ſalit? Super montes ſalit. Si ſis mons, ſalit ſuper te. Salit ſuper Iſaiam, ſalit ſuper Ieremiam, ſalit ſuper Petrum, Ioannem, Iacobum Montes in circuitu eius. Si non potes mons eſſe, nec præuales, eſto vel collis, vt ſuper te Chriſtus aſcendat, & ſi tranſilit, tranſiliat; vt te tranſitus eius vmbra cuſtodiat.*

Chriſtus eſt caprea & hinnulus. Primò. Quare Chriſtus in animam inſiliens, *ſimilis* eſt *capreæ & hinnulo*. Primò, ob velocitatem ſuã, quam pariter animæ communicat, dum eam facit velocem in exequendo pium propoſitum. Secundò. Secundò, quia inſtar capreæ acutiſſimi eſt viſus, qua omnia circumſpicit, & omnia profutura animæ idipſum cõmunicat, vt omnia quæ agenda ſunt priùs exactè proſpiciat, & circumſpiciat. Ita Theodor. & S. Bernard. ſerm. 54. Capreæ enim acutiſſimos habent oculos: Vnde Græcè vocantur δόρκαδες à δέρκειν, id eſt, à videndo. Tertiò. Tertiò, quia ſicut cerui halitu ſuo ſerpentes è cauernis extrahunt, & vorant; vnde vocantur ἔλαφοι ἀπὸ τοῦ ἐλᾶν ὄφιν. id eſt, ab extrahendo ſerpente: ἔλαφος vnde dicatur. Sic pariter Chriſtus omnes tentationes carnis, mundi, & dæmonis, quas ipſe animæ ſuggerit, manifeſtat, elidit, diſcutit, & perimit. Ita Philo Carpath. Quartò. Quartò, Chriſtus iudex erit quaſi caprea, quia acutiſſimo viſu omnia occulta hominum dicta, cogitata, facta videbit & iudicabit. Vnde S. Bernard. ſerm. 55. *Verùm tu qui aduentum deſideras Saluatoris, time ſcrutinium Iudicij, time oculos capreæ: time illum qui per prophetam dicit: Et erit in die illa, & ego ſcrutabor Ieruſalem in lucernis. Acuto viſu eſt, nihil inſcrutatum relinquet oculus eius. Scrutabitur renes & corda, ipſaq́; cogitatio hominis confitebitur illi. Quid tutum in Babylone, ſi Hieruſalem manet ſcrutinium?* Et poſt nonnulla: *Verendum valde cùm ad hoc ventum fuerit, ne ſub tam ſubtili examine multæ noſtræ iuſtitiæ (vt putantur) peccata appareant. Vnum eſt tamen, ſi noſmetipſos diiudicauerimus, non vtique iudicabimur. Bonum iudicium, quod me illi diſtricto diuino*

A *noq́; iudicio ſubducit & abſcondit. Proſus horreo incidere in manus Dei viuentis.* Quintò, Origenes: Chriſtus, ait, & ſancti, capreę ſunt in contemplatione, cerui in actione, qua occidunt ſerpentes, id eſt, mortificant paſſiones, & vitia. Aſſerunt inquit medici, capreæ ineſſe intra viſcera humorem quendam, qui caliginem depellat oculorum, & obtuſiores quoſque viſus exacuat. Meritò ipſi Chriſtus comparatur, quia non ſolùm videt ipſe patrem, ſed & videri eum ab aliis facit, quorum viſus ipſe curauerit. Quintò.

Saltus Chriſti. Audi S. Gregorium hom. 29 in Euangelium: *Ecce iſte venit ſaliens in montibus, veniendo quippe ad redemptionem noſtram, quoſdam vt ita dixerim ſaltus dedit. Vultis fratres chariſſimi, ipſos eius ſaltus agnoſcere? De cælo venit in vterum, de vtero venit in præſepè, de præſepe venit in crucem, de cruce venit in ſepulchrum, de ſepulchro rediit in cælum. Ecce vt nos poſt ſe* B *currere faceret; quoſdam nobis ſaltus manifeſtata per carnem veritas dedit. Quia exultauit vt gigas ad currendam viam ſuam, vt nos ei diceremus ex corde: Trahe nos poſt te: curremus in odorem vnguentorum tuorum. Vnde fratres chariſſimi oportet, vt illuc ſequamur corde, vbi eum corpore aſcendiſſe credimus. Deſideria terrena fugiamus, nihil nos iam delectet in infimis, qui patrem habemus in cælis.*

Moraliter. Moraliter hinc colligit Aponius, animam piam in tranquillitate debere ſemper aurem cordis erectam, attentamq́; habere, vt vocem Chriſti ſine per prædicatores loquentis, ſiue per ſe menti bona deſideria inſpirantis, ſollicitè excipiat, ideoque orationi vacare, vt gratiam impetret, qua illa exequatur & in opus conferat. Nam vt ait Nyſſenus, hæc vox & inſpiratio Chriſti non ſtat nec permanet, ſed inſtar hinnuli tranſilit & præterit.
C

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

CHriſtus tranſiliens montes, & colles Patriarcharũ, ſalit in vterum Virginis, ex eaque carnem ſuſcepit, cùm *Verbum caro factum eſt*, vti iam dixi, Vnde ipſe ait: *Ante omnes colles ego parturiebar*. Eccleſ. 24. Quia in re capreas, id eſt, angelos; adeoque ipſum Gabrielem nuntium celeritate præuenit, eodem Archangelo teſtante, inquit S. Bernard. ſerm. 54. cùm ait: *Aue gratia plena, Dominus tecum. Quid? quem modò reliquiſti in cælo, in vtero reperis? quonam modo? Volauit & peruolauit ſuper pennas ventorum. Victus es ô Archangele, tranſiliit te, qui præmiſit te.* Idem S. Bernard. ſerm. 4. de Aſcẽſione, docet Chriſtum in variis virtutum montibus ſaliiſſe. Ibat, inquit, de virtute in virtutem, vt videretur Deus in Sion: hinc in monte Thabor transfiguratus eſt, in monte elegit Apoſtolos, & Euangelium promulgauit, in monte pernoctabat in oratione, in monte Caluariæ crucifixus eſt, è monte Oliueti aſcendit in cælum, in montem Sion miſit Spiritum ſanctum. Rurſum Chriſtus ſalire fecit B. Virginem in montes, cùm eam impulit aſſiduè ad excelſos virtutum actus, ac nominatim cùm eam incitauit ire in montana ad ſalutandum Eliſabeth. D Chriſtus ſalit in montibus virtutum.

Tro-

Tropol. Tropologicè, S. Bernard. ſerm. 54. Chriſtus, inquit, ſalit in montes, id eſt, in humiles: Sola enim humilitas exaltat: ſola humilitas eſt mons, & vera celſitudo, trãſilit colles, id eſt, ſuperbos, quos ſuperbia fecit colles, at non montes. *Deus enim ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.* 1. Petri v. 5.

Aliter Ioannes Carmelita: Chriſtus, inquit, ſalit in montibus, cùm grandiores charitate viſitat; tranſilit colles, id eſt, non ita ſublimes, ſimili non afficit voluptate; ſed eos quaſi præterit. Sic & S. Bernard. loco iam citato, ac Caſſiod. Beda, Origen. & S. Ambroſ. lib. de Iſaac & anima c. 4. *Super maioris gratiæ animas ſalit,* inquit, *inferioris tranſilit, &c. qui infirmo corde virtutem eius capere non poſſunt.* Et S. Anſelmus: *Saliens in montibus, hoc eſt,* inquit, *pedes ponens & habitans in perfectis, & etiam eos ſalire facit ſicut Paulum, quem ex perſecutore citò fecit ſummum prædicatorem; Tranſiliens quoque colles inferiores montibus, in quibus licet Deus non ita ſaliat ſicut in perfectis; tranſilit tamen eos; quia quandam cognitionem myſteriorum ſuorum oſtendit eis, licet non adeò plenam.*

Rurſum Origenes ait Chriſtum ſalire in montibus, id eſt, in Doctoribus & ſanctis eximiis, dũ in eis per affluentiam doctrinæ, fit *fons aquæ viuæ ſalientis in vitam æternam* Ioan. 4. 14. Et Caſſiod. *In his montibus,* inquit, *ſaltus dare dilectum, hos tranſilire colles perhibetur, quia corda ſublimium, Dominus crebra ſuæ viſitationis gratiâ ſolet illuſtrare; & pulchre non manere in his collibus, ſed ſalire, vel eoſdem tranſilire dicitur, quia contemplationis internæ dulcedo, quantùm alta eſt propter agnitionem rerum cæleſtium, tantùm eſt breuis & rara propter grauedinem mentium, carnis adhuc mole detentarum.*

Symbolicè. Montes, nouum Teſtamentum. Symbolicè Origenes per montes accipit nouum teſtamentum, per colles vetus: In lectione enim S. Scripturæ, ciuſque meditatione inuenitur Chriſtus, atque in mentes inſilit. Hinc Philo Carpath. ait Chriſtum ſaliiſſe ſuper Prophetas, tranſiliiſſe ſuper Apoſtolos; S. Bernard. verò ſaliiſſe in montibus, id eſt, in angelis, Patriarchis & Prophetis; ac collibus, cùm nonnullis è populo apparuit.

Anagogicè. Anagogicè Iuſtus Orgelit. per vocem Dilecti accipit tubam Archangeli, qui in fine mundi clamabit: *Surgite mortui, & venite ad iudicium.* Vnde Aponius: Chriſtus inquit, ſimilis eſt capreæ, quæ in poſteriori parte candorem habet, quia in futuro ſæculo ſuam exhibebit præſentiã. Et S. Bernard. ſer. 55. Chriſtus inquit, ſimilis eſt hinnulo, & capreæ propter miſericordiam in electos, & iudicium in reprobos: hinnulus enim ſignificat ſalientis in alta deſiderium; caprea iudicium.

Moraliter. Moraliter diſcant hic à Chriſto Chriſtiani, inſtar caprearum aſcendere ad montana orationis, & virtutum omnium, ac veloces eſſe, hilares & agiles ad omnem beneficentiam, omneque opus bonum. Nam vt ait S. Ambroſ. *Neſcit tarda molimina Spiritus ſancti gratia*; ipſe enim eſt ignis conſumens: *Qui* proinde *facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis.* Hebr. 1. 7. Verè Eccleſ. c. 31. 27. *In omnibus operibus tuis eſto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi.* Vide ibi dicta.

En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per Cancellos. Verſ. 9.

PRo *reſpiciens* Hebr. eſt מַשְׁגִּיחַ *maſchghiach*, id eſt intentè, & cum animi obſeruatione proſpiciens, hoc eſt intuens, obſeruando ſcilicet omnes ſponſæ geſtus, actus ſermones idque ſtudioſè & exactè. Hebr. מֵצִיץ *meſis*, id eſt, *efflореſcens*, vel *inſtar floris erumpens, & emicans*, ſeſeque tenuiter oſtendens, & videndum exhibens: *per cancellos.* Aptè pulchrum ſponſi caput, vultus, & oculi comparantur flori, quia & caput capillis velut floribus ornatur, & vultus colore eſt roſeo, & oculi in orbibus ſuis emicant, quaſi flores in calyce ſuo. Nam vt flores, inquit Luyſius, cùm primò erumpunt, lætiores & nitidiores nobis videntur, quam cùm foliorum orbem explicauerunt, nec apparent tunc toti, ſed capitulorum tantùm acumina oſtendunt: Sic enim flore omnique roſà pulchrior ſponſus, caput feneſtræ intuliſſe, & os roſeum aperuiſſe viſus eſt. Septuag. vertunt: ἐκκύπτων διὰ τῶν δικτύων, id eſt, *proſpiciens per retia*, id eſt, per feneſtras reticulatas ſiue per cancellos. S. Ambroſ. ſerm. 6. in pſalm. 118. legit: *Eminens per retia.* S. Hieron. lib. 3. in Ezech. cap. 12. *Apparens per retia.* Significat ſponſum accurrentẽ ad ſponſam, illam per rimas & cancellos domus clarè inſpexiſſe, ſed ab illa non eſſe viſum, imò illi nonniſi per cancellos obſcurè ſe ſpectandum exhibuiſſe, vt maiorem ſui reuerentiam, & deſideriũ in ea excitaret, ac viciſſim honeſtè, modeſtè, & verecundè illi ſeſe inſinuaret. Ita S. Bernard. qui enim per cancellos proſpiciunt, clarè alios intuentur, ſed ab iis non niſi obſcurè & tenuiter videri poſſunt. ita Origen. Vnde Arabicus vertit: *perſpiciens per rimas.*

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

HÆc gnome in ſenſu planè cohæret cum præcedenti, vnde & in Bibliis eodem verſu cum eadem iungitur. Iuxta illam ergo conformiter exponenda eſt. Igitur Caſſiodor. Beda, S. Ambroſ. S. Gregor. S. Bernard. & alij, qui præcedentem gnomen de incarnatione Chriſti exponunt. hanc quoque de eadem explicant: Paries enim Verbi incarnati, ſiue deitatis, eſt eiuſdem humanitas, quo Deitatem celat, q. d. Filius Dei veniens in carnem, poſt eam quaſi poſt parietem ſtans per eius oculos & ſenſus, quaſi per feneſtras cancellatas proſpicit in Eccleſiam eiuſque fideles, ac per eoſdem flos, & pulchritudo Deitatis eius tralucet & emicat, ſed tenuiter, obſcurè, ac per partes & quaſi dimidiata. Quare Chriſtus quà Deus perfectè, clarè, & immediatè intuetur nos, nos verò cum per vmbram duntaxat, ſiue per rimas & cancellos, puta per humanitatem Deitatem eius aſpicimus. Deus ergo in carne *Prima expoſitio. Paries Verbi incarnati eſt humanitas.*

naſcens homo fuit מציץ *metſits*, id eſt, emergens, progerminans & efflorescens roſa, quæ ſeſe aperiẽs & ſenſim explicans, roſeum Deitatis vultum & odorem ſuauiſſimum intus latentem quaſi per retia cancellorum, hoc eſt, per operationes *theãdricas*, vt ait S. Dionyſius, de Diuin. nomin. id eſt, *Deiviriles*, puta ab homine Deo, ſiue à Verbo incarnato promanantes vmbraticè oſtentabat, cùm Chriſtus homo poſt parietem, id eſt corpore intermedio, Deitatem ſuam abſcondebat, ita tamen vt tenuiter & ex parte quaſi per cancellos illam conſpiciendam exhiberet, vti fecit in Transfiguratione, in miraculis, ceteriſque operibus diuinis. In cælo verò ſuam diuinitatem ſine cancellis, hoc eſt, clarè & facie ad faciem beatis videndam exhibebit.

In hac vita ergo cancelli humanitatis lumen, & fulgorem Deitatis eius temperabant, vt loqui & agere poſſet cùm hominibus, ne eorum perſtringeretur intuitus; ſicut Moyſi apparuit & Hebræis tectus caligine & columna nubis. Exodi 13. & 20. ita Caſſiodorus, ceterique iam citati, ac S. Bernardus, ſerm. 56. qui & explicat τὸ *ſtat*: *Stetit*, inquit, *per diuinitatis potentiam, qui per infirmitatem carnis occubuit, dicente ipſo: Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma.* Matth. 26. 41. Audi S. Gregorium hic: *Quaſi poſt parietem noſtrum Chriſtus incarnatus ſtetit, quia in humanitate aſſumpta diuinitas latuit. Et quia eius immenſitatem, ſi oſtenderet, infirmitas humana ferre non poſſet, carnis obſtaculum obiecit: & quidquid magni inter homines operatus eſt, quaſi poſt parietem latitans fecit. Per feneſtras autem & cancellos qui aſpicit, partim videtur, partim vero ſe abſcondit: Sic & Dominus Ieſus Chriſtus, dum & miracula per diuinitatis potentiam fecit, & abiecta per carnis infirmitatem pertulit, quaſi per feneſtram & cancellos proſpexit: quia in alio latens, in alio quis eſſet apparuit.* Et S. Bernard. ſerm. 56. *Porrò cancellos, inquit, & feneſtras per quas reſpicere perhibetur, ſenſus (vt opinor) carnis & humanos dicit affectus, per quos experimentum cepit omnium humanarum neceſſitatum. Denique languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. Humanis ergo affectionibus ſenſibuſq; corporeis, pro foraminibus vſus eſt & feneſtris, vt miſerias hominum homo factus experimento ſciret, & miſericors fieret.* Et poſt nonnulla: *Tot autem in noſtro ruinoſo, & pleno rimarum pariete inuenit foramina, quot noſtræ infirmitatis & corruptionis in ſuo corpore ſenſit experimenta.*

Secunda. Secundò, hanc gnomen aptiùs ad ſequentia exponas de Pentecoſte, & aduentu Spiritus ſancti Chriſtus enim ſeipſum, per Spiritum ſanctũ à ſe miſſum Apoſtolis, exhibebat per linguas igneas quaſi per cancellos, per quas ipſe Apoſtolos clarè intuebatur, Apoſtoli verò ipſum obſcurè.

Chriſtus ſtat poſt parietem in Euchariſtia proſpiciens per cancellos. Rurſum hanc gnomen referas ad Euchariſtiam, quæ fidelibus maximè poſt aduentum Spiritus ſancti frequentari cœpit. In Euchariſtia enim Chriſtus non ſolum Deitatem ſuam, ſed & humanitatem per ſpecies ſacramentales panis & vini, quaſi per parietem intermedium abſcondit, per eaſque quaſi per cancellos clarè nos intuetur, non ſolùm oculis mentis ſed & corporis, vti multi Theologi cenſent; ſed per fidem & ænigma dumtaxat videtur à nobis, puta per ſpecies ſacramentales, ac multò magis per conſolationes, illuminationes, & guſtus ſpirituales, quos manducantibus exhibet tantos & tam ſublimes, vt ipſi Chriſtum non tantùm oculis cernere, ſed & guſtu mentis ſapere & guſtare videantur, vti contigit S. Franciſco, S. Monicæ, S. Catharinæ Senenſi, & aliis ſanctis.

Huc pertinet verſio Chaldæi, qui hæc explicat de Agno Paſchali; hic enim expreſſus fuit typus Euchariſtiæ: *Et protexit*, inquit, *domos noſtras, in quibus eramus, & ſtetit poſt parietes noſtros, & proſpexit per feneſtras, & aſpexit per cancellos, & vidit ſanguinem victimæ Phaſe, & ſanguinem circumciſionis qui impreſſus erat in portis noſtris, & contemplatus eſt de cælis excelſis: & vidit populum ſuum, qui comedebat victimam ſolennitatis aſſam igni cum inteſtinis, & lactucis agreſtibus & azymis, & pepercit nobis, & non dedit poteſtatem angelo diſſipatori, vt diſperderet nos.*

Tertiò, hanc gnomen accipias de quolibet Chriſti aduentu, quo Eccleſiam & fideles, præſertim in perſecutione vel tribulatione viſitat, protegit, propugnat, illuſtrat. q. d. Chriſtus poſt aſcenſum in cælum amictùs lumine gloriæ ſicut veſtimento, inde quaſi per cancellos intuetur Eccleſiam, eique ſuccurrit & de omnibus prouidet; & ab illa non videtur niſi per effectus gratiæ, protectionis & auxilij. Ita Aponius, qui docet pariter modum, quo Chriſtus Eccleſiæ & animæ afflictæ nunc ſe oſtendit, nunc ſe abſcondit. *Habet*, inquit, *inuiſibiles hoſtes Anima, qui eam intra ſuæ mentis, ſeptum inuiſibiliter, & inceſſanter circundatam impugnant: quam ita in ergaſtulo redigunt vitiorum, vt non poſſit omnino progredi ad viam mandatorum Dei currendam, quouſque eius precibus reuocatus, veniens quaſi occultus ſtet, & ſpectet luctamẽ eius: & non tantùm ſe oſtendit, ne omnino fugatis hoſtibus ceſſante pugna, otij torpore depereat, ſed velut per feneſtras aſpicit, ſuæ viſionis adiutorium commodando, vt anima vires recipiat reſiſtendi; & hoſtis impugnatio diminuta eius terrore, aliquantulum conquieſcat: aſpicit autem per feneſtras, ſenſus videlicet illius: quibus corporeas peragit cogitationes, ſi non ſunt polluti ſordibus.*

Tertia.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Cancelli hic non ſolùm ſponſi, de quibus iam dixi, ſed & ſponſæ, puta animæ accipi poſſunt. Chriſtus ergo eſt velut ſol, qui geſtit ſua luce illuminare, & ſuo calore charitatis accendere omnes fideles; ſed obſtat paries, tum carnis, tum concupiſcentiæ, & peccatorum noſtrorum, qui radios hoſce non admittunt: Chriſtus ergò pro immenſa ſua animarum ſiti explorat rimas & cancellos, id eſt, occaſiones omnes, quibus per pias imagines, conciones, ſermones, inſpirationes in oculos & aures, indeque in mentem penetret, illique ſuam lucem & calorem inſtillet. Ita Aponius, Beda, Rupert. & S. Bernard. ſerm. 56. Audi Origen. hom. 2. ex duabus, qui legens ex Septuag. *Eminens per retia; Vbi*, inquit, *non proſpicit ſponſus, ibi mors inuenitur aſcendens, vt legimus in Ieremia: Ecce mors aſcẽdit per feneſtras veſtras. Quando videris mulierem ad concupiſcendam eam, iam*

mors

mors aſcendit per feneſtras tuas. Eminens per retia. Intellige quòd in medio laqueorum ambules, & ſubtus machinas tranſeas imminentes. Omnia retibus plena ſunt. Diabolus laqueis cuncta compleuit. Si autem venerit tibi ſermo Dei, & cœperit eminere de retibus, dices: Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium. Laqueus contritus eſt; & nos liberati ſumus. Eminet igitur ſponſus per retia, tibi viam faciens. Ieſus deſcendit ad terras, ſubiecit ſe retibus mundi. Similia habet S.Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 6. verſ. 3. vbi inter cetera, ait Chriſtum eminere ſuper retia, id eſt, peccata, quia ſolus ab iis immunis eſt, ideoque aliorum omnia diſſoluit: *Plena,* inquit, *erant omnia laqueis, referta retibus. Audi dicentem: In via hac qua ambulabam, abſconderunt ſuperbi laqueum mihi. Et in libro Sapientiæ Sirach moneris, vt cognoſcas quia in medio laqueorum ambulas. Quot vitia, tot retia; quot peccata, tot laquei hereditarij iam te nexus tenebant. Venit ad laqueos Ieſus, vt Adam ſolueret. Venit liberare quod perierat.*

Mundus & laqueis & retibus plenus.

S. Anton.

Hinc S. Antonius vidit totum mundum laqueis obtenſum, in quos incidebant animæ è terra in cælum auolantes, iiſque capiebantur velut aues & piſces reti; qua de cauſa ingemiſcens & exclamans: *Domine quis euadet hos laqueos?* Audiuit *Humilitas.* Ita S. Athanaſius in eius vita.

Christus à nobis quaſi ſe occultat aliquando.

Rurſum ſicut parentes & magiſtri ſimulant ſe abire, ac deinde poſt oſtium & parietem ſe abſcondunt, vt per rimas, & cancellos vel clathros videant quid filij & diſcipuli agant, cùm ſe liberos, & à nemine obſeruari putant, ac ſi modeſtos ſtudiis intendere conſpiciant, eos præmiant; ſin verò libris abiectis garrire, ludere, pugnare cernant, eos caſtigant: ſic pariter Chriſtus in cælum abiens, ibi quaſi ſe abſcondit, indeque omnia noſtra facta, dicta, cogitata per rimas intuetur, vt videns omnes à nemine videatur, hoc fine, vt benè operantes præmiet, malè agentes puniat. Inſuper Chriſtus animæ ſubinde ſe præſentem oſtendit per gratiam & conſolationem, quâ eam mulcet, tumque anima hilariter fertur ad omne bonum; nam vt ait S. Bernard. *Suauiter equitat, quem gratia Dei portat;* quandoque verò ab anima quaſi abit, ſeſeque abſentat, dum eam in mentis deſolatione, ariditate, tentatione relinquit, vt videat eius certamen: quòd ſi illam in bono conſtantem viderit, illicò accurrit, ſuccurrit & conſolatur. Sic S. Antonium in atroci cum dæmonibus formâ luporum, leonũ, tigridum, aſpidum & ſerpentum apparentibus luctâ, ad modicum tempus quaſi deſeruit, ſed eo generosè certante, illico in luce fulgida apparuit, eoque conquerente ac dicente: *Domine vbi eras?* reſpondit: *Antoni, ego hic aderam, teq́; certantem videbam.* Ita S. Athanaſius in eius vita. Sic S. Stephanus luctans cum Iudæis, *intendens in cælum vidit gloriam Dei, & Ieſum ſtantem* (ad pugnandum pro eo) *à dextris Dei.* Actor. 7.

S. Antonius.

Myſticè.

Myſticè Iuſtus Orgelitanus: Chriſtus, inquit, proſpexit per feneſtras & cancellos, cùm lanceâ perforato latere, & egrediente ex eo ſanguine & aqua, Eccleſiæ contulit Sacramenta.

Symbolicè.

Symbolicè per parietem Origen. Theodor. & Philo accipiunt S. Scripturam: per illius enim litteram, quaſi parietem cancellatum inſpicimus Deum in illa latentem & loquentem, ac Deus per illam nobis loquitur, nos inſtruit, conſolatur, exhortatur, roborat, &c. Hinc Philo Carpath. per parietem accipit legem, per feneſtras Prophetas, per retia Apoſtolos, quibus dixit Chriſtus; *Venite poſt me, faciam vos fieri piſcatores hominum.* Matth. 4.

Rurſum idem Origen. & S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 2. v. 3. per parietem accipiunt ſtructuram bonorum operum: hanc enim occultè Chriſtus intuetur, dirigit, promouet & perficit. Tres Patres verò apud Theodor. per cancellos ſiue retia accipiunt virtutum connexionem; hæ enim inter ſe mutuo contextu munitæ, arcent volucrum, id eſt, dæmonum ingreſſum.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

CHriſtus in vtero B. Virginis incarnatus, quaſi poſt vteri parietem aſpiciebat ipſam, & ab ipſa ſentiebatur & aſpiciebatur. Rurſum Chriſtus ex vtero matris intuitus S. Eliſabetham & S. Ioannem Baptiſtam, eos impleuit Spiritu ſancto, quo factum eſt, vt S. Ioannes in vtero Eliſabethæ abſconditus, agnouerit Chriſtum in vtero B. Virginis latentem, eumque coluerit & adorarit, iuxta illud: *Ecce enim vt facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo.* Lucæ 1. verſ. 44.

Tropol. cancelli, compunctio.

Tropologicè S. Bernard. ſerm. 56. per cancellos, qui anguſtiores ſunt accipit compunctionẽ: per hanc enim & in hanc reſpicit ſponſus: *Quia cor contritum & humiliatum Deus non deſpiciet.* Pſal. 50. per feneſtras verò, quæ latiores ſunt vocem exultationis & laudis: *Quod ſi,* inquit, *interdũ corde dilatato in charitate pro conſideratione diuinæ dignationis, ac miſerationis libet animum laxare in vocem laudis & gratiarum actionem. Puto me non iam anguſtam, ſed ampliſſimam ſtanti poſt parietem ſponſo aperire feneſtram, per quam (ni fallor) tantò libentiùs reſpicit, quanto ampliùs ſacrificium laudis honorificat.* Similia habet Theodoretus.

Feneſtra laus & gratiarũ actio.

Anagogicè.

Anagogicè Chriſtus in hac vita ſtat poſt parietem carnis noſtræ, at in morte eo diſſoluto clarè ſe animæ noſtræ facie ad faciem videndum fruendumque exhibebit. Ita Origen. Caſſiod. Beda, & S. Auguſt. 13. Confeſſ. c. 10. Audi S. Bernard. ſerm. 56. *Peccata noſtra,* inquit Iſaias cap. 59. *ſeparant inter nos & Deum. Et vtinam vnus mihi tantùm obſtet paries corporis, ſolùmq; obicem pariat id quod eſt in carne peccatum, & non multæ interſint maceriæ vitiorum. Vereor enim ne etiam præter illud quod in natura eſt, quam plurima de propria iniquitate adiecerim, quorum à me interiectu nimium elongauerim ſponſum; ita vt ſi verum dicere velim, poſt parietes magis mihi illum ſtare fatear, non poſt parietem.* Et pluribus interiectis: *Nil tale verendum erat animæ Pauli, cui aſpectu & amplexu dilecti vnus tantummodo paries obſiſtebat, videlicet lex peccati, quam inueniebat in membris ſuis. Ipſa eſt carnis concupiſcentia, qua carere omnino non potuit donec in carne fuit. Hoc ſanè vno interiectio pariete, non longe peregrinabatur à Domino. Vnde & optabat clamans: Quis me liberabit de corpore mortis huius? ſciens ſe mortis compendio continuò ad vitam peruenturum.*

VERS.

VERS. 10. *En dilectus meus loquitur mihi: Surge, propera amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni.*

HEbr. eſt *Reſpondit dilectus meus, & dixi mihi: Surge tibi,* &c. *veni tibi;* vbi bis τὸ *tibi* redundat. Senſus enim eſt, *ſurge & veni.* Nota τὸ *reſpondit* ſubindicat ſponſam, cùm aduertiſſet ſponſum ſtare poſt parietem, & per cancellos proſpicere, ſubmiſſis verbis, vel nutibus aut geſtibus eum inuitaſſe, vt domum ingrederetur, & coram cum ea colloqueretur. Sponſus huic inuitationi reſpondit, ſe nolle domum ingredi, ſed potiùs ſponſam ad ſe foras euocare in agrũ & vineam, quòd iam ver appetat, in quo omnia vireant & floreant: quare tempus eſſe ruſticandi, vites putandi, groſſos colligendi, &c. Porrò S. Bernard. ſerm. 57. *Venit* (ſponſus) inquit, *in angelis, accelerat in Patriarchis, appropiat in Prophetis, adeſt in carne reſpicit in miraculis, alloquitur in Apoſtolis. Vel ſic: Venit affectu & ſtudio miſerendi, accelerat ſubueniendi zelo, appropiat humiliando ſemetipſum, adeſt præſentibus, proſpicit in futuros, loquitur docens & ſuadens de regnò Dei. Sic ergo eſt aduentus ſponſi.* Pergit deinde S. Bernard. docere, quàm vigilanter ſponſi aduentum cum ſponſa obſeruare debeamus. Qui enim cum Pſalte dicit: *Oculi mei ſemper ad Dominum; & quia prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, nonne hic accipiet benedictionem à Domino, & miſericordiam à Deo ſalutari ſuo? Viſitabitur profectò frequenter, nec vmquam ignorabit tempus viſitationis ſuæ quantumlibet is, qui in ſpiritu viſitat, clandeſtinus veniat & furtiuus, vtpote verecundus amator.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Chriſtus hic Apoſtolos euocat ex Iudæa ad Euangelium diſſeminandum Gentibus.

CHriſtus ſponſam Eccleſiam in lectulo quieſcentem, id eſt, Apoſtolos poſt aſcenſum ſuum in cælum, in Sion recluſos & orationi vacantes in Pentecoſte miſſo Spiritu ſancto euocat vt foras prodeant, ac Euangelium audacter & alacriter in Iudæa, & deinde per totum orbem prædicent. Ait ergo: Surge è lectulo quietis tuæ, ſat lecto ſomnoque datum, propera ad euangelizandum *Amica mea,* id eſt, ſponſa mea, *veni* ad proficiendum per Iudæam & ceteras prouincias, vt animas mihi lucreris, & omnes Gentes ad me, meamque fidem, & cultum adducas; conuenit enim te mihi ſponſo tuo eſſe ſimile, qui à Patre ſum miſſus in mundum euangelizare regnum Dei, vti prædixit Iſaias c. 61. 1. *Spiritus Domini, inquit, ſuper me, eò quod vnxit me, ad annuntiandum Gentibus miſit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam & clauſis apertionem, vt prædicarem annum placabilem, & diem vltionis Deo noſtro, vt conſolarer omnes lugentes.* Hoc ergo fuit aureum Euangelij ſæculum, quod ferreo

A reo legis Moſaicæ æuo, iugoque ſucceſſit, quo proinde inuitatur Eccleſia, id eſt, Apoſtoli, virique Apoſtolici ad intrepidè & ardenter euangelizandum vbiuis gentium.

COLVMBA MEA] Apoſtoli euangelizantes comparantur columbis. Primò, ob candorem, ſimplicitatem, iuxta illud Chriſti: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes; & ſimplices ſicut columbæ.* Secundò, ob velocitatem, quia celerrimè totum orbem euangelizando peruolarunt. Tertiò, ob fidelitatem; columba enim columbo ſuo quaſi coniugi aſſociata, ei fidem ſeruat, nec alium aſpicit. Sic Apoſtoli fuêre fideles Chriſto in fame, ſiti, perſecutione, &c. vſque ad mortem & martyrium. Quartò, ob fœcunditatem: columba enim ſingulis menſibus oua, fœtuſque parit, cùm ceteræ aues ſemel dumtaxat in anno pullos procreent.

Apoſtoli ſimiles columbis. Primò, Secundò. Tertiò. Quartò.

B Sic Apoſtoli plurimos filios peperêre Chriſto. Nam *in omnem terram exiuit ſonus eorum.* Pſal. 18. Vnde eos præuidens Iſaias capit. 60. 8. admirans exclamat: *Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas?* Vide ibi dicta. Quintò, columba puritatis, caſtitatis, & innocentiæ eſt ſymbolum. Columba enim cœnum horret, nec aquam bibit niſi puram & elimem. Vnde Varro de Re ruſtica libr. 3. cap. 7. *Aquam, inquit, puram eſſe oportet quæ influat, vnde bibere & ſe lauare poſſint columbæ: permundæ enim ſunt hæ volucres.* Sextò, columba indulgentiſſima eſt erga fœtum & prolem: vnde ipſa eſt viua imago piæ matris Eccleſiæ erga omnes, præſertim verò erga filios & domeſticos fidei, quos genuit per lauacrum regenerationis. Etenim (vt tradunt ij, qui de rerum natura ſcripsêre) columba ſeſe ad fouendos fœtus

Quintò. Sextò. Columba ſe propullis explumat.

C etiam explumat. Nam ſæuiente frigore nidificans, & partum nido immittens, ſuas plumas etiam nõ grauatur auellere, vt paruuli fœtus molliùs incubent. Quo fit, vt ipſa ſæpè mater gelu contabeſcat.

Idem facit Eccleſia. Audi Paulum 1. Theſſal. 1. *Cum poſſemus vobis oneri eſſe, vt Chriſti Apoſtoli, facti ſumus paruuli in medio veſtri, tamquam ſi nutrix foueat filios ſuos. Ita deſiderantes vos, cupidè volebamus tradere vobis non ſolùm Euangelium Dei, ſed etiam animas noſtras, quoniam chariſſimi nobis facti eſtis.*

FORMOSA MEA] Apoſtoli fuêre formoſi omni gratiâ, decore virtutum, ideoque euangelizando omnes ad ſe & Chriſtum pellexerũt iuxtà illud: *Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.* Rom. 10. 5. & Iſaiæ 52. 7. Vide ibi dicta. Præclarè S. Ambroſ. libr. de Iſaac

Apoſtoli formoſi.

D & Anima cap. 4. *Surge, inquit, veni proxima mea, id eſt, ſurge à delectationibus mundi, ſurge à terrenis, & veni ad me, quæ adhuc laboras & onerata es, quia ſolicita es, quæ ſunt mundi. Veni ſupra mundum, veni ad me, quia ego vici mundum: veni prope me iam pulchra æternæ vitæ decore, iam columba, id eſt, mitis, & manſueta, iam tota plena gratiæ ſpiritalis.* Et S. Bern. ſerm. 17. *Etenim,* inquit, *meritò amica dicitur, quæ ſponſi lucra ſtudioſè at fideliter prædicando, conſulendo, miniſtrando conquirit. Meritò columba, quæ nihilominus pro ſuis dilectis in oratione gemens & ſupplicans, diuinam ſibi non ceſſat conciliare miſericordiam. Meritò quoque formoſa, quæ cæleſti deſiderio fulgens, ſupernæ contemplationis decorem ſe induit, horis dumtaxat, quibus commodè & opportunè id poteſt.* Deinde has tres dotes docet repræſentari per Mar-

Martham miniſtrantem, Lazarum quaſi gementem ſub lapide, & Mariam contemplantem.

Anagogicè.

Anagogicè Origen. hom. 4. ex quatuor. & Iuſtus Orgelit. cenſent hic Eccleſiam in Reſurrectione & die Iudicij à Chriſto Iudice euocari ad cælũ, vt ex militante fiat triumphans. Et S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 6. v. 3. ita Chriſtum animam è corpore ad ſe in cælum inuitantem inducit: *Surge à mortuis exurge à vinculis, quibus circumdata tenebaris: exurge, quia ego reſurrexi tibi. Solue vincula iniquitatis; quia ego iam ſolui tibi. Veni, quia iam retia tibi ſoluta ſunt. Virgo peperit, puer natus ex virgine eſt. Nihil debes muliebri hereditate, quia quaſi filius mulieris non tenetur. Cerne medium parietem maceriæ iam ſolutum, qui internorum affectuum concordiam diuidebat, & in diuerſum excitabat diſſenſionem corporalium paſſionum. Veni ergo ſecura, vt iam me non per retia videas, ſed facie ad faciem, vultibus amatoriis dilecta potiaris.*

S. Hieronymus deſcribens mortem S. Paulæ in eius Epitaphio: *Statim, inquit, vt audiuit ſponſum vocantem: Surge, veni proxima mea, ſpecioſa mea, columba mea: Quoniam ecce hyems tranſiit & receſſit, pluuia abiit ſibi; Læta reſpondit: Flores viſi ſunt in terra, tempus ſectionis aduenit.* Et: *Credo videre bona Domini in terra viuentium.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

PRimò, Chriſtus animam piam à ſomno ſuæ commoditatis, negligentiæ & puſillanimitatis excitat, iubetque ſurgere, vt ſublimiores charitatis & virtutum gradus conſcendat, ad altiora tendat, ac ſemper in Dei gratia, amore & obſequio proficiat. Perfectio enim huius viæ & vitæ conſiſtit in continuo & perpetuo profectu; vt ſcilicet iuſtus Deum vocantem ſequatur, indieſque magis ac magis eius puritati ac ſanctitati aſſimilare ſe conetur, itaque quietem perennem & coronam gloriæ illuſtriorem mereatur accipere in cælis: *Surge* ergo, id eſt, attollere more ſurgentis in altiora contende, currens propera, & vt columba in nidum conuola per charitatis incrementa. O ſponſa verè formoſa, cui & virtutum decor, & actuum expeditio venuſtatem conciliant. Gradere, & ad me veni, hoc eſt, *Specie tua & pulchritudine tua proſpere procede.* Hoc eſt quod ait Pſaltes: *Beatus vir, cuius eſt auxilium abs te, aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lachrymarum, in loco quem poſuit. Etenim benedictionem dabit legiſlator. Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus Deorum in Sion.* Pſalm. 83. 6.

Quò quis ſanctior eſt, eò ad maiorem ſanctitatem aſpirat.

Quare quo quis ſanctior eſt, eò magis ad maiorem ſanctitatem aſpirat, & ſtrenuè contendit. Signum enim minoris ſanctitatis, imò deficientis & pereuntis ſanctitatis eſt, nolle in ea progredi, ſed velle in ſuo ſtatu graduque conſiſtere, quod eſt impoſſibile; nam nolle proficere, eſt velle deficere, vti docet S. Bernard. epiſtol. 254. vnde S. Paulus poſt tot agones & curſus: *Fratres,* inquit, *ego me non arbitror comprehendiſſe: vnum autem, quæ retro ſunt obliuiſcens, ad ea vero, quæ ſunt priora ex-*

A *tendẽs me ipſum, ad deſtinatum perſequor, ad brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto.* Et ſubdit: *Quicunque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus.* Et Rom. 12. 11. *Sollicitudine,* inquit, *non pigri; ſpiritu feruentes, Domino ſeruiẽtes:* Ita Origen. hom. 2. *Cur ait, ſurge? cur, propera? Ego pro te ſuſtinui rabiem tempeſtatum, ego fluctus, qui tibi debebantur excepi. Triſtis eſt facta anima mea propter te vſque ad mortem: ſurrexi à mortuis, fractis mortis iaculis, & inferni vinculis diſſolutis. Ideò dico tibi, ſurge & veni.* Et Nyſſen. hom. 5. *Surge,* inquit; *veni proxima mea, ſpecioſa mea, columba mea. Audit iuſſum, verbo confirmatur, excitatur, accedit, appropinquat. Pulchra redditur, columba nominatur: pulchra, quia appropinquans ad Deum, inſtar ſpeculi imaginem in ſe ſuſcepit diuinæ pulchritudinis: columba verò, quia pulchra ob ſuſceptam ſancti Spiritus imaginẽ: Amica fit anima cognoſcendo Deum: formoſa, Chriſti humilitatem ſeruando: columba verò efficitur, quia nihil de terrenis*
B *cupiditatibus abſque cibo viliſſimo indumentoque corporis requirendo ſed ſemper columbarum ſimplicitatẽ tenens; Spiritui ſancto ſe conſociat.* Et S. Greg. *Propter fidem,* inquit, *Chriſtus ſponſam ſuam amicam vocat, columbam propter ſimplicitatem, formoſam propter operationem,* &c. *Hanc itaque hortatur vt ſurgat & veniat, quia dignum eſt, vt quicumque ad amorem Chriſti properat, carnis torporem quantum poteſt, abiiciat, & ſe ad æterna conſequenda celeriter accingat.*

Hic anima à contemplatione euocatur ad actionem.

Secundò, Caſſiod. Beda & S. Anſelm. cenſent hic animam euocari ab otio contemplationis ad negotium actionis, à quiete ad luctam & puluerem, à ſorte Magdalenæ ad ſortem Marthæ, vt proximorum ſaluti ſe impendat, illoſque ſimiles faciat & ad cælum perducat. Audi S. Bernardũ ſerm. 57. *Denique audit ſponſa, vt ſurgat & properet,*
C *haud dubium quin ad animarum lucra. Hoc ſiquidem vera & caſta contemplatio habet, vt mentem quam diuino igne vehementer ſuccenderit, tanto interdum repleat zelo & deſiderio acquirendi Deo, qui eum ſimiliter diligant, vt otium contemplationis pro ſtudio prædicationis libentiſſimè intermittat: & rurſum potita votis aliquatenus in hac parte, tantò ardentius redeat in idipſum, quantò ſe fructuoſius intermiſiſſe meminerit; & iterum ſumpto contemplationis guſtu, valentiùs ad conquirenda lucra ſolita alacritate recurrat.*

Chriſtus non imperiosè mandat, ſed ſuauiter inuitat.

Porrò notat S. Bernardus ſerm. 58. non dici *vade,* ſed *veni,* (imò Nyſſen. legit *veni ſponte:* licèt enim τὸ *ſponte* non ſit in Hebræo, tamen ſubintelligitur) quia Chriſtus non imperiosè mandat, ſed ſuauiter inuitat ad labores vitæ actiuæ. Quærit deinde Bernardus, cur, ſponſus, qui paulò antè vetuit ſponſam à ſomno excitari, mox ipſe
D eam à ſomno excitet & euocet ad labores, ſicut Chriſtus in paſſione modicum indulgens ſomnum Apoſtolis longa vigilia grauatis, illico eum abrupit dicens: *Surgite, eamus: Ecce appropinquat qui me tradet.* Matth. 26. 45. ac reſpondet: *Agnoſcite,* inquit, *viciſſitudines ſanctæ quietis, ac neceſſariæ actionis: & quia non ſit in hac vita copia contemplandi, nec diuturnitas otij, vbi officij & operis cogentior vrget inſtantiorque vtilitas. More igitur ſuo ſponſus vbi dilectam paululum in ſinu proprio quieuiſſe perſentit, ad ea denuò quæ vtiliora viſa ſunt trahere non cunctatur. Non tamen quaſi inuitam; nec enim quod fieri vetuit, faceret vllatenus ipſe: ſed trahi ſanè à ſponſo ſponſa eſt, ab eo accipere deſiderium bonorum operum, deſiderium fructificandi ſponſo; quippe cui viuere ſponſus eſt, & mori lucrum.*

Ana-

Anagogicè. Columba ſymbolum contemplationis. Exempla.

A Anagogicè Columba ſymbolum eſt vitæ cōtemplatiuæ,cæleſtis,& beatæ. Vnde Varro lib.3. de Re ruſtica *columbam* dictam cēſet *à columinibus* (lego cum Aldrouando *culminibus*) villæ, in quibus degere ſolet. Hinc in vita S.Marinæ legimus, columbam ei in martyrio coronam impoſuiſſe,ac dixiſſe: *Pax tibi ancilla Dei:nunc conſide,cæleſtem coronam accipiens è manu Altiſſimi.* Ruſum angelus ſpecie colūbæ animam S. Amatoris detulit in cælum,vti narratur in vita S.Germani c. 5.S.Benedictus vidit animam S. Scholaſticæ ſororis ſuæ ſpecie columbæ aſcendere ad cælum, vti habet eius vita. Anima quoque S.Spei Abbatis vt columba euolauit ad ſuperos, vt *Deus ex hac ipſa ſpecie oſtenderet, quàm ſimplici corde ei vir ille ſeruiſſet*, ait S.Gregor.lib.4. Dialog.c.10.Sic & B. B Beatricem Eſtenſem columba fixo oculo intuita,tranſitus ex hac vita ad cæleſtem illi fuit prænuntia, vti refert Bernardus Scardionius in eius vita.Sic & S. Fabiani capiti columba inſidens, cum Pontificatu digniorem,ideoque eligendum denuntiauit. Eadem S.Chryſoſtomi miſſam celebrātis ceruici inſidens, eius ſanctitatem vitamque cæleſtem declarauit. S. Radegundis inuocata à naufragis,columbæ ſpecie nauim circumuolitans, eos periculo exemit, vt habet eius vita. Plura huiuſmodi columbarum exempla recenſet Aldrouandus in columba pag. 404. & ſeq. Denique in Chriſti baptiſmo, Spiritus ſanctus ſpecie columbæ in ipſum è cælo dilapſus requieuit.Lucæ 3.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B.Virgine.

Maria & Eua antitheſis.

RVpertus cenſet his verbis ſignificari ingens deſiderium Verbi ad carnem ex B. Virgine aſſumendam, ac proinde iis eam inuitari,vt angelo Gabrieli illam annuncianti illicò conſenſū præbeat, *Tu*, inquit, *amica mea per humilitatem, columba mea per charitatem, formoſa mea per caſtitatem;*&c. *Veni ergo Maria,veni; nam Eua ad latebras fugit. Veni,& crede angelo euangelizanti:nam Eua credidit ſerpenti ſuſurranti. Veni & contere caput ſerpentis: nam Eua & capite illecta,& ventre oblectata, &* D *cauda eſt obligata ſerpentis.Veni & dic:Ecce ancilla Domini. Nam Eua ſe abſcondens pariter & defendens:ſerpens,ait,decepit me & comedi.Hæc eſt vox dilecti mei, & hoc loquitur mihi:Surge,propera & veni. Surge per fidem,propera per ſpem,veni per charitatem.*

Rurſum hiſce verbis: *ſurge propera*, Chriſtus euocat B.Virginem,primò, vt licèt grauida, ſurgat & abeat in montana cum feſtinatione ad ſalutandum Eliſabeth,eique ſeruiendum. Ad hæc vt contendat in Bethlehem, ibique pariat Chriſtum, vtpote in patria Dauidis, & in domo panis:Chriſtus enim eſt panis angelorum, æquè ac hominum.

Denique hiſce verbis multi cenſent Chriſtum ſuauiſſimè matrem in morte inuitaſſe ad ſe in cælum:quare ipſam non dolore,ſed Chriſti deſiderio & amore ſanctiſſimam animam efflaſſe.

VERS.11. *Iam enim hyems tranſijt,imber abijt & receßit.*

VERS. 12. *Flores apparuerunt in terra noſtra, tempus putationis aduenit: vox turturis audita eſt in terra noſtra.*

ESt periphraſis veris & vernæ amœnitatis, ad quam ſponſus ſponſam è lectulo euocat in agros & vineas ad earum culturam.In vere enim hyems cum ſuo frigore,niue gelu & imbre trāſiit:flores apparent:putantur vites & frutices; turtures, ceteræque aues cantillant: Turtures enim tota hyeme ita in antris ſe abdunt, vt nemo ſit, qui hyeme turturem ſe vidiſſe aſſerat, teſte Ariſtot.lib.8.hiſtor.Anim.cap.16. quare vbi turtur apparet, certum eſt ſignum tranſiiſſe hyemem, & incipere ver: ſimili modo ver pingit Ouidius lib.1.Faſtor.

Turtur, ſignum veris.

Indicia veris.

Omnia tunc florent tunc eſt noua temporis ætas,
Et noua de grauido palmite gemma tumet.
Et modo formatis operitur frondibus arbos,
Prodit & in ſummum ſeminis herba ſolum.
Et tepidum volucres concentibus aëra mulcent,
Ludit & in pratis,luxuriatq́; pecus.
Tunc blandi ſoles,ignotaq́; prodit hirundo,
Et luteum celſa ſub trabe fingit opus.

Flores accipe non vitium, ſed violarum,hyacin- C thorum,tuluparum,&c. Vites enim non florent antequam putentur. Hebr. enim eſt נִצָּנִים *nitſtſanim*, quæ vox non tantùm *flores*, ſed & prima germina, ſiue primas baccas & gemmas ex ſtirpibus & fruticibus progerminantes ſignificat, quales hic etiam in vitibus accipi poſſunt. Pro *putationis* Hebr.eſt זָמִיר *zamir*,quod Vatablus,aliique Hebraizantes vertunt *cantillationis*; in vere enim cantillant philomelæ ceteræque aues. Radix enim זָמַר *zamar*, propriè ſignificat putare, ſiue incidere vites & arbores:inde per metaphoram transfertur ad inciſionem muſicam, ſiue ad cantum,quo voces certis flexibus, numeris & tonis inciduntur,vt modulationem gratam auribus exhibeant:Vnde מִזְמוֹר *mizmor* vocatur pſalmus & pſalmodia:hinc & Arabes *zambra* vocāt chorum canentium.Verùm Noſter melius vertit *putationis*, tum quia cantillationem auium ſat ſignificat *vox turturis*, tum quia *putationis* vertunt Septuag. Chald. Aquila & Symmach. tum quia ſponſa inuitatur hic ad culturam vitium,puta ad putationem, vt copioſas vuas & vina proferant: tum denique, quia videmus initio veris putari vites ante æquinoctium vernum, antequam gēmeſcant & floreant, idque vinitori faciendū eſſe docet Plinius lib.18.cap.26. *Putationem*, inquit, *æquinoctio peractam habeto*: Additque id faciendum antequam canere incipiat cuculus: cuculus autem canit initio veris, teſte Ariſtot.libr.9. Hiſtor. animal. cap.49. Vnde Oppianus cuculū appellat primum veris nuntium. Et Columella lib.4.de Re ruſtica cap.10.& 14. *Putandi,ait,duo ſunt tempora: meliùs autem (vt ait Mago) vernum antequam ſurculus progemmet; quoniam humoris plenus facilem plagam, & leuem & æqualem accipit, nec falci repugnat.*

Vites in veris initio putandæ.

Cuculus primus veris nuntius.

Porrò

Porrò noſter Sanchez putationem hanc accipit non vitium, ſed balſami. Arbuſcula enim balſami oſſe vel vitro inciſa ſtillat opobalſamū ſuauiſſimum & odoratiſſimum, teſte Plinio lib. 12. cap. 25. & Hegeſippo lib. 4. 17. Salomonis enim vineæ præſtantiſſimæ erant in agro Engadditano, in quo ſolo olim inueniebatur balſamum: putationem verò accipit pro ipſa lachryma ſeu gutta, quæ putando defluit, putà pro ipſo opobalſamo metonymicè. Hoc autem ſtillat non initio veris, ſed adulto vere, putà ſub ſolſtitium, cùm incipit æſtas. Id rectè competit Chriſtò, qui opobalſamum doctrinæ, charitatis & ſanctitatis ſtillauit in vita, ac ſanguinis & aquæ, quibus abluimur in cruce. Vnde Eccli. 24. 21. ait: *quaſi balſamum non mixtum odor meus.*

Verùm hic videtur agi de initio veris, cùm primùm tranſiit hyems & imber, cumque turtur & aues canere incipiunt: quare potiùs ſimpliciter putatio vitium & fruticum hic accipienda videtur. Fateor tamen hic ver non tantùm incipiens, ſed & proficiens ac adultum, ipſamque æſtatem accipi. Nam Apoſtoli, qui hic notantur, cœperūt prædicare poſt Pentecoſten, vti iam dicam.

Chaldæus de more referens hæc ad Iudæos ex Ægypto liberatos, ſic vertit: *Quoniam ecce tempus ſubiectionis, quod ſimile eſt hyemis, ceſſauit: & anni, quos dixit Abrahæ inter diuiſiones, abbreuiati ſunt: & dominium Ægyptiorum, quod comparatum eſt pluuiæ continuæ, tranſiuit & abiit, & non addetis vltrà videre eos vſque in ſæculum.* Verſ. 12. *Moyſes autem & Aarō, qui comparati ſunt ramis palmarum, apparuerunt, vt ederent miracula in terra Ægypti: & tempus putationis primogenitorum aduenit: & vox Spiritus ſancti redemptionis, quam dixi Abrahæ patri veſtro: Iam enim audiſtis quid dixerim ei, & etiam populum cui ſeruituri ſunt, indicabo ego, & poſtea egredientur cum ſubſtantia magna: & nunc volo facere, quod iuraui ei in verbo meo.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus ſponſus Eccleſiam primitiuam quaſi ſponſam, putà Apoſtolos in Pentecoſte recepto iam Spiritu ſancto euocat, vt vineas, id eſt, Eccleſias Iudææ ac ceterarum Gentium excolāt. Dicit ergo: Iam hyems, id eſt, rigor & timor legis Moyſaicæ, inquit Origen. Theod. & S. Greg. ac frigus geluque infidelitatis Gentium tranſiit, imber errorum & vitiorum abiit, quia ſol vernus, putà Spiritus ſanctus illuxit, qui calore ſuo tam hyemem, quàm imbrem fugauit, ac flante Auſtro gratiæ ſuæ flores ſanctorū, vti fuêre primi credentes, ac martyrum, vt SS. Innocentium, S. Iacobi, S. Stephani, & ſociorum produxit in terra noſtra: tēpus ergo putationis aduenit, quo vos, ô Apoſtoli, Iudæorum & Gentium ignorantiam & infidelitatem, omnemque cupiditatem rerum temporalium gladio fidei amputetis, vt fructus bonorum operum proferant.

Hyems, Rigor legis Moſaicæ. Imber errorum & vitiorum.

VOX TVRTVRIS AVDITA EST IN TERRA NOSTRA] Turtur hic ſolitarius, pudicus & gemēs fuit S. Ioannes Baptiſta, ait Nyſſenus, cuius vox & vita non aliud fuit quàm gemitus & prædicatio pœnitentiæ: *Pœnitentiam*, inquit, *agite; appropinquauit enim regnum cælorū*, Matth. 3. & Lucæ 4. Ioannes ergo fuit finis legis veteris, & exordium Euangelij, iuxta illud Chriſti: *Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem; ex eo enim regnum Dei euangelizatur, & omnis in illud vim facit.* Lucæ 16. 16. Rurſum vox turturis fuit prędicatio S. Petri & Apoſtolorum: Vnde ea audita, Iudęi pœnitentes de Chriſti à ſe occiſi nece, dixerunt: *Quid faciemus viri fratres? Petrus verò ad illos: Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine Ieſu Chriſti in remiſſionem peccatorum veſtrorum, & accipietis donum Spiritus ſancti.* Actor. 2. 37. Idē dixit Cornelio Centurioni, qui primus è Gentibus ad Chriſtum à S. Petro conuerſus, oſtium aperuit Apoſtolis ad obeundum conuertendumque omnes Gentes. Actor. 10. 42. Tempus ergo legis nouæ fuit ver Euangelij, quo Chriſtus quaſi ſol calore gratię ſuæ omnem infidelitatis & concupiſcentiæ hyemem diſcuſſit, floreſque & fructus bonorum operum produxit; vnde tunc apparuerūt flores martyrum, putationes, id eſt, mortificationes & auſteritates religioſorum & Anachoretarum, turtures viduarum & virginū, quæ ſe Chriſti amore caſtrauerūt propter regnum cælorum. Turtur enim caſtitatis eſt exemplar, ait Aponius, S. Bernard. & alij. Imò S. Aug. hom. 33. inter 50. & S. Hier. li. 1. contra Iouin. & S. Ambroſius lib. de Iſaac c. 4. *Vbi*, inquit, *antè impudicitia; ibi caſtitas.* Ita quoque Caſſiodor. Beda, Anſelm. Rupert. & alij. Porrò per flores Origen. accipit quoſlibet credentes, Aponius innocentes pro Chriſto occiſos, S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 6. Apoſtolos: *Boni flores*, ait, *Apoſtoli, qui diuerſorum ſcriptorum, atque operum ſuorum ſuderunt odorem.* Per Turturis vocem accipiunt Apoſtolorum prædicationem Caſſiodorus, Beda, & Rupertus: Pauli, Philo Carpathius: Chriſti, S. Cyrillus lib. 15. de Adoratione: Eccleſiæ Gregorius.

Turtur fuit Ioannes Baptiſta.

Et Apoſtol.

Ver Euangelij.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

PRimò; Chriſtus animam peccatricem euocat ad pœnitentiam & iuſtitiam, dicens: Surge è lecto peccati; iam enim hyems peccatorum, & imber concupiſcentiæ tranſiit: illuxit enim tibi gratia mea, quæ te amore calefaciat, ac pœnitentiæ, virtutumque flores, & fructus producat, vt fias formoſa inſtar columbæ Deo tuo.

Primus ſenſus de anima pœnitente.

Quare notantur hic tres actus Pœnitentiæ, putà contritio per flores; confeſſio per vocem turturis; ſatisfactio per putationem: contritionis enim actus eſt quaſi emicans flos fidei, ſpei, & charitatis, ex quo naſcitur fructus iuſtificationis? Vox turturis eſt confeſſio gemebunda pœnitentis: putatio eſt ſatisfactio, qua per ieiunia, lachrymas, aliaque opera pœnalia caſtigatur præterita culpa, & futuræ occaſio amputatur & ſucciditur.

Tres hic Pœnitentiæ actus pulchrè adumbrati.

Huc facit quòd turtur ſit Pœnitentiæ ſymbolum; nam poſt mortem coniugis perpetuò

Turtur Pœnitentiæ ſymbolum.

gemit & mœret: quare numquam in viridi ramo vti antè, ſed ſemper in arido reſidet, numquam in aqua ſeipſam inſpicit, ne comparis ſui mortui imago, & memoria ſibi occurrat; nec aquam claram & elimem vti antè, ſed turbidā & limoſam bibit, imò aquam limpidam pede turbat antequàm bibat, vti tradunt Phyſici, & ex iis Sanchez. Vnde Baptiſta Mantuanus:

Sicut vbi amiſſo thalami conſorte, per agros
Sola volat turtur, viridis nec potat in vndis,
Ne comitis priſci triſtetur imagine viſâ,
Nec viridi poſthac fertur conſidere trunco.

Secundò. anima ſancta.

Secundò, Chriſtus euocat animam ſanctam ab otio & torpore, ad ſtudium virtutis, & bonorum operum, ſcilicet vt producat flores eleemoſynæ, putationem ieiunij & mortificationis, ac vocem turturis, id eſt, orationem & meditationem, item pios gemitus, & ſuſpiria ex corde deuoto, & amoris pleno inſtinctu columbæ, id eſt, Spiritus ſancti, manantes, de quibus ait Apoſt. Rom. 8. 26. *Ipſe Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Vnde S. Bernardus ſerm. 59. *Vox turturis,* inquit, *quare non turturum? Forte Apoſtolus ſoluit, vbi ait quia ipſe ſpiritus poſtulat pro ſanctis gemitibus inenarrabilibus. Ita eſt, ipſe inducitur gemens, qui gementes facit, & quamuis multi ſint, quos ita gemere audiſ, vnius per omnium labia vox ſonat.*

Turturſilentij & ſolitudinis ſymbolum.

1. Addit turturem notare amantes ſilentij & ſolitudinis, & conſequenter orationis & gemitus: turtur enim amat ſolitudinem. In ſolitudine enim Chriſtus loquitur ad cor, ait Origenes, imò Oſee cap. 2. Porrò quomodo mortificatione iugi & continuâ, mortificandæ ſint cupiditates, ex inſolita natura corrupta ſemper repullulantes, pulchrè docet S. Bernard. ſerm. 58. Inſuper, vt ait S. Ambroſ. lib. 2. Apol. Dauid c. 3. *Eſt hyems non temporis ſed mentis, quæ agrum animæ ſæcundum omni flore deſpoliat, quando animo frigus illabitur, quando vapor animi euaneſcit, quando ſoluitur vigor ſenſus, quando nimius humor exundat in mentem, quando interior caligat aſpectus.* Hyemem hanc graphicè depingit Nyſſen. homil. 5. vbi & ait, animam ſanctificatam per Chriſti gratiam proferre flores virtutū, fructum verò prolaturam in tempore ſuo. Sic & Caſſiodor. Origen. Beda, Anſelmus, Bernardus, per flores accipiunt virtutes, putà virtutum primordia.

Tertiò. de ſuſpirante ad Deum.

Tertiò, vox turturis eſt gemere, & gemendo ſuſpirare ad Deum. Vnde Virgil.

Nec gemere aëria ceſſabit turtur ab vlmo.

2. Turtur enim caſtiſſima, aſſiduè perſtans in gemitu defuncto compare ſuo, perſeuerantis amoris ſimulachrum eſt, vt docet S. Baſil. homil. 8. Hexam. S. Ambroſius libr. 5. Hexam. 13. ac Nazianz. Orat. ad Virginem, ait:

——Turtur viduata marito,
Extinctum aſſiduo gemitu luctuq; requirit.
O verè ſapiens volucris!

Ita ad Deum gemit, ſuſpirat & anhelat S. Augu. in Meditat. præſertim cap. 36. vbi inter alia ait: *Da mihi euidens ſignum amoris tui, irriguum lachrymarum fontem iugiter emanantem, vt ipſæ quoque lachrymæ, tuum in me teſtentur amorem, ipſæ prodant, ipſæ loquantur, quantum te diligit anima mea, dum præ nimia dulcedine amoris tui, nequit ſe à lachrymis continere, &c. Da mihi irriguum ſuperius & irriguum inferius, vt ſint mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte.*

Anagogicè.

Anagogicè, euocatur hic anima ſancta, ab exilio huius vitæ ad cæleſtem patriam & gloriam; dicit ergo ei Chriſtus: Veni in thalamum meum ſponſa mea, ô anima ſancta, iam hyems torpidæ mortalitatis tranſiit, imber fluxæ concupiſcentiæ, æquè ac ærumnarum, perſecutionum, angorum, ſollicitudinum, quæ in hanc vitam aſſiduè quaſi imber è cælo in homines copiosè depluit, iam abiit & receſſit; flores cæleſtis gloriæ iā apparent, tempus putationis, quo ſcilicet omnes vitiorum & miſeriarum radices per mortem à te amputentur, aduenit: vox turturis, quâ ingemiſcens ad hanc redemptionem corporis tui multoties ſuſpiraſti, exaudita eſt: veni ergo, ingredere in locum gloriæ, & beatæ immortalitatis. Ita S. Gregorius: *Flores,* inquit, *apparuiſſe in terra dicuntur, quia ſanctæ animæ cùm à corporibus recedunt, in cælo recipiuntur. Et quia in hac vita quamuis hyems fuerit, à bono opere non torpuerunt, mox vt receſſerunt, in terra viuentium gloriosè floruerunt. Benè ergo ſequitur, quod dicit: Tempus putationis aduenit quia quò amplior electorum numerus in cælo congregatur, eò celeriùs reprobi ab Eccleſia tanquam ſarmenta inutilia amputantur, vt mundus citiùs finiatur.* Et paulò poſt: *Quid per turturem niſi Eccleſia? quid per terram ſponſi, niſi vita illa beata deſignatur. Sed vox turturis in terra ſponſi audita eſſe dicitur, quia dum pro deſiderio ſuo ſancta Eccleſia deprecatur à Chriſto in cælo clementiſſimè exauditur.* Sic & Origenes Iuſtus Orgelit. Theodor. & alij, qui per hyemem accipiunt perturbationes & tribulationes huius vitæ; per imbrem, vitiorum procellas. Addit S. Greg. hom. 16. in Ezech. flores eſſe cæleſtis gloriæ prægustus, quos ſancti in hac vita, ac præſertim in morte à Deo hauriunt: *Tunc,* ait, *apparent flores in terra, quia cum de æternæ beatitudinis vita, quædam ſuauitatis primordia prægustare anima cœperit, quaſi iam in floribus odoratur exiens, quod poſtquam egreſſa fuerit, in fructu vberius habebit.*

Porrò S. Ambroſ. ſerm. 6. in pſal. 118. pro *tempus putationis* legit *tempus ſecandi, quo matura,* inquit, *in horrea frumenta conduntur, & qui metit mercedem accipit.* Vnde & Philo Carpath. ait hæc eſſe tempus mortis.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

INitio veris, putà die 25. Martij ſub Æquinoctium, angelus Gabriel annuncians B. Virgini, Chriſti conceptionem, illaque præbente conſenſum, Verbum caro factum eſt. Tunc ergo lōga hyems Prophetarum, & legis duriſſimæ trāſiit, abiit imber peccatorum, iræque & minarum Dei, ac ver iucundiſſimum vernans floribus gratiæ, reconciliationis, & remiſſionis peccatorum, ac apertionis cæli apparuit, cùm ortus eſt ſol iuſtitiæ Chriſtus Dominus: tunc pariter fuit tempus putationis, id eſt gratiæ & pœnitentiæ, per quam amputantur prauæ peccatorum conſuetudines, & noxiæ concupiſcentiarum delectationes præciduntur: per illam enim fit ſpiritualis circumciſio in ſpiritu, cuius illa Iudæorum in carne circumciſio typus fuit & vmbra, Rom. 2.

Rom. 2. Tunc vox turturis, id eſt, caſtiſſimæ Virginis ſuſpirantis ad Chriſti incarnationem, audita eſt: *Ecce*, inquit, *ancilla Domini fiat mihi ſecundum verbum tuum*. Lucæ 1. Ita Rupertus. Rurſum vox turturis fuit exultatio Ioannis in vtero matris, cùm illa à B. Virgine iam à Chriſto grauida ſalutaretur. Lucæ 2. Ad hæc vox turturis fuit vox Annæ viduæ, quæ 85. annorum non recedens à templo, loquebatur de Chriſto omnibus, qui expectabant redemptionem Iſrael, ait Iuſtus Orgelit. Poſſunt quoq; flores Iudææ nūcupari Chriſtus, ait Origen. & Ioannes in vtero matris iam concepti.

Ver tempus vitæ Chriſti. Inſuper Patres cēſent hic deſcribi tempus feliciſſimum, quo Chriſtus in carne (Caro enim & humanitas Chriſti, eſt primaria hic ſponſa Verbi, vt dixi in Procemio cap. 2.) cum Iudæis conuerſatus eſt, ac in vere, putà in Paſchate paſſus eſt & B reſurrexit. Ita Caſſiodor. Beda, Origen. Theodoretus, Nyſſenus, Philo, Aponius, Rupertus, Bernardus ſerm. 58. qui docet tempus hyemis fuiſſe Apoſtolis, à paſſione Chriſti vſque ad aduentum Spiritus ſancti, qui hyems, id eſt, timoris & torporis frigus ſuo charitatis ardore reſoluit, & in ver, æſtatemque diuinam conuertit: per imbrem verò accipit Iudæorum blaſphemias, Phariſaïcas traditiones, Philoſophorum loquacitatem, Hæreticorum erroneas doctrinas, & omnes turbulentos ſpiritus: *Chriſtus*, inquit Bernard. *vt flos è terra ſurrexit & apparuit, & cum illo multa corpora ſanctorum, vt multi flores ſurrexerint, & apparuerint multis*. Vnde Poëta Chriſtianus ver naturæ & Chriſti ita depingit:

Vere pubentes renouantur agri,
Pampino gemmæ rèleunt, viretq;
Frons in arbuſtis, iuueneſcit omni
Gramen in horto.
Verna tempeſtas viget ante tempus,
Omne ver anni decus & venuſtas,
Ver & acceptum ſuperi, ergo eſt
Rebus & horis.
Nuncium cœli Deus ad Mariam
Vere dimiſit, cruce tunc & hoſtes
Vicit infernos: Lacheſiq; ferrum
Chriſtus ademit.

Denique Hugo Victor. ſerm. de Aſſumpt. B. Virginis ſub finem tom. 2. docet vocem turturis eſſe vocem amoris, quo æſtuabat B. Virgo: *Vox turturis, inquit, amori canit & dilectioni, & habet ſingularem dilectionem turtur, cui canit vel præſenti gaudium, vel abſenti affectum. Igitur vox turturis tota de amore, & non nouit aliud præter amorem turtur: & illi* D *ſingularis amor eſt, qui ſoli non adiungit alterum: & æternus, qui nec primo ſecundum. Ergo vox turturis amori cantat, & amoris canticum eſt vox turturis: & ardet corda ad vocem turturis: vnum eſt quod ſonat vox turturis, & ſemper illud ſonat & reſonat, & non faſtidit vnquam. Semper idem canit, qui ſemper idem diligit. Et quis dignus erit audire vocem turturis? In ſolitudine canit, & ſemper ſolitudinem diligit turtur, quia ſingularem dilectionem quærit.* Et paucis interiectis: *O ſpecioſa inter filias Ieruſalem, audiſti vocem turturis, audiſti & intellexiſti. Intus loquebatur, & tu intus eras, ideo audiuiſti & intellexiſti, & dixiſti: vox dilecti mei. Intellexiſti enim quia vox dilecti erat, & de dilectione erat; non enim intellexiſſes niſi dilexiſſes, quia dilectionis verbum erat, & non poterat niſi à diligente intelligi: Di-* A *lectus loquebatur, & dilecta loquebatur, & dilectio commendabatur. Quia ergo vocem dilecti audiſti, & dilectionem intellexiſti: Ne differas vltrà. Surge velociter.*

Cornel. in Cant.

VERS. 13. *Ficus protulit groſſos ſuos: Vineæ florentes dederunt odorem ſuum: Surge, amica mea, ſpecioſa mea & veni.*

FICVS PROTVLIT GROSSOS SVOS: VINEÆ FLORENTES (Symmach. *vitium flos dedit*) DEDERVNT ODOREM SVVM: SVRGE AMICA MEA, SPECIOSA MEA, ET VENI] Septuag. *Arbor fici produxit germina ſua, vites florent dederunt odorem ſuum.* B Pro *floret*, græcè eſt, κυπρίζουσι, id eſt, *cypriſantes*, hoc eſt, inſtar cypri florētes & redolentes. Groſſi vocantur primæ ficus, qui quandoque immaturi decidunt, ſed dant ſpecimen & ſpem maturitatis & perfectionis ceterorum: quandoque maturéſcunt, ſuntque dulces & ſuaues, teſte Columella lib. 5. c. 10. groſſos ergo hic intellige deciduos, vel potiùs maturos ſeniores. Hebr. enim eſt, פַּג *pag*; vnde Latinum *ficus*: *pag* autem nonnulli *Ficus etymō.* Hebræi deriuant à פָּנַק *panac*, eliſa media *Nun*, id eſt, *deliciatus eſt*; ficus enim recentes ſunt deliciæ oris & ſtomachi, præſertim groſſi, ſiue primæ maturæ, de quibus Mich. cap. 7. dicitur: *Præcoquas ficus deſiderauit anima mea*. Pro *florentes*. Hebr. eſt סְמָדַר *ſemadar*, Quod ſignificat florem ſiue folliculum vitis, cum iam granéſcere incipit, ac minuta vuarum grana producit. Ecce quod verſ. C præcedenti dixi hic notari ver non tantùm incipiens, ſed & proficiens ſiue adultum. Nam ficus proferunt groſſos, & vineæ florent ac granéſcunt vere adulto. Nominat præ ceteris arboribus ficum, & vitem quia harum fructus, putà ficus, & vuæ, ſunt ſuauiſſimi & præſtantiſſimi: omnis enim fructus aliarum arborum habet aliquid aquoſi, crudi & incocti, ſola ficus ob calorem nil habet crudi, ſed omne maturum, & percoctum; nec lapillos aut nucleos habet vllos, ſed merum ſuccum, edulem, & ſacchareum, ſiue melleum. Vnde ille ficum aiebat eſſe burſam mellis, hiſce fructibus ſponſus inuitat ſponſam è lectulo in agrum, & vineam.

PRIMVS SENSVS
ADÆQVATVS,
De Chriſto & Eccleſia.

APoſtolis in vere putà in Pentecoſte, & deinceps prædicantibus, ficus protulit groſſos, id eſt, multi Iudæi ad Chriſtum cōuerſi ſunt: & vineæ florentes, id eſt, gentes credere incipientes, dederunt odorem ſanctæ vitæ, famæ, & exempli, ſuum, indeque ſpem magnæ fertilitatis, putà conuerſionis omnium omnino Gentium. Porrò ſicut groſſi nonnulli maturéſcūt, ſed perplures immaturi decidunt; ſic pauci ex Iudæis in fide fuêre conſtantes: perplures enim ex eis à fide defecērunt, & in Iudaiſmum relapſi ſunt: multos enim ex turba Chriſtus prædicando conuertit; ſed maior eorum pars ob metum

Pōtificum & Scribarum defecit, præſertim dum vidit Chriſtum pati, crucifigi, & mori. Similiter Ioannes Baptiſta multos Iudæorum ſuâ auſteritate & efficaciâ prædicandi conuertit, ſed multi ex iis in priſtina ſcelera relapſi ſunt. Vnde Chriſtus Ioannis 5. loquens de Ioanne: *Ille*, ait, *erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluiſtis ad horam exultare in luce eius*, quaſi horariam ſignificās fuiſſe eorum conuerſionem. Quoſdam verò ipſemet Ioannes arguebat non ſincere credentes: *Progenies viperarum*, inquiens, *quis vobis demonſtrauit fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ*, &c.

Porrò de iis, qui Chriſto prædicanti crediderunt, quàm pauci permanſerint fideles, vel ex eo liquet, quòd eo adhuc prædicante multi diſcipulorum abierunt retro, ita vt conuerſus diceret ad duodecim: *Numquid & vos vultis abire?* In paſſionem quoque traditus, etiam ab his ipſis duodecim fuit derelictus, & ferè ab omnibus abnegatus, inclamante fortiter vniuerſâ multitudine Iudæorum ante faciem Pilati: *Tolle, Tolle, crucifige crucifige eum. Sanguis eius ſuper nos*, &c. Matth. 26. Dniq; quā fuerit immaturus ille Iudaïcę pœnitentiæ fructus & groſſus, liquet ex eo quòd ait Paulus Iudæis: *Vobis oportebat primùm loqui regnum Dei, ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos indicatis æternæ vitæ, conuertimur ad Gentes.* Actor. 13. 46. At verò florentes vineæ odorem ſuum dederūt gratiſſimum, quoniam videlicet Gentium populi per orbē vniuerſum diſperſi, qui vſque ad Chriſti aduentum infructiferi, quaſi in hyeme quadam idololatriæ perpetuâ fuerant, ad prædicationem ſanctorum Apoſtolorum ſtatim florere cœperunt, ac florēdo odorem ſuauiſſimum gratiſſimumque in naribus Domini Sabaöth effudêre, qui proinde halitu virtutis & famæ ſuæ, omnia holocauſta & thymiamata legis veteris lōgè ſuperauit. Ita ſanctus Gregor. Nyſſen. Caſſiodor. Beda, Philo, Anſelm. Rupert. & S. Bernard. Idipſum facto repræſentauit Chriſtus cum eſuriens quæreret ex ficu fructus, nec inueniens illi maledixit, dicens: *Numquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum, & areſacta eſt continuò ficulnea.* Matt. 21. 19. ficulnea enim hæc, æquè ac illa, quam herus ob ſterilitatem iuſſit ſuccidi Lucæ 13. 6. repræſentabat Synagogam, putà Iudæorum in fide ariditatem & reprobationem, vti docet S. Hieronym. Gregor. Hilar. cæteriq́ue Patres Græci & Latini vnanimi conſenſu.

Audi S. Ambroſium, lib. 7. in Lucam c. 13. ficum comparantem cum aliis arboribus: *Aliæ*, inquit, *florem ferunt antequam fructum pomaq́, venturæ prænuntio ſui flore deſignāt: hæc ſola ab initio germinat poma pro floribus. In aliis flos decutitur, & poma naſcuntur; in hac poma dicidunt, vt poma ſuccedāt; Ergo priora illa caſſa fructuum, vice floris emergunt.* Deinde idipſum Iudæis & Gentibus applicans: *Specta nunc*, inquit, *cultus & animos Iudæorum qui quaſi primi fructus malè feracis Synagogæ, groſſi labentis ſimilitudine corruerunt, vt manſura ſupra eum noſtri generis poma ſuccederent. Etenim primus Synagogæ populus, quaſi radice operum infirmus arenti, vbertatem ſapientiæ naturalis haurire nō potuit. Et ideo velut inutilis decidit fructus, vt quaſi ex iiſdem clauiculis arboris fructuoſæ, de pinguedine religionis antiquæ, nouus Eccleſiæ populus emergeret. Ergo ille, qui erat, eſſe deſi-*

A *uit, vt iſte inciperet qui non erat. Primi tamen ex Iſraël, quos naturæ validioris ramus extulerat, ſub vmbra legis & crucis, in vtriuſque ſinu, ſucco gemino colorati, groſſi matureſcentis exemplo, pulcherrimorum gratiâ fructuum ceteris præſtiterunt, quibus dicitur: Sedebitis ſuper duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Iſrael.* Matth. 19.

Huc pertinet expoſitio S. Anſelmi: Ficus protulit groſſos ſuos, id eſt, ait, legis veteris præcepta, velut fructus inutiles deciderūt. Nam, vt ait S. Bernard ſerm. 60. *Et verè quid non groſſum in gente illa? Nec actus profectò, nec affectus, nec intellectus: ſed nec ritus, quem in colendo Deum habuit. Nam actus in bellis, affectus in lucris erat totus, intellectus in craſſitudine literæ, cultus in ſanguine pecudum & armentorum.* Subdit deinde perfectam fuiſſe à Sy-

B nagoga Iudæorum hanc groſſorum productionem. *Cùm Chriſtum occidit, tunc completa eſt malitia eius, iuxta quod ipſe eis prædixerat: Implete menſuram patrum veſtrorum. Vnde in patibulo traditurus iam ſpiritum, conſummatum eſt, inquit. O qualem conſummationem dedit groſſis ſuis ficus hæc maledicta, & ſubinde æternâ ariditate damnata!* Et pluribus interiectis: *Ex tunc itaque dici potuit, quia ficus protulit groſſos ſuos, cùm iam videlicet legitima illius populi eſſe cœperunt quaſi in exitu ſuper ſummum, vt nouis (iuxta veterem prophetiam) ſuperuenientibus vetera proiicerentur. Non aliter ſanè quàm quomodo groſſi cadunt, & cedunt ſuborientibus ficubus bonis.* Subdit deinde S. Bernard. Sicut vineæ florentis odore fugantur ſerpentes, ſic feruore primorum Chriſtianorum fugatos eſſe dæmones; additque: *Ceterùm ſi vinea anima, flos opus, odor opinio eſt, fructus quid? Martyrium. Et verè fructus vitis, ſanguis eſt martyris.* Sic &

C S. Gregor. *Ficus*, ait, *protulit groſſos ſuos, quia S. Eccleſia martyres ſuos ad æternam patriam præmiſit.* Sic & Aponius.

Symbol. Ficus eſt Chriſtus & Crux.

Symbolicè; ficus eſt Chriſtus & Chriſti crux: Primò, quia ficus ramos & folia habet rara, vaga & vilia: ita Chriſtus & crux ſpecie externâ, mundanis vilis fuit & deſpectus. Secundò, quia ficus nullos flores emittit, ſed pro floribus illicò dat fructus, eoſq́; dulciſſimos; ſic Chriſtus illicò dedit ſuauiſſimos fructus, cùm Iudæos & Gentes ſaluauit. Tertiò, quia multi cenſent pomum vetitum, quod comedit Adam fuiſſe ficū. Ita Theodoret. Gennad. Iſidor. & alij quos citaui Gen. 3. Decuit ergo Chriſti crucem, vel fieri ex ficu, vel eâ ſignificari, vt ficus quæ mortē dederat inobedienti Adæ illiuſq́; poſteris, vitam daret obediēti

Primò. *Secundò.* *Tertiò.* *Multi cenſent pomum Adamo vetitum fuiſſe ficum.*

D Chriſto & Chriſtianis. Hinc Bellonius, qui terram ſanctam & totum Orientem peragrauit lib. 2. Obſeru. c. 88. ſubindicat materiam crucis Chriſti fuiſſe ficum, quòd hæc arbor frequens in Palæſtina, frequens quoque eſſet in fabrorum officinis, licet alij aliter ſentiant, vti dicam cap. 7. 8. Vites ſunt Apoſtoli, quia vites hæ toto orbe trāſplantatæ, copioſas vuas & vinum conuerſionis Gentium Deo & Chriſto protulerunt.

Materia crucis Chriſti fuit Ficus ex quibuſdā.

Symbolicè rurſum S. Bernard. in Declar. per groſſos accipit dignitates Eccleſiaſticas, quas multi ambiunt; ſed variè, quia groſſi ſunt mox caſuri: *Ficus*, inquit, *protulit groſſos ſuos, quos videlicet perſecutione ceſſante inclyta facta ſit Eccleſia, poſita in ſuperbiam ſeculorum. Quam ſanè excellentiam & ſublimitatem dignitatum congruè ſatis groſſos vocat, vt futura in his moneat quàm præſentia cogitare: groſſi enim*

Groſſi dignitates Eccleſiaſticæ.

enim præſagia ſunt futurorum fructuum: quia quæ videntur temporalia ſunt, quæ autē non videntur, æterna.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

FIcus & vitis fideli cuilibet excolenda, eſt anima: hæc enim, ſi ritè colatur, dabit ficus ſuauiſſimas manſuetudinis, patientiæ, eleemoſynæ, ſuauitatis morum & ſermonum; ac vuas, vinúmque charitatis, quod mentem accendit & Dei amore inebriat. Hinc illud Prouerb. 27. 28. *Qui ſeruat ficum, comedet fructus eius.* Vide ibi dicta. Audi S. Bernard. ſerm. 60. *Dico autem per gratiam Dei, quæ in nobis eſt, & ficus nos habere & vineas. Ficus quidem, qui ſuauiores in moribus ſunt; vineas verò, quia ſpiritu feruentiores. Omnis qui ſe inter nos communiter ſocialiterq́; agit, & non ſolùm ſine querela conuerſatur inter fratres, ſed & multâ cum ſuauitate fruendum ſe omnibus præbet in omni officio charitatis; quidni illum vicem agere ficus conuenientiſſimè dicam?* Et pluribus interiectis: *Iam qui vineæ ſunt, ſeueriores nobis quàm ſuauiores ſe exhibent, in ſpiritu vehementi agentes, zelantes pro diſciplina, vitia acerrimè corripientes, aptantes ſibi congruentiſſimè vocem ſuam: Nónne qui oderunt te Domine oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? Item: Zelus domus tuæ comedit me; & mihi quidem illi in dilectione proximi, iſti in dilectione Dei eminere videntur.*

Ficus ſunt manſueti, vineæ ſunt zeloſi.

Generaliùs Theodoretus per groſſos accipit primos animæ fructus fidei, quos ſequuntur fructus bonorum operum. Porrò qui ſint groſſi S. Bernard. initio ſerm. ſic explicat: *Verè ficus eſt populus fragilis ſpiritu, paruulus ſenſu, animo humilis cuius primi fructus (interim nomini alludamus) groſſi vtique & terreni: Nec enim popularis eſt ſtudij, primùm quærere regnum Dei & iuſtitiam eius; ſed vt ait Apoſtolus, cogitare quæ mundi ſunt, quomodo placeant vxoribus, vel illæ viris: tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi; ſed in nouiſſimis non negamus eos fructus fidei aſſecutos, ſi bonam habuerint nouiſſimam confeſſionem, maximeq́; ſi carnis opera eleemoſynis redemerint. Ergo primi plebium fructus, nec fructus ſunt, non magis quàm ficuum groſſi, qui ad nihil vtiles ſunt, niſi quòd ſecuturi fructus ſunt quidam prænuntij, ſed immaturè cadunt & dant locum maturandis, ipſi minimè habiles ad creſcendum.*

Groſſi primi animæ fructus fidei.

Anagogicè ficus & vitis repræſentant ſuauitatem patriæ cæleſtis: ibi enim nos Deus ficubus cæleſtibus & vino diuino potabit, iuxta illud Chriſti promiſſum: *Et ego diſpono vobis regnum, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam.* Lucæ 22. 30. Et: *Dico vobis, quia non bibam amodò de hoc genimine vitis vſque in diem illum, cùm illud bibam vobiſcum nouū in regno patris mei,* Matt. 26. 29. Hinc & Chriſtus finem mundi, diemq́ue iudicij & reſurrectionis repræſentauit per ficum: *Videte ficulneam,* inquit, *& omnes arbores, cùm producunt iam ex ſe fructum, ſcitis quia prope eſt æſtas; ita & vos cùm videritis hæc fieri, ſcitote quoniam prope eſt regnum Dei.* Lucæ 21. 29.

Anagogicè. Ficus & vitis ſuauitatem Patriæ cæleſtis indicans.

Huc ſpectat verſio Chaldæi, qui hęc refert ad ingreſſum Hebræorum in terram promiſſam vbi quiſque quietus, lætuſq́ue ſedit ſub vite & ficu ſuâ. Hic enim ingreſſus, fuit typus introitus in terram viuentium putà in cælum. Audi Chald. *Cætus Iſrael, qui comparatus eſt præcocibus ficubus, aperuit os ſuum, & dixit canticum ſuper mare caretoſum, & etiam pueri & infantes laudauerunt dominatorem ſæculi linguis: illico dixit eis dominator ſæculi: Surge tibi congregatio Iſrael, dilecta mea & formoſa mea, vade hinc ad terram, quam iuraui patribus tuis.*

Porrò ſicut groſſi præcedunt ficus, earumq́ue fertilitatem prænuntiant: ſic boni virtutis actus prænuntij ſunt dulciſſimorum fructuum, quibus perfruemur in cælo. ita Nyſſenus. Hinc rurſum Origen. homil. 4. ex quatuor per vites florentes accipit angelos, qui *hominibus,* inquit, *largiuntur odorem ſuum, id eſt, doctrinæ & inſtitutionis bonum, quo inſtruunt & imbuunt animas, donec ad perfectionē veniant, & incipiant capaces fieri Dei.* Et poſt nonnulla: *Angelicæ,* inquit, *virtutes, quibus electi quique & beati in reſurrectione ſociabuntur, qui erunt ſicut angeli Dei, ipſæ ſunt florentes vites & vineæ, quæ odorem ſuum vnicuique animæ, & gratiam quam à conditore ſuſcepit priùs, & nunc iterum perditam recuperauit, impertiunt, ſuauitateq́; cæleſtis odoris fœtorem tandem abiectæ ab eis mortalitatis, corruptioniſq́; depellunt.*

Vineæ florētes angeli.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

VInea Domini Sabaoth, domus Iſrael eſt, ait Propheta. Vineæ ergo, id eſt, *Patriarchæ,* inquit S. Bern. *Chriſtum in carne naſciturum & moriturum adorauerunt, at non dederunt odorem ſuum, quia ſecretum ſuum non publicauerunt. Dederunt autem poſtea, cum per ſucceſſiones generationū naſcentem ex ſe Chriſtum ſecundum carnem, partu virgineo ſæculis ediderunt. Tunc planè, inquam, ſpirituales illæ vineæ dederunt odorem ſuum, cum apparuit benignitas & humanitas Saluatoris noſtri Dei, & cœpit præſentem habere mundus, quem pauci adhuc abſentē præſenſerant.* Et poſt nonnulla: *Dictum eſt itaq; vineas dediſſe odorem, ſiue quia fideles animæ bonam de ſe vbique opinionē ſpargunt, ſiue quod palàm facta ſunt mundo oracula & reuelationes Patrum, & in omnem terram exiuit odoratus eorum, dicente Apoſtolo manifeſtè, magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatū eſt in ſpiritu, apparuit angelis, prædicatū eſt Gentibus, creditum eſt mundo, aſſumptum eſt in gloria.* 1. Timoth. 3. Hinc tres Anonymi apud Theodor. per vinearū, id eſt, Eccleſiæ florem intelligūt tres Magos, qui fuêre primitiæ gentium credentiū, dum in Bethlehem venerūt ad Deiparam, ac Chriſto obtulerunt thus quaſi Deo, aurum quaſi regi, myrrham quaſi mortali, & pro hominum ſalute morituro.

Vineæ. Patriarchæ.

SVRGE AMICA MEA, SPECIOSA MEA, ET VENI] Hac iteratione, inquit Nyſſen. ſuſcitatur anima ad progrediendum ſemper in virtute, & proficiendum in ſpiritu. *Neque enim ei,* inquit Nyſſen. hom. 5. *qui verè ſurgit, vmquam deerit ſemper ſurgere, neque ei, qui currit ad Dominum, vmquam conſumetur amplum & latum campi ſpatium, ad diuinum curſum perficiendum. Oportet enim ſemper ſurgere & excitari, & per curſum appropinquando numquam ceſſare. Quamobrem quoties dicit: Surge & veni, toties ad id, quod eſt melius aſcenſioni ea, quæ deinceps ſequuntur, à Verbo adiiciuntur.* Sanctus Bernard.

nard. verò ſerm. 61. *Commendat, inquit, ſponſus mul-* A *tam dilectionem ſuam iterando amoris voces. Nam iteratio, affectionis expreſſio eſt, & quod rurſum ad laborem vinearum ſollicitat dilectam, oſtendit quàm ſit de animarum ſalute ſollicitus. Nam vineas animas eſſe iam audiſti.*

VERS. 14. *Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis; vox enim tua dulcis, & facies tua decora.*

B

COLVMBA MEA IN FORAMINIBVS PETRÆ, IN CAVERNA MACERIÆ. (Hebraicè, *in ſecreto illius gradus, vel ſcalæ.* Vatabl. *in receſſu ſcalarum, vel in abſcondito gradus, id eſt, cochleæ,* id eſt, *Chriſti,* inquit, *per quam ad Chriſtum aſcendemus:*) OSTENDE MIHI FACIEM TVAM] Septuag. Vaticani: *Tu columba mea in tegimento* (S. Ambroſ. & Orig. *in velamento*) *petræ iuxta promurale.* S. Ambroſius ſer. 6. in pſal. 118. *Iuxta præmunitionem.* Complut. *Veni tu columba mea in tegmine petræ.* (Syrus, *in velamine ſepis*) *inhærens antemurali, oſtende mihi aſpectum tuum.* Columbæ enim agreſtes nidificant, non in columbariis vti domeſticæ, ſed in foraminibus rupium & cauernis maceriarum, id eſt, ruderum, lapidum aggeſtorum, murorum dirutorum, q. d. Memento, ô ſponſa, te, æquè ac me eſ- C ſe paſtores rurales, qui inſtar columbæ liberæ & agreſtis, rure in ruinis ædium & rupium commorantur: quare exi è domo & vrbe, ac mecum in agrum perge, vbi lętè ruſticabimur, paſcemur, oblectabimur. Vnde Origenes cenſet hic nō notari terminum *à quo* ſed *ad quem,* putà locum ad quem ſponſa inuitante ſpōſo venire debeat. q. d. Veni vt habites mecum in foraminibus petræ: *Addit,* inquit, *hoc, vt oſtenderet ei locum ad quem venire debeat, qui locus ſub velamento & tegmine ſaxi ſit poſitus: ſit autem idem locus, non tam iuxta murum, quā iuxta promurale quoddam: promurale autem dicitur, cū extra muros, qui ambiunt ciuitatem alius ducitur murus, & eſt murus ante murum.*

Sic ſenſus erit, q. d. Veni, ô ſponſa, & egredere è domo & ciuitate in agros, ibi in vmbroſis ta- D bernaculis in petra excīſis quieti, lætique commorabimur. Sic & Rupertus, & S. Bernardus, quem audi: *Ne timeas, ô ſponſa, quaſi hæc, ad quam te hortamur opera vinearum, negotium amoris impedire, ſeu interrumpere habeat. Erit certè, & aliquis vſus in ea ad id, quod pariter optamus. Vineæ ſanè macerias habēt, & diuerſoria grata verecundis.*

Aptiùs noſter Sanchez cenſet hic notari terminum *à quo*: ſponſa enim euocari è foraminibus petræ ad apertum aërem vinearum; vt liberum ſpiritum ex libero & ſereno cælo trahat. Sponſa, inquit, timida & commoditati ſuæ ſtudēs, propter hyemis immite frigus domi ſe continens, inſtar columbæ in foraminibus petræ ſe abſcondens, horret cæli aperti, ſolique duri quā grauem putat eſſe, inclementiam: non audet ſub dio pernoctare cum ſponſo, cubile amat, & ibi ſe fouet, atque indulget, ſicut in ſuis luſtris nonnullæ feræ, & reptile animantium genus in ſuis A cauernis hyberni temporis incommoda declinant. Ex hoc ergo receſſu atque mollitie ſponſam euocat, affirmans à ſe ſatis eſſe promiſum, ne quid ſit in his nuptiis, quod timere poſſit. Quāuis enim in agro ſubeundi ſint imbres, æſtus, labores, & dolores, imò mors ipſa pro animarum ſalute, tamen hæc omnia dulcia facit amor Chriſti pro vobis crucifixi; atq; ſub felle crucis Deus mel, & manna miræ voluptatis abſcondit: quo guſtato atque explorato ſentiens ſponſa, quàm crux Chriſti ſit dulcis, vltrò ſponſum in agrum laboris & crucis euocat, c. 7.

Porrò Chald. hæc refert ad Hebræos clauſos montibus & rupibus, cùm tranſierunt mare rubrum: *Quando,* inquit, *perſecutus eſt Pharao impius* B *populum domus Iſrael, erat cœtus ſimilis columbæ, quæ clauſa eſt foraminibus petræ, quam ſerpens coarctat intrinſecus, & accipiter coarctat eam extrinſecus: ſic erat cœtus Iſrael clauſus a quatuor partibus mundi; quoniam ante eos erat mare, & poſt eos perſequebatur hoſtis, & à duobus lateribus eorum erant deſerta plena ſerpentibus ignitis, qui mordebant & occidebant veneno ſuo filios hominum: illicò autem aperuit os ſuum in oratione coram Domino, & deſcendit vox de cælis excelſis, & ſic ait: Tu congregatio Iſrael, quæ comparata es columbæ mundæ, & occultata es in clauſura foraminum petræ, & abſconditis graduum, oſtende mibi,* &c.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

C

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus Eccleſiam timore Iudæorum perculſam, & inſtar columbæ in antris petræ latentem, hoc eſt, Apoſtolos in Sion poſt aſcenſum Chriſti deliteſcentes, & orationi meditationique paſſionis Chriſti deditos, miſſo in Pentecoſte Spiritu ſancto, animoſos, forteſque efficiens, foras euocat, vt in publicum prodeant, ibique in agris & villis, ipſi & ceteris ſuam faciem oſtendant, ac vocem prædicationis audiri faciant, vtpote ſibi ſuauem & auditoribus ſalutarem. Sic olim tēpore Decij, Galieni, Diocletiani Im- D peratorum fideles perſequentium, Pontifices & Chriſtiani ſe abſcondebant in antris, cauernis & cryptis, quæ etiamnum extant in Roma ſubterranea, & ſacrum horrorem intuentibus iniiciunt.

Quocirca per foramina petræ ſymbolicè, quinque Chriſti (hic enim eſt petra. 1. Corinth. 10.) vulnera accipiunt Patres, quin & Zacharias cap. 3. 9. vidit lapidem oculatum, cælatum ſculpturā; id eſt, Chriſtum in paſſione inciſum ſuis plagis & ſtigmatibus. Vide ibi dicta. Ita ſanctus Gregorius: *Per foramina petræ,* inquit, *vulnera manuum & pedum Chriſti in cruce pendentis libenter intellexerim, cauernam verò maceriæ vulnus lateris, quod lanceā factum eſt, eodem ſenſu dixerim. Et bene columba in foraminibus petræ, & in cauerna maceriæ eſſe dicitur, quia cùm in crucis recordatione patientiam Chriſti imitatur, dum ipſa vulnera propter exemplum ad memoriam reducit, quaſi columba in foraminibus, ſic ſimplex anima in vulneribus nutrimentum, quo*

Foramina petræ ſunt quinque vulnera Chriſti.

conna-

conualeſcat, inuenit. Poſſunt tamen per foramina petræ incarnationis Chriſti ſacramenta ſignari, & per cauernam maceriæ ipſa protectio angelicæ cuſtodiæ figurari. Et Rupertus; *Videbunt* (ait Zachar. cap.12.) *in quem transfixerunt. Claui enim Chriſti & lanceæ ſunt animæ meæ vulnera, in illis habito & gemo ſicut columba in foraminibus petræ, propter fixuram clauorum; in cauerna maceriæ; propter vulnus lateris, Chriſtus enim eſt petra & maceria, exiſtens enim mortalis & paſſibilis erat maceria, vbi autem reſurrexerit à mortuis, eſt petra ſolidiſſima.* Sic & Caſſiodorus, Beda, Iuſtus, Anſelmus, & Aponius, qui in hiſce Chriſti plagis, ait, abſorptum habitaſſe S. Thomam, cùm apparēte Chriſto poſt reſurrectionem, eaſque oſtendente exclamauit: *Dominus meus & Deus meus.*

Audi S. Bernardum ſerm. 61. foramina petræ, ait, ſunt vulnera Chriſti, nam *Petra Chriſtus. Bona foramina, quæ fidem adſtruunt reſurrectionis, & Chriſti diuinitatem, Dominus meus, inquit, & Deus meus: Vnde hoc reportatum oraculum, niſi ex foraminibus petræ? In his paſſer inuenit ſibi domum & turtur nidum, vbi reponat pullos ſuos. In his ſe columba tutatur, & circumuolitantem intrepida intuetur accipitrem.* Et inferiùs: *Et reuera vbi tuta firmaq́; infirmis ſecuritas & requies, niſi in vulneribus Saluatoris? Tantò illic ſecurior habito, quantò ille potentior ad ſaluandum. Fremit mundus, premit corpus, diabolus inſidiatur; non cado, fundatus enim ſum ſupra firmam petram. Peccaui peccatum grande, turbatur conſcientia; ſed non perturbabitur, quoniam vulnerum Domini recordabor. Nempè vulneratus eſt propter iniquitates noſtras. Quid tam ad mortem, quod non Chriſti morte ſoluetur?* Et pluribus interiectis: *Patet arcanum cordis per foramina corporis, patet magnum illud pietatis ſacramentum; patent viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos oriens ex alto. Quidni viſcera per vulnera pateant? In quo enim clariùs, quā in vulneribus tuis eluxiſſet, quòd tu Domine ſuauis, & mitis, & multæ miſericordiæ? Maiorem enim miſerationem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro addictis morti & damnatis. Meum proinde meritum, miſeratio Domini.* Subdit deinde: *Quanta in his* (Chriſti vulneribus) *multitudo dulcedinis, plenitudo gratiæ perfectioq́; virtutum,* &c. *Sublimis in regno, ſed ſuauis in cruce. In hac me viſione præueniat, in illa adimpleat. Adimplebis me, ait, lætitiâ cum vultu tuo. Vtraque viſio ſalutaris, vtraque ſuauis, ſed illa in ſublimitate, iſta in humilitate. Illa in ſplendore, hæc in pallore: Denique, inquit, & poſteriora dorſi eius in pallore auri. Quomodo non in morte palleſcat?*

Symbolicè rurſùm Theodoret. ait Eccleſiam hic vocari ad tegmen fidei, id eſt, ad doctrinam S. Petri, cui dictum eſt à Chriſto: *Tu es Petrus, & ſuper hāc petram ædificabo Eccleſiam meam,* atque ad mortificationem carnis; hanc enim innuit, cùm dicit iuxta Septuag. *Egredere iuxta propugnaculum.* q.d. *Mortifica membra tua, quæ ſunt ſuper terram. Ea quæ ſunt à carne remotiſſima in corpore meditare. Inter perturbationes præſta te à perſecutionibus vacuam. Extra præſentem ciuitatem eiuſq́; muros conſiſtas: niſi enim iuxta propugnaculum exiueris, conſuetudine meâ frui non poteris.*

Tropol.

Tropologicè Epiphan. hæreſi 59. cenſet animam in peccatum prolapſam hic vocari ad pœnitentiam: *Et veni,* inquit, *tu columba mea in tegumine petræ contiguæ muro. In tegmine petræ,* in benignitate Chriſti & in miſericordia Domini. Hoc eſt tegnum petræ, tegmen fidei, ſpei ac charitatis. *Contiguæ muro,* hoc eſt, priuſquam claudatur porta, priuſquam Rex intra mœnia conſtitutus, non ampliùs admittit, poſt diſceſſum hinc & mortē.

Myſticè, cauerna maceria, S. Scriptura.

Foramina petræ quatuor Euangelia.

Myſticè Iuſtus Orgelit. per cauernam maceriæ accepit S. Scripturam, & exempla, meritaq́ue Sanctorum, in quibus ſecura quieſcit anima ſancta: ſic & Aponius per foramina petræ accipit quatuor Euangelia, & per cauernam maceriæ doctrinam Apoſtolorum, per quam Eccleſia & anima fidelis ad Dei cognitionem & cultū peruenit. Et ſanctus Ambroſius in pſalm. 118. ſerm. 6. ſequens Septuag. *Veni* inquit (ô Eccleſia, ô anima Chriſto deſponſa) *iuxta Euangelium propugnacula fidei tuæ, geſta ſunt Chriſti: muri tui ſubſidia, verba ſunt Domini: paſſio dominici corporis, tua virtus eſt.* Similia habet Nyſſenus & tres Anonymi apud Theodoret. ac Philo Carpath. qui ait, nos hic vocari ad munimen petræ, id eſt, ad Euangelium, quo munimur contra omnes inſidias diaboli, cuius antemurale eſt lex vetus. Vtrâque ergo lege, tam nouâ, quàm vetere munimur. Sanctus Hieronymus verò lib. 1. contra Iouin. ait, Chriſtum nobis eſſe firmiſſimè petræ antemurale, iuxta illud Iſaiæ 26. 1. *Vrbi fortitudinis noſtræ Sion ſaluator, ponetur in ea murus & antemurale.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

SAnctus Bernardus ſerm. 61. aſſerit pias & religioſas animas habitare in foraminibus petræ (Vnde & reuera Eſſeni ſub S. Marco, & Anachoretæ in cauernis & cryptis vacabant orationi & Dei laudibus) id eſt, in vulneribus Chriſti meditando: Martyres verò imitando, & cum Chriſto ac pro Chriſto patiendo: *Vult,* inquit, *benignus dux deuoti militis vultum & oculos in ſua ſuſpicere vulnera, vt illius ex hoc animum erigat, & exemplo ſui reddat ad tolerandum fortiorem:* Enimuerò non *ſentiet ſua, dum illius vulnera intuebitur. Stat Martyr tripudians & triumphans, toto licet lacero corpore & rimante latera ferro, non modò fortiter, ſed alacriter ſacrum è carne ſua circumſpicit ebullire cruorem. Vbi ergo tunc anima martyris? Nempe in tuto, nempe in petra, nempe in viſceribus Ieſu, vulneribus nimirum patentibus ad introeundum. Si in ſuis eſſet viſceribus, ſcrutans ea, ferrum profectò ſentiret, dolorem non ferret, ſuccumberet & negaret. Nunc autem in petra habitans, quid mirum ſi in modum petræ duruerit?* Idipſum deinde exaggerans ſubiicit: *Sed neque hoc mirum, ſi exul à corpore, dolores non ſentiat corporis. Neque hoc facit ſtupor, ſed amor. Submittitur enim ſenſus, non amittitur. Nec deeſt dolor, ſed ſuperatur, ſed contemnitur. Ergo ex petra martyris fortitudo, inde plane potens ad bibendum calicem Domini. Et calix hic inebrians, quàm præclarus eſt? Præclarus, inquam, atque iucundus, non minus Imperatori ſpectanti, quàm militi triumphanti. Gaudium etenim Domini fortitudo noſtra. Quidni gaudeat ad vocem fortiſſimæ confeſſionis? Denique & requirit eam cum deſiderio: Sonet* (inquiens) *vox tua in auribus meis. Nec cunctabitur*

Martyrum robur ex cruce Chriſti.

rependere vicem ſecundum ſuam promiſſionem continuò, vt qui ſe confeſſus fuerit coram hominibus, confiteatur & ipſe eum coram patre ſuo.

Cauerna, cœtus beatorum.

Per cauernam verò maceriæ idem ſanctus Bernardus ſerm.62. cum Caſſiod. Beda & Anſelmo accipit ſanctorum communionem, & angelorum hominumque beatorum cuſtodiam, qui pios & electos tuentur, vt per eos ruinæ angelorum lapſorum, putà dæmonum, in cæleſti patria inſtaurentur, idque fit per vulnera & merita Chriſti. In horum ergo meditatione & inuocatione, aſſerit commorandum eſſe animæ piæ: *Licebit itaque,* inquit, *vnicuique veſtrum etiam hoc tempore noſtræ mortalitatis, cauare ſibi quacumque parte volet cauernas ſupernæ maceriæ, nunc quidem Patriarchas reuiſere, nunc verò ſalutare Prophetas, nunc ſenatui immiſceri Apoſtolorum, nunc martyrum inſeri choris, ſed & beatarum virtutum ſtatus & manſiones à minimo angelorum vſque ad Cherubim & Seraphim, tatâ mentis alacritate percurrendo luſtrare; prout quemque ſua deuotio feret.*

Symbolicè.

Symbolycè S. Anſelmus per foramina petræ, accipit benignam prouidentiam, miſericordiam & protectionem Chriſti, ad quam confugit, ſub eaque ſecura latet anima ſancta.

Anagogicè.

Anagogicè ſanctus Bernardus per petram & maceriam, eiuſque cauernam & foramina, accipit arcanum cæleſtis gloriæ Dei & beatorum, in quo anima pia contemplando commoratur: Sic enim ait: *Duo liquet contemplationis genera eſſe, vnum de ſtatu & felicitate & gloriâ ciuitatis ſupernæ, quo vel actu, vel otio ingens illa cæleſtium ciuium occupata ſit multitudo. Alterum de regis ipſius maieſtate, æternitate, diuinitate: illa in maceria; iſta in petra.* Et Origen. ſecutus Septuaginta: *Euocatur,* ait, *anima extra murum & vſque ad promurale perducitur, cum abiiciens ea, quæ videntur & temporalia ſunt, contendit ad ea quæ non videntur, & æterna ſunt: Oſtenditur autem ei iter iſtud ſub velamine petræ agendûm;* id eſt, ſub firmis & ſolidis Chriſti dogmatibus: *Chriſti ergo doctrinâ & fide ſi obtegatur anima & veletur, tutò poteſt ad illud peruenire ſecretum, vbi reuelatâ facie gloriam Domini contempletur.* Deinde pluribus interiectis ſubiicit: *Poſſumus adhuc de loco promurali etiam hoc addere, quod promurale ſinus ſit patris, in quo vnigenitus filius poſitus enarrat omnia Eccleſiæ ſuæ, quæcumque in ſecretis & abſconditis patris finibus continentur. Vnde & quidam ab eo edoctus dicebat: Deum nemo vidit vmquam: vnigenitus, qui eſt in ſinu patris ipſe enarrauit. Illuc ergo vocat ſponſam ſuam Chriſtus, vt & de omnibus eam, quæ apud patrem habentur edoceat, ac dicat: Quia omnia vobis nota feci, quæ audiui à patre meo. Et: Pater, volo vt vbi ego ſum, illic ſit & miniſter meus.* Ioan. 12. 26.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Cauerna, vterus Deiparæ.

CHriſtus incarnatus eſt in cauerna maceriæ, id eſt, in abſcondito ventris virginalis, (iuxta illud Iſaiæ 51 1. 1 *Attendite ad petram, vnde exciſi eſtis, & ad cauernam laci, de qua præciſi eſtis*) & natus in foramine petræ, id eſt, in ſpelũca Bethlehem, quæ exciſa erat ex petra iuxta illud: *Et reclinauit illum in præſepio, quia non erat ei locus in diuerſorio.* Lucæ 2.7. Vnde ſanctus Hieronymus epiſt.18. ad Marcellam, inuitans eam ad Bethlehem, vbi ipſe cum S. Paula degebat: *Quo,* ait, *ſermone, quâ voce ſpeluncam Saluatoris exponam, & illud præſepe, quo infantulus vagiit ſilentio magis, quàm infirmo ſermone honorandum.* Et poſt nonnulla: *Ecce in hoc paruo terræ* (Bethlehem) *foramine cælorum conditor natus eſt, hic inuolutus pannis, hic viſus à paſtoribus, hic demonſtratus à ſtella, hic adoratus à magis,* &c.

Et Bethlehem.

Rupertus hæc refert ad Ioannem Baptiſtam, qui in cauerna, id eſt, in vtero matris exiſtens, audiens vocem B. Virginis ſalutantis matrem Eliſabeth, exultauit in gaudio, quia per eam agnoſcens, amans, & adorans Chriſtum in eius vtero conceptum, à peccato originali expiatus eſt, ac repletus Spiritu ſancto.

Et vterus Eliſabeth.

Denique per foramen petræ accipi poteſt ſepulchrum Chriſti, quod exciſum erat ex petra, è quo glorioſus reſurrexit. Hoc enim, æquè ac mõtem Caluariæ, vbi petræ infixa fuerat crux Chriſti, reliquaque loca, in quibus paſſus fuerat Chriſtus, crebrò deuotè viſitabat & obibat B. Virgo, vt in iis penè habitare videretur.

Et ſepulchrũ Chriſti.

OSTENDE MIHI FACIEM TVAM: SONET VOX TVA IN AVRIBVS (Septuag. *Auditam fac mihi.* S. Ambroſ. *Inſinua vocem tuam*) MEIS: VOX ENIM TVA DVLCIS, ET FACIES TVA DECORA] Nyſſenus, Philo, & Pſellus cenſent hîc loqui ſponſam, poſcereque ſponſi præſentiam & colloquium. Tunc, inquit Philo, Chriſtus oſtendit faciem ſuam decoram, cùm Verbum caro factum eſt, & cùm transfiguratus eſt: ac vocem ſuam dulcem, cùm vocauit laborantes reſtituit ſanitates, & peccata dimiſit. Verũ ceteri omnes aſſerunt hæc eſſe verba ſponſi ad ſponſam, qui optat & poſtulat, vt ſponſa faciem velatam, & velamine petræ obtectam retegat, ac nudam, claramque oſtendat, ait Origen. vt in illa quaſi in ſpeculo imaginem ſuam repræſentatam ſponſus aſpiciat, ait Theod. vtque illam poliat, pingat, & perficiat, & ad puram cæleſtium contemplationem traducat, vt vult Origen. iuxta illud: *Nos verò reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquam à Domini ſpiritu,* 2. Corinth. 3. 12. Hiſce enim verbis Chriſtus euocat Apoſtolos timidos & latentes in Sion, vt in Pentecoſte faciẽ ſuam populo audacter oſtendant, illique Euangelium prædicent, vti paulò antè dixi. Quod enim proximis amore Dei facimus, hoc Deo facimus, iuxta illud Chriſti: *Q~od vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.* Matth. 25. Vnde ſanctus Ambroſius in pſalm. 118. ſerm. 6. verſ. 6. legens: *Oſtende mihi faciem tuam, & inſinua vocem tuam,* quia *ſuauis eſt vox tua, & facies tua pulchra: Suauis,* inquit, *eſt vox: quia ore confeſſio fit ad ſalutem; & decora facies, quia non erubeſcit auctorem, non confunditur redemptore. Oſtendit ergo faciem ſuam, ſignaculum crucis præferens; & inſinuat vocem ſuam, authoritatem prædicationis aſſumens.*

Prædicatores ergo validi inſtar Apoſtolorum prodeant in pulpitum ex foraminibus petræ, id eſt, ex ſolitudine orationis & meditationis paſſionis Chriſti, vt Chriſtum crucifixum intrepidè magno pietatis ardore & ſpiritu prædicent.

dicent. Illi ergo oſtendant faciem ſuam, hoc eſt, Chriſti ſolius intuitu, non ſui lucri cauſâ prædicent, atque faciem à creaturis omnibus auertant, & ad vnum Deum per orationem conuertant, vt ab eo illuſtrentur, illique faciem, id eſt, conuerſationem ſuam conforment, ſicut Moyſes colloquens cum Deo in Sina, ab eo cornutam faciem, id eſt, cornua lucis faciei afflata accepit: Vnde Chald. vertit: *Oſtende mihi aſpectum tuum, & opera tua bona: Fac audire vocem tuam: quoniam vox tua ſuauis eſt in oratione in domo ſanctuarij modici, & aſpectus tuus pulcher in operibus bonis.*

Facies decora puritas fidei & operũ. Vox dulcis Prædicatio verbi diuini.

Sponſus ergo ab Eccleſia hic poſcit ſibi exhiberi puritatem fidei & operum, quaſi faciem decoram; & prædicationem cæleſtis doctrinæ, quaſi vocem dulcem. Ita S. Caſſiodorus, S. Gregorius, Beda, Origenes, Theodoretus, Anſelmus, & alij. Audi S. Gregorium: *Quid enim per faciem, niſi fidem, qua à Deo cognoſcimur accipimus: Et quid per vocem, niſi prædicationem intelligimus? Sed præcipit ſponſus, vt ei ſponſa faciem ſuam oſtendat: quia quicumque ſe fidem dicit habere, neceſſe eſt, vt in bonis operibus ſe exerceat, vt in operibus exterioribus fides interior innoteſcat: ſed & opera neceſſe eſt, vt vox prædicationis ſequatur: quia quicumque in ſanctis operibus perfectè ſe dilatat, conſequens eſt, vt ad eadem facienda proximos quoſque exhortetur. Ideo ſequitur: Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Tunc enim & vox placet & facies decoratur, quando & opera prædicatio ſequitur, & inuerſum prædicationem bona opera comitantur.* Et Caſſiodorus: *Tuam,* ait, *faciem mihi oſtende,* quam in baptiſmo tibi dedi, & quando mundaui te ab omni peccato. *Vox tua,* dicit, *in auribus meis ſonet,* vt ex ſincera intentione dilectionis meæ procedat, vt non propter aliud prædices, niſi propter me. Aponius verò refert hæc ad Iudæos ab Apoſtolis conuerſos: *Ad Apoſtolorum doctrinam,* inquit, *quaſi de antro incredulitatis cœpit faciem ſuam Eccleſia, iam corde compuncto oſtendere creatori, & quæ tanti piaculi collapſu fœdauerat faciem ſuam, Dominum maieſtatis perſequendo, perfuſa ſanguine iuſti, quem ſuper ſe ſua effuderat voce, dicendo ſanguis eius ſuper nos, nunc conuerſæ ad ſe dicit: Oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis, &c. Sicq; vox eius, quæ horridam, interclauſam, impietatis raucedine amariſſimam, & lamentabilem reuocauerat vocem dicendo: Crucifige, crucifige; tali hauſtu & medicinali poculo ſanguinis, quẽ effuderant, Chriſti, ad canoram dulcedinem renouata eſt, confitendo ſe credere Deum, quem vt hominem ante Pilatum damnauerat.*

Symbolicè

Symbolicè; facies decora ſignificat ſpeciem & decorem mentis ſanctæ conuerſantis cum Deo: Hæc enim eſt facies hominis non externa, ſed interna: vox verò ſignificat pios mentis gemitus & ſuſpiria ad Deum: vtraque Deo gratiſſima & iucundiſſima eſt, adeò vt illa ſe Deus paſcat & oblectet, iuxta illud: *Et gaudebit ſponſus ſuper ſponſam, & gaudebit ſuper te Deus tuus.* Iſaiæ 62. 5. Vtraque facit prædicatorem potentem & efficacem. Audi S. Bernard. ſerm 62. *Nam quantum illi placeat cum puritate quidem mentis prædicatio veritatis, oſtendit, cùm ſubinde infert: Vox enim tua dulcis. Quia enim non placeat, ſi diſpliceat facies, demonſtrat, cùm illicò ſubdit: Et facies tua decora. Quid internæ decor faciei, niſi puritas? In pluribus hæc abſque prædicationis voce complacuit, illa abſque iſta in nemine, Impuris non ſe veritas oſtendit non ſe credit ſapientia. Quid ergo loquuntur, quam non viderũt? Quod ſcimus, inquit, loquimur, & quæ vidimus teſtamur. Id ergo tu audes teſtari, quod non vidiſti, & loqui quod ignoras? Quæris quem dicam impurum? Qui laudes requirit humanas, qui non ponit ſine ſumptu Euangelium, quia euangelizat vt manducet, qui quæſtum æſtimat pietatem, qui non requirit fructum, ſed datum.*

D. B. Virgine.

Porrò hæc optimè B. Virgini adaptat Rupertus: *Oſtende,* inquit, *mihi faciem tuam,* & oſtendendo corrige quod Eua peccauit, & abſcondit à me faciem ſuam in medio ligni paradiſi, ſcilicet in eodem, in quo peccauit, vtpote quæ in peccato ſuo ſibi complacuit, & peccatũ ſuum defendit. *Non oſtendit mihi faciem ſuam,* cùm dicerem: Vbi es? non ſonuit vox eius in auribus meis, vox confeſſionis quæ ſonare debuiſſet ſaltem, cùm dicerem: Quare hoc feciſti? ſicut & quando benedixi ei dicens: *Creſcite & multiplicamini,* non ſonuit vox in auribus meis: nullum enim cantauit canticum gratiarum actionis pro tam magno beneficio, quo illam conſtituebam matrem tantæ generationis, poſſeſſuræ tantam hereditatem regni Dei. Tu oſtende mihi, ſicut & oſtendis, faciem. Sonet vox tua in auribus meis, vox, inquam, confeſſionis & gratiarum actionis. Vox enim tuá dulcis in eò, quòd columba mea es, & intenta foraminibus petræ; inſtar columbæ gemitum pro cantu habes, canendo gemis, gemendo canis: & ipſa exultatio, qua exultauit ſpiritus tuus in Deo ſalutari tuo, plena eſt gemitibus, plena lachrymis. *Facies* verò *tua decora,* quia magna eſt fides; magna eſt humilitas tuá. Hæc ad verbum Rupertus, ſed nonnullis breuitatis ſtudio reciſis. Iam ad literam Nicephorus ex S. Epiphanio lib. 2. hiſtor. cap. 23. ita faciem S. Virginis depingit: *Facies non rotunda & acuta, ſed aliquantò longior, &c. Erat faſtus omnis expers, ſimplex, minimeq; vultum fingens, nihil mollitiei ſecum trahens, ſed præcellentem humilitatem colens.* Similis fuit facies Chriſti: Chriſtus enim carens patre matriſſabat. Audi Nicephorum: lib. 1. cap. 40. *Non rotundam aut acutam habuit faciem, ſed qualis matris eius erat, paulùm deorſum verſus vergentem, ac modicè rubicundam; grauitatem atque prudentiam cum lenitate coniunctam, placabilitatemq; iracundiæ expertem præ ſe ferentem. Perſimilis denique per omnia fuit diuinæ & immaculatæ ſuæ genitrici.*

Qualis vultus B. Virginis.

Et Chriſti.

Anagogicè.

Anagogicè: hiſce verbis Chriſtus animam piam euocat è cauerna huius vitæ ad cæleſtem gloriam, vti ſuperiùs dixi: talis enim animæ facies depurgata eſt ab omni labe, etiam veniali, ideoque decora: vox quoque dulcis, quia vox gratiarum actionis, exultationis, & iubili.

VERS. 15. *Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas, nam vinea noſtra floruit.*

CAPITE NOBIS VVLPES PARVVLAS, QVÆ DEMOLIANTVR (Septuag. *quæ exterminant.* Symmach. *corrumpunt*) VINEAS: NAM VINEA NOSTRA FLORVIT] Septuag. *& vineæ noſtræ* κυπρίζουσιν, id eſt, *germinant & florent inſtar cypriorum.* Arabicus: *Et vinea noſtra florebis,* captis

ptis vulpeculis quæ eas corrumpunt. *τὸ paruulas* referendum eſt ad *vulpes,* vt patet ex Hebræo, Græco & Vulgata. Quare mirum eſt Origenem, Philonem Carpathium, & alios, *τὸ paruulas* referre ad *vineas.*

Iudæa vulpibus abundat.

Iudæa abundat vulpibus, vt patet ex trecentis vulpibus, quas cepit Samſon. Iudic. 19. 4. Vulpes autem præ ceteris feris nocent vineis,

Vineis multum nocent vulpes.

tum quia eas ſuffodiunt & eradicant, tum quia vuas deprædantur & depaſcuntur; paruulæ autem vulpes cùm ſint petulcæ, nec ſatis habeant virium ad vites eradicandas, eas cùm teneræ ſunt & florent, vellicant, arrodunt, floreſque decerpunt, ac terram iuxta radices ſuffodiunt, vt vites humore deſtituantur, ac Soli expoſitæ eius radiis vrantur & exareſcant: Ad hæc paruæ vulpes grandiores factæ vites eradicabant. Inſuper vulpes paruulæ, vtpote inexpertæ facilè decipi capiq́ue poſſunt, at grandiores factæ non ita: ſunt enim aſtutiſſimæ, iuxta illud: *Annoſa vulpes haud capitur laqueo.*

Denique vulpes capi iubet cùm ſunt paruæ, & viribus infirmæ: vulpes enim in vere, cùm vineæ florent, generant: quare ſi tunc negligas eas capere & extirpare, valde ſoboleſcent, & multiplicabuntur. Porrò Plinius lib. 23. cap. 8. ſcribit vulpes amygdalis amaris necari: *Aiunt,* inquit, *ſi ederint eas, nec contingat è vicino aquam lambere, mori.*

Amygdalis amaris necantur vulpes.

Chaldæus per vulpes intelligit Amalecitas, qui impedire conati ſunt progreſſum Hebræorũ in terram ſanctam, ideoque à Moyſe & Ioſue capti & cæſi ſunt. Exodi 17.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

IVbet Chriſtus Eccleſiæ, id eſt, Apoſtolis, vt in prædicatione Euangelij & fundatione vinearum, id eſt, Eccleſiarum capiant vulpes paruulas, id eſt, Hæreticos iam tum ſubnaſcentes:

Vulpes Hæretici.

hi enim ſubdolè quaſi vulpes fidem & Eccleſiã ſubuertunt: tales tempore Apoſtolorum fuêre Iudaizantes, qui cum Euangelio volebãt miſcere & obſeruare circumciſionem, ceteraque legis veteris præcepta. Item Simon Magus primus Hæreſiarcha, Menander, Baſilides, Carpocras, Ebion, Gnoſtici, &c. horum ergo fraudes & errores, cùm adhuc puſilli ſunt & in paucis hærẽt, detegi, atque argumentis, ait S. Bernardus, non armis reuinci & exterminari iubet, ne inualeſcãt, totamq́ue Eccleſiam inſtar fermenti peruadant & corrumpant. Ita S. Gregorius, Caſſiodorus, Aponius, Origen. Beda, Theodor. S. Anſelmus, & alij paſſim. Audi S. Auguſtinum, in pſalm. 80. *Vulpes, inſidioſos, maximeq́; hæreticos fraudulentos ſignificant, doloſos, cauernoſis anfractibus latentes, & decipientes, odore & tetro putentes. Contra quem odorem dicit Apoſtolus, Chriſti bonus odor ſumus Deo in omni loco. Iſtæ vulpes ſignificantur in Canticis Canticorum, vbi dicitur: Capite nobis vulpes puſillas exterminantes vineas, latentes in cauernis tortuoſis. Capite nobis, conuincite nobis: capis enim eum, quem de falſitate conuincis.* Nam vt ait S. Bernard. *Cùm proditur dolus, cùm fraus aperitur, cùm conuincitur falſitas, rectiſſimè tunc dicitur capta vulpes puſilla, quæ demoliebatur vineas.* Sic Eze-

A chiel. cap. 13. 4. *Quaſi vulpes,* inquit, *in deſerto prophetæ tui Iſrael erant, Vident vana, & diuinant mendacium, dicentes: Ait Dominus, cum Dominus non miſerit eos.*

Vulpes quomodo capiendæ.

Porrò quomodo capiendæ ſint hæ vulpes, id eſt Hæretici, ſic docet S. Auguſt. in pſalm. 80. *Vulpes ſolent habere tales foueas, vt ex vna parte intrent & ex alia parte exeant. Ad vtrumque foramen captor vulpium retia poſuit. Dicite mihi, de cælo eſt, an ex hominibus? Sentiunt illi eum ex vtraque parte tetendiſſe vnde caperet, & aiunt apud ſe: ſi dixerimus de cælo, dicturus eſt nobis, quare ergo non credidiſtis? Ille enim teſtimonium Chriſto perhibuit: ſi dixerimus de terra, lapidabit nos populus, quia vt prophetam habent.* Et paucis interiectis. *Videamus ſi & nos quoſdam vulpeculas capere poſſumus. Proponamus ad foramen vtrumque, vt vnde vulpes exire voluerit, capiatur. Verbi gratia, Manichæo facienti ſibi Deum recentem, & in corde ſuo ponen-*

B *ti quod non eſt, dicamus & interrogemus eum: Subſtantia Dei corruptibilis, an incorruptibilis eſt? Elige quod vis, exi quà vis, ſed non effugies. Si dixeris corruptibilis, non à populo, ſed à teipſo, lapidaberis: Si autem dixeris incorruptibilem Deum, incorruptibilis quomodo timuit gentem tenebrarum? Quid factura erat incorruptibili gens corruptionis?*

Notat Caſſiodorus & Beda poſt vineas in plurali, nominari vineam in ſingulari cùm ait: *Vinea noſtra floruit,* quia omnes Eccleſiæ particulares coëunt, & conflant vnam Eccleſiam communem & vniuerſalem. Sanctus Bernard. ſerm. 64. vrget *τὸ nobis,* cùm ait, *capite nobis vulpes. Poteras,* inquit, *dicere capite mihi, ſed maluit nobis, conſortio delectatus. O ſuauitatem, ô gratiam, ô amoris vim! Itáne ſummus omnium, vnus factus eſt omnium? Quis hoc*

Triumphat de Deo amor.

C *fecit? Amor dignitatis neſcius, dignitate diues, affectu potens, ſuaſu efficax. Quid violentius? Triumphat de Deo amor. Quid tamen tam non violentum? Amor eſt. Quæ eſt iſta vis quæſo tam violenta ad victoriam, tam victa ad violentiam? Denique ſemetipſum exinaniuit, vt ſcias amoris fuiſſe, quòd plenitudo effuſa eſt, quòd altitudo adæquata eſt, quòd ſingularitas aſſociata eſt.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Vulpes paruæ. Primò. Suggeſtio fraudulenta, dæmonis, mundi, carnis.

VVlpes ſunt ſuggeſtiones fraudulentæ, quas dæmon, caro, vel mundus animæ ſuggerit

D ſub ſpecie boni, vt eam ad malum inducat. Vitium enim palliat velo virtutis: Satanas enim transfigurat ſe in angelum lucis 2. Corinth. 11. quare hæ illico dum oriuntur & paruulæ ſunt, capiendæ ſunt, vt earum fraus, dolus, & error detegatur, ne adultæ & corroboratæ capi & euelli nequeant.

Notat Nyſſen. dæmones, qui hominem tentant non vocari leones, vrſos, tigrides, ſed vulpes, eaſq́ue paruulas, quia paruæ & debiles ſunt eorum vires, vt ab homine generoſo & conſtante illico repelli & expugnari queant: armari ergo eos aſtutiâ vulpium: quare aſtutias haſce eorum ſolerter eſſe indagandas & diſſipandas. Addit ſanctus Bernardus paruulas dici, quia ſuggeſtiones eorum ſunt ſubtiles, nec niſi iis, qui acutâ

ſunt

ſunt mente viſibiles. Audi S. Bernard. ſerm.63. A *Viro ſapienti, ſua vita vinea eſt, ſua mens ſua conſcientia. Nil quippe incultum, nil deſertum in ſe ſapiens derelinquet.* Et poſt nonnulla: *Et bona vinea iuſti, imò bona vinea iuſtus, cui virtus vitis, cui actio palmes, cui vinum teſtimoniū conſcientiæ, cui lingua torcular expreſſionis: Denique gloria noſtra hæc eſt, inquit, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Vides apud ſapientem vacare nihil? ſermo, cogitatio, conuerſatio, & ſi quid aliud eſt ex eo, quidni totum Dei agricultura, Dei ædificatio eſt, & vinea Domini Sabaoth? Quid denique illi de ſe perire poſſit quando & folium eius non defluet? Ceterùm tali vineæ numquam infeſtationes, numquam inſidiæ deerunt. Nempe vbi multæ opes, multi ſunt qui comedunt eas. Sapiens erit ſolicitus ſeruare vineam ſuam non minùs quàm excolere, nec ſinet eam vorari à vulpibus.*

Iuſto vinea mentis excolenda.

Harum deinde vulpium ſer.64. & 65. varia recenſet exempla, vti Monachi illius, qui è monaſterio abiit, B vt parentes conuerteret, ſed ipſos non acquiſiuit & ſeipſum perdidit. Aliorum, qui è Monaſterio abeunt, vt concionentur, aut vt ſibi ſoli viuant & Deo. Aliorum, qui cùm feminis conuerſantur pio prætextu vt eas in ſpiritu inſtruant; ſed mox ſpiritus tranſit in carnem: nam vt ſermone 65. prudenter ait S. Bernard. *Cum femina ſemper eſſe, & non cognoſcere feminam, nonne plus eſt quàm mortuum ſuſcitare? Quod minùs eſt, non potes, & quod maius eſt, vis credam tibi?*

Secundò, Vulpes parvulæ, Relaxationes Regulæ & diſciplinæ.

Secundò, paruæ vulpes ſunt relaxationes regulæ, & diſciplinæ in rebus paruis: v.g. cùm in monaſterio, vel collegio diſſimulatur ruptura ſilentij, vſurpatio rerum paruarum non petita venia, leues inobedientiæ, &c. hæc enim niſi corrigantur, ſerpunt, creſcunt, & magnæ euadunt, C vt tandem omnem regulam & diſciplinam euertant: Quare faciendum eſt quod monet ſapiens:

Principiis obſta, ſerò medicina paratur,
Cùm mala per longas inualuere moras.

Frigus torporis nocet vineæ animæ.

Vnde S. Bernard. ſerm.63. præter vulpes, frigus quoque noxium eſſe vitibus aſſerit: eas enim adurit & deſiccat: ſic frigus, id eſt, torpor obrepens religioſo, virtutem eius adurit & ſiccat: Ex eo enim: *Mox,* inquit, *vt in corpore ſolet euenire febricitantibus, ſubit quidam animi rigor, & vigor leteſcit, languor ſingitur virium, horror auſteritatis intenditur, timor ſolicitat paupertatis, contrahitur animus, ſubtrahitur gratia, protrahitur longitudo vitæ, ſopitur ratio, ſpiritus extinguitur, deferueſcit nouitius feruor, ingraueſcit tepor faſtidioſus, refrigeſcit fraterna charitas, blanditur voluptas, fallit ſecuritas, reuocat conſuetudo. Quid plura? diſſimulatur lex, abdicatur ius, fas* D *proſcribitur, derelinquitur timor Domini: Dantur poſtremò impudentiæ manus, præſumitur ille temerarius, ille pudendus, ille turpiſſimus, plenus ille ignominiâ, & confuſione ſaltus de excelſo in abyſſum, de pauimento in ſterquilinium, de ſolio in cloacam, de cælo in cœnum, de clauſtro in ſeculum, de paradiſo in infernum: Principium & originem huius peſtis, & vel quâ arte vitetur, vel quâ ſuperetur virtute, non eſt huius temporis demonſtrare.*

Tertiò. Vulpes paruulæ detractores, ſuſurrones, adulatores.

Tertiò, paruæ vulpes ſunt detractores & ſuſurrones, æquè ac adulatores; qui vineas, id eſt, cœtus & ſocietates diſſociāt, ac fidelium animas ſubuertunt. Ita S. Bernard. ſerm.63. *Peſſima vulpes ait, occultus detractor; ſed non minùs nequam adulator blandus; cauebit ſapiens ab his, dabit operam ſane, quod in ipſo eſt, capere illos, qui talia agunt, ſed capere beneficiis atque obſequiis monitiſq́; ſalutaribus, & orationibus pro his ad Deum. Non ceſſabit iſtiuſmodi carbones ignis congerere ſuper caput maledici, & item ſuper adulatoris quouſque ſi fieri poteſt, & illi inuidiam, & iſti ſimulationem de corde tollat, faciens mandatum ſponſi dicentis, Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

HErodes Aſcalonita fuit vulpes, volens doloſè occidere Chriſtum. Vnde miſit in Bethleem Magos, vt ipſi locum natiuitatis Chriſti B explorarent, eumque ad ſe referrent: fingebat enim ſe quoque velle Chriſtum adorare, vt hac ratione eum caperet & necaret; ſed illuſus fuit à Magis, dum ipſi reſpōſo cælitus accepto in ſomnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam regreſſi ſunt in regionē ſuam. Matth.3. Vnde huius Herodis Aſcalonitæ filius Herodes Antipas, vulpini æquè ac pater ingenij, à Chriſto vocatur vulpes, *Ite,* inquit, *dicite vulpi illi:* Lucæ 13.31. Ita Rupertus: *Nónne videtis,* inquit, *quòd teneros palmites fera iſta* (ferus Herodes) *momordit, quòd infantes beſtia crudelis occidit in Bethleē Iudæ Ciuitate Dauid? Capite, capite, nam vinea noſtra floruit,* &c. *Fructus eius adhuc flos, & non botrus eſt, nondum maturuit, & idcirco damnoſum nimis eſt huiuſmodi ad vineam, vel florentem eius ſuccidi, vel demoliri. Creſcat priùs & de flore C proueniat fructus, condatur Euangelium, & cognoſcatur de ſignis, & virtutibus veniſſe Sanctum Sanctorum, atque hoc erit florem veniſſe in fructum, & maturuiſſe botrum. Tunc ſi fuerit ſuccisus huiuſmodi botrus, cuſtodiatur, atque in vecte crucis portetur, vt experimento Reſurrectionis & dulcedinis eius cognoſcatur, qualis terra, qualis ſit regnum eius, ad quod non pertinent vulpeculæ iſtæ, quæ vineas demoliuntur.*

Herodes ambo, vulpes.

VERS. 16. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia.*

HEbr. *qui paſcit in liliis,* hoc eſt, qui paſcit oues in paſcuis liliorum copiâ, colore & odore præſtantibus. Chald. vertit: *In illo tempore conuerſi ſunt in pœnitentia: Tunc ſtetit Moyſes propheta, & orauit coram Domino, & Ioſue miniſter eius accinctus eſt, & egreſſus eſt de ſub alis nubium gloriæ Domini, & cum eo viri iuſti, qui ſimiles ſunt roſæ in operibus ſuis, & inierunt prælium contra Amalec, & confregerunt illum & populum eius in nomine Domini, qui occidit & contriuit eos in ore gladij.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

CAſſiodorus & Beda cenſent ſponſam hic precari, q.d. Vtinam dilectus meus mihi ſit, vel adſit, & egò illi vtinam dilectus meus dignetur mihi coniungi glutino charitatis, & egò illi coniun-

coniungat vinculo obedientiæ, obtemperans præceptis eius, ait Caſſiodorus. Verùm ceteri omnes cenſent ſponſam hic non optare, ſed aſſerere & affirmare: Dilectus meus mihi eſt, & ego illi ſum, iuxta ſenſum, quem iam dabo. A verſ. 8. & 10. hucuſque ſponſa deliquium amoris paſſa in lectulo recubans retulit verba ſponſi, quibus ſponſam ad ſe in agrum & vineam ad labores pro ſalute animarum euocat; tenerumque pariter erga eam teſtatur amorem: Nunc ſponſa in ſua perſona loquens, amorem amori rependit, ſeſeque promptam vt ſponſo vocanti pareat, & in vineam ad labores exeat, oſtendit, aitque: *Dilectus meus mihi, & ego illi*; quia ſicut ille *paſcitur inter lilia*, ſic & ego liliorum, id eſt, candoris & puritatis ſum ſtudioſiſſima: *dilectus meus mihi*, ſubaudi totum ſe tradidit: vnde & *ego illi* auidè me totam tradam, imò reipsâ trado. Illi vni vaco, ſeruio, & placere ſatago. Quare quòd ipſe vult, hoc & ego volo; ipſe vult vt à lectulo ad agrum, ab otio ad negotium tranſeam, idipſum & ego volo: ipſius enim velle & nolle, meum velle & nolle eſt. Symmach. vertit in genitiuo. *Et ego eius*. q.d. Ego tota ſum ſponſi, ſicut ſponſus totus eſt meus, adeoque ipſe eſt id, quod ego ſum, vt non tam duo, quàm vnus idemque eſſe videamur. Amicus enim eſt alter ego, & amantes vnum quaſi habent cor, vnamq; animam. Anima enim amantis magis eſt vbi amat, quàm vbi animat, putà magis eſt in amato, quàm in ipſo amante.

Hinc ciuiliter ſponſus & ſponſa cenſentur vna eademque perſona, iuxta illud: *Erunt duo in carne vna, Sacramentum hoc magnum eſt: Ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia.* Epheſ. 5. ſicut enim eſſentia Matrimonij conſiſtit in mutuo coniugum ad coniugium conſenſu: ſic coniunctio Chriſti & Eccleſiæ, velut ſponſi & ſponſæ, conſiſtit in mutuo amore, & myſtici cõiugij conſenſu, quòd ſcilicet Chriſtus non aliam amet, velitque habere ſponſam, quàm Eccleſiam, & Eccleſia viciſſim alium non amet, nec velit habere ſponſum, quàm Chriſtum: ex quo deinde ſequitur mutuus conuictus, ac mutua obſequia & officia per omnem vitam: hæc omnia ſignificat, τὸ *dilectus meus mihi, & ego illi.* q.d. Quia Chriſtus dilexit me prior vt ſponſam, hinc ego viciſſim diligo eum vt ſponſum, imò dilectio eius præuenit meam, eiuſque eſt cauſa: ideò enim ego diligo ipſum, quia ipſe prior me diligens ſuum mihi inſpirauit amorem per gratiam præuenientem, iuxta illud: *Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, vt illam ſanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam*, Epheſ. 5. Abite ergo malæ vulpes, quę Eccleſiam à Chriſto ſeparare per dolos conamini: Ego enim Eccleſia Chriſto ſponſo meo ſeruò fidem, vt nullum præter eum diligam; ille viciſſim mihi ſeruat fidem, vt nullam præter me habeat dilectam; nullam aliam velit habere ſponſam. S. Bernard. ſerm. 68. notat ſponſam, ſcilicet Eccleſiam, & animam ſanctam hæc dicere abſente ſponſo Chriſto; dicere, inquam, non adoleſcentulis, ſed ſibi ipſi, atque ex abundantia affectus, non tam loqui, quàm eructare amoris copiam; ideoque verba eius eſſe trunca, manca, imperfecta, ac ſupplenda hoc modo: Dilectus meus mihi, ſcilicet totus intendit, & ego illi vi-

A ciſſim tota intendo. *Ille mihi*, inquit S. Bernardus, *quia benignus & miſericors eſt; ego illi, quia non ſum ingrata. Ille mihi gratiam ex gratia, ego illi gratiam pro gratia. Ille meæ liberationi, ego illius honori. Ille ſaluti meæ, ego illius voluntati. Ille mihi, & non alteri, quoniam vna ſum columba eius; ego illi, & non alteri.* Et anteriùs hanc Chriſti dignationem admirans exclamat: *Quam admirabile eſt, quòd illius intentionem iſta ſibi quaſi propriam vindicat, dicens: Dilectus meus mihi? Nec eo contenta tamen pergit ampliùs gloriari, reſpondere ſe illi, quaſi ex æquo morem gerere, rependere vicem. Sequitur enim: Et ego illi. Inſolens verbum; Et ego illi, nec minùs inſolens: Dilectus meus mihi; niſi quod vtroque inſolentius vtrumque ſimul. O quid audet cor purum & conſcientia bona & fides non ficta! Mihi, in-*
B *quit, intendit. Itáne huic intenta eſt illa maieſtas cui gubernatio pariter & adminiſtratio vniuerſitatis incumbit, & cura ſeculorum ad ſola transfertur negotia, imò otia amoris & deſiderij huius? Ita planè. Ipſe enim eſt in Eccleſia electorum, de quibus Apoſtolus: Omnia, inquit, propter electos, & cui dubium, quòd gratia & miſericordia Dei ſit in ſanctos eius, & reſpectus in electos illius? Ergo prouidentiam ceteris creaturis non negamus, curam ſponſa vindicat ſibi.*

Idem S. Bernardus ſerm. in feſto natiuit. B. Mariæ ſub finem ait, hiſce verbis ſignificari luctam amoris, qua ſponſus cum ſponſa luctatur, vincit, & vincitur.

Huc accedunt expoſitiones aliorum Patrum: Nyſſeni, quæ talis eſt: *Vide facie ad faciem eum, qui ſemper manet, & qui propter me ex ſorore meâ Synagogâ in humana natura eſt exortus, & in eo requieſco, & fio eius habitaculum.* Philonis Carpathij: Dicit
C Eccleſia, inquit: *Dilectus meus mihi*, id eſt, ipſe mihi ſapientiam dat, & ego illi cor dabo: ille mihi de cælis ſapientiam, ego verò illi de Gentibus, fidei, ſpei, & charitatis fructum rependam. Sentio enim me ab illo vehementer amari, ob idque firmiſſimè ipſi ſemper adhæreo. Theodoreti: Sicut ſpõſus me omnibus prætulit: ſic ipſum ego omnibus antepono, cum alio coniungi non patior. Ab iſtis, qui vulpes & fraudulenti vocãtur, abhorreo; abſurdum enim eſt me, quę tantoperè dilecta atque ornata ſum, amanti in amore pro viribus non reſpondere. His ſimile videtur id, quod ab Apoſtolo ſcriptum eſt: *Corpus autem non fornicationi, ſed Domino, & Dominus corpori.* Iuſti Orgelitani: *Habet Chriſtus Eccleſiam in ſuo corpore, & Eccleſia Chriſtum in ſuo capite, quæ connexio, quia diſſo-*
D *ciari non poteſt, meritò dixit: Dilectus meus mihi.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Anima ſancta dicit Chriſto, inquit Theodoretus: *Dilectus meus mihi viuit; & ego illi viuo, non mihi*, vt ait S. Paulus. Aponius verò: *Dilectus meus mihi, ait anima ſancta, præſtat gratiam vocationis, redemptionis inſigne, adoptionis clariſſimam libertatem. Et quid ego illi? Voluntatis obedientiam, conſeruandæ integritatis ſtudium, quod indidit per naturam. Quid ille mihi? Singulare conſeruandæ virginitatis exemplum, naſcendo per Virginem. Et quid ego illi?*

illi? Singularem lætitiam denuo naſcendo per baptiſmum, in toto corde meo ſeruando præcepta, angelicam, cæleſtemque imitando naturam, vt intactum corpus redeat ad paradiſum, quod intacto de vtero matris induxerat naſcendo in mundum. Nam ſicut diabolus cruentâ iracundiâ, & execrando cœno libidinis ſaginatur: ita & Chriſtus miſericordiæ, manſuetudinis & caſtimoniæ liliis paſcitur. Breuiùs S. Gregor. & clariùs exponit, q.d. *Dilecti mei amicitiam conſtanter teneo, quia eius conſtantem beneuolentiam erga me ſentio: quia dum eius benignitatem familiarem habeo, durum mihi eſt quidquid ei aduerſum; inimicos latrantes audio, & dum in eius aſſiduitate qualis ſit video; ſi quid erroris proferant aduerſarij, à veritate, quam in eius viſione cognoui, non recedo.* Denique amor Chriſti virgo eſt, quia ad vnum Chriſtum totus purè virgineè dirigitur, iuxta illud Pauli: *Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto* 2. Corinth. 11.

Quomodo Chriſtus omnibus & ſingulis totus intendat? Quærit S. Bernardus ſerm. 69. cùm Chriſtus ſit ſponſus multarum, imò omnium animarum ſanctarum, quomodo cuilibet totus intendat? ac reſpõdet: *Primò quidem, quòd habeat in natura ſimpliciſſima ſponſi diuinitas, quaſi vnum reſpicere multos, & quaſi multos vnum. Nec ad multitudinem multus erit, nec ad paucitatem rarus, nec ad diuerſitatem diuiſus, nec reſtrictus ad vnum, nec anxius ad curas, nec perturbatus ſeu turbulentus ad ſolicitudines: ſic ſanè vni intentus, vt non detentus, ſit pluribus, vt non diſtinctus.*

Exemplum appoſitum eſt in anima rationali; Hæc enim tota amat, informat & animat omnes & ſingulas corporis ſui partes, ita vt tota ſit in corpore, & tota in ſingulis eius partibus: ſic enim Deus totum ſuum amorem omnibus, & totum dat ſingulis ſanctis. Addit deinde Bernard. Chriſtum ad animam, quam ſibi deſpondet, ſecum adducere Patrem & Spiritum ſanctum, vt pariter ſibi animam deſpondeant, iuxta illud: *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Ioan. 14. 23. *Quid eſt*, inquit Bernardus, *venire ad animam Verbum? Erudire in ſapientia. Quid eſt Patrem venire? Afficere ad amorem ſapientiæ, vt dicere poſſit: quia amatrix facta ſum formæ illius.* Sapient. 8. *Patris diligere eſt; & ideò Patris aduentus ex infuſa dilectione probatur.*

Signa aduentus Dei in animã. Signa deinde aduentus Verbi & Patris ſubiicit: *Si ſenſero*, inquit, *aperiri mihi ſenſum, vt intelligam Scripturas, aut ſermonem ſapientiæ quaſi ebullire ex intimis, aut infuſo lumine deſuper reuelari myſteria, aut certè expandi mihi quaſi quoddam largiſſimum cæli gremium, & vberiores de ſurſum influere animo meditationum imbres, non ambigo ſponſum adeſſe. Verbi ſiquidem hæ copiæ ſunt, & de plenitudine eius iſta accepimus. Quod ſi ſe pariter infuderit, humilis quædam, ſed pinguis intimæ aſperſionis deuotio, vt amor agnitæ veritatis neceſſarium quoddam odium vanitatis in me generet & contemptum, aut ne fortè ſcientia inflet, aut frequentia viſitationum extollat me; tunc prorſus paternè ſentio agi mecum, & patrem adeſſe non dubito: ſi autem perſeuerauero huic dignationi, dignis ſemper, quod in me eſt, effectibus & actibus reſpondere, & gratia Dei apud me vacua non fuerit, etiam manſionem apud me faciet, tam Pater enutriens, quàm Verbum erudiens.* Quærit deinde, vnde anima ſciat ſponſum totum ſibi intendere, vt dicere audeat: *Dilectus meus mihi*, ac reſpondet, id ſcire ex eo, *quòd ſe diligere, & vehementer diligere ſentit, etiam diligi ni-*

A *hilominus vehementer non ambigit, ac de ſua ſingulari intentione, ſolicitudine, curâ, operâ, diligentiâ ſtudioq́, quo inceſſanter & ardenter inuigilat, quemadmodum placeat Deo, æquè hæc omnia in ipſo indubitanter agnoſcit, recordans promiſſionis eius: In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis* Matth. 7. Et poſt nonnulla: *Nec dubitat ſe amari, quæ amat. Ita eſt. Amor Dei amorem animæ parit, & illius præcurrens intentio intentam animam facit, ſolicitudoque ſolicitam. Neſcio enim quâ vicinitate naturæ cùm ſemel reuelatâ facie gloriam Dei ſpeculari anima poterit, mox illi ſe conformari neceſſe eſt, atque in eamdem imaginem transformari. Igitur qualem te paraueris Deo, talis oportet appareat tibi Deus. Cum ſancto ſanctus erit, & cum viro innocente innocens erit. Quidni æquè ac cum amante amans, & cum vacante vacans, & cum intento intentus, & ſolicitus cum ſolicito?*

B De hoc ſponſæ & ſponſi ſpirituali connubio eiuſque fructibus, ita ſcribit Laurent. Iuſtin. lib. de Caſto cõnubio Verbi & animæ cap. 25. p. 318. litt. H. *Ibi iugè celebratur conuiuium, & vitulus ſæpiſſimè comeditur ſaginatus. Pax in illo guſtatur interna: ſecura tranquillitas, tranquillæ felicitas, iucunditas magna, fidei ſerena, amabilis ſocietas, oſcula vnitatis, contemplationis delectatio, ſuauitas in Spiritu ſancto. Ibi cæli ianua eſt, & paradiſi porta. Sponſa frequenter de thalamo aſcendit in cælum, & de cælo iugiter ſponſus deſcendit in thalamum. Non pauida, non de ſalute incerta, ingreditur ſponſa in ſupernorum manſiones, ſed tamquam in dilecti domum, & in propriam poſſeſſionem. Vt enim illam emeret, vendidit ſua, & tradidit egenis; vt illam lucraretur, pugnauit in tentationibus:* *Spiritalis connubij deſcriptio.*

C *pugnauit cum ſpiritibus nequam, quotidieque pugnat contra ſe. Non temerariè, ſed confidenter in atria intrat ſponſi. Nam etſi aliàs aduena illius ſanctæ fuerit ciuitatis, nunc verò ciuis effecta eſt ſanctorum, & ſponſa Verbi: cui ex amoris priuilegio, omnia quæ ſunt ſponſi debentur. Amor quippe verus, nil priuatum habet, nil proprium: ſua, ſeq́; gratanter impertitur; eâ quoque lege, eademq́; charitate, quâ largitur propria, vtitur alienis: Ex amoris igitur mutui exuberantia, tanta eſt inter Verbum & animam familiaritas, locutionis fiducia, gloriæ certitudo, & conditionis inconſideratio.* Tritum eſt illud Comici: *Omnis amans, amens.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

D *De Chriſto & B. Virgine.*

BEata Virgo dicere poterat Chriſto: Tu ſolus mihi es filius vnicè dilectus, & ego tibi ſum mater (imò & quaſi Pater) dilectiſſima, qui paſceris inter lilia virginitatis meæ, & Ioſephi mariti mei: ex hoc enim virginali coniugio decebat te naſci, quaſi virginitatis filium, imò ducem & anteſignanum. Hoc eſt quod ait Iſaias cap. 7. *Ecce Virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, id eſt, nobiſcum Deus.* Ita Rupertus. Audi S. Anſelmum, lib. de Excellentia Virginis cap. 4. *Amorem, inquit, quem pater & mater ſinguli debent filio ſuo; amorem etiam, quem debet filius ſimul ſuo patri & matri, ille filius verè virginis, ſuæ debet ſoli matri. Nam ſicut alij filij naſcuntur ex patre & matre, ita filius eius natus eſt ex ea ſola ma-* *Maternus amor B. Virginis in Filium.*

tre. Excedit itaque omnes amores parentum in filios, aut filiorum in parentes amor iſtius matris in filium ſuum, & iſtius filij in matrem ſuam.

Rurſum Guarricus Abbas ſerm. 2. de Aſſump. *Veni,* inquit, *electa mea, & ponam in te thronū meum, Communicaſti mihi quòd homo ſum, communicabo tibi quòd Deus ſum.* Et B. Petrus Damiani ſerm. 2. de Natiuit. recenſitis tribus modis, quibus Deus eſt in qualibet creatura, ſubiicit: *Quarto modo ineſt vni creaturæ, videlicet Mariæ matri, identitate, quia idem eſt cum illa. Hic taceat, & contremiſcat omnis creatura, & vix audeat aſpicere tantæ dignitatis immenſitatem. Habitat Dominus in Virgine, cum qua vnius naturæ habet identitatem.*

Denique S. Bernard. ſerm. 71. *Mihi,* inquit, *adhærere Deo bonum eſt. Bonum planè, ſi omni ex parte adhæſeris. Quis eſt, qui perfectè adhæret Deo, niſi qui in Deo manens tamquam dilectus à Deo, Deum nihilominus in ſe traxit diligendo? Ergo cum vndique inhærens ſibi homo & Deus; inhærens autem vndique intimâ & mutuâ dilectione inuiſcerati alterutrum ſibi: Per hoc Deum in homine, & hominem in Deo eſſe haud dubiè dixerim.* Hoc præ omnibus competit B. Virgini. Idem S. Bernard. ſerm. 29. *Sagitta electa eſt amor Chriſti, quæ Mariæ animam, non ſolum confixit, ſed etiam pertranſiuit, vt nullam in pectore virginali particulam amore vacuam relinqueret, ſed toto corde, totâ animâ, totâ virtute diligeret & eſſet gratiâ plena.* Hæc Bernard. Et Hugo, de S. Victore, cuius verba refert S. Thomas opuſc. 8. *Quia in corde Virginis,* inquit, *amor Spiritus ſancti ſingulariter ardebat, ideò in carne mirabilia faciebat, in tantum, quòd de ea naſceretur Deus & homo. Luc. 1. Quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei.*

Cauſam dat S. Bernardus: *Quid mirum,* inquit, *ſi Maria præ omnibus diligit, quæ eſt præ omnibus dilecta?* Plures alias cauſas dat Sophron. ſerm. de Aſſumptione: *Cogitate,* inquit, *& perpendite, quantis afficiebatur B. Virgo doloribus poſt Chriſti ad cælos aſcenſum: conſiderate, quo cruciabatur amore, quoue deſiderio æſtuabat hæc virgo, dum reuolueret animo cuncta, quæ audierat, quæ viderat, quæ cognouerat; quantò indeſinenter cremabatur ardore pij amoris! quantis mouebatur repleta Spiritu ſancto cæleſtium ſecretorum incitamētis! quia ſi diligebat Chriſtum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente, nouis tamen quotidie inflammabatur præſentia abſens deſideriorum affectibus: tantò ſiquidem validius, quantò diuinis illuſtrabatur intùs viſitationibus, quam totam repleuerat Spiritus ſancti gratia, quam totam incanduerat diuinus amor, ita vt in ea nihil eſſet mundanus quod violaret affectus, ſed ardor continuus & ebrietas perfuſi amoris eius, qui illius erat & Dominus & filius. Fortaſſis ergo præ nimio amore in loco, quo ſepultus dicitur, habitaſſe eam credimus, quatenus piis paſceretur internus amor obtutibus, non quòd iam viuentem quæreret cum mortuis, ſed vt ſuis conſolaretur aſpectibus, & quem genuerat mentis complectebatur amplexibus. Amor Chriſti deſiderium pariebat, deſiderium verò gliſcens quaſi nouis reparabatur ardoribus.*

[QVI PASCITVR INTER LILIA] Pro *lilia*, Hebr. eſt, שׁוֹשַׁנִּים *ſchoſchannim*, quod Chaldæus & Hebraizantes nonnulli vertunt *Roſas*, vti dixi ſuperiùs. Symmach. vertit *flores*. Hebr. eſt, *qui paſcit in liliis. Paſcit*, ſcilicet tam oues, quàm ſeipſum, hoc eſt, *paſcitur*, vt vertit Noſter: quamquam *paſcitur* ſubinde ſumitur pro *paſcit*, quaſi ſit verbum

A generis deponentis. Septuag. ποιμαίνων, id eſt, *paſtorem agens in liliis.* Symmach. *Et ego eius, paſcentis flores*, id eſt, qui paſcit oues inſtar candicantium liliorum candidè. Poſſet quoque ex Hebræo verti, *qui paſcit lilia*, id eſt, alit, fouetque virgines, æquè ac virginitatem, & ceteras virtutes, vel *qui paſcitur liliis*, id eſt, oblectatur virginibus æquè ac virtutibus. *Paſcitur* verò *inter lilia*, hoc eſt, paſcitur in paſcuis lætiſſimis ac pulcherrimis, qualia ſunt, quæ liliis inter herbas florentibus decorantur. Hebr. רוֹעֶה *roe*, & Græcum ποιμαίνων, id eſt, paſcere, ſiue paſtorem agere, notat Chriſtum circa Eccleſiam, & animas fideles, omnia boni paſtoris munia ſedulò obire, ſcilicet illam tenerè amare, pabulum procurare, familiariter illi adeſſe, educere ad paſcua, & reducere, cibare potare, curare, regere, à lupis & furibus defen-

B dere, etiam cum vitæ ſuæ periculo, ac cetera paſtoris officia præſtare, quæ deſcribit Pſaltes pſal. 22. & Chriſtus Ioan. 10. Chriſtus ergò & paſcit, & paſcitur inter lilia, id eſt, inter caſtas, puras, & ſanctas animas, præſertim virgines: paſcit illas ſuâ doctrinâ, exemplo, gratiâ, Sacramentis, imò ſeipſo in Euchariſtia. Audi S. Ambroſium in pſal. 118. ſerm. 14 v. 1. *Bona paſcua diuina ſunt Sacramenta. Carpis illic nouum florem, qui bonum odorem dedit reſurrectionis: carpis lilium, in quo ſit ſplendor æternitatis: carpis roſam, hoc eſt, Dominici corporis ſanguinem. Bona etiam paſcua libri ſunt ſacrarum Scripturarum, in quibus quotidianâ lectione paſcimur, in quibus recreamur ac reficimur, cùm ea quæ ſcripta ſunt deguſtamus, vel ſummo ore libata frequentiùs ruminamus. His paſcuis grex Domini ſaginatur. Bona etiam*

Chriſtus paſcit & paſcitur inter lilia, id eſt, animas caſtas & puras.

C *Chriſti paſcua, qui paſcit in liliis, hoc eſt, in ſplendore ſanctorum.* Addit Nyſſen. *Hic eſt paſtor bonus, qui non fœno paſcit gregem, ſed Spiritu ſancto, per liliorum puritatem, & odorem ſignificato.* Accedit Theodor. qui paſcua Chriſti cenſet vocari lilia, quia candida ſunt, pinguia, ſuauia, & odorata inſtar liliorum. Idem tamen inferiùs ait Chriſtum paſcere inter lilia, cùm per ſanctos doctores ſuas leges puriſſimas promulgat.

Rurſum Chriſtus, non tantùm actiuè paſcit, ſed & paſſiuè paſcitur inter lilia, id eſt, oblectatur puris & caſtis mentibus, præſertim virginibus, earumque puritate, virginitate, & virtutibus. Ita S. Gregorius, Caſſiod. Beda, Iuſtus, Anſelmus, ceterique Latini: *Quid per lilia*, ait S. Gre-

D gor. *niſi mundæ animæ deſignantur? quæ dum caſtitatis candorem retinent, per bonæ famæ opinionem proximis quibuſque ſuauiter olent. Inter lilia ſponſus ergo paſcitur, quia procul dubio animarum caſtitate delectatur, quæ & in ſe munditiam carnis conſeruant, & per nitidas cogitationes coram eo placent, & exempla proximis quaſi odoris ſuauitatem donant.*

Hinc illud S. Ambroſij, quod vſurpat Eccleſia in officio Virginum:

Qui paſcis inter lilia,
Septus choreis Virginum,
Sponſas decorans gloriâ.

Chriſtus ait S. Bernard. ſerm. 70. quâ Deus, regnat ſuper ſidera; quâ homo paſcitur, non lilia, ſed inter lilia: *Nam qui in altiſſimis eſt Dominus, in imis eſt dilectus, ſuper ſidera regnans, & intra lilia amans.* Deinde lilia hæc myſtica eſſe docet veritatem, manſuetudinem, iuſtitiam, ceteraſque virtutes, ſed duas præſertim, continentiam ſcilicet

& inno-

& innocentiam: inter haſce enim paſcitur & oblectatur Chriſtus, iuxta illud pſalm. 44. *Procede & regna propter veritatem, manſuetudinem & iuſtitiam.* Nempè quot virtutes, tot lilia inquit Bernard. *Quæ ſunt virtutum apud Dominum virtutum? Quod ſi plenitudo virtutum in Chriſto, & liliorum; & fortaſſis propterea ipſe ſe lilium appellauit, quòd totus verſetur in liliis, & omnia quæ ipſius ſunt lilia ſint: conceptio, ortus, conuerſatio, eloquia, miracula, ſacramenta, paſſio, mors, reſurrectio, aſcenſio. Quid horum non candidum, & non ſuauiſſimè redolens? Tanta denique in conceptione refulſit ſuperni luminis claritas de ſuperuenientis abundantia ſpiritus, vt ne ipſa quidem Virgo ſancta ſuſtinuiſſet, ſi non ſibi obumbratum foret à virtute Altiſſimi. Porrò ortum candidauit incorrupta virginitas matris, conuerſationum innocentia vitæ, eloquia veritas, miracula puritas cordis, ſacramenta pietatis arcanum, paſſionem patiendi voluntas, mortem libertas non moriendi; reſurrectionem martyrum fortitudo, aſcenſionem exhibitio promiſſionum.*

Lilia, pura legum obſeruantia.

Idem ſerm. 71. docet Chriſtum paſci inter lilia, id eſt, inter puram legum ſuarum obſeruantiam: Ergo, inquit, *abſque liliis nunquam eſt, qui abſque vitiis ſemper eſt: quia totus & ſemper eſt candidus ſpecioſus forma præ filiis hominum. Tu ergo qui hæc audis, vel legis, cura habere lilia penes te, ſi vis habere habitatorem liliorum habitantem in te. Opus tuum, ſtudium tuum, deſiderium tuum, lilia eſſe proteſtentur, moralia quidam rerum ipſarum candor atque odor. Habent & mores colores ſuos, habent & odores, &c. Colorem operi tuo dat cordis intentio, & indicium conſcientiæ, odorem fama.* Et pluribus interiectis: *Sponſus itaque, & cùm ſit virtus, in virtutibus complacet ſibi; & cùm ſit lilium, libenter inter lilia commoratur; & cùm ſit candor, delectatur candidis. Et fortaſſis hoc eſt, quod dicitur paſci inter lilia, candore & odore virtutum delectari; Et quidem paſcebatur olim corporaliter apud Mariam & Martham; & recumbens etiam corpore inter lilia (illas loquor, nam lilia erant) nihilominus ſpiritum refocillabat deuotione & virtutibus mulierum.*

Id Chriſto paſcere, & paſci.

Docet deinde idem in Chriſto eſſe paſcere, quod paſci, quia ipſe paſcit nos ſuâ gratiâ & virtutibus, iiſdemque paſcitur & oblectatur: *At paſcens,* inquit, *ita puto, nihilominus paſcitur ipſe, & quidem eſcis quibus libenter veſcitur, profectibus noſtris. Etenim gaudium Domini fortitudo noſtra. Ita ergo, & cum paſcit paſcitur, & paſcitur cùm paſcit, ſimul nos ſuo gaudio ſpirituali reficiens, & de noſtro æquè ſpirituali profectu gaudens. Cibus eius pænitentia mea, & cibus eius ſalus mea, cibus eius ego ipſe, &c. Mandor cùm arguor, glutior cùm inſtituor, decoquor cum immutor, digeror cum transformor, vnior cum conformor.* Idem S. Bernard. ſerm. in Natiuit. B. Mariæ ſub finem aliter explicat: *Attende,* inquit, *quòd locum non cibum indicare videtur, nec quibus paſcitur exprimit ſponſa, ſed inter quæ. Fortè enim non cibo, ſed conſortio paſcitur liliorum, nec liliis veſcitur, ſed in illis verſatur: nimirum odore potius, quàm ſapore lilia placent, & viſui magis ſunt apta, quàm eſui. Ceterum etſi iuſtus germinet ſicut lilium, ſed non ad lilium ſponſus paſcitur, nec in ſingularitate complacet ſibi. Audi denique inter lilia commorantem: Vbi inquit, fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Amat ſemper media Ieſus, diuerticula ſemper & reclinatoria reprobat filius hominis, Dei & hominum mediator.*

Chriſtus quemque paſcit pro ſuo ſtatu.

Porrò paſcit Chriſtus animas diuerſimodè, quamque iuxta ſuam inclinationem, ſtatum, & diſpoſitionem: quare ſubditis dat obedientiam, ſuperioribus prudentiam regendi, virginibus amorem virginitatis, coniugatis affectum caſtitatis coniugalis, & robur ad ferendum mores coniugis filiorum, & ſeruorum à ſuis diuerſos: martyribus dat inuictam in tormentis conſtantiam; doctoribus acumen docendi, prædicatoribus efficaciam prædicandi: diuitibus impulſum ad tolerantiam, &c.

VERS. 17. *Donec aſpiret dies & inclinentur vmbræ. Reuertere, ſimilis eſto, dilecte mi, capreæ, hinnuloque ceruorum ſuper montes Bether.*

DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTVR (Septuag. *moueantur*, id eſt, amoueantur) VMBRÆ. Refer ad id, quod præceſſit: *Dilectus meus mihi, qui paſcitur inter lilia,* licet nonnulli referant ad id, quod ſequitur: REVERTERE SIMILIS ESTO] &c. vti mox dicam. Nota τὸ *aſpiret dies.* Solet enim manè oriente luce & die ſuauis aſpirare aura, quam efficit calore ſuo ſol oriens in aurora, quaſi in auræ rore: hic enim vapores frigore noctis collectos reſoluit & commouet, ex iiſque flatus & ventos efficit: quare minùs rectè Theodoret. exponit. q. d. *Donec aſpiret dies,* id eſt, donec ardor diei prætereat, & ros ſalutis aſpiret. Iam

Dies & vmbra, quid? Reſp. Primò.

Primò, nonnulli per diem accipiunt Euangelium, per vmbras legem veterem, quæ typus & vmbra fuit Euangelij, q. d. Apparente luce Euangelij euaneſcent vmbræ, id eſt, obſeruantiæ & ceremoniæ typicæ legis veteris. Ita Iuſtus Orgelit. & S. Auguſt. orat. contra Iudæos, cap. 6.

Secundò.

Secundò, alij per diem accipiunt claram cognitionem veritatis & æternitatis: hanc enim adepta anima ſancta fugat, & pellit à ſe vmbras vanitatis rerum temporalium. Ita Nyſſen.

Tertiò, genuinè.

Tertiò & genuinè, per diem accipe futuram vitam & gloriam, per vmbras præſentis vitæ tenebras & ærumnas, q. d. Chriſtus paſcitur inter lilia, id eſt, verſatur inter puras animas quamdiu durant vmbræ huius vitæ. Nam vbi aſpirauerit & illuxerit dies gloriæ, verſabitur inter beatos in ſplendoribus ſanctorum. Si enim in valle lachrymarũ, paſcitur inter lilia, inter quæ & quanta paſcetur in die nuptiarum & gloriæ ſempiternæ? Chriſtus nunc me paſcit inter lilia caſtitatis & gratiæ, at vbi aſpirauerit dies felicitatis, paſcet me inter lilia charitatis & gloriæ: tunc amor ſponſi abſentis vertetur in gaudiũ & fruitionem præſentis, tunc mutabitur fides in ſpeciem, ſpes in rem; charitas in claritatem, ærumna in gloriam, mors in vitam, corruptio in incorruptionem, luctus in iubilum. Ita S. Gregorius, Caſſiodor. Beda, S. Bernard. & ceteri. Hîc ergò anima pia amore corporis preſſa gemit, & ſuſpirat, donec aſpiret dies æternitatis beatæ, & inclinentur vmbræ miſeræ mortalitatis. *Hîc quippe nox eſt,* ait S. Gregor. *ibi verò dies erit: quia hic in viſione veritatis caligamus, ibi Deus ipſe tota veritas mentibus elucebit.* Porrò S. Bernard. ſerm. 71. ait Chriſtum in hac vita paſci liliis, id eſt, virtutibus, quia hîc

mixtæ ſunt, rudes & imperfectæ, in cælo iis potari, quia ibi erunt liquidæ, defæcatæ, ſubtiles, & perfectæ.

Nonnulli cùm noſtro Sanchez cenſent τὸ *inclinentur vmbræ*, eſſe periphraſin veſperæ: in ea enim poſt meridiem ſole declinante inclinant vmbræ iuxta illud Virgil.

Maioresq; cadunt altis de montibus vmbræ.

Vnde & Aquila pro *donec aſpiret dies* vertit, *donec ceſſet dies*: veſpera enim, dum ceſſat dies, aſpirat flatus & ventos. Vnde Plinius lib. 2. cap. 47. *Sol*, ait, *& auget & comprimit flatus: auget exoriens occidensq;*. Et Ariſtot. in Problem. ſect. 25. quæſt. 4. *Flatus*, inquit, *vel ortu ſolis, vel obitu incipit*. Hinc Virgilius: *Aſpirant auræ in noctem*. Vnde ex Hebræo verti poteſt, *donec expiret*, id eſt, finiatur *dies*. Verba enim Hebræa ſunt ſimplicia, ideóque ſumuntur pro omnibus compoſitis, vtpote quibus Hebræi carent. יפוח *iaphuach* ergo ſignificat *ſpiret, aſpiret, perſpiret, reſpiret, expiret*, & hoc ſignificat Græcum διαπνεύσῃ apud Septuag. q. d. Toto die, id eſt, toto tempore huius vitæ, *dilectus meus mihi, & ego illi*, idemque toto hoc tempore *paſcitur inter lilia*. Verùm noſter aptiùs vertit, *aſpiret*: dum enim aſpirat dies, finiuntur vmbræ & tenebræ nocturnæ. Quocirca magis appoſitè S. Greg. & alij paſſim cenſent per vmbram hîc intelligi noctem, nox enim vmbroſa eſt, & mera quaſi vmbra, quæ inclinatur, id eſt, deficit, & vt Hebr. eſt *fugit*, id eſt, euaneſcit, oriente in aurora, ſole, ſed ſenſim & pedetentim; quò enim magis aſcendit ſol, eò magis minuuntur vmbræ, adeo vt in meridie ferè nulla ſit vmbra: Rurſum oriente ſole aſpirat dies, non occidente: tunc enim expirat & finitur.

Symbolicè. Dies, viſio beatifica: vmbra, dæmones.

Symbolicè S. Bernard. ſerm. 71. per vmbras accipit dæmones, qui electis in die iudicij & beatis inclinabuntur, id eſt, ſubdentur, ac tanquam victi victoribus ſubiicientur. Idem rurſum per diem accipit viſionem beatificam, per quam omnes vmbræ errorum, ſimulationum, ignorantiarum diſpellentur. Denique addit cumulum felicitatis æternæ ſignificari per τὸ *aſpiret*. Ergo, inquit, *is cumulus aſpirantis erit diei. Ipſa, inquam, adiiciet ad menſuram inſpiratæ plenitudinis, ad inſpirantis diei copiam ſupra modum in ſublime pondus gloriæ operans, ita vt redundet in corpora ſupereffluens clarificationis adiectio. Hac de cauſa enim non ſpirans, ſed aſpirans dicta eſt, quòd addat ad inſpirantem, hoc ſignificante Spiritu ſancto per adiectam (ad) præpoſitionem: quia quos illa intus illuminat, hos iſta adornat foris, & ſtolâ gloriæ induit eos.* Et poſt nonnulla: *Cùm igitur duo in nobis præcedant dies, vnus quidem inſpirans pro corporis vita; alter verò reſpirans in ſanctificationis gratia; porro tertius ſuperſit aſpirans in reſurrectionis gloria; claret profectò aliquando adimpletum iri in corporis, quod præceſſit in capite, magnum vtique pietatis ſacramentum, & Prophetæ teſtimonium, qui ait: viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos, & viuemus in conſpectu eius.*

Porrò diſpunctio, quæ eſt in Bibliis Hebræis, cuius auctor non eſt Salomon, ſed Rabbini poſteriores ſiue Maſoretæ, hæc verba, *donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ*, connectit cum eo quod ſequitur: *Reuertere, ſimilis eſto dilecte mi*: atque hæc connexio commoda quoque eſt, commodoſque dat ſenſus, vt patet ſenſus iam dandos intuenti, cum iiſque hæc verba, *donec aſpiret dies*, cōbinanti.

REVERTERE, SIMILIS ESTO, DILECTE MI, CAPREÆ, HINNVLOQVE CERVORVM SVPER MONTES BETHER.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Eccleſia.

Varij hic ſenſus.

VArij hîc à variis aſſignantur ſenſus. Primus eſt, q. d. Sponſa: Video te; ô ſponſe mi, delectari paſcendis gregibus in ſyluis & montibus, quales ſunt montes Bether: ibi enim paſceris inter lilia; eoque me inuitas & euocas dicens: *Surge, propera amica mea*: vt tuo ergo æquè ac meo animarum zelo ſatisfacias feſtinus & velociter, inſtar capreæ & hinnuli *reuertere* hebr. סוב *ſob*, id eſt, circuito, luſtrato & viſitato greges noſtros, putà fideles Chriſtianos, qui paſcūtur in Bether, id eſt, in diuiſione, hoc eſt, in diuiſis locis, & particularibus Eccleſiis, per totum orbem diffuſis habitant, ac paſce eos tuâ ſanctâ doctrinâ, gratiâ, conſolatione, inſpiratione, Sacramentis, &c. Ita Theodor. & tres Anonymi apud ipſum, Pſellus & Philo Carpathius, qui cenſent hîc obſecrare ſponſam, vt ſponſus ad paſcua reuertatur, vt omnes fideles eius conſpectu fruantur atque illuſtrentur, iiſque ipſe ſuam ſuauitatem & amorem impertiat.

Secundus planior & plenior eſt, q. d. ſponſa: Permitto quidem, imò cupio ô ſponſe, vt fideles noſtros toto orbe diffuſos viſites, inſtrues, robores, perficias, ſed velim id fieri expeditè & velociter, vt per eos decurras celeriter, inſtar capreæ vel hinnuli, hoc fine, vt iis viſitatis illicò ad me reuertaris: ego enim tui præſentiam intimè deſidero, nec eâ ſatiari queo: atque magis decet ſpōſum ſponſæ, id eſt, Chriſtum Eccleſię vniuerſali, quàm particularibus Eccleſiis adeſſe & aſſiſtere. Hunc ſenſum exigit τὸ *reuertere*, vt vertit Noſter & Septuag. reſpicit enim ad id, quod dixit v. 8. *Vox dilecti mei. Ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſſiliens colles*, vt illicò ad me iam ex amore deliquiū paſſam aduolet, ſuſtentet, meque mihi reſtituat: quare *ſimilis eſt dilectus meus capreæ, hinnuloq; ceruorum*. Ita S. Bernard. Beda & alij. Audi S. Bernard. qui hîc notat amoris impotentiam neſcire impudentiam: ſponſam enim reuocare illicò ſponſum, cui paulò ante abeundi dederat facultatem. *Intempeſtiua*, inquit ipſe ſerm. 74. *reuocatio magni vehementis amoris, magnæ alterius amabilitatis indicium eſt.* Et ſerm. 73. *Amor intemperans facit hoc. Nempe is eſt, qui omnem in ſe triumphans captiuanſq; pudoris ſenſum, conuenientiæ modum, deliberationis conſilium, totius modeſtiæ & opportunitatis neglectum, quemdam, & quamdam incuriam parit. Nam vide nunc quomodo illum penè adhuc incipientem ire, iam tamen redire flagitat. Etiam accelerare rogat, & quidem currere, inſtar vnius alicuius feræ ſyluarum velociter currentis, verbi gratiâ, capreæ hinnulive ceruorum. Hic litteræ tenor, & hæc Iudæorum portio.*

Quinam ſint montes Bether?

Quæres, qui ſunt montes Bether? Reſp. eſſe montes Bethel (vti vertit Arabicus) vbi Iacob vidit ſcalam è terra in cęlum porrectā, per quam aſcendebant & deſcendebant angeli ad Deum

ſcalæ

ſcalæ innixum, ideoq́ue locum oleo inungens A conſecrauit, vocauitq́ue Bethel, id eſt, domum Dei. Geneſ. 32. Montes verò Bethel dicuntur montes Bether, id eſt, diuiſionis, quia diuiſi ſunt & diſſiti, vt plures intermedias contineant ciuitates & valles, ac conſequenter plures quaſi montes in varios colles diſſectos, ita vt capreæ ex vno in alium ſaliant. Vnde à Septuag. vocantur montes κοιλωμάτων, id eſt, *concauitatum.* Nonnulli legunt, κυκλωμάτων, id eſt, *circuitionum*, montes ad quos non eſt facilis acceſſus, ſed diù eos per anfractus circuire opus, antequam ad culmen peruenias: tales enim quærũt capreæ & hinnuli, vt à venatoribus ſint ſecuri. S. Ambroſius lib. 3. de Virgin. legit cum Syro, *montes aromatum*; ſic enim vocantur hîc c. 8. v. vlt. nam hi montes aromatibus abundant. Audi Adri- B chom. in deſcript. terræ ſanctæ pag. 16. num. 43. *Bethel, ſeu Bether montes ſunt fecundi, nemoroſi & arboribus conſiti, gramine & herbis aromaticis pleni, & ideo cerui capreæ, & hinnuli illorum cacumina frequentant, de quibus in Canticis.*

Symbolicè ergo montes Bethel vel Bether, aptè repræſentant Eccleſiam vniuerſalem in varias particulares diuiſam & diſtinctam: Eccleſia enim eſt, *mons domus Domini in vertice montium.* Iſaiæ 2. 2. quia ſuâ fide, ſpe, doctrinâ, conuerſatione & contemplatione cæleſti ſuperat omnes ſectas Iudæorum, Hæreticorum, Gentilium, adeoq́ue iam non in terra, ſed in cælis cum beatis degere videtur, iuxta illud *Noſtra conuerſatio in cælis eſt.* Philipp. 3. 20. Quocirca hi omnes

Monaſterium.

peculiariter repræſentant monaſteria & collegia religioſorum: *Primò.* Primò, quia monaſterium & C clauſtrum eſt *Bether*, id eſt, locus diuiſus & ſeparatus à conſortio ſæcularium. *Secundò.* Secundò, quia montes Bether ſunt ardui & aſperi, ac cauitatibus & ſalebris interrupti. *Tertiò.* Tertiò, ſicut capreæ & hinnili ad præruptos & inacceſſos hoſce montes fugiunt, vt tuti ſint à canibus & venatoribus: ſic pariter religioſi fugiunt ad clauſtra, vt ibi à mundi tẽtationibus & periculis ſint ſecuri & ſemoti. Ibi ergo Chriſtus paſcitur inter lilia puritatis, quæ naſcuntur in montibus Bether, id eſt ſeparationis, orationis, & contemplationis. Huc facit verſio Chaldaica, quæ de ſanctis Patriarchis ſic exponit: *Et voluit Dominus diſperdere eos de ſeculo, niſi ſubiiſſet memoria coram eo iuramenti ſui, quod iurauit in verbo ſuo Abraham, Iſaac, & Iacob, qui erant velociſſimi in cultu eius, ſicut caprea & hinnulus ceruorum: & etiam oblationis, quâ obtulit Abraham Iſaac filium ſuum in monte Moriah: & ante* D *hæc detulerat illi oblationes ſuas, & diuiſerat eas æqualiter.*

Sancti ſunt montes per virtutis eminentiam, & valles per humilitatem.

Hinc Philo Carpath. per montes conuallium, vt vertunt Septuag. intelligit ſanctos, & iuſtos eminentes; hi enim ſunt montes per virtutis excellentiam, quâ ſupra mundum & mundana omnia eminent; ſunt & valles per humilitatem, quâ humiliter doctrinam & gratiam Dei, ceu pluuiam è cælis valles, excipiunt. Sic & Ambroſius ſerm. 14. in pſal. 118. Tres verò Anonymi apud Theodor. per *montes conuallium* accipiunt doctores, qui diſcipulis, ſicut montes vallibus, longè eminent & excellunt. q. d. *Te illis ſimilem præſta veniens in magiſtras animas, quæ inter diſcipulas perturbationum fluctibus depreſſas montium inſtar excellunt, vbi ipſarum opera propellas & fuges beſtias illis peſtiferas quæ naturalem rudium animarum æqualitatem excauant, in eiſq́; ſibi latebras conſtituunt, atque ita illis priſtinam æqualitatem redde.*

Ex aduerſo Theod. & Nyſſen. homil. 6. per montes conuallium accipiunt ſuperbos inter humiles, q. d. ait Nyſſenus. *Vide vt caprea, qui aſpicis cogitationes hominum: dele peccati generationem, ſicut hinnulus delet ſerpentis. Curre quàm celerrimè diuinum Verbum ad montes conuallium: Quicquid enim extollitur aduerſus veritatem, eſt barathrum, & non mons; concauitas & non aſſurgens faſtigium. Si ad hæc accurreris, omnis vallis implebitur, & omnis mons huiuſmodi humiliabitur.*

Huc accedit S. Anſelmus, qui putat Eccleſiam hîc orare Chriſtum, vt iuuet ſe laborantem in B conuerſione infidelium: *Reuertere*, inquit, id eſt, *condeſcende iſtis, & aſpira eos interius quia aliter labor noſter erit infructuoſus: Reuertere & ſimilis eſto capreæ,* &c. *Natura capreæ hinnuliq́; eſt, vt licèt in ſummitate montium habitent, deſcendant tamen in colles, vt ab inferioribus videantur. Cùm enim Chriſtus habitet in montibus, id eſt, in eminentibus propter virtutes, rogatur deſcendere ex ipſis, & per ipſos ad cognitionem inferiorum.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Chriſto & anima ſancta.

C CHriſtus ſubinde videtur abire ab anima ſancta, vel ob eius defectus & lapſus veniales, vel vt eius fidem & conſtantiam probet, vel vt ſui deſiderium in ea adaugeat, animamq́ue in ſpiritu promoueat & perficiat, dum eam ſine guſtu, ſine conſolatione, ſine lætitia aridam & ſiccam relinquit, in deſolatione, perſecutione, tentatione, triſtitiâ, obſcuritate, ſimiliue afflictione animæ vel corporis. Quare anima hoc ſtimulo puncta ardentiùs ad ſponſum Chriſtum ſuſpirans, eius reditum, opemq́ue inclamat: Reuertere ad me, ô dilecte mi, & inſtar capreæ vel hinnuli velociter accurre, vt me conſoleris, adiuues, robores, confirmes, promoueas.

Addit noſter Sanchez, quòd anima pia edocta multa ſe amori impedimenta oppoſuiſſe, & infirmitatis ſuæ conſcia, ſibi ipſi parum fidens, oret ſponſum, vt quamuis vagetur ſuper montes D Bether, id eſt, inter ſalebras & anfractus & mille alia impedimenta, quæ ad omnia officia pronum & feſtinantem retardare potuerint; ferat nihilominus hæc patienter; & quo eſt animo ad hæc perferenda planè indomito, & lenitate ad condonandum planè admirabili, deuoret has moleſtias, tranſiliat hæc obſtacula, ac tandem quamuis per *Bether*, id eſt, *confragoſa* atque aſpera, ad ſe tamen recta, feſtinatoq́ue perueniat.

Et Luyſius Legion. Poſtulat, inquit, anima fidelis, cùm inclinantur vmbræ, id eſt, inclinato iàm ad occaſum die, & irruentibus periculorum, tentationumq́ue tenebris, ſibi auxilietur, nullâ morâ interpoſitâ. *Similis*, inquit, *eſto capreæ, hinnuloq́; ceruorum.* Quod ſine metaphora

propriè & literatè Dauid dicebat: *Domine ad adiuuandum me feſtina,* & rurſus: *Domine accelera, vt eruas me.* Quodque non ſolùm causâ incitandi Deum, & vt auxilium ferre maturet efficiendi, à ſponſa dicitur, ſed etiam quo nos admoneat, vt in ipſo ſtatim prauæ cogitationis initio, vt primùm mala libido ſubire animum cœpit, ad primos hoſtis aſpectus, imò verò ad primos rumores atque ſuſpiciones belli, antequàm ob negligentiam turbarum in nobis atque tumultus aliquid oriatur, attollamus ad cælum oculos, & ad Deum cor noſtrum penitùs conuertamus, illud cum lacrymis iterantes: *Reuertere, dilecte mi, ſimilis eſto capreæ hinnuloq; ceruorum,* ſalutemque illi noſtram ardentiſſimè commendantes, vt acceleret, atque feſtinet liberare nos, non à malo ſolùm, ſed etiam à ſuſpicione mali ab ipſo petamus. Huc accedit Caſſiodor. qui exponit, q.d. O Chriſte, qui per carnem, quam paruulus vt hinnulus aſſumpſiſti, velut caprea aſcendiſti in cælorum ſublimia, nos tuâ conſolatione & gratiâ viſita, illuſtra, & lætifica.

Quomodo Deus viſitet animã.

Porrò quomodo Deus animam ſanctam viſitet, docet S. Bernard. ſer. 74. idque ex experientia, qua in ſua anima crebrò hanc Dei viſitationem ſenſiſſe ſe aſſerit: *Viuum,* inquit, *& efficax eſt* (Verbum Dei, putà Chriſtus) *moxq; vt intus venit, expergefecit dormitantem animam meam, mouit, & molliuit, & vulnerauit cor meum, quoniam durum, lapideumq; erat & malè ſanum. Cœpit quoque euellere, & deſtruere; ædificare, & plantare; rigare arida, tenebroſa illuminare, clauſa reſerare, frigida inflammare, nec non & mittere praua in directa, & aſpera in vias planas, ita vt benediceret anima mea Domino, & omnia quæ intra me ſunt nomini ſancto eius. Ita igitur intrans ad me aliquoties Verbum ſponſus, nullis unquam introitum ſuum indiciis innoteſcere fecit, non voce, non ſpecie, non inceſſu.* Et poſt nonnulla, quæ in hanc rem interiicit, ſubiicit: *Ex renouatione & reformatione ſpiritus mentis meæ, id eſt, interioris hominis mei, percepi vtcumque ſpeciem decoris eius, & ex contuitu horum omnium ſimul expaui multitudinem magnitudinis eius. Verùm quia hæc, omnia vbi abſceſſerit Verbum, perinde ac ſi ollæ bullienti ſubtraxeris ignem, quodam illicò languore torpentia & frigida iacere incipiunt: atque hoc mihi ſignum abſceſſionis eius, triſtis ſit neceſſe eſt anima mea, donec iterùm reuertatur, & ſolitò recaleſcat cor meum intra me, idq; ſit reuerſionis indicium.*

Secundò, Aponius ait ſponſum diſcedere cùm ſponſæ, id eſt, animæ peccata caſtigat; reuerti, cùm pœnitentiâ placatus ei reconciliatur: *Prolongatio,* ait, *Chriſti in Eccleſia tunc eſt, quando ad caſtigandam plebem tribulationem induci permittit, reuerſio autem eius eſt, dum precibus inclinatus ad miſericordiam, ad veſtigia pietatis ſuæ velocius recurrit, quàm proſilierat vindicando: ſimilis factus curſui vel conſuetudini capreæ, hinnulique ceruorum, quorum natura eſt; voce ante ſe in montibus reſonante poſt tergum eius ille, dum obuiam ſibi opinantur occurrere quidpiam, ad locum, vnde abſceſſerant, velociori curſu reuerti. Et hæc eſt cauſa, vt exaſperatæ ab hoſtibus conſuetam nolint derelinquere ſedem, ſicut & Chriſtus quamuis prouocatus & exaſperatus peccatis hominum, pietatis tamen non dereliquit conſuetam ſedem.*

Myſticè, de Chriſti aſcenſione.

Myſticè, Iuſtus Orgelitan. cenſet hîc ſignificari aſcenſum Chriſti in cælos: *Dum dilectum,* inquit, *Eccleſia inſinuat regredi, ſimilemq; capreæ & hinnulo dicit, Chriſti in cælos aſcenſionem mundis & velocibus animalibus comparandam demonſtrat. Hæc enim celeri curſu montium altiora tranſiliunt: ſupergreſſus eſt autem Chriſtus omnia excelſa; & bene additur ſuper montes Bethel, id eſt, domus Dei, quia ſuper ſanctos omnes eleuatus eſt.* Aponius verò cenſet hîc Eccleſiam orare, vt Chriſtus mortuus à morte reſurgat: *Super montes Bethel,* inquit, *quod eum reuerti precatur, in cuius finibus Chriſtus crucifixus eſt, velocitatem reſurrectionis die tertiâ celebrandam propheta ſſe monſtratur.*

Tropol.

Tropologicè, Beda æſtimat hîc animam piam ad perfectionem tendentem poſtulare, vt Chriſti ſibi cæleſtis felicitatis prægustum exhibeat: *Obſecro,* inquit, *à generali inſtructione reuertaris ſæpius ad illuſtranda ſublimiùs corda perfectorum, & ſicut capreæ, aut hinnuli ceruorum rarus quidem, ſed cum delectatione conſpicientium in montibus ſolet eſſe intuitus: ſic in excelſis mentibus veſtigia tuæ magnitudinis qualiacumque præſentes. Precor vt dulcedinem vitæ immortalis, quam membris omnibus meis in retributione promittis, aliquibus etiam in itinere, quamuis à longè ſpeculandam reueles. Congruit autem & nomen montium mentibus eorum, qui contemplationi cæleſtium oculos cordis aperire didicerunt, cùm dicitur ſuper montes Bether, quod domus conſurgens, ſiue domus vigiliarum interpretatur.*

Anagog.

Anagogicè S. Gregorius, cenſet hîc animam piam rogare Chriſtum, vt citò veniat ad iudicium, vt in eo ipſa cum piis gloriam; impij, qui pios affligunt gehennam conſequantur. *A nobis,* inquit, *dilectus tunc corporaliter abiit, quando poſt reſurrectionem in cælos aſcendit: tunc autem reuertetur, quando in fine mundi reſuſcitatis omnibus hominum corporibus, in iudicio manifeſtabitur: Hanc manifeſtationem hîc petunt animæ ſanctæ; tunc Chriſtus verè ſimilis capreæ & hinnulo ceruorum apparebit ſuper montes Bethel, quia in eadem humanitatis forma ad iudicium veniet, quam ab Eccleſia, quæ per capream deſignatur ſumpſit, quando in hoc mundo ex patrum progenie, quaſi hinnulus ceruorum humilis natus fuit; tumq; ſuper omnes ſummos, qui quaſi montes excellunt in Eccleſia, quæ domus Dei eſt, ſublimior eminebit.* Similia habet S. Bernard. ſerm. 73.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Poſtulat B. Virgo ne Chriſtus tres dies integros maneat in ſepulchro.

RVpertus cenſet B. Virginem hîc poſtulare à Chriſto iam mortuo, vt reſurrectionem ſuam velut hinnulus acceleret, nec triduum integrum, id eſt, 72. horas maneat in ſepulchro, ſed illud decurtet, vt poſt 33. horas illico reſurgat: *Cito reuertere,* inquit, *noli moras facere, quia anima mea deſiderat te,* &c. *Tridui quidem tempus breue eſt, ſed dilectæ & columbæ tuæ deſideranti, & gementi vulneratâ mente, non ſatis, dilecte mi feſtinatum eſt. Abbreuia hoc ipſum triduum, & ſimilis eſto in reuertendo capreæ & hinnulo ceruorum, id eſt. velociſſimus eſto ad peragendum curſum tuum. In corde terræ, id eſt, in ſepulchro tuo, non totum expendas triduum.*

Sufficit

Sufficit ad complendam veritatem Scripturarum ſi partem exiguam primi diei, id eſt, tres horas nouiſſimas & partem aliquam tertij, ſcilicet ſex horas, quòd eſt dimidium noctis, cum die ſecundo id eſt cum Sabbato iacens in ſepulchro tranſegeris. Nam tres integri dies horæ ſeptuaginta duæ ſunt. Hoc eſſet nimis longum. Subdit deinde aliam rationem numericam: *Sufficiunt horæ triginta tres, qui numerus ex duobus ternariis, deceno & ſingulari compoſitus eſt. Beatam Trinitatem, cui primus homo peccauit, in te, & per te, & de teipſo, Dilecte mi, caro mea & ſanguis meus, Deus meus & Dominus meus, placare oportet: ſed hoc fiat celerrimè & multùm feſtinanter ſicut caprea ſiue hinnulus ceruorum in montibus celerrimus eſt: ſecundùm nomen tuum, quo per Prophetam iuſſus es vocari: Accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari. Vix igitur expectatis triginta tribus horis. Reuertere ſuper montes Bethel, id eſt, reſurge & appare principibus domus Dei, ſcilicet Apoſtolis tuis & mihi, cuius maximè ſicut & illorum, imò & multò plus quàm illorum, tu es grande deſiderium.*

Idem Rupertus cenſet B. Virginem hîc orare pro conuerſione ſuæ gentis, putà Iudæorum: *Reuertere,* inquit, *Similis eſto capreæ ſuper montes Bethel, id eſt, prope patres domus Dei, hoc enim interpretatur Bethel.* q. d. Miſerere Iudæorum, ipſi enim ſunt filij Abrahæ & ſanctorum Patriarcharum, qui fuêre Bethel, id eſt, domus, familia, & Eccleſia Dei. Rurſum Iudæi ſunt montes Bether, id eſt, diuiſionis & ſeparationis, quia per ſuperbiam diuiſerunt & ſepararunt ſe à fide Patriarcharum, qui in Chriſtum venturum crediderunt, & conſequenter à Deo, ab Eccleſia, à cælo, à ſalute, & omni bono. Similiter B. Virgo etiamnum orat pro peccatoribus, qui velut montes Bether per peccatum ſuperbè ſepararunt ſe à Deo Deique gratiâ. q. d. Reuertere, ô Dilecte, ad animam olim tuam, quæ nunc à diabolo tyrannicè poſſidetur: inſpice velut caprea lynceis oculis miſerrimam eius ſeruitutem & tyrannidem, quâ opprimitur à diabolo, ac velut hinnulus ceruorum, qui halitu ſuo extrahunt necantque ſerpentes, teſte Plinio libr. 8. cap. 32. ab animarum harum cauernis educ Tartareos, non tam ſerpentes, quàm dracones immanes, qui habitant in montibus Bether, id eſt, in ſuperbia diuiſionis, putà in cordibus ſuperbis, æquè ac in inferno, vbi ob ſuperbiam à Deo & cælo diuiſi & diſſecti ſunt in omnem æternitatem.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sponſa in lectulo quærens ſponſum, nec inueniens, circuit vicos, ac tandem inuenit, nec dimittit. Inde ſponſus Verſ. 5. *vetat eam ſuſcitari. Mox* Verſ. 6. *Inchoatur Actus tertius Dramatis, quo obuiantes ſponſæ eam laudant, comparantque myrrhæ, thuri, & aromatibus. Sponſum verò* Verſ. 7. *à robore ſtipatorum, ac* Verſ. 8. *à ferculo cedrino, argenteo, & purpureo. Denique* Verſ. vltimo *iubentur filiæ Sion oculos à ferculo ad ſponſum coronatum, qui ferculo vehebatur, conuertere. Primis ergo quinque verſibus Salomon pergit deſcribere & finire adoleſcentiam creſcentis Eccleſiæ; à verſu verò 6. & deinceps deſcribit Eccleſiæ quaſi virilem ætatem & perfectionem, vti dixi in Proœmio.*

1. IN lectulo meo per noctes quæſiui quem diligit anima mea: quæſiui illum,
& non inueni. 2. Surgam, & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas quæ-
ram quem diligit anima mea: quæſiui illum, & non inueni. 3. Inuenerunt me
vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem: Num quem diligit anima mea, vidiſtis? 4. Pau-
lulum cùm pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea: tenui eum; nec di-
mittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum geni-
tricis meæ. 5. Adiuro vos filiæ Ieruſalem per capreas, ceruoſque camporum ne
ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit. 6. Quæ eſt iſta,
quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris,
& vniuerſi pulueris pigmentarij? 7. En lectulum Salomonis ſexaginta fortes
ambiunt ex fortiſſimis Iſraël: 8. Omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi
vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos. 9. Fercu-
lum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani: 10. Columnas eius fecit argenteas,
reclinatorium aureum, aſcenſum purpureum: media charitate conſtrauit pro-
pter filias Ieruſalem: 11. Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in
diademate, quo coronauit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die
lætitiæ cordis eius.

VERS. 1. *In lectulo meo per noctes quæſiui quem diligit anima mea: quæſiui, illum, & non inueni.*

VERS. 2. *Surgam, & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæſiui illum, & non inueni.*

VERS. 3. *Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem, Num quem diligit anima mea vidiſtis?*

VERS. 4. *Paululùm cùm pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.*

SVRGAM ET CIRCVIBO (Arabicus, *perluſtrabo*) CIVITATEM: PER VICOS ET PLATEAS, QVÆRAM QVEM DILIGIT ANIMA MEA; QVÆSIVI ILLVM ET NON INVENI. (Addit Arabicus: *Vocaui eum, & non obediuit mihi*) INVENERVNT ME VIGILES, QVI CVSTODIVNT (Syrus, *qui circuibant*) CIVITATEM: (Addit Arabicus: *Et dixi*) NVM QVEM DILIGIT ANIMA MEA VIDISTI?] Syrus: *An eſſentiam amoris, quam diligit anima mea, vidiſtis? Paululum cum pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea: tenui eum nec dimittam eum, donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ*; Arabicus, *illius quæ me concepit.*

Connexio hic difficilis. Nexus Primus.

Difficilis eſt hic connexio, quâ ratione ſcilicet hæc nectantur præcedentibus, vt ſeruetur decorum Dramatis. Primò noſter Sanchez: In capite primo, inquit, Scriptor ſacer deſiderium ſponſæ, quo in abſentem ſponſum ferebatur, luculenter deſcripſit. In ſecundo, ſponſi in dilectam blandimenta atque officia complexus eſt. In tertio, iam propiùs accedit ad nuptias; componit enim coniuges in curru, quo de more cum plauſu atque ſymphoniâ domum reducebantur. Apud Hebræos enim ſponſus non accedebat ad ſponſam, niſi poſt traductionem eius in domum ſponſi. Senſus ego huius verſus eſt, q. d. Dolui abeſſe ſponſum à lecto quia eſſe in eo non poterat, niſi peractis nuptiarum ſacris. Vel, deſideraui lecti ſocium habere, id eſt nuptias inire; quia ante illas non ſperabat fore, vt ſecum vnquam in noctibus haberet quem amabat. In hanc ſententiam Bernard. ſerm. 75. dicit, ſponſam cùm eſſet in lecto quæſiuiſſe ſponſum, non quidem in lecto cubantem, ſed cùm abſentem deſideraret, de illo inueſtigando ſecum deliberaſſe. Et conſonat valde huic explicationi tranſlatio Septuag. qui vertunt, ἐπὶ κοίτην id eſt, *in lectulum*, q. d. Deſideraui ad lectum, ſeu ad connubium. Hæc Sanchez.

Apud Hebræos ſponſus non accedebat ad ſponſum, niſi vbi traducta fuerat in domum ſponſi.

Secundus.

Secundò, Genebrardus cenſet hic nouum eſſe Drama, vel potiùs nouum, ſcilicet ſecundum actum Dramatis: quare nullam hic quærendam

A eſſe connexionem, quod alio tempore, ſcilicet noctu geſta ſint, quæ hîc narrantur, cetera verò per diem. Melius Giſlerius cenſet nouũ hîc quidem eſſe actum, nouamque narrationem, ſed cum prioribus connexam: ſponſam enim poſt diſceſſum ſponſi narrare quid à ſe factum ſit aliquando, cùm dilectum ſuum à ſe abſceſſiſſe animaduertit, quo ſtudio illum quæſierit, quomodo inuenerit ac tenuerit, ne rurſum abſcederet.

Tertius.

Tertiò, Ioannes Carmelita cenſet hæc ſponſæ verba produci, vt dent cauſam, cur ſponſus ei dixerit cap. 1. v. 10. *Surge, propera amica mea*, quia ſcilicet inuenit eam in lectulo cubantem vel deſidẽ; hinc ab eo illã euocat dicendo: *Surge, propera.*

Quartus.

Quartò, Gilbertus Abbas, qui continuauit Sermones S. Bernard. in Cant. hicque inchoat, ſic nectit ſerm. 1. *De montibus*, inquit, *ſe raptim con-*
B *tulerat ad lectulum ſponſæ, vbi illa excitata & deficiens vbertate delectationis, obdormiuit exhauſta inter amplexus dilecti. Oblectata obdormiuit ſomnum dulcem, ſed expergefacta non inuenit illum, hæc mulier deliciarum in manibus ſuis. Gaudia itaque illa, gaudia ineffabilia ſilentio tranſiens, in hanc tamen vocem erupit: In lectulo meo per noctes quæſiui quem diligit anima mea.*

Quintus Germanus.

Quintò, magis appoſitè Luyſius Legionenſis cenſet ſponſam ex amore deliquium paſſam in ſomnum incidiſſe, ac in ſomnis vel ſemiſomnem dixiſſe adoleſcentulis ſociabus ſuis: *Vox dilecti mei*, & cetera, quæ à cap. 2. verſ. 8. vſque ad finem capitis narrantur: nunc verò, inquit, ſoluta ſomno ſponſâ atque experrecta, ſponſum, quocumque modo loqui ſibi per quietẽ viſa eſt, vnà ſecum iacere arbitrata, ipſum quæſiuiſſe, atque eo non inuento è lecto exiliuiſſe, domoque
C egreſſa, vrbis loca omnia, illum quæritando obiiſſe dicitur. In quo, non quid reipsâ geſtum ſit commemoraſſe intelligendus eſt Salomon, ſed quid rei, de qua agitur, natura fieri poſtulet, accommodatè ad ipſam rem expoſuiſſe. Itaque quia intellexit, aut decorum à ſe negligi, aut bonam huius carminis partem omitti debere, idcirco perſonam ſumpſit de medio, ruriſque eductam feminam induxit, quo decorè ſeruato exprimeret in ea omnem amoris vim. Quare ſponſa, partim amoris, partim timoris (ne quid ſponſæ abſenti per noctem mali accidat,) ſtimulis excita, imperare ſibi non potuit, vt quoad luceret, domi maneret; ſed exiliuit ſtatim, neque tenebris deterrita, neque nocturnos caſus metuens, neque ſui rationem vllam habens, vnumque amorem ducem ſecuta, virum ſuum perue-
D ſtigauit. Nam nuptias iam antè à ſponſo cum ſponſa initas fuiſſe, ac ſponſum ad ſponſam acceſſiſſe ſatis liquet ex præcedentibus præſertim ex cap. 1. verſ. 4. vbi ait ſponſa: *Introduxit me rex in cellaria ſua*, & verſ. 12. *Dum eſſet rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum*, & cap. 2. verſ. 4. *Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem*, &c.

Ex aduerſo Aben Ezra cenſet ſponſam hîc narrare ea, quæ ſomnians videbat, idque probat ex eo, quod ipſa ait: *In lectulo meo per noctes quæſiui quem diligit anima mea*: noctu enim dormitur & ſomniatur: quis enim quærat eum, quem ſcit ſibi præſentem, vel abſentem in lectulo? & ex eo, quod v. 5. iubet ſponſus, ne quis eam à ſomno excitet; iam ergo dormiebat ſponſa & ſomniabat, quod

quod ſanè probabile eſt, preſertim ob verſ. 5. iam dictum. Hoc ſi ſequi placet, dicito nouum hic eſſe ſponſæ ſomnium, priori partim ſimile, partim diſſimile, quo ſcilicet ſomniet ſponſa, ſe dilectum ſuum per vicos & plateas anxiè quæſiſſe; ac tandem poſt longos circuitus inueniſſe, inuentum tenuiſſe, nec dimiſiſſe: Quæ enim quis amat & valde deſiderat, de his crebrò & variè ſomniat. Vnde & amantes ſibi ſomnia fingunt, ac deſideria amantium ſunt ſomnia vigilantium. Hinc S. Anſelmus notat, non eſſe mirum ſponſam in lecto dormire & ſimul aſcendere, vt virgulam fumi; quia quò magis à terrenis abſtrahitur, iiſque quaſi indormit, eò altiùs ad cæleſtia eleuatur.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS

De Christo & Eccleſia.

PRimò, Chald. hæc exponit de Iudæis, qui adorantes vitulum aureum perdiderunt Dei gratiam & ſanctitatem: ſic enim ait: *Et quando vidit populus Domini Iſrael, quod ſublatæ eſſent nubes gloriæ ab eis, & corona ſanctitatis, quæ data fuit ei in Sinai, ablata eſſet ab eis, remanſerunt contenebrati ſicut nox, & quæſierunt coronam ſanctitatis, quæ ſublata fuerat ab eis, & non inuenerunt illam.*

Secundò, Titelman. & alij hæc accipiunt de ſtatu veteris Synagogæ, aut generaliùs de ſtatu humanæ naturæ ante Chriſti aduentum, ac deinde nouæ Eccleſiæ poſt eius aduentum. Nam genus humanum ante Chriſtum ex lapſu Adæ miſerum, iacenſque in lectulo infirmitatis ſuæ pigrum & ægrum ad omne bonum; idq; in nocte infidelitatis & ignorantiæ, quærebat in lege naturæ à ſuis Sophis, Sophiſtis & Philoſophis tanti mali remedium, ſcilicet ſummum bonum ſiue in quo ſita eſſet felicitas hominis, modumque ad eam perueniendi; ſed nihil ſolidi & veri ab eis, vtpote cæco mētis ſuæ ingenio præſidentibus hauſit, cùm debuiſſet lectulum ſuum exire, & ad lucem tranſire diuinæ gratiæ, ſine qua fruſtrà quæritur, nec inuenitur ſponſus, qui ſolus animam ſe quærentem & diligentem beat: ſic & Synagoga iacuit pigra & infirma in lectulo legis Moſaicæ, & in nocte vmbrarum, hoc eſt, ceremoniarum figuralium, & quæſiuit ſponſum per vicos & plateas, quando in legis littera confidens, & ad patrum Abrae, Iſaac, Iacob &c. merita, exemplaque attendens, per luſtrales ceremonias, ſacrificiaque animalium, & iudicia illa vmbratilia, ſe iuſtificare, Deumque promereri contendebat. At ibi eum non inueniens adiit vigiles ciuitatis, ſcilicet Scribas & Phariſæos, ab iiſque eum perquiſiuit: ſed nullum ab eis conueniens reſponſum tulit. Poſtquam ergo vanis eorum traditionibus contemptis, & falsâ doctrinâ repudiatâ, ad nouam è cælo cum Chriſto veniētem Euangelicæ gratiæ doctrinam, aures, animumque tranſtulit, inuenit tandem Synagoga quē tantoperè quæſierat, & tot ſæculis expectauerat ſuum dilectum, verum mūdi Saluatorem, patribus ab initio repromiſſum, & variis ceremoniarum ænigmatibus præſignatum: quem

A vſque tunc ipſa, licèt occultè, quæſierat per typica ſua ſacrificia & ceremoniales obſeruantias, quæ omnia ad Chriſtū mundi Saluatorem quaſi ad finem vniuerſæ legis reſpiciebant, iuxta quod Apoſtolus ait: Chriſtum finem eſſe legis *ad iuſtitiam omni credenti*. Rom. 10.

Verùm, quia Canticum hoc eſt Epithalamiū, non Synagogæ & Moyſis, nec ſtatus legis naturę & Dei, ſed Chriſti & Eccleſiæ, vti docet S. Hieronymus, Caſſiodor, Beda, Origen. Theodoret. & ceteri paſſim; hinc de Chriſto & Eccleſia hęc exponenda ſunt. Iam, quia, vt dixi in Procemio, in Cantico ortus progreſſus, & perfectio Eccleſiæ deſcribitur, ortus autem ſiue infantia Eccleſiæ deſcripta ſit à cap. 1. verſ. 1. vſque ad c. 2. verſ. 8. inde autem vſque ad cap. 3. verſ. 6. deſcribatur Eccleſiæ progreſſus, ſiue adoleſcentiā, ſequitur
B pariter hęc, quæ cap. 3 v. 1. & ſeq. vſque ad ver. 6. continentur, ad eiuſdem adoleſcentiam referenda eſſe, hicque eam terminari.

Infantia autem Eccleſiæ fuit ab ortu Chriſti vſque ad eius aſcenſum in cælum, & miſſionem Spiritus ſancti, quæ continet geſta Chriſti à natiuitate vſque ad montem, reſurrectionem, aſcenſionem & Pentecoſten: inde verò incipit adoleſcentia & propagatio Eccleſiæ, quam prædicando fecerunt Apoſtoli. Quare infantia Eccleſiæ deſcribitur in Euangeliis, adoleſcentia autem in Actis Apoſtolorum.

Infantia Chriſti ab ortu Chriſti vſque ad Pentecoſten. Inde verò incipit eius adoleſcentia.

Lectulus ergo hic ſponſæ, ſiue Eccleſiæ primitiuæ, fuit quies eiuſdem, quâ poſt aſcenſum Chriſti in cælum, quieuit cum B. Virgine & Apoſtolis in Sion vſque ad Pentecoſten & aduen-
C tum Spiritus ſancti, ac poſt eum quieuit in Sion & Iudæa per plures annos, quibus ſolis Iudæis prædicarunt Apoſtoli (Baronius numerat annos decem, ego verò quatuor dumtaxat, vti oſtendi, Actor. 12. 1.) imò putabat ſe ibi perpetuò quieturam cum ſuo ſponſo Chriſto; ſed ibi Chriſtum non inuenit, quia pauci à Iudæis fidem amplexi ſunt, ceteri cum Scribis & Pontificibus Chriſtum & Eccleſiam ſpreuerunt, imò perſecuti ſunt. Quocirca Eccleſia, putà S. Petrus & Apoſtoli edocti à Chriſto, ſuſceperunt laborioſum iter, & onus euangelizandi per omnes Gentes, ibique Chriſtum inuenerunt in fide, religione, & obedientiā omnium Gentium, vt patet ex Actis Apoſtolorum, & ex Hiſtoriā Eccleſiaſticā.
D Concatenatio ergo Cantici, eiuſque expoſitio petenda eſt ex ſucceſſu Chriſti & Eccleſiæ, qui in Euangeliis, Actis, & Hiſtoriā Eccleſiaſticā deſcribitur.

Senſus ergò eſt, q. d. Ego Eccleſia ſuauiter quieſcens in Sion & Iudæâ, ibique vacans orationi, verbo Dei, frequenti communioni, ſanctitati, omnique virtuti & perfectioni Chriſtianæ, vt patet Actor. 2. & ſequēt. ibi quæſiui Chriſtum, ſed non inueni, quia plerique Iudæorum inhærentes legi Moſaicæ Chriſti fidem reſpuerunt; Chriſtus autem reſidet & inuenitur in Eccleſia, ac in multitudine & vniuerſitate credentium totius mundi. Nouit enim ſponſa Chriſtum per fidem habitare in cordibus fidelium, vt notat S. Bernardus. Dixi itaque: *Surgam & circuibo Ciuitatem* Ieruſalem, relinquamque Iudæam illi ſubiectam; *per vicos & plateas*, euangelizando *quæram quem diligit anima mea*, Chriſtum ſcilicet

Senſus & Cōſtructio huius loci.

ſcilicet, Chriſtique fidem & cultum: *quæſiui illum & non inueni*: quia Iudæi Chriſto & Euangelio reſtiterunt: *Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem*, ſcilicet Pontifices, principes ſacerdotum, Scribæ, Herodes Agrippa, & ceteri Iudææ Præſides, interroga illos: *Num quem diligit anima mea vidiſtis?* Agnoſcitiſne Meſſiam patribus veſtris promiſſum? Creditiſne in Ieſum Chriſtum crucifixum? At illi obticuerunt, ac ſuo ſilentio ſe neſcire Chriſtum teſtati ſunt. Quocirca *Paululum cùm pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea*, cùm ſcilicet paulò poſt perſecutionem Pontificum, ac necem ſancti Stephani, ſcilicet anno ſecundo à paſſione Chriſti, Chriſtus S. Paulum conuertit, ac doctorem Gentium auctorauit dicens: *Vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meum coram Gentibus & regibus*. Actor. 9. 15. Et cùm Actor. 10. S. Petro per vas è cælo miſſum oſtendit, non ſolos Iudæos, ſed & Gentes vocandas eſſe ad Chriſtum, & Eccleſiam, ideóque iuſſit S. Petro, vt Cornelium Centurionem, quaſi primitias Gentium conuerteret, & Chriſto adiungeret. Vnde paulò pòſt, ſcilicet anno Chriſti 37. qui fuit quartus ab eius paſſione, & reſurrectione, Apoſtoli diuiſis inter ſe Gentium prouinciis, quiſque ad ſuam profectus, eamdem pariter conuertit & Chriſto adiunxit. Ibi ergo in fide Gentium Apoſtoli inuenerunt Chriſtum, quaſi in Eccleſia vniuerſali reſidentem & dominantem. Tunc ergo dixit Eccleſia: *Tenui eum nec dimittam*, quia fundabo vbique Gentium Eccleſias, itaque ſacerdotibus, Epiſcopis, Sacramentis, doctoribus, prædicatoribus, miraculis, &c. eas in fide Chriſti ſtabiliam, vt illi numquam illam abiiciant, ſed vel ſimul, vel alternatim & ſucceſſiuè arctè eam retineant; ita vt ſemper magna pars orbis Chriſtum colat & adoret: *Donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ*, hoc eſt, Synagogæ. Synagoga enim vetus Iudæorum fuit mater, & genitrix Eccleſiæ Chriſtianorum. Primi enim Chriſtiani, putà Apoſtoli, fuêre oriundi à Iudæis. Senſus ergo eſt, q.d. Transferam Chriſtum Chriſtique fidem & cultum à Iudæis ad Gentes, ibique illum firmabo & ſtabiliam, donec in fine mundi per Eliam & Enoch conuertam Iudæos: ſic enim Chriſtum, Chriſtique fidem *introducam in domum matris meæ*, id eſt, in Synagogam Iudæorum, vt omnis Iſraël ſaluus fiat, atque ex Iudæis & Gentibus fiat vnum ouile & vnus paſtor. Hoc eſt, quod ait Apoſtolus: *Cæcitas ex parte contigit in Iſraël: donec plenitudo Gentium intraret, & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret, ſicut ſcriptum eſt: Veniet ex Sion, qui eripiat & auertat impietatem à Iacob*, id eſt, à Iudæis ex Iacob prognatis. Rom. 11. 25. Ita ſanctus Gregorius: *In domum matris*, inquit, *dilectum introducet, quando in fine mundi Eccleſia per prædicationem, in plebem Iudaicam Chriſtiana Sacramenta immittet. In cubiculum autem, quaſi in ſecretiorem partem domus eum introducet, quia ex eadem plebe ita plurimos conuertet, vt omnes mundi ſarcinas abiiciant, & in intimis cogitationibus ſoli Deo placere concupiſcant. Huiuſcemodi homines cubiculum facient ſponſo: quia dum à ſe omnes ſordes cupiditatis abiicient, quaſi ſecretum locum in mente, in quo delectetur, component.* Sic & Caſſiodorus, Beda, Aponius, Philo Carpathius, Iuſtus Orgelitan. ſanctus Anſelmus, Rupertus, S. Bernard. & ceteri paſſim, qui eodem modo, quo S. Gregor. verſum quartum: *Donec introducam*, &c. exponunt; vnde colligas præcedentes quoque tres verſus eodem modo, quo expoſui, eſſe exponendos. Hoc enim exigit ipſa hiſtoriæ Acoluthia & connexio.

A B C D

Synagoga mater Eccleſiæ Chriſtianæ.

Nota quod ait ſponſa, ſe ſponſum Chriſtum quæſiſſe per *noctes* intellige per tenebras, cùm ſcilicet Ieruſalem & Iudæam, totumque orbem occuparent tenebræ infidelitatis & ignorantiæ Dei, Chriſti, & ſalutis. Audi S. Bernardum ſerm. 45. *Habet mundus iſte noctes ſuas & non paucas. Quid dico, quia noctes habet mundus, cùm penè totus ipſe ſit nox, & totus ſemper verſetur in tenebris? Nox eſt Iudaica perfidia, nox ignorantia paganorum, nox hæretica prauitas, nox etiam Catholicorum carnalis animaliſve conuerſatio. An non nox, vbi non percipiuntur ea, quæ ſunt ſpiritus Dei? Sed & apud hæreticos vel ſchiſmaticos: quot ſectæ, tot noctes. Fruſtra per has noctes iuſtitiæ ſolem, & lumen quæritis veritatis, id eſt, ſponſum, quia nulla ſocietas luci ad tenebras.*

Variæ noctes, & peſſima.

Myſticè, lectulus Chriſti fuit vterus B. Virginis; item præſepium, ac ſepulchrum, vbi S. Magdalena & ſociæ, æquè ac SS. Petrus & Ioannes quæſierunt Chriſtum & non inuenerunt, quia iam ex eo reſurrexerat. Audi S. Bernardum ſer. 75. *An non lectulus, tumulus? an non lectulus, præſepium? an non lectulus, vterus virginis?* &c. *Meritò proinde ſponſa ponens lectulum, dicit ſuum; quia omne quod infirmum eſt Dei, non de proprio ineſſe illi manifeſtum eſt, ſed de noſtro. Ex nobis aſſumpſit, quæ pro nobis ſuſtinuit, naſci, lactari, mori, ſepeliri. Mea eſt mortalitas nati, mea infirmitas paruuli, mea expiratio crucifixi, mea ſepulti dormitio. Quæ priora tranſierunt, & ecce noua ſunt omnia. In lectulo meo quæſiui per noctem, quem diligit anima mea. Quid? In tuo quærebas, qui ſe iam in ſua receperat. Num videras filium hominis aſcendentem, vbi erat prius? Iam cælum tumulo commutauit & ſtabulo, & tu illum in tuo adhuc lectulo quæris? Surrexit, non eſt hîc. Quid quæris in lecto fortem, in lectulo magnum, clarificatum in ſtabulo? Introiuit in potentias Domini, decorem induit & fortitudinem, & ecce ſedet ſuper Cherubim, qui ſub lapide iacuit.* Et pluribus interiectis, ſub finem ſermonis vrgens τὸ *ſurgam & circuibo: Quidni*, inquit, *ſurgeret, recognito de reſurrectione dilecti? Ceterùm, ô beata, ſi conſurrexiſti cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt ſapias oportet: neque deorſum, ſed ſurſum quæras Chriſtum neceſſe eſt, vbi ſedet in dextera Patris.*

Lectus Chriſti quot.

Symbolicè S. Bernard. *Eccleſia*, inquit, *dicitur ciuitas propter collectionem; ſponſa propter dilectionem, oues propter manſuetudinem.* Vnde concludit, hocque dat monitum paſtoribus Eccleſiæ: *Propterea attendite vobis quicumque opus miniſterij huius ſortiti eſtis, attendite, inquam, vobis & pretioſo depoſito, quod vobis creditum eſt. Ciuitas eſt, vigilate ad cuſtodiam concordiamque. Sponſa eſt, ſtudete ornatui: Oues ſunt, intendite paſtui. Et hæc tria ad illam Domini trinam ſciſcitationem, fortè non incongruè pertinere dicentur: Petre amas me: paſce oues meas.* Ioan. 21.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Qualis animæ peccatricis lectulus.

PRimò anima peccatrix quærit Deum, id eſt, ſummum ſuum bonum & felicitatem in lectulo, id eſt, in voluptatibus carnis per noctes ignorantiæ & tenebrarum peccati; lectulus enim auari eſt aurum; ſuperbi, honor; guloſi, deliciæ; acedi, ignauia, iuxta illud Prouerb. 26. 14. *Sicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ita piger in lecto ſuo.* Hi quærunt eum in nocte, quæ cauſatur ex obiectu terræ, id eſt, terrenarum cupiditatum, quas ambiunt, quæque ſe inter ipſos & Deum interiiciunt, & obices obiiciunt, vt eius lucem haurire nequeant: Quare hi Deum non inueniunt, tum quia in tenebris quærunt, tum quia ibi non eſt locus & quies Dei. Ita Caſſiodorus, Philo Carpath. Beda, & alij. Quare anima peccatrix, ſed pœnitens cum S. Magdalena (cuius actio hîc ad viuum depingitur; vnde & hæc loco Epiſtolæ legit Eccleſia in feſto S. Magdalenæ) ex hoc lecto voluptatis & concupiſcentiæ ſurgit, ac circuit vicos & plateas ſolicitè quærens Chriſtum, quem tandem inuenit in domo Simonis, id eſt, obedientiæ, recumbentem in lectulo tempore prandij, vt conuiuas & hoſpites paſcat diuinis ſuis eloquiis. Ibi ergo à tergo Magdalena lacrymis ſuis lauans, capillis tergens, ore oſculans, manibus vngens pedes Chriſti, veniam, gratiam, & ſalutem à Chriſto accepit.

Anima pia quærit Chriſtum. Primò.

Simili modo anima ſancta quærit Chriſtum in lectulo ſuo: Primò, cùm quærit eum in ſua commoditate; ſed ibi non inuenit, quia Chriſtus non inuenitur, niſi in cruce, vti aiebat S. Martinus. Ita Caſſiodorus: *Exurgam,* inquit, *de ſtrato corporis & carnalis delectationis, & circuibo ciuitatem huius mundi, maria ac terras peragrando: Per vicos & plateas quæram, &c. id eſt, per lata itinera gradientes huius ſæculi, & ſuis voluptatibus deditos aſpiciam, ſi fortè in illis dilecti mei veſtigia inueniam.*

Secundò.

Secundò, cùm quærit eum in propria voluntate; ſed ibi non inuenit, quia Chriſtus non venit facere volũtatem ſuam ſed Patris. Vnde in horto inſtante paſſione orauit: *Non mea voluntas, ſed tua fiat.* Matth. 26. Exuat ergo propriam voluntatem, & diuinam induat, ſiue à Deo, ſiue à ſuperiore, qui Dei eſt vicarius & interpres, ipſi indicatam, qui Deum, Deique gratiam inuenire cupit.

Tertiò.

Tertiò, cùm quærit eum in curioſitate, curioſè circumeundo & luſtrando omnes hominum ſectas, artes, ſtatus, ſtudia, & exercitia: ſed ibi non inuenit, quia iſte circuitus facit hominẽ vagum, inſtabilem, & erronem. Vnde S. Iuſtinus Philoſophus Dialog. contra Triph. narrat ſe obiuiſſe omnes Philoſophorum ſcholas, putà Platonis, Ariſtotelis, Democriti, Epicuri, Stoicorum, &c. & nuſquam inueniſſe ſapientiam, ſed monitum à viro graui, qui ex improuiſo ſibi apparuit, vt legeret Prophetas; eos lectitando reperiiſſe, quod quærebat: vnde conuerſus ad Chriſtum & doctor, & martyr glorioſus euaſit. Sic hodie, qui mutant ſtatus, officia, & exercitia pietatis &

S. Iuſtinus vbi inuenit ſapientiam, quã quærebat?

A virtutis, nunc vnum, nunc aliud experiendo, nihil proficiunt, ſed vagando tempus conſumunt. Nihil enim profectui ita contrarium, ac crebra mutatio exercitiorum vti docet Caſſianus, Climacus Dorotheus, ceteriq́ue rerum ſpiritualium magiſtri.

Crebra exercitiorum mutatio profectui valdè contraria.

Quartò.

Quartò, qui eum quærit in ſua pace, otio, & tranquillitate, cùm Deus ipſum vocet ad bellum, ad negotium, ad labores pro ſalute animarum obeundos, in ea Deum non inuenit, quia Deus cuique apparet ſuâ luce & gratiâ in eo ſtatu, ad quem eum vocat, non in alio; vnde quos vocat ad ſortem Magdalenæ iis apparet in ſolitudine & contemplatione; quos vocat ad ſortem Marthæ, iis apparet in actione, cuique in eâ, quæ illi propria eſt & peculiaris, ad quam eum deſtinat. Hinc Theodoret. docet Deum non inueniri in B lectulo proſperitatis, cùm Deus aduerſa nobis immittat, vt iis noſtram patientiam & virtutem exerceat & adaugeat. Audi S. Ambroſium lib. de Iſaac cap. 5. *Multi ſunt, qui in otio quærunt Chriſtum & non inueniunt, & quærunt eum in perſecutionibus & citò inueniunt, & ideo quaſi poſt tentationes, quia in periculis ſuorum fidelium adeſt. Quam modicum,* inquit, *cùm tranſiui ab eis, & inueni eum.*

Pleniùs pertractat idem S. Ambroſ. lib. 3. de Virgin. *Si vis,* inquit, *& tu tenere Chriſtum, quære iugiter nec pœnam metuens: inter ſupplicia enim frequenter corporis, inter ipſas perſecutorum manus Chriſtus meliùs inuenitur. Quàm modicum,* inquit, *fuit, cùm tranſiui ab ipſis, donec inueni eum. Exiguo enim ſpatio breuiq́; momento cum perſecutorum manus euaſeris, nec ſuccubueris poteſtatibus mundi, tibi Chriſtus occurrit, nec te diu tentari patitur.*

Quintò.

Quintò, Deus animæ ſanctæ & feruenti ſubC inde ſuam præſentiam, ac gratiam illuminantem & conſolationem ſubtrahit, vt eius deſiderium acuat & feruorem magis accendat. Ita S. Gregor. 5. Moral. cap. 4. *Abſcondit,* ait, *ſe ſponſus, cùm quæritur, vt non inuentus ardentiùs quæratur, & differtur quærens ſponſa ne inueniat, vt tarditate ſua capacior reddita, multipliciùs quandoque inueniat quod quærebat.* Nam vt ait S. Bernard. ſerm. 84. *Magnum bonum quærere Deum: ego hoc nulli in bonis animæ ſecundum exiſtimo; primum in donis, vltimum in profectibus eſt. Virtutum nulli accedit, ce lit nulli: cui accedat, quam nulla præcedat, quæ omnium magis conſummatio eſt? Quæ enim virtus adſcribi poſſit non quærenti Deum, quiſve terminus quærenti Deum? Quærite,* inquit, *faciem eius ſemper, exiſtimo, quia nec ſi inuentus fuerit, ceſſabitur à quærendo. Non pedum paſſibus, ſed* D *deſideriis quæritur Deus, & vtique non extinxit deſiderium ſanctum felix inuentio, ſed extendit.* Idem ibidẽ docet animam non poſſe quærere Deum, niſi eius gratia ſit præuenta: *Quia Deus prior dilexit nos.* 1. Ioan. 4. 10. *Minimè prorſus,* inquit, *niſi priùs quæſita quæreretur, ſicut nec diligeretur, niſi dilecta prius.* Vnde S. Aug. in pſal. 69. *Quære,* inquit, *eũ, qui prior quæſiuit te, & reportauit in humeris ſuis,* quaſi ouem errantem & perditam.

Rurſum ſanctus Gregorius homil. 25. in Euangel. *Dilectum,* inquit, *in lecto quærimus, quando in præſentis vitæ aliquantulâ requie redemptorũ noſtri deſiderio ſuſpiramus. Per noctem quærimus: quia etſi iam in illo mens vigilat, tamen adhuc oculus caligat. Sed qui dilectum ſuum non inuenit, reſtat vt ſurgat, & ciuitatem circumeat, id eſt ſanctam*

ſanctam electorum Eccleſiam mente & inquiſitione percurrat: per vicos eum & plateas quærat, id eſt, per anguſta & lata gradientes aſpiciat, vt ſi qua in eis valeat inuenire eius veſtigia, exquirat: quia ſunt nonnulli etiam vitæ ſecularis, qui imitandum aliquid habeant de actione virtutis. Quærentes autem nos vigiles inueniunt, qui cuſtodiunt ciuitatem: quia ſancti Patres, qui Eccleſiæ ſtatum cuſtodiunt bonis noſtris ſtudiis occurrunt, vt ſuo vel verbo vel ſcripto nos doceant. Quos cùm paululùm pertranſimus, inuenimus quem diligimus; quia redemptor noſter etſi humilitate homo inter homines; diuinitate tamen ſuper homines fuit. Cùm ergo tranſeuntur vigiles, dilectus inuenitur, quia cùm Prophetas & Apoſtolos infra ipſum eſſe conſpicimus, illum qui natura Deus eſt, eſſe ſupra homines conſideramus. Cauſam deinde cùr Chriſtus quæri velit, ſubiicit: *Prius ergo non inueniendus quæritur, vt poſt inuentus ſtrictiùs* B *teneatur. Sancta enim deſideria, vt prædiximus, dilatione creſcunt. Si autem dilatione deficiunt, deſideria non fuerunt. Hoc amore arſit quiſquis ad veritatem pertingere potuit. Hinc namque Dauid ait: Sitiuit anima mea ad Dominum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* Pſal. 41.

Anima quærit Deum ſeptem de cauſis.

Porrò S. Bernard. qui in hæc verba decem ſermones conſcripſit, imò in iis ſermones ſuos in Cantica concludit & terminat, docet animam quærere Deum ſeptem de cauſis: ſic enim ait ſerm. 85. *Quærit anima verbum, cui conſentiat ad correctionem, quo illuminetur ad cognitionem; cui innitatur ad virtutem; quo reformetur ad ſapientiam: cui conformetur ad decorem; cui maritetur ad fœcunditatem; quo fruatur ad iucunditatem.* Secundò ſerm. 86. docet animam quærere debere Deum verecundè, cautè, & ſecretè, putà in arcano lectuli & noctis. Cùm enim *nocturnus ſopor inducit ſilen-* C *tium, tunc planè liberior exit, puriorq́; oratio.* Addit S. Bernardus quæri Deum in lectulo infirmitatis, vt eam ſanet in noctibus, iuxta illud: *Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris eius: vniuerſum ſtratum eius verſaſti in infirmitate eius:* Pſalm. 40.4. Et in nocte ignorantiæ, vt eam luce ſua diſpellat. *Et ſi placet ſentire,* inquit, *lectuli quidem nomine humanam figurari infirmitatem, nocturnis autem tenebris ignorantiam æquè humanam, conſequens eſt & congruum ſatis, vt Dei virtus & Dei ſapientia Verbum contra vtrumque originale malum inſtantius requiratur. Nempe quid conuenientius, quàm vt infirmitati virtus, ignorantiæ ſapientia opponatur:* Rurſum S. Ambroſius ſerm. 7. in pſalm. 118. *Quæſiuit,* ait, *in noctibus, id eſt, in perſecutionibus & aduerſis. Nox enim eſt omnibus quibus non eſt perfecta ſecuritas.*

Anima quærens Deum, iã eum aliquo modo habet.

Denique anima quærens Deum iam aliquo D modo eum inuenit, imò & habet, & tenet: non enim quæreret, niſi eum cognoſceret, deſideraret, & amaret. Inuenit ergo eum per fidem & ſpem, quærit, vt poſſideat per charitatem: inuenit per deſiderium abſentem, vt præſentem teneat per gaudium: inuenit & tenet per patientiam, vt poſſideat per conſolationem: tenet per pij affectus inchoationem, vt poſſideat & teneat per eius profectum & perfectionem: tenet per amorem, quærit, vt poſſideat per feruorem. Vnde S. Bernard. tract. de Diligendo Deo: *Bonus es Domine,* inquit, *quærenti te, quid ergo inuenienti? Sed enim hoc eſt mirum, quod nemo te quærere valet, niſi qui priùs inuenerit: Vis igitur inueniri, vt quæraris; quæri, vt inueniaris.* Igitur Deus quæritur per fidei, ſpei, A pœnitentiæ, patientiæ, ceterarumq́ue virtutum inchoationem; inuenitur per earumdem incrementa, præſertim amoris & charitatis, vti docet Richard. de S. Victore iuxta illud: *Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus Deorum in Sion.* Pſalm. 83.8. S. Auguſt. in pſalm. 104. ad illa: *Quærite Dominum & confirmamini, quærite faciem eius ſemper. Deus,* inquit, *eſt ſine fine quærendus, quia ſine fine amandus.* Et paulò antè: *Sed ſi ſemper quæritur, quando inuenitur? An ſemper dixit in tota vita iſta, qua hîc viuitur ex quo nos id facere debere cognouimus, quando & inuentus quærendus eſt? Iam quippe illum inuenit fides, ſed adhuc eum quærit ſpes. Charitas autem & inuenit eum per fidem, & eum quærit habere per ſpeciem: vbi tunc ſic inuenietur, vt ſufficiat nobis, & vlteriùs non quæratur.*

Quomodo Deus quæratur & inueniatur.

Symbolicè, Deus in triplici creatura inuenitur.

Symbolicè, Richardus de S. Victore hîc docet Deum inueniri in triplici creatura, velut in triplici Dei ſimilitudine: Primò animalibus, cælis, elementis, mixtis: Secundò in nomine: Tertiò in angelo, qui eſt ſignaculum ſimilitudinis, & in quo ab initio ſignata perſeuerat ſimilitudo Dei. Ipſe ergo eſt ſpeculum Dei: *Mundi enim ſunt,* (angeli) inquit, *ſicut eſt mundus ille: ſancti ſunt angeli, ſicut eſt ſanctus Dominus Deus eorum,* atque adeò de illis mundis tranſiſſe ipſam animam ad munditiæ auctorem, & de contemplantibus ad contemplandum, & ſtatim inueniſſe: quoniam ij adeo vicini ſunt, vt nil ſit medium, & poſt hos non ſit inuenire niſi illum; Inuenio dilecto, angelis congratulando, & conſecutum per eos beneficium commemorando, dicit: *Paululùm cùm pertranſiſſem eos inueni &c.* id eſt, illicò vt hos pertranſiui dilectum inueni: hos pertranſiui vt venirem, & per hos tranſiui, vt inuenirem: horum enim occurſu & au- C xilio obtinui quod concupiui, qui & meum prouocauerunt & accenderunt deſiderium, & dilecti obtinuerunt occurſum.

Symbolicè rurſum Gilbertus Abbas ſucceſſor S. Bernardi in explicat. Cant. ſerm. 1. ait aptè Chriſtum quæri in lectulo otij & tranquillitatis mentis, ac in nocte obliuionis curarum & rerum temporalium: *Benè collocaris,* inquit, *in lectulo, ſi otio quodam ab occupationibus mens tua liberè feriatur; libertate & otio quid accommodatius ad vſum amoris? & libertas illecebram parit. In otio expeditur affectus, & non parum impenditur illi.* Et poſt pauca: *E contrà inſenſibilem penè reddit affectum frequens cura mundi, & quaſi callum quemdam menti obducit. Animum cura implicat, quies explicat. Explicita deſideria in quæ putas incrementa ſe dilatant? Vides quanta bona contineantur in lectulo? Quies, libertas, illecebra.* D *In lectulo enim quietis & vacuitatis vota magis inardeſcunt. Locus accommodatus oblectamento charitatis, ſponſam ad quærendum vrgeo ardentiùs. Illic enim ægriùs caret dilecto, vbi poterat vberiùs frui. In lectulo,* inquit, *meo & per noctes.* Et pluribus interiectis: *Bona ergo nox, quæ prudenti obliuione diſſimulat omnia temporalia ad illum, qui æternus eſt, quærendum; tempus expediens & explicans occaſiones, quæ mundi concupiſcentiam abſcondit, curam, cogitatum: Hoc eſt enim mundum habere abſconditum, vel mundo abſcondi. Sic etiam abſcondi poterimus in abſcondito faciei tuæ Domine.*

Cura implicat, quies explicat.

TER.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus ſic B. Virginem loquentem inducit: *Iam ex quo baptizatus eſt* (Chriſtus) *à Ioanne, fieri cœperat in lectulo, ſiue in cubiculo meo, in illo habitationis meæ ſecreto, vt non inuenirem eum. Nam ſtatim ductus eſt in deſertum à Spiritu, & deinde regreſſus. Euangelium meis præpoſuit affectibus, ita vt diceret, quid mihi & tibi eſt mulier? Sed & alios docuit, vt ſimiliter facerent, vt ſcilicet patrem & matrem propter Euangelium relinquerent. Ita deſiderio quærebam, & non inuenebam eum, vt ſolitaria poſſiderem ſolitarium. Dixi ergo ſurgam, & circuibo ciuitatem per vicos & plateas, quæram quem diligit anima mea. Dixi, & feci ſic: cùm enim circuiret per ciuitates & caſtella prædicans Euangelium regni Dei, ego ſequebar & quærebam eum. Quæſiui illum & non inueni. Ille enim tantò intentus negotio, me matrem ſuam agnoſcere quodammodo diſſimulauit.* Et poſt nonnulla, quæ in hanc rem interiicit, ſubiicit: *Poſthæc iuxta crucem eius ſteti. Sed numquid hoc mihi fuit inueniſſe dilectum; imò fuit mihi inueniſſe gladium, qui & pertranſiuit animam meam. Sepultus eſt, clauſum & ſignatum fuit monumentum; Et ego quali mente, quærebam eum? quali deſiderio deſiderabam eum, ſciens eum eſſe à mortuis reſurrecturum? Indè non inueni illum: Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem. Qui vigiles, vel, quam cuſtodientes ciuitatem? Diſcipuli eius, qui ad hoc erant diſpoſiti, vt cuſtodirent, imò vt ædificarent ciuitatem veram Hieruſalem. Et ego inquam: Num quem dilexit anima mea vidiſtis? &c. Paululum cùm pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea, & non quomodocumque, ſed in cælum vidi aſcendentem, & Apoſtolos miſſo de cælis Spiritu ſancto, vidi prædicantes gloriam Domini.* Nunc ſingula ad incudem reuocemus, & penitiùs ſecreta nonnulla quæ latent, per ſingulos verſus indagemus.

VERS. 2. *Surgam, & circuibo ciuitatem; per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæſiui illum & non inueni.*

PRo *vicos* Hebr. eſt שְׁוָקִים *ſchevakim* plurale, cuius ſingulare eſt שׁוֹק *ſchok*, id eſt, *tibia*, ſiue *pes*, qui à coxendice excurrit ad talos, indeque per metaphoram *vicus*, ſiue *angiportus*, qui à platea alſorſum excurrit, ſicut tibia excurrit ex corpore. Vnde Septuag. vertunt ἐν ἀγοραῖς, id eſt, *in foris*. S. Ambroſius 3. de Virg. legit *in foro*: ἀγορὰ enim eſt forum, vbi res venales palàm omnibus exponuntur, ſiue vbi fieri ſolet hominum conuentus. Porrò in vrbe multa ſunt fora; ſcilicet boarium, vbi boues venduntur; olitorium, vbi olera; ſuarium, vbi ſues; frumentarium, vbi frumenta; vinarium, vbi vina, &c. Significat ergo Sponſa ſe quæſiſſe Sponſum in vineis & foris, vbi ſolet eſſe hominum turba: at in turba non inuenitur Sponſus, qui amat ſecretum & ſolitudinem vel certè fidem & ordinem, qualis eſt

Sponſus non inuenitur in foro.

A in Eccleſia fidelium. Audi Sanctum Ambroſium libro tertio de Virgin. *Non eſt Chriſtus circumforaneus. Chriſtus enim pax eſt; in foro lites: Chriſtus iuſtitia eſt; in foro iniquitas. Chriſtus fides eſt; in foro fraus atque perfidia. Chriſtus operator eſt; in foro inane otium: Chriſtus charitas eſt; in foro obtrectatio. Chriſtus in Eccleſia eſt, in foro idola. In Eccleſia vidua iuſtificatur, in foro circumuenitur; fugiamus ergo forum: fugiamus plateas. Non enim iniuria tantummodò eſt non inuenire, quem quæras, ſed etiam plerumque vbi non oportet quæſiſſe, vulnus eſt: quæſiſſe in domibus virorum, qui ſibi falsò Doctorum nomen aſſumunt, quæſiſſe procaciùs quàm verecundiùs.* Circuit tamen ſponſa, quia *domi conſiſtere eam non ſinebat amoris flamma*, ait Theodor. Ad litteram, vt dixi, loquitur de Apoſtolis circumeuntibus vicos, & plateas Ieruſalem, euangelizando, vt Iudæos ad Chriſtum conuerterẽt:

Denique forum ſubinde eſt furum.

B verùm in iis non Chriſtum, ſed Moſen, non ſpiritum, ſed carnem; non veritatem, ſed vmbram inuenerunt. Vnde Chaldæus more ſuo Iudaizans ita vertit: *Dixerunt filij Iſraël ad inuicem: Surgamus, & eamus, circumdemus tabernaculum fœderis, quod extendit Moſes extra caſtra, & quæramus doctrinam à facie Domini, & maieſtatem ſanctam, quæ ſublata eſt à nobis; & circuiuerunt per ciuitates & plateas, & per vicos, & non inuenerunt eam.*

Myſticè, per vicos & plateas Theodoret. & Aponius accipiunt SS. Scripturas: S. Gregorius verò, Beda, & Anſelmus exempla Sanctorum, qui vel arctiorem (quam notant vici) vel laxiorem (quam notant plateæ) viuendi rationem ſecuti ſunt.

Myſticè. platea & vici.

Anagogicè Nyſſenus accipit ordines & ſtatus Angelorum, & Sanctorum in cæleſti Ieru-

Anagogicè.

C ſalem. Vnde S. Bernard. ſerm. 76. cenſet ſponſam hic quærere Chriſtum in vicis & plateis vbi paulò antè prædicauerat, & ſanauerat infirmos, ſed non inuenit, quia Chriſtus à morte reſurgens à terrena Ieruſalem aſcenderet ad cæleſtem.

Tropologicè tres Anonymi apud Theodoret. Ciuitas, aiunt, eſt anima pia quæ in ſeipſa quærit ſponſum per fora actionis, & per plateas contemplationis alternatim obambulando, & ab vna in aliam viciſſim circumeundo; ita Anonymi. Philo verò Carpath. *Per fora & plateas, hoc eſt*, inquit, *à præteritis vitæ meæ actionibus ſurgam, à malorum conſuetudine diſcedam, diſcutiam conſcientiam meam, & diligenter examinabo per circuitum*

Tropol.

D *actiones vitæ meæ, recogitabo annos vitæ tranſactæ. ſtudiosè quæram in Ciuitate, hoc eſt, in Eccleſia, in Scripturis ſanctis, in Sanctorum vitis & exemplis, quomodo ad Deum rectè ambulare debeam, & quomodo huc uſque vixerim & ambulaurim: per latas enim & apertas peccatorum vias inceſſi, communes mores & conſuetudines aliorum imitata ſum: Ob idq; per fora & per plateas dicit ſe diſquiſituram ſecundùm illud: Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in teſtimonia tua. In foris enim & plateis exponuntur, venduntur, tractantur omnia corporis voluptati ſolummodò idonea & grata, quibus animæ Chriſtianorum miſerabiliter capiuntur & occiduntur. Ab iis ſe quoque vexatam profitetur, & ab iis ſe prohibitam ne quærendo dominũ inueniret. Arcta eſt enim via & anguſta, quæ ducit ad vitam.* Matth. 7.

Pſal. 118.

Symbolicè, Anima circuit ciuitatem, cùm cogitatione circuit mundum, contemplans cælum,

lum, terram, & omnia, quæ in eis ſunt, vti Philoſophi fecerunt; ſed non inuenerunt Deum: tum, quia cùm Deum ex eis per vmbram cognouiſſent, eum tamen vt Deum non glorificauerunt; tum, quia luce fidei deſtituti in multos errores inciderunt, ac circumeundo in ſuam ignorantiam relapſi ſunt, atque creaturæ potiùs quàm creatori ſeruierunt, indulgendo ſuis voluptatibus, ambitioni, & honoribus, vti docet Apoſtolus, Rom. 1. vnde in circuitu contemplationis & experientiæ omnium mundi bonorum, magnam ſe vanitatem & afflictionem expertum eſſe docet Salomon Eccleſiaſtæ 2. 3. & ſeq. Quocirca ſapienter S. Auguſtinus in Pſalm. 3. 3. ad illa: *Exquiſiui Dominum, & exandiuit me:* inquit, *noli aliud à Domino extra illum quærere, ſed ipſum Dominum quære, & exandiet te, & adhuc te loquente dicet: Ecce adſum. Quid eſt, Ecce adſum: Ecce præſens ſum, quid vis? quid à me quæris? Quidquid tibi dedero, vilius eſt quàm ego, meipſum habe, me fruere, me amplectere: nondum potes totum, ex fide continge me, & inhærebis mihi. Hoc tibi Deus dicit: Cetera onera tua ego à te deponam, vt totus mihi inhæreas, cùm hoc mortale tuum ad immortalitatem conuertero, vt ſis æqualis Angelis meis, & ſemper videas faciem meam & gaudeas, & gaudium tuum nemo auferet à te, quia inquiſiſti Dominum & exaudiuit te, & ex omnibus tribulationibus eruit te.*

Moraliter.

Moraliter; Nota hic amorem ſponſæ parere in ea ardorem quærendi ſponſum; vnde licet eum non inuenerit in lectulo, nec in vicis & plateis, nec apud vigiles; tandem tamen his omnibus peractis eum reperit. Quare Richardus de S. Victore docet ſponſam hoc ſuo ſolicito circuitu, multum profeciſſe in amore & ardore quærẽdi: hic enim repulſam tertiò paſſus magis accenſus eſt, ſicut ignis in ſtipula ventis aduerſis agitatus magis exardeſcit: *Fruſtratio enim rei amatæ, flagellum amoris eſt amanti.* Vnde S. Bernard. ſerm. de triplici cohærentia vinculorum: *Lætetur*, inquit, *cor, quærentium Dominum: Si gaudetis ad labores, ſi indefeſſo pede curritis viam mandatorum, ſi quotidie vtriuſque ſtatus recentior eſt ad proficiendum & perficiendum, quàm ad incipiendum, profectò quæritis faciem eius ſemper.*

VERS. 3. *Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem* (quos interrogaui, dicens) *Num quem diligit anima mea, vidiſtis?*

Amoris ardor.

HEbr. *Inuenerunt me cuſtodes* (excubitores) *qui circumeunt in ciuitate.* Sic & Septuag. Aquila, & Symmach. S. Bernard. ſerm. 79. notat vehementiam amoris in ſponſa confundere verba: O *amor præceps*, inquit, *vehemens, flagrans, impetuoſe, qui præter te aliud cogitare non ſinis, faſtidis cetera, contẽnis omnia præter te, te contentus. Confundis ordines, diſſimulas vſum, modum ignoras; totum quod opportunitatis, quod rationis, quod pudoris, quod conſilij iudiciíue videtur, triumphas in temetipſo, & redigis in captiuitatem. Et omne quod cogitat iſta, & quod loquitur te ſonat, te redolet & aliud nihil: ita tibi ipſius & cor vendicaſti & linguam. Ait: Num quem diligit anima mea vidiſtis? Quaſi verò hi ſciant quid cogitet ipſa: Quem diligit anima tua, de ipſo ſciſcitaris? & non habet nomẽ? Quænam verò tu, & ille quis?* Vnde ſubiicit: *Amor vbique loquitur, & ſi quis horum, quæ leguntur, cupit adipiſci notitiam, amet*, &c. *Quomodo enim Græcè loquentem non intelligit, qui Græcum non nouit, nec Latinè loquentem, qui Latinus non eſt; & ita de ceteris: ſic lingua amoris ei, qui non amat, barbara erit ſicut æs ſonans, aut cymbalum tinniens.*

Vigiles qui? Reſp. Primò. Pontifices & Principes Hieroſolymitani.

Quæres, qui ſint hi Vigiles ſiue cuſtodes ciuitatis? Reſp. ad litteram propriè & genuinè ſunt Legiſperiti, Pontifices, & principes Ieroſolimæ; Horum enim erat officium populo indicare Meſſiam, ſiue Chriſtum aduenientem. Hos ergo iure ſuo interrogarunt Apoſtoli & fideles de Chriſto, quando eis Chriſti doctrinam, vitam, & miracula prædicando expoſuerunt, vt iis conuicti reſponderent ipſum eſſe verum Meſſiam à prophetis prædictum & patribus promiſſum. Verùm ipſi Meſſiam expectabant Regem ſplẽdidum & glorioſum, quaſi alterum Salomonem: quare cùm viderunt Chriſtum humilem, pauperem, & crucifixum eum deſpexerunt, nec crediderunt ipſum eſſe Meſſiam. Vide dicta verſ. 1.

Tropologicè.

Tropologicè: Vigiles, id eſt, Cuſtodes Eccleſiæ & animæ fidelis, Primò ſunt Angeli, qui ſponſum ſcilicet Deum clarè cognoſcunt, imò vident facie ad faciem, eiuſq́ue notitiam & amorem hominibus inſtillant. Vnde viri pij eos ſæpe inuocant, & de dubiis, modoq́ue Deum inueniendi, eiq́ue placendi conſulunt. Ita Theodo. & tres Anonymi apud ipſum, Nyſſenus homil. 6. S. Ambroſ. lib. de Iſaac ca. 5. S. Bernardus, Pſellus & alij.

Secundò. Apoſtoli. Prælati, Paſtores.

Secundò, Vigiles ſunt Apoſtoli, Paſtores & Prælati, qui ſollicitè inuigilant gregi, id eſt, fidelibus ſuæ curæ commiſſis; hi ergo paſtorum ſuorum indicio & ductu inueniunt ſponſum. Ita S. Gregorius, Theodoret. Caſſiodor. Beda, Philo, & S. Anſelmus, quia ait: *Inuenerũt*, id eſt, me quęrentem inuenerunt, meam affectionem cognouerunt ſancti paſtores, qui cuſtodiũt Eccleſiam. Cùm dixit ſe priùs inuentam, quàm inueniſſe, notat nobis vigilantiam & diligentiam, quam debent habere Paſtores in Eccleſia, ſcilicet vt ex quo mouetur aliquis compunctione, parati ſint vt eum commoneant, & ad notitiam Dei pertrahant. Verba S. Gregorij citaui verſ. 1. Nunc audi S. Bernardum ſerm. 76. *Quàm boni vigiles, qui nobis dormientibus ipſi peruigilant, quaſi rationem reddituri pro animabus noſtris! Quàm boni cuſtodes, qui vigilantes animo atque in orationibus pernoctantes, hoſtium inſidias ſagaciter explorant, anticipant conſilia malignantium, deprehendunt laqueos, eludunt tendiculas, retiacula diſſipant, machinationes fruſtrantur! Hi ſunt fratrum amatores & populi Chriſtiani, qui multum orant pro populo & vniuerſa ſancta ciuitate. Hi ſunt, qui multum ſolliciti pro ſibi commiſſis Dominicis ouibus, cor ſuum tradunt ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illos, & in conſpectu Altiſſimi deprecantur.*

Sine Duce viam vitæ ingredi periculoſum.

Quocirca idem S. Bernardus ex hoc ſponſæ exemplo docet fideles in dubiis debere conſulere ſuos Superiores, iiſq́ue obedire; alioqui ſi ſine eorum conſilio ſuæ ſapientiæ confidant, periculo lapſus ſe exponere: *Audiant hoc*, inquit, *qui ſine duce & præceptore vias vitæ ingredi non formidant.*

Ipſi

Ipſi ſunt in arte ſpirituali exiſtentes, & diſcipuli, pariter & magiſtri. Non ſufficit hoc, etiam coacerument diſcipulos ſibi, cæci duces cæcorũ. Quàm multi ex hoc tramite periculoſiſſimè aberraſſe comperti ſunt. Nimirùm ignorantes aſtutias ſatanæ, & cogitationes ipſius, factum eſt, vt qui ſpiritu cœperant, carne conſummarentur, abducti turpiter, lapſi damnabiliter. Vnde hoc monitũ colligit. *Videant proinde qui eiuſmodi ſunt, quomodo cautè ambulent: & de ſponſa exemplum ſumant, quæ nõ prius ad eum, quem deſiderabat, vllo modo valuit peruenire, quam ſi occurraut, quorum magiſterio vteretur ad cognoſcendum de Dilecto, certè addiſcendum timorem Domini. Seductori dat manum, qui dare diſſimulat præceptori. Et qui dimittit oues in paſcua abſque cuſtode, paſtor non eſt ouium ſed luporum.*

Vigiles, Moyſes & Aaron.

Hoc facit verſio Chaldæi, qui iudaïzans per Vigiles Synagog. accipit Moyſem & Aaronem. Sic enim habet: *Dixit Cœtus Iſraël: inuenerunt me Moyſes & Aaron & Leuitæ obſeruantes cuſtodiam tabernaculi fœderis, qui circuibant per gyrum, & interrogaui eos de maieſtate gloriæ Domini, quæ ſublata fuerat à me. Reſpondit Moyſes ſcriba, Princeps Iſrael, & ſic ait Aſcendam ad cælos excelſos & orabo coram Domino, ſi fortè placabitur ſuper peccata veſtra, & habitare faciat maieſtatem ſuam inter vos ſicut olim.*

Iſaias & Prophetæ.

Hoc pertinet explicatio Aponij, qui per Vigiles accipit Iſaiam & Prophetas: hi enim tam clarè Chriſti Incarnationem, Paſſionem, & Reſurrectionem prædicunt & prædicant, vt lector in iis, & ex iis facilè Chriſtum inueniat. Et Philonis Carpathij qui per Vigiles accipit Iuſtos, qui vigilanter legem & volũtatem Dei ſcrutantur & exequuntur: horum enim exempla, conſilia, & monita nos ducunt ad Chriſtum; puta ad ſanctitatẽ & perfectionem.

Iuſti.

Tertiò, Gentilium Philoſophi.

Tertiò, Alij per Vigiles accipiunt Philoſophos, quos Gentiles de Deo & ſummo bono interrogabant: ſed nil niſi incertum & vanum audiebant: ita Iuſtus Orgelitan. qui Eccleſiam ita loquentem inducit: Diſputauerunt contra me ſæculi ſapientes, Idolorumq́ue cultores, multa inaniter perſcrutantes, pluresq́ue libros irritos laboribus conficientes, quibus dixi: cur incaſſum ſuperfluo conatu vexamini: *Num quem diligit anima mea vidiſtis?* quandoquidem falſo nomine ſapientiæ gloriamini. Stultam fecit Deus ſapientiam veſtram, quia Chriſtum inuenenire illic nõ valuiſtis.

Quartò. Hæretici.

Quartò, Alij per Vigiles accipiunt Hæreticos, qui peruigilant, vt hæreſes ſuas ſpargant; ac circumeunt vrbes & regna, vt fideles ſeducant: hos cùm pertranſit fidelis, pergitq́ue ad orthodoxos Doctores, inuenit Chriſtum, Chriſtiq́ue fidem, & veram Religionem. ita Gillerius.

Quintò.

Quintò, Rupertus hæc attribuit B. Virgini quærenti Chriſtum vel in Ieruſalem perditum, inuentumq́ue in templo, vel iam mortuum & ſepultum: *Et ego quali mente,* inquit, *quærebam eum, quali deſiderio deſiderabam eum, ſciens eſſe à mortuis reſurrecturum! Inde non inueni illum. Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem. Qui vigiles, vel quam cuſtodientes ciuitatem? Diſcipuli eius; quia ad hoc erant diſpoſiti, vt cuſtodirent, imò vt ædificarent ciuitatem veram Ieruſalem: de qua, vel ad quam ipſe dilectus per Iſaiam dicit: Super muros Ieruſalem conſtitui cuſtodes tota die & tota nocte non tacebunt laudare nomen Domini: Iſti vigiles iam tunc vigilabant, quia lugentes & flentes ſomnum non capiebant: iſti vigiles me inuenerunt & mulieres, quæ tota nocte vigilantes venerunt ad monumentum, quæ & emerant aromata, vt venientes vngerent eum, inuenerunt me bonum certatim afferendo nuntium, quòd reſurrexiſſet, & quod vidiſſent eum. Et ego inquam: Num quem dilexit anima mea vidiſtis? Vidimus, aiunt, vidimus Dominum: Surrexit verè & apparuit Simoni.*

VERS. 4. *Paululùm, cùm pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea.*

HEbr. *Quaſi modicum cùm tranſiui ab eis, quoadusque inueni quem diligit anima mea.* Sic & Septuag. S. Ambroſ. per interrogationem & admirationem legit: *Quàm modicum fuit cùm tranſij ab ipſis, donec inueni quem diligit anima mea* l q. d. Vehemens amor effecit, vt omnis labor, omne iter, omne tempus, quod inſumpſi ab interrogationẽ vigilium vſque ad inuentionem ſponſi, mihi videretur modicum eſſe & exiguum: ſicut de Iacob dicitur, Geneſ. 29. 20. *Seruiuit Iacob pro Rachel ſeptem annis, & videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine.*

Porrò Chaldæus refert hæc ad fabricam Tabernaculi Moyſaici: *Quaſi paululùm,* inquit, *& modicum ſacit, & reuerſus eſt Dominus ab ira furoris ſui, & præcepit Dominus Moyſi Prophetæ, vt faceret tabernaculum fœderis, & arcam, & collocauit maieſtatem ſuam in medio eius.* Senſus literalis eſt, quem dedi verſ. 1 ſcilicet Eccleſiam, id eſt, Sanctum Petrum, S. Paulum, ceteroſq́ue Apoſtolos, cùm pertranſiſſent Pontifices, Scribas, & Principes Ieruſalem, vtpote fidem Chriſti repellentes, iuiſſe ad gentes, ibiq́ue Chriſtum inueniſſe in cõuerſione omnium gentium, quæ audientes prædicationem Euangelij, illicò illud, & in illo Chriſtum amplexi ſunt.

Tropol. vigiles. Primò, Angeli.

Tropologicè: Primò Anima à Vigilibus, id eſt, ab Angelis erudita aſcendit ad Creatorem, qui Angeli Deo ſunt proximi; vt ſi illos pertrãſeas, illicò repetias Deum, vti docet S. Ambroſius ſermon. 7. in pſalm. 118. Idem libro de Iſaac cap. 5. docet Angelos nonnulla ignorare, ideóque ab iis tranſeundum ad Deum, vt plenè illuminemur: *Anima,* inquit, *quæ Deum quærit, etiam cuſtodes tranſit: ſunt enim myſteria, quæ etiam Angeli concupiſcunt videre: Vnde & Petrus ait: Nuntia ſunt vobis per eos, qui euangelizauerunt, Spiritu ſancto miſſo de cælo, in quem concupiſcunt Angeli proſpicere.* Sic & Nyſſen. hic homil. 6. docet contemplanti trãſeundos eſſe Angelos & Creaturam vniuerſam, vt per fidem mentis aciem figat in vno, ſummóque Deo.

Secundò. Apoſtoli, Paſtores, & Doctores.

Secundò anima à Vigilibus, id eſt, Apoſtolis, Paſtoribus, & Doctoribus erudita, illiſq́ue obediens inuenit Chriſtum, ſed ita vt illos pertranſeat, id eſt, in illis non hæreat, nec in alio ſpem ſuam figat quàm in Chriſto. Ita S. Gregor. 18. Moral. c. 27. *Cùm redemptorem ſuum,* inquit, *Eccleſia quæreret, in antiquis prædicatoribus ſpem figere noluit, quæ dicit: Paululùm cùm, pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea. Illum quippe inuenire non poſſet, ſi iſtos tranſire noluiſſet.* Idem S. Gregor.

MM 2 hoc

hoc loco: *Paululum*, inquit, *vigiles tranſit & dilectum inuenit anima, quia dum ſanctos Doctores puros homines fuiſſe cogitat, ad diuinitatem mentem erigit, ibiq́; ſponſum ſuum ſupra homines Patris æqualem cognoſcit, quem tunc inueniſſe ſe dicit, cùm ſanctis laboribus adiuta, in eius diuinitatis claritatem oculum fidei, tamquam ſpeculum contemplando aliquamdiu figit.* Sic & Caſſiodor. Beda, Philo, & alij. Addit Caſſiodorus: *Pertranſire*, ait, *Vigiles, eſt eorum dicta & doctrinam diligenter perſcrutari.* Adiungit S. Anſelmus: *Paululum ideo dicit, quia ſine magno labore cognitio Dei habetur: Ex quo enim Deus percipit affectionē quærentis, ipſe ſeipſum offert & ſponte ingerit.* Verum eſt tamen illud S. Aug. in pſal. 103. concl. 2. *Quod difficiliùs quæritur, ſolet dulcius inueniri*; vti hic ſponſæ contigit, quæ proinde ſubiungit: *Tenui eum, nec dimittam.*

Tertiò, Philoſophi.

Tertiò, Iuſtus Orgelit. per Vigiles accipiens Philoſophos ſic exponit: cùm pertranſiſſem ſapientes mundi, intelligens eorum ſapientiam eſſe ſtultitiam, (nam *ſtultam fecit Deus eius ſapientiam* 1. Corinth. 1. 20.) perueni ad Chriſtum, qui eſt Dei virtus & ſapientia.

Quartò.

Quartò, S. Ambroſius lib. de Iſaac & anima c. 5. vrget τὸ *paululum*, q. d. Paulò poſt tentationes & tribulationes, adeſt Chriſtus roborans & conſolans: *Multi, ait, in otio quærunt Chriſtum & non inueniunt, & quærunt eum in perſecutionibus & citò inueniunt; Et ideo quaſi poſt tentationes, quia in periculis fidelium ſuorum adeſt. Quàm modicum, inquit, cùm tranſiui ab eis, inueni eum, tenui eum, & non dimiſi eū. Omnis enim, qui quærit inuenit, & qui inuenerit, adhærere debet, ne poſſit amittere.*

Allegor.

Allegoricè S. Bernard. ſerm. 79. docet Chriſtum tranſiſſe in Reſurrectione, pertranſiſſe in Aſcenſione, ac proinde ſponſam per fidem vtrobiq́ue illum ſequi debere, vt inueniat eum ſedentem ad dexteram Dei: *Nunc*, inquit, *quoniam iam reſurgendo tranſierat, & adiecerat pertranſire, vtique aſcendendo, meritò ſe etiam iſta non tranſiſſe, ſed pertranſiſſe perhibuit: quæ hunc quidem fide & deuotione ad cælos vſque ſecuta eſt. Igitur credere Reſurrectionem tranſire eſt, credere etiam Aſcenſionem, pertranſiſſe.* Et paucis interiectis: *Ergo quod ſibi deerat inſtructa ab illis, quia ſcilicet qui reſurrexerat etiam aſcendiſſet, aſcēdit & ipſa pariter, hoc eſt, pertranſiit & inuenit: quidni inuenerit pertingens mente, vbi ille corpore eſt?*

Denique vis inuenire Chriſtum? quære eum in præſepio humilitatis & paupertatis, in cruce patientiæ & martyrij, in vicis & caſtellis prædicationis & zeli animarum, denique in ſinu B. Virginis, id eſt, in puritate & inuocatione B. Virginis; ibi eum inuenies. Audi Philonem Carpathium: *O quàm tenet illum, & (vt ita dicam) cogit fidelium anima, dum beneplacita illi & accepta facit. Delectatur enim ſponſus quemadmodum ſponſa, iuſtorum vitâ, moribus, ſocietate atque conſuetudine: teneturq́; operibus virtutis, non manibus armatorum, non diuitum pompis, non opulentorum iactantia, non elatorū faſtu, non gulæ, ſomni, luxuriæ, inuidiæve morbo laborantium; ſed operibus miſericordiæ, pietatis, continentiæ, humilitatis, temperantiæ, beneuolentiæ, caſtitatis, & precibus rectorum; tunc in domum matris noſtræ volens libentiſſimè introducitur ſponſus.*

Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.

SEptuag. *donec introduxi eum in domum matris meæ*, & εἰς ταμεῖον, id eſt, *in cellam* (S. Ambroſ. *in ſecretum*, Hebr. אֶל־חֶדֶר *el cheder*, id eſt, *in penetrale*, ſcilicet in penitiſſima & intima domus) *eius quæ concepit me.*

In cubiculo & cella ſeruantur chara & pretioſa quæque: ibi quoque amantes ſecreta quæque dicunt & tranſigunt: vnde ibi conceptam & genitam ſe aſſerit ſponſa. q. d. Mox vt inueni ſponſum vnicè dilectum & tanto ſtudio quæſitum, apprehendi (hoc enim eſt Hebr. אֲחַזְתִּיו *achaztiu*) eum, tenui, & ſtrinxi, nec dimittam, ſed introducam eum in cubiculum genitricis meæ, vt ibi eū quaſi rem pretioſiſſimam cōcludam, ne amplius à me recedat, ſed iugiter cum eo verſer, ore ad os colloquar, ſecreta tranſigam, totumq́ue amori eius ſacro me impendam, illoq́ue fruar: in cubiculo enim eſt thalamus nuptialis. ita Theodoret.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

Domus matris Eccleſia eſt Synagoga.

AD literam ſignificat, vt dixi verſ. 1. quòd Eccleſia Gentium, vbi Chriſtum per fidem & cultum recepit, numquam illum ſit dimiſſura, ſed ſemper in eius fide & amore permanſura, donec eumdem introducat in Synagogam, putâ in cor & cubile Iudæorum (hæc enim eſt Mater Eccleſiæ Chriſtianorum) eamq́ue ceu ſponſam Chriſto deſpondeat: in cubiculo enim degit ſpōſus cum ſponſa. Ita S. Gregorius, Caſſiodorus, Philo, Alcuinus, Beda, Iuſtus, Aponius, Anſelmus, Honorius, Rupertus, S. Bernardus, & paſſim alij. Audi S. Bernardum: *Qui ingreditur thalamum, ſponſus eſt. Magna amoris potentia; Saluator indignabundus exierat de domo & hæreditate ſua, & nunc ad huius gratiam mitigatus inflectitur, ita vt redeat nō modò ſaluator, ſed & ſponſus. Benedicta tu à Domino filia, quæ & indignationem compeſcis & hæreditatem reſtituis. Benedicta tu matri tuæ, cuius beneficio auertitur ira, reuertitur ſalus, reuertitur qui dicat illi: ſalus tua ego ſum. Non ſufficit hoc, addat & dicat. Deſponſabo te mihi in fide, deſponſabo te mihi in iudicio & iuſtitia, deſponſabo te mihi in miſericordia & miſerationibus. Sed memento, quia quæ has conciliat amicitias, ſponſa eſt. Quomodo ergo ſpōſum, & hunc ſponſum alteri cedit, ne dicam cupit. Non eſt ita. Cupit quidē illum matri filia bona, non tamen vt cedat illi ſed vt communicet. Sufficit vnus duabus, niſi quod iam non erunt duæ, ſed vna in ipſo. Ipſe enim eſt pax noſtra qui facit vtramque vnam, vt ſit vna ſponſa, & ſponſus vnus Ieſus*, &c.

Eccleſia Romana.

Poteſt quoque per domum matris & cubiculum genitricis intelligi Romana Eccleſia, cui præſidet ſummus Pontifex, velut ſucceſſor Sancti Petri & Vicarius Chriſti, quæ proinde eſt Mater & matrix omnium Eccleſiarum, quæ ſcilicet ceteras omnes, vel primitùs ad Chriſti fidem conuertit, vel conuerſas in ea lacte do-

ctrinæ

ctrinæ ſuæ, quaſi mater, alit, fouet, ſeruat, firmat, & promouet. q.d. Sponſa, id eſt, Eccleſia gentium; Non dimittam Chriſtum, Chriſtique fidem, ſed eam cum Romano Pontifice & Eccleſia communicabo, illique meam fidem ſubiiciã, & vniam; imò iuramento firmabo & adſtringã, quo fiet, vt numquam à Chriſti fide & cultu excidere, aut ſeparari queam, ſicut Romana Eccleſia ab ea excidere nequit. S. Petro enim, eiuſque ſucceſſoribus Romanis Pontificibus promiſit Chriſtus: *Ego rogaui pro te* (Petre) *vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos*: Lucæ c. 22. 32.

Symbolicè. S. Script.

Symbolicè, per domum matris & cubiculum genitricis accipi poteſt S. Scriptura, quæ magna ex parte à matre Eccleſiæ, putà à Synagoga eſt accepta. q.d. Solidabo me, meoſque fideles, quin & Iudæos conuertam per S. Scripturam, introducendo eos in illorum dicta & ſenſa: hæc enim planè veræ fidei dogmata continent & legentibus exhibet. Ita Iuſtus Orgelit. Hinc Chaldæus more ſuo iudaizans vertit: *Et populus domus Iſraël offerebat oblationes ſuas, & iuuabant operam verbis in cænaculo domus doctrinæ Moyſis magiſtri eorum, & in cubiculo Ioſue filij Nun miniſtri eius.*

Anagogicè, eſt cælum.

Anagogicè ſenſus eſt, q.d. Eccleſia & anima ſancta: Non dimittam meum Chriſtum, donec ipſe me introducat in cælum; quaſi in thalamum nuptialem, vt ibi vnus cum eo efficiar ſpiritus. Eccleſia enim cæleſtis Dei, Angelorum, & Beatorum eſt mater Eccleſiæ terreſtris, ſiue in terra militantis, vti docet Apoſt. Galat. 4. 26. *Illa*, inquit, *quæ ſurſum eſt Ieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra.* Ita Theodoret. & Iuſtus Orgelit.

Porrò non ait ſponſa, donec ipſe ſponſus me introducat in cælum, ſed donec ego introducam illum, ex confidentia amoris. q.d. Ita ſponſum per amorem mihi adſtringam & vniam, vt non tam ipſe me, quàm ego eum introducam in cælum; tum, quia amor audax eſt & imperioſus; Amans enim amore imperat amato licet digniori, eumque ſibi æquat, imò ſubiicit. Amans enim obediens amico, cum viciſſim ſibi obedientem efficit, ſicut Iacob Angelum, & in eo Deum ſibi obedire, ſeque benedicere coëgit, ideoque vocatus eſt Iſraël, id eſt, dominans Deo. Geneſ. 32. Hæc eſt vis amoris & obedientiæ. Vnde & de Ioſue cap. 10. 12. iuſſu ſuo ſiſtente ſolem dicitur: *obediente Domino voci hominis*: tum, quia anima ſancta eſt ſedes & vehiculum Chriſti in ſe manentis: quare eum vehit quocumque libet, adeoque in cælum, iuxta illud: *Glorificate & portate Deum in corpore veſtro* 2. Corinth. 6. vlt.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Tropol. Domus Genitricis, Mens.

TRopologicè, anima ſancta apprehendit Chriſtũ fide & ſpe, tenet deuotione, ſtringit Charitate, nec dimittit, ſed introducit eum in domum matris & cubiculum genitricis, id eſt, in mentem ſuam, quæ quaſi eſt mater, altrix, & nutrix omnium animæ virtutum, ſenſuum, & potentiarum, vt iugiter de eo cogitet, meditetur, cum eoque colloquatur & diſſuauietur. Ita Nyſſen. Philo, tres Anonymi apud Theodor. & alij. Audi Nyſſenum: *Non dimittam amplius Deum anſâ fidei apprehenſum, donec fuerit intra meum conclaue, quod conclaue eſt ipſum cor meum. Tunc vero id fit, quando redierit ad illum ſtatum, in quo fuit ab initio, quando fuit effectus ab ea, quæ concepit.* Subiungit *eum à vero non aberraturum, qui matris nomine intelligat ſignificatam primam matrem noſtræ conſtitutionis, quæ ſanè haud alia eſt, quã Deus ipſe.* Et Richardus de S. Victore, Gratiam docet eſſe piæ animæ matrem, quæ eam ſpiritaliter regenerat, ac in mẽte quaſi in domo habitat. Anima ergo ſancta dicit: Introducam Chriſtum in mentem meam, vt ipſe plenè & planè illam poſſideat, ac mens mea à ſeipſa deficiat, & tota in Chriſtum B per amorem quaſi tranſeat: *Tenetur*, inquit Richardus, *Deus deuotione, deſiderio, importunitate, memoriâ, prece, fide & expectatione exauditionis, nec dimittitur, ſi ab intentione non ceſſet, nec vultus amplius in diuerſa mutentur. Tenet itaque Dilectum, quamuis aurora ſit, nec dimittit donec benedixerit ei. Luctata eſt cum eo totâ nocte, quia dormiuit, ſed cor eius vigilauit, quia ſcilicet ab exteriori occupatione ceſſauit, & in quærendo dilectum laborauit; Etiam quamuis per noctem ad auroram peruenerit, non ceſſat à lucta, id eſt, ab orationis inſtantia, nec dimittit Dilectum, niſi benedictionem det, vt eat de virtute in virtutem, & videat Deum Deorum in Sion, id eſt, in ſpeculatione per ſpeculũ, & in ænigmate benedictionem hanc quærit & nominis mutationem, vt non iam Iacob, ſed Iſraël dici poſſit, nec opus ſit vt amplius vitia ſupplantet, ſed vt expugnatis vitiis puritate fruatur virtutum, & Deum contempletur. Beati enim mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.* Hinc S. Anſelmus per cubiculum genitricis accipit fideles, qui mẽtem ſuam faciunt per ſanctitatem lectulum, in quo Chriſtus ſuauiter quieſcat. Huc accedit Hugo de S. Victore lib. 6. Expoſit. in Hierarchiam cæleſtem S. Dionyſij, qui ſic animam ſanctam compellat: *Ergo Deus intrabit ad te vt tu ingrediaris ad ipſum: Tunc enim tu intras ad ipſum, quando ipſe ad te ingreditur. Quando amor illius cor tuum intrat & penetrat, & ad intimum cordis tui dilectio illius pertingit, tunc intrat in teipſo, & tu quoque intras teipſum, vt ingrediaris ad ipſum: Neceſſe eſt autem, vt vſque ad thalamum perueniat & cubiculum ingrediatur, & vſque ad intima tua penetret, ibiq; requieſcat. Quia & cubiculum genitoris forte non amat, niſi in cubiculum genitricis introducatur, vbi dilectio magis tenera eſt & blandimenta dulciora, vt nihil apud te durum & rigidum inueniat virilis truculentia, ſed totum liqueſiat & molleſcat igne dilectionis.* Aponius verò: *Cùm legem diuinam*, inquit, *mundò legeris corde, & quæ præcepit facienda docueris, exultantem Chriſtum in domum matris inducis. Cùm autem eius mirabilia myſteria diſſerere fueris dignus, & cæco Iudæo & Gentili gratiæ donum, veram humani generis redemptionem annuntiando, Chriſtum renaſcentem in cubiculum nutricis introduces.*

Matth. 5. 8. Cubiculum Genitricis fideles.

Connubium Amoris.

Denique S. Bernardus ſerm. 83. docet ſponſum teneri charitate. Amor enim eſt conformitas, connubij contractus, & complexus ſponſi & ſponſæ: *Talis conformitas*, ait, *maritat animam Verbo, cùm cui videlicet ſimilis eſt per naturam, ſimilem nihilominùs ipſi ſe exhibet per voluntatem, diligens ſicut dilecta eſt. Ergo ſi perfectè diligit, nupſit. Quid hac* con-

A *conſormitate iucundius? quid optabilius charitate? quâ fit vt humano magiſterio non contenta, per temet, ô Anima, fiducialiter accedens ad Verbum, Verbo conſtanter inhæreas; Verbum familiariter percuncteris, conſulteſq́; de omni re, quantum intellectu capax, tantùm audax deſiderio. Verè ſpiritualis, ſanctiq́; connubij contractus eſt iſte. Parum dixi contractus; Complexus eſt. Complexus planè, vbi idem velle & nolle idem, vnum facit ſpiritum de duobus.*

Amoris vis. Et paucis interiectis ſubijcit: *Amor ſibi abundat, Amor vbi venerit, ceteros in ſe omnes traducit, & captiuat affectus. Propterea quæ amat, amat, & aliud nouit nihil. Ipſe qui honori meritò, meritò ſtupori & miraculo eſt, amari tamen plus amat. Sponſus & ſponſa ſunt: Quam quæris aliam, ipſos inter ſponſos neceſſitudinem vel connexionem, præter amari & amare?* Et mox: *Exigit Deus timeri vt Dominus, honorari vt pater, vt ſponſus amari, &c. Ipſe* (Amor) B *meritum, ipſe præmiũ ſibi eſt: amor præter ſe non requirit cauſam, non fructum: fructus eius, vſus eius. Amo, quia amo, amo vt amem. Magna res amor, ſi tamen ad ſuum recurrat principiũ; ſi ſuæ origini redditus, ſi refuſus ſuo fonti ſemper ex eo ſumat vnde iugiter fluat. Solus eſt amor ex omnibus animæ motibus, ſenſibus, atque affectibus, in quo poteſt creatura, etſi non ex æquo, reſpondere auctori, vel de ſimili mutuam rependere vicem.*

Ex quibus omnibus demum concludit: *Eſto quod honor regis iudicium diligat, ſed ſponſi amor, imò ſponſus amor ſolam amoris vicem requirit & fidem.* *Bernard.* *Liceat proinde redamare dilectam, quidni amet ſponſa, & ſponſa amoris? Quidni ametur amor? Meritò cunctis renuncians affectionibus aliis, ſoli & tota incumbit amori, quæ ipſi reſpondere amori habet in redhibendo amore. Nam & cum ſe totam effuderit in amorem,* C *quantum eſt hoc ad illius fontis perenne profluuium?* Denique Richardus de S. Victore tract. de gradibus charitatis cap. 1. *Charitas,* inquit, *eſt vita fidei, ſpei robur, & omnium intima vis & medulla virtutum. Hæc vitam ordinat, affectus inflammat, actus informat, exceſſus corrigit, mores componit, valens ad omnia & omnibus præualens, quæ ipſam quoque omnipotentiam quodammodò reddit impotentem.* *Charitas omnipotentẽ facit quaſi impotentem.* Exemplum dat Moyſem, qui ex charitate orans pro populo adorante vitulum, ligauit quaſi manus Dei, vt diceret: *Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra populum iſtum.* Exod. 32. & poſt nonnulla: *Sola quæ Deum tenere poſſit vis amoris eſt, quæ non ſolùm teneri ſe patitur, ſed quòd non teneatur piè conqueritur in Propheta: Quæſiui de eis virum, qui interponeret ſepem, & ſtaret oppoſitus contra me pro terra, ne diſſiparem eam, & non inueni.* Ezech. 22. Denique D ita concludit: *In aduerſis fortis, ſed fortior in proſperis. Solus enim Chriſti amor eſt, qui ridentis & irridentis fortunæ purè blanditias ſpernit, & conſpuit, ſapore dulciori delectatus, cuius reſpectu omnis dulcedo amara eſt, omnis iucunditas mœror eſt; omne pulchrum fœdum, omne ſuaue moleſtum.* Porrò Beda, & S. Ambroſ. lib. de Iſaac ca. 5. hæc adaptant S. Magdalenæ, Chriſti poſt Reſurrectionem pedes tenenti.

Symbolicè. Symbolicè Philo Carpath. & Tres Anonymi apud Theodoret. cenſent mentem vocari domum matris, id eſt, Dei ſapientiæ, quæ omnium rerum eſt cauſa, & mater. Mens enim ſapientiæ capax eſt, quaſi domicilium Verbi ob ſimilitudinem; eadem eſt cubile, propter arcanos virtutum eius theſauros, quos velut imago in ſe reconditos ſeruat: Vnde Philo: *Per domum matris,* inquit, *cor cæleſtis ſapientiæ ipſius Verbi arbitros intelligi, & per cubiculum genitricis hoc ipſum cor. Nam domum quidem propter illud puto dictum, quod legitur: Inhabitabo in vobis & inambulabo.* 2. Cor. 6. 16. *Per cubiculum verò (quoniam in cubiculo quæque optima collocantur & pretioſa) fides ſpes, charitas, iuſtitia, fortitudo, temperantia, prudentia, patientia, virtus: hæc quidem non corporis, ſed animi ſunt ornamenta.*

Exempla huius ſententiæ ſunt, Dauid, dicens Pſal. 72. *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt,* S. Paulus, dicens Rom. 8. 35. *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an fames, an nuditas, an periculum, an perſecutio, an gladius?* &c. *Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita,* &c. Præclarè S. Bernardus ſerm. 79. *Glutino bonum eſt,* ait Iſaias cap. 41. *quid hoc tenacius glutino, quod nec aquis* B *eluitur nec ventis diſſoluitur, nec ſcinditur gladiis? Denique aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem. Tenui eum nec dimittam.* Et S. Patriarcha: *Non te,* inquit, *dimittam, niſi benedixeris mihi. Ita iſta non vult eum dimittere, & fortè magis quàm Patriarcha id non vult, quia nec pro benedictione quidem. Siquidem ille benedictione acceptâ dimiſit eum, hæc autem non ſic. Nolo,* inquit, *benedictionem tuam, ſed te. Quid enim mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? Non dimittam te nec ſi benedixeris mihi. Tenui, nec dimittam.* Subiicit deinde Chriſtum magis tenere animam ſanctam, quàm ab ea teneatur: *Nec minùs forſitan ille teneri vult, cùm perhibeat dicens: Deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum. Quodque pollicens ait: Ecce ego vo-* Prou. 8. 31. *biſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi. Quid hac copula fortius, quæ vna duorum tam vehementi voluntate firmata eſt?* Subdit S. Bernardus C Chriſti introductionem in domum afferre ſalutem, ingreſſum verò in cubiculum afferre peculiarem gratiam: *Sufficiebat,* inquit, *ad ſalutem ſi domum intraret: at ſecretum cubiculi ſignat gratiã. Hodie, ait, huic domui ſalus facta eſt. Quidni ſit domeſticis ſalus, Saluatore ingreſſo domum? Sed quæ in cubiculum meretur recipere, ſeorſum habet ſecretum ſuum ſibi. Salus domui ſit, thalamo deliciæ reconduntur.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo anxiè quærens Chriſtum perditum, cum inter Doctores in templo reperit, D tenuit eum, nec dimiſit, donec introduceret eum in domum matris ſuæ, id eſt, in Iudæam permittens Chriſto, orbanſque ſe eius dulciſſimâ præſentiâ, vt ipſe prædicando obiret vices & caſtella, omneſque ſibi per fidem & gratiam copularet: Vnde & ipſa fuit cauſa primi miraculi Chriſti, ſcilicet conuerſionis aquæ in vinum ad nuptias in Cana Galileæ, propter quod multi Chriſto crediderunt, vt docet S. Ioannes, ca. 2. 11. Eadem erit cauſa, cur Synagoga Iudæorum in fine mundi per Eliam conuertatur ad Chriſtum, perinde ac ipſa cauſa eſt, cur plerique peccatores pœniteant & conuertantur ad Chriſtum, vti patet ex hiſtoriis & vitis Sanctorum. Denique ipſa à Chriſto introducta in cælum, eodem animas ſibi deuotas introducit, vti docet S. Bernardus,

dus, S. Anſelm. S. German. S. Bonauent. & ceteri, qui de laudibus B. Virginis ſcripſerunt.

VOX SPONSI

VERS. 5. *Adiuro vos filiæ Ieruſalem per capreas ceruoſque camporum, ne ſuſcitetis neque vigilare faciatis dilectam donec ipſa velit.*

Secunda ſponſæ extaſis.

HÆc verba hic iterantur, iam enim audiuimus ea *cap. 2. v. 7.* quare videtur ſponſa iteratò hic in ſomnum & extaſin incidiſſe. Primò in eam incidit *cap. 2. v. 4.* dicens: *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo.* Amor enim vehemens parit extaſin; imò extaſis eſt ſubli-miſſimus & perfectiſſimus amoris actus: *Eſt enim extaſin faciens diuinus amor,* ait S. Dionyſ. de diuin. nom. Ab extaſi hac videtur excitata ſponſa hoc c. 3. verſ. 1. & 2. dicens: *Surgam & circuibo ciuitatẽ; per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea;* ſed partim ex labore & circuitu quærendi ſponſum, partim ex inuentione & præſentiâ ſponſi, de quo mox ſubdit: *Inueni quem diligit anima mea, tenui eum nec dimittam,* rurſus ex vehementi amore & gaudio, quo perfundebatur, & quaſi lique-A ſcebat fruens ſponſo vnicè dilecto in eius ſinu corruens & indormiens, incidit in animi deliquium & extaſin, à qua ſponſus vetat eam excitari; quia ipſe vt ſponſam amat ardentiſſimè, ſic viciſſim ab ea ſe amari, & amando teneri ardentiſſimè cupit. Multa enim in Dramate hoc, vti & in aliis ſubticentur, ſed ex adiunctis intelliguntur, & Interpreti ſupplenda ſunt.

Parabolicè.

Parabolicè, ſignificat Eccleſiam primitiuam, id eſt, Apoſtolos poſt laborem & diſtractionem aliquot annorum, quos conuertendæ Iudææ impenderunt, recepiſſe ſe per aliquod tempus ad quietem orationis & otium contemplationis, vt B vires mentis reſtaurarent, ac ſe ardentiùs ad nouos maioreſque labores, putà ad conuerſionem omnium gentium compararent. Ad hoc enim opus erat ingenti ſpiritu, quem orando excitare & à Deo poſtulare par erat. Vnde Chriſtus vetat eos ab hoc ſomno & quiete tam piâ excitari. Apoſtolos imitentur viri Apoſtolici, vt poſt labores actionis, ſubinde ad otium contemplationis ſe recipiant, vt vires animi reſtaurent, & nouos ardores euangelizandi concipiant.

Ceterùm Verſum hunc explicui cap. 2. v. 7. quare nil aliud hic addendum occurrit.

Hic finitur ſecunda Pars libri, ſiue ſecundus Actus huius Dramatis; ſequitur tertius.

TERTIA PARS CANTICI, SIVE TERTIVS ACTVS DRAMATIS.

Sicut Actu ſecundo, qui fuit à cap. 2. verſ. 8. huc vſque, Salomon deſcripſit Eccleſiæ adoleſcentiam, ſiue incrementa & propagationem; ſic hoc Actu tertio, qui hîc incipit, & protenditur vſque ad cap. 5. verſ. 2. deſcribit eiuſdem virilem ætatem ſiue perfectionem, quâ ad ſummum quaſi faſtigium, ſuumque culmen prouecta & exaltata eſt. In hoc carmine, ait Titelmannus, quod ad finem vſque capitis perdurat, Spiritus ſanctus loquitur, mirificeque commendat Eccleſiæ pulchritudinem ſub diuerſis comparationibus. Primò, quidem ſub ſimilitudine Mulieris ſpecioſæ, cum magna gloria ſurſum aſcendentis in magna odoramentorum fragrantia. Secundò, ſub ſimilitudine pretioſi Lectuli Regis Salomonis, fortiſsimorum virorum ſemper muniti præſidio. Tertiò, ſub comparatione pulcherrimi, aſpectuque iucundiſſimi ferculi, ſiue vehiculi Regij. Poſt quæ deinde ſpiritus idem filias Ieruſalem, putà fideles animas ad ſponſi debitum cultum concludendo, exhortatur, dicens: Egredimini filiæ Sion, & videte regem Salomonem. Vide dicta in Prooemio c. 3.

VOX SYNAGOGÆ primitùs ad Chriſtum conuerſæ, de Eccleſia Gentium.

VERS. 6. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij?*

QVÆ EST ISTA, QVÆ ASCENDIT PER DESERTVM (Syrus & Arabicus, *ex deſerto*) SICVT VIRGVLA FVMI EX AROMATIBVS MYRRHÆ, ET THVRIS ET VNIVERSI PVLVERIS PIGMENTARII? puta aromatarij ſiue apothecarij, qui aromata in puluerem redigit, commiſcet, componit, &c.

Quoad ſpeciem Dramatis, introducitur hic Sulamitis, ſiue ſponſa Salomonis ſtatura procerâ, decorè ac magnificè incedens, atque ex

A deſerto, id eſt, ex rure & agro ſuburbano aſcendens ad ſponſum Salomonem, reſidentem in Ieruſalem & monte Sion, ibi enim erat templum & regia Salomonis, q. d. Quæ eſt iſta Virgo ruſticana, quæ euecta ad thalamum regium ita ſplendidè incedit? Hinc ipſa comparatur virgulæ fumi aromatum, qui rectà aſcendit in altum, & ſuauem expirat odorem: quare illam videntes, illique obuiantes, decorum & magnificum eius inceſſum admirantes, inter ſe quærunt & exclamant: *Quæ eſt iſta,*
B *quæ aſcendit*, &c. q. d. Vndenam tantæ in deſerto deliciæ? Vnde tantus in ruſtica & alienigena puella decor & maieſtas? qui creſcit vt virgula fumi; quia quò magis in altum vapor fumi aromatum aſcendit, eò magis eorum fragrantia percipitur.

Pro *virgula*, Hebr. eſt תִּמְרוֹת *temiroth* (quæ vox tantùm hic reperitur & Ioëlis 2. verſ. 30. vbi Noſter & Septuag. vertunt *vaporem*) id eſt, *palmæ*, ſed artificiales, vti ſunt ſimilitudinariæ & expictæ, *Variæ lectiones & verſiones.*

pictæ. Fumus enim rectâ aſcendens ſimilis eſt A palmæ, quæ ex variis ramis coaleſcens & compacta, arborum omnium eſt rectiſſima, denſiſſima, & pulcherrima: ſupernè enim ramos circumquaque latè diffundit, iiſque quaſi comâ cingitur & coronatur. Simili enim modo fumus ex variis aromatibus exhalans coaleſcit, & in altum ſcandit rectiſſimè, dēſiſſimè & pulcherrimè ac ſupernè in varias partes quaſi ramos ſe ſecans, & in plures quaſi vaporum globos ſeſe agglomerans, iis quaſi comâ variegatâ ornatur & circumuoluitur. Vnde Rabbini & Pagnin. vertunt: *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit ſicut columnæ fumi ſurſum aſcendentes ſicut palmæ.* Aquila apud Theodor. *ſicut ſimilitudo fumi.* Symmach. *tamquam incenſi euaporatio.* Septuag. *ὡς στέλεχη καπνοῦ*, id eſt, *ſicut truncus* vel *ſtipes* aut *virgula fumi.* Mirum eſt ergo S. Ambr. Epiſtol. 62. legere *ſicut vitis propago.* Noſter aptè B vertit *virgula*, quia Hebræum *temiroth* eſt diminutiuū à תָּמָר *thamar*, id eſt palma; *temiroth*, ergo eſt palmula, ſiue parua palma, aut virgula ſimilis palmulæ. Syrus, *ſicut incenſum fumi.* Arabicus, *quaſi thurificata ramis thuris.*

Rurſum pro *ex aromatibus* Noſter cum Symmach, legit מִקְטֹרֶת *micketoret*, id eſt, *ex incenſo*, ex ſuffimento, vel ſuffitu & thymiamate, quod fit ex aromatibus: iam aliis punctis legunt מְקֻטֶּרֶת *mecuttereth*, id eſt; ſuffita, vel ſuffumigata. Sed eodem redit ſenſus. Quocirca Septuag. vertunt: *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit è deſerto tamquam truncus fumi euaporans myrrham & thus, ex omnibus pulueribus vnguentarij.* Aquila: *ſicut ſimilitudo fumi ex ſuffimento myrrhæ & thuris*, &c. S. Ambroſ. Epiſt. 62. *ſicut vitis propago fumo incenſa, odorificata myrrhâ, & thure ab omnibus pulueribus vnguenti.* C

Grammaticalis ergo corticis litteræ ſenſus eſt, q. d. Obuiantes ſponſæ, eamque admirãtes dixerunt: quæ eſt iſta ſponſa procera & decora, tam magnificè per agrum incedẽs vel ſus. Ieruſalem, ac ſuauiſſimum odorem expirans? quò enim magis incedendo aſcendit, eò procerior apparet, ac ſuauiorem myrrhæ, thuris, ceterorumque aromatum exhalat odorem, adeoque perſimilis videtur virgulæ, ſiue columellis fumi, quæ inſtar palmæ rectâ aſcendunt in altum, ac gratiſſimum myrrhę, thuris, & aromatum (ex quibus in puluerẽ redactis commixtæ & conflatæ ſunt) igne incenſorum halitum expirant, & obuiis quibuſque aſpirant.

Chaldæus de more hæc de Synagoga accipit typicè: Nam Synagoga typus fuit Eccleſiæ: *Quãdo*, inquit, D *aſcenderunt filij Iſraël de deſerto, & tranſierunt Iordanem cū Ioſue filio Nun, dixerunt populi terræ: Quæ eſt iſta gens electa, quæ aſcendit de deſerto ſuffumigata ab incenſo aromatum, & adiuta propter meritum Abrahæ, qui ſeruiuit & orauit coram Domino in monte Moriah, & exterſa oleo vnctionis propter iuſtitiã Iſaac, qui ligatus fuit in domo Sanctuarij, qui vocatus eſt mons thuris, & fiunt ei mirabilia propter miſericordiam Iacob, cum quo luctatus eſt vſque ad aſcenſum auroræ, & præualuit illi, & liberatus eſt ipſe, & duodecim tribus eius.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

PRimitiua Eccleſia ex Apoſtolis, ceteriſque Iudæis in Sion & Ieruſalem collecta, audita S. Cornelij per S. Petrum, ac Gẽtium per S. Paulum & Barnabam conuerſione admirans exclamat: *Quæ eſt iſta* noua & bella Eccleſia, ex deſerto gentiliſmi tenuiter & graciliter aſcẽdens ſicut virgula fumi, ſed ex continua fumi aſcenſione ſurſum agglomerans ſeſe in magnam creſcit amplitudinem, atque ſuauiſſimum virtutum expirat odorem? Spirat enim thura, id eſt, Chriſti Deitatem: credit enim Chriſtum eſſe Deum, illique thura, id eſt, ſacrificia & diuinos offert honores: ac myrrham humanitatis & Paſſionis Chriſti. Credit enim Chriſtum Deum pro nobis aſſumpſiſſe humanam naturam, in eaque paſſum, crucifixum, mortuum & ſepultum: ac vniuerſum puluerem pigmentariū, id eſt, reliquam doctrinam Euangelicæ prædicationis exhalat, & quaquauerſum diffundit. Ita Philo Carpath. Iuſtus Orgelit. Theod. Aponius, Beda, & Anſelmus, qui cenſent hæc eſſe verba fidelium primitiuæ Eccleſiæ, licèt Rupertus cẽſeat hæc eſſe verba ſpõſi Chriſti, Caſſiodorus verò eſſe ſodalium ſponſi. Audi Theodoretum: *Non immeritò anima pia ſimilis dicitur fumi ſuffimenti, quæ vt Apoſtolus ait, mẽbra ſua conſtituit hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem: dicitur autem reddere myrrham, thus, ex vniuerſis pulueribus pigmentarij: quia Chriſti humanitatem per myrrham deſignatam, & diuinitatem ſignificatam per thus adorat, ſponſique tum mortem credit, tum eſſentiam ſempiternam confitetur. Sicque ex vniuerſis pulueribus pigmentarij myrrham & thus ipſius admirari Angelos ſanctos; quoniam etſi ea habeat alias virtutes, ex diuina ſcriptura tamquam ex pigmẽtarij officinâ depromptas, in ipſa tamen excellit myrrha & thus, id eſt, ſponſi Diuinitatis, & Humanitatis cognitio.*

Thus orationẽ, myrrha mortificationem innuit.

Rurſum Eccleſia ſpirat thura, quia orationi eſt dedita; & myrrham, quia ſtudet mortificationi affectuum, vt veterem Adam exuat, & nouum induat, qui ſecundùm Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Epheſ. 4. 24. ac vniuerſum puluerem pigmentarium, id eſt, humilitatem, obedientiam, eleëmoſynam: ceteraſque virtutes, quæ comites imò filiæ ſunt orationis & mortificationis. Sicut enim aromata contrita & in puluerem contuſa igneum, quem in ſe cõcludebant, halitum exhalantes, ſuauiorem expirant odorem: ſic & virtutes per humilitatem quaſi comminutæ & contritæ, ſuauiùs Deo & hominibus redolent. Ita S. Greg. Beda, Aponius & ceteri, ac S. Ambr. l. de Iſaac c. 5.

Puluis pigmentarius, virtutes orationis, & mortificationis comites.

Hic ſenſus liquet ex euentu, quem hiſtoricè narrat S. Lucas Actor. 10. & ſeq. vbi fideles Iudæi audientes Gentium conuerſionem, admirantes exclamauerunt: *Quia & in nationes gratia Spiritus ſancti effuſa eſt. Ergo & gentibus dedit Deus pœnitentiam ad vitam.* Item ex eo quod de hac conuerſione Gentium prædixit Iſaias c. 35. 1. *Lætabitur deſerta & inuia, & exultabit ſolitudo & florebit. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda.*

&

A *& laudans : Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli, & Saron: Ipſi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei noſtri.* Et c.41.18. *Aperiam in ſupinis collibus flumina, & in medio camporum fontes, ponam deſertum in ſtagna aquarum, & terram inuiam in riuos aquarum. Dabo in ſolitudine cedrum, & ſpinam, & myrtum, & lignum oliuæ: ponam in deſerto abietem, & vlmum & buxum ſimul.* Et cap.43.v.19. *Ecce ego facio noua, & nunc orientur, vtique cognoſcetis ea: ponam in deſerto viam, & in inuio flumina glorificabit me beſtia agri, dracones, & ſtruthiones: quia dedi in deſerto aquas, flumina in inuio, vt darem potum populo meo.* Vide ibi dicta. Hoc eſt quod admiratur Apoſtolus, *quòd aliquando,* inquit, *vos gentes in carne,* &c. *Quia eratis illo in tempore ſine Chriſto, alienati à conuerſatione Iſraël, & hoſpites teſtamentorum, promiſſionis ſpem non habentes, & ſine Deo in hoc mundo: nunc autem in Chriſto Ieſu vos, qui aliquando eratis longè, facti eſtis propè* B *in ſanguine Chriſti.* Epheſ.2.12. imò cadentibus à fide Iudæis, in Eccleſiam ſubrogatæ ſunt gentes: Quod obſtupeſcens Apoſtolus exclamat: *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei! quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius!* (Rom.11.33.)

Conuerſio gentiũ mira quadrupliciter. Nota, conuerſio Gentium fuit admirabilis reſpectu omniũ cauſarum. *Primò.* Primò materialis, quia conuerſi fuere homines ſuperbi, carnales, feri, barbari, & inepti ad diſciplinam Chriſti. *Secundò.* Secundò formalis, quia conuerſio & Sanctitas Chriſtiana conſiſtit in mortificatione paſſionum, in humilitate, in caſtitate, in patientia, in amore inimicorum, & ſimilibus, quæ naturæ corruptæ repugnant. *Tertiò,* Tertiò efficientis, quia facta eſt ab Apoſtolis, qui erant piſcatores, pauperes, viles, rudes illiterati, infacundi, vti docet Apoſt. 1. Corint. C 1. *Quartò,* Quartò finalis; quia finem habet gloriam, non terrenam, ſed cæleſtem: vnde contra naturam quaſi in cælum conſcendere debet. Hinc

Aſcendit Eccleſia. Primò, Dicit *aſcendit,* Primò, quia ſicut vapor fumi terreſtris, vel paluſtris radiis Solis excitatus de deſerto aſcendit in altum; ſic è deſertâ gentilitate, radiis gratiæ Chriſti excitatus aſcendit ſuauiſſimus vapor & odor contritionis, orationis & cæterarum virtutum. *Secundò,* Secundò, quia Chriſtus aſcendens in cælum poſt ſe trahit Eccleſiam, vt mentem & cor trãſferat ad ſuperna, ac per celeſtem vitam tendat ad cæleſtem gloriam. Vnde ait Apoſtolus: *conſedere* nos *fecit in cæleſtibus in Chriſto Ieſu.* Epheſ.2.6. Quocirca Eccleſia non tantum triumphans, ſed & militans vocatur cæleſtis, imò cælum, quia è cælo à Deo vocatur ad vitam cæleſtem, D ipſumque cælum, iuxta illud Apocal.21.2. *Vidi ſanctam ciuitatem Ieruſalem nouam deſcendentem de cælo à Deo, paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.* Quâ de causâ cœtus Gentium hic de deſerto idololatriæ, & gentiliſmi aſcendere dicitur ad Eccleſiam militantem Chriſti, vtpote vocatione altam, & doctrina, vitaque cæleſtem. *Tertiò,* Tertiò, quia alludit ad aſcenſum & iter Hebræorum ex deſerto Arabiæ, duce Moyſe in Sion & Ieruſalem, præuia columna ignis & nubis: hic enim erat typus Eccleſiæ Gentium ex deſerto infidelitatis aſcenſuræ ad primitiuam Eccleſiam Apoſtolorum, & fidelium ex Iudæis conuerſorum in Ieruſalem & Iudæa.

Senſus ergo eſt, quem patheticè exprimit, Coſmas Hortolanus, q.d. Primitiua Eccleſia, id A eſt, primi fideles è Iudæis cõuerſi, Paulo & Barnaba, cõuertentibus gentes ad Chriſtum, Actor.13. Quid eſt ô Paule & Barnaba, quod ego de deſerto Gẽtium ſurgere video? quæ eſt iſta noua ſponſa, quam vos pronubi ex deſertis Gentibus aſcitam, in ſponſi mei thalamum inducitis tantoperè ſuffumigatam, myrrhæ & thuris omniũque aromatum vnguentarij arte contritorum, ac commixtorum ſuffitum ſpirantem, vt qui ex ea exhalat vapor, virgulam primùm, deinde in altũ ſe agglomerans altiſſimas palmas & columnas referre videatur? nimirum propter aſſiduas orationes & omnis generis pia opera, quæ fide & charitate, qua ipſa tota ardet, cùm prodeant, velut ſuauiſſimi holocauſti nidores, vſque in Dei conſpectum in cælum continenti caligine ſeſe attollunt, ac ſponſum meum vehementer oble- B ctant. Quis vnquam credidiſſet tantam Gentiũ multitudinem olim Chriſti ignaram, à Republica Iſraelitica alienam, teſtamentorum promiſſionis extraneam, omni ſpe & vel ipſo Deo carentem, nunc ciuitatis Dei iure eſſe donatam, quin & repudiata Synagoga matre mea, Chriſti ſponſi mei coniugio nobilitatam? Admirabantur olim, & ſtupebant planè Gentes Chananææ, cum viderent maiores noſtros de deſerto Arabiæ aſcendere, & præcedente eos columna fumea, interdum & ignea de nocte in ſuas inuadere poſſeſſiones. Iã nunc viciſſim miramur Iudæi, Gentes è deſerto infidelitatis aſcendere, & fidei ac charitatis ſuæ caliginoſum, ſuauiſſimeque olentẽ fumum, inſtar palmarum & columnarum aromaticarum ſurſum ſpirantes, in regnum Euangelicum Gẽti noſtræ hereditarium irrumpere. Sed C quas vobis Doctoribus, intelligo coheredes mihi, & corporales, ac comparticipes ſuæ promiſſionis, à Deo electas, ciuitatem noſtram; omneſque fortunas cum ipſis lubens communico. Quas video virgines animas fide, charitate, & conſummata iuſtitia mihi proximas, vobis paranymphis Chriſto meo deſponſatas, & ad ipſum (vt Regiũ vatem memini prædicere) adductas eſſe, in communem thalamum lætabunda, & præ gaudio geſtiens admitto.

Symbolicè, tres Anonymi apud Theodoretũ ſic explicant: *Quænam eſt iſta, quæ ex habitu à perturbationibus remoto per virtutem & ſcientiam ad Deum ſublata conſcendit, velut ſurculus fumi, qui ab igne ſyluam depaſcente leuis in aëra tollitur. Sic enim anima ſpiritu ſuccenſa, per actionem quidem carnis craſ-* D *ſitudinem, per contemplationem autem rerum ſpecies extenuans; probis tum moribus, tum ſermonibus leuis ad Deum fertur, nec terreno pondere deprimitur. Hac ratione myrrham & thus ex aromatibus, atque vniuerſo puluere pigmentarij redolens, ad cæleſtẽ ſponſum prouehitur.* Singula deinde ſingulis ita adaptant: *Virtute igitur quaſi myrrha, cùm carnis ſenſum mortificat, fragrat: ſcientia verò quaſi thure, tamquam veritatis notis, ſeipſam diuinam imaginem oſtendit. Ita rerum naturas pertranſiens, ſuauiter olet ad earumque tendit auctorem: ex quibus inſtar pulueris earum rationes & modi excitantur ei, attenuante his veritatis ſemitis exploratricibus accurato ſermone, qui totũ hoc tamquam in igne ſpiritus excoquit.* (*Symbolicè.*)

Et vniuerſi pulueris pigmentarij.

ID eſt, omnium virtutum, quæ in ſingulis fidelibus reſplendent: *quia ſicut multa*, inquit Aponius, *ſuauiſſimi odoris aromata in vnum puluerem redacta, ad delicias regum à pigmentariis aromata præparantur; & dum ſunt multa in vnum corpus collecta, vna magni odoris virgula, vaporata ignibus redditur: ita vnanimitate multorum populorum confeſſio rectæ fidei & rationum vnum ſuauitatis odorem in conſpectu Dei reddere demonſtratur, velut pigmentarius rationalis, congregat ſenſus cæleſtia aromata.*

Cur Eccleſia odora Aromatum fumo comparata.

Quocirca Eccleſia omnibus ſe ſpectandam vel noſcendam exhibens, ſuo ſplendore omnes gentes ad ſe inuitauit & attraxit; hinc comparatur fumo aromatum odoratorum: Fumus enim aſcendens in omnium, qui oculos habent apertos, aſpectum incurrit: odor verò in nares eorū, qui cæci ſunt, vel oculos habent clauſos. Secundò, varietas hæc odoris, id eſt, famæ omnium virtutum, omnes ſibi conciliauit. Alius enim trahitur odore caſtitatis, alius humilitatis, alius charitatis, alius alterius virtutis. Audi Bedam: *Eccleſia aſcendit ſicut virgula fumi ex aromatibus*, &c. *quia vna ex multis perſonis fidelibus conſtruitur; quia diuerſis floridæ virtutibus quædam inſtar myrrhæ ampliùs mortificandis carnis voluptatibus inſiſtunt; quædam ad figuram thuris peculiariùs crebris orationibus vacant; aliæ aliis bonorum operum fructibus deſudant, vno tamen omnes igne ſpiritus inflammatæ, quaſi vna fumi virgula indiſcreto per omnia ſtudio, ac deuotione communi vitæ cæleſtis alta requirunt.*

Tertiò, S. Anſelmus per pigmentum accipit virtutes; per puluerem humilitatem: quia vt virtutes Deo & hominibus placeant, debent humilitate ornari, vt homo ſeipſum quaſi in puluerem redigat, ſeque nihil eſſe, nihilque poſſe reputat.

Quartò, S. Grego. homil. 22. in Ezech. & Caſſiodor. per puluerem & pulueriſationem aromatum accipiunt ſubtile examen operum, quia, inquit Caſſiodorus, ſanctorum actiones magna diſcretione conſiderādæ ſunt, & tamquam cribro ſubtiliſſimæ conſiderationis cuētilandæ, ne quid fortè in illis durum reſideat.

Eccleſia Gētium palmes eſt Chriſto viti inſertus.

Porrò S. Ambroſ. pro *ſicut virgula fumi*, legit *ſicut vitis propago*, quod licèt ab Hebræo & Græco diſſonet, commodum tamen habet ſenſum. Eccleſia enim gentium quaſi palmes inſerta eſt viti, putà Chriſto, quia ab eo omnem fidem, gratiam, ſanctitatem, ſapientiam, ſpiritum haurit: ſicut palmes omnem ſuam vini & ſuccum haurit à vite. Rurſum etſi palmes aliquid è terra neceſſariò capit, illud tamen non ſugit vaſtum atque immundum, quale terrenum eſt, ſed per vitis radices extenuatum priùs atque purgatum, & in aliam quandam puriorem naturam antè conuerſum.

Sic Eccleſia omnem cibi, potus, veſtis, & rerum terrenarum vſum per gratiam Chriſti emundat, expolit, & perficit, vt ab iis non polluatur, ſed ſanctificetur, nec terreſtris, ſed cæleſtis euadat; quia omnibus iis vtitur non ad guſtum, ſed ad Dei gloriam, & ſuam aliorumque ſalutem iuxta legem, & voluntatem Dei. Hoc eſt, quod ait Chriſtus: *Sicut palmes non poteſt ferre fru-*

A *ctum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite: ſic nec vos niſi in me manſeritis. Ego ſum vitis, vos palmites: qui manet in me & ego in eo, hic fert fructum multum; quia ſine me nihil poteſtis facere.* Ioan. 15 4. Audi S. Ambroſium libr. de Iſaac cap. 5. *Quæ eſt iſta, quæ cùm antè in inferno derelinquebatur, nunc inhæret Dei Verbo; quæ per deſertum, nimirum per hunc terræ locum incultum ſentibus, & ſpinis noſtrorum obſitum delictorū, aſcendit ſicut vitis propago in ſuperiora ſe ſubrigens, velut fumus natus ex igne atque alta petens: tunc præterea bonis operibus fragrat: odor autem ille orationis piæ redolet ſuauitatem, quæ tamquam ſuaue piæ precationis fragrat vnguentum, quia de æternorum & inuiſibiliū, non de corporalium petitione compoſitum eſt: præcipuè tamen myrrham redolet & thus, eo quòd peccatis mortua ſit & Deo viuat.*

B SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & Anima tendente ad perfectionem.

ANgeli, inquit Nyſſen. Theodoret. S. Ambroſ. aliique & homines talem animam cernentes, quaſi admirantes dicūt: Quænam eſt iſta, quàm ſtrenua, quàm fortis, quæ cum deſcendere deberet, eò quòd ex Adæ terra compacta eſt, originiſque pondere per ima ſcelerum præcipitem ſe dedit, nunc vi nouâ planeque mirâ in virtutis ardua conſcendit? Aſcendit, inquam, de deſerto mundi, vbi ſolitudo eſt virtutis & ſanctitatis, vbi inter homines animales & craſſos, qui nil C niſi terrena cogitant & ſapiunt, ac inter dracones, id eſt, dæmones periculosè degit & viuit, quos omnes prætergreſſa; ſola in altum perfectionis culmē animosè ſcandit: Perſimilis eſt virgulæ fumi ex myrrhæ, thuriſque aromate, igne aduſto exurgenti; nam mortificationis amarulētæ myrrha, & orationis thus traditum diuini amoris incendio, ſurſum fertur, & vt virga quædam directionis, igneo charitatis motu in Deum extenditur: Mortificatio enim carnis pondus, quod mentem degrauat, extenuat: oratio verò quæ ſponte ſua fertur ſurſum, eſt ſpiritualis leuitas, qua mens hiat in ſuperna: hiſce ergo duabus quaſi leuitatis alis anima vehitur ſurſum: *Et vniuerſi pulueris pigmentarij*: quia Deus velut ſcientiſſimus pigmentarius animam piam tentationibus, tribulationibus, morbis, perſecutionibus D quaſi malleis conterit, humiliat & quaſi in pulueres redigit, vt eius patientiam & virtutes probet, acuat & perficiat: hæ enim tot ærumnis quaſi attritæ, dum ab igne charitatis corripiuntur, & ſuauius fragrant, & rectiùs in Deum inſtar virgulæ fumi feruntur: penetrat enim eas tritas ignis faciliùs, & in ſubtiliorem quandam naturam concurrit; ſicut odorati paſtilli priuſquàm acerris vel thuribulis iniiciantur, ſolent conteri, ac in puluerem redacti prunis iniiciuntur, vt citiùs excitetur fumus, ocyuſque expiret ſuauis illa fragrantia, quæ naribus hauriatur. Ita S. Gregorius, Caſſiodorus, Beda, Philo, Ioannes Carmelita & cæteri. Audi S. Gregorium: *In deſerto anima ſancta viuit, dum regno exul, inter beſtias, dæmones videlicet, degit. Hic*

Deus vt Pigmentarius Animā tentationibus, & tribulationibus conterit & humiliat.

enim

enim etſi non omnino à ſponſo deſeritur, tamen dum in carne eſt, nondum ad certam eius viſionē admittitur, dum ab eo per exilia & tentationes peregrinatur; quia dum adhuc cum eo non regnat, deſeri ab eo ſibi videtur. Ob hoc ſemper laborat vt aſcendat, vt quem valde diligit magis ac magis ſentiat; quatenus quoniam perfectè eum in deſerto non tenet, vel ipſo eius deſiderio ſe reficiat, vt ſic in via roborata, quandoque ad hoc quod diu concupiuit perueniat.

Gregor. Subdit deinde poſt nonnulla: *Bene autem ſicut virgula fumi aſcendere dicantur, quia & odorem bonæ famæ & ſubtilitatē mentis habere dicuntur.* Mox dat cauſam cur fumus hic myrrhæ & thuris: *Myrrhâ quippe mortuorum corpora condiuntur ne putreſcant: thura verò accenduntur vt redoleant. Per myrrham ergo carnis Mortificatio deſignatur: per thus verò Orationum munditia intelligitur. Sancta igitur anima, dum carnem ſuam à putredine vitiorum mortificat, dum omnes mundi voluptates per continentiam abnegat, quaſi myrrham mortuo corpori adhibet, vt poſt iudicium à corruptione æterna ſanum permaneat. Cùm verò ſe ad cæleſtia maiori deſiderio accendit, & à cordis cubiculo omnes ſuperfluas cogitationes feruenter abiicit, quaſi thuribulum cor ſuum totum Deo facit: in quo dum per dilectionem virtutes congregat, quaſi carbones in thuribulo coaptat, in quo ſeipſam mens in conſpectu Dei igne charitatis accendat. Dumq; feruentes & mundas orationes ad Deum emittit, quaſi fumum aromatum ex thuribulo educit, vt coram dilecto ſuauè redoleat, & proximos ad eius amorem concitet.* B

Cur dicitur, pulueris, pigmentarij, non pigmenti? Denique notat dici *puluerem pigmentarij*, non *Pigmentum*, cauſamque ſubiicit: *Pigmenta quippe facimus, quando virtutes congregamus in corde.* Moraliter. Gregor. *Quando verò ipſas noſtras virtutes per ſingula quæque opera diligentius retractamus, ne quid in operibus noſtris incultum remaneat, ne inter virtutes vitium lateat? tunc procul dubio vnguenta virtutum quaſi in puluerem tundimus, vt eò mundiora ſint opera noſtra, quò ſubtiliùs ea ab omni ſubreptione vitiorum diſcernere non ceſſamus. Huiuſcemodi mentes dilecto ſuo delectabiles ſe per eius gratiam faciunt, & dum ab omni mundano ſtrepitu ſe diuidunt, locum in quo ſponſus requieſcat in ſeipſis componunt.* Igitur anima ſancta ſeſe in holocauſtum offerens Deo per orationem quaſi thus, & per mortificationem quaſi myrrham, & per omnem puluerem pigmentarium, id eſt, per eleemoſynā & quamlibet aliam virtutem charitatis igne ſuccenſam, recta aſcendit ad Deum, illique fragrantiſſimum thymiama exhalat in odorem ſuauitatis, quo oblectatur & paſcitur Deus. C

Deſertum, Primò eſt mundus. Porrò per deſertum primò notat mundū & mundanos, Primò quia, vt ait Richard. de S. Victor. Mundus ſterilis eſt, & areſcit, nec fructum habet quia non nouit Chriſtum nec Spiritum ſanctum poteſt accipere. Secundò, quia, vt idem addit, amatores eius deſerti ſunt, quia deſeruntur à Deo, & quia ipſum deſerunt Deū: Sicque per deſertum iſtud aſcendit pia anima, quatenus à malorum conſortio ſe ſegregat, & ad bonos dilectione tranſit, eoſque imitatur, quatenus inter deſertos à gratia, & inter deſcendentes proficit. Tertiò, quia, vt idem addit, quia ſeipſum (& ſui amatores) deſerit & in ſe deficit: quotidie enim cum tempore gaudia temporis tranſeunt, & quot dies, tot gaudia dierum prætereunt. Vnde cùm gaudia iſta anima perfecta contemnit, & ad ſupernum & verum gaudium A tendit, per deſertum aſcendit. Hugo verò de S. Victore, Mundus, ait, eſt deſertum propter copiam malorum & inopiam bonorum. Rurſum cor prauum ait eſſe deſertum, quia culturam nō habet & germinat noxia, & in eo beſtiæ habitant. Vnde S. Bernard. ſerm. 59. ex paruis: *Aſcendit, inquit, anima pœnitens per deſertum, terram ſcilicet inuiam, & inaquoſam; peccatorum ſuorum recordando.*

Secundò, per deſertum Rupertus accipit vitam ſolitariam, Beda conuerſionem ſanctam, *quæ à mundi illecebris ſeparata, Dei tantùm legi ſcrutandæ, & cæleſtium præceptorum ſit obſeruationi dedita, quæ eſuriens & ſitiens iuſtitiam mannâ ſolummodò verbi cæleſtis veſcatur, & fonte vitæ, qui de ſpiritali petra emanat, potetur, iuxta illud: Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. In terra deſerta, inuia & inaquoſa: & ſic in ſancto apparui tibi.* Pſalm. 62. 2. qualis eſt vita Religioſorum. *Secundò eſt vita ſolitaria.*

Tertiò Hugo Victor. lib. 1. Erudit. Theol. c. 3. *Deſertum, inquit, eſt cor bonum, quia longè eſt à ſtrepitu & tumultu, & non conculcatur frequentiâ terrenarum actionum & cogitationum, ſed virens permanēs, & floridum, germina virtutum producit, & canit ibi turtur ſpiritus ſanctus; & non auditur vox hominis, neque ad hominem pertinentis:* *Tertiò eſt Cor purum.*

Vnde S. Anſelmus notam ſponſam in lecto dormire, vt liquet ex verſ. præced. & ſimul dormiendo aſcendere, quia, inquit, vno eodemque tempore & ſoporatur & aſcendit, cùm ab exterioribus curis, deſideriiſque carnalibus anima ſe quantùm valet alienat, & bonæ operationis, ſeu cogitationis profectibus ad viſionem ſui conditoris appropiat. Ita ipſe: ſed veriùs eſt alium hic eſſe Actum ſcenæ, quo ſponſa vigilans inducitur quaſi aſcendens, vti dixi.

Quartò, Rupert. & S. Bern. l. ſententiarum, per deſertum accipiunt ſimplicitatem & humilitatem Chriſtianam, quia ipſa à multis deſeritur: *quia nullus ferè eſt imitator Chriſti, qui ſtudeat bonum iſtud operari. Per hoc deſertum neceſſe eſt vt aſcendamus ſicut virgula fumi ex aromatibus, cùm virtutum ſtudio & diſciplinâ excitati, proximos noſtros ad bene agendi ſimilitudinem incitamus.* Hæc illi. *Quartò eſt humilitas Chriſtiana.*

Anagogicè. Anagogicè S. Ambroſius in Exodi cap. 16. ſic legit, ſicque explicat: *Quæ eſt hæc, quæ aſcendit à deſerto ſicut vitis propago, fumo incenſa, odorificata myrrhâ & thure ab omnibus pulueribus vnguenti? Emole,* inquit, *& tu fidem tuam, vt ſis ſicut illa anima, quæ Chriſti in ſe charitatem excitat, quam mirantur aſcendentem virtutes cælorum, quòd ſine offenſione aſcendat cum lætitia & iucunditate, ſicut vitis propago, & ſicut fumus ſe ad ſuperna ſubrigat, fragrans odorem reſurrectionis piæ, & ſuauitatem fidei. Pulchrè autem ſubtilitatem eius expreſſit pulueris comparatione & vnguenti commemoratione; quia in Exodo ſubtile legimus ex multis compoſitum thymiama, illud vero eſt incenſum propheticum, quod eſt ſanctorum oratio, vt dirigatur in conſpectu Domini, ſicut & Dauid dicit: Dirigatur Oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo.* Pſalm. 140. D Exodi 30.

Quæres, quid ſymbolicè ſignificet virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, thuris, &c. *Virgula fumi quid? Reſp. Primò humilitas.*

Primò, Richard. de S. Victore per virgulam fumi accipit humilitatem, quæ aſcendit quia ſola ſui cultores exaltat. Sponſus ergo non virgæ,

ſed

ſed virgulæ tenui aſſimilatur, vt velocitas aſcendendi notetur: *Virgulæ enim*, inquit, *quæ creſcendo groſſantur, non nimis in altum ducuntur: ſed virgulæ, quæ velociùs & ſurſum creſcunt, ſubtiliores & minores ſunt*. Huc facit, quod balſamum, qui eſt odoratiſſimus liquor & præſtantiſſimus (ſicut ex certa nobis relatione illorum conſtat, inquit Titelmanus, qui inſignem illum balſami hortum, vnicum in toto orbe apud Cayrū in Matharæa viderunt) non ex arboribus colligitur, ſed quaſi virgultis quibuſdam ſiue viminibus, ad eum ferè modum, quo apud nos illa creſcunt vimina, in quibus vuæ creſcunt, quas ſancti Ioannis appellamus. In eodem quoque horto alia plurima aromata colliguntur potiùs ex herbis aut viminibus, quæ annuam requirunt culturam, quàm ex amplis latiſque arboribus.

Hæc omnia deſignant Deum per humilia & humiles magna & præſtantia operari, in operibus tum naturæ, tum potiùs gratiæ.

Secundò. Anima Sancta.

Secundò, Caſſiodorus anima ſancta, ait, vocatur virgula fumi, quia gracilis eſt & delicata, diſciplinis Spiritus ſancti attenuata, ſubtilis, non habens groſſitudinem carnalium deſideriorum. Sic & S. Gregor. Ergo anima pia recta eſſe debet & ſubtilis, vt in cælum ſeſe porrigat & extendat. *Sicut virgula recta eſt & gracilis, in longum porrecta*, ait Hugo de S. Victore libr. 2. Erudit. Theolog. cap. 110: *Quia tantùm ſurſum tendit, recta eſſe debet, & quia arcta eſt via, gracilis, & quia lōga, porrecta. Item non eſt virgula ligni inſenſibilis & duri, ſed fumi qui ſpeciem habet, ſubſtantiam non habet. Cùm enim cernitur, aliquid eſſe videtur; cùm manus apponitur, nihil inuenitur. Sic bonus quiſque hic eſſe videtur per carnis ſpeciem, ſed hic non eſt per dilectionem. Item fumus de igne aſcendit, quia deſiderium ex amore venit. Et qualis fumus? ex aromatibus myrrhæ: Pigmentarius eſt Chriſtus, pigmenta virtutes, myrrha mortificatio carnis, thus mentis deuotio; vniuerſus puluis pigmentarij, virtutum omnium multitudo.*

Tertiò.

Tertiò, S. Bernard. ſerm. 59. inter paruos hæc accipit de aſcenſu animæ peccatricis per pœnitentiam: *Aſcendit*, inquit, *anima pœnitens per deſertum, peccatorum ſuorum recordando. Aſcendit ſicut virgula eadem peccata humiliter confitendo. Quæ confeſſio rectè fieri ſicut virgula fumi dicitur, quia per plures peccatorum ſpecies, tamquam fumus de thuribulo per plura foramina deriuatur. Et notandum quod, cùm fumus numquam habeat ſplendorem, nonnumquam tamen habere poſſit odorem. Quòd hic fumus confeſſionis odorem quemdam pietatis habeat, innuitur ex his, quæ ſubiunguntur. Ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij. Confeſſionem debet ſemper comitari myrrha & thus, id eſt, mortificatio carnis, & oratio cordis: Alterum enim ſine altero aut parum, aut nihil prodeſt. Nam, qui carnem mortificat & orare diſſimulat, ſuperbus eſt.* Et paucis interiectis ſubiicit: *Et vniuerſi pulueris pigmentarij. Poſt recordationem & confeſſionem peccatorum, poſt mortificationem & orationem exhibendus eſt fructus eleëmoſynarum. Quæ benè* puluis *dicuntur, quia de terrena ſubſtantia ſunt,* Pigmentarius *verò, quia ſuauiſſimum odorem emittunt. Hinc eſt quod Cornelio benè agenti dictum eſt: Orationes tuæ & eleëmoſynæ tuæ aſcenderunt. Vel vniuerſi pulueris pigmentarij, ideo dicitur, quia non ſolùm magna, ſed etiam minima quæque peccata conterenda ſunt per confeſſionem, & diluenda per compunctionem.*

Quartò. Virgula fumi, anima ad cæleſtia anhelans.

Quartò, & aptiſſimè S. Gregor. Iuſtus, Philo, Aponius, Beda, & alij per virgulam fumi accipiunt animam ad cæleſtia anhelantem. Verba S. Gregorij in hunc locum ſuperiùs recitaui. Audi nunc eumdem homil. 22. in Ezech. ſub finem: *Tranſcendemus per deſiderium omnia, vt mente colligamur in vnum. Non iam timore pœnarum, non memoriâ vitiorum, ſed amoris flammâ ſuccenſi, ardeamus in lacrymis cum odore virtutum.* Cauſam ſubdit: *Sancta quippe electorum Eccleſia, cùm ab hoc mundo in ſanctis precibus ardenti amore ſe erigit, per deſertum, quòd deſerit, aſcendit: Qualiter verò aſcendat, adiungit: ſicut virgula fumi ex aromatibus. Fumus de incenſo naſcitur, quod orationem deſignat: fumus excutere lachrymas ſolet. Itaque fumus ex aromatibus, compunctio orationis concepta ex virtutibus amoris: quæ tamen oratio fumi virgula dicitur; quia dum ſola cæleſtia poſtulat, ſic rectà progreditur, vt ad terrena ac temporalia appetenda pro terreno ſtudio minimè reflectatur. Virgula autem & non virga nuncupatur, quia interdum in cōpunctionis ardore tantæ ſubtilitatis æſtuat vis amoris, vt hanc nec ipſe animus poſſit comprehendere, qui illuminatus meruit habere. Bene verò additur myrrhæ & thuris: Myrrha enim & thuris ſacrificium offerunt, qui & carnem mortificant, & redolentem in conſpectu Domini amoris ſui hoſtiam incendunt; myrrham: quia ſe cruciant, & cruciando à vitiis conſeruant: Thus verò, quia Dei viſionem diligunt, ad quam peruenire medullitùs exardeſcunt, ſeq; ipſos ei in ſanctis virtutibus exhibent.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus cenſet hæc eſſe verba Chriſti, humilitatem B. Virginis admirantis & celebrantis. q. d. Tu dicis (ſicut Abraham) puluis ſum terræ, qualem ventus diſpergit, aura tollit; & ille dicit, non, ſed puluis pigmentarius, ſiue puluis pigmentarij, puluis myrrhæ & thuris, qualem pigmentarius Spiritus ſanctus conficit ex optimo thure, quod eſt ſuauitas mentis; & ex myrrhâ probatiſſimâ, quod eſt mortificatio ſiue incorruptio carnis. Tu dicis, fumus ego ſum teter coram diuinis oculis, qualis de camino ſiue de fumario deficiens aſcendit, aſcendens deficit; & ille dicit, non, ſed fumus ex aromatibus myrrhæ & thuris, qualem decet aſcendere de aureo thuribulo ante altare aureum, vſque ad os & olfactum Domini. Talis fumus, imò talis fumi virgula, tu, ô beata Maria, ſuauem odorem ſpiraſti Altiſſimo, cæleſtibus diſciplinis erudita atquæ extenuata; Talis aſcendiſti per deſertum, id eſt, animam habens valde ſolitariam. Hæc penè ad verbum Rupertus. Porrò B. Virgo aſcendit ſicut virgula fumi myrrhæ, thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij; quia quotidie per actus plurimos, habitibus ſuæ gratiæ & virtutum adæquatos (ipſa enim ex æquo cooperabatur gratiæ diuinæ, vt cùm haberet gratiæ gradus intenſos vt centum, eliciebat actus intenſos vt centum, itaque merebatur alios centum gradus, idque aſſiduè ſemper duplicando) mirificè creſcebat & proficiebat in mortificatione, in oratione, ceteriſque virtutibus, præ-

Cornel. in Cantic. NN ſertim

ſertim in humilitate, quàm repræſentat puluis A pigmentarij, ita vt in fine vitæ gratiâ & meritis longè ſuperarit omnes homines & angelos, etiam Cherubinos & Seraphinos collectos & ſimul ſumptos, vti docet Franc. Suarez & alij.

Rurſum S. Hieronymus tom. 9. epiſt. 10. ad Paulam & Euſtochium de Aſſumptione B. Virginis, hæc eiſdem adaptat: *Quæ profectò feſtiuitas, ait, ſicuti B. Maria incomparabilis eſt virginibus ceteris, ita incomparabilis eſt omnium ſanctorum feſtiuitatibus; & admiranda eſt etiam angelicis virtutibus. Propter quod ex perſona ſupernorum ciuium, in eius Aſcenſione admirans Spiritus ſanctus ait in Canticis: Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi ex aromatibus? Et benè quaſi virgula fumi, quia gracilis & delicata, quia diuinis extenuata diſciplinis, & concremata intus in holocauſtum incendio pij amoris, & deſiderio charitatis. Vt virgula, inquit, fumi ex aromatibus, nimirum, quia multis repleta eſt virtutum odoribus, manans ex ea fragrabat ſuauiſſimus odor, etiam ſpiritibus angelicis. Aſcendebat autem Dei genitrix de deſerto præſentis ſæculi virga de radice Ieſſe olim exorta; ſed mirabantur electorum animæ præ gaudio quænam eſſet, quæ etiam meritorum virtutibus angelorum vinceret dignitatem.*

Aduerte hanc Epiſtolam non eſſe S. Hieronymi, nonnulli putant eſſe Sophronij; Baronius tom. 1. anno Chriſti 48. cap. 10. aſſerit neutrius eſſe, præſertim, quia ſcripta videtur poſt tempora Neſtorij, quia dubitat Auctor, an B. Virgo tam corpore quàm anima in cælum ſit aſſumpta, cùm id ipſum certum ſit.

Denique omnia iam dicta præ omnibus attribue ſacratiſſimæ humanitati Chriſti: hæc enim prima & primaria eſt ſponſa Verbi, vt dixi in Prooemio cap. 2.

VERS. 7. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael.*

HEbr. *Ecce lectulus ipſius, qui eſt Salomonis,* (id eſt, ecce lectus Salomonis, vt vertit Noſter, Septuag. Chald. & ceteri: ad ſignificandam magnitudinem & excellentiam Salomonis, additur τὸ *ipſius qui eſt*) *circum quem ſexaginta robuſti ex robuſtis Iſrael.* Septuag. *Sexaginta potentes ex potentibus Iſrael.* Vatablus. *Sexaginta heroës ex heroibus Iſrael.* Syrus vertit *gigantes*: hi enim fuêre fortiſſimi.

Numerus ſexageſimus perfectus.

Alludit ad ſtipatores Salomonis, qui eum tam incedentem, quàm domi vel in lecto quieſ- D centem cuſtodiebant, vti Pontificem & principes ſtipant cuſtodiuntq́; Heluetij: numerat eos ſexaginta, vel quia tot præciſè erant, vel quia hic numerus perfectus eſt, ait Honorius: conflatur enim ex Senario, qui ex tribus primis ſui principiis, ſcilicet ex vnitate, binario, & ternario, ſiue ex duplici ternario conficitur, atque ex denario, qui primus eſt numerus compoſitus: primi enim nouem numeri ſingulis conſtant notis; v.g. 1.2.3.4.&c. Vnde digiti appellantur: denarius verò, putà 10. componitur ex vnitate & cyphra 0: atque denarius primus fons eſt ceterorum denariorum, putà 20. 30. 40. ac centenariorum 100. 200. 300. &c. ac millenariorum 1000. 2000. 3000. &c. Si enim decem duplices, triplices vel quadruplices, efficies 20. 30. 40. ſin decem multiplices per decem efficies 100. 200. 300. ſi per centum efficies mille, bis mille, ter mille.

Alludit rurſum ad 30. fortes Dauidis, qui recenſentur 2. Reg. 23. in fine, quos Salomon videtur duplicaſſe, vt eſſent 60. Vnde Hieroſolymæ iuxta Regiam, vel in ipſa Regia erat domus fortium. Vide Adrichom. in deſcript. Ieruſalem.

Cuius hæc ſint verba.

Aben Ezra cenſet hæc eſſe verba ſponſi, qui arguat ſponſam ſolam incedentem, q. d. Ego Salomon ſponſus tuus incedo ſtipatus ſexaginta fortibus, & tu audes ſola per deſertum incedere?

Luyſius Legion. ex aduerſo cenſet hæc eſſe verba ſponſæ, quæ admirantibus ſuum inceſſum reſpondeat, vt oculos à ſe in ſponſum ſecum in B lectulo, id eſt, in lectica vectum conuertant, eiuſque magnificentiam & pompam ſexaginta fortium admirentur.

Verùm Patres & Interpretes paſſim, hæc æquè ac illa verſus præcedentis accipiunt, vt dicta ab obuiantibus ſponſæ, eiuſque pulchritudinem & magnificentiam celebrantibus; aut certè vt Theodoret. & Nyſſen. hom. 6. ab amicis ſponſi, vt ſponſam in ſponſi amorem accendant. q. d. Tanta eſt tui pulchritudo, ô ſponſa, vt ſponſus tuus Salomon pro te lectulo cuſtodes adhibeat ſexaginta fortes, ne quis te ipſi eripiat, aut quoquomodo noceat vel affligat.

Chald. per lectulum accipiens templum Salomonis, & per fortes Iſrael ſacerdotes ſic Iudaicè vertit: *Quando ædificauit Salomon rex Iſrael domum Sanctuarij Domini in Ieruſalem, dixit Dominus in verbo ſuo: Quàm pulchra eſt domus ſanctuarij hæc,* C *quæ ædificata eſt mihi per manus Regis Salomonis filij Dauid. & quàm pulchri ſunt ſacerdotes in tempore, quo extendunt manus ſuas, & ſtant in ſuggeſtu ſuo, & benedicunt populo domus Iſrael: & illa benedictio circumdat eos, ſicut murus excelſus & fortis, & in ea præualent & proſperantur omnes fortes Iſrael.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

Lectulus Chriſti eſt Eccleſia Antiochena & Romana.

SAnctus Gregorius, Caſſiodorus, Beda Theodoretus, Philo, & alij ferè ad vnū omnes per lectulum Salomonis accipiunt Eccleſiam, præſertim Gentium, in qua velut in lectulo Chriſtus, qui eſt verus Salomon, id eſt, Rex pacificus, requieſcit. Verùm quia Eccleſia eſt ſponſa, ſponſa autem non eſt lectulus, ſed quieſcit in lecto, hinc magis appoſitè per lectulum accipias Vrbem primò Antiochenam, deinde Romanam: Antiochiæ enim primò S. Petrus cathedram Pontificiam collocauit, ibique reſedit per ſeptem annos; vnde ibi primò fideles cognominati ſunt Chriſtiani. Actor. 11. 26. Sed poſt ſeptem annos Cathedram Antiochia tranſtulit Romam, ibique deinceps viuendo & moriendo firmiter collocauit, ac ſucceſſores ſibi conſtituit S. Clementē, S. Linum, S. Cletum, &c. Senſus ergo eſt. q. d. lectulus, id eſt, locus, in quo reſidet & quieſcit Chriſtus, & Eccleſia, olim fuit Antio-

A Antiochia, deinde Roma: ibi enim reſedit S. Petrus Romanus Pontifex, & Chriſti Vicarius cum ſuis ſacerdotibus & clericis, ibique moriendo Cathedram Pontificiam & Apoſtolicam ſtabiliuit, & firmiter collocauit: Quare Romana Eccleſia eſt mater, doctrix & nutrix cæterarum omnium Eccleſiarum toto orbe diffuſarum. Hac de cauſa Chriſtus ei ſexaginta fortes, id eſt, plurimos inſignes Paſtores, Doctores, & Sanctos eximios aſſignauit & aſſignat, qui eius illibatam fidem tueantur & propugnent, ne quis in Eccleſia error irrepat; ſicut primitiuæ Eccleſiæ Antiochenæ aſſignauit Apoſtolos alioſque Doctores, qui irrepentem errorem Iudaïzantium de ſeruandis legis Moyſaïcæ cæremoniis, damnarunt & confutarunt. Actor. 15. Romanæ verò Eccleſiæ primitùs dedit fortiſſimos Pontifices, Cardinales, ſacerdotes, & fideles, qui contra Neronem, Traianum, Decium, Diocletianum, &c. pro Chriſti fide fortiſſimè decertarunt per 300. annos, ac illius veritatem ſanguine ſuo & martyrio obſignarunt. Nam S. Petro, qui Pontificatum Romæ conſtituit, eiuſque ſucceſſoribus dixit & promiſit Chriſtus: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.* Matth. 16. 18. hinc mirabile robur Chriſtus dedit omnibus penè Romanis Pontificibus ad tuendam fidem & propugnandam Eccleſiam, vti liquet ex Hiſtor. Eccleſiaſticis & vitis Pontificum: quare hi vocantur meritò *fortiſſimi Iſraël*, quia ſicut Iacob fortiter luctans cum angelo, illique præualens ab eo vocatus eſt Iſraël, id eſt, dominans Deo. Geneſ. 32. v. 28. Sic quiſque Pontifex ſanctus roboratus à Chriſto dominatur tyrannis, inferno, & dæmonibus, ac ſubinde per ardentes preces & vota ipſi Deo, vt iure Iſraël vocari poſſit. Exemplo ſint tot Leones & Gregorij, virtute inuicti & ſanctitate eximij. Hinc aptè Roma dicitur quaſi ῥώμη, id eſt robur & fortitudo. Vnde & Roma olim dicta eſt Valentia, teſte Solino initio Polyhiſt. Hinc rurſum Deus Eccleſiam conſtituit Romæ, vt eſſet munitior; quia vrbs Romana, ſi ſitum ſpectes, eſt munitiſſima; vna enim ex parte duplici mari infero & ſupero, alterâ Apennino & Alpibus quaſi vallo penè inſuperabili munitur & cingitur. Tutiſſima ergo ſedes Eccleſiæ eſt Roma, vt in ea quaſi in lecto Chriſto tutante conquieſcat. Vnde Boſium de ſignis Eccleſiæ. Sicut igitur v. 1. Ieruſalem & Eccleſiam Hieroſolymitanam vocauit lectulum, in quo quis ſecretò dormit, (hunc enim ſignificat Hebr. מִשְׁכָּב *miſcab*) ſic hîc Antiochiam & Antiochenam Eccleſiam, ac Romanam inchoantem ac quaſi adhuc infantem, vocat מִטָּה *mitta*, id eſt, lectum extenſum & expanſum (nam נטה *nata* eſt extendere, expandere) quia ſcilicet in ea ſedens Petrus fidem Chriſti & Eccleſiam per Aſiam, Cappadociam, Bithyniam, Pontum, &c. extendit: Eccleſiam verò Romanam iam ampliorem & magnificam verſu ſequenti vocat ferculum. Vtramque autem ſtipant ſexaginta fortes. Antiochia ergo prima, deinde Roma, id eſt, Eccleſia Romana eſt lectulus, in quo requieſcit Chriſtus & Eccleſia vniuerſalis omnium gentium; quia in eius fide, doctrinâ, & regimine ſecurè obdormit. Et ſic exponendi ſunt Patres, vt

Sexaginta fortes Eccleſiæ ſunt Paſtores, Doctores, & Sancti.

Cur caput Eccleſiæ eſt Roma?

S. Gregorius, Philo, S. Thomas, &c. cùm per lectulum accipiunt Eccleſiam, vt ſcilicet intelligant primam & fundamentalem, putà Antiochenam & Romanam, quam tutantur fortiſſimi, tum angeli, imò Archangeli eius cuſtodes, tum Pontifices, Prælati, & Doctores, tum ſancti cæleſtes & terreſtres. Nunc audi Caſſiodorum: *Lectulus Salomonis dicitur Eccleſia ſancta, quia in illa ſancti Dei ſopitis tumultibus vitioſis, amplexu veri pacifici delectantur. Sexaginta fortes ſunt Doctores, qui vel prædicando Eccleſiam muniunt, vel contemplando ad ſupernam beatitudinē peruenire deſiderant. Sexagenarius numerus ex ſenario & denario conſtat: Senarius verò perfectionem ſignificat operum; quia ſex diebus perfecit Deus opera ſua: Denarius verò remunerationem & præmium, quod in fine electis dabitur: vnde & hi qui in vineam venerunt, denarium accepiſſe dicuntur.* B *Doctores autem iſti, qui Eccleſiam cuſtodiunt non modò fortes dicuntur, ſed ex fortiſſimis Iſraël, omnium videlicet in Chriſto credentium, eumque diligentium, qui Iſraël, id eſt, videns Deum appellatur.*

Moraliter hîc nota in Pontificibus, Prælatis, & Principibus maximè requiri fortitudinem: primò, quâ ſuas paſſiones doment, nè vel metu, vel amore, vel auaritiâ à recto abduci ſe ſinant: Secundò, quâ infidelibus & impiis generosè reſiſtant, iuxta illud Eccleſiaſt. 7. 6. *Noli quærere fieri iudex, niſi virtute* (virili animo & robore) *valeas irrumpere iniquitatem.* Tertiò, quâ errores & vitia populi ſeuerè caſtigent & euellant. Vnde hoc conſilium Iethro dedit Moyſi: *Prouide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam, & conſtitue ex eis Tribunos & Centuriones & Quinquagenarios & Decanos,* C *qui iudicent populum omni tempore.*

Prælatorū virtus eſt fortitudo.

Exod. 18. 21.

Symbolicè, S. Ambroſ. lib. de Iſaac cap. 5. per lectulum accipit Chriſtum: In Chriſto enim Eccleſia & anima ſancta conquieſcit, *eò quòd ei vera requies*, inquit S. Ambroſ. *in Chriſto debeatur: Lectus enim ſanctorum Chriſtus eſt, in quo vniuerſorum feſſa ſecularibus præliis corda requieſcunt.* Hinc Apocal. 14. dicitur: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur.* Et de S. Stephano dicitur Actor. 7. *Obdormiuit in Domino.* Et Pſalm. 4. *In pace in idipſum* (id eſt in Domino, ait S. Auguſt.) *dormiam & requieſcam.* Philo verò Carp. per lectulum Chriſti intelligit ſepulchrum, quod cuſtodierunt fortes Iſraël, id eſt, milites cuſtodes ſepulchri.

Symbolicè. Lectulus, Chriſtus.

D

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

LEctulus Chriſti eſt mens ſancta, quam proinde ambiunt & cuſtodiunt ſexaginta, id eſt, plurimi fortes, tum angeli, vt Aponius; tum Doctores, & ſuperiores, vt S. Gregorius & Caſſiodorus: tum ſancti, vt Philo; ſancti, inquam, tam viuentes, quàm vitâ functi, id eſt, Beati in cælo: hi enim ſuis meritis, verbis & exemplis tutantur nos: maximè verò lectus Chriſti, qui eſt Salomon, id eſt, Rex pacificus, ait Beda, eſt anima quieta ſegregata à mundi tumultibus, quæ edomitis paſſionum fluctibus tranquilli-

Lectulus Chriſti, mens ſancta.

tatem æternæ pacis imitatur. Sic & Philo Carpath. *Quæcumque*, inquit, *ſponſa cor ſuum ſolicitudinibus mundi purgat ac vacuat, diuinoq́ amore replet, cubiculum ſponſi ſuo parat Chriſto Ieſu, & cum eo ab omni perturbatione rerum humanarũ requieſcit.* Per ſexaginta fortes, intelligit Apoſtolos atque martyres.

Audi S. Gregorium: *Salomon*, inquit, *id eſt, pacificus, eſt Chriſtus, de quo ſcriptum eſt Epheſ. 2. Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum? Salomoni ergo lectulum facimus; quando à mundi ſolicitudinibus omninò ceſſamus, dum in ſolo deſiderio Chriſti libenter pauſamus, eiq́, vt nobiſcum pauſet, cor ab omni terrena cupiditate mundamus. Denarius autem numerus, ſi per ſenarium numerum multiplicetur, nimirum ſexaginta complentur. Per denarium itaque Decalogum legis accipimus; per ſenarium hoc totum tempus intelligimus; quod ſex diebus operatorijs volui videmus. Per ſexaginta igitur fortes, omnes perfectos, qui fuerunt ante nos in Eccleſia, intelligimus: qui dum decem præcepta legis, quò ſublimius, eò fortius in ſex diebus compleuerunt, quaſi ſexagenarium numerum compleuerunt. Hi lectulum Salomonis ambiunt: quia mentem ſanctã, in qua Chriſtus pauſat, verbis & exemplis muniunt, quibus ab aditu mentis venientes hoſtes repellunt.* Vide eumdem S. Gregor. lib. 7. Moral. c. 8.

Allegoricè. Lectus Chriſti fuit Crux. Allegoricè, lectulus Chriſti, ait Aponius, fuit crux; in illa enim ipſe moriens quieuit & obdormiuit, ac ſponſam, id eſt, animam ſanctam in eadem ſecum quietem capere, & velut in lectulo conquieſcere cupit, vt ipſi ſit ſimilis & coniux, id eſt, eiuſdem iugi ſocia: quis enim timeat crucem, cùm in ea ſocium ſecum cubantem, ſeq́ue defendentem & confirmantẽ habeat Chriſtum? Crux ergo eſt lectulus, ob vnionem cum Chriſto, certamq́ue confidentiam in eius ope & gratia defixam. Denique in cruce & crucis amore eſt Sanctorum requies: Fortes, qui eam cuſtodiunt, ſunt angeli: hi enim patientibus adſunt, vt eos corroborent, imò plura patiendi ſitim ſuggerãt. Hinc ſunt ex fortiſſimis Iſraël, id eſt, ex primariis angelis, quos Deus martyribus & tribulatis ſubmittit, vt ingentes eis vires, animoſque ad timores, quos Dæmon ingerit, & ad acerba quæque ſuperandum ſubminiſtrent, ſicut Tobiæ afflicto ſubmiſit Raphaëlem, qui ait ſe eſſe vnum è ſeptem, qui aſtant ante Dominũm. Tobiæ 12. 15. Sic Eliſeus circumdatus ab exercitu Syrorum, vidit caſtra angelorum venientium ad ſui tutelam. Vnde ait famulo ſuo Giezi timore perculſo: *Noli timere, plures enim nobiſcum ſunt, quàm cum illis.* 4. Reg. 6. 16. Sic Iacob timens Eſau cum armatis ſibi obuium vidit Caſtra angelorum ſe propugnantium: vnde locum vocauit: *Mahanaim*, id eſt, Caſtra. Geneſ. 32. 2. Sic angeli pro Moyſe & Hebræis pugnauerunt contra Pharaonem & Ægyptios perſequentes, eoſq́ue merſerunt in mari rubro: Vnde Moyſes Hebræis trepidantibus ait: *Nolite timere ſtate: & videte magnalia Domini.* Exodi 14. 13. Hoc eſt quod canit Dauid pſal. 33. *Immittet* (Hebr. חֹנֶה *chone*, id eſt, *caſtrametatur*) *angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.*

Tropologicè Lectus animæ eſt Oratio. Tropologicè, lectulus, in quo anima placidè quieſcit eſt Oratio: ibi enim fruitur ſponſo ſuo, ac à ſe deficiens illi toto copulatur affectu; ibi viciſſim Chriſtus pacem, robur, gratiam, omniaq́ue dona animæ immittit. Quocirca Dæmones omni ſtudio orãtes interturbare, & ab oratione auocare conantur; ſed angeli orantibus aſſiſtunt, qui vim dæmonum infringunt & orantes in oratione conſeruant, vti docet S. Nilus tract. de Oratione c. 44. & ſeq. ac c. 69. & 75.

Charitas. Rurſum lectulus Chriſti eſt Charitas, quam defendunt fortes Iſraël, id eſt, virtutes omnes præſertim mortificatio, quæ gladium admouet femori, id eſt, concupiſcentias carnis reſecat & iugulat. Rurſum ſexaginta fortes ſunt bonæ cogitationes, quas qui ſibi iugiter accerſit, omnes malas cogitationes arcet, ac charitatem propugnat. Ita tres Anonymi apud Theodoret. *ſexaginta fortes*, aiunt, *ſunt cogitationes efficaces, quæ diuinâ virtute vndique tuentur animam ad Dei quietem præparatam, aduersùs fallacias ſpirituum improborum. Ratio enim quæ quinque ſenſibus præeſt ſimul cum ipſis ſenſibus accepta, ſenarium conficit numerum. At cùm diuina præcepta, quæ ſunt decem numero, is qui ſenſibus ratione imperat, perficit, numerum abſoluit ſexagenarium ex virtute viuens, vt dictum eſt. Ex fortiſſimis Iſrael hi ſunt, omninò veræ mentis Deum videntis notiones, ex quibus conſtant efficaces illæ cogitationes ad bonum peragendum.*

Porrò *non eſt mediocris animi fortitudo*, ait S. Ambroſ. lib. 1. offic. c. 39. *quæ inexpiabili prælio aduerſus omnia vitia decertat, inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduerſus voluptates, dura aduerſus illecebras, quibus aurem deferre neſciat, nec (vt dicitur) aue dicat, pecuniam negligat, auaritiam fugiat tamquam labem quandam, quæ virtutem effeminet: Nihil enim tam contrarium fortitudini, quàm lucro vinci*, &c. *Nec tentetur cupiditatibus, ne frangatur metu; quia virtus ſibi conſtat, vt fortiter omnia perſequatur vitia tamquam virtutis venena.*

Obedientia. Inſuper lectulus Chriſti eſt Obedientia & obediens anima, qualis præ omnibus fuit B. Virginis: Vnde Aponius: *Salomon*, inquit, *pacificus interpretatur; Iſrael, mente videns Deum. Et quis alius pacificus niſi Chriſtus? Hic ſibi lectum fabricauit in Virgine Maria, quia etiam ſuper animam ſibi obedientem requieſcere comprobatur. Sexaginta verò Angelorũ miniſteria demonſtrantur, de quibus dicitur: Tunc reliquit eum diabolus & ecce angeli acceſſerunt & miniſtrabant ei;* Matt. 4. 11 *Quod per ſingulos ſenſus corporeos, viſus, auditus, adoratus, guſtus, tactuſq́, quinquies duodecim (hoc eſt ſacrato ſexaginta numero) in ea glorioſa myſteria implentur. Fortiſſimi verò, quod dixit, oſtendit plus ſanctos poſſe, quàm dæmones. Tenentes gladios: præceptum eos eiuſdem creatoris ſemper tenere edocuit. Ad bella doctiſſimos, ait, quo per ſanctitatis bonum amplius Doctores poſſe dæmonum præuidere malorum inſidias ob cuſtodiam animarum, quàm illos nocendi artes excogitare, monſtraret. Ex fortiſſimis Iſrael, quod oſtendit miniſteria iſta de illo exercitu eſſe, qui ſemper faciem Patris videt in cælis. Et quod ait: vniuſcuiuſq́ enſis ſuper femur, edocuit angelos ſanctos contra ſingulos Principes vitiorum, qui ſupradictos obſident ſenſus, ſpiritualibus armis accinctos propter inſidias eorum nocturnas & occultas.* Ex quibus liquet Aponium per fortes Iſraël, qui animam cuſtodiunt, accipere ſanctos tum angelos, tum Doctores.

Symbolicè. S. Scriptura. Symbolicè, lectulus Chriſti eſt ſacra Scriptura, ait Theodoretus, in qua Deus cum anima myſticum init ſomnum: ibi enim, inquit, doctrinæ diuinæ ſemina ſuſcipiens concipit & parturit

pia

pia deſideria, quæ tandem parit & in opus confert: qui enim deuotè Sacram Scripturam legunt, ſentiunt ſibi per eam aſpirari Dei lucem, ſanctoſque impulſus, vt terrena faſtidiant & ad cæleſtia toto corde anhelent. Hunc lectum oppugnant hęretici, ſed tutantur eum fortes Iſraël, putà Doctores ſcientiâ, & Sancti virtute præſtantes, qui gladio verbi Dei illos profligant.

Quies cæleſtis. Anagogicè Beda: Lectulus animæ, ait, beatæ eſt cæleſtis gloria & beatitudo; in qua feliciſſimè quieſcit & quieſcet in omnem æternitatem. Ita Nyſſenus hom. 6. & ex ea Pſellus ac Richard. de S. Victore, qui addit: *Fortiſſimi ex Iſraël, id eſt, ex his qui Deum mente contemplantur & quærunt, & quorum feruentiora fuerint deſideria ſpiritalia, hunc lectulum ambiunt: Vehementibus enim deſideriis accenſi vndique circumeunt & aditum quærunt, vt quietem hanc deguſtent, & ad illam aliquatenus intrent; hicque eſt eorum ambitus, & circa lectum hunc deſiderij curſus.* Pſellus verò: Sexaginta fortes Iſraël, inquit, ambiunt lectulum, id eſt, gloriam Chriſti, hoc eſt, ſancti quique, qui verè ex Iſraël ſunt, & videre valent Deum: Hi verò dicuntur Sexaginta, quia Iſraëliticus populus diuiditur in duodecim tribus & partes. Cùm enim vnicuique parti earum, quæ vnum faciunt Iſraël quinque aſſignentur fortes, quinque nimirum ſenſus armati ad prælium per mortificationem & temperantiam, tunc planè apparet eſſe Sexaginta fortiſſimos ex vno Iſraël.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

LEctulus, in quo Chriſtus Chriſtique Deitas humanitatem ſibi deſponſans, nouem menſibus requieuit, eſt vterus B. Virginis: ita Aponius. Sic & ſinus B. Virginis Chriſti fuit lectulus, in quo ipſe iam natus infans ſępè quieuit, & placidè dormiuit, quem proinde ſtipabant ſexaginta fortes, id eſt, Angeli plurimi Chriſtum Deum ſuum adorantes & matrem eius venerantes, ac vtrumque contra Dæmonum, Herodiş, Scribarum, &c. inſidias tutantes & cuſtodientes: Rupertus verò per ſexaginta fortes accipit ſexaginta patriarchas & duces, qui Iſraëlem ex quo nata eſt B. Virgo & Chriſtus, contra hoſtes quoſlibet propugnarent, quos ipſe ſigillatim enumerat.

Huc facit illud pſalm. 18. 16. *Et ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo.* Et illud Eccleſiaſtici 24. 11. *In omnibus requiem quæſiui, & in hereditate Domini morabor: tunc præcepit, & dixit mihi creator omnium, & qui creauit me requieuit in tabernaculo meo.*

VERS. 8. *Omnes tenentes gladios & ad bella doctiſſimi, vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos.*

OMNES TENENTES GLADIOS ET AD BELLA DOCTISSIMI, VNIVSCVIVSQVE ENSIS SVPER FEMVR SVVM PROPTER TIMORES (Arabicus *horrores*) NOCTVRNOS.] Septuaginta: *Omnes tenentes gladium, docti bellum, vir romphæa eius ſuper femur eius, à pauore in noctibus.* Legerunt אחזי *ochaze*, id eſt, *tenentes, apprehendentes*, iam aliis punctis legunt אחזי *achuze*, id eſt, *apprehenſi* gladio. q. d. Ita arctè & ſcitè tenent ſtringuntq; gladium, vt ab eo apprehenſi videantur. Vnde Vatablus. *Qui vniuerſi apti ſunt gladio & bello aſſuefacti, quiſque habens ad femur ſuum gladium ob metum, qui in noctibus oritur.* Porrò Chald. vertit, & paraphraſticè ſic explicat de Sacerdotibus legis veteris: *Porrò ſacerdotes & Leuitæ, & omnes tribus Iſraël vniuerſi apprehendunt verba legis, quæ comparantur gladio, & ponderant & agitant ea ſicut fortes docti in bello, & ſuper vnoquoque eorum ſignata eſt circumciſio in carne ipſorum, ſicut ſignata fuit in carne Abrahæ, & præualent & cõfortantur in ea ſicut fortis, qui accinctus eſt gladio ſuper femur ſuum, & ideo non timent à ſpiritibus nociuis & dæmonibus, qui ambulant in nocte.* Exaggerat fortitudinem ſexaginta fortium, qui ambiunt lectulum Salomonis dicendo, quod ſint accincti gladiis, optimeque degladiari & præliari ſciant, vtpote longo bellandi vſu in armis exercitati. q. d. Vt ſponſus & ſponſa in lectulo ſecurè quieſcant, excubant circa eum continuè ſexaginta fortes bellatores gladiis armati, vt ad minimum hoſtium metum vel motum, imò ad quemlibet ſtrepitum, qui noctu facilè exoritur, eum vibrent & ſtringant. *Gladius angelorum quis.* Gladius, quo angeli Eccleſiam tutantur eſt eorum mira vis & fortitudo. Vnde Aponius: *Edocuit, ait, Angelos ſanctos contra ſingulos principes vitiorum, qui ſupradictos obſident ſenſus, ſpiritalibus armis accinctos propter inſidias eorum nocturnas, & occultas.* Gladius, quo Apoſtoli virique Apoſtolici, *Doctorum.* Pontifices & Doctores tutantur lectulum Chriſti, id eſt, Eccleſiam Romanam, eſt verbum Dei, vt Paulus Epheſ. 6. 13. *Viuus enim eſt ſermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vſque ad diuiſionem animæ,* &c. vt idem ait Hebr. 4. 12. Hoc ergo diſpellunt timores nocturnos, quos in nocte, id eſt, in tenebris infidelitatis, ignorantiæ & impietatis excitant Hæretici, rudeſque Chriſtiani & impij, qui maximè Epiſcopis & Prælatis Eccleſiæ inſidiantur: his enim deuictis facilè fideles ceteros ſuperant. Ita Caſſiod. Philo, Iuſtus, & S. Gregorius lib. 10. moral. c. 3. & 4. quem audi: *Nocturni, ait, timores ſunt inſidiæ tentationum occultæ. Enſis verò ſuper femur eſt cuſtodia vigilans carnis illecebram premens. Ne ergo occulta & repentina tentatio ſubrepat, neceſſe eſt, vt femur noſtrum ſuperpoſitus cuſtodiæ enſis premat. Sancti enim viri ſic de ſpe certi ſunt, vt tamen ſemper ſint de tentatione ſuſpecti, quippè quibus dicitur: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore; vt & de ſpe exultatio, & de ſuſpicione naſcatur tremor.*

Tropologicè Gladius ſuper femur eſt mortificatio appetituum carnalium. Tropologicè: Gladius ſuper femur eſt mortificatio & continentia, ſiue pudicitia, quæ reſecat motus carnis & libidinis, quæ reſidet in lumbis inter femora: quocirca ſignificat Epiſcopos & paſtores vtrâque pollere debere. Vnde S. Ambroſ. lib. 10. in Lucam c. 22. *Eſt gladius paſſionis, ait, vt exuas corpus, & immolatæ carnis exuuiis ematur tibi ſacra corona martyrij.* Et S. Gregorius: *Quid, inquit, per enſem niſi rigorem conuerſationis, & quid per femur niſi carnis appetitum accipimus? Electi ergo quique, qui iam ad perfectionem vitæ prouecti ſunt, ſem-* per

per enſem ſuper femur ſuum ferunt; quia rigore conuerſationis appetitum carnis aſſiduè frangant, ne hoſtis, quem in nocte huius mundi timent, repente veniens mollem aditum inueniat, & per voluptatis mollitiem eò faciliùs, quò voluptuoſiores inuenerit, ad grauiora peccata perducat. Vide eumdem 3.p.paſtor. cap.33. Idem lib.19. Moral. cap. 29. *Non dicitur*, inquit, *omnes habentes*, ſed *tenentes gladios, quia videlicet verbum Dei non eſt mirabile ſolummodò ſcire, ſed facere: habet quippe, ſed non tenet gladium, qui diuinum quidem eloquium nouit, ſed ſecundùm illud viuere negligit; & doctus eſſe ad bella iam non valet, qui ſpiritalem, quem habet gladium, minimè exercet; nam reſiſtere tentationibus non ſufficit.* Denique S.Hieronym. tom.3.Epiſt.140.ad Principiam: *Iſtum*, inquit, *arbitror te locum optimè intelligere, & accinctam Chriſti gladio militare: Vt autem ſcias ſemper Virginitatem gladium habere pudicitiæ, per quem truncat opera carnis & ſuperat voluptates, gentilis quoque error Deas Virgines finxit armatas: Accinxit & Petrus lumbos ſuos, & lucernam habuit in manibus ſuis.* Vnde concludens de Chriſto hoc ſubiicit: *Gloriâ ergo & decore ſuo, ſiue ſpecie & pulchritudine diuinitatis ſuæ carnis opera mortificans, & natus ex virgine futuris virginibus virginitatis princeps fuit.*

Et Oratio. Inſuper gladius eſt oratio qua fugantur timores nocturni, quos per tribulationes, ſcrupulos, angores, preſſuras fidelibus immittit dæmon. Vnde Ieremias Thren.3.19. *Conſurge*, ait, *lauda in nocte in principio vigiliarum, effunde ſicut aquam cor tuum ante conſpectum Domini.*

Gladius fidelium amor Dei. Tertiò, Gladius fidelium eſt amor Dei. Vnde Richard. de S Victore: *Super femur*, ait, *delectationem, ſiue voluptatum carnalium habent gladium amoris propter timores nocturnos, id eſt, propter occultos peccandi lapſus, quia ſi non amant, propter cæcitatem & ignorantiam in multis delinquunt. Amor enim notitiam generat & peccata abſcindit, vt eum offendere caueas quem amas.*

Symbolicè. Symbolicè, Pſellus per gladium accipit ſignũ crucis: hoc enim percellitur & fugatur diabolus, ſicut gladio fugantur hoſtes.

Denique Rupert. hæc applicans B. Virgini, per fortes Iſraël accipit Dauidem, Ioſue, Iudam Machabæum & ceteros principes, qui Iſraëlem fortiſſimè defenderunt & propugnauerũt. Cauſam ſubdit, videlicet, *quia radicem ſiue arborem bonam, quod erat genus Abrahæ, ad quem primum beati ſeminis repromiſſio facta fuerat, diabolus per barbaricos Gentium vel regum impiorum gladios excidere, atque extirpare volebat: vnde ſacræ hiſtoriæ plenæ ſunt. Idcirco tempus belli tunc erat, idcirco materialibus gladiis tunc opus erat, vt defenſaretur genus Abrahæ, vt defenſaretur radix Ieſſe, defenſaretur, inquam, & propugnaretur genus & radix Dauid, donec tu B. Virgo naſcereris, lectulus, vt iam dictum eſt, veri Salomonis.*

Moraliter. Moraliter nota τὸ *ad bella doctiſſimi*: ſignificat enim Prælatos Eccleſiæ debere eſſe in ſapientiâ, prudentiâ, omnique virtute, quâ cum hæreticis, dæmonibus, & vitiis confligimus, non tyrones, ſed exercitatos & perfectos. *Gradatim ſcandendũ per ordines.* Vnde S. Cyprianus lib.4. Epiſt.2. ad Antonianum laudat S. Cornelium Pontificem, quod gradatim per ſingulos Ordinum gradus ad apicem Pontificatus conſcenderit. *S. Cornelius Pontifex.* *Non*, inquit, *ad Epiſcopatum ſubitò peruenit, ſed per omnia Eccleſiaſtica officia promotus, & in diuinis adminiſtrationibus Dominum ſæpè promeritus,*

A *ad ſacerdotij ſublime faſtigium cunctis religionis gradibus aſcendit.* Hac de cauſa Concil. Trident. ſeſſ.23. cap.23. 11. ſancit vt clericis ordines per temporum interſtitia conferantur, *vt eò accuratiùs*, inquit, *quantum ſit huius diſciplinæ pondus poſſint edoceri; ac in vnoquoque munere iuxta præſcriptum Epiſcopi exerceant, idq́, in ea, cui adſcripti erunt, Eccleſia, niſi fortè ex cauſa ſtudiorum abſint: atque ita de gradu in gradum aſcendant, vt in eis cum ætate vitæ meritũ, & doctrina maior accreſcat, quod & bonorum morum exemplum, & aſſiduum in Eccleſia miniſterium, atque maior ergo presbyteros & ſuperiores ordines reuerentia, & crebrior quàm antea corporis Chriſti communio maximè comprobabunt.*

Quocirca S.Gregor. libr.4. epiſt.53. grauiter hac de re admonet Childebertum Regem Francorum, & tranſultus ſubditi vitium caſtigat: *Peruenit*, inquit, B *ad nos obeuntibus Epiſcopis quoſdam ex laicis tonſurari, atque ad Epiſcopatum præcipiti ſaltu conſcendere. Et qui diſcipulus non fuit, inconſideratâ ambitione magiſter efficitur. Et quoniam quod poſſit docere non didicit, ſacerdotium tantummodò gerit in nomine; nam laicus in ſermone priſtino perſiuerat & opere: Quomodo ergo pro aliorum peccatis interceſſurus eſt, qui ſua primitùs non defleuit? Talis enim paſtor non munit gregem, ſed decipit, quia dum contradicente verecundiâ non poteſt aliis hoc, quod ipſe non facit, ſuadere, quid eſt aliud, niſi vt plebs Dominica prædonibus depopulanda remaneat, & inde ſumat interitum, vnde ſalutiferæ protectionis magnum debuit habere ſubſidium?* Hoc autem quàm prauum ſit & peruerſum demonſtrat exemplo militari: *Certum namq́, eſt, non vos antè exercitui ducem præponere, niſi vobis labor, eiuſq́,* C *fides probata conſtiterit, niſi eum anteactæ vitæ virtus & ſolicitudo aptum eſſe demonſtrauerit. Si verò non aliis niſi huiuſmodi viris committitur gubernandus exercitus, qualis dux eſſe debeat animarum ex iſtius rei conſideratione, ſeu comparatione bene colligitur. Sed verecundum nobis eſt, & dicere pudet, quia ducatum ſibi ſacerdotes arripiunt; qui exordium religioſæ militiæ non viderunt.*

VERS. 9. *Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani.*

VERS. 10. *Columnas eius fecit argenteas, reclinatoriũ aureum, aſcenſum* D *purpureum: media charitate conſtrauit propter filias Ieruſalem.*

CHaldæus per *ferculum* accipit templum Salomonis, quod fuit typus Eccleſiæ, ſic enim vertit: *Templum ſanctuarij ædificauit ſibi rex Salomon de lignis cedrinis, & arceuthinis, & pinis quæ adducuntur de Libano: & operuit illud auro puriſſimo. Et poſtquam conſummauit illud, poſuit in medio eius arcam teſtimonij quæ erat columna ſæculi, & in medio eius erant duæ tabulæ lapideæ, quas repoſuit ibi Moyſes in Horeb, quæ erant pretioſiores argento purgato, & auro optimo, & extendit & obumbrauit ſuper eam velum hyacinthinum & purpureum.*

Pro *ferculum* Hebr. eſt אַפִּרְיוֹן *appirion*, quod Septuag. voce conſonâ reddunt φορεῖν, à φέρειν φορεῖν, id eſt, geſtare. Sic ferculum à ferendo dicitur: ferculum ergo eſt geſtamen, quo perſona aliqua aut à baiulis ſuccolantibus fertur & portatur,

tatur, aut equis, mulíſue vehitur: *Appirion* Hebræi vertunt *torum, ſiue lectulum genialem,* in quo ſponſus & ſponſa commorantur: ita dici volunt à fœcunditate, quòd in eo proles generentur; פָּרָה *para* enim eſt fructificare. Vnde *appirion* eſt lectus fructificans. Hinc Codices Septuag. Vaticani & S. Ambroſ. li. 3. de Virgin. legunt: *lectum fecit ſibi rex Salomon*, R. Dauid vertit, *Lectum quo deferuntur ſponſæ.* R. Salomon, *thalamum honorificum.* Syrus *Thronum.* Arabicus *ædificium.* Quare hîc per lectum accipe lecti vehiculum, ſiue lecticam ait Luyſius Legion. Sanchez & alij, in qua puluinar molle inſtar lecti ſternitur, quę & mollitiem habet lecti, & ſimul throni maieſtatem, ait Genebr. Hoc enim ſignificat φορεῖον, id eſt, *ferculum.* Ferculum enim tria ſignificat. Primò, geſtatorium vehiculum, ſiue lecticam; Secundò, B currum & thronum triumphalem, vti hîc accipiunt Nyſſenus, Theodoret. Græciq́ue ceteri. Tertiò, geſtamẽ ad pompam compoſitum. Tria hæc huic loco appoſita ſunt, ac ferculũ hoc tria hæc, id eſt, trium horum officia in ſe complexum eſſe videtur. Porrò nonnulli, vt Sanchez & Giſlerius lectum, de quo verſ. 7. cenſent eſſe ferculum: meliùs alij lectum, in quo noctu cubat ſponſus, ſexaginta fortibus ſtipatus *propter timores nocturnos,* diſtinguunt à ferculo, quo per diem ad pompam vehebatur. Lectus enim ſpectat ad nocturnã quietem, ferculum ad diurnam pompam. Salomon igitur, ſicut verſu præcedenti explicuit, lectulum cubilis ſui domeſtici ad quietẽ nocturnam: ſic hîc explicat lecticam Regiam ſiue currum triumphalem, quo in die vehebatur per vrbem, ſuamq́ue magnificentiam & gloriam populo oſtentabat. C

Ferculum triplex.

Minùs rectè ergo Aben Ezra *Appirion* interpretatur palatium magnificum, & alij (quibus fauet S. Gregor. Rupert. & Richardus & S. Victor.) ferculum, quo dapes menſæ inferuntur. Nam Hebr. *Appirion.* Græcè φορεῖον, Latinè ferculum propriè eſt geſtamen, quo pompa fieri ſolet. Vnde Suetonius in vita Cæſaris: *Pontico triumpho,* inquit, *interpompæ fercula trium verborum prætulit titulum: Veni, vidi, vici.* Hoc eſt inter pompæ triumphalis geſtamina, quo nomine continentur idola, ſpolia hoſtium, coronæ, machinæ, & cetera, quæ in pompa triumphali ferri ſolent: ſicut Titus in triumpho de Ieruſalem & Iudæis deuictis, circumtulit candelabrum aureum, ſeptem aureis calamis diſtinctum, vti Romæ in Arcu Titi expreſſum cernimus. Et Liuius lib. 1. *Ipſe,* ait, *cùm verbis vir magnificus, tum ſanctorum oſtentator haud minor ſpolia ducis hoſtium cæſi ſuſpenſa fabricato ad id aptè ferculo gerens, in Capitolium aſcendit.* Hinc vocantur fercula Sacrorum, quibus Deorum ſimulacra vel Sanctorum imagines, ac præſertim S. Euchariſtia, magnificè geſtatur & circumfertur. D

Pro *reclinatorium* Hebræo eſt רְפִידָה *rephida,* quod Syrus, Vatablus, & alij vertunt *ſtratum* vel *pauimentum.* Meliùs Noſter *reclinatorium*; Et Septuag. ἀνάκλιτον, id eſt, *acclinatorium,* putà poſterior pars in lectica, vel curru, vbi dorſo ſuo acclinati ſponſus & ſponſa decore & placide recumbunt.

Aſcenſus hic quid?

Pro *aſcenſum* Hebr. eſt מֶרְכָּב *merchab*, id eſt, *vehiculum,* ſella, quadriga. Septuag. & Noſter hîc, vertunt *aſcenſum*: ſed Leuit. 15. 9. vertunt *ſtragulum*; Habacuc 3. 7. *Equitatum.* Vnde primò Nonnulli, vt S. Gregor. Philo, Hortolanus per *merchab* ſiue aſcenſum accipiũt gradus, per quos ad ferculum, ſiue vehiculum aſcenditur; atque per eos purpureos cenſent myſtice ſignificari paſſiones, & martyria, ſiue labores & ſanguinẽ, quibus ad æternam gloriam fit aſcenſus. Secundò, Genebrardus, Sanchez, & alij accipiunt vehiculi integumentum, ſiue cælum, quod ſupra columnas argenteas aſcendit, ſiue extenſum eſt. Vnde Syrus & Arabicus vertunt, *integumentum,* vel *velamen purpuræ.* Sic Theocritus Idyllio 15. Arſinoës ferculum eiuſq́ue velum deſcribẽs ait: *ſupraq́, tapetes purpurei.* Tertiò, proprie per *Aſcenſum* accipias ſellam ſiue ſedem, in quam aſcendebat & ſedebat ſponſus & ſponſa; hæc enim proprie vocatur *merchab*: & hęc ſolet eſſe purpurea: purpura enim mollis mollem præbet ſeſſionem; atque ipſa eſt veſtis, ſtratumq́ue regum & principum. Senſus ergo Grammaticalis eſt, q. d. Ferculum, id eſt, lecticam ſpecioſam, ſiue currum magnificum ad pompam ſibi & ſponſæ ſuæ fecit Salomon, cuius materia erant cedri Libani, latera ornabant columnæ argenteæ, reclinatorium erat ex auro, ſella ex purpura.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

Ferculum ſignificat Eccleſiam Romanam iam amplam & magnificam, ceteriſq́ue Eccleſiis toto orbe ſparſis per Romanum Pontificem præſidentem, & inſtar Salomonis dominantem: ſicut enim verſ. 1. Eccleſiam in Ieruſalem & Iudæa concluſam, & quaſi dormientem vocauit *miſcab*, id eſt, *lectulum* deinde verſ. 7 Eccleſiam Antiochiæ ex Iudæis & Gentibus collectam, ac Romanam ſub S. Petro Romæ naſcentem, & in tenebris infidelitatis latentem vocauit מִטָּה *mitta*, id eſt, *lectum ſeſe extendentem*, & expandentem in vicinas Gentes, ſed noctu, id eſt, ſecretò & clanculum, *propter timores nocturnos* Iudæorum & Gentium eam perſequentium: Sic hîc Eccleſiam Romanam iam clarâ die quaſi lucentem & ſplendentem, imò præſidentem, ac de infidelitate & tyrannis triumphantem vocat *ferculum,* ob eius magnitudinẽ & magnificentiam, quam maximè adepta eſt ſub tempora Decij & Diocletiani per martyria, ſanctitatem, & miracula tot illuſtrium Pontificum, Cardinalium, & fidelium, vt S. Cornelij, Sixti, Vrbani, Marcelli, Laurentij, Sebaſtiani, Ceciliæ, Agnetis, &c. perq́ue conuerſionem tot Romanorum Senatorum & Principum, ac tandẽ ipſius Conſtantini Magni, qui primus Chriſtianus Imperator Romam totam reddidit Chriſtianam, atque in ea Baſilicas regias, quales ſunt Lateranenſis, S. Petri, S. Pauli, S. Laurentij, S. Crucis, &c. quaſi regia fercula exædificauit, quin & illi quaſi totum orbem ſubiecit, dum eum ſuo exemplo & iuſſu Chriſtianum effecit.

Ferculum eſt Romana Eccleſia.

Ferculum etiam dici poteſt geſtamen magnificum, quo Romanus Pontifex in Feſto Corpo-

Ferculum Euchariſtia.

ris Chriſti baiulorum humeris vectus ab omnibus Cardinalibus, Epiſcopis, Prælatis, totoque clero & populo ſtipatus, ſolenni ſupplicatione Sacram Euchariſtiam circumfert. Hic enim honor non tam Pontifici, quàm Chriſto, cuius Pontifex eſt Vicarius, quemque in Euchariſtia circumfert, & populo venerandum adorandumque proponit, tribuitur.

Hoc ergo ferculo depingitur magnificentia Eccleſiæ Romanæ, ſimul quoque voce ferculi innuitur Cathedram Pontificiam & Eccleſiam Romanam non eſſe allegatam Vrbi Romæ, ſed mobilem eſſe, ac inſtar ferculi poſſe aliò transferri, vti ante ducentos annos tranſlata eſt Auenionem, ibique hæſit per 60. annos, atque ſub finem mundi cùm Roma ad gentiliſmum reuertens expellet Pontificem, is tunc aliò ſedem cœtumque fidelium ſuorum transferet, vti dixi in Apocalypſi cap. 18. Cathedra ergo & Eccleſia Romana eſt ferculum, in quo in ſuo Vicario Pontifice Romano reſidet Chriſtus: vnde factum dicitur ex cedris Libani, id eſt, firmiſſimũ & incorruptibile: cedrus enim non ſentit cariem, & *cedrum commendat æternitas*, ait Plinius. Hinc cùm in Cathedra Conſtantinopolitana, Alexandrina, Antiochena ſederint Epiſcopi hæretici, qui fidem & Eccleſiam corruperunt, vt Neſtorius, Eutyches, Petrus Gnaphæus, Macedonius, &c. In cathedra tamen Romana à Chriſto hucuſque per mille ſexcentos annos nullus ſedit Pontifex hæreticus, Chriſto ita prouidente ad illibatam Eccleſiæ fidem.

In Cathedra Romana nullus ſedit hæreticus.

Columnæ ſunt Cardinales

Columnæ argenteæ notant Doctores & Prælatos, præſertim Cardinales, qui quaſi cardines & columnæ ſedem & Eccleſiam Romanam ſuffulciunt æquè ac ornant, dum candore ſapientiæ æquè ac puritate vitæ inſtar argenti effulgent, verboque & exemplo per vrbem & orbem reſonant.

Reclinatorium aureum eſt fidelis, piuſque Romanorum populus auro, id eſt, aureâ pietate & religione conſpicuus, in qua ſuauiter quieſcit & reclinat ſe Chriſtus. Mira enim eſt populi Romani ad pietatem & deuotionem propenſio. Ego ſanè nullam Gentem magis ad religionis officia procliuem vidi. Vnde vix eſt dies per annum, in quo Romæ alicubi non agatur ſolenne feſtum alicuius ſancti cum amplis indulgentiis, ornamentis, muſicorum concentu, magnoque populi concurſu.

Populi Romani pietas.

Aſcenſus purpureus ſunt martyres.

Aſcenſus, id eſt, ſtella purpurea, ait Iuſtus Orgelitan. eſt ingens & quaſi immenſa multitudo (numerat Bozius trecẽta millia) Martyrum fortiſſimorum, qui Romæ pro fide & Eccleſia, à S. Petro vſque ad Conſtantium, ſanguinem ſuum profuderunt, in qua iucundiſſimè in ſede ſociorum & filiorũ ſuorum (Chriſtus enim eſt pater & princeps martyrum) recumbit Chriſtus. Vnde & B. Virgo Chriſti mater Romæ locum ſibi delegit inter martyres, cùm ſub Liberio Pontifice Ioanni Patritio apparens iuſſit ſibi in Exquiliis Baſilicam, quæ hodie à magnificentia Sãctæ Mariæ Maioris nuncupatur, exædificari. In Exquiliis enim erat carnificina Martyrum. Vnde iuxta eas erat Vrſus pileatus, vbi plurimos martyrum, vel occiſos, vel ſepultos in Martyrologio legimus, atque in huius rei memoriam ibidem

A Eccleſia in honorem S. Bibianæ olim ædificatæ nunc ab Vrbano VIII. bellè reſtaurata viſitur: Si per aſcenſum malis accipere velum, ſiue cælum ferculi, vel curtum triumphalem Chriſti, optimè hoc repræſentat martyres, qui ſuo ſanguine Romam & Romanam Eccleſiam velant, obtegunt, & ornant, atque de tyrannis infidelibus triumphantes glorioſè in cælum aſcenderunt, indeque Eccleſiam Romanam tuentur & propugnant. Ita S. Gregor. Caſſiod. Nyſſen. Philo, Iuſtus, Aponius, Beda, & ceteri, qui per ferculum accipiunt Eccleſiam, putà primariam ſiue Romanam in qua velut in ferculo magnifico reſidet & triumphat Chriſtus & Eccleſia vniuerſalis, ceu ſponſa Chriſti. Audi S. Gregor. *Ligna Libani imputribilia eſſe aſſeruntur: Ferculum ergo fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani, quia ſecundùm præ-* B *ſcientiæ ſuæ gratiam, Chriſtus Sanctam Eccleſiam de ſanctis in æternum permanſuris conſtruxit. Columnas eius fecit argenteas, quia eidem Eccleſiæ Prædicatores dedit, qui & vt eam exemplis ſuſtentarent, magnâ iuſtitiæ rectitudine roborauit, & vt prædicationibus erudirent, nitore eloquij quaſi ſplendore argenti decorauit. Reclinatorium aureum fecit, quia dum in cordibus perfectorum reſplenduit, eis diuinitatis ſuæ potentiam per contemplationem oſtendit. In qua contemplatione dum eis pulchritudinem cæleſtium gaudiorum monſtrauit, quaſi reclinatorium ex auro eis compoſuit; quia locum in quo refocillantes requieſcant, appoſuit. Quod reclinatorium bene aureum eſſe dicitur, quia melior eſt ſapientia cunctis opibus, & omnia quæ deſiderantur, ei nõ poſſunt comparari.* Aſcenſum purpureum deinde ſic interptetatur: *Ad hoc reclinatorium multis laboribus peruenitur, multis tribulationibus aſcenditur, ita vt ſi neceſſe fuerit etiam ſanguis effundi permittatur. Ideo* C *aſcenſus rectè purpureus eſſe dicitur. Dum enim ſancti quique martyres propter vitam æternam corpora ſua ad ſupplicia tradiderũt, dum flagella, aculeos, ignes, gladios & alia innumerabilia tormenta patienter pertulerunt, nonne ad reclinatorium iſtud, ad beatam ſcilicet vitam per aſcenſum purpureum aſcenderunt.*

Symbolicè, ferculum diuinitatis eſt humanitas Chriſti: hæc enim eſt quaſi lectica, in qua recumbit & quieſcit Deitas Verbi, ait Philo Carpath. vtriuſque verò ferculum eſt Sacra Euchariſtia, in qua tota Chriſti Deitas & humanitas continetur, ac in ſupplicationibus circumfertur ad Chriſti gloriam, & fidelium deuotionem, vt Deo gratias agant, ac imminentia pericula propulſent, omnemque à Deo gratiam & benedictionem impetrent.

Ferculum Deitatis eſt humanitas.

D Ferculum hoc factum eſt de lignis Libani, id eſt, de puriſſimo ſanguine B. Virginis omnis corruptionis experte. *Libanus* enim Hebraicè idem eſt quod *candor*, & candida puritas. Columnæ argenteę ſunt Chriſti ſapientia, eloquentia, vis dicendi & prædicandi, inſtar argenti ſonora & efficax.

Reclinatorium aureum ſunt ſeptem dona Spiritus ſancti quæ ſuper Chriſtum requieuiſſe docet Iſaias c. 11. v. 1. ac viciſſim in iis quaſi reclinatus requieuit Chriſtus.

Aſcenſus purpureus eſt ſanguineus Chriſti ſudor, paſſio, mors, & martyrium. Ita Beda, qui per hoc ſignificari ait, quod nullus Eccleſiam ingreditur, niſi Sacramentis Dominicæ paſſionis imbutus.

Rurſum

Ferculum Chriſti fuit crux.

Rurſum ferculum, id eſt, lectica, & quaſi currus triumphalis Chriſti fuit crux, ait Aponius; hæc enim facta fuit ex lignis Libani imputribilibus. Vnde etiamnum in ſuis reliquiis, quæ paſſim aſſeruantur, perdurat. In cruce enim Chriſtus de peccato, morte, diabolo, & inferno triumphauit, iuxta illud Apoſtoli Coloſſ. 2.14. *Delens, quod aduerſum nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipſum tulit de medio, affigens illud cruci: & expolians principatus & poteſtates, traduxit confidenter palàm triumphans illos in ſemetipſo.*

Columnæ crucis fuêre humilitas & obedientia, iuxta illud: *Humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis.* Philip. 2.

Reclinatorium aureum fuit inuicta eius patientia & magnanimitas, cui incumbens, omnes plagas, iniurias, dolores placidè tulit & ſuperauit. B Aſcenſus purpureus fuit chlamys purpurea, quâ Iudæi eum quaſi Regem Iudæorum per ludibrium veſtiuerunt, aut potiùs ſanguinis totius effuſio, quæ totum eius corpus cruentauit & purpurauit, iuxta illud Iſaiæ 63.1. *Quis eſt iſte, qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? Iſte formoſus in ſtola ſua, &c. Quare ergo rubrum eſt indumentum tuum, & veſtimenta tua ſicut calcantium in torculari? Torcular calcaui ſolus.*

Media charitate conſtrauit.

HEbr. *Medium eius incenſum charitate*, quia nimirum currus hic crucis Chriſti igneus eſt, & ardens charitate: nil enim niſi amorem in Deum & homines ſpirat, & eiaculatur: vnde hoc curru igneo ipſe quaſi verus Elias non tantùm ſe ſed & electos ſuos vehit, imò rapit in cælum. C Paulò aliter hæc cruci adaptat Aponius: Sic enim ait: *Ferculum crucis de lignis cedrinis factum, in cuius columnis argenteis verum, immaculatumq́; à contagio peccati corpus candeſcit, & glorioſæ animæ auri rutilat fulgor, in qua vſque nunc Dei ſermo reclinatorium habere probatur, & corporeus regaliſque Deitatis coruſcat ſenſus.*

Tropol. columnæ argenteæ, Doctores.

Tropologicè: Nyſſenus, & alij per columnas argenteas accipiunt Doctores, nitore cæleſtis eloquij refulgentes: Per aſcenſum purpureum, Prælatos & Principes, horum enim decus eſt purpura; per reclinatorium aureum mentem cui omnes animæ vires innituntur & incumbũt. Caſſiodorus verò & S. Gregorius hîc, per reclinatorium aureum accipiunt cæleſtem gloriam, in qua æterna ſanctorum requies. D Idem verò S. Gregor. hom. 15. in Ezech. accipit charitatem, in qua ſancti in hac vita conquieſcunt: *Cum columnis argenteis*, inquit, *eſt reclinatorium aureum, quia per hoc, quod à ſanctis prædicatoribus lucidè dicitur, mentes audientium fulgorem charitatis intimæ, in qua reclinentur, inueniunt: per hoc enim quod luculenter & apertè audiunt in illud, quod clareſcit in corde, requieſcunt.*

Reclinatorium aureum martyres.

Denique Philo Carpath. per reclinatorium aureum accipit martyres, quibus quaſi incumbit Eccleſia; dicuntur aurei, quia igne martyrij excocti. Ita ipſe: Alij aliter.

Symbolicè.

Symbolicè Hugo de S. Victor. ex Miſcellan. 2. lib. 1. cap. 121. *Ferculum*, inquit, *eſt quælibet Sanctorum congregatio ad æternum conuiuium animas fe-* A *rens. Columnæ argenteæ, qui fortiſſimè operis exemplo alios portant, & luce prædicationis illuminant. Reclinatorium aureum, æternæ felicitatis fulgor, in qua reclinatur & ab omni labore quieſcitur. Aſcenſus purpureus eſt, quia ad claritatem illius quietis, non niſi per tribulationem venitur.*

Anagog.

Anagogicè, ferculum hoc ſignificat Eccleſiam ſanctorum triumphantem in cælis, cuius fundamentales columnas, portas, menſuras, & gemmas graphicè depingit S. Ioannes Apocal. 21. Hanc fecit Deus propter filias Ieruſalem, id eſt, Beatos tam angelos, quàm homines: propter angelos, vt eorum ruinas reſtauret: propter homines, quia pro eis paſſus & mortuus eſt Chriſtus.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Chriſto & anima ſancta.

Ferculum Chriſti eſt mens pia

MEns pia, præſertim mortificationi ſtudens & crucem Chriſti ferens, eſt ferculũ Chriſti iuxta illud: *Semper mortificationem Chriſti in corpore noſtro circumferentes, vt & vita Ieſu manifeſtetur in corporibus noſtris* 2. Corinth. 4. 10. Et: *Ego ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto.* Galat. 6. 17. Et: *Glorificate & portate Deum in corpore veſtro*: 1. Corinth. cap. 6. 20. Hinc S. Ignatius Martyr vocatus eſt θεοφόρος & χριστοφόρος, id eſt, Deifer & Chriſtifer, itaq; ipſe ſe vocat in titulo Epiſtolarum ſuarum. *S. Ignatius martyr.* Secundò, Hugo de S. Victor. Erudit. Theolog. ex Miſcellaneorum lib. 1. cap. 60. *Secundò.* *Ferculum Salomonis*, inquit, *cor exercitatum in ſtudio virtutis.* *Cor exercitatum in virtute.* C *Ferculum, ſapientiæ verbum, inde portatur ab ore ad aurem. Lectulus, mens contemplatiua: Ferculum hoc primum de lignis Libani eſſe debet per puritatem & incorruptionem veritatis, de argento in præceptis & promiſſis. In candore argenti munda conuerſatio, in ſonoritate dulcis promiſſio. Habet aurum per ſapientiam cæleſtem, quod non æruginat in æternitate, ſed rubet in charitate. Habet purpuram, quando prædicat paſſionem. Aſcenſum ad glorificationem. In medio charitas ſternitur propter filias Ieruſalem, quæ teneris & infirmis propoſita eſt ad obtinendam ſalutem. Quis tam tener, vt amare non poſſit? Nam ſi cetera non potes, amare tamen potes, vt ad ferculum Salomonis pertineas.*

Tertiò. Mens zeloſa.

Tertiò, mens charitate, zelo animarum, & ſpiritu Apoſtolico flagrans, & prædicans Chriſtum crucifixum, vocatur ferculũ Chriſti: Chriſti enim nomen, fidem & cultum circumfert per omnes Gentes. Vnde ferculum Chriſti fuit S. Paulus & Apoſtoli, inquit Theodoretus, & Hortolanus, & Giſlerius, imò Chriſtus ipſe Actor. 9. 13. *Vas electionis*, inquit, *eſt mihi iſte vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Iſrael*: fuit enim ipſe cedrus Libani alta & ſuperba, dum Iudæus exiſtens perſequebatur Eccleſiam; at verò inde ſuccisâ & dolata, facta eſt incorruptibile ferculum & currus triumphalis Chriſti, iuxta id, quod ipſe ait 2. Corinth. 2. 14. *Deo autem gratias qui ſemper triumphat*, (id eſt, triumphare facit) *nos, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco.* Columnæ argenteæ eius fuêre, ſapientia & efficacia prædicandi Chriſtũ crucifixum, iuxta illud: *Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum.*

fixum: Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam: ipſis autem vocatis Iudæis atque Græcis Chriſtum, Dei virtutem & Dei ſapientiam. 1. Corint. 1. 23. Reclinatorium aureum fuit inuicta animi conſtantia, modeſtiâ, manſuetudo, cui incumbens omnes labores, difficultates, & aduerſa fortiter & placidè ſuſtinuit & ſuperauit.

Aſcenſus purpureus fuit continua eius paſſio, plagæ & ærumnæ, in quibus gloriabatur: *Mihi,* inquit, *abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Galat. 6. 14.

Lege totum caput 2 Corinth. 11. vbi ſuas plagas & paſſiones, velut trophæa & triumphos enumerat. *Media charitate conſtrauit:* quia nil niſi amoris ignes ſpirabat & eructabat, etiam in Iudæos ſibi infenſiſſimos. Vide Rom. 9. 1. Quocirca S. Chryſoſt. hom. 22. ad Popul. ſub initium hæc Paulo dat Elogia: *Paulus terreſtris angelus, cæleſtis homo, Spiritus ſancti receptaculum, zelo incomparabilis, charitate magnus, Eccleſiarum Dei curator ſolicitus, pietatis orator, imbecillium ductor, credentium promtibus, Iudæorum redargutio, ſagena omnium noſtrorum, poſt mortificationem doctor, & poſt mortem præco qui nobis demonſtrat, quomodo in cælos aſcendere oporteat.* Idem lib. 2. de Orat. *Paulus ille inſatiabilis Dei cultor, communis parens & progenitor ſeruorum Chriſti, ille cuſtos orbis terrarum, qui ex hominibus facit templa Chriſti.* Vide quæ de laudibus S. Pauli dixi proœmio in eius Epiſtolas, & in Idea S. Pauli, quam præfixi Actibus Apoſt.

Appoſitè Nyſſen. homil. 7. notat Deum variis modis eſſe in iuſtis, ſcilicet vt in loco, vt in domo, vt in ſolio, vt in ſcabello, vt in curru, & vt in equo frænum recipiente: hîc verò deſcribi in piâ anima eſſe vt in lectica, materiâ, & opere præſtantiſſimâ, vtpote quæ iam haud ſibi viuat, ſed Deum deferat in ipſa viuentem, iuxta illud Apoſtoli: *Viuo ego iam non ego, viuit verò in me Chriſtus.* Galat. 3. 20.

Symbolicè. Primò. Symbolicè: Primò, S. Ambroſ. libr. 3. de Virgin. poſt initium, ex ſeptuag. ſic legit, ſicque explicat: *Lectum fecit ſibi rex Salomon ex lignis Libani, columnas eius argenteas; reclinatorium aureum, dorſum eius gemmarum ſtratum. Quis eſt iſte,* inquit, *lectus niſi corporis noſtri ſpecies? Namq; in gemmis aër ſpecie fulgoris oſtenditur; in auro ignis; aqua in argento; terra per lignum, ex quibus corpus humanum quatuor conſtat elementis, in quo noſtra recubat anima, ſi non aſpero montium, non humi arido expers quietis exiſtat, ſed ſublimis à vitiis ligno fulta requieſcat.*

Secundò. Secundò, tres Anonymi apud Theodoretum per ferculum hoc accipiunt Doctores, quibus quaſi curru vehitur Chriſtus ad docendos & perficiendos homines: per columnas argenteas accipiunt eloquia Domini: per reclinatorium aureum mentis pacificæ tranquillitatem: per aſcenſum purpureum cæleſtem patriam, in qua Rex Chriſtus, quaſi Salomon pacificus, omnes ſanctos efficit purpuratos, hoc eſt, Reges. Huc pertinet expoſitio Ruperti, qui per ferculum accipiens inſtrumentum, quo dapes inferuntur in menſam, per illud accipit S. Scripturam, quæ omnis generis epulas animæ ſubminiſtrat.

Tertiò. Tertiò, S. Anſelmus per ferculum accipit Iudices, qui ex cedris Libani ſunt, quia incorrupti; & columnæ argenteæ, quia fortiter verum iudicium reſonant; & reclinatorium aureum, quia radiant charitate & ſapientiâ & aſcenſus purpureus, quia Chriſto in eis aſcendente parati ſunt ad quaſlibet perſecutiones.

Tropol. Primò. Tropologicè: Primò, Noſter Sanchez per ferculum Chriſti accipit mortificationem, quâ omnis amor ſæculi reſecatur ab anima, vt fiat ſponſa Chriſti, eique totum ſuum amorem reſignet: vnde in ea iucundè requieſcit Chriſtus: Quocirca S. Baſil. in regul. 6. inter fuſiores, abnegationem docet eſſe vitæ ſpiritalis baſin & fundamentum; *Quia ipſa,* inquit, *eſt ſumma rerum omnium vitæ ſuperioris obliuio, atque à ſui ipſius voluptatibus receſſio.* Columnæ eius duæ ſunt, odium ſui, & amor Dei; reclinatorium eſt patientia; aſcenſus purpureus eſt profectus in omni virtute.

Secundò. Secundò, Hugo Victor. lib. 1. Erudit. Theol. cap. 60. & 61. tria fercula diſtinguit: *Ponamus,* inquit, *tria, id eſt, lectulum Salomonis, & ferculum Salomonis, & currum Pharaonis; & intelligamus per lectulum Salomonis cor dulcedine contemplationis requieſcens: per ferculum Salomonis cor in exercitatione bonorum operum ſe circumferens: per currum Pharaonis cor in cupiditate carnalium requieſcens.*

Tertiò. Tertiò, Richardus de S. Victore ferculum, quo inferuntur epulæ cum Ruperto accipiens, per illud intelligit animam ſanctam, quæ Chriſtum paſcit & reficit: *Dum ille,* inquit, *bonis eius operibus, ſtudiis, ac deſideriis delectatur, ſicut ſcriptum eſt: Populus meus ſaturauit me vocibus, impleuit me odoribus. Reficit quoque membra eius exemplo, oratione, doctrinâ, conſilio, & colloquio.* Hoc factum eſt de lignis Libani, id eſt, de electis, qui creſcunt & fructificant per Chriſtum & in Chriſto, qui dicitur Libanus, id eſt, candidatio, ob puritatem. Columnæ quatuor ſunt quatuor virtutes Cardinales, quæ animam fulciunt, ac coram Deo & hominibus ſplendidam efficiunt, inſtar argenti. Reclinatorium eſt conſcientia pura, in qua reclinat ſe & quieſcit Chriſtus. Dicitur aurea, quia igne tribulationis excocta. Aſcenſus purpureus eſt deſiderium cæleſtium, quo mens ad Deum Chriſtum, & Sanctos aſcendit. Hæc Richardus fusè, quæ ego in pauca contraxi.

Quartò. Quartò, S. Bernard. tract. de gradibus humil. poſt initium, pariter ferculum dapum accipiens ait, hoc eſſe ferculum charitatis: *Bonus verè dulcis cibus,* inquit, *charitas, quæ feſſos alleuiat, debiles roborat, mæſtos lætificat, &c. Quæ media in ferculo Salomonis conſiſtens diuerſarum odore virtutum, velut diuerſi generis fragrantiâ pigmentorum eſurientes reficit, iucundat reficientes. Ibi ſiquidem apponitur pax, patientia, benignitas, longanimitas, gaudium in Spiritu ſancto; & ſi quæ ſunt aliæ veritatis ſeu ſapientiæ generationes apponuntur in illa. Habet & humilitas in eodem ferculo ſuas epulas, panem ſcilicet doloris, & vinum compunctionis, quas primò veritas incipientibus offert, quibus vtique dicitur: ſurgite poſtquam ſederitis, qui manducatis panem doloris. Habet ibidem contemplatio ex adipe frumenti ſolidum cibum ſapientiæ cum vino, quod lætificat cor hominis, ad quæ veritas perfectos inuitat dicens: Comedite amici mei, & bibite, & inebriamini chariſſimi.* Cantic. 5. 1.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

FErculum Chriſti fuit vterus & vlnę B.Virginis, in quibus ipſa geſtauit Chriſtum; item præſepium & cunæ extiterunt quaſi ferculum mobile & geſtatorium Chriſti. Columnæ fuêre duo brachia B.Virginis, quibus ſtringebat Chriſtum. Reclinatorium fuit eius ſinus & pectus, in quod ſe reclinabat Chriſtus aſcenſus purpureus fuêre mens eius, caput, flauique & purpuraſcentes capilli, qui Chriſtum in ſinu quieſcentem cingebant, fouebant, & velabant. Cetera, quæ de Eccleſia & anima ſancta dixi, potiori iure applica B. Virgini mutato dumtaxat nomine.

Media charitate conſtrauit propter filias Ieruſalem.

PROPTER FILIAS] Refer, tum ad charitatem, quæ proximè præceſſit, tum ad totum ferculum. Rurſum τὸ *media* non eſt ablatiuus ſingularis pertinens ad τὸ *charitate*, vti cenſuêre S. Gregorius, S.Bernardus, & Caſſiodorus, ſed eſt accuſatiuus pluralis ſignificās ea, quæ erant media ſiue intermedia ferculi: Hebr. enim eſt תוכו *tocho*, id eſt, *medium eius ſtratum*, vel *incenſum*, aut *combuſtum dilectione eius*, ſcilicet tam ferculi, quàm aſcenſus purpurei, id eſt, ſedis ſiue throni. q. d. Thronus ferculi, in quo ſedebat ſponſus circumdatus erat purpurâ; ſed in medio, vbi erat locus ſponſi, conſtratus erat lapidibus ignitis charitatem repræſentantibus, aut certè *medium eius*, id eſt, medium pauimentum ferculi ſtratum erat gemmis ardentibus.

Pro *conſtrauit* Hebr. eſt רָצוּף *ratſuph*, id eſt, ſtratum, vel ardens amore: nam רָצַף *ratſap*, componitur ex צָרַף *tſaraph*, id eſt, ardere (vnde *Seraphim* vocantur ſummi angeli, quia amore Dei ardent) & אֶפֶּץ *raphats*, id eſt, ſterni, vnde *ratſaph* ſignificat ſterni ad ardendum vel comburendum: hinc רֶצֶף *retſepha*, eſt pruna ſiue carbo ignitus: רִצְפָּה *ritſpa*, eſt carbo accenſus ſuper pauimento, indeque ipſum pauimentum ſtratum lapide, v.g. Pario vel marmoreo. Quocirca Septuag. hîc & 2.Paral.7.v.3.& Eſther 1.7. vertūt λιθόστρωτον, id eſt, *lapide ſectili*, opere vario & teſſellato *ſtratum*, vnde vertunt hîc: *Intimum eius lapidibus teſſellatis conſtratum*. S. Ambroſ. lib.3. de Virgin. *Dorſum eius gemmarum ſtratum*. Quinta editio: *Medium eius calculis compoſuit*. Quare

Varia verſio. Primò. Primò ex Hebræo ſic vertas: *Medium eius conſtrauit lapidibus amoris*, putà gemmis ardentibus, quales ſunt pyropi & carbunculi, qui ſymbolum ſunt amoris & charitatis ſponſi & ſponſæ æquè, ac filiarum Ieruſalem. Vnde Vatabl. vertit. *Intimum eius ſtratum, vel tectum amore*. Syrus: *Medium eius ſtratum amore præ filiis Ieruſalem*. Arabicus. *Et intrinſecum eius incruſtatum gemmis, & id amore filiarum Ieruſalem.*

Secundò. Secundò, quia Hebræi carent caſibus, quo fit, vt idem nomen quolibet caſu verti poſſit; Hinc ex Hebræo ſic transferas: *Et medium tenet ipſe incenſus amore*, q. d. *Medium ferculi tenet ardens amore*, putà ſponſus, hoc eſt, Chriſtus. Vnde Gloſſa Hebręorum in illud Geneſ.2. *Et germinatē fecit Dominus de terra*, ſic habet: *In medio thalami Meſſias filius Dauid, qui eſt diligens filios Iſrael, ſicut dictum eſt*, Cantic. 3. *Medium charitate conſtrauit propter filias Ieruſalem*. Cor enim Chriſti erat quaſi fornax ardentiſſima charitatis: Vnde ipſe magis noſtri amore, quàm dolore aſſus & roſtus fuit in cruce; atque in cruce, quaſi in ferculo in medio manuum, pedum, & lateris, quinque plagis per clauos & lanceam tranſfixus & cruentatus, velut quinque purpureis & ardentibus pyropis conſtratus, ac de peccato & morte triumphans reſplenduit: Quare verius quàm Cæſar in eo dicere potuit *Veni, vidi, vici*, non terrore, ſed amore: mors interfecit amorem (Chriſtum) ſed amor (Chriſtus) moriens vicit & interfecit mortem. Vnde dicebat. S.Franciſcus: *Da Domine, vt amore amoris tui moriar, qui amore amoris mei dignatus es mori.*

Tertiò. Tertiò, Sotomaior vertit in datiuo: *Medium eius ſtratum amori*, id eſt, *media pars ferculi ſtrata erat amori vel charitati*, id eſt, ſponſæ ſummè charæ & dilectæ media pars thalami bellè adornata erat, vel dicata, & quaſi conſecrata. In medio enim ferculi velut loco honoratiſſimo, gemmis vel aulæis ſtrato ſedebat ſponſa, iuxta illud Virgilij:

——Aulæis iam ſe Regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda, mediamq́; locauit.

Conſtat enim ex Suida & Varrone olim ſpōſas nouiter nuptas, ne erubeſcerent, noctu lecticâ vehi ſolitas in domum ſponſi: quare honoris causâ medio lecticæ ſedebant, ita vt latus dextrum ſtiparet ſponſus, ſiniſtrum quiſpiam propinquus vel pronubus.

Quartò. Quartò, alij cum Septuag. vertunt in accuſatiuo: *Medium eius gemmis conſtrauit ad amorem à filiabus Ieruſalem*, ſupple, ſibi conciliandum: hæ enim gaudent gemmis & curru gēmato. Sic exponi poteſt verſio Septuag. *interius*, vel *intimum eius lapidibus* (gemmis) *ſtratum, dilectionem à filiabus Ieruſalem*, ſupple, conciliat vel extorquet. Aut ſic: *In medio eius poſuit amorem vel charitatem*, hoc eſt, effigiem amoris vel charitatis, vt ſignificaret totum hoc ferculum à Chriſto compoſitum eſſe ex amore, ſiue causâ amoris, vt charitatem ſuam omnibus manifeſtaret. Putant ergo nonnulli in medio huius ferculi poſitam fuiſſe ſtatuam, vel imaginem charitatis.

Cupidinis effigies. Sic Gentiles animales depingebant Cupidinem in ſuis thalamis. Vnde Pauſanias initio Corinthiorum aſſerit Cupidinis imaginem in curru depictam: In cuius media baſi, ait, imago amoris Dei (Cupidinis) emergebat, aſſiſtentibus vtrimque Nereidibus. Alcibiades quoque in ſuo clypeo aureo & eburneo geſtabat Cupidinem inciſum, qui fulmen incuruaret & inflecteret, quo ſignificabat amorem quoque Ioui dominari, eique iras & fulmen extorquere.

Quintò. Quintò, Noſter optimè vertit in ablatiuo: *media eius charitate conſtrauit*. Cum enim in Hebræo nulla hîc exprimatur materia, quâ medium ferculi ſternatur, niſi charitas, vtique charitate illud conſtratum ſit, oportet.

Quæ-

Primus ſenſus. Charitas ſumitur pro re charâ & pretioſâ.

Quæres, quis Vulgatæ verſionis *Media charitate conſtrauit*, ſit ſenſus? Primò, noſter Sanchez charitatem accipit pro rebus charis & amabilibus, putà pro gemmis, quæ animos intuentium pelliciunt ad ſui amorem. q. d. Medium ferculi ſtratum erat gemmis pretioſiſſimis & chariſſimis. Vnde Septuag. vertunt λιθόστρωτον, id eſt, *Lapidibus teſſellatis conſtratum*. S. Ambroſ. *Gemmatum ſtratum*. Quinta editio: *è calculis compoſitum*. Sic cap. 5. 16. vbi vulgatus habet: *totus deſiderabilis*. Hebr. eſt: *totus eſt deſiderium*, & ſic omninò vertunt Septuag. Sic S. Ioannes epiſt. 1. c. 2. ait quidquid eſt in mundo, eſſe concupiſcentiam carnis vel oculorum, id eſt, eſſe à carne, vel oculis concupiſcibile. Hebræi enim ſæpè ſumunt abſtracta pro concretis; & potentiam, habitum, vel actum pro eius obiecto.

Secundus, Charitas ſumitur pro effigie ſeu ſtatuâ Charitatis.

Secundò, alij per charitatem accipiunt effigiem charitatis, q. d. Salomon in medio huius ferculi collocauit ſtatuam charitatis, quaſi reginam ſacri huius connubij, quæ Chriſtum cum Eccleſia ſummo & indiſſolubili amoris vinculo copulauit, quo Tropologicè ſignificatur, ait Sanchez, charitatẽ virtutum omnium reginam, tamquam cor in corpore, quo cetera membra viuunt ac vigent, in medio tamquam in ſuo regno conſediſſe; à qua virtutes omnes, quas abnegatio mortificatioque inueniunt, atque expoliunt, vitam habent & pulchritudinem. Hæc amabilem facit eſſe thalamum, hæc ſua ſecum affert naturalia ornamenta, virtutes ſcilicet alias, quæ tamquam aſſeclæ & adminiſtræ ab eius latere numquam diſcedunt, imò hæc vna reliquarum virtutum partes obit. Quod optimè docuit Auguſt. in Tract. de laudibus charitat. tomo 9. Additque, Salomonem virum ſapientiſſimum hieroglyphicum hoc ferculum faciendum curaſſe, quo filiæ Ieruſalem in nuptiis vterentur, vt in hanc ſancti connubij formam intentæ, acribus amoris & fidei ſymbolis excitatæ, viros ſuos colerent & diligerẽt. Idque ſignificari illo, quod ſequitur: *propter filias Ieruſalem*.

Tertius, Charitas pro ſponſo.

Tertiò, alij per charitatem accipiunt ſponſum, putà Chriſtum, qui dicatur charitas, quia eſt ſummè amans & amabilis, q. d. In ferculo hoc nuptiali melius conſidebat Chriſtus velut ſponſus vnicè diligens ſponſam Eccleſiam adeò, vt ipſiſſima charitas eſſe videatur. Et ſanè ſi per ferculum accipias præſepium vel crucem, in eius medio non erat niſi Chriſtus noſtri amore incarnatus, vagiens, & crucifixus.

Quartus, Planè charitas pro ſymbolo, vel emblemate Charitatis.

Quartò, ſimpliciter & planè per charitatem accipias imaginem, nomen, vel ſymbolum, aut emblema aliquod charitatis, vti ſunt carbunculi, columbæ, turtures, flammæ, q. d. Medium huius ferculi ſolium, aut certè pauimentum ſtratum erat effigie columbarum, vel carbunculorum, vel ignis & flammarum, quæ ſunt inſignia charitatis, ac forte ipſa charitatis imago & nomen in ipſo pauimento inciſa erant, ſicut in rationali Pontificis intextum erat *Vrim & Tummim*, id eſt, *doctrina & veritas*. Exodi 28. vt ſignificaretur, totum hunc tam ſplendidi ferculi ornatum non alio ſpectare, quàm ad oſtendendum amorem, quo ſponſus proſequitur ſponſam & filias Ieruſalem, ſponſæ aſſeclas vel ſocias; vt eas viciſſim ad illam magis redamandam

A & colendam alliceret, vt meritò ferculum hoc amoris & charitatis, imò ipſa charitas nuncupari poſſit: Vnde multi vertunt: *Et medium eius ardebat amore*, vel *erat ardor amoris*, vel *ignitum erat charitate*.

Videtur ergo vel ſedes vel pauimentum huius ferculi, vel vtrumque ſtratum fuiſſe imagine charitatis, aut rebus ignitis vel ignis ſpeciem referentibus, vti ſunt prunæ, flammæ, carbunculi, &c. Ignis enim ſymbolum eſt charitatis & ardoris, iuxta illud. Cant. 8. 7. *Lampades eius lampades ignis atque flammarum*. Hinc & Spiritus ſanctus in Pentecoſte ſpecie ignis & linguarum ignearum in Apoſtolos deſcendit. Actor. 2. Vide ibi dicta.

Charitatis effigies.

B Porrò pingitur charitas hoc ſchemate: Virgo facie roſeâ, ſed ardenti cyclade coccineâ amicta, alis inſtructa, in capite geſtat coronam auream carbunculis diſtinctam & effulgurantem: digitus ornatur annulo, pyropis radiante; vnâ manu geſtat cor rubicundum flammas vibrans, alterâ arcum & ſagittas ignitas; hæc eſt imago, hoc emblema charitatis: & fortè ſic expicta fuit in medio huius ferculi. Hæc de ſenſu Grammaticali corticis; nunc ad ſenſum parabolicum & genuinum ſub eo contentum tranſeamus.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Primò. Amor Chriſti in Eccleſiam Romanam.

C SAlomon, id eſt, Chriſtus, ferculum, id eſt, Romanam ſedem & Eccleſiam merâ charitate conſtrauit, Primò, quia tanta in illam exuberant Chriſti beneficia, vt omnia dilectione & charitate conſtrata eſſe videantur: In ea enim ſedet Chriſti Vicarius, qui habet plenitudinem poteſtatis Eccleſiaſticæ in omnes Eccleſias & fideles, ac proinde peccatorum omniũ remiſſionem, indulgentias, & gratias ampliſſimas concedere poteſt, & concedit præſertim Eccleſiæ Romanæ. In ea eſt aſſiſtentia Chriſti & Spiritus ſancti, vt in fide & in religione errare nequeat. In eam maiora è cælo chariſmata depluit. In ea Baſilicæ & Eccleſiæ plenæ ſunt reliquiis SS. Põtificum, ſacerdotum, virginum, adeoque tota penè vrbs Romana madet ſanguine martyrum. Vnde Chriſtus apparens S. Brigidæ (vt habet eius vita) iuſſit eam è Succia proficiſci Romam;
D ibi enim faciliorem eſſe viam in cælum aiebat: Paruit & profecta eſt, indeque in cælum abiit.

Secundò.

Secundò, quia Chriſtus mentibus Põtificum & fidelium Eccleſię Romanæ illuſtrem charitatem indidit, & etiamnum indit *propter filias Ieruſalem*, vt ſcilicet animæ fideles & deuotæ, velut ciues cælo adſcripti, hac charitate Romanæ Eccleſiæ illectæ eam ament, colant, ſequantur, ac per eam ceu ferculum à terreſtri Ieruſalem ad cæleſtem ſubuehantur: non enim eſt ſalus illi, qui eſt extra Eccleſiam, cuius caput eſt Eccleſia Romana. Vnus S. Gregorius Magnus, vt ceteros

S. Gregorij magni charitas.

præteream, tantæ charitatis fuit, vt omnes orphanos, monachos pauperes Romæ aleret, ac plurimos per totam Italiam, imò & vltra Italiam, in ipſaq; Palæſtina degentes. In Iubilæo omnes è toto

toto orbe Romam conuolantes (qui ad plura centena millia numerantur) per triduum Romanorum impenſis aluntur, & liberaliter vt hoſpites tractantur.

Populi Romani charitas. Rurſum profuſa populi Romani charitas patet tot Xenodochiis, Orphanotrophiis, Hoſpitalibus, ceteriſque locis piis, quibus abundat Roma, vt omittam quotidianas fidelium eleëmoſynas, quibus ſuſtentantur omnes Ordines Mendicantes, Monachæ plurimæ, pueri, puellæ, pauperesque innumeri. Omitto dotem, quæ quotannis permultis virginibus ad nubendum datur, Eccleſiarum fabricas & ornamenta, ſodalitiorum impenſas, &c. quæ ſanè mihi, aliiſque tenuitatem Romani populi conſiderantibus ſæpè admirationem mouerunt, vt non tam hominum, quàm Dei Romanæ Eccleſiæ benedicentis, hæc opera propria eſſe videantur. Extant libri hac de re excuſi, quibus idipſum clarè demonſtratur, ac præſertim liber cuius titulus: *Theſauri Romæ abſconditi*, item libelli de Iubilæis Romanis conſcripti. Ita Caſſiodor. S. Gregor. Aponius, Beda, & alij per hæc ſignificari aiunt, Chriſtum, cùm pro nobis paſſus & crucifixus eſt, conſtrauiſſe Eccleſiam charitate; quia in illa amorem ſui & rerum diuinarum accendit. Hæc ſunt tapeta charitatis, ait Aponius, quæ media humanæ naturæ, & maieſtatis conſternunt, propter ſanctarum animarum ſalutem, & gaudia filiarum ſupernæ Ieruſalem. Hæc eſt vtique conſtrata charitas, quæ *omnia ſuſtinet* ſecundùm Apoſtolum, quæ calcata numquam cedit, ſed alliſos erigit ſuæ humilitatis exemplo. *1. Cor. 13. 7.*

Symbolicè. Symbolicè ferculum diuinitatis, Chriſti eſt humanitas: vtriuſque ferculum eſt crux æque ac Euchariſtia: hæc tria enim charitate conſtrata ſunt, iuxta illud: *Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret: vt omnis, qui credit in eum non pereat ſed habeat vitam æternam.* Ioan. 3. 16. Et illud: *In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filiū ſuum vnigenitum miſit Deus in mundum, vt viuamus per eum* 1. Ioan. 4. 9. Cauſam dat v. 16. *Deus charitas eſt, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo.* Et illud Chriſti: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt accendatur?* Luc. 12. 49. Et illud: *Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem, in me manet & ego in illo.* Ioan. 6. 57. Euchariſtia enim repræſentat, imò re ipſa exhibet nobis manducandam totam Deitatem, & humanitatem Chriſti, amore noſtri in cruce aſſam & toſtam: Quare Euchariſtia mera eſt Chriſti charitas & amor, quo ad ſe rapit filias Ieruſalem, id eſt, animas deuotè communicantes: Euchariſtiæ autem ſacrificium & Sacramentum maximè celebratur & iteratur Romæ, vtpote vbi plura ſunt ſacerdotum millia, nec pauciora religioſorum & monachorum, à quibus ex inſtituto frequentatur ſacra ſynaxis. Atque hæc eſt Romanæ charitatis, quam paulò ante commendaui, ſcatebra & cauſa; imò ordo & poteſtas ſacerdotalis conſecrandi ſacram Euchariſtiam deriuatur à Romano Pontifice, velut à capite Hierarchiæ Eccleſiaſticæ. Ab ipſo enim creantur Epiſcopi, qui ordinant ſacerdotes per totum orbem. Hac de cauſa cùm Pontifex Romam egreditur, alioque proficiſcitur ſemper cum eo defertur Sacramentum Euchariſtiæ, atque olim Epiſcopis Romam venientibus, illud ipſum obuiam mittere ſolebat in ſignum mutuæ communionis, fidei, & charitatis, vti liquet ex epiſtol. S. Irenæi ad Victorem Papam, quam recitat Euſebius lib. 5. Hiſtor. cap. 24. ex qua colligit Baron. anno Chriſti 198. tom. 2. quod Romanus Pontifex ad omnes Coëpiſcopos Catholicæ communicationis olim mittere ſoleret Euchariſtiam, ſed qui eâ indigni ab ipſo iudicati eſſent, ab omnibus vitarentur, quaſi excommunicati, vtpote qui non communicarent cum Romanæ Eccleſiæ Pontifice.

Euchariſtia preit Pontificem proficiſcentem.

Chriſtus ergo in cruce, æquè ac in Euchariſtia, eſt quaſi diuinum & immenſum charitatis ſimulacrum, vt proinde veriùs quàm Salomon vocetur *Ididia*, id eſt, *Amabilis Domino:* 2. Reg. 12. 25. atque eamdem piè communicantibus afflat, & aſpirat. Vnde S. Chryſoſt. hom. 61. ad popul. *Tamquam leones, inquit, ignem ſpirantes ab illa menſa recedamus, facti diabolo terribiles, & caput noſtrum mente reuoluentes, & charitatem, quam nobis exhibuit.* Huius rei typus erat arca teſtamenti, cuius operculum erat propitiatorium aureum ſignificans Chriſtum, qui eſt propitiatio pro peccatis totius mundi. Arca ergo erat inſtar ferculi huius, in cuius medio erat manna, quod erat figura Euchariſtiæ. Vnde Chaldæus vertit: *Et inter Cherubim, quæ erant ſuper propitiatorium reſidebat maieſtas Domini, qui habitare facit nomen ſuum in Ieruſalem, magis quàm in omnibus vrbibus terræ Iſrael.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima mortificata & Apoſtolico ſpiritu prædicans Chriſtum, eſt ferculum Chriſti; ac proinde medium, vel vt Septuag. *intimum* eius, puta cor & mens charitate conſtratum eſt: ardeat enim amore Dei & zelo animarum oportet, qui eas Chriſto lucrifacere ſatagit. Talis erat S. Paulus, qui ait: *Charitas Chriſti vrget nos,* &c. *Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, vt & qui viuunt iam non ſibi viuant, ſed ei, qui pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit.* 2. Corinth. 5. 14. Et: *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia?* &c. Rom. 8. Et: *Optabam ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis.* Rom. 9. 3. Audi S. Chryſoſtomum hom. 32. in epiſtol. ad Roman. in Morali: *Cor Chriſti erat cor Pauli, tabulaque Spiritus ſancti atque charitatis volumen,* &c. *quod Chriſtum adeò diligere meruit, vt illum nemo alius ita dilexerit, quod mortem & gehennam contempſit; quod ex lachrymis illis fraternis conterebatur.* Vide eundem in homiliis octo, quas in laudem S. Pauli conſcripſit, ac præſertim in 2. (extant ſub finem tom. 3.) atque in ſermone proximè ſequenti, qui eſt in commemoratione S. Pauli de charitate, vbi inter cetera explicans illud 1. Cor. 9. *Omnibus omnia factus ſum, vt omnes facerem ſaluos,* exclamat: *Vidiſtine quæſo animam terrena ſuperantem? omnem enim prorſus hominem Deo exhibere cupiebat, & omnes quantùm ad ipſum ſpectabat exhibuit. Quaſi enim vniuerſum mundū ipſe genuiſſet ſic perturbabatur, ſic curabat, ſic omnes in regnū Dei feſtinabat inducere docendo, orando,* &c. *erigere labentes, ſtantes firmare, humi iacentes attolle-*

re, ſanare contritos, torpentes oleo exhortationis animare, inimicis intonare terribile, hoſtes minaciter intueri, more optimi cuiuſdam ducis, & medici artu ſuæ inſtrumenta geſtantis. Mox cauſam ſubiicit: *Cum enim celſius conſiſteret in omnium arce virtutum, omnem tamen flammam præcipuo charitatis ardore vincebat: vt enim miſſum in ignem ferrum, totum profectò igniti efficitur; ſic Paulus charitate ſuccenſus, totus factus eſt charitas: qui quaſi communis totius mundi eſſet pater, ita amore hominum ipſos eorum imitabatur parentes, imò cunctos non carnales modò, verùm etiam ſpiritales patres ſolicitudine ac pietate ſuperabat, & pecunias, & verba, & animam pro his, quos diligebat, impendens.*

S. Paulus totus erat charitas.

Prædicatores ergo, qui, inſtar Pauli, Chriſti fidem & amorem fidelibus imprimere ſatagunt, ardeant charitate Pauli, ſic eadem alios incendent. Ita S. Dominicus fundator Ordinis Prædicatorum, & S. Pauli Aſſecla, cùm ſolum S. Matthæi Euangelium per Prouincias concionaturus deferret ſecum, omneſque amore Dei inflammaret, rogatus, è quo libro tam ſuauia & ardentia concionis eloquia depromeret, Reſpondit: *E libro charitatis: huic vni & vos ſtudete, ac ſimili ardore omnes ſuccenderis.* Verum enim eſt illud:

S. Dominicus prædicabat è libro charitatis.

Ardeat Orator, ſi vult incendere plebem.

Moraliter charitas omnes virtutes perficit, ſibique ſubſternit & ritè ordinat, ac omnia vitia proſternit: Vnde ſine charitate nulla virtus prodeſt ad ſalutem; iuxta illud 1. Corinth. 13. 4. *Charitas patiens eſt, benigna eſt, charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati: Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet.* Ita S. Anſelmus. Vnde & Nyſſen. hic hom. 7. docet charitatem ornari & coronari omnibus virtutibus, quarum pauimentum, ait eſſe virginitatem, hanc enim virtutum puritate, quaſi radiis quibuſdam gemmarum ſplendeſcere.

Charitas virtutibus omnibus coronatur.

Porrò Richardus de S. Victore per *media*, intelligens opera indifferentia, quæ ſunt inter virtutem & vitium media, vti edere, bibere, ſtudere, ambulare, &c. *Iſta*, ait, *debēt eſſe conſtrata charitate, vt in charitate fiant & bona intentione: Et vt cū charitate fraterna ita fiant; vt infirmi in his non ſcandalizētur, vel infirmentur, ſed ita ſtrata ſint, id eſt, tanta æqualitate & diſcretione facta, vt incedat anima in his omnibus ſine querela, & opportunè nouerit illa exercere, & iterum intermittere.*

Media ſunt opera indifferentia.

Rurſum S. Gregorius ex Caſſiodoro τὸ *media* adiectiuè, quaſi epithetum charitatis accipiens, cenſet illam mediam dici, quia illâ mediante filiæ Ieruſalem, id eſt, imperfectiores animæ ad ſponſi beatitudinem peruenient, ſi charitatem indefeſsè obſeruent, etiamſi eis deſit reclinatorium aureum contemplationis, & aſcenſus purpureus martyrij, & columnæ argenteæ prædicationis. Rationem dat Rupertus, qui per ferculum accipiens ſacram Scripturam: *Media*, inquit, *charitate conſtrauit*, id eſt, in medio ſcripturarum principatum charitatis poſuit, quia ex ea pendent cetera omnia, iuxta illud Chriſti: *In his duobus mandatis* (diligendi Deum & proximum) *vniuerſa lex pendet & prophetæ.* Matth. 22. Cauſam ſubdit, quod charitas alienum bonum faciat ſuum & proprium; v. g. inquit: *Non ſunt carne virgines, ſed bonum virginitatis in te, ô beata Maria, diligendo ſuum faciunt. Non alia præter te genuit regem Salomonem, regem tam magnum, tam magnificum: ſed illæ, diligendo in te hoc tam grande priuilegium, regis eiuſdem matres fiunt. Item non ſunt martyres, neque ſufficiunt inter fortes præliari, & pro amore regis Salomonis fundere ſanguinem ſuum: ſed martyres diligunt, & diligendo illos, gloriam eorum ſuam faciunt, Amplius dicam: Non ſunt Dij, ſed diligendo Deū, dij, vel filij Dei ſunt, ſicut ſcriptum eſt; Ego dixi, dij eſtis, & filij excelſi omnes.*

Charitas bonum alienum facit ſuum.

Denique S. Bernardus de Gradibus humilit. ſub initium, ferculum hoc epularum ſpiritualium, putà charitatis & virtutum accipiens, mediam charitatem interpretatur, quæ mediis, hoc eſt, non incipientibus, nec perfectis, ſed proficientibus; qui in medio amborum poſiti ſunt, conuenit: *Media*, inquit, *charitate conſtrauit propter filias Ieruſalem, propter imperfectas videlicet animas, quæ dum adhuc illum ſolidum cibum minus capere poſſunt, lacte interim charitatis pro pane, oleo pro vino nutriendæ ſunt. Quæ rectè media deſcribitur, quia eius ſuauitas nec incipientibus præſto eſt, prohibente timore; nec perfectis ſatis eſt pro abundantiori contemplationis dulcedine. Hi adhuc à noxiis carnalium delectationum humoribus timoris amariſſimâ potione purgandi, nondum lactis dulcedinē experiuntur: Illi iam auulſi à lacte, epulari ab introitu gloriæ glorioſius delectantur: ſolis mediis, id eſt proficientibus; ita iam melleas quaſdam ſorbitiunculas charitatis expertis, vt illis interim pro ſui teneritudine contenti ſint. Primus ergo cibus eſt humilitatis, purgatorius cum amaritudine: ſecundus charitatis, conſolatorius cum dulcedine: tertius contemplationis, ſolidus cum fortitudine.* Et nonnullis interiectis pathetice ſubiicit: *Quis me inuitabit ad illud, vel medium ac dulce charitatis conuiuium, vbi iuſti epulantur in conſpectu Dei & delectantur in lætitia, vt iam non loquens in amaritudine animæ meæ dicam Deo, noli me condemnare, ſed epulando in azymis ſinceritatis & veritatis lætus cantem in vijs Domini: Quoniam magna eſt gloria Domini?* Verùm hæc ingenioſa magis & pia quàm ſolida & genuina ſunt: ferculum enim hoc non eſt epularum, ſed eſt ſedes, vel currus magnificus ſponſi & ſponſæ: atque τὸ *media* non ſitum, ſedemque ſignificat, vti dixi; poteſt tamen charitas denominari *media* hoc ſenſu, quòd in medio ferculi ſit poſita & conſtrata.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEatæ Virginis vterus & ſinus fuit ferculum auguſtiſſimum, ferens & baiulans Verbum incarnatum, vti ſuperiùs dixi; ideóque mediâ charitate conſtratum propter filias Ieruſalem; quia Chriſtus, qui eſt ipſa charitas, maximam gratiam & charitatem B. Virgini aſpirauit, vt ipſa filiabus Ieruſalem, id eſt, animabus deuotis ad illam in quauis difficultate recurrentibus opem ferret: quare ipſa eſt mediatrix Dei & hominum, vti docet S. Bernardus ſerm. 2. de Aſſumpt. B. Virginis: *Ipſa*, inquit, *mediatrix noſtra, ipſa*

A *ipſa eſt. per quam ſuſcipimus miſericordiam tuam Deus, ipſa per quam & nos Dominum Ieſum in domos noſtras excipimus.* Quocirca magno pietatis ſenſu Eccleſia quotidie eam inuocat: *Salue Regina mater miſericordiæ,* &c. *Ad te clamamus exules filij Euæ. Ad te ſuſpiramus gementes & flentes in hac lachrymarum valle. Eia ergo Aduocata noſtra, illos tuos miſericordes oculos ad nos conuerte. Et Ieſum benedictum fructum ventris tui nobis poſt hoc exilium oſtende. O clemens, ô pia, ô dulcis virgo Maria.*

Audi S. Bernardum ſerm. 1. de Aſſumpt. *Dubitare quis poteſt, omnino in affectum charitatis tranſiſſe Mariæ viſcera, in quibus ipſa, quæ ex Deo eſt, charitas nouem menſibus corporaliter requieuit?* Et paulò poſt: *Nec in terris locus dignior vteri virginalis templo, in quo filium Dei Maria ſuſcepit; nec in cælis regali ſolio, in quo Mariam hodie Mariæ filius ſublimauit.*

B Hinc ex Hebræo verti poteſt: *Et medium tenet ipſe incenſus amore,* q. d. Chriſtus, qui totus eſt amor & ardor, medium vteri & cordis B. Virginis occupat, in eoque quaſi in throno & ſolio regali conſidet, ſuamque charitatem diffundit.

Rurſum B. Virgo præſepium ſtrauit charitate, cùm Chriſtum, qui eſt ipſa charitas, recens natũ in eo quaſi ſtrato collocauit: Quare præſepium fuit quaſi tabernaculum charitatis: Sicut enim Gentiles finxerunt Cupidinem Deum amoris, quaſi puerum alatum, gerentem arcum & ſagittas; ſic verè pingas charitatem quaſi puerum alatum, iacentem in præſepio, flammas ardoris ſpargentem: Chriſtus enim in cunis eſt Hieroglyphicum & Illicium amoris: Ibi enim magnus Dominus & laudabilis nimis, factũ eſt puer paruulus & amabilis nimis: Quid enim blandius blandiĉte omnibus paruulo de Bethlehem, vti Chriſtum vocabat S. Franciſcus ex ſuauiſſimis amoris deliciis. Porrò fideles & Eccleſiæ omnes, ſed maximè Romana deuota eſt B. Virgini: Vnde ſola Roma magnificas Baſilicas & templa in B. Virginis honorem ad ſexaginta tria (quot ſalutationes angelicæ recitantur in corona, ſiue roſario B. Virginis) exædificauit, illaq; ſtudioſè frequentat & deuotè colit: Quare vti magna eſt eius in B. Virginem pietas; ſic viciſſim ingens in eam eſt B. Virginis liberalitas ac charitatis & gratiarum effuſio.

Diuinus Cupido.

VERS. 11. *Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.*

EGREDIMINI ET VIDETE FILIÆ SION REGEM SALOMONEM IN DIADEMATE, (Syrus & Arabic. *in corona*) QVO CORONAVIT ILLVM MATER SVA IN DIE DESPONSATIONIS ILLIVS ET IN DIE LÆTITIÆ CORDIS EIVS] Solebant enim matres coronare filios, cùm fierent ſponſi in nuptiis. Vnde Clytemneſtra vxor Agamemnonnis apud Euripidem in Iphigenia in Aulide, Achilli obiicit, filiã à ſe coronatam eſſe ad nuptias: *Fruſtrà quidem,* inquit, *verumtamen quaſi tibi nuptura eſſet filia, illam adduxi, vbi priùs illam coronaſſem.* Philo quoque de antiquitatibus Biblicis, filiam Iephte à patre ex voto morti deuotam; ita virginitatem ſuam deplorantem inducit: *O mater,* inquit, *mea in vanum peperiſti vnigenitam tuam, quoniam factus eſt infernus thalamus meus; conſectio omnis olei, quod præparaſti mihi; effundetur: & alba, quam nēi: mater mea, tinea comedet eam, & corona, quam intexuit nutrix mea, in tempore marceſcet.* S. Chryſoſtomus etiam hom. 9. in 1. ad Timoth. in Moral. docet, filios in nuptiis coronari ſolitos; cauſamque addit, vt oſtendatur illorum animus omnis carnis illecebris altior, atq; ſuperior: corona enim illa candorem iudicat, & puritatem animi, qui numquam libidini ſuccubuit: *Idcirco quippe,* inquit, *coronæ imponuntur capiti, vt victoriæ ſigna ſint, quod ſcilicet antea libidini fuerint impenetrabiles. Ita demum cubiculum ingrediuntur, quia ſcilicet à voluptate ſuperati non ſunt. Quòd ſi libidine ſuperatus quiſquam ſe ipſum ſcortis addixerit, cuius iam rei gratia coronatus incedat, qui tam fœdæ libidini colla ſubdiderit?*

Sponſi olim coronabantur.

Exempla.

Cur?

Eſt vox ſponſæ, quæ euocat filias Sion, vt è domibus ſuis egrediantur ad ſpectandum ſponſum, qui ferculo charitate conſtrato propter eaſdem filias Sion, ſiue Ieruſalem magnificè vectus, ac diademate à matre in die nuptiarum coronatus exultans, & triumphans incedebat, vt nouus rex & ſponſus. Sponſi enim, æquè ac reges, corona vel florea, vel frondea, vel aureâ, vel gemmea redimiri ſolebant, vti docet Tertull. lib. de Corona militis, Briſſonius de Ritu nuptiarum, Alexãder ab Alexandro lib. 2. Genialium c. 5. & Carolus Paſchalius lib. 1. de Coronis c. 16. Vnde Claudianus in nuptiis Honorij Imper. ſic canit:

C *Tu feſtas Hymenæe faces, tu gratia flores*
Elige, tu geminas concordia necte coronas.

Et Tertull. de Corona militis: *Coronauit,* ait, *& nuptiæ ſponſos.* Alexander Magnus inceſſit coronatus, cùm ipſe ſponſus vnius, centum Macedonas cum totidem Perſidibus legitimo matrimonio copulauit, teſte Plutarcho libro de Fortuna Alexandri. Idem Paſchalius cap. 17. ex Plutarcho & alijs docet, coronas has ſponſorum contexi ſolitas ex aſparago & ſiſymbrio, è verbenis, ex abiete, & pino, illaſque fuiſſe indices ac teſtes lubentiæ, hilaritatis, lætitiæ, & gratulationis: denique moris fuiſſe, vt noua nupta ianuam viri lana coronaret, iuxta illud Prouerb. 31:13. *Quæſiuit lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum.* Coronas haſce nuptiales fuiſſe inſignes,
D excelſas, & quaſi turritas, indicat illud Lucani lib. 2. de Bello:

Turritaq; premens frontem matrona corona.

Talis vtique fuit corona, quã Alexander Magnus ſponſam ſuam Roxanen coronauit, vti indicat opus Ælij apud Lucianum.

Porrò ſponſa inuitat filias Sion ad hoc ſponſi ſui ſpectaculum eo fine, vt eas in illius admirationem, amorem, & cultum rapiat: Vnde cũ Salomonem, id eſt, pacificum nuncupat, eò quòd ipſe pacem, id eſt, tranquillitatem, gaudium, opes, honores, ſalutem, felicitatem & omne bonum (hoc enim Hebr. ſignificat pax) illis ipſis ſit allaturus.

Diadema olim fuit primum inſigne regum, nec aliud erat quàm faſcia alba & tenuis cingens caput: διαδεῖν enim eſt obligare, circumligare: inde διάδημα eſt obligaculum, redimiculum:

Diadema quid?

poſtea creſcente regum potentiâ, opibus, & ſplendore faſcia in coronam auream & gemmatam commutata eſt. *Diadema*, inquit Cælius Rhodig. lib. 24. cap. 6. *Erat faſcia candida, quæ regum capitibus obligabatur.* Quod inſigne regium inuenit primus auctore Plinio Liber pater. Coronam lauream faſcia præligatam, quum quidam Cæſaris ſtatuæ impoſuiſſet, Tribuni plebis detrahi coronæ faſciam, & duci in vincula hominem iuſſerunt. Alexandrum Magnum legimus quandoque ſibi diadema detraxiſſe, vulneri obligando, quod in fronte acceperat Lyſimachus. Quam rem portendiſſe illi regnum ferunt, quod & mox ſit conſecutus. Tradit Ammianus Marcellinus inuidiæ Pompeio datum ab obtrectatoribus, quod faſcia obligatum crus circumferret vlceris cauſa, veluti nouarum rerum affectationis præſagium id foret. In gente Turcarum reliquias etiamnum antiqui moris ſeruari palam eſt.

Regia dignitatis inſigne.

Exempla.

Porrò Chaldæus Iudaicè hæc referens ad ipſum Salomonem, ſic Paraphraſticè interpretatur: *Quando venit Salomon rex, vt faceret dedicationẽ domus ſanctuarij, præco egreſſus eſt in fortitudine, & ſic ait: Egredimini & videte habitatores Prouinciarum terræ Iſrael, & populus Sion diadema, & coronam, qua coronauerunt populus Iſrael regem Salomonem in die dedicationis domus ſanctuarij; & lætatus eſt in lætitia ſolemnitatis tabernaculorum, quam fecit Salomon rex in tempore illo quatuordecim diebus.*

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Qvintuplici diademate ſiue corona Chriſtus Eccleſiæ Rex, & ſponſus redimitus eſt. Primò ſtolâ humanę naturæ, cùm ea ceu corona Deitatem ſuam veſtiuit in incarnatione: Nam ſtola apud Syros regius habitus & regium diadema cenſebatur, teſte Alexandro ab Alexan. lib. 1. Genial. cap. 28. Alludit Salomon ad Epithalamium Chriſti & Eccleſiæ à Dauide patre ſuo conſcriptum, pſalm. 118. vbi ipſe Chriſtum ſponſum comparans ſoli: *In ſole, inquit, poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo.* Sol enim cùm oritur in aurora, radiis ſuis in vaporibus nocturnis, & nube interiacente reflexis, ſpeciem capitis coronati exhibet: Vnde belle coronatus decore procedit, quaſi ſponſus de thalamo ſuo. Rurſum ſæpè ſub ſole eſt ea aggeſtio vaporum & diſpoſitio nubium, vt ſol per eas tralucens, halonem, id eſt, coronam efficiat, qua ipſe cingatur, ornetur, & coronetur: ſic pariter Verbum æternum carnem aſſumens, per illam radios diuinitatis ſuæ euibrans, illa quaſi nube tralucente & coruſcante, velut halone & corona belle redimitus & coronatus proceſſit: Chriſtus enim in incarnatione deſpondit ſibi humanam naturam, quam aſſumpſit inſeparabili vnionis coniugio, ita vt in æternum illi adhæſurus, nec eam vnquam relicturus ſit; atque per carnem, quam aſſumpſit, conſequenter ſibi deſpondit, & vniuit totam humanam naturam,

Quintuplex diadema Chriſti. Primò,

Corona ſolis.

A totamque Eccleſiam: hoc enim fine carnem aſſumpſit, & carnis diademate redimitus inceſſit.

Porrò hac humanitatis ſtola & corona à matre, putà à B. Virgine veſtitus & coronatus eſt; quia ipſa è puriſſimis ſuis ſanguinibus obumbrante Spiritu ſancto, corpus Chriſti in vtero ſuo efformauit. Adde, quòd Chriſtus per B. Virginem, velut Dauidis regis filiam & heredem, regnum & coronam regiam Iſrael, quaſi hereditaria ſucceſſione conſecutus videatur. Vnde huc alludens angelus Chriſti incarnationis Paranymphus, B. Virgini inter cetera de eo ait: *Et dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum.* Lucæ 1. 32. Da-

B uidi enim hoc regnum Meſſiæ, ſiue Chriſti ex Dauide naſcituri, promiſerat dicens: *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam.* Pſalm. 131. 4. ita per diadema humanam naturam, quam in incarnatione Chriſtus aſſumpſit, hoc loco accipiunt S. Gregor. Beda, Alcuinus, Honorius, Caſſiodor. Philo, & S. Athanaſ. in Synopſi, ac S. Ambroſius de inſtitut. Virg. cap. 16. qui ſic ait: *Beatus Mariæ vterus, qui tantum Dominum coronauit, quando formauit; coronauit eum, quando generauit: quia etſi eum ſine aliqua operatione ſui formauerit, quia Spiritus ſanctus ſuperuenit in Virginem: vnde & ipſe in Pſalmo ait: Inoperatum meum viderunt oculi tui,* Pſal. 138. *tamen hoc ipſo, quod ad omnium ſalutem eum concepit & peperit, coronam capiti eius æternæ pietatis impoſuit, vt per fidem credentium fieret omnis viri caput Chri-*

C *ſtus.* Audi S. Gregorium: *Mater Chriſti beata Maria eſſe creditur, quæ coronauit eum diademate, quia humanitatem noſtram ex ea ipſe aſſumpſit, ſicut in Euangelio recitatur, & hoc die deſponſationis eius, & in die lætitiæ cordis eius factum eſſe dicitur; quia quando vnigenitus filius Dei diuinitatẽ ſuam humanitati noſtræ copulare voluit, quando per bonam voluntatem ſuam tempore opportuno Eccleſiam ſponſam ſuam ſibi aſſumere placuit: tunc cum charitatis exultatione carnem noſtram ex matre virgine ſuſcipere voluit: In qua cùm doloribus pro tempore viueret, de redemptione noſtra vehementer exultauit.* Obiicit deinde S. Gregorius, ſimulque reſpondet: *Sed cùm diadema pro gloria aſſumatur; in humanitatis autem ſuſceptione, non gloria Verbi Dei, ſed humilitas eſſe cognoſcitur; quomodo humanitate noſtra quaſi diademate coronatus fuiſſe dici-*

D *tur? Sed cùm ipſa eius incarnatio verè gloria noſtra fuerit, quia membra eius ſumus propter communionem corporis: diadema membrorum bene capitis, ſcriptura prædixit. Hic itaque quia à ſponſa laudatur, & ipſe viciſſim ſponſam laudare dignatur.* Hoc eſt quòd 600. annis antè præuidens Iſaias, ſpiritu exultans cecinit cap. 61. 10. *Gaudens gaudebo in Domino, quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumento circumdedit me, quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis.* Vide ibi dicta.

Dies ergo incarnationis fuit dies deſponſationis, & lætitiæ; tam Chriſti, quàm hominũ, & angelorum: Gauiſus enim Chriſtus de ſua humanitate tam nobili, ſancta & perfecta, quòd per eam homines reconciliaturus eſſet Deo. Vnde angeli exultantes tunc cecinerunt: *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Lucæ 2. Hoc eſt, quod præcinuit Sophon. capit. 3. 14. *Lauda filia Sion, iubila Iſrael, & lætare, & exulta in omni corde filia Ieruſalem: Abſtulit Dominus*

Dies incarnationis fuit dies deſponſationis.

minus iudicium tuum, auertit inimicos tuos. Rex Iſrael A *Dominus in medio tui, non timebis malum vltrà. In die illa dicetur Ieruſalem: Noli timere Sion, non diſſoluantur manus tuæ. Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipſe ſaluabit; gaudebit ſuper te in lætitia, ſilebit in dilectione tua, & exultabit ſuper te in laude.* Septuag. *Et lætabitur in te in delectatione quaſi in die ſolenni.* Vide ibi dicta. In Cantico enim hoc prima Verbi ſponſa eſt humanitas ab eo aſſumpta, cuius coniugium hic celebratur.

Secundò. Secundò, ſicut Chriſtus primo anno & die incarnationis ſuæ, coronatus eſt diademate humanitatis ſuæ die 25. Martij, ita pariter 34. & vltimo vitæ ſuę anno, redeunte eadem die 25. Martij coronatus eſt coronâ ſpineâ à matre (verius nouercâ) ſuâ Synagogâ, putà à Iudæis Chriſtum crucifigentibus. Eadem enim die paſſum & mortuum eſſe Chriſtum, quâ incarnatus eſt, putà 25. Martij, docet S. Auguſtin. lib. 4. de Trinit. cap. 4. Epiphan. hæreſi 78. & 79. Franc. Suarez, & alij permulti. In morte enim Chriſtus ſoluens pretium redemptionis noſtræ Eccleſiam, id eſt, nos fideles in actu quaſi perfecto ſibi coniunxit, deſpondit, & copulauit: vnde quaſi ſponſus tunc coronatus eſt coronâ, ſed ſpineâ, quia patiens & pro ſpinis peccatorum noſtrorum ſatisfaciens. Vnde Iſidor. Peluſ. lib. 1. epiſtol. 95. *Quia*, inquit, *execratione illius, qua terra poſt mandatum à nobis violatum mulctata eſt, ſeges ſpinea erat; Dominus autem, vt omnem in ſeipſo morbum curaret, aduenerat, idcirco ſpineâ coronâ vt victor redimitus eſt; quemadmodum ſcilicet clari ac celebres victores faciunt, qui hoc ipſum telum aut inſtrumentum, cuius ope victoriam conſecuti ſunt, in triumphum geſtant. Confidite, inquit Dominus,* C *ego vici mundum.* Chriſtus ergo hac coronâ ſpineâ quaſi triumphali, velut rex Iudæorum, id eſt, confitentium & laudantium Deum, redimitus & diadematus de paſſione, cruce, morte, peccato, dæmone, & inferno triumphauit. Hac de cauſa Chriſtiani olim nolebant coronari roſis, quia Chriſtus coronatus erat ſpinis, vti docet Tertul. lib. de Corona militis; Et Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. cap. 5. *A ratione*, inquit, *alienum eſt, vt qui audierimus Dominum ſpinis fuiſſe coronatum, ipſi venerabili Domini paſſioni per ludum inſultantes, habeamus capita redimita floribus.*

Eadem die Chriſtus incarnatus & mortuus eſt.

Quocirca Godefridus Bullonius, qui poſt receptam terram ſanctam primus è Chriſtianis creatus eſt Hieroſolymorum rex, noluit coronari coronâ aureâ dicens, *ſe nolle coronari auro in illa vrbe, in qua Chriſtus coronatus eſt ſpinis*, vti refert D Wilhelmus Tyrius de bello ſacro, & Paulus Æmilius libr. 4. de rebus Francorum ſub finem. Ita diadema hoc de ſpinea Chriſti corona exponunt Theodoret. Caſſiodor. Aponius, Anſelm. Philo, Iuſtus Orgel. Bernard. & alij. Audi Theodoretum: *Matrem*, inquit, *appellat Iudæam quantum pertinet ad Chriſti humanitatem, quæ charitatis coronam illi inuita impoſuit, ſpinis enim illum contemptus cauſa coronauit, ipſe verò per ſpinas ſuſcepit diadema charitatis, fronte enim ignominiam pertulit, atque vltro ad mortis cruciatus acceſſit: quamobrem diſpenſationis diem illum vocauit, & diem lætitiæ cordis eius. Tunc quippe nuptiarum commiſtio facta eſt*, ſcilicet in cœna vltima, quando paulò ante Paſſionem nuptiale conuiuium, putà Euchariſtiam inſtituit, vti ſubiicit Theodor.

Porrò S. Athanaſ. tract. de paſſione & cruce, docet Chriſtum duabus de cauſis ſpinis coronatum. Primò, vt maledictum illud terræ lueret & auferret: *Maledicta terra in opere tuo, ſpinas & tribulos germinabit tibi.* Geneſ. 3. 17.

Duas ob cauſas Chriſtus ſpinis coronatus. Primò. Secundò.

Secundò, vt noſtrarum ſpinarum, id eſt, curarum & ſolicitudinum aculeos in ſe ſuſciperet: *Ipſe enim*, inquit, *in doloribus & curis erat, vt nos doloribus careremus*, &c. *ac pro ſpinis lignum vitæ daret.* Audi S. Bernardum ſerm. 2. de Epiphania: *Egredimini virtutes angelicæ, incolæ ciuitatis ſupernæ. Ecce rex veſter, ſed in corona noſtra, in diademate quo coronauit eum mater ſua. Sed his deliciis vſque modò caruiſtis, hanc hactenus dulcedinem non guſtaſtis. Habetis ſublimitatem eius, ſed humilitatem eius non vidiſtis. Egredimini igitur & videte regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater ſua*, &c. *in corona paupertatis, in corona miſeriæ. Siquidem coronatus eſt & à Nouercà coronâ ſpineâ, coronâ miſeriæ, coronandus à familia ſua corona iuſtitiæ: quando exibunt angeli, & tollent de regno eius omnia ſcandala, quando veniet ad iudicium cum ſenioribus populi ſui: cum pugnabit pro eo orbis terræ aduerſus inſenſatos. Coronat eum & pater coronâ gloriæ, ſicut pſalmiſta ait: Gloriâ & honore coronaſti eum.* Pſal. 8.

Tertiò. Tertia corona Chriſti fuit gloriæ, cùm die tertiò à morte ad vitam in corpore glorioſo reſurrexit, & die 40. ad cælos aſcendit, ac ad dexteram Dei Patris in throno gloriæ, quaſi victor mortis, de eaque triumphans diuino lumine diadematus conſedit, iuxta illud: *Gloriâ & honore coronaſti eum.* Pſalm. 8. 5. & Hebr. 2. 6. & ſeq. *Vidimus*, ait, *Ieſum per paſſionem gloriâ & honore coronatum.* Dies enim paſchæ, ſiue reſurrectionis, æquè ac aſcenſionis, fuit dies lætitiæ & deſponſationis Chriſti, quo ſcilicet Chriſtus iam non mortalis & moriturus, vt antè, ſed immortalis & glorioſus in perpetuum Eccleſiam tum præſentem, tum futuram ſibi deſpondit, & ſimilem ei reſurrectionis gloriam ſpopondit, iuxta illud Pſal. 92. 1. *Dominus regnauit, decorem induit.* Cauſam finalem dat Tertull. libr. de Corona militis ſub finem: *Vt*, ait (tu ô Chriſtiane) *illam Chriſti coronam æmuleris, quæ poſtea ei obuenit, quia & fauos poſt fella guſtauit, nec antè Rex gloriæ à cæleſtibus ſalutatus eſt, quàm rex Iudæorum præſcriptus in crucem: minoratus primò à Patre modicum quid citra angelos, & ita gloria & honore coronatus.*

Quarta corona fuit dominij & regni, quâ coronatus eſt in die Pentecoſtes, cùm miſſo Spiritu ſancto in Apoſtolos, per eos multa Iudæorum millia conuertit, ſibique ſubiecit ac paulò poſt per eoſdem Gentes omnes ſuæ fidei & obedientiæ ſubiugauit. Tunc enim Eccleſiam tam è Gentibus, quàm è Iudæis collectam, quaſi per verba de præſenti ſibi deſpondit & coniugio copulauit. Sicut enim Deus in Sina dando legem Moyſi, & Hebræis in Pentecoſte Synagogam ſibi deſpondit; ſic & Chriſtus in Sion dando legem nouam, eamque promulgando in Pentecoſte per Apoſtolos, Eccleſiam ſibi deſpondit. Hoc eſt, quod ait Ierem. 2. 2. *Recordatus ſum tui miſerans adoleſcentiam tuam, & charitatem deſponſationis tuæ, quando ſecuta es me in deſerto:* Sponſa autem eſt ornamentum & corona ſponſi. Nam, vt ait Sapiens: *Mulier* (ſponſa) *diligens, corona eſt viro ſuo.* Prouerb. 12. 4. Eccleſia ergo, quæ eſt

ſponſa Chriſti, eiuſdem eſt corona, ſicut fideles A & ſancti ſunt corona Eccleſiæ, iuxta illud Iſaiæ cap.49.38. *His omnibus velut ornamento veſtieris, & circumdabis eos tibi, quaſi ſponſa.* Et cap.61.10. *quaſi ſponſum decoratum corona.* & cap.62. 3. *Eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis vltrà derelicta, ſed vocaberis, voluntas mea in ea, quia complacuit Domino in te,* &c. *Et gaudebit ſpõſus ſuper ſponſa, & gaudebit ſuper te Deus tuus.* Hinc S. Paulus Theſſalonicenſes à ſe conuerſos vocat ſuam coronam. 1. epiſt.2.19. *Vos enim eſtis corona noſtra & gaudium.* Et Philip.c.4.1. *Fratres mei chariſſimi & deſideratiſſimi, gaudium meum & corona mea, ſic ſtate in Domino.* Sic S.Ambroſ. ſerm. 5. in pſalm. 115. ait, omnes ſanctos, omneſque eorum virtutes & coronas eſſe coronam Chriſti: *Quæ eſt,* inquit, *corona, qua coronatur Chri- B ſtus, niſi corona gloriæ? Ioſeph coronam habuit caſtitatis, Paulus Iuſtitiæ, Petrus fidei, ſingularum virtutum coronæ ſunt: ſolus Chriſtus habet coronam gloriæ, qua eũ Eccleſia coronauit. In hac corona omnes coronæ ſunt; quia gloria non portio vnius coronæ, ſed præmiũ omniũ coronarum eſt.* Sic & Aponius ac Nyſſen. hom.7. Quot ergo bona opera facis ex gratia Chriſti, tot Chriſti capiti & coronę roſas inn ectis: Sicut quot ſalutationes angelicas recitas B. Virgini, tot eius vertici roſas implectis, vt fiat roſarium & corona Virginis.

Porrò hæc corona tam triumphalis eſt, quàm ſponſalitia & regalis. Nam Chriſtus armis eloquentiæ & gratiæ ſuæ, per Apoſtolos omnes Gentes ſibi ſubiecit. Vnde eum S. Ioannes comparat equiti, & equo albo, Apocal.6.2. *Et ecce,* inquit, *equus albus, & qui ſedebat ſuper illum habebat arcum, & data eſt ei corona, & exiuit vincens, vt C vinceret,* omnes Gentes ſagittis amoris configendo, ſibique ſubiiciendo. Et cap.14.14. *Et vidi, & ecce nubem candidam; & ſuper nubem ſedentem ſimilem filio hominis, habentem in capite ſuo coronã auream, & in manu ſuo ſalcem acutam.*

Quintò. Quinta corona Chriſti ſponſalitia, æquè ac triumphalis erit beatorum in cælo. Ipſe enim in die iudicij reprobos hoſtes ſuos deturbans in tartara, fideles & electos ſuos ducet ad cælum ibique perpetuo nuptialis amoris coniugio in æterna gloria eis copulabitur, eiſque ceu coronâ gloriæ coronabitur, iuxta illud Apocal.19.8. *Alleluia, quoniam regnauit Dominus Deus noſter omnipotẽs. Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe, & datum eſt illi, vt cooperiat ſe byſſino ſplendenti & candido. Byſſinum enim iuſtificationes ſunt Sanctorum. Et dixit mi- D hi, ſcribe: Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt.* Et verſ.12. *In capite eius diademata multa.* Et v.16. *Habet in veſtimento & in femore ſuo ſcriptum, Rex regum & dominus dominantium.*

Corona Chriſti ſunt Romæ. Primò. Porrò hæ omnes coronæ Chriſti ſunt in eius ferculo, putà in Eccleſia Romana. Prima quidẽ, quia Eccleſia Romana maximè prædicat & celebrat myſterium incarnationis Chriſti, illudque contra omnes hæreſes Neſtorij, Eutychetis, Apollinaris, Monothelitarum, &c. acerrimè defendit, vt patet ex Epiſtola aurea S. Leonis hac de re conſcripta ad Conc. Chalcedonenſe. Hinc & Romæ in Baſilica S. Mariæ maioris præſepium, in quo reclinatus, ac faſciis, quaſi diademate, coronatus eſt Chriſtus, reconditum eſt: quin & ædem, in qua B. Virgo nuntium incarnationis accepit, ac Verbum caro factum eſt angeli ex Nazareth tranſtulerunt Lauretum non longè à Roma ſitum.

Secundò. Secunda, quia S. Helena è Ieruſalem S. Crucẽ, clauos, & ſpinas coronæ ſpineæ Chriſti Romam tranſtulit, ac in Baſilica S. Crucis, quæ inde *in Ieruſalem* cognominata eſt, tranſtulit: vbi ego cominùs illa intuitus & veneratus ſum, ac quotannis ex alto eminùs populo oſtenduntur, & veneranda proponuntur.

Tertiò. Tertia, quia Romana Eccleſia reſurrectionis fidem conſtanter prædicat, ac contra quoſlibet ſectarios propugnát, vti S. Gregorius fecit, qui Eutychium Patriarcham Cõſtantinop. reſurrectionem negantem coram Imperatore conuicit & conuertit; ac multa martyrum millia Romæ reſurrectionem non loquendo, ſed ob eius ſpem moriendo, re ipſa conſtanter confeſſi, & profeſſi ſunt.

Quartò. Quintò. Quarta & quinta, quia omnes Gentes fideles, ſicut corona ſunt Chriſti, ſic & corona ſunt Romanæ Eccleſiæ: tum quia ab Apoſtolis & Apoſtolicis viris, S. Petro & Romano Pontifici ſubditis, ab eoque miſſis ſunt conuerſæ; tum quia ipſi ſunt ſubiectæ, ab eaque in fide & moribus inſtruuntur, & diriguntur ad Ieruſalem cæleſtem, putà ad æternam felicitatem & gloriam. Hac de cauſâ Roman. Pontifex triplici coronâ redimitur, vt plenum Chriſti in Omnes Gentes regnũ, quod ipſe quaſi Vicarius Chriſti adminiſtrat, repræſentet, nimirum, hoc eſt, regnum ſacerdotale, & ſacerdotium regale, vt ait S. Petrus epiſt.1. ca. 29. Vide ibi dicta, vide & Carolum Paſchalium lib.9. de Coronis c. vltimo.

Tropologicè. Tropologicè, S. Ambroſ. lib. de Iſaac & anima ca.5. per diadema accipit charitatem, qua Chriſtum corõnauit, id eſt, vndique cinxit & repleuit mater Chriſti, putà ipſa charitas: *Angeli,* inquit, *canunt Epithalamium, perductâ ſponsâ vſque ad ſponſi requiem nuptialem, & vocant ceteras cæleſtes poteſtates, vel animas, vt videant charitatem, quam circa filias Ieruſalem habet Chriſtus. Vnde & meruit coronari à matre filius charitatis; iuxta illud Apoſtoli: Deus nos eripuit de poteſtate tenebrarum, & trãſtulit in regnũ filij charitatis ſuæ. Charitatis itaque filius, & ipſe charitas eſt, non ex accidentibus habens charitatem, ſed habẽns ſemper ſua ſubſtantia, ſicut & regnum, de quo dicit: Ego in hoc natus ſum; ideoq; dicunt: Egredimini, id eſt, exite de ſolicitudinibus & cogitationibus ſæculi, exite de anguſtiis corporalibus, exite de vanitatibus mundi, & videte quam rex pacificus in die ſponſalium ſuorum habeat charitatem, quàm glorioſus ſit, qui a corporibus reſurrectionem dedit, & animas ſibi iunxit: Hæc magni eſt corona certaminis: Hoc præclarum munus ſponſalium Chriſti, ſanguis eius & paſſio eius. Qui enim plus potuit dare, qui ſibi etiam non pepercit?* Sic & Theodor. ac Nyſſen. hom. 7. qui ait: *hanc coronam dilectio contexuit.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima fideli.

EGreditur anima fidelis, vt Chriſtum in carne humilitatis coronâ, & in cruce ſpineo patientiæ

A tientiæ diademate coronatum admiretur, colat, & imitetur, ab eoque diſcat ſpineam mortificationis, vel ſponte ſuſceptæ vel aliunde illatæ coronam non refugere, ſed optare, in eaque gloriari; quia hiſce ſpinis configitur noxia voluptas, & concupiſcentia ex Adæ peccato nobis innata; dolor enim ſpinarum extinguit amorem & concupiſcentiam epularum. Chriſtus, inquit ille, ſanguinem ſuum pro te fudit: iure ergo ſanguinem tuum poſcit. Pij ergo gaudent ſpinis, dicentes: *gloriamur in tribulationibus.* Rom. 5.3. Impij verò gaudent roſis, dicentes: *Coronemus nos roſis.* Sapient. 2.8. Vnde S. Petrus epiſtol. 1. cap. 4. v. 14. *Si exprobramini, ait, in nomine Chriſti, beati eritis, quoniam quod eſt honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui eſt eius ſpiritus ſuper vos requieſcit.* Et Chriſtus: *Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Matth. 5. B Talis fuit *Moyſes qui negauit; ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æſtimans theſauro Ægyptiorum improperium Chriſti: adſpiciebat enim in remunerationem.* Hebr. 11.24. *Pudeat,* ait S. Bernard. ſerm. 5. in feſto omnium Sanctorum, *ſub ſpinato capite membrum fieri delicatum, quod omnis ei interim purpuræ non tam honoris ſit, quàm irriſionis.*

Corona ſpinea parit gaudium, Cur.

Porrò ſpinæ hæ ſunt corona gaudij & lætitiæ, quia illud pariunt, tum in hac vita, tum in futura. Vnde S. Iacobus initio Epiſtolæ: *Omne gaudium, inquit, exiſtimate fratres, cum in varias tentationes incideritis,* &c. Quocirca S. Catharina Senenſis duabus ſibi coronis à Chriſto oblatis, vnâ ſpineâ, alterâ aureâ, ac optione datâ, vt eligeret vtram vellet; ſed ſciret alteram poſt mortem ſibi C dandam, illicò ſpineam elegit, vt poſt mortem auream in cælo acciperet, illamque tanta vi capiti infixit, vt graues per multos dies capitis dolores ſenſerit.

Exempla. S. Catharinæ Senenſis.

Quot ergo iniurias, morbos, inedias, ærumnas, dolores amore Chriſti patimur, tot capiti noſtro coronæ Chriſti ſpinas innectimus. Vnde angelus B. Lydwinæ (vt habet eius vita apud Surium) quæ per 30. annos & ampliùs grauiſſimis capitis & corporis morbis afflicta fuerat, ſub finem vitæ apparens, ei nunciauit coronam eius ſpineam penè eſſe perfectam, modicum quid dumtaxat reſtare: quare pararet ſe ad id patiendum: illo peracto perfectam fore patientiæ coronam, ideoque mox coronam gloriæ illi imponendam in cælo. Vti dixit, ita factum eſt.

B. Lydwinæ.

Quocirca Richard. de S. Victo. hic cap. 13. vrgens, *τὸ egredimini*, docet tribulatos & tentatos D debere aſpicere coronam Chriſti ſpineam: ſicut enim hæc peperit Chriſto coronam gloriæ, ſic & ipſis paritura eſt: *Iudæa,* inquit, *quando Chriſto intulit martyrium, fabricauit illi coronam & gloriam,* &c. (ſic & qui nos affligunt, ſunt fabri coronæ noſtræ, ideoque amandi, non odiendi) *O filiæ Sion cùm aduerſa patimini, egredimini ab imperfectione veſtra, & impatientia, vt leuiter feratis illata vobis mala: videte regem veſtrum pro vobis paſſum, & per paſſionem gloriâ & honore coronatum: Lætitiam regis veſtri conſiderate. Hoc exemplum vobis proponite.* Hæc Richardus.

Rurſum anima pia Chriſtum in Euchariſtia diademate, id eſt, ſpeciebus panis quaſi faſciâ candidâ velatum & coronatum intuetur, ſuſcipit, ſibique vnit & quaſi deſpondet. In Euchariſtia enim celebratur Chriſti & animæ nuptiale conuiuium, ait Theod. & Aponius.

Tropologicè, filiæ Sion, id eſt, ſpeculæ, putà animæ deuotæ crebrò in oratione mente contemplantur Chriſtum natum, paſſum, & ſpinis coronatum velut ſponſum animæ ſuæ, itaque mirificè in eius amore accenduntur; quare priùs illas egredi oportet de imaginatione & amore rerum carnalium & mundanarum: *Egredimini,* ait S. Bernard. ſerm. 2. de Epiphan. *de ſenſu carnis ad intellectum mentis, de ſeruitute carnalis concupiſcentiæ ad libertatem ſpiritualis intelligentiæ: Egredimini de terra veſtra & de cognatione veſtra.* *Tropol.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo quaſi mater coronauit Chriſtū diademate, ſiue ſtolâ, & faſciâ candidiſſimâ humanitatis, quæ vulnera noſtra obligauit patiens in cruce, vti paulò antè dixi. Vnde ad eum in præſepio reclinatum intuendum, ſuſpiciendum, & adorandum B. Virgo inuitat filias Sion, id eſt, omnes angelos & homines. Audi Rupertum: *Quod,* inquit, *eſt diadema iſtud? Clariſſima Propheticæ veritatis auctoritas, cuius quot ſunt præconia, tot gemmarum eſt Chriſti diadema; in die deſponſationis illius, quo de vtero Mariæ tanquam ſponſus proceſſit de thalamo ſuo, & in die lætitiæ cordis eius, quo ſpineâ coronatus coronâ laborem conſummauit, & ſubſequenti lætificatus reſurrectionis triumpho. Et in die lætitiæ illius, & in die deſponſationis illius in illo diademate videndus, & ex illo eſt diademate, quantus ſit agnoſcendus.*

Vnde S. Auguſt. lib. 4. confeſſ. cap. 12. *Proceſſit,* inquit, *ad nos primùm in virginalem vterum, vbi ei nupſit humana creatura, caro mortalis, ne ſemper mortalis, & inde velut ſponſus procedens de thalamo ſuo exultauit vt gigas ad currendam viam. Non enim tardauit, ſed cucurrit clamans dictis, factis, morte, vitâ, deſcenſu, aſcenſu, clamans vt redeamus ad eum, & diſceſſit ab oculis, vt redeamus ad cor, & inueniamus eum.*

Addit Hugo de S. Victore Miſcellaneorum 2. lib. 1. cap. 49. B. Virginem coronaſſe Chriſtum coronâ iuſtitiæ quæ conſiſtit in ordinatione & adæquatione quatuor animi paſſionum, putà amoris & timoris, gaudij & triſtitiæ; qui enim has quatuor habet ordinatas, hic iuſtus, id eſt, compoſitus eſt, qui inordinatas, iniuſtus: Chriſtus autem eas ordinatiſſimas aſſumpſit ex carne puriſſima B. Virginis, in qua ſummè erant ordinatæ & compoſitæ: ipſa enim caruit omni concupiſcentiâ & perturbatione: *Pueri enim vt plurimum matrizant*; ac matris potiùs, quàm patris indolem & mores induunt, vti ex Galeno, Ariſtotele, Auicennâ, Alberto Magno & alijs docet Tiraquellus libr. 2. Connub. num. 73. Huc facit illud de Chriſto prædictum pſalm. 44. 5. *Specie tua & pulchritudine tua intende, proſperè procede, & regna propter veritatem, & manſuetudinem, & iuſtitiam.* Audi Hugonem: *Coronauit eum* (Chriſtum) *nouerca, pater, & mater. Nouerca Synagoga,*

mater virgo, Pater eius Deus. Nouerca coronauit eum coronâ ſpineâ & miſeriæ, mater coronâ iuſtitiæ, pater coronâ gloriæ. Spinea corona materialiter punxit eum exteriùs, ſpiritualiter interiùs, non pro ſuis, ſed pro noſtris criminibus, vt nos pro ſpinis noſtris ei non dedignemur compungi. Matris corona quatuor pretioſis lapidibus eum ornauit. Iſti ſunt principales quatuor animi affectiones, gaudium, amor, triſtitia, timor. Iſtæ affectiones, ſicut dicit B. Auguſtinus, ordinatæ, iuſtitia ſunt; in- A *ordinatæ, iniuſtitia: Quia itaque ſibi ordinatas eas Salomon noſter aſſumpſit de Virgine, ipſa prædicta corona iuſtitiæ eum coronauit. Vt autem ad plenariam cognitionem tertij diadematis, quo eum Deus pater gloriâ & honore coronauit peruenire poſſitis, Egredimini à vitiis, videte fide, & operatione, & imitatione eum coronatum coronâ, quâ coronauit eum mater ſua, vt ordinatas eius exemplo prædictas affectiones habeatis ipſo præſtante. Qui, &c.*

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SPonſus laudatus à ſponſa laudes in eam regerit, illamq́ viciſſim dilaudat ab ornamentis non externis & aſcititiis (vti faciunt puellæ Pſaltriæ cap. 7.) ſed internis & à natura, gratiaque inſitis, ſcilicet ab oculis columbinis, capillis caprinis, dentibus ouinis, labiis coccineis, genis puniceis, collo turrito, vberibus capreæ. Deinde verſ. 8. de Libano illam euocat in Ieruſalem ad coronam, eò quòd eius amore ſit vulneratus, tum ob dotes iam recenſitas, tum ob vbera pulchriora vino, linguam ſtillantem mel, ac veſtes olentes thus. Denique verſ. 10. illam comparat horto concluſo, malis punicis, cypro, nardo, croco, cinnamomo, myrrhâ & aloë referto; atque verſ. 15. eam aſſimilat puteo aquarum viuentium.

Hiſce omnibus, velut Emblematibus parabolicè repræſentat Eccleſiæ è Gentibus collectæ, & ad culmen euectæ decorem, ſanctitatem, & perfectionem vſque ad cap. 5. verſ. 2. vbi de eiuſdem iam ſeneſcentis, rugis, næuis, & maculis agit.

Rurſum hiſce omnibus depingit perfectionem & pulchritudinem Humanitatis Chriſti, quam Verbum ſibi deſpondit cùm hypoſtaticè eam ſibi vniuit. Hæc ergo primaria eſt Verbi ſponſa, cuius membra & dotes hic celebrantur, vti dixi in Proœmio cap. 2. quòd initio capitis hoc loco ſemel notaſſe ſufficiat, ne in ſingulis verſibus ſit repetendum.

1. QVam pulchra es amica mea, quàm pulchra es! Oculi tui columbarum, abſ-
que eò quòd intrinſecùs latet. Capilli tui ſicut greges caprarum, quæ aſcen-
derunt de monte Galaad. 2. Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcende-
runt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas. 3. Sicut
vitta coccinea, labia tua: & eloquium tuum, dulce. Sicut fragmen mali punici, ita
genæ tuæ, abſque eo quod intrinſecùs latet. 4. Sicut turris Dauid collum tuũ,
quæ ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatu-
ra fortium. 5. Duo vbera tua, ſicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui paſcuntur
in liliis, 6. Donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ, vadam ad montem myr-
rhæ, & ad collem thuris. 7. Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.
8. Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni: coronaberis de capite A-
mana, de vertice Sanir & Hormon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.
9. Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum in vno oculorũ
tuorum, & in vno crine colli tui. 10. Quàm pulchræ ſunt mammæ tuæ ſoror
mea ſponſa: pulchriora ſunt verba tua vino, & odor vnguentorum tuorum ſuper
omnia aromata. 11. Fauus diſtillans labia tua ſponſa, mel & lac ſub lingua tua:
& odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris. 12. Hortus concluſus ſoror
mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus. 13. Emiſſiones tuæ paradiſus ma-
lorum punicorum cum pomorum fructibus Cypri cum nardo, 14. Nardus &
crocus, fiſtula & cinnamomum cum vniuerſis lignis Libani, myrrha & aloë cum
omnibus primis vnguentis. 15. Fons hortorum: puteus aquarum viuentium quæ
fluunt impetu de Libano. 16. Surge Aquilo, & veni Auſter, perfla hortum meũ,
& fluant aromata illius.

VOX SPONSI.

VERS. I. *Quam pulchra es amica mea quàm pulchra es! Oculi tui columbarum abſque eo quod intrinſecùs latet.*

B SYRVS & Arabic. *Ecce pulchra es, &c.* Pulchritudinem ſponſæ admirans ſponſus, eam per partes deſcribit, ac incipit ab oculis, quos columbæ perſimiles aſſerit, putà bellos, lucidos, limpidos, innocentes, ſimplices, placidos, amabiles, &c. vti expoſui ca. 1. verſ. 15. Hic enim id re-

petit,

Oculi ſponſæ laudantur. petit, idcirco quod in fine capitis præcedentis A ſponſa oculos adoleſcentularum ſuarum non in ſe, ſed in ſponſum, ſponſique diadema, putà humanitatem ab eo aſſumptam, & coronam ſpineam intendere iuſſerat: qua re quàm oculis eſſet ſincera & fida oſtenderat, vt meritò oculi eius nouum laudum exordium mererentur.

Variæ verſiones. ABSQVE EO QVOD INTRINSECVS LATET.] Hebr. מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ *mibbaad letſammatech,* quod Rabbini, Genebrardus, Pagninus, Clarius, & alij vertunt; *intra cincinnos tuos.* Marinus: *intra crinem tuum.* Vatablus, *extra comam tuam,* ſcilicet promicantes. q. d. Pulchriores apparent oculi tui, dum paſſis capillis vti ſponſa incedis; ſic enim intra crines & cincinnos tuos profluentes, pulchrius emicant & reſplendent oculi tui.

Melius R. Iona; & alij vertunt: *Oculi tui columbæ* (id eſt, ſimiles ſunt columbis, adeò vt ipſiſſimæ B columbæ eſſe videantur) *intra velamen tuum.* Solebant enim Virgines iam viro traditæ caput velo obnubere, indeque nuptę dicebantur, vt ſignificarent, ſe ſubditas viro, vti docet Apoſt. 1. Corinth. 9. v. 7. & 10. Hoc velum vocabatur *flammeum nuptiale,* eò quòd aſſiduè illo vtebatur Flaminica, id eſt, Flaminis vxor, ait Feſtus. Vnde Martialis lib. 12. 38. *Flammei etymon.*

Præluxêre faces, velarunt flammea vultus.

Hebraicè vocatur צַמָּה *tſamma*, id eſt, conſtrictorium, ſiue vitta, aut velum caput conſtringens. Vnde Symmach. hic v. 3. & Septuag. Iſaiæ 47. 2. vertunt *velum,* vel *operimentum.*

Senſus ergo eſt, q. d. Non ſolùm oculi tui, ô ſponſa, pulchri ſunt ex nitore columbino, ſed etiam ab eo, *quòd intrinſecus latet,* hoc eſt, ex eo, C quòd oculi lateant ſub velo, ſiue flammeo nuptiali: inde enim quaſi berylli, vel adamantes emicare videntur, atque obuios quaſi ex inſidiis incautos aduriri, eoſque vulnerare: lumina enim oculorum ita intùs recondita, & circumuelata ingens habent decus, ac quaſi ex arcano quodam lucis radios ex ſe, tamquam tela quædam iacere, & vibrare videntur, vti fuſius dixi Iſaiæ 47. 2.

Adde Hebr. צַמָּת *tſammat*, non tam velum, quàm velatum, id eſt, rem ob pulchritudinem, vel reuerentiam velo dignam, obtectamque ſignificare. Id liquet ex eo, quòd noſter hic, & v. 3. & cap. 66. conſtanter vertat: *quòd intrinſecùs latet: tſammat* ergo ſignificat rem latentem & ſub velo reconditam: Et ex Septuag. Syro, & Arabico, qui *tſammat* vertunt: *taciturnitatem,* ſiue *ſilentium,* id eſt, rem latentem & præ ſui decore & D maieſtate ſilendam & tacendam. Simili Catachreſi campi ſilere dicuntur, cùm nondum germinant; & flores ſilentes, qui needum ſe aperiūt, ſed ſuo calyce clauſi latent; & luna ſilens, id eſt, latens; iuxta illud Virgil. 2. Æneid.

——*Tacitæ per amica ſilentia lunæ.*

Igitur *τὸ abſque eo quòd intrinſecùs latet,* idem eſt ac ſi dicat: abſque interna decoris gratia, quæ in oculis abſcondita latet, q. d. Oculi tui, ô ſponſa, non tantùm ſimiles ſunt oculis columbinis, eò quòd venuſti ſint, lucidi, ſimplices, pudici, verecundi, amabiles, ſed inſuper eximiam in ſe latentem gratiam & pulchritudinem continent, quæ per pupillam & angulos, velut per velum tenuiter & obſcurè pellucet & emicat, ideoque oculos intuentium non implet, ſed ad penitius id, A quod latet, inſpiciendum allicit & rapit: ſicut in pyropis & gemmis nonnullis, tenuis quædam nubecula decora & ſplendida in fundo latens, per extimam ſuperficiem pellucet, quæ oculos intuentium mirè oblectat, ac quia non ſatiat, ad vlterius intuendum inuitat, quia ſub ea quid rarū & pretioſum celari videtur.

Vis oculi feminei. Mira enim in oculis hominum, præſertim feminarum ineſt latens gratia & venuſtas, quæ intuentes in ſui amorem & admirationem rapit. Sicut enim tota pulchritudo feminæ eſt quaſi collecta in facie, ſic tota pulchritudo faciei in oculis quaſi videtur: Quocirca verſ. 9. ſponſus ait ſponſæ: *vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum.* Sophronius in prato ſpirit. cap. 60. narrat ſanctimonialem quandam ab adoleſcente adamatam, cùm eam ille vbique proſequeretur, ro- B gaſſe quid illi tantoperè in ſe placeret; cumque adoleſcens reſponderet, oculi; illi enim, inquit, ſeduxerunt me; mox illa cultro effodit ſibi oculos, ne amplius ipſi eſſent ſcandalo: q. d. Accipe quod adamaſti, & me proſequi deſine; compunctus ille animum, vitamque in melius commutauit. Sabellicus libr. 4. Exempl. cap. 8. ſcribit S. Luciam oculos ſibi erutos tyranno ſe perſequenti miſiſſe, velut virginitatis ſuæ obſides & tutores. Putant nonnulli, hanc Luciam eſſe celebrem illam Syracuſanam martyrem, ideoque illam pingi cum oculis in patina exhibitis; ſed alia fuiſſe videtur. Narrauit mihi Prælatus quidam in primis probus & ſapiens, ſe à matrona quadam caſta & graui, æquè ac prudente monitum, vt ſibi ſubditos ſacerdotes & confeſſarios aſpectu & colloquio mulierum cohiberet; quia, in- C quit, in oculis feminarum ineſt occulta quædam gratia & amoris illicium, quod viros etiam ſanctos neſcientes illicit & quaſi dementat. Addebatque: Non eſt vir tam religioſus & ſanctus, cui ego non perſuaſero quidquid voluero, ſi per quadrantem horæ cum illo colloquar, illeque oculos meos fixè intueatur. Tanta gratia & vis occulta illiciens latet in oculo feminco. Quocirca ſapienter monet Eccleſ. cap. 25. 28. *Ne reſpicias in mulieris ſpeciem & non concupiſcas mulierem in ſpecie.* Et cap. 29. 21. *Sicut ſol oriens mundo in altiſſimis Dei, ſic mulieris bonæ ſpecies in ornamentum domus ſuæ.* Et cap. 36. 24. *Species mulieris exhilarat faciem viri ſui, & ſuper omnem concupiſcentiam hominis ſuperducit deſiderium.*

Exempla ſanctimonialis cuiuſdam.

S. Luciæ.

Ratio à priori. Ratio à priori eſt, quòd oculi ſint hominis lu- D mina, vicina cerebro, in ipſum deſinentia; quare ipſam hominis animam mentemque quaſi occupant & poſſident, vt anima in oculis reſidere, & per oculos omne ſuum decus tranſmittere & oſtendere videatur. Hinc in Embryone cor primò format cerebrum, deinde oculos, vt docent Ariſtot. Medici & Anatomici.

Idem Ariſtot lib. 2. de Gener. animalium c. 5. docet ad generationem maximè concurrere oculos, quaſi in iis ſit tota anima & totus homo: *Sedes enim oculorum,* inquit, *maximè omnium locorū capitis ſeminalis eſt: quod patet, cùm ſola ipſa per coitum venereum manifeſtè immutetur, & vſu immodico rei venereæ oculi apertè langueant, & ſubſideant:* Cauſa eſt, *quòd natura genituræ ſimilis cerebro eſt.*

Audi Plinium lib. 11. c. 37 qui in oculis omnes affectus motuſque animi reſidere, & elucere aſſerit:

aſſerit: *Neque vlla*, inquit, *ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, ſed hoc maximè, id eſt, moderationis, clementiæ, miſericordiæ, odij, amoris, triſtitiæ, lætitiæ.* Vnde colligit: *Profectò in oculis animus inhabitat. Ardent, intenduntur, humectant, conniuent. Hinc illæ miſericordiæ lacrymæ. Hos cùm oſculamur, animum ipſum videmur attingere.* Et mox: *Animo videmus, animo cernimus: oculi autem ceu vaſa quædam viſibilem eius partem accipiunt, atque tranſmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat abducto intùs viſu: Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante.* Idem lib. 8. cap. 16. docet leonum vim & robur eſſe in oculis; ideoque, ſi quis à leone inuadatur, vnicum eſſe remedium, vt in oculos eius pallium, aut quid ſimile iniiciat: velatis enim oculis ipſius ferociam ſubſidere, vt capi, vinciri, & occidi ſe ſinat: *Vix credibili modo*, inquit, *torpeſcente tanta illa feritate, quamuis leui iniecto operto capite, ita vt deuincíatur non repugnans: videlicet omnis vis conſtat in oculis.*

In oculis animus habitat.

Quia ergo tota vis, gratia, & decor animæ tam naturalis, quàm ſupernaturalis in oculis ſponſæ abſcondita latebat, & tenuiter dumtaxat per pupillas emicabat, hinc ait ſponſus: *Quàm pulchra es amica, quàm pulchra? oculi tui columbarum, abſque eo quod intrinſecus latet.* Quinta editio: *Et multitudine pulchritudinis tuæ.* Septuag. *Extra ſilentium tuum.* q. d. Pulchritudo tua me, omneſque intuentes rapit in tui admirationem, vt quaſi obſtupeſcens fari nequeam, ſed ſilere cogar, ſilenſq; tuum decorem intueri & admirari: plura enim ſuperſunt, quæ in te laudari poſſint, ſed eorũ magnitudo ſilentio magis commendatur. In oculis enim tuis video latere mentem ſapientem, virgineam, amore cæleſti ardentem, omni gratiâ & virtute cumulatam, angelicam, & diuinam. Vnde Philo Carpath. vertit: *Præter ea, quæ de te ſilentur, vel quæ intrinſecus latent.*

Nonnulli ſic exponunt, q. d. Gratia in oculis tuis latens & abſcondita tanta eſt, vt ipſa te ſilente ſilentium abrumpere, imò ſilentio ſuo loqui videatur, ac omnibus tuam modeſtiam, verecundiam, omnemque pulchritudinem eloqui & eructare. S. Ambroſ. verò lib. de Inſtit. Virgin. cap. 1. cenſet hic in virgine commendari taciturnitatem: hæc enim ornat, augetque oculorum modeſtiam & verecundiam, quam prodit & perdit loquacitas, quæ meretricium aliquid ſonat potiùs, quàm pudicum. Vnde noſter Sanchez putat hic celebrari oculos ſponſæ à naturali ipſorum modeſtia, quia nimirum liberi non ſunt, aut vagi, quales eſſe ſolent curioſi & petulantes oculi, ſed demiſſi & ſemiclauſi, quales habent verecũdæ & pudicæ, quos pætos appellat Porphyrion apud Horatium Satyr. 1. Hæc de ſenſu grammatico corticis literæ, iam ad medullarem accedamus.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

QVid oculi columbini Eccleſiæ ſignificent expoſui cap. 1. verſ. 15. nunc exponendum τὸ *abſque eo quòd intrinſecus latet.* Dico ergo per

A illud ſignificari interiorem gratiam & venuſtatem in mente latentem, quæ tenuiter per corpus & opera exteriora tralucet, & emicat. Vnde primò, candor, verecundia, caſtitas, modeſtia, amabilitas exterior, quæ per oculos columbinos notatur, in Eccleſia & cœtu fidelium manat ab interiori candore, verecundia, caſtitate, modeſtia, amabilitate, quæ longè maior & pulchrior eſt exteriore: Quocirca S. Gregor. ſic explicat: *Valde honeſtum eſt quidquid in exterioribus operatur, quòd ſimpliciter inter homines conuerſatur, quòd ea, quæ videt, temporaliter concupiſcere dedignatur, & ſi quid tamen in hoc mundo placet, poſt concupiſcentias ſuas ire deteſtatur; ſed vehementer pulchrius & honeſtius eſt, quòd cordis deſiderium illibatum retinere conatur, quòd æternæ beatitudinis claritatem in mente retinet, erecta contemplatur, quòd in his, quæ interius* B *videt, ſimiliter requieſcit, & mundatur.* Similia habet Nyſſenus homil. 7. & Philo Carpath. qui iuxta Septuag. Syrum, & Arab. legens, *præter ſilentium vel taciturnitatem tuam*, idipſum ſic explicat: *Nam præter columbinam innocentiam & ſinceritatem, alia quoque pulchritudo & ſpecies quædam interior ex taciturnitate huic ſponſæ ineſſe ſignificatur: ſæpe multi piorum ore quidem tacent, corde verò clamant: vnde Moyſi tacenti dictum eſt: Quid ad me clamas?* Sic Apoſtolus ſæpè mentem internam, eiuſque virtutes & ſanctitatem vocat interiorem hominem; exteriorem verò vocat corpus, & externa corporis opera.

Quin & Lucianus dialogo *Imagines*, appoſitè eos, qui externam corporis pulchritudinem ſectantur neglecta interna animæ, comparat templis Ægyptiorum, quæ exterius videbantur magnifica; ingredientibus autem intrò Deum non C alium, quàm ſimiam, felem, canem, vel hircum exhibebant. Denique, *quòd interius latet* eſt gratia, quæ in mente latet, eamque mirè exornat, adeò vt illam in oculis Dei ſpecioſam & gratioſam efficiat, indeque nuncupatur gratia. Gratia autem hæc fide, ſpe, charitate, ceteriſque virtutibus decoratur, atque aliis donis, & modis in variis variè ornatur, & expolitur.

Externa ſola corporis pulchritudo templis Ægyptiorum comparata.

Secundò, ſponſa oculis columbinis intuetur ſponſum Chriſtum, diademate humanitatis & coronæ ſpineæ coronatum, ſed maius & pulchrius eſt quòd *interius latet*, putà interior fides, mentis acies, & contemplatio, quæ ſub humanitate latentem intuetur diuinitatem, eamque credit, ac toto corde amat, colit, & adorat. Hinc D tres Anonymi apud Theodor. cum Septuag. legentes: *extra taciturnitatem tuam*, ſic exponunt. q. d. Anima ex creaturis contemplans creatorẽ, magis eum veneratur tacito ſilentio cogitans illum, illiuſque attributa ab homine comprehendi non poſſe: *Columbæ*, inquiunt, *dicuntur oculi piæ animæ; quia per ipſos omnia, quæ creata ſunt, refert ad laudem creatoris. Sic autem oculi ſpiritales ſunt, præter ipſius animæ de Deo taciturnitatem; hæc enim magis eſt ſpiritualis, quam in Spiritu ſancto id, quod omnem cognitionem ſuperat, cognoſcit de Deo, nempe quod nequeat comprehendi.*

Huc accedit S. Ambroſius libr. de Inſtit. Virgin. cap. 1. *Oculi tui columbæ*, inquit, *extra taciturnitatem tuam, eò quòd tota ſpiritalis & ſimplex, ſicut columba (in cuius ſpecie viſus eſt à Ioanne deſcendere Spiritus ſanctus) ſpiritalia videat, & noueris ea quæ vide-*

Eccleſ.3.7. *viderit, tacere myſteria. Non enim mediocris virtus, tacere: Eſt enim & tempus tacendi, ſicut tempus loquendi, ſicut & ſcriptum eſt: Dominus dat mihi linguam eruditionis, vt ſciam quando oporteat dicere ſermonem. Virginitatis itaque dos quædam eſt verecundia, quæ cōmendatur ſilentio.*

Propheta oculi Eccleſiæ, vnde videntes dicti. Porrò hæc omnia quibuſuis fidelibus conueniunt, ſed maximè Prophetis, qui quaſi oculi Eccleſiæ præuident & præmonent futura, ideoque *Videntes* nuncupantur; ac Epiſcopis, ait Hortolanus, paſtoribus, & prælatis, qui pariter ſunt oculi, id eſt, ſpeculatores & inſpectores Eccleſiæ, vt quaſi paſtores illam à lupis tueantur, ac de pabulo ceteriſque neceſſariis & vtilibus illi proſpiciant.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Christo & anima ſancta.

COlumbarum oculi ſunt admodùm lucidi, & innato quodam ſplendore perſpicui: ſunt etiam ſimplices, qui non toruè aut malitioſè, ſed ſincerè in res obiectas intendunt. His oculi animæ perfectæ ſunt ſimiles, nam & ſapientia lucēt, qua rerum temporalium vilitatem agnoſcant; & amabili ſinceritate donati ſunt, qua eiſdem rebus tamquam abiectis non hæreant; ſed per eas ad Deum, in quo quaſi in propria manſione conquieſcunt, tranſeant.

Oculi columbini ergo notant rectitudinem operis & operationis: τὸ *quod interius latet*, notat rectitudinem intentionis: hæc enim interior eſt & mentalis, cùm opus ſit exterius & corporale. Rurſum ſi per oculos columbinos accipias rectitudinem intentionis, vti dixi ca.1.15. per τὸ *quod latet interius* accipe charitatem, purumque Dei amorem, qui eſt quaſi anima rectæ intentionis, illam ſpiritualiter animans & viuificans, ac velut deificans: ſi enim v. g. des pauperi eleēmoſynam ex intentione miſericordiæ, niſi interiùs eidem iungas intentionem charitatis, quòd ſcilicet velis illam dare ex puro Dei amore, opus eleēmoſynæ magno decore, magna gratia & merito deſtituitur. Quocirca S. Auguſtin. ſerm. de Laudibus charitatis: *Ille*, ait, *tenet & quod latet, & quod patet in diuinis ſermonibus, qui charitatem tenet in moribus.* Huius rei ſymbolum ſunt oculi columbini, per quos tralucet internùs in comparem amor. *Columba, περιστερὰ vnde dicta.* Vnde Græcè περιστερὰ, id eſt, columba dicta eſt, ἀπὸ τοῦ περισσῶς ἐρᾶν, id eſt, quòd nimis amori indulgeat, vti docet Apollidorus libr. de Diis, & Lexicographi. Nam vt ait Ariſtot. lib. 6. de Hiſtor. anim. ca 4. *Columbæ pariunt decies in anno, nonnullæ etiam vndecies: Ægyptiæ verò & duodecies. Coëunt intra annum columbæ, quippe quæ ſemeſtres noſſe incipiant venerem: palumbes & turtures etiam trimeſtres coire, fœtificareque aliqui referunt, argumento, quòd larga eorum copia eſt.* Sicut ergo columba non niſi comparem ſuum amat, illique totum amorem impendit. Sic anima ſancta vni intēdit Deo, illique totum ſuum amorem reſignat & tradit: nil enim aliud cupit, quàm vni Deo ſummè placere; atque hic eſt præſtantiſſimus omnium virtutum actus, nec altiùs mens humana aſſurgere

A poteſt. Ita Iuſtus Orgel. & Aponius, qui per oculos columbæ accipiens prælatos: hi, inquit, exinde glorioſiores ſunt, quòd quidquid agunt intrinſecùs, Deo exhibent, laudem hominum fugientes & inanem gloriam, ideoque additur *abſque eo quòd intrinſecus latet.*

Rurſum τὸ *quod intrinſecus latet* notat meditationem & contemplationem, quæ eò in anima ſancta maior eſt & pulchrior, Deoque gratior, quò magis velo ſenſuum tegitur & obducitur. Quò enim quis magis claudit oculos, aures, linguam, &c. eò altiùs ad Deum mentem orando, & contemplando ſuſtollit, illamque intimè cum Deo vnit: vnde ab eo mira lumina & ſenſa, ac quælibet chariſmata haurit, quæ ſenſatè explicans Richard. de S. Victore: *Illa enim*, inquit, *quæ cum Chriſto ſecretè in cubili cordis verſas, quis foris* *Fructus contemplationis.*
B *exponere queat? illum confabulationem nutuum, auſum loquendi ad eum, conſolationem ab eo acceptam ſiue reuelationem, vnitatem animorum, concordiam voluptatum, amorem mutuum, zelum iuſtitiæ & animarum, deſiderium viſionis & fruitionis Dei, peregrinationis tædium, diſſoluendi cupiditatem quis foris intelligat, vel exprimat verbis? nunc aperitur animæ talis ſenſus, vt intelligat ſcripturas; nunc de occultis ſine dubiis inſtruitur; nunc ita vnitur Deo, vt vnus ſpiritus efficiatur cum eo; nunc ita abſorbetur à ſpiritu, vt in carne commorari ſe non recolat; nunc aliqua arcana diuinæ aſpirationis cognoſcit, quæ prius non agnoſcebat.* Subiicit deinde id quod ſummum & præſtantiſſimū eſt: *Nunc autem ita iungitur Deo, & iunctum ſibi Deum ſentit, & omnem voluntatem ſuam ita in Deum transfert, vt Dei voluntatem, vel intelligat vel ad ſuam hāc inflectat. Ex ea enim puritate cordis qua Dei voluntati*
C *in omnibus concordat, etiam hanc intelligit eamque ad ſuum placitum flectere digna ſit. Nunc ita Deum per amorem ſibi iungit & attrahit, vt quaſi ſolum hunc habere credat; nunc in eum ita dilatatur & tranſit, vt in eo per charitatem omnem hominem comprehendat, omneſque lumine, quo illuſtratur, videat, & omnibus (quia vna & ſimili charitate) compatiatur & condeſcendat.*

Huc facit verſio Chaldæi, qui per oculos columbæ accipiens Moyſem, Prophetas & Doctores, quos Deus internè illuminat, ſic vertit: *Et in illo die obtulit rex Salomon mille holocauſta ſuper altare, & ſuſcepta eſt cum beneplacito oblatio eius coram Domino, irruit vox de cælo & ſic ait: quā pulcher es cœtus Iſrael, & quàm pulchri ſunt principes Congregationis, & ſapientes habitatores in Concilio, quia ipſi ſemper illuminant populum domus Iſrael, & ſimiles ſunt pullis*
D *filiis columbæ.*

Anagogicè. Anagogicè S. Gregor. lib. 9. moral. cap. 6. per τὸ *quod interius latet*, accipit præmiū cæleſtis gloriæ *quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit.* 1. Corinth. 2. 9. *Eius oculi*, inquit, *columbarum vocantur, quia magna luce irradiant, quia magnorum ſignorum miraculis coruſcant. At illud de internis miraculum eſt mirabilius, quod videri non poteſt, de quo ſubditur: abſque eo quod intrinſecus latet. Magna quippe gloria eſt aperti operis, ſed longè incomparabilis occultæ retributionis.* Hoc eſt, quod ait Apoſtolus. *Vita veſtra eſt abſcondita cum Chriſto in Deo: cum Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.* Coloſ. 3. 3. Vide ibi dicta. Empedocles rogatus, *cur viueret?* Reſpondit.

——— *Vt aſtra*
Aſpiciam; cælum ſubtrahe, nullus ero.

Fidelis dicat: Viuo, vt cælum obtineam, in eoque Deum videam, & videndo omne bonum in eo poſſideam.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus per ſeptem dotes columbæ accipiens ſeptem dona Spiritus ſancti infuſa B. Virgini, per τὸ *quod intrinſecus latet* accipit interna & ineffabilia lumina ac chariſmata eidem collata, quæ ſolus Deus videt. B Si enim Paulus, inquit, *dixit raptum ſe fuiſſe in paradiſum, ſiue vſque ad tertium cælum, ita vt neſciat ſiue in corpore ſiue extra corpus raptus fuerit, & audiſſe arcana verba, quæ nō licet homini loqui: quātò magis tu regina cælorum perſæpè cæleſtibus interfuiſti, quippe quam & circumſteterunt obſtetricum vice gloriam Deo concinentes angeli, & inter hæc didiciſti, vel aſſecuta es aliquid quod latet & latere non debet?* Igitur ſentit Rupertus B. Virginem raptam eſſe in tertium cælum, & vidiſſe arcana myſteria, quæ non licet homini loqui, perfectiùs & excellentiùs, quàm Paulus. Quocirca B. Virginem ſubinde vidiſſe diuinam filij ſui eſſentiam, vti vident Beati in cælo, præſertim in die incarnationis, natiuitatis, & reſurrectionis Chriſti, multi probabiliter opinantur, vti S. Antoninus, Dionyſ. Carthuſ. Gerſon, Caſtalius, Medina, C & alij, quos citat & ſequitur Franc. Suarez 3. p. q. 87. art. 4. diſp. 19. ſect. 4. & Gabriel Vaſquez 1. p. diſp. 55. & 56. vbi hanc Dei viſionem ſoli B. Virgini concedit, ceteris omnibus Sanctis in hac vita, etiam S. Paulo & Moyſi adimit.

An B. Virgo viderit Dei eſſentiam.

Rurſum τὸ *quod intrinſecus latet*, fuit interna & ineffabilis B. Virginis humilitas, virginitas, charitas, quæ externo modeſtiæ ſimplicitatis, & paupertatis velo tecta, acriùs coram Deo effulgurabat. Hoc enim Verbum ex ſede Patris ad ſe attraxit, vt in ſe, & ex ſe caro fieret.

VERS. 1. *Capilli tui ſicut greges caprarum, quæ aſcenderunt de monte Galaad.*

SVmit comparationem à capris more Bucolico, quia ſponſus hic inducitur vt paſtor, ſponſa vt paſtrix. Iam ſponſam mirè exornat cæſaries ſiue capilli, in iiſque tria ſpectantur; Primò, longitudo ſimul & multitudo, ſiue copia & denſitas; Secundò, nitor & compoſitio, vt ſcilicet decorè ſint pexi & diſcriminati: Tertiò, color, vt ſint flaui vel fului, ideoque ſplendidi, aureique coloris. Vnde Virgil. lib. 4. de Didône:

——— *Nondum illi flauum Proſerpina crinem,*
Abſtulerat.

Et Catullus in Epithal. Iuliæ: *Aureas quatiunt comas.* Ita Meſſalina vxor Claudij Imperatoris, cū procos alliceret nigris capillis ſuis, per fucum flauos ſuperinducebat, teſte Iuuenal. Satyr. 6. Hinc A & Horatius lib. 1. Carm. Ode 5.

Cui flauam religas comam.

Et Virgil. 8. Æneid.

Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis.

Ouid. 15. Metam.

Electro ſimiles faciunt, auroq; capillos.

Claudianus lib. 3. de raptu Proſerp.

——— *Fuluoque nitet coma gratior auro.*

Martialis:

Quæ crine vicit Bætici gregis vellus.

Betis enim fluuius in Hiſpania capris & ouibus fuluum dat colorem, vti res ipſa loquitur. Homerus priſcis illis Heroïbus, Menelao, Spartano, Meleagro, & Achilli flauam, ſiue auream cæſariem aſſignat. Antonius Verus Imperator, ait Capitolin. dicitur *tantam habuiſſe curam flaueſcentium capillorum, vt capiti auri ramenta aſpergeret, quò* B *magis coma illuminata flaueſceret.* Medici tradunt eos, qui flauo ſunt capillo valde bono eſſe temperamento. Hinc ſicut Dauid & Salomon, ſic & Chriſtus ſubflauo fuit capillo, inquit Nicephorus lib. 1. cap. vltimo.

Capilli Heroüm flaui.

Tales erant capilli caprarum in Galaad. Galaad enim mons eſt pinguis & fertilis, imò reſinæ, ſtactes & aromatum ferax: quare ibi paſcentes capreæ denſos, nitidos, & flauos, vel fuluos villos induebant; præſertim, quia ex afflictu arborum, ſtillantem ex eis reſinam & liquorem flauum ac pinguem, caprarum vellera imbibebant. Argumēto eſt, quod 1. Reg. 19. 16. Michol, vt Dauidem, cuius coma erat rufa, ementito eius ſimulacro tegeret, & à cæde quærentium liberaret; ſimulacrum pilis caprarum quaſi rufis veſtiuit. Tonſiles quoque fuiſſe, ideoque pexos C & nitidos caprarum pilos, liquet; nam ex eis detonſis facta ſunt ſaga, id eſt, operimenta tabernaculi, iuxta illud Exodi 36. 14. *Saga vndecim de pilis caprarum, ad operiendum tectum tabernaculi.* Ita Luyſius Legion. Sanchez & alij. Vnde pro *quæ aſcenderunt*, Hebr. eſt שֶׁגָּלְשׁוּ *ſcheggaleſcu*, quod R. Dauid vertit: *quæ defricuerunt*, vel *deterſerunt*, aut *depilarunt*, ſe inter arbuſta ſyluæ, & effectæ ſunt pulchræ. Marinus & alij: *quæ glabræ, politæ, leues & terſæ ſunt*, non ſtrigoſæ; quales ſunt capreæ vel oues bene paſtæ: Vnde à גָּלַשׁ *galaſch*, per metatheſim deriuant שֶׁלֶג *ſceleg*, id eſt, nix, quòd nix, cùm in terram decidit, polita ſit, leuis & terſa. S. Hieron. ca. 6. 3. vertit: *quæ apparuerunt.* Septuag. *quæ reuelatæ ſunt.* R. Iona, *quæ manicauerunt*, id eſt, manè apparuerunt; nam cùm montis Galaad culmina primo ſolis ſplendore illuſtrentur, collucent tunc caprarum pili nitidi, & ex a- D romate allito flaueſcentes. Tigurina: *quæ glabrum depaſcendo reddiderunt montem Galaad.* Vatablus. *Quæ aſpiciunt in monte Galaad*, id eſt, quæ proponunt ſe ſpectandas, vel ſpectantur, aut cernuntur. q. d. Capillus te ornat, vt grex caprarum adornat montem Galaad, à quo ſi deſcenderint, videtur mons glaber, ac ſi eſſet decaluatus. τὸ ergo *aſcenderunt*, non certum ſcandendi ſitum (tam enim oues paſcentes in monte deſcendūt, quam aſcendunt) ſed exiſtentiam dumtaxat, & præſentiam ſignificat, idemque eſt, quod *extiterunt*, vel *apparuerunt*. R. Abraham: *quæ prominent & ſpectantur*: Maluit tamen dicere *aſcenderunt*, quia capræ ſolent paſcendo ſcandere montes vſque ad cacumen, ibique degere & commorari, id-

Galaad mons fertilis.

Capræ paſcendo aſcendunt.

que

ꝗue aceruatim & ordinatè. Delrio, *aſcenderunt* exponit *receſſerunt*. Sic enim Hebr. עָלָה id eſt, *aſcendit*, noſter vertit *receſſit*. 2. Reg. 2. 27. & 4. Reg. 12. 18.

Alludit ad Iacob, qui fugiens Laban ſocerum ſuum cum capris & pecoribus, æquè ac Rachele & Liã vxoribus, eorumq́ue filiis montem hũc conſcendit; ibiq́ue fœdus pangens cum Laban, in eiuſque teſtimonium congerens aceruum lapidum, idcirco eum vocauit *Galaad*, id eſt, *aceruũ teſtimonij*, dicens: *Tumulus iſte erit teſtis inter me & te hodie*. Gen. 31. 48. Vnde Chald. vertit: *Et etiam reliqui filij congregationis tuæ, & populus terræ ſunt iuſti; ſicut filij Iacob, qui collegerunt lapides, & fecerunt aceruum in monte Galaad.*

Tales quoque fuiſſe capillos ſponſæ, ſcilicet longos, ſiue promiſſos, denſos, nitidos, lucentes, ordinatos, pexos, compoſitos, ac flauos vel fuluos, liquet ex c. 7. 5. vbi comparantur regiæ purpuræ: Et ex verſ. 9. huius capitis, vbi ait ſponſus ſponſæ: *Vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.*

Adde capillos ſpõſę præciſè & immediatè hîc non comparari capillis caprarum, ſed ipſi gregi caprarum, mediante tamen grege comparantur eius capillis, quia grex non niſi capillatus apparet. q. d. Sicut capreę gregatim, turmatimq́ue paſcentes in Galaad, deorſum aſpicientibus longũ quoddam vellerum, villorumq́ue capilitium repræſentant, illudq́ue perpulchrum & ſplendidum, tum quia ſolis repercuſſu fuluum videtur & aureum, tum quia capreæ bene paſtæ ex herbis pretioſis Galaad, ac aquis crebrò lotæ nitent & fulgent: ſic quoque ſponſæ coma longa eſt, & promiſſa, æquè ac nitida & fulgida.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

Capilli Eccleſiæ quinam?

CApilli Eccleſiæ ſunt infirmi, ſimplices, rudes, pauperes, & abiectæ ſortis fideles, putà minuta & plurima plebs Chriſtiana: hi enim ornant Eccleſiam: Primò, ſuâ multitudine & denſitate: Secundò, ſuo nitore, ęqualitate, connexione & ordine. Tertiò, ſuo colore, quia per fidem, ſpem, & charitatem flaui ſunt & fului, id eſt, ignei aureiq́ue quaſi coloris & decoris. Vnde de primis Chriſtianis dicitur: *Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna.* Actor. 4. Ita Iuſtus Orgelitan. & Philo Carpath. Audi S. Gregorium: *Capilli ſponſæ ſicut grex caprarum eſſe dicitur; quia populi Eccleſiæ, dum præcepta legis ruminantes cæleſtia fide contemplantur, munda ſunt animalia & in altis paſcuntur. Galaad autem aceruus teſtimonij interpretatur. Quid autem per aceruum teſtimonij, niſi multitudinem martyrum intelligimus? Qui dum fidem Chriſti inſuperabiliter tenuerunt, eos teſtimonium veritati etiam per mortem ſuam perhibuiſſe ſcimus. Grex itaque iſte caprarum de monte Galaad aſcendit, quia populus Eccleſiæ eò magis fide ſe ad æterna ſuſpendit, quò fortius ſanctos martyres eidem fidei teſtimonium perhibuiſſe ſciuit.* Eadem penè ad verbum habet Philo: quare ex S. Gregorio cuius ſtylum redolent, in Philonem tranſcripta videntur.

Addit Nyſſenus homil. 7. capillis notari verecundiam & pudicitiam fidelium: capilli enim fœminæ pro velamento pudoris à natura dati ſunt. Porrò capræ, quia olidæ, notant iuſtos ex Gentibus idololatris conuerſos, ait Eucherius de Spirit. formulis cap. 5. ſicut enim capræ aquis, ſic Gentes baptiſmo & pœnitentiâ eluuntur & niteſcunt.

Capillis verecũdia & pudicitia exprimitur.

Aponius verò per capillos accipit diuites, ſed pios & religioſos: *Qui*, inquit, *delicatis tegminibus contecti auro gemmiſq; reſplendent, fragrantiſſimis pulueribus aromatum ſparguntur, delibuti vnguento, ſeruulorum miniſterio ſtipati lumine rectæ fidei ſuæ & miſericordiæ decorati, totum Eccleſiæ corpus exornant. Hi enim, propter quod in rebus corporalibus iucundantur, & Apoſtolicam philoſophiam grauitate ſequi non poſſunt, caprarum gregibus comparantur.*

Ex aduerſo Gregor. Nyſſenus hom. 7. Iuſtus Orgelitan. & Anſelmus hîc, ac S. Ambroſius, Paulinus & Eucherius mox citandi per capillos accipiunt viros perfectioni ſtudentes, quales ſunt religioſi. Id quoque aptum eſt, quia religioſi humilitatem & paupertatem profitentur, ac externâ ſpecie & habitu mundanis exiles videntur, viles, & abiecti, dicuntq́ue cum Pſalte: *Elegi abiectus eſſe in domo Dei magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum.* Pſal. 83. 11. omnem enim mundi gloriam, opes & pompam calcant, mentemq́ue defigunt in cælo. Cauſam aliam potiorem iam ſubiungo.

Capilli religioſi.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Chriſto & anima ſancta.

Capilli belli ſunt ſanctæ cogitationes.

CAſſiodorus, Beda, Richardus de S. Victore, Rupertus, & tres Anonymi apud Theod. multiq́ue interpretes per capillos pulchros accipiunt ſanctas cogitationes. Primò quia ſicut illi à capite, putà à vaporibus, fumiſq́ue calidis è capite aſcendentibus: ſic hæ à corde, quod inſtar capitis eſt, & à cordis calore, id eſt, amore & affectu promanant, aiunt tres Anonymi apud Theodoret. Secundò, quia eædem cor & mentem ornant non ſecùs, ac capilli caput, arborem frondes, & ſolem radij, qui ab eo oriuntur. Tertiò, capilli illi flaui, & fului, aurei, igneiq́ue ſunt: ſic cogitationes hæ cæleſtes immiſſæ à Spiritu ſancto, igne charitatis mentem inflammant: cogitationes enim mentis excitant ſimiles ſibi affectus in appetitu: vnde quales ſunt hominis cogitationes crebrò recurrentes, tales ſunt pariter eius amores & affectus; hoc enim quiſque amat, quod ſæpè cogitat, menteq́ue reuoluit. Quartò, ſicut capilli hi multi, denſi, pexi, ordinati & compoſiti ſunt, ſic & ſanctæ cogitationes; nam à ſpiritu rectè ordinantur, denſantur & componuntur: quia in Deum & Chriſtum diriguntur & ordinantur. Quintò, Capilli hi ſunt caprarum, quæ aſcendunt de Galaad: ſic cogitationes ſanctæ ſunt piorum, qui aſcenſiones in corde ſuo diſponunt, ac de virtute eunt in virtutem donec videant Deum Deorum in Sion, vt ait Pſaltes. Pſalm. 83. Ideoq́ue quotidie altiùs in cælum ad

Primò. *Secundò.* *Tertiò.* *Quartò.* *Quintò.*

Deum conſcendunt Ita Caſſiodorus, Galaad, id eſt, aceruus teſtimonij notat S Scripturam, ait Iuſtus Orgelit. ac dicta, facta, & ſcripta SS. Prophetarum & Apoſtolorum, ait Philo Carpath. ipſiuſque Chriſti: hiſce enim aluntur & accenduntur ſanctæ cogitationes. Quocirca multi, per Galaad, intelligunt Chriſtum, vtpote in quem omnia ſanctorum tam veteris, quàm noui teſtamenti oracula & teſtimonia conſpirāt. Chriſtus enim ſuâ doctrinâ, exemplo, inſpiratione, & gratiâ producit in qualibet anima ſancta haſce ſanctas de ſe cogitationes, ac per eas ſimilitudinē & characterem ſui ipſius in anima efformat, & quaſi ſigillo impreſſo exprimit, iuxta illud ca. 8. *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum.* Audi S Paulinum epiſt. 4. ad Seuerum: *In hiſce ſacram imaginis ſuæ percuſſit monetam, imprimens cordibus & linguis eorum veritatis ſuæ verbum, eoſdemque ipſos ſtatuens nummularios, vt ſecundùm ſuam formam probabiles Domino cuderent nummos, & abolitâ de nobis figurâ Cæſaris, viuum regis æterni numiſma ſignarent, vt ſpiritu redemptionis inſcripti, ceruice iam à iugo liberâ, & ſalutis titulo præmunitâ fronte canceremus: ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Hæ igitur cogitationes, quæ Chriſtum olent, & à Chriſti vulneribus tinctæ, & quaſi à Chriſti corde prognatæ ſunt, Chriſti ideam in anima ſancta imprimunt, ideoque illam ipſi ſimillimam & gratiſſimam efficiunt. Talis ergo anima, ait Richard. Victor. teſtimonium habet, quod in ea Chriſtus maneat, quia ab illo aſcenſum harum cogitationum & meditationem habet.

Rurſum in Galaad naſcebatur reſina, & pharmaca efficacia ad quoſlibet morbos corporis curandos: Sic à Chriſto promanat reſina pœnitentiæ & gratiæ, quæ omnes animi plagas & ægritudines ſanat, iuxta illud Ierem. 8. 22. *Numquid reſina non eſt in Galaad? aut medicus non eſt ibi? quare igitur obducta non eſt cicatrix filiæ populi mei?* Vnde Theodor. per capillos intelligit pœnitentes. Chaldæus verò Ieremię locum ita vertit: *Deſiderabam doctrinam Eliæ Prophetæ, qui fuit de Galaad, cuius verba erant medicina.* Elias enim datus fuit à Deo Galaaditis, vt eorum idololatriam, rapinas, cædes, aliaque ſcelera corrigeret, vti & fecit per ſe & ſuos diſcipulos, quos quaſi religioſos inſtituit, paſſimque eorum cœtus & collegia propagauit, qui proinde in Scriptura vocantur filij Prophetarum, Eliæ ſcilicet, & Eliſei.

Elias auctor religioſorum.

Elias ergo primus videtur monachorum inſtitutor tum alibi, tum in monte Carmelo, vbi frequentiùs degebat. Vnde ab eo religioſi Carmelitæ nomen acceperunt, ſeſeque Eliæ diſcipulos & ſequaces profitentur. Inſuper ſicut lanæ caprarum inter frutices Galaad paſcentium elegantiores apparent, eò quòd herbis & frondibus implexæ cum ipſis vnum quid conflare videantur: ſic cogitationes hæ coniunctæ dictis, factiſque Chriſti, Apoſtolorum, & Prophetarum pulchriores apparent, quia illis commiſtæ, cum iis quaſi in vnū coaleſcere videntur. Hinc multi per capillos accipiunt viros ſanctos, perfectionis ſtudioſos, ac contemplationi deditos.

Capilli ut contemplatiui.

Nyſſen. homil 7. Iuſtus, S. Anſelm. Rupertus hîc, ac S. Ambr. mox citandus, & S. Paulin. epiſtol. 4. ad Seuerum: *Studeamus*, inquit, *illis adornari capillis, quos Deus numerabiles habet, ſicut & ipſe dicit: ſed & A capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt. Cuius verò ille capillos magis numerare dignetur, quam eius, cuius ipſe verticis caput eſt? de quo dicitur: Caput eius vt aurum Paz, quo nomine probabilius aliquod & purius aurum ſignificari puto, ſicut illud de terra Euilath. Hoc enim aurum forma ſanctorum eſt, qui in capite corporis vt lumina micant, & ſunt aurum ignitum Deo.* Et poſt nonnulla: *Summâ igitur ope enitamur ita nos comparare, vt diuini capitis (quod nobis per gratiam Dei Chriſtus eſt) crines & aurum eſſe mereamur: Ex ipſo enim capite pullulat illa cæſaries, de qua ſcriptum eſt: Capillatura eius vt greges caprarum.*

Et religioſi cur?

Religioſi ergo ſunt capilli, qui caput Eccleſiæ ornant, tegunt, & muniunt: hos enim figurabant Nazaræi priſci, quorum religio erat comam alere & vinum non bibere. Nu. 6. 9. Vnde Nazian. Orat. 20. in laudem S. Baſilij, religioſos B vocat Nazaręos, æquè ac S. Thom. 2. 2. q. 86. a 6. Audi Origen. homil. 6. in Leuit. *Nazaræi non abſcindunt capillum, quia iuſti quidquid faciunt proſperabuntur & folia eorum non decident. Hinc & diſcipulorum Domini etiam capilli capitis numerati eſſe dicuntur, hoc eſt, omnes actus, omnes ſermones, omnes cogitationes eorum ſeruantur apud Deum, quia iuſta quia ſancta ſunt.* Nazaręus igitur, id eſt, religioſus alat comam capitis, id eſt, mentem non habeat nudam, ſed diuinis cogitationibus & ſcientiâ comptam; ſicut enim capilli è capite oriuntur, ſic cogitationes ſanctæ è mente ſanctâ germinant, quibus homo ſanctior efficitur: haſce autem fouent & nutriunt religioſi, quorum opus eſt non niſi cæleſtia cogitare, loqui, & operari. Hiſce competit illud Thren. 4. 7. *Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore* C *antiquo, ſapphiro pulchriores.* Vide ibi dicta. Talis fuit Samſon hominum fortiſſimus, cuius fortitudo conſiſtebat in capillis ſui Nazaræatus: *Ferrum*, ait ipſe ſuæ Dalilæ, *numquam aſcendit ſuper caput meum, quia Nazaræus, id eſt, conſecratus Deo ſum ab vtero matris meæ: ſi raſum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea & deficiam, eroq́; ſicut ceteri hominum.* Iudic. 16. 17.

Analogia. Primò.

Rurſum capilli notant dotes religioſorum, id eſt, humilitatem, Capilli enim ſunt viles & exiles, ſic religio eſt ſtatus & profeſſio humilitatis; quò quis ergo humilior eſt, eò & religioſior.

Secundò.

Secundò, ſicut capræ villoſæ ſcandunt ſumma montium cacumina, ſic religioſi eſt conſcendere cæleſtia, & cum deipara in montana virtutum aſſiduè conſcendere. Ita Eucherius de ſpiritali form. cap. 5. Sicut capræ, inquit, in alto paſtum D quærunt, ſic ſancti in ſupernis paſtum deſiderāt, iuxta illud: *Noſtra conuerſatio in cælis eſt.* Philipp. 3. Sic & S. Ambr. cuius verba mox recitabo.

Tertiò.

Tertiò, ſicut capilli denſi, nexi, & compoſiti ſunt, ſic in religione ſumma debet eſſe religioſorum vnio, ſubordinatio, & compoſitio.

Quartò.

Quartò, ſicut capilli intimè inhærent capiti, ſic religioſi Chriſto.

Quintò.

Quintò, ſicut capilli ſinguli tenues ſunt & infirmi, ſed iuncti & plexi funiculum efficiunt fortiſſimum, ſic religioſi ſinguli per ſe inualidi ſunt, ſed amoris vnione coniuncti aciem efficiunt inuictam & robuſtiſſimam, iuxta illud: *Funiculus triplex difficile rumpitur.* Eccleſ. 4.

Sextò.

Sextò, ſicut capilli inſenſiles ſunt, quia vitâ & ſenſu carent, ait Nyſſenus homil. 7. ſic & religioſi, qui mortificauerunt ſuos affectus, ac

velut

velut mundo mortui, terrenis negotiis non implicantur, ait Theodor. quaſi inſenſiles videntur, ideoque quaſi non ſentiunt iniurias, calumnias, afflictiones & ærumnas huius vitæ, quia in terris quaſi defuncti viuunt in cælis; iuxta illud Coloſ. 3. *Mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.* Talis fuit Elias, qui ſeparatus à turba in monte Galaad vitam agebat cæleſtem, ibique religioſorum examina, quæ inſtar capillorum ex vno capite deriuabãtur, & cacumen Galaad montis occupabant, illudque velut inuolitantes comæ ornabant, inſtituit; ideoque terribilis erat regi Achab, Iezabeli, & Pſeudoprophetis, 3. Reg. 18. & ſeq. Vnde Rupertus: *Et rectè,* inquit, *dicuntur apparuiſſe, quia inſtitutor illorum Elias, ſic repentè introducitur, vt anteà nuſquam Scriptura meminerit, quis, vel vnde fuerit progenitus.* Audi S. Ambroſium pleraque ex iam dictis eleganter & B acutè perſtringentem ſer. 16. in pſal. 118. ſic enim legit: *Capillamentum tuum vt grex caprarum, quæ reuelatæ ſunt à monte Galaad,* ſicque explicat: *Vides quòd in altis grex iſte paſcitur, audax in monte. Itaque vbi aliis præcipitia, ibi capris nullum periculum: vbi aliis periculum, ibi gregis huius alimentum, ibi cibus dulcior, ibi fructus electior; ſpectantur à paſtoribus ſuis dumosâ de rupe pendentes, vbi luporum incurſus eſſe non poſſunt, vbi fœcundæ arbores fructum integrum ſubminiſtrant. Cernere licet vberi lacte diſtentas, ſuper teneram ſobolem maternâ pietate ſolicitas. Ideo elegit eas Spiritus ſanctus, quibus cœtum venerabilis Eccleſiæ compararet. Et vt myſticè audias: Capillamentum, verbi eſt altitudo, & eminentia quædam iuſtarum animarum, quoniam ſenſus ſapientis in capite eius.* Cauſam illicò ſubiicit: *In altitudine enim cogitationis humanæ certum eſt eſſe ſapientiam; & quemadmodum tondentur capræ, vt ſuperflua deponant; ita etiam tonſarum animarum gregem, hoc eſt, multarum animarum virtutes habet ſancta Eccleſia, in quo grege nihil poſſis inſenſibile* C *reperire, nihil ſuperfluum; quoniam fides ſapientes fecit, ſpiritalis autem gratia ab omni ſuperfluorum labe mundauit. Meritò igitur reuelatæ ſunt animæ iuſtorum, & reuelatæ à monte Galaad, hoc eſt, à tranſmigratione teſtimonij, eò quòd à Synagoga ad Eccleſiam teſtimonium cæleſte migrauit. In hoc itaque monte naſcitur thymiama, reſina, & ceteri odores, quos negotiatores illi Iſmaëlitæ, vt habes in primo libro teſtamenti veteris, deferebant. Hos odores habet Eccleſia, quos mercatores ex Gentibus congregati fide & deuotione vexerunt.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

D Beatæ Virginis capilli, id eſt, cogitatus omnes pulchri erant, ſancti, rectè connexi & ordinati, quia in caput, id eſt, in Chriſtum dirigebantur. Rurſum, ſicut Elias fugiens Iezabelem abiit in ſolitudinem & montem Galaad, iuxta illud Hebræorum 11. 37. *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in ſolitudinibus errantes, in montibus & ſpeluncis, & in cauernis terræ.* Sic B. Virgo magnas ob Chriſtum perſecutiones, afflictiones & ærumnas paſſa eſt, ac longum in A cogitationibus ſuis, præſcia futura paſſionis filij ſui, pertulit martyrium, inquit Rupertus, ac Iudæorum turbas fugiens, ſola quaſi turtur cũ Deo & Chriſto ſuo degebat in Galaad, id eſt, in aceruo teſtimonij, quem ſibi ex S. Scriptura & Prophetarum de Chriſto oraculis collegerat. Vndè ex monte hoc aſſiduè cælum & cæleſtia ſpectabat.

Vultus B. Virginis qualis.

Denique Nicephorus B. Virgini flauos pulchroſque tribuit capillos; ſic enim ait lib. 2. Hiſt. c. 23. *Colore fuit triticum referente, capillo flauo, oculis acribus ſubflauis & tamquam oleæ colore pupillas in eis habens;* ac mox: *In rebus eius omnibus multa diuinitùs inerat gratia.* Idem lib. 1. cap. 40. formam Chriſti depingens, illam matri perſimilem fuiſſe tradit: *Egregio,* ait, *viuidoque vultu fuit. Corporis ſtatura ad palmos prorſus ſeptem. Cæſariem habuit ſubflauam, &c.* B *ex oculis ſubflaueſcentibus mirifica prominebat gratia, acres ij erant, & naſus longior: barbæ capillus flauus, nec admodùm demiſſus; capitis porrò capillos tulit prolixiores. Nouacula enim in caput eius non aſcendit, neque manus aliqua hominis præterquam matris, in tenera duntaxat ætate eius. Perſimilis denique per omnia fuit diuinæ & immaculatæ ſuæ genitrici.*

VERS. 2. *Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas.*

DENTES TVI SICVT GREGES TONSARVM (Vatablus *ſicut grex concinnè tonſarum,* ſcilicet ouium) QVÆ ASCENDERVNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBVS, ET STERI- C LIS NON EST INTER EAS] Vatablus, *Vniuerſæ gemellos pariunt, nec eſt inter eos effœta.* Hebr. eſt in ſingulari: *ſicut grex tonſarum;* vnde Agathius in Vulgata legendum cenſet, *ſicut gregis tonſarum.* Sicque ex Hebræo verti poteſt, ſicque Vulgatam exponunt per antiptoſin Hortolanus & Titelm. qui cenſent hîc comparari dentes ſponſæ dentibus gregis ouium tonſarum, quòd ſicut oues recèns tonſæ & lotæ ob frigus maiorem habent appetitum, atque acutiores dentes habere videntur, quibus ardentiùs herbas carpunt deuorantque, præſertim, quia non tantùm ſe, ſed & fœtus gemellos, quos pepererunt alere, iiſque lac ſuum præbere debent: ſic quoque ſponſa ſtomachum denteſque habeat acutos & validos ad manducandum, quo ſignificatur eam D corpore eſſe ſanam & robuſtam, valentemque ad gemellos, id eſt, plures proles generandum, eoſque lacte doctrinæ ſuæ nutriendum. Eſt metalepſis; ex validis enim dentibus intelligitur validus ſtomachus & appetitus ex hoc valida natura, ex hac validæ vires ad filios gignendum, alendumque. Hic ſenſus valde videtur planus & appoſitus, optimeque connectit τὸ *omnes gemellis fœtibus* cum dentibus ſponſæ, quòd ſcilicet tam acuti & validi ſint in paſcendo, vt tam ſpõſam, quàm eius gemellos fœtus manducando ſuſtentent, & robuſtos reddant, quod optimè conuenit prædicatoribus, qui per dentes hîc repræſentantur. Hoc ergo ſenſu accipienda videtur Vulgata; vel per antiptoſin, vt τὸ *ſicut greges* accipiatur pro *ſicut gregum;* vel potiùs

vt ſubaudiatur τὸ *habeat*, q. d. Dentes tui tales ſunt, ô ſponſa, ſicut, vel quales habent greges tonſarum, greges ouium intellige, vel, vt S. Ambroſ. ſerm. 16. in pſal. 118. caprarum, harum enim dentes acuti ſunt, & in ſuo genere belli, non belliſſimi. Porrò dentium meminit: tum quia dentium nitor, ordo, & pulchritudo multum facit ad elegantiam perſonæ, tum quia, vt ait Nyſſen. homil. 7. per dentium decorem innuitur ſuauis oris riſus: per hunc enim diductis labiis dentium decor aperitur & oſtenditur. Denique viris dentes ſunt num. 32. è quibus primi quatuor tomici, totidemque eis vicini canini; acuti cibum ſecant, & bonum à malo ſecernunt; medij, ſiue maxillares cibum conficiunt; vltimi ſiue molares eumdem molunt & planè comminuunt. Ita Plinius lib. 7. cap. 16. qui & addit: *Dentes flammis inuicti, cauantur tabe pituitæ. Aliqui vice dentium, continuo oſſe gignuntur.*

Dentes habemus 32.

Verùm quia Codices omnes Vulgatæ, æquè ac Septuag. legunt in nominatiuo plurali: *ſicut greges tonſarum*, ac paſſim alij explicant in nominatiuo, ego quoque ſimilem explicationem ſubtexam. Dentes ergo ſponſæ comparantur gregibus ouium tonſarum in copia, ordine, æqualitate, candore, integritate, connexione, quia ſcilicet multi ſunt, ordinati, æquales, candidi, integri, & connexi, ſicut greges ouium tonſarum: tonſæ enim ob frigus ſeſe vniunt & conſtipant, vt totus grex vnum quid, idque exiguum eſſe videatur. Nam Primò, τὸ *ſicut greges*, notat copiam & ordinem dentium: ſicut enim in grege multæ ſunt oues, illæque ordinatæ; ſic in ore multi ſunt dentes, putà 32. iique rectè diſpoſiti & ordinati. Sicut ergo eſt grex ouium, ſic eſt & grex dentium. Secundò, τὸ *tonſarum* notat dentium æqualitatem & conſtipationem: oues enim tonſæ villos non habent excedentes, ſed æquè detonſos; ſic dens vnus non eſt longior altero, ſed omnes pares ſunt & quaſi ad libellam ſecti. Rurſum oues tonſæ ob frigus ſeſe denſant; ſic & dentes denſi ſunt & conſtipati. Tertiò, τὸ *quæ aſcenderunt de lauacro* notat dentium nitorem & candorem. Quartò, τὸ *omnes gemellis fœtibus*, notat eorum integritatem & plenitudinem, de quo mox plura.

Dentes ſponſæ ſimiles gregi.

Quæ aſcenderunt de lauacro.

Olent enim oues dum tonſæ ſunt lauari, tum vt niteant magis, tum vt ſudor, vapores & ſordes cuti adhærentes eluantur, ne ſcabiem aut ſcabrum quid generent: illotus enim ſudor corpori adhæreſcens ſcabiem gignit. Ita Columella de re ruſtica lib. 7. c. 4. Simili modo ſponſa dentes ſæpè eluit, ideoque eos habet magis terſos & nitidos, non ſordidos, immundos, vel ſcabros. Rurſum ſicut oues lotæ frigent, ideoque in vnum coëunt ſeſeque conſtipant, vt mutuo calore foueantur: ſic quoque dentes ſponſæ frequentes ſunt, denſi & conſtipati, non rari, non caui, nec inter eos quid eſt ſpatij vacui.

Pro *gemellis fœtibus* Hebr. eſt מַתְאִימוֹת *matimoth*, quod Aben Ezra vertit paſſiuè *gemellæ*, q. d. Sicut oues gemellæ, putà eodem partu genitæ, ſibi mutuò ſimiles & æquales ſunt; ſic & dentes ſponſæ. Verùm *matimoth* eſt participium, ſed actiuum coniugationis *Hiphil*, ideoque actiuè

Quid differt orba à ſterili.

A vertendum *gemelliZantes*, id eſt, *gemellos fœtus edentes*, vti vertit Noſter, & Septuag. Porrò peius R. Salomon legit מתומות *methomoth*; vertitque *integræ & impollutæ*: nam legendum eſt *matimoth*, id eſt, *geminantes fœtus*.

Pro *ſterilis* Hebr. eſt שַׁכֻּלָה *ſcacula*, id eſt, *orba*, quæ ſcilicet ſuo fœtu priuata eſt, quæ ſcilicet prolem, quam habuit, per mortem vel rapinam amiſit: ſterilis verò eſt infœcunda, quæ prolem non peperit. Perperam R. Salomon vertit. *Et macula non eſt in eis.* Sic mandibula dicitur ſterilis, quæ dentem non producit; orba verò, quæ dentem, quem produxit, amiſit, ſiue is putridus vel marcidus ſponte exciderit, ſiue vi excuſſus ſit.

B Porro Chald. vertit. *Quam pulchri ſunt ſacerdotes & Leuitæ, qui offerunt ablationes tuas, & comedunt carnes ſanctificatas, & decimas, & primitias, & mundi ſunt ab omni violentia & rapina, ſicut erant mundi greges ouium Iacob in tempore, quo tondebantur, & aſcendebant de torrente Iacob, in quibus non erat violentia & rapina, & omnes ſimiles erant ad inuicem, & pariebant gemellos in omni tempore: & ſterilis & orbata non erat in eis.*

Quæres, quid ad dentium ſponſæ laudem facit, quòd omnes hæ oues tonſæ ſunt *gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt in eis?* Aliqui id non referunt ad dentium, ſed ad ouium laudem, q. d. Oues quibus dentes ſponſæ comparo, accipio non quaſlibet, ſed integras & fœcundas, quæ ſcilicet gemellos pariunt. Verùm alij paſſim id ad dentes referunt. idque variè: Primò, aliqui pertinere cenſent ad dentes maiores & molares, qui biſulci & quaſi gemini eſſe videntur. Alij ad dentes primores, qui licet acuti, mandibulæ tamen C biſulcis & quaſi geminis radicibus infixi ſunt, ſicque explicant, q. d. Sicut oues fœcundæ ſunt gemelliparæ & geminos gignunt agnos, ſic mandibula tua, ô ſponſa, dentes profert, qui in ſe gemelli videntur, aut certè biſulcas & quaſi geminas habent radices.

Dentes gemelli qui? Reſp.

Primò.

Secundò, Giſlerius cenſet hac comparatione dumtaxat æqualitatē dentium ſignificari, quòd ſcilicet dentes ſibi ſimiles ſunt, & planè æquales inſtar agnorum gemellorum, qui & ſibi inuicem pares ſunt, & ſimul ſpatium vacuum, quod eſt inter pedes matrum, ſuo corpore implent & æquant, vt grex ouium totus quaquauerſùm cōſtipatus ſit & adæquatus, ſuperhè quidem ouiū, infernè verò agnorum corporibus.

Secundò.

Tertiò, Sanchez cenſet dentes primores, quia D diductis labiis apparent, ideoque latiores videntur ceteris, cenſeri quaſi matres; laterales verò & finales, quia minus apparent, ideoque minùs videntur lati, cenſeri quaſi agnos, q. d. Sicut matrem comitantur agni gemelli, vnus enim ad latus matrem comitatur, alter eam ſequitur à tergo, ſic primoribus dentibus, quæ quaſi matres videntur, ad latus adnati ſunt laterales, qui quaſi agni matrem comitantur, ac à tergo ſequuntur molares, qui quòd minùs appareant, minores (licèt reuera maiores ſint) videntur, ideoque agnis matrem ſequentibus comparantur.

Tertiò.

Quartò, & magis appoſitè duplex eſt ordo dentium. Alij enim ſunt ſuperiores, alij inferiores, ac ſuperior quiſque inferiori ſibi ſubdito ita æquè reſpondet & incumbit, vt quaſi gemellus

Quartò.

cum

cum eo fœtus ex eadem mandibulæ radice, quaſi matrice prognatus videatur; hi ergo dentes vocantur *matimoth*; id eſt, gemellizantes, id eſt, gemellos fœtus imitantes, iiſque perſimiles. Pari modo dentes primores primoribus, eiſque vicini canini caninis, æquè ac medij mediis, atque vltimi vltimis, putà molares molaribus vtrimque ſibi oppoſitis ex æquo reſpondent adeò vt planè æquales gemelli eſſe videantur: *Et ſterilis non eſt in eis*, q. d. Non eſt in matrice dentium, putà in mandibula, locus, qui non dentiat, id eſt, dentem ſuũ producat. Hebr. *Non eſt orbus in eis*. q. d. Non eſt locus mandibulus, qui ſuum dentem, quem primitùs produxerit, perdiderit, illoque ſit orbatus. Eſt metaphora poëtica. Similibus enim vtuntur poëtæ etiam Græci & Latini, præſertim bucolici, vt Theocritus & Virgilius.

Quintò, & Planiſſimè. Quintò, & planiſſimè dentes ſponſæ comparantur non gregibus, ſed dentibus gregum ſiue ouium tonſarum, quæ gemellos nutriunt fœtus, quia dentes illarum, vt initio dixi, videntur ceteris acutiores & validiores, vtpote quibus & famem ſuam, quam ob frigus tonſionis maiorem ſentiunt, ſatiare, ac inſuper gemellos fœtus quos genuerunt, ſuſtentare & lactare debent. q. d. Sponſa valida adeò validos habet dentes, vt iis cibum carpere & digerere poſſit, non tantùm ſibi, ſed & ſuis gemellis fœtibus ſufficientem. Hæc de cortice litteræ, nunc de ſenſu medullæ:

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Dẽtes ſunt Doctores. DEntes tum cibum digerunt, tum vocem & ſermonem diſtinguunt, & articulant *concentu quodam excipientes ictum linguæ*, ait Plinius libr. 7. cap. 16. Quare repræſentant Doctores Eccleſiæ & magiſtros fidelium, qui eos in fide & pietate inſtruunt. *Primò.* Hi enim Primò, velut dentes, doctrinam Chriſti quaſi cibum diuidunt & maſticant, vt eandem in ſtomachum Eccleſiæ traiiciant. Prima enim cibi concoctio fit in ore per dentes, eſtque ipſa maſticatio, quæ facit, vt ſecunda concoctio, quæ in ventre & ſtomacho fit, ſit facilis. Quocirca medici, velut ſanitati perutile ſuadent, vt cibus non deglutiatur per bolos deuorando, vti faciunt lupi, ſed prius benè maſticetur, & comminuatur ore, itaque digeſtus traiiciatur in ſtomachum. Hinc dentes vltimi molares vocantur, eò quòd cibum inſtar lapidum molarium molant & conterant, & quaſi in farinam redigant. Vnde S. Auguſtin. libro 2. de Doctrina Chriſtiana cap. 6. docet per dentes notari ſanctos homines & perfectos; *Quorum, inquit, vita & moribus, Chriſti Eccleſia de quibuſlibet ſuperſtitionibus præcidit eos, qui ad ſe veniunt, & imitatione bonorum quodammodò ſibi incorporat; qui boni, fideles, & veri ſerui Dei deponentes onera ſæculi, tamquam grex tonſarum, ad ſanctum Baptiſmi lauacrum venerunt, atque inde aſcendentes conceptione ſancti Spiritus fructum dant geminæ charitatis, Dei, & proximi.*

Secundò. Secundò, ſicut matres vel nutrices eſcam ſo- A lidiorem dentibus præmandunt, extenuant & liquidam efficiunt, itaque in os infantis dentibus carentis ingerunt: ita Doctores ſolidiora fidei myſteria ita explicando reſoluunt, ac plana & liquida reddunt, vt rudes & pueri ea capere & intelligere queant.

Tertiò. Tertiò, ſicut dentes ea, quæ dura ſunt, emolliunt; quæ acerba, dulcorant; quæ faſtidioſa, tẽperant & concinnant, vt lactea & ſuauia eſſe videantur: ſic prædicatores & magiſtri virtutum illa, quæ in Chriſtianiſmo aſpera & horrida ſunt, ſuâ blandiloquentiâ extenuando & honeſtando, iucunda & grata efficiunt. Quid aſperius cruce, mortificatione, & martyrio? & tamen magiſtri fidelium hæc ſuis dentibus quaſi maſticando, eadem fidelibus ſuauia & deſiderabilia reddunt.

B Quartò, hi non ſunt canini, nec lupini, nec etiam leonini, qui cibis, quos mandunt, intolerabilem fœtorem & nauſeam afflant, teſte Ariſtot. lib. 8. de Hiſtor. animalium ca. 28. ſed ouini & agnini, putà ſimiles gregibus ouium tonſarum & lotarum, quia illarum adinſtar, non tantùm ſpurcitiem & maculam omnem, ſed & lanam ſuperfluam omnem à ſe tondendo, id eſt, mortificando reſecuerunt, hoc eſt, gulam, libidinem, auaritiam, & ſtudium omne rerum terrenarum à ſeſe abiecerunt, ac quaſi pœnitentiâ loti, candidi & mundi cæleſtem nitorem præ ſe ferunt, eumque diſcipulis ſuis inhalant & aſpirant. Vnde Theodor. Dentes tui, id eſt, Doctores tui, inquit, ô Eccleſia, adeò puri & ab omni ſuperflua diſputatione, atque iocis, & ſcurrilitate, & mendacio, verborùmque obſcœnitate C mundi atque integri ſunt, vt iis videantur ſimiles, qui recens ſalutari baptiſmate digni ſunt habiti, ſimiles gregibus tonſarum quæ aſcenderunt de lauacro. *Quartò.*

Hinc ſicut oues tonſæ abluendæ ſunt aquâ marinâ, vel pluuiali cui ſal ſit inditum, vti vult Columella lib. 7. cap. 4. ſic Doctores mollitiem omnem à ſe ſale aſperitatis, crebræque pœnitentiæ & mortificationis defricent, ac vitam auſteram agant, quæ fidelibus ſit exemplum vitæ continentis, ſanctæ, & aſperæ.

Quintò. Quintò, dentes ſunt animalium arma, quibus mordendo ſe ſuoſque tuentur, ac hoſtes laceſſunt prædamque prehendunt, ideoque duri ſunt, fortes, & oſſei. Vnde Ariſtot. libr. 4. de Partibus animal. cap. 11. *Mordendi, ait, ſecandique officium dentis eſt.* Hinc & animalia pugnacia, D vel exertos habent dentes, vt apri; vel ſerratos & pectinatim conſtipatos, vt leones, pantheræ, canes; vel certè natura ſuperiores dentes in cornua commutat, vti facit bobus, bubalis, arietibus, hircis. Quocirca animalia cornuta carent ſuperiore dentium ordine, quia horum materiam Deus in cornua, quæ validiora ſunt arma, transfudit, vt docet Ariſtot. libr. 2. de Hiſtor. animal. cap. 1. Sic pariter prædicator dentibus ſuis mordeat hæreticos, vſurarios, ceteroſque improbos; nec vllum licet potentem vereatur, ſed ei, cùm opus eſt, inſtar apri dentes oſtendat: M. Curius cum dentibus natus eſt, ideoque Dentatus cognominatus eſt, ait Plinius lib. 7. c. 16. ita dentatus ſit concionator, cùm vitia inſectatur.

Cornuta animalia ſuperiori dentium ordine carent.

M. Curius cum dentibus natus inde Dẽtatus dictus.

Sextò. Sextò, dentes omnes inhærent capiti, ab eoque omne ſuum robur accipiunt; ſic Doctores inhærent Chriſto, ab eoque omnem ſuam docendi dicendique vim hauriunt. Hinc dentes, ſi è maxilla luxentur, vel corrumpantur & putreſcant, non tantùm ſe, ſed & vicinos inficiũt, perduntque; imò ſuum fœtorem & putredinem cibo aſtricant: ſic pariter Doctores, ſi à Chriſto, Chriſtique doctrina & lege diſcedant, incidunt in errores & malos mores, quibus ſe & diſcipulos inficiunt & corrumpunt.

Septimò. Septimò, triplex eſt dentium ſeries. primores enim acuti ſunt, medij lati, vltimi latiores: primores cibum ſecant, ideoque tomici à Græcis vocantur, ait Celſus lib. 8 cap. 1. medij comminuunt, vltimi molunt & quaſi in tenuiſſimam farinam vertunt; vnde & molares nuncupantur: ſic Doctores nonnulli doctrinam ſacram explicando incidunt, alij magis eam explanãdo comminuunt, tertij eam planè quaſi conterendo commolunt.

Octauò. Animalia, quæ conſtipatos ſiue denſos habent dẽtes, diu viuũt. Octauò, animalia, quæ denſos & conſtipatos habent dentes longæua ſunt, diuque viuunt; quæ verò raros & laxos breuis ſunt æui & vitæ, vt docet Ariſtot. in Problem ſect. 10. num. 47. qui & cauſam addit, quòd dentes rari indicium ſint denſum eſſe os capitis, ideoque *Cerebrum*, inquit ipſe, *inualidum eſt, quia minus ſit reſpirationibus opportunum, itaque celeriter putret, vt quod ſuâ naturâ humidum ſit. Nam & cetera, quæ non mouentur neque exhalant, facilè corrumpuntur.* Dentes ergo denſi vel rari, ſymbolum & cauſa ſunt longi vel breuis æui & vitæ: ſic vbi multi ſunt prædicatores, rectè inter ſe in eadem fide & charitate connexi & conſtipati, ibi viuit, vigetque fides, pietaſque Chriſtiana: vbi verò pauci ſunt, nec inter ſe ſatis connexi, ſed in doctrina & moribus diſcordes ac ſibi inuicem aduerſi, ibi certa imminet religionis ruina & interitus.

Nonò. Nonò, & maximè, ſicut oues validæ geminos pariunt fœtus, ac ad eos alendum validos habent dentes, quibus validè herbam incidant, carpant, & maſticent, quæ ſufficiat non tantùm ipſis, ſed & gemellis ipſorum fœtibus nutriendis, ſic prædicatores egregij validâ polleant dicendi docendique vi, quâ gemellos, id eſt, plures ſpiritales filios Deo procreare, lactare, & robuſtos efficere valeant: quare in eis nullus eſt ſterilis, ſed omnes fœcundi & fertiles.

Porrò per dentes ſignificari Doctores & prædicatores, docent Caſſiodor. S. Greg. Beda, Iuſtus, Aponius, Philo, Anſelmus, ac S. Auguſt. libr. 2. de Doctrina cap. 6. Audi S. Gregorium: *Dentes benè ſancti prædicatores vocantur, quia dum ſanctam Scripturam exponendo minoribus fratribus elucidant, quaſi panem paruulis, tamquam matres filiis, commaſticant, quo infirmi ad fortiora conualeſcant. Hi nimirum benè ſicut grex tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro, eſſe dicuntur, quia dum ſe à peccatis omnibus in Baptiſmo ablutos eſſe recordantur, libenter onera mundi deponunt, vt ad cæleſtia conſequenda & prædicanda quò liberiùs, eò faciliùs gradiantur. De quibus ſubditur: Omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter illas. Gemellos fœtus omnes ſancti prædicatores habent; quia dum in duobus præceptis charitatis ceteros homines ſupereminent, geminam dilectionem prædicant, & in ea duos populos Iudaicum & Gentilem gignere non* A *ceſſant. Inter quos nullus eſt ſterilis, quia profectò prædicator non eſt dicendus, ſi filios ſpiritales gignere contemnit.* Huc accedit Greg. Nyſſen. homil. 7. qui notat in dentibus hiſce myſticis, id eſt, in prædicatoribus requiri: Primò, vt ſint tonſi, hoc eſt, nudati pondere terreno. Secundò, vt lauacro cõſcientiæ ſint puri & nitidi. Tertiò, vt ſemper per profectum aſcendant. Quartò, vt in nullo genere virtutis & exercitio ſint ſteriles, ſed in quolibet fœcundi & fertiles. gemellos verò, quos parere ij debent, dicit eſſe animæ impatibilitatem, & vitæ corporalis honeſtatem. Hæc Nyſſenus.

Gemelli fœtus Charitas Dei & proximi. Porrò per gemellos fœtus Charitatem Dei & proximi accipiunt Beda, Caſſiodor. S. Gregor. S. Auguſtin. in pſal. 3. vtrumque enim auditoribus ingenerare debent boni prædicatores. Secundò, Theodoretus accipit Contemplationem & B Actionem: nam ſi illa præcedit, hæc alacrior & robuſtior illius veſtigiis inſiſtit. *Actio & contemplatio.* Tertiò, alij appoſitè per gemellum partum accipiunt Exemplum vitæ & Doctrinam verbi: prædicator enim alios parit filios Chriſto per ſanctitatem vitæ, alios per vim dicendi. *Exemplum & Doctrina.* Ita S. Auguſtin. in pſal. 3. Tres Anonymi apud Theodor. ac S. Bernard. ſerm. 63 inter paruos: *Præcedit, inquit, Exemplum, Doctrina ſequitur eius germanus frater, ſicut agnus gemellus vnus comitatur vel præcurrit matrem, alter eandem ſequitur.* Quartò Richard. de S. Victor. per dentes accipiens diſcretionem, geminum eius fœtum ſiue fructum aſſignat, quòd per eam homo tam aduerſo, quàm proſpero ſtatu benè vti nouit, & ex vtroque proficit; item quòd & intùs cogitationes regat, & foris opus prudenter diſponat. *Proſperitas & aduerſitas.*

Moraliter. Moraliter notent hîc prædicatores, ſe gemel- C los debere parere Chriſto, nec eſſe ſteriles; quare non ſtudeant elegantiæ, ſed ſpiritui & affectui excitando, vt planctum moueant, non plauſum; ne audiant maledictionem à Deo Ioachim regi intentatam. Ierem. 22. 30. *Scribe virum iſtum ſterilem, virum, qui in diebus ſuis non proſperabitur.* Rurſum ſicut dentes primi, qui tomici dicuntur, vtile à noxio reſecant; ſic reſecet & concionator, vt ſciat quid hoc illoque loco & tempore, coram talibus dicere, vel tacere expediat, quod Apoſtolus vocat ὀρθοτομεῖν, id eſt, rectè ſcindere, vel ſecare verbum veritatis: *Sollicitè, inquit, cura teipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem, rectè tradentem* (Græcè ὀρθοτομοῦντα) *verbum veritatis.* 2. Timoth 2. vide ibi dicta.

D

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Dentes animæ ſanctæ ſunt meditatio & conſideratio. Dentes animæ ſanctæ ſunt meditatio, conſideratio, & conſultatio, qua rem, quam agere deſtinat, priùs maturè conſiderat, maſticat, ruminat, & circumſpicit; tum ne quid in ea mali vel periculi lateat; tum vt modos eam prudenter & feliciter exequendi, ac remoras auertendi excogitet. Rurſum, ſicut prædicator, per concionem populo perſuadet ſtudium virtutis: ſic anima ſibi ipſi perſuadet ſtudium rei arduæ per meditationem. Meditatio ergo eſt quaſi priuata

uata concio. Meditans igitur imitetur concionatorem, vt, quod hic agit apud populum, hoc ipſe agat apud voluntatem ſuam, ſcilicet proponat ei illas rationes & motiua, quibus ſcit illam permotum iri ad rem, quam ipſi perſuadere vult, capeſſendam: eſto in ſe moleſta ſit, difficilis & ardua, vti eſt mortificatio & martyrium. Iam meditationi & conſiderationi facile eſt nouem analogias dentium, quas in primo ſenſu aſſignaui, mutato nomine Doctoris in nomen piæ meditationis, accommodare, ac præſertim, quòd ipſa inſtar dentium rem quaſi incidendo comminuat & explanet, vt quidquid in ea eſt boni vel mali cernatur. Ad hæc quòd ſicut dentes capiti inhærent; ſic meditatio & conſultatio Chriſto, Chriſtique inuocatione, ope & gratiâ nitatur oportet. Rurſum, ſicut dentes in ſe ſunt puri, candidi, omniſque ſordis expertes; ſic conſultatio omni ſiniſtro affectu & paſſione carere debet, ſolumque rectæ rationis dictamen, Deique lumen intueri. Inſuper ſicut dentes è molli gingiua prodeuntes, oſſei, durique euadunt, vt nec igne comburi queant, ſic conſultatio prudens rem è tenui debilique principio ad tantam molem tantumque robur perducit, vt nullâ vi ſuperari queat; quin & gemellos fœtus, id eſt, pulcherrimos, maximoſque fructus producat. Nihil enim in ea eſt ſterile, ac nulla cogitatio fructus expers. Ita tres Anonymi apud Theodoret. Nyſſen. hom. 7. & S. Ambroſ. ſerm. 16. in pſalm. 118. Huc accedit Richard. de S. Victor. qui per dentes accipit diſcretionem ſpirituum: *Cognoſcenda eſt*, inquit, *diſcretio ſpirituum; dum enim omnia deuota anima diiudicat & diſcutit, quaſi quibuſdam dentibus diſcretionis ea conterit, & comminuit. Hi ſunt dentes ſponſæ, qui aſſimilantur gregibus tonſarum ouium: detonſiones ſunt innocuæ cogitationes exteriora abſcindentes, ſcilicet amorem terrenorum & deſiderium habendi prudentiam ſæculi. Porrò dum diſcretio poſt innocentiam & mundanorum abiectionem, atque propriæ voluntatis mortificationem per compunctionis gratiam mundatur, atque ad ſpiritalem intelligentiam & diſcuſſionem eruditur, de lauacro aſcendere meritò perhibetur.* Geminum deinde diſcretionis fœtum, ſiue fructum aſſignat, quem paulò antè retuli.

Quocirca aptè S. Bernardus ſerm. 63. inter paruos, per dentes accipit religioſos: hi enim vacant orationi & meditationi, ac conſequenter prædicationi: quò enim quis per meditationem ardentiùs amorem virtutis & odium vitij in mente imbibit, eò efficaciùs illud ipſum per os & dentes ad populum eloquitur, illique perſuadet. Quare religioſi orationi & meditationi dediti, euadunt optimi & efficaciſſimi concionatores, vti experientia docet. Audi S. Bernard. qui primò tredecim dotes dentium ita recenſet: *Dentes candidi ſunt & fortes, carnem non habent, carent corio; nihil intra ſe pati poſſunt, non eſt dolor ſicut dolor eorum, clauſi ſunt labiis, ne videantur; indecens eſt cùm videntur, niſi ridendo; toti corpori maſticant cibum; nullum inde ſaporem habent; non facilè conſumuntur; per ordinem poſiti ſunt; ſuperiores alij & alij inferiores; & cùm inferiores moueantur, ſuperiores numquam.* Ac deinde primas quinque ex ordine; ita religioſis & monachis accommodat: *Quid enim illis candidius, qui totius immunditias ſpurcitiæ euitantes, cogitationum, ſicut actionum peccata deplorant? quid fortius illis, quibus tribulatio pro ſolatio, contumelia pro gloria, inopia pro abundantia ducitur? Iſti carnem non habent; quia in carne carnem obliti audiunt ab Apoſtolo: Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu: Corio carent: quia nitorem & diſtenſionem mundanarum ſolicitudinum non habentes, in pace in idipſum dormiunt & requieſcunt. Nihil morati intra ſe patiuntur, quia nec modicum quidem offendiculum tolerabile reputant, aut intra ſe, aut in conſcientiis ſingulorum.* Deinde mox ſequentes quinque dentium analogias proſequens, eaſdem ita religioſis adaptat: *Non eſt dolor ſicut dolor eorum; quia nihil tam horrendum & horribile eſt, ſicut murmur & diſſenſio in congregatione. Clauſi ſunt labiis ne videantur; ſic & hos materialibus vallis circumcingitur, ne ſæcularium oculis & acceſſui pateamus. Indecens eſt ſi appareant, niſi interdum fortè ad riſum: quia nihil turpius, quàm monachus per vrbes & caſtella diſcurrens, niſi cùm illa cogit, quæ operit multitudinem peccatorum. Charitas enim riſus eſt, quia hilaris eſt. Læta quidem, non tamen diſſoluta. Toti corpori maſticant cibum dentes; quia ipſi pro toto Eccleſiæ corpore, videlicet tam viuis, quàm mortuis, orare ſunt conſtituti. Nullum inde ſaporem habere debent: nullam ſibi gloriam aſſignare, ſed dicere cum Propheta: Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Non facile conſumuntur, quia quantò anноſiores tantò feruentiores, & eò rapidiùs currunt, quò viciniùs appropinquant ad palmam.* Denique tres vltimas dentium proprietates ad ordinem & ſitum eorum ſpectantes, ſic iiſdem aſſignat: *Per ordinem poſiti ſunt; vbi enim aliquid ordinatum eſt, hic non eſt, vbi cibus & potus, vigilare & dormire, laborare & quieſcere, ambulare & ſedere, & cetera omnia in numero & menſura & pondere conſtituuntur; Superiores & inferiores ſunt; quia inter nos prælati & ſubditi ſunt, & ſic ſuperiores inferioribus iunguntur, vt inferiores à ſuperioribus non diſcordent. Cùm autem moueantur inferiores, ſuperiores numquam moueri debent; quia etſi ſubditi quandoque turbentur, prælatorum eſt in mente compoſitâ perdurare. Sicut grex tonſarum* inquit: *quia benè monachi tonſis ouibus comparantur: quia reuera tonſi ſunt, quibus nec corda, nec corpora, nec aliquid mundanum in proprietate relictum eſt. Quæ aſcenderunt de lauacro. Lauacrum baptiſmus eſt, de quo aſcendit, qui ad celſitudinem vitæ perfectioris intendit. Deſcendit autem, qui ſe vitæ mancipat inhoneſtæ. Omnes gemellis fœtibus: quia & verbo pariunt & exemplo.*

Dētes ſunt religioſi ob tredecim analogias.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

CVncta hæc iam dicta præ omnibus conueniunt B. Virgini, quæ candidiſſimos habuit dentes; quia innocentiæ fuit magiſtra, ait Rupertus. Ipſa enim Doctrix fuit Apoſtolorum, ceterorumque fidelium, ideoque aſſiduè meditationi vacabat: mente ergo concipiebat duos fœtus gemellos, ſcilicet diuinitatem & humanitatem filij ſui, cuius operationes & myſteria, quæ audiebat & oculis cernebat, perpetuò mente reuoluebat & ruminabat; iuxta illud: *Maria autem conſeruabat omnia verba hæc conferens in corde ſuo.* Luc. 2. 19.

B. Virgo Doctrix Apoſtolorum.

B. Virgo prima virginitatis vexillum extulit.

Rurſum B. Virgo vitam egit religioſiſſimam A in ſumma caſtitate, paupertate, & obedientiâ. Nam ipſa mortalium prima virginitatem ſuam Deo dicauit, itaque prima virginitatis vexillum extulit, quod deinde ceteræ virgines ſecutę ſunt, vti docet S. Auguſtinus libr. de Virgin. cap. 4. & S. Bernardus ſerm. in illud Apocal. 12. *Signum magnum.* Iam paupertatem eius, & præſepe, & duo pulli columbarum & cetera multa demonſtrant: Obedientia verò ipſum coniugium, quod eam viro ſubiiciebat, cùm eſſet ipſa & ſanctitate & ſapientiâ tantò ſuperior, nec marito ad prolem, vtpote ex Spiritu ſancto concipiendam indigeret, ſed tantum ad exercitium obedientiæ. Quocirca ipſa omnes religioſos ordines, putà Carthuſianos, Præmonſtratenſes, Ciſtercienſes, Dominicanos, Franciſcanos ac Societatem IESV inſtituit, vti ex annalibus ſingulorum docet noſter Hieron. Platus lib. 1. de Bono ſtatus relig. c. B 34. ideoque religioſorum omnium, velut ſuarum prolium ipſa eſt tutelaris & patrona, vti plurimis exemplis declarauit. Quocirca B. Virgo gemellos edidit fœtus, quia ſuo exemplo & verbo docuit ſeruare tam præcepta, quàm conſilia Euangelica. ita Rupertus.

VERS. 3. *Sicut vitta coccinea labia tua: & eloquium tuum dulce.*

HEbraicè נָאוֶה *naue*, id eſt, *pulchrum*, Septuag. *Sicut funiculus coccineus* (S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 18. *reſticula coccinea*. Aquila *è cocco*) *labia tua; & eloquium tuum decorum*. Hebr. חוּט *chut*, & filum, & funiculum, & vittam ſignificat. C Vnde Vatablus vertit: *Labia tua ſimilia ſunt filo coccineo.* Per vittam ergo ſimul intellige filum quod vittam inferiùs circa collum ſtringit, illique adſtringit.

Rectè naturæ ordine à laude oculorum ad laudem capillorum, inde dentium, mox oris & labiorum deſcendit. Vittæ comparat os & labia ſponſæ, vt indicet illa non nimis prominere & extare, ſed modicâ & decenti rotunditate arcuata, quaſi filo vel funiculo coccineo, id eſt, rubeo circinata, vt decorè dentes claudant. Hæc enim tria ſunt, quæ labia commendant: primò, ſitus, ſi non ſint oblõga, craſſa, extantia, aut hiantia, ſed gracilia, rotunda & ſibi inuicem decore compacta inſtar vittæ: ſecundò, color, ſi non ſint nigra, vel lutea, aut pallida, ſed coccinea, id eſt, vermiculantia & ſanguineo quodam rubore cũ D dignitate ſuffuſa, qualia à poëtis vocantur purpurea & roſea: hæc enim virginalem pudorem & decorem repræſentant: tertiò, clauſura, ſi inſtar vittæ, ne diffluat, funiculo colligata ſint & conſtricta, ne quo hiatu dentes pateant.

Tria labiorum ornamenta.

Notat ſilentium ſimul & gratiam in loquendo, q. d. Sponſa labia habet clauſa, & ſilentij eſt amans, at vbi labia aperit, mirâ id facit gratiâ: quare ſiue labia claudat, ſiue aperiat, illa exhibet pulcherrima: *&*, id eſt, idcircò, *eloquium eius eſt dulce*, Hebr. *decorum*, quia miram in dicendo habet venuſtatem, ordinem, diſcretionem, gratiã, vt ſemper ſeruet τὸ πρέπον, quod Cicero, imò S. Auguſt. magnoperè in oratore commendat. Hoc enim ſermoni & venuſtatem, & pondus, & dignitatem, maieſtatemque conciliat.

Alluſio ad funiculum coccineum Rahab.

Alludit ad funiculum coccineum, quem Rahab hoſpita, recipiens exploratores à Ioſue ſubmiſſos in vrbem Iericho, ex feneſtra ſuſpendit, vt eo ſigno Hebræi vaſtantes vrbem, domum eius illæſam ſeruarent. Ioſue 2. 18. Ita Theodor. Philo, & Iuſtus. Vnde R. Salomon cenſet labia ſponſæ comparari funiculo coccineo, vt eo ſignificetur illa eſſe fidelia in promiſſis, vt id, quod promittit, certò præſtet, ſicut ſecuritatem, quam Rahab & exploratores ſibi reciprocè promiſerunt, eamque filo coccineo ſignificarunt, vtrimque exactè ſeruauerunt.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

Vitta eſt prædicator.

PEr labia æquè ac per dentes (vtriſque enim formatur vox & ſermo) notantur Doctores & prędicatores Eccleſiæ, inquit Caſſiod. S. Gregor. Beda, Aponius, Iuſtus, Philo Carpath. & Anſelm. quorum ſermo debet eſſe inſtar vittæ: Primò, vt ſit tenuis, planus & facilis, non verborum elegantiâ, fuco & pompâ ſuffartus. Secundò, colligatus, connexus, & conſtrictus, vt non temerè, quidquid in buccam venerit, effutiat, quòd Deum vel proximum offendat, ſed tantùm dicat, quæ antea prudenter mente quaſi Deo grata; & hominibus vtilia hîc & nunc fore, præmeditatus eſt, rectoque ordine diſpoſuit & connexuit; quæ verò tacenda ſunt, ſubticeat. Tertiò, ſicut vitta concinna eſt & elegans, & affabrè contexta: ſic ſermo concionatoris aptam habeat texturam, concinnus ſit, ſuauis, & gratus, vt mulceat, teneatque auditores, nec diſcedere permittat, ait Theodor. ſed inſtar retis & vittæ reticulatæ homines, ceu piſces ad ſe trahat, ac è mari concupiſcentiæ auulſos Chriſto adſtringat. Quartò, labiorum ſermo ſimilis ſit vittæ coccineæ, quæ ſanguinei eſt coloris, hoc eſt, tinctus ſit ſanguine Chriſti, quem concionator quotidie in Miſſæ ſacrificio haurit, vt cum Paulo non ſe, ſed Chriſtum crucifixum prædicet. Ita Theodoret. Nyſſen. S. Thom. Caſſiodor. Beda, Anſelm. & S. Ambroſius in pſal. 117. ſer. 18. verſ. 4. qui ait: *Sicut reſticula coccinea labia tua, quia in cocco ſpecies ignis, & crucis dominicæ ſanguis irrutilat: Coccinea labia Domini, quæ paſſionem propriam loquebantur.*

Primò. *Secundò.* *Tertiò.* *Quartò.*

Audi Theodoretum, qui cenſens alludi ad funiculum Rahab, vt dixi, ſic ait: *Signum hoc ſponſus in ore ſponſæ, tamquam in feneſtra collocatum intuetur dicens: ſicut funiculus coccineus labia tua: ac ſi dicat: Duxit colorem ex ſanguine meo os tuum, & verba profert veritatis, quibus tamquam funiculo quodam capiuntur auditores, & vinciuntur: nam eloquium tuum eos demulcet & retinet, nec diſcedere permittit, ſed labiis tuis cogit inſeruire.*

Hic accedit Aponius, qui prædicatores vittæ coccineæ aſſimilari cenſet, *quia*, inquit, *quod prædicant, teſtimonio martyrum confirmant*, vt qui legi, quæ ſibi obedientibus vitam æternam repromittit, non credit, teſtimonio martyrum qui pro ea ſanguinem fudêre, credat; ſicque eo quaſi vittâ incredulos conſtringunt.

Bur-

A Rurſum, ſermo ſit inſtar vittæ coccineæ, id eſt, rubeat, imò ardeat charitate, vt non niſi Dei & proximi amorem ſpiret & exhalet, vt quidquid loquitur ore, ex corde charitatis prodeat. Ita S. Gregor. Caſſiod. Beda. Audi S. Gregorium: *Iidem prædicatores labia Eccleſiæ dicuntur, quia nimirum per eos populis præcepta vitæ loquitur, qui benè ſicut vittæ dicuntur, quia dum fluxus cogitationes in cordibus hominum ſuis prædicationibus reſtringunt, quaſi ſparſos crines ne immoderatè diffluant, reprimunt. Sed quid eſt, quòd non tantùm vittæ, ſed coccineæ comparantur, niſi quia per coccum flamma charitatis intelligitur, quâ illi ardent & per alios accenduntur? Per quos eloquium ſanctæ Eccleſiæ dulcoratur: quia dum, quæ dicunt, faciunt, prædicationes ſuas hominibus quaſi ſapidas eſcas apponunt.*

Coccus eſt charitas.

Quocirca prædicator diſſidentes & diſcordes inter ſe & cum Deo mutuo amore vnire, & inſtar vittæ conſtringere ſatagat Hoc enim vnum eſt è primis prædicatoris officiis: Ita Nyſſenus, B hom. 7. qui cum Septuag. legens, *funiculus coccineus labia tua*, ſic explicat: *Funiculo ſignificatur concordia & charitas, vt ea tota in funiculo ſit vna & eadem catena ex diuerſis filis contexta: per coccinum autem ad ſanguinem Chriſti, per quem redempti ſumus reſpicitur; quatenus illa confeſſionem habeat in ore eius, qui nos ſuo ſanguine redemit.*

Diſcordes vnire vnū è primis cōcionatoris muneribus.

Rurſum tres Anonymi apud Theodor. funiculo cenſent notari menſuram ſermonis: hunc enim ſuâ prudentiæ menſurâ metiendum eſſe, ſicut funiculo rerum longitudinem dimetimur, quod ſi fiat, eloquium erit dulce & decorum. Ex aduerſo Pſellus funiculo, id eſt, ſilentio os claudendum aſſerit: *Per funiculum*, inquit, *ſilentij dotem accipe: per eloquium verò decorum, diuinam prædicationem, ac ſi dicatur: Tu gratiâ taciturnitatis ſic excellis, vt nihil ſuperfluum, nihil abſurdum excidat è labiis tuis: ſi quid enim aliquando vis loqui, quæ ad fidei promulgationem doctrinamq́; pertinent, loqueris.*

Et eloquium tuum dulce.

MEritò, ait Richar. de S. Victore, *deuotæ animæ dulce eſt eloquium & delectat, gratum eſt & ædificat, quia procedit ex charitate, & profluit ex fonte gratiæ, guſtat enim quoniam ſuauis eſt Dominus: vnde dulcedinem, quam experitur, refundit, & plenitudinem, quâ fruitur, eructat; quia repletum eſt cor ſpiritualibus deliciis, eructat foris verbum bonum dulcedinis, conſolationis, inſtructionis, admonitionis. Cordis promptuaria plena ſunt his diuitiis, eructantia ex hoc dono gratiæ in illud, ex hac meditatione ſpirituali in illam.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

LAbia animæ ſanctæ ſunt inſtar vittæ coccineæ, cùm ardentem ad Deum effundunt orationem. Vitta ergo coccinea eſt oratio: Primò, quia inſtar cocci rubet & ardet, tum ſanguine Chriſti, per cuius merita exaudire ſe poſtulat; tum amore & deſiderio rei, quam petit, conſequendæ: Oratio enim ex intimo corde, cordiſque affectu manare debet, ac ex corde in os & labia erumpere.

Vitta eſt oratio. *Primò.*

Secùdò, ſicut vitta caput tegit, ornat, & ſtringit; ſic oratio mentem ornat & protegit, eamque & à cogitationibus terrenis reſtringit, ac Deo & Chriſto aſtringit, vt orans per labia videatur quaſi oſculari Deum, eumque ſtringere, ac quaſi ligare & cogere, vt præſtet id, quod ipſe poſtulat. Deus enim paſcitur & oblectatur deuotione, humilitate, amore, & efficaci ardore orantium, gaudet ſtringi quaſi & cogi. *Vis hæc illi grata eſt*, ait Tertul. de Orat. Vnde ipſi eorum eloquium eſt dulce, gratum, atque pulchrum.

Secundò.

Tertiò, ſicut vitta coccinea ſub collo aſtringitur funiculo coccineo, ſic oratio aſtringitur charitate, vt nil petat, niſi quod charitas Dei, vel animæ propriæ, aut proximorum poſtulat. Charitas enim eſt quaſi funiculus conſtringens & vniens ſibi, tùm ceteras omnes virtutes, tùm ceteros homines, ipſumque Deum. Hinc Chald. vertit: *Et labia ſacerdotis magni deprecabantur in oratione in die propitiationis coram Domino, & verba eius auertebant peccata Iſrael, quæ ſimilia erant vittæ coccineæ, & dealbabant ea, ſicut lanam mundam.*

Tertiò.

Labia ergo animæ ſanctæ, quæ ſponſa eſt Chriſti, ſiue cum Deo, ſiue cum proximis ſermocinantis, ſint coccinea, id eſt, rubea & corallina, putà charitate plena, vt non tam ipſi, quàm amor in eis, ipſaque charitas per os earum loqui videatur.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

C

De Chriſto & B. Virgine.

IN *labiis tuis*, ait Rupert. *confeſſio & pulchritudo eſt, in labiis tuis ſanctitas & magnificentia eſt. Illa Deo fuit muta, tu autem magnificaſti Dominum mente ardentiſſimâ, voce ſuauiſſimâ, & hæc eſt vitta coccinea; quia charitas eſt ignea; qua benè cum eo ligata ſic Deo adhæſiſti, vt vnus cum eo ſpiritus ſis. Hinc eloquium tuum dulce, quia videlicet ex abundantia cordis os loquitur, & dulcedinem, quæ abundat interiùs, ſapit ſermo, qui redundat exteriùs.*

Deinde funiculum Rahab myſticè explicans, & B. Virgini adaptans iſta ſubiungit: *Ecce Rahab meretrix dulcis eloquij tui vittam coccineam, ſiue funiculum coccineum, in feneſtra ſua ligauit, ſignum ſuæ fidei, quòd nuntios Ioſue ſiue Ieſu ſuſceperit, atque ſaluauerit;* D *dum Eccleſia quondam peccatrix & idololatriæ meretricio ſordida, dulce eloquium tuum, quo magnificauit anima tua Dominum, pignus ſuæ ſalutis iugiter perſonat, & omnem doctrinam Euangelicam, in qua ipſos Apoſtolos tua ſine dubio labia confirmauerunt, integrâ ſemper fide prædicat. Et de omni quidem animâ quæcumque diuerſa ſentientes ad vnitatem ſua prædicatione conſtringit, vt idipſum dicant omnes, & hoc agit in charitate & fide non fictâ; verum eſt dicere, quia labia eius ſicut vitta coccinea: ſed in iſta gratiâ ceteris omnibus es incomparabilis poſt me dilectum tuum, cui ſpecialiter Spiritus in pſalmo dicit: diffuſa eſt gratia in labiis tuis.*

Denique labia B. Virginis ita ex S. Epiphanio depingit Nicephor. libr. 2. Hiſtor. cap. 23. *Labia florida & verborum ſuauitate plena.* Et paulò antè: *Erat omnibus in rebus honeſta, grauis, pauca admodum,*

Labia Deiparæ qualia.

dùm, eáq; neceſſaria loquens, ad audiendum facilis, & A *per quàm affabilis, honorem ſuum & venerationem omnibus exhibens,* &c. *decenti dicendi libertate aduerſus homines omnes vſa eſt: ſine riſu, ſine perturbatione, & ſine ira maximè.*

VERS. 3. *Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ abſque eo, quod intrinſecus latet.*

PRo *fragmen* Hebr. eſt פלח *pelach*, id eſt, diuiſio, pars, fruſtum, fragmen. Quare minùs rectè Aben Ezra (& antiqua Rabbinorum interpretatio Hiſpanica, ait Sanchez) non fragmē, ſed florem mali punici, qui ſummè rubet, & pulcherrimus ruboris cyclus videtur, interpretatur: B quia ipſe pro *pelach*, legit פרח *perach*, id eſt, flos.

Malū punicum vnde dicatur. Malum punicum eſt granatum. Dicitur punicum, quòd à Pœnis, id eſt, Carthagine ſit allatum. Granatum, à granorum, quibus refertum eſt, multitudine; vel quod in regno Granatenſi abundet. Vnde Plinius lib. 13. c. 19. *Circa Carthaginem*, ait, *punicum malum cognomine ſibi vendicat* (Africa,) *Aliqui granatum appellant*. Modum quo malogranata rubicunda fiant, tradit Caſſius Dion. l. 10. c. 33.

Pro *genæ* Hebr. eſt. רקה *racka*, quod Luyſius, Vatabl. Genebr. & alij vertunt, *tempora*, eo, quod delicata ſunt & tenuia. Radix enim רקק *racac*, ſignificat *attenuari*. Verùm meliùs Noſter, Septuag. Symmach. & alij vertunt *genæ*; hæ enim molles ſunt, tenues & delicatæ. Hæ primò rotundæ ſunt, ſecundò tument, tertiò rubent. C

Sicut fragmen mali punici.

Fragmen eſt cortex: cur? SEptuag. ὡς λέπυρον, id eſt, *ſicut cortex mali punici*. Et ſic legunt nonnulli Codices Vulgatæ, vt Complut. ſicque omnes legunt cap. 6. 6. Vnde liquet genas non tam granis, quàm cortici mali punici cōparari. Dicit tamen fragmen; tum quia pars vna mali punici rubet, alia verò viret: genæ autem rubent dumtaxat, non virent; tum quia fragmen præter colorem, odorem quoque ſuauem granorum intùs latentium exhalat, ait Rupertus, tum quia pro *genæ*, Hebr. & Septuag. habent, *gena* in ſingulari; vna autem gena non niſi fragmini, id eſt, dimidio pomi punici comparari poteſt; aut potiùs fragmen vocatur ipſe cortex, quia à pulpa diuiſus & quaſi diffractus D eſt; ſic fragmen nucum eſt ipſe earum cortex: hic enim frangendus eſt, vt nucleus ſub eo latens carpi comedique poſſit. Simili modo Iob 41. 15. in Hebræo פלח תחתית *pelach tachtit*, id eſt, *fragmen inferius* vocatur lapis molaris inferior, qui meta dicitur, eò quòd à lapide ſuperiori, qui catillus dicitur, ſit diuiſus, & quaſi diffractus. Quocirca Philo Carpath. hoc loco legit: *Sicut mali corium malum tuum, propter id quod in te latet.* Hinc *genæ* Græcè dicuntur μῆλα, id eſt, *poma*, quòd pomis punicis ſint ſimiles, ait Nyſſen. quia mali orbiculati inſtar exuberant, ait Pollux.

Abſque eo quod intrinſecus latet.

MAior enim eſt pudor & pudicitia interna, quam inde prodiens rubor & pudor genarum externus. Simile de oculis dixit verſ. 1. Vide ibi dicta. Sicut enim oculorum, ſic & genarum decor, vigorque manat à corde & à mente.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

GEnæ inſtar fragminis mali punici purpureæ notant pudorem, caſtitatem, & virginitatem Eccleſiæ, tum literalem, qualis eſt in virginibus, tum myſticam, quæ conſiſtit in illibata caſtaque fide, ſpe, & charitate, qualis eſt in omnibus fidelibus, vti mox dicam ex S. Auguſtino: virgines enim Eccleſiæ decus & decorem repræſentant, ſicut genæ decorem faciei, totiuſque hominis. *Genæ purpureæ notant virginitat.* Quocirca virginitas & cælibatus in primitiua Eccleſia mirè floruit, quia Apoſtoli eam impensè fidelibus commendabant, imò pro ea tuenda martyrium ſubiêre S. Petrus, S. Paulus, S. Ioannes, S. Matthæus, S. Clemens plurimique alij Eccleſiæ primores, vti alibi dixi. Hinc & Patres penè omnes integris libris elogia virginitatis ampliſſimè ſcripſêre, vt S. Baſilius, S. Ambroſius, S. Auguſtin. S. Hieronymus, S. Athanaſius, Tertullianus, S. Cyprianus, S. Chryſoſtomus. S. Gregorius Nazianz. Genæ ergo purpureæ ſimiles malo punico, ſignificant verecundiam virginum: hæc enim illarum eſt purpura. Illis enim nullus honeſtior eſt color, quàm qui à pudore naſcitur. Ita Nazianzenus Orat. aduersùs mulieres ſe ornantes: *Vnicus*, inquit, *color in muliere amabilis eſt, nimirum rubor ille, quem pudor gignit*. Et Orat. 11. de Laudibus Gorgoniæ: *Vnus*, inquit, *ille rubor placebat, quem pudor affert, vnus candor, quem parit abſtinentia; nam pigmenta & fucos viuas tabulas* (has quidem laruas appellat, quia fucata femina laruata eſt) *ſcenicis & triuialibus relinquebat, quibuſq; probrum ac dedecus eſt erubeſcere*. Idem ſignificauit Salomon aliâ ſimilitudine turturis cap. 1. verſ. 10. dicens: *Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis*. Vide ibi dicta: Chriſtianæ enim fidei & Eccleſiæ, mirè ſemper cordi & curæ fuit caſtitas & virginitas; nam, qui caſtitatem ſeruat, ſeruat & fidē; qui autem à caſtitate deficit, facilè perdit & fidem. *Caſtitas cuſtos fidei.* Hinc illa examina virginum in Thebaide, Ægypto, Syriâ, Româ, Africâ, Græciâ, de quibus Palladius, Theodor. Caſſianus, Sophronius, & Baron. in hiſtor. Eccleſ. Audi S. Cyprianum de Habitu virginum: *flos eſt ille Eccleſiaſtici germinis, decus, atque ornamentum gratiæ ſpiritalis, læta indoles, laudis & honoris opus integrum, atque incorruptum, Dei imago reſpondens ad ſanctimoniam Domini, illuſtrior portio gregis Chriſti. Gaudet per illas, atque in illis largiter floret Eccleſiæ matris glorioſa fæcunditas, quantoque plus copioſa virginitas numero ſuo addit, gaudium matris augeſcit*. *Elogia virginum.* S. Auguſt. de S. Virgin. initio: *Chriſtus*, ait, *Virginis filius, virginum ſponſus, virginali vtero corporaliter natus, virginali con-*

connubio ſpiritaliter coniugatis. Cùm ipſa igitur vniuerſa Eccleſia virgo ſit deſponſata vni viro Chriſto, ſicut dicit Apoſtolus; quanto digna ſunt honore membra eius, quæ hoc cuſtodiunt etiam in ipſa carne, quod tota cuſtodit in fide, quæ imitatur matrem viri & Domini ſui? nam Eccleſia quoque & virgo & mater eſt. Cuius enim integritati conſulimus, ſi virgo non eſt? aut cuius proles alloquimur, ſi mater non eſt? Maria corporaliter caput huius corporis peperit, Eccleſia ſpiritaliter membra illius capitis parit. In vtraque virginitas fœcunditatem non impedit, in vtraque fœcunditas virginitatem non adimit. Proinde cùm Eccleſia vniuerſa ſit ſancta & corpore & ſpiritu, nec tamen vniuerſa ſit corpore virgo ſed ſpiritu, quanto ſanctior eſt in his membris vbi virgo eſt & corpore & ſpiritu? Idem libr. 2. de Ciuit. cap. 26. docet Romanos virginem Deam, putà Veſtam ſuppliciter adoraſſe. S. Baſilius de Laude Virgin. hæc ei aſſignat Encomia: *Virgo, Chriſti vas animatum. Virgo, caſtitatis imago, virginitas ſupra naturæ legem, virginitas hominem Deo ſimillimum facit; virginitas vitam noſtram de corruptione ad gloriam colligit.*

Audi Nazianzenum in carmine de Laude virginit. vbi ſparſim hæc ei dat elogia:

Virginitatis amor mentes ad ſidera tollit.
Virginitas res eſt omni mirabilis æuo.
—Virginitas magni pars inclyta Chriſti.
Virginitas (Danielis*) ſaluos potuit ſopire leones.*
—Virginitas decoratur coniuge Chriſto.
Prima Trias Virgo.
—Virgo eſt Angelus alter.

Idem in præceptis ad Virg. virgo inter homines eſt id, quod

Margaris in ſaxis, atque inter ſidera cæli
Lucifer, in ſyluis frondoſæ ramus oliuæ,
Lilium in herboſis campis, auibuſq; columba.

Idem in Carm. de Beatitud.

Felix virgineus chorus eſt, qui carne repulſa,
Non procul à ſummo Numine purus abeſt.

Porrò pudor hic virginum exterior in genis prodit ex pudicitia & puritate interiori, quæ latet in anima, & hoc ſignificat, τὸ *abſque eo quod intrinſecùs latet.* Pro quo Septuag. vertunt: *Extra taciturnitatem tui* vel *tuam.* Alij: *intra velum tuum.* Vnde vertunt: *Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ intra velum tuum*; Symmach. *tectæ operimento.* Nam virgines, vt pudorem ſuum tueantur, velo genas & faciem obtegunt; vnde velum hoc virginitatis murum & vallum vocat Tertull. lib. de Velandis virginibus cap. 15. *Vera virginitas,* inquit, *confugit ad velamen capitis, quaſi ad galeam, quaſi ad clypeum, qui bonum ſuum protegat aduersùs ictus tentationum, aduersùs iacula ſcandalorum, aduersùs ſuſpiciones, & ſuſurros, & æmulationem, ipſum quoque liuorem.* Et cap. 16. *Indue,* ait, *armaturam pudoris; circumduc vallum verecundiæ murum ſexui tuo ſtrue, qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.* Hinc & Eccleſ. cap. 26. 19. *Gratia ſuper gratiam,* inquit, *mulier ſancta & pudorata.* Rurſum, virginibus loco veli & valli ſunt clauſtra monaſteriorum, quæ ſi exactè ſeruentur, eas ab omni tentatione & periculo caſtitatis immunes præſtant, vt ſemotæ ab hominibus inſtar angelorum, cum Deo & Chriſto ſponſo ſuo aſſiduè conuerſentur in omni quiete, ſanctitate, & gaudio, vt videantur degere in paradiſo. In clauſtro ergo abſcondita latet, ſed Deo & an-

Velũ, vallum virginitatis.

A gelis patet virginum pietas, ſanctitas, oratio, charitas, virtus & vita cæleſtis: ſicut ſub fragmine, id eſt, cortice mali punici latet abſcondita granorum eius vinoſa ſuauitas & copioſa denſitas. Denique B. Virginem genas velaſſe docet Niceph. lib. 2. Hiſt. cap. 23. vbi ex S. Epiphanio ita veſtes B. Virginis deſcribit: *Veſtimentis coloris natiui contenta fuit, id quod etiamnum ſanctum capitis eius velamen oſtendit, & vt paucis dicam, in rebus eius omnibus multa diuinitùs inerat gratia.* Ita de verecundia, virginitate, & cælibatu hunc locum exponunt, Iuſtus Orgelit. *Illi,* ait, *in facie Eccleſiæ decorem efficiunt, qui comitante verecundiâ caſtitatem obſeruant.* Et Aponius, qui virgines comparat Chriſto, qui c. 2. vocatur malum, idque, vt ipſe interpretatur, punicum: *Quaſi malum punicum,* inquit, *inter ſyluas, ſic dilectus meus inter filios. Quæ arbor profert ex ſe pomum*
B *& viſione pulcherrimum, & ſapore dulciſſimum, & ſatis commodam languentibus medicinam: quia qui pro hominum ſalute per virginem mundo oſtenſus eſt, integritatis ac caſtimoniæ flores toto orbe ſparſit. Cuius pulchritudinis partem, id eſt, fragmen, virginitatem & continentiam oſtendit habere, in quibus Eccleſiæ facies intacti ſanguinis conſeruati pulcherrima demonſtratur.* Et Philo Carpath. *Per malum punicum,* inquit, *ipſa Eccleſia & fidelis anima deſignatur; quia vt in illo multa ſuauiora grana, ſic & in Eccleſiæ ſinu multi fideles populi in vnitate fidei continentur: dumq; multi ex his diuino ſeruitio ſeſe ceteris valentiùs aſtringunt, ac dedunt ita, vt omnia mundana contemnant, ac fugiant, voluntates ſuas abnegent & vitia ſua omnino purgent ac lauent, ſeq; deprimant, ceteros extollant; dum ſuis exemplis multos Deo alunt ac parant: hi veluti mala*
C *punica iam matura planéq; guſtui ſuauia, ſeſe proximis in ſalutarem cibum aperiunt ac potum. Plura autem atque maiora ſunt, quæ in his latent quàm quæ fidelium oculis exponuntur, ob idq; dixit: Præter id quod in te latet.*

Porrò quod Septuag. vertunt: *extra taciturnitatem tui,* vel *tuam.* Theodoretus, Nyſſenus, & Pſellus cenſent commendari ſilentium, quod ſummè virgines decet: *Geminam,* inquit Pſellus hic, *protulit laudem pulchritudinis: genis enim vultus eius à purpureo modeſtiæ decore collaudatis, animæ quoque commendat pulchritudinem, vt taceam inquiens ſilentij decus animæ tuæ.* Vide dicta verſ. 1.

Secundò, per genas ſimiles fragmini mali punici Caſſiod. S. Gregor. Philo, & Beda accipiunt
D patientes & martyres, hi enim ſuo ſanguine rubricantur inſtar corticis mali punici, ſed fracto malo interior granorum candor apparet, quia poſt mortem miraculis coruſcant. Adde multas virgines virginitatem ſanguine ſuo purpuraſſe. Sic &, S. Ambroſius lib. 3 Hexam. verſ. 13. quem audi: *Cito florent malagranata, & fructum afferre non poſſunt, niſi congruis peritorum remediis excolantur: plerumque ſuccus vaneſcit interior, & foris ſpecies eius pulchra prætenditur. Quæ non immeritò comparatur Eccleſiæ, vt habes in Canticis dictum; vt cortex mali punici genæ tuæ.* Et infrà: *floruit vitis, floruerunt mala granata: Eccleſia enim bonum fidei fulgorem confeſſioniſq; prætendit, tot martyrum ſanguine ſpecioſa, & quod ampliùs eſt, Chriſti cruore dotata, ſimul plurimos intra ſe fructus vſu iſtius pomi ſub vna munitione conſeruans, & virtutum negotia multa complectens. Sapiens enim ſpiritu celat negotia.* Vrget Beda τὸ *ſicut fragmen: quia,* inquit, *quo ampliùs illam* (Eccle-

Genæ purpureæ ſunt martyres.

ſiam) frangi contigerit, eò clariùs quot virtutum grana vnius fidei tegmine complectatur, refertur. Integro quippe adhuc malo grana videri nequeunt, ſed eodem fracto, quàm ſint innumera clareſcunt. Verum eſt illud Prudentis: *Martyrum ſemper numerus ſub omni grandine creuit.* Et illud Tertull. in fine Apologetici: *Crudelitas veſtra, illecebra eſt magis ſectæ; plures efficimur, quoties metimur à vobis: ſemen eſt ſanguis Chriſtianorum.* Nam, vt docet S. Cyprian. libr. 4. epiſt. 3. *Martyres præſtant magiſteria morum; Confeſſores initia virtutum.* Hinc S. Auguſt. explicans illud pſalm. 67. *Principes Iuda duces eorum,* hoc eſt, martyres, inquit, Iuda enim eſt confeſſio: *Martyres namque in Eccleſia ſummum locum tenent, atque apice ſanctæ dignitatis excellunt.*

Martyres multiplicat perſecutio.

Genæ ſunt prædicatores.

Tertiò, Caſſiodorus & Beda per genas accipiunt prædicatores: quia dum, inquiunt, paſſionem Chriſti annuntiant, quaſi ruborem exteriùs exhibent: cùm autem demonſtrant quanta vtilitas noſtræ redemptionis inde prouenerit, & quòd homo per paſſionem Chriſti non ſolùm iuſtificari à peccatis, ſed etiam diuinum conſortium adipiſci meruerit, quaſi candidum eſt, quod intrinſecùs latet. Malum quippe punicum, cùm frangitur, exteriùs rubor, interiùs autem candor apparet: & quoniam iſti venerabiliter agunt memoriam paſſionis Chriſti, nec erubeſcunt crucem eius, iuxta conſilium illud Apoſtoli 2. Tim. 1. 8. *Noli erubeſcere crucem Chriſti, neque me vinctum eius;* pro rubore enim verecundiæ, qui ex proprio ſanguine in genis perfunditur, ipſi perfuſi ſunt rubore redemptoris ſui. Hæc illi. Sic & S. Gregorius. Huc accedit verſio Chald. *Et rex,* inquit, *qui erat princeps eorum, plenus erat præceptis ſicut malogranatum, exceptis præpoſitis & principibus, qui accedunt ad regem, qui ſunt iuſti, in quibus non eſt quidquam mali.*

Porrò; cur ſacerdotes & prædicatores vocantur genæ Eccleſiæ, cauſam dat S. Gregorius, 13. Moral. cap. 11. dicens: *Facies quippe S. Eccleſiæ ſunt qui in locis regiminis poſiti apparent primi, vt ex eorum ſpecie ſit honor populi, etiamſi quid in corpore lateat deforme.* Vnde colligit quàm turpe ſit, ſi ipſi ſuis prauis moribus Eccleſiã dehoneſtent, quamque peccent, qui illis detrahunt & infamiam afflant. Sacerdotum ergo honor & decor, perinde ac dedecus & inhonoratio, totius Eccleſiæ eſt decus vel dedecus.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Genæ notãt primò pudorem.

PEr genas ſimiles fragmini mali punici primò ſignificatur verecundia, continentia, temperantia, grauitas & auſteritas animæ ſanctæ. Primò; quia, vt ait Nyſſen. hom. 7. ſicut cortex mali punici conſeruat & nutrit dulcedinem fructus, qui in ipſo continetur: ſic continens, auſtera, & aſpera vita cuſtos eſt bonorum temperantiæ. Sic & tres Anonymi apud Theodor. quos audi: *Cortici mali punici ſimiles ſunt genæ tuæ, vt ſeueritatis amantes atque ab omni diſſolutione remotæ, quando etiã non taces. Licet in congreſſibus mutuiſq; ſermonibus iucunditas ineſſe ſoleat: tu tamen propter tuam in illis tem-*

A *perantiam, quod profuſum ac diſſolutum eſt, reprimis.*

Secundò. Patientiã.

Secundò, S. Anſelmus accipit ſanctos, qui perſecutiones patiuntur; quia inquit, inſtar talis fragminis, quod exteriùs rubrum eſt, interiùs verò candidum, exteriùs triti ſunt multis perſecutionibus, & ſunt viles mundo, interiùs verò cogniti inueniuntur candidi; per verba illa: *abſque eo quòd intrinſecus latet,* intentio commendatur, quæ longè pulchrior eſt. Hæc Anſelmus.

Huc accedit Richard. de S. Victore, qui per genarum ruborem accipit animam, quæ erubeſcere non recuſat pro Chriſto, ſed libenter pro eo opprobria, ignominias, pauperiem, dolores & labores ſuffert, quia hæc omnia tantùm fragmẽ ſunt, exigua portio, ſi cum opprobriis & doloribus Chriſti comparentur. Chriſtus ergo fuit integrum malum punicum, quia totus in pœna rubuit, nec vnquam fuit dolor ſicut dolor eius. Tales ergo, iuxta ſanctionem Chriſti, percutienti
B vnam maxillam intrepidè porrigunt alteram. Matth. 5. 39. Illuſtre exemplum eſt in S. Sothere nobili virgine & martyre, quam mirè celebrat S. Ambroſ. lib. 3. de Virgin. *Sotheris,* inquit, *perſecutionis ætate, ſeruilibus quoque contumeliis ad faſtigium paſſionis euecta, etiam vultum ipſum; qui inter cruciatus totius corporis liber eſſe conſueuit iniuriæ, & ſpectare potiùs tormenta, quàm perpeti, carnifici dedit: & tam fortis & patiens, vt cum teneras pœnæ offerret genas, priùs carnifex cedendo deficeret, quàm martyr iniuriæ cederet. Non vultum inflexit, non ora conuertit: non gemitum, non lacrymam dedit: denique cùm cetera pœnarum genera viciſſet, gladium, quem quærebat, inuenit.* Et exhort. ad Virg. *At non Sotheris vultus*
C *ſui curam gerebat, quæ cum eſſet decora facie valde, & nobilis virgo maiorum proſapiã, conſulatus & præfecturas parentum ſacrã poſthabuit fide, & immolare iuſſa non acquieuit. Quam perſecutor immanis palmis cædi præcepit, vt tenera virgo dolori cederet aut pudori. At illa vbi audiuit hanc vocem, vultum aperuit, ſoli inuelata atque intecta martyrio, & volens iniuriæ occurrit vultum offerens, vt ibi martyrij fieret ſacrificium, vbi ſolet eſſe tentamentum pudoris. Gaudebat enim diſpendio pulchritudinis, periculum integritatis auferri. Sed illi potuerunt quidem vultum eius vulnerum vibicibus exarare; faciem tamen virtutis eius, & gratiam decoris interni nequaquam exarare potuerunt.*

Exemplum S. Sotheris.

Tertiò. pudorem de peccatis.

Tertiò, idem Richard. per genas rubras accipit erubeſcentiam de peccatis, quæ tegitur cortice humilitatis, non integro, ſed fragmine, quia etſi pœnitens eam celare conetur, per rimas tamen
D men & fragmina ſe prodit, & foras erumpit.

Quartò. eleëmoſynã ſecretam.

Denique S. Chryſoſtom. homil. 8. ex variis in Matth. locis, putat hîc notari eleëmoſynam ſecretò faciendam: *Huius,* inquit, *fidelis operis eleëmoſynæ, ſub religioſæ taciturnitatis ſilentio, Salomon Eccleſiam collaudans, olim proteſtatus eſt dicens: ſpecioſæ ſunt genæ tuæ ſicut turturis, propter taciturnitatem tuam, hanc ſcilicet taciturnitatem, de qua ait Dominus: neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua.* Malogranatum enim proprium eſt ſymbolum charitatis, cuius cortex repræſentat beneficentiam externam, pulpa granorum amorem internum. De quo inferiùs plura.

TER-

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Aponius per duas genas cenſet notari duas Marias, quæ fuere principes virginũ. Prior eſt Maria ſoror Moyſi in veteri teſtamento, altera eſt B. Virgo in nouo, quæ primæ cœperunt, inquit, ſponſæ Eccleſiæ genas mirandas efficere, integritatem ſeruando, atq; B. Virgo velut cortex nobiliſſimum fructum, putà Chriſtum intra ſe continuit. Virginitas enim eius non fuit ſterilis, ſed fœcunda, vti initio ex S. Auguſt. dixi.

Plenius Rupertus: *Fragmen mali punici, inquit, & rubet, & amplius quàm integrum malum redolet. Sic tu & ſingulariter verecunda es, & multis per bonam opinionem in bono exemplo proficies. Quid autem eſt dicere: abſque eo quòd intrinſecus latet, niſi ac ſi diceret, & illud, quod intus in conſcientia latet, amplius laudabile eſt? O verè laudabilis verecundia, vbi & intus conſcientia munda, & foris facies verecunda eſt. Nam vbi eſt aliquid, quo mens erubeſcat, non adeò laudabile eſt, ſi conſpectam faciem rubor perfundat. Igitur tua verecundia quid eſt, niſi religioſitas ſumma? Et hæc virtus ſine dubio malo punico debuit aſſimilari, quia gratioſa eſt intuentium oculis, & interdum ſuo ſilentio non minus ædificat, quàm ſermo prædicationis.* Addit Rupertùs id repræſentatum fuiſſe in veſte Pontificis, in qua mala punica mixta erant tintinnabulis. Exodi 28. *Malum quippe punicum in medio tintinnabulorum, religioſum atque operoſum eſt ſilentium, maximè ſexus feminei in ſocietate fidei vel doctrinæ prædicatorum, qualis tu præcipuè fuiſti virgo virginum in adiutorio, vel etiam regimine prædicantium Apoſtolorum, cuius etſi verba non leguntur, vel audiuntur, vbi prædicauerunt: opera tamen vel merita non ignorantur, non minora, imò maiora tinnitu prædicatorum.*

VERS. 4. *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.*

Clypei & arma è turribus olim ſuſpenſa.

SEptuaginta: *Omnia iacula potentium.* Moris enim erat olim, vt principes ex turribus clypeos & arma ſuſpenderent, tum ad ornatum, tùm ad fortitudinem. Salomon eadem depoſuit in domo ſaltus Libani. 3. Reg. 10. 16. Id. planè teſtatur Ezechiel cap. 27. vbi de Præſidiariis Tyri agens: *Perſæ, inquit, & Lydij & Lybies erant in exercitu tuo, viri bellatores tui, clypeum & galeam ſuſpenderunt in te pro ornatu tuo. Filij Aradij cum exercitu tuo erant ſuper muros tuos in circuitu tuo, ſed & Pigmæi, qui erant in turribus tuis, pharetras ſuas ſuſpenderunt in muris tuis per gyrum.* Idem fecere Gentiles, vti liquet ex illo Virgil. Æneid. 1.

Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Caici:

Et lib. 10.

Pacem orare manu, prætendere puppibus arma;

vbi idipſum docet Seruius.

Turris Dauid, quid?

TVRRIS DAVID] vel eſt arx Sion, vt vult Rupert. quam Dauid Iebuſæis eripuit, regniſque

A caput conſtituit; vel potiùs altior, pulchrior, & fortior illa Turris, quam Dauid ædificauit iuxta arcem Sion, vt illam à parte Mello, ſiue Tyropæi, æquè ac ſubiectam illi vrbem Ieruſalẽ communiret, vti ſatis indicatur. 2. Reg. 5. 9. Vnde Adrichom. in deſcript. Ieruſalem num. 170. Turris Dauid, inquit, munita & excelſa valde, quę in duarum voraginum angulo, in præruptæ rupis colle, ex quadris lapidibus ferro & plumbo indiſſolubiliter compactis, à Dauide rege cõſtructa erat, cuius ſingularis fortitudo, & egregia pulchritudo ad commendationem ſponſæ Chriſti, quæ eſt Eccleſia, producitur à Salomone, cũ dicitur: *Sicut turris Dauid collum tuum.* Eandem deinde Adrichom. in imagine Ieruſalem oculis ſpectandam exhibet iuxta portam piſcium vna

B ex parte, & ex altera iuxta ſepulchrum Dauidis & regum Iuda. Sic & Brocardus cap. 7. num. 43. Vilhelmus Tyrius lib. 9. belli ſacri c. 3. quin & illius meminiſſe videtur Eſdras lib. 2. cap. 3. 25. vbi eam vocat *turrim, quæ eminet de domo regis excelſa.* Addit Genebr. hanc eſſe turrim, de qua ait Michæas c. 4. 8. *Turris gregis nebuloſa filia Sion;* ſed quęnam ſit illa, ibidem dixi.

Huic ergo turri comparat collum ſponſæ, quia illius adinſtar erat procerum, rotundum, robuſtum, & validum. Fortè etiam turris hæc colli ſpeciem referebat; nam arci Sion ſuberat, ceu collum capiti; ciuitati verò Ieruſalem, quę filia Sion dicitur, eminebat, ceu collum ceteris membris ſibi ſubiectis: Vnde S. Ambroſius in pſ. 118. Octon. 4. verſ. 1. *Condidit turrim illam Dauid, & ſuper murorum ædificauit excelſa, vt ſubſidio pariter & decori ſit: ſubſidio, quia hoſtem præuidet & expellit: de-*

C *cori, quia non ſolum inter humilia, ſed etiam inter excelſa ſupereminet.* Quare minùs præciſè R. Salomõ, Luyſius, Sotto maior, Delrio, & alij per collum accipiunt totam corporis ſponſæ ſtaturam erectam. q. d. Sicut turris Dauid præſtat ceteris turribus; ſic tu, ô ſponſa, ceteras feminas procera & pulchra ſtatura tranſcendis.

Pro *cum propugnaculis* Hebr. eſt לְתַלְפִּיּוֹת *letalpijoth*, quòd varij variè vertunt. Primò, Septuag. & eos ſecutus Syrus, & Arabicus nomen Hebræum quaſi proprium loci retinentes, vertunt, *in Talpioth.* Septuag. ſequitur S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 4. *Talpijoth quid? Reſp. Primo.*

Secundò, R. Salomon & Aben Ezra *talpijoth* deriuantes ab אָלַף *alaph*, quod in Piel ſignificat docere, vertunt, *doctrinam & monumẽta:* eò quòd *Secundò.*

D turris illa, ceu pharus nauigantibus portum, viã tranſeuntibus in vrbem oſtenderet. Hinc Tigurin. vertit, *ad vſum dirigendi homines*: ſic enim Eccleſia indicat fidelibus iter in cælum, vti explicat Vatablus, aut quòd inſigni opere arteque conſtructa, doceret modũ turris arciſque cõſtruendæ, eiuſque ideam & formam intuentibus exhiberet, aut quòd in ea eſſent monumenta eorum, qui heroicũ quid perpetraſſent, vti teſtatur Philo legatione ad Caium.

Tertiò, Marinus in Lexico *talpijoth* deriuat à תֵּל *tel* & פִּיּוֹת *pijoth*, id eſt; *cumulus* vel *aceruus orum*, quod eſt plurale ab os oris. Significat ergo ædificia maxima ex lapidibus exciſis eo modo fabrefacta, quod vulgo Italicè dicitur, *fatti à diamanti*, id eſt, figura adamantina, quæ eſt, vt lapides quadrentur eo modo, vt in aciem & conum *Tertiò.*

deſinant, itaque ictibus tormentorum non pateant, ſed eos lateraliter eludant & reſpuant, qualia ſunt fundamentum Palatij S. Marci Venetiis, & Palatium Card. Eſtenſis Ferrariæ.

Quartò. Quartò, alij apud Pagninum *talpijoth* interpretantur lapides turris, exciſos ad ſimilitudinem oris.

Quintò. Quintò, Quinquarboreus *talpioth* dictum putat, quaſi לְתְלוֹת פִּיוֹת *lithloth pijoth*, id eſt, *ad ſuſpendendum ora*, id eſt, acies gladiorum, putà ipſos gladios, quaſi fuerint in turri emmentes vnci, ex quibus penderent gladij, iuxta id, quod ſequitur: *Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Atque hæc etiam propugnacula, vt vertit Noſter, nuncupari poſſunt.

Sextò. Genuinè. Sextò, & optimè, Noſter vertit *cum propugnaculis*, Nam & Aquila vertit εἰς ἐπάλξεις, id eſt, *in propugnacula, pinnas*, ſeu *faſtigia*. Et Symmach. vertit εἰς ὕψη, id eſt, *in altitudines*, ait Theodor. Pinnæ enim turrim muniunt, ac oris formam exhibent. Alij apud Pagnin. *talpioth*, deriuant à תֵּל *tel*, id eſt forte, eleuatū, altum & פִּיוֹת *pijoth*, id eſt, orum; quod rectè conuenit pinnis, inter quas medij hiatus, vel fiſſuræ quaſi ora interiacent. Alij per ora intelligunt duas voragines, inter quas ſita erat turris Dauid, vti dixi ex Adrichomio. Accedit Nyſſen. hom. 7. qui Hebr. *talpioth*, quod retinent Septuag. interpretatur *propugnacula*, ſiue hæc pinnæ fuerint, ſiue muri, ſiue quid aliud.

Pro *mille clypei*, vt habent Hebr. S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 4. legit *mille oſtia*, ſed videtur mendoſum habuiſſe codicem, ac legiſſe θύραι, id eſt, *oſtia*, cùm Septuag. legant θυρεοὶ, id eſt, *ſcuta*, quæ ſic dicta ſunt, quòd lata ſint & ſimilia oſtiis. Porrò clypeus inſigne eſt bellicæ fortitudinis: Vnde clypeo Agamemnonis, teſte Pauſania, inſculptus erat leo cum hoc lemmate:

Clypeus bellicæ fortitudinis inſigne.

> *Terror hic eſt hominum, quiq; hunc gerit, eſt Agamemnon.*

Pro *armatura* Hebr. eſt שִׁלְטֵי *ſcilte*, quod alibi Noſter & alij vertunt, *peltam* vel *ſcutum*. Vnde & Germanicè *ſcili* idem eſt, quod ſcutum. Quia tamen hic præceſſit clypeus, meliùs vertit Noſter *armatura*. Nam & Septua. vertunt βολίδες, id eſt, iacula, vel miſſilia: hiſce enim milites שלטו *ſcaletu*, id eſt, dominantur hoſtibus. Syrus verò vertit: *Omnes principes potentes.* A שָׁלַט *ſchalat* enim id eſt, *dominari* dicti ſunt *Sultani*, id eſt principes latè dominantes.

Sultani vnde dicti?

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

Salomon cap. 1. verſ. 10. collum ſponſæ comparauit monilibus. Vnde ibi per collum notauit obedientiam Eccleſiæ; hic verò collum comparat turri Dauid ſpecioſæ æquè ac munitæ. Quocirca hic per collum, inquit Titelman. notat Eccleſiæ inuictum robur, fortitudinem & cōſtantiam, quâ & tyrannis & hæreticis, & perſecutoribus omibus fortiſſimè reſtitit, imò omnes ſuperauit & ſubiugauit, Robur enim boum, equorum, & animalium cōſiſtit in ceruice & collo. Collum ergo ſymbolum eſt roboris, item cōfidentiæ, animoſitatis, & audaciæ, vnde illud pſal. 29. *Dominus concidet ceruices peccatorum.* Et illud Iſaiæ 3. *filiæ Sion ambulauerunt extento collo.* Et illud Horatij Epiſt. 13.

Collum roboris & audaciæ ſymbolum.

> *Indomitâ ceruice ferox.*

Et illud Ciceronis de Nat. Deorum: *Impoſuiſti in ceruicibus noſtris ſempiternum dominium.* Ita Philo Carpath, & ex eo Delrio: Collum, inquit, Eccleſiæ eſt columna fidei, quę Eccleſiam Chriſto capiti cōiungit; hæc ſimilis eſt turri Dauid, ex qua pendent plurimi clypei, & arma, quæ illam ornant & decorant, vti collum ornant torques & monilia. Hinc Apoſtolus 1. Timoth. 3. Eccleſiam vocat columnam & firmamentum veritatis: columna enim ſimilis eſt turri, imò ſubinde reuera eſt turris, quales Romæ ſunt columnæ Traiani & Antonini Imperatorū, hæ enim tam latæ ſunt, vt ſex viri vix brachiis eam amplecti valeant, atque interius concauæ ſunt, adeoque amplæ, vt per cochleam & gradus, velut in turri, ab imo in ſummum ſcandatur.

Rurſum, per collum & turrim notantur præſules, doctores, Pontifices, (qui vocantur Epiſcopi, id eſt, ſpeculatores è turribus) qui ſemper in bello ſunt pro defenſione S. Eccleſiæ pugnātes, ait Caſſiodorus, ac præſertim Pontifex Romanus Chriſti vicarius, quia ſicut collum medium eſt inter caput & membra, illa capiti connectens; atque ſicut caput per collum ſpiritus & vitam in membra influit, cibumque in ſtomachum traiicit: Sic Pontifex medius quaſi eſt inter Chriſtum & ceteros fideles, ac Chriſtus, ceu caput per Pontificem ceu collum, ſuam doctrinam, regimen, robur, & ſpiritum in fideles deriuat, illos Chriſto connectens. Hoc eſt, quod Chriſtus S. Petro eiuſque ſucceſſoribus promiſit: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam: Et tibi dabo claues regni cælorum.* Matth. 16. 18 Et: *Et rogaui pro te vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos.* Lucæ 22. 23. Hinc & S. Paulus S. Petrum, Iacobum, & Ioannem velut Apoſtolos & præſules vocat columnas Eccleſiæ. Galat. 2. 9. In iis ergo eſt *talpioth*, id eſt, vera doctrina, monumenta priſcæ fidei, ſummæ poteſtatis ſublimitas, & ſuſpenſio orum, quia ab iis fideles ceteri pendent, & hianti quaſi ore cibum animæ ſpiritalem expectant. Inuicta ergo fides Eccleſiæ nititur inuicta fide S. Petri, & ſucceſſorum eius Rom. Pontificum, qui proinde ſemper illibati in orthodoxa fide à Chriſto huculque perſtiterunt, atque omnes hæreſes Arij, Macedonij, Eutychetis, Pelagij, Priſcilliani, Lutheri, Caluini, &c. damnarunt & profligarunt, quin & tam erectâ ceruice reſtiterunt Neroni, Decio, Diocletiano, ceteriſque tyrannis, vt eam ſibi recidi maluerint, quàm fidem Chriſti non prædicare, ſed perdere aut prodere. Vnde primi Pontifices à S. Petro vſque ad S. Syluestrum, per trecentos annos penè omnes fuere martyres. Quocirca Noſter Alcazar in alluſionibus ad Apocalypſin, lib. 3. vbi totum hoc cap. 4. Cātic. explicat de laudibus Eccleſiæ Romanę antiquę, per turrim, clypeos, & propugnacula, cenſet denotari martyrum victoriam, & mini-

Collum ſunt Pontifices, cur?

miniſtrorum Euangelij admirabilem in perſecutionibus ſanctitatem. Audi S. Gregorium qui hæc de prædicatoribus accipit: Nam & Pontifices præcones ſunt Euangelij, illudque vel per ſe, vel per ſacerdotes à ſe ordinatos & miſſos, vbique prædicant & propagant: *Benè ſicut turris Dauid collum ſanctæ Eccleſiæ dicitur, quia ſancti prædicatores procul venientes hoſtes ſanctæ Eccleſiæ ſpeculantur, & fortiter reſiſtunt, ſi quid in Eccleſia lædere conantur, & liberè terrena deſpicientes, cæleſtia contemplantur. Collum ergo propter hoſtium ſpeculationem, turris verò dicuntur propter fortitudinem & propter excelſam cæleſtium gaudiorum contemplationem.* Deinde cetera ita ex ordine proſequitur: *Quæ turris rectè Dauid eſſe dicitur: quia Dauid, manu fortis, interpretatur, per quod Chriſtus ſignificatur, cuius eſt quidquid forte & excelſum operatur. De qua ſubditur: Quæ ædificata eſt cũ propugnaculis: Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Cum propugnaculis turris Dauid ædificata dicitur, quia ſancti prædicatores contrà aduerſarios homines, ſi neceſſe ſit, miraculis armantur. Contra vitia autem ſe clypeis muniunt, quia ne ſpiritalibus hoſtibus ſuccumbant, virtutibus ſeſe defendunt. In quibus omnis armatura fortium pendet: quia quiſquis hoſtium cuneis fortiter reſiſtere vult, in eis exempla videt, quibus armatus, hoſtes ſtrenuè valet ſuperare. Mille autem hic pro perfectione ponitur, quia in millenario numero omnes numeri perfecti complentur.* Sedes ergo Apoſtolica eſt quaſi pharus Eccleſiæ, vt ex ea nauigantes in hoc vitę pelago veram Eccleſiam, quę ſuos fideles ad Deum & felicitatem ducit, agnoſcãt: propugnacula eius, item clypei, & omnium armorũ panoplia, ſunt diuinæ Scripturæ, ait Theodoret. Caſſiodor. Beda & alij. Item Traditiones Apoſtolorum & ſucceſſorum, Decreta Conciliorum, Patrum teſtimonia & exempla, conſenſus omnium ſæculorum, doctrinæ puritas & ſtabilitas, ceteraque argumẽta, quæ Bellarminus & alij pro auctoritate Pontificis & notis Eccleſiæ afferunt.

Nonnulli per mille clypeos accipiunt multorum angelorum præſidium & tutelam, qui Pontificem & Eccleſiam tuentur. Item omnia diuinę defenſionis præſidia, ait Caſſiodor. Item ſanctorum exempla. Inſuper crucem Chriſti, ait Aponius. Quare ſicut collum inhæret capiti, ab eoq; omne ſuum robur haurit; ſic Prælatus & Pontifex inhæreat Chriſto, illique familiaris ſit per orationem, vt ab eo prudentiam & vires docendi, regendique hauriat. Nam, vt ait Paulus Hebr. 5. 1: *Omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur in iis, quæ ſunt ad Deũ.* Et Moyſes Deuter. 5. 5. *Ego ſequeſter & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, vt annuntiarẽ vobis verba eius, timuiſtis enim ignem, & non aſcendiſtis in montem.* Quocirca Moyſes in dubiis adibat tabernaculum, & Deum conſulebat, & ab eo, quid agendum eſſet, edocebatur.

Audi S. Gregorium 2. parte Paſtor. cap. 5. *Sit rector ſingulis compaſſione proximus, præ cunctis contemplatione ſuſpenſus: vt & per pietatis viſcera in ſe infirmitatem ceterorum transferat, & per ſpeculationis altitudinem ſemetipſum quoque inuiſibilia appetendo tranſcendat, ne aut alta petens proximorum infirmia deſpiciat, aut infirmis proximorum congruens appetere alta derelinquat.* Et cap. 6. *Sit rector bene agentibus per humilitatem ſocius, contra delinquentium vitia per zelum*

A *iuſtitiæ erectus, vt & bonis in nullo ſe præferat, & cum prauorum culpa exigit, poteſtatem protinus ſui prioratus agnoſcat; quatenus & honore ſuppreſſo æqualem ſe ſubditis benè viuentibus deputet, & erga peruerſos iura rectitudinis exercere non formidet.* Ita per collum & turrim Dauid præſules & doctores Eccleſiæ intelligunt Caſſiodor. S. Gregor. Nyſſen. Philo, Pſellus, Beda, Aponius, Anſelmus, & Richardus de S. Victore. Hinc & Chald. vertit. *Et qui princeps ſcholæ, qui erat magiſter tuus fortis in iuſtitia, & magiſter operum bonorum, ſicut Dauid rex Iſrael, & per verbum oris eius ædificatum eſt ſæculum & in doctrina legis, in qua laborabat, confidebat populus domus Iſrael, & vincebat in bello, quaſi eſſent tenentes manibus ſuis omnia genera armorum fortium.*

Porrò Nyſſenus exemplum dat S. Paulum: *Tale collum,* inquit, *erat Paulus, qui portauit quidem* B *nomen Domini, factus Domino vas electionis, & ei à Deo accuratè adaptatum fuit caput, vt & quæcumque diceret, non amplius eſſet ipſe loquens, ſed caput eius loqueretur, prout indicauit Corinthiis, Chriſtum eſſe qui in ſe loquebatur, & qui Spiritu verbum dirigebat veritatis. Ita diuinis illis eloquiis omnino dulces fiebant fauces, vt qui per ſe totum nutriret corpus diuinis illis documentis.*

Symbolicè Iuſtus Orgelitan. & S. Gregorius, homil. 15. in Ezech. per turrim Dauid accipiunt S. Scripturam, ex qua petitur armorum panoplia ad debellandos omnes errores & prauos mores. *Symbolicè*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

C Collum myſticum animæ ſanctæ eſt oratio. Ita Theodor. & tres Anonymi apud Theodoretum, idque appoſitè. Primò, quia ſicut collum erigitur in altum, ſic oratio mentem à terra ſuſtollit ad Deum in cælum. In ea ergo eſt *talpioth,* id eſt, ſuſpenſio oris & mentis, ſiue animi ſublimitas & eleuatio in Deum. *Collum animæ eſt oratio. Primò.*

Secundò, ſicut per collum ſpiritus attrahitur ad interiora refrigeranda & roboranda, ſic per orationem attrahimus ſpiritum Dei, qui æſtus concupiſcentiæ refrigerat, mẽtemque animat & corroborat. Vnde Pſaltes: *Os meum aperni, & attraxi ſpiritum,* pſalm. 118. *Secundò.*

Tertiò, ſicut turris Vrbem communit, ſic oratio animam: & ſicut turris ſuis vallatur propu- D gnaculis, clypeis & armis tam defenſiuis, quàm offenſiuis: ſic orationis propugnacula ſunt virtutes, quæ illam tuentur & hoſti vulnus infligunt, quales ſunt conſtantia & fortitudo: clypei verò ſunt, quæ hoſtis iacula illæsè excipiunt & repellunt, qualis eſt humilitas & patientia. Denique in ea omnis eſt armatura fortium, id eſt, omne armorum genus, putà omnis gratiarum & remediorum ſpecies, quas Deus orantibus ſuggerit, vt iis roborati & fortes effecti, hoſtes quoſlibet non tantùm repellant, ſed & propellant ac debellent. Quocirca Caſſianus, Climacus, Sophronius, & alij contra omnes tentationes carnis, mundi & dæmonum efficaciſſimum remedium eſſe orationem, vnanimiter & conſtanter docent. Vis exempla? accipe. Ex hac *Tertiò.* *Oratio contra tentationes efficaciſſimum remedium.*

QQ 2 ora-

orationis turri Eſther contra aſſueri potentiam & edictum: Ex hac Iudith contra Aſſyriorum ducem Holofernem, & ex hac innumeri alij; ex hac tandem Chriſtus ad durum mortis certamē armatus proceſſit. Hac muniti Machabæi numero pauci, glorioſas de innumeris hoſtium copiis victorias reportarunt, quam cùm non dicuntur præmiſiſſe, grauem ab hoſtibus plagam accepere, primùm lib. 1. cap. 6. ab Antiocho Eupatore: iterum idem cap. 8. vbi Iudas Machabæus extinctus fuit. ita Sanchez.

Collum eſt Conſtantia.

Secundò, S. Ambroſ. in pſal. 118. ſer. 4. v. 1. per collum turritum accipit animæ ſanctæ conſtantiam & celſitudinem: *Erecta*, inquit, *ad Deum ceruix, & iugo Chriſti habilis, quæ nulla in terrarum illecebras inflexione curuetur, ſicut Chriſti regalis eſt turris, cui iugum ſuum Nabuchodonoſor non poſſit imponere: condidit enim turrim illam Dauid ille manu fortis, & ſupra murorum ædificauit excelſa, vt ſubſidio pariter & decori ſit: ſubſidio, quia hoſtem præuidet & repellit; decori, quia non ſolùm inter humilia, ſed etiam inter excelſa ſupereminet. Ita tamen ſubſidio vel decori ſi habeat in ſe verbi dogmata, velut quædam phalerarum monilia, habeat etiam iacula potentium prophetarum quæ aduerſus omnem extollentem ſe altitudinem lacertis quibuſdam fidei diriguntur.* Huc accedit Theodoretus, qui per collum turritum accipit mentem, vel rationem, quæ excelſa & cæleſtia contemplatur, cuius clypei & panoplia, ſunt Prophetæ & Apoſtoli. Et clariùs tres Anonymi apud Theodoretum: *Sicut turris*, inquiunt, *Dauid eſt interior mentis tuæ, tum in actione, tum in contemplatione maximè præſtantis ratio, quæ per virtutem diuini mandatis ædificata eſt ſuper propugnacula, id eſt, ſuper aduerſarij tentationes; tollitur autem per ſcientiam in altitudinem contemplationis. Dauid enim ſignificat manu ſtrenuus, & acer viſu. Id verò quod dictum: Quæ ædificata eſt in* Talpioth: *Aquila quidem vertit: Super propugnacula. Symmachus autem in altitudine: Quapropter ſignificatur ſponſæ rationem actione quidem hoſtis conſilia ſuperare: contemplatione verò tolli ad veræ cognitionis ſublimitatem.*

Collum eſt charitas.

Tertiò, Ioannes Carmelita per collum & turrim accipit charitatem. Nam *Primò*, inquit ſicut collum excelſum eſt, ſic charitas omnium virtutum celſiſſima eſt & in Deum erectiſſima. *Secundò*, ſicut collum ſuſtinet caput, illudque mēbris connectit; ita charitas Chriſtum animæ vnit & vincit, adeò vt Chriſtus ceterarum virtutum nexibus, niſi vnius charitatis vinculo animæ non alligetur. *Tertiò*, ſicut collum habet arteriam, per quam ſpiritus in viſcera admittitur & influit, ſic charitas habet gratiam, per quam ſpiritū ex cælo haurit & attrahit. *Quartò*, ſicut collum habet fauces quibus cibus traiicitur in ſtomachum: ſic charitas myſticas pandit fauces. Nā ſemper eſurit nullumque laboris genus detrectat, ſed ardua quæque velut ignis vehemens iniecta ligna conſumit. *Quintò*, collum humeris eminet, iiſque onera baiulat; ſic charitas latos habet humeros, quibus mores difficiles proximorū, iniurias, perſecutiones, tribulationes, omniaque huius vitæ onera fortiter ſuſtentat & portat. Pari modo charitas ſimilis eſt turri, ſiue arci, tum ob celſitudinem, tum ob firmitatem ac robur.

Charitas turris, ſiue arx.

Nam qui hanc incolunt arcem, vim quandam planè diuinam adipiſcuntur, quâ fiunt inuictiſſimi, vt de ſe Paulus ingenuè fatetur, dum ait, nec morte nec vitâ, nec id genus aliis acerrimis hoſtibus ſe à charitate Dei poſſe diuelli. Propugnacula ſunt conſilia Euangelica, quæ ab iis vigilantiſſimè obſeruantur, qui charitatis arcem tutam eſſe cupiunt. Quippe obedientiæ, caſtitatis, paupertatiſque, & aliorum conſiliorum cultores turrim Dauidicam Apoſtolicis veſtigiis inſiſtentes, optimè cuſtodiūt, & ex his velut propugnaculis, hoſtem ſæpiſſimè ſauciant, ſeque reddunt formidabiles.

Charitatis clypei humilitas, & patientia.

Clypei charitatis ſunt humilitas & patientia, quibus omnia aduerſa excipit & repellit: hæ enim ex charitate pendent & quaſi prodeunt: *Omnis armatura fortium*, eſt ceterarum virtutum acies, quæ ex charitate manantes hominē efficiunt fortem & inuictum, vt omnia ſuperet & tranſcendat, ac ad beatam æternitatem victor triumphatorque conſcendat. Pro *omnis armatura*, Hebr. eſt *omnia ſcuta fortium*: q. d. Patientia multiplex & varia, quę ſimilis eſt ſcutis, eſt inſtar omnis armaturæ, quâ omnium hoſtium tela excipimus, ipſoſque ſuperamus. Denique in charitate eſt *talpioth*, id eſt, *cumulus orium*, quia ipſa amorem ſuum in tria velut ora partitur, ſcilicet in amorem Dei, amorem proximi, & amorem ſui ipſius.

Collum eſt humilitas, & obedientia.

Quartò, Rupertus, & Giſlerius per collum turritum accipiunt humilitatem & obediētiam, quæ *Primò* adeò ſublimis eſt & excelſa, vt omnibus ſit conſpicua, omniumque oculos ad ſe rapiat. *Secundò*, inſtar colli & turris vndique rotūda eſt, id eſt, perfecta, continua & perſeuerās vſque ad mortem. *Tertiò*, pariter recta eſt per rectitudinem ſanctæ intētionis. *Quartò*, propugnacula obedientiæ ſunt humilitas, manſuetudo, & fides, qua quis credit ſe Deo obedire cùm obedit ſuperiori, atque per eum à Deo regi & dirigi. Deus enim dixit: *Qui vos audit, me audit.* Luc. 10. 16. *Quintò*, clypei & arma obedientiæ ſunt inuicta; nam obediens vincit omnes difficultates, tētationes, ſcrupulos, diffidentias, quia ſecurè & lætè in obedientia iuſſuque ſuperioris ſui, velut Dei interpretis conquieſcit. *Sextò*, dicitur turris Dauid, id eſt, Chriſti, quia ſummam Chriſti obedientiam refert & imitatur: *Chriſtus enim factus eſt obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis.* Philip. 2. *Septimò*, obediens eſt in *Talpioth*, id eſt, in ſuſpenſione oris, quia totus pendet ab ore ſui rectoris; quare licèt cæcus videatur vt talpa, reuera tamen oculatus eſt, vt aquila.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Collum Eccleſiæ eſt B. Virgo.

Beata Virgo ab Eccleſia in litaniis Lauretanis vocatur & inuocatur *Turris Dauidica*. Eadem vocatur collum in corpore myſtico Eccleſiæ. Illius enim caput eſt Chriſtus, collum B. Virgo, membra ceteri fideles. *Collum*, inquit Hailgrinus, *eſt eminentia ſublimitatis eius, & eſt ſicut turris Dauid, hoc eſt, à Chriſto vero Dauid fabricata, vt peccatoribus eſſet refugium & munimen. Propugnacula huius turris ſunt virtutes gratiæ, & prærogatiuæ, quibus peccatores protegit & inimicum expugnat.*

Plu-

Cur? Plures cauſas & analogias colli, & B.Virginis accumulat noſter P.Pinellus de Laude B.Virginis c.16.num.8.Virgo ſanctiſſima,inquit,in corpore Eccleſiæ collum dicitur,non tantùm, quia vt loco,ita & dignitate Chriſto capiti eſt proxima, & reliquis membris eminet, illaque capiti nectit;ſed etiam,quia omnis vis ſenſitiua, atque motiua è capite ad corpus per collum transfunditur, & ita Dei miſericordia per Virginem ad nos deriuatur:& melius quàm per collum,quod vim trahendi minimè habet, ſed ſolùm eſt via eorum, quæ per ipſum mittuntur; cùm tamen Deipara ſuis meritis & precibus Dei miſericordiam nobis impetret,& ad nos attrahat. Et quẽadmodum, ſi quid à membris ad caput tranſmittitur, id per collum tranſmitti debet; ita & nos per Virginis manus mundiſſimas nos ipſos Chriſto offeramus, dicentes illi cum S. Bernardo: *Per te acceſſum habeamus ad filium,ô benedicta inuentrix gratiæ,genitrix vitæ,mater ſalutis, vt per te ſuſcipiat nos, qui per te datus eſt nobis;* imò collum eſt via reſpirationis, quâ animalis vita conſeruatur; eſt via, quâ cibus nutritioni & augmentationi animalis neceſſarius tranſmittitur:in collo eſt guttur ex præcipuis ad loquendum inſtrumentis:de collo monilia & pretioſa quæque ſuſpenduntur: matris collum filij ob timorem ſiue ob beneuolentiam apprehendunt; quæ omnia myſticè Virgini optimè congruere perſpicuum eſt.

Quocirca S. Bernardinus Senenſis tomo 1. concl.61.art.2.c.10.*Plenitudo*,inquit, *gratiæ fuit in Chriſto,ſicut in capite influente: In Maria vero, ſicut in collo transfundente*. Et Germanus in ſerm.de Zona B.Virginis: *Si tu*, inquit, *nos deſerueris, quidnam de nobis fiet, ô ſanctiſſima Deipara, ſpiritus & vita Chriſtianorum? quomodo enim corpus noſtrum vitalis ſignum operationis habet reſpirationem; ita etiam ſanctiſſimum tuum nomen. Virgo beatiſſima; quod in ore ſeruorum tuorum verſatur aſſiduè in omni tempore, loco, & modo, vitæ, lætitiæ, & auxilij non ſolùm eſt ſignum; ſed ea etiam procurat & conciliat*. Et S.Bernard.ſer.3. in vigilia natiuit.Domini: *Nihil*,ait,*nos Deus voluit habere,quod per manus Mariæ non tranſiret*.Idem ſerm. de Aquæductu dat cauſam, quia ſcilicet ſic voluit Deus matrem honorari: *Altiùs*,inquit,*intuemini, quanto deuotionis affectu à nobis eam voluit honorari,qui totius boni plenitudinem poſuit in Maria, vt proinde ſi quid ſpei in nobis eſt,ſi quid gratiæ,ſi quid ſalutis ab ea nouerimus redundare, quæ aſcendit delicijs affluens*.Et infrà: *Totis omnibus Mariam hanc veneremur; quia ſic eſt voluntas eius,qui totum nos habere voluit per Mariam*.

Porrò Rupertus per turrim accipit humilitatem B. Virginis: hæc enim illam exaltauit inſtar turris pertingentis ad cælum & Deum, vt fieret mater Dei: *Tuum collum*,inquit, *nequaquam extentum fuit,ſed eſt ſicut turris Dauid, id eſt,ſicut humilitas Dauid per quam ille coram Deo fortis,& contra homines ſtetit inexpugnabilis: Ipſe enim quaſi tenerrimus ligni vermiculus, qui & cùm eſſet rex vnctus dixit ad Saul,cùm eum ille perſequeretur: Quem perſequeris rex Iſrael, quem perſequeris? Carnem mortuam & pulicem vnum. Turris iſta ædificata eſt cum propugnaculis,& mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium, id eſt, hanc eius tantam humilitatem ceteræ virtutes conſecutæ ſunt,maximeq; fortitudo & ſapientia: Dauid ſedens in cathedra ſapientiſſimus eſt, quaſi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu vno*. Et poſt nonnulla: *Adde illud,quod maximum eſt, quia Verbi,cuius myſterium conſecuta eſt,vt caneret humilitas patris tui Dauid, Verbi, inquam, eiuſdem ſubſtantiam concepit,& incarnatam peperit humilitas tua, ô filia Dauid*.

Porrò Aponius per turrim Dauid accipit Chriſtum;per propugnacula,exempla virtutum, quæ Chriſtus in vita edidit; per mille clypeos & omnem armaturam fortium, crucem Chriſti: *Nemo enim*,inquit, *eſt fortis,niſi is,qui pro ſcuto crucis Dominicæ tutus, mentis affectu protectus incedit*.

VERS. 5. *Duo vbera tua ſicut duo hinnuli capreæ gemelli,qui paſcuntur in liliis.*

VERS. 6. *Donec aſpiret dies,& inclinentur vmbræ. Vadam ad montem myrrhæ,& ad collem thuris.*

DVO VBERA TVA SICVT DVO HINNVLI CAPREÆ GEMELLI QVI PASCVNTVR IN LILIIS(id eſt inter lilia,quæ in campis naſcũtur, quale eſt lilium conuallium,de quo,ca.2.verſ 1.) DONEC ASPIRET DIES,ET INCLINENTVR VMBRÆ] Pro *in liliis* Symmach. vertit, *in floribus*. Hinnuli enim, ſiue capreoli petulci & coniſcãtes in candenti liliis campo floribus paſcuntur.

Incorruptæ, inquit Hortulanus, *beneq; habitæ puellæ vberum pulchritudinem & laudes, in his maximè conſiſtere affirmant acuti formarum ſpectatores: nimirum quòd parua ſint,rotunda, ſolida,nec diffluentia ſed contracta,comparia, nitida & ſucculenta. Atque ex his omnibus notis hoc loco ſponſæ laudantur vbera, per eorum aſſimilationem ad gemellos capreæ hinnulos, electa carpentes paſcua. Hinnuli namque capreæ ſua paritate placent: præſertim quum ſe colligunt, & in orbem contracti erumpere velle videntur, & exilire, Placent & inde plurimùm, quam non macilenti ſunt, ſtrigoſi aut lutulenti,ſed nitidi & ſucculenti. Tales verò ſunt, qui in pratis floridis, minimeq; paludoſis inter lilia ibidem creſcentia ſua carpunt paſcua, Placent denique in gemellis, quòd vno partu editi compares ſunt, & quàm ſimillimi.*

Adde hinnulos ſuauis eſſe coloris, æquè ac odoris,præſertim dum paſcuntur inter lilia odorata,ac ſua ſpecie,munditie, agilitate & ſubſultu feſtiuos,amabiles, & gratioſos apparere, qualia pariter ſunt vbera ſponſæ. Inſuper Noſter Delrio, Sanchez & Luyſius parabolam hanc, quæ primâ fronte remota & inconcinna videtur, ita decorè concinnant, vt vbera ſponſæ comparentur capitibus hinnulorum, quæ liliis eminent. Hæc enim capita ſua paruitate; rotunditate, & candore ſimilia ſunt vberibus.Ora autem eorum modica & ſubrubentia referunt papillam vberum. Non minùs concinnè Romæ vir religioſus & ſolers, hanc adaptationem mihi ſuggeſſit, ſcilicet vberibus ſponſæ hic comparari non tam capita hinnulorum,quàm partem dorſi poſteriorem; hæc enim rotundè arcuatur & eminet inſtar vberum, cùm hinnuli demiſſo capite paſcuntur inter lilia; lilia enim caput eorum tegunt & abſcondunt dorſo eminente, vt

Quomodo vbera aptè comparentur hinnulis.

ſenſus ſit. q. d. Duo vbera tua, ô ſponſa, ſunt candida, modica, rotunda, turgida, & ſpecioſa inſtar hinnulorum duorum, qui cum inter lilia paſcuntur, caputque ad germina demittunt, ſola parte poſteriore prominent & extant: hæc enim eorũ pars pariter candida eſt modica, rotunda, turgida, & ſpecioſa. A

Denique nonnulli apud Titelman. cenſent eſſe hypallagen, ac per eam non tam vbera ſponſæ comparari hinnulis, quàm vberibus capreæ quæ ſugunt hinnuli. Sic ergo verba eſſe exponenda & adaptanda. q. d. Duo vbera tua ſunt ſicut duo vbera capreæ lactantia duos hinnulos gemellos, qui paſcuntur in liliis, vbera enim capreæ, æquè ac ſponſæ ſunt ſucculenta & lacte diſtenta. Vel hoc modo: Duo vbera tua ſunt, ac ſi duo hinnuli gemelli capreæ vnius duobus lactentur vberibus, qui etiam paſcantur in liliis. B Atque ita per duos hinnulos intelligunt duos populos; ſcilicet Iudæos & Gentiles, qui ambo quaſi vnius capreæ, id eſt, Eccleſiæ gemelli, eodẽ fonte Baptiſmatis regenerati, eiuſdem vberibus lactantur, vti intelligunt S. Gregorius, Philo, Aponius, Iuſtus, & Anſelmus. Hebræi enim in loquendo ſimplices ſunt & conciſi, ac nonnulla ſubaudienda & adaptanda auditori relinquunt. Sic verſ. 1. dixit: *Capilli tui ſicut greges caprarum;* id eſt, capilli tui ſimiles ſunt capillis gregum caprarum: & verſ. 1. *dentes tui ſicut greges tonſarum* id eſt, dentes tui tales ſunt, quales habent greges tonſarum. Simili planè modo hic exponas: *Duo vbera tua ſicut duo hinnuli capreæ gemelli,* id eſt, Duo vbera tua ſunt talia, qualia in caprea habent & ſugunt duo hinnuli eius gemelli. Aptiſſimè enim C vbera ſponſæ comparantur vberibus capreæ lactantis hinnulos: nam hinnuli ipſi non habent vbera neque lactant, ſed lactantur. Sicut ergo caprea lactat hinnulos, ſic Eccleſia lactat Iudæos & Gentes.

Duo vbera Synagogæ, Moyſes & Aaron.

Porrò Rabbini per duo vbera & hinnulos gemellos intelligunt Moyſem & fratrem eius Aaronem, qui Iſraelem lactarunt, & rexerunt. Vnde Chald. vertit: *Duo ſaluatores tui, qui te ſaluaturi ſunt; ſimiles ſunt Moyſi & Aaron filiis Iochabed, qui comparati ſunt duobus hinnulis gemellis capreæ, & paſcebant populum Iſrael per merita ſua, quadraginta annis in deſerto manna, & auibus pinguibus, & aqua putei Miriam.*

R. Salomon verò per duo vbera accipit duas tabulas Decalogi, à Deo datas Moyſi ad docendum populum.

Denique Noſter Alcazar in alluſion. ad Apocalypſin libr. 3. primos huius capitis verſus ita ad literæ ſuperficiem explicat, verſ. 1. in oculis, eorumdem velandi cãdorem, caſtitatemque commendat; in crinibus, quòd ſint benè promiſſi: verſ. 2. in dentibus, alacritatem & auiditatem mandendi: verſ. 3. in labiis Suadam, id eſt, gratiam perſuadendi inibi ſeſſitantem; in malis verecundiam: verſ. 4. in torquato collo, erecta obedientiæ trophæa: verſ. 5. in vberibus, inceſſabilem alendi vim. D

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Vbera, fœcunditas & beneficentia Eccleſiæ.

Vbera notant fœcunditatem, vim lactandi, & beneficentiam Eccleſiæ, vti dixi cap. 1. verſ. 1. feminę enim vbera non dant lac, niſi poſt partum. Notat ergo Eccleſiam Spiritu Dei prægnantem, multos parere & lactare filios Chriſto. Porrò ſicut per collum Pontifices, ſic per vbera collo ſubiecta, denotat ſacerdotes & diaconos, inquit Hortolanus, Pontificibus ſubditos. Sacerdotes enim lactant populum, miſſas celebrando, Euchariſtiam diſtribuendo, confeſſiones excipiendo, inſtruendo, & hortando ad omne bonum. Diaconi pariter lactant plebem duplici vbere, bonorum ſcilicet temporalium, & ſpiritualium. Diaconi enim ab Apoſtolis ordinati ſunt, Actor. 6. vt præeſſent diſtributioni eleëmoſynarum, ac Apoſtolis, & ſacerdotibus ſubſeruirent. Hinc Romana Eccleſia olim diſtributa erat in varias diaconias, quibus ſingulis præerant diaconi ſinguli, qui pauperibus ſuæ diaconiæ eleëmoſynas diſtribuebant, vt patet ex epiſtolis pluribus S. Gregorij. Rurſum diaconi abſente ſacerdote baptizant, Euchariſtiam miniſtrant, & prædicant verbum Dei, vti fecit S. Stephanus & S. Vincentius. Idque ſtatuit Concilium Nicænum cap. 14. & Vaſenſe 2. ca. 2. & S. Gregor. lib 4. epiſt. 88. Diaconis pariter ex officio competit ſolennis recitatio vel decantatio Euangelij, oratio cùm Pontifice, cura pacis & ſilentij in Eccleſia, vt ait S. Clemens li. 2. Conſtit. cap. 61.

Diaconorũ officia.

Diaconi ſunt hinnuli, cur?

Hi ergo ſimiles ſunt hinnulis, qui paſcuntur inter lilia, quia ætate & virtute florentes, puritate & caſtitate præeminent, & inter virgines, ſanctoſque degunt, quorum virtutibus & exemplis paſcuntur. Vnde diaconatui ex inſtitutione Apoſtolorum annexa eſt continentia & cælibatus, vti docet Concilium Carthagin. 2. cap. 2. & S. Leo epiſt. 95. Vide dicta Actor. 6. 1. Quocirca diaconi olim in Eccleſia & vita, & doctrina, & martyrio fuêre illuſtriſſimi, nec ceſſere Pontificibus. Tales fuere S. Stephanus, S. Laurentius, S. Vincentius, S. Siſinnius, S. Cyriacus, S. Largus, S. Smaragdus, aliique plurimi, qui quaſi angeli cæleſti conuerſatione & feruore toti Eccleſiæ præfulſerunt, plurimoſque ad Chriſti fidem conuerterunt, in eaque fouerunt & aluerunt. Vbera igitur Eccleſiæ hinnulis gemellis ſimilia ſunt diaconi, cùm de ſe humiliter ſentiant, ait Hortolanus, ſeque in arctum contrahant, omnium miniſtri & alumni, nullo luxu diffluentes, collecti & quaſi in orbem contracti, actuoſi tamen, & ad beneficentiam oppido quàm propenſi, ceu cæleſtium caprearum filij, ſuâ paruitate & beneficentiæ ſtudio placent plurimùm. Pura præterea, & omnis puritatis exemplis florentia ſacræ Scripturæ prata, ac ſuperſubſtantialem meam eſcam (Euchariſtiam) ſummâ cum munditiâ depaſcentes, cæleſti replentur ſucco: pareſque cùm ſint fide, ac moribus, & inter ſe quàm ſimillimi, (quippe quorum ſit cor vnum

&

& anima vna) gemelli videntur, & vno fidei partu editi. Aſpectu iucundi ſunt, ſciti & gratioſi: propter geminum munus ſuum, pro duobus pulcherrimis vberibus tibi dati. Hæc itaq; ſunt formoſiſſima tua vbera, parua, rotunda, contracta, parilia, nitida, & quibus tuos alumnos, abundè alis, ſucculenta, atque omnibus numeris abſoluta: idque *donec aſpiret dies* beatæ æternitatis, *& inclinentur vmbræ* huius mortalitatis: nam vſque ad finem mundi durabit hic Hierarchicus ſacerdotum, & diaconorum ordo.

Duo vbera vetus & nouum teſtamentum. Huc accedunt multi Patres, qui per duo vbera accipiunt vetus & nouum teſtamentum: hiſce enim legendis, citandis, & explicandis vacant, ac fideles paſcunt ſacerdotes & diaconi: fideles, inquam, gemellos, id eſt, Iudæos, & Gentiles. Ita Aponius, Philo, Iuſtus Orgelit. & Anſelmus, ac S. Greg. 24. Moral. c. 10.

Porrò S. Gregorius hoc loco, pluresque alij omnia hæc corporis membra hucuſque recitata, attribuunt Eccleſiæ doctoribus, & prædicatoribus, ſed ob diuerſas rationes & reſpectus, ſcilicet, vt iidem dicantur oculi Eccleſiæ, quia occulta vident: dentes, quia improbos corripiunt, & caſtigationis dente confectos in corpus Eccleſiæ ingerunt: collum, quia vitalem gratiæ ſpiritum, & ſpiritales cibos reliquo corpori ſubminiſtrant: vbera, quia lac patuulis in Christo exhibent.

Verumtamen meliùs alij iſta in varios Eccleſiæ ordines, ſtatus & gradus diſtribuunt: omnes enim hi faciunt decus, & complementum, Eccleſiæ: vnde omnes hic deſcribere voluit Spiritus ſanctus. Per capillos ergo repræſentātur religioſi, per dentes doctores, per labia coccinea prædicatores, & martyres, per genas virgines, per collum Pontifices, per vbera ſacerdotes & diaconi, vt dixi. Igitur per vbera notari doctores (quales in populo ſunt ſacerdotes & diaconi) cenſent Caſſiod. S. Gregor. Nyſſenus Theodoret. Philo, Beda, Aponius, Anſelmus. Hi enim lacte doctrinæ paſcunt populum. Vnde inſtar capreæ acutiſſimè vident, inquit Nyſſenus & Theodoret. & ad alta conſcendunt, ac ſicut hinnuli magis ramos fruticum, quàm herbam terræ, id eſt, magis diuinas Scripturas, quàm humanas ſcientias depaſcuntur, inquit Aponius: ſuntque gemelli, quia concordes in doctrina & prædicatione, ait S. Gregorius.

Symbolicè. Symbolicè Pſellus: Duo vbera, inquit, ſunt ſanguis & aqua, quæ ex latere Chriſti in cruce profluxerunt, ex quibus animæ fidelium alimoniam & ſalutem hauriunt.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Duo vbera eſt duplex charitas. DVo vbera animæ ſanctæ ſunt gemina charitas, Dei ſcilicet, & proximi: hiſce enim & ſe & alios lactat & paſcit. Ita Philo Carpath. Talis fuit S. Paulus, qui flagrans zelo Dei, & ſalutis animarum omnibus vbera quaſi materna exhibuit. Vnde Galatis ſcribens ait cap. 4. *Filioli mei, quos iterùm parturio donec Chriſtus formetur in vobis.* Et Corinthiis epiſt. 1. c. 3. verſ. 1. *Tamquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam. Nondum enim poteratis.* Quocirca S. Ambroſ. ſer. 68. Paulum nuncupat Eccleſiæ nutritorem, & eius Epiſtolas Eccleſiæ vbera, atque huius rei ſymbolo aſſerit, caput eius à ceruice reciſum pro ſanguine lac fudiſſe, quod etiam teſtatur S. Chryſoſtom. Orat. in Princip. Apoſtol. ſed Audi S. Ambroſ. *Quid enim mirum ſi abundat lacte nutritor Eccleſiæ?* &c. *cuius Epiſtolæ tamquam vbera Eccleſiarũ populos enutriunt ad ſalutem.*

Et duplex eleemoſyna. Rurſum, duo vbera charitatis ſunt eleëmoſyna temporalis, quæ nutrit corpus, & ſpiritualis, quæ paſcit animam. Audi Richard. de S. Victore: *Hæc vbera lacte replentur charitatis, quo ianiores & teneriores reficiunt, & quaſi matres lactant & alunt. Non habet hæc vbera anima adhuc carnalis, donec creſcat in gratia, & ſanguinem carnalitatis conuertat in lac deuotionis. Cùm verò in gratia creuerit & pietatem conceperit; tunc mater fit, lactat teneros, conſolatur deſolatos; contumeliis pulſata, vel iniuriis affecta, patientiæ & compaſſionis lac fundit, non ſanguinem carnalis commotionis. Quia enim pietatis lacte repleta eſt, dulcedinem exhibet, quam accepit, magis miſeriis ſe lædentis compatitur, quàm iniuria moueatur.*

Subdit deinde carnales & imperfectos, dum iniuria afficiuntur, moueri ad iram & vindictam; perfectos ad miſericordiam; quia hi habēt vbera charitatis, quibus illi carent: *Si vbera haberet, tactus, id eſt, iniuria pulſatus, lac funderet.* De tali dicitur cap. 8. 8. *Soror noſtra paruula eſt, & vbera non habet.* Poſt nonnulla ſubiicit Richard. *Duo hinnuli ſunt actiui & contemplatiui, qui vtrique ad lac gratiæ currere non ceſſant, & hoc deſiderant, & ad perfectum ſemper tendunt, & ſuperna petunt: ſemper ſe nouos, ſemper incipientes, & inſufficientes reputant quia ad anteriora ſe extendunt.* Et mox: *Apud ſe paruuli ſemper ſunt, id eſt, humiles, & ideo lac gratiæ quærunt, ad hoc tendunt, hoc fugiunt: vnde quia ad hoc lac indeſinenter currunt, hoc percipiunt, & hoc reficiuntur; ac ita dulcedine huius replentur, vt eius abundantia aliorum inopiam ſupplere ſufficiat.* Et poſt nonnulla: *Hi autem paſcuntur inter lilia: Per lilia, quæ nitent & odorem habent munditiam bene viuentium & odorem virtutum accipimus: Inter quæ paſcuntur hi gemelli, quia in munditia bonorum, & bono odore conuerſantium delectantur.*

Vide S. Bernardum ſerm. 10. in Cantic. vbi docet hæc vbera charitatis lacte à Deo repleri in oratione, & crebra meditatione.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo ſuis vberibus lactauit hinnulum diuinum, id eſt, Chriſtum, qui gemellus eſt, ob geminam naturam diuinam, & humanam. Vnde mulier illa in Euāg. exclamabat Lucæ 11. 27. *Beatus venter, qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti.* Eadem enim eſt materia, ex qua formatur proles in vtero, & quâ deinde in lac conuersâ alitur, vt docet Ariſtot. l. 4. de Generat. anim. cap. 8. Quare, cùm B. Virgo ſupra naturam ex Spiritu ſancto

ſancto conceperit & pepererit Chriſtum, ſequitur, illam eiuſdem virtute in vberibus lac accepiſſe, quo Chriſtum paſceret. Vnde Eccleſia in feſto circumc. canit: *Sola virgo lactabat vbere de cælo pleno.* Virgines enim naturaliter lac habere, & dare nequeunt.

Porrò infans, qualis fuit Chriſtus, & candore & ſtatura & gratia ſimilis eſt hinnulo: vbera verò Virginis comparantur hinnulo., quia Chriſtus ſugens vbera matris, prius eadem lacte & gratia replebat; vnde ipſe lactens, potiùs erat lactans matrem.

Rurſum Rupertus per duo vbera accipit virginitatem & fœcunditatem B. Virginis, vtraque enim lactat paſcitque Eccleſiam inter lilia puritatis & caſtitatis. Addit deinde ſeptem ornamēta angelica B. Virginis hucuſque recenſita, ſcilicet oculos columbinos, capillos caprarum, dentes tonſarum, labia vittæ coccineæ, genas puniceas, collum turris Dauidicæ, vbera hinnulorum, opponi ſeptem deformitatibus diabolicis, quibus fœdantur filiæ huius ſæculi, quæ ſunt altitudo oculorum, criſpatio capillorum, voracitas dētium, incontinentia labiorum, irreuerentia genarum, colli erectio nimia, confractionis vberum frequens iniuria, hæc ſcilicet ſunt ſeptem dæmonia, quæ à Magdalena expulit Chriſtus, Lucæ 8. 2.

Septem Virginis dotes ſeptem vitiis aduerſa.

Inſuper Richardus de S. Victore: *B. Virgo,* inquit, *habet duo vbera geminæ dilectionis, lac fundentia, quia reus impetrat veniam & iuſtus gratiam. Quæ vbera ſunt ſicut duo hinnuli capreæ; hinnulos hos intelligere poſſumus Angelos, & hominum animas ad regnum iam tranſlatas; qui benè hinnuli dicuntur, quia montem cæleſtis habitationis conſcenderunt, & diuinæ contemplationis dulcedine reficiuntur, ſicut hinnuli & alta petere ſolent, & lacte nutriuntur. Hi hinnuli gemelli ſunt capreæ, id eſt, Chriſti, à quo pariter capiunt & ſugunt lac geminæ dulcedinis, diuinitatis ſcilicet & humanitatis: Caprea enim eſt Chriſtus, quia ſaliit in montibus & tranſiliit colles, & ita ſaltum dedit in vterum B. Virginis; Et de hoc in mundum, & de mundo in cælum, vbi paſcit hinnulos iſtos cæleſti lacte. Itaque cùm tam Angeli, quàm ſanctæ animæ pro peccatoribus ſoliciti ſint, & eis tam meritis, quàm interceſſione ſubueniant, credendum eſt B. Virginem tantum in hoc poſſe, quantum vtramque hanc creaturam, imò vtraq; potior iudicatur, quia vtraque per hanc reparatur, & angelorum ruina per hanc reſtaurata eſt, & humana natura reconciliata.* Et pluribus interiectis: *Hinnulorum velocitati cōparatur, quia velocius occurrit eius pietas, quàm inuocetur, & cauſas miſerorum anticipat. Hinnulis verò cōparatur, quia dulcedinem bonitatis, quam impendit, ipſa deſuper ſugit.* Denique poſt nonnulla cauſam fontemque aperit: *Sicut enim,* inquit, *vbicumque fuerit corpus, congregantur & aquilæ; ita vbicumque fuerit miſeria, tua & currit & ſuccurrit miſericordia. A Deo pietate replentur vbera tua, vt alicuius miſeriæ notitia tacta, lac fundant miſericordiæ, nec poſſis miſerias ſcire, & non ſubuenire. Et quid mirum ſi miſericordia affluis, quæ ipſam miſericordiam peperiſti? Carnalia in te Chriſtus vbera ſuxit, vt per te nobis ſpiritualia flueret. Cùm enim miſericordiam lactaſti, ab eadem miſericordia vbera accepiſti.*

Donec aſpiret dies & inclinentur vmbræ.

NOnnulli cum Rabbinis, Pſello & Hortolano hæc referunt ad ſequentia: *Vadam ad montem myrrhæ,* &c. idque commodo ſenſu, q. d. Interim, dum aduesperaſcat, vadam ad mōtem myrrhæ & collem thuris, vt eorum vmbra æquè ac fragrantia me paſcam & oblectem. Hinc Chaldæus more ſuo iudaizans ſic vertit: *Et omni tempore, quo populus domus Iſrael tenebat manibus ſuis artē patrum ſuorum iuſtorum, fugiebant nocentes ſpiritus tenebricoſiores, & matutini ac meridiani dæmones de medio eorum, eò quòd maieſtas gloriæ Domini reſidebat in domo ſanctuarij, quæ ædificata eſt in monte Moriah, & omnes dæmones, & nocentes ſpiritus fugiebant ab odore incenſi aromatum.*

Verùm melius Patres omnes hanc gnomen referunt ad id, quod præceſſit. q. d. Hinnuli paſcuntur inter lilia, quamdiu durat dies vſque ad veſperam, quando cum matribus paſti domum repetant, iuxta illud Virgilij:

Ite domum ſaturæ, venit heſperus, ite capellæ.

Porrò hanc ſententiam expoſui cap. 2. v. vltimo. Quare hic iota non addam.

Vadam ad montem myrrhæ & ad collem thuris.

HEbr. *Vadam mihi.* q. d. Ibo ſolus voluptatis & animi cauſa. Id dicit ſponſus, vt ſponſæ deſiderium ſecum eundi iniiciat, illaque dicat: Volo & ego, ſponſe mi, ire tecum: tua enim voluntas & voluptas, mea quoque eſt voluntas & voluptas. Vnde Syrus vertit: *Vale,* ſcilicet ô ſponſa, ad montem myrrhę: Et Arabicus: *Vadam cū eo.* Sunt verba non ſponſæ, vt volunt nonnulli, ſed ſponſi: nam hic mox verſu ſequenti redit ad ſpōſi: nam hic mox verſu ſequenti redit ad ſponſæ laudes, quas hic obiter interrumpit inuitando eā ad montem myrrhæ & collem thuris, quem veriſimile eſt fuiſſe hortum Salomonis iuxta Ieruſalem, pulcherrimis & pretioſiſſimis myrrhæ, thuris, aliorumque aromatum fruticibus, arboribuſque ex Libano, Arabia, aliiſq; regionibus adductis conſitum, qui proinde ſaltus Libani dicebatur, de quo 3. Reg. 7. 2. Hinc montes hi vocantur aromatum c. 8. v. 14. & c. 6. 1. *Dilectus meus,* inquit, *deſcendit in hortum ſuum, ad areolam aromatum, vt paſcatur in hortis, & lilia colligat.*

Mons myrrhæ & collis thuris fuit hortus Salomonis iuxta Ieruſalem.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

LAudarat Chriſtus ſponſus Eccleſiam ſponſam ab vberum fœcunditate, id eſt, à zelo animarum, nunc ne ita illis intendat, vt ſe negligat, illam quaſi ad ſe reuocat, vt ſecum vadat ad montem myrrhæ, quæ guſtu eſt amara, id eſt, ad ſtudium mortificationis, & ad collem thuris, id eſt, ad ſtudium orationis; vt per illa ſeipſam magis purificet, ſanctificet, Deo vniat, eiuſque ſpiritu repleat, quem deinde fructuoſius in alios effundat. Hinc Hebr. מור *mor,* id eſt, *myrrha,* alludit ad montem Moriah, in quo immolatus eſt Iſaac & crucifixus eſt Chriſtus. q. d.

Myrrha eſt mortificatio, thus oratio.

Eamus

Eamus ad montem Caluariæ, qui pars eſt montis Moriah, ibíque crucem, clauos, lanceam, plagas, dolores, vulnera, iniurias, probra, quæ pro te, ô Eccleſia, ô fidelis anima mea, perpeſſus ſum, contemplemur, vt ex iis diſcas ſimilia pati pro me ſponſo tuo, teque dare ſtudio mortificationis tam actiuæ & ſpontaneæ, quàm paſſiuæ & ab aliis illatæ, iuxta hũc montem enim eſt collis thuris: crux enim & paſſio docet hominem orare, Deũq; in afflictione inuocare. Porrò quis refugiat myrrham paſſionis, quam Chriſtus ſponte amplexus eſt; anima enim, quæ ſapit, quærit Chriſtum; ac non niſi in Caluaria & cruce, hoc eſt, in myrrha mortificationis, & thure orationis eum inuenit. Docet hic ergo Chriſtus viam ad ſanctitatem eſſe mortificationem & orationem; vtramque alteri eſſe iungendam. Mortificatio enim ſine oratione eſt inſipida & horrida, oratio ſine mortificatione eſt ſterilis & infructuoſa. Mortificatio igitur fulciatur oratione, & oratio condiatur mortificatione. Mortificatio domat & iugulat concupiſcentias & paſſiones, putà cupiditatem honoris, deliciarum, opum, commoditatum? oratio verò mentem mortificatam ſuſtollit ad Deũ, ab eoque cęleſtes amores, ſenſus, & ſpiritus haurit, quamobrem mortificatio eſt, quaſi myrrha, & ſal putredinem concupiſcentiarum è carne & mente noſtra exſugens, eamque deſiccans & à corruptione conſeruans. Oratio verò eſt velut thus illam per fumum & ignem Deo adolens, offerens & ſacrificãs. Ita Caſſiodor. Beda, Aponius, Philo, Iuſtus Orgel. & alij.

Vtraque iungenda.

B

Myrrha paſſio: thus reſurrectio.

Secundò, Nyſſenus, Theodoretus & tres Anonymi apud ipſum, Pſellus, & Rupertus per montem myrrhæ accipiunt paſſionem Chriſti, per collem thuris reſurrectionem, imò Philo accipit Chriſtum ipſum paſſum, & reſurgentem. Nil enim ita ſponſam animat ad ſponſi amorem & imitationem, atque eius paſſio & reſurrectio. Porrò hæc Chriſtus ſponſæ conſideranda proponit non eminùs, ſed cominùs, vt ſcilicet mente & contemplatione adeat ipſum montem Caluariæ, ibíque quaſi præſens præſentem Chriſtum pro ſe crucifixum oculis intueatur, perinde ac ſi rem ipſam olim actam, rurſus coram ſe peragi cerneret. Hæc enim viua & efficax contemplatio Chriſti patientis & reſurgentis mirè amorem, ſpem, omnemque virtutẽ excitat: *Si enim compatimur, & conglorificabimur*, ait Paulus. Audi Pſellum: *Age tu mecum, qui cruci affixus ſum, crucifigere, vt magna item à patre gloria mecum aſſiciare. Sponte enim volo ego ſanè mortem oppetere, vt fidelibus illeus ſalutis aſpirem, & vmbras diſcutiam impietatis.* Veni ergo in montem myrrhæ, vbi ego mortalitatem exui, vt inde pergas in collem thuris, vbi ego reſurgens immortalitatem & gloriam indui. Audi & Theodoretum: *Quando adeò decora es, & amoris erga me vulnere ſanciata, pro te mortem oppetam, & myrrhæ mõtem ſponte conſcendam; ſed iterum ſurgam, & reuertar ad collem thuris: vt per myrrham mortem ſignificet, per thus autem diuinam naturam.* Et poſt nonnulla: *Vadam inquit mihi ipſi* (ſic enim habent Septuag.) *ad montem myrrhæ & ad collem thuris: vtrumque enim libens facio, nulla vi, nulla coactus neceſſitate. Nemo enim tollit animam à me, ſed ego pono eam à me ipſo, vt iterum ſumam eam.* Quærit deinde Theodoretus cur mortem vocarit montem, deitatem verò collem, cùm hæc longè maior ſit illâ? ac reſpondet, quia Deum mori *tam excelſum atque arcanum eſt, vt ab homine animo, & cogitatione nequeat comprehendi.* Cauſam dant tres Anonymi: *Mortalitatis enim*, inquiunt, *ſymbolum eſt myrrha, thus verò diuinitatis.* Corpora enim mortua condiuntur myrrha, vti conditum eſt corpus Chriſti: thura verò adolentur Deo, ad quem poſt reſurrectionem reuerſus eſt Chriſtus in cælum. Deo enim propria & eſſentialis eſt immortalitas & felicitas, ideoque illa repræſentatur per thus, quod propriè datur Deo. Vnde cùm in igne adoletur, totum per fumum euaporat, & aſcendit in cælum ad Deum. Rurſum per reſurrectionẽ à mundo agnita eſt Chriſti diuinitas, vnde illum credidit eſſe Deum, ac proinde illi quaſi Deo vero thus obtulit, ait Rupertus.

C

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Anima ſancta fit ſanctior dũ vadit ad montem myrrhæ, id eſt, cùm Chriſtum crucifixum coram contemplatur, & per mortificationem ac paſſionum pro Chriſto tolerantiam imitatur, ac ad collem thuris, id eſt, cùm orationis, deuotionis, & religionis incenſum Deo offert. Audi S. Gregorium: *Quid per montem myrrhæ, niſi fortem altitudinem mortificationis in opere, & quid per collem thuris intelligimus, niſi altam humilitatem in oratione? Ad montem ergo myrrhæ & ad collem thuris ſpõſus vadit, quia eos familiariter viſitat, quos per mortificationem vitiorum ad alta proficere, & per mundas & humiles orationes ſuauiter redolere perſpicit. His quippe virtutibus ſancta Eccleſia, vel vnaquæque anima mũdana efficitur, quia dum per voluptatum mortificationem vitiis reluctatur, & per ſanctas orationes frequenter lachrymis abluitur, ſordes lauat, vt ſponſo placeat, cui pulchra apparere conatur, cuius conatum ad effectũ ſponſus per gratiam ſuam ducit, opuſque ſuum in ſponſa benignè laudat & dicit: Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.*

Mortificationem collocat in monte, quia ardua eſt & difficilis; orationem in colle, quia facilior & ſuauior. Rurſum myrrham præponit thuri, quia mortificatio præire debet orationem, adeoque ipſa recta eſt via ad orationem ſinceram, puram, & ardentem, quæ meretur à Deo exaudiri. Denique mortificatio eſt meritum doni orationis, oratio mortificationis eſt præmium.

D

Symbolicè.

Symbolicè, S. Anſelmus per montem myrrhæ accipit chorum martyrum, per collem thuris chorum confeſſorum. Omnes enim ſancti vel martyres ſunt, vel confeſſores. Dicit verò Chriſtus: *Vadam*, cùm ſingulos gratia ſua viſitat; & ad martyrium vel virtutes confeſſore dignas excitat, idque *donec aſpiret dies* beatæ æternitatis, *& inclinentur vmbræ* mortalitatis. Nam in cælo myrrha & fel vertetur in ſaccharũ & mel: thus verò fumoſum in clarum viſionis & amoris diuini incendiũ. Ita B. Virgo ſtipata choris beatorum, cuidam S. Virgini apparuit, manu tenens

B. Hya-

B. Virgo ducit Hyacinthum Polonum in cælum ipſo ſuæ aſſumptionis die.

B. Hyacinthum Polonum, ordinis prædicatorũ, iam vita functum, cumque ducens in cælũ ſuauiter concinebat: *Ibo ad montem myrrhæ, & ad collem Libani cum B. Hyacintho*, vti refert Leander Albertus in eius vita apud Surium die 16. vel 17. Aug. Porrò ipſo feſto aſſumptionis ſuæ B. Virgo cum aſſumpſit in cælum.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo Chriſtum comitans ad crucem in montem Caluariæ, dicebat: *Vadam ad montem myrrhæ*, ac deinde videns eum reſurrexiſſe; conſcendit *collem thuris*, incenſum gratiarum actionis & iubili offerens Deo. Idem fecit per omnem deinceps vitam, aſſiduè mente contemplans, & corpore obiens mõtem Caluariæ, & Oliueti, vbi Chriſtus paſſus eſt, reſurrexit & aſcendit in cælum. Rurſum ipſa fuit viuum exemplar Apoſtolis, ceteriſque fidelibus tam mortificationis, quàm orationis continuæ.

Denique pro *thuris* Hebr. & Græcè eſt *Libani*, id eſt, thuris candidi לָבָן *laban* enim eſt albũ, cãdidum: vel thuris, quod in monte Libano naſcitur. Vnde Hugo Victorinus tom. 2. lib. de Amore ſponſi & ſponſæ legit: *Ibo mihi ad montem myrrhæ & collem Libani*, ſicque explicat: *Ibo*, ait, *mihi*. Sibi vadit, quia ſingularis amor participem ſecreti non recipit. Sibi vadit, quia non vult ſodalem itineris, qui non patitur conſortem amoris. Myrrha, quæ amara eſt ad guſtandum & corpora mortuorũ à putredine ſeruat, ſignificat mortificationem carnis. Libanus, quod nomen interpretatur candidatio, ſignificat munditiam carnis. Hæc ergo eſt via, per quam ſponſus ad ſponſam venit, mons myrrhæ & collis Libani, quia primũ per abſtinentiam concupiſcentiam carnis occidit, deinde per munditiem cordis ignorantiam mentis abſtergit.

Collis thuris quid? Reſp. Primò.

Quæres, cur dicatur *ad collem thuris*, non ad montem thuris, vti dicitur *ad montem myrrhæ?* Reſp. quoad corticẽ literæ videtur in horto Salomonis fuiſſe collis thuris vicinus monti myrrhæ; id enim verba hæc innuunt: quoad medullam verò Primò, iuxta montem myrrhæ, id eſt, Caluariæ, vbi crucifixus eſt Chriſtus, erat collis thuris, id eſt, hortus altus Ioſephi ab Arimathia, in quo ſepultus eſt Chriſtus, indeque tertio die glorioſus reſurrexerit. Hic enim hortus à loco crucifixionis Chriſti paucis paſſibus diſtat, vti teſtantur illi, qui Hieroſolymis fuerunt & viderunt. Myrrha enim Chriſti paſſionem, thus reſurrectionem denotat, vti dixi.

Secundò.

Mons Caluariæ, & mons Sion ſunt quaſi duo eiuſdem montis iuga.

Secundò, mons myrrhæ eſt mons Caluariæ cui adiacet & nonnihil ſupereminet collis thuris, id eſt, Sion, in quo Salomon ædificarat templũ; hic enim dicitur thuris, quia in eo thura, orationes, & ſacrificia offerebantur Deo. Mons enim Caluariæ & mons Sion ſunt quaſi duo colles, vel duo iuga eiuſdem montis communis.

Tertiò,

Tertiò, collis thuris eſt cœnaculum in monte Sion, vbi Chriſtus reſurgens Apoſtolis & B. Virgini apparuit; dicitur thuris, id eſt, reſurrectionis; rurſum thuris, id eſt, orationis, quia in eo orantes & ardentia ad Deum ſuſpiria emittentes Apoſtoli receperunt Spiritum ſanctum in Pentecoſte.

Myſticè.

Myſticè Theodoret. Myrrha, id eſt, paſſio, & mors Chriſti vocatur mons, thus verò, id eſt, diuinitas vocatur collis, quia magis excelſum & admirabile hominibus videtur Deum pati & mori, quàm Deum exiſtere.

Tropologicè, & anagogicè.

Tropologicè: ardua & excelſa eſt via ad montem myrrhæ, id eſt, mortificationis & martyrij, inde verò facilis eſt aſcenſus ad collem thuris, id eſt, orationis, deuotionis, & contemplationis: & anagogicè ad collem thuris, id eſt, ad cælum, vbi beati perpetuò thus gratiarum actionis, & iubilationis offerunt Deo. Martyr enim vno paſſu tantùm diſtat à cælo: mox enim vt anima è corpore exceſſit, rapitur in cælum. Vnde illud S. Auguſtin. *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre.* Facillimum ergo eſt martyri ire ad cęlum, ſed difficile ire ad martyrium: vt igitur Deus patientem & martyrem animaret ad generosè conſcendendum montem myrrhę, appoſuit ei collem hunc thuris feliciſſimum, & aſcenſu facillimum.

Exemplũ. Margareta Midleton.

Quocirca illuſtris illa apud Anglos noſtro æuo fidei Heroina, Margareta Midleton, ad atrox ſupplicium damnata, quòd ſacerdotes Catholicos hoſpitio ſuſcepiſſet, & eos prodere nollet, ad ſupplicij locum lætiſſimo vultu proceſſit dicens: *Tam breuis eſt via, quæ ad cælum ducit, tam hoc quàm alio genere mortis:* poſt paucas horas cælum & ſolum pedibus calcabo, & ex alto empyrei faſtigio exile hoc terræ punctum, omniaque terrena felix & beata deſpiciam. Quare in terram ſupina reclinata, dorſo ſuppoſitâ petrâ ingenti, & quidem acutiſſimâ, corpori autem iniectâ tabulâ onuſtâ pondere mille librarum, ſenſim preſſa & oppreſſa, armata cæleſti patientia & conſtantia, glorioſa pro Chriſto morte occubuit, & ex monte myrrhæ ad collem thuris, vti ſperandum eſt, euolauit. Illius certamen ad viuum repræſentatur in Theatro hæreticæ crudelitatis pag. 77.

Illam ergo iniecti non tabauere molares;
Quin, ait, hos totos membris imponite montes,
Spiritus innocua tranſcendet ad aſtra ruina.

Suſanna Iaponia.

Simili modo generoſa illa apud Iapones virago, nomine Suſanna, quæ pro fide intrepidè Nangaſaci occubuit anno 1626. (quo anno pariter die 20. Iulij P. Franciſcus Paciecus Prouincialis Iaponiæ cum duobus Patribus & ſex Fratribus è Societ. Iesv, pro fide glorioſum lenti ignis agonem ibidem, eadem conſideratione breuis pœnæ & æterni præmij ſe ſuoſque obarmans, obiuit) ſe, maritum, & ſocios perpetim ad conſtantiam in ſupplicijs quibuſlibet animabat hac voce: *Stemus, ô ſocij, in tormentis omnibus pro fide Chriſti magnanimi, quia breuem vitam & pœnam æterna & immenſa excipiet gloria Paradiſi.* Quocirca & durum longumque carcerem; & horrendum apud Iapones nuditatis publicæ opprobrium, & inediam, frigoraque, & eculeum, & crucem tam ſuam, quàm filiolæ ſibi annexæ triennis, & minas ſtupri, & ſeruitutem, vinculaque ſex menſium, qualia ſunt mancipiorum, ac denique gladium, mortemque pro Chriſto fortiter

titer ſuſtinuit, ac Deo gratias agendo & iubilando ſuperauit, vti teſtantur literæ Iaponicæ hoc anno Romæ typis excuſæ. Digna ſanè, quæ cum priſcis Suſannis, Luciis, Cæciliis, Agathis, Catharinis comparetur, vtpote quæ viros complures ad martyrium verbis ignitis accendit, ac exemplo ſuo, diriſſima tolerando pluſquàm virili fortitudine, præiuit,

——Tanti dux femina facti,

cuius decus & gloriam omnia ventura Iaponiæ ſæcula celebrabunt.

VERS. 7. *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.*

EX pulchritudine ſingularum partium, putà membrorum ſponſæ hactenus recenſitorũ, concludit pulchritudinem totius corporis. Verba hæc quoad primũ hemiſtichium audiuimus, cap. 1. v. 15. vbi ea explicui. Hic tantùm additur: *Et macula non eſt in te.* Hebr. מום *mum*, non tantum maculam coloris, ſiue næuum, ſed & quodlibet vitium, vt vertit Arabicus, ſiue quemlibet defectum & deformitatem ſignificat, vti oſtendi Leuit. 22. 22. Sic ſenſus eſt. q. d. Tota pulchra es, ô ſponſa, & id eſt, *quia* in te nulla eſt deformitas, ſed omnia concinna & formoſa.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Pulchritudo Eccleſiæ. Primò. TOta Eccleſia pulchra eſt: Primò, pulchritudine legis Euangelicæ, quam profitetur. Hæc enim lex eſt pulcherrima omnium, quæ vmquam fuerunt in orbe; in eaque nulla eſt macula, nulluſque defectus, imò in ea traduntur multa conſilia Euangelica, quæ ſummam ſanctitatem & perfectionem continent, vt patet Matth. 5. & ſeq.

Secundò. Secundò, pulchra eſt pulchritudine cognitionis Dei, veræ fidei, cultus, & religionis, quia colit Deum non ritu externo in holocauſtis beſtiarum, vti Synagoga Iudæorum, ſed in ſpiritu & veritate. Ioan. 4. vnde ſacrificium habet nobiliſſimum, putà Euchariſtiam, in qua quotidie Deo Patri Chriſtum crucifixum, eius vnigenitũ incruentè immolat & offert.

Tertiò. Tertiò, pulchra eſt, quia pulchras habet ceremonias, ritus, ornatus templorum, organa, concentus, &c. ac præſertim pulchra Sacramenta, inter quæ Baptiſmus animam ab omni culpa, expurgat, vt nitidiſſimam efficiat. Vnde Optatus Mileuitanus lib. 5. *Baptiſmus*, ait, *virtutum eſt vita, criminum mors, natiuitas immortalis, cæleſtis regni comparatio, innocentiæ portus, peccatorum naufragium.*

Quartò. Quartò propriè & ſubiectiuè, Eccleſia tota pulchra eſt per gratiam, & iuſtitiam inhærẽtem fidelibus iuſtis, & ſanctis, qui ſoli potiſſima & perfectiſſima Eccleſiæ membra ſunt, ideoque hic ſponſæ nomine cenſentur, vt dixi canone 17. in his enim nulla eſt macula grauioris culpæ ſiue peccati mortiferi, quod ſolum ſpõſam deformem, id eſt, Deo ingratam & exoſam reddit. Eſto enim, nemo immunis ſit à culpa veniali, hæc tamen leuior eſt, nec maculæ hoc loco nomine cenſetur: ab hac tamen quoque immunis erit in altera vita per amorẽ, gloriam, & viſionem beatificam. Vnde Beda, Nyſſenus, S. Aug. 1. Retract. c. 19. S. Hieronymus lib. 3. contra Pelag. & alij τὸ *tota pulchra es*, attribuunt Eccleſiæ in cælis triumphanti: militanti tamen eo ſenſu, quo dixi. Idem eidem aſſignant Caſſiodor. S. Gregor. Beda, Philo, Anſelm. & alij.

Quintò. Denique Eccleſia tota pulchra eſt, quia in ſingulis ſui partibus & gradibus ſpecioſa & ſancta eſt, putà in religioſis, qui quaſi capilli eius ſunt; in doctoribus, qui quaſi dentes eius ſunt; in prædicatoribus & martyribus, qui eius labia coccinea ſunt; in virginibus, qui eius genæ, ſunt; in Pontificibus, qui eius collum; in ſacerdotibus & diaconis, qui eius ſunt vbera; ac conſequenter in laicis, qui iis lactantur, vti ſuperius dixi. Ita Iuſtus, Orgelit. hoc eſt, quod huc alludens Apoſtol. ait: *Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, vt eam ſanctificaret mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid eiuſmodi, ſed vt ſit ſancta & immaculata.* Epheſ. 5. 25. vide ibi dicta.

Huc facit verſio Chaldæi: *Et in tempore, quo populus domus Iſrael faciunt voluntatem dominatoris ſæculi laudat eos in cælo excelſis, & ſic dicit; Tota pulchra es congregatio Iſrael, & macula non eſt in te*, Pulchritudo enim Eccleſiæ in eo conſiſtit, vt ſe Dei legi & voluntati conformet, hæc enim eſt iuſtiſſima & ſanctiſſima, ideoque pulcherrima.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta tota pulchra eſt per cyclademgratiæ, charitatis, omniumque virtutum, quam Deus ipſi infundit, vt eam ornet & ſpecioſam efficiat: vnde illa hoc gratiæ decore exultans ait: *Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo; quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumento iuſtitiæ circumdedit me.* Iſaiæ 91. 10. Gratia enim eſt ſummus ornatus animæ; quia eam efficit Dei amicam, filiam, ſponſam, heredem, imò diuinæ conſortem naturæ, vt ait S. Petrus epiſtol. 2. cap. 1. v. 4. Cauſam dat Theodoret. *Immaculata*, ait, *& pulchra euaſit ſponſa, quia propinqua ſponſi effecta eſt, atque ita omnes ſplendores ſuſcepit, & lucida ex ipſa luce reddita eſt.* Audi S. Greg. qui ſibi obiiciens: Nulla anima immunis eſt à peccato veniali: quomodo ergo tota eſt pulchra? reſpondet: *Dum ſancta anima à peccatis quotidianis ſe per pœnitentiam mundat, dum quotidie peccata minuta cum lachrymis abluit, & à maioribus ſe obſeruat, quamuis frequenter peccet, per aſſiduam tamen pœnitentiam munditiam ſuam aſſiduè ſeruat. Hinc enim alibi præcipitur: Semper ſint veſtimenta tua candida. Et illud: Iuſtus autem ex fide viuit. Quãuis enim mox vt peccat, à iuſtitia deuiet; tamẽ dum ſemper credit in eum, qui iuſtificat impium, & aſſiduè ſub eius fide peccata ſua deflet, per aſſiduas ablutiones iuſtitiam ſuã retinet.* Porrò S. Amb. lib. 1. de Virginibus

bus, iis ſpecialiter adaptans: *Pulchritudinem*, inquit, *quis poteſt maiorem exiſtimare decore eius, quæ amatur à rege, probatur à Iudice, dedicatur Domino, conſecratur Deo? ſemper ſponſa, ſemper innupta, vt nec amor finem habeat, nec damnum pudor. Hæc profectò vera pulchritudo eſt, cui nihil deeſt, quæ ſola meretur audire à Domino: Tota es formoſa proxima mea, & reprehenſio non eſt in te.*

Denique tres Anonymi apud Theodoretum. *Tota pulchra es, quia pulchra es*, inquiunt, *mente, & anima, & carne: Et quidem carne, quippe quæ repurgata ſis à vi & efficacia perturbationum, & ornata virtutis moribus: anima verò, vt quæ liberata ſis omni concupiſcentiæ vitio, & ſermonibus vel rationibus decorata præceptorum: mente verò, vt quæ vilibus cognationibus liberata, & ſplendenti in Spiritu ſancto per gratiam deificatione reſulgeat. Ac ob id macula non eſt in te, quæ propter perfectionem proxima mihi effecta ſis.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo tota pulchra eſt, imò omnium non tantū hominum; ſed & angelorum pulcherrima, & nulla in ea eſt macula culpæ vel pœnæ, ſiue originalis, ſiue mortalis; ſiue etiam venialis, vti tota ſentit & conſentit Eccleſia, teſte Concil. Trid. ſeſſ. 6. Canon. 22. Vnde S. Auguſtinus de Nat. & gratia cap. 36. cùm omnes homines, etiam iuſtos peccato veniali ſubiacere dixiſſet, ſubdit: *Excepta S. Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorſus, cùm de peccatis agitur, habere volo quæſtionem. Vnde enim ſcimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit eum, quem conſtat nullum habuiſſe peccatum.*

Vnde hæc verba Cantici: *Tota pulchra es, & macula non eſt in te*, B. Virgini ſoli approprìant Rupertus, Pſellus, Hugo vterque, ſcilicet Cardinalis, & de S. Victore, S. Thomas, Galatinus, & S. Ildephonſus de Laudibus B. Virginis.

VERS. 8. *Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni: coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.*

HEbræum אִתִּי *itti*, id eſt, *mecum à Libano ſponſa, mecum à Libano venies.* Verùm Noſter æquè ac Septuag. pro אִתִּי *itti*, id eſt, *mecum*, alio puncto legerunt אֲתִי *ati*, id eſt, *veni*: quamquam eodem redeat ſenſus: ſi enim legas *itti*, id eſt, *mecum à Libano ſponſa*, ſubaudias oportet, *veni*, vel venies. quod ſequitur Pro *coronaberis*. Hebr. eſt תָּשׁוּרִי *taſcuri*, quod Vatabl. & alij vertunt, *aſpicies*, q. d. Aſpicies de vertice Amana, Sanir, & Hermon ſubiectas valles & campos arboribus, floribus, herbis, fructibus virentes & vernantes; quod ſecutus Lyran. hæc refert ad Hebræos tempore Ioſue, quos ex hiſce montibus terram Chanaan ſibi promiſſam contemplatos

Variæ verſiones.

eſſe aſſerit, vt eius ingrediendæ deſiderium in ſe acuerent. Alij *taſcuri*, vertunt, *cantabis* præ voluptate & gaudio: שִׁיא *Scir* enim eſt Canticū. Alij, *ibis*, vel *incedes*. Vnde Septuag. *Tranſibis*, inquiunt, *de vertice fidei.* *Amana* enim Hebr. veritatem, & fidem ſignificat. Hinc & Syrus cum Arabico vertunt: *venies & tranſibis.* Alij *taſcuri* vertunt *dirigeris*, vel *rectificaberis*, aut *rectà euades*, à radice יָשַׁר *iaſcar*, id eſt, direxit, rectum fecit. Noſter pro *taſcuri*, per ſcin, legit *taſuri* per שׂ ſin שׂוּר: תָּשׂוּרִי *ſur* enim ſignificat dominari, regere imperare: *taſuri* ergo, id eſt, *dominaberis*, imperabis, ac vt regina *coronaberis.*

Libanus notus eſt mons maximus, Iudææ confinis; dictus Libanus vel à candore niuium, quibus abundat. לָבָן *Laban* enim ſignificat album & candidum; vel à thure, cuius ferax eſt: *Libanon* enim Hebr. ſignificat. *thus*. Vnde Philo Carpath. τὸ *Veni de Libano*, ſic explicat, q. d. Veni de thure idololatriæ, quod idolis obtuliſti, ad verum Dei in Sionis templo cultum. Amana mons eſt altiſſimus trās Iordanem iuxta Libanū, Hermon, & Sanir montes ſitus; Gloſſa tamen per Amana accipit Amanum montem, qui Ciliciam à Syria diſterminat. *Sanir* pars eſt vel appendix montis Hermon, vt patet Deuter. 3. 9. Adrichomius in deſcript. terræ ſanctæ pag. 93. nu. 83. vult Sanir eundem eſſe montem cum Seir: hic enim adiacet monti Hermon Seir dictus eſt ab accola Eſau, qui dictus eſt *ſeir*, id eſt piloſus, quia hirſutus: Sanir ergo mons celſus eſt trans Iordanem ad orientalem plagam terræ Hus ſitus, atque à ſeptentrione monti Hermon, ab Auſtro monti Galaad coniungitur: à ciuitatibus verò Capharnao, & Corozaim verſus æſtiualem ſolis ortum alicubi quatuor, alicubi ſex & pluribus milliaribus diſtat.

Amana mõs vbi ſitus.

Sanir an idem quod Seir?

Hermon mons eſt excelſus vltra Iordanem è regione vrbis Paneadis ſitus, quam ab ortu reſpicit; à meridie verò monti Seir iungitur, ac vergens verſus ſeptentrionem, quà Trachonitidem regionem circumit, prope Damaſcum Libano ſe copulat: vnde in ſacra Scriptura frequēter habemus, quòd terra filiorū Iſrael trans Iordanem ad ſolis ortum, à torrente Arnon vſque ad montem Hermon extendatur. Eſt & alius Hermon mons citra Iordanem iuxta Thabor, & tertius in tribu Aſer adeò altus, vt perpetuo niues habeat.

Hermon quid?

Igitur Libanus, Amana, Sanir, & Hermon ſunt montes ſibi vicini extra Iudæam, ſed Iudææ confines eiuſque limites, in quibus erant ſpeluncæ vaſtæ, vbi degebant leones & pardi: vnde hic dicitur: *de cubilibus leonum, & montibus pardorum*; licet Adrichomius ex Brocardo & Berdenbachio in deſcript. terræ ſanctæ pag. 186. nu. 20. ſeparatum montem cōſtituat, qui dictus ſit pardorum à pardis in eo degentibus æquè ac leonibus, ex quorum cum pardis commixtione naſcūtur leopardi: Mons Leopardorum, inquit, rotūdus & altus eſt, qui contra Aquilonem à Tripoli duabus, verſus Auſtrum à ciuitate Arcas tribus, à Libano autem vno milliario diſtat; Additque ibi oſtendi ingens in ſpelunca monumentum, quod incolæ putant eſſe ſepulchrum Ioſue, ſed veriùs videri eſſe ſepulchrum Chanaan filij Cham, filij Noë.

Mons pardorum.

PRI-

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

NOnnulli per Libanum, Amana, Sanir, & Hermon montes accipiunt Ieruſalem, & Iudæam, atque ex ea hîc euocari à Chriſto cenſent Apoſtolos & fideles, vt à Iudæis vtpote incredulis, & crudeliter inſtar leonum & pardorum in Chriſtianos ſæuientibus egrediantur ad gentes, illiſque prædicent Euangelium: ſic enim per Libanum ſignificatur Ieruſalem, Zachar. 11. Ezech. 17. 3. & alibi.

Libanus, Amana, Sanir, & Hermon montes extra Iudæam in Phœnicia ſiti.

Meliùs alij per Libanum, Amana, Sanir, & Hermon montes, vtpote extra Iudæam in Phœnicia ſitos, accipiunt Phœnices, id eſt, Gentiles. Vnde S. Athanaſ. in Synopſi S. Script. in Cātic. cenſet, hiſce montibus deſignari Eccleſiā Gentium: Gentes enim hîc euocari ab idololatria & Gentiliſmo ad fidem, & Chriſtianiſmum, vt Chriſti Eccleſiæ inſerantur, ſic & Tertullian. li. 4. contra Marcion. cap. 11. Paulò aliter Theod. qui per Libanum, id eſt, dealbationem cenſet notari vocationem Gentium, quæ infidelitate atræ, Baptiſmo ablutæ & dealbatæ fuerunt. Per Hermon verò roruléntum, & Sanir, id eſt, lucernarum viam, ſignificari vocationem Iudæorum, qui legis lucem & rorem à Moyſe acceperunt, rurſus, per leones notari Iudæos audaces, per pardos Gentilium ſapientes & ſophiſtas. Hæc Theodor.

Senſus ergo eſt, q. d. Tu, ô Eccleſia Gentium, quæ à me Chriſto ab æterno prædeſtinata es, & in tempore deſtinato vocanda es ad Chriſtianiſmum, vt fias mihi ſponſa: veni de horridis ſyluoſiſque montibus, de Libano, inquam, Amana, Sanir, & Hermon, id eſt, de infidelitate & Gentiliſmo, vbi inter idololatras, infideles, & impios, quaſi inter ſæuos leones & pardos ferarum more vixiſti, & inter feras horridam vitam egiſti, veni in ſpecioſam Ieruſalem & Sion, vbi Deus in templo ſuo colitur: veni, inquam, ad Eccleſiam & montem myrrhæ, & collem thuris, id eſt, ad montem Olıueti & Caluariæ, vbi captus & crucifixus eſt Chriſtus, vt in eum credas; atque ad Sion, vbi cœpit Eccleſia Chriſtianorum, vt illi aſſocieris. Veni ergo ad Chriſtianiſmum, D ibi inter Chriſtianos humiles, mites, & benignos, velut inter columbas, hinnulos, & agnos vitam ages ſuauiſſimam & ſanctiſſimam: imò ibi coronaberis velut ſponſa Regis Chriſti, ideoque Regina; coronaberis, inquam, in hac vita per gratiam, in futura verò per gloriam. Aut aptiùs & neruoſiùs, q. d. Tu, ô primitiua Eccleſia, quæ per Apoſtolos eorumque ſocios & aſſeclas laboras in Libano, Amana, Sanir, & Hermon, id eſt, in Gentilitate conuertenda ad Chriſtum, inde veni cum magnis Gentium à te conuerſarum manipulis, vt eos adducas in Sion, hoc eſt, ad Chriſti Eccleſiam: quod ſi feceris, *coronaberis de capite Amana de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum*, id eſt, de Gentibus à te conuerſis triumphabis, eaſque quaſi in A triumphum duces, ac coronâ triumphali coronaberis. Ita Noſter Alcazar in alluſionibus ad Apocalypſin li. 3. vbi ait hoc verſu promitti Romæ nouæ, id eſt, Chriſtianæ, perfectam de Roma veteri, id eſt, ethnicâ, ac de vniuerſo imperio victoriam. Nominat ergo regiones, quarum Eccleſia quaſi in triumphorum ferculis ante ſe latura ſit ſimulacra; primùm de Amana, id eſt, de fide plantata quaſi fidei coronam; ſecundùm de Sanir, id eſt, dente lucernæ (hoc enim Hebr. eſt *Sanir*) ob prædicatores luce doctrinæ & virtutum ſplendentes, per quos regiones illas conuertiſti: tertiùm de Hermon ſiue Chermon, quia Eccleſiam Gentium quaſi חֵרֶם *cherem*, id eſt, anathema Deo vouiſti, conſecraſti, & ſacrificaſti: occidiſti enim in eis infidelitatem, vitia, & diabolum, ac viuere feciſti in eis fidem, virtutes B & Chriſtum: quartùm de debellatis leonibus & pardis, id eſt, tyrannis, & perſecutoribus, quos tibi, ô Eccleſia, ſubegiſti.

Huc facit Chaldæus: *Dixit*, inquit, *Dominus in verbo: Mecum habitabis cœtus Iſraël, qui ſimilis es ſponſæ honeſtæ, & mecum ingredieris in domum ſanctuarij, & offerent tibi munus principes populi qui habitant ſuper fluuium Amana, & incolæ, qui morantur in vertice montis niuis, & gentes, quæ ſunt in Hermon, & offerent tibi tributa habitatores ciuitatum fortium, qui ſunt robuſti, ſicut leones, & munus ab vrbibus montiū, qui ſunt fortiores leopardis.* Ita Caſſiodor. S. Gregor. Philo, Beda, & Iuſtus Orgelitan, qui tamen aiunt Eccleſiam de Libano, id eſt, ex dealbatione Baptiſmi vocari ad coronam cæleſtem per C infidelium & impiorum conuerſionem, imò & ad coronam præſentis vitæ, quâ decoratur Eccleſia per fidelium turbam, ait Beda.

Simili ſchemate de ſubactis & manſuefactis Gentibus Eccleſiæ triumphum depingit Iſaias cap. 11. 6. *Habitabit*, inquit, *lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit: vitulus, & leo, & ouis ſimul morabuntur & puer paruulus minabit eos*, &c. Porrò quod ait de vertice, notat vertices, id eſt, principes Gentilium, puta illos, qui inter eos, imperio, ſapientiâ, opibus, auctoritate eminebant, conuertendos ad Chriſtum, taciteque hîc monet viros Apoſtolicos, vt vertices, id eſt, principes conuertant; iis enim conuerſis ſubditi facilè conuertuntur. Hinc S. Franciſcus Xauerius adibat reges & principes Indorum, ac magnum regem Sinarum primò adire, ſibique conciliare deſtinabat, vt ab eo facultatem euangelizandi per totum regnū impetraret; idemque monebat noſtros, vt primò prælatos & magiſtratus ſibi diuincirent, vt illi conatus eorum promouerent, alioqui fruſtrà laboraturos.

Vertices, id eſt, Principes conuertendi.

Addit Hortolanus hos quatuor montes ſitos eſſe ad quatuor plagas orbis, reſpectu Palæſtinę, Libanus enim ſitus eſt ad ſeptentrionem, Amana ad occidentem, Hermon ad orientem; Sanir ad meridiem; hocque ſitu ſignificari gentes vniuerſas ex quatuor orbis plagis venturas ad fidē, & Eccleſiæ ſe ſubdituras, iuxta illud Iſaiæ 43. 5. *Noli timere, quia ego tecum ſum: ab oriente adducam ſemen tuum, & ab occidente congregabo te. Dicam Aquiloni: Da, & Auſtro: Noli prohibere: affer filios meos de longinquo & filias meas ab extremis terræ.* Et illud Chriſti: *Dico autem vobis, quòd multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac,*

ades ſponſa, tranſibis, & pertranſibis à principio fidei. Tranſit & pertranſit ceteros, quæ ad Chriſtum peruenit. Tranſit fidei merito & operum claritate, quæ lucet ſicut Sanir & Hermon, hoc eſt, via lucernæ tranſit deuictis tentationibus ſæculi, & ſuperatis nequitiis ſpiritalibus legitimè petens coronam certaminis, & ideò meruit Chriſto indicante laudari.

Tropologicè leones, dæmones & tyranni, pardi hypocritæ & hæretici.

Tropologicè per leones S. Gregor. accipit dæmones Beda verò ſuperbos, & potentes, vti ſunt reges & principes infideles; per pardos maculoſos accipit hypocritas, fraudulentos, & doloſos, quales ſunt hæretici, ait Philo Carpath. Porrò dæmones & tyranni infideles dominabantur Gentibus ante Chriſtum ſæuè & crudeliter, inſtar leonum. *Hi enim,* vt ait S. Gregor. *verè pardorum varietatem imitantur, quia dum cum virtutibus etiam vitia ſectantur, quaſi in vario corio coloris diſsimilitudine diuiduntur. Sed de cubilibus leonum, & de montibus pardorum Eccleſia coronatur, quia dum per eius prædicationem & crudeles ad pietatem, & hypocritæ ad vitæ humilis vnitatem conuertuntur, pro his omnibus præmium percipiet quod meretur.*

Anagogicè.

Anagogicè ſignificatur hîc euocatio animæ ſanctæ è periculis, tentationibus, & ærumnis huius vitæ propter eius patientiam & victoriam, ad cæleſtem coronam & gloriam. Ita Caſſiodorus, Beda, Anſelmus, & S. Auguſtinus in pſal. 67. Vnde S. Ambroſius lib. de Virginibus 3. poſt medium iis adaptans: *Primitias,* inquit, *vigiliarum tuarum Chriſto dicato: primitias actuum tuorum Chriſto immola. Audiſti, quia vocauit te dicens: Veni à Libano: tranſibis & pertranſibis à principio fidei. Tranſibis in ſæculum creaturæ, pertranſibis ad Chriſtum triumphatura de ſæculo? Audiſti, quia te à leonum & pardorum, id eſt, ſpiritualium nequitiarum incurſionibus ſeparauit.*

Similia habet S. Hieronym. lib. 1. contra Iouin. Vnde Ioannes Carmelita τὸ *coronaberis de capite Amanâ,* &c. ſic exponit, q.d. coronam de perſecutione recipies; dum in Libano viuens, montium, vbi feræ habitant, aduerſos patieris incurſus. Monti quippe amoris perſecutionum montes opponi decuit, vt tanta ſit laboris probationiſque menſura, quanta eſt tui erga me amoris magnitudo.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

PRimò, B. Virgo euocata eſt ex Libano, Amana, Hermon, & Sanir, cùm ex Iudæa, & hoc mundo euocata eſt ad Chriſtum in cælum, ibique coronata regina cæli & terræ cum triplici aureola ſcilicet eminentis virginitatis, doctoratus, & martyrij: fuit enim ipſa primiceria virginum doctorum, & martyrum. Vnde ſecundò, illorum corona eſt corona B. Virginis, quia eius inuocatione, orationibus, & meritis impetrata. Ita Rupert. qui nouè, ideòque non ſatis congruè interpretans nomina Hebræa montium, ſic ait: *Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni coronaberis. Vnde coronaberis? De capite Amana, quod interpretatur nocturna auis; de vertice Sanir, quod interpretatur dens vigiliarum; & Hermon, quod interpretatur anathema. Venies de Libano, quod interpretatur candidatio, id eſt, migrabis de corpore iſto, corpore candido, corpore virgineo, & coronaberis de omnibus his, id eſt, de corpore vel membris illius, qui nominibus iſtis rectè denotatur, de regnis mundi huius. Regna namque mundi huius quædam capita, vel quidam vertices rectè dicuntur nocturnæ auis, & dentis vigiliarum, & verè anathematizati diaboli à Deo ſeparati, qui, cùm ſit princeps tenebrarum, & tamquam leo rugiens circumeat quærens, quem deuoret, rectè & nocturna auis & dens dicitur vigiliarum.*

Denique per leones & pardos intelligens reges Babyloniorum, Perſarum, Medorum, & Græcorum, eoſdem ſic coronæ B. Virginis implectit; *reges hi credant in me* (Chriſtum) *fructum ventris tui, & eorum credentium ſalus corona tua erit. Ita coronaberis, vt & in cælis regina ſanctorum, & in terris regina ſis regnorum. Vbicumque enim prædicatum fuerit illud de dilecto dictum; Minuiſti eum paulò minùs ab angelis, gloriâ & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum; prædicabitur & de te, quod ſis, ô dilecta, & mater huius coronati, ac proinde regina cælorum, totum iure poſſidens filij regnum; atque hoc intuitu reges atque imperatores coronis ſuis te coronabunt, palatia ſua nomini meo ſacrabunt, honori tuo dedicabunt, vt deſinant eſſe, quod fuerant montes pardorum, cubilia leonum.*

B. Virgo Leæna.

Hinc ſanctus Epiph. hæreſi 78. lib. 3. beatam Virginem vocat leænam, quæ eſt regina animalium omnium; quia ipſa peperit Chriſtum quaſi leonem diuinum, per quem omnes leones terreſtres perdomuit, imò ex leonibus agnos effecit; Additque B. Virginem vnum tantùm ediſſe filium, ſicut leæna vnum edit catulum, & ſemel tantùm parit: leænæ enim non contingit ſecundus partus. Cauſa eſt, inquit, quòd leæna catulum vtero geſtet per 26. menſes, quibus catulus adoleſcit ac perficitur dentibus, vnguibuſque, quibus matricem diuellit & incidit; quare matrem in partu ſimul cum catulo matricem excernere aſſerit, ideoque non poſſe illam amplius fœtum vtero concipere, cùm conceptionis locum & ſedem, putà matricem amplius non habeat. Hæc Epiphanius, ſed hoc falſum eſſe docent phyſici & experientia, quæ docet leænam pluries & ſæpiùs parere. Vide dicta, Ezech. 19. 2.

An Leæna ſemel tantùm pariat.

VERS. 9. *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa: vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.*

SPonſus, inquit Theodoretus, euocatâ ad ſe è Libano ſponſâ, cùm eam, eiuſque decorem fuiſſet intuitus, captum ſe dicit eius amore, & vulneratum eius oculo & crine.

Pro *vulneraſti* Hebr. eſt, לִבַּבְתִּנִי *libbavtini,* quod deducitur à לֵבָב *levav,* id eſt, cor. Vnde Septuag. vertunt ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, id eſt, *excordaſti nos,* hoc eſt, vt Vatabl. *Abſtuliſti mihi cor.* R. Dauid: *transfixiſti mihi cor.* Complut. *ſtupefeciſti me.* Arabicus: *Inflammaſti corda noſtra.* Alij: *Incordiaſti me,* id eſt, in corde me ſauciaſti: cordis an-

tem, vulnus eſt ſummi doloris & mortiferum: ſic amor facit, vt anima quaſi moriatur in corpore amantis & viuat in corpore amati. Aut *incordiaſti me*, id eſt, vt ait Nyſſenus. Cor meum mihi eripuiſti, & in corde tuo concluſiſti & captiuaſti. S. Ambroſius in pſalm. 118. ſerm. 11. vertit: *Corde nos cepiſti.* Idem ſerm. 16. *Cor meum cepiſti.* Symmach. apud Theod. *Excitaſti cor meum.* Quinta editio, & Syrus: *Confidere me feciſti.* Alij: *Cor mihi indidiſti*: cor, id eſt, mentem, q. d. Oſtendiſti mihi, quid intueri & amare deberem, ſcilicet non aliud, quàm te. Aut potiùs, q. d. Cor tuum mihi inſeruiſti, vt illud in me operetur, atque ego omne id faciam, quod cor tuum deſiderat.

IN VNO (id eſt; vt Symm. *per vnum*) CRINE COLLI TVI] crine non ſimplici, ſed ex multis implicato, putà plexu & fune ex crinibus intorto. Solebant enim capillos in varias plicas, vel potiùs tricas colligare, vti fecit Samſon Iudic. 16. 13. atque vno alterove ex illis collum circumdare; itaque crines circa collum cõtorquere. Hebr. enim eſt עֲנָק *anac*, id eſt, *fune*, vel *torque*. Vnde Septuag. *in vno ἐνθέματι*, id eſt, *ornamento*, vel *torque colli tui*. Sic & Syrus, & Arabicus. Aquila: *In vno ſerto* (pendente) *è collo tuo.* Symmach. *in vno monilium colli tui.* Sic crinem pro vinculo & fune ex crinibus intorto ſumit Plinius lib. 17. 23. *Iugũ,* inquit, *ſit perticâ, aut arundine, aut crine, funiculove.* Quocirca Noſter Alcazar in alluſion. ad Apocalypſin libr. 3. per vnum crinem colli, accipit vnam ex duabus circuitionibus torquis circa collum.

Virgines Solymitanæ ac Arabicæ ita faciem velabant, vt vnum ſolũ oculum liberarent.

IN VNO OCVLORVM TVORVM] Arab. *Propter pulchritudinem oculorum tuorum.* In vno, quia ſponſa capite velata more nuptiali, non niſi oculum vnum oſtendebat, vtpote quem ad iter & actiones ceteras nudare debebat. Idem factitabant virgines Solymitanæ æquè ac Arabicæ, de quibus Tertull. libr. de Velandis Virginibus ſub finem: *Iudicabunt,* inquit, *nos Arabicæ feminæ ethnicæ, quæ non caput, ſed & faciem quoque ita totam tegunt, vt vno oculo liberato contentæ ſint dimidiam frui lucẽ potiùs, quàm totam faciem proſtituere.*

Adde, quò fertur & aſpicit oculus vnus, cõcomitanter naturæ ductu fertur, aſpicitque & alter. Oculus eſt ſedes animi. In oculo enim relucet cor, animus, affectus: quare oculus feminæ pulchræ, amantis, & illicis cor viri intuentis vulnerat, illudque ad ſe rapit. Oculi enim radios vibrant & quaſi ſagittas amoris eiaculantur, vti de Helena ſcribit Theocritus Idyl. 18.

Exempla.

Refert Iacobus de Vitriaco Cardin. ſanctimonialem quandam pulchritudine oculorum ita vulneraſſe cor Principis, vt omni modo eam ſibi tradi vellet. Quare illam euulſos oculos ad Principem miſiſſe ac dixiſſe: *Ecce ſagittæ, quæ cor tuum ſauciarunt.* Simile planè aliam virginem feciſſe narrat Sophronius in Prato ſpirit. cap. 60. ac ſimile prorſus de S. Lucia narrat Sabellicus lib. 4. Exempl. cap. 8. Idem & ſubindè magis faciunt crines flaui, comptique feminarum. Creſcit ergo gradatio ab oculis ad crines, quia crines flaui, fului, crocei, aurei, & lucentes mirè effulgurant, itaque rapiunt oculos intuentium. Vnde à poëtis Italis comparantur fulguri, & dicuntur fulgurare. Quare Virgilius 2. Æneid.

Flaui crinis feminæ.

crinem flagrantem nuncupat. Adde feminas decorem ſuum ponere in capillis ornandis, poliendis, fucandis, comendis. Vnde Comicus: *dum comuntur, dum poliuntur annus eſt.* Et Catullus: *Splendidas quatiunt comas.* Inſuper crines pulchrè gyrantur & criſpantur: per crinem ergo vnum criſpationem vnam crinium intellige, quæ pulchrã cæſariem efficit. Vnde Virgil. 12. Æneid. *Vibrati calido crines ferro*, id eſt, criſpati calamiſtro. Ad hæc crines perungebant vnguento odoratiſſimo, vnde ſuauiſſimum efflabant odorem. Audi Horat. 3 Carm.

Sparſum odoratis humerum capillis.

Et Ouidius epiſt. 21.

Non Arabo noſter rore capillus olet.

Et Tibullus libr. 3.

Spirabat Tyrio myrrhea rore coma.

Et Silius libr. 11.

——*Crinem perfundit amomo.*

Præterea feminæ adeò politè crines pectunt, & acu diſcriminali diſcernunt & diſcriminant, vt pulcherrimi appareant, vt patet in ſponſis: quarum elegantia in crine polito & bellè diſcriminato ſparſoque conſiſtit. Vnde Feſtus: Crines, inquit, à diſcretione dicti ſunt.

Crines à diſcretione dicti.

Quintò.

Denique crines collo intortos aureo torque iniecto implectebant & ornabant: nonnulli etiam crines ipſos inaurabant, aut fuco eleganti fulgidos & radiantes efficiebant. Vnde Virgil. 4. Æneid.

——*Cui crines nodantur in aurum.*

Idem lib. 8.

Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis.

Idem lib. 10.

——*fuſos ceruix cui lactea crines*
Accipit, & molli ſubnectit circulus auro.

Et Ouidius 15. Metamorph.

Electro ſimiles faciunt auroq; capillos.

Et Claudianus lib. 3. de raptu Proſerpinæ:

——*Pulchrior auro*
Cæſaries, fuluoq; nitet coma gratior auro.

Hiſce ergo crinibus adeò elegantibus & fulgẽtibus ſponſa vulnerabat cor ſponſi.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Chriſtus eſt obedientia.

CHriſtus ſponſus ait: Vulneraſti cor meum, ô Eccleſia ſponſa, per vnum oculorum tuorum, quia ſcilicet vno totoque oculo, eoque columbino, id eſt, pudico, modeſto, & ſimplici me aſpicis: me enim ſolùm ſpirituali amore diligis, mihi ſoli placere ſatagis: *& in vno crine,* id eſt, torque crinito *colli tui*: hic torques eſt obedientia, qua collum vltrò legi meæ ſubiicis, vti dixi cap. 1. verſ. 10. hac enim velut torque cor meum ligas, tibique adſtringis & alligas. Oculus ergo notat intentionem & amorem: crinis, ſiue torques obedientiam: hæc enim duo, quaſi duæ ſagittæ acutæ & ignitæ vulnerant cor Chriſti, vt illud amore ſaucium Eccleſiam tam ſui amantem ſummè redamet, imò illum quaſi excordant, id eſt, cor illi auferunt, illudque ſponſæ tradunt,

tradunt, vt illa ipſum flectat, quò vult, illoque vtatur ad libitum, imò vt illa ipſo viuat, moueatur, & operetur: ſicut S. Catharina Senenſis pro corde ſuo petiit & obtinuit cor Chriſti, vt illo vegetaretur, viueret, & ageret quæcumque agebat. Vnde S. Paulus: *Viuo ego*, inquit, *iam non ego, viuit verò in me Chriſtus*, putà cor Chriſti Galat. 2.20.

S. Catharina Senenſis viuebat corde Chriſti.

Oculi Symbola: Primò. Cognitionis & fidei.

Porrò oculus hîc plures notat: Primò, cognitionem & fidem: oculo enim res intuemur & cognoſcimus, q.d. Vnam, ô Eccleſia, in me Chriſtum Saluatorem tuum habes fidem, & cum S. Paulo iam aliud non noſti, quàm Ieſum, & hūc crucifixum: quare cogis me, vt ego viciſſim te vnam intuear & aſpiciam. Quocirca Noſter Alcazar in alluſionibus ad Apocalypſin lib.3. totum hoc caput 4. explicans de laudibus Eccleſiæ Romanæ antiquæ, per vnum oculum accipit fidem S. Petri, per vnum crinem colli obedientiam S. Pauli. q.d. Totius victoriæ & gloriæ, quam de ſubactis leonibus & pardis, id eſt, tyrannis infidelibus conſecuta eſt Roma Chriſtiana, origo & cauſa fuit fides S. Petri & obedientia S. Pauli. Hinc multi per oculum intelligunt contemplationem, per crines cogitationem piā, quæ fouet contemplationem; aut per crines accipiunt actionem ſanctam, quæ ex contemplatione ſequitur.

Secundò. Spei.

Secundò, oculus notat ſpem: quod enim ſperamus, hoc oculo aſpicimus. Vnde Quinta editio vertit: *Fidere me feciſti*. q.d. Quia tu, ô Eccleſia, totum tuum oculum, id eſt, totam fiduciam in me defixiſti, hinc ego viciſſim tui quaſi ſponſæ mihi chariſſimæ ſingularem curam habebo, teque ita curabo ac ſi nil aliud curarem.

Tertiò. Amoris.

Tertiò, oculus notat amorem; nam quod amamus, hoc oculo fixo intuemur: Vnde illud: *Vbi oculus, ibi amor; vbi manus, ibi dolor*. Quod enim membrum manu crebrò contingimus, illo dolemus.

Huc facit Chaldæus, qui more ſuo iudaizans hæc exponit de Synagoga Iudæorum, quæ fuit typus Eccleſiæ Chriſtianorum: *Infixus eſt*, inquit, *in tabula cordis mei amor tuus, ſoror mea cœtus Iſraël, quæ comparata es ſponſæ, quæ eſt honeſta. Infixa eſt in tabula cordis mei dilectio minimi filiorum tuorum, qui eſt iuſtus, ſicut vnus de principibus concilij, & ſicut vnus ex regibus domus Iuda, ſuper cuius collum poſitum eſt diadema regni.*

Sororis etymon.

Denique Eccleſia dicitur ſoror Chriſti, quia ipſe quoad carnem ex eodē patre Adamo, quo ipſa, progenitus eſt. ita S. Anſelmus. Vnde S. Iſidor. lib.9. Etymol. cap.6. *Soror*, inquit, *ex eodem ſemine dicta eſt, quod ſola cum fratribus in ſorte agnationis habeatur*: licèt alij aliud ſororis dent etymon. Audi problemata Gelliana apud Iulium Scaligerum num.91. *Quamobrem ſoror dicta? an quod ſeorſim à domo naſcatur? An videtur ſoror quaſi adſcititia ſarcina, & non augere familiam? nam ſororiari antiquis fuit turgere: ita quaſi familiæ tuber eſt.* Nonnius Marcellus de Propriet. ſerm. cap.1. nu. 258. *Soror*, ait, *dicitur, quòd quaſi ſeorſim naſcitur, ſeparaturque ab ea domo, in qua naſcitur.* Hoc ſororis etymon etiam congruit Eccleſiæ: nam ipſa è domo & familia parentis ſui Adæ peccato viciata, ſeparata tranſiit per Baptiſmum in domum & familiam Chriſti. Denique S. Bernard.

A vel quiſquis eſt auctor libri de Paſſione Domini: *Solent*, inquit, *ſponſæ nondum alligatæ coniugali vinculo, amari ardentiùs quàm poſtea: tempore enim procedente amor ipſe componitur, ſponſus ergo noſter, vt magnitudinem inſinuet ſui amoris, qui tempore non decreſcit, amicam ſuam ſponſam appellat, eò quòd illius amor ſemper nouus fit; ſororem eandem vocat, ad ſignificandam puritatem & caſtitatem amoris iſtius ſui, qui nihil carnale ſapiat.* Denique Eccleſia Chriſti eſt ſoror caſtitate, ſponſa fœcunditate.

Symbolicè.

Symbolicè, ſanctus Gregorius, Caſſiodorus, Beda, Anſelmus, & alij per vnum oculum accipiunt vnitatem doctorum, per vnum crinem vnitatem fidelium, quos velut membra doctores quaſi collum Chriſto capiti coniungunt: *In vno oculorum*, inquit ſanctus Gregorius, *& in vno crine colli ſponſæ ſponſus vulneratur, quia profectò vſque ad* B *mortem crucis afficitur, vt vnitas prædicatorum & plebis in Eccleſia confirmetur.*

Porrò Nyſſenus, qui cenſet hæc eſſe verba non ſponſi, ſed ſociorum ſponſi, putà angelorum, ac Græcum ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, vertens *Cordificaſti nos*, vel *cor nobis indidiſti*, ſic explicat, quaſi dicant angeli: Tu, ô Eccleſia, & anima ſancta, cor, id eſt, mentem & intellectum nobis indidiſti: nam in te & ex te intelligimus, & admiramur Dei erga te ſapientiam & beneficentiam. Videmus enim Deum tibi indidiſſe vnum mentis oculum, quo ſcilicet non aliud quàm Deum: & verum bonum in omnibus tuis actibus intuearis & ſpectes: atque torquem colli, id eſt, obedientiam, quâ planè eius iuſſis obedis, & plenè eius voluntati te alligas & conformas, perinde ac facimus nos angeli; ſed nos puri ſumus ſpiri- C tus, tu verò carne cōſtas & concupiſcentiā laboras.

Meliùs Philo Carpath. ex Septuag. vertens: *Vulneraſti cor noſtrum*, per *noſtrum* cenſet ſignificari tres perſonas S. Trinitatis, quæ amore hominum commotæ decreuerunt, vt filius pro eorū ſalute incarnaretur.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

IAm dicta de Eccleſia applica animæ ſanctæ; ac in primis per oculum intellige maximè ad D litteram ſignificari intentionem caſti amoris, qua anima ſancta vni Chriſto quaſi ſponſo, quem deamat, in omnibus ſummè placere intendit & contendit; per crinem verò vel torquem crinitum ſignificari obedientiam, qua ſingulis Dei legibus & inſpirationibus, ac prælatorum ſuorum (hos enim collum denotat) obedire ſatagit: Sicut enim torques crinitus ex multis crinibus intorquetur; ſic plena obedientia ex omnium legum, & inſpirationum prompta executione perficitur. Tam enim intentio amoris, quàm obedientia vulnerat mentem Chriſti, illamque rapit, vt animam ſui tam amantem mirè redamet. Vnde Ioannes Carmelita ſic explicat: *Vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum*,

id eſt, fide tua per dilectionem operante, velut ſagittâ quadam ſauciaſti me: *& in vno crine colli tui*, id eſt, obedientiâ tuâ, quæ eſt crinis ſeu torques collum tuum ligans ad obtemperandum, ſauciaſti me, qui non egeo catenis, ſeu vinculis ferreis ad te trahendam; vno enim ex crine ſuauiſſimè quò placet duco te. His adde

Oculi vnius ſymbola. Primò. Primò, per oculum notari contemplationem cæleſtium, vitamque contemplatiuam, per torquem colli actionem, vitamque actiuam, ac virtutes illas, quæ in actione conſiſtunt, vti ſunt beneficentia, iuſtitia, patientia, &c. quæ nos proximis vniunt, & quaſi crines colligant. Ita Theodoret. & tres Anonymi apud ipſum.

Huc accedit Richard. de S. Victore qui per oculum accipit curam ſalutis propriæ, quâ anima ſeſe vnit Deo; per crinem colli curam ſalutis alienæ; quia ſicut collum membra iungit capiti; ſic anima curans aliorum ſalutem, illos, ceu membra Chriſto capiti iungere ſatagit: ipſa ergo eſt inſtar colli.

Secundò. Secundò, Aponius per vnum oculum accipit cor mundum, quo Deus videtur: per vnum crinem vel torquem crinitum, fideles vno charitatis vinculo implexos & conſtrictos, qui per eleëmoſynam ſua in pauperes diſtribuunt.

Tertiò. Tertiò, oculus vnus eſt dexter, qui intendit rebus ſpiritualibus & æternis: oculus alter eſt ſiniſter, qui intendit rebus temporalibus, & caducis. Vnde Naas rex Ammonitarum volens Hebræis eruere oculum dextrum, vt ad bellum eos faceret ineptos & cæcos (ſiniſtrum enim oculum tegebant clypeo) ſignificat diabolum, qui menti eripere ſtudet ſtudium rerum cæleſtium, vt ipſa tota oculo quaſi ſiniſtro intendat terrenis. 1. Reg. 11. v. 2. Ita Iuſtus Orgel. & S. Ambroſ. in Pſalm. 118. ſerm. 11.

Quartò. Quartò, S. Hieronymus li. 1. contra Iouin. per oculum dextrum accipit ſtudium virginitatis, per ſiniſtrum coniugium & ſtudium prolium: ſicut enim oculus dexter præſtat ſiniſtro; ſic virginitas coniugio: *Non repudio nuptias*, inquit, *habes & ſiniſtrum oculum, quem tibi dedi propter imbecillitatem eorum, qui recta videre non poſſunt; ſed magis mihi dexter virginitatis oculus placet, qui ſi cæcatus fuerit, omne corpus in tenebris eſt. Ac ne putaremus Chriſtū ſponſum amorem carnis & nuptias ſignificare corporeas, illico excludit hunc ſenſum, & ait: Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa: vbi per ſororis nomen ſuſpicio omnis fœdi amoris excluditur.*

Vulnus charitatis. Porrò vulnus, quo Virgo & anima ſancta vni Chriſto intendens, ideoque priùs à Chriſto vulnerata, vulnerat viciſſim cor Chriſti, eſt vulnus charitatis, quod non niſi amando curatur, quia amando magis ſauciatur & creſcit: optat enim amans vulnus amoris augeri, quia hoc vulnere vegetatur & viuit: quò enim Chriſtus videt ſe magis ab anima amari & amore vulnerari, eò magis illam amat, eo magis hoc vulnere amoris deliciatur & gaudet: vulnus enim hoc non eſt corporale, quod animam lædat, ſed ſpiritale, quod animam amore penetrat, & penetrando in amore corroborat, ideoque animam viciſſim vehementiùs amore vulnerat: ſicut enim ſol radios vibrat in ſpeculum, qui in eo collecti vnum quaſi radium denſatum lucidiſſimū

A efficiunt; atque à ſpeculo repercuſſi in ſolem ipſum retorquentur, eumque quaſi vulnerant, ſed ſolâ luce non ſanguine: ſic pariter Chriſtus ſol iuſtitiæ amoris ſui radios vibrans in animam, quę illos colligit, & per vnam intentionem amoris, velut radium lucidiſſimum & flagrantiſſimum in Chriſtum reflectit, Chriſtus ipſe eodem quaſi vulneratur, ſed vulnere lucis non ſanguinis, quia ſagittâ ſpiritualis amoris transfigitur, vt ardentiùs quàm antè animam ita amantem redamet: quare vulnus hoc ſpirituale fundit non cruorē, ſed amorem.

Rurſum S. Gregorius & Iuſtus Orgel. *τὸ vulneraſti* referunt ad vulnera, quæ Chriſtus in paſſione pro nobis excepit. q. d. Tui amor, ô anima, me in cruce vulnerauit; nam vt te ſanctificarem, mihique amore coniungerem, ego clauorum &

B flagellorum vulnera ſuſcepi: vulnus enim amoris, quod Chriſtus gerebat in anima, impulit eum ad excipienda tot tantaque vulnera in corpore. Vnde ſanctus Bernardus, vel quiſquis eſt auctor libri de Paſſione Domini: *Per carnale vulnus*, inquit, *quod Chriſtus in cruce accepit in latere, vulnus ſpirituale oſtenditur, & hoc fortaſſe ſignificatur dum bis dicitur, vulneraſti. Vtriuſque enim vulneris ipſa ſoror & ſponſa cauſa eſt, ac ſi ſponſus apertè diceret: Quia zelo amoris tui vulneraſti me, lanceâ quoque militis vulneratus ſum: quis enim cor ſuum pilo vulnerari permitteret, niſi priùs amoris illius vulnus percepiſſet?*

Denique quod Vatabl. & alij pro *vulneraſti cor meum* vertunt, *abſtuliſti mihi cor*, id eſt, mentem, ſignificat ſummum amoris gradum, qui teſte etiam Platone eſt amentia: ſicut enim amor *Summus amoris gradus eſt amentia.*

C mundanus nimius amantes facit amentes, vt inſanire videantur: ſic & amor ſpiritualis: Iuuenis enim amore amaſiæ, mercator amore pecuniarum, ambitioſus amore gloriæ captus, illi totum cor & mentem tradit, vt non niſi de ea valeat cogitare: quare ſui honoris obliuiſcitur, omnemque perdit pudorem, nec quidquam eum retinere, aut prohibere poteſt, non labor, non vexatio, non periculum, non mors, non amicorum conſilium, nec timor Dei vel gehennæ: ſed omnia hæc illi ſunt quaſi fabula: ſiue dormiat, de ea ſomniat; ſiue vigilet, de nulla alia re loquitur vel auſcultat, adeò vt omnem perdat rationem & ſenſum, fiatque quaſi fatuus, ebrius & inſanus: nam *amare & ſapere vix Diis conceſſum eſt*, ait

D ille. Sic Chriſtus amore diuino hominum captus, exinaniuit ſemetipſum, cùm è cælo & ſolio deitatis deſcendit in terram factus homo, nec puduit eum inter homines pauperem vilemque agere vitam, imò pro eorum ſalute vt latro cruciari, crucifigi, & mori; quare nullos timuit contemptus, nullas ſubterfugit iniurias, nulla probra, nulla verbera, nec mortem crucis, adeoque à Iudæis æſtimatus eſt ſceleratus, à Gentibus ſtultus. Vnde illud: *Triumphat de Deo amor.* *Exemplum Chriſti.*

Chriſtum ſecuti ſunt Chriſtiani in amore perfecti, vti Apoſtoli, de quibus ait Paulus: *Nos ſtulti propter Chriſtum.* Et: *Tanquam purgamenta huius mundi facti ſumus, omnium peripſema vſque adhuc*; lege cetera quæ ipſe ſcribit. 1. Corinth. 4. Hinc Apoſtoli exultabant in verberibus, gloriabantur in tribulationibus, triumphabant in perſecutio-

cutionibus. Vnde illud 2. Corinth. 5. 13. *Siue mente excedimus*, Græcè ἐξέστημεν; alij vertunt, *ſiue inſanimus*. Et Agrippa ad Paulum ait: *Inſanis Paule: multæ te litteræ ad inſaniam conuertunt*. Actor. 26. 24. Inſanire enim Agrippæ regi videbatur Paulus, qui zelo in ipſo tribunali ipſi perſuadere volebat fidem in Chriſtum, ob quam ille ibidem vinctus erat, & reus capitis agebatur. A

S. Franciſci. Talis quoque præ aliis fuit ſanctus Franciſcus, qui ſe fatuellum mundi vocabat, ac vt talẽ in dictis & factis oſtentabat. Vera enim Dei ſapientia eſt, ſapere Deo & ſtulteſcere mundo. Quocirca Gerſon tract. de Monte contemplationis cap. 19 20. pulchrè docet ideam perfecti amoris eſſe amatores mundi, ad quam amorem ſuum examinare debeat vir ſpiritualis, vt videat quantùm à perfectione amoris Dei diſtet, adeoque cum qui velit eſſe perfectus in amore Dei, B imitari debere actus amatorum mundi, vt ſicut hi ardua æquè ac ſtulta faciunt pro mundo, ſic ipſe ſimilia faciat pro Deo & Chriſto, ſed illi ex vitio, hic ex virtute. Vbi enim eſt amor ibi non eſt pudor nec timor; amor enim foras mittit timorem, vt ait S. Ioannes. Exemplum litterale eſt in S. Magdalena, quæ pœnitens & amore Chriſti ſaucia, ſine pudore irruit in domum Simonis Phariſæi, ibique coram conuiuis proſternens ſeſe ad pedes Ieſu, ipſum vulnerauit non vno, ſed vtroque oculorum ſuorum, cùm ex iis copioſas amoris lachrymas profundens, iis pedes Ieſu lauit, & in crine non vno, ſed omnibus colli ſui, cum capillis ſuis eos deterſit. Vnde ab eo meruit audire: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*. Lucæ 7. Abſtulerat ergo ipſa cor Ieſu, & Ieſus abſtulerat cor eius, quia cor Ieſu viuebat in Magdalena, & cor Magdalenæ viuebat in Ieſu, vti pulchrè & patheticè deſcribit Origenes hom. de S. Magdalena, vbi inter alia dicit: *Oblita erat timere, oblita erat gaudere, oblita erat ſeipſam, oblita erat denique omnia præter illum, quem diligebat ſuper omnia, & quod mirabile eſt, ſic erat oblita, vt etiam ipſum non cognoſceret*, cùm ſpecie hortulani poſt reſurrectionem primò illi apparuit. Cauſam inferiùs ſubdit dicens: *Denique Ioſeph poſuit in monumento corpus tuum, Maria ſepeliuit ibi pariter ſpiritum ſuum, & ita indiſſolubiliter iunxit, & quodammodò vniuit eum cum corpore tuo, vt faciliùs poſſet ſeparare animam ſe viuificantem à viuificato corpore ſuo, quàm ſpiritum ſuum te diligentem à defuncto corpore tuo. Spiritus enim Mariæ magis erat in corpore tuo, quàm in corpore ſuo: cumq́; requirebat corpus tuũ, pariter requirebat ſpiritum ſuum; & vbi perdidit ſpiritum tuum corpus, perdidit cum eo ſpiritum ſuũ. Quid igitur mirum ſi ſenſum non habebat, quæ ſpiritum amiſerat? Quid mirum ſi te neſciebat, quæ non habebat ſpiritum quo ſcire debebat? Redde ei itaque ſpiritum ſuum quem habet in ſe corpus tuum, & mox recuperabit ſenſum ſuum, & relinquet errorem ſuum.*

Et S. Magdalena.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus per vnum oculorum, accipit vnitatem cogitationum & orationum, quas B. Virgo figebat in Deo; ac per vnum crinem, vniformitatem humilitatis eiuſdem: vnde proferẽs exemplum Annæ matris Samuelis, de qua dicitur 1. Reg. 1. poſt orationem, *vultus illius non ſunt amplius in diuerſa mutati*, ſubdit: *Quid erat illa vniformitas vultuum non ſe amplius in diuerſa mutantium? nimirum identitas cogitationum, & valde intenta earumdem perſeuerantia precum?* ac deinde idipſum applicans B. Virgini: *Hoc eſt vnum oculorum*, inquit, *hæc vniformitas vultuum, oculorum ſpiritualium, vultuum internorum indeſeſsâ charitate iuſtam precem perſeueranter, vti cœptum eſt, dirigere ad Dominum, ac ſemper cogitare idipſum. Et quis in hac re talis, vt tu, ô dilecta ſingularis, quam ſolam præ cunctis amantibus totam occupauit, totamq́; poſſidet amor dilecti? In hoc vno ſoror mea ſponſa, per fidẽ ſoror mea; per Spiritum ſanctum, amorem verum, ſponſa mea: in hoc vno oculorum tuorum vulneraſti cor meum, ſed & in vno crini colli, id eſt, in nimia humilitate cordis tui, quem videlicet crinem ſemper vnum vidi, quam humilitatem ſemper vniformem & indeficientem eſſe conſpexi. Quid vno crine gracilius, & quid humilitate ſubtilius? quid crine flexibilius, & quid humilitate confractius? crinis vnus vix comparet, humilitas tua vix conſentit quod computari poſſit inter homines.*

C Addit deinde ipsũ licèt honeſtatis causâ nupſerit Ioſepho, non tamen in ipſum, ſed in Deũ quaſi ſponſum oculum totius amoris ſui collegiſſe, & fixiſſe: *Votum egregiũ*, inquit, *prima Deo vouiſti; votum virginitatis. Attamen ſponſi nomen admiſiſti, deſponſari viro non renuiſti & inter hæc vnũ oculorum, & illũ crinẽ iam dictũ colli tui, magis ac magis in me fixiſti fide fortis, ſpe ſtabilis, charitate immobilis.*

Beata virgo ergo vno oculorum ſuorum, id eſt, vno aſpectu mentis ſuæ, ita ſe in contemplatione erigebat ad cæleſtia, & altiſſima penetrabat, vt feriret cor Dei, illudq́ue ſagittâ amoris transfigeret & ſauciaret, nimirum:

Magnetem gerit illa oculis operoſa pudicis:
Hinc mentem & ſenſum magnetis more laceſſit.

D VERS. 10. *Quàm pulchræ ſunt mammæ tuæ, ſoror mea ſponſa: pulchriora ſunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata.*

QVAM PVLCHRÆ SVNT MAMMÆ TVÆ SOROR MEA SPONSA! PVLCHRIORA (Hebraicè *meliora*) SVNT VBERA TVA VINO, ET ODOR VNGVENTORVM TVORVM SVPER OMNIA AROMATA] Arabicus: *Quàm pulchra eſt ſpecies vberum tuorum*. Vnguenta, intellige aromata ſuaueolentia & confortantia cor, quæ circa vbera ad pectus geſtabant, iuxta illud capit. 1. 13. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.* Septuaginta pro שְׁמָנַיִךְ *ſcemanajich*, id eſt, *vnguentorum tuorum*, legerunt שַׂלְמֹתַיִךְ *ſalmotajich*, id eſt,

veſtimentorum tuorum: vnde vertunt: *Et odor veſtimentorum tuorum ſuper omnia aromata*. Chald. vertit *Quàm pulchræ ſunt ſuper me dilectiones tuæ, ſoror mea cœtus Iſraël: quæ comparata es ſponſæ pudicæ: quàm bonæ ſunt ſuper me dilectiones tuæ magis, quàm Septuaginta nationum, & nomen bonum iuſtorum tuorum fragrantius eſt omnibus aromatibus*. Redit ſpōſus ad laudes ſponſæ, ac rurſum verba eius labiaque commendat.

Mammæ Eccleſiæ quænam?

Mammæ; ſiue vbera gemina denotant vim lactandi Eccleſiæ, quâ per doctores, prædicatores, confeſſores, viroſque zeloſos, alios rudiores & infirmiores lactat, & paſcit verbo, exemplo, doctrinâ, & Sacramentis; item duplici eleëmoſynâ ſpirituali, & corporali, vti expoſui verſ. 5. Quare hîc ea non repetam. Ita ſanctus Gregorius, Caſſiodorus, Beda, Theodoretus, Nyſſenus, Anſelmus, Iuſtus, Philo & alij. Porrò Septuag. vertunt *Quàm pulchra ſunt vbera tua*. q. d. Sicut feminis cùm geminos vel plures pariunt filios, vbera inflantur & lacte turgeſcunt, vt plures ſibi natos lactare valeant, quæ vberum eſt pulchritudo: ſic pariter tu, ô Eccleſia, cùm plurimos iam Chriſto vbiuis gentium Chriſto pepereris per fidem & Baptiſmum filios, abundas lacte doctrinæ & copiâ doctorum; qui tibi natos in fide lactent & enutriant, quæ tua eſt pulchritudo. Omnia enim hæc ſpectant ad Eccleſiæ propagationem & incrementa. Hoc enim capite deſcribitur virilis & perfecta Eccleſiæ ætas, vt dixi.

Moraliter hinc diſcant illi, qui ſtudent animabus conuertendis, vt earum numero numquam ſatientur, nec metuant ſe omnibus illis in ſpiritu alendis ſufficere non poſſe, quia quò plures pariunt Deo filios, eò plura eis auxilia ſuggeret Deus, quibus eos alant & foueant; ſicut idem mulieri, quò plures parit liberos, eò maiora dat vbera lacte turgentia, quibus omnes lactet.

Hinc *pulchriora ſunt* hæc eius *vbera vino*, id eſt, omnibus deliciis carnalibus; ac myſticè *vino*, id eſt, auſteritate Synagogæ & legis Moyſaicæ; item vinō rigoris iuſtitiæ, ait Richard. Victorin. Vide dicta cap. II. vbi idem de Chriſti vberibus dixit. Similia enim ſunt vbera Chriſti & Eccleſiæ.

Symbolicè doctrina & prædicatio meliores ſola contemplatione.

Symbolicè, vbera doctrinæ & prædicationis præſtant vino contemplationis: licet enim vita contemplatiua perfectior ſit actiua, tamen vtrâque perfectior eſt vita ex vtraque miſta, putà contemplatio, quæ per actionem aliis ſe communicat, & in proximos ſua quæ à Deo hauſit effundit, hæc enim quò magis alios illuminat, eò maius à Deo lumen accipit: hoc enim fine à Deo datur. Hinc illud: *Miſericordiam volui & non ſacrificium*. Oſeæ 6. 6. vide ibi dicta: Et illud Chriſti: *Diligere proximum tamquam ſeipſum, maius eſt omnibus holocautomatibus & ſacrificiis*. Marci 12. 33. Et illud Eccleſ. 40. 17. *Gratia* (eleëmoſyna) *ſicut paradiſus in benedictionibus, & miſericordia in ſæculum permanet*. Vnde Deo ita placet; vt Deus admirans eius decorem exclamet: *Quàm pulchræ ſunt mammæ tuæ ſoror mea ſponſa*. Ita Nyſſen. & Beda, qui docet Deum hîc admirari illam animam, quæ alios rudiores fidei rudimenta docere non refugit: *Rectè*, inquit, *talem animam ſororem ſibi ac ſponſam Dominus eſſe teſtatur, quia nimirum ſuâ eam*

A *dilectione ac coniunctione digniſſimam indicat, quam ſui operis imitatricem fieri conſiderat. Nam & ipſe vt nos de infirmis fortes faceret, infirmari ad tempus, imò & mori, vt nos viueremus non refugit. Ipſe cùm eſſet panis Angelorum in diuinitate lacteſcere voluit per aſſumptionem carnis, vt hominum puſillanimitatem nutriret, ac panis eiuſdem cæleſtis exhiberet capacem.*

Quocirca *odor vnguentorum tuorum* ſuperat *omnia aromata*, id eſt, bona fama, quam ex tua charitate, miſericordiâ, & zelo animarum conſequeris, ac longè lateque diſpergis, melior eſt omnibus odoriferis virtutibus apud Deum, qui vt dixi miſericordiam præfert ſacrificio. Nam, vt ait Eccleſ. cap. 31. 28. *Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & teſtimonium veritatis illius fidele*. Et Salomon: *Qui pronus eſt ad miſericordiã benedicetur*, id eſt, laudabitur ab hominibus æquè

B ac à Deo. Prouerb. 22. 9. Vide dicta cap. I. v. I. ad illa: *Meliora ſunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis*. Cauſam dat Richard. de S. Victore, quòd charitas omnium virtutum ſit mater ęquè ac regina, ideoque illam per vbera hîc iteratò in ſponſa ſponſus commendat, & ingeminat, imò Hebr. דודים *dodim*, id eſt, *amores*, dicuntur à דדיה id eſt, *vbera*, ait Marinus: vbera enim amoris ſunt ſedes æquè ac ſymbolum.

Vbera, amoris ſedes ac ſymbolum.

Porrò Theodoret. & tres Anonymi apud ipſum, ac Philo Carpath. *τὸ vino* non exponunt comparatiuè *præ vino*, ſed affectiuè, *à vino* (ſic enim vertunt Septuag.) q. d. Tua charitas omnem ſuam bonitatem haurit à vino, id eſt, à diuinitate & bonitate Dei ac Chriſti.

C Rurſum quod Septuag. pro *vnguentorum* vertunt *veſtimentorum*, quoad ſenſum eòdem redit. Nam vnguenta ſiue aromata animæ ſunt eius eleëmoſynæ, compaſſio, mortificatio, ait S. Ambroſius libr. I. de Virgin. ceteraque bona opera, quibus illa pariter quaſi veſtibus pretioſiſſimis & odoratiſſimis ornatur; iuxta illud: *Induite vos ſicut electi Dei, ſancti, & dilecti viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam, ſupportantes inuicem & donantes vobiſmetipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet querelam, ſicut & Dominus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis*. Coloſſ. 3. 12. ita Nyſſen. Theodoret. & tres Anonymi apud ipſum. Hinc Arabicus vertit: *Suauitas odoris veſtimentorum tuorum, præſtantiſſima eſt omnium ſuauitatum*.

Vnguenta Magdalenæ.

Denique nonnulli hæc ad litteram adaptant D S. Magdalenæ, quæ tertiò vnxit Chriſtum. Vnde eius vnguenta meliora fuère vnguentis ceterorum, quia ipſa vnxit ipſum Chriſti corpus, ceteri verò vngunt alios fideles, qui ſunt membra dumtaxat Chriſti. Hinc Rupertus myſticè idipſum adaptans B. Virgini: *Hæc*, inquit, *ſunt aromata vera, vnguenta pretioſa, eſurienti cuilibet ex inimicis meis cibum dare. ſitienti potum præbere, hoſpitem ſiue peregrinantem colligere, nudum veſtire, infirmum viſitare, & ſi in carcere eſt, ad eum venire. Super omnia hæc aromata eſt odor vnguentorum tuorum, id eſt, ſuauitas eleëmoſynarum tuarum, quia non vt ceteri in membris meis, ſed in memetipſo mihi munificentiſſima extitiſti. Et quidem iure materno, & naturali affectu tu mihi cuncta debuiſti: verumtamen fidem & humilitatem, ſiue charitatem tuam pluſquam maternam reſpicienti mihi, cuncta pro optimis vnguentis, cuncta*

pro

A *pro ſuauiſſimis fuère eleëmoſynis, ita vt nulla eleëmoſynarum aromata, quæcumque mihi in meis expenduntur hominis, vnguentis illis valeant aliquatenus comparari.*

De his vnguentis eorumque odore fusè agit Gilbertus, qui continuauit ſermones S. Bernardi in Cant. ſerm. 31. & 32. vbi inter cetera ait: *Ipſa patientia quid aliud eſt, niſi velut quidam futuræ impaſſibilitatis odor?* Et rurſum: *Conferamus*, inquit, *inter ſe iſta tria, vina, vbera, vnguenta. In vino, veteris hominis defectio; in vbere, noui refectio; in vnguentis, quædam delectatio. Vino carnalis ſenſus inebriatur, & ſopitur, & obruitur; vbere nouus nutritur; vnguentis adultus deliciatur. In primo homo vetus conficitur, in ſecundo nouus reficitur, in tertio iam appropinquans ad perfectionem ineffabili lætitiâ afficitur.*

VERS. II. *Fauus diſtillans labia tua, ſponſa, mel & lac ſub lingua tua: & odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.*

SYrus & Arabicus: *Sicut odor Libani.* Nonnulli hæc referunt ad oſculum, alij ad halitum oris, cuius ſtudioſæ ſunt fœminæ, q. d. Halitum habes ſuauiſſimum, ac ſi mel ſub lingua contineres. Meliùs alij referunt ad ſermonis gratiam & ſuauitatem. Faui vocantur cellulæ ceræ, in quibus apes mel ſuum condunt. Fauus ergo nihil eſt aliud, quàm mel in cera; ait Caſſiodorus. Faui enim ſunt apum domus & cellulæ, ita dictæ C quòd in his ſobolem foueant, iuxta illud Virgil. 4. Georg.

Fauus à fouendo.

Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suſpendunt ceras.

Hebraicè & Græcè: *Fauum diſtillant labia tua.* Sic & Syrus & Arabicus. Vnde Willeramus.

Dant tua labra fauum, per cerea mella liquatum.

Huc facit illud Comici: *In melle ſunt ſitæ linguæ veſtræ.* Eòdem redit ſenſus; q. d. Labia tua ſunt quaſi fauus, quæ fauum, id eſt, mel faui diſtillant; hoc eſt, dulciſſimum eſt eloquium tuum, vt tot mella quot verba ex ore ſtillare & fundere videaris, perinde ac ſi apes in ore tuo velut in alueolo fauos fixiſſent. Aptè hæc ſententia ſubiicitur præcedenti de vberibus, quia vbera Eccleſiæ, id eſt, Doctorum, ſunt labia ſtillantia fauum ſapientiæ & eloquentiæ Chriſtianæ quibus filios, id eſt, fideles gignit & genitos paſcit, ideoque ſola vbera & labia ſponſæ hîc iterat & congeminat. D Nam paulò antè eadem dilaudauit v. 3. dicens: *Sicut vitta coccinea labia tua; & eloquium tuum dulce*, vbi plura hac de re dixi: quare hîc breuis ero.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

ECcleſia, id eſt, Eccleſiæ Doctores, prædicatores, ceterique fideles & ſancti ſunt fauus diſtillans, ſiue os & labia habent ſtillantia lac & mel ſacræ doctrinæ; ideoque plena ſuauitatis & dulcedinis, æquè ac diſcretionis, vt ſtillent lac teneris & rudibus; mel verò, id eſt, ſolidiorem doctrinam magis prouectis. Senſus ergo eſt, q. d. Labia tua, id eſt, ſermo tuus, ô Eccleſia, fauum ſtillantem imitatur: ipſe enim quædam eſt inſtillatio mellis, quod tu, ô ſponſa, vt cella faui cerea conſeruas, dum me, qui mel arcanè ob dulcorem appellor, mentis receptaculo condis, indeque, dum eloqueris, effundis. Ita S. Gregor. Caſſiodor. Beda, Theodoretus, Aponius, Philo, Iuſtus, Anſelmus, & alij. Audi Bedam; qui oſtēdit quomodo labia prædicatorum ſint fauus & ſimul vitta, vt dixit verſ. 3. *Cùm hic*, inquit, *ſatiando fauces delectet, illa crines vinciendo conſtringat: iſte intus reficiat, illa foris liget. Iidem namque Doctores & vittæ ſunt in præceptis ſalutaribus, & faui in promiſſis cæleſtibus: Vittæ, cùm nos à fluxu carnalium voluptatū* B *refrenant. Faui, cùm supernorum nobis gaudiorum dona promittunt. Item vittæ ſunt in eis, quæ apertè agenda vel vitanda eſſe docent; faui in illis, quæ typicè geſta vel dicta, quid intus arcani ſalutaris habent, pandunt.*

Verba ergo ex ore viri ſancti fluunt inſtar faui ſuauiſſimè ſtillantis nectare: ſimili modo de Neſtore ait Homerus, quòd ex eius ore melle dulcior fluebat oratio. Ita S. Agnes, quæ ſe per votum virginitatis agno immaculato, ſcilicet Chriſto deſponderat, aiebat: *Mel & lac ex ore eius ſuſcepi, & ſanguis eius ornauit genas meas*, vti ex S. Ambroſio de ea canit Eccleſia.

Sermo ſanctorum comparatur fauo: Primò, quia ſicut fauus ſtillat mel, ſic ſermo eorum ſapientiam & ſuauitatem. *Sermo ſanctorum fauus mellis. Primò.*

Secundo, ſicut fauus miro artificio ab apibus conſtruitur, ſic & ſermo ſapientis prudentiſſimè concipitur, connectitur, indeque manat eius gratia & ſuauitas, iuxta illud: *Argentum electum lingua iuſti.* Prouerb. 10. 20. Et: *fauus mellis compoſita verba: dulcedo animæ, ſanitas oſſium.* Prouerb. 16. 24. *Secundò.*

Tertiò, ſicut fauus formatur ab ape inhabitante, ſic ſermo à corde, iuxta illud: *In corde prudentis requieſcit ſapientia, & indoctos quoſque erudiet.* Prouerb. 14. 33. Et cap. 16. 23. *Cor ſapientis erudiet os eius, & labiis eius addet gratiam.* *Tertiò.*

Quartò; ſicut apes in fauo pariunt, fouentque ſuos fœtus: ſic ſermo ſuauis ſanctorum multos parit filios Chriſto: norunt enim ſancti verbis ſuis dare ſuauitatem & gratiam, vt eâ velut melle audientes ineſcent & capiant; iuxta illud: D *Labia iuſti erudient plurimos, qui autem indocti ſunt, in cordis egeſtate morientur.* Prouerbiorum 10. 21. *Quartò.*

Plures analogias faui & linguæ ſuauis recenſui Prouerb. 16. 24. & cap. 24. verſ. 13. ad illa: *Comede fili mi mel.* Ratio à priori eſt, quòd ſermo oris eiuſque qualitas manat ab affectu cordis: quale enim eſt cor, tale eſt os & ſermo: dulcedo ergo ſermonis oſtēdit, & quaſi ſecum vehit dulcedinem & amorem cordis: quare dulciter loquens alteri quaſi cor ſuum in illum effundit, ac cum eo amorem ſuum illi oppignorat, imò re ipſa tradit: magnes autem amoris eſt amor: nulla enim re ita trahuntur animi hominum, ac amore. Qui enim videt ſe ab alio amari, illius amore quaſi cogitur ad illum redamandum, vt eius conſiliis obediat, ſeſeque ſubiiciat. Hoc eſt quod ait: *Mel & lac ſub lingua tua.* Syrus: *Omne*

Qualis cor, tale os.

Magnes amoris amor.

Omne mel & lac labiis tuis. q.d. Sub lingua tua latet cor, quod quaſi promptuarium mellis & lactis melleam & lacteam ſuam dulcedinem & amorem linguæ communicat & inſtillat, vt illa promat verba dulcia & amabilia, quibus corda audientium ad ſe alliciat & rapiat. Verba ergo dulcia priùs in corde, & à corde dulci formantur, ac ab eo in linguam tranſeunt. Quocirca à ſancto Auguſtino lib. 15. de Trinit. cap. 10. Verba cordis appellantur. Atque hac de cauſa prædicator, & quiſquis alteri virtutem vel opus aliquod bonum perſuadere conatur, priùs in ſeipſo eiuſdem affectum & amorem excitare debet, vt illo accenſus eundem faciliùs & ardentiùs aliis dicendo imprimat. Hic enim affectus & amor res etiam amaras, vti ſunt metus mortis, iudicij, & gehennæ, quem prædicatores auditoribus iniicere debent, ſapida, dulcia, & grata efficit. Addit ſanctus Gregorius 15. Moral. cap. 5. prædicatores, cùm amariùs vitia & vitioſos caſtigat, debere amaritiem melle ſuauitatis intermiſto dulcorare. Rurſum mel & lac ſub lingua ſponſæ conduntur, q.d. Non temerè prodis tuam dicendi gratiam, nec te de ea iactas, ſed eam celas & quaſi linguâ contegis. Ad hæc Ioannes Carmelita notat ideò mel & lac ſub lingua ſpōſæ recondi, ne ſimul effundat vtrumque, ſi linguæ innatet, nec clauſtro ſepiatur, ſed præuiâ meditatione cunctetur, & ab eo quaſi cellario, vel mel promat, vel lac, prout tulerit opportunitas, lac quidem tenellis & adhuc in virtutis infantia verſantibus, mel verò grandioribus.

Concionator priùs in ſe v. eorum, quæ dicturus eſt, affectum imprimat.

Symbolicè fauus eſt S. Script.

Symbolicè, fauus mellis eſt ſacra Scriptura. Ita Caſſiodorus, Aponius, Philo, & Theodor. quem audi: *Iam faui mellis, qui in Doctorum geſtantur labiis ſunt diuinæ Scripturæ, quæ continent apes tum ceræ tum mellis effectrices, ſacros nimirum Prophetas & Apoſtolos, qui per Spiritus ſancti prata volitantes, & diuinarum Scripturarum conſtruentes cellas, eaſq́; doctrinæ melle ac nectare diſtendentes, vtilitatem ad nos tranſmiſerunt, ac ceræ quidem littera videtur ſimilis: melli verò ſenſus, qui in eo reconditus eſt.* Hinc olim recèns baptizatis dabatur lac & mel, vt ſuauitas doctrinæ vitæque Chriſtianæ eis repræſentaretur. Vnde Tertullianus de Corona militis cap. 3. *Ter,* ait, *mergimur, inde concepti lactis & mellis concordiam prægustamus.*

Recèns baptizatis olim dabatur lac & mel.

Rurſum Hugo de S. Victore erudit. Theol. ex Miſcellaneorum libr. 1. tit. 115. *Fauus,* inquit, *Verbum caro factum eſt in Virgine; diſtillans, redundantiam ſignificat, & gratiam fundens; quia quod fecit & dixit, doctrina fuit: quod fuit, medicina. Ideo diſtillans, quia vnicuique ſecundùm menſuram gratiæ infundens.*

Quocirca *habet mel & lac ſub lingua, id eſt, refectionem robuſtorum, & conſolationem paruulorum: prægustauit enim dulcedinem futuræ vitæ, vbi reficiuntur animæ diuinitatis Chriſti fruitione, & humanitatis eius lacte. Ex hac abundantia habet anima vbera, quibus perceptam ſuauitatem proferat, quæ tantò plus ſapiunt & ædificant, quantò datum eſt ei diſcere hæc in experientia & docere ex ſententia.*

Veſtimenta Eccleſiæ quænam?

Et odor vestimentorvm tvorvm sicvt odor thvris] Veſtimenta Eccleſiæ ſunt bonorum operum ornamenta, ait Caſſiodor. S. Gregor. Beda, & alij, iuxta illud Apoc. 19. *Byſſinum iuſtificationes ſunt ſanctorum:* hæc habent odorem thuris, id eſt, orationis, quia referuntur ad Deum Deique gloriam: nam omnis actio relata ad Deum, tacita eſt oratio. Notat ergo opera bona debere olere orationem, vt ex ea quaſi manare videantur.

Rurſum thuris, id eſt, diuinitatis, cui adoletur thus, q. d. Actus virtutum tuarum externi, quibus quaſi veſtibus ornatis, exhalant quendam odorem diuinitatis. Audi Nyſſenum: *Tuum, ô ſponſa, virtutum indumentum imitatur diuinam beatitudinem, per puritatem, & impatibilitatem aſſimilata naturæ, ad quam non patet aditus. Talis eſt enim odor tuorum veſtimentorum, vt ſit ſimilis thuri, quod Dei honori dicatum eſt.* Alludit ad fragrantiam veſtiū Iacob, quam odorans, eique benedicens moriturus Pater Iſaac: *Ecce,* inquit, *odor filij mei ſicut odor agri pleni;* Chald. *Sicut odor incenſi ex optimis aromatibus.*

Symbolicè. Chriſtus eſt Eccleſiæ veſtis.

Symbolicè, veſtis Eccleſiæ & fidelium eſt Chriſtus, cuius eſt odor thuris, quia ipſe redolet diuinitatem, quà homo eſt. Ita Theodor. vnde illud: *Induimini Dominum Ieſum Chriſtum.* Rom. 13. Rurſum veſtis & ornatus Eccleſiæ ſunt omnes ſancti, de quibus eidem ait Iſaias cap. 49. 18. *His omnibus velut ornamento veſtieris.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS;

De Chriſto & anima ſancta.

Labia mentalia animæ ſanctæ diſtillant lac & mel, cùm preces & orationem dulcibus cōpunctionis & amoris lachrymis conditam, in aures Dei effundunt: quare tunc anima oſculum dat & viciſſim accipit à Deo, imò anima ſpiritū ſuum quaſi in Deum effundit, ac viciſſim ſpiritum Dei accipit & haurit.

Quare tunc *odor veſtimentorum,* illius eſt, *ſicut odor thuris,* veſtimenta ſunt virtutes externæ: vti ſunt verecundia, modeſtia, humilitas, reuerentia, obedientia: hæ *odorem thuris,* id eſt, gratiſſimum in nares Dei exhalant, adeoque ipſa ſunt quaſi *thus,* id eſt, myſtica oblatio & ſacrificium, quod Deus odoratur, velut odorem ſuauitatis. Rurſum ſunt *thus* hominibus, quia illis ſuauiſſimum virtutum odorem aſpirant & inſpirant. Comparat illas thuri præ aliis aromatibus, quia thus præ omnibus eſt odoratiſſimum, æquè ac lucidiſſimum. Vnde Hebr. vocatur לְבֹנָה *levanon* à לָבָן *lauan,* id eſt, *candidum.* Hinc & thus, & quò lucidius, eò melius eſt & odoratius. Vnde Exodi 30. 40. in thymiamate, quod Deo adolebatur, iubetur adhiberi thus lucidiſſimum: ſic virtutes in ſe ſunt lucidiſſimæ, quia puriſſimæ, aliis autem ſunt odoratiſſimæ. Nam vt ait S. Bernard. *Habent mores ſuos colores, & odores ſuos, odorem in fama colorem in conſcientia.* Porrò ſicut veſtis ex multis filis contexitur, ſic ſanctitas ex multis virtutibus: fila ergo, quibus contexitur, ſunt charitas; gaudium, pax, &c. quæ recenſet Paulus Galat. 5. 22. Ita Nyſſenus.

Thus aromatum odoratiſſimum & lucidiſſimum.

Huc facit verſio Chald. *Et in tempore, quo erant ſacerdotes in atrio ſanctuarij, labia eorum, ſtillant fauum mellis: Et lingua tua eſt inſtar ſpōſæ honeſtæ in ſermone*

mone tuo: cantica & laudes dulces, ſicut lac & mel: & odor veſtimentorum ſacerdotum, ſicut odor aromatum Libani. Audi Gilbertum hî: ſerm. 34. *Qui omnia agit, vt ei placeat, cui ſe probauit, Deo, vt eius mereatur fauorem, vtique odor veſtimentorũ eius ſicut odor thuris. Et quidem thura, niſi Deo ſoli, nec offerri ſolent, nec debent; ideò odor veſtimentorum eius, ſicut odor thuris, cùm quidquid ſiue palàm, ſiue clàm agit, ad impetrationem placationis refert diuinæ.*

Denique appoſitè veſtium odorem thuri ſimilem componit ſponſus cùm mellea lingua ſponſæ, tũ quia tam ſermo linguæ, quàm actiones externæ, quæ ſignificantur per veſtes; ſpectant ad externum decorem ſponſæ, ſicut fides, ſpes, charitas, &c. ſpectant ad internum: tum quia ſermo melleus mirè decoratur, & perficitur melleis actionibus externis beneficentiæ, humilitatis, modeſtiæ, patientiæ, ac præſertim religionis, deuotionis, & orationis: tunc enim omnes actiones, omniſque habitus & compoſitio externa redolet thus, cum ſpirat pietatem & deuotionem, atque inde naſcitur & profluit dulce & gratioſum linguæ eloquium. Porro hoc cuilibet fideli, præſertim zelatori animarum faciendum eſt, vt omnis eius ſermo, & actio exhalet thus religionis, imò thus diuinitatis, vt videantur dicta & facta eius non tam eſſe humana, quàm diuina, & à Deo profecta. Quocirca Nyſſ. tract. *Quid Chriſtiana profeſsio ſibi velit*, Chriſtiani ſmum, ſiue Chriſtianam vitam ita definit: *Chriſtianiſmus eſt imitatio diuinæ naturæ:* ſiue imitatio Chriſti & Dei incarnati, vt Chriſtus in Chriſtiano viuere, loqui & operari videatur. Si quis ergo, inquit, Chriſti nomen aſſumat, ſed eius mores vita non exprimat, hic Chriſti nomen ementitur, ſicut ſimia imitans hominem, hominis perſonam mentitur. Chriſtus enim eſt iuſtitia, puritas, & veritas, atque cuiuſuis mali vitatio: Quare Chriſtianus eſſe nequit, qui harum virtutum communionem & ſocietatem in ſe non oſtendit. Is autem verè Chriſtianus eſt, qui Chriſti manſuetudinẽ, beneficentiam, deuotionem & ſpiritum in omnibus actionibus repræſentat, & vicinis aſpirat, vt qui Chriſtianum videt, Chriſtum in ipſo loquentem & operantem ſe cernere & intueri æſtimet. Iam ſicut odor thuris eſt vehemens, acer, copioſus, & feruidus, talis pariter fuit omnis actio Chriſti, & talis ſit Chriſtiani, præſertim viri Apoſtolici, oportet.

Chriſtianiſmus eſt imitatio deitatis.

Notat Gilbertus ſerm. 34. τὸ *diſtillans* ſignificare primò, animam plenam eſſe melle, id eſt, ſenſu rerum ſpiritualium, vt cogatur eam diſtillare: ſecundò, illam diſcretè & parcè pro captu audientium eum diſpertiri: *Nec mel fluit*, inquit, *ſed magis diſtillat. Nec enim paſſim & intemperanter profundit ſublimes illos, & reconditos ſenſus ſecretorum cæleſtium, deitatis arcana, nec lactis potum ſine delectu propinat.* Actus verò huius diſtillationis ita recenſet: *Remittit, permittit, promittit, præmittit. Delicta remittit, infirma permittit, æterna promittit, & ipſorũ primitias quaſdam præmittit. Sapientiam loquitur inter perfectos, ſapientiam quidem non huius mundi ſed Dei: ſapientiam in myſterio abſconditam, & inter minùs ſpiritualiter ſapientes nil arbitrabatur ſe ſcire, niſi Chriſtum Ieſum & hunc crucifixum. Cohortatur ad perfectionem, non cogit, ſed magis conſolatur puſillanimes, ſuſcipit infirmos: & ſi inquietos corripit, correptio*

A *iam dulcedinem ſapit maternam; peccanti compatitur, conuerſo indulget, nec indulgentiarum numerum, & quaſi terminum, quem non tranſgrediatur, præfigit, cui præcipitur ſeptuagies ſepties in die delicta toties confitenti donare. Vide quàm magna multitudo dulcedinis in labiis ſponſæ, quæ quoties ipſe pereſſus in malum, toties ſi conuertaris, ipſa tibi diſtillat in bonum, & præbẽde veniæ vicibus non exhauritur. Denique inſtar angelorum Dei non inſultat, ſed exultat ſuper peccatore pœnitentiam agente.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

B

RVpertus hæc B. Virgini ita adaptat: *Tu dulcis in ore, dulcis & in corde. Hoc eſt, quod nunc dico, fauus diſtillans labia tua, ſubiungens, mel & lac ſub lingua tua, id eſt, in anima tua. Ibi tibimetipſi dulciter ſapit fauus eloquij tui, fauus diſtillans à labiis tuis, labiis gratioſis. Fauus tuus ego ſum, mel tuum & lac tuum ego ſum: quia deus tuus & filius tuus ego ſum. Hoc tua ſentit anima, hoc tua ſonant labia: aliud loqui non potes, quàm id, quod in pectore habes; Ex abundantia cordis labia tua loquuntur.*

Addit deinde labia B. Virginis ſtillaſſe mel, cùm labiis dulciſſima & deuotiſſima Chriſto paruulo oſcula dedit, dixitque: *Oſculetur me oſculo oris ſui.* De odore verò veſtium hæc ſubdit: C *Odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris, quia pluſquàm materna charitate pannis me inuoluiſti, & in præſepio reclinaſti, ſicq́; in omnibus famulata es mihi mater & virgo fidelis, tamquam Deo, cui ſoli debetur odor thuris in ſacrificio ſuo, quamuis eſſem ego paruulus tuus, paruulus homo.*

Hugo Victorinus verò tom. 2. ſerm. de Aſſumpt. B. Virginis, addens: *Et odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata*, cenſent hic ob tres dotes B. Virginem à ſancta Trinitate laudari, ſcilicet quòd in labiis ſuſceperit oſculum Patris, in lingua Verbum, putà, Filium, in vnguentis Spiritum ſanctum. Audi eum: *Fauus mel & ceram habet: mel diuinitas eſt, cera humanitas: Fauus, Verbum caro factum eſt in Virgine: Ac ſi Deus dicat: Ego expertus ſum, quod laudo: Fauus diſtillans labia tua: Ego detinctus tibi charitate, oſculo oris mei labia tua preſſi, ſimulq́; dulcedinem infudi, & à dulci dulcedinem expreſ-* D *ſi. Valde impreſſi dulcedinem, & verè expreſſi ſuauitatem, quando meum tuo in te ſociaui, & per tuum à te cum meo pariter & tuo exiui; Mea diuinitas mel erat, & tua humanitas cera erat, & inde meipſum fauum feci.*

Proſequitur deinde cetera: *Mel & lac ſub lingua tua, Verbum ſub carne tua; ſub lingua tua, quia verbum; ſub lingua tua, ſub carne tua, quia abſconditum Mel & lac Deus & homo: mel diuinitas, lac humanitas: Mel de cæli rore venit, quia diuina natura ſupra omnia eſt: Lac de carne exprimitur; quia humanitas de deorſum aſſumpta eſt. Odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata; quia omnem gratiam vincit tua ſublimitas, omnem perfectionem ſuperat tua dignitas: quia Spiritus in tua humilitate requieuit ſingulariter, qui in tua virginitate miraculum nulli comparabile fecit.*

Verſ.

A

VERS. 12. *Hortus concluſus ſoror mea ſponſa; hortus concluſus, fons ſignatus.*

HOrtus concluſus (ſerâ vel peſſulo hoc enim eſt נָעוּל *naul*: Arabicus, *obſeratus*) *ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus*, Heb. חָתוּם *chatum*, id eſt, *ſigillo obſignatus*. Arabicus, *ſigillatus*. Intellige notam comparationis vel ſimilitudinis *ſicut*, q.d. Sponſa mea eſt ſicut hortus concluſus. Aut ſponſa ſimilis eſt horto concluſo & fonti ſignato, id eſt, horto plantis lectiſſimis conſito, & arte topiariâ ad omnem elegantiam & amœnitatem compoſito, ideoque concluſo, ne à viatoribus ſpolietur, vel à beſtiis conculcetur; ac fonti aquas limpidiſſimas, & ſapidiſſimas ſcaturienti, ideoque ſignato, ne quo modo inficiatur, turbetur, aut luteſcat.

Fons ſignatus quis?

Porrò hortum concluſum Salomonis ad litteram ita ex Ioſepho, Brochardo, & Bredenbachio depingit Adrichomius in Deſcriptione terræ ſanctæ pag. 170. n. 189. *Hortus regius, qui hortus concluſus dicitur, hortus erat in ſuburbanis Ieruſalem, muris vndique ſeptus & obfirmatus; atque ſicut paradiſus arborum, fruticum, herbarum, aromatum, florum, fructuumq́, vbertate amœnus, mulcendiſque ac fouendis ſenſibus conueniens, & ad receſſus voluptuarios idoneus. In quo erat inclytus ille fons Rogel, & lapis Zoeleth, quorum frequens in ſcriptura mentio fit: Vbi Adonias cùm regnare inſtituiſſet, immolauit victimas, & vnà cum ſuis aſſeclis conuiuium fecit.* 3. Reg. 1.

Fons Regius.

Hinc conſequenter fons ſignatus erat fons regius Rogel, irrigans hortum concluſum, vti iã dixi, è quo rex bibebat. Sicut apud Perſas erat fons, ex quo ſolus rex, eiuſque filius primogenitus bibebant, adeò vt, ſi quis alius ex eo bibiſſet, capite plecteretur, teſte Athenæo libr. 12. cap. 3. Similis fons clauſus eſt in Hiſpania; iuxta Complut. ex quo pro ſolo rege aqua depromitur. Pari modo in locis deſertis, aliiſque, vbi eſt penuria aquæ, fontes clauduntur & ſignantur, ne aqua à viatoribus exhauriatur, aut luto aliâve re inficiatur. Talis fuit fons, quo Rachel adaquabat oues patris ſui. Gen. 29. verſ. 3.

Comparauit ſuperiùs ſponſam thuri, myrrhę, aromatibus, nunc generatim eandem comparat horto iis, aliiſque frondibus, floribus, & fructibus abundanti, ideoque concluſo pręſertim, quia talibus ſe paſcebat delicioſus Salomon, vt patet Eccleſ. c. 2.

Porrò pro *hortus* ſecundò loco Hebr. eſt, גַּל *gal*, quod primò, Iſidorus, Clarius, & R. Salomon vertunt *porta*, vt ſit hîc triplex comparatio, ſcilicet vt ſponſa comparetur horto concluſo, portæ concluſæ, (vti & Ezech. 44. 2.) & fonti obſignato. Secundò, Alij, *gal*, vertunt *volutatio aquarum* (גָּלַל *galal* enim eſt *voluere, reuoluere*) putà ſcaturigo ſiue fons: vnde hunc verſum ſic transferunt: *Hortus obſeratus ſoror mea ſponſa; fons obſignatus*. Tertiò optimè Noſter vertit, *hortus*: nam & ſic vertêre Septuag. ac nonnulla exemplaria pro גַּל habent גַּן *gan*, id eſt, hortus, hæcq́ue videtur vera & genuina lectio.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Eccleſia hortus concluſus.

ECcleſia eſt ſimilis horto, ſiue paradiſo omnibus gratiis & virtutibus, velut plantis cæleſtibus vernanti, ſuiſque areolis bellè diſtincto, & arte topiariâ affabrè diſpoſito, ideoque concluſo, ne qua hæreſis, impietas, aliudve vitium, aut noxa in illũ, aut violenter irrumpat, aut fraudulenter irrepat: ſed ſoli Chriſto integer & intactus ſeruetur, eique omnium virtutum flores & fructus producat, quibus eum oblectet & paſcat. Repetitur, τὸ *concluſus* bis, vt duplex eius
B concluſio & ſera ſignificetur: prima eſt, cuſtodia SS. Angelorum & Doctorum; Secunda eſt, tutela ipſius Dei & Chriſti, iuxta illud Zachar. 3. 5. *Et ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu.* Ita Caſſiod. Beda & alij.

Et Fons ſignatus.

Rurſum Eccleſia eſt ſimilis fonti illimi, limpidiſſimo, & ſaluberrimo, ideoque obſignato, ne eius cryſtallinus veritatis & doctrinæ liquor cœno errorum, aut vitiorum conſpurcetur. Nam, vt ait S. Ambroſ. lib. 2. de Virgin. *Ideo clauditur, ne volutabris ſpiritualium ſparſa, cœno fluenta turbentur.* Vnde Ioannes Carmelita ſic explicat: *Bibiſti aquam diuinæ gratiæ ac vitæ, quam ego tibi dedi, & effecta es fons ſalientis aquæ in vitam æternam, in quã gratia vi ſuã conſcendit. Et ne aqua iſta ſurriperetur, aut inficeretur, obſignaui te meipſo, velut ſigillo regio.*

Comparat Eccleſiam horto & paradiſo, qui
C omnes ſenſus oblectat, & paſcit, ſcilicet oculos virore plantarum, & varietate florum & fructuum; aures cantu auium, nares odore florum & aromatum, geſtum ſapore pomorum, tactum contrectatione eorumdem. Sic enim Eccleſia omnes ſenſus, omnes mentis potentias, omnes animæ vires ſuã doctrinã, ſuis Sacramentis, ſuis ritibus & ceremoniis, ſuis virtutibus, exemplis, ceteriſque chariſmatibus recreat & roborat, quas ſymbolicè explicat; dum ſubdit: *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum*, &c. Ita S. Gregorius, qui peſſulum, quo clauditur Eccleſiæ hortus, cenſet eſſe charitatem. *Hortus*, inquit, *S. Eccleſia exiſtit, quia dum populos multos in fide gignit, quaſi flores pulchros bona terra emittit. Qui hortus, concluſus benè eſſe dicitur, quia charitatis vallo circumquaque munitur, ne intra numerum electorum reprobus aliquis ingrediatur.* Sic & Philo Carpath. cenſet, Eccle-
D ſiam dici hortum, eò quòd omnis generis ſanctitatis fructus producat, vt Apoſtolos, virgines, martyres, viduas, coniugatos, caſtos, &c. Clauſus verò bis dicitur, inquit, eò quòd fidei, ſpei, & charitatis vallo munita, diabolo ſemper claudi, ſoli vero ſponſo Chriſto patere debet. Eadem eſt fons ſignatus ſigno crucis, quod eſt ſignaculum & character Chriſti. Vnde non licet ei adulterino diaboli ſigno inſculpi, ſic & Lucas Abbas (qui Commentarium Aponij paulò antè finientem proſequitur, ſed ipſis Aponij verbis in pauca contractis,) cenſet ſigillum, quo fons Eccleſiæ, id eſt, baptiſmus obſignatur, eſſe ſignum crucis. Sicut, inquit, fons vitæ *ſignatus* à Patre dicitur Chriſtus, ita & Eccleſia: *fons ſignatus*, regali videlicet

Fons ſignatus ſigillo crucis.

videlicet ſignaculo crucis appellatur à Chriſto, continens intra ſe aquam Baptiſmatis; quam ſignaculo ex pretioſo fonte ſuſcipiunt iniqui, dum lauantur.

Huc accedit Chald. qui per hortum concluſum accipit coniugatos honeſtè viuentes, per fontem ſignatum virgines. Omnes enim fideles in Eccleſia aut ſunt coniugati, aut cælibes: *Et mulieres*, inquit, *tuæ quæ nuptæ ſunt viris, honeſtæ ſunt; ſicut ſponſæ honeſtæ, & ſicut hortus voluptatis, ad quem nullus vir habet poteſtatem introëundi, niſi iuſti, quorum animæ mittuntur illuc per manus angelorum; Et virgines tuæ abſconditæ ſunt, & reconditæ in penetralibus & ſignatæ ſunt, ſicut fons aquarum viuentium, qui oritur ſub arbore & diuiditur in quatuor capita fluminum, & niſi eſſet ſignatus in nomine magno & ſancto, egrederetur, & flueret, & inundaret vniuerſum mundū.*

Porrò S. Auguſt. libr. 3. de Baptiſmo contra Donat. cap. 27. aſſerit Eccleſiam eſſe hortum B concluſum & fontem ſignatum in iuſtis & ſanctis dumtaxat; nam impios velut ſpinas illi forinſecùs tantùm adiacere ſuper numerum.

Addit S. Anſelmus bis repeti *hortus concluſus*, quia Eccleſia duplici muro vallatur ſcilicet fide & operibus, aut quia conſtat Iudæis & Gentibus, aut potiùs, quia vallatur firmâ fide, ne qua hæreſis vel error in eum irrepat, vel irrumpat, ac firma ſanctitate, ne quo vitio deprauetur. Duplex ergo eius peſſulus eſt, firmitas fidei, & conſtantia ſanctitatis, vtramque illi præſtat vigilantia Epiſcoporum & paſtorum, ac præſertim Romani Pontificis, qui omnes hæreſes & abuſus ſubnaſcentes illicò damnat & proſcribit. Habet enim aſſiſtentiam Spiritus ſancti, vt in rebus, quę C fidem & rectos mores concernunt, definiendis, ſanciendiſque errare non poſſit, quæ vtique firmus Eccleſiæ contra omnes errores & hæreſes eſt peſſulus.

Alludit ad paradiſum voluptatis omnibus floribus & fructibus vernantem, in quo poſitus eſt Adam, ibique creata eſt Eua, ſed quia caruit clauſura, irrepſit ſerpens, qui Euam, & per eam Adamum decepit & ſubuertit: at Eccleſia hortus eſt clauſus, in quem diabolo non eſt aditus, nec prauis hominibus, vt eum ſubuertant, vti fuit peruerſis ſenibus aditus in pomarium Suſannæ, non ſatis vndique clauſum, quæ proinde pudicitiæ periculum & infamiam incurrit. Daniel. 13. At non ita Eccleſia, quæ bis, id eſt, omnimodè eſt clauſa & obſerata, contra omnes tam dæmonum quàm hominum inſidias. Ita S. Ambroſius D libr. de Bono mortis, cap. 5. vbi & addit, Platonem in ſympoſio ex hoc loco Cantic. æquè ac ex Geneſi 2. 8. mutuatum eſſe ſuam fabulam de horto Iouis. *Hinc hortum illum*, inquit, *ſibi Plato compoſuit, quem Iouis hortum alibi, alibi hortum mentis appellauit: Iouem enim & Deum & mentem totius dixit. In hunc introiſſe animam, quam Peniam nuncupat, vt ſe abundantia & diuitiis horti repleret, in quo repletus potu iaceret Porus, qui nectar effunderet. Hoc igitur ex libro Canticorum compoſuit, eò quòd anima Deo adhærens in hortum mentis ingreſſa ſit, in quo eſſet abundantia diuerſarum virtutum, floreſque ſermonum. Quis autem ignorat quòd ex paradiſo illo, quem legimus in Geneſi habentem lignum vitæ, & lignum ſcientiæ boni & mali, & ligna cetera, abundantiam virtutum putauerit transferendam, & in hortum*

Fabulam de horto Iouis ex hoc Cantici loco mutuatus eſt Plato.

A *mentis eſſe plantandam? Quem in Canticis Canticorum Salomon hortum animæ ſignificauit, vel ipſam animam; ſic enim ſcriptum eſt: Hortus clauſus ſoror mea ſponſa, hortus clauſus, fons ſignatus, tranſmiſſiones tuæ paradiſus.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Chriſto & anima ſancta.

Anima ſancta, præſertim perfecta eſt hortus concluſus, & fons ſignatus, quia virtutum omnium quaſi florum & fructuum amœnitate vernans, & aquis ſapientiæ abundans eas diligentiſſimè cuſtodit, claudit, & obſignat, ne diabolus, mundus, aut caro eas ſurripiat aut inquinet. Audi Richardum de S. Victore: *Hortus eſt anima, in qua excoluntur virtutum plantaria & ſpiritualium ſtudiorum germina. Hic hortus tunc foditur, dum ea vitia radicitùs extirpantur & mores conuertuntur. Qui etiam altiùs tunc foditur cùm naturam vitiorum & origines cognoſcere ſtudet homo. Numquam enim tepidus operator, & naturæ vitiorum ignarus poterit bene mortificare vitia. Fodienda eſt ergo diuinæ Paſſionis memoria, & claui illi, quibus impij foderunt manus & pedes Domini, eam confodiunt dum horum memoriam habemus, & huic dolori condolemus & proinde de peccatis noſtris dolemus, quibus tantis beneficiis ingratos recolimus nos.* Hinc collige animam ſanctam eſſe hortum Dei, in quo ipſe non ſolùm ſemina florum, id eſt, ſanctorum deſideriorum iacit, ſed & fructuum, id eſt, ſanctarum actionum ſpargit.

Anima eſt hortus concluſus, & fons ſignatus.

Quæres quiſnam eſt peſſulus, quo huius animæ hortus obſeratur, & quod ſigillum, quo eius fons obſignatur? Primò, ſanctus Gregorius rectè reſpondet eſſe rectam intentionem. *Anima ſancta*, inquit, *eſt hortus concluſus, quia dum virtutes mittit, flores gignit; & dum virtutum exhilaratione ſe reficit, fructus, quos genuerat eadem cuſtodit. Concluſus enim hortus eſſe dicitur, quia dum bona ſua intentione vitæ æternæ abſcondit, dum humanas laudes omninò contemnit, ipsâ bonâ intentione ſe circumſepit, ne ad interiora rapienda hoſtis antiquus irrumpere poſſit. Fons etiam dicitur, quia dum cæleſtia aſſiduè cogitat, dum ſcientiam Scripturarum ſemper in ventrem memoriæ congregat, quaſi aquas viuentes, ſancta mens in ſe gignere non ceſſat, quas ſitientibus proximis præbere, vt reficiantur, valeat. Vnde ſcriptum eſt dicente Domino: Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum: ſed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Et alibi: Qui credis in me, ſicut dicit Scriptura, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Sed cur dicitur fons ille ſignatus, niſi quia ſenſus ſpiritalis mentibus indignis abſconditur; Infideli enim homini à Domino dicitur: Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, & neſcis vnde veniat, aut quò vadat.*

Peſſulus horti quiſ.

Reſp. 1. Recta intentio.

Secundò, Iuſtus Orgel. cenſet eſſe Chriſti gratiam. Sic & S. Auguſt. lib. 2. contra Creſcon. cap. 14. & 15. refellens ſententiam Creſconij dicentis, ſignaculum ſponſæ Eccleſiæ eſſe Baptiſmum, docet ſignaculum eſſe ſpiritum, qui fideles in vna Eccleſia copulat. *Huius fontis largo*, inquit,

Secundò. Gratia Chriſti.

quit, atque inuiſibili flumine lætificat Deus ciuitatem ſuam, de qua Propheta prædixit: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Ad hunc enim fontem nullus extraneus, quia nullus niſi dignus vitâ æternâ, accedit. Hic eſt proprius Eccleſiæ Chriſti, cui tantò antè prophetatum eſt: Fons aquæ tuæ ſit tibi proprius, & nemo alienus communicet tibi. De hac enim Eccleſia & de iſto fonte dicitur & in Cantico Canticorum: Hortus concluſus, fons ſignatus, puteus aquæ viuæ. Et poſt nonnulla: *Ad illum tamen fontem proprium, cui nemo communicat alienus; ad illum fontem ſignatum, hoc eſt, ad Spiritus ſancti donum, quo charitas Dei diffunditur in cordibus noſtris, nullus iſtorum niſi mutatus accedit, ita omninò mundandus, vt non ſit alienus, ſed ſit cæleſtis particeps pacis, ſanctæ ſocius vnitatis, plenus indiuiduæ charitatis, ciuis angelicæ ciuitatis.* Aduerte S. Auguſtinum hîc agere de hæreticis, qualis erat Creſconius & Donatiſtæ, hos enim negat eſſe in Eccleſia: ceteri autem mali, ſi fideles ſint, ſunt membra Eccleſiæ, ſed mortua, & non viua; ideoque non pertinent ad Eccleſiam Sanctorum, de qua in Cantico hoc agitur.

Tertiò. Obſeruatio mandatorum Dei. Tertiò, Nyſſenus, & Philo cenſent eſſe obſeruationem mandatorum Dei: *Hac enim clauditur & vallatur anima, inquiunt, ne quid boni ob laudes humanas agat; non propter inania hæc terrena & peritura laboret, ſed ob ſempiterna illa atque cæleſtia honeſtiſſimè viuat, quæ nos ſola explere poſſunt atque beare: ſummo ſtudio circumſpiciens ne ad interiora bona rapienda antiquus hoſtis irrumpat.*

Quartò. Humilitas. Quartò, alij: Anima ſancta, inquiunt, eſt hortus Dei protectione concluſus, & fons humilitatis ſtudio ſignatus.

Quintò. Cogitatio & amor Dei. Quintò, Tres patres apud Theodor. aſſerunt fontem ſignatum eſſe mentem cogitatione & amore Dei, cuius imago eſt, obſignatam, quæ nullas diaboli, concupiſcentiæ, vel carnis cogitationes admittit. Vnde S. Ambroſius, libr. de Iſaac cap. 1. *Caue, inquit, ne vigor mentis tuæ coitu quodam corporeæ voluptatis inflexus emolliatur, atque in eius amplexus omnis diſſoluatur, & fontem eius aperiat, qui debet eſſe clauſus & ſeptus intentionis ſtudio, & conſideratione rationis.*

Sextò. Silentium & cuſtodia ſenſuum. Sextò, Richard. de S. Victor. aſſerit ſerã horti animæ eſſe ſilentium & cuſtodiam ſenſuum: *Per ſilentium enim, inquit ipſe, excolitur in profectu & iuſtitia, quia cultus iuſtitiæ ſilentium requirit. In quo ſe cohibet non ſolùm à noxiis, ſed etiam ab otioſis & ſuperfluis, quia per minima peruenitur ad maiora, & per otioſa decipitur mens, & extra ſe ducitur; ſicut dicit Gregorius: Quod ſupernacuus verbis mens à ſilentij ſui cenſura diſſipatur, quaſi tot riuis extra ſe ducitur. Vt ergo in ſe remaneat & ſe videat, ſe cognoſcat, ſe corrigat, ab otioſis & ſuperfluis verbis ſe reprimit & temperat. Auditum quoque & viſum concludit, ne introrſus trahant, quod mentem inquietet vel maculet.*

Addit deinde aliam animæ ſeram, ſcilicet celare ſua benefacta: *Non enim ſolùm, inquit, ab exterioribus periculis hunc munit & claudit, ſed intra ſe bona ſua celat & hominibus occultat, ſciens, quòd, cùm bona opera innoteſcunt & laudantur, mentem reſolutam & eneruãt. Difficile eſt enim aliquem laudari, & venerari, & non aliquatenus laude ſua delectari, vel etiam intus gloriari. Difficile eſt aliquem ſeruum inutilem ſe reputare, dum bonorum teſtimonio bonus prædicatur; imò contingere ſolet, vt deceptus laude magis credat famæ, quàm conſcientiæ. Incantatur enim anima* A *laudibus, vt mala ſua non videat, & de iuſtitia fallaciter ſe extollat*: ac pluribus interiectis addit, *per fontem ſignatum, intelligentiam videlicet ſpiritualem Spiritus ſancti ſignaculo impreſſam, & ſacræ Scripturæ documentis & patrum exemplis munitam intellige. Quod enim ſapit anima talis & ſentit, nec corruptum eſt à malo ſpiritu, nec in aliquo à ſana doctrina diſcordat, vel exemplis ſanctorum contrarium deprehenditur, vel nouitate noxia, ſeu præſumptione eſt vitiatum. Hoc fonte irrigantur horti huius plantaria, quia hac ſcientiâ informantur virtutes & bona ſtudia, & proficiunt atque diſcretè fiunt.*

Symbolicè. Symbolicè, Nazianz. in Oratione habita ad Gregorium Nyſſenum, per hortum concluſum & fontem ſignatum accipit amicitiam, verumque amicum: ad hunc enim in quauis neceſſitate, quaſi ad hortum fructibus ſalutaribus cuiuſ- B uis auxilij abundantem, ac fontem conſilij limpidiſſimi, tutum amico eſt perfugium: *Amicus fidelis,* inquit, *hortus clauſus: fons obſignatus, quæ opportunè aperiuntur & communicantur* amicis, non inimicis & hoſtibus.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

Beata Virgo ab Eccleſia in Litaniis Lauretanis vocatur, & inuocatur, *Hortus concluſus, fons ſignatus.* B. Maria, ait Iuſtus Orgelit. *Virgo concipiens, virgoq́; generans concluſi horti, & ſignati fon-* C *tis intemeratum in ſe decus exhibuit.* Sic & Nyſſenus de Nat. Domini, S. Epiphanius ſer. de Laudibus Deiparæ, S. Ildephonſus, & S. Ambroſius de Inſtit. Virgin. c. 8. & alij docent, B. Virginem eſſe hortum & fontem propter fœcunditatem, ſed concluſum & ſignatũ propter virginitatem; vnde *ad hunc paradiſum ſerpens aditum non habuit,* ait Damaſcenus Orat. 2. de Aſſumpt. & S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. ſub medium: *Quod clauſum, inquit, atque ſignatum ſimilitudinem habet matris Domini, matris & Virginis: vnde & in ſepulchro ſaluatoris nouo, quod in petra duriſſima fuerat exciſum nec antè, nec poſteà quiſquam poſitus eſt. Et tamen hæc virgo perpetua multarum eſt mater virginum; ſequitur* D *enim: Emiſſiones tuæ paradiſus,* &c.

Virgo qualibet eſt hortus concluſus, & fons ſignatus. Hinc B. Virginis imitatione & exẽplo, quælibet Virgo eſt hortus concluſus & fons ſignatus; ſignatus, inquam, cuſtodiâ virginitatis, cuſtodiâ oculorum & aurium, virginali pudore, ſilentio, ſolitudine, & fugâ virorum. Ita S. Ambroſ. l. 1. de Virgin. *Virgo, inquit, eſt ſicut hortus furibus inacceſſus, vitem redolet, fragrat oleam, roſam renidet, vt in vita religio, in olea pax, in roſa pudor ſacratæ virginitatis inoleſcat. Accingere itaque Virgo, & ſi vis huiuſcemodi tibi vt hortus aſpiret, propheticis eum claude præceptis: Pone cuſtodiam ori tuo, & oſtium circumſtantiæ labiis tuis.*

Et S. Hieronymus epiſt. 22. ad Euſtochium de cuſtodia Virgin. *Rurſus, inquit, à ſponſo audies: Hortus cõcluſus,* &c. *Fons ſignatus. Caue, ne domum exeas, & velis videre filias alienæ regionis, quamuis fratres habeas Patriarchas, & Iſraël parente læteris. Dina egreſſa corrumpitur: Nolo te ſponſum quærere per plateas, nolo te circumire angulos ciuitatis.*

Inſuper

Inſuper S. Ambroſius de Inſtit. Virg. cap 8. *Hortus concluſus, inquit, es virgo, ſerua fructus tuos, non aſcendant in te ſpinæ, ſed vnæ tuæ floreant, nemo auferat ſepem tui pudoris, quia ſcriptum eſt: Et deſtruentem ſepem mordebit ſerpens. Fons ſignatus es virgo, nemo aquam tuam polluat, nemo conturbet, vt imaginem tuam in fonte tuo ſemper attendas.*

Addit Rupertus B. Virginem eſſe hortum concluſum ob virginitatem corporis; fontem ſignatum ob animæ mentiſque integritatem inuiolabilem; *quia mens eius nulli otio, nulli ſpeciali nequitiæ fuit vnquam penetrabilis.*

Audi Sophronium ſerm. de Aſſumpt. Deiparæ: *Sic exiuit Chriſtus de Virgine, vt eſſet, ſicut Ezechiel fatetur, porta omninò clauſa: vnde canitur in eiſdem Canticis de ea: Hortus concluſus, fons ſignatus; Emiſſionis tuæ paradiſus. Verè hortus deliciarum, in quo conſita ſunt vniuerſa florum genera & odoramenta virtutum; ſicque concluſus, vt neſciat violari, neque corrumpi vllis inſidiarum fraudibus: fons itaque ſignatus ſigillo totius Trinitatis ex quo fons vitæ manat, in cuius lumine omnes videbimus lumen, quia iuxta Ioannem ipſe eſt, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, cuius profectò emiſſio vteri ſupernorum ciuium omnium eſt paradiſus.*

VERS. 13. *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus. Cypri cum nardo.*

VERS. 14. *Nardus & crocus, fiſtula & cinnamomum cum vniuerſis lignis Libani: myrrha & aloë cum omnibus primis vnguentis.*

HEbraicè בְּשָׂמִים *beſamim*, id eſt, aromatibus, ex quibus vnguenta conficiuntur. Malum punicum, ſiue granatum in Palæſtina frequens eſt & pulcherrimum, ideoque hîc illius præ aliis fructibus meminit.

Emiſſiones quid? Reſp. 1.

EMISSIONES] Hebr. שְׁלָחַיִךְ *ſcelachajick*. Primò, referri poſſunt ad halitum ſuauem, & odores, quos expirant arbores horti concluſi, q. d. Tu, ô ſponſa, ſuauem exhalas odorem, qualem exhalant arbores paradiſi; ſic ait Martialis:

Olet quod Hybla, Atticique flores.

Secundò.

Secundò, ad munera, quæ ſponſa quaſi dotem miſit ſponſo, vel quæ inter ſocias ſuas diſtribuit. Hæc enim vocantur *emiſſiones*, ſiue miſſilia, q.d. Munera fructuum paradiſi, ſiue horti tui, putà, nardum, crocum, cinnamomum, myrrham, &c. miſiſti mihi, ſponſo tuo. Vnde Theodor. *Hæc omnia, ait, miſiſti mihi, & tempore nuptiarum attuliſti.* Sic & Origenes. Huc accedit S. Ambroſius libr. de Iſaac cap. 5. vbi per emiſſiones accipit munera, quæ ſponſus miſit ad ſponſam: *Laudat, inquit, munera animæ, quæ miſſa ſunt à ſponſo quibus dotata veniebat: Dos autem piæ animæ boni odores ſunt, myrrha & aloë, quibus ſpirat hortorum gratia, & peccatorum fœtor aboletur.*

Tertiò.

Tertiò, Gilbertus Abbas ſerm. 35. & Titelman. accipiunt *emiſſiones* aquarum, quas fons ſignatus in hortum ſponſæ emanat, vt eum irriget & fœcundet.

Quartò. genuinè.

Quartò & genuinè, *emiſſiones* ſunt propagines plantarum & arborum, putà ſurculi, quos

A radices vel rami progerminant, vt folia, flores, & fructus producant. Hi enim ex terræ vel arborum ſinu videntur emitti. Vnde Vatabl. & alij vertunt *plantationes*, vel *plantæ tuæ*. R. Salomon *Areæ tuæ*; Alij, *horti tui*. q.d. Plantæ tuæ ſeſe propagantes, ô ſponſa, tantæ, tamque pretioſæ ſunt, vt paradiſum efficiant, imò ipſæ ſimul congeſtæ ſunt paradiſus malorum punicorum, & pomorum omnis generis. Explicat enim quod dixit: *hortus concluſus*. q. d. Ideò es hortus concluſus, quia es paradiſus pretioſus malis punicis, pomis, cypro, nardo, &c. conſitus, quem proinde, ne furibus, vel beſtiis carpendus calcanduſque pateat, claudi oportet. Vnde Arabicus pro *emiſſiones*, &c. vertit: *Hortus pomiferus frondium, ramorum, flores cum varietate colorum Libani.*

Quæriam hic poma carpantur?

Pro *pomorum* Hebr. eſt מְגָדִים *megadim*, quod B ſignificat fructus optimos, dulciſſimos, ipſaſque paradiſi delicias: *megadim* enim & litteris & ſignificato alludit ad מַעֲדַנִּים *maadannim*, id eſt, deliciæ, voluptuaria, bellaria. Poma ergo hîc ſignificant ficus, pyra, ceraſa, amygdala, omneſque fructus, etiam nuces: alioqui poma vocantur fructus, qui molliori ſunt cortice; nuces verò, qui duriori. Septuag. vertunt, ἀκροδρύων, quod Complut. & Vaticani vertunt *nucum*. S. Ambroſius lib. de Iſaac cap. 5. & S. Hieronymus libr. 1. contra Iouin. vertunt *pomorum*: ἀκρόδρυα enim vocantur omnes fructus ſiue poma ſint, ſiue nuces: vnde poma hæc particulatim exprimens ſubdit: *cypri cum nardo*, &c. Hinc & Hebr. eſt *cypri & nardi* in plurali. Significantur ergo hîc fructus fruticis, qui mox vocatur nardus, & alterius qui ſuperiùs vocatus eſt cyprus. Vnde C addit: *cum vniuerſis lignis Libani*. Hebr. קָנֶה *kanes* eſt calamus aromaticus & odoratus vt vertunt Septuag. & alij. Alludit ad paradiſum terreſtrē: hic enim à Deo creatus eſt in Martio cum omnibus hiſce fruticibus & arboribus, ſimul & eorum fructibus iam maturis.

Pro *Libani* Hebr. eſt, לְבֹנָה *levona*, id eſt, *thuris*. Vnde Vatabl. vertit: *cum omnibus arboribus thuriferis*. Sic & Syrus & Arabicus. Sed *lebona* hic ſumitur pro לְבָנוֹן *levanon*, id eſt, Libanus mons, vti vertunt Septuag. Noſter, & alij.

Pro *aloë* Hebr. eſt, אֲהָלוֹת *ahaloth*, quam vocem retinentes & craſi contrahentes Septuag. vertunt *aloth*; ſed Hebr. *ahaloth* aloëm ſignificat. Symmach. vertit *thymiama*, quia, vt ait Caſſiod. *Aloës lignum ſuauiſſimi eſt odoris, adeò vt vice thymia-* D *matis in altaribus adoleatur.*

Combinat cyprum cum nardo, nardum cum croco, fiſtulam cum cinnamomo, myrrham cum aloë, quia hæ plantæ inter ſe habent ſympathiam quamdam, ac vbi vna alteri plantando iungitur, vtraque feliciùs creſcit, vt gemellæ ſorores eſſe videantur; hinc & ſi piſtillo tuſæ paſtillum vel faſciculum efficiant, mirè redolent. Simile eſt illud Virgilij Ecloga 2.

Et vos, ô lauri, carpam, & te proxime myrrhe.
Sic poſitæ quoniam ſuaues miſcetis odores.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

Per emiſſiones quidnam ſignificatum?

EMiſſiones ſunt particulares Eccleſiæ, quas vniuerſalis Eccleſia, eiuſque caput, putà S. Petrus, ac Romanus Pontifex per ſuos ſacerdotes & legatos per totum orbem ex Ieruſalem, vel Romà miſſos fundauit, aut fundat, vel promouet in variis Aſiæ, Africæ, Europæ, Indiæ regnis & prouinciis, iuxta illud, quod de Eccleſia ſub metaphora vineæ cecinit Pſaltes: *Extendit palmites ſuos vſque ad mare, & vſque ad flumen propagines eius.* pſal. 79. Ita Caſſiod. Hæ enim ſuauiſſimum virtutum omnium, quaſi arborum & aromatum odorem expirant, adeò vt paradiſi eſſe videantur, imò reipſa ad paradiſum cæleſtem ſuos fideles deducunt. Hinc rurſum in iis ſunt plantæ pretioſiſſimæ omnis generis, hoc eſt, omnes ſanctorum ordines, qui ſeptem numerantur, iuxta ſeptem aromata, quæ hîc nominantur, ſcilicet Patriarchę, Prophetæ, Apoſtoli, Pontifices, Doctores, Martyres, Virgines; cum ceteris lignis Libani, id eſt, cum reliquo iuſtorum cœtu, qui ſuâ ſanctitate ſuauiſſimè redolent, & ad cæleſtem paradiſum totis viribus contendunt. Eccleſia ergo non eſt hortus olerum, ſed paradiſus arborum & aromatum pretioſiſſimorum.

Quocirca pro *emiſſiones* Hebr. eſt, שְׁלָחִים *ſcelachim*. Græcè ἀποστολαὶ, id eſt, *Apoſtolatus*. Apoſtolus enim Hebr. dicitur שָׁלוּחַ *ſcaluach*, Chaldaicè שְׁלִיחַ *ſceliach*; Latinè *Legatus*, vel miſſus; Vnde Philo Carpath. *Per emiſſiones paradiſi*, inquit, *quæ ἀποστολαὶ dicuntur ſanctiſſimi Apoſtoli, veluti deliciarum horti lauacrum ſacri fontis habentes intelliguntur; qui tamquam mala punica foris rubentes in laboribus & ærumnis, poſtremò & ſanguine martyrij, permultos hominum Chriſti fidei, veluti grana pepererunt; hiſque tamquam paruulis fructus ſuauiſſimos arborum cæleſtium, ad fidei incrementum & charitatis opera præbuerunt.* Emiſſiones ergo ſunt Eccleſiæ particulares à Chriſto & Apoſtolis, ac præſertim à S. Petro Pontifice Romano miſſis, erectæ & fundatæ in quibus ſunt, mala punica & pomorum fructus, id eſt, virtutum omnium tam ſublimium, quàm mediocrium concentus, ait S. Hieronymus li. 1. contra Iouin. & Nyſſenus: quia malus punica ſpinis horret, ait Sanchez, quæ fures arcent, & corticem habet amarum, & auſterum, qui virtutum optimus cuſtos eſt. In ſpinoſis autem ramis, atque in amaro cortice ſignificari putat continentiam & ſeuerum viuendi genus, quod procul à ſe repellit quidquid punicæ plantæ fructibus inſidiatur, id eſt, virtutibus, quæ & eleganter rubent, & arrident palato. Theodoretus verò per mala punica accipit charitatem, quæ ceteras virtutes in ſe continet, ſicut malum punicum grana plurima inter ſe complectitur, eaque inter ſe vnit & conſociat. S. Gregor. verò, Anſelmus, Hugo, & alij per mala punica accipiunt martyres ſuo ſanguine rubricatos, quos primos fructus ex ſe miſit Eccleſia: hi enim omnium virtutum velut granorum congerie abundarunt, hique erant paradiſus deliciarum, quia omnia tormenta eis ſuauia & delicioſa videbantur ex amore Chriſti. Addit Caſſiodorus, quoſuis fideles, qui memoriam paſſionis Chriſti ſemper in mente retinent, & ſub vno cortice Eccleſiæ degunt, eſſe mala punica.

Mala punica quænam?

Iam complexum hunc virtutum in ſequentibus particulatim exprimit dicens: *Cypri cum nardo, nardus cum croco.* Cyprus, nardus, & crocus notant tres virtutes Theologicas fidem, ſpem, & charitatem, ait Philo Carpath. cauſamque addit: *Cyprus enim arbuſcula eſt flore candido cincinnorum inſtar pendente, comâ odoratiſſimâ, folio oleæ. Ex hac fit vnguentum nomine cyprinum ad multa commodiſſimum; habetque folia, flores, fructus, & ramos vtiliſſimos: hæc enim optima in Aſcalone Iudææ & Ægypti Canopo prouenit. Nardus quoque medicus eſt frutex Syriæ & Indiæ, præſtantiſſimus, colore ruſo, comoſus, odoratiſſimus, ſaporis amari, ſuauitatem odoris diutiſſimè redolens, caleſacit, exſiccat, viretque perpetuò: miſcetur antidotis, & efficaciſſimas vires ad quamplurimos morbos habet.* Pergit deinde ad crocum & ceteros fructus: *Crocus item notiſſima herba eſt, cuius probatiſſimus in Medicina vſus præſertim qui ex Ciliciæ promontorio, nomine Corycius, maximi eſt odoris, folio eſt anguſto in capillamenti modum, florem cæleſtis arcus colore perſimilem, calicis modo ab anguſto in latum ſeſe explicantem habet: intra quem fructum triplicem veluti apicem coloris flammei ex vna radiculâ, duplici filo lutei coloris hinc inde munitum profert, gaudet calcari & atteri pede, pereundoque felicius prouenit: ideò iuxta fontes & viarum ſemitas lætiſſimus eſt, nec melli ac dulci, ſed vino vel aquâ diſſoluitur; huic igitur croco exercitati virtute patientiæ, & factis charitatis illuſtres comparantur; qui (veluti triplex croci fructus ex vna radice dilectionis emanans) Deo, ſibique & proximis vtiles extiterunt; terrenis rebus anguſti, ſed cæleſtibus ampliſſimi; caſtigati & afflicti corpore, ſed animâ vegeti, lætiſſimi, & immortales.*

Cyprus quid? *Nardus quid?* *Crocus quid?*

Has proprietates cypri, nardi, & croci facilè eſt applicare fidei, ſpei, & charitati. Cyprus ergo, quia paruula, &c. notat fidem; Nardus, quia radice meliore ſui parte in terram defoditur, & frigidis capitis, ſtomachi, & lienis morbis medetur, ſpem frigus acediæ excutientem, quæ quaſi vinculum eſt fidei, & charitatis: hinc bis repetitur nardus, & cypro, crocoque iungitur. Audi Aponium: *Nardus cùm frigus de algentibus membris expellat, conſolationem Spiritus ſancti ſpemque illius ſignificat, quòd dicitur: Beati qui lugent quoniam ipſi conſolabuntur.* Crocus, qui tribus aurei coloris filis rubet, notat charitatem in Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum; quæ quò magis calcatur & premitur, eò magis aſſurgit & creſcit. Ita Caſſiod. Angelomus, Aponius, Willeramus, & Hailgrinus.

Cyprus, nardus, crocus notant fidem, ſpem charitatem.

Reliquæ quatuor aromatum ſpecies ſignificant quatuor virtutes Cardinales, ſcilicet fiſtula, ſiue calamus, quia rectus & ſimilis regali ſceptro, notat iuſtitiam: hanc enim adminiſtrare debent reges: Cinnamomum, quia acre, calidum & ſapidum cibos pariter efficit ſapidos, ſignificat ſapientiam & prudentiam; ita Aponius & tres Anonymi apud Theodor. Myrrha, quia amara corruptioni reſiſtit, & corpora mortua ſeruat incorrupta, notat fortitudinem, quæ maximè in inuicta acerborum tolerantia conſiſtit: Aloë,

Reliqua quatuor aromata quatuor virtutes Cardinales ſignificant.

Aloë, quæ ventrem corpuſque purgat, & noxios A humores è corpore pellit, vel reſtringit, ideoque morbos ſanat, notat temperantiam, quæ ſingulare eſt morborum omnium remedium, & ſanitatis tam corporis quàm animæ pharmacum. Cetera ligna Libani notant ceteras virtutes. Ita Delrio, Hugo Victor. & alij.

Septē aromata ſunt ſeptē ſtatus Eccleſiæ.

Rurſum hæc ſeptem aromata ſeptem virtutes iam dictas repræſentantia, ſignificant ſeptem Eccleſiæ ſtatus & ſanctorum ordines, quos in litaniis ſucceſſiuè inuocamus, in quibus hæ ſeptem virtutes reſpectiuè reſplendent. Cyprus ergo notans fidem repræſentat Patriarchas: In his enim fides venturi Meſſiæ, gratiæ, & Euangelij effulſit: vnde *Abraham credidit Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam.* Geneſ. 15 ideoque dictus eſt *pater credentium.* Rom. 3. & 4. Nardus notans ſpem repræſentat Prophetas, qui ſperabant bona Meſ- B ſiæ, quæ prophetabant: vnde ex hac ſpe ad eum ſuſpirans Iſaias c. 45. exclamat: *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum.* Idem faciunt ceteri Prophetæ. Crocus notans charitatem repræſentat Apoſtolos: hi enim amore Dei flagrantes, eodem totum orbem accenderunt. Crocus enim rubet, calefacit, ſiccat, aſtringit, exhilarat, adeò vt eo affatim ſumpto homines ſubinde in riſum effuſi emoriantur, inquit ex Dioſcoride Matthiolus. Eadem fecere Apoſtoli. Calamus notans iuſtitiā repræſentat Epiſcopos, prælatos & principes, quorum eſt iura priuata & publica, ſacra & profana tueri. Cinnamomum notans ſapientiam & prudentiam repręſentat doctores & prędicatores. Myrrha notans fortitudinem repræſentat martyres, qui fortiſſimè omnia aduerſa C tolerantes, vſque ad mortem pro fide & religione decertarunt. Aloë notans temperantiam & continentiam repræſentat virgines & continentes: Aloë enim amara eſt, corpus calefacit, ſiccat, & purgat, ac morbis genitalium medetur, inquit ex Dioſcoride Matthiolus, idem ſpiritualiter in anima facit continentia & virginitas. Hæ omnes ecce ſunt emiſſiones, id eſt, ſurculi & fructus, quos ex ſe emittit & progerminat Eccleſia: Ita Caſſiod. S. Gregor. Iuſtus, Beda, Philo, Anſelm. Hugo, Richard. & alij, licèt quiſque eorum ſingula ſingulis aliter & aliter applicet. Vnde Honorius Auguſt. & Guilielmus per cyprum abundantem in Ægypto accipiunt continentes & religioſos, quibus olim plena erat Ægyptus. Ibi creſcit nardus, ait Honorius, hoc eſt, humiles & innocentes, qui ſe coram aliis paruos & D deſpectos faciunt, & odore atque ardore charitatis ſaucios peccatis vngunt. Ibi creſcit & crocus aurei coloris, qui ſunt ſapientiā diuinā fulgentes. Ibi creſcit & fiſtula robuſti & purpurei corticis, quæ ad curandas viſcerum moleſtias valet, qui ſunt patientes pro Chriſto, & pro fratribus ſuis animam ponere parati. Ibi creſcit & cinnamomum cinerei coloris, qui ſunt pœnitentes, qui ſe infirmos reputant, & in cinere pœnitentiam agentes dulcem odorem Eccleſiæ præſtant, & cinnamomi cortex nimiō feruore ſolis ab arbore ſoluitur, hi ſunt monachi, qui ſe à mundo ſeparant amore Chriſti. Ibi creſcunt vniuerſa ligna Libani, cedri, & ſimiles arbores quæ ſunt vniuerſi fideles Chriſti tum prælati, tum ſubditi. Ita ipſi.

Huc accedit Chald. qui Iudaicè hæc accipiēs de Synagoga generante filios fideles Deo, qui repræſentant Chriſtianos, ſic vertit: *Iuuenes autem tui pleni ſunt præceptis, &c. ſicut malogranata, & diligunt vxores ſuas, & generant filios iuſtos ſimiles eis; & ideo odor eorum ſicut aromata optima horti voluptatis, & ſicut cypri cum nardo pistico & crocus & calamus aromaticus, & cinnamomum cum omnibus lignis thuris: myrrha munda & ligna aloës, cum omnibus ſpeciebus laudabilium aromatum.*

Porrò S. Hieronymus lib. 1. contra Iouinian. qui per hortum concluſum, & fontem ſignatum, accipit virginitatem & virgines Eccleſiæ, per hæc ſeptem aromata ſeptem virtutes virginum intelligit: *In malogranatis,* inquit, *& pomis omnium virtutum ſignificatur in virginitate concentus.* Alcuinus verò particulatim ſingula ſingulis adaptans: *Emiſſiones,* inquit, *ſignificant bonas operationes, quæ ſunt paradiſus, id eſt delectabiles, quia Hebr. Eden ſignificat hortum deliciarum. Et quidem paradiſus malorum punicorum dicitur, quia ſicut malum exterius rubrum eſt, & in vno cortice multitudinem habet granorum, ſic in virgine multitudo bonarum operationum intra fidem Dominicæ paſſionis tenetur incluſa. Cum pomorum fructibus, hoc eſt, honeſtis & pudicis eius locutionibus, ex quibus in mentes fidelium fructus informationis proceſſit. Nempè cyprus ſignificans virginitatem, nardus veram charitatem, crocus diuinam ſapientiam, fiſtula humilitatem & patientiam, cinnamomum internæ contemplationis dulcedinem; vniuerſa ligna Libani omnes alias virtutes, quæ aliquod robur habent, & mentem ſpiritualiter dealbant, myrrha quæ ſignificat carnis mortificationem, aloë bonam opinionem, prima vnguenta Spiritus ſancti dona.*

Septē virtutes virginum.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

HÆc omnia, quæ dixi de Eccleſia, facile eſt adaptare animæ ſanctæ commutato nomine.

EMISSIONES] ergo, id eſt, propagines & ſurculi, quos ex ſe hortus animæ ſanctæ piā diſciplinā excultus emittit, ſunt actus virtutum, tam Theologicarum, quàm Cardinalium.

Item ſermones ſancti, quos ex ore emittit, vt proximos à vitiis ad virtutes eaſdē, ac ad Chriſti diſciplinam traducat. Ita Caſſiodorus, ſanctus Gregor. Nyſſenus hom. 9. Beda & S. Ambroſ. lib. de Bono mortis cap. 5. qui legens: *tranſmiſſiones tuæ paradiſus: In illo,* inquit, *horto ſermones boni ſunt, alius qui culpam coërceat, alius qui iniquitatem corripiat, alius qui mori faciat inſolentiam & velut ſepeliat, quando correptus aliquis erroribus ſuis renuntiat.*

Iam ſigillatim virtutes quas recenſui aromatibus ſingulis eo modo, quo dixi, attribue. Verùm quia varij Patres aliter ea attribuunt, idque variè, eorum ſenſa hîc attexere in lectorum gratiam decreui.

MALORVM PVNICORVM] Gilbertus, qui continuauit ſermones S. Bernardi ſerm. 35. per *mala punica* accipit regularem vnanimitatem, ſiue reli-

religioſos vnanimiter in eodem collegio, vel cõuentu ſub regulari diſciplina viuentes: *Penè indiſcretâ*, inquit, *facie intus ſibi mali grana cohærent, numeri ſingularitate magis diſtant, quàm ſpecie: diſcamus & nos inuicem numero differre, non animo. Non rixantur inuicem, non contra corticem murmurant, non tentant illum perrumpere, patienter ſe ſinunt eius quaſi aluo concludi, vt quodammodò dicere illud videantur: Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum.* Exemplum dat ipſos ſuos religioſos, quos compellat dicens: *An non fratres in hoc ordine noſtro, ac ſi in cortice punico paſſionis Chriſti per imitationem color rutilat? Denique velut quædam huius mali grana ſunt, qui ſibi natiuum dicunt ſub diſciplinæ corio contineri, qui non tam premi ſe cenſent, quàm protegi. Abſit amor proprietatis, abſit amor priuatæ poteſtatis, & huius te mali granum exhibes. Diſcant alij noſtro inuitati exemplo, quàm bonum ſit, & quàm iucundum habitare in quodam horto communionis, & ſub munimine corticis: Charitas vniat & cortex muniat. Quot videtis ordinata collegia, tot intelligite velut quædam mala punica.*

Cypri ſymbola Fides. Cypri] Per cyprum accipe fidem, vt dixi. Nyſſen. tamen, & tres Anonymi apud Theod. accipiunt charitatem: cyprus enim eſt calida, *Charitas.* charitas autem eſt calor ſpiritus. Huc accedunt Caſſiodor. & Beda, qui per cyprum accipiunt *Gratia.* gratiam, quæ è cælo velut manna depluit: ſicut enim manna erat quaſi ſemen album ſimile coriandro ſic eſt & cyprus. Secundò, S. Anſel. *Cyprus*, inquit, *cùm ſit virga gracilis, quæ creſcit in magnam altitudinem & habet grana, vnde fit regium vnguentum, ſanctos illos ſignificat, qui creſcunt in multam altitudinem virtutum, & proferunt grana bonorum operum, quibus vngitur & delectatur Deus.*

Huc accedit Aponius, qui per cyprum accipit *Patientia.* patientiam: hæc enim *opus perfectum habet*, vt ait S. Iacobus epiſt. cap. 1. *Vnde ergo*, ait Aponius, *bonorum ordines in Eccleſia? triſtitia ſi patienter ſuſcipiatur:* cyprus enim interpretatur triſtitia.

Nardi. Spes, Dilectio. Nardi] Per nardum cum Aponio accipe ſpem. Richard. Victor. tamen accipit dilectionem. *Nardus*, inquit, *de quo vnctum eſt Dominicum corpus, vnctionem dilectionis Dei in corde ſignificat: quia ſic vngimur, vt tribulationis igne non ſuperemur: cùm gratia nos reficit & replet, contra aduerſa fortes facit.*

Huc accedit Caſſiod. *Nardus*, inquit, *typus eſt Dominicæ paſſionis: vnde Maria Magdalena nardo piſticâ caput & pedes Ieſu vnxit. Tuncq; nardus in horto Eccleſiæ eſt, cùm ſancti quique memoriam Dominicæ paſ-* *Paſſio Chriſti.* *ſionis venerantur, eiq; gratias agunt, quòd pro ipſorum amore mori dignatus eſt.* Secundò, S. Anſelm. Hugo, & alij per nardum accipiunt humilitatem. Nardus enim eſt herba humilis & fragrans: talis *Humilitas.* eſt & humilitas. Tertiò, tres Anonymi apud *Prudentia.* Theodoretum per nardum accipiunt prudentiam quæ omnibus virtutibus ſe miſcet, ſicut nardus omnibus aromatibus & vnguentis.

Croci Charitas. Crocvs] Ignitas febres refrigerans notat charitatem concupiſcentiæ æſtus refrigerantem, ait Caſſiod. Aponius, Theod. & Philo Carpath. vti iam dixi. Nyſſenus tamen, & Delrio per crocum accipiunt fidē, quia ſicut circa verum crocum ob eius falſarios, ſic circa veram fidem ob *Fides.* tot hæreſes facilè errare contingit. Secundò, tres Anonymi apud Theodor. per crocum, quæ mediam habet temperaturam inter calorem & frigus, accipiunt iuſtitiam, quæ medium inter de- *Iuſtitia.* fectum & exceſſum in virtutibus ſtatuit. Tertiò, *Sapientia diuina.* S. Anſelm. per crocum accipit diuinam ſapientiam, quæ iungi debet nardo, id eſt, humilitati. Quartò, Gilbertus ſerm. 36. per cyprum accipit meditationem, per nardum quietem, per crocum viſionem ſapientiæ, quia meditatio quiete indiget, & per vtramque attingitur viſio ſapientiæ: *In cypro*, inquit, *intelligitur veſtigatio, in nardo vocatio, in croco viſio ſapientiæ*, &c. *Accipe ergo in cypro ſtudium in nardo otium, in croco vtriuſque fructum.* Deinde hæc tria applicans Chriſto: *Ipſe*, inquit, *in cypro patitur, & in nardo ſepelitur, & de corde terræ reſurgit in croco.* Nam vt ait Plinius l. 21. cap 6. *Crocus gaudet calcari & atteri, pereundoq; meliùs prouenit: ideo iuxta ſemitas ac fontes lætiſſimus.* Sic Chriſtus ambiuit crucem, probra, & verbera, iiſque preſſus & calcatus in ſummam gloriam die tertio reſurrexit. Idem contigit omnibus ſanctis Chriſti aſſeclis. Crux enim via eſt ad felicitatem, humilitas ad ſublimitatem, contēptus ad gloriam.

Humilitas. Denique Ioannes Carmelita per crocum accipit humilitatem, quæ gaudet calcari vt crocus; & ſicut crocus ebrietati reſiſtit, ſic humilitas ſuperbiæ, quæ mentem vanâ ſui æſtimatione inebriat & dementat.

Fiſtula Iuſtitia. Humilitas. Fistvla] Notat iuſtitiam, quæ auaritiæ reſiſtit, ſicut fiſtula hydropiſi: auaritia enim eſt animæ hydrops; Caſſiodorus tamen per fiſtulam accipit humilitatem: *Ex eo*, inquit, *quòd breuis arbuſcula eſt, quæ & caſſia vocatur, cortice purpureo, fiſtula ſignificat ſanctos humilitate & patientiâ præcipuos: pauperes ſcilicet ſpiritu, quorum eſt regnum cælorum. Purpureus autem cortex ſignificat paſſionem Chriſti, quàm humiles ſpiritu ſemper in corde retinent, & imitari ſatagunt.*

Temperantia. Secundò, Aponius, & tres Anonymi apud Theod. per fiſtulam accipiunt temperantiam, quæ inſtar fiſtulæ viſcerum infirmitates per abſtinentiam humores ſiccando ſanat, & inſtar fiſtulæ in altum ad cæleſtia contemplanda mentem ſobriam ſuſtollit. Tertiò, Hugo de S. Victore: *Fiſtula*, inquit, *ſunt compuncti pœnitentes quicumq; vel in ſe vel in alijs peccatorum intrinſecùs latentium moleſtias per gratiam compunctionis, confeſſionis, vel etiam efficacioris admonitionis expellunt: fiſtula quippe ad curandas viſcerum moleſtias vtilis eſt.*

Oratio. Quartò, Ioannes Carmelita qui per fiſtulam, vel calamum intelligit cannam continentem ſaccharum, per eam accipit orationem. Hæc enim eſt quaſi fiſtula cæleſtis, à Deo ſugens ſuauitatem conſolationum omni ſaccharo dulciorem.

Cinnamomi. Sapientia. Prudentia. Humilitas. Pietas. Cinnamomvm] Suâ acredine, viuacitate & ſapore notat ſapientiam & prudentiam, vt dixi. Caſſiod. tamen & Anſelmus accipiunt humilitatem, quia cinnamomum ex breui arbuſcula cinerei coloris naſcitur. Coſmas Damianus accipit pietatem: hæc enim inſtar cinnamomi ſuauem expirat odorem, & ad omnia vtilis eſt, vt ait Apoſtol. Porro cinnamomo nonnulli miras vires attribuunt, vt quòd aquæ bullienti iniectū illico eam refrigeret; quòd in os dormientis ingeſtum faciat, vt ille ad omnia interrogata reſpondeat, &c. quæ recenſet Nyſſen. & adaptat viris perfectis. Verùm hæc fabuloſa & falſa ſunt. Veriùs Philo Carpathius per fiſtulam & cinnamomum

monium accipit SS. Petrum & Paulum, qui fragrantia ſuæ prædicationis & vitæ ſanctæ totum orbem repleuerunt. Denique Gilbertus ſerm. 36. *Fiſtula eſt*, inquit, *quando ſponſa excedit Deo: cinnamomum, quando contemperans eſt nobis.* Et poſt nonnulla: *Eſto velut cinnamomum: colloquia tua, conuerſatio communis gratiam ſpirent: Et ſi de voluntate tua & propoſito aliquoties reflecteris, ad ſenioris arbitrium reflexa & quaſi fracta ſit voluntas, non murmur reſonet, non querimonia, eſto cinnamomum confractum, viſibile ſpiramentum emitte, eò quòd virtus humilitatis in infirmitate vexationis, & velut fractionis proficit & probatur. Et ſpiramentum, & viſibile dicitur. Spiramentum, quia tranquillitas ſeruatur in corde, viſibile, quia relucet in facie.*

Lignorum Libani. Virtutes. Doctores. CVM OMNIBVS LIGNIS LIBANI] Quæ ſignificant ceteras virtutes, vt dixi: licet Caſſiod. Anſel. & Richard. per ligna Libani accipiant viros eminentes & doctores. Audi Caſſiod. *Ligna Libani pulchritudine proceritate, & robore præeminent, ideoq́; ſanctos doctores & perfectos quoſque in Eccleſia ſignificant. Pro Libani* Hebr. eſt, לְבוֹנָה *le vona*, quòd propriè thus ſignificat. Vnde Arabicus, Syrus, & Vatabl. vertunt: *cum omnibus lignis thuris*, id eſt, thuriferis. Porrò *thus*, ait Nyſſen. ſymbolum eſt diuinitatis. *Qui ergo in omnibus vitæ ſtudiis*, inquit, *in ſe oſtendit diuinæ formæ ſimilitudinem, in ſe oſtendit pulchritudinem omnium lignorum Libani* (thuris) *per quæ exprimitur forma diuina.*

Myrrha & Aloës. Fortitudo. Tēperātia. Mortificatio. Tētationes. Cōtinētia. Caſtitas. Martyriū. Pœnitētia. MYRRHA ET ALOE] Myrrha notat fortitudinem, aloë temperantiam. Theodor. verò per myrrham accipit mortificationem, per aloëm tentationum amaritudinem; Caſſiod. per myrrham accipit continentiam, per aloëm caſtitatem; Anſelm. per myrrham accipit paſſionem martyrij, per aloëm mortificationem carnis & pœnitentiam.

Symbolicè Nyſſen. Per hæc, ait, videtur demonſtrari ſepulturæ Chriſti ſocietas: nemo enim fit gloriæ Dei particeps, qui non fuerit primum conformis ſimilitudini mortis eius. Sic & Philo Carpath.

CVM OMNIBVS PRIMIS VNGVENTIS] Id eſt, cum omnibus præcipuis charismatibus & donis Spiritus ſancti. Ita tres Anonymi apud Theodor. S. Anſelm. Richard. & Hugo, Victor. Caſſiod. verò per prima vnguenta accipit charitatem, de qua ait Apoſtolus: *Excellentiorem viam vobis demonſtro.* 1. Cor. 13. Nyſſen. verò per hæc vnguenta accipit ſincera Eccleſiæ & fidei dogmata.

Hortus cōcluſus. claustra religioſorū. Denique hortus concluſus ſunt religiones & clauſtra religioſorum, in quibus omnia virtutum aromata lætiſſimè germinant & ſuauiſſimè fragrant, vti docet S. Bernard. de Conuerſ. ad Clericos cap. 21. Vide Hieronym. Platum lib. 3. de Bono ſtatus relig. cap. 14. vbi religionem oſtendit eſſe paradiſum voluptatis.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo, inquit Rupert. eſt hortus concluſus & paradiſus deliciarum germinans fructum vitæ, putà Chriſtum, qui ſeptem aromatibus, id eſt, ſeptiformi gratiâ ſpiritus orbem cumulauit: *Nardus*, inquit, *eſt humilitas tua, quæ valde oblectauit Altiſſimum, oblectauit me regem dilectum tuum ſicut ipſa dicis, quia dum eſſet rex in accubitu ſuo nardus mea dedit odorem ſuum. Quidquid gratiarum, quidquid virtutum, quidquid operationum cæleſtium mundus accepit, emiſſiones tuæ ſunt; vt vbi erant eius ſpinæ & vepres, & carduus, lappa, & tribulus, vrtica & paliurus, vniuerſitas nequitiarum, ibi ſit cyprus cum nardo, nardus & crocus, fiſtula & cinnamomum; myrrha & aloë, vniuerſitas gratiarum.*

Deinde prima vnguenta, inquit, ſunt cuncta opera corporalia pietatis & miſericordiæ, quibus B. Virgo ſupplet defectum bonorum ſpiritualium in lignis Libani, id eſt, in diuitibus & potentibus. Audi & Guilielmum: *Emiſſiones ſunt fructus ex ea emiſſi vnicus eius fructus eſt, qui ab efficacitate ſalutis dictus eſt Ieſus; ſed in vno illo fructu multiplex eſt fructus. In vno Saluatore omnium Ieſu, plurimos Maria peperit ad ſalutem: pariendo vitam, multos peperit ad vitam. Eo ipſo quòd mater eſt capitis, multorum membrorum mater eſt. Mater Chriſti, Mater eſt membrorum Chriſti; quia caput & corpus vnus eſt Chriſtus; corporaliter caput pariendo ſpiritualiter membra peperit. Vnde etiam ab omnibus mater appellatur, & ab omnibus cultu debito, vt mater honoratur.*

VERS. 15. *Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano.*

FONS HORTORVM (Arabicus: *Fons, hortus*) PVTEVS AQVARVM VIVENTIVM, QVÆ FLVVNT IMPETV DE LIBANO] Septuag. *Puteus aquæ viuentis & ſtrepentis de Libano.* S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 17. *Et impetus deſcendens de Libano.* Quinta editio & Vatabl. *Quæ profluunt è Libano*, putà magnâ copiâ æquè ac impetu: hunc enim efficit copia aquarum ex alto dilabentium. Aquæ viuentes vocantur, quæ è venis terræ iugiter manant & ſcaturiunt, vti fit in puteis & fontibus: hæ enim ſunt quaſi ſanguis terræ, ac inſtar viuentis è ſuis ſcatebris ebulliunt, mouentur & fluunt perenniter; cùm aquæ ſtagnantes immotæ conſiſtant, ideoque vocantur mortuæ.

FONS HORTORVM] Nonnulli generatim accipiunt quemlibet fontem, qui hortos plures irriget & fœcundet; quales multi in Libano oriuntur; & in ſubiectas valles defluunt; imò R. Salomon & Giſlerius per Libanum accipiunt quemlibet montem purum ac nitidum, ex quo fontes profluunt. Libanus enim Hebraicè idem eſt quod album & candidum.

Verùm alij ſpeciatim accipiunt hæc de certo fonte limpido è Libano ſcaturiente, & cum ſuaui murmure in hortos vicinos dilabente, eoſque irrigante & fœcundante. Ita Hortolanus, Titelman. Sotto-maior, & alij. Hunc fontem ex Brócardo, Saligniaco, Bredenbachio, & aliis ita deſcribit Adrichomius in deſcriptione terræ ſanctæ p. 107. n. 48. *Fons hortorum*, *Fons hortorum, cuius in Cantico Salomonis fit mentio, ex monte Libano procul à Tripoli ſex millibus paſſuum cum impetu ſcaturit, ac breui ſpatio auctus in vehementem curſuque velocem fluuium excreſcit, ſuiſque aquis, quæ limpidiſſimæ, frigi-*

dæ & dulces ſunt, omnes hortos (vndè & fons hortorum A *vocatur) totamq́; regionem, quæ inter Libanum & Tripolim eſt, irrigat & fœcundat. Præter minores aliquos in tres magnos riuos ſe diuidit, quorum prior inter Tripolim, & montem leopardorum in mare magnum labitur: alter leopardorum montem circumiens, idem mare influit: tertius inter Arcas & Raphaneas Agrippæ regni ciuitates fluens medius, Antaradumq́; alluens in prædictum tandem mare ſe exonerat.* Fluuium hunc Ioſephus lib. 7. Belli cap. 24. Sabbaticum appellari ſcribit, eò quòd per miraculum die ſabbati copiosè fluat, ceteris verò diebus ſiccetur & areſcat.

Fons ſabbaticus.

Porrò fontes non tantùm fœcunditatem hortis, ſed & intuentibus, ac lauantibus, bibentibuſque magnam voluptatem, refrigerium, & ſatiem afferunt, præſertim dum ex altis montibus per canales in valles hortenſes deducti, ibi in altum B vſque ad ſuum originem naturali ſuâ vi & pondere exiliunt: Per auium & beſtiarum ora fabrefacta erumpunt, atque ſubinde auium concentum & organorum harmoniam auribus exhibent, quales ſunt fontes hydraulici Eſtenſes, Aldobrandini, & ſimiles, quos Tuſculi & Tibure ſpectamus. Hiſce enim ſponſam ob elegantiam & venuſtatem per omnia ſimilem, comparat.

Puteus aquarum viuentium quis?

Puteum verò hunc idem Adrichomius ita deſcribit pag. 6. nu. 67. *Puteus aquarum viuentium, cuius in Canticis Salomonis fit mentio, iuxta viam, quæ Tyrum ducit, ſitus, egregius eſt & admirabilis: atque verſus Aquilonem à Sandalio Caſtro paulò ampliùs, quàm milliari; verſus Auſtrum verò à Tyro paruo milliario diſtat. Quamuis autem ſingulariter puteus dicatur, ſunt tamen quatuor fontes quadrati, quorum ille, qui præcipuus eſt in vnoquoque quadrati latere quadraginta; reliqui verò viginti quinque cubitos habent. Omnes muris fortiſſimis, de duriſſimis lapidibus inſolubili opere obfirmatis concluſi. Vnde varij deducuntur aquæductus & riui, qui totam Tyri planitiem omneſq́; eius hortos irrigant & fœcundant. Diſtant hi fontes à mari magno paulò ampliùs quàm arcus iacere poteſt, in quo tantillo ſpatio ſex molas agunt, & deinde ſe mari miſcent.* Huius putei meminit, quoque Gulielmus Tyrius l. 7. Belli ſacri c. 22. & lib. 13. cap. 3.

Alludit ad Iordanem, qui in Libano ex duobus fontibus *Ior*, & *Dan* confluentibus conflatur, & nominatur *Iordan*, ſiue Iordanes. Hic enim per totam terram Iſraël defluens, illi miram fœcunditatem æquè ac amœnitatem & hilaritatem D inducit, iuxta illud: *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.* Pſal. 45. Hoc flumen præcisè ad litteram ſunt aquæ Siloë, quæ hortos Ieruſalem irrigant, ad quas hîc quoque alluditur; Vnde Chal. vertit: *Et aquæ Siloë, quæ ducuntur inquietè, cum reliquis aquis, quæ defluunt de Libano, vt irrigent terram Iſraël, eò quòd nauant operam verbis legis, quæ comparantur puteo aquarum viuentium, & in iuſtitia libationis aquarum, quæ libantur ſuper altare in domo ſanctuarij, quæ ædificata eſt in Ieruſalem, quæ vocatur Libanus.*

Iordanis vnde dicatur?

Aquæ Siloë.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Christo & Eccleſia.

Eccleſia eſt *Fons hortorum & puteus aquarum viuentium*, id eſt, puriſſimæ ſapientiæ, ſacræ doctrinæ, & gratiæ, *quæ fluunt impetu de Libano*, id eſt, de Chriſto excelſo & candido, aquis iam dictis abundanti, ait Aponius, Richardus, & alij iuxta illud: *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris.* Iſaiæ 12. 3. Et illud Eccleſ. 24. 35. *Qui implet quaſi Phiſon ſapientiam, & ſicut Tigris in diebus nouorum. Qui adimplet quaſi Euphrates ſenſum: qui multiplicat quaſi Iordanis in tempore meſſis. Qui mittit diſciplinam ſicut lucem, & aſſiſtens quaſi Gehon in diebus vindemiæ.* Vide ibi dicta: Eccleſia enim omnem doctrinam & gratiam, quam haurit à Chriſto, deriuat in hortos, id eſt, in Eccleſias & cœtus particulares, præſertim clericorum & religioſorum, qui ſunt quaſi hortus & paradiſus Domini. Eadem dicitur *puteus*, ob profunditatem doctrinæ & myſteriorum, quæ in ea latent, & quibus affluit & effluit in ſuos fideles. Ita Caſſiodorus, Aponius, Anſelmus, & alij.

Iam quia Eccleſia ſuam doctrinam, prædicationem & gratiam Chriſti haurit è ſacra Scriptura, & Baptiſmo ceteriſque Sacramentis, hinc eadem conſequenter hic accipi poſſunt. Vnde per fontem & puteum accipiunt S. Scripturam, C S. Gregor. Caſſiodor. Philo, Aponius, Beda, Iuſtus, tres Anonymi apud Theodoret. Anſelm. & Ambroſ. de Iſaac cap. 4. Audi S. Gregorium: *Quid per fontem & puteum, niſi ſancta Scriptura deſignatur? quæ ſic aquam ſapientiæ generat, vt & potantes ſemper reficiat, & tamen manare non deſiſtat. Quæ bene hortorum eſſe perhibetur, quia illorum ſpecialiter eſt ſancta Scriptura, in quorum mentibus virtutum ſemina oriuntur. Sed quærendum nobis eſt, quare fons & puteus, vtrumque ſimul, Scriptura dicatur, cùm fons in ſuperficie appareat, puteus verò in imis latens omnes ſe quærentes maiori labore exerceat: ſed ſciendum eſt, quòd diuina Scriptura in quibuſdam manifeſta exiſtens, in quibuſdam verò locis obſcuram ſe præbens, & aliquando leuiter ſicut inuenitur tamquam fons potatur, &* D *aliquando magnâ inquiſitione eget tamquam puteus, vt inuenta ſumatur.*

Sacra Scriptura fons, & puteus.

Addit Caſſiodorus dogmata ſacræ Scripturæ vocari fontem, & puteum aquarum viuentium, reſpectu doctrinæ hæreticorum, de qua dicitur: *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas* Ierem. 2. 13.

Rurſum, per fontem & puteum aquarum viuentium, accipias Baptiſmum ceteraque Sacramenta: hæc enim ſunt quaſi ſeptem fontes gratiæ. Ita S. Anſelm. Audi S. Gregorium: *De Libano aquæ putei fluunt, quia in Baptiſmo electi quique donum Spiritus ſancti accipiunt, quo illuminati Scripturæ ſacræ ſenſum intelligunt: Quæ Scripturæ ſanctæ ſcientia tanto fluit impetu, vt electos dum tangit, ab huius vitæ amore ſubmoueat, & ad æterna gaudia vi impetus quoſque adhærentes traiiciat. Hinc eſt enim quod in pſalmo ſcriptũ eſt: fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Impetus enim fluminis ciuitatẽ Dei lætificat, cùm per domũ*

Fons Sacramentorum.

ſancti

A *ſancti Spiritus fortiter inundans Scripturæ ſapientia ſanctam Eccleſiam, vel cuiuſlibet ſapientis mentem infuſione ſua exhilarat.*

Per Richard. Victor. *Per Libanum,* inquit, *à quo aquæ iſtæ fluunt Chriſtum intelligit candorem lucis æternæ, quia à Chriſto cœpit tempus gratiæ. De Libano* inquit *fluxerunt aquæ iſtæ, id eſt, de Chriſto, quando Spiritus ſanctus tamquam torrens diſcipulis influxit, & ſuaui eos vbertate donorum inebriauit. Et quando Chriſto in cœna benedicente panem, Sacramentum Euchariſtiæ celebrari cœpit, & vnâ paſſibili præſentiâ ipſius ſublatâ, multis in locis vſque ad conſummationem ſæculi nobiſcum manſit; ſemel quoque oblatus in cruce, multoties in altari pro nobis offertur.*

Beda per impetum cenſet notari vim & efficaciam Apoſtolicæ prædicationis, cui nemo reſiſtere potuit.

B Porrò Theodoretus & Anſelmus per Libanum accipiunt Ieruſalem & Iudæam, è qua legis fluenta cum impetu Spiritus ad Eccleſiam defluxere. Libanus enim eſt limes Iudææ.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Anima ſancta fons & puteus.

Anima ſancta eſt fons & puteus aquarum viuentium, dum profundam Spiritus ſancti doctrinam, & gratiam conſecuta, illarum aquis ſpiritualibus ita redundat, vt eaſdem in alias refundat. Eadem dicitur puteus, quia vt eas hauriat profundè per humilitatem ſe inclinare & demittere debet.

C Adiungit Richard. Victor. illam eſſe *fontem, quia fluit, ſemper noua oriens, & ſemper in Deo renouata per deſiderium ad interiora; Fontem non ceſſantem ebullire, & erumpere ad Dei amorem, & de plenitudine, qua abundat, & infirmiores viſitantem & irrigantem.*

Eleemoſyna, puteus aquarum viuentium.

Addit Nyſſenus animam ſanctam inde extolli, quòd naturæ diuinæ aſſimilata ſit, quæ per aquam ſæpiùs in ſacris literis deſignatur, imitata quidem fonte fontem, vita vitam, aquâ autem aquam, quatenus eſt promptuarium continens aquam illam viuam, quæ ex Deo fluit, iuxta id quod in Euangelio ſignificauit, vbi dixit: *à Deo exiui*: nec dubitandum, quin viuat, dum Verbum Dei ſuſcipit, quod Apoſtolus viuum appellat. Hæc Nyſſenus.

D Porrò S. Ambroſ. lib. de Nabuch. cap. 12. per puteum aquarum viuentium accipit eleëmoſynam, cauſamque dat: *Puteus,* inquit, *ſi nihil haurias, inerti otio & degeneri ſitu facilè corrumpitur, exercitatus autem niteſcit ad ſpeciem dulceſcit ad potum: Ita & aceruus diuitiarum, cumulo arenoſus, ſpecioſus eſt viſu, otio autem inutilis habetur. Deriuato igitur aliquid ex puteo iſto, ignem ardentem reſtingue, quia eleëmoſyna reſiſtit peccatis.* Vide dicta 2. Corinth. c. 8. & 9.

Denique S. Anſelmus per Libanum accipit perfectos, qui ſunt candidati virtutibus à quibus aquæ viuificantes fluunt ad correctionem ſubditorum magnâ copiâ & impetu.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Beata Virgo fuit, & eſt fons, & puteus aquarum viuentium, qui ſterilem mundum ſic irrigauit, vt eum fœcundum effecerit ac amœnum inſtar paradiſi, iuxta illud: *Ego quaſi fluuij Dioryx, & ſicut aquæductus exiui de paradiſo; dixi: Rigabo hortum meum.* Eccleſ. 24. v. 41. ita Rupert. qui quatuor flumina paradiſi B. Virgini myſticè accommodat, additque ipſam eſſe fontem & puteum aquarum viuentium, quia ipſa eſt ſacrarium omnium ſacrarum Scripturarum. B. Virgo ergo eſt fons, tum quia Chriſtum nobis genuit, & effudit; tum quia orando apud filium omnia bona nobis impetrat & communicat. Hinc Methodius in Hypapante B. Virginem ſic alloquitur: *Salue humanitatis filij fons, ſalue humanitatis vmbraculum.* Et S. Epiphan. or. de Deipara. *Aue,* ait, *gratiâ plena, quæ ſitientes perennis fontis dulcedine ſatias.* S. Ephræm quoque de Laude Deiparæ, ipſam *fontem gratiæ & totius conſolationis* appellat S. Chryſoſt. *Aue,* ait, *quæ es puteus ſemper viuentis aquæ.* Nam vt ait S. Antonius 4 p. tit. 15. cap. 17. §. 4. *Ipſa nobis miſeris dedit filium ſuum Deum, captiuis in pretium, famelicis in viaticum, laborantibus in præmium, infirmis in medicamentum, & cum ipſo dedit nobis regnum cælorum & omne bonum.*

B. Virgo fons & puteus aquarum viuentium.

Denique fluuius ſabbaticus rectè congruit B. Virgin. Ipſi enim ab Eccleſia cultus in officio Eccleſiaſtico, & ſacrificio Miſſæ religioſè tribuitur in Sabbato, quo ipſa mortuo Chriſto Eccleſiam quaſi columna ſuſtentauit, firmiter credens & ſperans Chriſtum die dominicâ ſequenti reſurrecturum. Hinc maiora beneficia confert ipſa die ſabbathi: vnde & multi fideles ſabbato in honorem B. Virginis ieiunant, aliaque pietatis & pœnitentiæ officia obeunt, vt ſabbathum, id eſt, quietem in tentationibus & tribulationibus ab ea conſequantur, & ad ſabbatum æternæ pacis in cælo perducantur.

Die ſabbati maiora beneficia confert B. Virgo.

VERS. 16. *Surge Aquilo, & veni Auſter, perfla hortum meum, & fluant aromata illius.*

Pro *illius* Septuag. legunt *mea*: S. Hieronym. in Habacuc 3. Theodor. & S. Ambroſ. lib. 1. de Virginit. *tua*. Vtrumque verum: quod enim eſt ſponſæ, hoc etiam eſt ſponſi: Sponſis enim omnia ſunt communia: Quare Eccleſia ſponſa eſt hortus & paradiſus Chriſti ſponſi ſui.

Pro *ſurge* Hebr. eſt, עירי *vri*, id eſt, *excitare, euigila*; Syrus *Expergiſcere*, qui quaſi dormis. Hæc vox ambigua eſt. Primò enim ſurge accipi poteſt, q. d. Surge vt abeas, matura fugam, citò diſcede, ô Aquilo, quia tu es ventus frigidus & ſiccus, plantas adurens, ſiccans, & enecans, vt veniat tibique ſuccedat Auſter, qui ſuo calore & humiditate arbores vegetat & fœcũdat, vt folia, flores & fructus producant. Hinc *Auſter* dictus eſt

Auſter quaſi hauſter aquarum.

eſt, quaſi *hauſter ab haurlendo aquas*, ait Iſidorus A lib. 13. Etymol. c. 11. *Vnde & craſſum aërem facit, & nubila nutrit*. Græcè dicitur νότ☉ à νοτὶς, id eſt; *humor*, ait Nonius Marcellus. Quocirca ſtante Auſtro ſeminandum eſt & plantandum, non ſtante Aquilone. Audi Plinium libr. 18. 34. *Hoc* (Aquilone) *flante ne arato, frugem ne ſerito, ſemen ne iacito. Perſtringit enim atque percellit hic radices arborum, quas poſiturus es*; Licet enim Auſter Italiæ & Hiſpaniæ ſit grauis & noxius, tamen Palæſtinæ & aliis regionibus eſt gratus, lenis, & ſalutaris: Aquilo verò ſuo frigore & rigore moleſtus. Quocirca *Aquilo* dicitur quaſi *aquas ligans* & congelans, ait Richard. Victor. ideoque in ſacra Scriptura in malam partem accipitur, quia ſiniſter & infauſtus. Vnde Lucifer ſedere voluit in lateribus Aquilonis. Iſaiæ 14. Auſter verò in bonam partem capitur, ideoque Hebr. dicitur תֵּימָן *theman*, id eſt, dexter & fauſtus, à יָמִין *iamin*, id eſt, dextera: Vnde eo flante aromata fluunt, & gratam exhalant fragrantiam, quæ flante Aquilone cohibetur & conſtringitur. Hinc illud Ierem. 1. 14. *Ab Aquilone pandetur omne malum*. Et Eccleſ. cap. 43. 22. *Flauit Aquilo & gelauit cryſtallus ab aqua: ſuper omnem congregationem aquarum requieſcet, & ſicut lorica induet ſe aquis; & deuorabit montes; & exuret deſertum; & extinguet viride, ſicut igne.*

Aquilo quaſi aquas ligans.

Secundò, τὸ *ſurge* accipi poteſt, vt referatur ad τὸ *perfla*. q. d. Tu, ô Aquilo, æquè ac tu, ô Auſter, age, ſurge, perfla hortum meum. Aquilo enim plantas ſtringit in hyeme, vt radices magis figant & dilatent in terra: ſuccedens verò in vere Auſter eas aperit, laxat, calefacit, vt germinent, & in frondes, flores, fructuſque erumpant. Huic ſenſui aptè reſpondet tropologia, de qua mox. Ita Caſſiod. Beda, Iuſtus, Aponius, Rupertus, Clarius & alij, præſertim Rabbini. Aquilo enim vehemens concutit & flagellat arbores; qua concuſſione & motu fit, vt earum pori aperiantur, & ſuauiorem expirent odorem. Hinc Plinius lib. 18. cap. 34. docet vites & arbores Aquilonem ſpectare debere. Idem libr. 2. cap. 47. *Saluberrimus*, inquit, *omnium Aquilo, noxius Auſter.*

Aquilo arboribus ſaluberrimus: Auſter noxius.

Nonnulli, vt Nyſſenus, Theod. Pſellus, Rabbini, Genebr. & Sotto maior cenſent eſſe verba ſponſæ. Ceteri tamen penè omnes cenſent eſſe verba ſponſi, qui cùm ſponſam vocaſſet hortum concluſum, nunc imperat ventis, vt eum perflent, & agitent, vt ſuauitas aromatum eius magis perſpiret, ſentiatur, & recreet, tam ſponſum & ſponſam, quàm vtriuſque ſodales & aſſeclas. Porrò Chaldæus per Aquilonem accipit menſam panum propoſitionis, per Auſtrum verò candelabrum, quod ſitum erat ad Auſtrum in templo. Sic enim ait: *Et in latere Aquilonari erat menſa, & ſuper eam duodecim panes facierum; & in latere Auſtrali erat candelabrum ad illuminandum, & ſuper altari offerebant ſacerdotes oblationes, & adolebant ſuper illo incenſum aromatum.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

IVxta priorem explicationem iam datam, quâ *ſurge* idem eſt, quod *abi*, & fuge, ô Aquilo; Senſus eſt, q. d. Surge, ô Aquilo, id eſt, abi, ô diabole qui in Aquilone ſedere geſtis, ac Aquilonem; id eſt, frigidam infidelitatem, & torporem virtutum induxiſti in homines tempore legis Moyſaicæ & naturæ. Veniente ergo Chriſto veniat cum eo Auſter, id eſt, Spiritus ſanctus, qui ſuæ gratiæ calore & feruore faciat, vt Eccleſia & fideles ſuauiſſimum virtutum omnium odorem per ſanctas eorum operationes expirent. Faceſſe igitur Aquilo procul à noſtris hortis, abeſto horrida infidelitas & impietas, quæ vt ille plantas, ſic tu hominum corda contrahis, & cæleſti calore extincto cogis congelaſcere. Tu verò Auſter veni, perfla hortos meos, Myrrham & aloëm, calamum & cinnamomum, reliquaſque plantas noſtras aromaticas calefacito: vt calido tuo flatu incaleſcentes natiuum ſuum calorem proferant, & eiuſdem vi colliquatos humores fundant ſuauiſſimos. Ita S. Greg. Philo, Rupertus, Anſelm. Nyſſen. Theod. Pſellus, & S. Ambroſ. in pſal. 1. Et S. Auguſt. ep. 120. ad Honoratum c. 22. Id re ipſa accidit in Pentecoſte, cùm 120. diſcipuli, qui plantati erant in domo Domini flatu huius Auſtri, id eſt, Spiritus ſancti per omne genus linguæ doctrinæ fluenta emiſere, ait Nyſſenus. Additque vi Spiritus ſancti fluenta aquarum mutata eſſe in fluenta aromatum. Audi S. Gregorium: *Quid per Aquilonem, qui in frigore conſtringit & torpentes facit, niſi immundus ſpiritus deſignatur, qui reprobos omnes dum poſſidet, à bono opere torpere facit? Per Auſtrum verò, calidum ſcilicet ventum, Spiritus ſanctus figuratur, qui dum mentes electorum tangit, ab omni torpore relaxat & feruentes facit, vt bona quæ deſiderant operentur. Hinc enim dicitur: Conuerte Domine captiuitatem noſtram, ſicut torrens in Auſtro. Surgat ergo Aquilo & veniat Auſter, & perflet hortum ſponſi, & fluant aromata illius, vt videlicet ſpiritus malignus ab Eccleſia, vel ab vnaquaque electa anima diſcedat, & Spiritus ſanctus adueniat; Qui veniens charitatis ignem cogitationibus infundat, & à torpore negligentiæ, dum ſe infuderit, ſoluat.* Mox effectum & fructum ſubiicit: *Quod dum agit; aromata fluunt quia dum adueniente ſancto Spiritu cor, quod priùs torpuerat, ad opera ſe excitat, mox ſanctæ operationis opiniones per proximos quoſque ſuauiter diſcurrunt, vt quique audientes ad eadem ſe accendant, & Auſtro flante, id eſt, Spiritu ſancto ſe infundente virtutum odores emittant, vt vbique ſanctus hortus floreat, & poſt florem fructus redolentes & reficientes producat.*

Auſter Spiritus ſanctus.

Iuxta poſteriorem verò expoſitionem, quâ Aquilo iubetur ſurgere, vt cum Auſtro perflet hortum Eccleſiæ, Primò Iuſtus Orgelit. tam per Aquilonem, quàm per Auſtrum accipit Spiritum ſanctum. Hic enim, inquit, dicitur *Aquilo, dum æſtuantibus refrigeria præbet: Auſter, dum duros ad credendum vel benefaciendum reſoluit: Et quoniam in duobus vnus aduertitur, non ait perflate, ſed perfla-*

perſla hortum meum, & fluant aromata illius: Inſpira credentem populum, & redundent bona opera eius.

Secundò, S. Ambroſius per Aquilonem, qui complectitur vicinum Occidentem, & per Auſtrum, qui complectitur vicinum Orientem, accipit quatuor mundi plagas, vt ſenſus ſit, q. d. Venite ô mortales, ex omnibus mundi plagis per fidem Chriſti ad Eccleſiam, vt fructus bonorum operum producatis, per quos ſaluemini. Idem S. Ambroſ. in pſal. 118. ſer. 12. per Aquilonem frigidum accipit gentes infideles, per Auſtrum Iudæos fideles, quaſi vtrique vocentur ad Chriſtum. q. d. *Exurge, ô Aquilo, id eſt, ſurge qui dormis, & exurge à mortuis populus nationum, qui diu antè dormiſti, euigila aliquando, & illuceſcet tibi Chriſtus.*

B

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

IVxta priorem ſenſum τὸ *ſurge*, ſenſus eſt, q. d. Fuge ex anima pœnitente ô Aquilo, id eſt, ô peccatum, ô diabole: & veni Auſter, id eſt, ô gratia Dei, ô Spiritus ſancte. Iuxta poſteriorem verò ſymbolicè, ſed appoſitè, per Aquilonem accipias aduerſitates, per Auſtrum proſperitates: vtraſque enim in animas fideles immittit vel promittit Chriſtus (vel vt nonnulli, Eccleſia & anima ſancta vtraſque ſibi ſuiſque immitti optat) quia vtræque faciunt ad eius profectum, vt ex ea fluant aromata patientiæ, temperantiæ, modeſtiæ aliarumque virtutum. Ad haſce enim non minùs prodeſt reflantis perſecutionis aſperitas, quàm afflantis proſperitatis & conſolationis ſuauitas. Cauſam dat Lucas Abbas continuator Aponij, quia ſicut frigus Aquilonis, & calor Auſtri temperatum efficiunt aërem in paradiſo, ſic frigus tribulationum commiſtum cum æſtu conſolationum temperiem iuſtam in anima parit, vt nec ſuperbiat in proſperis, nec animo concidat in aduerſis, ſed æquali conſtantiâ vtraque ſuperet. Huc accedit S. Anſelm. *Aquilo,* inquit, *commouens arbores facit eas germinare, vt Auſter ſuccedens fructum faciat producere: Ita perſecutio ſuccedente feruore charitatis, gratiâ Spiritus ſancti facit Eccleſiam fructificare.*

Aquilo & Auſter ſūt aduerſa & proſpera.

Huc pertinet expoſitio Richardi de S. Victore, qui ait Deum animæ immittere vel permittere Aquilonem, id eſt, tribulationes & tentationes, ſed illicò poſt eum immittere Auſtrum conſolationum, quæ tribulationes & tentationes pellant, vel mitigent & dulcorent, cùm ſcilicet animæ tentatæ & afflictæ *dulcedinem exhibet Spiritus ſanctus, ita vt ex ipſiſmet aduerſitatibus voluptatem percipiat. Tunc quippe huiuſmodi Auſtro non tantùm flante, ſed & perflante, id eſt, totum occupante ipſum animæ hortum, adeò vt in nullo triſtitiam habeat, fluunt aromata virtutum illius, tantâ vtique vbertate, vt qualibet aduerſa proſpera reputet, & exteriora damna in lucrum animæ conuertat: fit tunc patientia læta, charitas benigna, humilitas deuota, prompta obedientia, virtuteſq; habet, non tam in deſiderio, quàm in effectu.* Denique ſicut Aquilo oppoſitus Auſtro ſuo frigore Auſtri calorem & humorem

A per antiperiſtaſim auget & intendit; vnde flante Aquilone Auſter calidior eſt & humidior, ait Ariſt. in Problem ſect. 26. nu. 29 ſic tribulatio auget & intendit calorem & conſolationem Spiritus ſancti, facitque vt fluant aromata lachrymarum piæ deuotionis & lætitiæ ſpiritualis.

Secundò, per flatum Aquilonis accipiat inſpirationes ac impulſus Spiritus ſancti terribiles, vt metum mortis, iudicij, gehennæ, quos peccatoribus, vel tentatis immittit, vt eos à malo refrænet: per flatum verò Auſtri inſpirationes blandas, vt ſpem felicitatis, impulſus amoris diuini, deſiderium gloriæ cæleſtis, &c. vtriſque enim ceu ventis contrariis Spiritus ſanctus agit, vrgetque animam ad profectum, vt fluant aromata, id eſt, opera virtutum.

Item conſolationes & terrores.

Porrò Caſſiod. Beda, & Coſma, tam per Auſtrum, quàm per Aquilonem accipiunt tentationes & tribulationes, ſed per Aquilonem ſæuientem intelligunt perſecutiones, minas, & tormenta: per Auſtrum blandientem verò blanditias ad decipiendum compoſitas. q. d. *Surge Aquilo, & veni Auſter, perfla hortum meum,* id eſt, irrumpite iam (per me licet) in ſanctos meos impij homines; gladios, ſecures, cruces, beſtias, fornaces, ignes, omnes denique pœnarum turbines veſtrâ, ô dæmones, arte collectos, in meam Eccleſiam immittite, per meæ Eccleſiæ hortos, quantum libet, graſſamini: nihil aliud quàm plantarij, quod plantauit pater meus cæleſtis, calorem excitabitis. Nihil aliud in mediis tormentis, quàm fidem meam profitentes, vota preceſque pro ſuis tortoribus fundentes, ſanctos meos audietis. Nihil aliud in eis quàm fidei, charitatis, & magni atque

C infracti animi documenta videbitis. Non aliud quidquam ex ſanctis meis, quàm præclarè dicta & fortia facta exprimetis: Quorum aromatum fragrantia vos æternum cruciet: me verò oblectet ſupra modum. Præclarè S. Baſilius ep. 11. ad Nicopol. Presb. *Perſecutiones, ait, ſunt grandines & torrentes & quæcumque alia ſubita ſunt ac temporalia, quæ mollia quidem facilè lædunt ac diſſipant, à ſolidis verò & reſiſtentibus, ſi in illa inciderint, magis patiuntur aliquid, quàm vt illis incommodent: ſic & vehementes illæ tentationes contra Eccleſiam motæ, imbecilliores detectæ ſunt, quàm vt robur fidei, quæ in Chriſtum eſt, infringerent Itaque quemadmodum, vbi grandinis nubilum præteriit, & torrens alueo ſuo effluxit, illud in ſerenitatem diſſoluitur, iſte profundò abſorptus, viam quâ fluxerat ſiccam & aridam relinquit. Ita & tempeſtas illa quæ nos iam apprehendit paulò poſt non erit, modò*

D *ſuſtineamus non inſpicere præſentia, ſed ſpem in ea extendere, quæ paulò ſunt vlteriora.* Et S. Chryſoſt. hom. 25. in Matth. *Quicumque,* ait, *adamantem percutit, magis ipſe percutitur, & qui aduerſus ſtimulum calcitrat, ſine dubio ipſe compungitur, ſuiſq; propriis ictibus vulneratur: Et qui impugnat virtutem tenentes, ipſe profectò ſubruitur; & malitia tantò efficitur infirmior, quantò contra virtutem diutiùs præliatur; Et ſicut qui ignem obligat in veſtimento, illum quidem non extinguit, veſtem verò comburit: ita etiam qui in virtute poſitos perſequebantur, comprehendebant, ac ſæpius colligabant, illos quidem reddebant ex his omnibus clariores, ſe autem omnino perdebant.*

TER-

TERTIVS SENSVS
PRINCIPALIS,
De Chriſto & B. Virgine.

IVxta priorem ſenſum τὸ *ſuge*, Auſter, qui fœcundauit beatam Virginem, vt Deum in humanitate pareret, fuit Spiritus ſanctus, iuxta illud: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi* A *obumbrabit tibi.* Lucæ 1. Ideoque ab eo fugatus eſt Aquilo, id eſt, Lucifer, & immiſſus Auſter, id eſt, Gabriel, qui ei lætum Verbi incarnandi nuntium afferret. Rurſum Auſter, id eſt, feruor Spiritus ſancti eam aſſiduè impulit ad continuum Dei amorem, & heroïcos virtutum actus. *Aquilo. Lucifer. Auſter, Gabriel Archangelus.*

Iuxta poſteriorem ſenſum, B. Virginis vita præ omnibus iuſtis mixta fuit Aquilone, & Auſtro, id eſt, aduerſis & proſperis, deſolatione & conſolatione, dolore & gaudio, vt patet eam expendenti.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SPonſus à ſponſa in hortum inuitatus, ibidem cum ea & ſociis epulatur. Poſt epulum v. 2. ſponſa noctu cubitum concedens, manè experrecta, narrat ſociabus quid ſibi dormienti acciderit, ſcilicet ſe noctu euocatam à ſponſo, cùm ſopore torpens, tardius ad illi aperiendum oſtium ſurrexit; illum quaſi deſidiæ huic & inciuilitati offenſum aliò abiiſſe: quare ſe per varia pericula quæſiuiſſe, ac vix inueniſſe illum, qui paulò ante vltrò ſe illi ad fores offerebat. Porrò cùm in quærendo ſponſo adoleſcentulæ ſponſæ ſe ſocias offerrent, quærunt ab ea, quâ figurâ & habitu ſit ſponſus, vt eum internoſcere queant; quibus ſponſa reſpondet, ac ſponſum viuis coloribus depingit, eumq́ caput aureum habere aſſerit, oculos columbinos, genas inſtar aromatum, labia inſtar liliorum, manus tornatiles, ventrem eburneum, crura marmorea, guttur ſuauiſſimum. Denique ipſum per omnia ſummè eſſe pulchrum & deſiderabilem aſſeuerat.

1. VEniat dilectus meus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum. Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa, meſſui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi.
2. Ego dormio, & cor meum vigilat: vox dilecti mei pulſantis: Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium.
3. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?
4. Dilectus meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius.
5. Surrexi, vt aperirem dilecto meo: manus meæ ſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima.
6. Peſſulum oſtij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat, atque tranſierat. Anima mea liquefacta eſt, vt locutus eſt: quæſiui, & non inueni illum: vocaui, & non reſpondit mihi.
7. Inuenerunt me cuſtodes, qui circumeunt ciuitatem: percuſſerunt me, & vulnerauerunt me: tulerunt pallium meum mihi cuſtodes murorum.
8. Adiuro vos filiæ Ieruſalem, ſi inueneritis dilectum meum, vt nuntietis ei quia amore langueo.
9. Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherrima mulierum? qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, quia ſic adiuraſti nos?
10. Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.
11. Caput eius aurum optimum: Comæ eius ſicut elatæ palmarum, nigræ quaſi coruus.
12. Oculi eius ſicut columbæ ſuper riuulos aquarum, quæ lacte ſunt lotæ, & reſident iuxta fluenta pleniſſima.
13. Genæ illius ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentariis. Labia eius lilia diſtillantia myrrham primam.
14. Manus illius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Venter eius eburneus, diſtinctus ſapphiris.
15. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas. Species eius vt Libani, electus, vt cedri.
16. Guttur illius ſuauiſſimum, & totus deſiderabilis: talis eſt dilectus meus, & ipſe eſt amicus meus, filiæ Ieruſalem.
17. Quò abiit dilectus tuus, ô pulcherrima mulierum? quò declinauit dilectus tuus? & quæremus eum tecum.

VOX

VOX SPONSÆ.

VERS. 1. *Veniat dilectus meus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum.*

PRo *dilectus* Hebr. eſt דוד *dod*, quod Septuag. paſſim vertunt ἀδελφιδὸς, id eſt, *fratruelis*, vel *nepos*. Syrus & Arabicus *patruelis* vel *filius fratris*. Chald. per hortum accipit templum, vnde vertit: *Ingrediatur Deus dilectus meus in domum ſanctuarij, & ſuſcipiat voluntariè oblationes populi ſui.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

COmparat Chriſtus ſponſus ſponſam Eccleſiam horto concluſo, eiuſque varios & præſtantes fructus celebrarat c. præced. v.12. & ſeq. nunc ſponſa ſponſum in hortum ita à ſe laudatum, hoc eſt, ad ſeipſam inuitat, vt fructibus eius, quos flāte Auſtro, id eſt, Spiritu ſancto ipſe produxit, ſe oblectet & paſcat: totum enim hunc hortum ad vnius ſponſi obſequium eſſe compoſitum, ideoque illi ſoli patere, ceteris verò eſſe clauſum profitetur; Vnde ait *in hortum ſuum* non *meum*. q.d. Meus hortus non tam eſt meus, quàm ſuus; quia ego qui ſum hic hortus, non tam mea ſum, quàm ſponſi. Chriſtus enim me Eccleſiam totam, quanta quanta ſum fecit, ornauit & compoſuit: quare quidquid eſt in me ornatus & decoris, non ex mea natura, ſed ex illius dono & gratia habeo, illique acceptum fero, & vtendum fruendumque vna mecum offero ac refero. Ego enim tota ſum Chriſti; quare illi ſoli totam me dedo, dedico, & reddo.

Pro *veniat* Septua. & Arabicus vertunt *deſcendat*, quæ vox ſummam ſponſæ erga ſponſum humilitatem & reuerentiam, æquè ac ſponſi celſitudinē denotat. q.d. Dignetur diuina Chriſti Maieſtas ex alto diuinitatis ſuæ ſolio ad me Eccleſiā, quæ ima & vilis eius creatura ſum, ac olim peccatis meis grauiter eum offendi, deſcendere, meque ſua gratia viſitare, corrigere, polire, & perficere. Eſto enim ego tota opus ſim Chriſti, tamen quia ego operi huic eius per liberum arbitrium cooperata ſum, vereor ne qua negligentia, imprudentia, cupiditate opus hoc eius macularim & turparim: ipſe ergo deſcendat, vt maculas haſce meas emaculet, meque totam nitidā & pulchrā, vt per omnia oculis eius placeam, efficiat. Vnde Syrus vertit: *Veniat patruelis meus per hortum meum in hortum ſuum*, vt ſcilicet hortū meum, quà meus eſt, ideoque defectuoſus, expurget, & perficiat, itaque hortum *ſuum*, id eſt, ſibi per omnia placentem & cōformem efficiat. Audi Nyſſenum: *Quia fieri non poteſt, vt aliter aſſumamur ad Altiſſimum, niſi inclinetur ad humilitatem & depreſſionem, quia mites aſſumit Dominus propterea ſublime aſcendens ſponſa, accerſens deductionem faciendam ab eo, qui inclinatur, optat vt ipſe deſcendat ſua magnitudine.*

A Pro *pomorū* Hebr. eſt מגדים *megadim*, quod, vt ſuperiùs dixi; quoſlibet fructus præſtantes & delicatos ſignificat, ſiue molli ſint cortice, ſiue duro, vt nuces S. Ambroſ. lib.5. de Sacram. cap.3. legit *pomiferarum ſuarum* (alij *deliciarum ſuarum*) ſcilicet arborum, per quas ipſe animas baptizatas intelligit: *quæ*, inquit, *ſunt iſtæ pomiferæ?* ac reſpondet: *Lignum aridum ſaltus eras in Adam, ſed nunc per gratiam Chriſti pomifera arbor pullulaſti.* Ergo per poma accipe virtutes quaſlibet, earumque exercitationes, progreſſus & perfectiones, quas comedit Chriſtus, dum iis ſe paſcit & oblectat. Eccleſia ante Chriſtum erat hortus, nō pomorum, ſed ſpinarum & vepriū infidelitatis, tuncque erat hortus, vel potiùs ſpinetum & vepretum diaboli; per Chriſtum facta eſt hortus pomorum, id eſt, charitatis & virtutum, ideoque hortus Chriſti:
B Ieſu enim, id eſt, Saluatoris hortus & cibus non eſt alius, quàm ſalus hominum, vti docet Nyſſenus, & tres Anonymi apud Theod.

Pro *pomorum* Septu. vertunt ἀκροδρύων, quod S. Ambr. lib.1. de Virgin. vertit *nucum* (alij *pomorum*, id eſt, quorumlibet fructuum, vt ſuperiùs dixi) *inuitatur*, inquit, *Dei Verbum in hortum nucis, in quo fructus propheticæ lectionis, & ſacerdotalis eſt gratia, quæ amara in tentationibus, dura in laboribus, in virtutibus interioribus fructuoſa eſt. Vnde etiam virga Aaron nucea fuit, non tam natura, ſed virtute ſecreta.* Num.17.8. Hiſce enim nucibus & pomis paſcitur Chriſtus, iuxta illud: *Ego cibum habeo manducare, quem vos neſcitis.* Ioan.4.32. Tanta enim, inquit Philo Carpath. tamque admirabilis eſt diuinæ charitatis coniunctio creatoris ad creaturam, putà ſponſi Chriſti ad ſponſam Eccleſiam
C & quamlibet animam ſanctam, vt iam omnia inter ſe communia habeant.

Porrò inuitat Eccleſia Chriſtum ad hortum ſuum, id eſt, ad ſeipſam, cùm iam inſtar horti perfecti omni decore gratiarum, omni varietate ſtatuum & Gentium, omni ſplendore virtutum ſub tempora Conſtantini floruit: toto enim hoc capite deſcribitur ſtatus perfectus, & quaſi virilis ætas Eccleſiæ. Senſus ergo eſt, q.d. En ego Eccleſia à Chriſto fundata per trecentos annos, cum Tyrannis Impp. luctata & confligens, germinaui & protuli innumera agmina SS. martyrum, doctorum, Pontificum, virginum, ſacerdotum, &c. imò ipſos Imperatores, ac in primis ipſum Conſtantinum fidei & Chriſto ſubiugaui, ac Chriſtianum effeci, cuius nutu & imperio iam vbique baſilicæ, monaſteria & templa Chriſto exædificantur,
D populi omnes Chriſto æquè ac Conſtantino ſe ſubdunt, triumphat toto orbe victrix Chriſti crux, gratia, fides, religio, charitas, &c. Veniat ergo ipſe in hūc hortum ſuum, atque hoſce fructus delibet, eoſque ſpiritali gratiæ ſuæ viſitatione irroret, adaugeat atque perficiat.

Hortus Eccleſiæ quis.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta ſæpè orat, vt Chriſtus in hortum mentis ſuæ veniat, illumque tam gratia ſua, quàm per ſe perſonaliter in Euchariſtia vi-

Hortus animæ.

ſitet;tum vt eius pomis,id eſt, virtutibus per gra- A tiam eius productis ſe paſcat & oblectet, tum vt eaſdem à defectibus expurget, expoliet, augeat & conſummet. In Euchariſtia enim Chriſtus epulatur nobiſcum,& nos cum Chriſto. Idem facit in quolibet virtutis exercitio,iuxta illud: *Ego ſto ad oſtium, & pulſo: ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ille mecum.* Apocal. 3. 20. Vide ibi dicta. Nos enim in Euchariſtia realiter comedimus Chriſti carnem ſub panis ſpecie abſconditam, etſi illam in ſubſtantiam noſtram non commutemus, vti commutamus alios cibos,quos manducamus; ac Chriſtus viciſſim comedit nos,quia nos ſibi magis vnit & incorporat, vt fiamus Chriſto cōcorporei & conſanguinei,imò Chriſtiferi, ait S.Cyrill. Hieroſol. Catecheſi 4. Myſtagog. Hinc illud B Chriſti Domini ad S.Augu. *Non tu mutabis me in te* (vti fit in comeſtione ciborum corporalium) *ſed tu mutaberis in me.* Euchariſtia enim eſt fructus deliciarum, id eſt,delicatiſſimus & delicioſiſſimus. Quare deuotè cōmunicans induit Chriſti mores & amores, Chriſti affectus & effectus, Chriſti opera & ſtudia. Summa ergo communicatio Chriſti fit in Euchariſtia: ibi enim per eſſentiam, alibi per inſpirationem & gratiam dūtaxat ſe communicat. Vnde hoc Sacramentum vocatur Synaxis & communio.

Quocirca nonnulli in S.Synaxi, hac praxi vtuntur, vt mentaliter Chriſtum inuitent & deducant in hortum animæ ſuæ, eiuſque defectus illi oſtendant; rogentque,vt ipſos corrigat, virtutes nouas inſerat,inſertas irroret & adaugeat. Alij Chriſtum vt medicum inducunt in hoſpitale animæ ſuæ ibique omnes eius paſſiones & ægri- C tudines illi demonſtrant,rogantque vt illas curare & ſanare dignetur.

Hinc animam ſanctam eſſe hortum Chriſti; in quo ipſe paſcatur & delicietur liliis caſtitatis, malis punicis vnionis fraternæ, nucibus fortitudinis, cypro fidei, nardo ſpei, croco charitatis, &c. docet S.Gregor. *In hortum*, inquit, *dilectus venit & fructum comedit, quando Chriſtus mentes viſitat, & bonorum operum delectatione ſe ſatiat.* S. Gregor. de more ſequitur Beda, Iuſtus Orgel. S.Anſelmus, Richard. & alij. Addit Iuſtus Orgelitan. Chriſtū propriè comedere fructus miſericordiæ & eleëmoſynarum,quæ dantur pauperibus; has enim comedit,non ore ſuo, ſed per ora pauperū ſuorum,iuxta illud quod eleëmoſynariis ipſe dicturus eſt in die Iudicij: *Venite benedicti patris mei poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi: eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare; ſitiui,& dediſtis mihi potum,*&c. *Quamdiu feciſtis vni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis.* Matth. 25. 34. D

Virginitas eſt pomum pulcherrimum.

S. Ambroſ. verò lib. 3. de Virgin. hæc adaptat virginibus: virginitas enim eſt pomum pulcherrimū,quo deliciatur Chriſtus. Vide Lucas Abbas continuator Aponij, per fructum pomorum accipit primitias virginitatis; Sic enim ait: *Chriſtū inuitat ſponſa, vt primitias boni operis, fructum pomorum virginitatis ipſe conſecret, ipſe delibet procedendo de virgine, ipſe gaudij pœnitentiæ pomum ſuſceptum ab Eccleſia angelis tranſmittat ad cælum.*

S. Hieronymus epiſt. 22. ad Euſtochium virginem vrget, vt domi ſe claudat, nec foris vagetur: *Semper*, inquit, *te cubiculi tui ſecreta cuſtodiant. Audies à ſponſo: Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus. Caue ne domum exeas, & velis videre filias regionis alienæ. Dina egreſſa corrumpitur. Nolo te ſponſum quærere per plateas, nolo te circuire angulos ciuitatis. Foris vagentur virgines ſtultæ, tu intrinſecus eſto cum ſponſo. Zelotypus eſt Ieſus. Non vult ab aliis videri faciem tuam.* Hæc S. Hieron. ibidem, ſed ſparſim.

Religio eſt hortus concluſus.

Pari modo hæc adaptes religioſis: religio enim & cœnobium eſt hortus concluſus & paradiſus Chriſti, quem ſcilicet Chriſtus per ſuos vicarios inſtituit & fundauit in quo ipſe deliciatur religioſorum humilitate, obedientia, paupertate, caſtitate, &c. Vide noſtrum Hieron. Platum lib. 3. de Bono ſtatus relig. cap. 14. vbi ex S. Baſilio, S. Chryſoſt. S. Bernard. & aliis demonſtrat religio- B nem eſſe paradiſum Dei, non tātùm terreſtrem, ſed & cæleſtem. Nam vt ait multiſque probat B. Laurent. Iuſtin. de Perfect. monaſt. ca. 6. *In rebus humanis & in hac peregrinatione, nihil tam efficaciter gerit in ſe imaginē cæleſtis patriæ, quàm monaſtica conuerſatio, & conuerſatio diuino cultui dicata.*

Anagogicè, Beda, & Hugo Victorin. lib. 3. de Arca mor. cap. 14. hæc attribuunt animæ ſanctæ, quæ cupit diſſolui & eſſe cū Chriſto, q. d. *Vtinā citiùs veniat Dominus, vt nobis mercedem piæ noſtræ deuotionis benignus reſtituat: Et ſicut nos ſemper eum diligere & fructum iuſtitiæ, quem ipſe donauit reddere ei curauimus; ita nobis feliciſſimam ſuæ charitatis recompenſationem ad ſe ſuſcipiendo manifeſtet.* Hinc & Theod. cenſet animam idem hic petere, quod in Oratione Dominica dicendo: *Adueniat regnum tuum.*

C

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

Hortus B. Virginis.

BEata Virgo inuitauit Verbum æternum initio veris, puta die 25. Martij, ſiue in feſto annuntiationis, inquit Guilielmus, in hortū ſuum, id eſt, primò in vterum ſuum, vt in eo comedat fructum pomorum ſuorum, id eſt, carnem à ſe præparatam & organizatam aſſumat, in qua ipſe Deo Patri ſe in holocauſtum pro hominum redemptione offerat. Ita S. Athanaſius in Synopſi, Rupert. & Cæſarius dialog. 3. Chriſtus enim mox vt carnem in vtero Virginis ſibi vniuit, putà in primo inſtanti cōceptionis ſuæ, ſeſe in victimam D piacularem pro totius mundi ſalute Deo Patri obtulit, iuxta illud: *Ideo ingrediens mundum dicit: Hoſtiam & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi, &c. Tunc dixi: Ecce venio, in capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam Deus voluntatē tuam.* Hebr. 10. 5. Tunc ergo reuelante Patre præuidēs omnes afflictiones, dolores, & tormenta ſibi inferenda, ea vltrò acceptauit, guſtare cœpit, ac Deo Patri obtulit.

Secundò, B. Virgo inuitat Chriſtum in hortum animæ ſuæ, vt ibi puritate Angelica, humilitate Michaëlica, & charitate Seraphica, &c. quaſi virtutibus à ſe inditis ſe paſcat, iuxta illud: *Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem eius, qui miſit me, vt perficiam opus eius.* Ioan. 4. 34. Voluntas autem Patris mittentis eſt ſalus, virtus, & perfectio beatæ Virginis ceterorumque hominum.

Tertiò

Tertiò B. Virgo inuitat Chriſtum, ait Rupertus, q.d. *Eua inuitauit virum ſuum ad comedendum pomum non ſuum, pomum alienum, pomum interdictũ; ego inuito dilectum ad hortum ſuum,*&c. puta ad meipſam: *veniat igitur in hortum ſuum, & me transferendo in illud tertium cælum, in illum tertium paradiſum quò abiit, quo me vidente aſcendit, comedat fructum pomorum ſuorum: perficiat, vſque in finem perducat gratiam eorum, quæ in me celebrata ſunt, operum ſuorum. Ex quo in cælum abiiſti, crebro reuerteris in illum, quem dicis paradiſum emiſſionum mearum, & comedis de pomis punicis, quæ optima ſunt inter primitias earumdem emiſſionum mearum. Tot enim iam comedis fragmina malorum punicorum, quot beatas animas martyrum, confeſſorumq́; tuorum, hinc aſſumis & transfers in illud vitæ ſempiternæ ſecretum. Quandò ita venies in hunc hortum tuum, ad iſtum quem dicis fontem hortorum? Quandò ita venies ad me, vt vbi tu es, illic ego tecum ſim?*

Cur B. Virgo vocatur Hortus, non ager.

Quæres, quare B. Virgo vocetur hortus, non ager, non campus? Nimirum *hortus* (reſpondet Rupertus) *quòd ſemper ibi aliquid oriatur, quia cùm alia terra ſemel in anno aliquid creet, hortus numquam ſine fructu eſt: vnde ergo hortus es tu, ô dilecta dilecti, niſi quia in te natum eſt aliquid, quod numquam deſinit, numquam marceſcit, aut deficit.* Adde: B. Virgo inſtar horti aſſiduè diuinæ gratiæ fluentis irrigabatur, vt pulcherrimos omnium virtutũ flores fructuſq́ue continuo produceret.

VOX SPONSI.

Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa, meſſui myrrham meam cum aromatibus meis. Verſ. I.

SPonſus inuitatus à ſponſa in hortũ ſuum, vltro acceptat, imò præuenit eius inuitationem dicendo: *Veni,* in præteritò, hoc eſt, iam *ingreſſus ſum,* vt vertunt Septuag. in hortum meum, qui non eſt alius, quàm tu ipſa ſponſa mea, quam ca. præced. v. 12. vocaui hortum concluſum. Tu ergo es hortus tibi & mihi, ſiue tuus & meus, quia quod tuum eſt, meum quoque eſt: tũ quia ſponſo & ſponſæ omnia ſunt communia: tum quia quidquid habes boni, hoc habes à me, & à gratia mea: tum quia idipſum à te mihi oblatum & per gratitudinem datum, imò redditum eſt: tum denique meum, quia meo guſtui planè appoſitum, me mirè paſcit & oblectat. In te igitur quaſi in horto meo fructus hortenſes decerpſi, comedi & bibi, vt ſequitur.

Hebraica Leonis Etymologia.

MESSVI MYRRHAM MEAM] Hebr. אָרִיתִי *ariti,* id eſt, *carpſi, decerpſi:* vnde אֲרִי *ari,* vocatur *leo,* eò quòd prædam diſcerpat, & *ariel,* id eſt, *leo fortis,* vel *leo Dei.* Sept. & Arabicus vertunt *Vindemiaui,* id eſt, carpſi, collegi, ſiue metendò, quod propriè eſt granorum; ſiue vindemiandò, quod eſt vuarum, ſiue carpendò, quod eſt ramorum & pomorum; ſiue colligendo, vti ex myrrha inciſa liquor defluens, puta ſtacte, colligitur. Eſt catachreſis. Simili tropo meſſem poëtæ vocant, vuarum vindemiam, imò collectionem pomorum, ficuum, mellis, &c.

MESSVI (ergo) MYRRHAM] id eſt, collegi liquorem myrrhinum ex frutice myrrhæ ſtillantem, aut certè carpſi ramos odoratos myrrhæ: tam enim rami, quàm liquor ſuauis myrrhæ odoris gratia ad confortandum cerebrum, & ad delicias adhibebantur in menſis & conuiuiis, præſertim hortenſibus quale hic inſtruitur.

Chaldæus, vt paulo antè dixi, per hortum accipit templum Salomonis, in quo Deo aromata, puta thus & thymiama adolebantur.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

B CHriſtus ſponſus inuitatus à ſponſa Eccleſia ad hortum, id eſt, ad ipſammet omnibus aromatibus & virtutibus florentem viſendam, & fruendam, inuitationem acceptat, imò præuenit, ait, Nyſſenus, dicendo: iam veni in hortum meum, id eſt, iam te inuiſi, ô Eccleſia mea, at primo loco ex te meſſui, & collegi myrrham meã, id eſt, pœnitentiam & lachrymas, quæ initium ſunt conuerſionis & vitæ ſanctæ. Hinc S. Ioan. Baptiſta, Chriſtus & Apoſtoli initio prædicationis, tam apud Iudæos, quàm apud Gẽtes omnes clamare cœperunt: *Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum.* Matth. 4. Pœnitentia enim deſtruit veterem concupiſcentiæ vitam & nouam charitatis ædificat: hinc ait *meam,* id eſt, à me ſuggeſtam; rurſum *meam,* id eſt, mihi gratiſſimam; quod enim animæ peccatrici, & pœnitenti amarum eſt, hoc Chriſto ſuaue & dulce accidit, iuxta illud S. Bernard. ſerm. 30. in Cantic.
C *Lachrymæ pœnitentium vinum ſunt angelorum, quia in illis odor vitæ.*

Myrrha pœnitentia, Baptiſmus.

Per myrrham ergo accipe pœnitentiam, vel quæ fit in Baptiſmo, vel quæ in relapſis fit poſt Baptiſmum in Sacramento pœnitentiæ, vel in actu contritionis, & ſatisfactionis. Vnde per myrrham Baptiſmum intelligũt S. Chryſoſt. hom. 11. ex variis Matth. & S. Ambroſ. lib. 9 in Lucam cap. 20.

Meſſuit ergo Chriſtus myrrham cùm omnes Gentes per Baptiſmum & pœnitentiam ab idolis, & vitiis ad ſe & vitam ſanctam traduxit. In Baptiſmo enim ſpiritualiter morimur, & ſepelimur cũ Chriſto, vt merſis ſepultiſq́ue in eo peccatis in nouitatem vitæ emergamus, vti docet Apoſt. Rom. 6. Sicut ergo Chriſtus, dum ſepeliretur cõditus eſt myrrha & aromatibus à Ioſepho ab Arimathia: ſic & fidelis in Baptiſmo conditur pœnitentia, ceteriſq́ue virtutibus.

Myrrha eſt martyrium.

Secundò, per myrrham accipias Eccleſiæ perſecutiones & tribulationes, ac præſertim martyria & martyres, quæ ad plura centena millia, primis trecẽtis Eccleſiæ annis, Romæ & alibi meſſuit collegitq́ue Chriſtus ante Cõſtantinum; per aromata accipe Eccleſiæ doctores & confeſſores tempore Conſtantini & deinceps. Ita Caſſiodorus, Beda, Honorius, & Nyſſen. quem audi: *Arbor myrrham ferens erat Paulus, qui quotidie moriebatur, & ipſe dabat ſibi reſponſum mortis, & per puritatem & diuinæ vitæ inſtitutionem aromatizans, fiebat quodammodò odor vitæ iis, qui ſalui fiunt.*

Aromata doctores & confeſſores.

Myrrha Chriſti quadruplex, Primò,

Symbolicè, multi patres hæc ad Chriſtum referunt, ſed variè. Primò S. Athanaſius in Synopſi

S.Scripturæ,hæc refert ad Chriſti incarnationē, A in qua ipſe mortale corpus aſſumpſit; myrrha enim mortalitatis eſt ſymbolum; illa enim mortua condiuntur corpora. Quocirca Chriſto nato tres magi obtulerunt thus quaſi Deo, aurum quaſi regi, myrrham quaſi mortali & morituro pro hominum ſalute. Audi S.Athanaſium: *In proprium hortum, creaturarum videlicet ingreſſus Deus, carnem ſibi ex Virgine aſſumpſit, & homo factus eſt. Mortale quidem corpus erat, verùm cum fragrantia ſacroſanctiſſimi Verbi coniunctum.* Sic & Rupert. & Lucas Abbas. Secundò, Philo Carpath. Rupertus, & Cyrillus Hieroſol. Catech.13. hæc referūt ad Chriſti paſſionem: Chriſtus enim in horto orans myrrham fudit & meſſuit, cùm in agonia factus præ angore ſudauit ſanguinem; rurſum B cùm iam crucifigendus bibit vinum myrrhatū, ait Cyrillus. Tertiò, Iuſtus Orgelitan. refert ad ſepulturam Chriſti: tunc enim Chriſtus conditus eſt myrrha & aromatibus. Quartò, Lucas Abbas ait Chriſtum collegiſſe myrrham, cùm Magdalenam in vita, & Latronem in cruce ad pœnitentiam conuertit.

Secundò. *Tertiò.* *Quartò.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

CHriſtus deſcēdit in hortum animæ ſanctæ, ac ex eo colligit myrrham mortificationis & C aromata virtutum, quas omnes ipſe illi indidit & inſeruit. Mortificatio enim paſſionum præire debet vitam ſanctam, vt per eam anima ad ceteras virtutes & perfectionē conſcendat. Ita Theodor. Nyſſen. S.Gregor. Iuſtus, Anſelm. Audi S. Gregorium: *Myrrham dilectus cum aromatibus metit, quando Chriſtus mortificatione vitæ ad perfectionē perductæ, electum ſuum ab hac vita ſuccidens, ad cæleſte horreum cum ſancta opinione inducit.*

Rurſum Iuſtus Orgelit. *Inuitatur*, ait, *pia anima ad hortum paſſionis Chriſti*, vt ſcilicet illam legat, ruminet, meditetur, ac per mortificationem, tam actiuam, quàm paſſiuam, puta per tolerantiam perſecutionum & tribulationum imitetur, illamque in corpore ſuo repræſentet, iuxta illud Pauli: *Semper mortificationem Ieſu in corpore noſtro circumferentes, vt & vita Ieſu manifeſtetur in corporibus noſtris* 2.Corint. 5.10. D

Huc accedit Richard. Victor. qui ſic explicat. q.d. *O ſponſa, Aſſlictionem pœnitentiæ tolerāſti, pugnā, tentationem, laborem correctionis morum, & veniſti ad meſſem perfectionis virtutum, de laborioſa vita ad contemplationis tranquilliorem ſtatum. Meſſui itaque in te myrrham cum aromatibus, quia ſimul cum amaritudine laborum confecta ſunt, & perfecta in te virtutum aromata, & cum ſeruatis mandatis profecit ſapientia. Cùm enim mortificata fuerit carnalitas & propria voluntas, tunc fluunt virtutum aromata, & per conſummationem & triumphum huius laboris venitur ad culmen perfectionis. Myrrham autem metit Chriſtus, quādo præmiſſos labores perficit in anima, quibus ad virtutes & perfectionem pertingit, & eam ſuauiter roborat, vt delectabiliter agat, quæ priùs horrebat ſicut in Iob legitur.*

Moraliter diſce hic mortificationem, tribulationes & afflictiones eſſe dapes & delicias Chriſti. Illas ergo exemplo Chriſti, non horrere, ſed ambire & eſurire debet anima Chriſtiana, in iiſque exultare & epulari. Hic enim eſt calix paſſionis, quem ſitiebat & bibere ardenter optabat Chriſtus, qui proinde hoc dogma ethicum dedit S.Catharinæ Senenſi: *Amara pro dulcibus complectere, & dulcia pro amaris.* Quocirca Honorius tropologicè docet animam tunc inuitari à Chriſto, quando Chriſtum ſedulò imitatur, & eius præcepta ſeruat; metere myrrham, quando membra ſua mortificat, & ſe vitiis ac concupiſcentiis crucifigit; metere cetera aromata, quando ceteras virtutes accumulat; fauum cum melle comedere, quando manſueta & mitis moribus eſt & cōuerſatione, item quando ſacræ Scripturæ intelligentiam adepta, aliis eam elucidat; vinum cum lacte bibere, quando vino ſapientiæ lacte doctrinæ nutrita nutrit alios; inebriari his, quando non muſto, ſed Spiritu ſancto ſatura eſt. Hæc Honorius.

Tribulationes Chriſti dapes.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B.Virgine.

REpete hic quæ de ea dixi hemeſtichio præcedenti, quibus adde ipſam, & Chriſtum in ipſa meſſuiſſe myrrham, cùm aſtitit Chriſto crucifixo & morienti, cumque eius dolores & tormenta tota vita in corde ſeruans aſſiduè ruminabat; vnde dicere poterat cum Noëmi: *Ne vocetis me Noëmi (id eſt, pulchram) ſed vocate me Mara (id eſt, amaram) quia amaritudine valde repleuit me Omnipotens.* Ruth. 1.20. *Maria* ergo fuit *mara*, id eſt, *amara*, imò *mor*, id eſt, *myrrha* mortis, ac mare amaritudinis & dolorum: vnde nonnulli hoc nominis eius dant etymon, certè ad illud nomen alludit. Audi Rupertū de Chriſto & Virgine hæc explicantem, ac quatuor præcipua vitæ eius myſteria hic notantem: *Deſcendendo quippe in vterum tuum, & aſſumendo carnem, vt verus homo naſcerer, qui verus Deus eram, veni in hortum meum: moriendo atque ad infernum deſcendendo, reuerſurus cum omnibus ſanctis & electis meis, qui me exſpectabant ab origine mundi, meſſui myrrham meam cum aromatibus meis; reſurgendo, comedi fauum cum melle meo; aſcendendo in cælum, bibi vinum meum cum lacte meo.*

Comede fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo. Verſ. 1.

HEbr. יַעְרִי *iari*, id eſt, *fauum meum*. Symmach. *Depaſtus ſum ſyluam meam*: יַעַר *iaar*, enim quoque ſyluam ſignificat. Syrus pro *fauum* vertit *ſuauitatem*: fauus enim eſt melleus, ideoque ſuauiſſimus. Septuag. & Arabicus pro *fauum* vertūt *panem*, puta libum, vel placentam mellitam. S.Ambroſius libr. de Iis qui myſter. init. cap. vlt. legit: *Manducaui cibum meum cum melle meo.* Sic Ezech. 16.13. Sponſus ait ſponſam comediſſe ſimilam & mel, id eſt, ſimilaginem mellitam. Solent enim nuptiarum feſta dulciariis & deliciis condiri, ad ineſcandum ſponſæ affectum. Porrò fauus

Variæ verſiones.

Dulciaria in nuptiis.

fauus dicitur comedi,cùm mel in eo contentum ſugitur; nec enim cera,quæ propriè facit fauum, comedi poteſt: *Comedi ergo fauum cum melle meo.* id eſt,comedi fauum non vacuũ, ſed melle plenum,ex eoque mel meum exſuxi.

Pro *lacte* Arabicus vertit *melle*; mel enim vel ſaccharum ſolet miſceri vino aſpero & auſtero, vt dulceſcat. Verùm in villis & hortis, vbi eſt copia lactis conuiuæ nunc lac,nunc vinum bibunt. Vnde vetus Prouerbium Gallicum: *Vin ſur laict le ſouhait: Laict ſur vin, c'eſt venin*,id eſt,*Vinum poſt lac opto,lac poſt vinum eſt venenum.* Alludit ad conuiuia villarum & hortorum,in quibus ſub finem menſæ bellaria apponuntur & dulciaria, puta placentæ ex melle confectæ; imò integri mellis faui;item lac variis modis & formis apparatum, ſiue liquidum,ſiue denſatum, & in caſeum conformatum.

Porrò alienum videtur, quòd nonnulli Rabbini apud Aben Ezram,per lac accipiunt vinum album;per vinum verò,vinum rubrum,quos ſecutus Chaldæus vertit: *Suſcepta eſt*, inquit,*coram me libatio vini antiqui & rubicundi,& vini albi.* Nam lac ſubinde vocari vinum docet Alexander ab Alex.lib.6.Genial.cap.8. *Cùm in ſacris Bonæ Deæ,* ait, *vino libetur,illud non ſuo nomine nuncupant,ſed lac dicunt eſſe: vini tamen amphoram in ſacris obuolutam opponunt,quam dixere mellariam.* Hinc & illud: *Vinum eſt lac ſenum.*

Vinum albũ lac dictum.

Vinum lac ſenum.

Verùm Hebr. Septuag. & ceteri conſtanter habent *lac* non *vinum*.Porrò Clemens Alex. li.1. Pædag.c.6. docet dulce vinum cum lacte ſolere miſceri,ac mixtionem hanc gratam eſſe, & vtilem: vinum enim acorem addit dulcedini lactis, lac verò ſummè nutrit, vt docent Medici & patet in pueris. Audi Clementem: *Miſcetur quoque lac vino dulci: eſt autem dulcis mixtio,velut contemperata affectione ad incorruptionem: lac enim à vino ſereſcit & finditur; & quidquid eſt eius adulterinum,id tamquam per aquæductum emittitur. Eodem modo ſpiritalis fidei ſocietas* (præſertim in Euchariſtia) *ſe habet ad hominem patibilem* (paſſionibus obnoxium:) *ſereſcere enim faciens carnales concupiſcentias, hominẽ ad immortalitatem contrahit, diuinis immortalem efficiens.*

Vinum dulce cum lacte mixtum gratum & vtile.

Bibi ergo vinvm cvm lacte meo] hoc eſt,bibi vinum & bibi quoque lac,vel bibi vinum cum lacte,quod antè comederam, vt lactis frigiditatem vini calore temperatem & digererem.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

Chriſtus poſt myrrham,id eſt, Pœnitentiam & Baptiſmum fideliũ comedit fauum cum melle in Euchariſtia, in qua corpus ſuum manducandum nobis reliquit, imò illud ipſum cum Apoſtolis in Euchariſtiæ inſtitutione primus ipſe comedit, vt Apoſtolis & fidelibus illud comedendi & deuotè communicandi exemplum daret,vti docet S.Chryſoſt.Theophyl.Euthym. Beda,& alij in Matth.c.26.& S.Hieronym.q.2. ad Hedibiam: *Dominus Ieſus Chriſtus,* inquit, *ipſe conuiua & conuiuium; ipſe comedens, & qui comeditur*: atque fructum Sacramenti ſenſit Chriſtus, ſcilicet nouam actualem delectationem ſpiritualis dulcedinis, non tamen gratiæ augmentum, hæc enim in eo, cùm eſſet ſumma, augeri non potuit,vti docet D.Thom.3.par.quæſt.81.art.1. ad 3.

A

Porrò corpus Chriſti in Euchariſtia rectè dicitur fauus: Primò,quia ſicut fauus continet mel, ſic corpus Chriſti continet animam, inquit Honorius,ac diuinitatem,quę eſt ſuauiſſima,vt mel, quia plena omni bono, gaudio,felicitate, quam & creaturis,præſertim hominibus piè ſacram ſynaxim ſumentibus communicat.

Euchariſtia eſt fauus. Primò.

Secundò, ſicut fauus ab apibus, quæ virgines ſunt, ex floribus in aluear i conficitur: ſic corpus Chriſti in vtero ſuo ex puriſſimis ſuis ſanguinibus, formauit B.Virgo inoperante Spiritu ſancto: Hinc Septuag. & Arabicus pro *fauum* vertunt *panẽ*, quia Chriſtus ſub ſpecie panis carnem ſuam nobis impertit.

Secundò.

B

Tertiò, ſicut mel ſummè dulce eſt ori & ſtomacho: ſic Euchariſtia miram inſtillat conſolationem & delectationem ſpiritualem, ac vt Syrus vertit *ſuauitatem*. Ita hunc locum de Euchariſtia explicant Nyſſenus,Pſellus,Philo,Rupert. hic,& S.Ambroſ.lib.5.de Sacram.cap.3. legens enim cum Septuag. *Manducaui panem cum melle meo; Vides*, inquit, *quòd in hoc pane nulla ſit amaritudo,ſed omnis ſuauitas? Vides huiuſmodi eſſe lætitiam, quæ nullius peccati ſordibus polluatur? quotieſcumque enim bibis,remiſſionem accipis peccatorum,& inebriaris ſpiritu.*

Tertiò.

Hac de cauſa olim recens baptizatis dabatur Euchariſtia,ac deinde lac & mel,vt illis ſuauitatem Chriſti & legis Chriſtianæ repræſentarent, vti ſuperiùs dixi.

C

Bibi vinvm mevm cvm lacte meo] id eſt,bibi cùm Apoſtolis, imò eis præbibi, & exemplum dedi deuotè bibendi meum ſanguinem in Euchariſtia latentem ſub ſpecie vini: *cum lacte meo*, lac eſt deitas Verbi latens ſub ſanguine, eiuſque pinguedo & dulcedo; ac dulciſſima doctrina,gratia, inſpiratio & conſolatio, quâ animam in ſpiritu nutrit, impinguat, & exhilarat: ſicut enim lac ex mamilla matris profluit: ſic Verbum ex vi generatiua patris,quaſi ex mamilla procedit, vt homines lactet, doceat,& paſcat. Ita Clemens Alex.li.1.Pædag.cap.6.qui id confirmat ex 1.Petri 2.1.vbi pro *rationabile lac*,Græcè eſt λογικὸν γάλα per quod Clemens intelligit *verbale lac*, hoc eſt,lac, quod eſt ipſum Verbum Patris æterni; vnde ipſe ſic legit: *Tamquam modò geniti infantes verbale lac concupiſcite,vt in ipſo creſcatis in ſalutem, ſi guſtaſtis, quòd Chriſtus eſt Dominus*, id eſt,Deus,q.d. Concupiſcite bibere ſanguinem Chriſti in Euchariſtia, vt ſimul cum ipſo Verbum ipſum eiuſque Deitatem, ceu lac diuinum bibatis,ita fiet vt creſcatis in gratia, quæ vos ad ſalutem & gloriam deducet; ſi tamen guſtaſtis, id eſt,guſtu interno animę ex ipſa dulcedine Euchariſtiæ, Chriſtique in animam illapſu cognouiſtis, quòd Chriſtus eſt Deus. Addit Clemens, lac notare ſanguinem Chriſti: lac enim non eſt aliud quàm ſanguis concoctus,candidus,& dulcis, ad alendum peridoneus. S.Auguſtinus verò in pſalm.33.Conc.1.docet Verbum eſſe panem angelorum,quod ſcilicet in ſe purum & merum paſcit

Lac. Chriſti diuinitas.

D

paſcit angelos, ſed panem hunc ſpecie externâ videri mutatũ in carnẽ, cùm Verbum caro factũ eſt; carnem verò in lac, cùm, vt hominibus quaſi paruulis lacteſcat, eoſque vt lac nutriat, candidas, & quaſi lacteas azymi panis ſpecies in Euchariſtia induit: *Sicut*, inquit, *quia minus aptus eſt infans qui pane veſcatur, ipſum panem mater incarnat* (id eſt, comedendo & digerendo, vi caloris naturalis in carnem vertit) *& per humiditatem mamillæ, & lactis ſuccum de ipſo pane paſcit infantem*, puta lacte, in quod conuertit panem.

Chriſtus Euchariſtiã in cœna primus ſumpſit.

Porrò Chriſtus in vltima cœna perſonaliter bibit hoc vinum cum lacte; quia Euchariſtiam primus ipſe ſumpſit ſub ſpecie tam vini, quàm panis: myſticè verò idem bibit quotidie in fidelibus deuotè communicantibus: hi enim ſunt eius membra, vt ipſe ait Matth. 25. Quare quod ipſi bibunt, idipſum Chriſtus qui eſt caput eorũ, bibere videtur.

Symbolicè. Fauus eſt oratio.

Symbolicè, fauus cum melle, notat religioſos orationi & contemplationi (hæc enim ipſis eſt inſtar mellis cæleſtis & ſuauiſſimi) deditos: hi enim in ſuis cellis latent quaſi apes in fauis, ibique mellificant, & melleos charitatis, orationis, patientiæ, &c. fructus producunt. Vinum notat viros animoſos zelo Dei feruentes, vt vitia caſtigent, & amorem virtutis ac Dei omnibus inſtillent: lac notat viros puræ, ſimplicis, & innocentis vitæ, vti docet S. Gregor. Vnde & Homerus viros iuſtos vocat γαλακτοφάγους, id eſt, *lacte veſcentes*, ait Clemens lib. 1. Pædag. ca. 6. Fauet Chald. qui cenſet Deum comediſſe fauum & bibiſſe vinum, cùm holocauſta, quæ erãt quaſi cibus Dei, igne cæleſti conſumpſit, & quaſi deuorauit: *Miſi*, inquit, *ignem de cælis, qui conſumpſit holocauſta & victimas ſacrificatas, ſuſcepta eſt voluntariè coram me libatio vini rubicundi, & vini albi, quod libauerunt ſacerdotes ſuper altare meum.*

Anagogicè. Fauus eſt reſurrectio.

Anagogicè Rupertus per myrrham accipit paſſionem & mortem Chriſti, per fauum reſurrectionem, per vinum aſcenſionem & miſſionem Spiritus ſancti. q. d. Chriſtus: Poſt mortẽ reſurrexi, & apparẽs diſcipulis comedi fauum mellis, & partem piſcis aſſi: *Bibi vinum cum lacte meo*, id eſt, lætificatus ſum aſcenſionis gaudio, quod mihi omnium præteritorum laborum obliuionem induxit. Item dedi Apoſtolis Spiritum ſanctum, qui vnus idemque eſt & vinum meum, & lac meum: vinum meum, quia gaudium de præſentibus bonis; lac meum, quia cõſolatio de præteritis malis: vinum meum, quia dilectio Dei; lac meum, quia dilectio proximi. S. Athanaſius verò in ſynopſi, per lac accipit opera humanitatis Chriſti, ſicut per vinum opera diuinitatis: *Licet*, inquit, *lactis cibum corpori ſuo admiſerit*, incarnatũ ſcilicet Verbum, *tamen illi & vinum ſuæ perfectionis impertiit: etenim quemadmodum lac comedit, ita & diuinitatis opera in ipſo perfecit.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Chriſtus comedit in anima ſancta, quaſi in horto & paradiſo ſuo fauum cum melle, cùm eius deliciis & conſolationibus ſpiritualibus, quas illi in oratione vel tribulatione, aut martyrio poſitæ ad ſolatium & robur immittit, præſertim in ſacra Synaxi, ſe paſcit & oblectat: hiſce enim ceu melle dulcorat omnem tribulationis amaritiem; ſanctorũ enim deliciæ & conſolationes Chriſti, qui eorum eſt caput & ſponſus. Hinc Chriſtus *fauos poſt mella guſtauit*, Tertull. lib. de Corona militis cap. 14. cùm poſt fel ipſi in cruce propinatum, glorioſè reſurgens, fauũ mellis ab Apoſtolis ſibi porrectum comedit, vt hoc facto ſymbolicè doceret, animaretque martyres & patientes ad conſtantiam, conſiderando ſperandoque quòd ſicut Chriſtus, ſic & ipſi fauos & mella poſt fella guſtabunt.

Rurſum comedit Chriſtus fauum cum melle; cùm operibus ſanctis ſuorum fidelium ac præſertim eleëmoſynis, quæ quaſi melleæ ſunt, & mel egenti inſtillant, delectatur & paſcitur. Ita Nyſſen. hom. 10. vbi addit per lac notari puram intentionem, quæ requiritur in danda eleëmoſyna. Sic & Theodor. tres Anonymi, & Richardus victor. quem audi: *Fauum comedit, cùm dulcedine bonorum morum, quam intus habet anima, paſcitur: melle reficitur, cùm bona opera facit aliquis: mel ſiquidem eſt operatio, quæ foris exhibetur. Vinum quoque & lac in anima comedit Chriſtus, cùm geminâ eius contemplatione, diuinitatis ſcilicet, & glorificatæ humanitatis, quæ per vinum & lac deſignantur, gaudet atque delectatur. Comedit autem bibitq; eadem & ipſa pariter anima: ſed prius fauum & mel comedit, & poſtea vinum & lac bibit, quia neceſſe eſt, vt emendati mores & digna operatio præcedat, antequam contemplationis concedatur gratia. Mundandi enim prius ſunt oculi cordis, vt Deus videatur.*

Inſuper S. Ambroſ. de Bono mortis, cap. 5. per fauum, vinum, & lac accipit ſermones blandos, acres, & candidos, quibus à ſuperiore, concionatore, aut viro pio peccatoris conſcientia lenitur, feritur, compungitur, & quaſi vino inebriatur, iuxta illud Prouerb. 16. 24. *Fauus mellis, compoſita verba: dulcedo animæ ſanitas oſſium.*

Symbolicè, Fauus & vinũ, concionatores.

Symbolicè Caſſiodorus per fauum & vinum, accipit prædicatores, qui ſuauia, ſed ardentia S. Scripturæ verba aliis inſtillant; per mel verò & lac accipit auditores, qui melleo & lacteo corde illa ſuſcipiunt: vtriſque enim paſcitur & delectatur Chriſtus: ſicut enim fauus continet mel, & vinum continet ſpiritus calidos, quos bibenti aſpirat: ſic ſacra Scriptura continet diuinam doctrinam melle dulciorem, & vino calidiorem.

Anagogicè fauus ſunt Beati.

Anagogicè S. Gregorius hæc accipit de ſanctis, quos Chriſtus quaſi comedit, dum eis fruitur in cælo: *Fauum*, inquit, *cum melle comedit, quando deſiderium ſanctum in ſanctis operibus latens perficit, & ad ſanctorum conuiuium ſanctam animam ſua delectatione impinguandam tranſigit. Vinum verò ſuum cum lacte bibit, quando & perfectione quorundam ſe reficit, & innocentiam aliorum cum pietate diligens, vtroſque ad æternum conuiuium ingerit.*

Caſſiodorus verò & Beda, per vinum accipiũt ſanctos quoad animam Dei viſione fruentes; per fauum autem eos, qui tam quoad corpus, quàm quoad animam ſunt beati, vti ſunt patriarchæ, qui cum Chriſto reſurrexerunt, & in cælũ glorioſi aſcenderunt: ſicut enim fauus continet mel: ſic corpus glorioſum continet animã glo-

glorioſam: vtroſque enim beatos Chriſtus comedit, dum eos corpori ſuo, id eſt, Eccleſiæ triumphanti in cælesti gloria exultanti aſſociat. Denique nonnulli comedere tribuunt meditantibus, qui meditando quaſi maſticando diuina guſtant & ſapiunt: bibere verò contemplantibus, qui illico contemplando quaſi bibendo diuina ſorbēt & hauriunt.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

CHriſtus in B. Virgine comedit mel, & bibit vinum cum lacte, Primò, cùm puer materno eius lacte & melle paſtus eſt, iuxta illud Iſaiæ 7.15. *Butyrum & mel comedet, vt ſciat reprobare malum, & eligere bonum.* Vide ibi dicta. Secundò, cùm ſuauiſſima B. Virginis matris ſuæ conuerſatione, ſanctitate, & charitate fruitus eſt vſque ad annū trigeſimum. Tertiò, cùm interna eius puritate, religione, fide, ſpe, amore, ceteriſque virtutibus pluſquam angelicis & ſeraphicis ſe oblectauit. Quartò, cùm in cælo eius glorioſâ humanitate eleuata ſuper omnes angelorum choros vſque ad ſolium S. Trinitatis aſſiduè perfruitur, & in æternum perfruetur.

Comedite amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi. Verſ. 1.

SIcut amicus gaudio plenus & quaſi ebrius illud quaſi ſuperefflnens in ſinum amici diffundit: ſic ſponſus hîc deliciis mellis & vini quaſi ebrius ad eaſdem amicos inuitat.

INEBRIAMINI] id eſt, *ſatiamini*, & exhilaramini, ſed intra limites temperantiæ, citra mentis alienationem, quam facit propriè dicta ebrietas. Sic Ioſeph fratres ſuos inebriauit, id eſt, copioſo vino ſatiauit & exhilarauit, Geneſ. 43.34. ſic de ſanctis dicitur: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos:* Pſalm. 35.9. ſic Apoſtoli recepto Spiritu ſancto videbãtur ebrij muſto non vini, ſed Spiritus ſancti Actor. 2.

Variæ verſiones. Pro *chariſſimi* Hebr. eſt דודים *dodim*, id eſt, *amores*, id eſt, *ſummè dilecti, & quaſi ad vbera paſti*, Septuag. vertunt *fratres*, Symmach. *fraterni*, vel fratrueles. Aquila: *Sodales*. Syrus & Arabicus: *patrueles*. S. Ambroſ. lib. de Cain & Abel ca. 5. *Patres*. Poſſet quoque *dodim* accipi in ablatiuo, vt vertas: *Inebriamini amoribus* vel *vberibus*. q. d. Inebriamini vino, melle, & lacte, quod vberali & ſummo amore vobis exhibent ſponſus & ſponſa. Sic dicitur de ſponſa Prouerb. 5.19. *vbera eius inebriēt te.* Alij vertunt: *amores eius inebrient te*. Et c. 7. 18. *veni inebriemur vberibus*. Alij *amoribus*. Vtrumque enim ſignificat *dodim*. Vide ibi dicta: quamquam mihi veriùs videatur *dodim* ſignificare *amores* *daddim* verò *vbera*; vti dixi c. 1. v. 1.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

PRimò Caſſiodorus, Honorius, Beda, Sāchez, & alij per amicos & chariſſimos intelligunt angelos, quaſi Chriſtus eos hîc inuitet, vt ſibi cōgaudeant & quaſi coëpulētur de profectu, gratia, & gloria ſuorum ſanctorum, eique cooperētur ex animo, vt eos quaſi in viſcera ſua traiiciāt, vt puta ſuos fratres & coheredes. *Primò, Amici ſunt Angeli.*

Secundò, Philo Carpath. per amicos intelligit Patriarchas & Prophetas, qui de Chriſti paſſione & morte multa Deo reuelante cognouerunt, *Secundò, Prophetæ.*
B vt de eius doctrina bibiſſe videantur: per chariſſimos verò accipit Apoſtolos, qui ſpiritū Chriſti, quaſi inebriati in die Pentecoſtes, eructarunt magnalia Dei. Huc accedit Iuſtus Orgelitan. & Anſelmus, qui per amicos & chariſſimos accipiūt doctores & prædicatores, qui comedunt peccata & peccatores; cùm eos ad Chriſtum conuertunt: qua cōuerſione ita lætantur & gaudio quaſi inebriantur, vt omnium dolorum & laborum, quos in conuerſione ſuſtinuerunt, obliuiſcantur.

Tertiò planiùs & pleniùs, S. Gregor. & alij accipiunt quoſlibet fideles & iuſtos, qui primò hic inuitantur à Chriſto ad S. Euchariſtiæ ſynaxim; illa enim ſuo ſpirituali guſtu & dulcedine, quaſi inebriat animā, vt omnium oblita non niſi Chriſtum cogitet & amet. Sed ante hanc vini mellisque in Euchariſtia degustationem oportet præ- *Tertiò. Iuſti.*
C mittere myrrham, id eſt, mortificationem, pœnitentiam, & cōfeſſionem peccatorum, præſertim mortalium, vti definit Conc. Trident. ſeſſ. 13. c. 7. Hinc præmiſit dicēs, *meſſui myrrham*. Ita Nyſſen. Philo, Rupert. & alij.

Audi S. Cyprianum epiſtol. 63. ad Cecilium: *Quia ebrietas Dominici calicis, & ſanguinis, non eſt talis qualis ebrietas vini ſecularis, cùm diceret Spiritus ſanctus in Pſalmo: Calix tuus inebrians, addidit: quàm perpetimus, quòd ſcilicet calix Dominicus ſic bibētes inebriet, vt ſobrios faciat, vt mentes ad ſpiritualem ſapientiam redigat, vt à ſapore iſto ſeculari ad intellectū Dei vnuſquiſque reſipiſcat; & quemadmodum vino iſto communi mens ſoluitur, & anima relaxatur, & triſtitia omnis deponitur, ita epoto ſanguine Domini & poculo ſalutari,*
D *deponatur memoria veteris hominis, & fiat obliuio conuerſationis priſtinæ ſecularis, & mœſtum pectus ac triſte, quod prius peccatis angentibus premebatur, diuinæ indulgentiæ lætitia reſoluatur.* Ebrietas ergo ſpiritualis, quam inducit ſacra Synaxis, eſt alienatio mentis ab amore carnis & mundi, à curis & ſollicitudinibus huius ſeculi, eiuſque traductio & exceſſus ad amanda cæleſtia, vt vni Chriſto inhærens & vnita, amet cruces, ſitiat cum eo multa pati ampre Dei, *Hæc ebrietas*, ait S. Ambroſ. lib. 1. de Cain & Abel ca. 5. *ſobrios facit: hæc ebrietas gratiæ, non temulentiæ eſt, lætitiam generat non titubantiam.* Et S. Bernard. tract. de Diligendo Deo, *Sobria*, ait, *illa ebrietas, vero, non mero ingurgitans; non madens vino, ſed ardens Deo.* Fusè hanc ebrietatem explicui Actor. 2. v. 15. ad illa: *muſto pleni ſunt*, vbi octo analogias ebrietatis ſpiritualis & corporalis recenſui. *Ebrietas ſpiritualis ab Euchariſtia quænam?*

Huc pertinet verſio Chald. qui Iudaïcè hæc accipit de comeſtione victimarum, quæ typus erant Euchariſtiæ: *Nunc, inquit, venite ſacerdotes diligentes præcepta mea, & comedite, quod relictum eſt de oblationibus, & delectamini bonis, quæ præparata ſunt vobis.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

CHriſtus hic ſecundò inuitat fideles, vt gaudeant, tum myrrha, id eſt, tribulatione (hæc enim eſt eſca piorum) tum fauo, vino, & lacte, id eſt, profectu virtutum & conſolationibus ſpiritalibus, quas tum eis; tum eorum proximis Chriſtus immittit. Hoc enim gaudium eſt cibus, refectio & pabulum Chriſti & Sanctorum. Ita Caſſiodorus, & Beda.

Secundò, tres Anonymi apud Theodor. Richard. & S. Bernardus libr. de Diligendo Deum ſub finem, cenſent hic inuitari fideles ad ſtudiũ meditationis & contemplationis, vt per eam diuina dulcedine perfruantur: vnde S. Ambroſius pſal. 118. ſerm. 13. ad illa: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel & fauum ori meo: Bona ebrietas,* inquit, *quæ ad meliora atque iucunda facit quemdam mentis exceſſum, vt immemor ſolicitudinum animus noſter vino iucunditatis hilaretur: Bona menſa ſpiritalis ebrietas:* vnde S. Gregor. docet amicos bibere, id eſt, communes fideles verba Dei legere & ſeruare, chariſſimos verò, id eſt, perfectos, iis planè inebriari: *ſunt verò alij, inquit, qui tanta auiditate diuinam Scripturam audiunt, vel legunt, vt protinus cunctis terrenis operibus abdicatis, ſola cæleſtia ambiant, parentes, vxores, domos, filios etiam, & omnia tranſitoria abiiciant; ſolummodo Chriſtum ſequi, & amplecti concupiſcant. Eius deſiderio ſe affligunt ieiuniis, afficiunt lachrymis, exercent meditationibus diuinis, ſola quæ ſunt æterna cogitant, contemplationibus vacant ad hoc laborantes, vt ea quæ retrò ſunt obliuiſcentes, in anteriora magis ac magis extendant. Quid profectò iſti, quid aliud agunt, niſi bibentes inebriantur, vt dum omnium terrenorum per deſiderium obliuiſcuntur, iure à ſponſo cæleſti non tantùm amici, ſed & chariſſimi vocari merentur.*

Ebrietas contemplantiũ. Hinc myſtici & contemplatiui hæc referunt ad ebrietatem ſpiritualem, qua contemplator, vt ait noſter Salianus de amore Dei, Deo in cor eius illabente tanto voluptatis torrente perfunditur, vt ſe continere non poſſit, ſed motibus, geſtibuſque inſolitis ingentem interioris voluptatis vim prodere cogatur. Cor enim in iſta præuia vnione cum Deo tam acri ſtimulo diuini amoris, & deſiderio diuinæ fruitionis inflammatur, & apertis poris velut ad capiendum Deum adeò diſtenditur, vt pectus ei nimis arctum videatur: ex quo amoris flamma, quæ ibi voluptate tamquam oleo nutritur & inualeſcit, foras violenter erumpit muſti ebulientis more, quo nouæ laguunculæ dirumpuntur. Quod olim Apoſtolis die Pentecoſtes videtur accidiſſe, cùm Iudæi muſto madere putabant, quos Spiritus repleuerat. Hinc illa Cantica, gemitus, informeſque ſoni, plauſus etiam, ſaltuſque & curſus, quos de quibuſdam ſanctis B. Franciſci diſcipulis legimus, qui motus ſpiritui diuino agitanti potiùs, quam naturali animanti tribui debent.

Tales quoque fuere in ipſo S. Franciſco, cùm à Deo reuelationem ſuæ prædeſtinationis accepit. Tunc enim manibus plaudens, pedibus plodens, totoque corpore tripudians, ita gaudio exultauit, vt ebrius, imò amens mentiſque impos ab aſtantibus cenſeretur. *S. Franciſcus.*

Anagogicè inuitantur hic ſancti ad epulum cæleſtis gloriæ & felicitatis, quæ rectè vocatur epulum mellis & vini, quia in ea percipitur, guſtatur, imò penetratur diuinæ eſſentiæ immenſa ſuauitas & dulcedo, idque ſine vllo velo vel intermedio, adeò vt beati ea planè obruantur, abſorbeantur & inebrientur, iuxta illud: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Pſal. 35. ita S. Bernardus ſerm. de aquæ ductu in Natiuit. B. Virginis.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

CHriſtus inuitat angelos & ſanctos omnes ad hortum & paradiſum omnium deliciarum, putà ſpiritalis vini, mellis & lactis, id eſt, omnis conſolationis, gratiæ & gloriæ, quem plantauit in anima B. Virginis, vt iis ſe paſcant & inebrient, illaq; per meditationem & imitationẽ ſibi incorporent, ac in ſtomachum mentis traiiciant. Qui ergo B. Virgini ſunt deuoti, eius interceſſione & imitatione producũt myrrham mortificationis, aromata pietatis & orationis, fauos deuotionis & charitatis, lac honeſtatis, vinum fortitudinis pro Dei obſequio, omnia quantumuis dura & ardua ſuperantis & tranſcendentis.

QVARTA

QVARTA PARS DRAMATIS,

SIVE

QVARTA PARS LIBRI,

In qua deſcribitur Eccleſiæ, id eſt, fidelium defectus & declinatio.

Sicut enim prima parte à cap. 1. vſque ad cap. 2. verſ. 8. deſcripſit Eccleſiæ infantiam: ſecunda verò parte à cap. 2. verſ. 8. vſque ad cap. 3. verſ. 6. deſcripſit Eccleſiæ adoleſcentiam: inde autem vſque ad cap. 5. verſ. 2. puta hucuſque, quaſi tertiâ parte deſcripſit eiuſdem perfectionem, & quaſi virilem ætatem: ſic nunc ab hoc verſu vſque ad cap 6. verſ. 3. depingit Eccleſiæ quaſi veteraſcentis declinationem, & velut ſenectutem. Hanc autem pati cœpit Eccleſia poſt tempora Conſtantini, quando, plena pace Eccleſiæ ab ipſo data, eiuſq; iure & dominio per totum orbem propagato, cœpit multorum potentū luxus & ambitio, quæ Eccleſiam in varias hæreſes & ſchiſmata diſtraxit: quo factum, vt ipſi ceteriq; fideles in deſidiam, gulam, luxuriam, ceteraq; vitia defluxerint. Principium mali fuit Arrius, qui pleroſque Epiſcopos in ſuam ſententiam traxit, adeo vt in Concilio Ariminenſi damnatio Homoáſij & Nicenæ Synodi, fraude Valentis & Vrſatij Arrianorum Epiſcoporum ſit conclamata, totuſq; quaſi orbis, ait S. Hieron. Arrianum ſe eſſe miratus ſit. Origo mali fuit prælatorum nonnullorum negligentia, auaritia, & ſuperbia. Cum enim dormirent homines, inimicus *(diabolus)* ſuperſeminauit zizania. *Matth. 13. 25. Vnde tunc plerique fideles in voluptates effuſi Eccleſiam ſua crapula, libidine, improbitate conſpurcarunt: Sanior tamen Eccleſiæ pars in fide & ſanctitate perſtitit. Ita Coſmas Damianus.*

VOX SPONSÆ.

VERS. 2. *Ego dormio, & cor meum vigilat.*

HEBR. *Ego dormiens & cor meum vigilans,* id eſt, vt Rabbinus Anonymus vertit: *Ego dormiebam & cor meum vigilabat.* Repræſentat enim rem præteritam quaſi præſentem, vti in ſcena fieri ſolet. q. d. Ecco ego dor-A mio, id eſt, dormiebam, &c. cùm illico vox dilecti pulſantis inſonuit. Narrat enim hîc ſponſa, (vt rectè docet Nyſſen. & S. Ambroſ. de Iſaac & Anima,) manè experrecta ſociabus adoleſcentibus ſuis nocturnum ſomnium, ſiue quid ſibi poſt heſternum cum ſponſo in horto epulum, cunti cubitum noctu contigerit, ſcilicet ſe dormiente veniſſe ſponſum ac pulſaſſe; ac dum ipſa pigritaret, & aperire moraretur, ſponſum hac pigritia & inurbanitate offenſum alio abiiſſe: quare illam deſidiæ iuſtas dediſſe pœnas, cùm

lecto

lecto tandem ſurgens diu fruſtrà eum quæſiuit, atque à cuſtodibus ciuitatis mulctata & pallio priuata fuit. Porrò noſter Sanchez per hyperbaton hinc orditur ſeriem Dramatis totius Cantici: ſponſa enim quærens ingemuit, dixitque: *Oſculetur me oſculo oris ſui*. Vnde quæ hic dicuntur videntur eadem eſſe cum iis, quæ dicta ſunt c.1.v. 6.& c.3.v.1.& ſequent. Verùm hoc hyperbaton durius videtur, ac totam Dramatis ſeriem inuertere, vti dixi initio.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Eccleſia.

PRimò, R. Salomon τὸ *ego dormio* ad ſponſam refert, τὸ verò *cor meum vigilat* ad ſponſum. q.d. Dum ego ſponſa dormio, ſponſus, qui eſt cor meum, vigilat, & ſaluti meæ ſolicitus inuigilat: ſolent enim amantes ſe inuicem appellare *cor meum, vita mea, anima mea*, quia ſe inuicem amant, quaſi cor propriũ, quaſi vitam & animam ſuam. Hinc collige quàm anima Deo vnita, & deſponſa ſecurè in eo conquieſcat, quantiſque animi gaudiis exultet, vtpote quæ cor ſuum in diuino, ac diuinum in ſuo corde collocarit. Verum ſimpliciter & germanè vtrũque ad ſponſam pertinet. q.d. Ego quidem poſt epulum noctu dormiebam, ſed cor meum, id eſt, imaginatio & mẽs mea vigilabat, quia ſemper eor, id eſt, phãtaſiam mentemque meam vrebat amor, deſiderium, & memoria ſponſi; quare leuis erat hic ſomnus meus, atque adeò dormiẽs non dormiebam; ſed vigilabam, id eſt, cogitabam vel ſomniabam de ſponſo: nam qui planè placideque dormiunt non ſomniant, vti docet Ariſtotel. in Problem. ſect.13. numer. 13. Vnde Climacus Gradu 30. *Ego*, inquit, *propter naturæ neceſſitatem dormio, ſed cor meum propter amoris copiam vigilat*. Secundo, S. Gregor. Philo, Lucas, & S. Ambroſ. lib.3. de Virgin. qui legit: *Ego dormini, & cor meum vigilat*; cenſent hæc eſſe verba ſponſi, illique vtramque, ſcilicet & dormitionem & vigiliam attribuit. Tertiò & genuinè Theod. Caſſiod. Nyſſenus, Beda, Honorius, & ceteri cenſent hæc eſſe verba ſponſæ, omniaque illi aſſignant, ſcilicet aiunt illam dormiiſſe, ſed leuiter, ſemper enim cogitaſſe & ſomniaſſe de ſponſo: ſomnus enim infringitur per ſomnium, vt dormiens, ſeu ſomnians vigilare potiùs, quàm dormire videatur, iuxta illud: *Somnia ſunt vigiliæ dormientium; ſpes autem ſomnia ſunt vigilantium*, quod Platoni tribuit Ælian. lib. 13. de Varia hiſtor. Ariſtoteli verò Laërtius libr. 5. cap. 1. Dormiebat Eccleſia, id eſt, plena pace fruebatur tempore Cõſtantini, ſed vigilabat corde, id eſt, orationi, amori, & contemplationi intendens cum Deo agebat.

Somnus Eccleſiæ.

Senſum huius loci genuinè & particulatim præ aliis exprimit Honor. Auguſtod. *Hucuſque* inquit, *plenitudo Gentium intrauit: abhinc vſque ad ingreſſum Synagogæ notatur tempus pacis Eccleſiæ: finito itaque conuiuio victorum regina iniit dormitum, dicens cubiculi excubitoribus, ſi Rex me quærit, dicite: Quia ego dormio & cor meum vigilat, vt eum excipiat. Quaſi magnum conuiuium Eccleſia cum victoribus habuit, quando magnum Concilium Eccleſia cum confeſſoribus habuit in Nicæa ciuitate, in quo varia fercula erant diuerſa ſcripturarum capitula. Quo finito iniit dormitum, quia ibi damnata eſt omnis hæreſis, perſecutio ceſſauit, quies pacis rediit, & Eccleſia curis ſeculi ſe ſubtraxit, diuina officia inſtituit, diuinæ contemplationi vacauit: quæ modò dicit hominibus imperfectis, terrenis adhuc inhiantibus, meo exemplo terrena poſtponite, cæleſtia quærite; ſicut ego dormio, id eſt, à negotiis & curis ſeculi quieſco, & cor meum in meditatione Scripturæ & in contemplatione æternæ vitæ vigilat, vt manſura bona percipiat. Regina dormiente diſſenſio inter milites eſt exorta, non ab hoſtibus, ſed ab otio nata, qua increſcente rex reginam excitat, monet vt ſurgat, tumultum militum compeſcat, ſcilicet Eccleſia in contemplatione quieſcente multa vitia inter fideles exorta ſunt, nouæ hæreſes, diſcordiæ, ſectæ, ſchiſmata & alia plura. Vnde Chriſtus per Scripturas eam monuit, vt quietem contemplationis intermitteret, tumultum vitiorum exhortando, corrigendoq́; ſedaret.*

Rurſum, Coſmas Damianus per dormitionem accipit deſidiam, otium & luxum paſtorum, & Prælatorum Eccleſiæ, quæ cauſa fuit cur ipſa quaſi ſeneſcens declinarit à primo feruore & ſplendore: ſponſus Chriſtus, inquit, cùm in cœlum abiret, mihi Eccleſiæ ſponſæ ſuæ, id eſt, paſtoribus Eccleſiæ otium & luxum interdixit, Euangelicam functionem, & pauperum curam iniunxit, ſobriam vigilare iuſſit, & horam quâ rediturus ipſe ſit, ſolicitam obſeruare: ego verò abiectâ functione Euangelicâ, otio nunc & luxu diffluo, commiſſam meæ fidei ſponſi mei familiam ſuo demenſo fraudo; nec iam mihi curæ eſt, quod alij fame & frigore cõfecti pereunt; alij odiis & inteſtinis bellis furentes mutuò ſeſe conficiunt; alij ignorantiæ tenebris offuſi in hæreſes, & omnium vitiorum barathrum feruntur præcipites, dum ego purpuram & byſſum quotidie induo, auro & gemmis fulgeo, lautè prandeo, lautiùs cœno, cruda lauor, ex balneis ſuffumigata & peruncta in mollia ſtrata me recipio, ibique clauſo oſtio, nec expectato ſponſo meo Chriſto (vt olim adultera Synagoga, hoc ipſo turpiter repulſo & excluſo ſponſo ſuo dormiebat) in ſomnum deferor, nec ſolem orientem vnquam video. At hoc quid aliud eſt, quàm poſitis veſtibus & calceis Euangelicis dormire, vitamq́; in luxu & ſomno Synagogæ more tranſire? Verumenimuerò conſcientia ignauiæ & ſocordiæ, ac luxuriæ meæ teſtis perpetuò vigilat: hæc me fortiter accuſat, damnat, & velut me inſomnia ſuſpenſa territat. Quin ſponſi mei nomen & numen inprimis horreo, quem de nocte ad oſtium cordis mei pulſantem, atque inclamantem mihi videor exaudire: *Aperi mihi ſoror mea*.

Huc facit illud S. Gregorij 3. p. Paſtor. cap. 6. Piger rectè ſentiendo vigilat, quamuis nihil operando torpeſcat.

Porrò S. Gregorius hanc gnomen de Chriſto ſponſo ſic exponit: *Dormit*, inquit, *ſponſus & cor eius vigilat: quia dum Chriſtus iam glorificatus in beatitudine quieſcit, quicumque eum perfectè diligit* (hic enim eſt cor Chriſti) *vt ad ipſum perueniat, laborat*. Pſellus verò, & Philo Carpath. dicunt Chriſtum dor-

dormiſſe in morte, vigilaſſe tamen ſua diuinitate Apoſtolos & fideles ſuos protegendo, & vt ait Philo, inferos ſpoliando, vnde moraliter diſcant prælati, ſe, etiam cùm aliis rebus occupantur, adeoque cùm dormiunt, mente tamen debere gregi ſuo inuigilare & excubare, ne quis lupus aut fera eum inuadat.

Huc pertinet verſio Chaldæi, qui hæc exponit de virga vigilante Ierem. 1. 11. id eſt, de Dei vindicta excubante, vt Iudæos caſtigaret per Chaldæos: *Poſt omnia,* inquit, *verba hæc peccauerunt populus domus Iſrael, tradidit eos dominus in manu Nabuchodonoſor regis Babylonis, & adduxit eos in captiuitatem, & erant ſimiles in captiuitate viro dormienti, qui non poteſt expergiſci de ſomno ſuo; & vox Spiritus ſancti admonebat eos per manus Prophetarum, & excitabat eos de ſomno cordis eorum.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima ſancta.

Somnus animæ vigilantis.

ANima ſancta myſticè dormiens corde vigilat, cùm à concupiſcentiis & curis ſæcularibus libera, vni Deo eiuſque amori & cultui vigil intendit. Ita S. Ambroſ. exhort. ad Virg. ſub medium: *Dormiat,* inquit, *caro tua, vigilet fides, dormiat illecebræ corporis, vigilet cordis prudentia, membra tua redoleant crucem Chriſti & ſepulturæ odorem, vt nihil iis ſomnus caloris infundat, nullos excitet motus.* Et S. Gregorius libr. 5. moral. cap. 22. *Ego dormio,* inquit, *& cor meum vigilat, quia videlicet ſancta mens, quo ſe à ſtrepitu temporalis concupiſcentiæ comprimit, eo verius interna cognoſcit: & tantò alacrius ad intima vigilat, quantò ſe ab exteriori inquietudine occultat. Quod benè per Iacob in itinere dormientem figuratur, qui ad caput lapidem poſuit, & obdormiuit: à terra ſcalam cælo inhærentem, innixum ſcalæ Deum, aſcendentes quoque & deſcendentes angelos vidit.* Et pluribus interiectis hanc animæ dormientis vigiliam explicās: *Sancti,* inquit, *à mundi operibus non torpore, ſed virtute ſopiuntur, laborioſius dormiunt quàm vigilare potuerunt, quia in eo quod actiones huius ſæculi deſerentes ſuperant, robuſto conflictu quotidie contra ſemetipſos pugnant, ne mens per negligentiam torpeat, ne ſubacta otio per deſideria immunda frigeſcat, ne in ipſis deſideriis plus iuſto inferueat, ne ſub diſcretionis ſpecie ſibimet parcendo à perfectione langueſcat. Agit hæc, & ab huiuſmodi inquieta concupiſcentia ſe penitus ſubtrahit, ac terrenarum actionum ſtrepitum deſerit, & per quietis ſtudium virtutibus intenta vigilans dormit: neque enim ad contemplanda interna perducitur, niſi ab his quæ exterius implicant, ſtudioſè ſubtrahatur,* iuxta illud: *Vacate, & videte, quoniam ego ſum Deus* Pſal. 45.

Rurſum, nonnulli per ſomnum hic accipiunt extaſim, qualis fuit ſomnus Adæ. Geneſ. 2. 21. Extatici enim ſopitis ſenſibus, quaſi dormiunt, totique rapiuntur ad contemplanda diuina. Ita Sotto maior. *Iſtius vitalis vigilque ſopor ſenſum interiorem illuminat: reuera dormitio eſt, quæ tamen ſenſum non ſopiat, ſed abducat,* ait S. Bernardus ſerm. 52. *Non ſopiat,* id eſt, non extinguat, ſicut ſopitur ignis dum iniecta aqua extinguitur. Vnde

A Ioannes Carmelita ſic exponit: *Ego dormio & cor meum vigilat*: Ego vix ſenſibus ad vitam fungor externam: voluntas verò mea in ſponſum hians vigilat.

Ad literam anima dormiens vigilat, cùm ita per diem ſanctis meditationibus, affectibus, & amoribus ſe implet, vt noctu de eiſdem ſomniet, imò dormiens eoſdem iteret, vti faciebat S. Fráciſcus Xauerius. Quæ enim vigilantes ſtudioſè cogitamus, de iis dormientes ſomniamus. Recurrunt enim in ſomnis diurnarum cogitationū imagines, ſicut ex citharę pulſu reſultat reſonantia tinnientium fidium, quæ auditur ceſſante pulſu. Vnde Claudian. de raptu Proſerpinæ lib. 3. canit:

Omnia quæ ſenſu voluuntur vota diurno,
Pectore ſopito reddit amica quies.

Signum virtutis perfectæ eſt, de ea ſomniare.

B Quocirca ſignum perfectæ virtutis eſt, de eadem, ſomniare, illamque quaſi ſomniando exercere: vnde Ariſtotel. lib. 1. Ethic. cap. 13. ait: *Modeſtorum quàm aliorum meliora fieri viſa.* Et Plutarch. libr. de Profectu morum, inter alia ſigna profectus in virtute hoc aſſignat: *Si quis noctu nullas fœdas, vel rixoſas patiatur phantaſias.* Quocirca Caſſianus, Climacus, & alij docent perfectū & quaſi ſummum caſtitatis gradum eſſe, ſi quis nil impuri, ſed omnia pura & ſancta ſomniet. Audi Climacum Gradu 15. *Pudicus eſt ille, qui in ſomnis quidem nullum motum, nullamque ſtatus ſui mutationē ſentit. Pudicus eſt ille, qui & in ſomnis perfectam ſemper inſenſibilitatem in corporum ſpecie & varietate poſſedit.* Hæc regula, huiuſmodi finis eſt perfectæ conſummatæque caſtitatis, vt ita animata ſicut inanimata intueamur, atque ita rationabilibus vt C brutis corporibus afficiamur. Audiatur Laurentius Iuſtinianus in Ligno vitæ tract. de Continétia ca. 6. *Sextus* (vltimus & ſummus) *caſtimoniæ gradus eſt, ne illecebroſis phantaſmatibus feminarum, vel dormiens illudatur. Licèt enim hanc ludificationem peccato eſſe obnoxiam non ſit credendum, concupiſcentiæ tamen adhuc latitantis medullitus indicium eſt.* Ergo dicat planè caſtus: *Ego dormio, & cor meum vigilat,* id eſt, ita corpus meum dormit, vt habeat ſuæ puritatis cuſtodem. Cor meum vigilat: illa virtus, quam Deo donante poſt multos gemitus & poſtulationes accepi, illa quæ mihi cordi eſt, quamque non aliter quàm proprium cor diligo, vigilat ſuper me, & cingit me propter timores nocturnos; vel cor meum vigilat, hoc eſt, Spiritus Domini, quo ceu corde viuificor & caleſco, vigilat cùm ego dormio, vt in ſomno immunda non patiar, ſed aliquid ſimile eis, quæ in vigilia ſoleo D actitare perficiam.

Eſt enim, vt ait S. Ambroſ. lib. 3. epiſt. ad Anyſium, *ſanctorum ſomnus feriatus ab omnibus corporis voluptatibus, ab omni animi perturbatione, tranquillitatem menti inuehens, placiditatem animæ, vt tamquam ſoluta nexu corporis ſe ableuet, & Chriſto adhæreat.* Plura hac de rè dixi Deuter. 6. v. 7. ad illa: *Meditaberis in eis, &c. dormiens atque conſurgens.*

Porrò S. Auguſtin. tract. 57. in Ioannem, docet ſtudioſos ſapientiæ dormire & corde vigilare: *Quid eſt,* inquit, *ego dormio & cor meum vigilat; niſi ita quieſco, vt audiam? otium meum non impenditur nutriendæ deſidiæ, ſed percipiendæ ſapientiæ: Ego dormio, & cor meum vigilat, vaco & video quoniam tu es Dominus, quia ſapientiam ſcribo in tempore otij,*

&

& qui minoratur actu ipſe percipiet eam. Ego dormio & cor meum vigilat. Ego requieſco à negotioſis actibus; & animus meus diuinis intendit affectibus: ſed in iis, quæ iſto modo ſuauiter & humiliter requieſcunt, dum otioſè oblectatur Eccleſia, ecce pulſat ille qui ait: Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta.

Tropol. Tropologicè Theodoretus: *Licet, ait, à natura cogar oculos claudere & ſomnũ capere, mẽte tamen vigilo & ignauiæ ſomnum minimè ſuſcipio, cùm ſponſi aduentum expectem, iuxta conſilium Domini dicentis: Vigilate, quia neſcitis, qua hora Dominus venturus ſit.* Matth. c. 24. v. 42.

Anagogicè. Anagogicè Iuſtus Orgelit. ſic exponit, q.d. *Propter Chriſtum mori paratus ſum, ſed poſt mortem cũ ipſo regnaturum me credo. Ergo etiam à temporalibus delectationibus, conſopitis quodammodo ſenſibus, cõquieſco, ſed futura deſidero, æternaq́; conquiro.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Somnus B. Virginis qualis. BEata Virgo dormiebat, & tamen corde vigilabat: Primò myſticè, quia curis ſæcularibus vacua & quaſi indormiens, tota rebus cæleſtibus intendebat. Secundò, quia per diem tanto feruore rapiebatur ad diuina meditanda, & ad continuos amoris erga Deum actus, vt eoſdem dormiendo & ſomniando iteraret, imò vt illi modicum eius ſomnum crebrò abrumperent, ac ipſa experrecta & vigilans in ſolitos hoſce amoris æſtus ſeſe effunderet. Quare tota eius vita fuit iugis & continua quædam contemplatio. Tertiò, multi probabiliter opinantur B. Virginem ſopitis inter dormiendum ſenſibus, per ſingulare Dei donum mentem habuiſſe ſolutam & vigilãtem, vt liberos actus eliceret, ac in ardentia orationis & amoris ſuſpiria erũperet. Hoc enim hæc verba: *Ego dormio & cor meum vigilat.* præciſè ſignificant, quæ nulli fidelium ita propriè competunt, vt B. Virgini, vti rectè explicat Rupertus: *Multarum,* inquit, *animarum fuit & eſt, non ſolùm ſecundùm illam ſimilitudinem otio ſancto dormire, id eſt, à terrenis curis vacare, & in cæleſtibus per contemplationem corde vigilare: verùm etiam eodem modo, quo & Iacob tunc dormiuit ſecundùm corpus dormire & ſecundùm animam per ſomnium cæleſtia videre, iuxta illud: Senes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt. Sed ô Tu cælum Dei, vnica ſedes Domini in vtroque vigilantiæ modo cunctis mortalibus, ſiue terrenis hominibus longè eminentior extitiſti, longe ſtudioſior ad contemplandum eum, in quo deſiderant angeli proſpicere, atque aptior fuiſti.* Et S. Ambroſ. libr. 2. de Virgin. loquens de B. Virgine: *Dormire,* inquit, *non prius cupiditas, quàm neceſſitas fuit, & tamen cùm quieſceret corpus, vigilaret animus, qui frequenter in ſomnis aut lecta repetit, aut ſomno interrupta continuat, aut diſpoſita gerit, aut gerenda pronuntiat.* Et S. Bernardinus tom 2. ſer. 51 art. 1. c. 2. *Summus,* inquit, *qui abyſſat, & ſepelit in nobis rationis & liberi arbitrij actus, & per conſequens actum merendi, non credo quod talia in Virgine fuerit operatus; ſed anima eius liberè, ac meritorio actu tunc tendebat in Deum. Vnde*

B. Virgo dormiens corpore, vigilabat mente.

Probatur auctoritate.

A *illo tempore erat perfectior contemplatrix, quàm vnquã fuerit aliquis alius dum vigilauit. Vnde ipſa ait Cantic. 5. Ego dormio, & cor meum vigilat. ſcilicet in contemplatione perfecta à nulla actione debilitata.* Et Dionyſius Carthuſ. hic: *Hoc,* inquit, *ſanctiſſima virgo præeminenter dicere potuit, quia contemplatiuiſſimam vitã duxit, & ab exteriori tumultu, omni inordinato ſtrepitu, & cura ſuperflua, atq; inquietudine culpæ penitus abſtinens & ſopita, vigilantiſſima mente Deo vacauit: pro Eccleſia exorauit, actibuſq; virtutum in termino excellentiæ perfectiſſimis iugiter fuit intẽta. Denique in ſomno corporali cor eius peruigil fuit, ex aſſidua aſſuefactione perfecta inſiſtendi diuinis, ex ardentiſſima & exercitatiſſima charitate, ex ſplendidiſſima & exuberantiſſima ſapientia ſibi infuſa, & contemplatione in vigiliis, penè aut prorſus continuè, etiam tempore ſomni vigili corde fuit Deo coniuncta, & pro commiſſa ſibi Eccleſia vigilare non ceſſabat.*

B Sic quoque de B. Virgine in ſomnis operante & Deum amante, explicat hæc verba Albertus Magnus, S. Antonius, & alij, quos citat & ſequitur Franc. Suarez 3. p. quæſt. 37. art. 4. diſp. 18. ſect. 2. ſub finem, idque probat: Primò, quia Adæ & Euæ id conceſſum docet S. Auguſtinus lib. 1. contra Iulian. cap. 9. *Tam felicia,* inquit, *erant ſomnia dormientium, quàm vita vigilantium:* Ergo multò magis B. Virgo tam felix fuit dormiendo, quã vigilando. Secundò, quia Angeli ex quo in primo inſtanti ſuæ creationis conuerſi ſunt in Deũ, numquam ab illius actuali amore ceſſarunt; ergo multò magis id credi poteſt de beata Virgine, angelorum regina; Vnde S. Bonauentura S. Bernardinus, & noſter Caniſius, tradũt pluribus ſanctis reuelatum eſſe, quòd B. Virgo integras ferè C noctes orando & meditando traduceret. Tertiò, quia B. Virgini data fuit ſcientia per ſe infuſa, qua vti poſſet ſine conuerſione ad phantaſmata: Quare etiam noctu dormiens ſopita phantaſia, illa vti potuit.

Et ratione Primo.

Secundo.

Tertio.

Vox dilecti mei pulſantis: Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. Verſ. 1.

QVaſi dicat: Ego dormiebam, ſed corde vigilabam, id eſt, per ſomnium cogitabam & ſolicita eram de ſponſo, cùm ecce audio eum ad oſtium pulſantem mihique dicentem: *Aperi* D *ſoror mea,* &c. vbi aduerte ſponſum tot ictibus pulſare oſtium mentis ſponſæ, quot ei amoris titulos & obligationes ſuggerit. q.d. O ſponſa, tu es ſoror mea, quia ego carnem aſſumendo dignatus ſum fieri frater tuus: Aperi ergo mihi fratri ſuo. Rurſum amore te præueni, teque amicitia mea dignatus ſum: Aperi ergo, ô *amica,* adeò amanti te. Ad hæc *columba mea es,* id eſt, caſtiſſimè mihi vni deſponſata es, vti columba ſuo columbo, quæ alium marem non nouit: Aperi ergo mihi ſponſo tuo vnico. Denique *immaculata es,* Hebr. תַּמָּה *tamma,* Septuag. *τελεία,* id eſt, *perfecta es:* Aperi ergo mihi, qui tuæ puritatis & perfectionis ſum auctor, conſeruator, & promotor. Dum enim te aperiente per tuum conſenſum in te ingredior, tuas maculas mea puritate detergo. Iuſtus Orgel. *Soror,* ait, *Chriſti eſt Eccleſia, quia de ſanguine eius: amica quia per mortem eius reconciliata:*

colum-

columba, de Spiritu S. immaculata, Baptiſmi Sacramẽ- A
to. Phil. Carpath. cum Septuag. legit: *Aperi mihi propinqua mea, ſoror mea, columba mea, perfecta mea,* ſicque explicat: *propinqua creatione: ſoror incarnatione: ſponſa fide: columba ſalutaris vndæ, & Spiritus S. regeneratione: perfecta ex charitate.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

IAm ſponſa Eccleſia oſtium cordis aperuerat ſponſo, totumque cor illi tradiderat, vt patet ex illo cap. 2. 16. *Dilectus meus mihi & ego illi.* Pulſat tamen illud hîc ſponſus, vt ſponſa Eccleſia B
proximorum quoque clauſa corda, per ſuos cõcionatores claue prædicationis aperiat, ait Caſſiodor. Beda, Honor. Iuſtus, Haymo, Richard. Anſelm. Rupert. & alij.

Porrò iam antè cap. 2. v. 10. ſponſus pulſarat oſtium ſponſæ, ſed adoleſcentulæ adhuc, illamque excitarat ad procurandam Iudæorum in Eccleſia primitiua ſalutem; hîc verò pulſat oſtiũ eiuſdem iam adultæ ſub Conſtantino, illamque ſtimulat ad procurandam omnium gentium, ac præſertim hæreticorum & impiorum conuerſionem. Sub Conſtantino enim gaudebat Eccleſia plenâ pace; quare multi Prælati dabant ſe otio ſanctæ quietis & contemplationis: ab illo ergo otio hîc eos aduocat Chriſtus ad negotium prædicationis. Ita ſanctus Auguſtinus ſerm. 57. C
in Ioannem: *Ego dormio, inquit, & cor meum vigilat: ego requieſco à negotioſis actibus, & animus meus diuinis ſe intendit affectibus: ſed in iis quæ iſto modo ſuauiter & humiliter requieſcunt, dum otioſè oblectatur Eccleſia, ecce pulſat ille, qui ait: Quæ dico vobis in tenebris dicite in lumine, & quod in aure auditis prædicate ſuper tecta.* Et paulò poſt: *Pulſat ergo, vt excutiat quietem ſanctis otioſis, & clamat: Aperi mihi de ſanguine meo ſoror mea, de acceſſu meo proxima mea, de Spiritu meo columba mea, de ſermone meo, quem pleniùs ex otio didiciſti, perfecta mea; aperi mihi, prædica me. Ad eos quippe, qui clauſerunt contra me, quomodo intrabo ſine aperiente? Quomodo enim audient ſine prædicante?*

Audi Honorium ſingula præcisè & particulatim adaptantem: *Hæc verba ſignificant Chriſti ſolicitudinem erga negligentes & errantes, vt per ſpirituales corrigantur; & Eccleſiæ feruorem ad contemplationem, & tædium ad ſæculi adminiſtrationem. Chriſti ad oſtium cordis fidelium pulſantis vox eſt: O Eccleſia ſoror mea, quia per me cohæres regni: amica mea quia per me cæleſtium arcanorum conſcia; columba mea, per me Spiritu ſancto repleta; immaculata mea, quia per me à peccatis emundata. Aperi mihi exhortando oſtium cordis eorum, qui illud peſſulo malorum operum clauſerũt, & guttæ noctium, id eſt, membra dæmonum facti ſunt: & eris ſoror mea, ſi exheredes per malitiam, per gratiam feceris coheredes meos; eris amica mea, ſi inimicos ob perfidiam, feceris amicos per fidei conſtantiam; eris columba mea, ſi duplices corde feceris ſimplices; & eris immaculata mea, ſi maculatos vitiis feceris immaculatos virtutibus.* Proſequitur deinde ſequentia in hunc modum: *Quia caput meum plenum eſt rore, hoc eſt fides diuinitatis meæ repleta eſt errore, & cincinni mei pleni ſunt guttis noctium, id eſt, fideles mei repleti ſunt peccatis dæmonum; quia caput meum Deus, per caput intelligitur fides diuinitatis: per rorem, qui in nocte cadit, & ſolis ardore recedit, accipitur error infidelitatis, qui de nocte ignorantiæ venit, ſed luce veritatis recedit. Cincinni, id eſt, capilli ſunt fideles; per fidem capiti Chriſto adhærentes. Guttæ noctium ſunt lapſi à fidelibus, vt guttæ de capillis in ſententias hæreticorum; vel in peccata dæmonum, qui ſunt noctes ad æternas tenebras ducentes. Horum cordis oſtium aperi mihi, vt intrem per gratiam, & habitem per fidem in cordibus, & manſionem mihi in mentibus eorum faciam per bonam operationem.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta hîc vocatur ad maiorem ſanctitatẽ, vt ipſi intima cordis aperiat, illaque ipſius pleniore cognitione & amore repleat. Ita Nyſſen. & S. Ambroſius lib. de Iſaac & Anima c. 6. qui ait Chriſtum pulſare, & intrare in animam per ianuam deuotionis & orationis: *Etſi dormias, inquit, ſi modò deuotionem animæ tuæ nouerit Chriſtus, venit & pulſat eius ianuam, & dicit; Aperi mihi ſoror mea, quia nuptiæ ſpirituales ſunt Verbi atque animæ. Aperi mihi, ſed extraneis claude, ſæculo claude, neque ipſa foras ad illa materialia procedas, neq; tuum relinquens lumen, alienum requiras. Aperi ipſam te mihi, noli coarctari, ſed dilatare, & adimplebo te.*

Audi Philonem Carpath. *Quicumque Deo paret, & illius præcepta ſtudioſiſſimè conſeruat, is ſe quotidie ad ianuam cordis acciri & admoneri ſentit, ad meliora ſemper & altiora charitatis opera facienda, quod appellationes ipſæ ſignificant.*

Ait ergo Chriſtus: O anima ſancta aperi mihi, ad intimos tuæ animæ ſinus penetrare ſatagenti, quot enim aſſenſus præbes, tot mihi receſſus aperis, in quos feſtinus illabor. Ad recludenda verò oſtia moneo te, quia es amica mea, vnde ex amicitiæ lege, anguli ſinuſque domus tuæ vniuerſi mihi tecum debent eſſe communes, quia ſoror mea es à patre meo in filiam adoptata, & aſſumptæ naturæ germanitate coniuncta: quamobrem quos in natura & gratia Deus coniũxit, ſeparari, & occluſà ianuà nefas eſt arceri.

D Rurſum, Chriſtus animam iam proficientem & perfectam pulſat, cùm eam impellit ad procurandam aliorum ſalutem & perfectionem: vnde ad hoc quatuor titulis quaſi ſtimulis eam perurget. *Chriſtus animam perfectam ad aliorum ſalutem procurandam vrget quatuor ſtimulis.*

Primò. Primò, *ſoror*, inquit, *mea* es, quia par eſt, vt aſſimileris mihi, qui frater tuus ſum, vt ſicut ego è cælis in carnem deſcendi, viuenſque totum impendi me hominum ſaluti; ſic & tu mecum tè totum eidem impendas. Nam, vt ait S. Dionyſ. omnium operum diuiniſſimum eſt Deo in ſalute animarum cooperari.

Secundò. Secundò, *amica mea* es: ſi ergo amas me, *paſce oues meas.* Ioan. 21. quare ſatage, vt & ceteri me ament, mihique fiant amici.

Tertiò. Tertiò, *columba*, id eſt, ſponſa *mea* es fœcunda: columba enim ſingulis menſibus parit: tu ergo quoque aſſiduè mihi filios parias, & partos nutrias,

trias. Hinc S. Baſilius ad Iulittam epiſt. 175. docet ſanctos debere imitari columbarios, qui columbam fragrantibus odoribus delibutam emittunt ad alias columbas, vt illas fragrantiâ ſuâ ad ſe alliciat, & ad columbarium ſuum perducat: *Animam ſanctam, inquit, columbam ſuam appellans, tale quid dicere Deus videtur: Columbam te meam, elegi, cæleſtiumq́; gratiarũ perfudi te odore. Æquum igitur eſt, vt tu pariter virtutum tuarum odore, & in ea, quam prædicatione effundes, fragrantiâ peccatorum agmen ad columbarum puritatem redactum tecum reducas in columbarium vulnerum meorum.* A

Quartò, *immaculata*, pura & perfecta es; cur ergo pateris per proximorum ſcelera, quaſi inquinari puritatem tuam? quin potiùs eos depuras, perficis, tibique, imò & mihi ſimiles efficere ſatagis? Nonnulli cenſent hîc animam peccatricem à peccato euocari ad pœnitentiam, iuxta illud: *Ego ſto ad oſtium & pulſo: ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum ipſo, & ipſe mecum*, Apocal. 3. 20. Ita Caſſiod. Beda, Philo & alij. Vnde Chald. vertit: *Et vox Spiritus ſancti admonebat eos per manus Prophetarum, & excitabat eos de ſomno cordis eorum. Reſpondit Dominator totius ſeculi: Conuertere ad pœnitentiam, aperi os tuum, & exulta, & lauda me ſoror mea dilecta mea, Synagoga Iſraël, quæ comparata es columbæ in perfectione operum tuorum.* Verùm longè verius eſt hæc dici animæ ſanctæ, imò perfectæ: ipſa enim vocatur ſoror columbæ & immaculata. B

Anagogicè. Anagogicè Caſſiodorus, & Beda cenſent hîc moneri animam ſanctam, vt Christo in morte pulſanti ad exitum, imò ad tranſitum in cælum inuitanti continuò aperiat. *Confeſtim, enim*, inquiunt, *ſic Domino pulſanti aperimus, ſi mortem læti excipimus, neque iudicium eius induci formidamus, cui nos in bonis operibus placuiſſe, quem nos ſemper honoraſſe meminimus.* Audi S. Gregorium hom. 13. in Euãg. *Venit Dominus, cùm ad iudicium properat; pulſat verò, cùm iam per ægritudinis moleſtias mortem eſſe vicinã deſignat. Cui confeſtim aperimus, ſi hunc cum amore ſuſcipimus. Aperire enim iudici pulſanti non vult, qui exire de corpore trepidat, & videre eum, quem contempſiſſe ſe meminit, iudicem formidat. Qui autem de ſua ſpe & operatione ſecurus eſt, pulſanti confeſtim aperit, quia lætus iudicem ſuſtinet, & cùm tempus propinquæ mortis aduenerit, de gloria retributionis hilareſcit.* C

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

PRimò S. Bernardus ſerm. 4. ſuper *Miſſus eſt*, cenſet hîc pulſari oſtium voluntatis Deiparæ, vt conſentiat S. Gabrieli nuntianti incarnationis myſterium: *Aperi*, inquit, *Virgo beata cor fidei, labia confeſſioni, viſcera creatori. Ecce deſideratus cunctis gentibus foris pulſat ad oſtium. O ſi te morante pertranſierit, & rurſus incipias dolens quærere quem diligit anima tua: ſurge, curre, aperi: Surge per fidem, curre per deuotionem, aperi per confeſſionem.* D

Secundò magis appoſitè ad ſenſum literalem de Eccleſia initio aſſignatum Rupertus cenſet B. Virginem hîc excitari, vt poſt reſurrectionem Chriſti, illius fidem omnibus, præſertim mulieribus prædicet: ipſa enim præ omnibus eſt Chriſti ſoror, imò mater, amica, columba, immaculata, & perfecta. Audi Rupertum: *Sed tu, ô cælum Dei, vnica ſedes Domini, cunctis præcelluiſti: & optabas quidem mortuo filio, tamquam turtur caſtiſſima & ſolitaria, tamquam columba volare contemplando & requieſcere, & fugiens elongari, remotior fieri Baptiſtâ, ſecretior Heliâ, vbi te ſoli ſcirent, ſolique tibi famularentur Angeli ſancti: ſed noluiſſe filium tuum, noſtri, ah! nimis amantem ſubiungis, cùm ais, Vox dilecti, &c. dilectum tuum indicas foris ſtantem ſub dio, quaſi domo carentem. Nam excluſerat eum Synagoga Iudæorum, gentes non receperant; ideo petiiſſe: Aperi mihi os tuum, loquere quæ ad confirmandum ſunt apta Euangelium, & in hoc optatæ tibi quietis patere diſpendium, vt gratum ſingulari tuæ pudicitiæ propter me rumpas ſilentium.*

Quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium. Verſ. 2.

GVTTIS NOCTIVM] Aquila & Symmach. *nocturnis*. Arabicus, *quæ perſtillãt noctu*. Idem quaſi dicit aliis verbis poſteriore hemiſtichio, quod dixit priori; caput enim continet cincinnos, ſiue crines capitis: ros ſunt guttæ noctium. Ros enim eſt vapor frigore noctis concretus & reſolutus in guttas, quæ in herbas & plantas diſtillant. Cincinni propriè, ait Feſtus, ſunt crines intorti, ſiue cirrati & calamiſtrati, inde tamen dilatatâ ſignificatione quoſlibet crines denotant. Hebraicè enim eſt, קְוֻצּוֹת *kevutſot*, quod alij à קוץ *kots*, id eſt, *ſpina* deriuant, eò quod crines ſubtiles & acuti ſint inſtar ſpinæ. Alij & meliùs à קָצַץ *kaſats*, id eſt, *præcidit*, eò quòd *kevutſot*, id eſt, extremi capitis crines, qui criſpantur in cincinnũ præcidi & reſecari ſoleant. Alij à קָבַץ *kavats*, id eſt, collegit, quod crinium multitudo in vnam comam, vel etiam in vnam πλοκὴν, id eſt, plicam & cincinnum colligatur, vti eam etiamnum colligunt feminæ. *Ros, quid. Cincinni quid.*

Solent iuuenes amore feruidi, dum ſponſam quærunt, noctu oſtium ſponſæ, ambire, aditumque ad eam obſeruare, ideoque ſub dio ad multas horas pernoctare; quocirca frigore & guttis noctium cruciantur. Id illi faciunt amore carnali, ſed ſponſus hic id facit amore ſpirituali: quare rogat ſponſam, vt oſtium ſibi aperiat, vt in domo à rore & pluuia ſit immunis, ac guttas roris & pluuiæ, quas ſponſæ amore noctu contraxit, excutiat & deſiccet.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

CAput Christi eſt eius diuinitas: cincinni ſiue capilli, qui caput velant ſunt eius humanitas & membra, quæ velant diuinitatem; item eius ſancti & dilecti: ros & guttæ noctium ſunt blaſphemiæ & iniuriæ hæreticorum & aliorum peccatorum, quas irrogant Chriſto. Ita S. Gregorius *Caput eſt deitas, cincinni humanitas, ros blaſphemia.*

gorius, Caſſiodorus, Beda, Philo, Iuſtus, Anſelmus, & S. Auguſtinus, tract. 57. in Ioannē, quem audi: *Aperi mihi ſoror mea, proxima mea, columba mea, perfecta mea, quia caput meum repletum eſt rore, & crines mei guttis noctis: velut ſi diceret; tu vacas, & contra me oſtium clauſum eſt; tu ſtudes otio paucorum, & abundanti iniquitate refrigeſcit charitas multorum: nox quippe iniquitas eſt, ros verò eius & guttæ: hi ſunt, qui refrigeſcunt & cadunt, & faciunt refrigeſcere caput Chriſti, hoc eſt, vt non ametur Deus; caput enim Chriſti Deus; ſed portantur in crinibus, id eſt, in Sacramentis viſibilibus tolerantur, ſed nequaquam interiora ſenſus attingunt. Pulſat ergo vt excutiat quietem ſanctis otioſis, & clamat: Aperi mihi de ſanguine ſoror mea, de acceſſu meo proxima mea, de ſpiritu meo columba mea, de ſermone meo, quem pleniùs ex otio didiciſti, perfecta mea, aperi mihi, prædica me: ad eos quippe qui clauſerunt contra me, quomodo intrabo ſine aperiente: Quomodo enim audient ſine prædicante?* Sic caput, id eſt, diuinitatem Chriſti tempore Conſtantini impugnauit Arrius, dicens Chriſtum eſſe creaturam, ac conſequenter non eſſe creatorem & Deum. Et Macedonius, adimens Chriſto ſpirationem Spiritus ſancti, vtpote aſſerens Spiritum ſanctum non eſſe Deum. Et Sabellius, negans S. Trinitatem, ac conſequenter negans Patrem & Filium, vtpote affirmans Deum eſſe vnum in perſona, æquè ac vnus eſt in eſſentia. Hinc Chriſtus S. Petro Epiſcopo Alexandr. & martyri apparuit veſte diſciſsâ, dicens: *Arrius veſtem meam, quæ eſt Eccleſia dilacerauit*; teſte Euſebio libr. 7. Bedâ, & aliis. Humanitatem verò Chriſti blaſphemauit Manes, & eius ſectatores Manichæi, docentes Chriſtum aſſumpſiſſe carnem non veram, ſed apparentem dumtaxat & phantaſticam, vti dæmones ſæpe aſſumunt corpora vmbratica, putà laruas & ſpectra. Et Neſtorius, negans vnionem hypoſtaticam humanitatis Chriſti cum perſona Verbi. Dicebat enim in Chriſto duas eſſe perſonas, ſicut ſunt duæ naturæ, ac proinde aliam eſſe perſonam hominis, aliam Verbi. Et Eutyches, docens in Chriſto vnā eſſe naturam commixtam ex humanitate & deitate, ſicut eſt vna perſona. Et Apolinarius, tollens à Chriſto mentem humanam, ac pro ea ſubſtituens diuinam. Et Polychronius, adimens Chriſto voluntatem humanam. Et Valentinus, adimens & corpus terrenum: dicebat enim Chriſtum corpus cæleſte è cælo attuliſſe, ac proinde per B. Virginem, non vt per matrem, ſed vt per canalem dumtaxat tranſiſſe.

Rurſum mali Chriſtiani ſuis prauis moribus, quaſi iniecto rore contaminant caput Chriſti, illumque abs ſe ablegant dum eius ſanctas inſpirationes repellunt, itaque Chriſtum à ſe abiectum quaſi ſub dio obnoctare compellunt, ac ſuo torpore, ſuiſque concupiſcentiis, velut pruinâ & gelidis guttis noctis hyemalis cincinnos, id eſt, cogitationes à Chriſto immiſſas conſpurcant. Audi S. Gregorium: *Caput Chriſti*, inquit, *plenum eſt rore, quia multi in Eccleſia poſiti, & Deum eum credunt, & tamen frigidi perſiſtentes ad ardorem charitatis non accenduntur. Per cincinnos autem eiuſdem populos intelligimus, quos in fide diuinitatis, quaſi in capite Chriſti pendentes & opprimentes ſcimus; ſed cincinni pleni eſſe dicuntur guttis noctium, quia dum in torpore huius tenebroſæ temporalitatis ſe ſuſpendunt, magis ac magis ſtillationibus iniquitatum fluunt. Ad hos accendendos ſponſa excitatur, dum ſpiritalis quilibet pro ædificatione plurimorum ab otio ad prælationem Eccleſiæ vocatur.* Sic & Caſſiodorus, & Beda, qui tamen per cincinnos accipiunt pios & ſanctos, qui inſtar cincinnorum ſe iuxta cuſtodiam mentis ſuæ colligunt, ac ſui conditoris amori arctiùs inhærent: hi, inquiunt, pleni ſunt guttis noctium, dum impij eos premunt frigore aſperæ cæteræque perſecutionis. Iuſtus verò & Anſelmus per caput Chriſti accipiunt prælatos rore ignorantiæ plenos; per cincinnos verò clericos, & fideles, qui guttis noctium, id eſt, tenebrarum operibus, v. g. gulâ & luxuriâ inficiuntur. Exemplum memorabile refert D. Thomas Cantiprat. libr. 2. Apum cap. 1. part. 13. nimirum D. Ieſum ſpecie pueri elegantiſſimi in Brabantia apparuiſſe cuidam religioſo Ciſtercienſi ſolum in niuis frigore reſidentem, ac præ algore magnum edidiſſe ploratum & eiulatum: Cumque religioſus cauſam ab eo exquireret, trementem dixiſſe: *Heu me! heu me! quare non flerem? quare non eiularem? Ecce vides quòd egens, ſolus & in frigore ſedeo, & non eſt qui colligat me, & hoſpitium præſtet.* Quare religioſus ipſum in equum ſuſcepit, ſed puer de brachio tenentis exiliens repentè diſparuit, magnum cordi eius doloris & amoris ſtimulum infigens: Quis enim hominum ſine lachrymis audire poteſt piaculum tale & tantum, quòd Filius vnicus Patri Deo, Deus exiſtens, hoſpitium in terra quærit, eget cibo, algore contrahitur, & præ abundantia iniquitatis refrigeſcente charitate multorum, non eſt qui eum recipiat cordis hoſpitio, reficiat patris placitis, beneficâ voluntate reuoluat, foueat deuotionis ſinu, veſte contegat charitatis.

Ros & guttæ ſunt perſecutiones.

Exemplum.

Pius Chriſti algentis queſtus.

Huc dimidia ex parte accedit Richard. Victor. qui rorem opplentem caput Chriſti accipit abundantiam miſericordiæ Dei, per guttas verò noctium ſuper cincinnos accipit hominum peccata & miſerias, quaſi Chriſtus dicat animæ deuotæ: *Quia tanta tibi præſtiti, tu quoque beneficiis meis reſponde, & circa membra mea gratiam, qua ſpecialiùs es dotata, exerce. Ex eo enim quod Deus ſum, abundo miſericordiâ & rore gratiæ, & hi qui mihi in fide inhærent, replentur peccatorum guttis & cæcitate.*

Porrò alij patres rorem & guttas noctium in bonam partem accipiunt, putà per rorem capitis intelligūt doctrinam & gratiam, quæ à Chriſto quaſi à capite in fideles diſtillat: per guttas noctium verò, doctrinam Prophetarum & Apoſtolorum (addit Philo, & angelorum) quæ ab illis quaſi cincinnis Chriſti profluit ad Chriſtianos. Ita Nyſſenus hom. 11. Philo. Richard. tres Anonymi apud Theodor. & S. Ambroſius li. 3. de Virgin. ſub medium: *Sicut ros cæli*, inquit, *nocturnas amouet ſiccitates, ita ros Domini noſtri Ieſu Chriſti nocturnis, & ſæcularibus tenebris æternæ vitæ diſtillauit humorem. Hoc eſt caput, quod æſtu mundi neſciuit areſcere. Hoc caput rorat aliis, ſibi abundat.* S. Paulinus verò Epiſt. 4. ad Seuerum, per caput accipiens Chriſtum Deum, per cincinnos autem ſanctos Chriſti, per rorem & guttas ſanctorum opera, quibus animam ſuam & ſiccitatis ſiti reficiunt: *Ideò*, inquit, *caput tuum Chriſtus tali repletum rore lætatus, & illuminator noctium noſtrarum, tamen guttis noctis noſtræ crines ſuos gaudet eſſe perfuſos,*

Ros & guttæ ſunt doctrinæ Chriſti & Apoſtolorum.

ſos, quia ipſius refrigerium & refectio eſt illæ fidelium operationes, quibus vel fratres iuuantur vel inopes conſonentur.

Anagogicè.

Anagogicè Philo per caput Chriſti rore plenum accipit reſurrectionem Chriſti, quæ manè facta eſt, cum ros in terram deſcendit: per cincinnos verò accipit populos ad Chriſti fidem conuerſos, quaſi hos in fide magis erudire, expolire & perficere à Chriſto iubeatur Eccleſia.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ROs capitis & guttæ cincinnorum notant tribulationes & afflictiones Chriſti & ſanctorum: quare ceteros fideles inuitat hîc Chriſtus, vt eis compatiantur, illaſque leuent vel mitigent. Ita ſanctus Ambroſius de Iſaac & Anima cap. 6. & in pſalm. 118. ſerm. 12. *Conſidera*, inquit, *quando maximè pulſat ianuam Deus Verbum, cùm repletum eſt eius rore nocturno. In tribulatione enim & tentationibus poſitos viſitare dignatur, ne quis fortè ſuccumbat victus ærumnis. Repletur ergo caput eius rore vel guttis, quando corpus eius laborat. Tunc ergo vigilãdum, ne cùm ſponſus venerit, recedat excluſus.* Vnde Chald. vertit: *Quoniam capilli capitis mei pleni ſunt lachrymis, ſicut vir cuius capilli tinguntur de rore cæli & cincinnus cæſariei meæ repletus eſt guttis oculorum tuorum, ſicut vir, cuius cincinnus cæſariei ſuæ plenus eſt guttis pluuiæ, quæ deſcendunt in nocte.*

Nota hîc lachrymas piorũ implere caput & capillos Dei, quia ipſe eas ſentit ac ſi eſſent propriæ; quare eis condolet, eos conſolatur, roborat, & ſuo tempore liberat, iuxta illud: *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.* Zachar. cap. 2. verſ. 8.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Ros & guttæ, tribulationes ſanctorum.

RVpertus docet Chriſtum hîc loqui B. Virgini, eamque hortari, vt prædicet Iudæis fidẽ Chriſti, ac rationem aſſerere, quòd Iudæi rore inficiant caput, id eſt, diuinitatem ſuam, negantes eum eſſe Filium Dei; ac guttis noctium, id eſt, tenebroſis ſenſibus peruertant ſacras Scripturas, quæ quaſi cincinni inhærent capiti Chriſti, tamquam Verbi Dei: *Sicut*, inquit, *illa nocte* (paſſionis meæ) *faciem meam conſpuerunt, ita nunc pertinaciter blaſphemias in caput meum iactitant, & cincinnos meos commaculant, ſimiles ipſi rori cadenti ſiue caducis guttis noctium, quia de gratia Dei ceciderũt, dum me Deum Dei Filium eſſe blaſphemantes negant, & Scripturas, quæ teſtimonium perhibent de me, ſenſu contrario conturbant. Aperi igitur cum aliis teſtibus meis os tuum, & facito, vt in quibuſcumque locum habeam, vbi reclinem caput meum.*

Addit Rupertus initio Eccleſiæ mulieres æquè ac viros vitam religioſam inſtituiſſe, habuiſſeque omnia communia, ſed mox ortum eſſe murmur Græcorum contra Hebræos, quòd in diſtributione alimentorum viduæ eorum poſthaberentur: quare B. Virginem iuſſu Chriſti murmur hoc ſedaſſe, pacem inter viduas conciliaſſe, illaſque ad paupertatis & perfectionis Euangelicæ ſtudium accendiſſe.

VERS. 3. *Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?*

SEptuag. *Exui tunicam meam, quomodo induam illam?* Sponſa in lectulo ſuauiter decumbens, ſurgere, & ſponſo pulſanti aperire detrectat, aut certè moras nectit, vti ſolent facere ſemidormientes & ſemiſopiti: quare huic ſuæ ſomnolentiæ & torpori excuſationem prætexit dicens, nõ tam ſponſo (hoc enim nimis inurbanum fuiſſet) quàm ſibi ipſi: Ego tunicam exui, difficile eſt mihi ſurgere & tunicã induere, laui pedes meos, ne lodices inquinarem, moleſtum eſt mihi pedes è lecto tollere, humum calcare, puluere terræ ſordidare; manebo ergo in lectulo meo: olim enim incedebant nudipedes, aut certè ſolâ ſoleâ plantam pedis tegebant, ne illam in ſaxa illiderent, ſuperiore verò pede nudo ambulabant: quocirca cœnaturi vel cubitum ituri pedes lauabant, ne pedibus puluerulentis vel lutoſis ſtragula macularent. Sic Abraham angelis formâ humanâ apparentibus parans conuiuium, prius eorum pedes lauit. Geneſ. 18. 4. Idem fecit Loth iiſdem. Geneſ. 19. & Ioſeph fratribus ſuis ante epulum Geneſ. 43. Hinc Magdalena in conuiuio Simonis, lachrymis ſuis lauit Chriſti pedes, ac Chriſtus ipſe diſcipulis ſuis in vltima cœna ante S. Synaxim. Idem feciſſe Gentiles docet Athenæus lib. 12. c. 5. & lib. 15. cap. 15.

Olim ituri cubitum lauabant pedes. Cur?

Hinc ſymbolicè docet Nyſſenus animæ piæ nudandos eſſe pedes mentis, vt ſine calceis terrenorum affectuum liberè incedant ad Deum: calcei enim cùm fiant ex pellibus animalium mortuorum, ſunt ſymbola peccatorum, idque probat. Primò exemplo Moyſis, qui acceſſurus ad Deum in rubo ab eo iubetur calceos exuere. Exodi 3. Secundò, ex eo quòd de calceis ſacerdotum nihil à Deo legamus præſcriptum, vti de ceteris eorum veſtibus: videntur ergo ſacerdotes nudipedes miniſtraſſe & ſacrificaſſe. Tertiò, quòd Chriſtus Apoſtolis ituris per orbem calceos vetuerit. Lucæ cap. 10. v. 5.

Symbolicè. Calceus typus peccati. Cur?

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

QVæres, quænam ſit tunica, quâ Eccleſia ſe expoliauit, & veretur eam ruſſus induere? Primò Noſter Sanchez: Depoſuerat ſponſa, inquit, nuptialem veſtem, id eſt, de amore ſponſi aliquid remiſerat, dum ſuam mollitiem & ſomnum plus ſatis amat. Nuptialem autem tunicam eſſe charitatem docet Gregorius homil. 38. in Euang.

Tunica Eccleſiæ quæ? Reſp. 1. Charitas.

Euang. Illam ergo tunicam, dum ſuo genio magis quàm ſponſi voluntati obſequitur, ſumere, id eſt, amare ſponſum plus quàm ſeipſam durum videbatur. Huc facit verſio Chaldæi, licèt de more Iudaico: *Reſpondit cœtus Iſrael coram prophetis: Ecce iam abſtuli à me iugum præceptorum eius, & ſeruiui idolis populorum; quomodo ergo erit mihi facies, vt conuertar ad eum? Reſpondit ei dominator ſeculi per manum prophetarum: Ego quoque abſtuli maieſtatem meam de medio tui, quomodo conuertar? tu autem feciſti opera mala. Ego ſanctificaui pedes meos ab immunditiis tuis, ſed quomodo inquinabo eos inter te operibus tuis malis?*

Secundò. Vetus homo. Secundò, alij ex aduerſo per tunicam accipiunt veterem hominem, putà veterem in concupiſcentiis & peccatis viuendi modum. Sic Apoſt. Epheſ. 4. 21. iubet *deponere veterem hominem; qui corrumpitur ſecundùm deſideria erroris.* Et mox: B *Induite nouum hominem; qui ſecundùm Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis.* Sponſa ergo veterem culpæ tunicam in Baptiſmo exuta, ac nouam innocentiæ tunicam induta, veretur ne veterem rurſum induat, ſi conuerſioni peccatorum ſe ingerat, vt dum eos conuertere cogitat, ab eiſdem peruertatur, & in antiquum ſcelerum cœnum reuoluatur. Ita Nyſſen. Philo, Pſellus, & tres Anonymi apud Theodor.

Hinc vrgent nonnulli τὸ *expoliaui*: q. d. Veſte ſordidâ peccatorum, quaſi hoſtili me expoliaui, illamque quaſi ſpolium hero ſuo, putà dæmoni reddidi, quare illam repetere mihi eſt nefas. Audi S. Ambroſium lib. 3. de Virgin. *Vide anima Deo deuota quid dicat, ſic ſe actus corporis & terrenos exuit mores, vt neſciat quomodo, etiamſi velit, rurſus poſſit induere: Quomodo induam illam? hoc eſt, quâ verecundiâ? quo pudore? quâ poſtremò memoriâ?* C *Conſuetudo enim boni vſum prauitatis veteris amiſit.* Et poſt pauca: *Laui pedes meos; non dicit: Quomodo iterùm lauabo eos? ſed quomodo iterùm inquinabo eos? Quaſi oblita maculæ veteris, oblita contagij. Itaque pedes cùm ſemel laueris æterni fontis irriguo, & myſterij mundaueris Sacramento, caue iterùm corporeæ cupiditatis illuuiem, ne lutulenti actus ſordibus inquinentur.* Hinc diſce quàm pœnitenti ſit cauenda recidiua peccati, ideoque vitandæ priſtinæ eius occaſiones & illecebræ.

Tertiò. Antiqui Eccleſiæ doctores. Tertiò, S. Auguſt. epiſt. 57. & ex eo Delrio, per tunicam accipiunt veteres ſanctos doctores, qui Eccleſiam quaſi tunica veſtierant, ſed per martyrium iam erant defuncti: per pedes verò D doctores iuniores adhuc ſuperſtites, q. d. Iubes, ô Chriſte, à me Eccleſia tibi mortalium corda, ſaxo duriora molliri & aperiri: vellem, ſed deſunt idonei operarij, certè nondum ſatis perſpexi quid valeant ferre, quid recuſent. Priores, quos idoneos noueram & audacter in pugnam mittebam, eos omnes hoſtilis turbo ſuſtulit maximè recens, præterita vix Maximiani, Maxentij, Diocletiani, & ferè continua Licinij crudeliſſima perſecutio. Iſti bellatores mihi arctiſſimè coniuncti, me ſtipabant, protegebant & interioris tunicæ more velabant, dum tibi morem geſtura, meis non parco, penè nuda ſpoliataque remanſi. Qui reliqui ſuperſunt, pars æuo & laboribus, pars vulneribus & eculeis fracti: ceteri iuniores, quorum me vis ſedulitate velut pedibus per orbem diſcurrere, recens abluti adhuc teneri ſunt, iure metuo ne fatiſcant ſub onere, ſaltem ne rurſus ſordidentur, & ſic ego in pedibus meis iterùm coinquiner. Hic ſenſus valde appoſitus eſt, ſed non tam literalis, quàm ſymbolicus & anagogicus videtur, vt & ille Philonis, qui hæc refert ad Chriſti reſurrectionem, in qua Chriſtus mortalem humani corporis tunicam exuit, & immortalem induit. *Chriſtus enim reſurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur.* Rom. 6. 4. verùm hæc ſunt verba ſponſæ Eccleſiæ, non ſponſi Chriſti.

Quartò. Genuinè. Occupationes temporales. Quartò & genuinè, S. Gregorius, Caſſiodorus, Beda, Philo, Anſelmus, Richardus, Honorius, & alij per tunicam accipiunt occupationes temporales, quibus ſe vt veſtibus neceſſariò implicant, qui curam ſuſcipiunt proximorum, indeque pedes, id eſt, affectus ſuos inquinant. Eccleſia ergo, id eſt, Prælati Eccleſiæ ſub tempora Conſtantini paci, otio, orationi, vitæ quietæ, ac quaſi contemplatiuæ indulgentes, ideoque refugientes laborem prædicandi, confutandi Arrianos, ceteroſque hæreticos & infideles, ac conuertendi prauos Chriſtianos, ad quem ex officio à Chriſto euocabantur, prætexebant ſuæ ignauiæ & torporibus hanc excuſationem, quòd cùm eſſent Deo dicati, nollent rebus temporalibus ſe occupare, quibus occupatum neceſſe eſt defectus & ſordes peccatorum cõtrahere, iuxta illud S. Leonis: *Neceſſe eſt de terreno puluere etiam religioſa corda ſordeſcere.* Audi Honorium: *Hæc non dicit inobediendo, ſed ſecularem curam refugiendo; qui enim in ſecularibus præficitur, in ſpiritualibus deiicitur, quia ſicut corpus tunicâ induitur, ſic mens ſecularium curâ implicatur, quam exutam nolunt ſpiritales reinduere, ſed in ſpiritalibus ſoli Deo vacare. Vocati verò à Deo ſuam voluntatem poſtponunt, & ohus regiminis cauſâ proximorum inuiti ſubeunt: vnde gementes dicunt: Laui pedes meos,* &c. Pedes deinde hoſce myſticos explicat, ſubdens: *Pedes animæ ſunt affectiones, quibus ad varia deſideria transfertur, ſicut corpus pedibus graditur, quæ ſunt concupiſcentia, timor, gaudium, dolor: concupiſcit enim terrena, timet ne cupita minimè adipiſcatur, gaudet de adeptis, dolet de amiſſis; hos pedes lauit, dùm terrenas concupiſcentias lacbrymis pœnitentiæ abluit; hos iterum inquinare timet, quia qui in ſecularium regimine poſitus eſt, vix aut nullatenus ſordes peccatorum deuitare valet.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

MVlti vitæ quietæ & contemplatiuæ nimis dediti, licèt gratiâ prædicationis dotati, à Chriſto per Superiores ad lucrandas Deo animas euocati laborem detrectant, ne à ſua dulci quiete auellantur, ac ne in turbâ hominum in peccandi pericula incidant: Qui enim peccatores lucrari ſatagit, iis quoad licet ſe accommodet oportet, vti Chriſtus cum peccatoribus & publicanis manducabat, ac Paulus *omnibus omnia factus eſt, vt omnes lucrifaceret.* 1. Corinth.

rinth.9. facilè aliquis venialium peccatorum pul-
uiſculus talium adhæreſcit pedibus,& vt ait ſan-
ctus Hieronymus epiſt. ad Damaſum de prima
viſione Iſaiæ: *Procliue eſt terram calcanti terræ quip-
piam agglutinari: ſi feliciter prædicatio ſuccedit, peri-
culum eſt vanæ gloriæ: ſi reprehendimur, turbatio: ſi lau-
damur, inflatio eſt metuenda.*

Verùm hi errant: tum quia hi puluiſculi leues
ſunt,& facillimè abſterguntur, imò obruuntur
tot actibus & laboribus charitatis, quos in ſalu-
tem aliorum continuò exantlant: tum quia la-
bor ex obedientia ſuſceptus, vehit ſecum gra-
tiam & cuſtodiam Dei, vt ſordes pedibus non
allinat, ſed pedes potiùs mundos reddat & ſpe-
cioſos, vti patet in Apoſtolis, quos Deus in gra-
tia aſſiduè confirmabat, iuxta illud Pauli ex
Iſaia: *Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euā-
gelizantium bona?* Rom. 10. 15. Sic hodie in Socie- B
tate noſtra experimur miram Dei opem in caſti-
tate & puritate ſociorum, in tot occaſionibus,
quibus neceſſe eſt cum peccatoribus, Indis, fe-
minis, principibus, &c. agere, tuendâ & conſer-
uandâ, præſertim, cum ipſi remedia, quæ religio
eis ſuggerit, non negligunt, qualia ſunt quotidia-
na oratio, meditatio, examen, confeſſio, commu-
nio, cuſtodia oculorum & ſenſuum mortificatio;
&c. Hiſce enim pedes affectuum ſuorum aſſiduè
lauant nitidoſque conſeruant.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine. C

RVpertus B. Virginem contemplationi ad-
dictiſſimam ita reuerenter, ſed ardenter
Chriſto ad curam viduarum inuitanti reſpon-
dentem inducit: *Ego dilecto meo pulſanti loquor, eiq;
nota replico, quia ſingularis ego præ omnibus exui me
tunicâ meâ, mente & actu vel habitu reliqui omnia, &
ita laui pedes meos, conſcientiam ſiue intentionem meam
emundante Spiritu ſancto, vt iam dicti pulueris nihil
omnino reſiduum ſit. Quomodo nunc induar tunicâ, vt
quum mea reliquerim omnia, curem aliena, pro aliis
ſolicita, & earum, quæ quotidie veniunt, viduarum,
vel quæ venturæ ſunt virginum mater familias effecta?
Quomodo inquinabo quos laui pedes meos, id eſt, ad ali-
qua terrena inclinabo oculos, vel ceteros, quos omnes ti-
bi ſoli, dilecte mi, dedicaui, ſenſus vel cogitatus meos. D
Nam etſi cuſtodia tua ſemper mecum eſt, vera tamen
humilitas ſemper ſolicita eſt, & mea potiſſimùm ani-
ma, quæ amore tuo ſingulariter plena eſt, pro puluere æ-
ſtimat, pro ſordibus reputat quidquid vnquam præter
te, per aliquam neceſſitatem dicit, vel cogitat, quamuis
licitum ſit, quamuis non otioſum, imò & aliquatenus
vtile videri poſſit.*

VERS. 4. *Dilectus meus miſit manum
ſuam per foramen, & venter meus
intremuit ad tactum eius.*

DILECTVS MEVS MISIT MANVM SVAM
PER FORAMEN (*Arabicus de foramine*)
A ET VENTER MEVS INTREMVIT (Genebrar-
dus legi vult *infremuit*: hoc enim ſignificat He-
bræum חמו *hamu*) AD TACTVM EIVS] Dum
ſponſa pigritans in lecto tardat ſurgere & ape-
rire oſtium, ſponſus ipſe ad caſtigandam eius
moram, manu immiſſâ per foramen oſtium a-
perit: quare ſponſa confuſa & perturbata fuit
adeò, vt venter eius contremiſceret ad tactum
eius, quo ſcilicet ſponſus tangebat peſſulum &
aperiebat oſtium. Vnde Hebraicè eſt: *Et viſcera
mea hamu*, id eſt, *infremuerunt*, reſonuerunt, tu-
multum & ſtrepitum ediderunt *ſuper ipſum*, ſci-
licet ſponſum. Septuaginta: *Venter meus turbatus
eſt ſuper ipſum.* Symmach. *Interiora mea turbata
ſunt.* Syrus: *Viſcera mea commota ſunt miſeratione in
eum*, quaſi dicat. Ex intimis viſceribus miſeratus
ſum ſponſum, dum ſenſi eum cum nocturno fri-
gore & guttis luctantem, ac laborantem, vt ape-
riret oſtium: quare illicò è ſtrato ſurrexi, eique
oſtium reſeraui. Vnde Theodoretus vertit: *Ven-
ter meus calefactus eſt*, amore ſponſi, æquè ac do-
lore, & pudore, quòd tardarem ei aperire. Vide-
tur Theodoretus pro חמו *hamu* legiſſe חמו *cham-
mu.*

Per *foramen* R. Abraham accipit rimam oſtij, *Foramen*
per quam ſponſus digitum vel cultrum immiſe- *quid?*
rit, vt peſſulum eleuaret vel deuolueret ad ape-
riendum oſtium. Alij paſſim propriè accipiunt
foramen putà feneſtellam, vt ait Nyſſenus, quæ
ſubinde in oſtiis fit ad peſſulum reducendum,
vel ſeram reſerandam. Quare minùs verè, mi-
nuſque caſtè Rupertus, Honorius, & alij non-
nulli *foramen* ad ventrem ſponſæ referunt, cùm
C conſtet ex Hebræo, Septuaginta, & aliis, referen-
dum eſſe ad *oſtium.* Accedit quòd ſponſa erat in
lecto; lectus autem non ſternitur ad oſtium, a-
lioquin aditum ingredientibus occluderet, ſed
ad parietem oſtio obuerſum.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus miſit manum per foramen, cùm ma-
gnis viris, doctoribus, & præſulibus Eccle-
ſiæ ſub tempora Conſtantini monaſticen profi-
tentibus, aut Epiſcopatum refugientibus ex me-
D tu & timore peccandi, metum hunc ademit, a-
nimoſque indidit ad generosè capeſſendum re-
gimen animorũ, putà ad reſiſtendum Arrianis
ceteriſque impiis, & prædicandum, paſcendum-
que gregem Domini.

Foramen animæ eſt intellectus & voluntas; *Foramen a-*
vtrique enim Chriſtus latenter & occultè quaſi *nimæ eſt vo-*
per foramen manum, id eſt, gratiam & robur *luntas.*
indidit ad id perficiendum: intellectui enim o-
ſtendit muneris paſtoralis præſtantiam, meri-
tum, facilitatem ex ope diuina, &c. Voluntati
amorem & audaciam immiſit ad id amandum
& ſuſcipiendum. Ita Epiſcopatus initio exhor- *Exempla*
ruêre & refugêre ſanctus Athanaſius, cui Alex- *fugientium*
ander Epiſcopus Alexandrinus moriens dixit, *Epiſcopatum.*
& quaſi vates prædixit: *Fugis Athanaſi, at non ef-
fugies*: manus Dei comprehendet te, facietque
Epiſco-

Epiſcopum, imò athletam & adamantem fidei, ac Arrianorum flagellum inſuperabile, item ſanctus Baſilius, ſanctus Gregorius Nazianzenus, ſanctus Chryſoſtomus, ſanctus Ambroſius, ſanctus Auguſtinus, ſanctus Fulgentius, ſanctus Gregorius, aliique plures: ſed hi omnes tandem Chriſto ad regimen animarum vocanti, ſuumque auxilium promittenti obediuerunt, humeroſque oneri paſtorali ſubiecerunt, ac generosè tot Epiſcopis Arrianis, eorumque aſſeclis, Imperatoribus Conſtantio, Iuliano, Valenti, &c. reſtiterunt, atque de iis gloriosè triumpharunt.

Audi Richardum de ſancto Victore: *Dum pia anima trepidat actibus mundi implicari, ſi ſuſcipiat onus curæ proximorum, & ſedeat procurationi ſalutis eorum: Dilectus, qui ipſam ad munus illud excitarat, conſolatur eam, & ampliori gratiâ viſitat cor eius penetrans. Quam gratiæ viſitationem ſponſa appellat miſſionem manus per foramen; quia quaſi per rimam Chriſtus infundit gratiam, cùm non totam animam perfundit, ſed quadam menſura gratiæ viſitat, & cum ſic in parte viſitat non plenè illuſtrat. Manus ergo dilecti; operatio hæc gratiæ & donum poteſt intelligi. Venter verò ipſa mens, in qua cogitationes excoquuntur ſicut cibi in ventre.*

Similia habet ſanctus Anſelmus: Nam vt ait Philo Carpathius Deus ante oculos animæ ponit certitudinem ſuæ prouidentiæ & gratiæ, quę nouit beneolentes roſas inter ſpinas, & triticum inter zizania conſeruare, ne lædantur, vtpote quæ nullum vmquam in ſe ſperantem deſeruit.

Hinc tres Anonymi apud Theodoretum per manum accipiunt Spiritum ſanctum: *Dilectus meus*, inquiunt, *demiſit à Patre, procedentem ab eo Spiritum ipſi conſubſtantialem, cuius tamquam manu peragit diuina gratiarum munera, per mentem meam velut per foramen aliquod, & pariente me initium ſapientiæ, timorem dilecti mei, tamquam iudicii, gulæ ventriſque corripitur vitium, vnde genus omne naſcitur intemperantiæ.*

Symbolicè. Foramen deitatis ſunt creaturæ.

Symbolicè, Nyſſenus docet foramen, per quod Deus ſuam cognitionem, timorem & amorem nobis inſtillat, eſſe creaturas, putâ opera à Deo creata, ex quibus ratiocinando cognoſcimus Dei creatoris magnitudinem, omnipotentiam, bonitatem, ſapientiam: quare venter noſter intremit, dum illa admirantes & obſtupeſcentes ſupplices laudamus, amamus & veneramur eorum opificem. Vnde Theodotion vertit: *Et venter meus calefactus eſt.* Sic & Theodoretus, qui per foramen accipit ſenſum, verbi gratiâ, oculum, in quo manus Dei iam dicta operatur. Sic & ſanctus Ambroſius lib. de Iſaac & Anima cap. 6.

Et obedientia Chriſti.

Magis propriè Honorius, per manum accipit opus obedientiæ Chriſti. Nam cùm vocanti Chriſto anima tardat aperire, quia proximorum regimen ſuſcipere formidat, ſponſus ei opus obedientiæ ſuæ perfectiſſimæ ante oculos proponit, vt perterrita faciat pro proximis, quod Deus fecit pro inimicis. Manus ſponſi eſt opus obedientiæ illius, & per manum opus manuum exprimitur. Foramen cubiculi eſt auris corporis, quod eſt animæ cubiculum. Manum per foramen mittit, quando per auditum memoriæ ingerit myſterium paſſionis ſuæ, quo pacto de gloria cæleſtis regni egreſſus huius exilij labores ſubiuit, & inimicis ſuis tanto labore & periculo pœnitentiam & regnum cælorum prædicauit, vt hoc permota exemplo torporem diſcutiat, & animam pro proximis ponere non extimeſcat.

Et ſchiſma.

Porrò Coſmas Damianus, per manum accipit ſchiſma: ſic enim Eccleſiam ſponſam loquentem inducit: Impudentiâ otioſæ & lautæ vitæ meæ vehementer offenſus ſponſus, ingenti facto ſchiſmate, ceu perfoſſâ domo, tribus immiſſis dubiis Pontificibus, tanti ſchiſmatis materia, ceu per effoſſæ domus noſtræ foramen immiſſâ manu, me, cùm omnium ſecura & deliciis ſoporata cubarem, perterruit: regibus & principibus toto orbe in me vnam conſpirantibus & coniuratis, ingens metus meum percuſſit & perterrefecit animum, vt olim exercitus Chaldæorum, grauis illa Deimanus, per effoſſum murum Hieroſolymorum Sedeciam regem cum tota Synagoga conſternauit. 4. Regum cap. 25. Ieremiæ cap. 39. v. 52. Idem deinde in Commentario fuſiore, Eccleſiæ, id eſt, nonnullorum prælatorum & fidelium defectus & vitia, vt ambitionē, auaritiam, cupiditates ſchiſmata; bella inteſtina & externa fusè deplorat, æquè ac facit ſanctus Bernardus de Conſider. ad Eugenium, Ioannes Gerſon, Aluarus Pelagius de Planctu Eccleſiæ, & Bellarminus de Gemitu columbæ.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Foramen animæ.

Mittit Chriſtus manum ſuam per foramen animæ, cùm eam occultæ gratiæ inoperatione, ſed potenti ad heroica virtutum opera impellit. Vnde Caſſiodorus: *Dilectus*, inquit, *manum per foramen mittit & ventrem tangit, cùm interna conditor inſpiratione cor viſitat, & ad profectum virtutum accendit.* Audi quid de ſe, quaſi de alio narret hîc Rupertus, dum noctu vigilans hanc Chriſti manum pectus ſuum demulcentem, & ſigno crucis ſignantem ſenſibiliter, mirâ cum animi ſui voluptate expertus eſt: *Dilectus in viſu noctis conſpicuus, manum ſuam miro modo pectori eius, quaſi per foramen iniecit, & cor eius intrinſecùs apprehendit, tenuitque aliquamdiu ſuauiſſimè ſtringens, & gaudebat ineffabili gaudio cor illud, intra manum illam ſubſiliens atque tripudians.* Rurſum ſanctus Gregorius: *Manum, ait, dilectus per foramen ad ſponſam mittit, vt ſurgat, quando per ſubtilem intellectum quanta ſit operationis diuinæ virtus, inſpirando manifeſtat; quòd videlicet & inter pericula ſaluare poſſit: quòd etiam in pace, niſi per eum nemo ſaluus ſit: quòd in tumultu certaminis ſperantes in ſe non derelinquat. Ad cuius tactum venter ſponſæ intremuit: quia ſancta anima, quò amplius diuinam potentiam per interiorem viſitationem præſentialiter ſentit, eò diſtrictiùs iudicat, quidquid in ſe carnale deprehendit. Quo maiori enim charitate in Deum ardet,*

Viſio Ruperti.

det, quem mente concupiſcit, eò timidiùs ei ſe ſubiicit, ne ſponſus aliquid in eo inueniat, propter quod eam à ſe dimittere velit: Magis præciſè & propriè Beda hæc applicat ad curam proximorum: *Et venter meus,* inquit, *intremuit ad tactum eius, quia recordata miſericordiæ & operationis Dei conſcientia paueſcit, iuxta illud Propheticum: Conſideraui opera tua & expaui; atque ad curandam proximorum ſalutem pro qua Deus incarnatus eſt, & mortuus, pro viribus aſſurgere feſtinat.* Audi S. Ambroſium lib. 3. de Virg. poſt medium: *Bonum eſt vt ad aduentum Domini interiora turbentur; ſi ad angeli aduentum Maria turbata eſt, quantò magis ad Chriſti nos turbamur aduentum? Influentibus quippe diuinis, corporeus peregrinatur affectus, & vſus exterioris hominis exoleſcit.* Breuiter ſed acutè rem acu tangit Ioannes Carmelita: *Dilectus meus manum miſit per foramen,* id eſt, inquit: *Sponſus meus per arcanum hiantis voluntatis foramen ex aſſenſu* (quo gratiæ Dei præuenienti conſentit) *factum, intulit auxilij ſui manum.*

Foramen tribulationum.

Secundò, Iuſtus Orgelit. *Dilectus,* inquit, *miſit manum ſuam per foramen, quando eam per paſſionum anguſtias tranſire perdocuit. Venter verò eius conturbatus eſt ad tactum illius, quando imminente perſecutione infirmiores, qui in ipſa erant, contremuerunt acerbitate pœnarum, quæ ipſi illatæ fuerunt ex permiſſu Dilecti. Tactus namque iſte aduenientis plagæ intelligitur cruciatus ſecundùm illud libri Iob: Tange oſſa & carnem eius, niſi in faciem benedixerit tibi.* Et Lucas Abbas: *Quando,* inquit, *anima in quocumque errore poſita pulſanti non aperit, Chriſtus per foramen mittit manum ſuam caſtigando per damna rerum, per famem & reliqua flagellorum genera; Mittit per foramen, vt ſentiat quidem, ſed non dat, vt videat manum, quæ corripit contemptorem. Intumeſcit enim venter animæ, id eſt, ſenſus, quando pro peccatis vncis fuerit acerrimis flagellatus.*

Huc facit verſio Chaldæi, qui hæc accipit de caſtigatione impiorum Iudæorum: *Quando,* ait, *manifeſtum fuit coram Domino, quòd populus domus Iſraël nolebat pœnitentiam agere & conuerti ad eum, extendit plagam fortitudinis ſuæ contra tribum Ruben, & Gad, & dimidiam tribum Manaſſe, quæ erat trans Iordanem, & tradidit eos in manus Sennacherib regis Aſſyriorum, qui tranſtulit eos in Lachach & Chabor fluuios Gozam & ciuitates Medorum, & tulit de manu eorum vitulum conflatilem, quem poſuerat Ieroboā impius in Leſem Dan quæ vocata eſt Paneias, in diebus Paccæ filij Romeliæ, & quando audiui ego, miſerationes meæ reuolutæ ſunt ſuper eos.*

Anagogicè.

Anagogicè Honorius: *Dilectus manum mittit,* inquit, quando hominem dolore mortis tangit, ſed venter ad tactum eius tremit, quia de minimis peccatis, quæ per fragilitatem carnis commiſit, metuit: ſurgit tamen vt ei aperiat, quia viſionem eius, quę ſurſum eſt exoptat: manus myrrham ſtillāt, quia opera pro quibus hîc eſt mortificata Chriſto repræſentat, vt pro his æterna præmia recipiat. Hæc Honorius. Sic quoque Philo per manum in foramine intelligit vim diuinam, quæ animam Chriſti & ſanctorum in corpus mortuum reduxit & reducet, vt viuum & glorioſum reſurgat.

Tropologicè.

Tropologicè Guillielmus: *Venter animæ,* inquit, *memoria eſt, in eo quippe recondimus, quæ ſuo tempore per cogitationem quaſi munda animalia ruminemus. Ad hunc tactum dilecti memoria noſtra ob-* *ſtupeſcens expaueſcit: eò quòd ad tantam circa nos dignationem diuinam, nihil in ſe condignum recolit.*

Symbolicè.

Symbolicè Philo Carpath. hæc refert ad S. Thomam Apoſtolum, qui incredulus mittens manum in latus Chriſti credidit eum verè reſurrexiſſe, & ſacro horrore & amore perfuſus intremuit, imò infremuit dicens: *Dominus meus & Deus meus.* Ioan. 20.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

NYſſenus docet Verbum Dei omnipotens & immenſum quaſi in anguſtum ſe contraxiſſe, quando manum ſuam, id eſt, vim & operationem ſuam, imò ſeipſum miſit in foramen, putà in exile corpus humanum ſuis ſenſibus & organis diſtinctum, dum illud aſſumpſit in vtero B. Virginis, ideoque illud myſteriū cum tremore adorare & admirari corda omnium angelorum & hominum: Minus ergo in foramine, eſt omnipotentia Verbi in humanitate operans mira & miracula. Sic & Caſſiodorus: *Dilectus,* inquit, *manum per foramen mittit, cùm nos ad memoriam operum ſuorum reuocat, vt cogitemus, quia cùm Deus eſſet, pro nobis homo fieri dignatus eſt, vt terrena noſtra ſuſcipiens, cæleſtes nos faceret, & moriendo pro nobis vitam æternam nobis donaret. Quod cùm fit, venter intremit, quia cùm talia cogitare incipimus, cordis noſtri arcana ſe concutiunt, dum ſtupere incipimus, quantâ dignatione hæc conditor pro nobis agere dignatus eſt.* Audi Honorium: *Dilectus meus Deus, quem elegi præ omnibus, miſit manum ſuam, filium ſuum in mundum, per foramen, per me* (ait Deipara) *quæ facta ſum ei ad homines venienti foramen humilitate anguſtum, caſtitate lucidum, & ideo illi ſoli peruium; & venter meus intremuit, obſtupuit ad tactum, ad ingreſſum illius.*

VERS. 5. *Surrexi, vt aperirem dilecto meo: manus meæ ſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima.*

VERS. 6. *Peſſulum oſtij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat atque tranſierat.*

AQuila: *declinauit, præteriit.* Symmach. *renuens præteriit.* Pro *pleni myrrha probatiſſima,* Hebr. eſt, *plenī myrrhâ tranſeunte per manus,* id eſt, myrrhâ probatiſſimâ, quæ vt talis omnium manibus teritur, probatur & celebratur. Maſſoretæ ita diſpungunt, vt τὸ *peſſulum* referant ad *myrrham,* non ad *aperui;* ſic & Septuag. qui proinde vertunt: *Digiti mei* (ſtillauerunt) *myrrham plenam* (id eſt, perfectam & copioſam) *Super manus peſſuli.* q. d. Digiti mei tam copioſè ſtillarunt myrrham, vt & peſſulum madefecerint, itaque facilè illud moueri & aperiri potuit. Sic & Syrus & Arabicus: *Digiti mei,* inquiunt, *myrrham diſtillauerunt ad ſeram.* Addit Arabicus:

Præ

Præ manu mea clauis, aperui, ſed ille iam abierat.

Loquitur in ſimilitudinem ſponſæ delicatæ, quæ manus habet vnguento myrrhæ perunctas adeò copioſè, vt de manibus & digitis per guttas defluat, cùm ad aperiendum oſtium, vel aliud aliquid operandum eas cœperit extendere, ſponſæ enim manè, dum ſurgunt, ſe comunt & poliunt, ac vnguentis perungunt, vt ſuauem exhalent odorem, præſertim præſente ſponſo, vti hîc præſens aderat. Addunt aliqui ſponſam accepiſſe vas vnguenti myrrhini, quod eſt calidum & deſiccans, vt illud ſuper caput ſponſi rore & guttis madentis effunderet, illoque ipſum calefaceret & ſiccaret.

Myrrha ſoporem diſcutit.

Inſuper myrrha ſuâ fragrantiâ & amaritate cerebrum confortat, ac diſcutit vapores, qui illud opplent & ſoporant: quare ſponſa illo ſe perungit vt ſoporem & deſidiam excutiat, ac cita alacriſque ſurgat ad illicò aperiendum ſponſo oſtium: ſed ille iam declinauerat. Hi enim inter amantes ſunt luſus amoris: *Vis, nolo: Non vis, volo: Quæris me, abeo: Abis, te ſequor.*

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Eccleſia illicò vt ſenſit manum, id eſt, gratiam & impulſum Chriſti excitantis illam efficaciter ad laborem prædicationis & conuerſionis animarum, pudore ſuffuſa excuſſit tarditatem, ac cœpit per ſuos Epiſcopos & doctores opponere ſe Arrianis, infideles conuertere, fideles in fide & pietate roborare, vt apertis cordibus Chriſtus ad inhabitandos proximos veniēs, aditum intrandi inueniret, ait S. Gregorius. Quare tunc manus & digiti eius ſtillauerunt myrrham probatiſſimam: tum quia laborem prædicandi vſque ad defatigationem ſuſcepit; tum quia ab Arrianis, infidelibus, & prauis fidelibus graues moleſtias & perſecutiones, ac ſubinde mortes & martyria perpeſſa eſt: tum quia vltrò ſe dedit operibus mortificationis & pœnitētiæ, ad puniendas & abigendas priores otij ſui delicias & lautitias, atque ad impetrandam peccatoribus veniam & gratiam Dei: tum denique, quia iiſdem prædicauit & inſtillauit pœnitentiam, clamans cum Chriſto: *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum.* Matt. 3. & 4. Hinc Septuag. Syrus, & Arabicus dicunt ſponſam ſtillaſſe hanc myrrham vſque ad peſſulum vel ſeram oſtij, quia nimirum per eam abegit peſſulum, id eſt, torporem & tarditatem, quæ oſtium ſponſo clauſerat: peſſulum enim notat omne impedimentum, quod anima obiicit Chriſto, ne ad ſe ingrediatur. Quocirca tres Anonymi apud Theodor. per peſſulum accipiunt motus appetitus concupiſcibilis, qui quaſi peſſulum aditum Deo occludunt. Sanctus Gregorius vero & Beda, per peſſulum accipiunt voluptates ſæculi, quæ cor Deo claudunt. Ita Caſſiodorus, Beda, Iuſtus, Rupertus, Anſelmus, Richardus, & alij, qui docent manus Eccleſiæ, diſtillare myrrham, cùm illius prædicatores ſtudent auſteritati & mortificationi (hæc enim efficaciùs prædi-

Myrrha perſecutionū.

A cat, quàm lingua docta & eloquens) vel cùm morti ſe exponūt pro Chriſto: Digitis verò ſtillare myrrham probatiſſimam, cùm per diſcretionem diiudicat, an rectâ ſanctaque intentione id faciant.

Quocirca Eccleſia peſſulum Chriſto aperuit, dum Epiſcopi & paſtores torporem excuſſerunt, ac iuxta Chriſti voluntatem ſtrenuè laborarunt in conuerſione hæreticorum, infidelium & prauorum fidelium: *at Chriſtus iam declinauerat atque tranſierat*, quia nimirum inualeſcente Arrianiſmo, & impietate, ex eo quòd paſtores & Epiſcopi ſtatim totis viribus, vt debebant, illi ſe non opponerent, vt ſcintillam hanc ſuffocarent, Chriſtus ad eorum pœnam permiſit, vt Epiſcopi orthodoxi tardiùs illi ſe opponentes, ſcintillā hanc extinguere nequiuerint, illa in magnum B proſerpſerit incendium, quo totus orbis conflagrauerit, in quo reſtinguendo per plures centenos annos laborauit Eccleſia, nec tamen ita extinxit, quin adhuc hoc tempore eius reliquiæ in Tranſyluania, Polonia, Hollandia ſuperſint. Ita tarditas iuſtè tarditate punitur. Idem contigit ſæpius ſequentibus ſæculis, quibus Deus nouos fidelium defectus, & vitia per nouos Pſeudoprophetas caſtigauit, vti anno 600. per Mahometem cuius ſectæ ſcintilla, quia initio non eſt reſtincta, ſenſim per prouincias graſſata magnam orbis partem incendit, eò quòd nulli tunc in Oriente extiterint eximij in ſanctitate & doctrina viri, nulli etiam religioſorum ordinum inſtitutores, qui ſe illi opponerent, vti ſolerter obſeruauit Thomas Bozius, de Signis Eccleſiæ lib. 9. cap. 4. Mahometem poſt centum annos ſecu- C ti ſunt Iconomachi, quorum furor in Oriente peruagatus eſt, prælatis, & principibus vel dormientibus, vel hæreſi fauentibus; ſed Deus tandem eis oppoſuit S. Iohannicium, S. Platonem, S. Bonifacium. Sub annum 900. inualuit ſecta Nicolaitarum, ac inundauit vbique gulâ & luxuriâ, vtpote hominibus vltrò eam promouentibus, ſed Deus tandem eis oppoſuit S. Romualdum & Camaldulenſes, viros vitæ ſanctæ & auſteræ, & Bernonem Burgundum comitem, fundatorem Cluniacenſium, ac S. Brunonem, qui Carthuſiam inſtituit anno Domini 1084. ac S. Bernardum, qui Ciſtercienſium fuit auctor ſub annum Domini 1100. Rurſum ſub annum Domini 1200. exortâ Waldenſium hæreſi, ac mundo in omnia ſcelera prolapſo, Deus tandem excitauit S. Dominicum & S. Franciſcum, qui per religioſos ſuorum ordinum, vitia caſtigarent, D priſtinamque fidem & virtutem reſtituerent. Poſt ducentos annos ex inferis in orbem erumperunt Huſſitæ, contra quos Deus immiſit S. Bernardinum Senenſem, & S. Vincentium Ferrerium. Denique ſuperiori ſæculo è Tartaro ebulliit Lutherus, Caluinus, Menno, qui omnia veterum hæreſum monſtra renouarunt, quibus Deus oppoſuit S. Ignatium cum Societate Ieſu, alioſque viros doctrinâ & religione præſtantes. Vide Thomam Bozium de Signis Eccleſiæ lib. 9. cap. 4. & ſequent. vbi oſtendit per religioſos vbiuis gentium propagatam eſſe fidem orthodoxam; ac mores fidelium reformatos quouis ſæculo.

Tarditas tarditate punitur.

Exempla.

Singulis hæreſibus Deus religioſos oppoſuit.

Porrò Chaldæus more ſuo hæc applicat Iudæis

dæis & Synagogæ, à qua ob tarditatem credendi, Deus ſe, & ſuam fidem, & cultum abſtulit: Vnde vertit: *Cùm præualuit contra me plaga fortitudinis Domini, obſtupui propter opera mea, & ſacerdotes obtulerunt oblationes, & adoleuerunt incenſum aromatum, & non fuit acceptum cum beneplacito, quoniam Dominator ſæculi clauſit portas potentiæ in conſpectu meo. Dixit Chriſtus Iſrael: volui quærere doctrinam à facie Domini, ipſe autem abſtulit maieſtatem ſuam de medio mei.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Tardè reſpondentis Chriſto pœna.

IAm dicta de Eccleſia dicito animæ piæ mutato nomine. Anima enim euocata à Chriſto ad maiorem perfectionem & conuerſionem animarum, dum trepidè & tardè obedit, ſui torporis tandem pœnitens offert myrrham, id eſt, mortificationem & pœnitentiam Chriſto, quâ deſidiam ſuam caſtiget; ſed ille pertrãſit, ac priorem illam heroicam gratiam, quam oblatam illa reſpuerat, negat, ac minorem dat. Rurſum negat illi gaudia & conſolationes ſpirituales ac fructũ animarum, quem collegiſſet, ſi illicò Chriſto vocanti paruiſſet. Inſuper tarda & difficilia dat ei auxilia, idque facit iuſtis de cauſis, vti rectè notat Titelmann. Primùm quidem ad puniendam præteritam noſtram tarditatem & inobedientiam, per quam diu illum pulſantem neglexi mus, & foris ſtare permiſimus, quem debuiſſemus meritò ad primum ictum ambabus manibus intromittere, & obuiis vlnis excipere Non enim poteſt melius iſta ſponſæ tarditas puniri, quàm vt viciſſim ſponſus eam cogat præſtolari, vt ſicut volente introire ſponſo, non ſtatim ipſa conſenſit neque occurrit; ſic viciſſim ſponsâ volente coniungi ſponſo, ipſumque ad ſe introducere ſponſus non ſtatim obtemperet eius in hoc deſiderio. Et quomodo illa inutiles protraxit moras, & iniuſtas prætexuit occaſiones, ne ſponſum ſtatim reciperet: ſic iuſtis rationibus iſte nõ ſtatim ſe oſtendat quæſitus, differatque ſponſæ illius deſideria, ad amplexus dilecti ardenter ſuſpirantis: ita vt cogatur iam quærere cum dolore & labore eum, qui ſe priùs ante ianuam vltrò videbatur offerre. Secundò id facit, ne Chriſti ſponſi præſentia & gratia animæ vileſcat, ſed ab ea magni fiat, vtpote quam videt ſe cum tanta difficultate recuperaſſe: quare eam recuperatam ſtudioſè & cautè conſeruet, ne deperditam fruſtra requirat.

Manus ergo & digiti eius, id eſt, omnes operationes eius diſtillent myrrham, id eſt, carnis mortificationem & pœnitentiam, quæ vnica eſt via ad recuperandam Dei gratiam, præſertim heroicam. Det ſe ergo talis anima ieiuniis, vigiliis, gemitibus, diſciplinis, ciliciis, eleemoſynis, &c. vt ſponſum reuocet.

Porrò myrrha debet eſſe *probatiſſima*, vt ſcilicet pro ſolius Dei honore, pro acediæ & vitiorum extirpatione, pro feruoris & virtutum augmento, pro animarum conuerſione, non propter aliquod temporale lucrum vel commodum vltrò aſſumatur; ſic per eam ſponſum rurſus in cordis ſui, æquè ac proximorum hoſpitium reducet. Vnde Nyſſenus: ſurrexit, ait, anima pia ad ſtudium mortificationis, vt per illud oſtium aperiret Deo. Sic Caſſiodorus, Beda, Anſelmus, Rupertus, Iuſtus, Richardus, & S. Gregorius, quem audi: *Sed digiti myrrhâ probatiſſimâ pleni eſſe perhibentur, quia in omni quod agitur, ſemper neceſſe eſt, vt mortificatio carnalitatis teneatur. Quæ tunc probatiſſima eſſe iure dicitur, quando in omni ſuggeſtione, quæ ab hoſte ingeritur ſine ceſſatione voluptas carnalis cauetur, ne ſuſcipiatur; quod quando fit omnis duritia mentis diſſoluitur, & vt ſponſus intret ad cor aditus præparatur.* Abit ergo ſponſus ab anima ſancta per negationem maioris gratiæ, gaudiorum, & conſolationem ſpiritualium; idem tamen animæ præſens eſt per iuſtitiam & auxilia gratiæ ordinaria: ſic ſæpe Chriſtus animabus piis ſuâ gratiâ eſt præſens, ſuauitate verò & conſolatione eſt abſens.

Vide quàm caro conſtitit ſponſæ hæc cunctatio. Vnde Theodoretus: *Quantum pariat*, inquit, *detrimenti pigritia, & quantum labori afferat ignauis hinc perdiſcamus. Dum enim excuſat ſe ſponſa, nec ſtatim ſponſo ianuam vult aperire; cogitur paulò poſt non ſolùm ad ianuam vſque progredi, ſed ciuitatem percurrere, & plateas circumire, atque in cuſtodes incidere, à quibus vulnera etiam accepit, & vix ſponſum inuenit exoptatum. Quòd ſi ſtatim vocanti paruiſſet, hæc omnia incommoda euitaſſet.* Hinc angeli pinguntur cum alis, & nudis pedibus, vt eorum in obediendo Deo celeritas ſignificetur. Audi S. Dionyſium cæleſt. hierarch. cap. 15. *Pennatos ſanctorum ſpirituum pedes Theologia effingit: quippe alis ſignatur celeritas alta conſcendens.* Et ſtatim: *Alarum*, inquit, *leuitas id in ſanctis angelis indicat, quod terreni corporis ſarcinâ liberi, toti abſque vlla admixtione vel pondere ad celſa ferantur. Quod autem nudi & diſcalceati deſcribuntur, hoc ſignificat quod liberi, & abſoluti, & expediti, atque exterioris omnis deiectionis labe ſint puri, & ad diuinæ ſimplicitatis ſimilitudinem pro viribus tendant.* Hæc eſt pœna, quam tepido & tardo angelo, id eſt, Epiſcopo Laodicenſi comminatur Chriſtus Apoc. 3. *Quia*, inquit, *tepidus es, & nec frigidus, nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo:* Quod enim illic eſt, Epiſcopum illum inſtar aquæ tepidæ nauſeam excitantis euomere, hoc ipſum eſt hoc loco cunctantem ſponſam præterire, quæ dum nectit moras & tempus trahit, ſponſo ſuo ſtomachum mouet. Id verò tum demum illa agnoſcit, cum ſponſo aperuerit, quòd antea dum in deliciis ageret & diuitiis abuteretur, non cognoſcebat, ſe inquam (vt ſæpe memorato Epiſcopo obiicitur) tum maximè miſeram fuiſſe, miſerabilem & pauperem, cæcam & nudam, quum tibi videbatur diues, locupletata, & nullius indigere.

Angeli pinguntur alati. Cur?

Paruus defectus magnã impedit gratiam.

Porrò Richard. Victor. per peſſulum vel ſerã, accipit paruos & leues defectus: *Sera*, inquit, *cùm parua ſit & anguſta, latitudinem tamen oſtij cõcludit, vt niſi illâ reſeratâ patere non poſſit. Ita hæc minima, niſi reſcindantur, non dignatur dilectus ita venire ad animam, vt perfectè ad eam intret, & perfectâ gratiâ eam repleat: paruæ enim negligentiæ obſcurant animam, & impedimentum faciunt amplioris gratiæ.*

Tropologicè.

Tropologicè idem Richard. docet Deum

ſtudio

ſtudio ſeſe ſubducere ab anima ſancta, vt maius ſui in ea deſiderium excitet: *Cùm anima*, inquit, *digniorem Dei ſuſceptione exhibuerit, non illi ſe præbet ſicut deſiderat, ſed ab ea declinat, vt in humilitate eam conſeruet, & deſiderium eius ampliùs excitet ac perfectiùs impleat. Cùm enim ex ipſius declinatione humiliata fuerit & magis feruens, ex hoc & meritum eius creſcit, & pleniùs eum ſuſcipere digna fit. Tunc autem declinare is dicitur, quando præſentiam ſuam ſentire non dat, cùm tamen ei præſens ſit.*

S.Gregorius verò, & Nyſſenus docent Deum à contemplatiuis ſe abſcondere, quia quò altiùs ad Deum contemplando aſcendunt, eò altiorem ſuâ contemplatione Deum deprehendunt, vt Deus videatur fugere ab eis, ſicut videntur nauigantibus fugere montes & ſyluæ, cùm iuxta eas nauigant.

Symbolicè. Symbolicè. Philo Carpath. hæc adaptat S. Thomæ Apoſtolo: *Tunc*, inquit, *manus illius ſtillauerunt myrrham, &c. cùm ad illud Domini præceptũ: Mitte manum tuam in latus meum, &c. latus Ieſu manibus ſuis contrectauit, & in clauorum loca digitos immiſit. Diſtillauerunt autem myrrham gentibus, quando & ipſis prædicauit, quod ad aliorum vtilitatem dubitando palpauit. Clauſerat antè cordis oſtium reſurgenti Domino fratri ſuo, aperuit mox, & manus eius palparunt Chriſtum ipſum, qui dixerat: dicite fratribus meis*, &c.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B.Virgine.

Myrrha B. Virginis. Primò. PRimò hæc referas ad continuam mortificationem B. Virginis, quâ Chriſto aperuit oſtium mentis, ad creſcendum quotidie in omni virtute & ſanctitate. *Secundò.* Secundò, ſurrexit illa, cùm Verbo in ventre concepto abiit in montana, ac ſua ſalutatione ſanctificauit Ioannem Baptiſtam & Eliſabeth. Audi S.Ambroſium lib. de Iſaac & Anima cap.6. *Poſtquam in vtero concepit anima, & concepit deſiderium videndi Deum, ſurrexit, vt propius eum videret; Surrexit autem per vigorem atque virtutem: præſentiâ enim Verbi hauſit anima virtutem, ſicut præſentia Mariæ cùm vtero grauis eſſet, erudiit Ioannem in vtero conſtitutum, vt exultaret, præſentiã Domini recognoſcens.*

Tertiò. Tertiò, hæc referas ad ſtudium & zelum, quẽ ipſa habuit, vt per Apoſtolos, alioſque conuerteret Iudæos & omnes gentes. Vnde Rupertus: *peſſulum aperui*, id eſt, inquit, rupi ſilentium, aperui os meum, vt erudirem alios: additque primò, manus ſtillare myrrham mortificationis; ſecundò, digitos plenos eſſe myrrhâ probatiſſimâ probationis & diſcretionis: tertiò, peſſulum, id eſt, os aperiri ad prædicandum: hic enim congruus eſt ordo, vt prædicatio ſit efficax multoſque cõuertat.

Quartò. Quartò, τὸ *at ille declinauerat*, referas ad amiſſionem filij Ieſu duodennis, quando tardè, ſcilicet veſpere eum requirens mater non inuenit, ac triduo eum magno labore & dolore quærens, tandem reperit in templo inter Doctores. Ruſum Anagogicè referas cum Philone Carpath. & Ruperto ad Aſcenſionem Chriſti abeuntis in cælum.

Quintò. Quintò, B.Virgo myrrham ſtillauit, cùm vidit Chriſtum in cruce patientem, eique intimo dolore & amore compaſſa eſt: Mater enim paſſa eſt in filio. Vnde Concil. Hiſpalenſe 2. ca.13. hæc concomitanter & quaſi correlatiuè attribuit Chriſto, cùm conſtet propriè & præcisè ea dici de B.Virgine: *Salomon*, inquit, *in Canticis Canticorum paſſionem carnis Chriſti prædicans, ait: Manus meæ diſtillauerunt myrrham, & digiti mei guttam: vbi ſpecialiter oſtenditur, in manibus ac digitis ſolam carnem Chriſti in ſtipite, infixam ſicut in pſalm.118. Confige clauis timoris tui carnes meas.*

Sextò. Sextò, B.Virgo ſtillauit myrrham, cùm corpus Chriſti ſui mortuum myrrhâ per Nicodemum perunxit ad ſepulturam. Vnde S. Ambroſius lib.3. de Virginibus: *Quàm*, inquit, *myrrham diſtillant manus, niſi illam, quam obtulit iuſtus Nicodemus magiſter in Iſrael, qui meruit lauacri priùs audire myſterium, qui attulit miſturam myrrhæ & aloës, quaſi libras centum & miſit in corpus Ieſu? perfectum vtique odorem attulit. Hunc odorem fragrat anima, quæ Chriſto aperire incipit, vt accipiat primum odorem dominicæ ſepulturæ & credat, quia caro eius non vidit corruptionem.*

Deniquè S.Ambroſius in pſalm.118. ſerm.12. nouè τὸ *declinauerat* accipit pro *penetrauerat in intima mentis*. Sic enim ait: *Poteſt quidem & ſic accipi: frater meus tranſiuit; ſicut legimus quòd penetrauit dilectæ intima medullarum; Et quemadmodum ad Mariam dictum eſt: Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes.*

Porrò Honorius oſtium, & peſſulum ſic B. Virgini attribuit: *Sacra virgo*, inquit, *oſtium fuit, per quod Chriſtus in mundum introiuit; peſſulum autem erat moles peccatorum hominum, quod ideo ab ea apertum dicit, quod à Spiritu ſancto præſeruata, non ſicut ceteri in peccato creditur concepta, inſuper & ſanctè viuendo peccata declinauit: ſicque dilecto ingreſſus patuit, quia per ipſam ipſa miſericordia in Eccleſiam venit. Quotidie etiam peſſulum peccatorum remouet, & per eam ingreſſus gratiæ Chriſti ad nos venit.* Hæc Honorius in Sigillo.

Anima mea liqueſacta eſt, vt dilectus meus locutus eſt: Quæſiui, & non inueni illum: vocaui, & non reſpondit mihi. verſ. 6.

VOCAVI, ET NON RESPONDIT (Arabicus *non obediuit*) MIHI] Hebr. *Anima mea egreſſa eſt in ſermone eius.* Sic & Arabicus. Eſt metalepſis. Sicut enim cera igne liqueſacta à ſeipſa quaſi exit, id eſt, effluit & diffluit: Sic & anima calore Verbi Dei ſuccenſa amore quaſi liqueſcit, ſoluitur & diffluit, vt à ſe exire, & in ſponſum quem diligit tranſire & effluere videatur. Sunt verba ſponſæ pœnitentis dolentiſque de ſuo ſopore & tarditate, quòd illicò ſponſo pulſanti oſtium non aperuerit. q.d. O me miſeram, quod ſponſo illicò non aperui, ſponſo, inquam, qui ex mei amore frigori & rori nocturno ſe exponens, tam comiter & blandè me, vt aperirem,

com-

compellabat dicens & obſecrans: *Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, quia caput meum plenum eſt rore*; quare ita eius dulci, amoroſo, & ignito eloquio delectabat; vt mens mea ex ſe exire, liqueſcere, viribus deſtitui & animo linqui videretur. Quamobrem tarditatis meæ ſerò pœnitens illum quæſiui, ſed non inueni, vocaui, & non reſpondit mihi. Hoc ipſum ſapientia comminata eſt. Prouerb. 1. 24. dicens: *Quia vocaui & renuiſtis, extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret: Ego quoque in interitu veſtro ridebo*, &c. *Tunc inuocabunt me & non exaudiam, mane conſurgent & non inuenient me.* Chald. vertit: *Et anima mea deſiderauit vocem verborum eius: quæſiui maieſtatem gloriæ eius, & non inueni: oraui coram eo, & ipſe obumbrauit cælos nubibus, & non ſuſcepit orationem meam.*

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

ANima Prælatorum Eccleſiæ amore & dolore liquefacta eſt, cùm audierunt vocē Chriſti conquerentis de tot tantiſque Arrianorum, Mahometanorum, Lutheranorum, Caluiniſtarum, &c. impiorumque Chriſtianorum blaſphemiis & iniuriis ſibi Deoque irrogatis. Quare illis ſtrenuè ſe opponere cœperunt; ſed quia initio id facere tardarunt, ac eorum tarditate hæreſes & vitia magis propagata & radicata fuêre, hinc illa ſtatim eradicare nequiuêre. Quare Chriſtum
C multis in locis & perſonis tum quæſierunt & nō inuenerunt, vti paulò antè dixi. Hîc verum eſt iſtud: *Noluiſti cùm potuiſti: non poteris ergo cùm voles.* Hoc enim eſt iuſtum Dei iudicium, iuſtaque tarditatis vindicta: Accedit, quòd multi Catholici etiam principes & prælati Arrianos, alioſq́; Hæreticos fouerint & defenderint, eiſque Eccleſias & ditiones ſuas prodiderint adeoque ipſi facti ſint Arriani & Hæretici; imò Hæreticorum anteſignani: quæ perfidia eſt, & ſcelus immane, & penè inexpiabile, ob quod Deus in eorum ditionibus hæreſes dominari permiſit, & etiamnum permittit, quia ſcilicet paſtores ouium facti ſunt earum lupi & proditores, eaſque diabolo deuouerunt & tradiderunt; paſtores enim ſuos vltrò ſecutæ ſunt oues ob vitæ carniſque licentiam, quam eas verbo & exemplo docebant.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima pia ſentiens internam, igneamque Chriſti in mente loquentis vocem, quaſi amore & deſiderio ipſius liqueſcit, quia amor eſt quaſi calor, qui reſoluit & liquat cor. Sicut ergo ignis calore liquat ceram, ſic Chriſtus amore liquat mentem, omneſque eius vires & potentias. Ita Caſſiodor. Beda, & S. Gregorius, quem audi: *Audi verbum ſponſi :. liquefactam ſe dicit; quia dum*
A *Chriſtus ſe per ſpiritum ſuum animæ deſideranti infundit, omnem duritiam cordis mox diſſoluit, & aliquādo mentem in tantas lacrymas liqueſacit, vt vix capere poſſit hoc, quod ſe capere intra ſe exultat, & intus miretur, quod fuerit, & quid factam ſubitò ſeipſam videat; Quem liquorem dum ſentit, perfectiùs apprehendere concupiſcit: & aliquando dum hoc ipſum cogitat, hoc quod modò ſentiebat iam non ſentit: vnde ſolicitatur ad quærendum, vt hoc idem inueniat; ſed aliquando cùm etiam diu fatigetur non inuenit, quod modò tam præſens tenebat.* Idem lib. 4. Moral. cap. 30. *An non*, inquit, *robore ſuo feſſam ſe inuenerat quæ dicebat: Anima mea liquefacta eſt?* &c. *quia nimirum mens dū occultæ locutionis aſpiratione tangitur in ſtatu ſuæ fortitudinis, ipſo quo abſorbetur deſiderio liquatur: inde ſe apud ſemetipſum feſſam inuenit, vnde vltra ſe eſſe conſpicit fortitudinem, quam conſcendit. Hinc propheta cum*
B *viſionem Dei ſe vidiſſe diceret, adiungit: Elangui, & ægrotaui per dies plurimos; Liquefactio*, ait D. Thomas, 1. 2. quæſt. 28. art. 5. *importat quandam mollificationem, quâ exhibet ſe cor habile, vt amatum in ipſum ſubintret.* Nam vt ait S. Auguſtinus tract. 2. in epiſt. 5. S. Ioannis: *Amor quem afficit in illud mutat, in quod amando fertur. Talis, inquit, eſt quiſque, qualis eius dilectio eſt: terram diligis, terra eris: Deum diligis, quid dicam? Deus eris? Non audeo dicere ex me; Scripturam audiamus: Ego dixi: Dij eſtis, & filij Altiſſimi omnes.* Hinc ſciat ſe illudi à dæmone, qui interius vel exterius afficitur verbo Dei, ſi cordis eius durities non liqueſcat, vt mores in meliùs mutet. Vnde Ioannes Carmelita ſic explicat, q. d. Quādo ſponſus pulſans me allocutus eſt, ipſius igne concepto liquata ſum. Anima quippe velut ſpiritualibus poris ſolutis, illi tota paruit. Nam fri-
C gore corpus conſtringitur & conſtipatur; calore reſoluitur, porique patefiunt. Sic anima hyemali culpæ rigore premitur ac contrahitur, diuino verò charitatis calore rareſcit, totaque velut poris apertis illâ dehiſcit, vt ſponſum tamquam quædam ſpongia concipiat.

Interni affectus animæ quærentis ſponſum.

Animæ liquefactio quænam?

Rurſum Philo Carpath. Caſſiodor. Iuſtus, Richard. & alij ex hoc loco, docent animā piam deſiderare quietè ſoli Deo viuere, eiuſque conſolationibus frui; at Deum ſubinde eam non exaudire, illaſque ei denegare. *Pacem*, inquit Philo, *quærit ſponſa in moleſtiis, quibus in hac lachrymarum valle affligatur, nec inuenit in corpore aut rerum caducarum vſu. Vocat nec exauditur, cùm orando, meditando dulcedine illius diuinæ præſentiæ ſatiari appetit, nec illi datur, quod exoptat. Vellet enim internâ illâ ſuauitate aſſiduè frui, ſed corruptibili mole corporis impedi-*
D *ta ſæpe conata decidit.*

Myſtici, ſiue contemplatiui hanc liquefactionem in anima fieri cenſent, per vehementiam contemplationis & amoris diuini quam ita explicat Richard. de S. Victor. tract. de Gradibus charitatis violentæ; *Tertius amoris gradus eſt, quando mens hominis in illam rapitur diuini luminis abyſſum: ita vt humanus animus in hoc ſtatu exteriorum omnium oblitus, penitus neſciat ſeipſum, totuſq; trāſeat in Deum ſuum, & faciat quod ſcriptum eſt: Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum. In hoc itaque ſtatu plenè compeſcitur, profundeq́; ſopitur carnalium deſideriorum turba, & fit in cælo ſilentium quaſi hora dimidia; Et quidquid moleſtiæ ineſt abſorbetur à gloria. In hoc ſtatu, dum mens à ſeipſa alienatur, dum in illud diuini arcani ſecretarium rapitur, dum ab illo diuini*

Liquefactio animæ qua ratione fit.

amoris

amoris incendio vndique circumdatur, intimè penetratur, vſquequaque inflammatur, ſeipſam penitus exuit, diuinum quendam affectum induit, & inſpectæ pulchritudini configurata; tota in aliam gloriam tranſit.

Exemplum affert ferri, quod ex ſe frigidum & nigrum, vi ignis ſenſim incaleſcit, candeſcit, ac tandem planè igneſcit, *ita vt totum liqueſiat & à ſeipſo plenè deficiat, & in aliam penitus qualitatem tráſeat. Sic itaque ſic anima diuini ardoris rogo, intimiq; amoris incendio abſorpta, æternorum deſideriorum globis vndique circumſepta primò incaleſcit, poſtea incandeſcit, tandem autem tota liqueſcit, & à priore ſtatu penitus deficit.*

Addit Dionyſ. Carthuſ. tract. de Fonte lucis c. 18. *Dum mens contemplationi myſticæ eſt intenta, inflammato & velut commoto ac irritato amore, incipit amor ipſe quodammodò ebullire, ac ſuperferuere, ſuaq; ſacrâ violentiâ totum corpus concutere. Quod autem feruet, quadam caloris ac deſiderij ſui violentiâ extra ſeipſum proiicitur, & ſupra ſe tollitur, quaſi ibi eſſe dedignetur; vnde tam vehementer ſe iactat: ſic & mens tranſfixa amoris feruore, quaſi extra corpus iactare ſe nititur, & vſque ad ſummum volare molitur.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

RVpertus docet B. Virginis animam poſt Chriſti aſcenſum in cælum, eius recordatione & deſiderio liquefactam: *Licet*, inquit, *Chriſtus abiiſſet in cælum, tamen vt ego aperui os meũ, & locuta ſum de eo, tunc & dilectus meus locutus eſt eo ſenſu, quo Paulus ait: An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus? & liquefacta eſt anima mea. Flebam, & præ fletibus erumpentibus non poteram verba contexere; verùm fletus delectatio erat mihi. Quoties enim aliquid diſſerebam, quod à ſponſo factum eſſet in terris, toties anima mea liquefiebat; & erat ſimul ignis amoris & gladius doloris: & ſicut gladius fluere facit de corpore ſanguinem, & ignis adipem liquefacit; ſic verba illa animam meam. Atque etiam quoties aperiebam mentem ad conſiderandum, quòd dilectus meus diſceſſerat, anima illicò liquefacta erat.*

VERS. 7. *Inuenerunt me cuſtodes, qui circumeunt ciuitatem: percuſſerunt me, & vulnerauerunt me: tulerunt pallium meum mihi cuſtodes murorum.*

PRo *pallium*. Hebr. eſt רְדִיד *redid*, id eſt, *theriſtrum*, vt vertunt Septuag. hoc eſt, peplum ſeu velum, quo ſponſæ nobiles caput & humeros obuelant in ſignum pudoris & pudicitiæ. Hi cuſtodes diuerſi ſunt ab illis cap. 3. verſ. 3. ait Theodor. hi enim vulnerauerunt ſponſam, eique pallium ademerunt, illi verò eam iuuerunt & fauerunt: quare hi cuſtodes erant terrenæ ciuitatis, illi verò ſupernæ & cæleſtis, putà Eccleſiæ,

A

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

SAnctus Gregorius hæc in bonam partem interpretatur: vnde per cuſtodes accipit doctores & prædicatores, qui fideles in Eccleſia gladio verbi diuini ad compunctionem vulnerant, & pallio, ſiue velo ignorantiæ & ſæculariũ deſideriorum ſpoliant: ſic & Philo, Caſſiodor. Beda, Haymo, Anſelmus, Rupertus, & Gilbertus hom. 45. *Cuſtodes qui. Reſp. Primò eſſe prædicatores.*

B

Huc accedit Nyſſenus & Pſellus, qui per cuſtodes accipiunt angelos, qui Eccleſiam & animam piam, ſed tepidam per tribulationes caſtigant, & ſtimulant ad feruorem. Sic & S. Ambroſius lib. 3. de Virgin. qui & addit hos pallium ei abſtuliſſe: *Quia*, inquit, *actuum corporalium inuolucrum ſuſtulerunt ab ea, vt nuda mentis ſimplicitate quæreret Chriſtum, quia nemo poteſt amictu veſtitus philoſophiæ ſæcularis videre Chriſtum: quæ enim Deum viſura eſt, mundo corde incedere debet.* Vide eundem lib. de Iſaac & Anima c. 6.

Meliùs & germaniùs Theodor. Iuſtus, Angelom. Titelmannus. Luyſius hæc in malam partem accipiunt; vnde per cuſtodes intelligunt reges & tyrannos hæreticos, vel peruerſos, ac prauos Eccleſiæ prælatos. Hi enim Eccleſiæ & reipubl. ex officio ſunt cuſtodes, ſed ſuâ nequitiâ eiuſdem ſunt proditores. Tales fuere reges Ariani, vt Valens, Theodoricus, Genſericus, Hunericus, ceterique qui in perſecutione Gothica & Wandalica, Eccleſiæ orthodoxos doctores & Epiſcopos bonis, libertate, & vita ſpoliarunt, ac martyres effecerunt. Tales quoque fuere impij Epiſcopi & prælati, qui in hæreſim declinarunt, vt Dioſcorus, Neſtorius, Eutyches, Pelagius, Priſcillianus, &c. qui pallium Eccleſiæ per ſchiſma & hæreſim diſciderunt, eique ſuam pudicitiæ & integritatis gloriam (quam pallium denotat) abſtulerunt. Addit Theodoret. tyrannos ademiſſe martyribus pallium, id eſt, corpus, cùm eos occidendo corpore ſpoliarent. Iuſtus verò per pallium accipit tẽpla, quæ demoliti ſunt, & S. Scripturam, quam combuſſerunt. Denique per pallium accipi poſſunt inſignes doctores, Epiſcopi, martyres, quos Hunericus, & ſimiles vel occiderunt, vel in exilium egerunt. Hi enim Eccleſiam ornabant & defendebant vt pallium. Vide Victor. de Perſecut. Wandalica. Euaſit tamen Eccleſia ſoſpes manus iſtorum ſponſorum Penelopes, ac per ſinceros Epiſcopos & animoſos doctores fidei ac morum integritatem docere, & propagare nõ deſtitit. Hac de cauſa Chriſtus diſciſſa tunica apparuit S. Petro Epiſcopo Alexandrino & martyri, dicens: *Arrius tunicam meam diſcidit*, vt habet eius vita. *Secundò germanè eſſe principes hæreticos vel peruerſos.* *Quidnam hic pallium.*

C

D

Huc accedit Chaldæus, qui Iudaicè hæc accipit de Chaldæis vaſtantibus Ieruſalem. Hi enim typus fuere tyrannorum vaſtantium Eccleſiam: *Comprehenderunt*, inquit, *me Chaldæi, qui cuſtodiebant vias, & obſidebant in circuitu contra ciuitatem Ieruſalem: quoſdam meorum occiderunt gladio, & quoſdam meorum duxerunt in captiuitatem. Tide-*

runt torquem regium Sedeciæ regis Iuda de collo eius, & duxerunt eum in Ribla, & excæcauerunt oculos eius populi Babylonis, qui obſidebant ciuitatem, & cuſtodiebant muros.

Symbolicè. Symbolicè, Lucas Abbas per cuſtodes accipit dæmones, qui animas ſuis tentationibus vulnerant, eaſque pallio puritatis baptiſmalis ſpoliant.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Animæ virtutis & perfectionis auidæ incidũt ſubinde in fictos prauoſque doctores, conſultores, confeſſarios, ſocios, &c. qui eas perniciofis dogmatibus, conſiliis, ſuggeſtionibus vulnerant, vt puritatis & innocentiæ ſuæ damnum vix pallio, inſtar Ioſeph, relicto effugiant: quare piæ animæ tales hypocritas ſolerter diſcernere ſtudeant, ac cognitos vt peſtes fugiant. Hi enim ſunt, non paſtores fidi, ſed lenones perfidi, qui animas innocentes & puras Deo deuotas, Veneri & dæmoni ſtuprandas per ſummum ſcelus offerunt, imò ſacrificant & immolant, idque per blãda verborum & ſcriptorum lenocinia, quæ ſub fucato melle amariſſimum fel, & exitiale virus contegunt.

Tropol. Tropologicè S. Hier. epiſt. 22. ad Euſtoch. ex hoc loco euincit virginem debere dom. ſe continere, ne, ſi domo exeat, in pudicitiæ inſidiatores incidat, qui ei pudicitiæ pallium adimant.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Gvilielmus hæc applicat Scribis & Phariſæis, qui blaſphemando & vulnerando Chriſtũ, blaſphemarunt pariter & vulnerarũt eius matrẽ: *Eo ipſo, inquit, quò famam dilecti mei gladio linguæ ſuæ tam crudeliter lancinauerunt, maternum in me affectũ inflictis dolorum vulneribus conſauciarunt. Præterea, quod potuere, expoliauerunt me ſtola gloriæ meæ, pallio laudis, quo operiebar, cùm diceretur: Beatus venter, qui magiſtrum bonum portauit, & vbera quæ ſugere dignatus eſt: hac gloria me nudantes, quantùm potuerunt, induerunt me diploide confuſionis, infamando me tamquam matrem peſtilentiſsimi ſeductoris: ſed euaſi horũ omnium manus, nec filius meus paſſus eſt ampliùs eos in me ſæuire.*

VERS. 8. *Adiuro vos filiæ Ieruſalem, ſi inueneritis dilectum meum, vt nuntietis ei, quia amore langueo.*

Hebraicè חולה *chola*, id eſt, *infirma ſum*. Septuag. *Adiuraui vos filiæ Ieruſalem in virtutibus & viribus agri, ſi inueneritis fraternum* (Complut. *nepotem*, Græcè, ἀδελφιδὸν, de quo egi ſuperiùs) *meum, quid annuntiabitis ei? quoniam vulnerata charitatis* (vel *charitate*) *ego ſum*; Arabicus efficaciter: *Quia ego ſum amor vulneratus*. Quid

A non agit, quid non patitur amor vulneratus? Similem, adiurationem & languorem amoris in ſponſa, ſed adoleſcentula audiuimus cap. 2. v. 4. & 5. (vide ibi dicta) hic verò feminæ plenæ ſtatæque ætatis maior eſt languor.

AMORE LANGVEO] ergo idem eſt, quod amore deficio & tabeſco, tum corpore, tũ mente ob dilecti abſentiam ex nimio eius deſiderio. Languor hic Deo gratiſſimus eſt: vnde ſponſa nil aliud ſponſo nuntiari iubet, quàm *amore langueo*: in hoc enim omnia eius vota continentur, quæ ex hoc ſatis ſuperque intelliget ſponſus. Amor ergo eſt languor, amor ſpiritus & vires exhaurit, amor infirmos & ægros facit, ſed ſimul in infirmitate ex amore patientes, potentes, & validos. Quocirca Hugo de S. Victore in clauſtro animæ cap. 12. de Ægrotis fratribus ita loquitur: *Nihil de ordine implere ſe fatentur, ſed niſi fallor implent totum: Infirmitatis clauſtro coarctantur, diſciplinantur anxietatum virgis, & ſpinis dolorum ieiunant, vigilant, laborant, quia cibum, ſomnum, quietem infirmitas negat.* *Amor eſt languor.* B *Ægri omnia implent.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Per filias Ieruſalem animas ſanctiores accipiũt Theodoretus, Caſſiodorus, Beda, Iuſtus, Anſelmus: minus ſanctas vel nouitias Theodor. Honorius, & Rupertus: angelos, & homines beatos accipiunt Philo, Pſellus, & Lucas Abbas. Pleniùs C cum S. Gregorio, & Haymone hos omnes accipias. Eccleſia enim amore Chriſti languens & ſaucia obteſtatur omnes ſanctos tam angelos, quàm homines, ſiue viuos, ſiue vita functos, vt Chriſto hunc ſuum languorem annuntiẽt, vt illi medeatur, mittendo ſcilicet homines Apoſtolicos, qui hæreticos, infideles, maloſque Chriſtianos, qui Chriſto iniurij Eccleſiam malè mulctarunt, conuertant, vt & ipſi Chriſtum ament & colant, quare de eorum iniuria & vi ſibi, ſuiſque doctoribus, & martyribus illata non queritur, ſed eam ſilentio tegit, optans eis miſericordiam & ſalutem, non ſuam de eis vindictam, dicens cum Chriſto in cruce: *Pater dimitte illis; non enim ſciunt quid faciunt*. Et cum S. Stephano: *Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum*. Actor. 7. Sponſa igitur ad dilectum toto inhians animo, omnem adhibet conatum & ſuum & externum. Aduocat igitur D ad ſua vota externas etiam preces, quia his adiũctis collectæ vires diuinum pectus oppugnant, atque adeò expugnant vehementiùs. Ita Delrio, Sanchez, & alij. *Filiæ Ieruſalem quanam.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Anima pia obteſtatur omnes ſanctos angelos & homines, vt pro ſe apud Chriſtum ſponſum intercedant, eique ardens ſuum deſiderium illum magis amandi, illique magis placendi & ſeruiendi annuntient, vt ipſe illud expleat,

pleat, præſertim in zelo animarum, quo languet, A vt plurimos, imò omnes ad Chriſtum conuertat. Audi Nyſſenum homil. 13. *Quia dilectionem ſuam nobis probauit præclarus animarum ſponſus, qui pro hoſtibus mori non dedignatus fuit: ideo ſponſa viciſſim amore erga illum, à quo præuenta fuerat, incenſa demonſtrat his verbis amoris telum imò in pectore latens, nempe diuinitatis ipſius communicationem. Nam Deus eſt dilectio, quæ per fidei viuæ cuſpidem in cor penetrat. Nomen autem teli (D. Paulo teſte) eſt fides per dilectionem efficaciter ſe declarans.* Tales dicunt cum S. Paulo: *Æmulor vos Dei æmulatione. Deſpondi enim vos vni viro Virginem caſtam exhibere Chriſto.* 2. Corinth. 11. *Sic non deficientes langueſcite: Sic in amore ſponſi mecum adoleſcite.* ait Gulielm. Languor ergo hic & defectus *non finis amoris, ſed incrementum eſt*, ait S. Ambroſ. in pſal. 118. Octon. 11. v. 1. *Sed quò magis laſſatur affectus, eò ampliùs amor creſcit: & quò diutiùs abeſt, qui deſideratur, eo expectantis deſideria maiore quadam vi amoris igneſcunt. Caro deficit, ſed cupiditas alitur & augetur. Hinc ergo colligere poſſumus quid ſit: Defecit in ſalutare tuum anima mea. Etenim ſpiritui adhærens anima deficit ab eo quod eſt anima, & fit vnus ſpiritus: quoniam qui adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt. Itaque ſanctus & timens Deum neſcit aliud deſiderare, niſi ſalutare Dei, quod eſt Chriſtus Ieſus. Illum concupiſcit, illum deſiderat, in illum totis intendit viribus, illum gremio mentis fouet, illi ſe aperit & effundit, & hoc ſolùm veretur, ne illum poſſit amittere. Itaque quantò maiore deſiderio excitata fuerit anima cupiens adhærere ſalutari ſuo tantò magis deficit. Ergo iſta defectio imminutionem quidem fragilitatis, ſed aſſumptionẽ virtutis operatur.*

Languore creſcit amor.

B

Languoris huius vim & indolem egregiè depingit Gilbertus hic ſerm. 46. *Non languet amor*, inquit, *ſed languet amans. Vbi viget amor, ibi viget languor, ſi abſit quòd amatur. Quid eſt languor, niſi affectio quædam de abſente dilecto amantem conficiens? Amor vehemens patientis, ſimul afficit & carnem & mẽtem. Illius extinguit laſciuiam, huius & lætitiam perſtringit quodam triſti affectu, & deſiderio abſentis dilecti languet caro, dum eius languidior & remiſſior motus efficitur. Languet animus, dum æſtuantis voti nimietate conficitur.* Deinde paucis interiectis cauſam aſſignat: *Nimis exæſtuans amor patientis, animi vires exhaurit. Quæ eſt enim humanæ mentis fortitudo, vt ſuſtineat, cùm eam ille cæleſtis amor ſponſi impatienter exagitat? liquefactus in hac exercitatione ſe fugit animus, amoris violentiam ferre non valens: ſic enim in conſummata materia, & iam deficiente languidiora redduntur ignis incendia. Et Deus noſter ignis conſumens eſt.* Denique languoris huius felicitatem & effectum ſubiungit: *O potens & præpotens paſſio charitatis, ſi non temperatur non toleratur. Iure potens, quæ animum quẽ poſſederit ſuiipſius efficit impotem. Cùm ſemel fuerit accenſa in mente, attingit à fine vſque ad finem fortiter, facit ad quod venit, & proſperatur & creſcit, nec deficit, donec deficientem reddiderit animam. Sicut enim hic corporalis languor non eſt ſemper æqualis vehementiæ, ſed eſt aliquoties eius intenſior paſſio; ſic & amoris affectio, etſi iugi deſiderio ſe tendit ad dilectum, aliquando quidem intenſioribus votis exæſtuat, hora orationis maximè.* Id re ipſa ſe per viſum expertũ narrat Rupertus Abbas Tuitienſis lib. 12. in cap. 26. Matth. pag. 192. col. 2. initio: *Venit*, inquit, *deſuper quaſi ſimilitudo viri proni & æqualiter extenſi, ſolam quam maximè faciem ſuam occultans; & in me demiſſa, totam compleuit animæ meæ ſubſtantiam eo modo mihi impreſſa, quem verbis exprimere nullatenùs poſſim, multò citiùs atque profundiùs atque cera quamuis molliſſima, ſigillum fortiter impreſſum admittere poſſit. Porrò ſomno, qui vix obrepſerat, excuſſus ſum, & vigilans ſenſi dulce pondus; vigilans delectatus ſum, & quid dicam? Anima mea liquefacta eſt, anima mea Domino defecit, penè de corpore effuſa eſt.* Inde verè tanto gaudio ſe perfuſum aſſerit, vt niſi illa ſanctæ voluptatis inundatio cito ſe continuiſſet, animam velociter de corpore abſtraxiſſet.

Languoris definitio.

C

D

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

LAnguebat Virgo amore Chriſti & zelo animarum, atque deſiderio fruendi Chriſto poſt eius aſcenſionem in cælo. Audi Rupertum: *O filiæ Ieruſalem, quæ verè eſtis filiæ Abraham, ſemen Iuda, filiæ quoque Dauid ſecundum fidem credendo in eum, qui eſt Rex ſupernæ Ieruſalem, factuſq; eſt filius Dauid ſecundùm carnem, adiuro vos per hanc ipſam fidem qua filiæ Ieruſalem factæ eſtis, ſi inueneritis ante me, vt ſæpè fit, diſcipulæ ante magiſtram exeuntes de corpore, intromiſſæ ad conſpectum eius: vt annuntietis ei, quia amore langueo præ magno faciei eius videndæ deſiderio, vitæ tædium patior, & vix præſentis exilij moras ſuſtineo. Quorſum hic adiurat? Nonne dilectus cuncta nouerat, & in his amorem ſponſæ amantis?* &c. *Quorſum igitur tendit hæc adiuratio: nonne vt percuſſa percutiat, vt vulnerata vulneret, vt audientes filiæ tantum in matre vitæ futuræ quæ non videtur deſiderium; in mente perſentiant & ipſæ talem eſſe dilectum, vt iure propter ipſum quæuis faſtidiat hoc præſens ſæculum, iamque inter moras præſentis vitæ magis ac magis cupiant eum agnoſcere ſaltem per ſpeculum, ſaltem in ænigmate.*

Audi Sophronium ſerm. de Aſſumpt. Deiparæ: *Puto*, inquit, *quod quidquid cordis eſt, quidquid mentis, quidquid virtutis humanæ, ſi totum adhibeas, non ſufficiat, vt cogitare valeas quanto indeſinenter cremabatur ardore pij amoris, quantis mouebatur repleta Spiritu ſancto cæleſtium ſecretorum incitamentis, quia etſi diligebat Chriſtum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota virtute, nouis tamen quotidie inflammabatur præſentiæ abſens deſideriorum affectibus: tantò ſiquidem validius, quanto diuinis illuſtrabatur intus viſitationibus, quã totam repleuerat Spiritus ſancti gratia; quam totam incanduerat diuinus amor, ita vt in ea nihil eſſet, mundanus quod violaret affectus, ſed ardor continuus & ebrietas profuſi amoris: nam & Chriſtus ab omnibus eſt amandus ex toto corde, & ex tota anima, atque ex tota virtute quærendus; maximè tamen ab ea ardentius, cuius & Dominus erat & filius.*

VOX FILIARVM Ieruſalem.

VERS. 9. *Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherrima mulierum? qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, quia ſic adiuraſti nos?*

DILECTVS EX DILECTO] Hebr. דוֹד מִדּוֹד *dod middod*, quod clarè vertas *dilectus præ dilecto*, quolibet ſcilicet, puta quam præ dilectis quibuſlibet diligis. Vnde Syrus & Arabicus vertunt, *ex dilectis*. Septuag. ἀδελφιδὸς ἀπὸ ἀδελφιδοῦ, id eſt *fraternus à fraterno*, ſiue *fratruelis à fratruele*, vel *nepos à nepote*. Aut præcisè Chriſtus dicitur *dilectus ex dilecto* quia qua Deus, genitus eſt à Deo Patre, ſibi vt filio, dilectiſſimo, quà homo verò, prognatus eſt à Dauide, qui fuit vnicè Deo dilectus: imò vir ſecundum cor Dei, 1. Reg. 13. 14. Ita Nyſſenus, Philo, Anſelmus & Gilbertus ſerm. 47.

Eccleſiam vocat pulcherrimã mulierum, quia pulchrior eſt ipſa omnibus cœtibus Gentilium, Synagogis Iudæorum, Academiis Philoſophorum, luſtris Atheorum, ſpeluncis hæreticorum: hæ enim meretrices ſunt dæmonis, ipſa verò virgo & ſponſa Chriſti: ſic B. Virgo eſt mater matrum & Virgo virginum, ait Guihelmus.

FILIÆ IERVSALEM] id eſt, ſanctæ Angelorum & hominum animæ rogatæ ab Eccleſia, vt dilectũ à ſe fruſtra in animalibus impiorum quæſitum reperiant, viciſſim rogant, qualis ſit eius dilectus, cuius amore languet, non quòd hoc ignorent, ſed vt eius deſiderium in ipſa acuant accendantque, vtque ipſi anſam præbeant eum effuſiſſimè laudandi, eiuſque formam, dotes, & pulchritudinem à capite ad talos graphicè depingendi: atque hoc eſt languoris eius remedium. Nam qui amore languentes recreare cupit, nil præſtare poteſt opportunius, quàm cum illis de eo quem amant miſcere ſermonem. Hinc S. Dominicus amore Dei flagrans & languens, non poterat de alia re, quàm de Deo cogitare & loqui.

Tropologicè. Tropologicè docemur hic crebro meditando, orando, legendo ruminare quis, qualis, & quantus ſit ſponſus animæ noſtræ, putà Chriſtus Deus & redemptor noſter, vt ex maiori bonitatis eius, magnitudinis, ſapientiæ, ſanctitatis, &c. cognitione aſſurgamus ad maiorem eius admirationem, venerationem & amorem. Ita Philo. Hinc filiæ Ieruſalem repetunt τὸ *qualis eſt dilectus tuus ex dilecto*, quia *quo ardentiùs diligunt*, ait S. Gregorius, *eò dulciùs verba de eo repetunt, vt per repetitionem dilectionis maximus amor oſtendatur.*

VOX SPONSÆ

VERS. 10. *Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.*

SEptuaginta & Arabicus, *ex myriadibus*. Hebr. מֵרְבָבָה *merevava*, id eſt, *præ myriade*, id eſt, præ decem millibus.

A Sponſa interrogatione verſ. 9. icta in laudes ſponſi omnes ſui amoris ſinus, omnes linguæ & vocis ſonos expandit. Diligens enim non poteſt cogitare, loqui, laudare aliud, quàm dilectum.

Pro *candidus* Hebr. eſt צַח *tſach*, id eſt, candidus, nitidus, limpidus, ſudus, ſerenus, purus, inſtar ſolis meridiani. Symmach. λαμπρὸς, id eſt ſplendens. Nimius enim candor, qualis eſt niuiũ, præſertim à radiis ſolis ictus effulget, & quaſi effulgurat.

Pro *rubicundus*, Hebr. eſt. אָדוֹם *adom*, id eſt, rufus, qualis fuit Eſau, qui ideo dictus eſt Edom. Hinc & protoplaſtus noſter dictus eſt Adam, quia è terra rufa à Deo plaſmatus eſt, Geneſ. 2. Septuag. πυῤῥὸς, id eſt, fuluus, igneus: ſiue facie vel oculis igneis, rutilus, rufus.

B Pro *electus*. Hebr. eſt, דָּגוּל *dagul*, id eſt antiſtans, princeps excellens, & inſtar vexilli ceteris eminens. Sic *Saül* dicitur *electus & bonus*, id eſt, ſpecioſus: *Et non erat vir de filiis Iſrael melior*, id eſt ſpecioſior illo: *ab humero & ſurſum eminebat ſuper omnem populum*. 1. Reg. 9. 2. *Dagul* enim dicitur à דֶּגֶל *degel*, id eſt, vexillum, *daghel* ergo ad verbum, idem eſt ac ſi dicas *vexillatus*, magnificatus, inſignitus. Marinus vertit, *vexillo inſignitus myriadis*, ſiue decem millium, hoc eſt, dux ſub ſe habẽs decem millia. Alius: *Signifer inter decem millia*, qui vexillum decem millibus præfert. Tigurin. *Sub ſignis habens exercitum decem millium*. R. Salomon: *Multis ſtipatus exercitibus*. Vatabl. *Vexillatus in decem millibus*, hoc eſt, inquit, *gerens vexillum* (crucis) *inter omnes Chriſtianos.*

Pro electus Hebr. eſt vexillatus.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

C PVlchritudo, ait Plato, in duobus conſiſtit, primò in ſuauitate coloris, ſecundò in apta membrorum harmonia. Sponſa ergo pulchritudinis ſponſi elogia inchoat à colore faciei, docetque eum eſſe pulcherrimum, ſcilicet candidum, rubore mixtum, & vermiculatum, hoc eſt, roſeum, qualẽ Adonidi pulcherrimo dant Poëtæ. Vnde Statius lib. 1. Achil.

Pulchritudo ſita in duobus.

— Niueo natat ignis in ore
Purpureus,

Et alter:

Candor erat, qualem præfert Latonia Luna,
Et color in niueo corpore purpureus.

D Sidonius de ſuo Theodorico lib. 1. epiſt. 2. *Lactea cutis, quæ propiùs inſpecta iuuenili rubore ſuffunditur; namque hunc illi crebrò colorem non ira, ſed verecundia facit.* Plutarchus de Alexandro: *Alexandrum pingens fulmen tenentem, non repræſentauit Apelles colorem eius, magis fuſcum & ſordidiorem reddidit: cùm fuerit, vt aiunt, candidus, qui color in pectore & facie potiſſimum purpuraſcebat*; atque eam candirubri coloris *optimam temperaturam*, Galenus docet; notam verò *bonæ indolis & ingenioſi* Ariſtoteles: *quam acrem & promptum in diſciplinis capeſſendis* ait Polemon, *continentem, grauem, modeſtum, magnanimum effecit Alexandrum*, ait Plutarchus. Hæc Noſter Pineda libro 6. de Rebus Salomonis cap. 40. Talis fuit Chriſti color, teſte Nicephoro lib. 1. ca. vlt. Vnde Pſaltes: *Specioſus forma*, inquit,

Roſeus color pulcherrimus fuit Heroüm.

Chriſtus fuit roſeus.

præ filijs hominum. Pſalm.44. Rurſum Nyſſenus hom.13. Chriſtus, ait, dicitur candidus propter candidiſſimam carnem, rubicundus propter ſanguinem.

Symbolicè. Symbolicè, Chriſtus eſt candidus, ob puriſſimam & ſplendidiſſimam deitatem, quam ab æterno habet; rubicundus propter humanitatem cum ſanguine rubro, quam ex Adam, qui creatus eſt ex Adama, id eſt, ex terra rubra, & ex Dauide, qui erat rufus, in tempore aſſumpſit. Ita Theodoret. Iuſtus, & Gilbertus, qui hic ſermones ſuos continuans, expoſitionem S. Bernardi terminat, ac S. Ambroſius lib.1. de Virginibus, & Anaſtaſ. Sinaita lib.4. Hexam. vbi Chriſtum vocat Solem mundi puriſſimum & fulgidiſſimum; ipſe enim eſt increatum lumen de lumine; Deus de Deo, vt habet Symbolum Nicænum. Ipſe enim eſt *candor lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius.* Sapient. 7. 26. Ipſe eſt *ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius.* Hebr.1.3.

Chriſtus cādidus fuit per innocentiam rubicundus per paſſionem. Secundò & magis appoſitè, Chriſtus candidus & ſplendidus eſt ob puritatem innocentiæ, & ſplendorem ſanctitatis, qua ex puriſſima Virgine natus ſanctiſſimus extitit: rubicundus propter paſſionem, qua ſanguine ſuo fuit pupuratus, iuxta illud: *Quis eſt iſte, qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? &c. iſte formoſus in ſtola ſua, &c. quare ergo rubrum eſt veſtimentum tuum, & veſtimenta tua ſicut calcantium in torculari?* Iſaiæ 63.1. Ita Caſſiod. S. Gregor. Philo, Anſelmus, Rupertus, S. Hieron. in c.53. Iſaiæ, qui & lib.1. contra Iouin. addit: Chriſtus, inquit, candidus dicitur in virginitate, rubicundus in paſſione.

Rubicundus ergo color miſtus candido notat, Chriſtum paſſum & cruentatum fuiſſe candidum, id eſt, purum, innocentem & impeccabilem, imò ob innocentiam & innocentem veritatem, qua ſe docebat eſſe Chriſtum, paſſum eſſe mortem & martyrium, qui ſummus eſt decor & gloria Chriſtianis imitanda, imò ambienda. Pati enim nocentem dedecus eſt culpæ, pati verò innocentem decus eſt ſanctimoniæ, ſanctęque patientiæ. Tunc enim verè dici poteſt *electus ex millibus*, qualis fuit Chriſtus, qui quaſi dux & ſignifer patientiæ & martyrij, eius vexillum omnibus gentibus & ſæculis prætulit, quod alacres ſecuti ſunt, & in dies ſequuntur tot millia martyrum, virginum, confeſſorum, qui calumnias, probra, flagella, tentationes, & ærumnas quaſlibet amore & exemplo Chriſti forti animo ſuſtinuerunt & ſuperarunt, ac in dies ſuperant; adeò vt Chriſtus vocari poſſit *ſignifer patientiæ & patientum.* Hæc eſt imago Chriſti, inquit, S. Ambroſ. de obitu Valentiniani Imperatoris: *Valentinianus, ait, meus candidus & rubicundus, habens in ſe imaginē Chriſti*, in quo ſcilicet innocentia fuit purpurata & occiſa, atque hac ratione Chriſtus, non tantùm in ſe fuit candidus & ſplendidus, ſed & omnes in ſe credentes ſuo ſanguine purpurauit & candidauit, ac ſuo Patri reconciliauit, dum eos in baptiſmo & pœnitētia à peccatis omnibus per gratiam ſuam abluit, puroſque & ſanctos, imò martyres, & in calumniis aduerſiſque quibuſlibet exultantes & gloriantes efficit, iuxta illud Pauli, *Gloriamur in tribulationibus*, Rom.5.v.3. Chriſto ergo competit illud Eccleſiaſtæ cap. 7. *Virum de mille vnum reperi*, qui ipſe eſt vnicus Dei filius ab ipſo electus & dilectus, in quo ipſe ſibi complacuit. Matth.5. Quocirca lib.4. Eſdræ cap.2. v. 43. Ita eum pingit ſanctos coronantem: *Et in medio*, inquit, *eorum erat iuuenis ſtatura celſus, eminentior omnibus illis, & ſingulis eorum capitibus imponebat coronas, & magis exaltabatur*: cumque interrogaret, qui viſionem videbat, angelum: *Ille iuuenis, quis eſt, qui eis coronas imponit, & palmas in manibus tradit?* reſponſum accepit ab angelo: *Ipſe eſt Filius Dei, quem in ſæculo confeſſi ſunt.* Ita Caſſiodorus, S. Gregor. Philo, Beda, Anſelm. Richard. Rupertus. Sic S. Agnes Præfecti Romani filio ſe in ſpōſam ambienti, Chriſti ſponſi ſui longè maiorem pulchritudinem, dignitatem & præſtantiam obiecit, aitque: *Diſcede à me fomes peccati, pabulū mortis: quia iam ab alio amatore præuenta ſum, qui longè te nobilior, annulo fidei ſuæ ſubarrauit me: cuius eſt generoſitas celſior, poſſibilitas fortior, aſpectus pulchrior, amor ſuauior, & omni gratiâ elegantior.* Et paulo poſt: *Cuius mater virgo eſt, cuius pater feminam neſcit: cui angeli ſeruiunt, cuius pulchritudinem ſol & luna mirātur, cuius odore reuiuiſcunt mortui, cuius tactu ſanantur infirmi, cuius opes numquam deficiunt: Ipſi ſoli ſeruo fidem, ipſi me tota deuotione committo: quem cùm amauero caſta ſum, cùm tetigero munda ſum, cum accepero virgo ſum.* Ita S. Ambroſ. epiſtol.34. Addit S. Bernardus ſerm.28. Chriſtum dici electum ex millibus, quia millia millium dilecto, & decies centena millia circa dilectum, & nemo ad dilectum. Hac de cauſa Chriſtianos vt Chriſtum imitentur exhortans S. Petrus epiſt.1. c.4. v.15. *Nemo veſtrū*, ait, *patiatur vt homicida, aut fur. &c. Si autem vt Chriſtianus, non erubeſcat, glorificet autem Deum in iſto nomine.* Et v.14. *Si exprobramini in nomine Chriſti, beati eritis; quoniam quod eſt honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui eſt eius ſpiritus ſuper vos requieſcit.*

Myſticè. Myſticè Pſellus: Chriſtus, ait, dicitur candidus & rubicundus, quia ex eius latere in cruce lanceâ aperto fluxit ſanguis & aqua.

Anagogicè. Anagogicè S. Hieronymus in cap. 63. Iſaiæ: Chriſtus, inquit, rubicundus fuit in paſſione, candidus in reſurrectione, ideoque electus ex millibus, quia primogenitus ex mortuis.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Anima eſt candida per innocentiā, rubicunda per patientiam. Anima ſancta candida eſt per fidem; rubicunda per charitatem, &, vt Philo ait, per Spiritum ſanctum. Rurſum candida per innocentiam, rubicunda per patientiam, ideoque electa ex millibus, vix enim vnus è mille hominibus (ſi omnes qui in mundo ſunt computes) ad veram ſanctitatem & patientiæ perfectionem aſſurgit: vnde tres Anonymi apud Theod. Chriſtus, aiunt, eſt candidus illis, qui ab omni peccatorum ſorde ſunt mundati: rubicundus verò illis, qui per tentationes, vt igneus auri fulgor, probati fuerint.

Denique quia hic deſcribitur perfecta, imò ſeneſcens ætas Eccleſiæ, quando poſt Conſtantinum totus penè orbis ſub labaro & vexillo

Christus candidus in virginibus, rubicundus in martyribus.

crucis Chriſti militabat, valdè appoſitè ſic expo-nas: Chriſtus eſt candidus in virginibus & confeſſoribus, rubicundus in martyribus, ideoque e-lectus ex millibus, id eſt, vt Hebr. veritas *ſignifer, & dux myriadum*, hoc eſt, innumerorum fidelium, qui ſunt in toto orbe, ſub vexillo crucis Chriſti militantium, quia vt ait S. Hieronymus in epitaphio Paulæ, tam in pace, quàm in prælio eadem vincentibus præmia tribuit. *Secuta*, ait, *eſto Euſtochium, magna hereditate ditata es. Pars tua Dominus, & quo magis gaudeas, mater tua longo martyrio coronata eſt, non ſolùm enim effuſio ſanguinis in confeſſione reputatur; ſed deuotæ quoque mentis ſeruitus immaculata quotidianum martyrium eſt: illa corona de roſis, iſta de lilijs: vnde & in Cantico Canticorum ſcribitur: fratruelis meus candidus, & rubicundus, & in pace & in bello eadem præmia vincentibus tribuens.* Et S. Bernard. ſerm. 28. in Cant. *Chriſtus*, ait, *dicitur candidus & rubicundus, quem circumdant flores roſarum & lilia conuallium, hoc eſt, martyrum virginumq; chori, & qui medius reſulet, non vtique diſſulet virgo & martyr.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

B. Virgo candida & rubicunda.

CHriſtus ſuas dotes & laudes communicat matri ſuæ. Igitur B. Virgo candida fuit virginitate, rubicunda charitate & martyrio, quod ſubiit in Chriſto & cum Chriſto, quare ipſa fuit electa ex millibus, vt eſſet Virgo Deipara, Chriſti mater, virginum vexillifera, martyrum anteſignana, confeſſorum ſignifera. Audi Nyſſenum de Chriſto: *Inter omnes hominum myriades, ex quo illi eſſe cœperunt, & quicumque naſcentur, ſolus hic nouâ partus ſpecie in hanc lucem prodiit, cui ad naſcendum natura non eſt cooperata, ſed ſeruijt: cuius natiuitas de duorum coniunctione orta non eſt, partus minimè inquinatus, niſus doloris expers; thalamus, Altiſſimi poteſtas, quaſi quædam nubes virginitatem ipſam inumbrans; fax nuptialis, Spiritus ſancti ſplendor; cubile, vitiorum expers, conditio, nuptiæ; puritas incorrupta nec voluptate cœpit exiſtere, nec cum dolore in lucem prodijt. Matrem mortis* (Euam) *decuit propter peccatum in dolore concipere & parere: matrem vitæ* (Mariam) *vtrumque dedecebat, quæ gratiâ plena fuit. Sic Electus vocatur, propter partum omnis doloris expertem. Ille primogenitus omnis creaturæ, ex patre genitus ſine dolore. Ille regenerationis primogenitus, per baptiſmi aquam renatus ſine dolore. Ille primogenitus reſurrectionis ex mortuis, natus ex ſepulchro ſine dolore. Sic in omnibus generationibus ſuis partus expers doloris. Et ſic optimè dicitur: Electus ex millibus.*

VERS. 11. *Caput eius aurum optimum.*

Aurum paz quid.

PRo *optimum* Hebraicè eſt פז *paz*, quod per Aphæreſim idem eſt quod *ophaz*, puta aurum allatum ex regione Ophaz (In Septuag. legitur nunc *cephaz*, ſed videntur ipſi olim vertiſſe *ophaz*: ſic enim habent Hebr.) vel Ophir, quod erat optimum; alij *aurum paz* vertunt aurum ſoliditatis: פזז *pazaz*, enim eſt ſolidare, robora-

A re; aurum autem eſt ſolidiſſimum. Alij cum noſtro Pineda *aurum paz* vertunt *aurum ductile*; optimum enim aurum eſt, quod lenteſcit & in bracteas ſubtiles eſt ductile. Vndè dicta Ieremię 10. v. 9.

Caput ſponſi aureum. Primò.

Tripliciter hæc verba exponi queunt: Primò vt caput accipias pro corona capitis. q. d. Coma & cæſaries ſponſi, puta Salomonis & Chriſti, erat aurea vel aureis ramentis inſperſa: hoc enim ephebos Salomonis feciſſe teſtatur Ioſephus l. 8. Antiq. cap. 7. *Equis*, ait, *optimis Salomonis inſidebant equites, flos iuuentutis, procerâ ſtaturâ, prolixaque capillitio conſpicui; ad hæc ramentis auri capillos quotidie ſpargebant, vt ad ſolarium radiorum contactum, fulgur è capitibus eorum reflecteretur.* Idem factitaſſe Commodum, Lucium Verum, & Gallicium Imperatores docent Lampridius, Spartianus, & B Trebellius in eorum vita. Verùm de coma ſpōſi mox hic ſubdit: *Comæ eius ſicut elatæ*; quare potiùs ipſi capiti, quàm comæ hoc aurum tribuendum videtur.

Secundò.

Secundò, q. d. Caput ſponſi erat aurum non reipſa, ſed ſimilitudine, id eſt, ſimile auro optimo, puta fulgidum, purum, ſpecioſum inſtar auri.

Tertiò.

Tertiò, q. d. Caput ſponſi redimitum erat diademate, vel coronâ ex auro optimo fabrefactâ. Hebr. enim כתם *ketem*, non tam aurum, quàm aureum monile, puta diadema aut torquem ſignificat. Id ita eſſe liquet primò ex pſalmo 44. 10. *Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato*: Hebr. בכתם אופיר *beketem Ophir*, quod S. Hieronymus, æquè ac Theodotion, vertit, *in diademate aureo*. Secundò, quia Quinta Editio C teſte Theod. vertit: *Caput eius inſigne auro*. Sic & Theodotion. Aquila verò, & Symmach. *Caput eius lapideum auri*. Syrus: *Caput eius petra auri*, id eſt, *maſſa auri*, vel potius *gemma auri*. q. d. Caput eius veſtitum erat lapidibus pretioſis, ſiue gemmis aureo diademati intertextis. Vatab. *Caput eius redimitum eſt auro obrizo*. Tertiò, quia ſponſus hic eſt rex Salomon, regij autem capitis inſigne & decus eſt aureum diadema: Vnde cap. 3. v. 11. dixit. *Videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater ſua*: Et pſal. 20. 4. *Poſuiſti in capite eius coronam de lapide pretioſo.*

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

D *De Chriſto & Eccleſia.*

Forma Salomonis & Chriſti.

GRammaticè videtur hic forma & figura ſpecioſa Salomonis, & eius antitypi Chriſti Domini deſcribi: Salomoni enim perſimilis fuiſſe videtur Chriſtus; vterque ergo fuit colore roſeo, id eſt, candido & rubicundo, vterque habuit caput auro redimitum, comam inſtar palmæ copioſam & nigram inſtar corui, oculos columbinos, nitidos & lacteos, genas roſeas & odoratas inſtar areolarum aromatum, labia purpurea ſicut lilia; manus & digitos tornatiles, id eſt, elegantes & delicatos, amictos annulis aureis cum pala hyacinthorum; ventrem fortem & ſolidum inſtar eboris & lucentem inſtar ſapphiri;

crura

cura robuſta velut columnas marmoreas: Ita Pineda lib. 6. de rebus Salomonis, c. 4.

Parabolicè caput Chriſti hominis eſt diuinitas, iuxta illud: *Caput Chriſti Deus*, 1. Corint. 11. 3. Senſus ergo eſt, q. d: Humanitas Chriſti aureo Deitatis, quaſi capitis, diademate coronatur. Ita S. Gregorius, Caſſiodorus, Theodoretus, Beda, Philo, Anſelm. Rupert. Richard. & ceteri paſſim. Vnde Ioannes Carmelita ſic explicat, q. d. *Diuina hypoſtaſis aſſumptæ à ſponſo naturæ, vt caput corpori præſidens, motumq́; diuinum impertiens, eſt aurũ, quæ regiam habet maieſtatem auro notatam. Eſt aurum optimum ſeu obrizum, hoc eſt, omni miſturà carens; licet enim hypoſtaſis Verbi naturæ humanæ intimè vnita ſit, non tamen vllo modo permiſta.* Prima enim & propria Verbi ſponſa, eſt humanitas ab eo aſſumpta, cuius nuptias hoc Canticorum Epithalamio decantat Salomon, vti dixi in Proœmio c. 2.

Deitas eſt caput Chriſti aureum. Primò,

Porrò deitas Chriſti rectè comparatur auro *paz*, id eſt, ſolido & ductili, ideoque optimo: Primò, quia ſicut aurum omnia metalla, ſic Deus omnia creata in infinitum tranſcendit. Quod ergo eſt aurum in metallis, hoc eſt Deus in creaturis: Rurſum aurum fulgidiſſimũ eſt; Quid ſplendidius Deitate? Ita Beda, Philo, Iuſtus, Caſſiodor. & S. Gregor. quem audi: *Sponſi caput aurum dicitur, quia eius humanitas ex diuinitatis ſuæ claritate nobis principatur.*

Secundò,

Secundò, quia, vt ait Philo lib. *Quis rerum diuinarum heres: Inter laudes auri multas duæ referuntur præcipuæ. Vna, quòd non ſentit rubiginis iniuriam; altera, quòd in tenuiſſimas bracteas ſine ſciſſura deducitur. Meritò ergo maiorem naturam ſignificat, quæ diffuſa & protenſa vſquequaque tota per totum plena eſt, aptiſſimè contexens cetera.*

Deitas ergo ſimilis eſt auro, tum quia nullum ſentit corruptionis & mutationis rubiginem, ſed eadem; ſemperque impaſſibilis & immutabilis ab æterno perſeuerat; tum quia ſicut aurum, quò melius eſt, eò in ſubtiliores bracteas deducitur, quæ res quaslibet tegunt, ornant, & exhilarant, tumque magis fulget & radiat: ſic Deus ſuas dotes omnibus creaturis communicat, præſertim angelis & hominibus, maximè dum eos peccato ſordidos, gratiâ ſuâ venuſtos & fulgidos efficit, perinde ac vile lignum ſculptoris arte politum auro veſtitur, & longè lateque radiat; qua in re maximè deitatis beneficentia, magnificentia, & gloria reſplendet. Proinde hoc aurum nobis omni ſtudio quærendum eſſe docet Chriſtus Apocal. 3: *Suadeo*, inquit, *tibi emere à me aurum ignitum & probatum, vt locuples fias*: Vide ibi dicta. Ita Theodor. Anſelm. Rupertus, Richard. & alij.

Tertiò.

Tertiò, deitas in Chriſto humanitati ab eo aſſumptæ haſce ſuas dotes communicauit: quocirca ipſa omnes creatas hominum & angelorum naturas ſuâ dignitate longè ſuperat: ipſa ſolida eſt & impeccabilis: ipſa ſe per gratiam omnibus hominibus communicat, *quia in ipſo* (Chriſto homine, puta in humanitate Chriſti) *inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*, Coloſſ. 2. 9. Ita Nyſſen.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

SAncta anima per gratiam auream Chriſti deitatem participat. Audi S. Paulinum epiſt. 4. ad Seuerum: *De quo* (ſcilicet Chriſto) *dicitur: Caput eius vt aurum paz id eſt purum; hoc enim aurum forma ſanctorum eſt, qui in capite corporis vt lumina micant, & ſunt aurum ignitum Deo, quia videlicet eos per examina paſſionum in huius mundi fornace conflatos inuenit, vt ſcriptum eſt, dignos ſe, & in his ſacram imaginis ſuæ percuſſit monetam, imprimens cordibus & linguis eorum veritatis ſuæ verbum, eoſdemq́; ipſos ſtatuens nummularios, vt ſecundùm ſuam formam probabiles Domino cuderent nummos, & abolitâ de nobis figurâ Cæſaris, viuum Regis æterni numiſma ſignarent, vt ſpiritu redemptionis inſcripti, ceruice iam iugo libera, & ſalutis titulo præmunita fronte caneremus: ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui. Summa igitur ope enitamur ita nos comparare, vt diuini capitis, quod nobis per gratiam Dei Chriſtus eſt, crines & aurum eſſe mereamur.*

S. Petrus caput aureũ Eccleſiæ.

Porrò Philo Carpath. caput Eccleſiæ ait eſſe patriarchas & doctores, qui velut aurum ſapientiæ in fornace tribulationis excocti reſplenduerunt, ac præſertim S. Petrum, qui poſt Chriſtum fuit caput Eccleſiæ. Vnde ipſe dictus eſt *Cephaz*, id eſt, petra Eccleſiæ, perinde ac Septuag. hic vertunt, aurum *Cephaz*. Deſcribitur enim hic Chriſtus, vt caput, dux & rector Eccleſię propagatæ per totum orbem, qualè vice Chriſti fuit S. Petrus, eiuſque ſucceſſores Romani Pontifices, ac præſertim tempore Conſtantini S. Syluester, eiuſque poſteri.

Symbolicè.

Symbolicè, tres Anonymi apud Theod. caput Eccleſiæ inquiunt, eſt fides, quia ſicut animalia & ſerpentes pro capite tuendo omnia membra periculo exponunt, ſic fidelès pro fidei puritate tuenda omnia ſua, quin & vitam exponere debent. Pari, imò potiori iure caput Eccleſiæ eſt charitas; hæc enim omnium virtutum eſt princeps & regina: hæc vt aurum optimum radiat & effulgurat. Denique Chaldæus per caput aureũ accipit legem Dei: *Lex eius*, inquit, *deſiderabilior eſt auro obrizo.*

Charitas, caput Eccleſiæ aureum.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo eſto non ſit Deus, nec Dea, tamen præ omnibus angelis & creaturis proximè ad deitatem acceſſit, quia mater eſt Dei: nulla enim maior eſt coniunctio, imò conſanguinitas, quàm maternitas. Quocirca ipſa ſola colitur hyperduliâ, quam nonnulli latriam quãdam eſſe cenſent, vt cultus B. Virginis proficiſcatur ab eodem habitu religionis, à quo oritur Dei & Chriſti adoratio. Id valdè probabile eſſe cenſet Franc. Suarez 3. part. q. 37. diſp. 22. ſect. 3. ſub finem, & ex eo Mendoza in viridario lib. 2. Pro-

Latria quædam competit B. Virgini.

Probat 1. blem.4, licèt contrariū ſentiat Gabriel Vaſquez lib.1.de Adorat.diſp.8.cap.2. Probantque Primò, quia licèt excellentia matris creata ſit, tamen reſpicit excellentiam increatam, à qua ſumit ſuū valorem. Vnde à S.Thoma 1.par.quæſt.25.ar.6. ad 4. dicitur in ſuo genere eſſe infinita; quia eſt Secundò. ſuprema coniunctio cum perſona infinita. Secundò, quia hæc dignitas pertinet ad ordinem vnionis hypoſtaticæ, ob quam humanitati Chriſti debetur adoratio latriæ. Ergo ratione eiuſdem B.Virgini vt matri Dei eadem adoratio tribuetur, ſed inferior: vnde Caiet.2.2.q.103.art.4. ad 2.docet B. Virginem habere conſanguinitatem cùm Christo vt Deo, & ideo illi deberi ſpecialem adorationem, quia *propriâ*, inquit, *operatione attigit fines diuinitatis*; id eſt, quia concepit, peperit ac nutriuit Deum. Et Patres ſæpè aſſerunt *totum* Tertiò. *honorem matris ad filium referri*. Tertiò, quia in humanis idem habitus, qui inclinat ad adorandū regem, inclinat etiam ad honorandam matrem regis vt ſic. Verùm hæc adoratio non eſt abſoluta, quæ ſoli Deo debetur, ſed diminuta, participata & reſpectiua; reſpicit enim dignitatem & diuinitatem filij, ob quam mater Dei vt ſic honoratur: quare hic honor non ſiſtit in matre, ſed per eam tendit in filium, nec tam mater in ſe, quàm filius in matre adoratur.

Comæ capitis eius ſicut elatæ palmarū, nigræ quaſi coruus. Verſ.11.

PRO SICVT ELATÆ PALMARVM] Hebr. eſt תַּלְתַּלִּים *taltallim*, id eſt, tumuli, cumuli, C acerui. Septuag. vertunt ἐλαται, quod noſter Latinus retinuit vertens *elatas*, addiditque *palmarum*. Complut. ἐλαται vertūt *ductiles* ἀπὸ τοῦ ἐλαύνειν. Syrus vertit: *Crines eius extenſi*. Arabicus hîc tacet. Vatabl. *denſi*; Clarius, *condenſi*. Agathius: *aceruati*; Pagnin. *criſpi*. Vnde quidam vertunt: *Extremitates capillorum eius eleuatæ vt tumulus*, id eſt *criſpæ*. Tigurina: *Cincinni eius vt tilia*. Nyſſenus, *vt abies*: nam ἐλάτη abietem quoque ſignificat. Vnde S.Ambroſ.lib.2. de Spiritu ſancto legens: *Crines eius abietes*, benè comparatos abieti ait ſanctos è Chriſto Eccleſiæ capite pullulantes, cùm ex abiete ſint naues Tharſis, quæ fluctibus ſupernatant mundi, & totum remigium ſalutis exhibent.

Elatæ quid? Resp. Primò, Quæres, quænam ſunt *elatæ palmarum*? Primò, Rupertus: Palmæ elatæ, inquit, dicuntur rami palmarum erecti & eleuati. (Hebraic. enim D תַּלְתַּלִּים *taltallim*, deriuatur à תָּלַל *talal*, id eſt, eleuare, ſuſpendere) vt diſtinguantur ab iis, qui depreſſi ſunt & incuruati. Dicuntur ergo *elatæ*, quaſi *eleuatæ* ſurſum. ita Rupert.

Secundò. Secundò, meliùs alij cenſent ἐλαται, eſſe vocem Græcam, & ſignificare germen palmæ nouellæ, quod grati coloris eſt, & perpetuò virens. Ita Galenus lib.8.ſimplic. Heſychius, Genebrard. Vnde & Plinius libr.3. cap.4. nouella germina, quæ erecta pullulant à cacumine, comam vocat: *Coma*, inquit, *huius arboris in cacumine eſt*. Palma enim à radice vſque ad cacumen nullos habet ramos, ſed nodoſo ſtipite aſſurgit & craſſeſcit vſque ad ſummum, vbi ramos ſuos multos denſoſque profert, eóſque ſemper virentes & perdu- A rantes illâ formâ & ſerie, vt planè comæ ſpeciem referant; adeò vt palma cum ſuis ramis videatur eſſe homo ſuâ comâ redimitus. Ita per *elatas*, palmæ ramos, qui quaſi coma verticem eius tegunt, & ornant, accipiunt Caſſiodor. Philo Carpath. Beda, Rupert. & alij. Aduerte Heſychium, Galenum, & priſcos Græcos ſcribere ἐλάται, cum accentu in penultima: hoc enim ſignificat palmas, vel germina palmarum, vel abietes: nam ἐλαταί, cum accentu in vltima propriè ſignificat *ductiles*, ſed & rami palmarum ſunt ductiles, ideoque ἐλαταί.

Tertiò. Germinè. Tertiò & propriè *elata* eſt inuolucrum, ſiue vaginula fructuum palmæ florentis, ex quâ diſſiſſâ prodeunt flores numeroſi, appenſi longis & modicè denſis villis, qui capillorum & comæ B ſpeciem exhibent; flores deinde in fructus, puta in dactylos deſinunt. Ita Dioſcorid.lib.1.c.126. vbi Matthiolus ideam palmæ elatæ in icone ſpectandam exhibet. Item Æthius, Oribaſius, & Rembertus Dodonæus de Stirpibus Pemptade 6.lib.3.cap.27. Audi Proſperum Alpinum libr. de Plantis Ægypti in palma: *Martio menſe inuolucra ſuis alis adligata aperiuntur, è quibus globus filorum infinitorum proſilit, floreſq; his filis vel capillamentis appenſi cernuntur, à quibus dactyli parui virides vuarum racemos imitantes producuntur.*

Hoc loco per *elatas*, tam ramos palmæ, quàm inuolucra villorum, florum, & dactylorum iam dicta accipias. Rami enim ſpeciem comæ exhibent, inuolucra verò quæ vltra ramos propendent, ſpeciem dant criſpationis nodorum, gemmarum, monilium, quæ ſubinde ab extremitate comæ dependentes, eam exornant: atque hi Hebraicè dicuntur *taltallim*, id eſt, tumuli, quia prolixa coma in ſui extremitate, puta circa collum vel humeros, in tumulos & cumulos coaceruatur.

Coma ſponſi ſimilis elatis palmæ. Igitur ſponſi crines & coma comparantur *elatis*, id eſt, ramis & fructibus palmarum. Primò, quia earum adinſtar longi & prolixi ſunt: Secundò, quia à capite in humeros defluunt, ibique copioſi: Tertiò, quia in orbem rotundi, itaque pexi & compoſiti: Quartò, quia quaſi in tumulos cumuloſque colliguntur: Quintò, quia ibidem criſpantur: criſpi ergo habent ſpeciem florum palmæ: hi enim ſimiles ſunt cincinnis retortulis; itaque ſponſi caput primò ornabat coma & cæſaries elegans; cæſariem verò decorabat corona aurea illi impoſita, de qua paulò antè dixi.

NIGRÆ QVASI CORVVS] Arabicus: *Cincinni eius nigri ſicut nigredo corui*; quia in regionibus calidis maximè probatur coma & barba nigra, ait Vatablus, ac præſertim in Syria & Iudæa, vti mihi Romæ aſſeruerunt Maronitæ incolæ montis Libani. Rurſum nigredo, æquè ac coma & criſpatio capillorum indicat bonam valetudinis habitudinem, caloris robur, iuuentutem, & virilitatem (nigri enim capilli iuuenum longè abſunt à canis ſenum) vti docet Galenus & Medici, vnde Martial.lib.5. Elog.90.

Mentiris iuuenem tinctis Lentine capillis:
Tam ſubitò coruus, qui modo cygnus eras.

Et Horatius lib.1.Ode 32.

Et Lycum nigris oculis nigroq;
Crine decorum.

Idem

Idem de arte Poëtica.

Spectandus nigris oculis, nigroq́; capillo.

Pro *nigri* Hebr. eſt כּוֹהרוֹת *ſcechorot*, quod noſter Pineda libr.6. de rebus Salomonis vertit *aurorantes* (שָׁחַר *ſcachar*, enim eſt *aurora*) id eſt, inſtar auroræ fuſcæ tranſlucente ſole refulgētis. Nam vt ait Poëta.

Aurea fulgebat roſeis aurora capillis.

Coma flaua ingenij ſignum.

Sic & corui nigri mirificè illuminantur ſole, & quam radiis percuſſi accipiunt lucem, multiplicatis reuerberatione radiis reddunt maiorem. Hæc Pineda, qui contendit Salomonis æquè ac Chriſti capillos fuiſſe flauos, ſed nigricantes: *aurorantes*, enim idem eſt, inquit, quod inſtar auroræ flaueſcentes: hi enim ſpecioſi ſunt, & egregiam naturæ animique indolem, magnumque ingenium indicant, vt docet Apuleius & Phyſici. Vnde Suetonius de Auguſto Cæſare: *Quid non,* B inquit, *regalium virtutum promitteret ſubflaua Auguſti cæſaries?* Talis quoque fuit cæſaries Veſpaſiani & Conſtantini magni, qui inde flauij ſunt cognominati. Vide dicta cap.4.v.1. ad illa: *Capilli tui ſicut greges tonſarum.*

Fuit Cæſarum.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Chriſti effigies.

GRammaticè ad litteram Chriſtus comam geſſit prolixam, copioſam, rotundam, à capite in humeros defluentem, ibique ſe criſpantem, inſtar Nazarei, vti dixi nu.6.v.9. Audi Nicephorum lib.1. Hiſtor. cap. vlt. Chriſti formam depingentem: *Egregio viuidoq́; vultu fuit; corporis ſtatura ad palmos planè ſeptem, cæſariem habuit ſubflauam* (qualis eſt color dactylorum) *ac non admodum denſam, leniter quodammodo ad criſpos declinantem.* Et mox: *Barbæ capillus flauus, nec admodum demiſſus: Capitis porrò capillos tulit prolixiores. Nouacula enim in caput eius non aſcendit, neque manus aliqua hominis præterquam matris in tenera dũtaxat ætate eius.* Porrò prolixa coma ſiue cæſaries hominis eſt decus. Audi S. Ambroſ. 5. Hexam. *Etiam cæſaries veneranda eſt in ſenibus, veneranda in ſacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adoleſcētibus, compta in mulieribus dulcis in pueris.*

Capilli Chriſti ſunt eius diuina cogitationes, & affectus.

Parabolicè, capilli hi Chriſti notant ſancta & diuina conſilia Chriſti, cogitationes, & affectus: quia ſicut capilli ex capite, ſic cogitationes ex mente oriuntur. Chriſti autem caput eſt Deus: Quare mens eius erat diuina, atque ex Deo diuinas hauriebat cogitationes, affectus, amores, & ardores, qui inſtar capillorum erant prolixi, copioſi, ritè compoſiti, inter ſe connexi, & per criſpationē quaſi in ſe reuoluti, ac flores & fructus non dactylorum, ſed ſanctarum & diuinarum operationum producebant, vt omnis ſermo, cogitatio, & actio Chriſti eſſet cæleſtis & diuina.

Nigri, quia viriles.

Iidem *nigri* erant *vt coruus*, tum quia fortes, viriles, & heroici; tum quia calore charitatis ardebant, & quaſi torrebantur ac nigreſcebant: ſicut enim capilli à capite, ſic beneficia à Deo & Chriſto prolixiſſima, denſiſſima, copioſiſſima & maxima in homines promanant. Deus enim &

A Chriſtus eſt ipſa increata, ardens, & immenſa charitas, ac beneficentia.

Myſticè. Primò.

Myſticè Theodoret. capilli, ait, ſunt gratiæ omnis generis, quæ à Chriſto in fideles profluunt. Tres verò Anonymi apud ipſum: Capilli, inquiunt, Dei ſunt varia eius attributa, vt omnipotentia, omniſcientia, bonitas, iuſtitia, &c. quæ deitatem, ſicut capilli caput, ornant, ac homines eadem imitantes, diuinos & quaſi Deos efficiunt.

Secundò.

Lucas Abbas autem capilli Dei, ait, ſunt angeli innumeri, qui Deum ſtipant vti capilli caput, ac inſtar palmarum ſemper virent, & in alta nituntur.

Tertiò.

Denique Rupertus: Capilli Chriſti, ait, ſunt omnes veritates ſacrarum Scripturarum, quæ ipſum declarant & decorant. Hæc omnia nigra ſunt, quia obſcura & ſubinde imperueſtigabilia. Theodor. Rupert. & alij.

Denique Beda, S. Magdalena, inquit, in caput Chriſti effundens alabaſtrum vnguenti nardini, capillos eius in magnæ deuotionis myſterium, elatis palmarum, id eſt, arboribus aromaticis ſimiles effecit.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Capilli Chriſti ſunt Apoſtoli & religioſi, cur?

CApilli Chriſti ſunt viri ſancti, præſertim religioſi & Apoſtolici, hi ſimiles ſunt elatis palmarum, quia inſtar palmæ oneri tentationis non ſuccumbunt; ſed omnes vincunt ac altius in cælum orando & meditando ſe erigunt: *nigri* ſunt C *vt coruus*, quia viles & peccatores ſe reputant, ideoque magis à Deo exaltantur. Ita Iuſtus Orgelit. Beda, Nyſſenus, Caſſiodor. S. Gregor. & Richard. Victor. quem audi: *Elatæ palmarum* ſunt ſpatulæ, id eſt, rami pulchriores ſemper ad excelſa tendentes. Palma inferiùs aſpera eſt & arctioribus corticibus obuoluta, ſuperiùs tam viſu, quã fructu pulchra. Sic iuſti inferiùs dura agunt, & aduerſa patiuntur, & ſuperiùs in oculis pulchri ſunt & fructuoſi: per dura quippe corporis ſe purgant, & proficiunt ad pulchritudinē. In imis, vita eorum quaſi multis corticibus voluitur, dùm innumeris tribulationibus anguſtatur, in ſummis verò quaſi pulchræ viriditatis foliis, amplitudine retributionis dilatatur: atque dulcedinē ſupernæ ſuauitatis (quam repræſentant palmarum dactyli) deguſtant, ait Caſſiod. Hinc Pſellus comam D Chriſti ait eſſe S. Petrum & Paulum, intellige cum ſuis aſſeclis.

Huc accedit Nyſſen. qui legens: *Coma eius ſicut abietes,* per eas intelligit Apoſtolos, quòd ſublimes inſtar abietũ facti, inquit, & ad cælum tendentes, non parum ſponſi decorē augent, agitati ab aura Spiritus ſancti. Addit Paulinus epiſt. 4. ad Seuerum: *Quia in Eccleſia, hoc eſt, in monte Dei verticibus meritorum eminent, vt abietes in ſuis montibus. Et ſicut illæ aptæ nauibus contexendis: ita illi Principes populi de monte legis, vt à Libano exciſi, arcam Domini ſiue nauem, hoc eſt, Eccleſiam per huius mundi diluuia nauigaturam, è dolatis verbo Dei Gentibus texuerunt, & in compagem charitatis fide ſtringente coniunctam, fluctus mundi iſtius imputribiliter ſecare docuerunt.* Addit deinde continuè: *Sed & nunc erudita*

A *ditæ ad Apoſtolicam fidem animæ, abietes ſunt nigræ & bonæ: nigræ verò iam non de peccato, vt puto, magiſq́; adhuc vel de inhabitatione corporea, vel de exercitatio-nis internæ quaſi bellico puluere, vel puluerulento ſudore nigrantes. Bonæ tamen, propter ſpiritalem etiam in noctibus corporum conuerſationem. Sic & naues quæ fluctibus mundi ſupernatant, & fide veri atque opere iuſti à dextris (vt ſcriptum eſt) & ſiniſtris, velut remis armantur, qui verbo Dei quaſi gubernaculo diriguntur, & ad auram Spiritus ſancti ſenſuum ſuorum ſinus pandunt, & cordis ſui velum vinculis charitatis, vt funibus antennam crucis ſtringunt.* Plura de capillis hiſce dixi c. 4. v. 2.

Huc facit Chald. qui per caput accipiens legem, totum hunc verſum ſic reddit: *Lex eius deſiderabilior eſt auro obrizo, & interpretatio verborum, quæ in ea ſunt coaceruata, & eloquia, & præcepta cuſtodientibus ea ſunt alba ſicut nix: his autem qui non cuſtodiũt* B *ea, ſunt nigra ſicut alæ corui.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Cauſa nigræ comæ eſt calor.

DE capillis B. Virginis literalibus & myſticis dixi ca. 4. 2. Capilli ergo deiparæ ex Alberto & Conſtantino Medico fuere temperatè nigri: quoniam perfectiſſima corporis humani diſpoſitio, qua prædita fuit deipara, exigit cerebrum calidum & ſiccum: à calore enim oritur velocitas apprehendendi, à ſiccitate verò firmitas retinendi: ex tali autem cerebri diſpoſitione color niger in capillis, & in oculis oritur: oculi porro nigri C ſunt clariores ad videndum, ac proinde nobiliores propter ſenſuum vtilitatem. Vide S. Antoninum 4. p. tit. 15. c. 11. vbi fusè de pulchritudine capillorum, cutis oculorum B. Virginis diſſerit.

VERS. 12. *Oculi eius ſicut colũbæ ſuper riuulos aquarũ, quæ lacte ſunt lotæ, & reſident iuxta fluenta pleniſſima.*

Duo oculi ſponſi ſimiles duabus columbis; cur?

VOx *columbæ* non eſt genitiuus ſingularis, ſed nominatiuus pluralis, vt patet ex Hebr. יונים *ionim*, & Græco περιστεραὶ vnde & ſubditur *quæ lotæ ſunt* in plurali, non *quæ lota eſt*. Comparantur ergo duo oculi ſponſi duabus columbis, quæ reſident ſuper riuulos aquarum & fluenta pleniſſima; tum quia columbæ delectantur a- D quis, vt in iis ſeipſas velut in ſpeculo ſpeculentur, vtq́ue iis ſe abluant; ſunt enim nitoris amantiſſimæ; tum vt in iis videant vmbram accipitris, itaq́ue eius vngues auolando effugiant; tum quia oculus in ſuo orbe & cauitate humida reſidens & innatans ſimilis eſt columbæ reſidenti & innatanti aquis, ex orbe enim hoc oculorum ſtillant lachrymæ, ceu aquæ ex fonte. Vnde Hebr. עין *aijn* tam oculum, quàm fontem ſignificat; quod enim fons eſt in terra, hoc oculus eſt in homine, ille ſtillat aquam, hic lachrymas: ille orbicularis eſt, hic rotundus: dicit ergo oculos ſponſi explere ſignificatum nominis ſui *aijn*, quia ſimiles ſunt fonti; nam in orbe ſiue cauitate ſua natant, quaſi aquæ in fonte; ex eoq́ue aquæ lachrymarum emanant. Vnde Ouid. 6. Faſtor.

A —— *Animiq́; oculiq́; natabant.*

Et Virgil. 5. Æneid.

—— *Natantia lumina ſoluit.*

Sponſi oculi cæſij, hoc eſt prudentes.

Humidi oculi notant homines faciles, flexiles, benignos, miſericordes, qui facilè aliorũ poſtulatis condeſcendant, compatiantur, ſuccurrãt. Rurſum τὸ *Super riuulos aquarum*, notat ſponſi oculos eſſe cæſios, id eſt, coloris aquei & marini, ideoq́ue vitrei, cryſtallini, & cæleſtis. Hinc cæſius dicitur quaſi cælius, & cæruleus quaſi cæluleus; cæſius enim color cæli habet ſpeciem; vnde Cæſares quidam dictos putant. Cæſii oculi ſymbolum ſunt ſenſus prudentiæ & ſapientiæ. Vnde Minerua ſiue Pallas dea ſapientiæ ab Homero & Cicerone libr. 1. de Natura Deorum vocatur γλαυκῶπις, id eſt, glaucos ſiue cæſios habens oculos, quales habẽt feles. Huc facit quod Chri- B ſtus fuerit albus & candidus, vti dixi v. 10. Albi autem homines magna ex parte cæſiis ſunt oculis, ait Ariſtot. in Problem ſect. 10. num. 13. Cauſamq́ue addit: *Cùm oculi*, inquit, *triplici coloris genere diſtinguantur nigro, caprino, & cæſio corporis totius colorem oculi quoque color conſequitur, itaq; haud immerito cæſius eſt.*

Albi ſunt cæſiis oculis. Cur?

QVÆ LACTE SVNT LOTÆ,] id eſt, quæ puriſſimæ ſunt & candidiſſimæ, perinde ac ſi lacte lotæ lacteum colorem & candorem imbibiſſent. Lac notat candorem non tam colorum, quàm morum: nam in oculis licet vna pars ſit candida, tamen altera & potior, in qua pupilla & vis cernendi reſidet, eſt nigra: quare ſicut partem oculi candidam laudat à lacteo candore, ita alteram eius partem à nigrore laudandam relinquit, ait, Genebr. Addit Pineda lib. 6. de Rebus Salomo- C nis cap. 4. §. 8. Oculi Salomonis & Chriſti referebant lacte lotas columbas, quia non erant ſanguinei, qui ebrioſorum ſunt & petulantium; non valde nigri, qui timidorum & doloſorum; non rubentes ac flammãtes, quales iracũdorum, cùm *rutilis ardeſcunt lumina flammis*: qui enim iniurias non ferat, ſed acriter vlciſcatur, appellamus virum ſanguinei oculi: non igniti, qui inuerecundorum & procacium, quales canum: ſed modicè flaueſcentes, qui magnanimorum, quales Cæſaris ex Suetonio, quales & columbarum oculi, quales Conſtantini, cuius oculi leonini ex Cedreno.

Oculorum phyſionomia. Primò.

ET RESIDENT IVXTA FLVENTA PLENISSIMA] Hebr. *reſidentes ſuper plenitudinem*. R. Salomon; Aben Ezra, aliiq́ue Rabbini per plenitu- D dinem accipiunt cauitatem, palam & ſinum, in qua reconduntur gemmæ, v. g. adamantes in pala annuli; hæc Hebr. dicitur plenitudo, quia à gemma impletur, vt patet Exodi 28. num. 17. vbi pro *incluſi auro*, Hebr. eſt, *erũt lapides in ſuis plenitudinibus*, id eſt, in ſuis palis. Hunc ergo dant ſenſum. q. d. Oculi ſponſi in ſuis ſinibus micabant & radiabant, ſicut adamantes in ſuis palis: ſic ergo duplex eſt hic ſimilitudo: Prior, quà oculi ſponſi comparantur columbis ſuper riuos aquarum: Secunda, qua iidem comparantur gemmis in auro relucentibus. Verùm Septuag. noſter & alij priorem dumtaxat ſimilitudinem hic aſſignant. In Hebr. enim non eſt τὸ *gemmæ*, vel *adamantes*. Vnde Syrus pro *ſuper fluenta* vertit *ſuper quietẽ*. q. d. Quæ quietiſſimè & placidiſſimè reſident in loco ſuo, v. g. iuxta aquas. Senſus ergo eſt.

q. d.

q.d. Oculi ſponſi ſimiles ſunt columbis, quæ reſident iuxta riuos aquarũ, ſiue iuxta fluenta pleniſſima, id eſt, quæ reſident iuxta plenos & puros fontes, hoc eſt, cæſij ſunt, clari, limpidi, micantes, & fulgidi; item quieti & cõſtantes, non vagi, oberrantes, & furioſi, quales fuere Iuliani Apoſtatæ, teſte Nazianzeno, ſed placidi, lenes, benigni, qui animi lenitatem & probitatem repræſentant.

Porrò noſter Pineda lib.6. de rebus Salomonis cap.5.§.3. Sponſus, Salomon inquit, & eius antitypus Chriſtus habuit oculos *iuxta plenitudinem ſuam*, hoc eſt, opportuna & idonea quantitate implentes ſuum orbem, ita vt neque multum prominerent turgiduli, nec intus recederent fouati & concaui: quorum illud ſtolidorum & inuerecundorum eſt: hoc triſtium, pauidorum, maleficorum; quales Caligulæ fuerunt: non valde magni, qui pigrorum & phlegmate atque humiditate abũdantium, quales Domitiano: non valdè parui, qui vulpium & puſillanimium: Ergo mediocres *iuxta plenitudinem ſuam*, ſumma totius corporis magnitudini concinnitate reſpondentes; qui optimæ conſtitutionis ſunt. Iidem referebant binas & æquales columbas, quippè minimè erant inæquales; qui vel ſtolidorum, vel nefariorum hominum ſunt; ſed æquales, qui æqualitatis, æquitatis, & iuſtitiæ amantium ſunt.

Denique Nicephor. li.1.c.40. *Ex oculis* (Chriſti) inquit, *ſubflaueſcentibus mirifica prominebat gratia; acres q erant, & naſus longior.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Oculus ſymbolum vigilantiæ & prouidentiæ.

OCuli limpidi, cæſij, & cæleſtes ſignificant eximiam, cæleſtem, & diuinam vigilãtiam, & prouidentiam Chriſti, quarum per ſe, tum per ſuos Epiſcopos, paſtores, Prophetas, doctores, &c. (quales poſt Conſtantinum fuere S. Baſilius, Nazianzenus, Chryſoſtomus, S. Auguſtinus, Ambroſius, Hieronymus, Gregorius, &c.) prudentiſſimè gubernat Eccleſiam, ſingulosque fideles; qui lacte, id eſt, ſimplicitate ſunt loti & candidati. Hi reſident iuxta fontes S. Scripturæ, vt inde puritatem & candorem doctrinæ, vitæque Chriſtianæ hauriant, quàm in ſubditos emanent, & transfundant: vnde per oculos intelligũt doctores: S. Gregor. Caſſiodor. Nyſſen. Beda, Iuſtin. Philo, S. Ambroſius, & alij. Quocirca his ait Chriſtus: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.* Matth.10.16.

Videt ergo per doctores Chriſtus, quid in doctrina vel moribus in Eccleſia corrigendum, aut perficiendũ ſit. Videãt igitur ipſi, quàm in vtroque mundi & ſinceri eſſe debeant, quos Chriſtus in facie ſua quaſi oculos geſtat, ne eam dedecorent & obnubilent. Quare reſideant iuxta riuos puriſſimos aquarum S. Scripturæ, non in cœnoſis paludibus, nec in turbidis aquis ſtagnantibus Philoſophorum, hæreticorum, politicorum, &c. vt ſacra Biblia potiùs terant, quàm Platonem, Plutarchum, Machiauellum. Horum ergo velut accipitrum vmbram & inſidias, in limpidis S.

A Scripturæ aquis peruideant & præuideant doctores, vt eas à ſe & à ceteris fidelibus docendo & monendo amoliantur. Lacte ſunt loti, quia candorem in Baptiſmo acceptum omni ſtudio conſeruare ſatagunt. Vnde S. Ambroſ. in pſalm. 118. Octon.16. ad v.3. *Baptizat, inquit, in lacte Dominus, id eſt, in ſinceritate. Et iſti ſunt, qui verè baptizantur in lacte, qui ſine dolo credunt & puram fidè deferunt, immaculatam induunt gratiam, ideo candidà ſponſa aſcendit ad Chriſtum, quia in lacte baptizata eſt, quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata?* Cantic.8.5. iuxta Septuag. Audi Nyſſen. *Hi omnem vitioſitatis lippitudinem aquâ abluere debent: aqua autem non vna eſt, ſed plures ſunt aquarum riui: quot enim virtutes ſunt, tot & luſtrales aquæ: temperantia luſtrat intemperan-*

B *tiam, humilitas ſuperbiam,* &c. *Si autem oculi ad aquarum copias ſunt loti, quæ ob ſimplicitatem & puritatẽ columbæ comparantur, lacte loti dicuntur: quia in lacte nulla videtur imago, nulla apparet vmbra, & in hiſce oculis nihil erroneum, ſed ipſa rei veritas abſque vmbratili aliquo ſimulacro repræſentatur. Sedentes ſunt iuxta copias aquarum, ob perpetuam attentionem in diſcendis rebus diuinis: tametſi per id & modus pariter inducitur, quo pulchritudinem oculorum conſequi poſſimus, nimirum ſemper ad aquarum copias ſedendo, non ad fluenta Babylonis, & ea, quæ Dei, non quæ mundi ſunt, quærendo.*

Huc facit verſio Chaldæi, licèt Iudaïca, qui per oculos accipit prouidentiam Dei ergà iuſtos Hieroſolymitas qui legem eius ſeruant: *Oculi eius,* inquit, *contemplantur ſemper Ieruſalem, vt benefaciat ei, & benedicat ei à principio anni vſque ad finem eius, ſicut columbæ quæ ſtant & aſpiciunt ad exitum aqua-*

C *rum, propter meritum eorum, qui habitant in Concilio, qui laborant in lege, & illuminant iudicium, vt ſit lene ſicut lac, & habitant in domo doctrinæ, & diſceptant in iudicio, donec conſumment, vt iuſtificent, & vt eum condemnent.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta, quæ vni Deo orando & meditando intendit, eſt oculus Chriſti, qui non niſi ſurſum ad cæleſtia & diuina aſpicit recto ſanctæ intentionis oculo. Vide quę dę hiſce oculis dixi c.1.v.15. & c.3.v.1.

D

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo, ait Nicephor. lib.2.cap.23. *oculis erat acribus, ſubflauis & tanquam oleæ colore pupillas in eis habens.*

Symbolicè, columba ob puritatem notat Spiritum ſanctum, eiuſque ſeptem dona. Ita Caſſiod. Beda, Philo, Theod. Rupert. Richard. & alij. Vnde in ſpecie columbæ Spiritus ſanctus deſcendit in Chriſtũ, cùm baptizaretur à Ioanne in fluentis Iordanis: quot ergo ſunt gratiæ Spiritus ſancti in ſanctô, tot quaſi in eo reſident *Symbolicè.*

co-

columbæ cæleſtes & diuinæ: hæ aquis ſuis à mẽte detergunt omnes ſordes & maculas, eaſque lacte ſuo cæleſti alunt & nutriunt. His ergo aquis in puris caſtiſque mentibus incubat Spiritus ſanctus, eaſque fœcundas reddit bonorum operum, ac præſertim vt iiſdem aquis alios à peccatis abluant, & quaſi lacte paſcant.

Porrò hæc dona copioſiſſimè requieuerunt ſuper Chriſtum, & ab ipſo in fideles, ſed maiori copia in matrem ſunt infuſa. Hoc eſt, quod ait Iſaias cap. 11. v. 1. *Et egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. Et requieſcet ſuper eum Spiritus Domini, Spiritus Sapientiæ.* &c. Hinc ſeptem hæc Spiritus ſancti dona vocantur oculi Chriſti. Zachar. 3. 9. Et Apocal. 5. 6. *Vidi,* inquit, *Agnum habentem oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem Spiritus Dei, qui diſcurrunt ſuper omnem terram.* Vide vtrobique dicta.

VERS. 13. *Genæ eius ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentariis.*

PRo *areolæ.* Hebr. eſt עֲרוּגָה *arugà*, quod Septuag. vertunt *phialæ.* Aquila *ſulci*, quibus diſtinguuntur, & irrigantur areolæ herbarum & florum in hortis. Pagnin. *linea ſulci.* Arabicus *lacus* vel *piſcina.* Syrus: *Strata aromatum.* Noſter, Tigurin. Marinus, & Vatablus, *areolæ*, quæ ordine pulchro diſponuntur & ordinantur: עָרַךְ *arach*, enim eſt ordinare, diſponere. Literæ autem *caph*, quæ eſt in עָרַךְ *arach*, & *ghimel*, quæ eſt in עֲרוּגָה *arugà*, ſunt affines, & eiuſdem penè ſoni.

Pro *conſitæ à pigmentariis.* Hebraicè eſt מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים *migdelot merkachim*, quod Septuag. vertunt *germinãtes vnguentaria.* R. Dauid, & Pagnin. *flores aromatum.* Tigurin. *Maxillæ eius ſimiles ſunt turribus* (id eſt, *pyxidibus turritis*, quæ quaſi paruæ turres eſſe videntur) *ſeplaſiariæ officinæ.* Marinus: *Sicut turres pigmentorum, vel aromatum.* Vatablus & Hortulanus: *Genæ eius ſimiles ſunt pyxidibus vel loculis, quales ſunt in officinis vel tabernis vnguentariis.* Syrus & Arabicus vertunt vt Vulgata. Forſterus: *Genæ eius ſicut turres longinquitatum.* Additque: eſt genus aromatis, quod à turribus habet nomen, eò quòd è lõginquo fragret, quaſi per metatheſin מֶרְקָחִים *merkachim*, id eſt, aromatum, vel aromatariorum, ponatur pro מֶרְחָקִים *merchakim*, id eſt, longinquorum. Alij: *Genæ tuæ ſunt ſicut confectiones aromatum.* Noſter pro מֶרְקָחִים *merkachim*, id eſt pigmentariorum, alio puncto legit מְרַקְּחִים *merokechim*, id eſt, à pigmentariis. Rurſum pro מִגְדְּלוֹת *migdelot*, id eſt, turres, cum Septuag. legit מְגַדְּלוֹת *meguddalot*, id eſt, *conſitæ* creſcentes, germinantes.

Genæ ſimiles areolis aromatum. Primò.

Comparantur genæ ſponſi areolis aromatum; Primò in forma, quia ſicut areolæ ſunt tumidæ & ceteræ terræ eminent, ſic & genæ iuuenis ſponſi ſunt tumidæ & carnoſæ, ac præ oculis, temporibus, & mento extant eminentque.

Secundò.

Secundò, in pretio, quia areolæ hæ ſunt non olerum vel herbarum, ſed aromatum: ſic genæ ſponſi ſunt pretioſiſſimæ.

Tertiò.

Tertiò, in diſpoſitione, quia areolæ hæ affabrè in rotunditatem compoſitæ ſpeciem genarum exhibent; vnde & ſubinde ab oſſibus maxillarum, ab ouibus, bobus, aliiſve animalibus occiſis acceptarum pulchrè diſpoſitis, circumcirca ſepiuntur & cinguntur, quales ſæpè in Belgio vidi.

Quartò.

Quartò, in odore quia aromaticum, id eſt, efficaciſſimum & ſuauiſſimum, expirant odorem.

Quintò.

Quintò, in colore, quia genæ ſponſi roſeæ ſunt, id eſt, candidæ & rubicundæ, ideoque vermiculatæ, ſicut areolæ variis floribus candidis & purpureis vermiculantur.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

QVinque haſce areolarum & genarum analogias, facilè eſt adaptare ad literam Chriſto. Ipſius enim, vtpote à Spiritu ſancto optimè efformati, ac in iuuenili florentique ætate conſtituti, genæ erant tumidæ, pretioſæ, rotundæ, odoratæ, & roſeæ. Alexander Magnus teſte Plutarcho in eius vita, ex genis, cute, totoque corpore miram emittebat fragrantiam, propter cõcoctos calore humores in corpore exiſtẽtes. Multo magis fragrabat corpus Chriſti, vtpote in quo ſumma eſſet humorum harmonia, ac calor optimè eos concoquens.

Genæ roſeæ Chriſti ſignũ quinque donum.

Genæ ergo roſeæ in ſponſa pudorem & verecundiam virginalem ſignificant; in Chriſto verò ſponſo: Primò iuuentutis & florentis ætatis ſunt ſignum: ſecundò honeſtatis: tertiò hilaritatis: quartò ingenuitatis: quintò grauitatis & maieſtatis coniunctæ cum lenitate, modeſtia, & pietate exteriore ab interiore promanante, quæ eum fidelibus ſummè amabilem æquè ac venerabilem efficiebat. Ita Caſſiodor. Beda, Rupertus, Lucas Abbas, & alij. Chriſto ergo multò magis competit id, quod Maximiano Imperat. tribuit Claudius in Panegyrico, dicens: *in ipſo vultu tuo videbam omnia ſigna virtutum, in fronte grauitatis, in oculis lenitatis, in rubore verecundiæ, in ſermone iuſtitiæ.* Huc accedit S. Hieronymus, in calce Comment. in Zachariam, qui per genas accipit ſermonem Chriſti pietate & maieſtate plenum, qui inſtar aromatis præſtantiſſimi omnibus animæ morbis medetur, atque eſt velut ſuis areolis diſtinctus, id eſt, ſuis materiis ex ordine diſpoſitus: ac ſuis locis & temporibus ſine confuſione & perturbatione enuntiatus: *Laudat ſponſa in Cantico Canticorum ſponſum ſuum: Maxillæ eius phialæ aromatum. In maxillis ſermo accipitur, qui prolatus à Domino varia vnguenta depromit, & tanta erit boni odoris fragrantia; vt faciat ſibi Dominus flagellum de ſcripturarum textum teſtimoniis, & eiiciat de templo vendentes & ementes, & dicat ad eos: ſcriptum eſt: Domus patris mei, domus orationis vocabitur cunctis Gentibus, vos autem feciſtis eam domum negotiationis.*

Genæ ſunt miſericordia & iuſtitia.

Parabolicè, genæ binæ Chriſti ſunt miſericordia & iuſtitia, iuxta illud: *Vniuerſæ viæ Domini miſericordia & veritas.* Pſalm. 24. 10. Et: *Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.* Pſalm. 100. 1. Et: *Miſericordia & veritas præcedent faciem tuam,* Pſalm. 88. 15. Vtraque enim in Chriſto inſignis eſt, ſpecioſa, adæquata, odorata & efficax, inſtar aro-

aromatum. Ruſum tres Anonymi apud Theodoretum, per genas & areolas accipiunt diuinæ prouidentiæ rationes, quibus Deus homines aſpicit, ſeque amabilem æquè ac venerabilem efficit, vt omnes eum timeant & colant.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Genæ primò ſunt virgines.

GEnę Chriſti ſunt virgines, virginumque pudor & prudentia, vti dixi cap. 1.10.

Secundò. Martyres.

Secundò, genæ Chriſti ſunt martyres, qui non erubuerunt coram tyrannis confiteri nomen Chriſti; ſed pro eo genas alapis, manus cruci, corpus flagellis, caput gladio conſtanter expoſuerunt, ac ſuo ſanguine Chriſti faciem & genas ornarunt & purpurarunt. Ita ſanctus Gregorius.

Tertiò. Doctores.

Tertiò, genæ notant doctores, inquit Nyſſenus & Anſelmus, qui inſtar maxillarum cibos ſpirituales, id eſt, ſacræ Scripturæ ſenſus mandunt & ruminant, vt eos fidelibus proponant & porrigunt. Hi ſunt quaſi *areolæ aromatum*, id eſt, quaſi terra hortenſis exculta; proferens orationem, contemplationem, aliaſque cæleſtes virtutes, *conſitæ à pigmentariis*, id eſt, ab Apoſtolis & Prophetis inſtructi, qui quaſi pigmentarij piſtillo humilitatis omnia conterunt, & ad ſui mundique deſpicientiam reducunt, vt notat S. Anſelm. Vnde Hortulanus pro *conſitæ* vertens pyxides, & per eas accipiens Prophetas: Prophetæ, inquit, in quibus quaſi in genis & facie Chriſti, futura oſtendere anteuertit, intus quidem ſancti Spiritus donis, ceu pyxides vnguentariorum optimis vnguentis pleni, optimeque olentes, foris verò pudibundi, cùm ſint ingenuo pudore ſuffuſi, quaſi pyxides minio aut purpuriſſo pictæ rubent.

Huc facit verſio Chaldæi, qui per duas genas accipit duas tabulas Decalogi: *Duæ tabulæ*, inquit, *lapideæ, quas dedit populo ſuo, ſcriptæ erant decem lineis, ſimilibus lineis horti aromatum, quæ germinant acutiſſimos ſenſus & ſuaues, ſicut hortus germinat aromata.*

Addit Theodoret. doctores à Septuag. vocari phialas, propter doctrinæ omnibus apertæ & expoſitæ claritatem & ſuauitatem. Denique Philo Carpath. per genas duas accipit S. Scripturam vtriuſque teſtamenti, quia in eis maximè diuini ſponſi natura cognoſcitur.

Quartò. Omnes ſancti.

Quartò Philo & Iuſtus per genas & areolas accipiunt omnes ſanctos aromatibus, id eſt virtutibus fragrantes, à pigmentariis, id eſt, à probis prædicatoribus conſitas.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

CHriſtus genarum ſuarum, id eſt, honeſtæ conuerſationis, modeſtiæ, grauitatis, pietatis decorem & fragrantiam transfudit in ſuam matrem, vtpote cum qua conuerſatus eſt familiariſſimè à puero vſque ad annum ætatis trigeſimum. Vide plura, quæ de genis eius dixi cap. 3.v.3.& cap.1.v.10.

Labia eius lilia diſtillantia myrrham primam. VERS. 13.

PRo *primam* Septuag. vertunt *plenam*. Aquila *electam* Hebr. עבר *over*, id eſt, *tranſeuntem*, quę ſcilicet per omnium manus & ora tranſit, quia vt prima & probatiſſima ab omnibus laudatur, expetitur, & comparatur. Arabicus, *rorem plenum myrrhâ*. Syrus, *myrrham & nardum*. Almonacius per lilia intelligit flores, qui vulgo Irides vocantur ob ſimilitudinem Iridis, id eſt, arcus cæleſtis quoad varietatem colorum. Veteres enim Iridem ponebant deam eloquentiæ. Verùm alij flores ſunt lilia, alij Irides.

Labia Chriſti ſunt lilia ob ſex analogias.

Labia ſponſi comparat liliis, primò ob decorem, quia elegantia ſunt vt lilia. Vnde lilium eſt inſigne regum Franciæ, ac olim dicabatur Iunoni, dicebaturque flos Iunonis, æquè ac Nymphis. Vnde Propertius:

Sæpe tulit blandis argentea lilia Nymphis.

Secundò ob formam, quia leuiter repanda ſunt vt lilia. Tertiò ob colorem: nam exteriùs candida, interiùs rubra & ſplendida ſunt vt lilia: quia in Syria lilia purpurea cęteris excellunt, teſte Plinio libr.21. cap.5. & Dioſcor. libr.3.cap.99. Quartò odore, quia odorata ſunt vt lilia, ac ſuauiſſimum oris anhelitum expirant. Quintò ſubtilitate, quia tenuia & mollia ſunt vt lilia, quod magnanimitatis & eloquentiæ, eſt indicium, cùm labia craſſa labeorum hebetudinem, & tarditatem iudicandi, dicendique ſignificent. Vnde Moyſes Exodi 6.12. vocat ſe incircumciſum labiis, id eſt, craſſiloquum & tardiloquum. Hinc & Sidonius ſuo Theodorico tribuit: *Labia ſubtilia, nec dilatatu oris angulis ampliata.* Sextò lilium ſuâ venuſtate omnes in ſui amorem allicit: ſic & labia venuſta, quæ ſpeciem habent liliorum miram habent vim perſuadendi. Vndę Homerus ait, Troianorum legatos eloquentiſſimos comedisſe lilia; & de eloquente & blandiloquo vulgò dicitur: *Roſas loquitur & lilia.* Adde, lilia ſuauem labiis & ori dant anhelitum, pelluntque venena: idem faciunt labia diſerti, piique Oratoris.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

Labia Chriſti lilia per puritatem, ſtillãt myrrham mortificationis.

CHriſtus habuit quinque dotes labiorum iam aſſignatas, indeque pariter in dicendo, docendo, & perſuadendo lilialem candorem, puritatemque, ac miram habuit gratiam & efficaciam. Senſus ergo eſt, q.d. Eloquia Chriſti caſta ſunt, & ad omnimodam corporis mentiſque puritatem inflammantia, & crucis mortificationem prædicantia: Labia Chriſti igitur diſtillant myrrham primam, quia docent pœnitentiam, continentiam, mortificationem & auſteritatem

tatem vitæ, quæ concupiſcentiæ & carnis volu- A ptatibus è diametro aduerſatur. Prima enim prædicationis eius hæc fuit vox: *Pœnitentiam agite*. Item: *Beati pauperes ſpiritu. Beati qui lugent. Beati qui perſecutionem patiuntur. Diligite inimicos veſtros & benefacite his, qui oderunt vos*. Matth. 5. Ad hæc: *Non veni pacem mittere ſed gladium. Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non eſt me dignus*: Matth. 10. Ita Caſſiodor. Beda, Theod. Rupert. & alij. Ex aduerſo mundus & caro labiis ſuis diſtillant mel voluptatis, iuxta illud Prouerb. 5. 3. *Fauus diſtillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur illius: nouiſſima autem illius amara ſunt vt abſinthium, & acuta quaſi gladius biceps*.

Symbolicè. Symbolicè, labia Dei Patris ſimilia liliis, ſunt Filius incarnatus, & Spiritus ſanctus: hi enim Dei Patris voluntatem, puritatem, ſanctimoniā nobis annuntiarunt, & inſtillarunt per myrrham mortificationis & pœnitentiæ.

Lilia ſymbolum ſpei. Rurſum lilia ſymbolum ſunt ſpei, tum quia lilia ſicca viuunt, creſcuntque in ſpe cæleſtis ſolis & pluuiæ: inde enim aſſiduè hauriunt ſuum ſuccum, odorem, pulchritudinem, incrementum: tum quia lilia eximiè florentia prænuntia ſunt futuræ fertilitatis, ait Themiſtius. Vnde Virg. 6. Æneid.

Tu Marcellus eris, manibus date lilia plenis.

Vide Pierium Hierogl. 55 cap. 9. Sic prædicatores habent labia liliata, quia prædicant futuram felicitatem & gloriam, ac proinde eius intuitu & ſpe incitant homines ad capeſſendam myrrham, id eſt, amaritudinem omnem huius vitæ, quæ via eſt ad gloriam.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS

De Christo & anima ſancta.

ANimæ ſanctæ & puræ vt lilia, ſunt quaſi labia Chriſti, quia per illas ea, quæ ſalutis ſunt, putà cæleſtia & diuina, eloquitur & operatur Chriſtus, qui in eorum mente habitat. Vnde Chald. vertit: *Et labia ſapientum qui laborant in lege fluunt ſententiis ex omni parte, & eloquium oris eorum ſicut myrrha electa*. Maximè verò labia Chriſti sūt prædicatores, ait S. Gregor. Nyſſen. Philo, Beda, Rupert. & alij. Hi dicuntur lilia, tum ob candorem vitæ, tum quia prædicant Chriſti puritatem, innocentiam, ſanctimoniam, eiuſque pariter ſtillant myrrham, id eſt, mortificationem, quæ mentes à putredine concupiſcentiarum, & peccatorum inſtar myrrhæ conſeruat: *quia Chriſti* D *paſſionem loquuntur*, ait S. Ambroſ. libr. de Inſtit. Virg. cap. 14. *ac mortificationem illius in ſuo corpore circumferunt*. 2. Corinth. 4. 12. Myrrha enim prima eſt paſſio Chriſti, ait Richard. Vnde Paulus: *Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum*. 1. Corinth. 1. 23. Rurſum myrrha prima eſt patientia in tormentis, ait Philo, & martyrium: hæc enim prima eſt dignitate, *quia nullus ſic mortificatur, quomodo ille, qui pro Chriſto martyrio finitur*, ait S. Greg. Addit Lucas Abbas, labia Chriſti eſſe confeſſarios, quia per illos loquitur Chriſtus ad cor pœnitentium, eiſque myrrham pœnitentiæ vitæque auſteræ inſtillat, vt vitia emendent, & emendata conſeruent.

Nota τὸ *diſtillantia* ſignificat pretium horum labiorum & myrrhæ, ſcilicet labia prædicantia & inſtillantia pœnitentiam, mortificationem & tribulationem & martyrium, nobis communicare paſſionem Chriſti, adeò enim hæc pretioſa ſunt, vt non inſtar aquæ profundantur, ſed inſtar myrrhæ per guttas diſtillent, & à Chriſto colligantur, ne vel punctum earum diſpereat. Hoc eſt, quod ait S. Petrus: *Communicantes Chriſti paſſionibus gaudete*. 1. Petr. 4. 13. Et Paulus: *Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis; ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra*. 2. Cor. 1. 5.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS

B

De Chriſto & B. Virgine.

DE labiis B. Virginis dixi, cap. 3. v. 3. de myrrha cap. 1. 13. Breuiter ſic labia deiparæ pingit Niceph. lib. 2. c. 23. *Labia*, ait, *florida & verborum ſuauitate plena*.

VERS. 14. *Manus eius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis.*

TORNATILES] hoc eſt, vt Septuag. τορευταὶ, id eſt, *tornatæ*, hoc eſt, affabrè elaboratæ, ideoque rotundæ, politæ, concinnæ, elegantes. Hebr. eſt, גְּלִילֵי זָהָב *galile zahav*, id eſt, *reuolutiones, rotunditates, vel circuli auri*. Tigur. *Manus eius orbes* (Vatabl. *annuli*) *aurei, habentes incluſum hyacinthum*. Marinus: *Manus eius ſunt*, vel potiùs *habent annulos aureos*, in digitis *in quorum talis incluſi* C *erant hyacinthi*. Annulos enim aureos in ſignum decoris, ſapientiæ, & maieſtatis geſtant coniugati & reges, qualis hic eſt ſponſus. Verùm quia non dicit digiti, ſed manus, hinc videntur non ſoli digiti ſponſi, ſed & ipſæ manus vocari *tornatiles auri*, quia ita affabrè erant elaboratæ, politæ, perfectæ, vt aurum torno elaboratum referre viderentur: opus enim tornatum eſt ad amuſſim circinatum, & perfectum, in quo nil eſt, quod elimes vel deteras. Sic ab Horatio vocantur verſus tornati, id eſt, plenè elaborati & perfecti, quibus nil addas vel demas. Simili modo vocantur teretes digiti, id eſt, tornati & rotundi, in quibus nihil eſt exuberans, nodoſum, aſperum, ſcabrum. Manus ergo tornatiles ſunt carnoſæ, ſucculentæ, molles, plenæ, politæ, perfectæ, in quibus nulla eſt aſperitas, ſcabrities, macies, nodoſitas, durities, &c.

Pro *hyacinthis*, vti vertit & Symmach. Hebr. eſt, תַּרְשִׁישׁ *tharſis*, quod mare, & gemmam marini coloris ſignificat. Noſter alibi paſſim vertit chryſolithum, qui eſt partim aurei, partim marini coloris. Ita vertit Exodi 28. 20. & cap. 39. 13. Ezech. 10. v. 9. & ca. 28. 13. Sic & Aquila & Sexta editio. Septuag. verò *tharſis* in Exodo vertunt *chryſolithum*, in Ezechiele verò *carbunculum*. Nimirum apud Hebræos nomina gemmarum, arborum, animalium communia ſunt multis, pluresque eorum ſpecies ſignificant.

Quāquam hic per hyacinthos accipi poſſent chryſolithi. Licèt enim priſcorum hyacinthi fuiſ-

Hyacinthi moderni ſunt chryſolithi.

rint ſapphiri, qui cæleſtis ſunt coloris; vnde mox venter ſponſi hîc dicitur diſtinctus ſapphiris; tamen moderni hyacinthi (qui ſcilicet vulgò iam vocantur hyacinthi) cùm ſint coloris aurei & mellei, verè chryſolithi ſunt, vti oſtendi Apocal. 21.20. in hyacintho, chryſolithus autem eſt aurei & vitrei, id eſt, marini coloris; quia enim aureus color in eo non opacatur, ſed pellucet; hinc quaſi vitreus eſt, & marinus.

Porrò Septuag. hic vocem Hebræam *tharſis*, retinent, vertuntque *plenæ tharſis*. Arabicus: *plenæ auro tharſis*. Syrus: *lapidibus auri*. Iam Chald. per *tharſis* accipit duodecim gemmas, indices duodecim tribuum Iſrael. Sic enim vertit: *Et duodecim tribus Iacob ſerui eius, diſpoſitæ erant per circuitum in lamina coronæ aureæ ſanctæ, ſculptæ in duodecim margaritis cum tribus patribus mundi, Abraham, Iſaac, & Iacob, Ruben ſculptus erat in lapide ſardio. Symeon in lapide topazio, Leui in ſapphiro, Iuda in carbunculo, Iſachar in ſmaragdo, Zabulon in iaſpide, Dan in beryllo, Neptalim in achate, Gad in amethyſto, Aſer in chryſolitho, Ioſeph in onychino, Beniamin in ligurio, qui ſimiles erant duodecim ſignis cæleſtibus lucidi ſicut lampæ, & politi in operibus ſuis ſicut elephalitis, & ſplendentes ſicut gemmæ.*

PRIMVS SENSVS
ADÆQVATVS,
De Chriſto & Eccleſia.

Manus Chriſti tornatiles, id eſt, elegantes.

AD litteram ſignificatur Salomonis, ac magis Chriſti manus fuiſſe nitentes, elegantes, & quaſi torno politas, hoc eſt, delicatas & molles, quales habent ingenioſi & liberales, digitis paulò longioribus, & inuicem diſtantibus orbiculis, vel articulis digitorum generoſis; ad hæc brachiis paulò diductioribus, qualia habuiſſe Alexandrum Magnum, Artaxerxem; Darium, qui longimani fuêre, tradunt Strabo ceterique hiſtorici. Ita Pineda libr. 6. de Rebus Salomonis cap. 4. num. 10.

Symbolicè Manus, id eſt, opera Chriſti erant perfecta.

Symbolicè, manus eſt Chriſtus, eiuſque operatio & beneficētia diuina. Manus enim dicitur *à manando*, quòd manet è brachio, & ex ipſa manent digiti: ſic Chriſtus qua Deus manat à Patre, & ex eo manat Spiritus ſanctus auctor bonnorū omnium. Hinc manus Chriſti ſunt tornatiles, id eſt, opera Chriſti ſunt vndique, omnique ex parte polita & perfecta, ita vt nil eis poſſis adimere vel addere, iuxta illud: *Confeſſio & magnificentia opus eius.* Pſal. 110. 3. Et illud: *Bene omnia fecit, & ſurdos fecit audire, & mutos loqui.* Marci 7. 37. licèt enim Phariſæi aſſiduè per dies & noctes non aliud cogitarent, quàm calumniari opera Chriſti, in eiſque aliquem næuum inuenire, tamen nullum reperire potuerunt. Vnde Gloſſa interlinealis: *Manus* Chriſti *tornatiles*, hoc eſt, inquit, *in nullo reprehenſibiles.*

Tornatiles, id eſt, verſatiles ad omne bonū.

Maximè verò manus Chriſti dicuntur *tornatiles*, id eſt, verſatiles, גלל *galal* enim eſt *voluere, verſare, reuoluere*, & agiles ad omne bonum omnemque beneficentiam, ait Iuſtus Orgel. quia aſſiduè ſe verſabant & voluebant ad varia, & omnigena opera miſericordiæ nunc enim ſuſcitabant mortuos, nunc illuminabant cæcos, nunc

A multiplicabant panes, nunc aquam mutabant in vinum, nunc Euchariſtiam dabant, &c. Tales debent eſſe manus Chriſtianorum, quales fuêre B. Thereſiæ, quæ votum edidit ſe in omni opere facturam id, quod foret meliùs & perfectiùs. Manus ergo Chriſti tornatiles ad omne bonum indicabant latentem in eis omnipotentiam, & beneficentiam diuinitatis.

Addit Caſſiodor. Beda, & Rupertus, tornatiles dici ob velocitatem operandi, & benefaciendi, quia quod torno fit velociſſimè fit. Nam *bis dat, qui citò dat.*

Sunt *aureæ*, quia plenæ charitate, & quia manant à diuinitate, quæ rebus omnibus eminet, vti aurum ceteris metallis. Vnde S. Gregor. *Manus Chriſti ſunt aureæ*, inquit, *quia quidquid exteriùs operabatur, interiùs in diuinitatis pulchritudine diſponebatur.*

B

Vngues Chriſti hyacinthini.

Sunt *plenæ hyacinthis*, ſcilicet vngues digitorum in carne Chriſti roſei, & quaſi pellucentes erant, velut hyacinthi in annulo. Manibus ergo Chriſti pulcherrimis venuſtatem addunt, ait Pineda, vngues inſtar gemmarum, florumúe purpuraſcentium, qui non liuidi aut obſcuri, non pallidi, nigri, recurui, quales rapacium, liuidorum & malignorum; ſed ſubtiles, delicatiores, pellucidi, paulò latiores, & ſanguinem, animumque clariorem deliteſcentem purpureo nitore repræſentantes.

Vnde Polemon: Vngues, ait, lati, albi, & ſubrufi, indices ſunt boni ingenij; item animi liberalis & benefici, adeò vt ſe depauperet, vt alios locupletet, vti fecit Chriſtus pauperrimè natus in ſtabulo, & viuens in mundo, vt nos ſuâ paupertate ditaret, vt ait Apoſt. 2. Cor. 8. 9. Hoc notat
C Hebr. *tharſis*, quod deriuatur à רשש *raſchaſch*, id eſt, depauperauit: hinc Pineda vertit: *Manus eius* (adeò liberales, & omnia erogantes) *plenæ ſunt tharſis*, id eſt, paupertate.

Symbolicè. Concentus operum Chriſti.

Symbolicè, manus Chriſti plenæ ſunt hyacinthis, quia opera Chriſti erant cæleſtia, ait Angelomus, ac homines ad ſpem & amorem cæleſtium excitarunt: hyacinthus enim cæleſtis eſt coloris.

Rurſum, hyacinthi ſignificant opera Chriſti, cur ſcilicet tali loco, tempore, modo, &c. fierent, fuiſſe plena cæleſtibus, diuiniſque rationibus, conſiliis, intentionibus, quòd nimirum omnia faceret ad gloriam Patris, & vt homines excitaret ad bona cæleſtia ambienda, promittendo eis vitam æternam, ſi ſuam doctrinam, & vitam ſe-
D querentur. Pſaltes canit pſal. 110. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo, in conſilio iuſtorum & congregatione. Magna opera Domini, exquiſita in omnes voluntates eius.* Et pſ. 138. 14. *Mirabilia opera tua, & anima mea cognoſcit nimis.* Ita S. Gregorius, Caſſiodor. Philo, Beda, Iuſtus, Rupert. & alij.

Addit Theodor. *Manus*, inquit, *eas virtutes vocat, quæ in actione conſiſtunt, quas omnibus officiis ſigillatim ita diligenter excoluit, vt inde veluti concentus quidam reſultaret. Quamobrem ad Ioannem: Sine, ait, modò: ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiam: Aureas appellat, vt pretioſas & eximias: nam & Tharſis propter auri præſtantiam poſuit, illinc enim dicit Scriptura ſincerum & purum, ac probatum aurum deferri.*

Allegoricè.

Allegoricè Philo Carpath. hæc applicat manibus Chriſti crucifixi: *Tunc*, inquit, *tornatiles factæ ſunt*

ſunt Chriſti manus, quando is illas extendit in cruce, quando ex clauis perforatæ fuerunt, quæ ob Chriſti diuinitatem, puritatem, atque potentiam aureæ dicuntur; plenæ vero dicuntur tharſis ob multitudinem Gentilium conuerſorum: Tharſis enim, inquit Philo, *conuerſio gaudij interpretatur; & cùm Chriſtus in cruce manus extendit, Gentium Eccleſia magno cum gaudio conuerſa eſt.*

Addit Caſſiodor. manus Chriſti ſanguine purpuratas fuiſſe ſimiles flori hyacintho, qui eſt purpurei coloris. Verùm hic hyacinthus gemmam, non florem ſignificat: ſed & inter gemmas ſunt hyacinthi rubeſcentes, teſte Dioſcor. qui repræſentãt ſanguinem Chriſti. Adde Hebr. *tharſis* à Septuag. in Ezechiele verti *carbunculum*. Si ſic hoc loco vertas, dicas Chriſti manus plenas fuiſſe tot carbunculis, quot inſignitæ erant plagis vibicibuſque ſunium & flagellorum.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

MAnus Chriſti tornatiles ſunt manus fidelium, qui vacant actioni, inſtar ſanctæ Marthæ, putà eleemoſynis ceteriſque operibus miſericordiæ, vnde olim manus Chriſti & Eccleſiæ erant S. Stephanus, ceteriq́ue Diaconi: per hos enim bona Eccleſiæ in fideles & pauperes diſtribuebantur. Hæ manus debent eſſe *tornatiles*, vt nil in eis ſit vitioſi affectus vel reſpectus, ſed vndequaque ſint perfectæ virtutis, vt ſint opera torno, id eſt, æternitati elaborata. Æternitas enim eſt circulus, in quo nihil inæquale eſt, nihil eminet vel deficit ſed omnia in orbem perfectum eunt, & eodem redeunt. Qui ergo dat eleemoſynam, illam dat æternitati, Deoque æterno, vt ab homine non quærat retributionem, ſed à ſolo Deo immenſam & ſempiternam; ſic habebit eleemoſyna colorem hyacinthi, Hebr. *tharſis*, qui nil habet terrenum, ſed ab omni fæce terrena torno quaſi reſectus & politus, totus eſt lucidus, & cæleſtis, ait Nyſſenus: vnde horum manus ſunt *aureæ*, quia lucent per diuinam ſapientiam; & *plenæ hyacinthis*, quia quidquid agunt, id agunt ſpe & amore bonorum cæleſtium, non terrenorum, ait Richard. Victor.

Eleemoſyna ſit tornatilis, id eſt, pura, & perfecta.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

OMnia hæc adaptes B. Virgini, quales enim fuêre manus Chriſti, tales fuêre & B. Virginis; imò ipſa in vtero manus Chriſto iuxta ſuas efformauit. Vnde Niceph. lib. 2. cap. 23. docet B. Virginem manus & digitos habuiſſe longiores, quales ſunt tornatiles; & tales nobis exhibent imagines Deiparæ à S. Luca depictæ, quas Romæ in Baſilica S. Mariæ maioris, & in templo B. Virginis in via lata, &c. conſpicimus, & veneramur. Quocirca Dionyſ. Carthuſ. libr. 1. de

A Laud. Virg. art. 35. *A planta*, inquit, *pedis vſque ad verticem capitis nihil penitus fuit in Virgine, neque in corpore, neque in anima indecens, reprehenſibile, indecorum, imò totum fuit diuinæ ſapientiæ circino formatum, pulcherrimè circumciſum ab omni ſuperfluitate, pleniſſimè ac ſpecioſiſſimè operatum: Nempe ſicut Chriſti humanitatem propter eius perſonalem cum Deo vnionem, decuit omni perfectione naturæ & gratiæ perfulgere, ita ipſius genitricis perſonam poſt vnigeniti ſui humanitatem, oportebat in omnibus ſic ornari, quoniam poſt hypoſtaticam cum Deo coniunctionem non eſt alia tam vicina, vt vnio matris Dei cum Deo filio ſuo.*

Rurſum manus, id eſt, omnia opera B. Virginis erant tornata, id eſt, exacta & perfecta, aurea per charitatem, hyacinthina per cæleſtium deſiderium, imò manus eius erant quaſi manus Spiritus ſancti, qui per manus eius operabatur. Spi- B ritus ſanctus enim eſt digitus & manus Dei Patris & Filij; hi enim per Spiritum ſanctum opera ſanctitatis in hominibus & angelis operantur. Vnde Chriſtus ait: *Si in digito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei.* Lucæ 11. 20. *In digito Dei*, id eſt, *in ſpiritu Dei*, vti explicat S. Matth. cap. 12. 28. purà vi & virtute Spiritus ſancti.

Manus Virginis manus Spiritus ſancti.

Denique manus B. Virginis ſunt tornatiles id eſt, verſatiles, agiles, & expeditæ ad præſtanda quæuis beneficia, hominibus præſertim deuotè eam colentibus & inuocantibus, vti exempla innumera teſtantur.

Venter eius eburneus, diſtinctus ſapphiris. VERS. 14.

C

HEbr. *Viſcera eius*, עשׁת *eſceth*; id eſt, *nitor, candor, polities eboris* (Marinus *ebur perpolitum*. R. Abraham, *Vas eboris*. S. Hieron. in cap. 2. Ezechiel. *tabula eburnea*) *coopertum ſapphiris*. *Viſcera*, id eſt inteſtina; putà venter, qui continet cor, iecur, hepar, &c. Septuag. *Venter eius pyxis*, vel *tabula* (vtrumque enim ſignificat πυξίον) *eburnea ſuper lapidem ſapphirum*, vel *in lapide ſapphiro*. Arabicus: *Venter eius vt tabula eburnea* (Syrus *opus eburneum*) *in gemma ſuccini & margaritarum*. Pagnin. *Venter eius vt candidum ebur, obductus ſapphiris*. Vatabl. *Viſcera eius vt alabaſtrum eburneum contectum ſapphiris.*

Per ventrem ergo totum pectus cum viſceri- D bus accipe. Sapphirus gemma eſt cærulei ſiue cæleſtis coloris, aureis punctis quaſi ſtellis collucens, ait Plinius lib. 37. cap. 2. Vide plura, quæ de ſapphiro dixi Apocal. 21. 19.

Grammaticè hæc de Salomone, qui typus, imò parens fuit Chriſti, ita exponit, noſter Pineda lib. 6. de Rebus Salomonis, cap. 4. num. 7. Pectus & thorax, in quo vitalia omnia candida velut pyxidicula eboris, aptiſſimâ formâ efficta ad ſeruanda viſcera, cor vitalia omnia: ſi quid enim vitij foret in pectore, dorſo, coſtis, & aliis partibus, quæ circa cor ſunt, inſigniter dehoneſtaret pulchritudinem corporis & morum: ergo quemadmodum pyxidicula non eſt valde lata, non ſtricta nimium & neque nimium craſſa, neque nimium gracilis; ita ſanè pectus ſponſi ventre paulò laxiori refert ventrem pyxidis, pectore verò ſtrictiori refert partem ſuperiorem pyxidis paulò

Forma pectoris in Salomone, & Chriſto.

paulò anguſtiorem. Ariſtot. ad Alexandr. *Mediocritas ventris & pectoris ſtrictura ſignificat altitudinem intellectus, & boni conſilij*. Itaque neque habuit pectus valde carnoſum, neque fuit ventricoſus, quæ ſunt hebetum, inertium & minimè ſolertium: non nimium gracilè, nimiumque ſtrictum, quod puſillanimium, ſed idoneum ſapientiæ & cordis domicilium: tum & ventrem ad partem cinguli caſtigatum, vt ſtrictius cingi poſſet, quod animoſorum & ſolertium, & qualem Sidonius in ſuo Theodorico: *In ſuccinctis regnat vigor ilibus*, &c. Et rurſus in Panegyr. Maiorani: *Anguſtam ſuſpendit baltheus aluum*; Et verò quid in pectore ſapphiri? certè ſi ad naturæ ornamenta referantur, erunt in candido pectore næui aliqui: quis enim ſine næuo etiam perfectiſſimus, ſi tamen homo? at næui in ſponſo videbantur ſapphiri, & maculæ illi erant lumina: quare & de illo dici potuit.

Nullus in egregio corpore næuus erat.

Rurſum pectus continens ventrem in Chriſto erat nitidum vt ebur & alabaſtrum, idem tamen pulchrè inſperſum erat venulis ac muſculorum & coſtarum vmbris liuentibus, & quaſi lucentibus, ita vt ſapphiris interpunctum & diſtinctum videretur. Alij cum Lyrano, & Aben Ezra ventrem intelligunt non nudum; hunc enim oſtendere vel pingere coram puellis adoleſceutulis, ad quas hic eſt ſermo, inuerecundum videtur, ſed tectum & veſtitum, vel zonâ eburneâ ſapphiris diſtinctâ, vt vult Aben Ezra, vel ſimili ornamento; ſicut reges Perſarum medium veſtis purpureæ albo, & quaſi eburneo intexebant, teſte Curtio, vti cenſet noſter Sanchez; vnde Giſlerius: thorax, inquit, quo ſponſus induebatur erat candidus inſtar eboris, ſed ſegmentis ſericis coloris cærulei ornabatur, ita vt ſapphiris diſtinctus videretur; aut q. d. Thorax erat albus nitiduſque vt ebur, ſed zonâ ſapphiris plenâ cingebatur. Malim egò vtrumque iungere, ſcilicet laudari Salomonem tum à pectore candido, ſed venulis velut ſapphiris inſperſo; tum à thorace pectus veſtiente pariter candido, ſed ſapphiris diſtincto: hunc enim videre poterant adoleſcentulæ, q.d. qualis eſt veſtis ſiue thorax ſponſi, talc pariter eſt eius pectus. Vnde Pineda lib. 6 de Rebus Salomonis cap. 5. docet veſtes Salomonis fuiſſe auratas, ſed intertextu liliorum candidatas & liliatas.

Plus ſatis hæc de cortice literæ quoad ſpeciem ventris, ne homines animales in ventrem proni, hîc carnalia cogitent & concipiant. Ad ſpiritum ergo & ſpiritualia tranſeamus.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

Venter, id eſt, affectus omnes Chriſti cõpoſiti, puri, & cæleſtes. VEnter, id eſt, pectus & viſcera Chriſti notant Chriſti paſſiones, & affectus omnes internos fuiſſe puros & candidos, caſtos & virgineos, æque ac oſſeos & fortes inſtar eboris, imò diuinos & cæleſtes inſtar ſapphiri, ita vt nulla in eis eſſet inordinatio, perturbatio, pugna, vel lucta, æquè ac nulla debilitas vel infir-

A mitas, ſed omnes ſinceri forent, compoſiti, conſtantes & ſolidi. In viſceribus enim eſt hepar, in quo reſidet ſanguis, indeque appetitus concupiſcibilis; eiuſque affectus & concupiſcentiæ; & ſel, in quo reſidet cholera, ideoque appetitus iraſcibilis, eiuſque iræ & indignationes; & ſplen, in quo reſidet humor melancholicus, indeque triſtitia; & cor, in quo reſidet vitalis ſpiritus indeque ſapientia, q.d. in corpore Chriſti omnia viſcera, indeque omnes affectus, tam facultatis cõcupiſcibilis, quàm iraſcibilis erant puri, & candidi, ideoque inter ſe compoſiti, pacifici, conſtantes, & firmi, quia omnes regebat ſapientia cordis, quod ipſe in pectore regium & diuinum geſtabat. Hinc erat diſtinctum ſapphiris, id eſt, cæleſtibus cogitationibus, deſiderijs, & intentionibus, vt quidquid cogitaret, diceret, ageret,
B cælum, & Deum, Deique gloriam ac hominum amorem ſpectare videretur. Sapphirus enim eſt gemma cæleſtis coloris, aureis guttis interlucentibus. Quocirca Chriſtus non erat triſtis, vt ait Iſaias cap. 42. 4. nec in riſum effuſus, ſed moderatè lætus; non iracundus, nec phlegmaticus, ſed moderatè grauis, &c. adeoque totus compoſitus & cæleſtis, vt non tam homo, quàm angelus eſſe videretur. Ita Nyſſenus hom. 14. Caſſiodor. Beda, & alij.

Hinc multi per Chriſti ventrem, vel, vt Hebr. eſt, viſcera accipiunt Chriſti miſericordiam: huius enim ſedes & ſymbolum ſunt viſcera: vnde in commiſeratione viſcera commouentur. q. d. Venter & viſcera Chriſti ſunt quaſi pyxis ebur- *Venter, ſiue viſcera miſericordiæ.*
C neæ miſericordiæ, in qua contra omnes miſerias remedia & pharmaca efficaciſſima continentur, quæ ipſe in miſeros quoſlibet ſe inuocantes, imò ſæpe non inuocantes, ſed incurios & incogitantes effundit, vt eos mentis ſanitati, ſanctitatique reſtituat. Chriſti ergo venter eſt quaſi vnguentarium narthecium continens medicinas, aromata, & vnguenta omnis generis, ad ſanandas quaſlibet corporis & animi ægritudines. Hoc eſt, quod Zacharias in ortu Ioannis Baptiſtæ, qui Chriſti fuit præcurſor & index, canit de Chriſto iam in Virgine incarnato: *Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos oriens ex alto.*

Symbolicè, Primò, filius quâ Deus Deitatem *Symbolicè, Primò.*
D à Patre accepit, eſt quaſi pyxis diuina, in qua Deus omnia ſua diuina attributa collocauit, iuxta illud: *Ex vtero ante Luciferum genui te*. Pſalm. 109. Vterus enim, ſiue venter Dei Patris eſt mens & ſapientia, qua Verbum concepit, id eſt, filium ab æterno generauit. Ita Ioannes Carmelita: *Verbum æternum*, inquit, *rerum vniuerſarum rationes in ore cuiuſdam vteri receptas habens, eſt velut venter candidus, leuis, & prægnans, & in eo quaſi plures ſapphiri, diſtinctæ rerum rationes lucent*. Sic & Almonacirius.

Secundò, humanitas Chriſti licèt ex natura *Secundò.* ſua carnea, terrea, atra, & infirma, in Chriſto tamen per gratiam Spiritus ſancti & inhabitãtem diuinitatem facta eſt, quaſi ebur candida per innocentiam & virginitatem oſſea & fortis per conſtãtiam & robur diuinum, iuxta illud Hebr. 4. 15. *Non habemus Pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, tentatum per omnia pro ſimilitudine abſque peccato; oportebat enim, vt nobis eſſet*

Pontifex ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cælis factus. Ita Caſſiodor. Beda, & Rupertus, qui ſic explicant, q. d. *Fragilitas quidem in illo ſubſtantiæ mortalis vera erat, ſed hæc laſciniæ mortalitatis penitus expers, diuinorum potiùs operum ſplendida clareſcit inſignibus; Et benè diſtinctus hic venter ſapphiris aſſeritur, quia inter paſſiones aſſumptæ humanitatis crebra exhibebat indicia perpetuæ diuinitatis.* Hinc aliqui per ventrem Chriſti accipiunt plebem Chriſtianam, quæ tenera eſt, craſſa & rudis vt venter; hæc tamen per gratiam Chriſti fit candida & robuſta vt ebur, ac ſpiritualis & cæleſtis vt ſapphirus. Sicut enim per Chriſti caput prælatos, per comam religioſos, per labia prædicatores, per genas virgines, ſic per ventrem accipit fideles plebeios, præſertim coniugatos, qui in coniugio ſeruant candorem pudicitiæ & fœcunditatem coniugij, vt proles Chriſto generent & educent. Venter enim ſedes eſt generationis & virtutis generatiuæ. Coniuges ergo diſtincti ſunt ſapphiris, quia cæleſtia cogitant; diuiſi igitur ſunt, quia partim carni, partim Deo ſeruiunt. Ita ſanctus Anſelmus, Richardus, de ſancto Victore & Coſmas Damianus.

Venter Chriſti ſũt coniugati.

Anagogicè. Anagogicè S. Gregorius per ventrem Chriſti accipit eius mortalitatem, per ebur immortalitatem, quam ſibi, & nobis promeruit: *Ebur, quippe,* inquit, *valde durabile os habetur, & in ornamenta regum aſſumitur. Venter ergo Chriſti eburneus eſſe dicitur, quia mortalitas Chriſti ad immortalitatem perducitur, dum per reſurrectionem ad gloriam patris ſui, Regis videlicet æterni, in vita æterna collocatur.* Et poſt nonnulla: *Qui verè in ornamento regum aſſumitur: quia quiſquis carnis ſuæ rex & dominus eſſe probatur, ipſius Chriſti mortalitate & reſurrectione, amore cognitionis, & ſpe immortalitatis ornatur; vnde alibi dicitur: Qui gloriatur, in Domino glorietur; ſed venter diſtinctus ſapphiris eſſe perhibetur, quia in noſtra corruptione, quam portauit cæleſtia opera per miracula, quæ faciebat paſſionibus noſtris inſeruit.*

Myſticè. Myſticè tres Anonymi apud Theodoret. per ventrem accipiunt ſapientiam Dei, quæ cùm in ſe ſit cæleſtis & diuina vt ſapphirus, tamen à Deo impreſſa, & quaſi deſcripta eſt in hoc vniuerſo à ſe creato, velut in tabula eburnea puriſſima & nitidiſſima.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Anima ſancta habet pectus & ventrem eburneum, cùm omnes animæ appetitus iuxta rationem & legem Dei ordinat, componit & corroborat, imò excolit & expolit. Hebr. enim עשת *eſceth* ſignificat nitorem & opus politum, quale eſt ebur; hoc enim nitidiſſimum & poliſſimum eſt. Animæ ergo ſanctæ ſtudent, non tantùm honeſtè & ſanctè, ſed & politè ac eleganter omnes ſuos effectus in mente componere, in eaque omnia opera ſua diſponere, vt licèt communia faciant, quæ & ceteri, tamen præ ceteris in actionibus eorum reluceat quædam ſin-

Anima pia ſua agat politè.

A gularis elegantia & gratia, vt opus commune in eis politum, ſingulare, & eximium eſſe videatur, iuxta illud: *In omnibus operibus tuis præcellens eſto.* Eccleſ. 33. 23. ita videmus in religione nonnullos accuratos & inſignes; qui in vita communi, & regularum obſeruatione excellunt. Singula enim obeunt mirâ alacritate, dexteritate, elegantiâ, perfectione, vt etiamſi idem agant quod alij, tamen præ illis excellant, imò nouum quid & ſingulare agere videantur, quia commune agunt nouo quodam & ſingulari modo ac decore.

Cogita, quàm politè, exactè, & concinnè in omnibus ſuis actionibus clerici ſeruiunt Pontifici, aulici imperatori, famuli principi & regi: quid ergo te facere decet, qui ſeruis diuinæ maieſtati, quæ eſt Rex regum, & Dominus dominantium? Apelles rogatus cur tam moroſè, & exactè B pingeret? reſpondit: *pingo æternitati:* ita & tu agis, & viuis æternitati: vide ergo vt opus tuum ſit nitidum vt ebur, fulgidum vt ſapphirus, quod in æternum coram Deo & angelis reſplendeat oportet. Cogita qua venuſtate, quo decore Deo miniſtrant Archangeli, Cherubini & Seraphini, eâdem & tu miniſtra eidem Deo: quod enim angeli agunt in cælo, hoc tu agis in terra. *Stimuli.*

Hinc Nyſſenus legens ex Septuaginta: *Venter eius tabella eburnea in lapide Sapphiro,* docet cor iuſti eſſe tabulam, in qua deſcripta eſt lex Dei quaſi in ebore & ſapphiro, id eſt, in mente puriſſima & cæleſti. Huc accedit Theodoretus, qui pro *tabula* vertens *pyxidem* (vtrumque enim ſignificat Græcum πυξίον) per eam accipit ſacram Scripturam, quæ profunda eſt inſtar pyxidis ob myſteria arcana, quæ continet; Et Philo Carpath. qui per pyxidem eburneam accipit legem vete-C rem, per ſapphirum verò legem nouam, quæ tantum præcellit veteri, quantum ſapphirus ebori. Addit Philo ventrem eſſe mentem iuſti, in qua, quaſi in pyxide eburnea nitidiſſima, eloquia ſacræ Scripturæ, & ſapientiæ diuinæ recondita ſunt. *Cor iuſti tabula eburnea.*

Symbolicè Iuſtus & Lucas Abbas, per ventrem eburneum accipiunt prædicatores, quia ipſi & multi alij per omnia hæc emblemata capitis, comæ, genarum, labiorum, &c. accipiunt prædicatores, qui prædicando Eccleſiam propagant. Verùm hoc nimis generale & amplum videtur; quare præſtat hæc diſpertiri & ſingula ſingulis ſtatibus appoſitè accommodare: quid enim habet venter commune cum prædicatoribus? niſi dicas in ventre eſſe pulmones, qui quaſi folles D ſpiritum ſubminiſtrando, formationi vocis, & conſequenter prædicationi ſubſeruiunt, aut prædicatores cibum verbi Dei in mente ruminare, vt eum fidelibus prædicando diſpertiant, ſicut eſca in ventre concoquitur, & concocta per membra diſtribuitur: Vnde hoc ventris apologo Menenius Agrippa plebem à ſenatu diſſidentem, illi reconciliauit Romæ in monte Auentino. *Symbolicè vẽter eburneus ſunt prædicatores.*

TER-

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Qualis Chriſti, talis B. Mariæ Virginis venter.

SI Chriſti venter eſt eburneus diſtinctus ſapphiris, ergo & talis fuit venter B. Virginis, vtpote ex quo totus Chriſtus quantus quantus prodiit; quocirca omnes eius cogitatus & affectus, indeque prodeuntes actiones, erant candidiſſimi & puriſſimi vt ebur, ac fulgidiſſimi vt ſapphirus. Addit Rupertus ventrem & carnem Chriſti (ac conſequenter & B. Virginis) mundiorem fuiſſe carne ceterorum hominum, quia ipſe pulchritudo generis humani: *Verè pulcher,* inquit, *& decorus venter eburneus, quia ſicut ebur magni corporis, ſcilicet elephantis, tota pulchritudo totumq́; pretium eſt: ſic iſte venter, videlicet humanitas ſiue caro, quam ex genere humano aſſumpſit, totius mundi, maximeq́; generis Abrahæ, de cuius ſemine naſci voluit, decus & gloria eſt. Pulchrius nimirum atque pretioſius eſt ebur carne vel corpore reliquo, de quo ſumptum eſt; & nihilominus caro dilecti huius pulchrior, mundior & incomparabiliter ſanctior eſt omni maſſâ, cuius ex ſemine ſumpta eſt.* Subiicit deinde, quòd exinde B. Virgo fuerit *mater in conceptu intacta, in partu, & poſt partum illæſa & integra.* Per ſapphiros accipit Chriſti virtutes & miracula, quibus licèt patiens in carne & crucifixus, ſuam tamen diuinitatem orbi oſtendebat. Nam *dum compungeretur,* inquit, *hic venter clauis & lancea militis, cælum obſcuratum eſt, & tenebræ factæ ſunt, & velum templi ſciſſum eſt, & terra mota eſt, & petræ ſciſſæ, & monumenta aperta ſunt.*

Sapphiri ſūt Chriſti virtutes.

VERS. 16. *Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas. Species eius vt Libani, electus vt cedri.*

HEbraicè פז *paz,* id eſt, ex auro Paz vel O*phaz,* quod erat præſtantiſſimum, vt ſuperiùs dixi.

Parius lapis vnde dictus.

Pro *marmoreæ* Aquila & Theodotion vertunt *Pariæ,* Paros enim inſula eſt vna ex Cycladibus, ex qua Parius lapis marmoreus candidiſſimus & præſtantiſſimus eruitur: vnde Virgilius 1. Æneid.

—*Pariuſve lapis circumdatur auro.*

Crura ſponſi commendat à candore, rectitudine, iuſta craſſitudine & robore, quòd candida ſint, recta, craſſa & robuſta inſtar columnæ è marmore & Pario lapide; illaque adoleſcentulæ facilè videre poterant: quia olim veteres Hebræi, Græci, & Romani ſine femoralibus & tibialibus nudis incedebant tibiis, & genibus, ac plantam duntaxat pedis tegebant calceis, ſiue ſandaliis, quæ caligas vocabant, vti oſtendi Actor. 12. 8. ad illa: *Calcea te caligas tuas.* Sponſus ergo tibias habebat candidas & fortes, vt viderentur eſſe binæ columnæ Pariæ fundatæ ſuper baſes aureas, id eſt, ſuper pedes, qui quaſi fulcra & baſes ſunt tibiarum; pedes, inquam, veſtitos, & ornatos calceis auratis; ſiue auro, gemmiſque diſtinctos. Veteres enim calceos auro, gemmiſ-

Priſci incedebant nudis tibiis.

A que decoraſſe, docet Plinius libr. 9. cap. 35. & lib. 37. cap. 2. Sic Demetrium auratis inceſſiſſe calceis teſtatur Plutarch. in eius vita, Heliogabalum eiſdem addidiſſe gemmas teſtatur Lampridius, Diocletianum Eutropius, Caninium Vopiſcus.

Priſci calceis induebantur deauratis.

Porrò crura inſtrumenta ſunt inceſſus: quare crura marmorea fundata in baſibus, id eſt, pedibus, & calceis auratis, ſignificant inceſſum grauem, elegantem & regium, qualis erat Salomonis, in quo ſcilicet ſit *ſpecies auctoritatis & grauitatis veſtigium,* vt ait S. Ambroſ. libr. 1. Officior. Nam vt ait Eccleſ. c. 19. 27. *Ingreſſus hominis enuntiat de illo,* & internam animi grauitatem, vel leuitatem, prudentiam, vel ſtultitiam, virtutem, vel vitium ſignificant.

Inceſſus inſtrumenta ſunt crura.

B

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

CRura ſymbolum ſunt ingreſſus & progreſſus; ſignificant ergo Chriſti itinera, inceſſus & profectiones, quibus per ſe Iudæam, per Apoſtolos verò & viros Apoſtolicos, omnes gentes euangelizando obiuit & circumiuit, fuiſſe puras, rectas, fortes & validas; ita vt nemo eas ſiſtere, remorari vel impedire poſſet: Chriſtus enim ſua vi & potentia omnes Euangelij hoſtes, remoras & impedimenta diſiecit, adeoque ipſos tyrannos & principes illi obſiſtentes ad ſe conuertit, & Chriſtianos effecit. Horũ enim Chriſti
C pedum baſes erant aureæ, quia innixæ diuinitati eiuſdem (hanc enim repræſentat aurum) eiuſque diuinis conſiliis, decretis & prædeſtinationibus æternis & immobilibus.

Crura notant itinera Chriſti, pura & valida.

Hinc multi per columnas haſce accipiunt Apoſtolos & viros apoſtolicos, qui quaſi pedes Chriſtum detulere per totum orbem, adeo fortes & robuſti, vt columnæ mormoreæ eſſe viderentur, fundatæ ſuper baſes aureas, tum Chriſti Epheſ. 2. 20. tum charitatis: charitas enim eſt quaſi aurum ſolidiſſimum, quod pedes hoſce ſuffulciit, eoſque robuſtos & inuictos inſtar marmoris effecit. Ita S. Gregorius Nyſſenus, Philo, & S. Ambroſius in pſalm. 118. ſerm. 5. Hinc Apoſtoli vocantur columnæ & fundamenta Eccleſiæ. Galat. 2. 9. Epheſ. 2. 20. ac nominatim S. Petro (de quo hæc accipit Theod.) permiſit Chri-
D ſtus: *Tu es Petrus, & ſuper hanc* (id eſt, ſuper te) *Petram ædificabo Eccleſiam meam.* Matth. 16. 18.

Apoſtoli per columnas ſignificantur.

Symbolicè, duo crura Chriſti ſunt miſericordia & iuſtitia: miſericordia enim conuertit, & beauit credentes, ſibique obſequentes: iuſtitia reprobauit & damnauit incredulos; ſibique inobedientes. Rurſum iuſtitia caſtigauit ſeneſcentis Eccleſiæ defectus, vt illam priori nitori & ſanctitati reſtitueret. Agitur enim hic de Eccleſiæ ſenecta, vti ſuperiùs dixi. Caſtigauit, inquam, per religioſos, & viros Apoſtolicos, quos quaſi reformatores Eccleſiæ ſuſcitauit, vti fuêre S. Baſilius, S. Auguſt. S. Benedictus, S. Bernard. S. Romualdus, S. Franciſcus, S. Dominicus. Audi Rupertum: *Crura illius viæ ſunt illius, ſcilicet miſericordia & iudicium, ſiue miſericordia & veritas, ſicut ait*

Symbolicè duo crura ſunt miſericordia & iuſtitia.

Pſalmiſta: Vniuerſæ viæ Domini miſericordia & veritas. Nam veritas ipſa eſt iudicium verum. Crura iſta, viæ iſtæ, columnæ marmoreæ, id eſt, rectiſſimè ſunt atque firmiſſimæ, nec eſt, qui poſſet eas infirmare, aut iuſtè reprehendere: Nam iudicia Domini vera iuſtificata in ſemetipſa. Exempli gratia: Loco vel tempore ſupradicto, cùm penderet dilectus iſte crucifixus latronum duorum medius, alterum ex eis pænitentem miſericorditer ſuſcepit, ſecumq́; in Paradiſum aſſumpſit, alterum blaſphemantem iudicio iuſto reprobauit. Et poſt nonnulla: *Baſes aureæ conſilia ſunt diuinæ ſapientiæ.* Eorum deinde ſubdit exemplum: *Flere potuit ſuper ciuitatem Ieruſalem, ſubuerſionem & damnationem ſuæ gentis præuidens, & tamen animum ſuum inducere non potuit, vt auerteret ab eis iram imminentem: Stabant quippe inflexibilia crura eius tamquam columnæ marmoreæ ſuper baſes aureas, id eſt, non qualis eſſet humanitatis ſuæ voluntas, ſed diuinæ iuſtitiæ rationes attendebat.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Chriſto & anima ſancta.

Crura Chriſti ſunt viri Apoſtolici. CRura Chriſti & Eccleſiæ, quæ eius fidem, religionem & virtutem ſuſtentant docendo, prædicando, confeſſiones audiendo, &c. ad hæreticos, Iapones & Indos conuertendos proficiſcendo, &c. propagant & promouent, ſunt viri religioſi & Apoſtolici, hi per conſtantiam ſunt erecti quaſi columnæ, vt nullâ ſpe vel metu à recto deflectant; per fortitudinem ſunt robuſti vt marmor, per charitatem fulgent vt aurum, ac ſimul per eandem ſolidantur, ita vt alios in fide & pietate conſolident. Ita Richard. de ſancto Victore.

Humiles. Huc accedit Lucas Abbas, qui per crura Eccleſiæ accipit humiles: hi enim, inquit, ſe humiliando tantæ efficiuntur fortitudinis, vt omnia membra ſubuehant capiti, vt ſignificauit per Prophetam dicens: *Super quem reſpiciam, niſi ſuper humilem?* & in ſe continent ſimilitudinem illius petræ, de qua Paulus: *Petra autem erat Chriſtus.* Humilium verò baſes aureas eſſe aſſerit humilitatem Prophetarum, veterumq́ue ſanctorum. Hiſce enim baſibus poſterorum, & ſequacium humilitas innititur & fulcitur.

Sancti. Deniquè Iuſtus & S. Anſelm. per crura accipiunt quoſlibet ſanctos, qui Eccleſiam ſua ſanctitate & charitate ſuffulciunt: in quibus proinde inhabitat & graditur Chriſtus: vnde S. Ambroſius lib. 3 de Fide cap 5. *Crura*, inquit, *columnæ marmoreæ*, &c. *ſolus enim Chriſtus inambulat animis. & graditur in mente ſanctorum, in quibus veluti aureis baſibus, fundamentiſq́; pretioſis, ſolidata veſtigia Verbi cæleſtis hæſerunt.*

Symbolicè ſunt duo præcepta Charitatis. Hinc Symbolicè Nyſſen. hom. 14 & tres Anonymi apud Theodoret. per duo crura accipiunt duo præcepta charitatis, ſcilicet: *Diliges Deum ex toto corde, & diliges proximum ſicut teipſum:* per hæc enim Chriſtus ambulat in anima, eamque promouet ad culmen ſanctitatis.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

Chriſti crura quid ſignificent CAſſiodor. & Beda per crura Chriſti accipiunt eius itinera, quibus in vterum Virginis deſcendere, & pro nobis homo fieri dignatus eſt: hæc fuêre marmorea, quia recta & robuſta: Fundata ſuper baſes aureas, quia omnia, quæ per Chriſtum, vel in Chriſto agenda erant, diuinitatis conſilio præordinata fuêre ab æterno. Aurum enim vtpote prçſtantiſſimum ſignificat Dei conſilium. Addit Beda, vt hoc ſignificaretur, idcirco Chriſto in cruce crura non fuiſſe confracta, vti fuêre latronum.

Rurſum, crura B. Virginis fortiter proceſſerunt ad omne bonum, & propulſarunt omne malum. Quocirca Damaſcenus Orat. de Natiu. B. Mariæ, ita mores eius pingit: *Honeſtus veſtitus, mollitiem omnem ac luxum fugiens. Greſſus grauis ac ſedatus, ab omni mollitie remotus. Mores ſeueri, atque hilaritate temperati. Ita comparata eras, vt nullus ad te viris acceſſus pateret*, &c. *Animus humilis in ſublimiſſimis contemplationibus, ſermo iucundus ex leni anima progrediens. Denique quid aliud quàm Dei domicilium? meritò te beatam prædicant omnes generationes, vt eximium humani generis decus Tu ſacerdotũ gloria, Chriſtianorum ſpes, virginitatis feraciſſima planta. Per te enim virginitatis pulchritudo latiſſimè ſeſe diffudit.* *Mores B. Virginis.*

Rurſum, ſi humiles, ſi ſancti, ſi Apoſtoli habent pedes marmoreos per fortitudinem fundatos in baſi aurea charitatis, multò magis eoſdem habet B. Virgo. Vnde eius typus fuit columna ignis per noctem & nubis per diem, deducens & protegens Hebræos per deſertum vſque in terram promiſſam: Simili enim modo B. Virgo deducit fideles ſibi deuotos per deſertum huius vitæ in cælum. Ita Patres, quos audi. S. Epiphanius ſerm. de Laudibus Virginis: *Aue*, inquit, *gratiâ plena, nubis columnæ ſimilis, quæ Deum habes, qui populum deduxit per deſertum.* S. Hieron. in pſalm. 77. ad illa: *Et deduxit eos in nube diei*, per nubem, hoc eſt columnam nubis, intelligit B. Virginem. Andreas Epiſcopus Cretenſ. Orat. 2. de Deipara: *O columna*, inquit, *viuifica, non carnalem per lucem deducens Iſraelem, ſed ſpiritualem, qui deducitur ad increatam lucem cognitionis, diuinis illuminans facibus.* S. Ambroſius in pſalm. 118. ſerm. 5. ſub initium: *Illa columna nubis*, inquit, *ſpecie quidem præcedebat filios Iſrael, myſterio autem ſignificabat Dominum Ieſum in nube venturum leui, ſicut dixit Iſaias*, cap. 19 1. *hoc eſt, in Virgine Maria.* Vener. Beda in Exodi cap. 13. *Columna ignis in nocte*, ait, *eſt diuinitas in carne Virginis Mariæ.* S. Bonauent. in Speculo cap. 3. *Maria*, inquit, *nobis columna eſt nubis, quia tamquam nubes protegit ab æſtu diuinæ indignationis, protegit etiam ab æſtu diabolicæ tentationis. Maria quoque eſt columna ignis illuminans nos, imò illuminans mundum multis miſericordiæ ſuæ beneficiis.* S. Bernard. tom. 3. ſerm. 11. art. 1. c. 3. *Columna nubis*, inquit, *aliquando præcedebat, aliquando ſequebatur, aliquando ſuperferebatur, vt myſticè patrocinia multa B. Virginis indicentur erga populum electorum, & omnium Chriſtianorum.* Celebris eſt Cæſarauguſtæ columna, in qua B. Virgo *B. Virgo columna ignis & nubis.*

adhuc

adhuc viuens apparuit S. Iacobo Apoſtolo, indicans ſe eo loci coli velle ſoreque Hiſpaniæ protectricem.

SPECIES EIVS VT LIBANI, ELECTVS VT CEDRI] Hebr. *Aſpectus eius vt Libani*. Septuaginta εἶδος, id eſt, *forma eius vt Libanus*. Enarratis nonnullis ſponſi membris elegantibus, ceterorum deinde, ne longior ſit, elegantiam verbo perſtringit, dicens: *Species*, id eſt, forma & pulchritudo eius eſt inſtar Libani. In Iudæa enim prouerbium, vt, cùm quid pulcherrimum ſignificare vellent, dicerent: *Pulcher, vel pulchrum eſt vt Libanus*, quia Iudæa nil pulchrius habet Libano. Hic enim omnium Syriæ montium eſt altiſſimus, amœniſſimus & fœcundiſſimus, vnde mons montium vocatur: *Nihil Libano in terra repromiſſionis excelſius eſt, nec nemoroſius atq; condenſius*, ait S. Hieron. in Oſee cap. 14 Hinc de Eccleſia canit Iſaias cap. 35. *Gloria Libani data eſt ei*. Dictus eſt Libanus à לבן *Lavan*, id eſt, albus, quòd toto anno niuibus in cacumine albeſcat; vel à לבונה *Levona*, id eſt, thus, quòd thure, pinis, abietibus, cedris, cypreſſis, aliiſq; reſinoſis arboribus abundet: quarum gummi electum olibanum à Medicis nuncupatur. Quare Libanus thuris, reſinæ, ſacchari, olei, &c. eſt ferax: omne Sylueſtrium ferarum, canorarumque auium genus in eo admodum frequens eſt. Valles Libani optimo tritico, vineis, pomariis, hortis & vberrimis paſcuis abundant. Vnde in iis paſcebantur animalia in téplo Deo offerenda. Denique ex Libano erumpunt plura & magna flumina, putà Iordanis, Chryſorrhoas, Eleutherus, Leon, Lycus, Adonis, & fons hortorum. Libanus enim oritur à tergo Sidonis, ac verſus Orientem vltra Damaſcum tendit 1500. ſtadiis, ait Plinius lib 5. cap. 20. hoc eſt, 187. millibus paſſuum, ſiue 187. milliaribus Italicis. Vide Oſee cap. 14. & Adrichomium in Libano.

Iudæorum prouerbium. — *Libani etymon.* — *Fertilitas.* — *Situs Libani.*

Porrò quia in Libano eminent enodes, imputribiles & odoratæ cedri, hinc addit *electus*, id eſt, præſtans & excellens, *vt cedri*. Chaldæus ad Libani etymon reſpiciens vertit: *Et ipſe implebitur ſuper eos miſerationibus ſicut ſenis, & dealbat peccata domus Iſrael ſicut niuem, & paratus eſt, vt faciat victorias in bello contra populos, qui tranſgrediuntur verbum eius ſicut iuuenis fortis, qui robuſtus eſt ſicut cedri.*

Salomō & Christus similes Libano. Primò.

Grammaticè ergo Salomon ſponſus comparatur hîc Libano & cedro. Primò, ob ſtaturæ proceritatem: hæc enim digna eſt Imperio; vnde: *Staturam Imperatoriam* vocat Capitolinus in Pertinace. Hinc Saul *ab humero & ſurſum eminebat*, ſupra omnem populum. 1. Reg. 9. Similiter proceri fuêre priſci heroës & reges, Romulus teſte Plutarch, Priamus, Hector, Aiax, teſte Homero, Iulius Cæſar, Tiberius, & Domitianus, teſte Suetonio; Theodoricus, aut Sidonius, longiſſimis erat breuior, procerior, eminentiorque breuioribus. Enormis enim proceritas, qualis fuit Caligulæ, ſolet eſſe mentis inops, hebes, & ſegnis; mediocris verò & iuſta ingenioſa eſt & animoſa, vtpote ſpiritibus abundans. Hinc Ariſtot. 4. Ethic. cap. 3. *pulchritudo, ait, in magno corpore conſiſtit*. Et Virgil. 8. Æneid.

Sed cunctis altior ibat.
Anchiſes.

Secundò. Secundò, Salomon comparatur Libano in A amœnitate, quia eius ad inſtar erat vultu, oculis, totoque corpore decoro, amœno, & iucundo.

Tertiò. Tertiò, in odore, quia inſtar Alexandri Magni ſuauiſſimum ore anhelitum, & è reliquo corpore odorem expirabat.

Quartò. Quartò, in fœcunditate: cùm enim mille habuerit vxores, plurimos ex eis genuit filios.

Quintò. Quintò, in fabrica, quia Salomon ex lignis Libani ædificauit templum, orbis miraculum, indeque ipſum templum vocatur Libanus, vt à Zachar. cap. 11. *Aperi Libane portas tuas.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Christo & Eccleſia.

B Chriſtus æquè, imò magis, quàm Salomon fuit ſpecioſo & procero corpore, putà altitudine ſeptem cubitorum, ait Nicephor. libr. 1. cap. vlt. item amœno, iucundo, odorato, & fœcundo filiorum non carnalium, ſed ſpiritualium.

Rurſum, templum factum ex lignis Libani omniaque eius vaſa, typus erant Chriſti: vnde ipſe ait Iudæis: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis ſui.* Ioan. 2. quia ſicut templum fuit caput, decus, & Sanctum ſanctorum Ieruſalem terreſtris; ſic Chriſtus caput, decus, & Sanctus ſanctorum eſt Ieruſalem cæleſtis, ait Rupert.

Denique Chriſtus *ſpecioſus fuit præ filiis hominum* Pſal. 44. ſpecioſus corpore, ſpecioſior mente, ſpecioſiſſimus diuinitate.

C Rurſum Libanus idem eſt quod candidus & candidatio. Quid candidius Chriſti, qui omnes peccatores in Baptiſmo dealbat, eoſque gratiâ odoratos, & virtutibus florentes, bonorumque operum fertiles efficit? Ita S. Gregor. Philo, & Richard. Victor.

Thure & Cedro duplex Dei natura ſignificatur.

Porrò Theodor. per Libanum intelligit thus, vt duplex hîc ſignificetur Chriſti natura, ſcilicet diuina per thus: thus enim Deo adoletur; & humana per cedrum, quæ non ſentit cariem nec corruptionem; vnde Plinius: *Cedrum commendat æternitas.* Lucas Abbas verò *ſpecies Chriſti*, inquit, *fuit vt thus: quia omnis illius actus ſacrificium eſt acceptabile patri æterno. Thus quippe à Pontifice ſuper hoſtiam pro peccato & holocauſtum, quod peculiare erat ſacrificium, videbatur imponi, & ipſe nihil de contagione peccati conuerſando inter impios contraxit.* Sic D ſapientia, id eſt, Chriſtus comparatus cedro. Eccleſiaſt. 24. 17. *quaſi cedrus*, inquit, *exaltata ſum in Libano.*

Christus quare cedrus. Primò.

ELECTVS VT CEDRI] Primò, quia *ſicut cedrus pulchrior eſt, & procerior ceteris arboribus, ita & Chriſtus diuinitatis gratia* (adde & gratia infuſa, vtpote quæ fuit gratia capitis deriuanda in cetera membra, id eſt, in omnes fideles) *præcellit omnes ſanctos*, ait Caſſiod.

Secundò. Secundò, quia cedrus odorata eſt & imputribilis: ſic & Chriſtus: vnde ſponſa cap. 1. 3. *Curremus*, inquit, *in odorem vnguentorum tuorum.* ita S. Gregorius, & Philo.

Tertiò. Tertiò, Lucas Abbas cenſet cedro notari Chriſti humilitatem & patientiam, quæ ipſum exaltauit inſtar cedri, iuxta illud: *Humiliauit ſemetipſum*

metipſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, &c. Philip. 2. A

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta ſpecioſa eſt vt Libanus, ac excelſa, odorata & imputribilis vt cedrus: quia ſi adhæremus Chriſto, per eum ſublimes efficimur, ait S. Gregor. cæleſtes, & immortales. Vnde Rupertus: Chriſtus, inquit, fuit electus vt cedri, quia ſimilis extitit patriarchis omnibus, eorum omnium virtutibus decorus; & quia ex ipſo B ſancti omnes vt cedri è Libano prodeunt. Vide plures analogias cedri & iuſti quas recenſui Eccleſ. cap. 24.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RIchard. Victor. per Libanum accipit Chriſtum, per cedrum B. Virginem: *Denique,* inquit, *ipſa cedrus, quæ creuit in Libano, id eſt, Chriſto, & dum Chriſtum ipſa genuit, quaſi Libanum cedrus produxit, & mons proceſſit ex arbore, cùm Deus prodiit ex homine. Hoc eſt nouum & inauditum, quòd Deus fecit ſuper terram, vt cedrus proferret Libanum, arbor montem, mulier circumdaret virum, id eſt, Deum, & quem mundus non caperet, hunc virgo in vtero ſuo concluderet. Species itaque Chriſti ſunt virgines, ſed beata Virgo ſpecialis eius, quæ ſpeciem ſuam numquam per aliquod peccatum mortale vel veniale maculauit. Vnde ſpeciem eius rex cæleſtis concupiuit in ea carnem ſumens amplius hanc ſpeciem decorauit, quia ampliori eam gratia repleuit.*

In quo beata Virgo Libano aſſimilatur.

Et poſt nonnulla: *Ipſa igitur ſingulariter ſpecies Chriſti, præ omnibus ſpecioſa, Chriſtoq; ſimillima, non ſolùm ſpeciem Chriſti ipſa habens, ſed etiam in aliis hanc reſtituens.* Denique docet B. Virginem, quæ cùm Chriſto ſummè ſe humiliauit, merito humilitatis ſuæ cum eodem ſummè fuiſſe ſublimatam: *Exaltata eſt,* inquit, *hæc Beata quaſi cedrus, ſublimata eſt ſicut Chriſtus; & ſi tantum quantum Chriſtus, Chriſtus minimus fuit in regno cælorum, id eſt, in præſenti Eccleſia, Maria humillima fuit omnium, quæ fuerunt in terra, ideò ad hoc ſublimata, vt ſummum omnium conciperet, & poſt eum ſumma omnium fieret.*

Rurſum ſpecies & decor Libani conſiſtit in continua germinatione florum, herbarum, thuris, cedrorum, pinorum, aliarumque arborum amœniſſimarum, ſummè odoratarum & ſalubrium: ſic ſpecies B. Virginis conſiſtit in aſſidua productione virginum, martyrum, doctorum, religioſorum, & ſanctorum quorumlibet in humilitate, patientia, odore, mortificatione, & quauis alia virtute præcellentium.

VERS. 16. *Guttur illius ſuauiſſimum & totus deſiderabilis: talis eſt dilectus meus, & ipſe eſt amicus meus, filiæ Ieruſalem.*

HEbraicè *Palatum,* vel *guttur eius dulcedines, & totus ipſe deſideria.* q. d. Sponſus ita eſt formoſus, & gratioſus, vt ſummè ſit amabilis & deſiderabilis, imò vt ipſe vnus, non tantùm in ſe deſiderium, ſed omnium rerum deſideria eſſe videatur: continet enim in ſe eminenter omne id, quod in qualibet re eſt deſiderabile, & expetibile, ac rurſum nihil in eo eſt, quod non ſit ſummè deſiderabile & concupiſcibile. Hinc Chriſtus à Iacob Patriarcha vocatur: *Deſiderium collium æternorum.* Geneſ. 49. 27. Et ab Aggæo cap. 1. 8: *Deſideratus cunctis gentibus.* Hebr. *Deſiderium omnium gentium.* Hebræo conſentiunt Septuag. niſi quod pro *deſideria* vertant *deſiderium.* S. Hieron. libr. 1. contra Iouin. legit: *Guſtus eius dulcedines, & totus concupiſcentia;* Vatabl. *Et quantus quantus eſt, res ſunt expetibiles;* Arabicus: *Anhelitus illius ſuauitas, & totus eſt deſiderium;* Syrus: *Guttur illius ſana dulciſſima, & veſtimenta eius deſideratiſſima;* Chald. *Verba gutturis eius dulcia ſicut mel, & omnia præcepta eius deſiderabilia ſapientibus eius ſuper aurum & argentum.* Per *guttur* tum anhelitum, qui per guttur è pulmone & ſtomacho prodit, tum vocem & ſermonem intellige. Anhelitus ergo indicat ſtomachum ſponſi cibis odoriferis, & valido calore optimè concoctis eſſe refertum: hi enim ſuauem & odoratum expirant anhelitum. Vnde v. 13. dixit: *Genæ eius ſunt areolæ aromatum conſitæ à pigmentariis.* Et verſ. 14. *Venter eius eburneus, diſtinctus ſapphiris.* C

Senſus ergo eſt: Anhelitus, æquè ac vox, vociſque ſonus Salomonis ac multò magis Chriſti ſuauiſſimus & dulciſſimus eſt, vt mella fundere videatur. Sic *Neſtoris oratio erat melle dulcior,* ait Homerus: *Vox igitur eius,* ait Pineda lib. 6. de Rebus Salomonis cap. 4. num. 14. *non fuit ranceſcens, qualis eſt libidinoſorum; non aſpera & abſona, quæ agreſtium; non acuta & incenſa, quæ timidorum; non grauis & magna, quæ conuitiatorum: ſed media & temperata, & fortè etiam paulò gracilior, ſed cum dulcedine & ſuauitate;* quales Ariſtotelem & Platonem fuiſſe ſcribūt Laërtius & Plutarchus, quum dicunt eam ſignum eſſe pacati animi, ſuauium & compoſitorum morum.

D Hanc dulcedinem ſponſus aſpirauit ſponſæ. Vnde cap. 4. 11. ait illi: *Fauus diſtillant labia tua;* ideoque vt hanc animæ & ſpiritus ſponſi ſuauitatem hauriret ſponſa, petebat eius oſculum, dicens cap. 1. 1. *Oſculetur me oſculo oris ſui.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

GVttur, id eſt, anhelitus Chriſti notat internos eius affectus, amores, & ardores diuinos fuiſſe ſuauiſſimos, imò ipſiſſimam ſuauitatem, quæ in verba ſuauiſſima erumpebat: hinc

A hinc & præcepta ac conſilia eius Euangelica ſuauiſſima ſunt, non carni, ſed rationi, menti, & ſpiritui. Ita Caſſiod. S. Gregor. Philo, Theod. Beda, & alij. Vnde S. Gregor. & Philo addunt nouum teſtamentum eſſe guttur Chriſti ſuauiſſimum.

Rurſum Chriſtus *eſt totus deſiderabilis* & amabilis: tum quia pulcherrimus: tum quia ipſe prior tenerrimè & ardentiſſimè amat omnes homines. Vnde S. Auguſt. in pſal. 44. *Pulcher*, inquit, *Deus verbum apud Deum, pulcher in vtero virginis; vbi non amiſit diuinitatem, & ſumpſit humanitatem, pulcher in cælo, pulcher in terra, pulcher in vtero, pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher inuitans ad vitam, pulcher non curans mortem, pulcher deponens omnia, pulcher recipiens, pulcher in ligno, pulcher in ſepulchro. Ibi illum non videbis pulchrum, vbi deprehenderis iniuſtum. Si vbique iuſtus, vbique decorus.*

B Si de placenta mellea aut ſaccharea, ſi de cibo quopiam vel fructu ſapidiſſimo, v.g. de ficu, quæ nullos habet acinos, ſed tota eſt edulis, & delicata, dicimus hæc placenta, hæc ficus eſt appetibilis, tota irritat orexin: ſi de vino ſuauiſſimo, v.g. falerno, cretico, lachryma, moſcatellato, quod intima animæ penetrat & oblectat, dicimus, hoc vinum ſummè eſt deſiderabile: hoc vinum ſua dulcedine replet os, ſtomachum, totumque hominis appetitum; quid dicemus de Chriſto, qui omne deſiderium, non tantùm ſatiat, ſed & longè ſuperat, qui nectar eſt, & ambroſia angelorum & ſanctorum omnium? Si opponas Iſaiam dicentem cap. 53. *Vidimus eum deſpectum & nouiſſimum virorum, vnde nec reputauimus eum*; huic calumniæ facilè reſpondet Iſaias dicens: *Ipſe autem* C *vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra cuius liuore ſanati ſumus.* Cùm ergo intueris Chriſtum crucifixum, & illius ſacroſanctum caput ſpinis acutiſſimè pungentibus coronatum, oculos vigiliis exhauſtos, & lachrymis cruore permixtis ſuffuſos, genas alapis cæſas & ſordidis ſputis deformatas, os illud ſuauiſſimum felle amariſſimo oppletum, manus tot miraculorum effectrices clauis perforatas, humeros crucis pondere attritos, tergum flagris diſciſſum, pedes clauis etiam transfixos, & totum corpus vulneribus liuidum atque cruentum, meritò dixeris Chriſtum etiam in cruce pendentem totum deſiderabilem: quoniam membra omnia illa tot cruciatibus affecta, noſtra ſalutis efficaciſſima quædam medicamenta fuère, & media atque inſtrumenta noſtræ felicitatis. Eſt ergo Chri- D ſtus totus deſiderabilis. ita Almonacirius. Vnde S. Petrus ait Chriſto: *Domine quò ibimus? Verba vitæ æternæ habes.* Ioan. 6.

Hanc ſuauitatem Deus & Chriſtus aſpirat animæ, cùm ei interiùs loquens cæleſtes cogitationes, diuinos impulſus, conſolationes & amores ſuauiſſimos, ideoque inexplicabiles, nec niſi experto cognitos inſpirat: Vnde Dauid: *Quàm magna*, inquit, *multitudo dulcedinis tuæ, quàm abſcondiſti timentibus te?* Pſalm. 30. 20. Et: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo.* Pſal. 118. 103. Hinc illius auidus Samuel: *Loquere*, inquit, *Domine, quia audit ſeruus tuus*, 1. Reg. 3. 10. ita S. Anſelm. Richard. Rupert. & alij.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Viri ſancti, præſertim prædicatores pleni diuinâ ſapientiâ & ſuauitate, eam eructant, aliiſque inhalant, vt mella diuina eis inſtillare videantur, adeoque vt Deus & Chriſtus per guttura eorum loqui, ac ſuam ſuauitatem effundere videatur; *Et ideò*, inquit Nyſſen. *Magnus ille Ioannes rogatus, quis eſſet? vocem ſe appellauit: & beatus ille Paulus documentum edebat loquentis in ſe Chriſti, cui vocem ſuam locauerat, ex qua nimirum Chriſtus fingeret verba.* Nyſſeno fauet explicatio Pſelli, qui Ioannem Baptiſtam guttur dicit eſſe Chriſti, quia ipſius præcurſor & præco, & quaſi vox fuit. Concionator ergo, ac vir ſanctus aſſiduus ſit in oratione & meditatione, vt ſpiritum Dei hauriat, quem aliis aſpiret, vt ipſe velut os, & guttur Chriſti, nil leue aut vanum, nil niſi ſanctum, cæleſte, & diuinum, à Chriſto probatum, illique ſuggeſtum eloquatur; vt qui eum audit, Chriſtum in eo reſonantem audire ſe æſtimet.

Anagogicè: Beatis vox Dei eſt ſuauiſſima, Deuſque ab eis viſus totus eſt deſiderabilis, vt præter eum nil cogitare, amare aut deſiderare queant. Deus, ait Rupert. totus eſt deſiderabilis, quia cùm habetur, tunc magis deſideratur; eſtque viſio eius in deſiderio, & deſiderium in viſione; viſione enim Dei ſatiantur beati, ſed ita vt ſemper eum vlteriùs videre deſiderent. Viſio enim licèt duret per millia annorum, tamen in eis non parit faſtidium, ſed ſummum cum plena ſatie deſiderium. Audi hic Richard. Victorin. *Deſiderabilis humanitatis eius viſio in terris, ſed multùm deſiderabilior glorificata eius humanitas in cælis, deſiderabilis vultu, quem deſiderat vniuerſitas ciuium ſupernorum: deſideratiſſima verò diuinitatis eius contemplatio, cui omne quod deſideratur non valet comparari.* Et B. Petrus Damian. opuſc. 50. cap. 4. *Totus*, inquit, *deſiderabilis, quia humanitatis eius myſterium omne deſiderium accendit in mentibus electorum, vt eos videlicet non modò reſurrectionis gloria prouocet, ſed ad imitationis exemplum ipſa quoque ignominia paſſionis inuitet.*

Anagog.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Chriſtus ſi cui mortalium, certè matri ſuæ dulciſſima & diuiniſſima loquebatur, tum voce exteriùs, tum potiùs interiùs in mente; quare ipſa viuens cum eo per triginta annos, præ omnibus hominibus & angelis diuinos illius ſenſus, ac cæleſtes dulcedines hauriebat, vt ipſi præ omnibus Chriſtus ſuus totus eſſet deſiderabilis.

Chriſtus præ aliis ſeſe ſua matri cõmunicauit.

Rurſum in Apoſtolis, ceteriſque ſanctis multa ſunt deſiderabilia, at non omnia; laborant enim concupiſcẽtiâ & peccatis venialibus. At B. Virgo tota

B. Virgo ſecundum ſe totam deſiderabilis eſt, Apoſtoli verò ſecũdum quid.

tota eſt deſiderabilis, quia omnis concupiſcentiæ & peccati expers; ac gratiâ omnique virtute plena. Vnde Damaſcen. ſermon. de Natiuit. B. Mariæ exclamat: *O deſiderabilis, ac ter beata femina! ô diuinum ſimulacrum, ad quod opifex Deus intentus eſt, mentem quidem diuinitùs gubernatam habens, ac Deo ſoli operam dantem, cupiditatem autem omnem ad id quod ſolùm expetendum atque amandum eſt, intentam, iram verò aduerſus peccatum duntaxat, ipſiuſq; parentem.* Deinde id particulatim per inductionem ſingulorum corporis, virtutiſque ipſius membrorum demonſtrat: *Oculi,* inquit, *tui ſemper ad Dominum, perenne atque inacceſſum lumen intuentes. Aures diuinum ſermonem audiunt, ac ſpiritus citharâ oblectantur; per quas Verbum carnem aſſumpturum ingreſſum eſt. Nares vnguentorum ſponſi odore deliniuntur, quòd quidem diuinum vnguentum eſt ſponte exhauſtum, atque humanitatem ſuam vngens. Vnguentum enim effuſum nomen tuum*, inquit Scriptura. *Porrò labia tibi ſunt Dominum laudantia, ipſiuſq; labris adhærentia. Lingua & fauces Dei verba diſcernentes, ac diuinâ ſuauitate ad ſatietatem vſque fruentes. Cor purum, ac labis expers Deum ſpurcitie omni carentem cernens, ipſiuſq; cupiditate flagrans. Venter in quo habitauit is, qui nullo loco capi poteſt. Lactis vbera, quæ Deum puerum Ieſum aluerunt.* Ac paucis interiectis: *Manus Deum geſtantes, & genua (thronus Cherubinis ſublimior) quorum ope atq; adiumento manus languentes, ac genua diſſoluta robur contraxerunt. Pedes Dei lege tanquam lucernâ deducti, ac poſt eam irretorto curſu properantes, quoadusq; amatum ad amantem pertraxerunt. Tota ſpiritus thalamus es, gratiarum pelagus. Tota pulchra, tota Deo propinqua. Ipſa namque Cherubinas ſuperans, ac ſupra Seraphinos euecta propinqua Deo extitit. O miraculum omnium miraculorum maximè nouum!*

Talis est dilectvs mevs, et ipse est amicvs mevs, filiæ Iervsalem] Chaldæus: *Hæc eſt laus dilecti mei; & hæc fortitudo virtutis Domini dilecti mei ô Prophetæ, qui prophetatis in Ieruſalem.* Concludit ſponſa elogia ſponſi, hoc quaſi epiphonemate, q.d. Vos ô filiæ Ieruſalem adiuratæ à me cap. 5. verſ. 8. vt quæratis ſponſum, qui à me ſe ſubduxit, rogaſtis dotes & ſigna ſponſi, ex quibus eum quæſitum agnoſcere poſſetis, dicentes: *qualis eſt dilectus tuus ex dilecto,* &c. *quia ſic adiuraſti nos?* Reſpondi: Dotes eius vobis hucuſque deſcripſi? ſcitote ergo talem, tamque pulchrum & eximium eſſe dilectum meum, quem per plagas & vulnera quæro, de cuius abſentia doleo, & cuius amore langueo.

Notat Caſſiodorus, Chriſtum dici dilectum, dum Eccleſiæ & animæ ſanctæ charitatem, quâ eum diligat, & viciſſim ab eo diligatur, inſpirat; amicum verò, dum ei ſecreta ſua communicat, iuxta illud Chriſti: *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audiui à Patre meo, nota feci vobis,* Ioan. 15. 15.

VOX FILIARVM Ieruſalem.

Vers. 17. *Quò abiit dilectus tuus, ô pulcherrima mulierum? quò declinauit dilectus tuus? & quæremus eum tecum.*

Qvò abiit dilectvs tvvs, ô pvlcherrima mvlierum? qvò declinavit (Hebr. פָּנָה *pana*, id eſt, *reſpexit*. ita Septuag. Arab *diſceſſit*) dilectvs tvvs? et qværemvs evm tecvm] Adoleſcentulæ, ſiue filiæ Ieruſalem auditis à ſponſa ſignis & notis ſponſi, ex quibus eum cognoſcant, inſtant vlteriùs, rogantque, quą viâ ſuſpicetur abiiſſe ſponſum cùm ſe ſubduxit, vt eâdem illum quærant ipſam comitatæ.

Chriſtus, vt dixi v. 2. ſubduxit ſe quaſi ab Eccleſia, cùm ob prælatorum negligentiá, vel prauitatem permiſit graſſari hæreſes & ſcandala, fidemque & pietatem in nonnullis prouinciis calcari & peſſumdari, vti in Oriente factū eſt poſt Conſtantinum graſſante hæreſi Arrianâ; adeò vt plerique Epiſcopi Orientales fierent Arriani. Tunc enim Chriſtus abiit in Occidentem, atque orthodoxam Homuſij ſui fidem & cultum tranſtulit in Italiam, Galliam, Germaniam. Vnde Occidentales, ſiue Latini Epiſcopi orthodoxi, Orientalibus, ſiue Græcis Arrianis conſtanter ſeſe oppoſuerunt. Sic Chriſtus ex Africa abiit in Hiſpaniam, cùm illa vaſtata eſt, hæreſique infecta à Gothis, Alanis, Wandalis: ſic ſuccedentibus ſæculis ſucceſſiuè à variis prouinciis receſſit, ac hoc noſtro æuo ex Dania, Succia, Anglia, Scotia, Saxonia, &c. ob hæreſim abiit ad Indos, ibique fundauit fidem & pietatem Chriſtianam.

Chriſtus abit ex Oriente in Occidentem ob Arrianos.

Tunc ergo filiæ Ieruſalem, id eſt, animæ ſanctæ, præſertim doctorum & prędicatorum, condolentes Eccleſiæ de hoc Chriſti ex prouinciis Chriſtianis receſſu, quærunt ab ea, id eſt, ab eius prælatis, quò abierit Chriſtus, id eſt, quò ſui fidem, cultum, & gratiam tranſtulerit, vt eam partim ibi ſtabiliant, partim inde ad ſuos populares reuocent & reducant.

Vnde S. Gregorius, Coſmas Damianus, & alij hæc accipiunt de Synagogæ, id eſt, Iudæorum (hi enim propriè ſunt filij & filiæ Ieruſalem) cõuerſione in fine mundi. Tunc enim vltima erat Eccleſiæ ſenectus, quæ mox ab Elia, Enoch, eorumque aſſeclis reformabitur, & renouabitur per Iudæorum omniumque gentium fidem, feruorem & zelum. Vnde tunc inuenietur, & paſcetur Chriſtus inter lilia virginum: tunc enim erunt 144. millia virginum, qui antichriſti libidini & impietati vſque ad mortem reſiſtent. Apocal. 14. verſ. 1. & ſeq. Vide ibi dicta: cenſet ergo, S. Gregorius & Coſmas, hæc eſſe verba Synagogæ auditâ Euangelij prædicatione, volentis conuerti ad Chriſtum in fine mundi ideoque interrogantis Eccleſiam, vbinam ſit Meſſias, ſiue Chriſtus Eccleſiæ ſponſus? cui reſpondet Eccleſia, id eſt, Eccleſiæ doctores: *Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum,* &c. Id facere cœpêre Iudæi mox à

morte

morte Chriſti cum miſſo Spiritu Sancto in Pẽtecoſte, ad prædicationem S. Petri illicò compuncti, & conuerſi ad Chriſtum fuêre Iudæi, primò ad tria, deinde ad quinque millia. Act. 2.

Quadruplex Eccleſia ætas. *Prima.* Huc accedit Almonacitius, qui hac Chriſti effigie cenſet deſcribi quadruplicẽ Eccleſiæ Chriſti ætatem & ſtatum, perinde ac in ſtatua Nabuchodonoſoris deſcribitur quatuor monarchiarum mundi vicaria ætas, & ſucceſſio Daniel. 2. Chriſtus enim & Eccleſia ſe habent vt caput & membra, vt ſponſus & ſponſa: quare quod de Chriſto dicitur, hoc & Eccleſiæ competit iuxta regulam Ticonij. Igitur per aureum Chriſti caput accipit primam Eccleſiæ ætatem, quæ fluxit à Chriſto vſq; ad Conſtantinum: hæc enim fuit feliciſſima, & aurea ſub Apoſtolis eorumque diſcipulis S. Dionyſio, Clemente, Ignatio, Polycarpo, Iuſtino, Quadrato, Irenæo, &c. Hi habebant oculos columbarum, id eſt limpidos reſidentes ad fluenta S. Scripturæ, atque capillos fuluos, quia religioſè viuentes cæleſtem in terris vitam agebant. *Secunda.* Huic ſucceſſit ſecunda Eccleſiæ ætas à Conſtantino vſque ad S. Gregorium, qui floruit anno Domini 600. qua Eccleſia per omnes Gẽtes, etiam barbaras mirè fuit propagata: hæc per pectus, brachia, ventrem, & femora repræſentatur, ventrem, inquam, non aureum vt caput, ſed eburneum: cœpit namque fulgor ille ardentiſſimæ charitatis nonnihil obſcurari, quamquam doctrinæ & ſapientiæ puritas maximè vigeret; quæ per ebur optimè exprimitur. Retinebat prçterea ſæculum illud multum de priſtina illa & apoſtolica morum integritate; vnde pectus, brachia, manus, venter & femora, auro, gemis, hyacinthis & ſapphiris diſtinguebantur: fuêre namque illa ætate, quæ ipſo ebore ſatis beata erat, S. Athanaſ. Baſil. Gregor. Nazian. Gregor. Nyſſen. Chryſoſt. Hieron. Ambroſ. Auguſt. Cyrillus, & multi alij Eccleſiæ ſplendidiſſima ornamenta. *Tertia.* Secundæ huic ſucceſſit tertia ætas, & non iam aurea, nec eburnea, ſed lapidea inſtar marmoris quidem, ſignificata per crura, conſtans in fide, ſed deficiente charitate frigidior. Hoc eſt à S. Gregorio vſque ad tempora antichriſti, quæ à duarum præcedentium feruore multum degenerauit. *Quarta.* Quarta & vltima erit tempore antichriſti ſub finem mundi, quando Elias & Enoch Iudæos Genteſque conuertent, ſuumque eis feruorem & zelum inſtillabunt: Vnde hæc notatur per pedes aureos. Quare ſicut Eccleſia habuit caput aureum ſub Apoſtolis, ſic & definet in pedes aureos ſub Elia & Enoch, qui primæuum Eccleſiæ primitiuæ feruorem & ſpiritum, tam Iudæis quàm Gentibus reſtituent. Ita ipſe.

Huc quoque facit verſio Chaldæi: *Reſponderunt Prophetæ, cùm audierũt laudes Domini ex ore cœtus Iſrael, & ita dixerunt: Propter quod peccatum ſublata eſt de medio tui maieſtas Domini ô tu quæ pulchra es in operibus tuis ſuper omnes nationes! & ad quem locum declinauit dilectus tuus, quando eleuatus eſt de ſanctuario tuo? dixit cœtus Iſrael: propter peccata, & rebelliones, & proditionem, quæ inuentæ ſunt in me? dixeruntq́, Prophetæ: Nunc conuertere ad pœnitentiam, & ſurgamus tu & nos, & oremus coram eo, & quæramus miſericordiam tecum.* Notat Beda τὸ *tecum*, cùm aiunt, *quæremus eum tecum*; nam qui Chriſtum, inquit, ſine Eccleſia quærit, errare, & fatigari poteſt, at inuenire non poteſt.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS

De Chriſto & anima ſancta.

POenitens, vel pia anima cognoſcens quànta ſit pulchritudo & gratia Chriſti, eum omnibus modis quærit, vt eum indies ſibi magis magiſque, ac tandem intimè vniat, cùm eo verſetur iugiter, de illo meditetur aſſiduè, &c. vnde inuocat filias Ieruſalem, id eſt, angelos, & ſanctos, tum beatos in cæleſti Ieruſalem, tùm adhuc militantes in terreſtri. Hi inuocati rogant quonam abierit ſponſus? non quod id ignorent, ſed vt indicent animæ quęrenti, vt recogitet vbi ſit locus ſponſi, in quo inueniendus ſit, ac ſi ibi eum quærat, ſe eam omni ope adiuturos: ſi enim eum quæreret, vbi non eſt, puta in voluptatibus, honoribus, opibus, &c. neutiquam illi auxiliarentur angeli & ſancti, ſed in caſtitate, humilitate, paupertate, mortificatione, mundi contemptu cum veſtiget, vbi eſt, & inuenitur, tunc vtique prompti omnes accurrent, vt illi in quærendo & inueniendo opitulentur. Sic fecit Magdalena tũ pœnitens, cùm Chriſtum quæſiuit in domo Simonis, ibique pedes eius lauans & rigans, plenam omnium peccatorum remiſſionem accepit; tum iam conuerſa, cùm poſt reſurrectionem Chriſti, eum quæſiuit in ſepulchro, ideoque prima inuenit ſpecie hortulani ſibi apparentẽ, colloquentem & conſolantem.

Notat Caſſiodor. Primò, Chriſtum quandoque ſubducere ſe ab anima, vel potiùs in mente eius ſe abſcondere, vt eius virtutem probet, acuat & perficiat. Secundò, animam probã quærere conuerſationem ſanctorum, in quorum anima Chriſtus requieſcit, vt Chriſtum in ea inueniat, eiuſque particeps fiat. Sancti enim colloquendo Chriſtum, quem in mente & ore gerunt, audientibus inhalant & inſpirant.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

QVomodo B. Virgo quæſierit Chriſtum perditum, inueneritque in templo aliaq; plura in hanc rem dixi, cap. 3. verſ. 1. & ſeq. & cap. 5. verſ. 6. & ſeq.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SPonſa adoleſcentibus rogantibus quonam abierit ſponſus? Reſpondet ſe ſuſpicari eum more ſuo iuiſſe in hortum, ibiq́ paſci inter lilia: ipſum enim hiſce delectari, ideoq́ frequentem eſſe in horto. Mox ſponſus intelligens quanto deſiderio eum quæſierit ſponſa, quanta in quærendo paſſa ſit ſcilicet flagella, vulnera, & ſpolium, quantaq́ ei elogia dederit, vicem ei rependit, ac maiores ei quàm antè laudes doteſq́ aſſignat. Id audientes adoleſcentulæ, Verſ. 10. *Sponſæ pulchritudinem admirantur. Inde* Verſ. 11. *Ait ſponſus ſe deſcendiſſe in hortū, vt fructus inſpiceret. Subiungit ſponſa ſe id neſciſſe. Denique adoleſcentulæ ſponſam ita laudatam rogant, vt reuertatur, ſeq́ eis videndam & conſiderandam præbeat, vt in eius amorem, admirationem & venerationem magis accendantur.*

1. DIlectus meus deſcendit in hortum ſuū ad areolam aromatum, vt paſcatur
in hortis, & lilia colligat. 2. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui
paſcitur inter lilia. 3. Pulchra es amica mea, ſuauis, & decora ſicut Ieruſalem:
terribilis vt caſtrorum acies ordinata. 4. Auerte oculos tuos à me, quia ipſi me
auolare fecerunt. Capilli tui ſicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad.
5. Dentes tui ſicut grex ouium, quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellis
fœtibus, & ſterilis non eſt in eis. 6. Sicut cortex mali punici, ſic genæ tuæ abſ-
que occultis tuis. 7. Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adole-
ſcentularum non eſt numerus. 8. Vna eſt columba mea, perfecta mea, vna eſt
matris ſuæ, electa genitrici ſuæ. Viderunt eam filiæ, & beatiſſimam prædicaue-
runt, reginæ & concubinæ, & laudauerunt eam. 9. Quæ eſt iſta, quæ progredi-
tur quaſi aurora conſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorum
acies ordinata? 10. Deſcendi in hortum nucum, vt viderem poma conuallium,
& inſpicerem, ſi floruiſſet vinea, & germinaſſet mala punica. 11. Neſciui: anima
mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab. 12. Reuertere, reuertere,
Sulamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te.

VOX SPONSÆ.

VERS. 1. *Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum ad areolam aromatū, vt paſcatur in hortis, & lilia colligat.*

DILECTVS MEVS DESCENDIT IN HORTVM SVVM AD AREOLAM AROMATVM, VT PASCATVR IN HORTIS, ET LILIA COLLIGAT] Arabicus *vt lilia congreget*. Pro *areolam*, Hebr. eſt, עֲרוּגוֹת *arugot*, quod Aquila & Symmach. πρασιὰς, id eſt, *ſulcos, areolas*. Pagnin. *lineas ſulcorum*. Septuag. verò vertunt *phialas*, per quas Nyſſen. hom. 15. accipit animas ſanctas, quæ virtutum aromata proferunt: hæ enim tales ſunt, vt ſapientiæ crateres ſactæ, diuinum & incorruptum vinum in ſe ſuſcipiant, per quod omnem conſequantur lætitiam. Vnde S. Hieron. pſal. 41. 1. pro eo quod Septuag. vertunt: *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus*; vertit: *Sicut areola præparata ad irrigationes aquarum, ſic anima mea præparata ad te Deus.* Vide dicta cap. 5. verſ. 13. Sponſa adoleſcentulis interrogantibus quonam abierit ſponſus? reſpōdet eum abiiſſe in hortum ſuum. Ita S. Gregor. Nyſſen. Theod. & alij.

A Nominat primò hortum, deinde hortos in plurali; quia ſicut in magno vaſtoque horto plures ſunt minores, ſic in vna generali Eccleſia multæ ſunt particulares. Ita Gregorius, Beda, & alij.

Ratio cur prius dixit hortum deinde hortos.

Porrò ſponſa indicato adoleſcentulis ſponſi loco, quòd ſcilicet eſſet in horto ſuo, illicò cū cum ipſis profecta eſt, ibique ſponſum inueniēs, ab eo excepta & laudata eſt, cùm dixit: *Tota pulchra es*, vt audiemus v. 3. in Dramate enim verbali actiones ſilentur, eæque ex ſequentibus legētibus intelligendæ relinquuntur.

B

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus ſuam fidem & pietatem ab Arrianis aliiſque impiis in Oriente excluſam, tranſtulit in Occidentem, à Græcia in Italiam, ab Africa in Hiſpaniam, ab Aſia in Indiam, maximè verò in fine mundi eam ab omnibus prouinciis transferet in Iudæam, cùm eam per Eliam & Enoch conuertet, vt dixi in fine cap.

præ-

Iudæa verus Chriſti hortus.

A præcedent. Iudæa enim propriè eſt hortus Chriſti, vtpotè in qua ipſe ex Abraham, Dauid, ceteriſque regibus fidelibus natus, & educatus, primo fidem & religionem Chriſtianam in eadem fundauit; vnde in ea Apoſtoli & primi fideles mirâ ſanctitate floruere: maior tamen Iudæorum pars manſit in Iudaiſmo obſtinata, & Chriſto inimica: vnde in fine mundi Chriſtus à gentibus ſceleratis & impiis excluſus, migrabit ad Iudæos, eoſque per Eliam conuertet: Et tunc *omnis Iſrael ſaluus fiet*. Rom. 11. Hinc & antichriſtus regni ſui ſedem figet Hieroſolymæ, vt verus habeatur Meſſias & Chriſtus, Dauidis, & Salomonis filius, ſed ab Elia de falſitate & hæreſi cõuincetur. Quare Iudæi ab antichriſto ad Chriſtum ſe transferent. Dicit ergo hîc Eccleſia, vt Chriſtum ſponſum, eiuſque fidem, & cultum ex Oriente, & aliis prouinciis exulantem, adoleſcẽ-
B tulæ, id eſt, piæ animæ requirant in Occidente, quaſi in horto ſuo, putà Romæ in Italia, Hiſpania, Germania, ac in fine mundi, in Iudæa, indeque fidei, & religionis reformatores in alias prouincias, infidelitate, & ſcelore deformatas euocent, vt eas priſtino decori & ſplendori reſtituãt: areolæ aromatum ergo ſunt Eccleſia, & fideles addicti orationi, mortificationi, ceteriſque virtutibus, quibus quaſi aromatibus Chriſtus oblectatur, & paſcitur, ibique colligit lilia caſtorum, & virginum. Vide dicta cap. 5. verſ. 1. & 13. vbi nota fidei & religionis Chriſtianæ propriam, & peculiarem dotem & florem eſſe lilium, id eſt, caſtitatem & virginitatem; quare vbi deficit fides, ibi mox deficit caſtitas, regnatque libido: ex aduerſo vbi viget fides, ibi floret & caſtitas, vti alibi fuſiùs oſtendi.

C Porrò Chaldæus hæc Iudaicè more ſuo accipit de reditu Iudæorum ex Babylone: hæc enim Iudæorum, & Synagogæ reformatio fuit typus reformationis Eccleſiæ: *Dominator ſeculi*, ait, *ſuſcepit voluntariè orationem eorum, & deſcendit in Babylonem ad concilium ſapientum, & dedit populo ſuo requiem, & eduxit eos de captiuitate ipſorum per manum Cyri, & Eſdræ, & Nehemiæ, & Zorobabel filij Salathiel, & ſeniorum Iudæorum, & ædificauerunt domum ſanctuarij, & conſtituerunt ſacerdotes ſuper oblationes, & Leuitas ſuper cuſtodiam verbi ſanctitatis: & miſit ignem de cælo, & ſuſcepit voluntariè oblationem & incenſum aromatum; & ſicut vir, qui nutrit filium ſuum dilectum in deliciis, ità delicatè nutriuit eos, & ſicut vir, qui colligit roſas de conuallibus, ita congregauit eos de Babylonia.*

D Myſticè S. Hieron. ſub finem comment. in Zachariam, per hortum accipit S. Scripturam: *Hortus*, inquit, *& paradiſus, in quem ſponſus deſcendit ad ſponſam, ſanctarum lectio Scripturarum eſt, de quibus lilia, & violas, & roſas, & varia decerpit aromata, vt impleat phialas animarum credentium, & Domino ex eis lilia defundat.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Chriſto & anima ſancta.

Hortus Chriſti eſt anima ſancta.

HOrtus & paradiſus Chriſti eſt anima ſancta, quæ crebrò in areola aromatum, id eſt, in paſſione Chriſti omnibus virtutibus refertiſſima meditando verſatur: maximè verò paradiſus Chriſti eſt animarum ſanctarum cœtus, qualis eſt in cœnobiis, & familiis religioſis: ibi enim ſunt areolæ aromatum, id eſt, ordines virtutum omnium, ac lilia caſtitatis, cùm in mundo & ſæculari vita omnia plena ſunt ſpinis vitiorum & vrticis libidinum: vnde ab iis ſeſe ad religioſos transfert Chriſtus, eorumque caſtitate & virtutibus delectatur & paſcitur. Quare religioſus qui ſe totum conſecrat, dicatque Deo, dicere poteſt: *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi*. Hinc & deuergentis Eccleſiæ ſenectutem per florentem religioſorum in ſpiritu iuuentutem reformare ſolet Chriſtus, vti ſuperiùs dixi, tuncque impletur illud: *Renouabitur vt aquilæ iuuentus*, non ſenectus, *tua*. Pſalm. 102. v. 5. Quocirca Deus cùm vult reformare Eccleſiam, nouam religionem ſpiritu Apoſtolico feruentem inſtituit, aut iam inſtitutam reformat, & ad primæuam obſeruantiam & feruorem reducit: lilia quoque, id eſt, virginum cœtus inſtituit, aut inſtitutos renouat & expolit. Reformatio enim Eccleſiæ maximè cõſiſtit in reformatione cleri, religioſorum, & virginum: hi enim deinde reformant laicos & plebem Chriſtianam. Exempla ſunt in S. Baſilio, S. Auguſtino, S. Benedicto, S. Romualdo, S. Brunone, S. Bernardo, S. Dominico, S. Franciſco, S. Ignatio.

Item Religio.

Deus reformat Eccleſiam per religioſos.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Hortus Chriſti B. Virgo.

BEata Virgo eſt hortus deliciarum & paradiſus Chriſti: vnde in eius corpore corporaliter nouem menſibus, in anima verò & mente ſpiritualiter, quaſi in templo ſuo iugiter habitauit. Quocirca Nyſſenus Theod. & Iuſtus Orgelit. dicunt Chriſtum deſcendiſſe in hortum ſuũ, cùm è cælo deſcendit in vterum Virginis, & carnem ex ea aſſumpſit. Chriſtus ergo dum viueret in terra, paſcebatur inter lilia virginum, quia delectabatur virginitate B. Virginis, S. Ioſephi, & S. Ioannis Apoſtoli, ac viciſſim eos pauit caſtiſſimis virginitatis, & cæleſtis vitæ amoribus, & delectationibus. Hoſce ergo colat & inuocet, qui eorum caſtitatem imitari, itaque Chriſtum ad animam ſuam, quaſi ad virgineum thalamum pellicere cupit.

Exemplum memorabile eſt in S. Eduardo rege Angliæ, qui eorum inſpiratione & dono virginitatem perpetuam cum coniuge ſua Editha,

Exemplũ S. Eduardi.

tba, vſque ad mortem coluit & ſeruauit. Fuit ergo mirè deuotus S. Ioanni, adeò vt nulli eius nomine eleemoſynam petenti denegaret. Probauit regis animum ipſe S. Ioannes, ac ſpecie pauperis ei ſoli apparens, petiit ab eo nomine S. Ioannis ſtipem, cumque rex aliud ad manum non haberet, annulum è digito detractum ipſi donauit: quare ingens ab eo liberalitatis præmium tulit. Nam S. Ioannes duobus Anglis Hieroſolymam peregrinantibus apparens, per eos annulum regis remiſit, dixitque: *Ego ob amorem regis veſtri, in omni via firmabo ſuper vos oculos meos. Ego enim ſum Apoſtolus Chriſti Ioannes, qui regem veſtrum ob meritum caſtitatis ſummâ dilectione complector. Hunc ergo annulum, quem mihi in habitu peregrini apparenti tribuit, reportate, denuntiantes ei obitus ſui diem inſtare, quem intra ſex menſes viſitans viſitabo, vt mecum ſequatur agnum quocumque ierit.* Ita factum: rex enim è vita hac à S. Ioanne euocatus, anno Domini 1066. die 5. Ianuarij in cælum conſcendit. Ita Alredus Abbas in eius vita apud Surium, qui & multa, magnaque ab eo poſt mortem edita miracula recenſet.

Porrò Philo Carpath. & Lucas Abbas, per deſcenſum Chriſti in hortum accipiunt deſcenſum Chriſti ad inferos: de eo enim latroni dixit Chriſtus: *Hodie mecum eris in paradiſo.* Areolæ aromatum fuêre priſci patriarchæ & ſancti, vt Noë, Abraham, Iſaac, Iacob, Iob, Dauid, &c. Addit Philo: *Inde factum eſt, vt in fragrantiſſimis mentium humanarum hortis, Chriſtianâ fide & charitate flagrantium paſceretur ipſe Deus, ex iiſq; candidiſſima lilidrum odoramenta, ac ſerta Apoſtolorum, martyrum & omnium beatorum ad cæleſtem thalamum adornandũ legeret.*

Anageg. Anagogicè, Chriſtus collegit lilia, cùm virgines, puraſque & perfectas animas, ex hac vita, velut ex horto terreſtri decerpit, ac eas in cæleſtem paradiſum transfert, vbi angelis ſociatæ, miro ſplendore in æterna gloria effulgeant.

VERS. 2. *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui paſcitur inter lilia.*

HVnc verſum explicui cap. 2. verſ. 16. Chald. vertit: *Et in illo die ſequiui Domino ſeculi dilecto meo, & dilectus meus habitare fecit maieſtatem ſuam in medio mei, & nutriuit me deliciis.* Sponſa enim, quia amore ſponſi plena erat, identidem eum repetit & inculcat, præſertim hîc, vbi cum adoleſcentulis pergebat ad hortum ad quærendum ſponſum: vnde fortè eo viſo, & adoleſcentulis oſtenſo, in hæc amoris erga eum verba prorupit.

Nyſſenus homil. vltima (hîc enim finit ipſe comment. in Cantica) docet ſponſam ita ſe per omnia conformare ſponſo, vt planè eius ſimilitudinem in ſe exprimat, eiuſque formam induat, adeò vt qui eam videat, ſponſum videre ſe æſtimet; perinde ac qui imaginem cernit, exemplar ad quod expicta eſt imago, cernere ſe cenſet; & qui effigiem in ſpeculo aſpicit, rem effigiatam non tantùm ſe aſpicere putat, ſed & re ipſa aſpicit. Ibi enim res ipſa ſe exhibet per ſui ſpe-

A ciem, & radium non directum, ſed à ſpeculo reflexum. Quare qui hanc imaginem Chriſti in mente ſuſcipere cupit, omnes aliarum rerum imagines ex ea eradat, oportet; vt inſtar ſpeculi terſi & puri, Chriſti illuminantis colores & radios in eodem excipiat. Talis erat Paulus dicens 1. Corinth. 3. *Nos verò reuelatâ facie gloriam Domini ſpeculantes in eamdem imaginem transformamur*, id eſt, ſpeculorum more Chriſti in nobis imaginem recipimus, ac reddimus. Et Galat. 20. 20. *Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Chriſtus, id eſt, abraſis quaſi poliendo vniuerſis, quæ in Chriſti naturam non cadunt, nihil in me habeo, quod non in ipſo ſit, & ea de cauſa mihi vita Chriſtus eſt, qui eſt ſanctificatio, & puritas, & immortalitas, & lumen, & veritas, & huiuſmodi alia quæcumque animam meam paſcunt, non in gramine, vel virgultis, ſed in*
B *ſplendoribus ſanctorum, id enim ſignificant lilia cùm ſplendido quodam ſint ornata colore.* Huculque Nyſſenus.

Myſtici, ſiue contemplatiui hæc accipiunt de extaſi & raptu, quo anima irradiante Dei luce quaſi fulgurata, per eam immenſam Dei pulchritudinem, bonitatem, ſapientiam, &c. quaſi per vmbram conſpicit, ad eamque obſtupeſcit; ita vt tota in illam rapiatur & abſorbeatur, adeò vt nulli alteri rei intendere queat: vnde præſentia non videt, non audit, nec vllo ſenſu vtitur. Ita D. Thomas 2. 2. q. 175. art. 2. *Extaſis quomodo fiat*

Porrò Richardus de ſancto Victore lib. 5. de Contemplat. cap. 5. & ſequent. docet tribus cauſis animam in hanc extaſim, ſiue alienationem *Tres cauſæ extaſis.*
C abduci: ſcilicet Primò, ob magnitudinem deuotionis: amor enim vehemens facit extaſim, ait S. Dionyſius. Secundò, ob magnitudinem admirationis. Tertiò, ob magnitudinem exultationis. *Prima.* *Secunda.* *Tertia.* Oritur ergo extaſis ex magna deuotione, quando anima tanto deſiderij cæleſtis & diuini amoris igne ſuccenditur, vt ad ceræ ſimilitudinem liquefiat, & quaſi à proprio ſtatu dimota, & inſtar fumi attenuata ad ſuperna conſcendat. Cui deuotioni & amori aliquando magnitudo lucis adiungitur, aliquando ſolus deuotionis affectus alienationem operatur. Oritur deinde ex ingenti admiratione, quando anima diuino lumine irradiata, & ſummæ pulchritudinis & perfectionis diuinæ cognitione ſuſpenſa tam vehementi ſtupore concutitur, vt in ſimilitudinem fulguris coruſcantis, tranſcurſis ſenſibus in ſumma eleuetur. Et hæc quidem admiratio, & per-
D fecta cognitio interdum animæ non præuentæ aduenit; interdum in eam in affectus amoris, vel in profundam meditationem incumbentem ſeruit: interdum à lumine incipiens in ardentiſſimum feruorem deſinit. Oritur tandem ex ineffabili exultatione, quando anima internæ ſuauitatis abundantiâ potata, imò & plenè inebriata, quid ſit, & quid fuerit, penitus obliuiſcitur, & in alienationis exceſſum lætitiæ nimietate transfertur. Talis fuit raptus S. Franciſci, de quo ita ſcribit S. Bonauent. in vita eius cap. 10. *Viſus eſt nocte manibus ad modum crucis protenſis, toto corpore ſubleuatus à terra, & nubecula quadam fulgente circumdatus, vt illuſtrationis mirabilis intra mentem mira circa corpus perluſtratio teſtis eſſet.* Tale quid accidit S. Dominico, qui cùm in miſſa corpus *Exempla.*

corpus

pus Chriſti puriſſimis manibus in altum eleuaret, cunctis qui aderant ſpectantibus, & ſtupentibus, ipſe pariter cubiti vnius altitudine à terra eleuatus, corpus terrenum & graue animi deuotione, & ſpiritu gratiæ ſurſum attollente. Talis quoque fuit extaſis S. Ignatij fundatoris Societatis Ieſu, de quo ita ſcribit Maffeius in vita eius, cap. 7. *Factum eſt aliquando, vt alienatus à ſenſibus, à completorio ſabbathi ad alterum vſque proximi ſabbathi completorium, in altiſſimo quodam exceſſu perſtiterit, in quo de S. Trinitate per viſionem intellectualem ita inſtructus eſt, vt de ea, licet adhuc idiota, librum ſcribere auſus ſit.* Talis quoque fuit B. Thereſię, de qua ita legimus in eius vita, cap. 74. *Erat eius oratio non ſolùm aſſidua, ſed adeò feruens, quo ſtatim ac ſeſe in orationem recipiebat, confeſtim extra ſe raperetur; ſæpè etiam abſque vlla præparatione, Spiritus efficacia percuſſa, ab vſu ſenſuum abſtrahebatur; aliquando etiam* A *ex his raptibus cum ſummis exclamationibus & lachrymis reuertebatur, in quibus magnam noctis partē inſumebat.* Eadem dictitabat animam perfectè amantis, & contemplantis fieri vnum cum Deo ſpiritum, eo modo & ſimilitudine, quo pluuia è cælo pluens in fluuium cum eius aqua miſcetur, vnumquque quid cum ea fit; aut quo duæ lucernæ duo fundunt lumina, quæ in eodē cubiculo coëuntia vnum lumen efficiunt; vbi nota non per omnia hæc eſſe ſimilia: horum enim vnio eſt quaſi eſſentialis; animæ verò cum Chriſto vnio eſt accidentalis per contemplationem & amorem. Error enim Almarici, & contemplatiuorum rudium tempore Ruisbrochij fuit, in extaſi animam annihilari, & tranſire in eſſentiam Dei, vti recenſet, & refutat Gerſon tractatu de Cōtemplat.

Error eſt animam in extaſi tranſire in Dei eſſentiam.

QVINTA PARS DRAMATIS, ET VLTIMA PARS LIBRI,

In qua Eccleſiæ ſeneſcentis reformatio, renouatio, perfectio, ac tandem felicitas & glorificatio, aut potius ad felicitatem & gloriam æternam anhelatio deſcribitur. Vide dicta in Procemio, Cap. III.

VOX SPONSI.

VERS. 3. *Pulchra es amica mea, ſuauis, & decora ſicut Ieruſalem, terribilis vt caſtrorum acies ordinata.*

PRo ſerie, & decore dramatis nota ſponſam, mox vt ſponſum inuenit in horto, vel in via ad hortum ſibi occurrentem, eũ reuerenter & amanter ſalutaſſe: eique narraſſe, quanto dolore & ſtudio eum quæſierit; quanta idcircò probra, verbera, & ſpolia à circitoribus perpeſſa ſit; quibus notis & elogiis adoleſcentulis eum quæſituris inſignierit, quæ omnia, vtpote iam recenſita, hîc ſubticentur; quibus auditis ſponſus eam conſolatur, ac viciſſim laudes & dotes ei, cap. 4. aſſignatas confirmat, aliaſque inſuper adiicit. Ait ergo: *Pulchra es amica mea,* &c.

Pro *ſuauis* Hebr. eſt כְּתִרְאָה *ketirtſa*, quod primò planè & appoſitè cum Hebræis, Pagnino, Vatablo, Marino, & aliis vertas, *ſicut Tirtſa*, q.d. Pulchra es ſicut Tirtſa, & decora ſicut Ieruſalē: Tirtſa enim, ſiue Terſa, vt vertit Noſter in libr. Regum, erat vrbs admodum ſpecioſa in tribu Manaſſe, in alto monte ſita. Vnde Ieroboam primus rex Iſrael, ſiue decem tribuum, thronum ſuum in ea collocauit, illamque regni caput effecit. Ieroboam ſecuti ſunt eius poſteri, & ſucceſſores vſque ad Amri patrem Achab, qui ædificata vrbe in monte Somer, indeque nuncupata Samaria, quæ poſtea Sebaſte, id eſt, Auguſta, in honorem Cæſaris Auguſti, ab Herode appellata eſt, in illam regni caput ſedemque tranſtulit, vt patet 3. Reg. 14. 17. & c. 16. v. 6. 8. 9. 15. 23. & 24. Licèt enim Tirtſa tempore Salomonis necdum eſſet metropolis regni Iſrael, tamen pulchra admodùm erat & amœna. Vnde paulò pòſt ſub Roboam à Ieroboam facta eſt metropolis, idque mox futurum præuidebat Spiritus ſanctus, qui hæc Salomoni dictauit.

Terſa vrbs amœna.

A Secundò, Septuag. תִראָה *tirtſa*, vertunt εὐδοκία, id eſt, beneplacitum, complacitum, beneuolentia: רָאָה *ratſa*, enim eſt velle, complacere, beneplacitum eſſe; vnde transfertur: *Pulchra es amica mea vt beneplacitum.* Symmach. *benè accepta.* Quinta editio, *quouſque benè probo.* Syrus: *pulchra es ſecundùm meam voluntatem.* Hinc noſter vertit *ſuauis*, quia quæ alicui benè placent, hæc illi grata, ſuauia, & iucunda ſunt. Alij vertunt *ſuauitas*, in abſtracto. q.d. Suauis adeo es vt ipſa ſuauitas eſſe videaris, hoc eſt ſuauiſſima & iucundiſſima es.

Porrò Noſter Interpres, æquè ac Septuag. ſæpè pro nominibus propriis vertunt eorum ſignificata, cùm illa rei, de qua agitur, conueniunt,
B aut quid myſterij in eis latet: ſic pro Simon Chananæus vertit Simon Zelotes, pro Thomas vertit Didymus, pro Cephas vertit Petrus, pro Boanerges vertit filij tonitrui. Sic 1. Paral. 4. 22. pro nominibus propriis *Ioachim, chozeba, Ioas* & *Saraph* vertit: *Qui ſtare fecit ſolem viriq́, mendacij, & ſecurus & incendens.*

SICVT IERVSALEM] Ieruſalem enim erat pulcherrima, ſiue templum, ſiue domum regiam, ſiue muros, ſiue plateas ſiue ædes, fora, vicos, ſiue homines, ac præſertim feminas & ſponſas ſpectes. Solent Hebræi homines comparare arboribus, hortis, vrbibus, ac viciſſim vrbes hominibus, & cœtibus hominum. Vnde Ieruſalem cæ-
C leſtis comparatur ſponſæ Apocal. 21. 2. *Vidi*, inquit, *ciuitatem nouam Ieruſalem deſcendentem de cælo, à Deo paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.*

Porrò Chald. hæc de duplici Iudæorum templo accipit: *Pulchra es*, inquit, *hodie tempore ſecundi templi, ſicut accepta fuiſti olim tempore primi.* Verùm tempore Salomonis necdum erat templum ſecundum.

TERRIBILIS VT CASTRORVM ACIES ORDINATA] Syrus *vt electa*, q.d. Sponſa mihi ſpōſo eſt ſuauis, & amabilis, ſed hoſtibus ſæua & terribilis, iuxta illud cap. 1. 9. *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te amica mea* Hebr. eſt, *terribilis* כַּנִּדְגָּלוֹת *cannidgaloth*, id eſt, *ſicut vexillata,*

latæ, ſcilicet acies & cohortes, hoc eſt, *vt caſtrorum acies ordinata*, vt vertit Noſter. Sub vexillis enim ordinantur cohortes & acies, atque in recta earum diſpoſitione & ordine conſiſtit caſtrorum robur, & fortitudo: pauci enim milites rectè diſpoſiti, & ordinati profligabunt multos malè diſpoſitos, palantes, & inordinatos.

Septuag. pro אֲיֻמָּה *aiumma*, id eſt, *terribilis*, legentes aliis punctis אֵימָה *ema*, vertunt θάμβος, id eſt: *pauor, ſtupor, admiratio*. Vnde Vaticani tráſferunt: *pauor vt ordinatæ aciei*; *pauor*, id eſt, pauenda & pauorem hoſtibus incutiens. Nyſſeni, æquè ac S. Athanaſij in Synopſi Interpres, pro *pauor*, vertit *ſtupor*. Nam pauor parit ſtuporem, facitque ſtupidos. S. Ambroſ. lib. de Virgin. vertit, *admiratio ordinata*, eò quòd, inquit, *ciuitatis æternæ vniuerſa habet myſteria, & admirationi ſit omnibus intuentibus eam, quia plena vt æquitas, atque perfecta eſt, & fulgorem de verbi lumine mutuata, dum in id ſemper intendit: ſit etiam terribilis ordine quodam ad ſummam prouecta virtutum.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

ECcleſia pulchra effecta eſt; æquè ac fortis, & terribilis vt caſtrorum acies ordinata, quando errores & vitia per Arrianos, alioſque impios in fideles ſuos inducta, per zeloſos imperatores & principes, Pontifices & Epiſcopos in Concilio Nycæno, Epheſino, Chalcedonenſi, Lateranenſi, Florentino, Tridentino, aliiſque, tum Oecumenicis, tum Prouincialibus extirpauit, & Eccleſiam vel vniuerſalem, vel Prouincialem priſtino fidei & virtutum nitori reſtituit. Hîc enim incipit Spiritus ſanctus deſcribere ſeneſcentis Eccleſiæ renouationem, quæ ſæpiùs, & variè diuerſis temporibus & locis facta eſt per Epiſcopos, & reges eximios, quos Deus Eccleſiæ reformatores ſuſcitauit. Sic S. Athanaſius reformauit Eccleſiam Alexandrinam vt in omni ſanctitate floreret, Deique paradiſus eſſe videretur. Sic Lucifer Calaritanus reformauit Sardiniam, Euſebius Vercellenſis Italiam, S. Hilarius Galliam; Dionyſius, & mox S. Ambroſius Mediolanum, ab Auxentio Arriano Epiſcopo paulò antè deformatum, S. Paulinus Treuiros: ſic aliis ſæculis prolapſos Eccleſiarum particularium mores inſtaurarunt.

Quibus particulares Eccleſiæ inſtaurabantur.

Maximè verò in fine mundi id facient Elias & Enoch cum ſuis aſſeclis, vti paulò antè dixi: vnde tunc Eccleſia erit pulchra vt Terſa in Gẽtibus, & decora vt Ieruſalem in Iudæis. Terſa enim erat Metropolis Samaritarum, qui à Iudæis vilipendebantur, vt Gentes & idololatræ: Ieruſalem verò Iudæorum. Eccleſia enim ſimilis eſt vrbibus Terſæ, & Ieruſalem, quia ſicut in his erat congregatio & multitudo ciuium, ſic in Eccleſia eſt fidelium. Rurſum *Terſa* idem eſt, quod complacentia, ſuauitas, decor, pulchritudo, qualis eſt in Eccleſia Gentium reformata. Ieruſalẽ, idem eſt quod viſio pacis, qualis erit in Iudæis, quando ipſi ad Chriſtum conuerſi, cum Gẽtibus A in vnam Eccleſiam pacificè conſpirabunt, ideoque in vnam Ieruſalem cæleſtem transferentur. Hinc Eccleſia à S. Paulo Galat. 4. 26. & à S. Ioanne Apocal. 21. 1. vocatur Ieruſalem ob cauſas, quas ibidem recenſui. Audi S. Gregor. *Pulchra, & amica, ſuauis, & decora ſicut Ieruſalem, ſynagoga eſſe perhibetur, quia ſancta quatuor Euangelia aliquando conuerſa, ſicut Eccleſia ſectabitur. Ieruſalem quippe viſio pacis interpretatur. Per quam benè ſancta Eccleſia figuratur, quia dum in mũdo ſemper preſſuram patitur, viam faſtidiens, quæ ſit pax patriæ cæleſtis, currendo contemplatur, confidens in eo qui diſcipulis ſuis dicebat: In mundo quidem preſſuram habebitis, ſed confidite, ego vici mundum. Dignè autem Synagoga conuerſa ſicut Ieruſalem pulchra, & amica, & ſuauis, & decora dicitur; quia dum ſanctam Eccleſiam imitatur, quatuor Euangeliorum præcepta operatur, à quibus pulchritudinẽ* B *morum accipit, vt placeat; exercitium ſanctæ operationis colligit, vt in amicitia hæreat, ſuauitatem manſuetudinis diſcit, vt permaneat; ſpeciem decoræ conuerſationis oſtendit, vt per exemplum trahat.*

Eccleſia cur ſimilis Terſæ & Ieruſalẽ, vrbibus

Eccleſia pulchra vt Ieruſalem.

Porrò Eccleſiæ pulchritudo, æquè ac fortitudo, quæ eam dæmonibus, hæreticis & impiis facit terribilem, conſiſtit in ordine hierarchico, quo Pontifici ſubſunt & ſubſeruiunt Epiſcopi, Epiſcopis presbyteri, presbyteris diaconi, diaconis ceteri clerici & laici, quique in ordine & gradu ſuo: Hos omnes enim Pontifex per Epiſcopos regit & dirigit, ſicut angelus cæli primi, quod primum mobile dicitur, illud mouens ab Oriente in Occidentem, eodem conſequenter & mouet cælos inferiores primo ſubiectos; vnde ei nulla vis reſiſtere, aut motum hunc inhibere poteſt. Tanta eſt vis obedientiæ & ordinis; ob il- C lum enim Eccleſia dicitur terribilis vt caſtrorũ acies. Hoc eſt quod præcinuit Iſaias, c. 26. 1. *Vrbs fortitudinis noſtræ Sion Saluator, ponetur in ea murus & antemurale.* Cauſam affert cap. 54. 11. dicens: *Sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in ſapphiris, & ponam iaſpidem propugnacula tua, & portas tuas in lapides ſculptos, & omnes terminos tuos in lapides deſiderabiles*: quinam ſint hi lapides explicat ſubdens: *Vniuerſos filios tuos doctos à Domino, & multitudinem pacis filiis tuis.*

Fortitudo ſita in ordine.

Rurſum pro *vt caſtrorum acies ordinata*. Hebr. eſt, *ſicut vexillatæ*, ſcilicet phalanges & acies: quia in Eccleſia vniuerſali multæ ſunt particulares, & in particularibus multi clericorum & laicorum gradus, multi religioſorum ordines, qui omnes licèt vexillis particularibus diſcreti, omnes tamẽ militant ſub vexillo crucis Chriſti: Quare ab eo, putà à Chriſto crucifixo, manat omnis eorum D pulchritudo, æquè ac fortitudo. Vnde S. Anſelmus *Terribilis es*, inquit, *quia in te milito, & tu militas in ſeruitio meo, ſicut in caſtris militatur; & es ordinata per inſtitutionem.* In Eccleſia enim ſunt validi cunei martyrum, fortia agmina virginum, inuicta agmina doctorum, &c.

Addit Caſſiodor. Eccleſiam dici pulchram & ſuauem in virtutibus, terribilẽ in imperio, quod profert vſque ad terminos terræ.

Porrò ordo hîc vnit omnes fideles inter ſe, æquè ac cum capite Chriſto; atque hæc eſt cauſa, cur Eccleſia ſit fortiſſima, & inimicis terribilis vt caſtrorum acies ordinata; quia ſcilicet ſummè per charitatem vnita eſt: vnio autem tot fidelium eſt inuicta, omniaque peruincit. Audi S. Gregor.

Vnio fideliũ reddit Eccleſiam inuincibilem.

Notum expertis eſt, quòd milites cum in procinctu contra hoſtes vadunt ſi ſtrictim & concorditer gradiuntur, ab hoſtibus contrauenientibus timentur, quia dum in eis aditum per ſciſſuram non aſpiciunt, qualiter eos penetrent hæſitantes non inueniunt; illiſq; hoc impenetrabile munimen efficitur; quod concorditer ordinati ſeipſis ſemetipſos tuentur. Dum enim de ſeipſis ſibi vallum efficiunt, intrandi ad ſe aditum hoſtibus non relinquunt; & vt occidantur appetiti ipſi facilius occidunt. Sic in multitudine fidelium contingit, quæ dum contra malignos ſpiritus pugnare non deſinit, neceſſe eſt, vt pace charitatis conſtringatur, qua ſalua ſit, ſi enim pacem tenet, terribilis hoſtibus apparet; ſi per diſcordiam ſcinditur, vndique ab hoſtibus leuiter penetratur. Pace itaque ſe muniat, vnitate ſe vinciat, charitate ſe vniat, vt dum in ſeipſa per ſciſſuram damnum non patitur, ducem ſuũ ſemper exultans ſine confuſione ſequatur.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Anima cur terribilis.

ANima ſancta pulchra eſt per gratiam, ſuauis per comitatem, charitatem, & beneuolentiam; terribilis per zelum; quia in omnibus Dei voluntati ſe conformat, eiuſque gloriam promouere ſatagit; talis terribilis eſt, ait Beda, quia vniuerſam virtutum aciem in ſe habet inſtructam: ſi ergo eum tentet gula, reſiſtet temperantia; ſi libido, reſiſtet caſtitas; ſi ira, reſiſtet patientia; ſi ſuperbia, reſiſtet humilitas; ſi auaritia, reſiſtet liberalitas; ſi acedia, reſiſtet zelus. Audi Hugonem de ſancto Victore erudit. Theol. ex Miſcellan. 2. l. 1. *Suauis eſt*, ait, *hominibus, decora numinibus, terribilis dæmonibus: Quare? quia ambulat vt caſtrorum acies ordinata, non diſſipata per inuidiam, ſed conſtipata per charitatem. Acies eſt per conuentum, caſtrorum per procinctum, ordinata per conſenſum: Conuentum facit pœnitentia, procinctum ponit vigilantia, conſenſum præbet concordia.* Vnde Chald. vertit. *Quam pulchra es tu dilecta mea in tempore, quo vis facere voluntatem meam? pulchra eſt domus ſanctuarij, quam ædificaſti mihi ſimilem priori domui ſanctuarij, quam ædificauit mihi Salomon Rex Ieruſalem: & terror tuus fuit ſuper omnes populos in die, quo ambulauerunt vexilla tua per deſertum.*

Fortitudo animæ eſt ex pulchritudine.

Nota fortitudo Eccleſiæ, ac animæ piæ oritur ex eius pulchritudine, ideo enim terribilis eſt hoſtibus, quia decora eſt ſicut Ieruſalem, id eſt, ſicut viſio pacis; pax ergo facit eam terribilem: pax enim omnes eius motus ac affectus componit, & ordinat iuxta legem & voluntatem Dei, vt ſint quaſi caſtrorum acies ordinata, id eſt, dẽſa, concors, & compoſita, quam nulla vis perrumpere valet. Hinc anima compoſita & pacifica eſt inuicta & inſuperabilis.

Porrò Nyſſenus legit: *Pulchra es proxima vt beneplacitum vel beneuolentia, decora ſicut Ieruſalem, ſtupor ſicut inſtructæ acies*, ſicq́ue explicat: pia anima, inquit, Primò eſt ſimilis beneuolentiæ Chriſti, qua ipſe ſe exinaniuit formam ſerui accipiẽs, deditq́ue in pretium pro mundi vita: ſic enim anima pia ſe impendit pro ſalute proximorum, vti faciebat Paulus atque in hoc conſiſtit eius pulchritudo.

Secundò, *Formoſa eſt tamquam Ieruſalem*, ſcilicet cæleſtis; quia cum habeat in ſe inhabitantem Deum, qui omnem decorem tribuit cæleſti Ieruſalem, huic quoque in decore ſimilis eſſe perhibetur.

Tertiò, eadem *Stupor eſt ſicut inſtructæ acies*, quia cum omnia, inquit, faciat ordinatè & decorè, talem ſui excitat admirationem, qualem angelorum exercitus, qui in omnibus ſui miniſteriis ſunt ordinatiſſimi. Sic & Theodor. qui tamen εὐδοκίαν, id eſt, beneplacitum, vertit probationem; vt ſicut ſponſa ſponſum cap. 5. verſ. 16. vocauit deſiderium, id eſt, ſummè deſiderabilem: ſic ſponſus hic viciſſim ſponſam vocat probationem, id eſt, ſummè probatam, puram & perfectam. Tres verò Anonymi cenſent animam piã vocari ſtuporem, eò quòd contemplando immenſam Dei pulchritudinem, admirando obſtupeſcat, vt faciunt angeli.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo pulchra eſt complacentia, quia vnicè præ omnibus creaturis placet toti S. Trinitati, angelis, & ſanctis iuxta illud Gabriëlis: *Inneniſti gratiam apud Deum, ô Beata Virgo*, inquit, Rupert. *Suauis & decora es ſunt Ieruſalem in eo, quòd anima tua ſemper ſupernam videt pacem, & ex viſitatione tui diſcunt animæ plurimæ cæleſtem ducere conuerſationem, vnde & dicuntur, vel ſunt filiæ Ieruſalem, quia optimam eligunt partem, iuxta illud: Vacate & videte, quoniam ego ſum Dominus*, &c. *Tu quoque terribilis es dæmonibus, hæreticis & impiis ſicut caſtrorum acies ordinata, in qua ſumma omnium eſt concordia; ac proinde nullus in ea per diſcordiam aditus datur hoſti.* Quocirca omnes hæretici, qui Chriſtum, etiam beatam Virginem impugnant, ab ea proteruntur: vnde de ea canit Eccleſia: *Cunctas hæreſes ſola in vniuerſo mundo interemiſti.* Addit Sophronius ſerm. de Aſſumpt. *B. Virgo*, inquit, *eſt ſicut caſtrorum acies ordinata*, quia ſtipata eſt innumeris angelorum & ſanctorum agminibus. Hinc Damaſcenus, Orat. 1. de Natiuit. *O ſanctiſſima*, ait, *filia, quæ materni vberis lacte aleris, & ab angelis vndique cingeris.* Hinc & S. Bonauent. in Speculo B. Virginis cap. 3. *Maria*, inquit, *interpretatur Domina; hoc quoque optimè competit Imperatrici, quæ reuera Domina eſt cæleſtium, terreſtrium, & infernorum, Domina, inquam, angelorum, hominum, & dæmonum*, &c. Vnde S. Auguſtinus, ait, *Michaël dux & princeps militiæ cæleſtis cum omnibus ſpiritibus adminiſtratoriis, tuis, Virgo, paret præceptis in defendendis in corpore, & in ſuſcipiendis de corpore animabus fidelium ſpecialiter tibi Domina, & die ac nocte ſe tibi commendantium.* Idem in Cantico: *Te matrem Dei laudamus, tibi*, inquit, *omnes angeli & Archangeli; tibi throni & principatus fideliter deſeruiunt; Tibi omnes poteſtates & omnes virtutes cæli cælorum, & vniuerſæ dominationes obediunt.* B. Gertrudis libr. 4. reuelat. cap. 49. agens de angelis, quos videbat coram Deipara, eos, qui ad feſtum aſſumptionis ſe parauerant, adducere, eoſq́ue ab inſidiis malignorum ſpirituum defendere, ſubiicit: *Quia ad impe-*

imperium, inquit, *Dei genitricis multitudo angelorum vndique defendendo protegit, omnes glorioſam Virginem inuocantes.* Denique S. Germanus Orat. in zonam deiparæ *Tu*, ait, *nequiſſimi hoſtis contra ſeruos tuos inuaſiones ſola nominis tui inuocatione ſanctiſſima repellens, tutos atque incolumnes ſeruas.* Vide dicta cap. 1. v. 9. ad illa: *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te.* A

VERS. 4. *Auerte oculos tuos à me, quia ipſi me auolare fecerunt. Capilli tui ſicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad.*

AVERTE OCVLOS TVOS A ME, (Hebr. *à coram me*, vel *è regione mei*) QVIA IPSI ME AVOLARE FECERVNT] Hebr. הִרְהִיבֻנִי *hirhibuni*, id eſt, *præualuerunt mihi.* Pagnin. *fortiores me fuerunt.* Vatablus, *quia ipſi vincunt me.* Tigurin. *Deflecte oculos tuos, ne directè me contueantur, quia me ſuperbiorem faciunt.* R. Salomon & Anonymus, *extulerunt & ſuperbire me fecerunt.* Aben Ezra: *potentiores ſunt me, mihi robur & dominationem adimunt.* R. Dauid: *roborarunt me in amore.* S. Ambr. lib. de Iſaac ca. 8. *Ipſi me eleuant*, idque ſic explicat quaſi Chriſtus roget animam perfectam, ne ſe detineat in eleuata contemplatione, ſed ſinat ſe deſcendere ad rudiorum inſtructionem & ſalutem. *Et ſi tu*, inquit, *perfecta es; aliæ tamen adhuc animæ redimendæ ſunt, aliæ fulciendæ: quamobrem auerte oculos tuos à me? eleuas enim me videndo: ego autem ideo deſcendi, vt omnes eleuem. Quantò enim quis ad Dominum intendit, tantò amplius Dominum eleuat, & ipſe eleuatur.* B

Diſce ex his omnibus verſionibus, quàm potentes ſint oculi ſinceri, caſti, & amabiles ſponſę, vtpote quæ ſponſo præualeant, dominentur, eumque quaſi captiuent, ſibique mancipent. Sẽſus enim eſt q. d. Tãtus eſt decor oculorum tuorum ô ſponſa, tanta tamque ignea in eis vis, vt me in ſui amorem rapiant, vt mihi dominentur, vt amori ſuccumbam, vt mihi mentem quaſi eripiant, vt nimietate amoris fugitiuum cor quaſi auolet, & in te tranſuolet; iuxta illud c. 4. v. 9. *Vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum.* Hebr. *excordiaſti me.* Vide quæ de vi & illecebra oculorũ femineorum cap. 4. v. 1. & 9. dixi. Nota eſt illa apud Euripidem in Hecuba lex, ex veterum moribus recepta: *Aduerſa nequa femina ſpectet viros.* C

Oſtendit quod dixit *pulchra es & decora*, ex pulchritudine oculorum, quæ tanta eſt, vt cor ſponſi in ſui amorem abripiant; adeo vt ſponſus cordis ſui impotens, videat illud auolare in ſpõſam. q. d. Oculi tui adeò ſunt pulchri, vt eorum lucem & vim non ſuſtineam: modicum ergo eos deflecte, & ad latus auerte, vt mihi redditus eos, quaſi ex latere liberiùs & lentiùs intuear. Quare frigida eſt expoſitio Chaldæi; quæ ſic habet: *Fac accumbere magiſtros tuos ſapientes, congregatio magna in circuitu, in conſpectu meo; ipſi enim conſulebant me in captiuitate, & conſtituebant gymnaſium doctrinæ legis meæ.* D

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

MVlti cenſent hic notari & retundi audaciã & curioſitatem Eccleſiæ, vel piæ animæ, quæ oculos mentis nimis profundè vult figere in contemplanda Dei eſſentia & maieſtate, vt incomprehenſibilem quaſi penetret & comprehendat; cùm potiùs debeat curare negotia domus cum Martha, & proximorum ſalutem: qua in re non proficit, ſed magis retunditur & hebetatur oculorum eius acies; ſicut qui fixis oculis intuetur ſolem, excæcatur, iuxta illud: *Scrutator maieſtatis opprimetur à gloria* Prouerb. 25. 27. ita S. Gregor. Caſſiodor. Theodor. Philo, Beda, Anſelm. Rupert. & S. Ambroſ. cuius verba iam recitaui. Huc accedit Iuſtus Orgelitan. qui accipit hæc de contemplatione humanitatis Chriſti. q. d. *Non me ſemper in corpore conſpiciendum requiras, quẽ ſpiritu per fidem melius cernis. Ideo enim in cælos aſcendi; vt non ſemper localis tibi appaream, qui ſic omnia diuinitatis meæ præſentia repleo, vt vbique adſim, cunctaq; contineam, & à nullo loco contineor.*

Verùm hic ſenſus parum contextui, æquè ac Hebrææ phraſi congruit: non enim reprehenditur hîc ſponſa à curioſitate, ſed laudatur à pulchritudine & illicio oculorum, per quos pura Eccleſiæ in Chriſtum intentio, & amor ſignificatur, vt dixi cap. 4. v. 1. Hæc enim intentio vni Chriſto placendi, & inhærendi mirè Chriſto placet, & cor eius abripit, vt diligentem ſe viciſſim diligat, & intendenti ſibi totus intendat. Significat ergo Chriſtus charitate Eccleſiæ ſe victum, vt ſui tam amantem mirificè redamet, vtque eius amore curſum, tempuſque mundi abſoluere decernat, quo reliquiæ Iſrael ſaluentur: de iis enim agit in ſequentibus vt hoc facto Eccleſia Chriſto ſponſo ſuo in æternum copuletur, eoque feliciſſima perfruatur in cæleſti gloria, vbi nuptiarum vtriuſque erit conſummatio.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

QVod dixi de Eccleſia, dic de anima commutato nomine. Porrò noua & paradoxa eſt hic explicatio Nyſſeni homil. 15. & vltima (hic enim finit Nyſſenus), & qui eum ſequitur, imò eius abbreuiator eſt Michaëlis Pſelli. Cenſent enim hæc eſſe verba non ſponſi, ſed ſponſæ ad ſponſum; atque quod vertunt Septuag. ἀπόστρεψον τοὺς ὀφθαλμούς σου ἀπεναντίον ἐμοῦ, ſic trãſferunt: *Auerte oculos meos à contrario mihi.* (Interpres Nyſſeni vertit *à me*, vt τὸ ἀπεναντίον. ſit idẽ quod *è regione mei*, id eſt, *à me*, ſed aliã eſſe Nyſſeni mentem patet ex iis quæ ſubdit) *Nam illi* ἀνεπτέρωσάν με, id eſt, *auolare fecerunt me*, ſed Nyſſenus vrgens τὸ ἀνὰ vertit, *rurſum alas mihi tradiderunt.* q. d. Auerte, ô Chriſte, oculos tuos ab eo, quod mihi contrarium eſt, eoſque conuerte

ad

ad me, quia lux oculorum tuorum alas gratiæ, quas per peccatum perdideram, rurſum mihi reddidit, vt alata, & à terrenis cupiditatibus expedita, ad cælum euolem.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

NOnnulli explicant de B. Virgine Chriſtum concipiente & pariente, q. d. O Virgo, quę in altiſſima & puriſſima diuinitatis contemplatione verſaris, ab ea oculos mentis auerte, eoſque conuerte ad contemplandum incarnationis Verbi, quod in te peragitur, myſterium. Hi enim puritatis mentis tuæ oculi quaſi me mihi ſurripuerunt, ac è ſinu patris in gremium tuum euolare fecerunt. Verùm quia ad literam hîc agitur de Eccleſiæ reformatione, & Synagogæ conuerſione, aptiùs ſic exponas q. d. Pura, & ardens intentio tua, ò Virgo, qua Eccleſiæ renouationem, & Iudæorum conuerſionem ardentiſſimè intẽdis, deſideras, oras, & procuras, adeò mihi placet, vt illam vlterius ferre nequeam, quin potius illi obſecundem, illiqúe quaſi me tradam, vt perficiam & opere compleam id, quod tantoperè deſideras, & flagitas.

Hos occultos mentis B. Virginis oculos prodebant oculi corporis auguſti, & amore Dei flagrantes. Vnde de iis Poëta.

O chariſſimæ luces,
Nitidiſſimi ſoles,
Feliciſſimæ faces,
Auguſtiſſima ſidera.

Luces animæ, ſoles mentis, faces cordis, ſidera animi. O vultum! ô cælum! tot, tamqúe diuinis lucibus, facibuſqúe cælatum. *O facies magni mihi numinis inſtar.* Sanè vidi Romæ imaginem deiparæ à S. Luca depictam, in qua oculi & vultus maieſtatem auguſtam, & pluſquam humanam repræſentant.

Capilli tui ſicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad. Verſ. 4.

VERS. 5. *Dentes tui ſicut grex ouium, qui aſcenderunt de lauacro: omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt in eis.*

VERS. 6. *Sicut cortex mali punici, ſic genæ tuæ abſque occultis tuis.*

HÆc omnia explicata ſunt, cap. 4. verſ. 1. Sponſus enim repetit hæc ſponſæ elogia, vt eam confirmet & adoleſcentulis inculcet. Tantùm nota Septuag. Arabicum, Symmachum, & Aquilam hic addere: *Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum dulce*, quem verſum ex cap. 4. verſ. 3. tranſcripſerunt & huc retulerunt. Rurſum pro *ſicut cortex mali punici*, Syrus vertit: *Sicut corona mali punici*: hæc enim in corticis vertice coronam patulam geſtat. Ad hæc pro *abſque occultis tuis*, ſiue, vt cap. 4. v. 3. vertit, *abſque eo quòd intrinſecus latet.* Arabicus transfert: *Præter pulchritudinem ſilentij tui.*

VERS. 7. *Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus.*

VERS. 8. *Vna eſt columba mea perfecta mea, vna eſt matris ſuæ, electa genitrici ſuæ. Viderunt eam filiæ, & beatiſſimam prædicauerunt: reginæ & concubinæ, & laudauerunt eam.*

VNA EST COLVMBA MEA, PERFECTA MATRIS (Septuag. *matri*) SVÆ ELECTA GENITRICI SVÆ] *Vnica matris*, id eſt, vnigenita, vel vnicè præ aliis filiabus dilecta à matre. Arabicus: *Perfecta mea vna eſt, & vna matri ſuæ.*

Concubinæ vocantur non pellices, & meretrices, ſed legitimæ vxores, licèt ſecundariæ; quia ſcilicet non erant matresfamilias, nec earum filij in patris hereditatem & regnum ſuccedebãt, ſed cum muneribus dimittebantur, vti Abraham Agar concubinæ ſuæ, eiuſque filio Iſmaël dedit munera; Saram verò habuit quaſi vxorem primariam & matremfamilias, cuius proinde filius Iſaac Abrahæ fuit heres ex aſſe. Vide dicta Geneſ. 25. 6. *Concubinæ ſunt legitimæ vxores licèt ſecundariæ.*

Adoleſcentulas accipe virgines honorarias, quæ reginas & concubinas honoris cauſa comitabantur, earumqúe faciebant gynecæum; aut quaſi in gynecæo ſeruabantur, vt morientibus reginis, vel concubinis in earum locum ſuccederent, fierentqúe vxores vel primariæ, vel ſecundariæ.

Quæres, an hæ reginæ, concubinæ, & adoleſcentulæ fuerint Salomonis, an alterius? olim enim licita erat polygamia, non tantùm apud Gentiles, ſed & apud Hebræos: vnde reges Parthorum, Perſarum, Medorum, Aſſyriorum, Syrorum multas habebant vxores, vti etiamnum habent reges Maurorum, Turcarum, Indorum, Tartarorum, &c. *Reginæ Salomonis.*

Primò, Noſter Delrio cenſet has non fuiſſe Salomonis, ſed alterius, à quò petatur comparatio: *Nunc paſtor noſter*, inquit, *regum cunctorum opibus fortuniſq́, ſortem anteponit ſuam.* Non placet accipi de Salomone rege, cuius feminarum mandræ his longe maiores fuêre, & contra quã hic legimus, plures habuit reginas quàm concubinas (vide 3. Reg. 11.) ſed capio indefinitè de quouis monarcha potentiſſimo. *Sit aliquis*, ait, *qui in Gynecæo ſuo clauſas habeat plurimas coniuges primarias ingenuæ conditionis, & plures concubinas (ſic vocantur ſecundariæ vxores, ſine ceremoniis & ritualibus nuptiarum copulatæ, ſeruilis vel libertinæ conditionis) plurimas verò virgines adoleſcentulas, qui in alteram thalami ſortem mille clauibus aſſeruantur in domus penetralibus, quidquid in tam multis diuiſim, in mea id coniuge cõfertim omne reperitur: quare & te, ô dilecta, cunctis illis præfero, & me tali rege beatiorem dico.* Olim enim ſponſus & ſponſa honeſtabantur nomine regis & reginæ: vnde Plautus in ſticho, *Suus rex reginæ placet, ſua cuique ſponſa ſponſo.* Nomine ergo regis & reginæ ſponſus & ſponſa, li-

cèt

cèt plebei, ſe mutuo honoris & lætitiæ cauſa cōpellabant & ſalutabant.

Secundò, aptiùs alij has cenſent fuiſſe Salomonis, hoc enim ipſe nexus exigere videtur. Ita S.Hieron.libr.1.contra Iouin. Genebrar. Sotto maior, Giſlerius, & alij hîc, Abulenſ.1.Reg.11.q.9.& ſeq. Pineda lib.6.de Rebus Salomonis.cap.5. Salomon enim ſub initia regni, cum caſtior eſſet, & hæc ſcriberet ſexaginta dumtaxat habuit reginas & octoginta concubinas, non libidinis, ſed regalis magnificentiæ cauſa, ne vicinis regibus, qui amplum illarum gynecæum oſtentabant, dignitate videretur inferior: iſto enim polygamiæ æuo, regum ſplendor conſiſtebat in reginarum copia, & ſplendore; at ſenior factus, & intemperantior ſeptingentas ſibi aſciuit reginas & trecentas concubinas. 3.Reg.11. Ait ergo: B *Ego Salomon ſexaginta habeo reginas & octoginta concubinas, quæ pluribus ſtipantur adoloſcentulis virginibus: at his omnibus præfero filiam Pharaonis; hæc enim mihi prima & ſumma vxor, hæc reginarum eſt regina: hæc vna mihi plus dilecta, quàm ceteræ omnes: vnde de hac dico: Vna eſt columba mea, perfecta mea; ſicut eadem vna eſt matri ſuæ, electa genitrici ſuæ; quia ob pulchritudinem tum corporis, tū magis animi, moreſq; caſtos, modeſtos, & compoſitos tam mihi, quàm matri ſuæ præ ceteris filiabus vnicè eſt chara, & dilecta.* Quòd ſi hic vxorum numerum in Salomone adhuc ſancto, & ſanctorum Canticorum ſcriptore plus æquo maior videtur, dicito cum Sanchez, reginas haſce & concubinas fuiſſe vicinorum regum, quæ honoris cauſa comitabantur genialē pompam nuptiarum Salomonis cum filia Pharaonis, ac poſtea ſæpè amicitiæ, & fortè homagij cauſa ipſum interuiſebant. Videntur enim hi reges Salomoni fuiſſe amici vel ſubditi.

Nominat reginas ſexaginta, concubinas octoginta: quia poſt initia regni præciſè tot habuiſſe videtur, aut quia ponit numerum definitum pro indefinito. Sexagenarius enim eſt numerus perfectus, quia conflatur ex duobus numeris perfectis, ſcilicet ex ſenario & denario in ſe mutuo ductis & multiplicatis: congruè ergo datur reginis. Octogenarius verò conflatur ex denario, qui eſt perfectus, & octonario, qui eſt imperfectus; aptè ergo tribuitur concubinis, vtpote vxoribus imperfectis. *Senarius*, ait Iuſtus, *perfectus eſt, quia totis ſuis partibus conſtat: nam ſexta eius pars eſt vnum; tertia, duo; media autem, tria eſſe probatur.*

Denique Abulenſis 3.Reg.11.q.12.& Pineda lib.6.de Reb. Salomonis c.5. cenſent Salomonē plures habuiſſe reginas & concubinas, ſcilicet vſque ad mille, ſed præcipuas ex eis magiſque familiares Salomoni hic dumtaxat numerari, eaſque fuiſſe ſexaginta è reginis, & octoginta è cōcubinis. Verùm difficile eſt creditu eum, cùm Cantica tam ſpiritualia ſcripſit, adeò fuiſſe carnalem & mulieroſum, vt mille habuerit vxores.

PRIMVS SENSVS
ADÆQVATVS.
De Christo & Eccleſia.

Quid per reginas, concubinas, Reginæ, id eſt, Eccleſiæ patriarchales, primates & Metropolitanæ ſunt ſexaginta, id eſt, A multæ: concubinæ, id eſt, Eccleſiæ Epiſcopales ſunt octoginta, id eſt, plures; adoleſcentularum, id eſt, Eccleſiarum parochialium & ceterarum non eſt numerus: plurimæ enim ſunt & quaſi innumerabiles, at ſupra has omnes eminet Cathedra S. Petri, puta Eccleſia Romana, inquit Coſmas Damian. quæ reginarum eſt regina, totiuſque Eccleſiæ caput & princeps, quæ ceteras omnes moderatur & regit, ne à recta fide & pietate aberrent, & cùm aberrant, eas corrigit & reformat: quare hæc eſt vna columba, id eſt, vna ſponſa Chriſti vnicè ab eo dilecta, perfecta in fide & religione, vnica matri ſuæ, & electa genitrici ſuæ, id eſt, vnicè pariter dilecta primitiuæ Eccleſiæ Hieroſolymitanæ, ait S. Anſelm. hæc enim ceu mater Romanam genuit, dum S. Petrum, Paulum, alioſque primos credentes Romam miſit, vt eam conuerterent, & caput Eccleſiæ conſtituerent. *& adoleſcentulas ſignificatur.* B Quare Romanus Pontifex, qui in ea præſidet, mittit reformatores per totū orbem, qui veram fidem & religionem in particularibus Eccleſiis collapſam, vel corruptam inſtaurarent, vti S. Sylueſter miſit Hoſium Cordubenſem, qui præeſſet Conc. Nicæno, vbi damnatus eſt Arrius; Iulius, Liberius, & alij miſerunt S. Athanaſium, Euſebium Vercellentem, Luciferū Calaritanum & alios, qui Orientales Epiſcopos in Arrianam hæreſim prolapſos ad veram fidē reducerent; imò Pontifices Romani mittunt viros religioſos, & Apoſtolicos ad Indos, Tartaros, alioſque Gentiles, vt fidem apud eos prædicent & propagent; ac in fine mundi mittent viros eximios in Iudæam & Ieruſalem, qui antichriſto reſiſtant, & Iudæos conuertant: C quare tunc Roma vnietur genitrici ſuæ, id eſt, Hieroſolymæ; puta Eccleſia Synagogæ, cum filia matrem aberrantem, puta Roma Hieroſolymam à Moyſe, æquè ac ab antichriſto ad Chriſtum traducet. Tunc implebitur illud Iſaiæ c.19. oraculum: *In die illa erit Iſrael tertius Ægyptio & Aſſyrio: benedictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exercituum dicens: Benedictus populus meus Ægypti, & opus manuum mearum Aſſyrius: hereditas autem mea Iſrael.* Vide ibi dicta. Et illud Iſaiæ 49.23. *Erunt reges nutricij tui, & reginæ nutrices tuæ vultu in terram demiſſo adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.*

Vnius columbæ nomine venit intelligenda Eccleſia Catholica. Huc accedunt patres plerique, qui per vnam columbam intelligunt vnam Eccleſiam Catholicam toto orbe diffuſam. Huius enim caput & D princeps eſt Eccleſia Romana. Ita S. Gregor. Nyſſen. Caſſiod. Beda, Anſelm. hîc, & S. Auguſt. tract.5.in Ioannem, ac S. Cyprianus tract. de Vnitate Eccleſiæ. Eccleſiæ ergo proprietas, & nota eſt, quòd ſit vna, licèt Catholica & toto orbe diffuſa: vna, inquam, per vnam fidem, ſpem, & charitatem, ac per vnum caput, puta Chriſtum eiuſque vicarium Romanum Pontificem; à qua vnitate qui ſe ſeparat, ſciſmaticus eſt vel hæreticus. Vide S. Cyprian. libr. de Vnitate Eccleſiæ. Addit Caſſiodor. illam dici columbam, quia in eam Spiritus ſanctus ſpecie columbæ deſcendit in Baptiſmo Chriſti Matth.3. matrem verò eius eſſe cæleſtem Ieruſalem, ad quam illa à Deo euocata tēdit & proficiſcitur; hanc enim matrem fidelium vocat Paulus Galat. 4.26. Nyſſenus verò per matrem accipit Spiritum ſanctum, qui

vt

vt columba ipſam Eccleſiam genuit, velut pullum columbinum, paruamque columbā. S. Gregorius autem per matrem accipit gratiam Spiritus ſancti quod eòdem redit: *Mater noſtra*, inquit, *eſt regeneratrix gratia apud quam vna columba eligitur, quia illos ſibi colligit, qui in ſimplicitate permanent, & ab vnitate non ſcinduntur. Multi quippe fideles dum in idipſum intendunt, dum vno deſiderio Chriſti ſe inuicem nutriunt, dum habentes cor vnum & animam vnam in charitate ſe vniunt, ex multis mēbris vnum corpus efficiunt: omneſque in vnitatis ſimplicitate & vnitate viuentes, vna columba exiſtunt: quæ ſola perfecta & electa genitrici ſuæ dicitur, quia extra hāc quam dicimus Eccleſiam, nemo ad perfectionem, nemo ad vitam, niſi per hanc ſolam gratiā fouente nutritur.* Ioannes Carmelita verò per matrem accipit Christum, qui quaſi mater materno affectu Eccleſiam & animam perfectam vnicè & tenerrimè diligit, iuxta illud, quod ipſe ait Iſaiæ. 49. 11. *Numquid obliuiſci poteſt mulier infantem ſuum, vt nō miſereatur filio vteri ſui? & ſi illa oblita fuerit, ego tamē non obliuiſcar tui: Ecce in manibus meis deſcripſi te. Muri tui coram oculis meis ſemper.* Denique Guilhelmus notat reginas, id eſt, perfectas animas numerari ſexaginta, quia hæ legi decalogi, quam ſignificat denarius, addunt ſenarium, qui ſymbolum eſt perfectionis, quæ acquiritur per conſilia Euangelica. Perfectæ enim ſunt, quæ non tantùm præcepta, ſed & conſilia Euangelica obſeruant. Concubinæ notant illas, quæ præcepta decalogi dumtaxat cuſtodiunt: vnde his octonarius circumciſionis, id eſt, purgationis peccatorū contra decalogum admiſſorum additur.

Porrò Chald. more ſuo iudaizans, hæc accipit de regibus & populis oppugnantibus Ieruſalē: *Tunc*, inquit, *ſurrexerunt Græci, & congregauerunt ſexaginta reges de filiis Eſau, indutos loricis, aſcendentes ſuper equos & equites, & octoginta duces de filiis Iſrael aſcendentes ſuper elephantes, præter reliquos populos & linguas, quorum non erat numerus & conſtituerunt Alexandrum regem ſuper eos in principem, & venerunt, vt pugnarent contra Ieruſalem. Et in illo tempore erat cœtus Iſrael ſimilis columbæ perfectæ, & ſeruiebat vnanimis Domino ſuo, & apprehendebat legem, & laborabat in verbis legis in corde perfecto, & puræ erant iuſtitiæ eius, ſicut in die qua egreſſa eſt de Ægypto.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Vna columba eſt anima perfectiſſima.

REginæ, id eſt, animæ perfectæ ſunt ſexaginta, id eſt, paucæ; concubinæ, id eſt, proficientes ſunt octoginta, id eſt plures; adoleſcentulæ, id eſt, incipientes ſunt plurimæ & quaſi innumeræ: at verò vna eſt columba, id eſt, pauciſſimæ, & ex mille vix vna eſt anima perfectiſſima, quæ ſingularis ſponſa Chriſti ſit, ipſique ſoli intendat, ac tota quaſi in ipſum transeat, qualis fuit S. Paulus, cuius cor erat mare charitatis, quod totum mundum abſorbebat, ac omnes Gentes, etiam Iudæos ſibi inimiciſſimos ſaluare ſatagebat; quem vnum proinde pluris faciebat Deus, quam mille ſanctos etiam perfectos, religioſos, & Apoſtolicos. Vide S. Chryſoſt. hom. 8. quas ſcripſit de laudibus S. Pauli. Ita Origen. hom. 2. Theod. tres Anonymi apud ipſum, Philo, Iuſtus, & S. Ambroſ. l. de Iſaac & Anima c. 8. *Laudatur*, ait, *quòd cum vna ſit columba habens Spiritus vnitatem, in qua ſit pax, quæ fecit vtraque vnum, & quæ non ſit compoſita ex diuerſis elementis diſcretæ compugnantiſ{q}; naturæ. Anima benedicta nimis ſimplex, quæ imitatur dicentem: vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, & ipſi in nobis vnum ſint. Hæc enim conſummatio atque perfectio.* Vnde & addidit: *vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus: ego in his, & tu in me, vt ſint conſummati in vnum. Hæc eſt ergo anima columba atque perfecta, quæ ſimplex atque ſpiritalis, neque huius turbatur corporis paſſionibus, in quo foris pugnæ, intus timores ſunt.*

Huc accedunt Nyſſen. S. Greg Rupertus, & alij, qui per reginas accipiunt animas, quæ ex amore Deo ſeruiunt, & ad cæleſte regnum aſpirant; concubinas, illas quæ ex timore inferni alteriuſve damni, aut ſpe mercedis legem Dei ſeruant; adoleſcentulas, quæ in fide ſunt rudes & in opere remiſſæ. Addit Lucas Abbas: *Rectæ & perfectæ animæ, quæ in ſe nobilitatem veram, in qua creatæ ſunt, reformauerunt, reginæ dicuntur, eò quòd regnent peccato, vel regendus eis populus Chriſto credentiū ſit commiſſus, quæ adhærendo verbo Dei & concipiunt, & pariunt reges.* S. Auguſt. lib. 83. quæſt. q. 55. *Reginæ*, ait, *ſunt animæ regnantes in intelligibilibus & ſpiritualibus; concubinæ, quæ mercedem accipiunt terrenorum, de quibus eſt dictum: acceperunt mercedem ſuam adoleſcentulæ, quarum non eſt determinata ſcientia, & diuerſis dogmatibus peregrinari poſſunt.*

Perfecti ad vnum aſpirant.

Symbolicè, vna columba eſt anima, quæ vni, ſummoque bono tota intendit: perfecta ergo ſummè eſt, ſi vna vni Deo vacet, vti aiebat S. Ægidius ſocius S. Franciſci, imò Chriſtus: *Martha, Martha*, inquit, *ſolicita es, & turbaris erga plurima. Porrò vnum eſt neceſſarium: Maria optimam partem elegit.* Lucæ 11. Charitas enim mentem vni Deo iungens, illam quaſi vnum quid cum Deo efficit, ait S. Gregor. Hinc verè ſapiens ille: *Qui*, inquit, *perfectionem appetit, ad vnionem aſpirat; quidquid appetit, ad vnitatem contendit. Rara*, inquit, B. Laurent. Iuſtin. lib. de Caſto connubio Verbi & animæ ſub finem, *inquam, eſt anima, quæ ex vitæ merito, ex muneris priuilegio, ex immenſitate amoris ſponſa verbi vocitetur, de qua ſponſus in eius laudem dicat: Vna eſt columba mea, perfecta mea: vna eſt matris ſuæ, electa genitricis ſuæ. Quum talem inuenit, ſingulari eam diligit charitate: Frequenter viſitat, alloquitur familiariter, dulciter amplexatur, & vix ab illa patitur ſe abſentare. Diſcedit interdum ab illa, non vt iratus, ſed vt amore ſuccenſus. Quò enim tardius redit, ipſa dilatione vehementius inflammatur; pulſat crebrius, prouocat ardentius, & dicit: Surge amica mea, ſpecioſa mea, & veni: columba mea in foramina petræ, in cauernam maceriæ: oſtende mihi faciem tuam; ſonet vox tua in auribus meis: Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Præceps namque amor dilationem non patitur: moras neſcit deſiderio fruendi quem diligit. Amoris artē amandi neſcius non capit: ſolus nouit expertus.*

TER-

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

VNicè & maximè propriè competit hæc ſententia B.Virgini, ipſa enim eſt vna columba, id eſt, vna ſponſa S. Trinitatis, præ omnibus hominibus & angelis electa & dilecta: *Matri ſuæ, id eſt, Eccleſiæ Patriarcharum,* ait Rupert. *& Regum iuſtorum, ex qua progenita eſt, quorum ſecundùm fidem benedictionis, quæ ad illos repromiſſa erat, ianua vel materia eſt. Et illi matri & huic genitrici vna & electa eſt, quia nec inter angelos, nec inter homines ſimilem vel primam habet, vel ſequentem habitura eſt: verè columba, quia gratiâ plena; verè electa, quæ non ſolùm ſalua exiſteret, verùm etiam ipſam ſalutem pareret.*

Quocirca S. Trinitas totum ſuum amorem in B.Virginem transfudiſſe videtur, adeò vt eam ſolam plus diligat, quàm totum orbem omneſque angelos & homines ſimul ſumptos, vti docet Franc. Suarez aliique Theologi. Vide Suarez 3. p.q. 37. diſp. 18. ſect. 4. vbi quatuor rationibus, & plurimis patrum teſtimoniis idipſum confirmat. Audi Guilielmum: *Vna eſt columba mea, perfecta mea: Vna eſt regina reginarum, domina concubinarum, nutrix adoleſcentularum. Hæc eſt columba per fæcunditatem, & mea per ſingularis partus nouitatem; columba mea, cui ego ſingularis pullus ſum, perfecta mea, cui nihil deeſt ad gratiam & ad gloriam, cuius neque fæcunditas virginitatem defloraùit, neque virginitas fæcunditatem ignorauit.* Et poſt nonnulla: *Eſt etiam vnicè electa genitrici ſuæ, ſingulariter electa ad miniſterium redemptionis & regenerationis gratiæ. Inſigne quippe, & ſingulare miniſterium gratiæ redemptrici exhibuit in eo, quòd ipſum redemptorem ſibi, nobiſq; genuit, ſibi nobiſq; pio lacte aluit, atque ad annos maturitatis pia maternæ ſolicitudinis ſedulitate perduxit.* Audi & Honorium: *Tu vna omnium tranſcendis merita, & ideo præ omnibus ſola electa, columba mea, in qua transfudi ſpiritus chariſmata; perfecta mea, quam perfudi perfectione per virtutum munera. Hæc vna eſt imitabilis matri ſuæ, ſcilicet præſenti Eccleſiæ; electa genitrici ſuæ, angelorum frequentia. Viderunt eam oculis cordis filiæ Sion, id eſt, Eccleſiæ, & beatiſſimam prædicauerunt, vt ipſa dixit: beatam me dicent omnes generationes. Et reginæ & concubinæ, actiui & contemplatiui, ita laudauerunt eam, dicentes. Quæ eſt iſta, vt ſequitur verſ. ſeq.*

Per columbam vnã quibuſdã videtur ſignificari humanitas Chriſti.

Porrò Lucas Abbas Aponij continuator per vnam columbam accipit humanitatem Chriſti: hanc enim præ omnibus ſibi deſpondit Verbum æternum, cùm illam, factus homo, aſſumpſit ex B.Virgine, cui proinde quaſi matri ſuæ fuit dilectiſſima. Eadem humanitas dicitur fuiſſe *electa genitrici ſuæ*, quia ipſa electa fuit mediatrix inter robur diuinitatis & carnis fragilitatem. Hæc Lucas. Humanitas enim Chriſti fuit prima & proxima ſponſa Verbi, vti iam ſæpius dixi.

Viderunt eam filiæ (adoleſcentulæ,) *& beatiſſimam prædicauerunt: reginæ & concubinæ,* (viderunt eam) *& laudauerunt eam.* Verſ. 8.

ARabicus: *Poſt eam reginæ, concubinæ, & laudabunt eam*: quod mirum eſt, cùm & ipſæ ſint pulchræ, ac laudem mereantur. Verùm ſponſæ pulchritudinem longè maiorem admirantes, nec ei inuidentes, ſed congaudentes, illam vno ore celebrant & prædicant.

Alludit ad Liam vxorem Iacob, quæ cùm ex Zelpha ancilla peperiſſet filium, vocauit eum Aſer dicens: *Hoc pro beatitudine mea: beatam quippe me dicent omnes mulieres,* Geneſ. 30.13. Senſus eſt clarus. Nam Eccleſiam Romanam velut matricem laudant omnes filiæ, id eſt, Eccleſiæ parochiales; & concubinæ id eſt, Epiſcopales; & reginæ, id eſt, patriarchales & Metropolitanæ. Animam pariter charitate & ſanctitate eminentem, vti fuit Moyſis & Pauli, ceteræ fidelium animæ mirantur & celebrant.

Denique B. Virginem deiparam glorificant omnes angeli & homines, iuxta illud: *Beatus venter qui te portauit, & vbera, quæ ſuxiſti.* Lucæ 11.27. Hoc ipſa præuidens præcinuit: *Beatam me dicent omnes generationes.* Lucæ 1.48. *Prædicauerunt itaque beatam,* ait Guilielmus, *virginitate, beatiorem fæcunditate, beatiſſimam fæcunditate ſimul, & virginitate.* Fœcunditate, inquam, tum phyſicâ Chriſti, tum ſpirituali fidelium, & Chriſtianorum præſertim in gloria cæleſti, vbi exclamant id quod ſequitur: *Quæ eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora,* &c. ita Rupert.

Porrò Lucas Abbas per ſponſam accipiens humanitatem Chriſti Verbo deſponſam: *Viderant, inquit, eam quæcumque virtutes, cæleſtis Ieruſalem ciues charitati paternæ vnitam, naſcentem in terris, pannis inuolutam, maieſtatis gloriâ coruſcantem, & beatiſſimam prædicauerunt, dicendo: Gloria in excelſis Deo. Quæ omnes beatitudines ſola in terra, inter omnes in integro obtinuiſſe monſtratur.*

Denique Chaldæus hæc accipiens de Machabæorum victoriis & triumphis, ſic vertit: *Tunc egreſſi ſunt filij Aſmonæorum, & Mathatias, & omnis populus Iſrael, & pugnauerunt contra eos, & tradidit eos Dominus in manus eorum. Et cum hoc vidiſſent habitatores prouinciarum, beatos eos dixerunt; & regna terræ, & potentes laudauerunt eos.*

Vox adoleſcentularum.

VERS. 9. *Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata.*

QVÆ EST ISTA, QVÆ PROGREDITVR (Hebr. eſt נִשְׁקָפָה *niskapha*, id eſt, *aſpicit* S. Ambroſ. & Hieron. *proſpicit.* Vatablus, *proſpectat,* Pagnin. *videtur*) QVASI AVRORA CONSVRGENS, PVLCHRA VT LVNA, ELECTA (Syrus: mun-

munda) VT SOL TERRIBILIS VT CASTRORVM ACIES ORDINATA] Syrus *vt myriades*, ſcilicet, cohortum & militum, Arabicus: *caſtra ordinata in horto nucum*. Septuag. *pauor, vel ſtupor* (tam actiuus quàm paſſiuus: vtrumque enim ſignificat Hebr. אֵימָה *ema*, in quo noſter & Hebræi aliis punctis legunt אֲיֻמָּה *aiumma*, id eſt, *terribilis*) *vt ordinatæ*, ſcilicet acies. Optimi enim milites in acie pugnaturi initio pauent & contremiſcunt, ſed deinde pugnando pauorem ſuperant eumque hoſtibus incutiunt, iiſque fiunt terribiles vt leones: ſic iuſtus pauens timenſque Deum terribilis fit hoſtibus. Symmach. *terribilis pauoremq́; incutiens ſecundùm acies*, Sexta editio: *terrefaciens inter magnificatas*. Quinta editio: *Illuſtris vt magnificata*.

Et vox adoleſcentularum, concubinarum, & reginarum laudantium ſponſam, qua fatentur, ſuam pulchritudinem omnem vinci à decore ſponſæ tanto interuallo, quanto aurora vincit noctem, ac ſol & luna ſuperant cetera aſtra. Caſſiodor. S. Gregor. Theodor. Beda, & alij cenſent hanc eſſe vocem Synagogæ admirantis Eccleſiæ pulchritudinem, de qua mox plura.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

Symbolicè. aurora, lunâ & ſole ſignificatur initiũ, progreſſus, & perfectio Eccleſiæ.

QVia aurora eſt lucis initium, luna autem lucis augmentum, ſol verò lucis plenitudo, hinc hiſce ſymbolis ſignificatur Eccleſiæ initiũ, progreſſus, & perfectio. Vnde Honorius: Eccleſia, inquit, ante legem Moyſaicam in ſtatu legis naturæ fuit aurora, quando quoddam initium dumtaxat legis & diuinæ cognitionis habuit, luna fuit ſub lege, quia creſcebat tunc illa cognitio radiorum ſolis adhuc indiga; ſol fuit ſub Euangelio, quia tunc Eccleſia robur ſuum & vires inuictas, vero ſole illucente & nocturnas omnes tenebras penitùs diſpellente, vltimo conatu eſt exertura. Nam ad antichriſti tempora iam orationem vergere, etiam D. Gregorius docuit, nec diſſentit Caſſiodorus, qui vult eſſe vocem Synagogæ in fine ſæculi, per prædicationem Eliæ & Enoch ad Chriſtum conuerſæ.

Progreſſus Eccleſiæ.

Meliùs alij hæc omnia ad progreſſus Eccleſię Chriſtianæ referunt; ipſa enim ſub Chriſto & Apoſtolis exorta eſt tenuiter, occultè, & latenter, quaſi aurora in Iudæa; deinde increuit vt luna creſcens ad plenilunium, ſed luce pallidâ, vtpote per terrores, perſecutiones & martyria innumerorum martyrum ſub decem imperatoribus eam perſequentibus vſque ad Conſtantinũ Magnum; quando facta vt ſol, radios ſuæ fidei & imperij ſparſit per totum orbem: mox cœpit eſſe vt caſtrorum acies ordinata, quando idololatriam & Gentiliſmum debellauit, ac Arrij, Neſtorij, Pelagij, aliorumque ſubnaſcentes hæreſes profligauit, atque exorientes inter fideles morum abuſus reformauit: maximè verò talis erit in fine mundi, quando cum antichriſto fortiſſimè confligens, per Eliam & Enoch eundem ſuperabit, & Iudęos conuertet, atque mirâ ſanctitatis gloriâ vbique coruſcabit. Vnde ad finem A mundi omnia hæc referunt S. Gregorius, Theodor. Beda, Caſſiodor. Coſmas Dantiamus Delrio hîc, & Franciſcus Ribera Apocal. 11. verſ. 2. & rectè; eò enim ſequentia ſpectant. Tunc enim Eccleſia oppreſſa ab antichriſto & impiis, & penè extincta, ab Elia & Enoch ſuſcitata conſurget quaſi aurora, ſenſimq́ue increſcet vt luna ac tandem radiabit vt ſol ſplendidiſſimus, eritque vt caſtrorum acies ordinata, qui omnes antichriſtianos & impios vel profligabit, vel ſibi ſubiget. Vnde S. Ioann. Apocal 12. 1. & ſeq. huc alludens, Eccleſiam futuram in fine mundi deſcribit per ſpeciem mulieris coronatæ 12. ſtellis, quæ lunam pedibus premit, & ſole amicitur, paritque maſculum, quem deuorare ſatagens draco, à Michaële profligatur. Vide ibi dicta. Tuncque B pariter Chriſtus veniet ad iudicium, quo Eccleſiam militantem faciet triumphantem, ac ſole ſplendidiorem, omnibuſque dæmonibus & reprobis formidabilem. Audi S. Gregor. *Eccleſia ſancta quaſi aurora conſurgens in iudicio vltimo progreditur; quia relictis tenebris corruptionis claritate innouatur. Quæ benè vt ſol electa dicitur, quia ad eamdem gloriam perducitur, ad quam caput eius Chriſtus, qui ſol iuſtitiæ eſſe perhibetur; vnde eſt quod idem ſol ait: Volo Pater, vt vbi ego ſum, illic & miniſter meus ſit.*

Audi & Caſſiodor. ac Bedam cenſentes hæc eſſe verba Synagogæ in fine mundi, admirantis Eccleſiæ pulchritudinem: *Quæ eſt iſta, quæ quaſi aurora, tranſactis tenebris infidelitatis, lumen veritatis habere oſtendit, proficiens de virtute in virtutem, totumq́; orbem cæleſti occupans prædicatione. Pulchra vt luna, quia Chriſti veri ſolis gratiâ illuminatur; &* C *quia in vita præſenti aliquando, conceſſa pace, creſcit; aliquando per aduerſitates decreſcere videtur. Electa vt ſol in aliâ vita, vbi perpetuo reſplendebit gaudio de viſione conditoris ſui, atque etiam in vita præſenti, quia Chriſtum verum imitatur ſolem: quoque charitatis vnione vnita terribilis dæmonibus eſt vt caſtrorum acies ordinata.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta oritur vt aurora, cùm à peccati tenebris reſurgit ad lucem gratiæ: creſcit vt luna, quando ad lucem hanc magis ma- D giſq́ue dilatatur, & in omni virtute proficit: deniq; electa fit vt ſol, cùm plenâ charitate & ſanctitate reſplendet: tuncq́ue eſt terribilis dæmonibus & impiis, quaſi caſtrorum acies ordinata. Audi S. Gregor. *Luna quippe dum noctem illuminat, caligantibus oculis iter, per quod homo gradiatur, demonſtrat. Sic nimirum quæque anima, quæ tenebras dimittit & in ſanctam operationem ſe extendit, dum exemplum benè operandi tribuit proximis, quaſi lucem tenebreſcentibus oculis ſpargit. Dum enim peccantes quique bonum opus aſpiciunt, & ad idem faciendum ſe conuertunt, quaſi errantes in nocte per lumen lunæ ad viam redeunt. Hæc itaque anima dum peccantibus bona exempla præbet, quaſi luna in nocte lucet. Dum verò magis ac magis creſcit, & de die in diem per conſuetudinem operis lumen iuſtitiæ tam perfectè accipit, vt* *Tres gradus virtutis.*

etiam

etiam bonis exempla imitationis præbeat, quæ prius ſolis peccatoribus imitanda apparebat, profectò iam luna ſol efficitur, quia in nocte errantibus nunc lucebat, modo in die ambulantibus lumen veritatis manifeſtat. Idem lib. 16. moral. cap. 25. *Mens iuſti,* ait, *eſt aurora, quæ peccati ſui tenebras deſerens, ad lucem iam erumpit æternitatis.* Notat Haymo ſolem & lunam numquam quieſcere, ſed perpetuò moueri, & manè continuò creſcere vſque ad meridiem; idem debere facere fidelem & iuſtum, iuxta illud: *Iuſtorum autem ſemita quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit vſque ad perfectam diem.* Prouerb. 4. 18. Incipiétes ergo lucere incipiunt vt aurora; hinc adhuc miſtas habent tenebras cupiditatum & vitiorũ: proficientes magis lucent vt luna, quia ſicut hæc noctem, ſic ipſi peccatores illuminant: perfecti fulgent vt ſol, qui per diem omnes irradiat. Sic enim & perfecti omnes, etiam iuſtos ſuo ſplendore illuſtrant. Ita S. Gregor.

Huc facit verſio Chaldæi: *Dixerunt,* inquit, *nationes: quàm ſplendida ſunt opera populi huius ſicut manè: pulchri ſunt iuuenes eius ſicut luna; & pura ſunt merita eius ſicut ſol; & terror eius erat ſuper omnes habitatores terræ, quando ambulabant vexilla eius per deſertum.*

Tres gradus Caſtitatis.

Porrò Iuſtus Orgelit. hæc accommodat tribus gradibus caſtitatis: *Coniugati enim caſte viuentes,* inquit, *fulgent vt aurora; viduæ & continentes, pulchreſcunt vt luna; virgines radiant vt ſol.* S. Bernard. verò ſerm. 60. inter paruos hæc adaptat tribus religioſorum virtutibus, ſcilicet per auroram intelligit humilitatem, per lunam caſtitatem, per ſolem charitatem.

Anagog.

Anagogicè mens ſancta, quæ in hac vita carnali & corruptibili fulget vt aurora, & vt luna, quæ variis mutationibus eſt obnoxia, atque nunc creſcit, nunc decreſcit; in cælo plena, clara & conſtanti luce coruſcabit vt ſol, iuxta illud Chriſti: *fulgebunt iuſti vt ſol in regno patris eorum.* Matt. 13. 43. ita S. Gregor. Theodor. & S. Ambroſ. de Obitu Valentiniani, quem audi: *Quæ eſt iſta, quæ proſpicit ſicut aurora,* &c. *Proſpicit,* ait, *ſancta anima de loco ſuperiore, tamquam inferiora deſpiciens: exiuit de tenebris iſtius ſæculi, vt luna reſplendens, vt ſol refulgens.* Sic & S. Hieron. epiſt. 22. ad Euſtochium: *Tunc,* ait, *Angeli mirabuntur animam* (ad cælos ſcandentem) *& dicent: quæ eſt iſta proſpiciens quaſi diluculum ſpecioſa vt luna, electa vt ſol?*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus docet beatam Virginem fuiſſe auroram in natiuitate, lunam in conceptione Chriſti, ſolem in aſſumptione ad cælum: *Quando nata es,* inquit, *ô beata Virgo tunc vera nobis aurora ſurrexit, aurora prænuntia diei ſempiterni; quia ſicut aurora quotidiana finis præteritæ noctis eſt, & initium diei ſequentis, ſic natiuitas tua, natiuitas ex ſemine Abrahæ, clara ex ſtirpe Dauid, ad quos cum iuramento Dei facta eſt repromiſſio benedictionis; finis dolorum, & conſolationis fuit initium; finis triſtitiæ, & lætitiæ nobis extitit principium. Pergit deinde ab aurora ad lunam. Quando autem Spiritus ſanctus in te ſuperuenit, & filium Virgo concepiſti, Virgo peperiſti, nunc tu & ex tunc pulchra pulchritudine diuinâ; pulchra, inquam, non quomodocumque, ſed vt luna: ſicut enim luna lucet & illuminat luce non ſua, ſed ex ſole conceptâ, ſic tu, ô beatiſſima, hoc ipſum, quòd tam lucida es, non ex te habes, ſed ex gratia diuina, ô gratiâ plena. Denique à luna tranſit ad ſolem. Quando autem de hoc mundo aſſumpta, atque ad æthereum thalamum tranſlata es, tunc tu & ex tunc electa vt ſol; electa, inquam, nobis, quia ſicut ex te natum Dei filium ſolem verum, ſolem æternum adoramus & colimus, vt Deum verum, ſic & te honoramus atque veneramur, vt veri Dei genitricem, ſcientes quia totus honor impenſus matri, ſine dubio redundat in gloriam filij.*

Rurſum S. Bernard. ſerm. 1. de Aſſumptione: *Glorioſa virgo,* ait, *lampas ardentiſſima, ipſis quoque angelis lucis miraculo fuit, vt dicerent: Quæ eſt iſta, quæ progreditur, ſicut aurora, conſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol? clarius enim ceteris rutilabat.*

Analogia auroræ, & deiparæ.

Audi analogias auroræ & deiparæ, quas è patribus collegit noſter Spinellus cap. 24. de Deipara num. 18. Aurora terminus eſt noctis, & diei principium, ſolemque adeſſe teſtatur; nocturnas aues effugat; diurnas verò ad concinendum inuitat; iugiter etiam in ſplendorem maiorem proficit, eoque tempore decidit ros albus, quo ab æſtu refrigerantur ſata & fœcundatur terra: Ita Virgo deipara mundo ignorantiæ, & peccatorum tenebris circumfuſo illuxit, veluti æternæ caliginis exterminium: ſolis iuſtitiæ non tantùm prænuntia & geſtatrix, ſed etiam genitrix; dæmones veluti tenebrarum aues immundas longè expellit: Dei ſeruos & ipſos angelos, tamquam aues diei ſublimè volantes ad Dei laudes excitat, atque inuitat, multò meliùs, quàm olim tres illi pueri è Babylonicæ fornacis incendio liberi, creaturas omnes ad Deo benedicendum inuitabant: cùm longè maiora Dei in humanum genus beneficia per deiparam innotuerint & obuenerint. Eſt item ſicut aurora iugiter conſurgens, cùm in ſuis omnibus actibus, dum viueret, maioribus meritorum incrementis ſemper excreuerit, & nunc eius apud homines cognitio, & in eam pietas indies magis magiſque perpetuò propagetur, eiuſque precibus diuina gratia in hominum animas deſcendat, veluti ros albus, quo ab æſtu tentationum & concupiſcentiæ refrigerantur, & ad bona opera germinanda fœcundantur. Ideo deipara ipſa à S. Germano patriarcha Conſtant. orat. de Oblat. virg. vocatur ardoris, qui eſt in nobis, ros diuinus, ac exſiccati noſtri cordis diuinitùs irrorans aſperſio; aut potius B. Virgo quaſi aurora peperit rorem Chriſtum, qui quaſi ros æſtum concupiſcentiæ refrigerat, & animę hortum fœcundat, ac bonorum operum feracem efficit. Vnde Iſaias cap. 45. *Rorate,* ait, *cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum.* puta Chriſtum. Quocirca Durandus in Rationali diuin. offic. agens de feſto natiuit. B. Virginis aſſerit, B. Virginem natam die 8. Septemb. in ſabbatho, idque illuceſcente aurorâ, iuxta reuelationem cuidam viro religioſo factam, vt ſignificaretur ipſam fore auroram, quæ ſolem iuſtitiæ præiret & pareret. Adhæc B. Virgo contra dæmones eſt inuicta, vt caſtrorum acies ordinata. Audi S. Bernard. apud S. Bonauent. in Specul. cap. 3. *Non ſic timent hoſtes viſibiles*

biles caſtrorum aciem copioſam, ſicut aëreæ poteſtates A *Mariæ vocabulum, patrocinium & exemplum: Fluunt & pereunt ſicut cera à facie ignis, vbicumque inueniunt crebram huius nominis recordationem, deuotam inuocationem, ſolicitam imitationem.*

Symbolicè. Symbolicè Philo Carpath. humanitas (hæc enim prima in Cantico, hoc eſt, ſponſa Verbi) Chriſti, inquit, fulget vt luna; diuinitas verò radiat vt ſol, iuxta illud: *Thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta.* Pſal. 88. v. 38.

Lucas Abbas autem omnia hæc adaptat humanitati Chriſti: hæc enim Primò: *Egreditur,* inquit, *quaſi aurora poſt ignorantiæ tenebras; quaſi matutina luce conſurgens ad ſacrum Baptiſma.* Secundò, *per ſingulas virtutes pulchra vt luna, quæ tot annis* (puta triginta) *ſapientia & ætate corporis proficit, quot diebus luna complet orbem & minuit. Quæ vt luna in ortu oſtenſionis ſuæ præſtat lætitiam viatoribus contriſtatis, in nuptiis, exhauſto vino, inter exordia adhuc credentium, ſplendens oſtenditur;* B *& in cuius occaſu totum mundum tempeſtas quaſſauit, & amoris luminaribus tenebras operuit. Electa vt ſol, poſt reſurrectionis gloriam pleniſſimam, paterna claritate conſiſtens. Poſſunt ſiquidem tres iſti gradus laudibus pleni in futuro iudicio intelligi. Apparebit iuſtis in pulchritudine lunæ, cælorum virtutibus in maieſtate fulgens; impiis autem deputatis æterno igni terribilis vt caſtrorum acies ordinata.* Hæc Lucas, vel potiùs Aponius; huius enim abbreuiator eſt Lucas.

VOX SPONSI.

VERS. 10. *Deſcendi in hortum nucũ, vt viderem poma conuallium, & inſpicerem ſi floruiſſet vinea, & germinaſſent mala punica.* C

DESCENDI IN HORTVM NVCVM, VT VIDEREM POMA CONVALLIVM. (Septuag. *genimina torrentis.* Symmach. *ad conſiderandos fructus conuallis*, Arabicus, *fruges torrentis*) ET INSPICEREM SI FLORVISSET VINEA, ET GERMINASSENT (Hebræi, & Septuag. *floruiſſent*) MALA PVNICA] Puta arbores malorum punicorum. Septuag. & Arabicus addunt: *ibi dabo tibi vbera mea.* Theodor. Caſſiodor. tres Anonymi, Genebrardus, Coſmas Damianus cenſent hæc eſſe verba ſponſæ narrantis ſponſo, cur ad hortum venerit. D Verùm cùm verſ. 1. & 2. ſponſa inſinuet, ſe deſcendiſſe in hortum, vt ibidem quæreret ſponſum; impertinens videtur vt hîc aliam cauſam deſcenſui ſuo prætexat. Quare aptiùs S. Hieron. in cap. 12. Zachar. S. Gregor. Philo, Anſelm. Rupert. Lucas Abbas, Delrio, Sanchez, & alij cẽſent hæc eſſe verba ſponſi, qui ſponſæ ſe tam ſollicitè quærenti reconciliatus offenſam diſſimulat, ac repentini diſceſſus ſui, de quo v. 6. aliam cauſam prætexit, ſcilicet vt horti fructus inſpiceret, an germinarent, vel etiam matureſcerent poma; nã aliqua poma, vt ceraſa, pruna, quin & poma quædam propriè dicta matureſcunt initio æſtatis, cum florent vineæ & germinant mala punica.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus videns prælatos Eccleſiæ Gentium negligentes in reformandis erroribus & moribus fidelium, declinat ad hortum nucum, id eſt, ad Synagogam Iudæorum, ex qua natus fuit, & Apoſtolos collegit, adeoque in ea fundamenta ſuæ Eccleſiæ poſuit, vt Iudæos conuertat, atque eorum fructus conſideret & colligat ſuo tempore; nimirum nuces pœnitentiæ, & patientiæ, ac poma conuallium (in conuallibus enim, vbi ſunt aquæ & torrentes, fertiliùs proueniunt poma, ceterique fructus) puta fructus humilitatis, atque vuas & vina deuotionis, & mala punica charitatis. Id fecit variis temporibus & locis, ſed maximè faciet in fine mundi, cùm per Eliam & Enoch pleroſque Iudæos efficiet Chriſtianos, imò ſanctos eximios. Hoc ſuo deſcenſu Chriſtus inuitat prælatos, & fideles Eccleſiæ, vt & ipſi deſcendant curentque Iudæorum (quos paſſim negligi videmus) ſalutem, nec de ea deſperent, ſed eam longanimiter expectent. Idem dico de quibuſuis obduratis. Ita Philo Carpath. Rupert. Lucas Abbas, Coſmas Damianus, Giſlerius, Delrio, & alij per hortum nucum accipiunt Synagogam Iudæorum, ad Chriſtum conuerſorum & conuertendorum, præſertim in fine mundi; horum enim magnam curam ſe gerere oſtendit hîc Chriſtus, ſicut & Paulus Rom. 9. 1.

Hortus nucum eſt Synagoga Iudæorum. *Primò.* Nux enim Primò, nullum fert fructum, niſi perticis & lapidibus icta: ſic Iudæi olim nil boni egerunt, niſi à Deo per plagas & verbera adacti. *Secundò.* Secundò, ſicut nux amaro cortice, ac deinde duro putamine tegitur: ſic Iudæi amarum & durum habent cor contra Chriſtum, ac in Iudaiſmo ſuo ſunt obſtinati. Ita Rupert. *Tertiò.* Tertiò, nux fertur emittere ſpiritum, qui torporem & veternum immittit ait Clemens Alex. lib. 2. Pædag. cap. 8. Vnde & nux Græcis κάρυα vocatur à κάρος, id eſt, torpore & grauedine, quem inducit: ſicut nux Latinis dicitur à nocendo; ſic perfidiæ veterno pleroſque Iudæos laborare videmus; idque ex Dauide aſſeuerat Paulus Rom. 11. v. 9. *Quartò.* Quartò, ſicut nux facilè corrumpitur & putreſcit, tumque putida eſt & noxia; ſic olim Scribæ & Phariſæi, ac nunc Rabbini nucleum legis prauis ſuis interpretationibus corruperunt, & putidum effecerunt: qua de re eos redarguit Chriſtus Matth. cap. 5. & cap. 23. *Quintò.* Quintò, ſicut arbor nucum, teſte Plinio, lib. 17. cap. 12. proximas ſegetes & plantas graui ſua lædit vmbra; ſic gens illa alias rationes, quibuſcum verſatur, improbo vitæ ſuæ exemplo, impiaque doctrina malè afficit, nec fructus vllos Euangelicos ferre permittit. *Sextò.* Sextò, lex Moyſis comparatur nuci: *Sicut enim nux arbor,* ait Philo Carpath. *folia amara, eaque triſida, & fructum ipſum, nuces ſcilicet, cortice amariſſimo, quem culeum appellant, & duriore teſta, atque arida circumtectas profert, quæ quidem intus nucleum non ingratum quadriſpicuum, buccaque lignea cartilagine intercurſante, & tenui membranula, dum*

viridis

viridis eſt. ſeptum continent. Ita lex illa digito Dei ſcripta ex ſacrificiis illis carnalibus & ceremoniis, tamquam nux amara frondibus eſſe videbatur, quamquam trinum Deum & vnum myſticè ſignificantibus, & duro admodum ſenſu, quamquam myſtico, veluti cortice tecta erat; velatum tamen ſuauiſſimum fructum, & maximè ſalutarem, Chriſtum Ieſum cælitus deſcenſurum tenebat incluſum; hunćq; quadrifido Euangelico ſenſu, per quatuor cardines orbis propalandum, nec niſi rectè & ſanctè enucleantibus eruendum, edendumq́; ſanctiſſimè.

Tropologicè nux typus patientiæ, cur?

Tropologicè nux vel potius fractio & comeſtio nucis ſignificat patientiam, qua Eccleſia & prædicatores conſtanter laborant in vincenda pertinacia Iudæorum: nux enim, vt comedatur, debet primò ex arbore, cui tenaciter adhæret, magnâ vi deiici, & mox decorticari: tertiò, frangi; quartò, è cortice nucleus eximi, vel potiùs violenter extorqueri: quintò, folliculo ſuô, ſiue cute ſua exui: ſic, vt Iudæum, & durum quemlibet conuertas, magno longoque labore & patientia opus eſt. *Putamine*, ait Plinius lib. 15. c. 28. *clauduntur nuces, corio caſtaneæ, cruſtâ glandes, cute vuæ, corio & membranâ punica, carne & ſucco mora conſtant, cute & ſucco ceraſa.* Idem cap. 22. ait: *Nucem iuglandem gemino protegi operimento; Puluinati primùm calicis, mox lignei putaminis, quæ cauſa eas nuptiis religioſas fecit, tot modis fœtu munito: quod eſt veriſimiliùs, quàm quia cadendo tripudium ſonumve faciant.* Et poſt nonnulla: *Solum hoc pomum natura compactili operimento clauſit. Namq́; ſunt biſidæ putaminum carinæ; nucleorumq́; illis quadripartita diſtinctio, ligneâ intercurſante membranâ.* Sicut ergo nucem parare ad eſum volenti magna eſt opus patientia, ſic eadem opus eſt ſponſis, vt ſponſas ſuis moribus accõmodent, ac præſertim ſponſas ſpirituales, vt ſcilicet homines duros & refractos, quales ſunt Iudæi, Chriſtianis legibus informent. Hinc prouerbiũ, cuius meminit Plautus in Curcul. *Qui è nuce nucleum eſſe* (edere) *vult, frangat nucem*, id eſt, qui commodum appetit, ne fugiat laborem; qui quærit voluptatem, priùs experiatur ſudorem, ſine quo non paratur vera voluptas. *Nux*, ait S. Hieron. *foris tum dura eſt, tum amara, ſed intus ſuauiſſimum condit cibum. Sicut Moly herba*, ait Homerus Odyſ. 10. *radicem habet nigram ſed florem lacteum.*

Quocirca nux, vel potiùs fractio nucis ſymbolum eſt perfectæ patientiæ illorum, qui animas Chriſto lucrari, & deſpondere ſatagunt, præſertim illas, quæ callum in perfidia, aut vitio quopiam longâ peccandi conſuetudine obduxere, vt callus hic ſenſim & ſuauiter reſecetur. Nam, vt aiunt tres Anonymi apud Theodor. virtutis dulcedo & decus conſeruatur in medio amaritudinis, laborum, tentationum, & aſperitatum; perinde ac nucleus nucis ſeruatur in medio duræ corticis. Nux ergo ſua duritie in genere duritiem quamlibet repræſentat, quæ ſi circa obiectum bonum verſetur, bona eſt, qualis eſt in patientia, conſtantia, & fortitudine: ſi circa malum, mala, qualis eſt in pertinacia & obſtinatione: imò ex malo in bonum ſæpè commutatur, vti Iudæi duritiem in perfidia ſua ab Elia conuerſi mutabunt in conſtantiam fidei admirabilem.

Hinc Philo lib. 5. de Vita Moyſis: nux ait, ſignificat perfectam virtutem, vt enim in nuce idem eſt finis & principium, in quantum enim eſt ſemen, eſt principium; in quantum fructus, eſt finis: ſic & in virtutibus, vnaquæque eſt finis & principium: extremum putamen eſt amarum, ligneus cortex interior eſt ſolidus: ſic labor virtutis durus eſt & difficilis, quo tamen ad felicitatem tam propriam, quàm alienam peruenitur. Rurſum ſapientes & perfecti dum diuinam ſapientiam & virtutem intra corpora ſua conſtanter retinent, quaſi nucleum in fragili teſta portant; vnde Apoſtolus: *Habemus theſaurum in vaſis fictilibus.*

Nux eſt virtus perfecta.

Huc facit verſio Chald. qui Iudaicè hæc accipit de templo & Iudæis: *Dixit Dominator ſæculi: In domo ſanctuarij ſecunda, quæ ædificata eſt per manum Cyri, habitare feci maieſtatem meam vt viderem opera mea populi mei, & vt viderem ſi creſcant & multiplicentur ſapientes, qui comparantur viti, & ſi germina eorum plena ſint operibus bonis, ſicut mala punica.*

Symbolicè.

Symbolicè S. Auguſtin. ſerm. de Tempore, ſer. in Dominica proxima ante feſtum natiuitatis Chriſti docet nucem trinâ conſtare ſubſtantia, ſicut Eccleſia conſtat Chriſto, Iudæis, & Gentibus: *Nux*, ait, *trinam habet in ſuo corpore ſubſtantiæ vnionem, corium, teſtam & nucleum. In corio caro, in teſta oſſa, in nucleo interior anima comparatur. In corio nucis carnem ſignificat Saluatoris, quæ habuit in ſe aſperitatem, vel amaritudinem paſſionis: In nucleo interiorem declarat dulcedinem deitatis, quæ tribuit paſtum, & luminis ſubminiſtrat officium: in teſta lignum interſerens crucis, quod non diſcreuit id, quod foris & intus fuit, ſed quæ terrena & cæleſtia fuerunt mediatoris ligni interpoſitione ſociauit, dicente B. Apoſtolo: Quia ipſe per ſanguinem crucis ſuæ pacificauit omnia quæ in cælis ſunt & quæ in terris, cui eſt gloria in ſæcula ſæculorum. amen.*

Huc accedunt Philo Carpath. Rupert. Lucas, qui Chriſtum aiunt deſcendiſſe in hortum nucum, id eſt, ad Synagogam Iudæorum cum ex ea carnem aſſumpſit, vt eam omni ſua gratia & virtute cumularet.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Hortus nucum quis ſit.

HOrtus nucum eſt anima ſancta, patiens, & perfecta, præſertim quæ aſſiduè laborat in conuerſione peccatorum durorum, quales ſunt Iudæi, hæretici, concubinarij, vſurarij, ſimoniaci, &c. Audi S. Gregor. *Quid per nuces, niſi perfectos quoſque intelligimus, qui dum diuinam ſapientiam intra corpora ſua retinent, quaſi nucleum in fragili teſta portant? ſunt enim quamplures in Eccleſia, qui aſſidua diuinæ Scripturæ intendunt, quàm ſuauis ſit Dominus guſtantes, ampliùs guſtare concupiſcunt, ſancta gaudia in corde ruminant, & ruminantes magis ac magis conualeſcunt; & tamen foris neſcientibus eos viles apparent, quia ignoratur quàm dulcem in ſuis interioribus cibum portent.* Et nonnullis interiectis: *Dum enim diuina bonitas corda perfectorum illuſtrat, eoſq́; ad curam proximorum per charitatis ſolicitudinem inſtigat, quid hoc eſt aliud, niſi quod ad hortum veniens, poma conuallis per illos, quibus præſidet, proſpe-*

princeps Eccleſiæ. Alludit Salomon in voce *Aminadab*, ad illud pſalm. 109.3. *Tecum principium in die virtutis tuæ*, vbi in Hebræo eſt, עַמְּךָ נְדָבֹות *ammecha nedaboth*, quod idem eſt cum *Aminadab* Vnde S. Hieron. ibidem vertit: *Populi tui ſpontanei erunt in die fortitudinis tuæ.* ô Chriſte. Huc facit quod Deus Oſee 1. verſ. 9. Iudæos Chriſto rebelles vocat לֹא עַמִּי *lo ammi*, id eſt; non *populus meus*; Gentiles verò Chriſto ſe ſubdentes vocat עַמִּי *ammi*, id eſt, *populus meus*: addit hic Salomon נָדִיב *nadib*, id eſt, ſpontaneus, liberalis, hoc eſt, vltrò, ſpontè, & liberali animo ſubiiciẽs ſe Chriſto: atque hæc fuit cauſa excæcationis Iudæorum, quòd ſcilicet Chriſtus eis, vtpote incredulis, ſurrogarit in Eccleſia Gentes in ſe vltrò credentes, cum Iudæi obiicerent, Chriſtum Abrahæ, & ſemini eius, id eſt, Iudæis non Gentibus eſſe promiſſum; quibus reſpondet Apoſtolus Roman. 9. filios Abrahæ cenſeri non ſecundùm carnem, vti erant Iudæi, ſed ſecundùm ſpiritum; qui ſcilicet fidem Abrahæ ſequuntur, vti ſunt Gentiles Chriſtiani: Hæ ergo ſunt quadrigæ Euangelij, quæ initio conturbarunt Synagogam incredulam, ſed poſtea credentem mirè recrearunt.

Symbolicè.

Symbolicè, Coſmas Damianus per currus Aminadab accipit robur & copias antichriſti: hæ enim initio Iudæos detinebunt in Iudaiſmo, donec is ab Elia & Enoch erroris conuincatur, & profligetur. Accedit Theodor. qui ſic exponit. q.d. Poſuerunt, id eſt, impoſuerunt mihi, ac deceperunt me currus Aminadab, id eſt, principes ſæculi huius. Et Lucas Abbas, ſiue Aponius, qui per currus Aminadab accipit dæmones, item Pilatum & Iudæos, qui contra Chriſtum clamarunt: *Crucifige, crucifige eum.*

Aliqui per quadrigas accipiunt Turcas.

Denique nonnulli putant grammaticè hîc notari bella, quæ geſſit Salomon contra Emath Suba, id eſt, Syriam Sobal; item contra reliquias Hethæorum, Amorrhæorum & Iebuſæorum, quos ſibi ſubiecit: vt patet 2. Paral. 8. v. 3 & 7. quaſi ſponſa turbata ſit, metuens ne ſponſo proficiſcenti ad bellum ſiniſtri quid accideret. Hinc per *quadrigas Aminadab* accipiunt Mahometem, Saracenos, & Turcas, qui valdè turbarunt, & etiamnum turbant Eccleſiam: hi enim abundant exercitibus, equis, & quadrigis. Hæ dicuntur *Aminadab*, id eſt, *populi mei ſpontanei*, quia Mahomet ortus fuit à Chriſtianis. Natus eſt enim apud Homeritas, (vnde & nepos eius, qui ei ſecundo loco ſucceſſit in regno Arabum, vocatus eſt Homar) ſiue in Arabia felici, vbi paulò antè ſub annum Chriſti 500. regnante Elesbaan rege tempore Iuſtin. Imper. mirè floruit Chriſtiana religio. Mahomet autem natus eſt paulò antè annum Chriſti 600. ſub Gregorio magno Pontifice & Phoca Imp. cui ſucceſſit Heraclius Imper. ſub quo Mahomet quaſi dux Arabum ſtipendia meruit; ſed cùm illa Arabibus non ſoluerentur ab Areclij præfecto illi rebellantes occuparunt Pæniciam, Syriam, Meſopotamiam, & Ægyptũ, vti ex Paulo Diacono & Simoneta docet Genebr. in Chronol. ac ſenſim ſua arma dilatantes ſub annum Chriſti 1300. mirè creuerunt: tunc Ottomannus inuaſit regnum, primumque ſe fecit Turcarum Imperatorem, atque illud in poſte-

A tos per 14. generationes, magno aſſiduè imperij incremento, & Eccleſiæ damno huculque propagauit. Alij *per quadrigas Aminadab*, id eſt, *populi mei*, accipiunt Antipapas, qui Eccleſiam per ſchiſma diſciderunt: tales autem fuêre viginti: tot enim ſchiſmata ſuſtinuit Eccleſia. Alij accipiunt Imperatores ſchiſmaticos, vel eos, qui Pontifices, & Eccleſiam oppugnarunt, quales fuêre Fridericus I. & II. Otho IV. Henricus IV. & V. Hac de cauſa Chriſtus paulò antè v. 10. ait: *deſcendi in hortum nucum*, id eſt, in Eccleſiam ſchiſmate diuiſam, ſicut nux in duo fragmenta ſcinditur & diuiditur.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

B

De Chriſto & anima ſancta.

Chriſtus dicitur Aminadab.

ANima ſancta eſt currus Aminadab, id eſt, Chriſti: Chriſtus enim, ait Rupertus, & S. Ambroſ. dicitur *Aminadab* id eſt, *princeps populi*, ſcilicet fidelis, Chriſtiani, ſancti, & electi. Chriſtus ergo animæ ſanctæ ceu auriga currui ſuo inſidens, eam dirigit in cælum, vti Elias curru vectus eſt in æthera: nec tantùm ſe, ſed & alios ſuæ fidei, vel charitati commiſſos velut currus Chriſti in cælum tranſuehit, ait Philo. Vnde tres Anonymi apud Theodor. cenſentes hæc eſſe verba ſponſæ, id eſt, animæ ſanctæ ad diſcipulos, ſic explicant. q.d. *Idcirco poſuit me currus Aminadab, id eſt, currus me ſuos conſtituit Chriſtus*, qui eſt verus Aminadab, id eſt, princeps populi, *vt eum in meipſa*
C
diſciplinis ad vos, habitâ cuiuſque veſtrûm ratione, perferrem. Audi S. Ambroſ. lib. de Nabuth. c. 15. *Si anima, ait, currus eſt, vide ne equus caro ſit; agitator autem vigor mentis, qui regit carnem, & motus eius, velut quoſdam equos prudentiæ habenas coërcet.* Idem lib. de Virgin. *Chriſtus*, inquit, *verus Aminadab, animam iuſti veluti currum agitat, aſcendens verbi habenis gubernat ne violentorum equorum furore inabrupta rapiatur. Sunt enim eius veluti quatuor equi, quatuor affectiones, ira, cupiditas, voluptas, & timor, quibus furentibus cùm cœperit agi, nequaquam ſeipſam cognoſcit. Corruptibile enim corpus animam grauat, & tamquam irrationabilium animalium curſus inuitam rapit, voluentibus curis veluti quodam impetu proruentem, donec memoratæ corporis paſſiones verbi virtute miteſcant.*

TERTIVS SENSVS

D

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Populi ſpontanei currus quis eſſet.

BEata Virgo eſt currus Aminadab, id eſt, populi ſpontanei, puta fidelium, quos vehit in cælum impetrando eis obedientiam & liberalitatem, quâ ſe vltrò & liberè ſubiiciant præceptis & conſiliis Chriſti, Quare illi competit id, quod Eliæ curru igneo rapto in cælum ſucclamabat Eliſæus: *Pater mi (tu es) currus Iſrael & auriga eius.* 4. Reg. 2. Vide dicta c. 1. 9. ad illa: *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te.*

VOX

VOX SPONSÆ

Veteris de noua, hoc eſt, Eccleſiæ. de Synagoga conuertenda in fine mundi.

VERS. 12. *Reuertere, reuertere, Sulamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te.*

REVERTERE (alij vertunt *conuertere*) REVERTERE (Arabicus addit tertium *reuertere*) SVLAMITIS, REVERTERE, REVERTERE, VT INTVEAMVR TE] Scholiaſt. *intuebimur in te quaſi in ſpectaculum*, id eſt, quaſi in rem miram & ſpectandam.

Pro *Sulamitis* multi codices legunt *Sunamitis*, itaque legunt Septuag. Vaticani. Porrò Rupert. & alij *Sunamitis* vertunt *captiua, deſpecta*: propriè *Sunamitis* Hebr. eſt idem quòd *mutabilis, variabilis*.

Rurſum *Sunamitis* verti poteſt cum Honorio & Hailgrino hîc, & S. Hieron. epiſt. ad Nepotian. *coccinea*: שני *ſcani*, enim Hebr. eſt *coccus*. Vnde ſuſpicantur nonnulli ſpōſam, quæ in Dramate Cantic. inducitur quaſi *Sunamitis*, induci quaſi Tyram: ibi enim ex ſanguine purpuræ piſciculi fiebat pānus purpureus; & ex grano cocci coccineus: vnde illud:

Tyrio veſtirier oſtro.

Tyrus enim vicina erat Libano, in quo obambulans & venans Salomon puellam hanc paſtoritiam inueniſſe, & ob dotes corporis æquè ac animi in ſponſam elegiſſe fingitur; vnde illud cap. 4. 8. *Veni de Libano ſponſa mea*, &c. Nam veſtis coccinea vel purpurea eſt veſtis regum & reginarum, qualis erat Salomon eiuſque ſponſa. Ad literam, *Sunamitis*, idem eſt quod oriunda ex *Sunam* oppido ſito iuxta montes Hermon & Tabor. Sunamitis enim hæc alludit ad Sunamitidem illam hoſpitam Eliſei, in oppido Sunam, cuius proinde ille filium à morte ſuſcitauit, ſicut Chriſtus filios Eccleſiæ à morte præſenti & æterna ſuſcitat. 4. Reg. 4 Magis tamen, teſte Iuſto Orgelitano hîc, & Adrichom. in deſcript. terræ ſanctæ, alludit ad Sunamitidem illam ſpecioſiſſimam, quæ Dauidi ſeni calefaciendo data fuit quaſi vxor & virgo 3. Reg. 1. 2. Simili enim modo Salomoni Dauidis filio, data fuit hæc Sunamitis vxor & virgo, vt repræſentaret Eccleſiam virginem virgini Chriſto deſponſandam, iuxta illud: *Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto*. 2. Corinth. 11. Quia ergo illa Sunamitis Dauidis fuit forma, fide & moribus ſpectatiſſima, hinc Salomonis quoque ſponſæ in Dramate hoc idem Sunamitis nomen datur, quia corpore & animo fuit formoſiſſima; vtraque formoſior eſt Sunamitis, id eſt, Eccleſia ſponſa Chriſti.

Sunamitis, id eſt, oriūda ex Sunam.

Verùm legendum *Sulamitis*: ſic enim legunt Hebræa, & Græca, Complut. Regiaque, ac Latina Romæ correcta. Iam *Sulamitis* idem eſt

A quòd *Ieruſalemitis*, ait Paguin. Luyſius, & Vatabl. Ieruſalem enim olim dicta eſt Salem. Vnde *Sulamitis* idem eſt, quod *ciuis Salem*, ſiue Ieruſalem, hoc eſt myſticè, *habitans in pace*.

Meliùs Delrio, Genebrard. & alij *Sulamitis*, inquiunt, idem eſt, quod *Salomonia*, id eſt, Salomonis vxor: ſicut enim à Paulo dicitur Paula, à Caio Caia, à Cornelio Cornelia; ſic à maſculino Salomon dicitur *Sulamitis*, id eſt, *Salomō*; quo nomine vocatur mater ſeptem Machabæorum martyrum, teſte Ioſepho, vel Salomonia.

Sulamitis id eſt, Salomonis vxor.

Porrò ſicut *Salomon* Hebr. idem eſt, quòd pacificus, perfectus; ſic *Sulamitis* idem eſt, quòd *perfecta & pacifica*, vti vertit hic Aquila, Theodor. S. Ambroſ. & alij. Hebr. habent articulum ה habent enim השולמית *haſſulamith*, id eſt, illa Sulamitis, illa pacifica, quæ ceteris longè antecellit. Rurſùm & potiùs ה hic eſt articulus vocatiui caſus. q. d. O *Sulamitis*. Mirum eſt Symmachum contrariè vertere ἐσκυλευμένη, id eſt, *ſpoliata*.

B

Denique *Sulamitis* eadem eſt quæ *Sunamitis*, per enallagen, qua litera N. ſæpè mutatur & liqueſcit in L: ſic Itali pro *Panormo*, dicunt *Palermo* pro *veneno*, *velerio*, pro *Bononia Bologna*. Sic Syri pro *nux* dicunt *Lux*. Attici pro νίτρον dicunt λίτρον, prò πνεύμων πλεύμων, vt Latini *pulmo*. Dorienſes, vice verſa L. mutant in N. vt pro ἦλθον dicunt ἦνθον, pro βέλτιστος βέντιστος, pro φίλτατος φίντατος, pro φίλης φίνης. Græci omnes pro ὺν, & λέγω dicūt συλλέγω, item συλλογισμός. Latini pro νύμφη dicunt *Lympha*, pro *bonus bonulus, bellus*; pro χουνίζω *grunnio*, pro μέγαλος *magnus*. Ita Angelus Caninius in Helleniſmis. Pari modo quæ hic Hebraicè vocatur

Sulamitis eadem quæ Sunamitis.

C *Sulamitis* à Septuag. & Latinis pleriſque vocatur *Sunamitis*.

Perperam Philo Carpath. pro *Sulamitis* legit *Odollamitis*, id eſt, inquit, *teſtimonium aquæ*, quaſi hîc anima infidelis euocetur ad Baptiſmum, vt in eo proteſtetur fidem S. Trinitatis.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

NOnnulli cēſent hæc eſſe verba adoleſcentularum, quæ auditis à ſponſo cap. 5. laudibus ſponſæ, eam abiturientem detinere, & in faciem eius decorem contemplari cupiant, vti ab iiſdem factitatum audiuimus v. 9

D

Meliùs patres paſſim cenſent hæc eſſe verba Eccleſiæ, ardenter & conſtanter inuitantis Synagogam Iudæorum, quæ iam, audita prædicatione Chriſti, eum amare incipiebat, vti audiuimus, v. præcedenti, vt ſe illico ad eum conuertat, ſuamque faciem tam ipſi, quam Eccleſiæ in fide vnanimem, ſerenam & lætam oſtendat, ideoque quater repeti τὸ *reuertere*, quia Iudæi diſperſi per quatuor mundi plagas, inde conuertendi ſunt ad Chriſtum, auditā quatuor Euangeliorū prædicatione, quæ paulò antè ſignificata ſunt per quadrigas Aminadab, ait Rupert. Ita S. Gregor. Caſſiodor. Aponius, Philo, Anſelm. & alij.

Rur-

Rurſum. q.d. O Sulamitis, id eſt, ô Synagoga priùs aduerſa iam conuerſa ad Chriſtum, reuertere ad Eccleſiæ è gentibus congregatæ ſocietatem & conuerſationem, vt Gentes tuum decorem, quem per baptiſmum accepiſti, intuentes, exultent, tibiq́ue gratulentur, & Deo grata is agant. Hunc ſenſum innuit id, quod ſequitur: *Vt intueamur te*, id eſt, tuam ſpeciem & pulchritudinem. Et: *Quid videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum?*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Sulamitis quæ? Reſp. Primò.

ANima peccatrix, vel ſancta, ſed torpida & in veniales defectus prolapſa, inuitatur à Chriſto quater, id eſt, inſtanter & continuè ad pœnitentiam, vitæ mutationem & feruorem. Ita S. Ambroſ. lib. de Iſaac cap. 8. *Bene*, ait, *quaſi agitator ad currum dicit: Conuertere Sulamitis, hoc eſt, pacifica: quæ enim pacifica eſt anima, citò ſe conuertit & ſe corrigit, etiamſi antè peccauit, & magis eam Chriſtus aſcendit, & regere dignatur, cui dicitur. Aſcende in equos tuos & equitatus tuus ſanitas.* Habacuc. 3 8. Et S. Bernard. ſerm. 3. de Annunt. *Propterea*, ait, *fortè quater reuocat animam, quam reſpicit, quo nec in peccandi conſuetudine, nec in conſcientia peccatorum, ſed nec in tepore & torpore ingratitudinis, aut in eleuationis cæcitate perſiſtat.* Idem ſer. 58. inter paruos: *Reuertere*, inquit, *primò ab inepta lætitia, ſecundò ab inutili triſtitia, tertiò ab inani gloria, quartò à latenti ſuperbia. Inanis gloria eſt, quæ ab ore venit extrinſecùs, Superbia latens oritur intrinſecùs.* Huc accedit verſio Chaldæi: *Reuertere ad me cœtus Iſrael, reuertere ad Ieruſalem, reuertere ad domum doctrinæ legis meæ, reuertere ad ſuſpiciendam prophetiam à prophetis, qui prophetauit in nomine verbi Domini.*

Eleganter & acutè Hugo Victorin. Miſcellan. 2. lib. 2. tit. 24 *Quater*, ait, *dicit ei Dominus reuertere, quaſi dicat. Reuertere à meis, quia mirabilia ſunt; à tuis, quia praua ſunt; à te, quia omnis caro fœnum, ad me, quia ſummum bonum ego ſum.: Non potes me videre, niſi priùs intueamur te. Neſcio quid maculæ habes, in facie: turpis es, alienam imaginem portas, munda ergo eam, vt reuereamur te.*

Secundò. Porrò Theodor. per Sulamitem accipit animam prædicatoris Euangelici, quæ in ſe pacifica, tentationes tamen & perſecutiones multas patitur: illam ergo hic inuitari, ait, vt reuertatur ad opus prædicationis & ſalutem animarum: Deum enim illi adfore, vt ex omnibus eluctetur omniaq́ue euincat.

Anagog. Anagogicè S. Ambroſ. Orat. de Obitu Valent. hæc accipit de anima ſancta, quæ à Chriſto & angelis ex hac vita euocatur in cælum.

Symbolicè. Symbolicè, tres Anonymi apud Theodor. per Sulamitem accipiunt animam contemplationi deditam, quaſi illa hic euocatur à diſcipulis & ſociabus, vt ipſa doceat modum frænandi, regendiq́ue quatuor animæ, paſſiones ſiue perturbationes, ideoq́ue quater repeti, τὸ *reuertere*.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Euocatio Mariæ ad cælum.

BEata Virgo in fine vitæ à Chriſto, angelis, & beatis deſiderantibus frui eius dulciſſimâ præſentiâ, eiuſq́ue dotes gratiæ & gloriæ intueri, euocata fuit in cælum, ex quo animam, ſpiritum, & gratiam omnem hauſerat. Rurſum ipſa quater, id eſt, ardenter & aſſiduè à pœnitentibus & fidelibus inuocatur, vt gratiam impetret, & opem in quacumq́ue neceſſitate afferat.

Tropol. Tropologicè, diſce hîc quàm pulchra, & ſpecioſa ſit anima ſancti cuiuſlibet, ac præſertim B. Virginis, vtpote quàm tam incenſis, & toties iteratis votis optent intueri omnes angeli & beati, vt ex hoc intuitu ſummam conſolationem, gaudium, & iubilum conſequantur. Quocirca Theologi cenſent ſecundariam felicitatem beatorum conſiſtere in contemplanda & fruenda glorioſa humanitate Chriſti, ſicut primaria eorum beatitudo conſiſtit in viſione & fruitione diuinitatis.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SPonſus Chriſtus laudat nouellam Eccleſiam Iudæorum recens ad ſe conuerſorum, quaſi choros caſtrorum: laudat, inquam, eam primò ab inceſſu regio, ſecundò, à femoribus inſtar monilium; tertiò ab vmbilico rotundo; quartò à ventre ſimili tritico; quintò ab vberibus quaſi hinnulis; ſextò, à collo ſimili turri eburneæ; ſeptimò, ab oculis quaſi piſcinis; octauò, à naſo turrito; nono, à capite inſtar carmeli & coma purpurea. Secundo his auditis chorus adoleſcentularis Synagogæ congratulans verſ. 5. *ſucclamat:* Quàm pulchra es, &c. *nonaq́; ei elogia laudeſq́; aſsignat, ſcilicet ſtaturam ſimilem palmæ, vbera botris, odorem malogranatis; & guttur vino optimo. Tertiò, verſ.* 10. *vtrique ſponſa nouella Iudæorum reſpondet, ac ſe totam ſponſi amori reſignat, eumq́; inuitat ad villas & vineas, quarum omnia poma noua & vetera illi offert.*

Caput hoc parallelum & antiſtrophon eſt capiti quarto, nam ſingulorum membrorum elogia, quæ ibi tribuit ſponſæ Eccleſiæ Gentium, hic tribuit ſponſæ Synagogæ Iudæorum partim conuerſæ, partim conuertendæ ad Chriſtum, præſertim in fine mundi, vt patet vtrumque caput conferenti.

1. QVid videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum? Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis, filia principis! Iuncturæ femorum tuorum, ſicut monilia, quæ fabricata ſunt manu artificis. 2. Vmbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis. Venter tuus ſicut aceruus tritici, vallatus liliis. 3. Duo vbera tua, ſicut duo hinnuli gemelli capreæ. 4. Collum tuum ſicut turris eburnea. Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis. Naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum. 5. Caput tuum vt Carmelus: & comæ capitis tui, ſicut purpura regis vincta canalibus. 6. Quàm pulchra es, & quàm decora chariſſima, in deliciis? 7. Statura tua aſſimilata eſt palmæ, & vbera tua botris. 8. Dixi: Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius: & erunt vbera tua ſicut botri vineæ: & odor oris tui ſicut malorum. 9. Guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiiſque & dentibus illius ad ruminandum. 10. Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius. 11. Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. 12. Manè ſurgamus ad vineas, videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica; ibi dabo tibi vbera mea. 13. Mandragoræ dederunt odorem. In portis noſtris omnia poma: noua & vetera, dilecte mi ſeruaui tibi.

VOX SPONSI

De ſponſa noua, ſiue de Synagoga.

VERS. 1. *Quid videbis in Sulamite niſi choros caſtrorum? Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis, filia principis! Iuncturæ femorũ tuorum, ſicut monilia, quæ fabricata ſunt manu artificis.*

QVID VIDEBIS (Hebr. & Septuag. *Quid videbitis*) IN SVLAMITE (malè multi legunt *in Sunamite*) NISI CHOROS CASTRORVM]. Septuag. pro *choros* vertunt χόρτον. id eſt, *herbam*, ſed legendum videtur χορὸν, id eſt, *chorum*, vt habent Hebr. Chald. Latin. quæ enim eſt herba caſtrorum. Vnde Septuag. Romæ correcti habent. *Quid videbitis in Sunamitide, quæ venit* A *ſicut chori caſtrorum?* S. Ambroſ. de Obitu Valent. *de qua venit ſicut chori.* Symmach. *Spoliatam in vulnerationibus caſtrorum.* Denique Aquila: *Quid quaſi ſpectaculum intuebimini,* inquit, *in Pacifica?* Pagnin. *Quid videbitis in Sulamite? chorum caſtrorum.* Chori ſunt cœtus exultantium & cantantium, ac choreæ tripudiantium præ gaudio. Quare minùs rectè. Aben Ezra & Luyſius Legion. ſic vertunt & interpretantur: *Quid videbitis in Sulamite*, ô adoleſcentulæ, quæ ita diſpoſitæ eſtis *tamquam duo chori caſtrorum?* Hæc verba pertinent ad finem ca. præced. Vnde in Hebræo illi iunguntur: B Hebræi enim c. 7. inchoant à ſententia ſequenti: *Quam pulchri ſunt greſſus tui,* &c.

Porrò chori caſtrorum ſunt choreæ, tripudia & ſaltationes militum triumphantium. Sulamitis ergo ſtipata armatis militibus, cum iis videtur ouaſſe & ſaltitaſſe bellicam armorum ſaltationem, qualis fuit olim illa, quam Pyrrhicam vocabant. Hic *chorus* dicitur in ſingulari, collectio, ſiue cœtus cantantium & ſaltantium; & *chori* in plurali, diſtributiuè, quia in eo ſunt multi canentium & ſaltantium ordines.

Spon-

Sponſum hîc loqui cenſent S. Gregor. Caſſiod. Philo, Aponius, Honorius, Anſelm. Alcuinus, Haymo, & alij. Sunt ergo hæc verba ſponſi Chriſti (vel vt alij ſponſæ Eccleſiæ: hæc enim paulò antè Synagogæ dixit: *Reuertere, reuertere Sulamitis*) exultantis de conuerſione Synagogæ, id eſt Iudęorum ad fidem Chriſtianam, quę plene fiet per Eliam in fine mundi. Id patet ex voce *Sulamitis*, id eſt, Hieroſolymitana, vel Salomonia; qua voce proinde notat Synagogam Iudęorum, vt dixi cap. præced. verſ. vlt. Videtur enim Salomon præter Pharaonis filiam, quæ repræſentabat Eccleſiam Gentium, aliam habuiſſe vxorem Sulamitidem, id eſt, Hieroſolymitanam præ ceteris omnibus dilectam, & filiæ Pharaonis valdè amore coniunctam, quæ repræſentabat Eccleſiam ex Iudæis colligendam, ait Alcazar in alluſ. Apocal. ad hæc Cantic. verba. Salomon enim æquè ac Chriſtus, vt patet Lucæ 19. 41. magnam habebat curam ſuæ gentis Iudaicæ, vt illa iungeretur Chriſto & Eccleſiæ, itaque ſaluaretur. Sicut ergo ipſe deſcripſit ortum, progreſſum, & perfectionem Eccleſiæ in Gentibus; ſic hic eundem deſcribit in Iudæis, quæ vltimò conuertentur, & ſic conſequenter pergit deſcribere progreſſum & perfectionem Eccleſiæ: hanc enim conſequetur Eccleſia, cùm Iudæi conuertentur: tunc enim ipſa fiet toto orbe vnum ouile, & vnus paſtor.

Tranſitus ad finem mundi.

Quare ſicut S. Ioannes deſcribens in Apocalypſi decurſum & progreſſum Eccleſiæ c. 6. poſt varios Eccleſiæ ſtatus ſymbolicè in quatuor equis adumbratos, illicò in ſexto ſigillo tranſit ad vltima Eliæ & antichriſti tempora, illaque deinde operosè per 14. capita proſequitur, ac tandem cap. 21. & 22. concludit, deſcribendo gloriam ſanctorum in cæleſti Ieruſalem; ibi enim erit Eccleſiæ conſummatio, triumphus, & glorificatio: ſic quoque prorſus facit hîc Salomon, vti ex ſequentibus conſtabit.

Igitur ſponſus Chriſtus ſicut cap. 6. laudauit pulchritudinem Eccleſiæ ex Gentibus collectæ, ſic hîc laudat decorem Eccleſiæ ex Iudæis colligendæ. q.d. Quid videbis, ô Eccleſia Gentium, in Sulamite, id eſt, in Synagoga Iudæorum iam conuerſa ad ſuum Meſſiam veramque fidem, niſi choros præ gaudio tantæ conuerſionis cantantium & tripudiantium; ſed choros caſtrorum, quæ ſcilicet ita exultent, vt ſimul fortiter contra antichriſtianos ceteroſque infideles & impios decertent: *Caſtra quippe militantium ſunt*, ait S. Gregor. *Caſtra ergo in Sunamite videbuntur, quia pro fide, quam modo impugnat* (Synagoga) *tunc robuſtè contra infideles prœliabitur*. Vnde Syrus vertit: *Quid videbitis in Sunamite, quæ deſcendit ſicut cumulus, vel ſicut gaudium caſtrorum?* de perfidia velut de hoſte deuicto triumphantium. Arabicus: *Tamquam venientes choros.* (Alij *choreas*) *caſtrorum.* Iudæi enim in fine mundi agnoſcentes ſuum Eliam, & Chriſtum ab eo prædicatum, ſuam perfidiam damnantes, zelum Eliæ induent, ac Chriſtum acerrimè propugnabunt, vti fecit S. Paulus ex Iudæo factus Chriſtianus. Ita de Synagogæ, id eſt, Iudæorum ad Chriſtum conuerſione hæc exponunt Caſſiod. S. Gregor. Beda, Anſelm. Rupert. Honorius, Guilielmus, Coſmas Damianus, Delrio, Alphonſus ab Orozco, Alcazar lib. 3. Alluſionũ ad Apocalypſ. Nonnulli tamẽ, vt Theodor. Iuſtus, & S. Ambroſ. de Obitu Valent. de Eccleſia in genere hæc dici putant. Audi Rupertũ: *Quid aliud videbitis in Synagoga, cùm fides in ipſam redierit? numquid ſanguinem victimarum, numquid circumciſionis cauterium? nihil omninò niſi choros caſtrorum, id eſt, laudes ſed cantiones prœliantium, prœlia laudantium & cantantium, quod ſuauiſſimum, quod verè eſt pulcherrimum: laudando chori prœliantur, prœliando caſtra laudant.* Huc fauet nomen *Sunamitis*, vt legunt Septuag. S. Gregor. Caſſiod. Beda, Rupert. & alij paſſim, illudque interpretantur *captiua deſpecta*: nullam enim gentem ita vilem, deſpectam, & vbique quaſi captiuam ſub tributo principibus ſeruire videmus, atque Iudaicam.

Chori caſtrorum, Ordines militares.

Qui per *quadrigas Aminadab* accipiunt Turcas, per *choros caſtrorum* accipiunt ordines militares Turcis oppoſitos, vti ſunt Theuthonici, Hieroſolymitani, Templarij S. Ioannis, S. Iacobi, &c. item Carolum Martellum, Carolum Magnum, S. Ludouicum, Godefridum Bullonium, Balduinum, Carolum V. & alios, qui Saracenos profligarunt. Vnde notat Genebrard. in Chronol. eodem ferè anno, quo Ottomanus vſurpauit imperium Turcarum, Deum creaſſe Imperat. Chriſtianorum Rodulphum Habsburgenſem, à quo Auſtriaci deſcendunt, quaſi eos Ottomanicis oppoſuiſſe videatur; ſicut tradunt Hebræi, eo die quo Nabuchodonoſor diruit templum, natum eſſe Cyrum, qui eius poſteros deleuit. Qui verò per *quadrigas Aminadab* accipiunt Antipapas, & eorum ſchiſmata, per *choros caſtrorum* accipiunt veros Pontifices, Epiſcopos, reges & principes, qui eos Pontificiâ ſede, quam inuaſerant, deturbarunt. Qui autem per *quadrigas* accipiunt Imperatores Eccleſiam diuexantes alioſque tyrannos, aut libertinos Eccleſiæ dogmata, leges & ſanctiones profanãtes; per *choros caſtrorum* accipiunt Concilia Oecumenica & Nationalia; ad hæc academias apud Chriſtianos contra eos inſtitutas, vti ſunt Pariſienſis, Oxonienſis, Colonienſis, Salmanticenſis, Patauina, Louanienſis, &c. Item ordines religioſos, quos Deus quolibet æuo ad reformandam fidei morumque ſanctitatem excitauit; aut excitatos, ſed ſeneſcentes renouauit, & ad primæuum ſplendorem feruoremque reuocauit. Sic Deus carnalium ſectæ, quæ orbem occupauit ante ſexcentos annos, aut pleriqueſe darent gulæ, & luxuriæ, oppoſuit S. Romualdum & Camaldulenſes, qui ſuâ auſteritate & exemplo luxum hũc caſtigarent. Sic Abailardo oppoſuit S. Bernardum, Albigenſibus S. Dominicũ & Franciſcum, Luthero & Caluino, S. Ignatium & Societatem IESV.

Et religioſi.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta per inuictum excelſi animi robur fortiter confligens cum mundo, carne, & dæmone, eoſque deuincens, ac de iis victis

victis triumphans, agit choros & choreas caſtrorum, id eſt, iubilat in Spiritu, Deoq́ue quaſi victoriæ auctori, pſallit & gratias agit: *Quia*, vt ait Theodor. *ex caſtris fiunt chori: nam cùm in caſtris vicerint milites virtutis præmia canentes reuertuntur, & choros ducentes victoriæ præconium laudibus concelebrant*, vti Iſraëlitæ choros & choreas agebant, proſtrato Goliath à Dauide: vnde ei ab illius cæde reuertenti occurrerunt: *mulieres de vniuerſis vrbibus Iſraël, cantantes, choroſq́, ducentes atque dicentes: Percuſſit Saül mille, & Dauid decem millia*, 1. Reg. 18.6.

Multò maior eſt chorus & exultatio animæ pro virtute contra vitia decertantis, illaq́ue debellantis & ſuperantis. Audi ipſum Theodorét. *Sponſa chorus exiſtit, diuinas laudes in ore gerens. Quod quidem beatus oſtendit Dauid: Vox, inquiens, exultationis & ſalutis in tabernaculis iuſtorum, & rurſus: Conſtituite diem ſolennem in condenſis vſque ad cornua altaris. Caſtra verò declarat beatus Paulus: arma, inquiēs, noſtra non carnalia, ſed valida per Deum ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequiū Chriſti* 2. Cor. 10.4.

Porrò Philo, & Iuſtus Orgelitan. per choros accipiunt diuerſos ſanctorum in Eccleſia ordines, cæleſtibus angelorum ordinibus ſimiles, qui iugiter in certamine conſtituti, Deo muniente, ſemper ſunt inuicti.

Anagogicè.

Anagogicè S. Ambroſius Orat. de Obitu Valent. hæc accipit de anima victrice, victo mundo in cælis triumphante. Audi eum. *Quid videbitis in Sulamite, quæ venit ſicut chori caſtrorum? hoc eſt, in ea, quæ multum & aduerſus plurimos in corpore præliata eſt. Etenim pugnauit aduerſus extraneos hoſtes, pugnauit aduerſus lubricas ſæculi mutationes, pugnauit aduerſus corporis fragilitates, aduerſus multiplices paſſiones.* In cælis ergo caſtra vertentur in choros tripudiantium, & exultantium pro victoria.

Symbolicè. chori caſtrorum ſunt religioſi, cur.

Symbolicè noſter Alcazar libr. 3. Alluſ. ad Apocalypſin ad hunc Cantici locum, per choros caſtrorum accipit religioſos ordines, & cœtus præſertim, qui in Eccleſia propaganda, ac contra hæreticos, alioſq́ue infideles defendēda ſtrenuè laborant. Hi enim velut milites & inuictæ acies Chriſti cum Elia & Enoch in fine mundi conuertent Iudæos, ac certabunt fortiſſimè contra antichriſtum. Hos rectè repræſentat Sulamitis, id eſt, pacifica, quia religioſi, pacatis animi motibus, pacem Chriſti omnibus annuntiant & conciliant, iuxta illud Chriſti: *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Matth. 5. Hiſcè rectè competit quod chorus cæleſtis militiæ Chriſto naſcenti occinuit: *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Lucæ 2.14. Ideo enim religioſi quaſi ſtipendiarij Chriſti bellum dæmonibus & vitiis inferunt, vt homines diuina pace perfruantur: Aduerto, inquit Alcazar, rectè ab Honorio fuiſſe obſeruatum, totam quidem vniuerſalem Eccleſiam vnam eſſe ſponſam Chriſti, verùm in hoc Cantico conſiderari illam, vt quatuor Chriſti ſponſas: quarum prima ſit, primitiæ Synagogæ: Secunda, Eccleſia Gētium: Tertia, reliquiæ Iudæorum: Quarta, Gentiles adhuc reliqui, & hæretici omnes ſuperſtites, partiarij antichriſti. Sed equidem in hoc Cantico

Eccleſia ſimplicis ſponſæ rationem habet.

ſponſas tres tantùm reperio matrem, filiam, neptem. Mater eſt Eccleſia primogenita, quam paſtrix femina repræſentauit. Ægyptia repræſentauit filiam, & hæc eſt Romana Eccleſia. Eccleſia denique religioſa, quam Sulamitis repræſentat, eſt neptis. Audi Honorium: *Huius* (qui relicto ſęculo religionem moriturus ingreditur) *ſubitam conuerſionem dum quiſque ſæcularis miratur; ei à ſpiritualibus dicitur: Quid videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum? in anima priùs captiua vitiis, ſed nunc ad virtutem conuerſa; non videbis ampliùs niſi laudes Dei, & pugnam contra inſidias diaboli: conuerſi quippe ſemper Deum pro ſua conuerſione laudant, iugiter contra vitia pugnant.*

Tropol.

Tropologicè, S. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, per filios *Aminadab*, id eſt, *populi ſponte offerentis*, accipit virgines. Hi enim ſponte Chriſto dicant virginitatem. Hæc enim conſilij eſt, non præcepti: verba eius citabo inferiùs. Virgines enim ſunt quaſi chori caſtrorum, aſſiduè contra carnem pugnātium, ideoq́ue ipſi ſunt velut quadrigæ Aminadab.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

HÆc verba quaſi triumphi epinicion accinuerunt angeli B. Virgini in cælum aſcendenti; tunc enim eam ſtipabant omnes angelorum ordines, quaſi acies & chori caſtrorum, iuxta illud Iacob fratrem Eſau fugientis, de angelis ſibi in præſidium obuiantibus: *Caſtra Dei ſunt hæc.* Geneſ. 32.2. Rurſum *in ipſa*, ait Hailgrinus, *videntur chori caſtrorum, adhærentes videlicet ipſi acies ſanctorum, qui cum ipſa pro nobis militant contra hoſtem; vnde ipſa vas caſtrorum appellatur in Eccleſiaſt. vbi ſub lumine lunæ de ipſa dicitur: Vas caſtrorum in excelſis, in firmamento cæli reſplendens glorioſè.* Eccleſ. 43.9. Tertiò Alanus: *In Virgine*, ait, *fuerunt chori canentium, quantùm ad conſonantiam virtutum; caſtra verò pugnantium, ſecundùm quod Virgo circumſepta & ſanctis diſciplinis inſtructa, vitiorum & dæmonum repellebat inſultus.* Hinc quaſi typus B. Virginis præluſit *Maria ſoror Moſis*, quæ tranſito mari rubro, demerſoq́ue in eo Pharaone, *ſumpſit tympanum in manu ſua, egreſſæq́, ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat, dicens: Cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem eius deiecit in mare.* Exodi 15.20. Et Iudith, cui poſt occiſum Holofernem eiuſq́ue caſtra diſperſa, in Bethuliam reuertēti Ioachim cum omnibus presbyteris accinuit: *Tu gloria Ieruſalem, tu lætitia Iſrael, tu honorificentia populi noſtri; quia feciſti viriliter & confortatum eſt cor tuum, eò quòd caſtitatem amaueris, &c. Et ideo eris benedicta in æternū.* Iudith 15.10.

QVAM PVLCHRI SVNT GRESSVS TVI IN CALCEAMENTIS FILIA PRINCIPIS] Hebraicè, *filia Nadib* (perperam Philo legit, *Arab.* Ita Septuag. quaſi *Nadab* ſit nomen proprium patris ſponſæ. Vnde S. Hieronym. libr. 1. contra Iouin. *Nadib* accipit quaſi decurtatum *Aminadab*, ſicut *Emmanuel* à Gallis decurtatur in *Noël*. *Specioſi*, ait,

greſſus tui in calceamentis filij Aminadab. Arabicus: A *In calceis filiarum Nadab.* S. Ambroſ. de Obitu Valent. *In calceamentis filia Aminadab, hoc eſt: filia principis.* Hoc ſatis appoſitum eſt; vt filia Aminadab ſit ſponſa Salomonis, qui dictus eſt Aminadab, id eſt princeps populi, vti dixi cap. 6. verſ. 11. In Scriptur. enim ſponſus & maritus vocatur pater ſponſæ ſuæ, quia eam vt filiam alit & protegit, iuxta illud Ierem. 3. 4. *voca me Pater meus, dux virginitatis meæ tu es.*

Nonnulli τὸ *filia* propriè accipientes, cenſent hanc ſpõſam verè fuiſſe filiam Salomonis. Salomonis enim filium fuiſſe Aminadab, cuius hic cũ ſua ſponſa, quaſi cum filia, id eſt, nuru ſua, epithalamium in toto hoc Cantico celebrat pater vtriuſque Salomon. Ita ipſi nouè. Ceteri *Nadab* accipiunt vt appellatiuum, vertũtque *principis*; Aquila, *ſponte dantis, munifici.* Symmach. *ducis.* Syrus: *præparati.* S. Ambroſ. in pſal. 118. ſer. 17. *voluntatis vel beneplaciti.* B Scholiaſtes Vatican. *liberalis*, quia, vt ait S. Ambroſ. Deus voluntarius, & beneplacitus, ac liberalis Eccleſiam congregauit. Cap. 6. ſponſa laudans ſponſum orditur à capite, finit in pedibus: hic ex aduerſo ſponſus laudans ſponſam orditur à pedibus, finit in capite. Ratio diſparitatis eſt, quod ſponſus deorſum è cælo in terram deſcenderit, vt ſponſam ſibi copularet; ſponſa verò è terra in cælum per ſponſum euocata, ſurſum aſcendat. Laus ergo ſponſi eſt in deſcenſu; laus ſponſæ in aſcẽſu: laus ſponſi in dignatione euocandi ſponſam; laus ſponſæ in dignatione gratiæ & gloriæ, ad quam à ſponſo euocatur. Alia cauſam dat Theodor. ſponſi, ait, laus incipit ab oculis, id eſt, à contemplatione, & deſinit in pedibus, id eſt, in actione; quia eius actio oritur & dirigi- C tur à contemplatione: ſponſæ verò laus incipit à pedibus, id eſt, ab actione, deſinit verò in capite, id eſt, in contemplatione; quia ipſa ab actione incipiat oportet, & ab ea pergat & proficiat vſq; ad contemplationem.

Per *greſſus* tum ipſum inceſſum, tum pedes, quibus gradimur, accipe; vnde Vatabl. vertit: *Quã pulchri ſunt pedes tui calceati filia principis?* q. d. quã pulchros habes calceos & cothurnos? quàm magnificè iis calceata & cothurnata incedis? olim enim feminæ nobiles calceos & cothurnos ornabant margaritis, gemmis, & auro, teſte Plin. li. 9. c. 35. & Clemente Alex. lib. 2 Pædag. c. 11. ſic oculi Holofernis dicuntur capti ſandaliis Iudith. c. 9. & c. 16. 11. *Sandalia eius* inquit, *rapuerunt oculos eius: pulchritudo eius captiuam fecit animam eius.* Et Iſaiæ c. 3. 18. *Auferet*, inquit, *Dominus ornamentum* D (Hebr. *gloriam*) *calceamentorum.* Sic S. Catharinæ Luſitaniæ reginæ India pro calceis ſiue ſocculis magnum auri pondus pendebat, quod S. Franciſcus Xauerius in neophytorũ opem ab ea conuerti poſtulauit, dicens illam ſocculis hiſce pauperum multò faciliùs, quàm regiis ſcanſuram in cælum; quare idipſum ab ea libenter impetrauit.

Tres Anonymi, R. Salomon, Genebr. & Sanchez, cenſent hæc eſſe verba adoleſcentularum celebrantium ſponſæ pulchritudinem. S. Grego. cenſet à ſponſo Chriſto laudari hic ſponſam Eccleſiam, quòd prædicatores miſerit ad Synagogam Iudæorum, eoſque conuerterit. Meliùs alij cenſent Chriſtum hic laudare Synagogam Iudæorum recens conuerſam; de ea enim ſermo præceſſit.

Porrò Chald. Iudaicè vertit: *Dixit Salomon in ſpiritu prophetiæ à facie Domini: Quàm pulchri ſunt pedes Iſrael quando aſcendunt, vt appareant coram Domino tribus vicibus in anno cum calceamentis taxeis, & offerunt vota ſua, & oblationes voluntarias ſuas.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus ait Synagogæ Iudæorum, iam in ſe per prædicationem Eliæ, aliorumque credenti: Quàm pulchri ſunt greſſus tui, quibus ad me & Eccleſiam acceſſiſti? quàm celeri prõptitudine ad fidem accurriſti, nec tantùm ad fidem ſed & fidei prædicationem? illico enim, vt fidelis facta es, cœpiſti eſſe prędicatrix Euangelij, ac inſtar Pauli per vrbes, & prouincias magna alacritate & feruore diſcurrendo, & prædicando, contribules tuos Iudæos, aliaſque gentes ad Chriſtum traducere ſategiſti. Facient hoc Iudæi ſub finem mundi conuerſi ab Elia, hoc eſt, quod ait Iſaias cap. 52. & ex eo Paulus Rom. 10. 15. *Quam ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona?* Vide ibi dicta. Et: *Calceati pedes in præparatione Euangelij pacis.* Epheſ. 6. 15. Ita S. Greg. Caſſiod. Theodor. Beda, Philo. S. Anſelmus, Honorius, & alij, ac S. Ambr. ſer. 17. qui & addit ſymbolicè per calceamenta notari plebeios; hi enim æquè ac principes, conuertentur ad Chriſtum ac ſæpe iis ſunt peritiores.

Alludit ad c. 6. v. 11. *Anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.* q. d. Synagoga: Ego olim iudaizans turbabar quadrigis Aminadab, id eſt, curſu tam felici Euangelij, quo Gentiles toto orbe quaſi Aminadab, id eſt, populus ſpontaneus & liberalis vltrò ſe ſubdebat fidei & Chriſto: hoc enim videbam & inuidebam, putãs tantumdem detrahi legi & Moyſi, quem ſequebar: at nunc illuminata ab Elia exteriùs, & à Deo interiùs credidi in Chriſtum, meque aſſociaui Eccleſiæ Gentium, ac facta ſum & ipſa Nadab. ſiue Aminadab, id eſt, populus ſpontaneus & liberalis, vltrò me ſubiiciens Chriſto & Chriſtianiſmo, in eoque gaudeo & exulto, ideoque quadrigæ Euangelij aſſociata, ceu equa illam duco & protraho alacriter, vt Chriſti fidem. & famam vbique propagem. Aliam cauſam, cur Eccleſia vocetur *filia Nadab*, dat Theod. fuit, inquit, Nadab, qui Leuit. 10. v. 1. cùm ignem alienũ in Dei tabernaculum intuliſſet, vitæ finem accepit. Inueniemus igitur & Domini ſponſam Eccleſiam diuinum in tabernaculum non ignem legalem, ſed quem ab ipſo ſponſo ſuſceperat, intuliſſe. Ignem enim, inquit, veni mittere in mundum, & quid volo ſi iam accenſus eſt? Ignem hunc nouum ex nouo teſtamento in Dei tabernaculum intulit ſponſa clamans, & dicens: Vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua. Meritò igitur vocat eam filiam Nadab, quæ igne nouo ſacrificium hominum obtulerit: Licet enim diuerſo conſilio ignem immutarint, idem tamen ab vtroque factum eſt. Hæc Theodor.

SECVN-

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Primò. PRimò anima, quæ in via mandatorum Dei, & in ſemita exemplorum SS. Patrum veſtigia ſua figit, pulchrè incedit, rectaque tendit in cælum; calcat enim omnes res terrenas, omneſque animæ affectiones & concupiſcentias calceo mortificationis: calceus enim, quia ex mortuorũ animalium pellibus fit, notat mortificationem, quæ recta eſt via ad perfectionem & gloriam. Ita S. Gregor. *Filia principis,* inquit, *ſancta Eccleſia* (ac quælibet in ea anima) *dicitur; quia prædicatione Euangelij in vitam nouam regeneratur, qui per diuinitatis potentiam omni creaturæ, quam condidit, principatur. Quid autem ſunt calceamenta Eccleſiæ, niſi exempla precedentium patrum, quibus in via mundi huius munimur, vt per omnes tribulationes, quæ exurgunt, confidenter calceata gradiatur? vnde alibi prædicatoribus Paulus dicit: Calceati pedes in præparatione Euangelij pacis. Calceamenta quippe de mortuis animalibus fiunt, & nos pedes ſpiritaliter calceamus, quando à patribus ſanctis carne mortuis exempla ſumimus, vt ad eorum ſimilitudinem mundi huius tentationes expugnemus.*

Secundò. Secundò & potius hæc tribuas viris Apoſtolicis & prædicatoribus: vnde idem S. Gregor. *Poteſt tamen,* inquit, *intelligi quod Eccleſia calceatur, quando in prædicatione ſua ad perferenda inſurgentia mala morte Chriſti munitur. Pulchri ergo ſunt ſponſæ greſſus calceatæ, quæ filia eſt principis, quia coram diuinis oculis placet officium cuiuſlibet electi, ſecundùm exempla Patrum prædicantis.* Ita quoque S. Ambroſ. in pſ. 118. ſ. 17. v. 5. quem vide.

Modeſtia inceſſus laudatur. Tertiò & appoſitè ad literam hanc gnomen intelligas cum tribus Anonymis, Theodor. & S. Ambr. de modeſtia, grauitate, & pietate inceſſus & actionum exteriorũ, quæ ex interna affectionum compoſitione procedit: hæc enim in oculos intuentium incurrit, eoſque mirè recreat & ædificat. q. d. Quàm bellè calceata ingrederis, ô fidelis anima, quæ vti interiùs affectus omnes habes cõpoſitos: ita exteriùs modeſtè, grauiter, caſtè, decorè & religiosè incedis, loqueris, agis & operaris, vt omnes in tui amorem & admirationẽ rapias. Commendat ergo externam modeſtiam & pietatem, quæ animæ ſanctæ ſummè debet eſſe cordi: tum quia index eſt internæ compoſitionis, eamque conſeruat: tum quia alios ad virtutem allicit. Cùm enim homines internas virtutes intueri nequeant, externas intuentur, ex eiſque ad illas imitandas accenduntur. Hoc enim eſt, τὸ πρέπον, id eſt, ad decorum, quod omnes ſpectant & deſiderant. Vide ibi dicta Philipp. 4. ad illa: *Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus.* Vnde S. Hier. l. 1. contra Iouin. hunc ingreſſum in calceis accipit de decore caſtitatis: *Sponſus,* inquit, *laudatur à ſponſa, laudat viciſſim virgineam ſponſam, & dicit ei: Speciosi facti ſunt greſſus tui in calceamentis filia Aminadab, quod interpretatur populi ſponte offerentis. Virginitas enim voluntaria eſt, & ideo greſſus Eccleſiæ in caſtitatis pulchritudine collaudantur:*

Et S. Ambroſius in pſal. 118. ſerm. 17. *Bonum,* ait, *animæ calceamentum eſt pudicitia: bonus greſſus veſtigium eſt caſtitatis,* &c. *vtamur ergo corpore tamquam calceamento ad inferiora opera virtutis: ad miniſterium, non ad præcipitium: ad obſequium, non ad delectationem: ad obedientiam, non ad diſſenſionem; & in via ſapientiæ veſtigium collocamus, ne greſſus noſtros vis torrentis aliqua concludat.*

Porrò additur τὸ *in calceamentis,* vt ſignificetur inceſſus & progreſſus in modeſtia, caſtitate, omnique virtute continuus, conſtans & fortis, qui omnes tentationum ſpinas & aduerſantium remoras, quaſi calceis conſtantiæ munitus calcet & ſuperet. Sic calceata & in omnibus compoſita erat B. Aſella, de qua S. Hieron. epiſt. 15. ad Marcellam: *Nihil,* ait, *illius ſeueritate iucundius, nihil iucunditate ſeuerius, nihil ſuauitate triſtius, nihil triſtitia ſuauius. Ita pallor in facie eſt, vt cum continentiam indicet, non redoleat oſtentationem. Sermo ſilens, & ſilentium loquens. Nec citus, nec tardus inceſſus. Idem ſemper habitus, neglecta munditics, & inculta veſte, cultus ipſe ſine cultu.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo optimè fuit calceata; quia ſummè in omnibus motibus tam animæ, quàm corporis fuit compoſita, ac quaſi regina cælorum angelicè vbique proceſſit, adeo vt angelis omnibus fuerit admirationi & ſtupori, præſertim cum eam tanta gloria & maieſtate tam corpore, quàm anima in cælum ſcandentem viderunt, eamque honoris cauſâ quaſi legiones & chori caſtrorum ſtiparunt; & comitati ſunt. Hinc per filiam principis Theod. & S. Ambroſ. accipiunt filiam Spiritus ſancti, de quo dicitur pſalm. 50. *Et ſpiritu principali confirma me:* Quæ enim alia eſt filia Spiritus ſancti, niſi B. Virgo, cui nuntiauit Gabriel Archãgelus: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi?* Lucæ 1. Honorius verò: Beata virgo, inquit, fuit filia principis, id eſt, Dauidis regis, cui promiſſus erat Chriſtus, quòd ex eius ſtirpe prodiret; ac conſequenter & eius mater deipara. Audi S. Ambroſium de Inſtit. Virgin. c. 14. *In hoc calceamento* (corporis) *ſpecioſè proceſſit Maria, quæ ſine vlla commixtione corporeæ conſuetudinis auctorem ſalutis virgo generauit; vnde egregiè Ioannes ait: Non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamẽti eius; id eſt, non ſum dignus incarnationis myſterium comprehendere anguſtiis mentis humanæ, atque inopis vilitate ſermonis abſoluere.* Hinc & Iſaias dixit c. 53. v. 8. *Generationem eius quis enarrabit?*

Addit Ruper. nudipedes incedere ſeruos; calceatos verò ingenuos & nobiles. Vnde ait: *Idcirco ancillæ* (Euæ) *calcaneũ ſerpens momordit, tu autem, ô filia principis, bene calceata caput ſerpentis contriuiſti; tu maximè ô princeps & domina ſingularis dilecta, & ſicut iam dixi, Vna columba mea, vna genitrici ſuæ videlicet generationi liberæ, generationi non carnis, ſed fidei, quæ me virum non de carne viri, ſed de Spiritu Dei cõcepiſti, & peperiſti patrem vel principem filiorum, non carnis, ſed fidei vel repromiſſionis.*

Preſſius Alanus: *Greſſus tui,* inquit, *glorioſa virgo,*

biles caſtrorum aciem copioſam, ſicut aëreæ poteſtates A *Mariæ vocabulum, patrocinium & exemplum: Fluunt & pereunt ſicut cera à facie ignis, vbicumque inueniunt crebram huius nominis recordationem, deuotam inuocationem, ſolicitam imitationem.*

Symbolicè. Symbolicè Philo Carpath. humanitas (hæc enim prima in Cantico, hoc eſt, ſponſa Verbi) Chriſti, inquit, fulget vt luna; diuinitas verò radiat vt ſol, iuxta illud: *Thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta.* Pſal.88. v.38.

Lucas Abbas autem omnia hæc adaptat humanitati Chriſti: hæc enim Primò: *Egreditur,* inquit, *quaſi aurora poſt ignorantiæ tenebras; quaſi matutina luce conſurgens ad ſacrum Baptiſma.* Secundò, *per ſingulas virtutes pulchra vt luna, quæ tot annis* (puta triginta.) *ſapientia & ætate corporis proficit, quot diebus luna complet orbem & minuit. Quæ vt luna in ortu oſtenſionis ſuæ præſtat lætitiam viatoribus contriſtatis, in nuptiis, exhauſto vino, inter exordia adhuc credentium, ſplendens oſtenditur;* B *& in cuius occaſu totum mundum tempeſtas quaſſauit, & amoris luminaribus tenebras operuit. Electa vt ſol, poſt reſurrectionis gloriam pleniſſimam, paterna claritate conſiſtens. Poſſunt ſiquidem tres iſti gradus laudibus pleni in futuro iudicio intelligi. Apparebit iuſtis in pulchritudine lunæ, cælorum virtutibus in maieſtate fulgens; impiis autem deputatis æterno igni terribilis vt caſtrorum acies ordinata.* Hæc Lucas, vel potiùs Aponius; huius enim abbreuiator eſt Lucas.

VOX SPONSI.

VERS. 10. *Deſcendi in hortum nucū, vt viderem poma conuallium, & inſpicerem ſi floruiſſet vinea, & germinaſſent mala punica.* C

DESCENDI IN HORTVM NVCVM, VT VIDEREM POMA CONVALLIVM. (Septuag. *genimina torrentis.* Symmach. *ad conſiderandos fructus conuallis,* Arabicus, *fruges torrentis*) ET INSPICEREM SI FLORVISSET VINEA, ET GERMINASSENT (Hebræi, & Septuag. *floruiſſent*) MALA PVNICA] Puta arbores malorum punicorum. Septuag. & Arabicus addunt: *ibi dabo tibi vbera mea.* Theodor. Caſſiodor. tres Anonymi, Genebrardus, Coſmas Damianus cenſent hæc eſſe verba ſponſæ narrantis ſponſo, cur ad hortum venerit. D Verùm cùm verſ.1. & 2. ſponſa inſinuet, ſe deſcendiſſe in hortum, vt ibidem quæreret ſponſum; impertinens videtur vt hîc aliam cauſam deſcenſui ſuo prætexat. Quare aptiùs S.Hieron. in cap.12. Zachar. S.Gregor. Philo, Anſelm. Rupert. Lucas Abbas, Delrio, Sanchez, & alij cēſent hæc eſſe verba ſponſi, qui ſponſæ ſe tam ſollicitè quærenti reconciliatus offenſam diſſimulat, ac repentini diſceſſus ſui, de quo v.6. aliam cauſam prætexit, ſcilicet vt horti fructus inſpiceret, an germinarent, vel etiam matureſcerent poma; nā aliqua poma, vt ceraſa, pruna, quin & poma quędam propriè dicta matureſcunt initio æſtatis, cum florent vineæ & germinant mala punica.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus videns prælatos Eccleſiæ Gentilium negligentes in reformandis erroribus & moribus fidelium, declinat ad hortum nucum, id eſt, ad Synagogam Iudæorum, ex qua natus fuit, & Apoſtolos collegit, adeoque in ea fundamenta ſuæ Eccleſiæ poſuit, vt Iudæos conuertat, atque eorum fructus conſideret & colligat ſuo tempore; nimirum nuces pœnitentiæ, & patientiæ, ac poma conuallium (in conuallibus enim, vbi ſunt aquæ & torrentes, fertiliùs proueniunt poma, ceterique fructus) puta fructus humilitatis, atque vuas & vina deuotionis, & B mala punica charitatis. Id fecit variis temporibus & locis, ſed maximè faciet in fine mundi, cùm per Eliam & Enoch pleroſque Iudæos efficiet Chriſtianos, imò ſanctos eximios. Hoc ſuo deſcenſu Chriſtus inuitat prælatos, & fideles Eccleſiæ, vt & ipſi deſcendant curentque Iudæorum (quos paſſim negligi videmus) ſalutem, nec de ea deſperent, ſed eam longanimiter expectent. Idem dico de quibuſuis obduratis. Ita Philo Carpath. Rupert. Lucas Abbas, Coſmas Damianus, Giſlerius, Delrio, & alij per hortum nucum accipiunt Synagogam Iudæorum, ad Chriſtum conuerſorum & conuertendorum, præſertim in fine mundi; horum enim magnam C curam ſe gerere oſtendit hîc Chriſtus, ſicut & Paulus Rom.9.1.

Hortus nucum eſt Synagoga Iudæorum. Primò: Nux enim Primò, nullum fert fructum, niſi perticis & lapidibus icta: ſic Iudæi olim nil boni egerunt, niſi à Deo per plagas & verbera adacti. *Secundò.* Secundò, ſicut nux amaro cortice, ac deinde duro putamine tegitur: ſic Iudæi amarum & durum habent cor contra Chriſtum, ac in Iudaiſmo ſuo ſunt obſtinati. Ita Rupert. *Tertiò.* Tertiò, nux fertur emittere ſpiritum, qui torporem & veternum immittit ait Clemens Alex. lib.2. Pædag. cap.8. Vnde & nux Græcis *καρύα* vocatur à *κάρυ*, id eſt, torpore & grauedine, quem inducit: ſicut nux Latinis dicitur à nocendo; ſic perfidiæ veterno pleroſque Iudæos laborare videmus; idque ex Dauide aſſeuerat Paulus Rom. 11. v.9. *Quartò.* Quartò, ſicut nux facilè corrumpitur & D putreſcit, tumque putida eſt & noxia; ſic olim Scribæ & Phariſæi, ac nunc Rabbini nucleum legis prauis ſuis interpretationibus corruperunt, & putidum effecerunt: qua de re eos redarguit Chriſtus Matth. cap.5. & cap.23. *Quintò.* Quintò, ſicut arbor nucum, teſte Plinio, lib.17. cap.12. proximas ſegetes & plantas graui ſua lædit vmbra; ſic gens illa alias rationes, quibuſcum verſatur, improbo vitæ ſuæ exemplo, impiaque doctrina malè afficit, nec fructus vllos Euangelicos ferre permittit. *Sextò.* Sextò, lex Moyſis comparatur nuci: *Sicut enim nux arbor,* ait Philo Carpath. *folia amara, eaque triſida, & fructum ipſum, nuces ſcilicet, cortice amariſſimo, quem culeum appellant, & duriore teſta, atque arida circumtectas profert, quæ quidem intus nucleum non ingratum quadriſpicuum, hucque lignea cartilagine intercurſante, & tenui membranula, dum*

viridis

viridis eſt, ſeptum continent. Ita lex illa digito Dei ſcripta ex ſacrificiis illis carnalibus & ceremoniis, tamquam nux amara frondibus eſſe videbatur, quamquam trinum Deum & vnum myſticè ſignificantibus, & duro admodum ſenſu, quamquam myſtico, veluti cortice tecta erat; velatum tamen ſuauiſſimum fructum, & maximè ſalutarem, Chriſtum Ieſum cælitus deſcenſurum tenebat incluſum; huncq́; quadrifido Euangelico ſenſu, per quatuor cardines orbis propalandum, nec niſi rectè & ſanctè enucleantibus eruendum edendumq́; ſanctiſſimè.

Tropologicè nux typus patientiæ, cur? Tropologicè nux vel potius fractio & comeſtio nucis ſignificat patientiam, qua Eccleſia & prædicatores conſtanter laborant in vincenda pertinacia Iudæorum: nux enim, vt comedatur, debet primò ex arbore, cui tenaciter adhæret, magnâ vi deiici, & mox decorticari: tertiò, frangi: quartò, è cortice nucleus eximi, vel potiùs violenter extorqueri: quinto, folliculo ſuô, ſiue cute ſua exui: ſic, vt Iudæum, & durum quemlibet conuertas, magno longoque labore & patientia opus eſt. *Putamine*, ait Plinius lib. 15. c. 28. *clauduntur nuces, corio caſtaneæ, cruſtâ glandes, cute vuæ, corio & membranâ punica, carne & ſucco mora conſtant, cute & ſucco ceraſa.* Idem cap. 22. ait: *Nucem iuglandem genino protegi operimento; Puluinati primùm calicis, mox lignei putaminis, quæ cauſa eas nuptiis religioſas fecit, tot modis fœtu munito: quod eſt veriſimiliùs, quàm quia cadendo tripudium ſonumve faciant.* Et poſt nonnulla: *Solum hoc pomum natura compactili operimento clauſit. Namq́; ſunt biſidæ putaminum carinæ; nucleorumq́; illis quadripartita diſtinctio, ligneâ intercurſante membranâ.* Sicut ergo nucem parare ad eſum volenti magna eſt opus patientia, ſic eadem opus eſt ſponſis, vt ſponſas ſuis moribus accõmodent, ac præſertim ſponſas ſpirituales, vt ſcilicet homines duros & refractos, quales ſunt Iudæi, Chriſtianis legibus informent. Hinc prouerbiũ, cuius meminit Plautus in Curcul. *Qui è nuce nucleum eſſe* (edere) *vult, frangat nucem*, id eſt, qui commodum appetit, ne fugiat laborem; qui quærit voluptatem, priùs experiatur ſudorem, ſine quo non paratur vera voluptas. *Nux*, ait S. Hieron. *foris tum dura eſt, tum amara, ſed intus ſuauiſſimum condit cibum. Sicut Moly herba*, ait Homerus Odyſ. 10. *radicem habet nigram ſed florem lacteum.*

Quocirca nux, vel potiùs fractio nucis ſymbolum eſt perfectæ patientiæ illorum, qui animas Chriſto lucrari, & deſpondere ſatagunt, præſertim illas, quæ callum in perfidia, aut vitio quopiam longâ peccandi conſuetudine obduxere, vt callus hic ſenſim & ſuauiter reſecetur. Nam, vt aiunt tres Anonymi apud Theodor. virtutis dulcedo & decus conſeruatur in medio amaritudinis, laborum, tentationum, & aſperitatum; perinde ac nucleus nucis ſeruatur in medio duræ corticis. Nux ergo ſua duritie in genere duritiem quamlibet repræſentat, quæ ſi circa obiectum bonum verſetur, bona eſt, qualis eſt in patientia, conſtantia, & fortitudine: ſi circa malum, mala, qualis eſt in pertinacia & obſtinatione: imò ex malo in bonum ſæpè commutatur, vti Iudæi duritiem in perfidia ſua ab Elia conuerſi mutabunt in conſtantiam fidei admirabilem.

Hinc Philo lib. 5. de Vita Moyſis: nux ait, ſi-
A gnificat perfectam virtutem, vt enim in nuce idem eſt finis & principium, in quantum enim eſt ſemen, eſt principium; in quantum fructus, eſt finis: ſic & in virtutibus, vnaquæque eſt finis & principium: extremum putamen eſt amarum, ligneus cortex interior eſt ſolidus: ſic labor virtutis durus eſt & difficilis, quo tamen ad felicitatem tam propriam, quàm alienam peruenitur. Rurſum ſapientes & perfecti dum diuinam ſapientiam & virtutem intra corpora ſua conſtanter retinent, quaſi nucleum in fragili teſta portant; vnde Apoſtolus: *Habemus theſaurum in vaſis fictilibus*. *Nux eſt virtus perfecta.*

Huc facit verſio Chald. qui Iudaicè hæc accipit de templo & Iudæis: *Dixit Dominator ſæculi: In domo ſanctuarij ſecunda, quæ ædificata eſt per manum Cyri, habitare feci maieſtatem meam vt viderem opera mea populi mei, & vt viderem ſi creſcant & mul-*
B *tiplicentur ſapientes, qui comparantur viti, & ſi germina eorum plena ſint operibus bonis, ſicut mala punica.*

Symbolicè. Symbolicè S. Auguſtin. ſerm. de Tempore, ſer. in Dominica proxima ante feſtum natiuitatis Chriſti docet nucem trinâ conſtare ſubſtantia, ſicut Eccleſia conſtat Chriſto, Iudæis, & Gentibus. *Nux*, ait, *trinam habet in ſuo corpore ſubſtantiæ vnionem, corium, teſtam & nucleum. In corio caro, in teſta oſſa, in nucleo interior anima comparatur. In corio nucis carnem ſignificat Saluatoris, quæ habuit in ſe aſperitatem, vel amaritudinem paſſionis: In nucleo interiorem declarat dulcedinem deitatis, quæ tribuit paſtum, & luminis ſubminiſtrat officium: in teſta lignum interſerens crucis, quod non diſcreuit id, quod foris & intus fuit, ſed quæ terrena & cæleſtia fuerunt mediatoris ligni interpoſitione ſociauit, dicente B. Apoſtolo: Quia ipſe per ſanguinem crucis ſuæ pacificauit om-*
C *nia quæ in cælis ſunt & quæ in terris, cui eſt gloria in ſæcula ſæculorum. amen.*

Huc accedunt Philo Capath. Rupert. Lucas, qui Chriſtum aiunt deſcendiſſe in hortum nucum, id eſt, ad Synagogam Iudæorum cum ex ea carnem aſſumpſit, vt eam omni ſua gratia & virtute cumularet.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima ſancta.

Hortus nucum quis ſit. HOrtus nucum eſt anima ſancta, patiens, & perfecta, præſertim quæ aſſiduè laborat in conuerſione peccatorum durorum, quales ſunt
D Iudæi, hæretici, concubinarij, vſurarij, ſimoniaci, &c. Audi S. Gregor. *Quid per nuces, niſi perfectos quoſque intelligimus, qui dum diuinam ſapientiam intra corpora ſua retinent, quaſi nucleum in fragili teſta portant? ſunt enim quamplures in Eccleſia, qui aſſidua diuinæ Scripturæ intendunt, quàm ſuauis ſit Dominus guſtantes, ampliùs guſtare concupiſcunt, ſancta gaudia in corde ruminant, & ruminantes magis ac magis conualeſcunt; & tamen foris neſcientibus eos viles apparent, quia ignoratur quàm dulcem in ſuis interioribus cibum portent.* Et nonnullis interiectis: *Dum enim diuina bonitas corda perfectorum illuſtrat, eoſq́; ad curam proximorum per charitatis ſolicitudinem inſtigat, quid hoc eſt aliud, niſi quod ad hortum veniens, poma conuallis per illos, quibus præſidet, proſpe-*

A

ctat. Tunc enim Dominus videre, vel cognoſcere dicitur, cùm ſanctos ſuos, quos illuſtrat, ad videndum exhortatur. Sed quid eſt quod non poma montis, ſed poma conuallis vt videat, deſcendit? niſi quod illis reſpectum ſuæ miſerationis tribuit, quos in humilitate perſiſtere cognoſcit.

Denique florem vineæ, & malorum punicorum ſic explicat: *Vineæ florent, quando in Eccleſia filij recenter in fide generantur, & ad ſanctam conuerſationem, quaſi ad fructus ſoliditatem præparantur. Mala punica germinant; quando perfecti quique per exempla ſua proximos ædificant, & in nouitatem ſanctæ conuerſationis per prædicationem, & bonorum operum oſtenſionem inuitant. Illud quippe malum punicum, videlicet Apoſtolus Paulus germinauerat, qui dicebat: Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis.* Galat. 4.

Enucleare nucem eſt examinare conſcientiam.

B

Symbolicè Caſſiodor. Beda, & Theodor. per hortum nucum accipiunt conſcientiam cuiuſque, tot operculis & velaminibus, quot habet nux clauſam & obuelatam: quare in eam tum mens ipſa per ſincerum eius internum examen, tum ſuperior & doctor per externum ſcrutinium deſcendit, cùm exquirit & indagat an ritè proueniant nuces patientiæ, & poma conuallium, id eſt, virtutes humilitatis aſſeclæ, vti ſunt pœnitentia, obedientia, patientia; & ad floreant vites, ad imitandam paſſionem Chriſti; & an germinent mala punica fraternæ vnionis, concordiæ, & charitatis. Deſcendimus ergo ad hortum nucum, cùm fundum cordis noſtri ingredimur, in quo ad ſimilitudinem nucum virtutum fructus dolore, & abnegatione, quaſi cortice protectos poſſidemus, cumque nuces ipſas, ablatis omnibus corticibus, enucleamus, aut qualis ſit mentis medulla & nucleus inſpiciamus, & quod corrigendum eſt, corrigamus, quod addendum, vel demendum, addamus, vel demamus.

C

Rurſum Iuſtus Orgelit. & S. Athanaſ. in Synopſi, per nucem accipiunt S. Script. cuius ſuauis intelligentia paſcens animam, tegitur duro & obſcuro cortice parabolarum, phraſium, & ſententiarum.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

D

BEata Virgo deſcendit in hortum nucum, cùm Iudæos, alioſque obſtinatos in peccato conuertit: tunc enim germinare facit in ea poma conuallium humilitatis, pœnitentiæ & obedientiæ, nuces conſtantiæ, vuas & vinum contemplationis, & mala punica charitatis: quare cùm quis obduratum in ſcelere, & quaſi deſperatum mollire ſatagit, eundem impensè commendat B. Virgini, eiuſque filio, S. Stephano, vti dixi Actor. 7. ſub finem, vbi inter alia ex Seuero narraui, Iudæos Maioricæ Inſulæ anno Domini 412. per ſacra Lipſana S. Stephani fuiſſe conuerſos.

VERS. 11. *Neſciui: anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.*

SEptuaginta: *Neſciuit anima mea.* Syrus: *Neſciui animam meam*, id eſt, non cognoui meipſum. Pro *conturbauit*. Hebraicè eſt, שָׂמַתְנִי *ſamatni*, pro quo noſter legit שִׁמְּמַנִי per *ſchin*, illud deriuans à שָׁמַם *ſcamam*, id eſt, obſtupefecit, turbauit, deſolauit, vertit: *conturbauit me*, Et ſymmach. *anima mea*, inquit, *dubitauit à turribus populi ducentis.* Septuag. verò *ſcammatni* deriuantes à שׂוּם *ſibam*, id eſt, *poſuit*, vertunt: *poſuit me currus Aminadab.* Sic & Arabicus, Ambroſ. lib. de Abraham cap. 8. *Poſuiſti me currus Aminadab.*

AMINADAB] poteſt hic accipi primò, vt nomen proprium viri, non fratris Dauid, de quo 1. Reg 17. 13. nec alterius, in cuius domo Arca Domini requieuit 2. Reg. 6. 3. hic enim dictus eſt *Abinadab*, non *Aminadab*, ſed illius, qui tempore Moyſis fuit dux tribus Iuda, ac filiam ſuam vxorem dedit Aaroni, & poſt ſe filium Naaſon ſibi ſucceſſorem reliquit ducem tribus Iuda. Ita Lyran. & Hebræi. Poteſt ſecundò *Aminadab*, vel vt Hebr. eſt *Amminadib* accipi appellatiuè, vt ſignificet *populum ſpontaneum, liberalem principem.* Hinc Quinta editio vertit: *Poſuiſti me in currum populi ducis.* Aquila: *Populi ſponte imperantis.* Symmach. *populi ducentis.* Alij, *populi nobilis.* Syrus: *in curru populi parati.* Philo Carpath. *Aminadab* vertit *patris beneplacitum.* q. d. Anima iuſti ex beneplacito Dei eſt currus vehens ſe, & alios in cælum.

Hinc nonnulli per currus Aminadab accipiunt currus Salomonis, qui fuit princeps & dux populi Iſrael; vnde Rupert. alijque per Aminadab accipiunt Chriſtum, quaſi Salomonis antitypum, qui dux eſt populi fidelis & ſancti. Iam Chald. vertit: *Cùm autem reuelatum fuerit coram Domino, quod eſſent iuſti, & quòd laborarent in lege, dixit Dominus in verbo ſuo: Non addam vltrà humiliare eos, neque faciam cum eis conſumptionem; ſed conſilium inibo in anima mea, vt benefaciam eis, & vt ponam eos excelſos in curribus regum, propter merita iuſtorum generationis illius, qui ſimiles ſunt in operibus ſuis Abrahæ patri ſuo.*

Senſus Primus. Porrò mirè hic in ſenſu variant Interpretes. Primò, Aben Ezra, R. Salomon, & Lyranus vertunt: *Anima mea, poſuit me currum populi imperantis*; Sicque explicant de Synagoga, & Iſraele. q. d. Dum neſcirem vbi eſſet ſponſus, dum ſcilicet colerem idola, non Deum verum, datus ſum in captiuitatem Aſſyriis & Babyloniis, factuſque ſum eis quaſi iumentum, & currus vectans & baiulans eorum onera. *Secundus.* Secundò, Luyſius Legion. Genebrardus, Vatabl. & Almonacirius explicant, q. d. Sponſa: Tantâ celeritate rapta ſum in hortum ex deſiderio ſponſi, vt viderer abrepta quadrigis Aminadab celerrimis. *Tertius.* Tertiò, Sanchez. q. d. Verebar, ne ſponſus Aminadab, id eſt, Salomon me ſponſam in currum ſuum nuptialem non acciperet, eò quòd cap. 5. verſ. 3. tardaſſem ei pulſanti aperire. *Quartus.* Quartò, Sotto maior. q. d. Verebar, ne ſponſus à me quaſi

repur-

repulſus, noctu oberrans per vicos incurreret in currus Aminadab, id eſt, præfecti vrbis qui noctu vrbem circumit & vagabundos comprehendit. **Quintus.** Quintò, Ioannes Carmelita. q. d. *Dum te abſentem quærebam fluctibus ingruentium malorum videbar vt olim Aminadab, qui currus ſuos ducebat per alueum rubri maris, vbi perturbatus eſt prodigij magnitudine, licèt fortitudo præualeret.* Alij aliter.

Sextus & genuinus. Verùm dico, Grammaticè quadrigæ Aminadab (id eſt populi principis vel ſpontanei) notant populos Iudææ vicinos, qui illecti fama ſapientiæ & potentiæ Salomonis, ſponte ſe ei ſubdiderunt & tributa detulerunt. 3. Reg. 4. 24. ideoque ad eum miſerunt Legatos cum equis & quadrigis, adeò vt earum copia oppleret aulam Salomonis; quod ægrè ferentes Iudæi qui primas in aula tenere volebant, turbati ſunt: ſicut Macedones indignati ſunt, cùm viderunt ſuum regem Alexãdrum Magnum ſubiectis Perſis, (vt eos ſibi magis conciliaret) eorum veſtes & habitus aſſumpſiſſe, teſte Q. Curtio. Parabolicè verò ſignificatur, quòd Chriſtus in Eccleſia Iudæis Gentes adiunxerit, imò prætulerit, ideoq; Iudæi turbati ſint. Hinc & Salomon, & magis Chriſtus dictus eſt Aminadab, id eſt princeps populi, ſcilicet Gentilis & plurimi: ergo ſenſus eſt. q. d. Sicut regina videns iuxta regem peregrinos currus & equites, miratur & turbatur, metuitque, ne is ad peregrinam Gentem migrarit, indeque aliam vxorem ſumpſerit: ſic hîc Synagoga videns Meſſiam non vehi curru pompatico Salomonis, Dauidis, aliorumque regum Iuda, ſed Aminadab, id eſt, populi ſpontanei puta Gentilis, ac à Gentilibus ſtipari, relictis Iudæis miratur & turbatur. Quocirca *iod* in עמי *ammi*, non eſt pronomẽ affixum ſignificans *meus*, quaſi Synagoga notet populum ſuum Iudaicum: Sed eſt *iod* paragogicum quod ornatus cauſa duntaxat additur. Poteſt tamen *iod* accipi vt pronomen, q. d. Populus Gentilis, quem Deus nunc vocat *ammi*, id eſt, populus meus. Alludit enim ad Oſee 1. v. 11. Hæc de cortice literæ, nunc ad nucleum.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

NOnnulli cenſent hanc eſſe vocem ſponſi Chriſti, alij ſponſi Eccleſiæ; ſed verius eſt eſſe vocem Synagogæ Iudæorum partim conuerſæ, partim & potiùs conuertendæ ad Chriſtum ſub finem mundi. Quia enim verſ. præced. Chriſtus deſcenderat in hortum nucum, id eſt, in Synagogam Iudæorum, ad eam per ſuos prædicatores conuertendam, hinc illa hac Chriſti voce & prædicatione excitata, Chriſtum agnoſcit, ac de ſurditate & cæcitate ſua priſtina dolens pœnitenſque, eius cauſam aſſignat, & ſuam in credendo Chriſto tarditatem excuſat. q. d. Neſciui Chriſtum eſſe Meſſiam; ideoque eum non colui, quia turbauerunt me quadrigæ Aminadab.

Quæres, quænam hæ? Reſpondetur Primò **Quadrigæ Aminadab quæ? Reſp. Primò.** per eas accipi poſſe Iſraelem, ac victorias, & beneficia Iſraeli à Deo præſtita: Aminadab enim fuit princeps tribus Iuda tempore Moyſis in tranſitu maris rubri, qui, vti tradunt Hebræi, ceteris mare ingredi trepidantibus, primus illud cum ſua tribu, eiuſque quadrigis audacter ingreſſus, ceteris ad ſequendum animos addidit, itaque omnes mare tranſierunt; Pharaone inſequente, & demerſo. Quocirca tribus Iuda meruit principatum & regnum Iſraelis; id eſt, duodecim tribuum, ac per eam deinceps Deus Iſraelem ab hoſtibus per victorias, etiam miraculoſas liberauit, & vindicauit. Rurſum Aminadab filiam ſuam Eliſabeth vxorem dedit Aaroni primo Iudæorum Pontifici Exodi 6. verſ. 23. Quare in Aminadab notatur tam ſacerdotium, quàm regnum Iſraeli cõceſſum. Senſus ergo eſt. q. d. Synagoga: neſciui huc uſque Chriſtum eſſe Meſſiam; neſciui Chriſtianam fidem & Eccleſiam eſſe veram & orthodoxam, quia tenuerunt me in Iudaiſmo currus vectrices & triumphales Aminadab, id eſt, regnum, ſacerdotium, victoriæ, beneficia & miracula à Deo conceſſa Moyſi & Iſrael, quibus Deus teſtatus eſt ſe auctorem eſſe legis Synagogæ, ac religionis à Moyſe inſtitutæ. Ita Titelman.

Secundò. Secundò magis profundè & appoſitè, quadrigæ *Aminadab*, vel, vt Hebr. eſt *Ammi nadib*, id eſt, populi ſpontanei, liberalis & principis, accipiuntur appellatiuè pro quadrigis populi Chriſtiani è Gentibus collecti, qui Iudæis fidei reſiſtentibus, vltrò credidit Euangelio: quadrigæ autem hæ notant curſum & currum Euangelij, imò quatuor Euangeliorum, quæ inſtar quadrigæ celerrimè per prædicationem Apoſtolorum, & virorum Apoſtolicorum totum orbem peruolarunt, & quia Iudæi videbant hiſce abrogari ſuam legem à Moyſe acceptã, hinc iis & Chriſto credere noluerunt: at tandem ab Elia & Enoch edocti videbunt Chriſtum Moyſi, Euangelium legi Eccleſiam Synagogæ non eſſe contrariam, quin verò Moyſen & legem per omnes ſuas functiones, & ritus adumbraſſe, & repræſentaſſe Chriſtum & Euangelium. Videbunt pariter Euangelij gloriam, miracula, gratias, zelum & ſpiritum à Deo Eliæ, & Chriſtianis aſpirata, quare tunc illi credent, & in eandem Chriſti & Eccleſiæ quadrigam imponentur. Vnde ex Hebræo Septuag. & alij vertunt: *Poſuit me currum populi mei ſpontanei, liberalis, & principis.* Et S. Athanaſius in Synopſi legens: *Poſuit me currus Aminadab*, hæc de Synagoga explicat, quaſi ipſa de ſe dicat: *Vidi quod iungenda ſim velut in curru Gentium vocationi.* Sic Paulus, inquit Rupertus, dicit ſe perſecutum Eccleſiam, ſed miſericordiã conſecutum, quia ignorans id fecit, quia nimirum conturbata eſt anima propter quadrigas Aminadab, videns ſcilicet currum, curſumque Euangelij aduerſari Iudaiſmo.

Hic ſenſus communis eſt Patrum. Sic enim explicat S. Gregor. Caſſiod. Beda, Iuſtus, Philo, Rupertus, Anſelmus, & alij. Addit Rupertus, Aminadab, qui filiam ſuam dans vxorem Aaroni, copulauit principatum cum ſacerdotio, repræſentaſſe Chriſtum, qui ſimul eſt Pontifex & prin-

princeps Eccleſiæ. Alludit Salomon in voce *Aminadab*, ad illud pſalm. 109.3. *Tecum principium in die virtutis tuæ*, vbi in Hebræo eſt, עַמְּךָ נְדָבוֹת *ammecha nedaboth*, quod idem eſt cum *Aminadab* Vnde S. Hieron. ibidem vertit: *Populi tui ſpontanei erunt in die fortitudinis tuæ*, ô Chriſte. Huc facit quod Deus Oſee 1. verſ. 9. Iudæos Chriſto rebelles vocat לֹא עַמִּי *lo ammi*, id eſt; non *populus meus*; Gentiles verò Chriſto ſe ſubdentes vocat עַמִּי *ammi*, id eſt, *populus meus*: addit hic Salomon נָדִיב *nadib*, id eſt, ſpontaneus, liberalis, hoc eſt, vltrò, ſponte, & liberali animo ſubiiciēs ſe Chriſto: atque hæc fuit cauſa excæcationis Iudæorum, quòd ſcilicet Chriſtus eis, vtpote incredulis, ſurrogarit in Eccleſia Gentes in ſe vltrò credentes, cum Iudæi obiicerent, Chriſtum Abrahæ, & ſemini eius, id eſt, Iudæis non Gentibus eſſe promiſſum; quibus reſpondet Apoſtolus Roman. 9. filios Abrahæ cenſeri non ſecundùm carnem, vti erant Iudæi, ſed ſecundùm ſpiritum; qui ſcilicet fidem Abrahæ ſequuntur, vti ſunt Gentiles Chriſtiani: Hæ ergo ſunt quadrigæ Euangelij, quæ initio conturbarunt Synagogam incredulam, ſed poſtea credentem mirè recrearunt.

B

Symbolicè. Symbolicè, Coſmas Damianus per currus Aminadab accipit robur & copias antichriſti: hæ enim initio Iudæos detinebunt in Iudaiſmo, donec is ab Elia & Enoch erroris conuincatur, & profligetur. Accedit Theodor. qui ſic exponit. q.d. Poſuerunt, id eſt, impoſuerunt mihi, ac deceperunt me currus Aminadab, id eſt, principes ſæculi huius. Et Lucas Abbas, ſiue Aponius, qui per currus Aminadab accipit dæmones, item Pilatum & Iudæos, qui contra Chriſtum clamarunt: *Crucifige, crucifige eum.*

C

Aliqui per quadrigas accipiunt Turcas. Denique nonnulli putant grammaticè hic notari bella, quæ geſſit Salomon contra Emath Suba, id eſt, Syriam Sobal; item contra reliquias Hethæorum, Amorrhæorum & Iebuſæorum, quos ſibi ſubiecit: vt patet 2. Paral. 8. v. 3. & 7. quaſi ſponſa turbata ſit, metuens ne ſponſo proficiſcenti ad bellum ſiniſtri quid accideret. Hinc per *quadrigas Aminadab* accipiunt Mahometem, Saracenos, & Turcas, qui valdè turbarunt, & etiamnum turbant Eccleſiam: hi enim abundant exercitibus, equis, & quadrigis. Hæ dicuntur *Aminadab*, id eſt, *populi mei ſpontanei*, quia Mahomet ortus fuit à Chriſtianis. Natus eſt enim apud Homeritas, (vnde & nepos eius, qui ei ſecundo loco ſucceſſit in regno Arabum, vocatus eſt Homar) ſiue in Arabia felici, vbi paulò antè ſub annum Chriſti 500. regnante Eleſbaan rege tempore Iuſtin. Imper. mirè floruit Chriſtiana religio. Mahomet autem natus eſt paulò antè annum Chriſti 600. ſub Gregorio magno Pontifice & Phoca Imp. cui ſucceſſit Heraclius Imper. ſub quo Mahomet quaſi dux Arabum ſtipendia meruit; ſed cùm illa Arabibus non ſoluerentur ab Areclij præfecto illi rebellantes occuparunt Phœniciam, Syriam, Meſopotamiam, & Ægyptū, vti ex Paulo Diacono & Simoneta docet Genebr. in Chronol. ac ſenſim ſua arma dilatantes ſub annum Chriſti 1300. mirè creuerunt: tunc Ottomannus inuaſit regnum, primumque ſe fecit Turcarum Imperatorem, atque illud in poſte-

D

A

ros per 14. generationes, magno aſſiduè imperij incremento, & Eccleſiæ damno huc uſque propagauit. Alij *per quadrigas Aminadab*, id eſt, *populi mei*, accipiunt Antipapas, qui Eccleſiam per ſchiſma diſciderunt: tales autem fuêre viginti: tot enim ſchiſmata ſuſtinuit Eccleſia. Alij accipiunt Imperatores ſchiſmaticos, vel eos, qui Pontifices, & Eccleſiam oppugnarunt, quales fuêre Fridericus I. & II. Otho IV. Henricus IV. & V. Hac de cauſa Chriſtus paulò antè v. 10. ait: *deſcendi in hortum nucum*, id eſt, in Eccleſiam ſchiſmate diuiſam, ſicut nux in duo fragmenta ſcinditur & diuiditur.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta eſt currus Aminadab, id eſt, Chriſti: Chriſtus enim, ait Rupertus, & S. Ambroſ. dicitur *Aminadab* id eſt, *princeps populi*, ſcilicet fidelis, Chriſtiani, ſancti, & electi. Chriſtus ergo animæ ſanctæ ceu auriga currui ſuo inſidens, eam dirigit in cælum, vti Elias curru vectus eſt in æthera: nec tantùm ſe, ſed & alios ſuæ fidei, vel charitati commiſſos velut currus Chriſti in cælum tranſuehit, ait Philo. Vnde tres Anonymi apud Theodor. cenſentes hæc eſſe verba ſponſæ, id eſt, animæ ſanctæ ad diſcipulos, ſic explicant. q.d. *Idcirco poſuit me currus Aminadab, id eſt, currus me ſuos conſtituit Chriſtus*, qui eſt verus Aminadab, id eſt, princeps populi, *vt eum in meipſa diſciplinis ad vos, habitâ cuiuſque veſtrûm ratione, perferrem.* Audi S. Ambroſ. lib. de Nabuth. c. 15. *Si anima*, ait, *currus eſt, vide ne equus caro ſit; agitator autem vigor mentis, qui regit carnem, & motus eius, velut quoſdam equos prudentiæ habenas coërcet.* Idem lib. de Virgin. *Chriſtus*, inquit, *verus Aminadab, animam iuſti veluti currum agitat, aſcendens verbi habenis gubernat ne violentorum equorum furore in abrupta rapiatur. Sunt enim eius veluti quatuor equi, quatuor affectiones, ira, cupiditas, voluptas, & timor, quibus furentibus cùm cœperit agi, nequaquam ſeipſam cognoſcit. Corruptibile enim corpus animam grauat, & tamquam irrationabilium animalium curſus inuitam rapit, voluentibus curis veluti quodam impetu proruentem, donec memoratæ corporis paſſiones verbi virtute miteſcant.*

Chriſtus dicitur Aminadab.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo eſt currus Aminadab, id eſt, populi ſpontanei, puta fidelium, quos vehit in cælum impetrando eis obedientiam & liberalitatem, qua ſe vltrò & liberè ſubiiciant præceptis & conſiliis Chriſti, Quare illi competit id, quod Eliæ curru igneo rapto in cælum ſucclamabat Eliſæus: *Pater mi (tu es) currus Iſrael & auriga eius.* 4. Reg. 2. Vide dicta c. 1. 9. ad illa: *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te.*

Populi ſpōtanei currus quis eſt.

VOX

VOX SPONSÆ

Veteris de noua, hoc eſt, Eccleſiæ. de Synagoga conuertenda in fine mundi.

VERS. 12. *Reuertere, reuertere, Sulamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te.*

REVERTERE (alij vertunt *conuertere*) REVERTERE (Arabicus addit tertium *reuertere*) SVLAMITIS, REVERTERE, REVERTERE, VT INTVEAMVR TE] Scholiaſt. *intuebimur in te quaſi in ſpectaculum*, id eſt, quaſi in rem miram & ſpectandam.

Pro *Sulamitis* multi codices legunt *Sunamitis*, itaque legunt Septuag. Vaticani. Porrò Rupert. & alij *Sunamitis* vertunt *captiua, deſpecta*: propriè *Sunamitis* Hebr. eſt idem quòd *mutabilis, variabilis*.

Rurſum *Sunamitis* verti poteſt cum Honorio & Hailgrino hîc, & S. Hieron. epiſt. ad Nepotian. *coccinea*: שני *ſcani*, enim Hebr. eſt *coccus*. Vnde ſuſpicantur nonnulli ſpōſam, quæ in Dramate Cantic. inducitur quaſi *Sunamitis*, induci quaſi Tyram: ibi enim ex ſanguine purpuræ piſciculi fiebat pānus purpureus; & ex grano cocci coccineus: vnde illud:

Tyrio veſtirier oſtro.

Tyrus enim vicina erat Libano, in quo obambulans & venans Salomon puellam hanc paſtoritiam inueniſſe, & ob dotes corporis æquè ac animi in ſponſam elegiſſe fingitur; vnde illud cap. 4. 8. *Veni de Libano ſponſa mea*, &c. Nam veſtis coccinea vel purpurea eſt veſtis regum & reginarum, qualis erat Salomon eiuſque ſponſa. Ad literam, *Sunamitis*, idem eſt quod oriunda ex *Sunam* oppido ſito iuxta montes Hermon & Tabor. Sunamitis enim hæc alludit ad Sunamitidem illam hoſpitam Eliſei, in oppido Sunam, cuius proinde ille filium à morte ſuſcitauit, ſicut Chriſtus filios Eccleſiæ à morte præſenti & æterna ſuſcitat. 4. Reg. 4 Magis tamen, teſte Iuſto Orgelitano hîc, & Adrichom. in deſcript. terræ ſanctæ, alludit ad Sunamitidem illam ſpecioſiſſimam, quæ Dauidi ſeni calefaciendo data fuit quaſi vxor & virgo 3. Reg. 1. 2. Simili enim modo Salomoni Dauidis filio, data fuit hæc Sunamitis vxor & virgo, vt repræſentaret Eccleſiam virginem virgini Chriſto deſponſandam, iuxta illud: *Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto*. 2. Corinth. 11. Quia ergo illa Sunamitis Dauidis fuit forma, fide & moribus ſpectatiſſima; hinc Salomonis quoque ſponſæ in Dramate hoc idem Sunamitis nomen datur, quia corpore & animo fuit formoſiſſima; vtraque formoſior eſt Sunamitis, id eſt, Eccleſia ſponſa Chriſti.

Sunamitis, id eſt, oriunda ex Sunam.

Verùm legendum *Sulamitis*: ſic enim legunt Hebræa, & Græca, Complut. Regiaque, ac Latina Romæ correcta. Iam *Sulamitis* idem eſt

A quòd *Ieruſalemitis*, ait Pagnin. Luyſius, & Vatabl. Ieruſalem enim olim dicta eſt Salem. Vnde *Sulamitis* idem eſt, quod *ciuis Salem*, ſiue Ieruſalem, hoc eſt myſticè, *habitans in pace*.

Meliùs Delrio, Genebrard. & alij *Sulamitis*, inquiunt, idem eſt, quod *Salomonia*, id eſt, Salomonis vxor: ſicut enim à Paulo dicitur Paula, à Caio Caia, à Cornelio Cornelia; ſic à maſculino Salomon dicitur *Sulamitis*, id eſt, *Salomo*; quo nomine vocatur mater ſeptem Machabæorum martyrum, teſte Ioſepho, vel Salomonia.

Sulamitis id eſt, Salomonis vxor.

Porrò ſicut *Salomon* Hebr. idem eſt, quòd pacificus, perfectus; ſic *Sulamitis* idem eſt, quòd *perfecta & pacifica*, vti vertit hic Aquila, Theodor. S. Ambroſ. & alij. Hebr. habent articulum ה habent enim השולמית *haſſculamith*, id eſt, illa Sulamitis, illa pacifica, quæ ceteris longè antecellit. Rurſum & potiùs ה hic eſt articulus vocatiui caſus. q. d. *O Sulamitis*. Mirum eſt Symmachum contrariè vertere ἐσκυλευμένη, id eſt, *ſpoliata*.

B

Denique *Sulamitis* eadem eſt quæ *Sunamitis*, per enallagen, qua litera N. ſæpè mutatur & liqueſcit in L: ſic Itali pro *Panormo*, dicunt *Palerno* pro *veneno*, *velerio*, pro *Bononia Bologna*. Sic Syri pro *nux* dicunt *Lux*. Attici pro νίτρον dicunt λίτρον, pro πνεύμων πλεύμων, vt Latini *pulmo*. Dorienſes, vice verſa L. mutant in N. vt pro ἦλθον dicunt ἦνθον, pro βέλτιστος βέντιστος, pro φίλτατος φίντατος, pro φίλης φίνης. Græci omnes pro σύν, & λέγω dicūt συλλέγω, item συλλογισμός. Latini pro νύμφη dicunt *Lympha*, pro *bonus bonulus*, *bellus*; pro γρυλλίζω *grunnio*, pro μέγαλος *magnus*. Ita Angelus Caninius in Helleniſmis. Pari modo quæ hîc Hebraicè vocatur

Sulamitis eadem quæ Sunamitis.

C *Sulamitis* à Septuag. & Latinis pleriſque vocatur *Sunamitis*.

Perperam Philo Carpath. pro *Sulamitis* legit *Odollamitis*, id eſt, inquit, *teſtimonium aquæ*, quaſi hîc anima infidelis euocetur ad Baptiſmum, vt in eo proteſtetur fidem S. Trinitatis.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

NOnnulli cēſent hæc eſſe verba adoleſcentularum, quæ auditis à ſponſo cap. 5. laudibus ſponſæ, eam abiturientem detinere, & in facie eius decorem contemplari cupiant, vti ab iiſdem factitatum audiuimus v. 9

D

Meliùs patres paſſim cenſent hæc eſſe verba Eccleſiæ, ardenter & conſtanter inuitantis Synagogam Iudæorum, quæ iam, audita prædicatione Chriſti, eum amare incipiebat, vti audiuimus, v. præcedenti, vt ſe illico ad eum conuertat, ſuamque faciem tam ipſi, quam Eccleſiæ in fide vnanimem, ſerenam & lætam oſtendat, ideoque quater repeti τὸ *reuertere*, quia Iudæi diſperſi per quatuor mundi plagas, inde conuertendi ſunt ad Chriſtum, auditā quatuor Euangeliorū prædicatione, quæ paulò antè ſignificata ſunt per quadrigas Aminadab, ait Rupert. Ita S. Gregor. Caſſiodor. Aponius, Philo, Anſelm. & alij.

Rur-

Rurſum, q.d. O Sulamitis, id eſt, ô Synagoga prius aduerſa iam conuerſa ad Chriſtum, reuertere ad Eccleſiæ è gentibus congregatæ ſocietatem & conuerſationem, vt Gentes tuum decorem, quem per baptiſmum accepiſti, intuentes, exultent, tibique gratulentur, & Deo grata is agant. Hunc ſenſum innuit id, quod ſequitur: *Vt intueamur te*, id eſt, tuam ſpeciem & pulchritudinem. Et: *Quid videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum?*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Sulamitis quæ? Reſp. Primò.

ANima peccatrix, vel ſancta, ſed torpida & in veniales defectus prolapſa, inuitatur à Chriſto quater, id eſt, inſtanter & continuè ad pœnitentiam, vitæ mutationem & feruorem. Ita S. Ambroſ. lib. de Iſaac cap. 8. *Benè*, ait, *quaſi agitator ad currum dicit: Conuertere Sulamitis, hoc eſt, pacifica: quæ enim pacifica eſt anima, citò ſe conuertit & ſe corrigit, etiamſi antè peccauit, & magis eam Chriſtus aſcendit, & regere dignatur, cui dicitur. Aſcende in equos tuos & equitatus tuus ſanitas.* Habacuc. 3 8. Et S. Bernard. ſerm. 3. de Annunt. *Propterea*, ait, *fortè quater reuocat animam, quam reſpicit, quo nec in peccandi conſuetudine, nec in conſcientia peccatorum, ſed nec in tepore & torpore ingratitudinis, aut in eleuationis cæcitate perſiſtat.* Idem ſer. 58. inter paruos: *Reuertere*, inquit, *primò ab inepta lætitia, ſecundò ab inutili triſtitia, tertiò ab inani gloria, quartò à latenti ſuperbia. Inanis gloria eſt, quæ ab ore venit extrinſecùs, Superbia latens oritur intrinſecùs.* Huc accedit verſio Chaldæi: *Reuertere ad me cœtus Iſrael, reuertere ad Ieruſalem, reuertere ad domum doctrinæ legis meæ, reuertere ad ſuſpiciendam prophetiam à prophetis, qui prophetant in nomine verbi Domini.*

Eleganter & acutè Hugo Victorin. Miſcellan. 2. lib. 2. tit. 24. *Quater*, ait, *dicit ei Dominus reuertere, quaſi dicat. Reuertere à meis, quia mirabilia ſunt; à tuis, quia praua ſunt; à te, quia omnis caro fænum, ad me, quia ſummum bonum ego ſum.: Non potes me videre, niſi prius intueamur te. Neſcio quid maculæ habes, in facie: turpis es, alienam imaginem portas, munda ergo eam, vt reuereamur te.*

Secundò. Porrò Theodor. per Sulamitem accipit animam prædicatoris Euangelici, quæ in ſe pacifica, tentationes tamen & perſecutiones multas patitur: illam ergo hic inuitari, ait, vt reuertatur ad opus prædicationis & ſalutem animarum: Deum enim illi adfore, vt ex omnibus eluctetur omniaque euincat.

Anagog. Anagogicè S. Ambroſ. Orat. de Obitu Valent. hæc accipit de anima ſancta, quæ à Chriſto & angelis ex hac vita euocatur in cælum.

Symbolicè. Symbolicè, tres Anonymi apud Theodor. per Sulamitem accipiunt animam contemplationi deditam, quaſi illa hic euocatur à diſcipulis & ſociabus, vt ipſa doceat modum frænandi, regendique quatuor animæ, paſſiones ſiue perturbationes, ideoque quater repeti, τὸ *reuertere.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Euocatio Mariæ ad cælum.

BEata Virgo in fine vitæ à Chriſto, angelis, & beatis deſiderantibus frui eius dulciſſimâ præſentiâ, eiuſque dotes gratiæ & gloriæ intueri, euocata fuit in cælum, ex quo animam, ſpiritum, & gratiam omnem hauſerat. Rurſum ipſa quater, id eſt, ardenter & aſſiduè à pœnitentibus & fidelibus inuocatur, vt gratiam impetret, & opem in quacumque neceſſitate afferat.

Tropol. Tropologicè, diſce hîc quàm pulchra, & ſpecioſa ſit anima ſancti cuiuſlibet, ac præſertim B. Virginis, vtpote quam tam incenſis, & toties iteratis votis optent intueri omnes angeli & beati, vt ex hoc intuitu ſummam conſolationem, gaudium, & iubilum conſequantur. Quocirca Theologi cenſent ſecundariam felicitatem beatorum conſiſtere in contemplanda & fruenda glorioſa humanitate Chriſti, ſicut primaria eorum beatitudo conſiſtit in viſione & fruitione diuinitatis.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SPonſus Chriſtus laudat nouellam Eccleſiam Iudæorum recens ad ſe conuerſorum, quaſi choros caſtrorum: laudat, inquam, eam primò ab inceſſu regio, ſecundo, à femoribus inſtar monilium; tertiò ab vmbilico rotundo; quartò à ventre ſimili tritico; quintò ab vberibus quaſi hinnulis; ſextò, à collo ſimili turri eburneæ; ſeptimò, ab oculis quaſi piſcinis; octauò, à naſo turrito; nono, à capite inſtar carmeli & coma purpurea. Secundo his auditis chorus adoleſcentularis Synagogæ congratulans verſ. 5. ſucclamat: Quàm pulchra es, &c. *nouaq́ ei elogia laudeſq́ aßignat, ſcilicet ſtaturam ſimilem palmæ, vbera botris, odorem malogranatis; & guttur vino optimo. Tertiò, verſ. 10. vtrique ſponſa nouella Iudæorum reſpondet, ac ſe totam ſponſi amori reſignat, eumq́ inuitat ad villas & vineas, quarum omnia poma noua & vetera illi offert.*

Caput hoc parallelum & antiſtrophon eſt capiti quarto, nam ſingulorum membrorum elogia, quæ ibi tribuit ſponſæ Eccleſia Gentium, hîc tribuit ſponſæ Synagogæ Iudæorum partim conuerſæ, partim conuertendæ ad Chriſtum, præſertim in fine mundi, vt patet vtrumque caput conferenti.

1. QVid videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum? Quàm pulchri ſunt greſſus
tui in calceamentis, filia principis! Iuncturæ femorum tuorum, ſicut mo-
nilia, quæ fabricata ſunt manu artificis. 2. Vmbilicus tuus crater tornatilis, num-
quam indigens poculis. Venter tuus ſicut aceruus tritici, vallatus liliis. 3. Duo
vbera tua, ſicut duo hinnuli gemelli capreæ. 4. Collum tuum ſicut turris ebur-
nea. Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis. Na-
ſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum. 5. Caput tuum vt
Carmelus: & comæ capitis tui, ſicut purpura regis vincta canalibus. 6. Quàm
pulchra es, & quàm decora chariſſima, in deliciis? 7. Statura tua aſſimilata eſt
palmæ, & vbera tua botris. 8. Dixi: Aſcendam in palmam, & apprehendam
fructus eius: & erunt vbera tua ſicut botri vineæ: & odor oris tui ſicut malorum.
9. Guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiiſ-
que & dentibus illius ad ruminandum. 10. Ego dilecto meo, & ad me conuerſio
eius. 11. Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. 12. Ma-
nè ſurgamus ad vineas, videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi
floruerunt mala punica; ibi dabo tibi vbera mea. 13. Mandragoræ dederunt odo-
rem. In portis noſtris omnia poma: noua & vetera, dilecte mi ſeruaui tibi.

VOX SPONSI

De ſponſa noua, ſiue de Synagoga.

VERS. 1. *Quid videbis in Sulamite niſi choros caſtrorum? Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis, filia principis! Iuncturæ femorū tuorum, ſicut monilia, quæ fabricata ſunt manu artificis.*

QVID VIDEBIS (Hebr. & Septuag. *Quid videbitis*) IN SVLAMITE (malè multi legunt *in Sunamite*) NISI CHOROS CASTRORVM]. Septuag. pro *choros* vertunt χόρτον. id eſt, *herbam*, ſed legendum videtur χόρον, id eſt, *chorum*, vt habent Hebr. Chald. Latin. quæ enim eſt herba caſtrorum. Vnde Septuag. Romæ correcti habent. *Quid videbitis in Sunamitide, quæ venit*
A *ſicut chori caſtrorum?* S. Ambroſ. de Obitu Valent. *de qua venit ſicut chori*. Symmach. *Spoliatam in vulnerationibus caſtrorum*. Denique Aquila: *Quid quaſi ſpectaculum intuebimini*, inquit, *in Pacifica?* Pagnin. *Quid videbitis in Sulamite? chorum caſtrorum.* Chori ſunt cœtus exultantium & cantantium, ac choreæ tripudiantium præ gaudio. Quare minùs rectè. Aben Ezra & Luylius Legion. ſic vertunt & interpretantur: *Quid videbitis in Sulamite*, ô adoleſcentulæ, quæ ita diſpoſitæ eſtis *tamquam duo chori caſtrorum?* Hæc verba pertinent ad finem ca. præced. Vnde in Hebræo illi iunguntur:
B Hebræi enim c. 7. inchoant à ſententia ſequenti: *Quam pulchri ſunt greſſus tui*, &c.

Porrò chori caſtrorum ſunt choreæ, tripudia & ſaltationes militum triumphantium. Sulamitis ergo ſtipata armatis militibus, cum iis videtur ouaſſe & ſaltitaſſe bellicam armorum ſaltationem, qualis fuit olim illa, quam Pyrrhicam vocabant. Hic *chorus* dicitur in ſingulari, collectio, ſiue cœtus cantantium & ſaltantium; & *chori* in plurali, diſtributiuè, quia in eo ſunt multi canentium & ſaltantium ordines.

Spon-

Sponſum hîc loqui cenſent S. Gregor. Caſſiod. Philo, Aponius, Honorius, Anſelm. Alcuinus, Haymo, & alij. Sunt ergo hæc verba ſponſi Chriſti (vel vt alij ſponſæ Eccleſiæ: hæc enim paulò antè Synagogæ dixit: *Reuertere, reuertere Sulamitis*) exultantis de conuerſione Synagogæ, id eſt Iudęorum ad fidem Chriſtianam, quę plene fiet per Eliam in fine mundi. Id patet ex voce *Sulamitis*, id eſt, Hieroſolymitana, vel Salomonia; qua voce proinde notat Synagogam Iudęorum, vt dixi cap. præced. verſ. vlt. Videtur enim Salomon præter Pharaonis filiam, quæ repræſentabat Eccleſiam Gentium, aliam habuiſſe vxorem Sulamitidem, id eſt, Hieroſolymitanam præ ceteris omnibus dilectam, & filiæ Pharaonis valdè amore coniunctam, quæ repræſentabat Eccleſiam ex Iudæis colligendam, ait Alcazar in alluſ. Apocal. ad hæc Cantic. verba. Salomon enim æquè ac Chriſtus, vt patet Lucæ 19. 41. magnam habebat curam ſuæ gentis Iudaicæ, vt illa iungeretur Chriſto & Eccleſiæ, itaque ſaluaretur. Sicut ergo ipſe deſcripſit ortum, progreſſum, & perfectionem Eccleſiæ in Gentibus; ſic hic eundem deſcribit in Iudæis, quæ vltimò conuertentur, & ſic conſequenter pergit deſcribere progreſſum & perfectionem Eccleſiæ: hanc enim conſequetur Eccleſia, cùm Iudæi conuertentur: tunc enim ipſi fiet toto orbe vnum ouile, & vnus paſtor.

Tranſitus ad finem mundi. Quare ſicut S. Ioannes deſcribens in Apocalypſi decurſum & progreſſum Eccleſiæ c. 6. poſt varios Eccleſiæ ſtatus ſymbolicè in quatuor equis adumbratos, illicò in ſexto ſigillo tranſit ad vltima Eliæ & antichriſti tempora, illaque deinde operosè per 14. capita proſequitur, ac tandem cap. 21. & 22. concludit, deſcribendo gloriam ſanctorum in cælesti Ieruſalem; ibi enim erit Eccleſiæ conſummatio, triumphus, & glorificatio: ſic quoque prorſus facit hîc Salomon, vti ex ſequentibus conſtabit.

Igitur ſponſus Chriſtus ſicut cap. 6. laudauit pulchritudinem Eccleſiæ ex Gentibus collectæ, ſic hîc laudat decorem Eccleſiæ ex Iudæis colligendæ. q.d. Quid videbis, ô Eccleſia Gentium, in Sulamite, id eſt, in Synagoga Iudæorum iam conuerſa ad ſuum Meſſiam veramque fidem, niſi choros præ gaudio tantæ conuerſionis cantantium & tripudiantium; ſed choros caſtrorum, quæ ſcilicet ita exultent, vt ſimul fortiter contra antichriſtianos ceteroſque infideles & impios decertent: *Caſtra quippe militantium ſunt*, ait S. Gregor. *Caſtra ergo in Sunamite videbuntur, quia pro fide, quam modo impugnat* (Synagoga) *tunc robuſtè contra infideles præliabitur*. Vnde Syrus vertit: *Quid videbitis in Sunamite, quæ deſcendit ſicut cumulus, vel ſicut gaudium caſtrorum?* de perfidia velut de hoſte deuicto triumphantium. Arabicus: *Tamquam venientes choros.* (Alij *choreas*) *caſtrorum.* Iudæi enim in fine mundi agnoſcentes ſuum Eliam, & Chriſtum ab eo prædicatum, ſuam perfidiam damnantes, zelum Eliæ induent, ac Chriſtum acerrimè propugnabunt, vti fecit S. Paulus ex Iudæo factus Chriſtianus. Ita de Synagogæ, id eſt, Iudæorum ad Chriſtum conuerſione hæc exponunt Caſſiod. S. Gregor. Beda, Anſelm. Rupert. Honorius, Guilielmus, Coſmas Damianus, Delrio, Alphonſus ab Orozco, Alcazar lib. 3. Al-

A luſionũ ad Apocalypſ. Nonnulli tamẽ, vt Theodor. Iuſtus, & S. Ambroſ. de Obitu Valent. de Eccleſia in genere hæc dici putant. Audi Rupertũ: *Quid aliud videbitis in Synagoga, cùm fides in ipſam redierit? numquid ſanguinem victimarum, numquid circumciſionis cauterium? nihil omninò niſi choros caſtrorum, id eſt, laudes ſed cantiones præliantium, prælia laudantium & cantantium, quod ſuauiſſimum, quod verè eſt pulcherrimum: laudando chori præliantur, præliando caſtra laudant.* Huc fauet nomen *Sunamitis*, vt legunt Septuag. S. Gregor. Caſſiod. Beda, Rupert. & alij paſſim, illudque interpretantur *captiua deſpecta*: nullam enim gentem ita vilem, deſpectam, & vbique quaſi captiuam ſub tributo principibus ſeruire videmus, atque Iudaicam.

Qui per *quadrigas Aminadab* accipiunt Turcas, per *choros caſtrorum* accipiunt ordines militares Turcis oppoſitos, vti ſunt Theuthonici, Hieroſolymitani, Templarij S. Ioannis, S. Iacobi, &c. item Carolum Martellum, Carolum Magnum, S. Ludouicum, Godefridum Bullonium, Balduinum, Carolum V. & alios, qui Saracenos profligarunt. Vnde notat Genebrard. in Chronol. eodem ferè anno, quo Ottomanus vſurpauit imperium Turcarum, Deum creaſſe Imperat. Chriſtianorum Rodulphum Habsburgenſem, à quo Auſtriaci deſcendunt, quaſi eos Ottomanicis oppoſuiſſe videatur; ſicut tradunt Hebræi, eo die quo Nabuchodonoſor diruit templum, natum eſſe Cyrum, qui eius poſteros deleuit. Qui verò per *quadrigas Aminadab* accipiunt Antipapas, & eorum ſchiſmata, per *choros caſtrorum* accipiunt veros Pontifices, Epiſcopos, reges & principes, qui eos Pontificiâ ſede, quam inuaſerant, deturbarunt. Qui autem per *quadrigas* accipiunt Imperatores Eccleſiam diuexantes alioſque tyrannos, aut libertinos Eccleſiæ dogmata, leges & ſanctiones profanãtes; per *choros caſtrorum* accipiunt Concilia Oecumenica & Nationalia; ad hæc academias apud Chriſtianos contra eos inſtitutas, vti ſunt Pariſienſis, Oxonienſis, Colonienſis, Salmanticenſis, Patauina, Louanienſis, &c. Item ordines religioſos, quos Deus quolibet æuo ad reformandam fidei morumque ſanctitatem excitauit; aut excitatos, ſed ſeneſcentes renouauit, & ad primæuum ſplendorem feruoremque reuocauit. Sic Deus carnalium ſectæ, quæ orbem occupauit ante ſexcentos annos, aut plerique ſe darent gulæ, & luxuriæ, oppoſuit S. Romualdum & Camaldulenſes, qui ſuâ auſteritate & exemplo luxum hũc caſtigarent. Sic Abailardo oppoſuit S. Bernardum, Albigenſibus S. Dominicũ & Franciſcum, Luthero & Caluino, S. Ignatium & Societatem Iesv.

Chori caſtrorum. Ordines militares. B

C

Et religioſi.

D

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Anima ſancta per inuictum excelſi animi robur fortiter confligens cum mundo, carne, & dæmone, eoſque deuincens, ac de iis victis

victis triumphans, agit choros & choreas caſtrorum, id eſt, iubilat in Spiritu, Deoq́ue quaſi victoriæ auctori, pſallit & gratias agit. *Quia,* vt ait Theodor. *ex caſtris fiunt chori: nam cùm in caſtris vicerint milites virtutis pæana canentes reuertuntur, & choros ducentes victoriæ præconium laudibus concelebrant,* vti Iſraëlitæ choros & choreas agebant, proſtrato Goliath à Dauide: vnde ei ab illius cæde reuertenti occurrerunt: *mulieres de vniuerſis vrbibus Iſraël, cantantes, choroſq́; ducentes atque dicentes: Percuſſit Saül mille, & Dauid decem millia,* 1. Reg. 18. 6.

Multò maior eſt chorus & exultatio animæ pro virtute contra vitia decertantis, illaq́ue debellantis & ſuperantis. Audi ipſum Theodoret. *Sponſa chorus exiſtit, diuinas laudes in ore gerens. Quod quidem beatus oſtendit Dauid: Vox, inquiens, exultationis & ſalutis in tabernaculis iuſtorum, & rurſus: Conſtituite diem ſolennem in condenſis vſque ad cornua altaris. Caſtra verò declarat beatus Paulus: arma, inquiēs, noſtra non carnalia, ſed valida per Deum ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequiū Chriſti* 2. Cor. 10. 4.

Porrò Philo, & Iuſtus Orgelitan. per choros accipiunt diuerſos ſanctorum in Eccleſia ordines, cæleſtibus angelorum ordinibus ſimiles, qui iugiter in certamine conſtituti, Deo muniente, ſemper ſunt inuicti.

Anagogicè.

Anagogicè S. Ambroſius Orat. de Obitu Valent. hæc accipit de anima victrice, victo mundo in cælis triumphante. Audi eum. *Quid videbitis in Sulamite, quæ venit ſicut chori caſtrorum? hoc eſt, in ea, quæ multum & aduerſus plurimos in corpore præliata eſt. Etenim pugnauit aduerſus extraneos hoſtes, pugnauit aduerſus lubricas ſæculi mutationes, pugnauit aduerſus corporis fragilitates, aduerſus multiplices paſſiones.* In cælis ergo caſtra vertentur in choros tripudiantium, & exultantium pro victoria.

Symbolicè. chori caſtrorum ſunt religioſi, cur.

Symbolicè noſter Alcazar libr. 3. Alluſ. ad Apocalypſin ad hunc Cantici locum, per choros caſtrorum accipit religioſos ordines, & cœtus præſertim, qui in Eccleſia propaganda, ac contra hæreticos, alioſq́ue infideles defendēda ſtrenuè laborant. Hi enim velut milites & inuictæ acies Chriſti cum Elia & Enoch in fine mundi conuertent Iudæos, ac certabunt fortiſſimè contra antichriſtum. Hos rectè repræſentat Sulamitis, id eſt, pacifica, quia religioſi, pacatis animi motibus, pacem Chriſti omnibus annuntiant & conciliant, iuxta illud Chriſti: *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Matth. 5. Hiſcè rectè competit quod chorus cæleſtis militiæ Chriſto naſcenti occinuit: *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Lucæ 2. 14. Ideo enim religioſi quaſi ſtipendiarij Chriſti bellum dæmonibus & vitiis inferunt, vt homines diuina pace perfruantur: Aduerto, inquit Alcazar, rectè ab Honorio fuiſſe obſeruatum, totam quidem vniuerſalem Eccleſiam vnam eſſe ſponſam Chriſti, verùm in hoc Cantico conſiderari illam, vt quatuor Chriſti ſponſas: quarum prima ſit, primitiæ Synagogæ: Secunda, Eccleſia Gētium: Tertia, reliquiæ Iudæorum: Quarta, Gentiles adhuc reliqui, & hæretici omnes ſuperſtites, partiarij antichriſti. Sed equidem in hoc Cantico

Eccleſia ſimplicis ſponſæ rationem habet.

ſponſas tres tantùm reperio matrem, filiam, neptem. Mater eſt Eccleſia primogenita, quam paſtrix femina repræſentauit. Ægyptia repræſentauit filiam, & hæc eſt Romana Eccleſia. Eccleſia denique religioſa, quam Sulamitis repræſentat, eſt neptis. Audi Honorium: *Huius* (qui relicto ſęculo religionem moriturus ingreditur) *ſubitam conuerſionem dum quiſque ſæcularis miratur; ei à ſpiritualibus dicitur: Quid videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum? in anima priùs captiua vitiis, ſed nunc ad virtutem conuerſa; non videbis ampliùs niſi laudes Dei, & pugnam contra inſidias diaboli: conuerſi quippe ſemper Deum pro ſua conuerſione laudant, iugiter contra vitia pugnant.*

Tropol.

Tropologicè, S. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, per filios *Aminadab,* id eſt, *populi ſponte offerentis,* accipit virgines. Hi enim ſponte Chriſto dicant virginitatem. Hæc enim conſilij eſt, non præcepti: verba eius citabo inferiùs. Virgines enim ſunt quaſi chori caſtrorum, aſſiduè contra carnem pugnātium, ideoq́ue ipſi ſunt velut quadrigæ Aminadab.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

HÆc verba quaſi triumphi epinicion accinuerunt angeli B. Virgini in cælum aſcendenti; tunc enim eam ſtipabant omnes angelorum ordines, quaſi acies & chori caſtrorum, iuxta illud Iacob fratrem Eſau fugientis, de angelis ſibi in præſidium obuiantibus: *Caſtra Dei ſunt hæc.* Geneſ. 32. 2. Rurſum *in ipſa,* ait Hailgrinus, *videntur chori caſtrorum, adhærentes videlicet ipſi acies ſanctorum, qui cum ipſa pro nobis militant contra hoſtem; vnde ipſa vas caſtrorum appellatur in Eccleſiaſt. vbi ſub lumine lunæ de ipſa dicitur: Vas caſtrorum in excelſis, in firmamento cæli reſplendens glorioſè.* Eccleſ. 43. 9. Tertiò Alanus: *In Virgine,* ait, *fuerunt chori canentium, quantùm ad conſonantiam virtutum; caſtra verò pugnantium, ſecundùm quod Virgo circumſepta & ſanctis diſciplinis inſtructa, vitiorum & dæmonum repellebat inſultus.* Hinc quaſi typus B. Virginis præluſit *Maria ſoror Moſis,* quæ tranſito mari rubro, demerſoq́ue in eo Pharaone, *ſumpſit tympanum in manu ſua, egreſſæq́; ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat, dicens: Cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem eius deiecit in mare.* Exodi 15. 20. Et Iudith, cui poſt occiſum Holofernem eiuſq́ue caſtra diſperſa, in Bethuliam reuertēti Ioachim cum omnibus presbyteris accinuit: *Tu gloria Ieruſalem, tu lætitia Iſrael, tu honorificentia populi noſtri; quia feciſti viriliter & confortatum eſt cor tuum, eò quòd caſtitatem amaueris,* &c. *Et ideo eris benedicta in æternū.* Iudith 15. 10.

QVAM PVLCHRI SVNT GRESSVS TVI IN CALCEAMENTIS FILIA PRINCIPIS] Hebraicè, *filia Nadib* (perperam Philo legit, *Arab.* Ita Septuag. quaſi *Nadab* ſit nomen proprium patris ſponſæ. Vnde S. Hieronym. libr. 1. contra Iouin. *Nadib* accipit quaſi decurtatum *Aminadab,* ſicut *Emmanuel* à Gallis decurtatur in *Noël.* *Specioſi,* ait,

greſſus tui in calceamentis filij Aminadab. Arabicus: A *In calceis filiarum Nadab.* S. Ambroſ. de Obitu Valent. *In calceamentis filia Aminadab, hoc eſt: filia principis.* Hoc ſatis appoſitum eſt; vt filia Aminadab ſit ſponſa Salomonis, qui dictus eſt Aminadab, id eſt, princeps populi, vti dixi cap. 6. verſ. 11. In Scriptur. enim ſponſus & maritus vocatur pater ſponſæ ſuæ, quia eam vt filiam alit & protegit, iuxta illud Ierem. 3. 4. *voca me Pater meus, dux virginitatis meæ tu es.*

Nonnulli τὸ *filia* propriè accipientes, cenſent hanc ſpōſam verè fuiſſe filiam Salomonis. Salomonis enim filium fuiſſe Aminadab, cuius hic cū ſua ſponſa, quaſi cum filia, id eſt, nuru ſua, epithalamium in toto hoc Cantico celebrat pater vtriuſque Salomon. Ita ipſi noue. Ceteri *Nadab* accipiunt vt appellatiuum, vertūtque *principis*; Aquila, B *ſponte dantis, munifici.* Symmach. *ducis.* Syrus: *præparati.* S. Ambroſ. in pſal. 118. ſer. 17. *voluntatis vel beneplaciti.* Scholiaſtes Vatican. *liberalis*, quia, vt ait S. Ambroſ. Deus voluntarius, & beneplacitus, ac liberalis Eccleſiam congregauit. Cap. 6. ſponſa laudans ſponſum orditur à capite, finit in pedibus: hic ex aduerſo ſponſus laudans ſponſam orditur à pedibus, finit in capite. Ratio diſparitatis eſt, quod ſponſus deorſum è cælo in terram deſcenderit, vt ſponſam ſibi copularet; ſponſa verò è terra in cælum per ſponſum euocata, ſurſum aſcendat. Laus ergo ſponſi eſt in deſcenſu; laus ſponſæ in aſcēſu: laus ſponſi in dignatione euocandi ſponſam; laus ſponſæ in dignatione gratiæ & gloriæ, ad quam à ſponſo euocatur. Aliā cauſam dat Theodor. ſponſi, ait, laus incipit ab oculis, id eſt, à contemplatione, & definit in pedibus, id eſt, in actione; quia eius actio oritur & dirigi- C tur à contemplatione: ſponſæ verò laus incipit à pedibus, id eſt, ab actione, deſinit verò in capite, id eſt, in contemplatione; quia ipſa ab actione incipiat oportet, & ab ea pergat & proficiat vſq; ad contemplationem.

Per *greſſus* tuum ipſum inceſſum, tum pedes, quibus gradimur, accipe; vnde Vatabl. vertit. *Quā pulchri ſunt pedes tui calceati filia principis?* q. d. quā pulchros habes calceos & cothurnos? quàm magnificè iis calceata & cothurnata incedis? olim enim feminæ nobiles calceos & cothurnos ornabant margaritis, gemmis, & auro, teſte Plin. li. 9. c. 35. & Clemente Alex. lib. 2 Pædag. c. 11. ſic oculi Holofernis dicuntur capti ſandaliis Iudith. c. 9. & c. 16. 11. *Sandalia eius* inquit, *rapuerunt oculos eius: pulchritudo eius captiuam fecit animam eius.* Et Iſaiæ c. 3. 18. D *Auferet*, inquit, *Dominus ornamentum* (Hebr. *gloriam*) *calceamentorum.* Sic S. Catharinæ Luſitaniæ reginæ India pro calceis ſiue ſocculis magnum auri pondus pendebat, quod S. Franciſcus Xauerius in neophytorū opem ab ea conuerti poſtulauit, dicens illam ſocculis hiſce pauperum multò faciliùs, quàm regiis ſcanſuram in cælum; quare idipſum ab ea libenter impetrauit.

Tres Anonymi, R. Salomon, Genebr. & Sanchez, cenſent hæc eſſe verba adoleſcentularum celebrantium ſponſæ pulchritudinem. S. Grego. cenſet à ſponſo Chriſto laudari hic ſponſam Eccleſiam, quòd prædicatores miſerit ad Synagogam Iudæorum, eoſque conuerterit. Meliùs alij cenſent Chriſtum hic laudare Synagogam Iudæorum recens conuerſam; de ea enim ſermo præceſſit.

Porrò Chald. Iudaicè vertit: *Dixit Salomon in ſpiritu prophetiæ à facie Domini: Quàm pulchri ſunt pedes Iſrael quando aſcendunt, vt appareant coram Domino tribus vicibus in anno cum calceamentis taxeis, & offerunt vota ſua, & oblationes voluntarias ſuas.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus ait Synagogæ Iudæorum, iam in ſe per prædicationem Eliæ, aliorumque credenti: Quàm pulchri ſunt greſſus tui, quibus ad me & Eccleſiam acceſſiſti? quàm celeri prōptitudine ad fidem accurriſti, nec tantùm ad fidem ſed & fidei prædicationem? illico enim, vt fidelis facta es, cœpiſti eſſe prędicatrix Euangelij, ac inſtar Pauli per vrbes, & prouincias magna alacritate & feruore diſcurrendo, & prædicando, contribules tuos Iudæos, aliaſque gentes ad Chriſtum traducere ſategiſti. Facient hoc Iudæi ſub finem mundi conuerſi ab Elia, hoc eſt, quod ait Iſaias cap. 52. & ex eo Paulus Rom. 10. 15. *Quam ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona?* Vide ibi dicta. Et: *Calceati pedes in præparatione Euangelij pacis.* Epheſ. 6. 15. Ita S. Greg. Caſſiod. Theodor. Beda, Philo, S. Anſelmus, Honorius, & alij, ac S. Ambr. ſer. 17. qui & addit ſymbolicè per calceamenta notari plebeios; hi enim æquè ac principes, conuertentur ad Chriſtum ac ſæpe iis ſunt peritiores.

Alludit ad c. 6 v. 11. *Anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.* q. d. Synagoga: Ego olim iudaizans turbabar quadrigis Aminadab, id eſt, curſu tam felici Euangelij, quo Gentiles toto orbe quaſi Aminadab, id eſt, populus ſpontaneus & liberalis vltrò ſe ſubdebat fidei & Chriſto: hoc enim videbam & inuidebam, putās tantumdem detrahi legi & Moyſi, quem ſequebar: at nunc illuminata ab Elia exteriùs, & à Deo interiùs credidi in Chriſtum, meque aſſociaui Eccleſiæ Gentium, ac facta ſum & ipſa Nadab, ſiue Aminadab, id eſt, populus ſpontaneus & liberalis, vltrò me ſubiiciens Chriſto & Chriſtianiſmo, in eoque gaudeo & exulto, ideoque quadrigæ Euangelij aſſociata, ceu equa illam duco & protraho alacriter, vt Chriſti fidem, & famam vbique propagem. Aliam cauſam, cur Eccleſia vocetur *filia Nadab*, dat Theod. fuit, inquit, Nadab, qui Leuit. 10. v. 1. cùm ignem alienū in Dei tabernaculum intuliſſet, vitæ finem accepit. Inueniuus igitur & Domini ſponſam Eccleſiam diuinum in tabernaculum non ignem legalem, ſed quem ab ipſo ſponſo ſuſceperat, intuliſſe. Ignem enim, inquit, veni mittere in mundum, & quid volo ſi iam accenſus eſt? Ignem hunc nouum ex nouo teſtamento in Dei tabernaculum intulit ſponſa clamans, & dicens: Vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua. Meritò igitur vocat eam filiam Nadab, quæ igne nouo ſacrificium hominum obtulerit: Licet enim diuerſo conſilio ignem immutarint, idem tamen ab vtroque factum eſt. Hæc Theodor.

SECVN-

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Primò. PRimò anima, quæ in via mandatorum Dei, & in ſemita exemplorum SS. Patrum veſtigia ſua figit, pulchrè incedit, rectaque tendit in cælum; calcat enim omnes res terrenas, omnesque animæ affectiones & concupiſcentias calceo mortificationis: calceus enim, quia ex mortuorũ animalium pellibus fit, notat mortificationem, quæ recta eſt via ad perfectionem & gloriam. Ita S. Gregor. *Filia principis,* inquit, *ſancta Eccleſia* (ac quælibet in ea anima) *dicitur; quia prædicatione Euangelij in vitam nouam regeneratur, qui per diuinitatis potentiam omni creaturæ, quam condidit, principatur. Quid autem ſunt calceamenta Eccleſiæ, niſi exempla præcedentium patrum, quibus in via mundi huius munimur, vt per omnes tribulationes, quæ exurgunt, confidenter calceata gradiatur? vnde alibi prædicatoribus Paulus dicit: Calceati pedes in præparatione Euangelij pacis. Calceamenta quippe de mortuis animalibus fiunt, & nos pedes ſpiritaliter calceamus, quando à patribus ſanctis carne mortuis exempla ſumimus, vt ad eorum ſimilitudinem mundi huius tentationes expugnemus.*

Secundò. Secundò & potius hæc tribuas viris Apoſtolicis & prædicatoribus: vnde idem S. Gregor. *Poteſt tamen,* inquit, *intelligi quod Eccleſia calceatur, quando in prædicatione ſua ad perferenda inſurgentia mala morte Chriſti munitur. Pulchri ergo ſunt ſponſæ greſſus calceatæ, quæ filia eſt principis, quia coram diuinis oculis placet officium cuiuſlibet electi, ſecundum exempla Patrum prædicantis.* Ita quoque S. Ambroſ. in pſ. 118. ſ. 17. v. 5. quem vide.

Modeſtia inceſſus laudatur. Tertiò & appoſitè ad literam hanc gnomen intelligas cum tribus Anonymis, Theodor. & S. Ambr. de modeſtia, grauitate, & pietate inceſſus & actionum exteriorũ, quæ ex interna affectionum compoſitione procedit: hæc enim in oculos intuentium incurrit, eoſque mirè recreat & ædificat. q. d. Quàm bellè calceata ingrederis, ô fidelis anima, quæ vti interiùs affectus omnes habes cõpoſitos: ita exteriùs modeſtè, grauiter, caſtè, decorè & religioſè incedis, loqueris, agis & operaris, vt omnes in tui amorem & admirationẽ rapias. Commendat ergo externam modeſtiam & pietatem, quæ animæ ſanctæ ſummè debet eſſe cordi: tum quia index eſt internæ compoſitionis, eamque conſeruat: tum quia alios ad virtutem allicit. Cùm enim homines internas virtutes intueri nequeant, externas intuentur, ex eiſque ad illas imitandas accenduntur. Hoc enim eſt, τὸ πρέπον, id eſt, ad decorum, quod omnes ſpectant & deſiderant. Vide ibi dicta Philipp. 4. ad illa: *Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus.* Vnde S. Hier. l. 1. contra Iouin. hunc ingreſſum in calceis accipit de decore caſtitatis: *Sponſus,* inquit, *laudatur à ſponſa, laudat viciſſim virginem ſponſam, & dicit ei: Specioſi facti ſunt greſſus tui in calceamentis filia Aminadab, quod interpretatur populi ſponte offerentis. Virginitas enim voluntaria eſt, & ideo greſſus Eccleſiæ in caſtitatis pulchritudine collaudantur.*

Et S. Ambroſius in pſal. 118. ſerm. 17. *Bonum,* A ait, *animæ calceamentum eſt pudicitia: bonus greſſus veſtigium eſt caſtitatis,* &c. *vtamur ergo corpore tamquam calceamento ad inferiora opera virtutis: ad miniſterium, non ad præcipitium: ad obſequium, non ad delectationem: ad obedientiam, non ad diſſenſionem; & in via ſapientiæ veſtigium collocamus, ne greſſus noſtros vis torrentis aliqua concludat.*

Porrò additur τὸ *in calceamentis,* vt ſignificetur inceſſus & progreſſus in modeſtia, caſtitate, omnique virtute continuus, conſtans & fortis, qui omnes tentationum ſpinas & aduerſantium remoras, quaſi calceis conſtantiæ munitus calcet & ſuperet. Sic calceata & in omnibus compoſita erat B. Aſella, de qua S. Hieron. epiſt. 15. ad Marcellam: *Nihil,* ait, *illius ſeueritate iucundius, nihil iucunditate ſeuerius, nihil ſuauitate triſtius, nihil triſtitia ſuauius. Ita pallor in facie eſt, vt cum continentiam* B *indicet, non redoleat oſtentationem. Sermo ſilens, & ſilentium loquens. Nec citus, nec tardus inceſſus. Idem ſemper habitus, neglecta munditiès, & inculta veſte, cultus ipſe ſine cultu.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo optimè fuit calceata; quia ſummè in omnibus motibus tam animæ, quàm corporis fuit compoſita, ac quaſi regina cælorum angelicè vbique proceſſit, adeo vt angelis C omnibus fuerit admirationi & ſtupori, præſertim cum eam tanta gloria & maieſtate tam corpore, quàm anima in cælum ſcandentem viderunt, eamque honoris cauſa quaſi legiones & chori caſtrorum ſtiparunt; & comitati ſunt. Hinc per filiam principis Theod. & S. Ambroſ. accipiunt filiam Spiritus ſancti, de quo dicitur pſalm. 50. *Et ſpiritu principali confirma me:* Quæ enim alia eſt filia Spiritus ſancti, niſi B. Virgo, cui nuntiauit Gabriel Archãgelus: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi?* Lucæ 1. Honorius verò: Beata virgo, inquit, fuit filia principis, id eſt, Dauidis regis, cui promiſſus erat Chriſtus, quòd ex eius ſtirpe prodiret; ac conſequenter & eius mater deipara. Audi S. Ambroſium de Inſtit. Virgin. c. 14. *In hoc calceamento* (corporis) *ſpecioſè proceſſit Maria, quæ ſine vlla commixtione corporeæ conſue-* D *tudinis auctorem ſalutis virgo generauit; vnde egregiè Ioannes ait: Non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamẽti eius; id eſt, non ſum dignus incarnationis myſterium comprehendere anguſtiis mentis humanæ, atque inopis vilitate ſermonis abſoluere.* Hinc & Iſaias dixit c. 53. v. 8. *Generationem eius quis enarrabit?*

Addit Ruper. nudipedes incedere ſeruos; calceatos verò ingenuos & nobiles. Vnde ait: *Idcirco ancillæ* (Euæ) *calcaneũ ſerpens momordit, tu autem, ô filia principis, bene calceata caput ſerpentis contriuiſti; tu maximè ô princeps & domina ſingularis dilecta, & ſicut iam dixi: Vna columba mea, vna genitrici ſuæ videlicet generationi liberæ, generationi non carnis, ſed fidei, quæ me virum non de carne viri, ſed de Spiritu Dei cõcepiſti, & peperiſti patrem vel principem filiorum, non carnis, ſed fidei vel repromiſſionis.*

Preſſius Alanus: *Greſſus tui,* inquit, *glorioſa*

virgo, ſunt nobilitas generis, integritas carnis & mentis, fœcunditas prolis. Calceamenta ſunt affectus in meditationibus, effectus in operationibus, profectus in deſideriis, exceſſus in gaudiis. Tu autem es principalis filia principis, Dei videlicet, qui eſt Princeps principum & Dominus dominantium, qui te ſpecialiter per gratiam genuit, ſpecialiter informauit: ita tamen Dei filia, quod & mater intacta. Vel per pedes & greſſus intelliguntur mentales affectus, qui omnino purgati & decorati fuerunt in incarnatione Chriſti, per calceamenta figuratur incarnatio diuina. Et Hailgrinus: *Cogitationes eius* (Virginis) *& opera decora ſpiritualis deuotionis & intentionis, velut pedes in calceamentis hyacinthinis reſplendebant*, iuxta illud: *Calceaui te ianthino.* Ezechiel. 16. 10. Vide ibi dicta.

Denique Guilielmus: *Non*, inquit, *pernicitate pedum, ſed puritate affectuum ibat de virtute in virtutē, videns Deum deorum in Sion*, &c. *amplectebatur innocentiam Abel, obedientiam Abrahæ, manſuetudinem Moyſis, humilitatem Dauid, patientiam Iob, continentiā Danielis. His ergo & huiuſmodi patrum exemplis decentiſſimè calceata, in attritis animi greſſibus ibat de virtute in virtutem; & in æmulando virtutes patrum, ipſos etiam patres, quorum ſe æmulatricem eſſe gaudebat, præcipua puritate affectuum, & prærogatiua actionum tranſcendebat. Iuncturæ femorum tuorum ſicut monilia* (S. Ambroſ. *torques*) *quæ fabricata ſunt manu artificis.* Sub iuncturis femorum ipſa quoque femora, ſiue coxas per metonymiam accipe: quæ inſtar monilium pulchra ſunt, toroſa, rotunda & fortia. Rurſum iuncturas intellige tum inferiores, quibus femora infernè cum genibus iūguntur; tum potiùs ſuperiores, quibus eadem cum oſſibus & coſtis ventris ſupernè nectuntur.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

PEndent hæc à ſententia præcedenti, & à choris caſtrorum (vnde omnes haſce tres ſententias ſub eodem v. 1. comprehendunt Biblia) eorumque dant cauſam. q. d. Chriſtus: Ideo ô Synagoga iam ad me conuerſa procedis vt chori caſtrorū, id eſt, pulchri, recti, & validi ſunt greſſus tui; quia pulchræ ſunt, rectæ, & validæ iuncturæ, ſiue vertebræ femorum tuorum: ab hiſce enim pendet pulchritudo, æquè ac rectitudo & robur inceſſus, vt ſcilicet quis non claudicet, non cespitet, ſed rectis validiſque femoribus rectè valideque incedat.

Alludit ad tactum angeli, qui tangens Iacob in femore, luxanſque eius iuncturam & neruum, fecit eum claudum. Geneſ. 32. verſ. 25. & 31. quę Iacob claudicatio præſignabat poſteros eius claudicaturos in fide & religione, vt nunc Deū, nunc idola colerent; nunc Chriſto aduerſarentur, tunc eum amplecterentur.

Femorum ſymbola. Primò.

At in fine mundi Synagoga cōuerſa ad Chriſtum; validis iuncturis femorum fortiter adhærebit corpori Eccleſiæ, id eſt, ceteris gentium fidelibus & capiti Chriſto: quare tunc amplius in hac non claudicabit, ſed recta & fortiter in ea incedet ad eam ſequendam, prædicandam & propagandam, idque agiliter & flexiliter in omnes partes, quocumque ſpiritus Chriſti impulerit: hoc enim ſignificant iuncturæ, ſiue vertebræ femorum, quæ agiles & flexiles ſunt in omnem partem ad nutum hominis.

Secundò.

Hinc ſymbolicè duæ iuncturæ femorum, ait Coſmas Damianus, ſignificant veritatem & charitatem, earumq; nexum & vnionem, prout eas adiungent Iudæi in fine mundi conuertendi.

Tertiò.

Hinc rurſum per femora notantur membra generationis femoribus vicina, ipſaque generatio, q. d. Valida habebit femora Synagoga, ideoque validos generabit filios Chriſto. Ita Caſſiodor. Philo, Iuſtus, S. Greg. quem audi: *Per duo femora ſponſæ, duo populi Eccleſiæ, per iuncturam femorū concordia deſignatur prædicatorum, quibus populi vniūtur, dum ad fidem Catholicam circumciſio & præputiū per eos erudiuntur. Qui vt monilia exiſtunt quia dum in ſapientia, qua refulgent, ſancta opera faciunt, quaſi in auro lapides gerunt; de quibus ſequitur: Quæ fabricata ſunt manu artificis. Manu artificis monilia fabricantur, quia opere Chriſti prædicatores pulchri & vtiles efficiuntur.* Huc accedit Chald. *Et filij eorum, qui egreſſi ſunt de femore eorum pulchri ſunt ſicut lapides pretioſi, qui fixi ſunt in corona ſancta, quam fecit Beſeleel artifex Aaron ſacerdoti.*

Addit S. Anſelmus Iudæos & Gentes credentes comparari monilibus, quia ſe inuicem monent, vt conſtanter adhæreant Chriſto ac muniunt contra inſidias diaboli.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Iunctura femorum notant. Primò. modeſtiam inceſſus.

IVncturæ femorum ſignificant primò decentiam & modeſtiam in acceſſu, omnique actione externa; vndè pro *iuncturæ.* Septuag. vertunt, ῥυθμὸν, id eſt, rythmi, numeri, moduli, concinnitates carminum, q. d. quàm concinnè & numeroſè ſuis numeris, pedibus, & modulis progreditur carmē, tam concinnus & compoſitus ſit tuus inceſſus ſermo, omniſque actus externus. Audi S. Ambroſ. in pſal. 116. ſer. 17. v. 5. *Tantus ergo proceſſus Eccleſiæ* (& animæ ſanctæ) *ſignificatur, vt ornamentis pretioſiſſimis comparatus ſit, & torquibus triūphantium: hæc enim ornamenta ſunt bellatorum. Siue ergo generatio Chriſti ex Virgine; ſiue Eccleſiæ propagatio ſpecie quidem, tanquam manu artificis torquibus adornatis, verè autem virtutis inſigniis ſpiritualibus, ceruices filiorum coronauit.*

Secundò. caſtitatem.

Secundò, iuncturæ femorum ſignificant caſtitatem animæ ſanctæ: in actu enim generationis panduntur femora; in continentiā verò iunguntur & ſtringuntur. Hinc noſter Sanchez per iuncturas femorum accipit faſcias vel fibulas femoralium, vel tunicarum, quibus femora teguntur & veſtiuntur. Caſti enim femoraliā confibulant; inceſti ea diſſoluunt. Hinc illud Ezech. 16. 25. *Diuiſiſti pedes tuos omni tranſeunti, & multiplicaſti fornicationes tuas.*

Caſtitas ergo femora ornat ſicut monile pulcherrimum & pretioſiſſimum, factum manu ſummi artificis Dei: hanc amplectuntur religioſi, & amplectentur Iudæi in fine mundi, vt

eſſicacius Chriſtum verbo & exemplo prædi- A cent. Vnde S. Ioannes vidit 144. millia virginũ, qui in fine mundi ſequentur agnum in virginitate. Apocal. 14. Ita Philo Carpath. qui & addit, caſtitatem eſſe opus ſummi artificis Dei ſimile illi, quod in ventre Virginis fabricauit.

Symbolicè Primò concordiam.

Symbolicè duo femora, eorumque iuncturæ ſignificant omnium fidelium concordiam, nexũ & iuncturam in gemina charitate Dei & proximi. Sicut ergo femora per vertebras ceteris mẽbris cohærent: ſic fidelis quiſque cum aliis fidelibus verâ charitate coniungatur oportet. Ita S. Gregorius, Beda, & alij: vnde Ioannes Carmelita ſic explicat. q. d. Societas in charitate filiorum ſpiritualium, qui à tuo velut femore propagantur, & mutuo amoris nexu vinciuntur, ſimilis eſt monilibus, ſeu catenulis, quarum orbiculi mutuo conſerti ſunt. B

Secundò. conſonantiã virtutum.

Rurſum iuncturæ femorum ſignificant conſonantiam virtutum. Ita Philo: *Per conſonantias femorum*, inquit, *vitæ temperantiam & morum ſanctitatem, veluti cœleſtem quampiam diuinæ ſapientiæ harmoniam explicat. Cùm hic enim ſancta Scriptura conſonantias femorum ſimiles torquibus manu, vel operâ artificis elaboratis eſſe dicit; conſpirationem vnam & voluntatem benè conuenientium populorum ad fidem vnam & gloriam operâ illius ſummi artificis complanatam eſſe demonſtrat, qui cœlum ac terras fabricatus eſt.* Sic & S. Ambroſius de Obitu Valent. Imper. *Moduli*, inquit, *femorum tuorum ſimiles torquibus, hoc eſt, conſonans ſibi in omnibus factis tuis gratia atque moderatio, magnorum æquauit inſignia triumphorum.* Hoc eſt ergo monile, hic torques virtutum, quem S. Petrus fidelibus commendat epiſt. 2. ca. 1. v. 5. dicens: *Vos autem curam omnem ſubinferentes, miniſtrate* C *in fide veſtra virtutem, in virtute autem ſcientiam, in ſcientia autem abſtinentiam, in abſtinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem.*

Tertiò, concordiam iræ & concupiſcentiæ.

Inſuper tres Anonymi apud Theod. per iuncturas duorum femorum accipiunt compoſitionem motuum vtriuſque appetitus, ſcilicet iraſcibilis, & concupiſcibilis ſiue iræ & concupiſcentiæ: hi enim compoſiti ab artifice ratione, vel mente pulchri ſunt, ſicut monilia ex auro variâ arte & flexu fabrefacta.

Quartò. amorem cõiugum.

Denique Honorius cenſet hic in choris caſtrorum Eccleſiæ notari ſecundam eorum aciem vel ordinem, qui eſt coniugatorum, vt iunctura femorum ſit amor & concordia coniugum, quæ eſt opus & donum artificis Dei.

Tropologicè.

Tropologicè, idem Honor. *Femora*, inquit, *animæ ſunt timor & amor, per quæ gignit bonũ opus, quod eſt ſpiritualis proles, quæ erit regni hæres: per timorem quippe declinat à malo, per amorem facit bonum; horum iunctura fides eſt, qua credit ſupplicium, quod timet; & credit gaudium, quod amat. Hæc iunctura eſt ſicut monilia, quia ſicut monile pectus ornat & munit, ita fides animam ornat & munit. Hæc manu artificis eſt facta; quia fides per Chriſtum eſt data.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

DVæ iuncturę femorum B. Virginis ſunt maternitas & virginitas: in harum enim iunctura confibulantur, nectuntur, & fundantur omnes eius virtutes, dotes, & prærogatiuæ.

Rurſum, quæ dicta ſunt de anima ſancta, præ omnibus conueniunt B. Virgini; ipſius enim inceſſus, omniſque actio ſummè erat modeſta, concinna, pia, religioſa. Adhæc in ea fuit ſumma virtutum omnium harmonia & conſonantia. Inſuper angelica caſtitas & virginitas in ea reſplẽ- B duit, ob quam meruit eligi in matrem Dei. Ita Philo S. Ambr. de Inſt. Virg. c. 14. ac Rupert. qui ſic explicat: *Iuncturæ femorum tuorum ſicut monilia, id eſt, virginitatis tuæ integritas perpeſq; pudicitiæ cuſtodia, cœleſtibus præſidiis eſt communita. Cuius eſt hoc opus? cuius virtus? nimirum Dei altiſſimi. Et hoc ipſum, ait quidam ſapiens, ſapientia eſt ſcire, quòd continentia donum Dei ſit, dico igitur non qualiacumque monilia, ſed quæ fabricata ſunt manu artificis, id eſt, quæ ſolus Deus facere & dare poteſt vel potuit.*

Addit Guilielmus iuxta femora eſſe ſedem & motus concupiſcentiæ: ſed in Virgine hæc fuiſſe iuncta, operta & ornata virginitatis monili, vt nullum in iis motum carnis ſentiret: fomes enim in ea fuit extinctus. Audi Alanum: *Femora ſolent eſſe generationis ſigna. Iuncturâ autem femorum nihil aliud intelligitur, quàm concordia duarum fœcunditatum, quæ fuerunt in Virgine; vna mentis, altera ventris.* C *Et hæc iunctura fuit ſicut monile, id eſt, habuit ſecum duplicem comitem, virginitatem carnis & virginitatem mentis. Per monile ſolet notari caſtitas. Monile enim ſolet apponi pectori ad ornandum, & in caſtitatis ſignum; vnde dicitur monile, id eſt, monens caſtitatem. Eſt ergo ſenſus: Iuncturæ femorum tuorum ſicut monilia, id eſt, ſicut tu prædita es duplici fœcunditate, ita duplici virginitate.*

Succinctè, ſed punctim Honorius in ſigillo: *Femora tua*, inquit, *felicia, de quibus proceſſit pretioſa margarita Chriſtus, ineffabile monile qui eſt ornatus totius creaturæ. Artifex eſt Deus Pater, manus eius filius per quem fecit omnia, per quem etiam incarnatio eſt diſpoſita.*

Denique τὸ *monilia* vrgens Hailgrinus: *Beata fuit*, inquit, *non ſibi tantum, ſed & nobis; non ſibi tantùm caſta vel pulcbra, ſed nobis quoque caſtitatis mo-* D *nitoria; ideo comparatur monilibus, quæ dicuntur monilia quaſi caſtitatem monentia. Nam ad continentiæ munditiam ipſa per exemplum nos commonet & inuitat.*

VERS. 2. *Vmbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis. Venter tuus ſicut aceruus tritici, vallatus liliis.*

VMBILICVS TVVS CRATER TORNATILIS, NVMQVAM INDIGENS POCVLIS] id eſt, *potione*. Hebr. מָזֶג *mazag*, id eſt, miſto, putà vino aqua miſto & temperato, vti in Italia,

Iudæa, aliiſque regionibus calidis vina miſcentur, & diluuntur aqua. Vnde Syrus vertit: *Non deficit in eo mixtura*, id eſt, vinum de more aqua miſtum. Arabicus: *Nulla deficit temperatura*. Minùs rectè Tigur. vertit: *Numquam indigens fœcunditate*.

Pro *tornatilis*, Hebr. eſt סהר *ſachar*, quod Pagnin. & alij vertunt, *rotunditatis*, id eſt, rotundus. Aben Ezra & Vatabl. *Lunæ*: vmbilicus enim ſimilis eſt lunæ ſemiplenæ, quæ ſupernè concaua eſt inſtar crateris, & infernè rotunda inſtar torni. Noſter Sanchez per vmbilicum metonymicè accipit ornamentum vmbilici, putà gemmam vel bullam è collo vſque ad vmbilicum pendentem, quam Iſaias ca. 3. Lunulam vocat, quòd ſpeciem haberet lunæ. Nam, vt ibi ait ſanctus Hieronymus: *Habent mulieres in ſimilitudinem lunæ bullas dependentes.*

B Meliùs Loyſius, & paſſim alij ipſum vmbilicũ accipiunt: hic enim eſt inſtar crateris tornati & rotundi. Iam ſub vmbilico intellige totum ventrem & inteſtina: horum enim nodus, catena, nexus, & vinculum eſt vmbilicus: *Venarum in vmbilico nodus ac coitus eſt*, ait Plinius l. 11. c. 37. Sicut enim corpus neruis ac oſſibus compingitur; ſic venter vmbilico quaſi catena colligatur; vnde ruptura illius lethalis eſt.

Vmbilici natura, finis, & ſignificatio. Vmbilicus enim eſt corporis quaſi centrum, quod ſi tollas euaneſcunt omnes lineæ ab eo ad circumferentiam ductæ, totuſq; circulus. Quare vmbilicus planè rotundus, plenus & perfectus ſignum eſt bonæ ſanitatis, & vegetæ iuuentutis. Vmbilicus ergo eſt ligamentum inteſtinorum, quod mediam ferè planitiem ventris obtinet: ad hoc factum, vt per eum fœtus, dum eſt in vtero matris, nutriatur. Hinc per catachreſin vmbilicus vocatur, quicquid in aliqua re eſt medium. *Vmbilicus pro centro.* C Sic Reate vrbs vocatur vmbilicus Italiæ. Et Cicero 6. Verrina, Ennenſium nemus, ex quo rapta eſt Proſerpina, vocat vmbilicum Siciliæ. Et Liuius l. 5. Bell. Maced. Ætoliam nuncupat vmbilicum Græciæ. Pari modo Ieruſalem eſt vmbilicus Iudææ, & totius orbis, vt mox dicam. Audi Ariſtot. l. 1. de Hiſtor. anim. c. 13. *Venter infra pectus eſt parte priore, eiuſq; radix vmbilicus eſt. Cui radici pars ſubiecta in latus vtrumque, ilia dicitur: quæ autem rectè ſubiungitur, ſumen eſt ſiue abdomen, cuius poſtremum aqualiculus. Sed ſuper vmbilicum hypochondrium eſt à cartilagine, quaſi ſubcartilagium denominatum.* Idem l. 2. cap. 8. docet ſimias homini eſſe ſimiles excepto vmbilico, quo carent, ſed eius loco durum quiddam habere. Iam vmbilicus, id eſt, venter ſponſæ non indiget poculis, id eſt, potione, ſiue liquore potabili & humore quaſi lacteo; quia D eo plenus eſt inſtar lunę plenæ, ac inſtar crateris, qui ſemper vino refertus eſt, vt oculos aſpicientium recreet, & guſtum potantium paſcat. Nam alij crateres ſæpe vino carent ſuntque vacui, ac luna ſæpe deficit & lumine orbatur, vti patet in nouilunio.

Aliter Sãchez & Delrio, q.d. Vmbilicus tuus eſt ſimilis crateri tornatili non egenti poculis, id eſt, liquore potabili; quia nullo ſitu aut ſqualore, ſcabet, vel ſorde aliqua impurus & immundus eſt, ſed planè caſtigatus & mundus, quia vino mixto recens foret ablutus & deterſus.

Porrò vt rectè aduertit Alcazar, pro *vmbilicus* Hebraicè nõ eſt, טבור *tabbur*, id eſt, vmbilicus, A ſed שרר *ſorer*, quæ vox ſignificat inteſtinum illud, quod infanti recens nato præciditur, & in vmbilico illigatur. Eſt autem id inteſtinum, quod in interna omnia vitalia, ſtomachum ſcilicet, iecur, & præcordia penetrat. Hæc vero vitalia omnia, quo penetrat illud inteſtinum, comprehendi in ſacra Scriptura voce *ſor* aut *ſorer*, quã Noſter vertit vmbilicum, manifeſtum eſt. Atque id quidem liquet vel ex loco Iob 40. 11. *Virtus illius in vmbilico ventris eius.* Et ex illo Prouerb. 3. 8. *Sanitas erit vmbilico tuo, & irrigatio oſſium tuorũ.* Vmbilicus ergo hic omnia vitalia complectitur, q.d. Vitalia ſponſæ plena ſunt humore & ſucco, quo abundè irrigantur, aluntur, ac vegeta, viuida, & ſucculenta conſeruantur.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

OMnia hęc ſpectant ad Synagogæ, id eſt, Iudæorum in fine mundi per Eliam conuerſionem. Synagogæ ergo æquè ac Iudææ, imò totius orbis habitabilis vmbilicus, id eſt, medium & centrum eſt Ieruſalem, iuxta illud Ezechiel. 5. *Iſta eſt Ieruſalem, in medio gentium poſui eam, & in circuitu eius terras*; ideoque in illa docere & crucifigi voluit Chriſtus, ac in ea fundauit ſuam Eccleſiã, vt exinde ipſa quaſi ex centro facilè quaquauerſum, ad ceterarum prouinciarum peripheriam ſeſe expanderet, iuxta illud pſal. 73. *Deus autem Rex noſter ante ſæcula operatus eſt ſalutem in medio terræ.* *Ieruſalem vmbilicus, id eſt, medium terræ.* Rurſum vrbs Ieruſalem tempore Chriſti ſpeciem habebat vmbilici & crateris tornatilis, id eſt, rotundi, vt patet ex eius effigie, quã exhibet Adrichomius in deſcriptione terræ ſanctæ. Inſuper ipſa quaſi vmbilicus connectebat totam Iudæam, omneſque Iudęos, eorumque ventres, id eſt, *concupiſcentias* per ſuos Rabbinos, Pontifices, & principes reſtringebat & coercebat. Ipſa denique erat quaſi crater tornatilis nũquam indigens poculis, quia inſtar crateris abũdabat vino ſapientiæ & doctrinę, illudque in ceteros omnes diſpertiebat, iuxta illud Iſaiæ: *De Siõ exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem.* Vnde Ierem. Thren. 2. *Haeccine*, ait, *eſt vrbs perfecti decoris, gaudium vniuerſæ terræ?*

Igitur ſignificat hic Salomonem, quòd Ieruſalem in fine mundi conuertetur ad Chriſtum per Eliam, qui in ea prædicabit contra antichriſtum, ac in eadem ab eodem occidetur, ſed tertio die glorioſus omnibus ſpectantibus reſurget, vt patet Apoc. 11. quod videntes Hieroſolymitæ, in Chriſtum ab Elia prædicatum credent, ac deinde ceteros Iudęos ad Chriſti fidem traducent, eoſque in Chriſtiana pietate nutrient, fouebunt, & promouebunt; vti factum eſt primitus tempore Salomonis in lege veteri, cùm Scribæ Hieroſolymis veram fidem docerent, & in nouo tempore Chriſti, Metropoli enim Iudææ, putà Ieruſalem conuerſa, conuertetur tota Iudæa, ſicut Roma conuerſa per Conſtantinum, conuerſus eſt totus orbis. Ieruſalem ergo tunc abundabit ſanctis ſacerdotibus, doctoribus, prædicatoribus, & prophetis, qui cum Elia antichriſto reſiſtent,

reſiſtent, ac Iudæos orthodoxam Chriſti fidem docebunt, vti abundauit iiſdem tempore Apoſtolorum. Sicut ergo infans in vtero matris ſugit alimentum à matre per vmbilicum, quo cohæret & copulatur matri. Nam vt ait Ariſtot. l. 2. de Generat. animal. c. 4. *Incrementum fœtui per vmbilicum contingit eodem modo, quo plantis per radices.* Sic Iudæi à matre Eccleſia in fide & pietate Chriſtiana nutrientur per Ieruſalem, & doctores ab ea ſubmiſſos. Ita Honorius, Delrio, & alij. Hinc per vmbilicum intelligi prædicatores docent Caſſiodorus, Beda, Aponius, Anſelmus, & ſanctus Ambroſius ſerm. 6. in pſal. 118. Audi ſanctum Gregorium: *Vmbilicus ſanctorum prædicatorum ordo eſt, qui benè crater eſſe dicitur; quia dum per eos populus eruditur: vino ſpiritali ipſorum officio inebriatur. Qui benè tornatilis nuncupatur: quia iuxta mores hominum vniuerſos neceſſe eſt, vt lingua prædicatoris voluatur; qui poculis non indiget, quia quod alijs propinat, neceſſe eſt, vt abundantiùs cæteris bibat, & pleniùs, quod dat, contineat.*

Huc facit verſio Chald. *Et princeps ſcholæ tuæ, per cuius meritum gubernantur omnia ſæcula, ſicut fœtus nutritur per vmbilicum in vtero matris ſuæ; ſplendidus eſt in lege ſicut circulus lunæ, quando venit ad mundandum & contaminandum, & ad iuſtificandum & condemnandum, & non deficiunt verba legis vnquam ab ore eius: Sicut non deficiunt aquæ fluminis, quando egreditur de paradiſo.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Vmbilicus eſt mens ſancta. VMbilicus animæ piæ eſt mens fouens ſanctas inſpirationes, cogitationes & affectiones: hæc enim ventrem, id eſt, appetitum ſenſitiuum, & ventris ilia, id eſt, cupiditates nodo temperantiæ & continentiæ aſtringit & coërcet, inſtar vmbilici. Ita tres Anonymi apud Theodoretum. Hæc rurſum quaſi crater tornatilis abundat cæleſti vino ſapientiæ, prudentiæ, doctrinæ, gratiæ, conſolationis, lætitiæ, quo tam ſe quam alios potat, & ſubinde inebriat, adeo vt fontem huius aquæ cæleſtis ventre mentis continere videatur, iuxta illud Chriſti: *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Ioannis 7. 38. & illud: *Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam,* Ioan. 4. verſ. 14. Ita ſanctus Ambroſius de Obitu Valent. *Bonus,* ait, *vmbilicus animæ virtutum omnium capax, ſicut crater ab ipſo fidei auctore ornatus, ſapientia enim in cratere miſcuit vinum ſuum, dicens: Venite, edite panes meos, & bibite vinum, quod miſcui vobis.* Hinc Ezechiel. c. 16. 4. redarguit Synagogam, id eſt, Iudæos Olitanos, dicens: *Et quando nata es in die ortus tui, non eſt præciſus vmbilicus tuus.* q. d. adhærebas priſtinis erroribus & idololatriæ matris tuæ: at hic vmbilicus præciditur ab anima ſancta, & præcidetur à Iudæis in fine mundi. Vide ibi dicta.

Tropol. Primò. Tropologicè, præciſio vmbilici eſt præciſio cupiditatis, quæ hominem ſanat, ſanctificat, & beat. Verè Seneca: *Qui deſiderium clauſit, mehercle cum Ioue de felicitate contendit.* Hinc Ioan-

A nes Carmelita ſic explicat: vmbilicus & venter, id eſt, intellectus tuus, ô ſponſa, Dei ſapientia, vt fœtum continens, quia eius potum propinat ſitientibus, crater rotundus eſt ad potandum aptiſſimus.

Secundò. Rurſum Philo Carpath. per vmbilicum accipit ſacerdotes, & per craterem calicem Euchariſtiæ: *Quæ numquam,* inquit, *caret vero corpore & ſanguine Ieſu Chriſti, qui populis per fidem, charitatemque miſcetur, id quod per aquam illam, quam ſacerdos vino miſcet in calice, apertiſſimè docetur. Idemque ſacerdotium rectè vmbilico non abſimile, & tornatile eſſe dixit vt apertè doceret ſacerdotes mundos, ac puros, & omni labe deterſos, cunctiſque virtutibus bene tornatos eſſe oportere, nec aliud quicquam in tota vita & in omni re gerenda; quàm cæleſtia ſapere & meditari atque docere, noſtis enim illud: Sacerdotes tui induantur*
B *iuſtitiam, & ſancti tui exultent in vitæ rectitudine.* Pſalm. 131.

Tertiò. Hinc iterùm per vmbilicum alij accipiunt caſtitatem, quam parit Euchariſtia, iuxta illud Zachar. 9. 17. *Quid enim bonum eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Ita Rupertus, Guilielmus, & alij.

Honorius verò accipit ſobrietatem, quæ mater eſt caſtitatis: *Vmbilicus animæ,* inquit, *eſt temperantia; quia ſicut vmbilicus medius eſt inter ſuperiora & inferiora membra, ita eſt temperantia inter virtutes & vitia media, quæ eſt crater tornatilis, plena poculis, quia eſt circumſpectione rotunda, & ſapientia fæcunda, & ſicut potus ſitim temperat, & cor lætificat; ſic temperantia ardorem vitiorum reſtringit, & immoderatum feruorem virtutum reprimit.*

C *Quartò.* Audi Aponium: *In quo* (vmbilico) *mihi videntur illi laudari, qui non ſolùm à terrenis deſiderijs renaſcendo abſciſſi ſunt à peccato, ſed iam torno conſuetudinis vel deſiderij boni admirabiliter expoliti, lætitiæ poculis vltrà non indigent, ſed alijs indigentibus animæ abſolutionem exemplo conuerſationis miniſtrant. Nullus enim animam ſitientem Deum, poſt criminum ariditatem ad pinguedinem ſanctitatis perducit, niſi qui exemplis laudabilibus poculum ſubminiſtrat.*

Quintò. Denique Honorius hæc referens ad choros caſtrorum Synagogæ ad Chriſtum conuerſæ, de quibus initio capitis dictum eſt, tertiam eorum aciem hic aſſignat, ſcilicet, mollium & delicatorum, ſed miſericordium: *Quia vmbilicus,* inquit, *eſt molle membrorum & media pars hominis, quæ habet ſupra ſe ſex partes, nempe caput, oculos, naſum, os, collum & pectus. Septima pars eſt vmbilicus: infra ſe quoque*
D *ſex partes habet, pedes, tibias, crus, coxam, femur, ventrem, & ſeptima hic rurſus eſt vmbilicus. Significans in Eccleſia eos, qui per ſeptem opera miſericordiæ conſequuntur ſeptenarium requiei, quæ dabitur per ſeptem dona Spiritus ſancti. Hi ſunt velut crater tornatilis, nunquam indigens (id eſt, ſemper plenus,) poculis, quia ſunt charitate tornati, exercitio virtutis planati; poculis doctrinæ ſemper pleni, vnde ſitientes iuſtitiam, poſſint abundè inebriari. Hoc ideo dicitur, quia ſi imperfecti tunc in Synagoga tales erunt, quales perfecti ſunt credendi?*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Primò, PRimò S. Ambroſ. de Inſtit. Virgin. c. 14. *Vere,* ait, *almus ille Mariæ crater tornatilis, in quo erat ſapientia, quæ miſcuit in cratere vinum ſuum, indeficiẽtem cognitionis ſuæ gratiam diuinitatis ſuæ plenitudine ſubminiſtrans.*

Secundò. Secundò Honorius: Vmbilicus, inquit, tuus, ſubaudi beatus, in quo pependit Dei filius (vt enim in clauo clypeus, ſic pendet in vmbilico infantulus) qui filius eſt crater tornatilis, numquam indigens poculis, hoc eſt, omnibus ſe ſitientibus præbet largiter.

Tertiò. Tertiò, Rupert. *Viris,* inquit, *in lumbis, feminis autem in vmbilico luxuria eſt, teſtante Domino, qui de diabolo loquitur ad B. Iob: Virtus eius in lumbis eius, & poteſtas eius in vmbilico ventris eius. Igitur vmbilicus tuus crater tornatilis quid eſt, niſi ac ſi diceret? perfecta eſt in te virtus caſtitatis, & liberata es ab omni carnalis appetitu voluptatis?*

Quartò. Quartò, Alanus: *Vmbilicus,* inquit, *eſt in medio ventris. Per vmbilicum igitur Virginis intelligitur vis intelligendi, qua Deum dilexit, ſcilicet charitas. Hæc in virgine fuit quaſi crater, quia ea mediante, virgo mundo lætitiæ vinum propinauit, de qua dicitur: Calix meus inebrians quàm præclarus eſt?* Pſalm. 22. & alibi: *Vinum lætificans cor hominis.* Pſal. 103. *Tornatilis dicitur, quia torno faciliùs operamur? Et ipſa virgo ſine omni difficultate, ſine omni illecebra, ſine omni carnis anguſtia concepit & peperit. Numquam indigens poculis. Minus dicit & plus ſignificat, id eſt, plenus poculis, nempe mundo propinans vinum dilectionis, vinum ſalutis, vinum lætitiæ, poculum vitæ.*

Denique in vmbilico illius, ait Guilielmus, ſalus hominum fuit eo ipſo, quo ibi reconciliationis humanæ hoſtia fuit, atque inde nobis ſuo tẽpore, id eſt, quando *Verbum caro factum eſt,* ſalus manauit. Nẽpe vmbilicus ille virgineus Dei Filio carnis ſubſtantiam, in qua pro hominibus moreretur, per calorem Spiritus ſancti miniſtrauit, atque eo ipſo quaſi crater tornatilis vitam mundo propinauit. Et poſt nonnulla: *Numquam indigens poculis.* Quotlibet inde hauriant, & quantumlibet hauriant, nequit exhauriri. Nam etſi inde bibant omnes peccatores terræ, nihilominus abundat & redundat.

VENTER TVVS SICVT ACERVVS (Symmach. *cumulus*) TRITICI VALLATVS LILIIS.] Tigur. *Circumſeptus liliis.* S. Ambroſius de Inſtit. Virgin. cap. 14. legit: *Sicut aceruus tritici minuti inter lilia:* ſed videtur error typographi, ac pro *minuti* legendum *muniti,* vti legit idem S. Ambroſ. de Obitu Valent. Sicque habent Hebr. Septuag. & Latinus.

Idem, vel quaſi idem dicit cum eo, quod dixit de vmbilico (ſub eo enim ventrem comprehendit, vt dixi) ſed per aliam metaphoram & ſimilitudinem: ibi enim ventrem comparauit crateri, qui vino eſt plenus; hic verò cõparat eum aceruo tritici, ſed vallato liliis, vt ſignificet eum refertum eſſe quolibet alimento (hoc enim tam potu, quàm cibo, putà tritico conſtat) eumque tam eſurientem abundè cibare, quàm ſitientem potare. Aceruus tritici fertilitatis & fœcunditatis eſt ſymbolum, lilia verò caſtitatis: ſignificat ergo ventrem ſponſæ ita eſſe fœcundum ad nutriendum cetera membra, vt tamen ſit purus & caſtus.

Per triticum, vel grana tritici excuſſa, & pura, quæ liliis vallentur, vel potius ſegetem tritici lætè in ariſtis & culmis germinantem, turgentem, & tumentem accipe: hæc enim in aruis nobiliũ, præſertim hortenſibus, ad margines vallatur liliis, aliiſque floribus pulchrè ſuccreſcentibus, tum ad amœnitatem & delitias, tum ad odoris ſuauitatem & fragrantiam. Hæc ſunt lilia agri, quæ nominat Chriſtus Matth. 6. v. 28. Huic aceruo aſſimilatur venter ſponſæ, quia illius adinſtar ſolido & ſuccido cibi chiliq; tumore, omni ex parte pleno & æquato turgeſcit, ac ob eius per vim caloris iuſtam concoctionem ſuauem exhalat odorem, vti exhalabat venter Alexandri Magni, & ſimilium.

Porrò Sanchez & Alcazar ventrem hic non nudum accipiunt, ſed talari veſtitum, putà veſtẽ & tunicam ventris: hoc enim honeſtius & decentius videtur. q. d. Veſtis, qua venter tuus operitur, eſt ex aurea tela, cum eleuato in ea opere tritici cumulos imitante, ac limbo ex liliis graphicè acu pictis. Significat ergo ſpõſus bellè ei quadrare illam talarem veſtem, quod ſperet ipſe fœcunditatem ſuæ ſponſæ (ventre nimirum ſignificatam) fore tritici fœcunditati ſimilem, ſobole deinde copioſa ad gloriam & exaltationem, quã lilia repræſentant, eandem euectũ iri. Lilia enim Symbolum ſunt euectionis ex humili loco ad eximiam dignitatem & gloriam, triticum verò fœcunditatis. Nam, vt ait Plinius l. 18. c. 10. *Tritico nihil eſt fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maximè alat hominem, vtpote cùm è modio, ſi ſit aptũ ſolum, centeni quinquagenarij modij reddantur.* Hinc illud. *Benedictus fructus ventris tui.*

Denique Chaldæus vertit: *Et Septuag. ſapientes circumdant eum ſicut aream rotundam, & cellaria eorum plena ſunt decimis ſanctificatis, & votiuis & ſpontaneis, quas conſtituerunt eis Eſdras ſacerdos & Zorobabel, & Ioſue & Nehemias & Belſan, viri Eccleſiæ magnæ, qui comparantur roſis, vt ſit eis virtus vt laborent in lege die ac nocte.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

IEruſalẽ conuertenda ad Chriſtum per Eliam in fine mundi ſimilis erit aceruo tritici, quia plena erit ſacerdotibus & prædicatoribus, qui verbo Dei & Euchariſtia quaſi tritico myſtico fideles paſcant, non ad luxuriam, ſed ad caſtitatem, ideoque vallatur liliis, quia puritatis candorem, æquè ac ſuauitatis odorem expirat. Hoc enim eſt *frumentum electorum, & vinum germinans virgines.* Zachar. 9. 17. Synagoga enim poſt mortem Apoſtolorum & primorum fidelium quaſi ſterilis remanſerat, cum ceteri Iudæi nollent ad Chriſtum conuerti; ſed reliquiis in fine

mundi

mundi per Eliam conuerſis Synagoga fiet quaſi aceruus tritici, quia multa grana, id eſt, multos fideles in horreo Domini repohendos producet, quorum multitudo, ait ex S. Ambroſio Delrio, eſt cumulus in vnum vinculo charitatis coaceruatus; cylindro iuſtitiæ æquatus, & pudicitiæ, cęterarumque virtutum exemplis vallatus. Tali aceruo plenus Synagogæ tunc venter erit, vt & ipſa queat gloriari factam ſe matrem filiorũ lætantem. Certè ſicut in Catholica Eccleſia numquam deficit vitalis ille potus, ſic nec triticum ad dupliciter omnes cibandos.

Porrò S. Gregor. per vmbiculum prædicatores, per ventrem populum intelligit: *Per ventrem,* inquit, *populi latitudo deſignatur, qui benè ſicut aceruus tritici liliis vallatur; quia dum operibus ſanctis intendens, in cæleſte horreum præparatur, exemplis ſanctorum, vt perſeueret, vndique munitur.* Populus à Deo electus comparatur tritico Matth. 13. 30. *Triticum,* inquit (id eſt, electos) *congregate in horreum meum* cæleſte. Synagoga ergo continens Iudæos ſanctos & electos, eſt quaſi aceruus tritici. Audi Philonem Carpath. Aceruus tritici eſt multitudo, ſiue cœtus Eccleſiæ: quia ſicut ex multis granis vnus cumulus coaceruatur, ita & ex multis populis vna omnium fidelium Eccleſia copulatur: vnus & idem fide Chriſti populus, communione vnius baptiſmatis, & Sacramenti corporis & Sanguinis Ieſu Chriſti cogitur, &c. Sed hic primùm liliis ſepiri & conſtipari debet, id eſt, in odoratiſſimis atque frugiferis virtutum actionibus caſtiſſimiſque colloquiis exerceri, mox ad cæleſtem illam patriam fructus aliquid incorrupti deferre ſecum, vt vnicuique detur de fructibus manuum ſuarum, ſinumque refertum virtutibus gerat.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

VEnter myſticus animæ ſanctæ eſt mens in ſe continens triticum, id eſt, ſanctam doctrinam, qua ſe & alios enutriat in omni virtute; ideoque vallatur liliis puritatis & caſtitatis ſuauè fragrantibus. Ita Theodoret. & tres Anonymi. Audi Honorium: *Venter animæ eſt memoria, in qua recondit cibos ſacræ Scripturæ, quæ ſimilis eſt aceruo tritici; quia ſicut in aceruo grana cumulantur, ita & in memoria multæ ſententiæ & imaginationes coaceruantur, quæ liliis vallantur, quia mundis cogitationibus ſtipantur.*

Denique venter, id eſt, mens ſanctorum eſt aceruus tritici, id eſt, officina & congeries iuſtitię, beneficentiæ, omniſque virtutis.

Symbolicè ventre ſignificatur quarta acies coniugatorum.

Symbolicè. Honorius cenſet hic in choris caſtrorum Synagogæ per vẽtrem notari quartam aciem coniugatorum, qui ventre ad prolium generationem vtuntur, ſed tritico eleemoſynarum abundant; hi vallantur liliis caſtitatis: hi ergo ſunt coniugati fœcundi, æquè ac ſancti, de quibus Pſaltes: *Vxor tua ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ: filij tui ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ tuæ.* Pſalm. 127. 8. Iudæi enim fœcundi ſunt, & fœcundi erunt in fine mundi, vt filios generent

A Chriſto inſerendos cælo: Hinc tãta in tot regnis per totum orbem ſparſa videmus Iudæorum examina. Quocirca Gilberius appoſitè cenſet hunc ſenſum ad literam eſſe primum & primarium.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

VEnter B. Virginis fuit aceruus tritici, id eſt, Chriſti, qui cibus & panis eſt Chriſtianorum, vallatus liliis, id eſt, ſtipatus virginibus, ait Honorius. Hinc de ea dicitur: *Benedicta tu in mulieribus & benedictus fructus ventris tui.* Lucæ 1. Et: *Beatus venter qui te portauit.* Hic ergo, ait Guilielmus, B eſt *ſicut aceruus tritici, quia prole diſtentus & tumidus, ſed tamen vallatus liliis, quia perpetuæ virginitatis manitate; ſed veritatis plenitudine tumidus.* Audi S. Ambroſ. de Inſtit. Virg. c. 14. *In virginis vtero ſimul aceruus tritici, & lilij floris gratia germinabat, quoniam & granum tritici generabat & lilium. Granũ tritici ſecundum quod ſcriptum eſt: Amen, amen dico vobis, niſi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet; ſed quia de vno grano tritici aceruus eſt factus, completum eſt illud propheticum: Et conualles abundabũt frumento. Quia granum illud mortuum plurimum fructum attulit. Hoc itaque granum omnes homines perpetua cæleſtium munerum eſca ſaturauit. Conſummatum eſt illud prophetici oris eloquiũ, dicente eodem Dauid. Cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle ſaturauit eos. In hoc grano eſſe etiam lilium diuina teſtantur oracula, quia ſcriptum eſt:* Ego C *ſum flos campi & lilium conuallium, ſicut lilium in medio ſpinarum. Chriſtus erat lilium in medio ſpinarum, quando erat in medio Iudæorum.*

Secundò Rupertus: *Venter tuus,* inquit, *ſicut aceruus tritici; quod videlicet triticum prudenter congregaſti meditando in Scripturis, ſicut dictum eſt, quodam loco: Maria autem conſeruabat omnia verba hæc conferens in corde ſuo. Huiuſmodi aceruus bene eſt vallatus liliis, quia profectò pulchritudo caſtitatis ſicut claritudinem ſenſus ad intelligendum Scripturas efficit; ita & auctoritatem parat omni homini vt dignus ſit foris eloqui ea, quæ intus repoſuit, vel contulit verba Dei quaſi triticum Domini.*

Membra myſtica B. Virginis.

Audi Chriſtum apparentem S. Brigittę, eique ſingula B. Virginis membra myſticè deſcribentem, l. 5. Reu. eius in fine Interrogationis decimæ: *Venter tuus, ô beata virgo, fuit mundiſſimus ſicut* D *ebur, & ſicut locus ex virtuoſis lapidibus ſplendidiſſimus; quia conſtantia conſcientiæ tuæ numquam tepuit, ſed nec in tribulationibus potuit vitiari. Huius itaque ventris, id eſt, fidei tuæ parietes fuerunt quaſi aurum fulgentiſſimum, in quibus notatur fortitudo virtutum tuarũ, & prudentia tua, & iuſtitia, & temperantia, cum perfecta perſeuerantia, quia ipſæ omnes virtutes tuæ perfectæ fuerunt diuina charitate.*

VERS. 3. *Duo vbera tua, ſicut duo hinnuli gemelli capreæ.*

DVO VBERA TVA SICVT DVO HINNVLI GEMELLI CAPREÆ] Reperitur in Synagoga Iudæorum, quod dictum eſt de Eccleſia

Eccleſia Gentium, cap 4.v.5.vbi hæc explicui. Chaldæus vertit: *Saluatores tui, qui te redempturi ſunt, ſimiles ſunt Moyſi & Aaron filiis Iochabed, qui cõparantur duobus hinnulis gemellis capreæ.*

Honorius per vbera cenſet in choris caſtrorũ Synagogæ quintam eiuſdem aciem, ſcilicet doctorum denotari. Idem Tropol. *Duo vbera animæ,* inquit, *ſunt ſapientia & ſcientia quibus lactat inſipientes & inſcios, quæ ſunt ſicut hinnuli capreæ, qui ſemper alta petunt, dum ad alta virtutum ſcandere nituntur; duo gemelli ſunt, dum in gemina dilectione cæleſtia petunt. Hinnulum capreæ dixit ad diſtinctionem hinnuli ceruorum, qui velociter currit, ſed non vt iſte alta petit.*

Philo per duo vbera accipit religioſos & laicos, & analog. duplicem beatitudinẽ ſanctorum in cælis, ſcilicet gloriam animæ & corporis.

VERS. 4. *Collum tuum ſicut turris eburnea. Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſebõ, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis. Naſus tuus, ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum.*

FIunt à principibus ſubinde ad magnificentiã paruæ turres eburneæ affabrè elaboratæ, ſicut Salomon thronum ſuum auguſtum, vt dicitur 2. Paral. 9. 17. fecit ex ebore, imò Achab domum integram ex ebore ædificauit, vt habetur 3. Reg. 23. 39. Adeo enim magni vaſtique ſunt dentes elephantis, vt nonnulli duodecim palmorum, imò decem pedum menſuram excedant. Quocirca ex eis poſtes in domibus & ſtabulis fiunt, ait Plinius, qui proinde illos cornua potius quam dentes nuncupat. Atque hæc longæuitatis elephanti eſt cauſa, quòd ſcilicet vaſtis validiſq; dẽtibus cibum planè commolat, & in farinam redigat, itaque eum optimè digerat, digeſtumque in ſubſtantiam ſuam conuertat: quodque diu, ſcilicet biennio, matris vtero geſtetur, vt fortis validuſque naſcatur. Vide Aldrouãdum in elephante p. 42. 3. & ſeq.

Elephas longæuus cur?

Repetit in Synagoga Iudæorum quod dixit de Eccleſia Gentium c. 44. (Vide ibi dicta) vtrique enim dat collum turritum; ſed hic addit, quod ſit eburneum. Collum turritum ſignificat inuictum Synagogæ robur, quo ſe inſtar turris generosè eriget contra omnes tẽtationes & perſecutiones antichriſti. Item Pontifices, doctores & præſules, qui eidem heroicè reſiſtent. Huc facit verſio Chaldæi: *Iudex quoque tuus, qui indicat iudicium tuum, fortis eſt ſuper populum, vt alliget eos, & vt trahat eos, qui condemnãtur in iudicio ad carcerem: ſicut Salomon rex qui fecit turrim eburneam, & ſubiecit populum domus Iſrael, & conuertit eos ad dominatorem ſæculi.*

Ebur notat elephantinam (elephas enim ferarum & animalium caſtiſſimus eſt) caſtitatem, puritatem & munditiem, qua pollebunt Iudæi in fine mundi. Apocal. 14. 1. & ſeq. præſertim doctores & præſules. Ebur enim candidum eſt politum, nitidum, teres, rectum, æquabile, firmum. Talis pariter erit virtus & fortitudo Iudæorum, Porrò quam caſtus ſit elephas, colligit ex indi-

Elephantis mira caſtitas.

A ciis, quæ dat Ariſtot. l. 5. de Hiſtor. animal. c. 14. vbi docet elephantem continuò per triennium manere cælibem, ac poſt triennium finito iam fœminæ partu, illi e biter, prolis dumtaxat generandæ cauſa miſceri, *Elephas, inquit, coitum, triennio interpoſito, repetit: Quam grauidã reddit, eamdem præterea tangere numquam patitur. Vterum biennio gerit, parit ſingulos: fœtum magnitudinis bimeſtris aut trimeſtris vituli edit.* Cauſam dat libr. 9. cap. 49. *Elephas,* ait, *omnium ferarum mitiſſimus & placidiſſimus eſt; quippe qui permulta officia & erudiatur & intelligat: quando etiam regem adorare condiſcit: valet ſenſu, & reliqua ſagacitate ingenij excellit: quam impleuerit coitu, eam rurſus non tangit. Viuere elephantes mares alij ducentos, alij centum & viginti annos aiunt; feminas etiam ferè totidem; ſed florere ætate circa ſexageſimum narrant.*

B Cauſa ergo cur elephas ſit caſtus eſt eius manſuetudo, ſagacitas & amor longæuæ vitæ: caſtitas enim vitam prolongat, quam libido abbreuiat. Idem lib. 2. c. 1. *Elephas, inquit, teſtes non foris conſpicuos; ſed intus circa renes conditos habet, quocirca initũ celerius agit.* Idem lib. 5. ca. 2. *Elephantes, ait, coituri ſolitudines petunt ſed præcipuè ſecus flumina,* adeo pudet eos actus venerei, vt eum flumine abluant. Audi Plinium l. 8. cap. 5. *Elephantes, inquit, pudore numquam niſi in abdito coeunt, mas quinquennis, femina decennis, initur autem biennio quinis (vt ferunt) cuiuſque anni diebus, nec amplius: ſexto perfunduntur amne, non ante reduces ad agmen; nec adulteria nouere, nullaq; propter feminas inter ſe prælia, cæteris animalibus pernicialia.* Atque ex tanta caſtitate tãtum eſt robur elephanti, vt etiam turres & in iis militum

Caſtitas elephantem facit longæuũ.

Elephas infeſtus adulteris.

C acies dorſo vectet. Addit ex Æliano Aldrouandus in elephante p. 44. 1. Elephantem adeo homines adulteros & adulteras odiſſe, vt de eis pœnas ſumat, eoſque occidat, cuius vindictæ plura ibidem recenſet exempla. Adiungit Angelomus 3. Reg. 10. *Elephas, ait, temperanter miſcetur feminæ ſuæ, & ſecunda non vtitur.* Et Beda in illud pſal. 44. verſ. 9. *à domibus eburneis:* domus eburnea, inquit, eſt cor innocentiſſimum & caſtiſſimum. In ebore eſt candor, & per candorem deſignatur innocentia, Elephas enim, cuius eſt ebur, caſtiſſimus eſt; quia non cognoſcit niſi vnam vxorem, & illam temperatiſſimè, atque ea mortua numquam aliam cognoſcit.

Audi S. Gregor. *Collum ſponſæ ſicut turris eburnea dicitur, quia prædicatores Eccleſiæ & alti per contemplationem, & fortes per ſanctorum operum exercitationem,* D *& pretioſi per diuinam ſapientiam habentur.* Similia habent Caſſiod. Beda, Anſelm. & alij. Et Angelom. in l. 3. Reg. c. 10. ad illa: *Deferebantur Salomoni dentes elephantorum. Collum tuum ſicut turris eburnea: hoc eſt, inquit, Doctores tui fortes ſunt propter nitorem ſapientiæ.* Philo Carpath. verò per collum accipit Sacerdotes: *Vt enim collum, inquit, capiti proximum eſt atque coniunctum ſic veri miniſtri Dei ſacratiſſimo corpori, ac ſanguini Ieſu Chriſti ſanctiſſimè ac proximè adhærent, ſuntq́, ipſius collum maximè eburneum, quoties pura conſcientia, & ſincera animæ charitate, diuina ipſa myſteria immaculatè celebrant, atque contrectant: quemadmodum ſupra pyxis eburnea dicebantur, qui ſordes animi nullas admittunt, ſed honeſtiſſima vita ac moribus diuiniſſimis Sacramentis immaculatiſſimè miniſtrant.* Sic ille. Aponius accipit martyres, qui collum pro fide

ſubie-

ſubiecêre gladio, & poſt mortem velut ebur refulſerunt.

Symbolicè. Turris eburnea ſunt religioſi.

Symbolicè, Honorius: *Sextus*, inquit, *ordo* (in choris caſtrorum Synagogæ) *eſt religioſorum, qui per collū exprimuntur, de quibus ſubditur: collum tuum ſicut*, &c. *hoc eſt, ſpirituales, qui Sunamitem Chriſto verbis & exemplis iungunt, vt collum caput & corpus coniūgit, ſunt ſicut turris eburnea, id eſt, ſicut elephas, in virtutibus inexpugnabiles. Solent elephanti turres portare, de quibus pugnatur, ſicut in libro Machabæorum legitur: Sic ſpirituales viri ſacram Scripturam quaſi firmā turrim portant, ex qua contra hoſtes regni Dei pugnant. Sed & per ebur caſtitas illorum intelligitur, ſicut illud animal caſtæ eſſe naturæ perhibetur.*

Huc accedit Alcazar, qui hæc omnia tribuit religioſis, præſertim pro Chriſto & fide certantibus, & in fine mundi certaturis contra antichriſtum. Hi enim collum erigent contra perfidiam: Collum autem ſymbolum eſt libertatis Chriſtianæ: licèt enim religioſi collum iugo Chriſti & obedientiæ ſubmittant, tamen ſubmiſſio hæc parit in eis ingentes animos ac libertatem, qua omnia mundana deſpiciant, nullos tyrannos timeant; ſed ſolam Dei offenſam: quare pro Deo libentes collum gladio, ſi opus ſit, ſubiiciunt.

Rurſum Guilielmus: Caput, inquit, eſt ratio ſpeculatiua, quæ æternorum contemplationi intendit. Membra capiti ſubiecta ſunt appetitus ſenſuales, qui à ratione reguntur. Medium inter caput & membra, ac vtraque coniungens eſt collum, id eſt, ratio practica quæ actioni rectę intendit, eamque dirigit. Hæc ſimilis eſt turri eburneæ, ex priſcorum patrum exemplis per imitationem exſtructæ. Ebur enim os elephantorum eſt: & hi omnes vt Abraham, Moyſes, Dauid, &c. Magni quidam, caſti, forteſque elephanti fuerunt.

Et B. Virgo.

Denique Rupertus, hæc adaptans B. Virgini, per collum accipit eius humilitatem, quæ ipſam effecit inſtar turris eburneæ, fortiſſimam æquè ac pulcherrimam: *Quid*, inquit, *vel quale eſt collum tuum? vtique non extenſum, imò amabiliter demiſſum; & hæc eſt humilitas tua. fortitudo magna, fortitudo pulcherrima. Verè ſicut turris eburnea, quæ & aſpectu amabilis & ſtatura ſit fortis. Cui fortis? cui amabilis? Deo fortis, Deo amabilis: diabolo autem terribilis & inacceſſibilis. Quomodo ipſi Deo fortis? nimirum ſicut ex iſtis comprobatur exemplis: Quia ſi contra Deum fortis fuiſti (ait ipſe, ad patrem ſuum fidelem Iacob) quanto magis contra homines præualebis.* Geneſ. 32. 28. Addit Guilielmus: *Si per eburneam turrim exempla ſanctorum illorum, Abrahæ, Iſaac, Iacob, Dauidis, & cæterorum ſignificantur, ſanè deiparam veriſſimè talem vocari, quæ multo ſublimius cæteris, ex ebore illo antiquo turrim fortitudinis cunctis hoſtibus tremendam exſtruxit: Quippe antiquorum virtutes in ſuis moribus non modo perfectè expreſſit, verùm etiam in eiſdem virtutibus ſuper excellenti gratia modum antiquorum longè exceſſit, vicitq́, ſingulos, non tantùm in aliis, ſed & in præcipuis eorum: Abraham in obedientia, Moyſen in manſuetudine, Dauid in humilitate*, &c.

Subtilius Hailgrinus: B. Virgo, inquit, eſt *turris*, ad quam in omni periculo confugiunt miſeri: *Eburnea*, ob candorem caſtitatis & firmitatis conſtantiam: & quia ebur eſt dens elephantis, cui iuge eſt bellum cum dracone; ſicut B. Virgo vetus ab origine mundi bellum ſerpenti antiquo ex Dei prædeſtinatione indixit. Geneſ. 3. 15.

Audi Chriſtum Dominum, collum B. Virginis myſticè deſcribentem S. Brigidæ l. 5. Reuelat. in fine Interrog. 890. *Collum tuum eſt nobiliter erectum & pulcherrimè eleuatum, quia iuſtitia animæ tuæ plenè eſt erecta ad me, & ſecundùm velle meum mobilis, quia numquam inclinata fuit ad aliquod malum ſuperbiæ: ſicut enim collum curuatur in capite, ſic omnis intentio & operatio tua flectebatur ad voluntatem meam.*

OCVLI TVI SICVT PISCINÆ (S. Ambroſius, *ſtagna*, ſcilicet ex aquis ſcaturientibus & viuis) IN GESEBON, QVÆ SVNT IN PORTA FILIÆ MVLTITVDINIS] Pagnin. *Filiæ nobilium*; רבים *Rabbim* enim & multos, & nobiles, principeſque ſignificat. Syrus: *Ad portam multorum.* Perperam Lyran. & Rabbini per Heſebon accipiunt Ieruſalem: hanc enim dici Heſebon, id eſt æſtimationem; quòd vrbs eſſet ſummæ dignitatis & æſtimationis: *Heſebon*, inquit Adrichom. in deſcript. terræ ſanctæ pag. 127. numer. 31. *Fuit vrbs glorioſa & inſignis & munita valde, ſita in montibus, cincta muris coctis lateris, cui tamquam dominæ maximus pagorum numerus ſeruiebat; quæ cùm fuiſſet ante Moabitarum, ab Amorrhæis belli iure poſſeſſa eſt, inq́, ea Seon habitabat rex Amorrhæorum, quo cum populo ſuo ab Iſraeliticis occiſo, vrbs hæc à filiis Ruben eſt reædificata & data Leuitis, contra quam prophetauerunt Iſaias & Ieremias in viſione Moab: ætate S. Hieronymi vocabatur Esbus, diſtans à Iordane viginti milliaribus.*

Heſebon quæ & qualis?

Addit Adrichom. num. 32. iuxta portam Heſebon fuiſſe inſignes piſcinas, ſeu ſtagna & fontes aquarū, ad quos alludit Hebr. עינים *Enaiam*: hæc enim vox & oculos & fontes ſignificat; quod enim ſunt oculi in capite, hoc ſunt fontes in terra. Rurſum ſicut piſcinarum ſiue ſtagnorū laus eſt, ait Delrio, ſi liquido humore abundent, ſi pelluceant, ſi ſpeculorum more reddant imaginem intuentis: in oculis primæ laudi reſpondet copioſus humor aqueus, ſecundæ vitreus, tertiæ cryſtallinus; in his tribus tres illas dotes licet reperire: nam & oculi copioſè humidi ſunt & viſionem tranſmittunt, & imaginem repręſentant. Senſus ergo eſt. q. d. Oculi tui, ô Synagoga, ſunt quaſi gemini, placidiſſimi, puriſſimi, ſereniſſimi, limpidiſſimique fontes.

Rurſum ſicut piſcinæ cinguntur arboribus, iiſque amœnè obumbrantur, ſic & oculi cingūtur pupillis & capillis, atque inter eos emicant vibrantque iucundum lumen, perinde ac ramos arborum: piſcinis imminentes cryſtallini aquarum liquores interlucent. Adde humor cryſtallinus oculi ſimilis eſt piſcinæ, quia vtriuſque origo ſubtus latenter ſcaturit, extrema verò ſuperficies quieta, ſtabilis & ſerena permanet, adeo vt inſtar ſpeculi res obiectas repræſentet. Hoc verius eſt in ſponſa, cuius oculi modeſti ſunt, graues, compoſiti, conſtantes: nam oculi conſtantes & gyrouagi indicant animum vel pauidum, vel leuem, vel vafrum: piſcinæ ergo ſiue ſtagna, in quibus aquæ non fluunt, ſed conſiſtunt, notant, laudantque quietem & ſerenitatem oculorum. Nam ſtabilitas iſta lumen & ſplendorem adauget, & iudicium eſt internæ grauitatis, ſimplicita-

Oculi modeſti indicant modeſtam mentem.

plicitatis & conſtantiæ; ſicut crebra nictatio palpebrarum, & velox orbium huc illuc motitatio vel organi malè affecti, vel animi leuis, timidi, fallacis nota reputatur. Ita Delrio.

Porrò hæc porta Heſebon vocatur *filiæ multitudinis,* id eſt, porta ſpectans regionem, in qua erat magna hominum multitudo. Regiones enim delicatæ & elegantes ab Hebræis metaphoricè vocantur filiæ. Regio hæc erat vel forum; in foro enim magna eſt hominum multitudo; vel ſuburbia, & copia pagorum multorum vrbi Heſebō ſubiectorum, vti paulò antè ex Adrichom. dixi.

Porta hæc notat canitates capitis, in quibus quaſi in portis ſiti ſunt orbes oculorum, dicunturque *filiæ multitudinis,* quia intra cauitates haſce capitis multæ ſunt cellæ omnium ſenſuum, tam interiorum, quam exteriorum: multi item ſpiritus vitales & animales, qui ſenſibus ſingulis ſubſeruiunt: multæ denique arteriæ, venæ, muſculi, nerui, &c. Rurſum oculi ipſi hic tacitè comparantur portis, quia inſtar portarum ampli erant & decorè aperti. Sic Iuno ab Homero vocatur, γλαυκῶπις, id eſt, bouinos magnoſque oculos habens. Per ſymbolum piſcinæ ergo ſignificatur triplex oculorum pulchritudo, ait Luyſius. Primò eorum amplitudo, id eſt, iuſta & decens magnitudo. Deinde ſerenitas, ex quo exiſtit lumen & ſplendor. Poſtremò quies tanquam ſtabilitas, quæ cum ipſa in oculis grauitatis eſt & decoris plena; tum certè conſtantis animi atque ſimplicis eſt indicium. Nam quorum crebrò palpebræ atque oculi magna celeritate mouentur, aut timidi ſunt, aut omnino vafri atque fallaces.

Symbolicè piſcinâ triplex oculorū pulchritudo ſignificatur.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

Oculi Synagogæ qui ſint.

Oculi Synagogæ conuerſæ ad Chriſtū ſunt eius ſapientia & prudentia, ſiue ſincera fides & cognitio, puruſque & clarus intellectus tā ſpeculatiuus, quàm practicus: item ſanctæ cogitationes, ait Theod. & S. Ambroſius in pſalm. 118. ſer. 16. ac pura intentio ſoli Deo placendi. Hinc *Heſebon* Hebr. idem eſt, quod cogitatio, vt vertit Aquila, vel vt Pagnin. idem eſt, quod *feſtinatio intelligendi* à חִישׁ *chas,* id eſt, feſtinauit, & בִּין *ban,* id eſt, intellexit. Vide dicta cap. 4. 1. & cap. 1. 15. Sicut enim ibi oculos Eccleſiæ comparauit colūbis; ſic hic oculos Synagogæ comparat piſcinis. Vnde R. Salomon aſſerit Hebræos & Thalmudicos בְּרֵכוֹת *berechot,* quod noſter vertit piſcinas, vſurpare pro *oculis.*

Rurſum oculi Synagogæ in fine mundi erūt Epiſcopi, Prophetæ & Rabbini ſiue doctores, ait Caſſiodor. Iuſtus, & Anſelm. qui filiam multitudinis, id eſt, congregationem populi Iudaici, Chriſti fidem & viam docebunt, regent & dirigent in viam ſalutis: ſapientia enim inſtar fontis & oculi reſplendet in doctore: ipſa enim eſt, *ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius.* Sap. 26. Hinc Honorius per oculos accipit in choris caſtrorum Synagogæ ſeptimum

A ordinem, ſiue aciem, quæ, inquit, eſt prælatorum.

Huc facit verſio Chaldæi: *Scribæ (doctores) tui pleni ſunt ſapientia ſicut piſcinæ aquarum, & ſciunt conſtituere rationes embol iſmorum, & annos intercalant, & ſignant principia annorum & menſium in porta domus Concilij magni.* Hinc Coſmas Damianus per oculos accipit Epiſcopos, eorumque perſpicaciam ad contemplanda diuina, ac prouidētiam ad gubernandum oues ſibi creditas. hi enim gemini mentis oculi ſunt quaſi geminæ piſcinæ, quæ iuxta portam Heſebonis vrbis olim populoſiſſimæ, quaſi in facie eius ſitæ, ingentem ſaluberrimarum aquarum vim, ex montibus Galaad perpetuo manantium, continentes innumeratæ multitudini magno erant vſui, & admirandas præſtabant vtilitates.

B Porrò in τὸ *filiæ multitudinis,* pro quo Hebr. eſt, בַּת רַבִּים *bath rabbim,* id eſt, *filia,* hoc eſt, vrbs *multorum* incolarū, videtur aliud latere myſterium & oraculū conuerſionis Arabum. Nam *bath rabbim,* ſiue Rabba, erat vrbs magna, potens & populoſa, ideoque Metropolis Ammonitarū, quam primò expugnauit Og rex Baſan, deinde Dauid per Ioab ducem 2. Reg. 11. 12. Denique Ptolomæus Philadelphus poſt Alexandrum ſecundus Ægypti rex, à quo Philadelphia eſt nūcupata, eratque vicina vrbi Heſebon. Vnde Ierem. cap. 49. 3. in clade Chaldæorum vtramque coniungit, dicens: *Vlula Heſebon, quoniam vaſtata eſt Hay, clamate filij Rabbath.* Senſus ergo eſt. q. d. Oculi tui, ô Synagoga, ſimiles ſunt piſcinis ſitis ad portam Heſebon, quæ reſpicit Philadelphiam,

C ſiue per quam itur Philadelphiam. Ita Delrio & Vatabl. Sic Romæ porta vna vocatur Tyburrina, qua itur Tybur; alia Tuſculana, qua itur Tuſculum; alia Præneſtina, qua itur Præneſte, &c. Indicat ergo Salomon oculos, id eſt, Epiſcopos Ieruſalem & Iudææ in fine mundi reſpecturos ad vicinam Arabiam felicem, cuius primaria vrbs eſt Philadelphia, vt eam ad Chriſtum conuertant, ſicut olim eamdem conuerterunt. Vnde Eccleſia Philadelphenſis olim ſuberat Patriarchæ Hieroſolymitano. Idem fiet in fine mundi, cùm Elias & Iudeæ Epiſcopi ibunt, vel mittent prædicatores in Arabiam ceteraſque vicinas regiones, vt eas à Mahometo (Mahomet enim fuit Arabs, & dux Arabum) & ab antichriſto ad Chriſtum traducant. Hoc videtur innuere hic Spiritus ſanctus per τὸ *bath rab-*

Arabum in fine mundi conuerſio.

D *bim,* ſiue *Rabba,* id eſt. Philadelphia, quæ perinde vt piſcinæ Heſebon dicta eſt, *vrbs aquarum* 2. Reg. 11. & ſeq. eò quòd torrens Iacob eam circumfluat, ait Adrichomius. Arabiæ felicis ergo præ aliis meminit hic Salomon; tum quia ipſa contermina eſt Iudææ, tum quia thuris. quod Deo adoletur, myrrhæ, aloës, caſiæ, amomi, cinnamomi, nardi, cardamomi, piperis. ac omnis generis aromatum, eſt feraciſſima, adeò vt ibi non alia ligni genera in vſu ſint, quam odorata, ait Plinius. Abundat quoque auro, argento, adamantibus, gemmis, margaritis, Nutrit leones, pardos, equos, mulos, camelorum & elephantorum greges. Fertur denique ſola Arabia felix Phœnicem auium reginam alere: tum quia tres magi & reges, primi ex omnibus prouinciis, ex hac Arabia ad Chriſtum adorandum duce ſtellâ

Arabiæ felicis fertilitas.

venere

venere Ieruſalem, iuxta illud pſalm. 71. *Reges Arabum & Saba dona adducent*, ſcilicet aurum, thus, & myrrham, quæ puero Ieſu obtulerunt, Matth. 3. Denique S. Paulus ad Chriſtum conuerſus illicò in hanc Arabiam abiit, ibique per triennium prædicauit tanto fructu, vt vnica illius vrbs Beccara, quæ Archiepiſcopalis ſedes erat, Epiſcopatus ſub ſe habuerit 35. teſte Wilhelmo Tyrio in bello ſacro, & ex eo Adrichom. in Arabia.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Meditatio eſt piſcina. Primò. ANimæ ſanctæ bini oculi ſunt meditatio & contemplatio: hæ ſimiles ſunt piſcinis: Primò, quia ſicut in piſcinis aluntur piſces; ſic in meditatione nutriuntur piæ mentis affectiones & deſideria.

Secundò. Secundò, ſicut piſcinæ ſunt limpidæ, reddũtque imaginem intuentis: ſic anima in meditatione fit ſpeculum recipiens Dei ſimilitudinem, eiuſque imaginem in ſe repræſentans.

Tertiò. Tertiò, ſicut piſcinæ largas emittunt aquas; ſic oculi defluunt & depluunt lachrymas deuotionis & compunctionis, vti patet in Dauide dicente pſal. 6. 7. *Lauabo per ſingulas noctes lectũ meum, & lachrymis meis ſtratum meum rigabo.* Hebr. אַמְסֶה *amſe*, id eſt, liqueſcere & quaſi natare faciam, q. d. Tam copioſas fundam lachrymas, vt iis quaſi liqueſcat & innatet lectus. Et Ieremias: *Idcirco*, ait, *ego plorans, & oculus meus deducens aquas.* Thrẽ. 1. 16. Audi S. Gregor. *Heſebon cingulum mœroris interpretatur. Oculi ergo ſponſæ ſicut piſcinæ in Heſebon dicuntur, quia dum de peregrinatione ſua contriſtantur; & mœrore corroborati contra ſpiritales hoſtes accinguntur, lachrymis ſe lauant, vt per eos populi conuenienter coram Deo mundentur.*

Sic & Rupert. Beda, & S. Thomas Audi Aponium: In oculis Heſebon illi videntur oſtẽſi, qui pro ſuis vel alienis criminibus fontes proferunt lachrymarum. Et Hugo Victorin. Annot. in Ioëlem: Piſcinæ Heſebon, ait, ſunt diuerſa genera compunctionis. Oculi ergo ſponſæ ſunt piſcinæ in Heſebon, quia inde magis magiſque clarificantur, vnde in piſcinis hiſce frequentibus lauãtur. Sic Iudæi in fine mundi de ſua perfidia tam longa compuncti, imbres lachrymarum effundent quaſi piſcinæ Heſebonis.

Quartò. Quartò, ſicut piſcinæ hæ erant iuxta portam filiæ multitudinis; ſic meditatio & contemplatio ſunt iuxta portas paradiſi, vbi eſt innumera multitudo filiorum Dei, puta ſanctorum & beatorum.

Quintò. Quintò, ſicut in piſcinis aqua eſt ſtagnans, ideoque quieta & ſtabilis; ſic meditatio animæ motus componit, facitque ſtabiles & quietos. Hę ſunt aquæ Siloë, quæ vadunt cum ſilentio. Iſaię, c. 8. v. 5.

Sextò. Sextò, ſicut piſcinæ copioſam fundunt aquã; ſic meditatio copioſos dat conceptus & affectus, quos in multitudinem quantumuis amplam effundamus.

Septimò. Septimò, hæ piſcinæ ſunt in Heſebon; Heſebon Hebr. idem eſt, quod cogitatio, ruminatio, computatio, ſupputatio, æſtimatio, quia vis & fructus meditationis conſiſtit in profunda & ſeria ruminatione, æſtimatione & ponderatione myſteriorum fidei. Ideo enim multi fideles, licèt credant cæli præuia & gehennę tormenta, iis tamen non mouentur ad abſtinendum à peccatis, & ad obſeruandum Dei leges, quia illa pro ſui grauitate non expendunt, non ruminant, nõ ponderant. Quis enim auderet furari, fornicari, occidere, ſi ſeriò & profundè perpenderet & ponderaret æterna gehennæ incendia, quæ certiſſimè ſibi accerſit? Vide Bernard. in li. de Conſiderat. Hinc Hebręi opus *machaſcebat*, quod idem eſt radicaliter cum *chesbon* ſiue *heſebon*, id eſt, *cogitationis*, vocant opus artificioſum, arduum, & ingenioſum, quod multâ cogitatione & meditatione indiget, quale eſt opus phrygionicum: ſic opera bona, quæ ex meditatione profunda proficiſcũtur, ſunt elaborata, exacta, eximia, heroica.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Primò. PRimò Rupert. Beatæ Virginis oculi, inquit, erant velut piſcinæ ob compunctionem & lachrymas, quas pro Eccleſia & fidelium miſeriis fundebat. Hinc anagogicè idem Rupertus per duos oculos ſimiles duabus piſcinis, accipit irriguum ſuperius & inferius, quod Axa petiit à patre Caleb Iudic. 1. *Irriguum enim ſuperius*, inquit, *accipit anima; cum ſe in lachrymis cæleſtis regni deſiderio affligit: irriguum verò inferius accipit, cum inferni ſupplicia flendo pertimeſcit. Igitur in his verbis: Oculi tui, &c. Senſus myſticus eſt, ac ſi diceret: Oculi tui præ amore vel deſiderio dilecti, quo langues & compungeris, fluunt lachrymis, & iſtæ lachrymæ piſcinæ ſunt in Heſebon, id eſt, aquæ manantes cingulo mœroris: iſta compunctio terra eſt irrigua aquis, principium quoddam æternæ dulcedinis & hereditatis: Sicut illa Heſebon & terra trans Jordanem prima fuit poſſeſſio terræ promiſſionis illi filiæ multitudinis, ſcilicet plebi Iſraeliticæ, cuius multitudine non pauciores ſunt, qui aſcenderunt vel aſcendunt, vt repromiſſionem accipiant æternæ hereditatis.*

Secundò. Secundò, Alanus: Oculi Virginis dicuntur vita contemplatiua & actiua; in actiua videt quid agendum, in contemplatiua quid diligendum. Comparantur iſtæ piſcinis, quia Virginem ſpirituali refectione ſatiant, & à macula peccati liberant. Hæ ſunt in Heſebon, id eſt, in cingulo mœroris; pro diuturnitate laboris & miſeriæ, & quantum ad contemplatiuam pro dilatione patriæ; quæ piſcinæ ſunt in Eccleſia, hoc eſt, in porta filiæ multitudinis.

Tertiò. Tertiò, Gulielmus: B. Virgo, ait, ſimilis erat Cherubinis, qui in circuitu & intus pleni ſunt oculis Ezech. 1. 18. *Plena enim erat, ipſa oculis prouidentiæ, ſine intermiſſione prouidendo bono, non tantùm coram Deo, ſed coram hominibus omnibus. Planè hos oculos eius nullus vmquam vel tenuis carnalis illecebræ puluis fuſcauit: nullus vel modicus æmulationis: ſiue iracundiæ motus turbauit, ſed ad inſtar aquæ viuæ puri ſemper atque perlucidi fuêre; quia nihil in ſe tur-*

bulentum, ſiue pulnerulentum habebant, ſed quandam A *aquæ viuæ, id eſt, cæleſtis gratiæ ſimilitudinem exprimebant.*

Audi Chriſtum oculos B. Virginis S. Brigittæ depingentem libr. 5. reuelat. in fine Interrog. 9. *Oculi tui fuerunt in conſpectu patris mei ſic lucidi, quòd ſe ſpeculabatur in eu, quia in ſpirituali viſu tuo & intellectu animæ tuæ videbat pater omnem voluntatem tuam, quòd nihil volebas niſi ipſum, & nihil deſiderabas niſi ſecundùm ipſum.*

NASVS TVVS SICVT TVRRIS LIBANI, QVÆ RESPICIT CONTRA DAMASCVM] Hebr. צֹופֶה *tſopha*, id eſt, *ſpeculans faciem Damaſci*. Ita Pagnin. Septuag. *Proſpiciens faciem Damaſci.*

Turris Libani quæ? Turris Libani, ait Adrichomius in deſcript. terræ ſanctæ pag. 100. num. 98. erat turris, quam Salomon in monte Libano (ibi enim cum ædificaſſe patet 3. Reg. 9. 19. & 2. Paralip. 8. 6.) prope Damaſcum conſtruxit tantâ celſitudine, vt B inde domus Damaſci numerari poſſent; tantâ verò pulchritudine, vt naſus ſponſæ illi compararetur. Turris hæc erat loco ſpeculæ, vt ex ea Syrorum, qui Iudæam crebris excurſionibus infeſtabant, aduentum, inſidias, & conatus proſpicere, & Iudæis, dato ignis vel tubæ ſigno, prænuntiare poſſent, vt vel fugam, vel arma ad iis occurrendum pararent. Damaſcus enim erat caput Syriæ, vt ait Iſaias c. 7. 8.

Pro *naſus*. Hebr. eſt אַף *aph*, quod tam faciem quàm naſum ſignificat. Vnde nonnulli cum Vatablo, & Pagnino vertunt: *Facies tua ſicut turris Libani*; quia facies ſponſæ rotunda erat, alta & eleuata inſtar turris, vt eminùs ſita proſpiceret. Noſter tamen Septuag. Pagnin. & Hebræi vertunt *naſus*. C

Naſus ſponſa vt turris. Primò. Quæres, quomodo naſus ſponſæ comparetur turri? videtur enim primâ facie hæc enormis, inconcinna & indecora hyperbole. Nonnulli per naſum accipiunt monile ad inſtar turris Libani efformatum quod è fronte ad nares more orientalium dependebat, illaſque ornabat. Hoc enim ornamento priſcos naſum decoraſſe docet S. Hieron. in Ezech. 16. 12. ad illa: *Dedi inaurem ſuper os tuum.*

Secundò. Rurſum noſter Sanchez cenſet naſum comparari turri Libani: quia, inquit, hæc eminùs ſpectata parua ob diſtantiam videbatur, ac habere ſpeciem naſi. Sic rupes iuxta Surrentum vocantur capreæ, teſte Plinio lib. 3. cap. 6. quia eminùs aſpicientibus formam capreæ repræſentant. Et quæ Scylla dicitur ſaxū eſt in Sicilia; quæ Niobe ſaxum eſt in Sypilo; quia Scyllæ & Niobes ſimilitudinem intuentibus obiiciunt.

Verùm hîc naſus comparatur turri non tantùm quoad ſpeciem & apparentiam, ſed quoad veritatem & rem ipſam.

Tertiò. genuinè. Dico ergo Salomonem in Cantico hoc bucolico, ſponſæ membra more Hebræo aſſimilare rebus ruralibus: ſic verſ. præcedenti oculos ſponſæ aſſimilauit piſcinis Heſebon, & v. 5. caput eius aſſimilat Carmelo: ſic hîc naſum comparat turri Libani, non quoad magnitudinem, vel altitudinem: quis enim licèt gigas & Polyphemus, habeat naſum tam longum, quam alta eſt turris?

Similitudo naſi & turris. Prima. Sed primò quoad proportionem, quia quantum è Libano monte eminet hæc eius turris, tantum proportionaliter naſus ſponſæ eminet è pectore, ceteriſque membris illi ſubiectis. Rurſum ſicut magna è Libano exurgit turris; ſic magnus proportionaliter è facie ſponſæ exurgebat naſus.

Magnus naſus index magni iudicij & animi. Indicat ergo ſponſam magnum habere naſum, ſed decentem & proportionatum faciei. Magnus enim naſus ſignum eſt magnæ criſis, prudentiæ, iudicij, diſcretionis, æquè ac celſi fortiſque animi. Vnde illud Martialis:

Et pueri naſum Rhinocerotis habent.

Et: *Naſutus ſis vſque licet ſis denique naſus.*

Et Horatius: *Naſo ſuſpendis adunco.*

Vnde Plinius lib. 11. cap. 32. docet nouos mores ſubdolæ irriſioni naſum dicauiſſe, Græci mycteriſmum vocant: μυκτὴρ enim eſt naſus, ſicque vertunt hîc Septuag. Hinc naſuti vox, ait Feſtus, ſagacem notat, quòd cuiuſque rei odorem ſtatim explorat, & priùs ſentiat quàm inſpexit. Vnde S. Hieron. epiſt. 100. ſcribens ad Bonaſum nimis naſatum, æquè ac naſutum ſalsè perſtringens nimiam eius criſim & dicacitatem: *Dabo*, ait, *conſilium, quibus abſconditis poſſis pulchrior apparere. Naſus non videatur in facie, ſermo non ſonet ad loquendum; atque ita & formoſus & diſertus videri poteris.*

Secunda. Secundò, naſus ſponſæ ſimilis eſt turri Libani comparatiuè, quoad ſummam & celſiſſimam turris partem, quia ſicut eminebat omnibus vicini Libani arboribus; ſupra illas enim proſpiciebat, & deſpiciebat mœnia domoſque Damaſci; ſic pariter naſus ſponſæ eminet toto corpore omnibuſque eius partibus, ac ſuprà eas minùs venientia proſpicit & deſpicit, vel diſpicit. Adde in turribus supernè ſæpè extare, & foras prominere feneſtellas, vel domunculas inſtar naſi tectas, ad hoc factas, vt ex iis liberior ſit in omnem partem excubitorum proſpectus, quæ planè ſpeciē habent naſi: ſunt enim in culmine quaſi in capite turris, ac ſub eius fronte decliui deſcenſu inſtar naſi prominent, vt turris naſata vel naſuta eſſe videatur. Imò Romæ in columna Traiani & altera Antonini Imper. videmus ſupernè peribola, vel mœniana cancellis circumdata, per quę tota columna circumiri poteſt, vt in omnem plagam liberrimè proſpicere liceat.

Tertia. Tertiò, in colore: ſicut enim turris candida elucebat inter virides arbores ramoſque Libani; ſic naſus ſponſæ candidus inter crines flauos ſuū candorem oſtentat.

Quarta. Quartò, in officio ſpeculandi: Naſus enim à D ſuperciliorum confinio oriens, & quaſi æquali porrectus iugo, vtramque oculorum aciem ſimul & diſcernit & munit. Vnde Cicero lib. 2. de Natura deorum: *Naſus, ait, ita locatus eſt, vt quaſi murus oculis interiectus eſſe videatur.* Pari modo turris Libani excubitores, ex ea proſpicientes Syrorum aduentum, contra eorum vim & inſidias muniebat & protegebat: excubitores enim ſint quaſi oculi ciuitatis & ciuium, qui deſpiciunt eos, qui veniunt, an ſunt amici vel inimici.

Naſi officia. Porrò naſi duo ſunt officia, primò vt per eum reſpiremus, ſecundò, vt per eum odoremur vti docet Ariſt. li. 1. Hiſtor. anim. c. 11. Elephanti autem promuſcis pro naſo eſt, illaque ingens & prolixa, quia eidem pro manu ſeruit, qua cibum ori admouet, ait Ariſtot. Inſuper naſus aquilinus magni regiique animi eſt ſignum, teſte Platone,

Ariſt.

Ariſtot. & Plutarc. qualem habuit Syrus primus rex Perſarũ. Qui verò naſum habent ſimũ, vti habent Delphini, laſciui ſunt & petulantes: vnde Socrates, qui ſimo erat naſo, à natura ſe in luxuriam propenſum fatebatur, ſed ſe naturam viciſſe virtute aſſerebat, teſte Platone in Sympoſio. Addit Ariſtot. in Phyſiognomicis, *qui naſum acutum habent iracundi ſunt, referuntur ad canes: qui craſſum, ſegnes, referuntur ad boues: qui rotundum & obtuſum, magnanimi, referuntur ad leones; ſic & qui aquilinum referuntur ad aquilam.* Idem Ariſtot. li. 5. de Generat. anim. c. 2. *Nares, ait, longius porrectæ, quales ſunt catellorum Laconicorum, valent olfactu.*

Signa Phyſiognomica naſorum.

Quintò. Quintò, in rectitudine: ſicut enim turris Libani erat recta & erecta ad perpendiculum, vt nihil in ea eſſet tortum vel curuũ, ſic & naſus ſponſæ.

Sextò. Rurſum, in grauitate & maieſtate: ſicut enim turris hæc pauorem iniiciebat Syris latrunculis; ſic naſus ſponſæ grauis & aquilinus adulteros & impios percellebat, & procul à ſe abigebat.

Porrò Chald. per turrim Libani accipiens arcem Sion, Iudaicè more ſuo ſic vertit: *Et princeps familiarum domus Iuda ſimilis eſt Dauidi regi, qui ædificauit arcem Sion, quæ vocatur turris Libani; quoniã omnis, qui in ea ſteterit, poteſt numerare omnes turres, quæ ſunt in Damaſco.*

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

Naſus notat prouidentiã. NAſus Synagogæ in fine mundi conuertendæ ad Chriſtum inſtar turris Libani erit ingens & exacta prouidentia, proſpectio, diſcretio, qua longè odorabitur & proſpiciet omnes Damaſci, id eſt, diaboli & antichriſti ſanguinem animarum ſitientis (*Damaſcus* enim Hebr. idem eſt quod *ſaccus* vel *præda ſanguinis*) inſidias & conatus, eoſque ingenti fortitudinis & magnanimitatis ſpiritu eludet & ſuperabit. Magnus enim naſus magnum ſpiritum attrahit, ideoque magnanimitatis eſt index: vnde Hebr. אף *aph*, id eſt, naſus ſignificat quoque iram & excandeſcentiam; hæc enim in naſo rubente & fumante oſtenditur; ac magnanimitatis eſt index; vnde Luyſius Legion. per *aph*, ſiue naſum accipit excandeſcentiam ac grauitatem oris, quia oritur ex animo magno & excelſo. Et R. Salomon per *aph*, accipit totius faciei grauitatem, quæ maximè relucet in fronte ſponſæ. Sicut ergo Iudæi olim ex turri Libani Syrorum è Damaſco venientium molimina deprehendebant, eorumque conſilia & inſidias anteuertentes eludebant: ſic prorſus Iudæi in fine mundi ad Chriſtum conuerſi, ac præſertim eorum Epiſcopi & prælati omnes antichriſti, Pſeudoprophetarum, hæreticorum & politicorum ſimulatos & adulterinos mores, & fictam fidem à veris & germanis Chriſtianorũ moribus & fide orthodoxa ſagaciſſimè & certiſſimè diſcernent; tamquam emunctæ & acutæ erunt naris, vt eorum ſecreta, quæ captant, conſilia, & ſubdola, quæ contra Chriſtianos moliuntur, machinamenta, ſtatim ſubolfaciant, præoccupent, ac irrita reddant. Ita Coſmas Damianus.

Antichriſtus enim erit omnium hominum vaferrimus, eloquentiſſimus, ſcientiſſimus, potentiſſimus, nequiſſimus, adeoque erit os & organum diaboli: quare mille dolos, fraudes, & artes concinnabit, quibus Iudæos à Chriſto auertat, & ad ſe pelliciat, vt dixi 2. Theſſal. 2. & Apocal. 11. & ſequent. Quare ingenti naſo, id eſt, ſagacitate, fortitudine & animo tunc opus erit Eliæ, prælatis, & Iudæis ab eo conuerſis, vt artes haſce detegant, diſcernant, declinent, confutent, diſſipent.

Hinc rurſum per naſum accipias Eliam & prælatos, præſertim Pontificem Romanum & Patriarcham Hieroſolymitanum, qui pro ſuis Iudæis acerrimè ſe opponet antichriſto, eiuſque fraudes ſolertiſſimè olfaciet, illaſque ſuis Iudæis patefaciet, ac contra eas ipſos omni ſtudio animabit & armabit: ſic Pontifices Romani quaſi naſi Eccleſiæ, odorati ſunt hæreſes & technas Arrij, Neſtorij, Eutychetis, Pelagij, Priſcilliani, Wiclephi, Lutheri, Caluini, eaſque condemnarunt & diſſiparunt. *Naſus erit Elias & Pontifex.*

Porrò Caſſiodor. Beda, Philo, Anſelmus, ceterique Patres more ſuo omnia hæc ſymbola, vt ſuperiùs dixi, aſſignant prædicatoribus. Audi S. Gregorium: *In naſo odoris diſcretio habetur. Per naſum ergo diſcretio prædicatorum deſignatur, quia per eos nobis virtutum odores & vitiorum fœtores demonſtrantur. Sed naſus ſicut turris Libani exiſtit: quia dum ſemel prædicatores aquâ Baptiſmatis lauantur, & quotidianis lachrymis à peccatis, quæ contra Deum cõmiſerunt, dealbantur, digni fiunt vt ad altiora magis ac magis per fortitudinem erigantur. Sed turris contra Damaſcum reſpicit, quia peccatoribus ſemper ſanctus quilibet prædicator contradicit. Damaſcus quippe ſanguineus interpretatur, & peccatrici genti dicitur: Manus tuæ plenæ ſunt ſanguine.* Hinc Philo Carpath. per naſum Eccleſiæ accipit S. Paulum prædicatorum principem, qui altiſſimè odoratus eſt diuina myſteria, eaque à fœtoribus mundi ſagaciſſimè diſcreuit.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

NAſus animæ ſanctæ inſtar turris Libani eſt, eius prouidentia, vigilantia, ſolertia, & diſcretio, qua vtilia & noxia eminùs proſpicit, ac virtutem à vitio, inſpirationem Dei à ſuggeſtione diaboli, ſpiritum charitatis à ſpiritu carnis ſolerter diſcernit. Ita Theodor. Sponſæ naſus, ait, celſus eſt ac ſublimis, & cæleſtem ſuſcipit odoris ſuauitatem, ſponſique vnguentum percipiens clamat: *Poſt te in odorem vnguentorum tuorum curremus.* Idcirco comparata eſt turri, quæ in Libano ſita eſt, & reſpicit Damaſci faciem. Nam quia diabolus, vt aſſerit beatus Paulus, in angelum lucis transfiguratur, vnguentique ſpiritalis ſpeciẽ ſumit, neceſſariò ſponſæ naſus erectus ac vigilans reſpicit faciem Damaſci, ne decepta verum omittens vnguentum, fallax & adulterinum ſequatur. Et inferiùs: *Naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit faciem Damaſci.* Proſpicis enim, ne diabolus ſub ſpecie rerum diuinarum te decipiat, & pro

pro veritate mendacium obtrudat. Hæc Theodor. Et S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 5. verſ. 37. *Nares tuæ, inquit, ſicut turris Libani proſpiciens faciem Damaſci, eò quòd vnguentum veri ſacerdotis, quod deſcendit de capite in barbam, hoc eſt, odor ille diuinus odor gratiæ ſpiritalis, qui de patre in Chriſto erat, & ſacramento incarnationis deſcendit in terras, vt omnia ſuſo repleantur vnguento, emineat præcelſi poteſtate iudicij, & nares repleat animæ, vt beneolentia diſcernat & fœtida olentia ſanctorum, qui poſſunt dicere: Chriſti enim bonus odor ſumus Deo; à fœtidis peccatorum.* Nares deinde comparans turri Libani, ſubdicit: *Hæ ſunt nares ſicut turris Libani præcelſæ ſupra mundum; & ideo proſpicit faciem Damaſci, Gentilem ſcilicet populum, odorans fidem eius, cuius gratia delictorum ſuorum detergit fœtorem. Facies ergo Damaſci fides eſt Gentium nullo obumbrata amictu, nullo adoperta veſtitu, nuda ac libera, cælo magis intenta, quàm terris. Hanc ſpeculantur & proſpiciunt nares Eccleſiæ, quod ſuaue in ea & odorum eſt aſpirationis & gratiæ colligentes.* Huc vſque Ambroſ.

A

Quocirca S. Antonius in via perfectionis primas dabat diſcretioni. Audi S. Bernard. ſerm. 3. in Circumciſ. Domini: *Diſcretio, inquit, mater virtutum eſt, & conſummatio perfectionis. Hæc nimirum docet, ne quid nimis; atque hæc eſt octaua dies, qua circumciditur puer; quia diſcretio verè circumcidit, vt non plus, nec minus fiat. Nam & qui nimius eſt fructum boni operis abſcindit; non circumcidit, ſicut qui tepidus eſt, ſi minus facit.* Idem ſerm. 49. in Cant. *Diſcretio, inquit, omni virtuti ordinem ponit, ordo modum tribuit & decorem; etiam perpetuitatem. Denique ait, ordinatione tua perſeuerat dies: diem virtutem appellans. Eſt ergo & diſcretio non tam virtus, quàm quædam moderatrix & auriga virtutum ordinatrixq́; affectuum & morum doctrix. Tolle hanc, & virtus vitium erit, ipſaque affectio naturalis in perturbationem magis conuertetur, exterminiumq́; naturæ.* Idem in Reſurrect. Domini ſerm. 2. *Sed cum vterque aderit, videlicet & compaſſionis affectus & zelus iuſtitiæ, neceſſe eſt, vt adſit ſpiritus diſcretionis, ne fortè cùm oporteat hunc exhiberi, ille procedat, & indiſcretio confundat vniuerſa. Habeat itaque mens noſtra tertium ſpiritum diſcretionis, vt miſcens aptè temporibus tempora, opportunè æmulari & nihilominus ignoſcere ſciat.* Vide Caſſianũ tota collat. 2. vbi inter alia ait c. 10. *Vera diſcretio non niſi vera humilitate conquiritur. Cuius humilitatis hæc erit prima probatio, ſi vniuerſa, non ſolùm quæ agenda ſunt, ſed etiam quæ cogitantur, ſeniorum reſeruentur examini, vt nihil quis ſuo iudicio credens, illorum per omnia diffinitionibus acquieſcat, & quid bonum vel malum debeat iudicare, eorũ traditione cognoſcat, &c. nullatenus enim decipi poterit quiſque, ſi non ſuo iudicio, ſed maiorum viuat exemplo.*

Diſcretionis elogia.

Similis eſt naſo & turri. Primò.

Porrò analogiæ naſi & turris, quas paulò antè recenſui, optimè competunt diſcretioni: hæc enim primò proportionaliter debet eſſe maior omnibus hominis actibus, quia de iis iudicare eaſque diſcernere & ſecernere debet, vt bonum è malo, & è bono id, quod melius eſt, ſeligat.

Secundò.

Secundò comparatiuè: quia diſcretio non tãtùm actibus hominis, ſed & ceteris virtutibus emineat oportet, vt eas diiudicet, vt neceſſariam, non neceſſariæ, vtiliorem minus vtili, meliorem minus bonæ anteferat. Hæc reſpicit contra faciem Damaſci, id eſt, diaboli animarum ſanguinem ſitientis, vt eius machinationes, illuſiones & conatus odoretur, eludat & irritos reddat.

Tertiò.

Tertiò in candore: quia neceſſe eſt, vt pura ab omni affectu impuro, totaque candida ſit. Ita Iuſtus Orgelit. *Naſus Eccleſiæ, inquit, illi ſunt, qui odorem iuſtitiæ; (qui eſt in Chriſto) percipientes, ad cordis interna traiiciunt. Illi qui in magna virtute conſiſtunt, ſicut turris Libani diſponuntur. Libanum autem candorem eſſe iam ſuperiùs diximus: horum proceritatis candor reſpicit contra Damaſcum, quia ſapientia eorũ, quæ ex Deo eſt, illuminat mundum.*

Quartò.

Quartò in officio ſpeculandi: diſcretio enim ſagaciter odoratur latẽtia vitia vel virtutes. Quocirca aſſiduè reſpicit contra faciem Damaſci, id eſt, contra appetitũ carnis & ſanguinis, vt quidquid carnem & carnalia olet, illicò reſpuat. Omnis enim ferè tentatio hominis oritur à carne & concupiſcentia. Nam Damaſcus Hebræum

B

idem eſt quòd ſanguinis ſaccus, vel potus, vel oſculum, vel præda. Diſcretionis ergò officium eſt ſolerter diſcernere an id, quod ipſi in mentem venit, ſuggeratur à carne, an à ſpiritu, vt illud refutet, hoc acceptet.

Quintò.

Quintò in rectitudine: diſcretio enim debet eſſe recta, vtpote quæ virtutes omnes dirigit & rectas efficit: quare rectiſſima eius intentio ſit oportet, vt non niſi Deum deique legem, gratiã & gloriam aſpectet.

Symbol.

Symbolicè Aponius: turris Libani, id eſt, thuris, inquit, eſt humanitas Chriſti, quæ ſuauiſſimos virtutum odores, quibus vitiorum fœtores repellamus, naribus mentis noſtræ aſpirat: *Damaſcus,* ait Aponius, *idem eſt, quòd oſculum ſanguinis, vel potus ſanguinis. Cum verò diabolus deceptis hominibus cruenta amicitiarum ſuarum oſcula ſanguinis propinaret, vel pocula, fecit ſibi Deus omnipotens turrim ſuauiſſimi odoris, vbi nullus peccati reperitur fœtor, per carnẽ abſumptam de virgine Maria; vnde reſpiciendo destrueret diaboli regnum. Vnde mihi videntur naſus Eccleſiæ intelligi illi, quibus maior zelus, & ardentior fides in deſtructionem idololatriæ ineſt.*

C

Talem naſum inſtar turris Libani habuit S. Magdalena, id eſt, turrita (*Magdal* enim ſiue *migdal* Hebræo eſt *turris*) quæ futura proſpiciẽs pœnituit præſentia calcauit, Chriſto ſe conſecrauit: ideoque *ob ſedulitatem & ardorem fidei, Turritæ nomen accepit, & prima ante Apoſtolos Chriſtum meruit videre reſurgentem,* ait S. Hieronymus epiſt. 16. ad Principiam. Idem epiſt. 140. ad eandem ſub initium: *Maria Magdalena, ait, plorat ad crucem, vnguenta parat, quærit in tumulo, hortulanum interrogat, Dominum recognoſcit, pergit ad Apoſtolos, repertum nunciat: illi dubitant, iſta confidit: Verè πυργῖτης, verè turris candoris & Libani, quæ proſpicit faciem Damaſci, ſanguinem ſcilicet Saluatoris* (quaſi meſce, id eſt, *procuratoris* noſtræ ſalutis) *ad ſacram pœnitentiã prouocantem.*

D

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

PHyſicè B. Virgo naſo fuit maiore. Audi S. Epiphanium apud Nicephor. li. 2. Hiſtor. c. 23. formam & figuram Virginis depingentem: *Naſus*

longior, labia florida & verborum ſuauitate plena, facies non rotunda & acuta, ſed aliquantò longior: manus ſimul & digiti longiores.

Ethicè B. Virgo naſum habuit inſtar turris, quia ſummâ pollebat proſpectione & diſcretione. Rurſum B. Virgo proſpiciebat futura in cælis ſanctorum gaudia, & in gehenna impiorum tormenta; ideóque omnia proſpera & aduerſa huius mundi ſpe futurorum bonorum contemnebat, alioſq́; contemnere docebat. Audi Halgrinum: naſus iſte eſt diſcretio deiparæ, qua & præſentit diaboli malitiam, & à longè quaſi de ſpeculo præuidet, vt ſicut turris pro nobis ſe fortiter opponat: & dicitur ſita in Libano, vt oſtendatur quòd candore virginitatis ſuæ, tamquam pede valeat ſerpentis caput conterere. *Fortis*, ait Rupert. *eſt iſte naſus diſcretionis ſicut turris Libani, dum ritè ſpernendo viſibilia, fortiter reſiſtit, neque frangitur viſibilium incommodis, iuxta illud: Deduxiſti me, quia factus es ſpes mea, turris fortitudinis à facie inimici. Quomodo turris iſta reſpicit contra Damaſcum? nimirum ſenſui eius ſenſum habendo contrarium, iuxta illud: Qui enim ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt, ſapiunt: qui verò ſecundùm ſpiritum, quæ ſunt ſpiritus, ſentiunt:* Addit Rupert. Damaſcum repræſentare ſeruum captum & naſotilatum, ſicut Iudæa priuata eſt vrbe Hieroſolymâ & templo, quaſi naſo ſuô à Romanis: ac proinde illi ſimilem eſſe hominem, qui caret diſcretione; hic enim adeò deformis eſt, ac eſt homo, cui naſus præciſus eſt. Hoc opprobrium Damaſci reſpiciens anima ſapiens, naſum, id eſt, diſcretionem in omnibus conſeruat.

Symbolicè. Symbolicè S. Bernard. ſerm. 4 ſuper *Salue Regina*: *Tu*, inquit, *Domina naſus es ſpecioſus, ad quam dicit ſponſus: Naſus tuus ſicut turris Libani. Naſus duo habet foramina, per quæ ſpiritum à capite emittit: ita tu Domina virginitate & humilitate tua de cælo eduxiſti filium Dei, ſpiritus oris noſtri, dicente Propheta: Chriſtus Dominus quippe, qui vt ſpiritus oris noſtri charitate calefacit, cupiditatem noſtram refrigerat, ad bonam nos voluntatem monet, fide iuſtificat: Tu ergo naſus Eccleſiæ ſimilis es turri, celſa videlicet dignitate, firma grauitate: Turris es Libani, Libanus mons, qui dicitur dealbatio, altam præ omnibus ſignificat innocentiam tuam.*

VERS. 5. *Caput tuum vt Carmelus: & comæ capitis tui, ſicut purpura regis vincta canalibus.*

CAPVT TVVM, (Hebr. & Septuag. addunt *ſuper te*) VT CARMELVS] Arabicus: *Caput tuum pingue vel craſſum ſicut mons Carmeli.* Aben Ezra, & Pagnin. *Caput tuum rubrum eſt*, è capillis rufis *ſicut coccinum.* Sic enim *Carmelus* à Septuag. à noſtro vertitur *coccinum* 2. Paralip. 3. verſ. 13. Melius Luyſius Legion. q. d. Sicut Carmelus eminet ceteris Iudeæ montibus; ſic caput tuum, ô ſponſa, tuq́ue ipſa emines ceteris feminis. Carmelus mõs eſt in Phœnicia, vinearum & fructuum omniũ fertilitate nobiliſſimus. Ita Theodor. Alcazar, & Gillerius per Carmelum accipiunt coronam ex floribus Carmeli, qua ſponſæ caput coronabatur. Sic cap. 5. v. 11. Chriſti caput vocauit aurum optimum, id eſt, corona ex auro optimo redimitum. Sic ſenſus eſt, q. d. *Caput tuum vt Carmelus* id eſt, bellè in caput tuum quadrat ex floribus Carmeli contextu corona, ad repræſentandum ſcilicet hoc caput Carmelo monti eleganter cõparari.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

PEr caput Synagogæ multi accipiunt Chriſtũ, qui inſtar Carmeli per gratiã altiſſimus eſt, amœniſſimus, & fertiliſſimus. Ita Caſſiod. Beda, Anſelmus, & alij. Addit S. Gregor. (quem alij ſequuntur) *In Carmelo quippe Elias orans obtinuit pluuiam; & nos in Carmelo orantes pluuiam impetramus, quando in Chriſtum credentes, Chriſtum deſideramus. & à patre irrigationem gratiæ ſuſcipimus, quam rogamus.*

Addit Iuſtus Orgel. in Chriſto quaſi Carmelo iuſti habitaculum, & ſapientiæ percipiunt alimentum. Addit & Pagninus, Carmel idem eſſe quod agnus circumciſus & occiſus, qualis eſt Chriſtus.

Carmelus notat Eliam. Verùm Chriſtus generale eſt caput & commune tam Eccleſiæ, quàm Synagogæ: particulare verò caput Synagogæ ad Chriſtũ in fine mũdi conuertendæ erit Elias, qui vti olim in monte Carmeli mira ſanctitate, orationis efficaciâ, familiaritatê cum Deo & miraculorum gloriâ reſplenduit, ibiq́ue religioſam familiam virorum Deo ſeruientium, qui in libris regum filij prophetarum vocantur, inſtituit. Vnde ab hoc mõte religioſi Carmelitæ, quaſi Eliæ poſteri nomen acceperunt. *Inde Carmelitæ.* Sic pariter idem Elias in fine mundi eadem & maiora ibidem faciet, ac religioſos omnis generis in aciem contra antichriſtum producet. Ita Alcazar.

Primò. Elias ergo comparatur Carmelo; Primò, quia in eo orationi vacans, verſabatur cum Deo. *Secundò.* Secundò, quia illum montem incolebat, ibiq́ue monaſteria fundabat, vt Carmelum occupaſſe & poſſediſſe videretur. Vnde S. Hieron. epiſt. ad Paulinum de Monachis agens: *Noſter*, ait, *princeps eſt Elias; noſter Dux eſt Eliſæus, noſtri duces filij prophetarum.* *Tertiò.* Tertiò, quia Elias hirſutus, comatus, & comâ quaſi coronatus incedebat, vt patet 4. Reg. 1. 8. Sicut mons Carmelus frondibus & ramis arborum comatur & coronatur. *Quartò.* Quartò, quia Elias eminebat ceteris prophetis, ſicut Carmelus eminet ceteris Iudææ montibus. Vnde Iudæi etiamnum licèt perfidi, hoc habent axioma: *Elias veniet, ille nobis omnia legis dubia reſoluet; ille oſtendet nobis Meſſiam*: quare illo ſub finem mundi redeunte, ac oſtendente Chriſtum à Iudæis occiſum fuiſſe verum Meſſiam, Iudæi pœnitentiam agent, & in Chriſtum credent. *Quintò.* Quintò, quia ſicut Carmelus eſt amœniſſimus & fertiliſſimus; vnde abiit in prouerbium, *vt ager valdè fertilis.* Hebr. vocetur *Carmel*: Sic Elias gratiâ & zelo plenus ferax erit virtutum & bonorum operum, omneſq́ue Iudæos ad Chriſtum conuertet, vt Synagogæ comperat illud: *Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron.* Iſaiæ 35. 2. Vide ibi dicta. *Sextò.* Sextò, mons Carmeli erat quaſi arx &

& aſylum contra irruentes hoſtes:ſic & Elias fidelibus aſylum fuit contra Achab, Iezabel & idololatras, taliſque erit contra antichriſtum & antichriſtianos in fine mundi. Vnde Eliſæus ei, dum raperetur in cælum, ſucclamabat: *Pater mi,* (tu es) *currus Iſrael & auriga eius.* 4.Reg.2. *Septimò.* Septimò, Elias in monte Carmeli certás cum quadringentis ſacerdotibus Baal, eoſque vincens per ignem è cælo elicitum; qui ſuum ſacrificium conſumpſit ad vnum omnes occidit, ac auitam vnius Dei fidem, cultumque reſtituit. 3. Reg.18.v.19. & ſeq. Idem prorſus faciet in fine mundi, vt patet Apocal.11.5. *Et ſi quis,* inquit, *voluerit eos* (eos, ſcilicet Eliam & Enoch) *nocere, ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum.* Vnde Eccli.cap. 48.1. inter multa ampla que Eliæ elogia, hoc primùm aſſignat: *Et ſurrexit Elias Propheta quaſi ignis; & verbum eius quaſi facula ardebat.* Et concludés, v.9. ſubiicit: *Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum; qui ſcriptus es in iudiciis temporum* (ſub finem mundi) *lenire iracundiam Domini; conciliare cor patris ad filium, & reſtituere tribus Iacob. Beati qui te viderunt, & in amicitia tua decorati ſunt.* Ob has ergo analogias, & rationes Elias in fine mundi rediturus, & Iudæos conuerſurus, hîc caput Synagogæ vocatur, & Carmelo comparatur; vnde Chald. vertit: *Rex, qui conſtitutus eſt ſuper te in principem, iuſtus eſt ſicut Elias Propheta, qui zelo zelatus eſt pro Domino cæli, & occidit Prophetas falſos in monte Carmelo, & conuertit populos Domus Iſrael ad timorem Domini Dei.*

Porrò Aponius per caput inſtar Carmeli accipit reges Romanorum Chriſto ſubiectos.

Rurſum Honorius in choris caſtrorum Synagogæ per acies & ordines diſtribuendis inſiſtés: Nonus, inquit, ordo eſt ſummorum Pontificum, de quibus dicitur: *Caput tuum vt Carmelus*, quia habent ſcientiam circumciſionis (hoc enim ſignificat *Carmel*) ſcilicet vt ſpiritualem & Chriſtianam, quæ in reſecandis vitiis conſiſtit à carnali & Iudaica, quæ in amputanda præputij carne ſita erit, ſecernant & ſeparent.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Animæ ſanctæ caput eſt mens ſancta & bonis omnibus referta, ait Theodor. quæ ſcilicet virtutibus amœna, & oratione, & conuerſatione excelſa, & bonorum operum ferax eſt, vt Carmelus. Audi S.Gregor. *Quia ſicut à capite mēbra, ſic à mente omnes cogitatus noſtri diſponuntur, Carmelus autem ſcientia circumciſionis interpretatur. Caput ergo ſponſæ vt Carmelus eſſe perhibetur, quia qualibet ſancta mens nouit qualiter dignè circumcidatur; nouit quia nihil eſt quidquid in corpore agitur, ſi mens immunda fuerit; quæ templum Chriſti ſi efficitur, ab ipſo inhabitatur.*

Aptè mens comparatur capiti & Carmelo; quia ſicut caput ſenſum & motum, ac ſpiritus animales influit in ſubiecta ſibi membra: ac ſicut Carmelus ſuam amœnitatem, frondes, flores, & fructus communicat ſubiectæ ſibi regioni; ſic & mens ſuum vigorem, virtutem & gratiam in- A ſpirat omnibus animæ potentiis, ſenſibus & viribus ſibi ſubditis. Ideoque Hebr. eſt: *Caput tuum ſuper te ſicut Carmelus.* q.d. Sicut caput eſt ſuper membra, & Carmelus ſuper terram, quam irrigat & ditat; ſic & mens tua eſt ſuper omnes animæ vires, eaſque regit, imò irrigat, & bonis omnibus beat.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Beata Virgo per Chriſtum & poſt Chriſtum eſt caput fidelium Eccleſiæ, eos irrorans, nutriens, recreans, protegens vt Carmelus. Vnde B Carmelitæ primi poſt Chriſtum aſſeclæ Eliæ, B. Virginem patronam ſibi aſciuerunt, ac in eius honorem Eccleſiam in monte Carmelo ædificarunt, indeque fratres B. Virginis de mōte Carmelo nuncupati ſunt, vti teſtatur Trithemius li. de Laudibus Carmelitani ordinis, cap.7. Addit Thomas Waldenſis grauis Theologus li. de Sacram. tit.9.c.84. & alij. Carmelitarum ordinem inchoatum iam tum à tempore Apoſtolorum in monte Carmelo (& argumento eſt nomen ipſum) in Eccleſia, quæ prima omnium B. Virgini in terrarum orbe dicata ſit: deinceps verò numero & hominum & domiciliorum per totam Palæſtinam multiplicato, irruentibus Saracenis diſperſum eſſe, ac diſſipatum; ſed iis rurſum eiectis, C anno ſalutis humanæ milleſimo fermè & centeſimo refloruiſſe. Videatur Paulus Maurigia lib. de Origine religionum, cap.30. qui inter cetera ait, Honorium IV. Pontificem hoc nomine Carmelitarum à Carmelo inditum, eis confirmaſſe ſub anno Domini 1217. Inſuper B. Virginem appáruiſſe P. Simoni generali ordinis, viro ſancto, eique oranti habitum candidum dediſſe, dixiſſeque: *Accipe hoc ſcapulare à me tibi, tuoq; ordini datum in ſignum congregationis meæ.*

Audi Chriſtum Dominum B. Virginis caput myſticè deſcribentem S.Brigidæ lib.5. reuelat. in fine Interrog.9. *Caput tuum fuit quaſi aurum fulgens, & capilli quaſi radij ſolis. Quia tua mundiſſima virginitas, quæ eſt in te quaſi caput omnium virtutum, & continentia omnium illicitorum motuum, placuerunt, & fulſerunt in conſpectu meo, cum omni humilitate; ideò meritò vocaris coronata regina ſuper omnia, quæ* D *creata ſunt: Regina propter munditiam, coronata propter excellentem dignitatem. Frons tua fuit incomparabilis albedinis, ſignificans verecundiam conſcientiæ tuæ, in qua plenitudo eſt humanæ ſcientiæ, & dulcedo diuinæ ſapientiæ lucet in ea ſuper omnes.*

Porrò cenſent nonnulli Salomonem hîc vti comparationibus in ſpeciem tam diſparibus & enormibus, quibus oculos ſponſæ comparat piſcinis, naſum turri, caput carmelo, vt ſignificet enormitatem exceſſus B. Virginis ſupra omnes feminas. q.d. Quantum piſcinæ ſuperant oculos hominis vulgaris, quantum turris eſt maior naſo & carmelus capite; tantum B. Virgo, eiuſque oculi, naſus & caput in dignitate, gratiâ & gloriâ excedunt omnes feminas, imò omnes homines & angelos, adeoque creaturas vniuerſas, omniumque oculos, nares & caput. Hinc ipſa ab

ab Iſaia cap. 2. verſ. 2. vocatur *mons in vertice montium.*

Symbolicè. Symbolicè Guilielmus hæc refert ad myſterium circumciſionis Chriſti. *Carmel* enim idem eſt quòd ſcientia Circumciſionis. q. d. *Caput tuũ* vt Carmelus, id eſt, mens tua, ô B. Virgo, habebat ſcientiam circumſionis, vt Chriſtum circumcideres, etſi ex lege ad id non obligareris. *Bene ſciebas*, inquit, *ô pia mater, cur populo Dei datum eſſet remedium circumciſionis, & tamen me, quem ſine concupiſcentia, ac per hoc non in peccatis, ſingulariter concepiſti, carnali circumciſioni, quaſi ab originali labe purgandum, ſubdidiſti; neque hoc inſipienter faciebas, ſed diuinæ inſpirationi per ſpiritum edocta ſeruiebas. Quippe oportuit me datorem legis factum ex muliere fieri quoque ſub lege, & hoc diſpenſatoriè, vt eos, qui ſub lege erant, redimerem.*

B ET COMÆ CAPITIS TVI SICVT PVRPVRA REGIS VINCTA (minus rectè Caſſiod. S. Gregor. Rupert. & alij legunt *iuncta*, etſi ferè idem ſit ſenſus) CANALIBVS] Hebr. *Et tenuitas capitis tui vt purpura: tenuitas*, id eſt, tenues capilli & cincinni. Tigurina: *Et ſubtilis euaporatio.* (id eſt crines ſubtiles, qui è capite oriuntur & euaporantur) *capitis tui regiæ purpuræ ſimilis eſt, quæ in canalibus (infectorum) ligata eſt.* Arabicus: *Ligata in amphitheatru.* Septuag. *Plexus* (S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 17. *ornatus*) *capitis tui ſicut purpura. Rex ligatus in tranſcurſibus*, id eſt, in canalibus, per quos aqua tranſcurrit. Sic & Pagninus, Iſidorus clariùs: *Rex ligatus crinibus.* Hebr. רְהָטִים *rehatim*, & canales ſignificat & trabes, quæ tranſcurrunt ab vno pariete ad alterum, ſicut canales ab vno loco ad alterũ. Vnde Coſmas Damianus vertit: *Rex ligatus in laquearibus*, id eſt, inquit, Chriſtus alligatus trabibus crucis. Vatabl. *Coma capitis tui eſt vt purpura, & eſt velut rex ſtipatus canalibus*, id eſt, habitans iuxta canales, vbi ſunt aquæ: quòd maximè commendabile erat in terra ſancta: in ea enim vtpote ſicca, ſummo in pretio erat terra irrigua. Ita Vatablus, ſed hoc alienum & longè petitum videtur, vt & illud aliorum, qui vertunt: *Rex ſtipatus circumcurrentibus*, ſcilicet militibus. Coma ſponſæ comparatur purpuræ, quæ vincta ſiue ligata eſt in canalibus, vt ſi quid ſordium ex tinctura illi adhæreſcat, aquâ continuò per canales decurrente abluatur, aut potiùs vt iam tincta in vaſis tinctoriis rurſus, magiſque tingatur in canalibus, per quos liquor purpureus decurrit in conchã, ſiue vas tinctorium, vaſa hæc Plinius libr. 9. cap. 38. vocat cortinas: fortè etiam vaſa hæc canales hîc vocantur, quòd caua eſſent & longa inſtar canalium.

Senſus ergo eſt, q. d. Coma ſponſæ rubicunda eſt, nitens & ſplendens inſtar purpuræ regiæ recens tinctæ, imò dibaphæ, id eſt, bis tinctæ, ideoque viuidi & flagrantis ruboris. Ita paſſim Interpretes. Audi Genebrard. & Luyſium: *Comparat ſponſæ comas purpuræ pretioſiſſimæ, pulcherrimæ, maximeq́; recenti, quam tinctores adhuc ſiccant regibus, in ſummis ædium canalibus, vel quas tingunt in ſuæ officinæ tubis, iiſdemq́; tubis atque canalibus, in quibus purpureus continetur color illas alligatas tenentes, quo melius colorem ſuſcipiant.*

Aliter Sãchez, qui per canales accipit faſcias, ſiue funiculos aureos vel argenteos, qui inſtar canalium & aquæ per canales decurrentis cãdi-

A cant, & candore argenteo collucent. Vnde & in Thalmud. c. 3. de Agno Paſchali, argenteæ faſciæ vocantur *rebate hackaſeph*, id eſt, canales argenti. Addit Giſlerius vittas vocari canales, quia dum adſtringunt & premunt fluitantes capillos, efficiunt, vt quidam quaſi riuulus & canalis defluentium comarum per caput decurrat. Sic ſenſus eſt. q. d. Capilli ſponſæ fului ſunt ſicut purpura, & aureis ſiue argenteis quibuſdam tenuis vel vittis illigantur, non ſecus ac regiæ tunicæ ſplendẽtibus faſciis, aut rectis, aut tranſuerſis ornari ſolent. Non dubium eſt comas ſponſæ non fuiſſe incompoſitas, ſed decorè pexas & aureis faſciis vittiſve colligatas; ſed ſimpliciùs ſic comparationem inſtituat: Comæ ſponſæ reginæ faſciis aureis ſericiſve ita elegãter connexę ſunt, ſicut purpura regis funiculis byſſinis canalibus alligatis.

B Porrò quod Septuag. Pagnin. Vatablus, Coſmas, & alij vertunt: *Rex ligatus in tranſcurſibus*, Theodor. & ex eo Titelm. ſic explicat, q. d. Coma ſponſæ ſimilis eſt regi coronâ regiâ coronato, ac purpurâ induto, quæ plicaturas habet & ſtrias inſtar canalium, iiſque quaſi ſulcis aptè coaptata & diſtincta eſt. Coma ſponſæ bellè crinibus intortis coronata eſt, plicata & ſtriata: pulchra ergo eſt tum ex colore, quia purpurea; tum ex religatione & compoſitione, quia eleganter vittis vel faſciis aureis religata, flexa & plexa eſt. Denique purpuræ color eſt color ſanguinis: vnde Plinius lib. 9. cap. 38. *Laus ei* (purpuræ) inquit, *ſumma, color ſanguinis concreti ſuſpectu refulgens.* Vnde Homerus ſanguinem vocat purpureum, & eum ſecutus Virgil.

Purpuream vomit ille animam.

C Anima enim, id eſt, vita in Scriptura dicitur eſſe in ſanguine, imò nonnulli Philoſophi cenſuerunt animam non eſſe aliud quàm ſanguinem, teſte Ariſtot. l. 1. de Anima.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia, ſiue Synagoga.

Caput Synagogæ ad Chriſtum conuertendę erit Chriſtus, & poſt Chriſtum Elias, vt dixi, Comæ ergo huius capitis erunt viri religioſi & zeloſi, diſcipuli & aſſeclæ Eliæ: ſicut enim capilli oriuntur ex capite, illudque ornant & protegunt; ſic hi ex Eliæ diſciplina & ſpiritu prodeuntes, eundem decorabunt, defendent, adiuuabunt & propugnabunt contra antichriſtũ & antichriſtianos; ideoque ab eo occidentur, & ſanguine ſuo quaſi martyrij purpura tingentur & decorabuntur. Hæc autem ſanguinis purpura ſimilis erit ſanguini, quo in paſſione ſua purpuratus eſt Chriſtus, imò ex eo omnem ſuam vim, colorem & decorem hauriet, perinde ac ſi quinque Chriſti vulneribus velut canalibus alligata, iiſdem rubricata & purpurata foret. Egregij ergo fortiſſimique martyres futuri in fine mundi Chriſto Regi, ceu coma capiti, per fidem & charitatem iuncti, eiuſque ſacris vulneribus velut canalibus per affectum & meditationem alligati, ex eis purpuram, id eſt, robur & decorem

Coma purpurea erunt diſcipuli Eliæ martyres.

D

martyrij ſugent & imbibent. Ita Alcazar. Coſ- A mas Damianus, Honorius, Delrio, & ceteri initio capitis citati: ſic & per comam purpuream S. Gregor. accipit deſiderium martyrij: ſic & Iuſtus Orgel. & Aponius, qui & addit canales ſignificare exemplum virtutis martyrum, quod ad alios tranſmittunt.

Huc facit verſio Septuag. *Rex ligatus in tranſuerſalibus*, Coſmas *in laquearibus*. q.d. Chriſtus illigatus trabibus crucis, ex iis quaſi canalibus ſtillat in nos purpuram ſanguinis ſui, ac per illum nos roborat ad martyrium, vt eodem æquè ac ipſe ſanguine noſtro purpuremur. Septuag. ergo hîc clarè myſterium crucis Chriſti ſignificant, dum dicunt comam ſponſæ concolorem purpuræ, cauſamque ſubiungunt, quòd rex illigatus, imò clauis affixus ſit ſuprà comam Sulamitis, puta ſponſæ, & quod ex vulneribus illius per canales B quinque cruor defluat, atque eorum fluxum totum Sulamitis ſupra crines excipiat: *Rex ligatus in canalibus*, ſeu *cum canalibus*: nimirum rex cum quinque ſanguinis canalibus promanantibus ex plagis ſuis, ſupra crucem eſt amoris vinculis adſtrictus, & clauis tribus confixus, erumpitque ex plagis omnibus purpura, qua Sulamitis cæſaries eiuſdem, id eſt, religioſæ Eccleſiæ deuotionem repræſentans, penitus imbuitur. Deſeruit huic conſiderationi mirabiliter pia quædam ſculptura, quæ ponit D. Magdalenam ad crucis pedes, eam amplexantem detectam caput, atque ita vt Chriſti defluens ſanguis eius capillamentum inficiat, purpuræ nimirum Tyriæ colore. Ita Alcazar.

C Tunc ergo pro Chriſto IESV Saluatore & Duce ſuo, fortiter vſque ad mortem cum Elia contra antichriſtum inter alios religioſos certet, & ſpero certabit Societas IESV, ac multos in acie producet fortiſſimos heroës, qui pro IESV ſuo libentes & exultantes occumbent, ac martyrij laurea purpurabuntur, vti fertur prædixiſſe B. Tereſiam.

Ita S. Laurentius, S. Vincentius, S. Sebaſtianus, ceterique martyres, Chriſti patientis conſideratione, exemplo, robore & gratia non tantùm fortiter ſuſtinuerunt, ſed & ardenter ſitierunt martyriũ & tormenta atrociſſima, vt Chriſto vices, quas poterant, redderent, ac ſanguinem ſanguini, amorem amori, mortem morti rependerent. Quare per purpuram regis intelligi paſſionem Chriſti docet Theodor. Beda, Rupert. S. Thomas, Honorius, Hailgrinus. Iam verò hæc D martyrum corona miré Chriſtum, ceu coma caput, comit & exornat.

Porrò quam aptè religioſi comparentur capillis oſtendi cap. 4 8. ad illa: *Capilli tui ſicut greges tonſarum*. Faſciæ ſiue vittæ, quibus religioſi alligantur, ſunt charitas, obedientia, & regularis diſciplina, quæ omnes alligat & conſociat. His aptè competit Hebr. דלת *dallat*, id eſt, tenuitas, ipſi enim ex voto elegerunt paupertatem & humilitatem, obedientes Chriſto dicenti: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*. Matth. 5. Ita S. Anſelm. His etiam congruit, quod vertunt Septuag. *Rex ligatus in trabibus*: quia ſicut Chriſtus fuit Rex in cruce vincendo, & dominans peccato gehennæ & diabolo; ſic pariter religioſus cum Chriſto crucifixus eſt rex dominãs ſibi, vitiis, affectibus, totique mundo, vti docet S. Chryſoſtom. tract. de Comparat. regis & monachi, & ex eo noſter Hieronym. Platus lib. 2. de Bono ſtatus relig. c. 16.

Huc facit verſio Chaldæi: *Et pauperes populi, qui ambulabant apud principem, hinc & inde; eo quòd egeni ſunt, ſummum eſt; vt induantur purpura, ſicut indutus eſt Daniel in ciuitate Babylonis, & Mardochæus in Suſis propter meritum Abrahæ, quem regem conſtituit ab initio in dominatorem ſæculi; & propter iuſtitiam Iſaac, quem ligauit pater eius, vt offerret eum; & propter dignitatem Iacob, qui decorticauit virgas in canalibus*. Hinc & Caſſiodor. ac Beda per purpurã in canalibus accipiunt ſanctos in humilitate defixos, in qua æterni regis purpura intingitur, cui ſancti quique humilitatem ſui redemptoris imitando paſſionum illius conformes fieri ſatagunt, B quatenus in purpuræ dignitatem vertuntur & laborantes pro Chriſto, cum Chriſto & coronari merentur. Vincta autem hæc purpura eſſe dicitur, quia eorumdem corda fixa ſunt & ſtabilita in timore & amore redemptoris ſui, nec vmquam à charitate eius ſeparari poſſunt. Poſſent quoque hæc aptari Cardinalibus Romanæ Eccleſiæ hi enim velut coma purpurea ornant caput Pontificis, ideoque purpuram geſtant, vt hæc illos moneat ſanguinem pro Chriſto profundere, ſi opus ſit, atque in fine mundi cum Pontifice contra antichriſtum certantes reuera profundent; vti olim profudêre S. Laurentius, S. Cyriacus aliique primi Cardinales cum S. Sixto, Marcello, Cornelio, Vrbano, ceteriſque primis Pontificibus.

C

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

COma animæ purpurea eſt copia piarum cogitationum & affectionum, ac præſertim deſiderium mortificationis & martyrij, quæ ipſa haurit ex guttis ſanguinis à Chriſto in cruce ſtillantibus, quas ipſa meditando aſſiduè bibit & haurit. Ipſa ergo ceu coma Chriſti purpurati, ab eoque tota velut à capite dependens, in vulnerum eius canalibus per contemplationem illigata, dilectionis Dei & proximi, ac martyrij dibapho refulget, nec finitur ad alia cogitando diuagari, & diffluere. Vnde S. Ambr. in pſal. 118. ſer. 17. *Ipſa*, ait, *tamquam benemerita regina Chriſti ſanguine coronatur, ſicut ſcriptum eſt: Et ornatus capitis tui ſicut purpura. Sanguis Chriſti purpura eſt quæ inficit ſanctorum animas, non ſolùm colore ſplendens, ſed etiam poteſtate, quia reges facit, & meliores reges, quibus regnum donet æternum*. Sic & Theod. Honorius, Rupert. Audi & tres Anonymos apud Theodor. *Coma capitis tui ſicut purpura Chriſti doctrina videlicet rationum & morum nexu contexta tãquam regum indumentum eſt animi tui amictus. in quo ille perturbationibus dominatur, & eſt rex vinctus in tranſcurſibus, hoc eſt, nulli ſubiectus perturbationi, ſed diuinæ illius quam diximus doctrinæ funiculo ligatus in tranſcurſibus præſentis vitæ. ne rerum ſenſibilium & caducarum lubrico prolabatur.*

Coma purpurea animæ eſt deſiderium mortificationis.

Porrò

Et meditatio paſſionis Chriſti.

Porrò paſſioni Chriſti mens pia funiculo amoris ſe alligat;itaque viciſſim Chriſtus eodem illigatur: vnde Sanchez per canales accipiens funiculos, docet animam piam per ſanctas de Chriſti paſſione cogitationes & meditationes, eumdem Chriſtum non inuitum, ſed volentem ita ſibi illigare,vt aliud cogitare,velle,deſiderare nequeat,ac viciſſim Chriſtus ab eius cogitatione & amore ſeparari ſe non ſinat: quomodo enim mitiſſimum Chriſti ſponſi animum non capiāt, ac teneant deſideria, quæ ad ipſum vnum aſpirant?quomodo non ligent illa vincula, quibus ſuas cogitationes ſponſa fidelis ita continuit, vt omnem ſibi niſi de ſponſo cogitandi facultatem præciderit? O ergo felicia religioſorum,id eſt, religatorum vincula;quibus animi motus atque ſtudia ligarunt, ne à Deo dilapſa abeant in diuerſa:ſibi enim, niſi rumpantur vincula, Chriſtum ligant, tamquam ſponſum, & regem omnino ſuum.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

PHyſicè coma capitis B. Virginis erat flaua purpuraſcens, vti ſuperiùs dixi ex S. Epiph. & Niceph. Ethicè comæ, id eſt, cogitationes Virginis aſſiduè tingebantur memoriâ & compaſſione purpuræ regis, id eſt, paſſionis Chriſti; qua de cauſa ipſa verè extitit martyr.

Senſus ergo eſt, ait Hailgrinus, mens tua prudenter circumciſa, & cogitationes tuæ tinctæ in
C ſanguine Dominicæ paſſionis, ſic affectæ ſemper fuêre, quaſi recentem viderent ſanguinem de vulneribus profluētem. Faſciculus myrrhæ morabatur inter vbera eius, donec aſſumpta fuit ad gaudium, quod omnem dolorem abſorpſit.

Chriſtus purpuratus ſuo cruore.

Pleniùs Guilielmus: *Purpura regis,* inquit, *eſt proprio rubens ſanguine caro redemptoris; caro illa ſacrum verbi indumentum erat, ex quo verbum caro factum, & habitauit in nobis? ſed tempore paſſionis in regalem purpuram hominibus & angelis adorandam, in proprio ſanguine tincta eſt: vnde Apoſtolus propter paſſionem mortis, ei dicit datum à patre nomen quod eſt ſuper omne nomen; vt in nomine eius omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium & infernorum. Dum autem ſacra illa caro, quam ſibi de virgine propitia veritas ſumpſerat, pro eliciendo pretio redemptionis humanæ clauis & lanceā foderetur, iuxta veridici Simeonis pro-*
D *phetiam, piæ matris animam pertranſibat gladius. Quot vulnera filius accipiebat in carne, tot pia mater accipiebat in corde; quod quatuor vel tres claui & vna lancea faciebant in carne filij, hoc vnus ille gladius faciebat in anima matris. Rubebat caro filij ſanguine paſſionis; rubebant maternæ illæ cogitationes, vt ita dicam, ſanguine compaſſionis; benè ergo illi dicitur; comæ capitis tui ſicut purpura regis. Quod autem additur, vincta canalibus, ſignificat, quòd tincturam illam regalis indumenti, quæ facta eſt in paſſione, illicò ſecuta eſt abundantia gratiæ eius, qua in ſacris literis per aquam ſignatur.* Vide dicta c. 5. 9. ad illa: *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, in vno crine colli tui.*

Denique Philo Carpath. Epiſc. ex Septuag. nouè vertens: *Rex tremendus in excurſibus,* explicat
A de Chriſti è cælis per B. Virginem in terram & infernum excurſu, ac in cælos recurſu: *E cælo namque,* inquit, *excurrit in terram tamquam ſponſus de thalamo virginali progreſſus in orbem, & vſque ad inferos deſcendens, mortem deſtruxit; & prædam tulit inferni. Ipſe ſolus omnino tremendus in progreſſibus ſuis ac geſtis, quæ pro ſalute noſtra non vllius neceſſitatis vinculis coactus egit, ſed immenſæ charitatis ardore victus & ineffabili magnitudine ſuæ bonitatis ad hæc mortalia progreſſus & dolorifica voluntariè acceſſit; vt que nos ſua immortalitate donaret, noſtra eſt mortalitate veſtitus, nuſquam nos deſerens, nullibi deſtituens, ſed vbique fouens ac tuens, ait enim: Ecce vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. O incomparabilem vim amoris! ô ſummam bonitatem!*

B

VOX ECCLESIÆ

Ad Synagogam iam in Chriſtum credentem.

VERS. 6. *Quàm pulchra es, & quàm decora chariſſima in delicijs.*

QVAM PVLCHRA ES, ET QVAM DECORA CHARISSIMA IN DELICIIS?] Ex Hebræo cum Pagnin. vertas: *O quàm pulchruiſti, & quā dulcuiſti amor in deliciis?* Sponſi ſcilicet, eum oblectādo; aut ad verbum: *Quàm pulchra facta es & quàm iucunda* (vel ſuauis, grata & accepta) *ô charitas in deliciis.* Ita Septuag. Hebr. eſt בַּתַּעֲנוּגִים *battaanugim,* quod per ſyſtolem ſignificat *in deliciis;* per diaſtolem verò בַּת תַּעֲנוּגִים *bath taanugim,* idem eſt quod *filia deliciarum,* vt vertit Aquila & Syrus, id eſt, delicatiſſima & delicioſiſſima: vnde Vatab. vertit: *in deliciis primatum obtinens,* quibus ſcilicet tum teipſam, tum ſponſum, tum nos adoleſcentulas Sionides ceteroſque omnes mirificè oblectas. Arabicus: *Quàm pulchrum eſt decus tuum, quàm delectabilis es, ô amor in deliciis?*

Multi cenſent hæc eſſe verba ſponſi, ſponſam Synagogam laudare pergentis. Meliùs alij cenſent hæc eſſe verba chori adoleſcentularū Sionidarum, id eſt, virginum & puellarum nouæ Ieruſalem, & Sionis Chriſtianæ, quæ auditis à ſponſo tantis ſponſæ per ſingula membra elogiis, eius pulchritudinem admirantes exclamat: *Quàm pulchra es,* &c. aut potiùs eſſe verba Eccleſiæ Gentium, quæ Synagogæ Iudæorum conuerſæ ad Chriſtum congaudens congratulatur, exultanſque illi iam in fide ſorori applaudit (hoc enim ſororem ſorori facere decebat) dicens: *Quàm pulchra es,* &c. Id ita eſſe patebit ex v. 9. vbi dicitur *Guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum.* Quæ verba non ſponſi, ſed chori adoleſcentularum eſſe conſtat; nec enim ſponſa de ſe diceret: *dignum dilecto meo;* ſed *dignum me.* Et ex v. 7. 8. *Statura tua* (ô ſponſa) *aſſimilata eſt palmæ, & vbera tua botris vini. Aſcendam in palmam:* nec enim Chriſtus aſcendit in palmam ſponſæ, ſed potiùs deſcendit, cum ea longè ſit altior.

PRI-

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

CHorus adoleſcentularum, ſiue puellarum Ieruſalem, id eſt animarum in fine nouellarum & imperfectarum Synagogæ Iudæorum per Eliam conuertendæ applaudet, dicens: *Quàm pulchra es, ô Domina mea, & quàm decora in deliciis?* quibus ipſa frueris, quibuſque ſponſum Chriſtũ, & nos adoleſcentulas tuas mirè oblectas, eoque pulchrior appares, quò ex tam longa & atra deformitate perfidiæ, & ignorantiæ Chriſti, ſalutiſque tuæ, ad tam feruentem fidem & zelum ſubitò emerſiſti, adeò perfectè, vt martyres plurimos & fortiſſimos Chriſto dederis, qui, vt iam dixi, *quaſi comæ capitis tui ſicut purpura regis vincta canalibus*, illud mirificè comunt & exornãt. Hoc eſt quod præcinuit Iſaias exultans in ſpiritu ca. 35. 1. *Lætabitur deſerta & inuia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans: Gloria Libani data eſt ei: decor Carmeli & Saron: Ipſi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei noſtri.*

Audi S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſer. 17. verſ. 5. *Quàm pulchra*, inquit, *& ſuauis facta es charitas in deliciis tuis? Pulchra decore virtutis, ſuauis iucunditate gratiæ, remiſſione vitiorum, quam nulla vexat amaritudo peccati, & ipſa iam charitas, quæ diligendo Deum & nomen eius acceperit: quia Deus charitas eſt.* Caſſiod. nouella ſponſa, inquit, eſt Synagoga Iudæorum pulchra fide, decora operatione futura eſt. Honorius: pulchra ob opera externa, decora ob virtutes internas. Tres Anonymi apud Theod. Admirabili, inquiunt, circumdata es pulchritudine, ea nimirum, quæ peruenit ad te ex ſimilitudine & exemplari: nam ſponſo coniuncta, atque illo fruens referta es incredibili iucunditate ſpirituali.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta per gratiam & opera heroica, præſertim patientiæ in aduerſis ac martyrij adeò fit pulchra, vt ſit filia deliciarum, hoc eſt, illicium & delicium Dei; angelorum, & ſanctorum omnium. Quocirca S. Iacobus c. 1. v. 1. *Omne gaudium*, inquit, *exiſtimate fratres, cùm in tentationes varias incideritis, ſcientes quòd probatio fidei veſtræ patientiam operatur: Patientia opus perfectum habet.* Et Paulus: *Gloriamur in tribulationibus.* Rom. 5. Hinc Chald. vertit: *Dixit rex Salomon: Quàm pulcher es cœtus Iſrael in tempore quo tu portas iugum regni mei in tempore quo ego corripio te in infirmitatibus propter peccata tua, & tu ſuſcipis in charitate & videntur tibi deliciæ.*

Deliciæ ſex animæ. Primò. Secundò. Deliciæ ergo animæ ſanctæ: Primò, ſunt tribulationes & cruces. Secundò, diuinæ dulcedines, inſpirationes, & conſolationes ſpirituales, quæ Deus fidelibus ſibi deuotis & præſertim tribulatis aſpirat, ac præcipuè ſpes gloriæ cæleſtis. Ita Caſſiodor. *Tertiò.* Tertiò, Theodor. ait has delicias eſſe amoris & charitatis: *Diligis enim*, inquit, *amantem te ſponſum, & in eius amore tuas omnes delicias collocans reliqua omnia deſpexiſti.* *Quartò.* Quartò, Rupert. *Quid eſt*, inquit, *in deliciis pulchram & decoram eſſe, niſi in abundantia gratiæ manſuetudinem ſummamq́; cordis humilitatem habere?* *Quintò.* Quintò, hæ deliciæ ſunt S. Scriptura. Audi S. Gregor. *Notandum*, inquit, *quòd chariſſima in deliciis dicitur, quia ad charitatem & familiaritatem Chriſti non peruenit, quiſquis Scripturæ ſanctæ deliciis abundare non contendit. Inde enim dicitur: Omni habenti dabitur & abundabit, ei autem, qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo: his enim deliciis qui abundat, reficitur: hic refectus, aſſiduè ad maiora percipienda præparatur.* *Sextò.* Sextò S. Auguſt. tract. 65. in Ioannem, mortem, quam infligit charitas, docet eſſe ſuauiſſimam, haſque eſſe delicias charitatis, ac charitatem in deliciis: Sic enim ait: *O quàm benè cantatur tibi in epithalamio tuo: Quia charitas in deliciis tuis. Ipſa non perdit cum impiis animam tuam, ipſa diſcernit cauſam tuã, & ſicut mors valida eſt, & in deliciis tuis eſt. Quàm mirandi generis mors, cui parum fuit non eſſe in pœnis, niſi eſſet inſuper & in deliciis.*

Sponſa vocatur amor, quia ſummè amabilis. Hac de cauſa ſponſa hîc vocatur אַהֲבָה *ahaba*, id eſt, *amor*, dilectio, charitas *in deliciis*, id eſt, deliciosiſſimè & ſummè amabilis, dilecta, chara (Noſter vertit *chariſſima*) adeò vt ipſiſſimus amor, ipſa pulchritudo, ipſa ſuauitas, & decor, ipſiſſimæ deliciæ eſſe videatur; quia illi charitas in deliciis eſt, id eſt, quia amat quæ verè amabilia ſunt; quia diligit, quæ charitate & dilectione digna ſunt. Ita Sanchez. Sic tertia filia S. Sophiæ virgo & martyr, vocata eſt Charitas, quaſi ſummè Deo & hominibus amabilis fuit.

Exemplum S. Liebæ. Sic S. Lieba vel Lioba in Anglia nobilibus parentibus per votum concepta, à prima ætate Deo à parentibus ex voto conſecrato hoc nomẽ accepit, quòd Deo & hominibus eſſet dilecta: *Lieb* enim Germanicè dilectam ſignificat; quare in monaſterio piè educata miræ ſanctitatis euaſit. Audi auctorem vitæ eius: *Erat aſpectu angelica, ſermone iucunda, ingenio clara, conſilio magna, fide catholica, ſpe patientiſſima, charitate diffuſa. Et cùm lætã ſemper faciem præferret, numquam hilaritate nimiâ reſoluta eſt in riſum.* Quocirca in Abbatiſſam electa, moniales ſibi ſubditas eximiâ prudentiâ & ſanctitate gubernauit. Quare à Carolo magno Imper. & vxore eius Hildegarde ſæpiùs accerſita, ab eis in honore habita, ac magnâ reuerentiâ excepta fuit, adeò vt Hildegardis Aquiſgrani oculos eius abeuntis exoſculans diceret: *Vale in æternum domina & ſoror dilectiſſima, vale animæ meæ portio pretioſa. Chriſtus creator & redemptor noſter tribuat, vt nos in die iudicij ſine confuſione videamus: Ceterùm in hac luce mutuò numquam ab hoc die conſpectu fruemur.* Pluribus miraculis claruit. Extat eius vita à Rodulpho viro graui ſcripta apud Surium die 28. Septembris.

Anagog. Anagogicè Honorius: deliciæ, ait, Eccleſiæ cum Chriſto regnantis, ſunt gaudia paradiſi exultationis. In his deliciis eſt ipſa *pulchra & decora*, quia fulget vt ſol & luna, & Chriſto, & angelis eſt chariſſima.

TER-

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

NIl pulchrius, nil ſpecioſius, nil iucundius, nil delicioſius in vniuerſa creatura, quàm B. Virgo. Quocirca Eccleſia in officio hanc antiphonam hinc deſumptam illi accinit: *Specioſa facta es & ſuauis in deliciis tuis ſancta Dei genitrix. Quàm pulchra*, ait Hailgrinus, *es in maternitate, quàm decora in virginitate, quam admirabilis in vtroque.* Nam vt rectè explicat Guilielmus: *In quantis agebat ſanctæ iucunditatis deliciis, cùm Deum verbum* B *maternis amplexibus ſtringeret, & ſacra illi oſcula materni oris imprimeret; cùm illum, qui in cælo de ſe paſcebat angelos, maternis vberibus aleret, & cetera materna pietatis officia pro tempore miniſtraret? denique in his omnibus diuini myſterij & ſui priuilegij non ignara, optimè nouerat ſe eſſe matrem maieſtatis: & hoc noſſe, ſingulares & iuges illi deliciæ erant.*

Porrò quod ad rem præſentem ſpectat, beata Virgo pulchra & decora erit tot Iudæorum ad ſe & filium ſuum per Eliam conuerſione, quam ipſa procurabit, quaſi *charitas in deliciis*, vt ſcilicet illis ſuam charitatem guſtandam offerat, & viciſſim illorum charitate ſanctitateque delicietur, ſeſeque oblectet.

Hinc illa non tantùm hominum in terra, ſed & angelorum ac beatorum in cælo eſt deliciũ, deſiderium & gaudium, vt omnes ei ſuccinant: C *Sicut lætantium omnium habitatio eſt in te, ſancta Dei genitrix.*

Denique Philo legens (licèt contra fidẽ Codicum Hebr. Græc. & Latin.) *Quàm ſpecioſus factus es & potens*, id ad Chriſtum ſponſum refert, quà homo eſt: *Charitas in deliciis tuis*, id eſt, inquit, quod ait Sapientia Chriſtus: *Et deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum.* Prouerb. 8. 31. Tantâ enim nos charitate complectitur, vt nihil aliud quàm nos ſecum ſemper eſſe malit: hoc enim de nobis auet, hoc poſtulat, hoc efflagitat. Vnde ſubdit: *Hæc eſt magnitudo tua, aſſimilatus es palmæ.* q. d. Magnitudo immenſæ charitatis tuæ aſſimilata eſt palmæ: palma enim cordis internam charitatem & virtutem, vimque fidei inexpugnabilis oſtendit, &c. quæ ad ſuperna & ſempiterna cor attollit, nec vllis aduerſis frangitur, ſed inter omnia, imò ſuper omnia inuicta perdurat ac regnat. D

VERS. 7. *Statura tua aſſimilata eſt palmæ, & vbera tua botris.*

HEbr. *Hæc ſtatura tua.* Septuag. *Hæc magnitudo tua*, quod Complut. referunt ad id, quod præceſſit, hoc modo: *Dilectio in deliciis tuis, hæc magnitudo tua.* q. d. Dilectio tua delicioſa eſt magnitudo tua. Aquila: αὕτη ἀνάστασίς σου, id eſt, *hæc ſuſcitatio*, vel *reſurrectio tua*, qua ſcilicet ô Synagoga à perfidia ad fidem, à morte ad vitam, à Moyſe ad Chriſtum reſurrexiſti. Symmachus: αὕτη ἡλικία σου, id eſt, *hæc iuuentus*, vel *ætas tua* præſertim florida, valida & militaris, quæ incipiebat ab A anno 17. teſte Plutarch. in Graccho, notat Synagogæ ætatem vegetam & validam in fide Chriſti, qua contra antichriſtum vſque ad mortem eſt decertatura. Syrus: *Hæc ſtatura tua*, quam ſcilicet huc uſque deſcripſi. Arabicus: *Magnificata eſt fama tua*, vel *natura & indoles, vt palma*; palma enim rectа creſcit in altum, ac ſupernè caput & & comam habet ſimilem humanæ.

Senſus eſt. q. d. O ſponſa nouella procera es, & alto collo ac corpore inſtar palmæ, hæc enim eſt ingens dos & laus, quam ambiunt feminæ, ideo & collum erigunt, & turritos pileos capiti imponunt, & altos cothurnos pedibus ſubiiciũt, vt proceriores eſſe videantur. Hinc Ouidius de Galatea lib. 14. Metamorphoſ.

Longâ procerior alno.

ET VBERA TVA BOTRIS]. Per botros accipe alatas ſiue ſpatalia palmarum, in quibus multitudo dactylorum continetur: hæc enim planè figuram habent vberum, æquè ac botri vuarum. Ita Theod. tres Anonymi, Giſlerius, & Sanchez, licèt Aben Ezra, quem ſequitur Luyſius, Alcazar & Genebrard. botros vitis & vuatũ hîc accipiant, quas in Iudæa aiunt maritari cũ palmis, ſicût in Apulia maritantur cum altiſſimis arboribus: vites enim ibi adeò craſſæ & altæ euadunt, vt altiſſimis arboribus æquari & copulari queant, adeò vt vna tot vuas proferat, quot ſufficiũt ad vas vini exprimendum. Vnde & ſequitur: *Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius: Et erunt vbera tua ſicut botri vineæ*: hi enim non tãtùm figurâ, ſed & ſucco ſimiles ſunt vberibus dant enim vinum, ſicut vbera dant lac. Vnde ca. 1. v. 1. & c. 4. 10. dixit: *Meliora ſunt vbera tua vino.*

Porrò vbera iungit ſtaturæ, quia cùm femina ſtaturâ & ætate grandeſcit, grandeſcunt pariter & intumeſcunt vbera, vt quaſi ſponſa prolem concipere, gignere & alere queat, iuxta illud Ezech 16. 7. *Et grandis effecta es, & perueniſti ad mũdum muliebrem: vbera tua intumuerunt.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

SYnagogæ ad Chriſtum conuerſæ, & per Eliam conuertendæ ſtatura ſimilis palmæ, notat eius magnũm & excelſum animum, quo cõtra antichriſti minas & blanditias generosè ſeſe eriget, illaſque contemnendo tranſcendet & ſuperabit, adeò vt pro Chriſto mortem oppetere deſideret, vti paulò antè dixi. Hinc ſicut palma, quò magis onere impoſito deprimitur, eò magis ſeſe erigit: ſic pariter tunc ad Chriſtum conuerſi, quò acerbiora ab antichriſto patientur, eò fortiores euadẽt. Rurſum ſicut palma, teſte Plinio lib. 13. c. 4. frugifera non eſt niſi in ſolo feruido, nitroſo, aut ſalſo, ideoque videtur proceritate ſua terram deſpicere & cælum appetere, ac rectа eò conſcendere, vixque humi radicibus niti, quia ibi nihil inuenit niſi inſulſum: ſic & viri ſancti mentem habent defixam in cælo, ideoque terrena omnia illis deſipiunt, ac crucẽ Chriſti adamant, in eaque radices agunt, nutriuntur & creſcunt vſque ad cælum, ad quod anhelant. Plu-

Statura eſt magnanimitas.

Plures Analogias palmæ & Eccleſiæ, vel animæ ſanctæ in perpetuo virore, rectitudine, robore, altitudine, fructu, coma, &c. recenſui Eccleſ. 24.18. ad illa: *Quaſi palma exaltata ſum in cades.* Inter quas illa præ ceteris conuenit Synagogæ, quam Nyſſen. tribuit S. Gregorio Thaumaturgo orat. de eo, ſcilicet, quòd ſola inter arbores palma, in radice perfecta craſſitudine acuminis è terra exurgat, & creſcat; cumque in altum recta progrediens proceritatis ſuſcipiat augmentum, nihil ei in craſſitudine accedit, ſed æquè craſſa, fortis & inflexilis permanet: pari modo enim Synagoga in fine mundi conuertenda ad Chriſtum, ſtatim ab initio tantam fidei & virtutis craſſitiem roburque accipiet, vt illico perfecta euadat, ac doctores martyreſque progerminet, qui inſtar Pauli animam & vitam pro Chriſto profundant.

Palma radix perfecta.

Symbolicè. Hinc rurſum Symbolicè per palmam accipias crucem Chriſti, à qua omnis gratia roburque illis obueniet, vt patebit ex ſententia ſequenti: *Aſcendam in palmam.* &c. q.d. Statura tua, ô Synagoga, ſimilis eſt Chriſto in cruce exaltato, quia multos ei reddes martyres & crucifixos ab antichriſto. Hoc eſt, quod prædixit Chriſtus: *Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum.* Ioan. 12.32.

ET VBERA TVA BOTRIS] q.d. Doctrinæ tuæ lac conuenienter & abundanter omnibus tuis filiis ſuppeditas. Vide ſymbola vberum, quæ receſui, c.4.v.5. & c.1.v.1.

Porrò Alcazar, qui botros non palmæ, puta dactylos, ſed vitis puta vuas, accipit, ſic explicat. q.d. Sicut in Iudæa vites maritantur cum palmis, botroſque & vinum producunt: ſic pariter Synagoga conuerſa ad Chriſtum botrum vinumque cum palma & dactylis, id eſt, ſapientiā cum ſanctitate coniunget; ideoque vbera eius erunt ſimilia botris vini non lactis, quia diſcipulos ſuos alet vino perfectæ ſapientiæ & virtutis, puta contemptus mundi, zeli, mortificationis, deſiderij, martyrij, &c. quo aluntur nouitij in benè ordinatis religionibus. Nam & diſcipuli Eliæ certaturi contra antichriſtum erunt, æquè ac ipſi religioſi. Hi ergo velut botri, qui hauſto è cælis alimento in altum creuerunt, æſtu perſecutionū & tribulationum iam decocti & maturi, ac graui pondere in torculari crucis compreſſi, vinum ſponſo Chriſto ſuaue præbebunt, quod cor eius lætificabit. Vbera ergo ſimilia botris ſignificant inſignem Synagogæ in docendo ſedulitatem & conſtantiam, in lucrandis animis charitatem, in lactandis paruulis largitatem, ait Philo & Honorius.

Symbolicè. Symbolicè Honorius: *Statura*, ait, *Eccleſiæ (& animæ ſanctæ) eſt perſeuerantia certaminis, quæ in Abel creſcere cœpit & ad vltimum electum perſeuerabit, ſiue in Apoſtolis creſcendi ſumpſit exordium, & in Synagogæ vltima conuerſione conſummabitur. Palma eſt inferius aſpera, & ſuperiùs pulchra, & dicitur victoria, & intelligitur Chriſti vita, quæ hîc in terris fuit in aſperitate paſſionum, & poſt victoriam crucis fuit in pulchritudine cælorum. Statura ergo ſponſæ aſſimilabitur Chriſti tolerantiæ. Quia Eccleſia hic fuit aſpera in preſſuris, ſed victoria potita de vitiis, pulchra fulget in cælis: palma etiam conſeruat folia, & Eccleſia, variante ſtatu ſæculi, eadem tenet fidei myſteria. Vbera Eccleſiæ ſunt duo* A *teſtamenta, de quibus ſugunt prædicatores lac myſticæ intelligentiæ; qui prædicatores dicuntur vbera, quia rudibus præbent lac doctrinæ, qui aſſimilati ſunt botris; quia ſicut botri pleni ſunt vino; ita ipſi pleni ſunt ſciētia; & ſicut botri preſſi inebriant, ita ipſi in mundo preſſi lac doctrinæ propinant.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſanctâ.

Sanctus ſimilis palmæ. Primò, Secundò. ANima ſancta ſimilis eſt palmæ, iuxta illud pſalm. 91.13. *Iuſtus vt palma florebit.* Primò, quia inſtar palmæ recta eſt per iuſtitiam. Secun- B dò, quia alta per cæleſtem vitam & contemplationem, iuxta illud Philip. 3. *Noſtra conuerſatio in cælis eſt.* *Tertiò.* Tertiò, quia ſemper virens per animi vigorem. Vnde S. Ambroſ. libr. 3. Hexam. cap. 17. *Imitare*, ait, *homo palmam, vt dicatur & tibi: Statura tua ſimilis facta eſt palmæ. Serua viriditatem pueritiæ tuæ & illius innocentiæ naturalis, quam à primordio recepiſti, vt plantatus ſecus decurſus aquarum fructum tuum in tempore tuo habeas præparatum & folium tuum non defluat*, &c. *Quartò.* Quartò, quia aduerſitatibus obluctatur, & altiùs exurgit. *Quintò.* Quintò, quia dactylos id eſt, fructus ſuauiſſimos eleëmoſynæ, aliarumque virtutum profert. *Sextò.* Sextò, quia palma, licèt in craſſitie trunci non creſcat, vti dixi ex Nyſſeno, creſcit tamen in dilatatione ramorum & comæ. Vnde S. Gregor. *Palma*, ait, *dum creſcit, deorſum ſtringitur & ſurſum dilatatur: ſic ſancta ani-* C *ma ab imis ad minima incipit, & paulatim ad maiora creſcendo, vſque ad amplitudinem perfectæ charitatis peruenit. Nemo enim, ſicut ſcriptum eſt, repentè fit ſummus. In Pſalmo autem de iuſto homine dicitur: Iuſtus vt palma florebit. Vbera autem ſponſæ duo præcepta charitatis exiſtunt, quæ animam, quam poſſident, vino cæleſti inebriant & nutriunt. Poteſt tamen per palmam crux Chriſti intelligi: Palma enim in ſublime valdè creſcens dulciſſimos fructus gignit, & crux Chriſti cæleſtem cibum nobis præparauit, cui ſtatura ſponſæ aſſimilatur, quia pro Chriſto mori non dubitat, quiſquis Chriſtum valdè diligens imitatur.* *Septimò.* Septimò, palma ſymbolum eſt victoriæ, quam ſancti pugnando contra carnem, diabolum, & mundum obtinent, eiuſque præmij, quod obtinebunt, iuxta illud Apocal. 7. verſ. 9. *Et palmæ in manibus eorum.* Ita Caſſiod. *Palma*, ait, *victricem ornat manum.* *Octauò.* Octauò, palma ſpi- D noſa eſt & aculeata: ſic aculei & ſpinæ in iuſtis ſunt increpationes in peccatores, ait Philo, quibus eorum vitia caſtigant.

Rurſum palma inferiùs in trunco aſpera eſt, ſuperius verò amœna in ramis, & ſuauis in dactylis; ſic & *Sancta Eccleſia*, ait Caſſiod. *animaque, in inferioribus aſperitatem laborum & paſſionum ſuſtinet pro Chriſto; in ſuperioribus verò, hoc eſt, in cæleſtibus pulchritudinem & ſuauitatem expectat præmiorū.*

Porrò anima ſancta habet vbera doctrinæ, & beneficentiæ quibus alios lactet & nutriat. Vnde Theodor. *Cum*, inquit, *excelſa ſis adeo vt cæli faſtigia attingas; tamen ſubmittas te infirmis diſcipulis tuis, quibus doctrina indigentibus vbera præbes doctrinæ tuæ: Palma enim fructus pendentes habet.*

Porrò Caſſiodor. Beda, & Iuſtus per vbera

acci-

accipiunt doctores; aponius verò martyres, hi e- A nim ſanguinis ſui exēplo, quaſi lacte fideles minores in fide alunt & roborant.

Hæc facit verſio Chaldæi: *Et in tempore quo ſacerdotes extendunt manus ſuas in oratione, & benedicunt fratribus ſuis, domui Iſrael, ſimiles ſunt digiti manus eorum extenſi ramis palmarum, & ſtatura eorum eſt ſicut palma. Et Eccleſia tua ſtat facie ad faciem contra ſacerdotes, & facies eorum inclinatæ ſunt in terram ſicut botri vuarum.*

Denique Philò Carpath. per ſtaturam accipit magnitudinem charitatis, vti dixi in fine verſus præcedentis. Vnde ſic lege: *Charitas in deliciis, hæc eſt magnitudo tua.*

Symbolicè. Symbolicè, ſtatura palmæ ſunt quatuor dimenſiones crucis, quas recenſui Epheſ. 3. verſ. 18. B quibus ſe admetiri, quoad poteſt, & commenſurare debet anima ſancta.

Anagogicè. Anagogicè Honorius: *Animæ glorioſæ ſtatura eſt æqualitas angelorum, quæ palma eſt aſſimilata quia in terris fuit anguſtata, in cæleſtibus autem dilatata. Eius vbera ſunt comparata botris; quia Apoſtoli, & alij doctores eius ſunt pleni æternæ dulcedinis.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Beata Virgo phyſicè ſtaturâ fuit procera, te- C ſte S. Epiphanio apud Nicephor. lib. 2. c. 23.

Ethicè ſtatura eius fuit celſitudo animi, præſertim in aduerſis & paſſione Chriſti: Vnde de ea ait Ioannes cap. 19. 25. *Stabat iuxta crucem Ieſu mater eius. Stabat*, inquit Guilielmus, *illa iuxta crucem ſui Ieſu, atque eo ipſo ſibimet quodammodo erat in crucem erecta, ſtando iuxta crucem filij: ipſa ſibi quodāmodò per affectum maternum facta erat crux. Sic ergo cùm ſtaret iuxta inſignem illam palmam, ſtatura eius aſſimilata eſt palmæ; ſed clarificato iam filio, à reſurrectione eius & deinceps, vbera eius aſſimilata ſunt botris. Vnde & ſequitur: Aſcendam*, &c. Palma non longitudine, ſed ſtatura, id eſt, ſtatumine & firmitate ſuperat ceteras arbores.

Myſticè talis eſt B. Virgo; vnde de ea ſic ſcribit S. Epiphanius tom. 3. hæreſi 78. *Cùm Ioānes in* D *Aſiam inſtituerit profectionē, & nuſquam dicit Script. quod abduxerit ſecum ſanctam Virginem, ſed ſimpliciter ſiluit propter miraculi excellentiam, vt ne ad ſtuporem perduceret hominum mentem.* Sic & S. Dionyſ. in epiſtol. ad S. Ioannem, dicit ſe ita ad aſpectum & maieſtatem Virginis obſtupuiſſe, vt niſi fides eū docuiſſet vnum eſſe Deum in cælis, vtique hanc Virginem Deam eſſe credidiſſet. Et Honorius in Sigillo Mariæ: *Chriſtus, ait, fuit palma in cruce, quia per eam homo adipiſcitur victoriæ palmam, cui aſſimilata eſt ſtatura, id eſt, altitudo gloriæ Mariæ, quia ſicut ipſe eſt Rex cælorum; ita & ipſa regina eſt angelorum; & vbera tua botris, id eſt, merita tua aſſimilata martyribus, qui ſicut botri preſſi ſunt paſſionibus.* Rurſum ſtatura palmaris B. Virginis fuit rectitudo bonæ intentionis, & ſanctæ operationis directio, per quā inſtar palmæ crucis Chriſti triumphat de malignis ſpiritibus, ait Hailgrinus.

Pleniſſimè Alanus: B. Virgo quaſi palma: *Aſpe-* A *rum habuit corticem, quia quantùm ad ſæcularem honorem fuit infirma, quātùm ad diuitias temporales paupercula; ſed firmitatem habuit roboris per conſtantiam mentis. Erecta fuit ſtipite quia ſuſpenſa in cælum animi intentione, pulchra in culmine in virginitatis & humilitatis celſitudine delectabilis in flore, quia ſine concupiſcētia concepit florem campi & lilium conuallium. Dulcis in fructificatione, quia ſine pœna peperit mundi redemptorem. Hæc nobis proponitur in ſignum victoriæ & exemplum, vt ſicut ipſa vicit mundum, peccatum, diabolum; ita & nos vincamus iuxta poſſe noſtrum. Vbera Mariæ dicuntur virginitas & humilitas, in quibus delectatus eſt Chriſtus, quæque nobis propoſita ſunt ad informandum & inſtruendum, vt ſequamur veſtigia eius. Et comparātur botris, quia botrus in flore parit odorem, in fructu* B *dulcedinem. Calefacit etiam & reficit: ſic virginitas & humilitas Virginis fragrant odore bonæ opinionis, fructū dulcedinis propinant, calefaciunt in amorem, & reficiunt ad ſpiritualem ſatietatem.*

Porrò hæc omniá quæ de Eccleſiæ, animæ ſanctæ, & Deiparæ forma & pulchritudine, eiuſque membris, putà pedibus, femoribus, vmbilico, ventre, vberibus, collo, oculis, naſo, capite, comâ, ſtaturâ à verſ. 1. hucuſque dicta ſunt, & deinceps dicentur, mutato nomine adapta humanitati in Chriſto à Verbo aſſumptæ. Hæc enim prima & intima eſt Verbi ſponſa, quæ Eccleſiā, animas ſanctas & Deiparam eidem Verbo deſpōdet, vti dixi in Proœmio cap. 2.

C VOX CHORI

Adoleſcentularum.

VERS. 8. *Dixi: Aſcendam in palmam; & apprehendam fructus eius: & erunt vbera tua ſicut botri vineæ: & odor oris tui ſicut malorum.*

Dixi: ASCENDAM IN PALMAM (Syrus & Arabicus, *per palmam*, ad carpendos eius dactylos) ET APPREHENDAM FRVCTVS EIVS: ET ERVNT VBERA TVA SICVT BOTRI VINEÆ, ET ODOR ORIS (Septuag. Pagnin. & D Vatabl. *naſi*: Syrus, *faciei*. Hebr. enim אף *aph* naſum, faciem, & os ſignificat) TVI SICVT MALORVM) Septuag. *ſicut pomorum*.

Pro *fructus* Hebr. eſt, סַנְסִנָּיו *ſanſinnim*, quod Septuag. vertunt: *cacumina*. Arabicus, *altitudines*; Aquila *elatas*, Symmach. *ramos*. Vatabl. *palmites*; Omnia hæc eodem redeunt, ſignificantur enim elatæ, ſiue fructus dactylorū à cacumine ramorū palmæ dependentes, item fructus vitis maritatæ cum palma, putà vuæ & racemi, vt vult Aben Ezra, Alcazar. Delrio, & alij.

Vbera rectè comparantur botris, quia tumentia, ſucculenta, rotunda; hinc maiores botri vocātur humaſt., id eſt, bouis ſiue vaccæ vbera: tam grandia ſunt vbera matrum & nutricum mammoſarum, qualis hic inducitur Synagoga.

Odor oris, vel naſi eſt halitus ſiue anhelitus, qui naſo & ore efflatur, fragrantia, ait Theodor. nam ſuaue olet vti mala, tum punica, ait ſanctus Gregorius, horum enim in Canticis crebra eſt

mentio; tum citria, & quæuis alia: odor enim pomorum ſuauis eſt & acer, ac vinoſum quid redolet.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

PErſiſtit in ſimilitudine palmæ. q. d. Sicut palma crebris corticum ſegmentis quaſi gradibus intuentes allicit ad aſcenſum in cacumen, vt ibi botros tum palmæ, id eſt, dactylos, tum vitis illi maritatæ, id eſt, vuas decerpant: ſic tu ô Synagoga, quæ in palmæ altitudinem & decorem excreuiſti, me, putà chorum adoleſcentularum, id eſt, impeſectarum in fide & pietate animarum allicis, vt ad tuam celſitudinem conſcendã, & ad vbera botris tuis ſimilia pertingam, ex iiſq; ſugam lac, imò vinum doctrinæ ſublimis, quod me ad perfectionem vitæ Chriſtianæ perducat, ac ſimul ex ore tuo hauriam ſpiritum ſuaueolẽtem pietatis & ſanctitatis. Ita Hortolanus, Sanchez, Delrio.

Audi tres Anonymos apud Theodoretum: *Mecum ipſa deliberans dixi: Aſcendam per virtutis imitationem ad perfectionem doctrinæ tuæ, & per contemplationem apprehendam eius ſublimitatem: Et diſciplinæ tuæ vbera, quæ me naturaliter nutriunt, erunt omnino ſicut botrus veræ vitis, qui Chriſtus eſt, præbentes mihi gratiam diuinitatis; quæ vini more à natura mentem dimouet, & ſupra naturam transfert. Vnde etiam odor naris tuæ ſicut poma; Gratia ſcilicet Spiritus ſancti, mẽtem implens ſuauitate, quam tu à ſponſo ſuſceptam in nos infundis. Sicut poma ſunt tum aſpectu pulchra, tum odoratu ſuauia, tum guſtatu dulcia: ſic ipſa nobis erit & virtutum moribus decora, & odorifera ſermonum venuſtate, & abs is experientiæ iucunditate.*

Primò ergo per palmam accipe ſtaturam, id eſt, celſitudinem palmarem Synagogæ, de hac enim ſermo præceſſit: celſitudinem, inquam, non corporis, ſed ſpiritus & virtutis.

Symbolicè, Palma eſt crux Chriſti.

Secundò, ſymbolicè per palmam accipe crucem Chriſti: ſtatura enim Synagogæ aſſimilata fuit palmæ tum naturali, tum ſymbolicæ, hoc eſt cruci Chriſti, quia ipſa per crucem ad magnitudinem palmæ in virtute & ſpiritu excreuit. Vnde per palmam crucem Chriſti intelligunt Caſſiod. Iuſtus, S. Gregor. Honor. Guilielmus hic, & Tertullianus li. 3. contra Marcion. & S. Cyprian. ſerm. de Paſſione, Petrus Damianus ſerm. de Inuentione Crucis. Quocirca multi cenſent crucẽ Chriſti confectam fuiſſe ex palma, idq́ue hic ſignificari, de quo mox.

Hinc rurſum Caſſiodor. Philo, Honorius, S. Gregorius Aponius Beda, Anſelmus, Rupertus, & alij plures hæc accipiunt de Chriſto aſcenſuro in crucem. Hinc S. Gregorius Nazianzenus tragœdia de Chriſto patiente cenſet Chriſtum crucifixum non in terra, ſed cruci iam erectæ & firmatæ in terra, per ſcalas fuiſſe affixum. Idem cenſet S. Bernard. de Paſſione Domini (vel quiſquis eſt Auctor) cap. 5. & S. Bonauent. in faſciculo myrrhæ c. 3. Contrarium tamen communiter tenent alij, ſcilicet Chriſtum in terra proſtratum fuiſſe cruci affixum. Id enim facilius & commodius erat; ita cenſent S. Anſelmus libr. de Paſſione, B. Laurent. Iuſtinian. ſerm. de Paſſione Domini, S. Antoninus in Chronicis parte 1. Luyſius libr. 2. de Cruce cap. 7. & alij, in eamq́ue inclinat Franciſcus Suarez, priorem tamen ſententiam, quòd Chriſtus cruci erectæ ſit affixus, confirmat, quòd hoc erat maius ſupplicium, & maior ignominia ad maiorem terrorem; Idq́ue ſibi in monte Caluariæ oranti à Chriſto reuelatum eſſe aſſerit S. Brigitta libr. 7. Reuelat. cap. 15. Vnde S. Ambroſ. lib. 10. in Lucam, docet Chriſtum aſcẽdiſſe in crucem. Et S. Cyprian. tract. de Paſſione, *Aſcendiſti*, inquit, *Domine palmam, quia illud crucis tuæ lignum portendebat triumphum.* idem diſertè docet Nicephor. libr. 1. cap. 30. Toletus in cap. 19. Ioan. Annot. 14. Rutilius Benzonius, Palcottus, & alij, quos citat Daniel Mallonius Annot. in cap. 6. Alphonſi Palcotti de Stigmat. 5. Sindonis, & Conſaluus Durantus Annot. in libr. 7. Reuelat. 5. Brigittæ cap. 15. Verùm hac de re pluribus agendum Matth. 27. verſ. 33. Audi Honorium: *Quod ſtatura perſeuerantiæ tuæ aſſimilata eſt palmæ victoriæ meæ, hoc ideo eſt, quia ego aſcendi in palmam, & traxi te poſt me ad victoriam. Videlicet quia exaltatus ſum in cruce, omnia traxi ad me, in quibus & te. Dixi enim, id eſt, firmiter apud patrem ante ſecula diſpoſui, quia aſcendam in palmam, id eſt crucem & vincam tyrannum, & tunc apprehendam fructus eius, ſcilicet omnes ſaluandos, quorum pars ſunt vltimi Iudæi; & victo tyranno fugitiuos ad me retraham.* Et poſt nonnulla: *Vbera Sunamitis ſunt prædicatores, qui lac doctrinæ præbent rudibus. Vinea eſt Eccleſia, botrus eſt Chriſtus in prælo crucis preſſus, de quo fluxit vitæ potus. Sic premuntur doctores Synagogæ in antichriſti perſecutionibus, & fluunt de eis vitæ pocula fidelibus. Odores verò Sunamitis, ſunt fama & opinio bonæ operationis & prædicationis, quæ ſunt ſicut odores malorum, id eſt, ſicut prædicationes Apoſtolorum.* Verùm ex præcedent. liquet hæc eſſe verba Eccleſiæ, vel potiùs chori adoleſcentularum: harum enim eſt creſcere & aſcendere. Ergo chorus adoleſcentularum, id eſt, imperfectorum, Eccleſiæ laudibus applaudens & ſuccinens, dicit Synagogæ Iudæorum ad Chriſtum conuerſæ: Video te, ô Domina, per palmam crucis Chriſti in palmæ arboris altitudinem excreuiſſe; quia enim credidiſti in Chriſtum crucifixum, eiq́ue te per omnia conformaſti, hinc ſubito tam procera euaſiſti, vt doctores illuſtres & martyres eximios protuleris. Quare ego geſtio tecum in hanc crucis Chriſti palmam conſcendere, vt inde tecum tam generoſos fortitudinis, ſapientiæ, & martyrij fructus decerpã, ac ipſa quoque doctores & martyres eximios producam, qui tecum pro Chriſto contra antichriſtum vſque ad mortem decertent, nimirum ibi *vbera tua* erunt mihi *ſicut botri vineæ*, quæ pro lacte paruulorum fundent mihi vinum forte, & ardens doctrinæ & martyrij, quod proprium eſt in fide adultorum & perfectorum, vt ſuperiùs dixi. *Et odor oris tui ſicut malorum*; quia ſuauia pietatis & conſtantiæ exempla & documenta ab ore tuo excipiam, quæ imiter, & aliis admiranda & imitanda proponam: odor enim propriè notat bonam ædificationem, boniq́ue exempli & famæ fragrantiam.

Huc facit verſio Chaldæi, qui de Iudæorum prophe-

prophetis more ſuo ita vertit: *Dixit Dominus in verbo ſuo: Aſcendam & tentabo Danielem & videbo, ſi poteſt ſtare in tentatione hac, ſicut ſtetit Abraham, qui ſimilis fuit ramo palmarum, quem probaui decem tentationibus, & probabo quoque Ananiam, Miſaël & Azariam, & ſi poſſunt ſtare in tentationibus ſuis, redimam propter merita eorum populum domus Iſrael, qui comparatus eſt botris vuarũ: nomen Daniel, Ananiæ, Azariæ & Miſaël audietur in vniuerſa terra, & odor eorũ erit fragrans, ſicut odor pomorum paradiſi voluptatis.* A

Porrò palma ſymbolum eſt victoriæ & imperij, quod Chriſtus & Eccleſia per crucem conſecuti ſunt. Cauſam dat Philo l.2. de Vita Moyſis; quia vis palmæ (quam non in radice defoſſam vt ceteræ, ſed in ſummo quaſi cor ſitam in ramorũ medio habet) à ramis ipſis circumquaque ſtipatur, ceu princeps à ſuis ſatellitibus, & quia ſicut B regnum militari munitur præſidio, nec ſine labore ſeu certamine aut acquiritur aut conſeruatur: ſic etiam palma, cuius folia gladiorum præ ſe ferunt ſpeciem, militari velut præſidio cingitur, nec ſine labore fructus eius, qui in ſummo eſt, comparatur.

Hinc pro *fructus* Septuag. hîc vertunt *cacumina*. Quocirca Rupert. Honorius, & Guilielmus cenſent Chriſtũ *aſcendere in palmam & apprehendere fructus eius*, idem eſſe, quòd *exaltari à terra, & omnia ad ſe trahere*. Ioan. 12:32. eò quòd difficilis Chriſto fuerit hic in crucem aſcẽſus per clauos, lanceam & ſpinas, vt eius fructum & cacumen, id eſt, orbis imperium obtineret.

Audi Rupertum: *Aſcendi in palmam manibus militum, qui diuinæ dignationi meæ neſcientes militant. Quantum in ipſis fuit, crucifixerũt hominem miſerè moriturum; quod ad me attinebat, aſcendi in palmam tãquam rex triumphaturus.* C *De qua quidem Iudæi diuinæ diſpenſationis ignari deſcendere monuerunt dicentes: ſi Rex Iſrael eſt, deſcendat de cruce. Aſcenderam in palmam & ideo nolebam deſcendere, nondum formatis fructibus (adhuc enim florebat palma, cùm ei talia dicerentur) cùm autem guſtato aceto dicerem, Conſummatum eſt, & inclinato capite traderem ſpiritum, iam redemptionis mundi fructus in palma erant.*

Crux Chriſti è palma.

Hac de cauſa multi cenſent crucem Chriſti ſaltem ex parte factam ex palma. Vnde tritum carmen, quod citat Gloſſ. in Clement. de Summa Trinit.

Ligna crucis palma, cedrus, cupreſſus, oliua.

Imò multi cõtendunt lignum tranſuerſum crucis, cui clauis affixæ fuêre manus Chriſti, fuiſſe ex D palma, ideoque dici *apprehendam (manibus) fructus eius*. Vnde verſus.

De cedra eſt truncus, corpus tenet alta cupreſſus:
Palma manus retinet, titulo lætatur oliua.

Vide Gretſerum libr. 1. de Cruce cap. 5. Lipſium lib. 3. de Cruce cap. 13. Delrio lect. 10. de Paſſione Domini.

Huc facit illud iuxta Sept. olim lectum pſal. 95. v. 9. *Regnauit à ligno Deus.* Vnde & Chriſto ingredienti Ieruſalem, quaſi Meſſiæ Regi inaugurãdo in cruce, occurrit turba cum ramis palmarum accinens: *Hoſanna filio Dauid.* q.d. Viuat noſter Meſſias Rex, Dauidis filius, & heres.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta perfectionis auida dicit cum S. Paulo: *Ego me non arbitror comprehendiſſe, ſequor autem, ſi quo modo comprehendam.* Philipp. 3. Quare cum Dauide aſcenſiones in corde ſuo diſponit, vt eat de virtute in virtutem, ait Theodoret. ac nominatim aſcendit in palmam mortificationis & crucis Chriſti: ibi ſugit vbera non lactis, ſed vini fortis, ſcilicet inuictæ patientiæ & charitatis: ibi quoque haurit odorem oris Chriſti, id eſt, fragrantiam modeſtiæ, obedientiæ, amoris, & orationis Chriſti orantis pro ſuis crucifixoribus, vt haſce eius virtutes amet & imitetur. Vnde S. Ambroſ. libr. de Iſaac cap. 8. per palmam accipit charitatem: hæc enim eſt palma virtutum omnium, ideoq́ue in palma crucis Chriſti maximè reſplenduit: *Ipſa charitas*, ait S. Ambroſ. *palma eſt: ipſa enim eſt plenitudo victoriæ: plenitudo legis charitas eſt*, Rom. 1. c. 13. Idem lib. 3. Hexam. cap. 13. *Dixi*, inquit, *Aſcendam in palmam, tenebo altitudines eius. Quæ eminentiam videns Verbi, & ſperans quòd ad eius altitudinem poſſit aſcendere, & ſcientiæ ſummitatem, dixit: Aſcendam in palmam, vt omnia inferiora relinquat, & ad ſuperiora contendat ad brauium Chriſti, vt ſuaues eius fructus carpat, & guſtet: ſuauis enim virtutis eſt fructus.* Et S. Chryſoſtom. homil. 22. ad populum: *Dic tu quoque*, inquit, *ſecundùm illam ſanctam animam. Dixi: Aſcendam in palmam ad tenendum ſublimitates eius; rectitudinem amantem, & mundum habentem cor, & ad cæleſtia bona currentem, nec circa terrena tantùm diſtractam. Vide ne ſtimulos habeat palma tua contra peccatum redargutiones: ſermones enim ſapientium tãquam boum ſtimuli, at qui his punguntur, corde compungantur, & ab omni peccato abſtineant: ſed diligenter ipſius altitudines retine, vt ſine ruina permaneas continuè ventorũ incurſus ferens.* Cauſam dat Philo, ſcilicet crucis fructus plurimos & maximos: *Chriſtus enim*, inquit, *tantoperè nos amauit, vt acerbiſſimam crucis mortem ſubire non dubitarit eiuſq́; altitudines dolorum omnium & cruciatuũ, ignominiæ atque dedecoris, non modo vicerit, verùm etiam amabiles reddiderit, & glorioſas, planeq́; cæleſtes, & ſalutares.* Hinc Paulus egregius ille prædicator & doctor, in crucis ignominia, & paſſione gloriatur, cùm dicit: *Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti. Hinc reliqui Apoſtoli & ceteri fideles omnes laborum præmia conſecuti ſunt, & conſequentur. In hac vna tentamenta omnia, & ærumnarũ tormina ſedantur atque vincuntur: per hanc animi perturbationem & vulnera, vel lethalia feliciſſimi curantur. Hinc fit, vt quod ſequitur habeamus;* ait enim; *Et erunt vbera tua vt botri vineæ, & odor naſi tui, tanquam odor mali odoratiſſimæ. Vt enim botri vineæ calcati ac preſſi, lætiſſimum liquorem vini ſuo agricolæ, atque vinitori effundunt: ſic viri Dei iuſti ac ſancti diris cruciatibus, atque preſſuris hominum botrorum inſtar afflicti ac torti, per victoriam ſalutarem cultori Deo & Ieſu Chriſto, ac ſponſæ cæleſtem lætitiam de ſe pariunt ac promunt, ſanctitatiſque odore atque virtutum, ad idem ceteros imitatores Chriſti alliciunt ac trahunt.*

bunt. Subiungit Philo: *Sicut mala ſine poma cibum de ſe præſtant ac potum, quæ duo ſimul in ſe continent; ſic & bonus odor Eccleſiæ ex recta fide & ſincera charitate myſticum potum ac cibum corporis & ſanguinis Chriſti poſsidet, ac potat, quod ex ſequentibus patet;* ait enim: *Et guttur tuum vti vinum bonum, proueniens fratri meo in rectitudinem, quod ſatisfacit labiis meis atque dentibus.* Sic & Theodoret. hæc refert ad Euchariſtiam, quaſi dicatur Chriſto: Tu es vera illa vitis, ex qua ſalutiferum vinum conficitur ſpiritalibus prælis expreſſum: vnde calix ille impletur inebrians, ſanè præclarus.

Tropologicè. Tropologicè S. Greg. per mala punica accipit martyres; per os ſponſæ prædicationem Eccleſiæ: *Quæ,* inquit, *dum virtutes martyrũ prædicat, dum ad eorum ſimilitudinem animos audientium inſtigat, dum in vnius prædicatione fidei multas virtutes eſſe manifeſtat, quid aliud, quàm malorum odorem in ore portat? quia & ruborem corticis in martyrio oſtendit, quod prædicat, & in virtutibus multitudinem granorum ſub eadem fide, quaſi ſub eodem cortice, demonſtrat.*

Porrò martyribus palma debetur. Nam, vt ait S. Ambr. ſerm. 38. qui eſt in Domin. 2. Quadrag. *Præmium quoddam eſt palma martyrij, quæ confitenti linguæ dulcem fructum tribuit, & victrici dexteræ glorioſum præſtat ornatum. Eſt planè palma martyribus ſuauis ad cibum, vmbroſa ad requiẽ, honorabilis ad triũphum, ſemper virens, ſemper parata victoriæ; atque ideo non marceſcit palma, quia martyrum victoria non marceſcit.*

Anagogicè. Anagogicè Honorius: *Triumphans Eccleſia,* inquit, *in palmam aſcendit, quia per victoriam crucis ad lignum vitæ peruenit, de quo ſcriptum eſt: Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo Dei mei. Fructus eius iam apprehendit, de quo qui comederit, non morietur in æternum. Vbera eius ſunt ſicut botrus vineæ, quia gaudia, quibus pro preſſuris mundi inebriatur, ſunt ſicut gaudia Chriſti in cruce preſſi. Ipſe enim eſt botrus vineæ, potus Eccleſiæ, fons vitæ; ab ipſo inebriabitur, quando ei dicetur: Intra in gaudium Domini tui: Tunc erunt odores eius ſicut malorum, id eſt, deliciæ eius erunt ſicut angelorum; & guttur eius ſicut vinum optimum; id eſt, laus eius erit ſicut laus epulantium.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus cum aliis cenſens hæc eſſe verba ſponſi, ait Chriſtum iturum ad paſſionem id matri ſignificaſſe: ſic enim Chriſtum loquentem inducit: *Si enim ipſis amicis dixi: Ecce aſcendimus Hieroſolymam & filius hominis tradetur ad crucifigendum, & alia multa ad hunc ſenſum pertinẽtia, imò ſi & inimicis dixi: Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum; quantò magis chariſſimæ dixi, aut dicere debui: Aſcendam in palmam & apprehendam fructum eius; & erunt vbera tua ſicut botri vineæ: & odores tui ſicut malorum: guttur tuum ſicut vinum optimum? Hoc erat dicere: exaltabor in cruce victorioſum, & moriendo morte fructuoſa operabor velociter ſalutem omnium credentium: & deinde doctrina tua, doctrina legalis atque euangelica tempore opportuno palàm prædicabitur, ſicut in autumno dulces botri comeduntur; &*

A *bonus vbique diffunditur odor bonorum operum tuorũ, & dulciſsimũ atque delectabile mihi erit eloquium tuũ.* Addit Honorius: *Vinea, de qua allatus eſt botrus, fuit floridum corpus Mariæ, qui botrus in torculari crucis expreſſus: & inde fluxit fidelium potus.*

Rurſum poſtquam Chriſtus aſcendit in palmam crucis, mox apprehendit fructus eius; nam tertio die à morte glorioſus reſurrexit, & die 40. triumphans in cælum aſcendit, ac die 50. miſit in B. Virginem, & in Apoſtolos Spiritum ſanctum; tuncque vbera B. Virginis facta ſunt ſicut botri vineæ, quia tunc cœpit conceptionis, natiuitatis, paſſionis, ceteraque vitæ Chriſti myſteria præſertim ſecreta, & ſibi ſoli cognita, vtpote in ſe vel per ſe peracta, fidelibus, ac præſertim S. Lucæ, qui ea in Euang. conſcripſit, reuelare: tunc pariter palàm cœpit peccatoribus & tribulatis ad ſe
B confugientibus vinum pœnitentiæ, conſolationis, gratiæ & ſanctæ exultationis propinare: *Et odor oris tui ſicut malorum,* quia in verbis eius erat non tantùm ſancta delectatio, ſed & vitalis refectio, quæ nimirum ab ore eius, ſuaui ſalubritate, & ſalubri ſuauitate pleno, Eccleſia primitiua excipiens, verbis ſimul & literis tranſmiſit ad poſteros: odor hic ergo eius ſparſus eſt per omnes fines terræ, & per omnia temporum ſæcula. Ita Guilielmus.

VERS. 9. *Guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiiſque & dentibus illius ad ruminandum.*

C GVTTVR TVVM SICVT VINVM OPTIMVM (Tigur. *madens vino præſtantiſsimo*) DIGNVM DILECTO MEO AD POTANDVM, LABIISQVE ET DENTIBVS EIVS AD RVMINANDVM] Hebr. *Palatum tuum* (O ſponſa Synagoga; pronomen enim affixum in חִכֵּךְ *chickech,* ſignificans *tuum,* eſt femininum) *ſicut vinum bonum* (per eminentiam, id eſt, optimum) *quod vadit ad dilectum meũ ad rectitudines* (id eſt, rectà, blandeque ingreditur os eius, vt vertit Noſter Prouerb. cap. 23. v. 51. Pagnin. vertit *propter bonitatem vini.* Symmach. *Conueniens dilecto meo in rectitudinem.* Arabicus: *quo dilectus meus vadit ad rectitudinem.* Tigur. *quod meis amoribus reddat idoneum ad ea quæ rectiſsima ſunt*) *loquens* vel ſonans *labiis dormientium,*
D vel vt Pagnin. *loqui* aut *muſſitare faciens labia dormientium.* Agathius. *Eructare faciens labia ſenum.* Vinum enim præſtans poſt potum ad os & labia redit, illaque ruminare, muſſitare & loqui facit, iuxta illud:

Fœcundi calices quem non fecêre diſertum?

Sic Siculi, ait Nigidius Siculus, hic vinum optimum vocant vinum mortuorum, quod ſcilicet mortuos quaſi ſuſcitet, & loqui faciat. Hinc Noſter vertit, *ad ruminandum,* iuxta illud vinolentorum: *Vinum bonum non bibendum, ſed mandendum.* Septuag. *ſufficiens labiis*: Vatabl. *Et palatum tuum eſt velut vinum, quod dilecto meo defluit ſuauiſſimè loquenti ſermone dormientium,* id eſt, ſermone balbutientium ac imperfecto, q. d. ſermo tuus tam ſuauis eſt ô ſponſa, quàm ſuaue eſſe ſolet

optimum

optimum vinum amico meo, quo epoto, non ſatis expeditè loqui ſolet. Hæc Vatabl.

Noſter, Septuag. & Aquila addunt, *& dentibus*, quia pro יְשֵׁנִים *ieſcenim* vel *ieſcanim*, id eſt, *dormientiũ* vel *ſenũ*, legerunt, וְשִׁנַּיִם *veſinnaim*, id eſt, *& dentium*. Hos ſecutus Syrus vertit: *Os tuũ ſicut vinum bonum; vt vadam ad patruelem meum in rectitudinem. qui mouet labia mea & dentes meos.* Nam pro שִׂפְתֵי *ſiphte*, id eſt, *labia*, Septuag. & Syrus, aliis punctis legerunt: שְׂפָתַי *ſephatai*, id eſt, *labia mea*.

DIGNVM DILECTO] Alcazar cenſens hæc omnia eſſe verba ſponſi; per dilectum accipit non ſponſum (hic enim dixiſſet *dignum me*) ſed quemuis amicum. Verùm Hebr. דוֹדִי *dodi*, id eſt, *dilectus meus*, in Canticis vbiq; ſignificat ſpõſum.

Quocirca Almonacirius planius cum Rupert. reſpondet, τὸ *guttur tuum ſicut vinum optimum*, dici à ſponſo, cui deinde ſponſa approbando, & laudem in ſponſum reflectendo, reſpondeat: *dignum dilecto meo.* Verùm planius & aptius eſt, vt omnia à verſ. 6. vſque ad v. 10. dicamus eſſe verba chori adoleſcentularum, qui ſponſum vocat dilectum *ſuum*, id eſt, *heræ ſuæ* Synagogæ, vel *ſuũ*, quia ad eius nuptias aſpirant, ad eaſq; certò peruenturæ ſunt, cùm, vti decernunt, aſcenderint in palmam crucis & perfectionis.

Senſus eſt, q. d. Sponſa non tantùm ſuauem odorem malorum, ſed & ſaporem vini optimi ore & gutture exhalat: optimi, inquam, quod ſponſo dignum ſit ad potandum, imò ad mandendum, & ruminandum.

Porrò Chald. hæc ad Prophetas referẽs, more ſuo ſic vertit: *Dixit Daniel & ſocij eius: ſuſcipiendo ſuſcipiemus ſuper nos decretum verbi Domini, ſicut ſuſcepit ſuper ſe Abraham pater noſter, qui comparatus eſt vino veteri, & ambulabimus in viis, quæ rectæ ſunt coram eo, ſicut ambulauerunt Elias & Eliſæus Prophetæ, per quorum merita ſurrexerunt mortui, qui ſimiles ſunt vino dormienti; & ſicut Ezechiel filius Buzi Sacerdos: quia in prophetia oris ſui ſuſcitati ſunt dormientes mortui, qui erant in campo Dura.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

SYnagoga ad Chriſtum conuerſa gutture vinum optimum exhalabit, cùm per Eliam vino Chriſtianæ doctrinæ & charitatis accenſa, & quaſi ebria illud eructabit; cùm ſcilicet ſermonibus ſuis, & concionibus ardentibus proximos quoſque amore Chriſti inflammabit, quod vinum Chriſto erit dignum, gratum & iucundum ad ruminandum & crebriùs commemorandum. Vnde Coſmas Damianus chorum filiarum, ſiue adoleſcẽtularum Synagogæ, heræ ſuæ ita loquentem inducit: liceat, oramus, te aliquando oſculari, & abditiſſima diuinitatis arcana ex tuo gutture ebibere, quod generoſum & optimum vinum ſpiritualis hominis cor exhilarat, ſine vitio inebriat, & virgines Chriſtianas animas ſucculẽtas reddit, ac maximè ſobrias, vt iam tibi nemo vitio vertat (vt olim illi) quod dum oſculum das, vinum propines. Id verò vinum in te priùs à ſponſo tuo, iam mihi chariſſimo, infuſum ex tuo gutture quaſi ex euripo quodam, quum in alios docendo refundis ad Chriſtum amores meos (vnde priùs manauit) tamquam ad ſuam primam recurrit originem: quod ille ſumma cum voluptate repetitum bibit, perque os ſuum verſat. Quin & hoc ipſum illud vinum eſt, quod ſenes alioqui infantes idiotas diſertos reddit & eloquentes, cæleſti nimirum calore accenſos & recreatos.

Audi S. Gregor. *In gutture quippe vox eſt. Per guttur ergo ipſa prædicatio iterum deſignatur, quæ quaſi vinum optimum eſſe dicitur, quia mentes hominum inebriat, vt præteritorum, ſicut dictum eſt, obliuiſcantur, & in anteriora currentes non laſſentur;* Et poſt pauca: *Tale eſt ſponſæ vinum, vt dignum ſit dilecto ad potandum, quia dum ſancta Eccleſia fidem veram prædicat, dum auditores ſuos ad ſancta opera excitat, dum ſolùm Chriſtum diligere, imitari, amplecti bonũ eſſe, verbis & operibus demonſtrat, quid aliud, quàm vinum ſuum dignum facit, vt in ore ſpõſi dulce ſapiat? Quod benè Chriſtus potare dicitur, quia à corpore ſuo, id eſt, à populis fidelibus amabiliter potatur,* Verba deinde preſſiùs vrgens, ſubiungit: *De quo notandum eſt, quòd omnes potant ſed labia ſola & ſoli dentes ruminant, quia dum Eccleſia per ſanctos ſuos prædicat, omnes quidem audiũt, ſed non omnes quanta ſit virtus ſententiarum, quæ dicuntur diſcernunt. Labia verò & dentes ruminant, quia dum perfectiores quique poſt auditum verba ad memoriam reuocant, dum audita quæque exercitatione aſſiduâ cogitant, quaſi ad os reuocantes, quod ſumpſerũt, quanta ſit virtus cibi, quem comederunt, ſentiunt. Idcirco in lege ſcribitur, quia animal quod non ruminat immundum habetur; quia quiſquis bona, quæ audit ſiue legit, non recogitat vacans à ſanctis cogitationibus, neceſſariò immundas congregat.*

Accedit Theodoret. & Iuſtus Orgel. qui per guttur accipiunt doctrinam Euangelij per labia & dentes verò prædicatores. Aponius autem guttur Eccleſiæ ait eſſe S. Petrum. Addit Caſſiod. Beda, Rupert. aliique, & quoſlibet prędicatores. Porrò Caſſiod. guttur vini optimi ita diſtinguit ab odore oris inſtar malorum, vt per guttur accipiat prædicationem, quæ voce fit, per odorem verò oris eam, quæ ſcripto vel fama fit: efficacior autem & ardentior eſt viua vox, quàm odor oris: vnde illa vino præſtanti comparatur, hæc malis & pomis.

Symbolicè, Philo Carpathius per guttur Metonymicè accipit Chriſti corpus & ſanguinem gutturi fidelium exhibitum in Euchariſtia; iuxta illud: *Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus.* Pſal. 33. *Has igitur, inquit, ſpirituales eſcas & ſalutares, corporis ſcilicet & ſanguinis Ieſu Chriſti guſtans Eccleſia, & quæque fidelis anima, guttur habet vt vinũ bonum. Hoc enim vinum ſanctè potum, dolores omnes animi ſedat atque componit, ebrietatem omnem rerum caducarum tollit, cor exhilarat atque confirmat, omneſque morbos facillimè ſanat ac curat eſtque æternæ vitæ ſalutaris vnda, fons, & origo in remiſſionem peccatorum benigniſſimè effuſus ac datus, ab omni ſcelerum ſorde & grauitate lauans dicente Domino: Accipite & bibite, hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis effundetur in remiſſionem peccatorum. Eſtque admirabile, quod proueniens fratri meo in rectitudinem, dixit vt oſtenderet ſolis rectis corde hanc lætiſſimam eſcam cæleſtem, panem*

Symbolicè

nem ſuperſubſtantialem, & ſalutarem potum eſſe datum: quod ille idem cæleſtium arcanorum hauſtor explicat, cùm dicit: Lux orta eſt iuſto, & rectis corde lætitia. Et paulus ſanctiſſimus Apoſtolus, non temerè ad hoc diuiniſſimum conuiuium accedendum eſſe admonet, dicens: Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat, &c. *O rem miram! ô rem tremendam! hæc quæſo mecum diligenter ſacerdotes attendite; hæc fratres animaduertite; hæc timete ſemper & cauete periculum.* Hæc & plura Philo.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

CAto, teſte Plutarch. oſculari ſolebat vxorem, filias, neptes, vt ex ore eorum & halitu vinoſo olfaceret, an vinum bibiſſent, ac meribibulas caſtigaret, vti S. Monica iunior exiſtens ab ancillis meribibula cognominata, & caſtigata vini appetitum correxit & abſcidit, teſte S. Auguſtino lib. 9. Confeſſ. At pij pendent ab ore ſanctorum, qui ſpirituali muſto diuini amoris ebrij eructant magnalia Dei, vt ſimilem ſpiritum doxologiæ Dei hauriant: vti contigit Iudæis audientibus Apoſtolos, Chriſtum reſonantes poſt acceptum Spiritũ ſanctum. Act. 2. Hoc enim muſtũ Chriſto eſt gratiſſimum ad hauriendum & ruminãdum. Vnde Beda, & Honorius: Guttur animæ, inquiunt, eſt vox laudis & cõfeſſionis eius, quod eſt ſicut vinum optimum, quia non inflat inebriando, ſed lætificat cor recreando. Et Guilielmus: *In gutture, inquit, vocis officium eſt. Habet autem & homo interior guttur ſuum ſpirituale, quo plerumque intus in laudem Dei clamoſus eſt homo, nullo corporali ſono foris perſtrepente. Vnde Propheta de ſanctis Deum laudantibus; Exultationes, inquit, Dei in gutture eorum. Porrò vinum & in ſapore iucundum & in colore decorum eſt. Cùm ergo formam illam implemus, quam nobis Propheta præſcribit: Deo, inquiens noſtro ſit iucunda decoraq; laudatio, tunc guttur noſtrum eſt ſicut vinum. Sane iucunditas laudationis in hilaritate conſiſtit deuotionis. Qui ergo laudat Deum hilariter & deuotè, procul dubio laudat eum iucunde*, &c. *qui verò cum munditia conuerſationis hilaritatem Deo exhibet ſanctæ piæq; deuotionis, in gutture ſuo habet iucundam decoramque laudationem, qualis Deum decet.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

GVttur B. Virginis eſt ſicut vinum optimum, quia non niſi laudes Dei eructat; vt cùm cecinit: *Magnificat anima mea Dominum; & exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo*, &c. Vnde Guilielmus eam ſic loquentem inducit: *Verè in laudibus dilecti guttur meum ſicut vinum optimum: nam quantùm diligo, tantùm & laudo, & pro menſura dilectionis eſt modus laudationis*; idque tam in aduerſis, quàm in proſperis, ac præſertim cùm cruci Chriſti aſtitit. Tunc enim reſignata in manus Dei, im-

A menſum eius in homines amorem, ac Chriſti obedientiam admirata laudauit. Secundò, Honorius: guttur, inquit, eſt doctrina Virginis, qua docuit verbo & exemplo Deum humiles exaltare & ſuperbos humiliare, iuxta illud, quod ipſa ait: *Diſperſit ſuperbos, & exaltauit humiles.* Lucæ 1. Doctrina hæc ſanè eſt optima & præſtantiſſima. Tertiò, Hailgrinus per guttur accipit preces B. Virginis, quæ ſunt ſimiles vino optimo, quia ipſa nil petit niſi pium, ſanctum, & Deo dignum. Vnde eius preces filius non tantùm potat, id eſt, auidè haurit, ſed & ruminat, id eſt, iis immoratur, iiſque ſe oblectat. Audi Chriſtum Dominum os & guttur B. Virginis myſticè deſcribentẽ S. Brigittæ lib. 9. Reuelat. in fine Interrog. 9. *Os tuum*
B *fuit quaſi lampas intùs ardens & lucens ab extra, quia verba & affectiones animæ tuæ fuerunt ardentes interiùs diuina diligentia, & exteriùs ſplendentes ex diſpoſitione laudabili tuorum motuum corporalium, & concordia pulcherrima tuarum virtutum. Verè mater chariſſima verbum oris tui traxit quodammodo Deitatem meam in te, & feruor diuinæ dulcedinis tuæ numquam ſeparabit me à te, quia verba tua dulcia ſunt ſuper mel & fauum.*

VOX SPONSÆ NOVÆ putà Synagogæ ad Chriſtum conuerſæ.

C
VERS. 10. *Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius.*

PAgninus: *Deſiderium eius.* Vatabl. *Ego dilecti mei ſum, & ad me deſideriũ eius,* q. d. Ego Sponſum diligo, & ille viciſſim vnicè me diligit; ego tota illius ſum, ille viciſſim totus meus eſt: Ego me totam deuoui illius obſequio, ille viciſſim ſe ſuoſque oculos, ſuam curam, amorem, & officia in me conuertit, ac aſpicit, quid ego velim vel optem, illudq; illico perficit, vt meis votis & deſideriis obſecundet: quare ſe totum meæ poteſtati & voluntati permiſiſſe videtur. Hoc enim ſignificat Hebr. תְּשׁוּקָתוֹ teſcukatech, Geneſ. c. 3. 26. quod noſter vertit: *Poteſtatem*, dicens: *Sub viri poteſtate eris*, pro quo Aben Ezra vertit: *Et ad virum tuum obedientia tua.*

Porrò Chald. vertit: *Dixit Ieruſalem: In omni*
D *tempore, quo ego ambulabo in via dominatoris ſæculi, habitare facit maieſtatem ſuam in medio mei; & ad me eſt deſiderium eius, & in tempore, quo ego declino à viis eius, aufert maieſtatem ſuam à me, & transfert me inter populos, & ipſi dominatur in me, ſicut vir, qui dominatur vxori ſuæ.*

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

ESt vox Synagogæ conuerſæ ad Chriſtum quæ Chriſti ſponſi amori, æquè ac adoleſcentularum laudibus reſpondet, ac amorẽ amori rependit, atque ſe totam ſponſi eſſe pronunciat,

ciat, q.d. Ego tota ſum dilecti, ſicut ille viciſſim totus meus eſt. Ego meos oculos, mentē actuſque omnes ad ipſum conuerto, omnes cogitationes & intentiones ad ipſum dirigo, ipſi vni placere & ſatisfacere cōtendo, illum vnum ſpecto, vt illi per omnia ſeruiam; ſicut ille viciſſim me vnam ſpectat, vt meis commodis votiſque obſequatur: ex illius ore nutuque pendeo, ſicut ille viciſſim meos nutus, os & vota obſeruat. Rurſum efficaciùs τὸ *&* poteſt accipi cauſaliter pro *quia*, q.d. Ego totam me ad dilectum conuerto, *&*, id eſt, *quia* ipſe quoque totus ad me conuerſus eſt: quare omnes amoris remoras, & impedimenta abieci. Simile dat Ariſtot. Ethic. 1. Sponſa, ait, ad ſpōſum reſpicit, ipſumque deſiderat; ſicut terra arida cælum reſpicit, eiuſque imbrem ſitit; ac viciſſim cælum ad terram reſpicit; ipſique ſuam pluuiam & influxum communicare appetit, vt ipſam grauidam, germinumque & fructuum feracem efficiat. A B

Audi Theodor. *Ego fraterno meo meipſam conſecraui, & alienam tum Gentilium, tum Iudæorum, tum hæreticorum conſuetudinem contempſi; nam ipſe quoque me ceteris antetulit, & ad me ſeſe conuertit. Cum enim priùs vbi reclinaret caput non haberet, iam reperit, vbi illud reclinet: cumq; multas habeat concubinas, & reginas, & adoleſcentulas, me omnibus antepoſuit. Neque verò patiar, vt ego ſola ſacra illius fruar conſuetudine, ideo dico: Veni, &c.*

Symbolicè. Symbolicè Caſſiodor. per conuerſionem accipit incarnationem. In illa enim Verbum ad humanam naturam ſe conuertit, ad eamque è ſummo cælorum excurrit. Hebr. enim תְּשׁוּקָה *teſcuka* ſignificat excurſum. Verùm à litera hoc alienum & remotum eſt. Initio enim Cantici egit de incarnatione; hîc verò ſub finem Cantici agit de fine & conſummatione Eccleſiæ. C

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima, quæ ſe totam Chriſto deuouet, qualis eſt religioſorum, vērè dicit: *Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius*, q.d. ait S. Gregor. *Quoniam fide ac dilectione ſoli Chriſto adhæreo, ſolum ſequor, ſolū cum Patre, & Spiritu ſancto vnum Deum videre concupiſco, reſpectionis eius ſuauitatem, viſitationis benignitatem, conuerſationis dulcedinem gaudenter experiens prodamo.* Huius rei ſymbolum eſt herba ſiue flos, qui dicitur Heliotropium, id eſt, ad ſolem conuerſio. Sicut enim hic cum ſole (etiam nubilo die) ſe circumagit, omnibuſque horis cū eo vertitur, ſic anima Chriſtum amans in eum iugiter reſpicit, vt ſemper cum eo verſetur, ac ſe per myſteria vitæ & paſſionis eius, quæ toto anno viciſſim repræſentat Eccleſia, circumagens, perpetuò in eodem omnem ſuam cogitationem, voluntatem & amorem defigit. Porrò ſicut ſol radiis ſuis florem hūc circumagit & ad ſe conuerſionis primus eſt auctor: ſua enim gratia animam ad ſe allicit, demulcet, ineſcat, vt iugiter ab eius quaſi matris vberibus pendere ſe gaudeat. D

Notat ſanctus Ambroſius lib. de Iſaac & Anima, cap. 8. hanc gnomen in Cantico ter iterari, ſecundùm tres gradus & ſtatus animæ. Anima enim ſancta primò eſt incipiens, ſecundò proficiens, tertiò perfecta. Incipienti dicitur, cap. 2. 16. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ.* Proficienti dicitur cap. 6: 2. *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui paſcitur inter lilia.* Tertiò perfectæ dicitur hîc: *Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius. In primò*, ait ſanctus Ambroſius: *Quaſi in inſtitutione adhuc vmbras videt anima, necdum verbi appropinquantis reuelatione commota, & ideo adhuc ei dies Euangelij refulgebat. In ſecundo ſine vmbrarum confuſione odores pios carpit. In tertio iam perfecta requiem in ſe verbo miniſtrat, vt conuertatur ſuper eam, & caput ſuum reclinet atque requieſcat, meritoq; iam tenens quem anteà quæſitum inuenire non poterat, inuitat ad agrum ſuum dicens: Veni frater meus exeamus in agrum, requieſcamus in caſtellis.*

Addit Iuſtus: *Ad me conuerſio eius*, vt ſcilicet meas preces exaudiat, vtque mea bona opera & merita remuneretur, præmietque in cælo, ait Philo.

Sic in vita S. Brigittæ legimus Chriſtum illi apparentem dixiſſe: *Eſto ſponſa mea.* Cui illico ipſa acquieſcens à ſæculo auerſa, totaque ad Chriſtum conuerſa habitum mutauit & vitam: atque ab eo tēpore per annos 28. colloquiis cæleſtibus fruita eſt, multaſque profundorum Dei arcanorum reuelationes habuit, quæ etiamnum extant, & à pluribus inſignibus Theologis magna cum ſapientiæ & pietatis laude approbatæ ſunt. *S. Brigitta deſponſa Chriſto.*

Sic & de B. Tereſia ſcribit noſter Franciſcus Ribera nobilis S. Scripturæ Interpres lib. 4. Vitæ eius cap. 10. ſæpiùs ei diuinam maieſtatem magno amoris indicio dixiſſe: *Iam tu es mea, & ego ſum tuus.* Et alia vice: *Ex nunc eris mihi ſponſa, deinceps meum honorem reſpicies, non tantùm vt tui creatoris, & tui Regis, & tui Dei, ſed vt tui veri ſponſi. Deinceps honor meus erit tuus, & honor tuus erit meus.* Et rurſum: *Quia mihi es deſponſa, hinc quidquid habeo, tuum eſt, ideoq; tibi dono omnes dolores & labores, quos pertuli, ac per illos quaſi per rem propriam poſtula à Patre quod voles.* *Et B. Tereſia.*

Anagogicè Philo conuerſionem Chriſti interpretatur eius reditum ad iudicium: *Ego*, inquit, *ſeruiam filio Dei, & ipſe affatim me remunerabitur, cùm in ſecundo illo aduentu cælitus deſcenderit iudex ſeſſurus omnium atque diſcuſſor, congregans mortales omnes à quatuor angulis terræ per lumen & officiū angelorum. Sed illi primùm conuertamur oportet, & ille ad nos, ſicut ſcriptum eſt: Conuertere, conuertere ad me filia, &c. Et alibi: Conuertimini ad me, & ego ad vos conuertar. Sed ipſe primus nos attrahat neceſſe eſt, ipſe ſe primùm offerat nobis oportet: tunc enim conuertemur ad illum & ſanabimur, iuxta illud: Sana me Domine & ſanabor, ſalua me, & ſaluus ero, &c.* *Anagogicè.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

PRimò, Honorius appoſitè ad genuinum literæ ſenſum hæc verba tribuit B. Virgini oranti filium pro Iudæorum conuerſione: *Ego*, inquit, *dilecto meo* pro vobis preces effudi,

& ad me conuerſio eius, hoc eſt, per me voluit vos ad miſericordiam conuerti. Secundò, Guilielmus hæc adaptat B. Virgini aſtanti Chriſto crucifixo. *Planè,* inquit, *ego dilecto meo per maternum commoriebar affectum, ita vt eius in me martyrium redundaret, & quaſi commartyrem faceret. Ego tunc dilecto meo ad declarandam mei in ipſum amoris quãtitatem, & eius ad me tunc conuerſio facta eſt ad declarandam filialem eius charitatem. Quantùm enim me diligeret in ipſo paſſionis articulo præclarè oſtendit cum videns me piam matrem & diſcipulum ſtantem, quem diligebat, ad me de cruce conuerſus dixit mihi: Mulier, ecce filius tuus; diſcipulo autem: Ecce mater tua. Planè illius ad me in tanta non falſorum acerbitate dolorum tam filialis conuerſio, quàm filialem in me animum gereret, inſigniter declarabat.* Vide dicta cap. 2. verſ. 16. & cap. 6. verſ. 2.

B

VERS. 11. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.*

HEbr. & Syrus: *Pernoctemus in villis.* Arabicus: *Egredieris & commoraberis in villis.* Sulamitis, ſiue Synagoga nouella Chriſti ſponſa ſponſum à ſe iam inuentum, & ex agro tendentem in vrbẽ reuocat ad agrũ, putà ad rus aliquod proprium, vt ibi ſecretiùs, familiariùs & pleniùs cum eo colloquatur & conuerſetur.

Porrò Chald. vertit: *Quando peccauerunt populus domus Iſrael, tranſmigrare eos fecit Dominus in terram Seir religionis Idumeæ. Dixit cœtus Iſrael: Obſecro te dominator totius ſæculi, ſuſcipe orationem meam, qua ego oro coram te in vrbibus tranſmigrationis meæ & prouinciis populorum.*

C

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

SYnagoga in fine mundi cõuertenda ad Chriſtum rogabit eum, vt ſecum in agros & villas prodeat, tum vt ab vrbano ſtrepitu & turba ſemota liberius orationi & colloquio ipſius vacet, tum vt agreſtes & ruſticanos homines alioſque extra Ieruſalem in pagis & villis degentes, ad fidem Chriſti per eius opem & gratiam conuertat. Ita Honorius, Delrio, Hortolanus, & alij. Sic Chriſtus, dum viueret, obibat vicos & caſtella euangelizans regnum Dei: ruſticani enim vtpote ſimplicis, rudis, & innocentis vitæ aptiores ſunt D Euangelio; vnde Chriſtus ait: *Pauperes euangelizantur.* Matthæi 11. Et Iſaias cap. 43. 20. *Glorificabit me beſtia agri, dracones & ſtruthiones, quia dedi in deſerto aquas, flumina in inuio, vt darem potum populo meo, electo meo. Populum iſtum formaui mihi, laudem meam narrabit.*

Docet ergo hic Spiritus ſanctus ruſticos, viles & plebeios non eſſe negligendos, ſed catechiſtas & concionatores debere tam iis, quàm ciuibus & nobilibus prædicare verbum Dei, imò, iis, vtpote rudioribus erudiendis diutiùs oportere immorari, donec doctrinam & præcepta vitæ Chriſtianæ capiant & imbibant, hoc ſignificat, τὸ *commoremur.* Ita Theodoret. & tres Ano-

A nym. ac S. Ambroſius de Iſaac cap. 8 quem audi: *Suprà ad hortum inuitabat, hic ad agrum habentem non ſolùm florum gratiã, ſed etiam triticum & hordeũ, hoc eſt ſolidarum frumenta virtutum, vt fructus eius aſpiciat. Qua ratione antẽ exire eũ in agrum vellet, intellectus manifeſtus eſt, vt quaſi bonus paſtor paſcat gregem ſuum, laſſos alleuet, reuocet errantes. Ergo quaſi perfecta anima non pro ſe, ſed pro aliis interuenit, vt de ſinu patris exeat, vt procedat foras tamquam ſponſus de thalamo ſuo egrediens currat viam, vt infirmos lucretur.* In libro autem 3. de Virginit. *Audite,* ait, *quid dicat ſacroſancta Eccleſia: Veni frater meus, exeamus in agrum, requieſcamus in caſtellis.*

Audi & Hugonem Victor. Inſtit. monaſt. de Clauſtro animæ, cap. 7. *Egreditur,* inquit, *animus à contemplatione ad ſui circumſpectionem, egreditur à cura ſui ad agendam curam proximi, vt conſoletur puB ſillanimes, corripiat inquietos, vt fiat ager virtutum, qui priùs fuerat veprium & ſpinarum. Commoremur in villis, id eſt, in illis, qui ſunt villani, id eſt, rudes & tardi ad percipienda documenta curiæ Chriſti.* Eadem habet Rupert.

Symbolicè S. Gregor. per egreſſum Chriſti in villas; accipit egreſſum Chriſti è cælo in terras per incarnationem: *Ager,* inquit, *teſte veritate.* Matth. 13. *eſt hic mundus; in agrum verò ſponſus cum ſponſa egreditur, quando Verbum Dei carne ſuſcepta in thalamo Virginis mundo monſtratur. In villis commoratur, quando Gentes per fidem viſitat, quam recipientibus largitur.* Hac de cauſa Chriſtus non in vrbe, ſed rure, putà ſuburbano Bethlehemitico quaſi puer ruſticanus naſci voluit: cuius imitatione ibidem vitam agere & petagere voluit S. Hiero. S. Paula, S. Euſtochius, magnaque pars nobilitatis Romanæ. Vnde S. Hieron. *Mihi,* inquit, *oppidum* C *carcer eſt, ſolitudo paradiſus.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta amat agros, id eſt, ſolitudinem, vt in ea liberiùs orationi & contemplationi vacet; vt ex ea ardorem & zelum prædicãdi etiam ruſticis, rudibus & pauperibus, quem Chriſtus oſtendit, concipiat. Ita Honorius, Delrio, & alij. Vnde noſter Alcazar per agros & villas accipit exteras regiones, vt Iaponiam, Sinas, Cinaloam, in quas proficiſci ambiunt religioſi Apoſtolici, vt gentes derelictas & barbaros ad Chriſtum conuertãt, eò quòd hoc Chriſto gratiſſimum eſſe ſciant. Audi Caſſiod. *Iam,* inquit, *myſterio aſcenſionis, aſſumptum hominem ad cælos ſubleuaſti: ſed veni diuinæ maieſtatis præſentia me ſepiùs viſitando, egrediamur in agrum mundi huius: Prædicemus tuæ incarnationis fidem mundo: in villis ac plagis cõmoremur, ipſis quoque paganis fidem tuam annunciantes.*

Addit Caſſiodor. *Nemo neſcit paganos à villa dictos, quia* πάγος *Græcè, villa dicitur Latinè, Inde Pagani dicti, quia longè ſunt à ciuitate Dei:* Licèt alij aliud *pagani* dent etymon. Hinc & Symbolicè Philo: ſponſus Chriſtus, ait, pernoctauit in villis, cùm in agreſtibus Iudæorum mentibus duris & obſtinatis animis, peruicaciſſimiſque & ſæuis cordibus

cordibus ad noctem vſque mortis peregrinus, inuiſus, & peroſus fuit. Meliùs hæc accipias de Iudæis ad Chriſtum iam conuerſis, & in fine mũdi conuertendis.

Anagogicè. Anagogicè S. Ambroſ. orat. de Obitu Valent. hæc accipit de egreſſu animæ è corpore, & migratione in cælum: *Veniſti*, inquit, *eò vbi diuerſarũ virtutum fructus pro ſingulorum meritis deferuntur, vbi abundant meritorum præmia. Exeamus ergo in agrum, in quo non vacuus labor, ſed fœcundus eſt prouentus gratiarum. Quod in terris ſeminaſti, hic mete: quod ibi ſparſiſti, hic collige. Aut certè veni in illum agrum, qui eſt odor Iacob; hoc eſt veni in gremiũ Iacob, vt ſicut Lazarus pauper in Abrahæ ſinu; ita etiam tu in Iacob Patriarchæ tranquillitate quieſcas. Sinus enim Patriarcharum receſſus quidam eſt quietis æternæ. Requieſcamus in caſtellis, vbi requies eſt tutior, quæ ſepto cæleſtis refugij munita atq; vallata non exagitatur ſecularium incurſibus beſtiarum.* Sic & Honorius.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

IAm dicta apprimè competunt B. Virgini, quæ zelo animarum flagrantiſſima, omnium etiam agreſtium & vilium hominum ſalutem impenſè deſiderat, & procurat; ideóque excitat viros Apoſtolicos, qui eis prædicent, viamque ſalutis oſtendant. Guilielmus tamen hæc accipit de B. Virgine ſuadente Apoſtolis, vt occiſo à Iudæis Stephano, ab iis tamquam à perfidis & Euangelio reſiſtentibus egrediantur in villas Gentium, illiſque Chriſtum annuntient. Idem habet Rupertus.

VOX SPONSÆ.

Veteris & nouæ, hoc eſt, Eccleſiæ & Synagogæ.

VERS. 12. *Manè ſurgamus ad vineas, videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiũt, ſi floruerũt mala punica: ibi dabo tibi vbera mea.*

MANE SVRGAMVS (vt eamus) AD VINEAS, VIDEAMVS SI FLORVIT VINEA, SI FLORES FRVCTVS PARTVRIVNT, SI FLORVERVNT (Aquila *ſe aperuerunt*: flores enim mali punici ſe pandunt) MALA PVNICA: IBI DABO TIBI VBERA MEA] Vatabl. *Ibi meum amorem erga te profundam.*

Pro *ſi flores fructus parturiunt* Septuag. vertunt: *Si floruit propago.* Philo: *ſi floruit cyprus.* Ipſe enim pro κυπρισμὸς, id eſt, propago, legit κύπρος, id eſt, cyprus. Pagnin. *Si aperuit ſe vua parua* Vatabl. *vua recens* aut *parua.* Hebr. enim eſt, סְמָדַר *ſemadar*, de quo dixi cap. 2. v. 13. & 15.

Pro *mala punica*; Arabicus vertit, *montes*. Alludit ad morem Salomonis, qui, vt à curis vrbis & regni animum ſeuocaret, manè in rus & vineas proficiſcebatur: *Curru*, ait Ioſephus lib. 8. Antiq. cap. 7. *manè vectari delectabatur in prædium nomine Hetan, hortis, & inductis fontibus amœnum.* Manè enim horti & vineæ ſunt amœniſſimi.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

EST hæc vox ſponſæ antiquæ, putà Eccleſię Gentium, quæ nouellæ ſponſæ, putà Synagogæ Iudæorum, recens conuerſæ (id eſt, cõuertendæ ab Elia) congratulatur, eiuſque conſilium approbat: imò ſponſum Chriſtum adhortatur & inuitat, vt nouellæ ſponſæ ſororis ſuæ votis morem gerat. Aut potiùs Eccleſia vocem ſuam hic cum Synagoga coniungit, ac vtraque ſimul iam adunata, vnaque ſponſa, putà Eccleſia, effecta; Chriſtum ſponſum obſecrat, vt ſecum in villas & vineas concedat, vt reliquias Iudæorum & Gentiũ ab antichriſto vel ſeductas, vel perculſas ad Chriſtum vnanimi conſenſu traducant, præſertim mortuo & occiſo iam antichriſto, tunc enim eius fraudes, & fallaciæ, vanæque ſpes detegentur, tunc pariter ceſſabit eius metus & perſecutio: quare facilè tunc erit ab eo ſeductos, vel exterritos ad Chriſtum reuocare: ideoque Deus poſt antichriſti mortem concedet lapſis tempus aliquod pœnitendi, differetque diem iudicij, vti dixi Daniel 12. v. 12. Ait ergo: *Manè ſurgamus ad vineas*, id eſt, viſitemus particulares Eccleſias: *videamus ſi floruit vinea*, id eſt, ſi Eccleſia Hieroſolymitana & Iudaica, quæ Synagogæ ſummè eſt cordi, in fide Chriſti floreat: *Si flores fructus parturiunt*, id eſt, ſi bona Chriſti & ſalutis ſemina, quæ prædicatores mei Iudæis & Gentibus iniecerũt, & in eorum mentibus quaſi ſeminarunt, quęque in flores bonorum deſideriorum eruperunt; ſi inquam hæc ſemina, *fructus* bonæ & efficacis operationis parturiant: *Si floruerunt mala punica*; id eſt; charitatis & martyrij, ait Angelomus, deſideria, fructus & opera: *ibi dabo tibi vbera mea*, vbera ſcilicet ſanctæ doctrinæ dabo tibi, ô dilecte mi, non ſugenda vt à filio, ſed vt à ſponſo amplexanda, dandaque tuis fidelibus, Iudæis, & Gentibus, vt illa ſugant, iiſque nutriãtur in fide & pietate Chriſtiana. Ita S. Gregorius, Philo, Iuſtus, & alij hæc accipiunt de Eccleſia inuitante Chriſtum, vt particulares ſuas Eccleſias viſitet. Rurſum *dabo tibi vbera*, id eſt, cor meum & amores meos, vt vertit Vatabl. Vide quæ de vberibus dixi, cap. 1. v. 1.

Particulatim verò de Eccleſiis Iudæorum in fine mundi viſitandis hæc accipit Honorius: *Nox*, ait, *fuit tempus perſecutionis antichriſti: manè verò tempus pacis poſt mortem eius. Manè ergo ſponſus & ſponſa ad vineas ſurgunt, qui quaſi in nocte dormierũt, dum ſe poſt necem antichriſti ad faciendas Eccleſias erigunt, vel ſub eo deſtructas renouant, vel diſperſas congregant, quas ſub eo deſtrui viderunt, ſed quaſi dormientes non reſtiterunt. At nunc dicit: Videamus ſi floruit, &c. Per prædicatores faciamus eos videre, ſi vinea ſcilicet Synagoga in fide floruit, vt eam imitentur; ſi florentes in fide opera fidei exequũtur, vt illos imitentur; ſi imitatores martyrum in patientia florent, vt*

ces imitentur. In illo agro proferam ad honorem tui omnem doctrinam vtriuſq; legis, quæ ſunt vbera mea, vt rudes in fide ſugant inde lac doctrinæ. A

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

MAnè, inquit Philo, eſt, quando adeſt gratia præueniens, per quam anima à tenebris ignorantiæ Dei & cæcitatis mētis, ac à nocte delictorum vocatur in admirabile lumen religionis & pietatis; tunc vineæ & arbores, id eſt, habitus virtutum ſuos producunt flores & fructus ſanctarum operationum. Angelomus per florem vineæ accipit fidem cordis, per fructus oris confeſſionem; per mala punica ſanguinis pro fide profuſionem. B

Anagogicè. Anagogicè Honorius: *Manè*, inquit, *ſurgit Eccleſia ad vineas, dum ſe erigit ad ſupernas Eccleſias. Totum quippe tempus huius ſæculi eſt quaſi nox ad comparationem futuri ſæculi. Dies autem iudicij eſt quaſi manè æternæ diei, quæ melior eſt ſuper millia annorū, vel vita cuiuſque hominis eſt quaſi nox, manè autem vita futura: in quo manè quiſque fidelis ſurgit ad vineas, dum poſt mortem peruenit ad cæleſtes Eccleſias. Ibi videt flores vineæ, florum fructus, & flores malorum punicorum, id eſt, præmia fidelium & donorum, quæ dabuntur benè operantibus, & mercedem, quæ recompenſabitur martyribus. Ibi dabit Eccleſia Chriſto ſua vbera, quia doctores vtriuſque legis repræſentabit in æterna gloria.*

TERTIVS SENSVS C

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo viſitat Eccleſias & viſitabit eas in fine mundi, vt fructus virtutum proferant: Floret vinea, id eſt, Eccleſia, ait Guilielmus, in inchoātibus: flores eius fructus parturiunt in proficientibus. Tuum verò eſt vtrumque videre, id eſt, approbare in beneplacito tuo, ſed multò magis flores malorum punicorū, id eſt, decus & deuotionem martyrum propter te proprio cruore rubētium: *Ibi dabo tibi vbera mea*, id eſt, in Eccleſia Gentium dabo tibi, quæ & in Eccleſia Iudæorū D olim tibi dedi, vbera mea. Verè apud Iudæos dedi tibi vbera corporalia ad paſcendum te: porrò in Eccleſia Gentium dabo tibi vbera mea ſpiritualia ad paſcendos tuos; ſpiritualiter enim paſcā paruulos tuos lacte maternæ pietatis; olim paui lacte corporali pro veritate carnis. Denique pro eo quòd tibi ſum mater corporalis, ero tui mater ſpiritualis, materna charitate quaſi proprios parturiens filios, donec pleniùs formeris in eis, maternâ ibidem curâ nutriens eos, donec vſque in virum perfectum grandeſcas in eis. Totū autem hoc faciam, eos tibi aſſiduè commendando, & augmenta gratiarum eis piis à te precibus impetrando.

VERS. 13. *Mandragoræ dederunt odorem. In portis noſtris omnia poma, noua & vetera, dilecte mi, ſeruaui tibi.*

MANDRAGORÆ DEDERVNT ODOREM, IN PORTIS NOSTRIS OMNIA POMA (Septuag. *nuces*, Philo, *fructiferæ arbuſculæ*. Hebr. eſt מְגָדִים *megadim*, id eſt, delicias, amabilia, delicata, qualia ſunt poma elegantia) NOVA ET VETERA, DILECTE MI, SERVAVI TIBI] Hebr. *abſcondi tibi.* Ita Aquila & Symmach. τὸ *in portis* multi referunt ad mandragoras; melius alij ad poma, quæ ſequuntur. Vnde Arabicus: *omnes fructus arborum ſtantes ad ianuas noſtras.*

Pro *mandragora*, vt vertit Noſter, Septuag. Aquila, Chald. Aben Ezra, Vatabl. Pagnin. & alij, Hebr. eſt, דּוּדָאִים *dudaim*, quæ vox alludit ad *dodim* & *daddim*, id eſt, vbera, quia mandragoræ ſpeciem habent vberum: quare perperam *dudaim* Sixtus Senenſis lib. 5. Biblioth. ca. 109. vertit *lilia*, R. Salomon *Ieſeminum*, Alij *ficum*, alij *violam*. Oleaſter in Geneſ. 30. 14. cenſet eſſe floſculum, qui vocatur *lilium conuallium.*

Alludit ad Rachelem, quæ à Lia accipiens mandagoras, quas in agro inuenerat eius filius Ruben, conceſſit ei maritum Iacob Geneſ. 30. 14. Vide ibi dicta. Hinc mandragoram habere vim conciliandi amorem, ideoq; Circeiam nūcupari docet Theophraſt. lib. 9. Hiſtor. Plant. c. 10. Plinius lib. 5. c. 13. Dioſcor. lib. 4. c. 71. Vnde Hortolanus putat eas Hebr. vocari *dudaim* à *dodim*, id eſt, amores. Hinc & ait: *ibi dabo tibi vbera mea*. Pagnin. *amores meos*. Sic & poma ſymbolum ſunt amoris, vnde de iis ait: *Omnia poma noua & vetera, dilecte mi, ſeruaui tibi.* q. d. quidquid pulchrum, quidquid delicioſum habeo, hoc totum tibi offero. Porrò pro *dilecte mi* R. Dauid & R. Anonymus apud Genebr. vertunt, *amorem meum*: Sic ergo transferunt: *Omnia delicata poma noua & vetera, amorem meum ſeruaui tibi.* q. d. Pro omnibus, vel cum omnibus deliciis & pomis, tam veteribus quàm nouis, amorem meum ſeruaui tibi. Si pro *dodi* legas *dodai*; vel potius *daddai*, pro *amorē meū* vertas *vbera mea*, quaſi vbera ſponſæ ſint poma noua & vetera.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

MAndragoræ cum ſuis pomis in vere aſpectu pulchræ & raræ ſunt, olfactui odoratæ, guſtui inſipidæ, ait S. Auguſtin. lib. 22. contra Fauſtum cap. 56. ſed in Iudæa, vt aiunt, ſapidæ, capiti ſoporiferæ, vim habent refrigerandi, ſpeciem quandam habent in radice corporis humani, dempto capite. Vnde Pythagoras mādragoram vocabat anthropomorphon, id eſt, homini ſimilem. Vide Dioſcoridem libr. 4. cap. 71. & Galenum libr. 7. Simplic. medicam. Mandragoræ ergo ſignificant turbam Iudæorū & Gentium, cuius caput fuerat Antichriſtus, quæ eo mortuo manebit acephala, id eſt, ſine capite, ſed *Mandragoræ forma & vires.* *Significatio.*

in

in perfidia & peccatis ſuis ſopita: hæc ad vocem prædicatorum euigilabit, ac ſuauem fidei & pietatis odorem exhalabit. Senſus igitur eſt. q. d. En tibi ô Chriſte ſponſæ mandragorarum odor, quarum frigus hactenus noxium, & odor grauis fuit, quæ ſteriles ipſæ, & quaſi expertes vitæ mortis ſomno conſopitæ iacuerant, humani denique buſti potiùs, quàm veri hominis effigiem præbebant, & præter hanc mutilam ſpeciem nihil hominis obtinebant. Legamus illas, maturuerunt: ſtatui tibi ſoli eas colligere, & veſci tecum. Interea veſcere fructibus, quos tibi ſepoſui in corde meo, & ad manū habeo omne genus fructuum hornorum & annoſorum, deliciis tuis repoſitorum aſſeruaui. Hæc *in portis*, id eſt, in ipſo domus ingreſſu & ipſo aditu, in promptu & ad manum ſunt. Ita Delrio per noua & vetera ſignificat vtriuſque populi, ſcilicet Gentium & Iudæorum bona opera, aut, vt Hortolanus, myſteria vtriuſq; teſtamenti noui & veteris, quæ Chriſto, id eſt, Chriſti fidelibus offeruntur, cùm per portam Baptiſmi in eius ciuitatem putà Eccleſiam ingrediuntur.

Symbolicè verò, vt Caſſiodor. Aponius, Beda, quòd per Chriſtum & in Chriſto omnia illa impleta ſint, & indies impleantur. Addit Theodoret. *Veteris*, inquit, *teſtamenti præcepta, & noui teſtamēti mandata, quæ à matre mea Spiritus ſancti gratiâ accepi, ſeruaui tibi, & depoſitum integrum cuſtodiui*. Sic ait Chriſtus? *Omnis ſcriba doctus in regno cælorum ſimilis eſt homini patrifamilias, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera*, putà myſteria, dona, & opera legis Euangelicæ & Moſaicæ, vti explicant Patres Matth. 13. Ita Aponius, Anſelm. Delrio hæc accipiunt de Iudæis & Gentibus conuertendis in fine mundi.

Audi Honorium: *Sunamitis* (inſtar Ruben) *de caſtris egreſſa inuenit Mandragoram, regiam puellam ſine capite in agro iacentem: cui nimium compaſſa, & ad regem regreſſa obnixè ſupplicat, vt ſecum eat, miſeræ ſubueniat. Per Mandragoram intelligitur multitudo fidelium, cuius caput erat antichriſtus, qui eſt caput omniū malorum: ſed caput amputabitur, quando antichriſtus occidetur: hanc videns Eccleſia ſine capite, optat eam ſibi in fidem Chriſti ſociari, & capite Chriſto ſublimari*: O *dilecte*, inquit, *quem præ omnibus diligo, qui ad me per gratiam veniſti, & per præſentiam donorum viſitaſti, veni etiam nunc per gratiam ad multitudinem infidelium, & viſita eam per præſentiam chariſmatum, & per prædicatores egrediamur in agrum mundi, & ſpargamus per populos ſemen verbi Dei, tu inſpirando, ego prædicando, & operando, & docendo: diu commoremur in villis, in pagorum conuenticulis, mane ſurgamus ad vineas, hoc eſt maturè faciamus Eccleſias.*

Huc accedit Chald. qui hæc accipit de Iudęis Meſſiam ſuum agnituris, ſcilicet per Eliam in fine mundi: hos enim longo ignorantię & perfidiæ ſopore, imò lethargo per tot ſæcula laborantes appoſitè repræſentant mandragoræ, quæ ſoporem conciliant, ideoque dantur iis, qui ſecandi vel vrendi ſunt, vt dolorem non ſentiant, teſte Dioſcor. lib. 4. c. 51. Sic ergo vertit Chald. *Et cum fuerit voluntas à facie Domini, vt redimat populum ſuum captiuitate, dicetur Regi Meſſiæ. Iam completus eſt finis captiuitatis, & meritum iuſtorum ſuaue eſt coram me, ſicut odor balſami, & ſapientes generationum conſtituti in portis gymnaſij operam dant verbis* A *ſcribarum & verbis legis: nunc ſurge, ſuſcipe regnū quod repoſui tibi.*

Aliam proprietatem mādragorarum aſſignat S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 19. verſ. 4. quòd aliæ ſint mares, aliæ feminæ, & hæ grauis ſint odoris, ſic Iudæi etiam corporaliter fœtent, ſed fœtorem iſtum aquâ Baptiſmi abluti deponunt, vti experientiâ conſtat. Audi S. Ambroſ. *pleriq; diſcernunt quemdam inter mandragoras ſexum, vt & mares putent eſſe & feminas, ſed feminas grauis odoris. Significat ergo Gentes, quæ antè fœtebant, cùm eſſent infirmiores, euitatâ quadam imbecillitate perfidiæ, boni odoris fructus ferre cœpiſſe, poſtquam in aduentum Domini crediderunt.* *Mandragora mas & femina.*

Denique mandragoræ, quia frigus, torporem, tarditatem, & ſomnum inducunt, notant tardos, B negligentes, & ſomnolētos. Hi enim vulgari ſermone dicuntur bibiſſe mandragoram, vel helleborum: quare dum hi per gratiam Dei ſomnum excutiunt, dicuntur mādragoræ quaſi poſt ſomnum hyemis in vere experrectæ dediſſe odorē ſuum. Aptè ergo id hic tribuitur Iudæis & Gentibus tardè & ſerò, putà in fine mundi conuertendis: hi enim longas ſuæ tarditatis & ſoporis moras abrumpent, & diligentiæ ac feruoris ſuauem acremque dabunt odorem & fragrantiam; vnde ſubdit: *Omnia poma noua & vetera ſeruaui tibi*. Vetera enim ſunt veteres Chriſtiani, noua sūt noui, putà veteres Iudæi per Eliam innouandi, & in fine mundi ad Chriſtum conuertendi.

Denique nōnulli per *noua* opinantur hic notari noui orbis, putà Americæ ab Americo Veſputio & Chriſtophoro Columbo, inuentionē, & conuerſionem ad Chriſtum. Nouus enim hic orbis C continens Perūanos, Mexicanos, Braſilios, Chilenſes, &c. Eſt dimidium totius orbis, vt patet ex globo Coſmographico: quare ipſe eſt in portis, id eſt, in limitibus & finibus terræ olim cognitæ. Nam planè ante annos 140. fuit incognitus, nec quidquam de Chriſto euſque audierat: Iam verò per religioſos S. Dominici, S. Frāciſci, & Societat. Ieſu, totus penè ſubiacet Eccleſię. Sic in India Orientali hoc ſæculo & præcedenti mirè per eoſdem propagatur fides apud Iapones, vbi plurimi pro fide certant vſque ad martyria lentorum ignium apud Sinenſes, Molucenſes, Cellanos. Sanè Thomas Bozius tom. 1. ſigno 20. audet aſſerere, vnum Franciſcum Xauerium plura apud Indos accumulaſſe Eccleſiæ, quàm Lutherus & totus Septentrio abſtulerit. Æthiopia, ſiue amplum illud Preto Ioannis imperium cum D ſuo Imper. & proceribus, per Societatē Ieſu ſubdidit ſe Romanæ Eccleſiæ, ab eaque Patriarchā accepit anno Domini 1628.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Mandragora dat odorem, cùm anima priùs torpida, tarda, & ſomnolenta per gratiam Dei euigilans, alacris, & feruida bonam virtutum famam operando exhalat. Vnde S. Auguſtinus, lib. 22. contra Fauſtum cap. 56. ait per mādrago- *Primò. Mandragora eſt anima torporem excutiens.*

ræ

ræ odorem repræſentari bonam ſanctorum famam. Eadem ſoporem inducit, cùm anima terrenorum oblita, iis quaſi indormiens cæleſtia cogitat, meditatur & ambit, ita Theodoret. Eadem fœcunditatem conciliat, ait Caſſiod. & Rupert. cùm anima charitatis, patientiæ, humilitatis, obedientiæ, ceterarumque virtutum actionibus incumbit. Eadem purgat melancholiam & pituitā tollit nauſeam, triſtitias, & dolores ſopit, variiſq; morbis oculorum, ventriſque medetur, quos recenſet Dioſcorid. lib. 4. c. 71. cùm anima per pœnitentiam, prudentiam, & lætitiam omnes mentis ægritudines & perturbationes ſanat. Ita Theodoret.

Secundò. *Tertiò,* *Quartò.*

Hinc Caſſiod. Iuſtus, & Beda, per noua & vetera accipiunt ſanctos noui & veteris teſtamenti: hos enim ſeruari aiunt Chriſto, tum quia Chriſtum prophetarunt, prædicarunt, & prædicant; tum quia non niſi per Chriſtum eis ad ſalutem & ad cælum aditus patet.

Audi S. Gregor. *Quid per mandragoram, herbam ſcilicet medicinalem & odoriferam, niſi virtus perfectorum intelligitur? per quam perfecti quique, dum imperfectorum infirmitatibus medentur, in fide, quam prædicant, id eſt, in portis Eccleſiæ, veri medici eſſe comprobantur; qui dum exempla bonorum operum circumquaque per ſanctam famam tribuunt, quaſi odorem, quo ægroti ſanentur, aſpergunt.*

Audi S. Honorium: *Tunc dabunt odorem mandragoræ in portis, quia ſæculares iam conuerſi, qui ſine capite fuerunt, dum nullum Prælatum habere voluerūt, famam bonæ operationis in virtutibus, quæ ſunt portæ vitæ, ſpargunt. Omnia poma noua & vetera ſeruant, dū conuerſi omnia opera antiquorum & modernorum Patrum ad imitandum ſibi congregant.*

Rurſum per poma noua & vetera notatur donum perſeuerantiæ, quo omnes actus vſque ad finem vitæ ſanctos efficimus, Chriſtoque dedicamus. Hoc enim ingens, imò ſummum eſt Chriſti donum. Inſuper B. Laurent. Iuſtin. li. 2. de Spirit. animæ interitu ante finem: *Poma vetera, inquit, habitus, noua verò actus dicit eſſe virtutum, per quos ad perfectionem conſcenditur. Hæc procuidubio per illam ſcalam, quam in ſomnis contemplatus eſt S. Iacob, figurata fuit.*

Denique Philo Carpath. per mandragoras accipit doctores: *quia dum, inquit, bene ſcrutantur ſacras Scripturas & ex iis bonā & ſuauiter olentem frugē Eccleſiæ filiis parant ac mandunt, veræ fidei ſuauiſſimū odorem fructumq; diffundunt. Per portas autem vires animæ, ac humani corporis partes ac membra ſignificari vt aures, os & oculos, per quorum aditus omnia vitæ & mortis merita ingrediuntur, ſecundum illius propoſitum & voluntatem, qui corporis ſeruitio & animi imperio vtitur: Per oculos pudicitiæ caſtitatiſq; indicia; per aures honeſtatis atque modeſtiæ; per os grauitatis & temperantiæ ad mandatorum obſeruantiam, facilè dignoſcuntur. Quare ſi Deum verè timemus atque amamus, pudica & honeſta oculis ſpectamus: auribus ſalutaria & optima quæ percipimus: Ore ſancta atque neceſſaria loquimur, turpibus clauduntur oculi, obſcœnis au-*

A *res occludimus, vana & nocitura ſilemus.*

Anagog. Honorius: *In extremi, ait, iudicij die mandragoræ in portis dabūt odorem, quia in morte, quæ eſt porta vitæ, dabunt viuentibus ſuam opinionem, dum miraculis coruſcant in terris, quorum animæ viuunt in cælis; qui mandragoræ olim fuerunt, dum diabolum caput omnium malorum amiſerunt, & Chriſtum caput omnium bonorum, vel iuſtorum induerunt, & nunc vt mandragoræ multis morbis ſunt medicina. Ibi omnia poma noua & vetera ſponſo dilecto ſeruauit, quia omnia opera ſanctorum veteris legis, & omnia opera iuſtorum nouæ legis, Eccleſia cæleſtis Chriſto recompenſanda repræſentabit.*

B

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

MAndragoræ ſoporiferę ſymbolū ſunt contemplationis, quę mentem à terrenis curis rebuſque ſopit, vt tota Deo fruatur; ideoque à myſticis vocatur quies, ſiue ſomnus, de qua dixi c. 2. v. 5. & ſeq. Hac excelluit B. Virgo, ac in ea omnia poma noua & vetera, id eſt, omnes ſuas dotes, omnes actus præteritos & præſentes Chriſto dilecto ſuo obtulit. Item *noua & vetera*, id eſt, omnes actus factos ex præſcripto legis nouæ & veteris (vtriuſque enim præcepta exactè ſeruauit B. Virgo) Chriſto dicauit.

Rurſum ipſa Deo offert omnes ſanctos tam noui, quàm veteris teſtamenti, ac in fine mundi offeret Iudæos & Gentes per Eliam & Enoch conuertendos, omniaque eorum dona, gratias, & virtutes.

C

Addit Guilielmus, mandragoras Chriſti & Virginis dediſſe odorem ſuum, cùm Chriſti diuinitas per Apoſtolorum prædicationem & miracula mundo innotuit: tunc enim pariter ex ea eidem innotuit matris Dei virginitas, dignitas, & maieſtas. Ad hæc illam omnia poma noua & vetera ſeruaſſe Chriſto, cùm myſteria diuinitatis & humanitatis Chriſti, quæ ipſa viderat, in corde ſeruauit, ac ſuo tempore Chriſtianis ad eorum ſalutem & Chriſti gloriam patefecit: *Nam quòd ſine corruptione, inquit, es conceptus & editus, quòd ab angelis prædicatus; quòd per ſtellam deſignatus; quòd à Magis myſtica dona es odoratus, & huiuſmodi & noua planè erant, & diuinitatem tuā declarabant. Porro quòd paruulus natus es; quòd pannis inuolutus, quòd lacte nutritus, & huiuſmodi, vetera erāt, quia de vetuſtate carnis erant, & hæc humanæ in te veritatem ſubſtantiæ comprobant. Ego autem conſeruabam omnia hæc, conferens ea in corde meo conferens vtique noua cum veteribus, & vetera cum nouis, & vtriſque pariter collatis, te Deum ſimul & hominem comprobans; conſeruabam omnia verba hæc, & ſic omnia poma noua & vetera, dilecte mi, conſeruabam tibi ſuo tempore promenda, & expendenda in tuos.*

D

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PEroratio eſt & concluſio Dramatis Cantic. qua ſponſa ſummum erga ſponſum amorem demonſtrat, optatq; ei intimè iungi, eoq; frui in cælis, ex quo in deliquium & extaſin incidit; à qua eam excitari vetat ſponſus verſ. 4. *mox* verſ. 5. *populus occurrens cernens ſponſam de deſerto aſcendentem, deliciis affluentem, & dilecto innixam admiratur. Subiicit ſponſus ſe in malo, id eſt, ligno crucis eam ſuſcitaſſe, & tantis deliciis, doniſq; adornaſſe: quare petit, vt ipſa tanto amore ſponſi cor obſignet. Inde* verſ. 8. *Eccleſia queritur ſororem ſuam Synagogam eſſe paruulam, nec vbera habere cui reſpondent ſodales ſponſi:* Si murus eſt, ædificemus ſuper eum propugnacula argentea: Si oſtium eſt, cōpingamus illud tabulis cedrinis. *Reſpondet deinde ipſa Synagoga* verſ. 10 *ſe murum eſſe, & vbera habere, inſuper & vineam. Denique* verſ. 13. *Sponſus vltimam ſponſæ vocem cantumq; Epithalamicum poſcit. Vnde canit illa:* Fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ hinnuloque ceruorū ſuper montes aromatum, *quo velut cygneo cantu poſcit ſponſa cum ſponſo ex hac vita rapi in cælos. Igitur ſicut S. Ioannes in Apocal.* cap. 21. & 22. *deſinit in gloria Eccleſiæ triumphantis, Sic & Salomon Canticum claudit in gloria cæleſtis Ieruſalem; in ea enim perficietur, & beabitur Eccleſia, & laboris militiæq; ſuæ recipiet præmia, & coronas æternas.*

1. QVis mihi det te fratrem meum ſugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deoſculer te, & iam me nemo deſpiciat? 2. Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ: ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum meorum. 3. Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. 4. Adiuro vos filiæ Ieruſalem, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit. 5. Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto, deliciis affluens, innixa ſuper dilectum ſuum? Sub arbore malo ſuſcitaui te: ibi corrupta eſt mater tua, ibi violata eſt genitrix tua. 6. Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuū; quia fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio: lampades eius, lampades ignis atque flammarum. 7. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam: ſi dederit homo omnem ſubſtantiā domus ſuæ pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam. 8. Soror noſtra parua, & vbera non habet, quid faciemus ſorori noſtræ in die quando alloquenda eſt? 9. Si murus eſt, ædificemus ſuper eum propugnacula argentea: ſi oſtium eſt, compingamus illud tabulis cedrinis. 10. Ego murus: & vbera mea ſicut turris, ex quo facta ſum coram eo quaſi pacē reperiens. 11. Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos tradidit eam cuſtodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. 12. Vinea mea coram me eſt. Mille tui pacifici, & ducenti his, qui cuſtodiunt fructus eius. 13. Quæ habitas in hortis, amici auſcultant: fac me audire vocem tuam. 14. Fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ, hinnuloque ceruorum ſuper montes aromatum.

VOX SPONSÆ.

Id eſt, Eccleſię vniuerſalis collectæ ex Iudæis & Gentibus, quæ in fine mundi completo iam electorum numero aſpirabit ad cælū.

VERS. 1. *Quis mihi det te fratrem meum ſugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deoſculer te, & iam me nemo deſpiciat?*

QVIS MIHI DET TE FRATREM MEVM SVGENTEM VBERA MATRIS MEAE, VT INVENIAM TE FORIS, (Scholiaſtes ἐν ἀγρῷ, id eſt, *in*

A *agro*: Alij, ἐν ἀγορᾷ, id eſt, *in foro*) ET DEOSCVLER TE, ET IAM ME NEMO DESPICIAT?] Hebr. *Quis te det ſicut fratrem mihi.* Ita Aquila Arabicus: *Quis dabit tibi fili fratris mei, vt ſugas vbera matris meæ: cùm inuenero te extra, oſculabor te.* Syrus: *Quis tibi dabit me, vt fratri ſuxerunt vbera agni mei laudabo te.*

Pendent hæc à proximè præcedentibus. Pergit enim loqui ſponſa, ſuumque amorem ardentem in ſponſum pandere. Sicut enim paulò antè optauit cum ſponſo ire in agros & villas, vt ibi daret ei vbera ſua, pomaque noua & vetera, idque ita factum eſſe licèt diſertè non exprimat Salomon, tamen id tacitè innuit, ſcilicet ſponſum annuentem votis ſponſæ cum ea conceſſiſſe in agros, ibique eius mandragoris & pomis fruitum fuiſſe: ſic eo facto ſponſa non contenta, hîc vlteriùs amore ſponſi exæſtuans, plenum eius publi-

publicumque poſcit complexum, vt omnibus mutuos ſuos, & ſponſi amores palam pandat & patefaciat. Quare, ex ſummo caſtoque & ſpirituali amore optat ſponſi oſculum ſanctumque complexum, ſed quia honeſtè in publico id fieri cum grandæuo non poterat, optat dilectum ſuũ ſimilem fieri infantulo, ſiue fraterculo ſugenti vbera matris, vt eum ſic oſculari publicè liceat, ſicut ſorores fraterculos ſuos puſiones ſine verecundia oſculari ſolent. Sponſum vocat fratrem, tum quia ſummè dilectum: ſic enim ſuperiùs dixit: *Soror*, (id eſt dilecta) *mea ſponſa*; tum quia coniugem: coniux enim per coniugium in coniugis ſuæ tranſit domum & familiam, vt eoſdem, quos coniunx habeat parentes ſiue patrem & matrē. Vnde S. Auguſt. libr. 22. contra Fauſtum. cap. 61. *Si vir*, inquit, *& vxor eſt vna caro, non aliter eſt nurus deputanda, quàm filia*; tum denique vt ſignificet coniugium hoc non eſſe carnis, ſed ſpiritus, vbi coniuges manent caſti inſtar fratrum & ſororum.

Sponſus vocatur frater, cur?

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

EST vox Eccleſiæ ſponſæ vniuerſalis, id eſt, collectæ ex Gentibus & Iudæis, cuius vocē cap. 7. v. penultimo & vltimo audiuimus. Hæc enim in fine mundi videns compleri electorum numerum, ex vehementia amoris optabit nuptiarum cum ſponſo conſummationem in cælis. Eccleſia enim in terris ceu ſponſa, tantùm celebrat ſponſalia cum Chriſto ſponſo per fidem & gratiam; in cælis verò nuptias celebrabit & conſummabit per gloriam, ſummamque viſionis & amoris beatifici cum ſponſo vnionem.

Senſus ergo eſt. q. d. O vtinam adſit felix illa hora, quæ iam appetit, vt coniugij iure te, ô dilecte mi, poſſim appellare fratrem meum, ſicut olim in primo tuo aduentu in terra naſcens, factuſque homo mihi frater fieri dignatus es, ac eiuſdem matris Synagogæ velut frater mecum lac ſuxiſti: *Quis mihi det, vt inueniam te foris*, id eſt, extra terram ſuprà mundum in cælo empyreo, ibique publicè coram omnibus angelis & ſanctis, ſine pudore, imò cum honore & iubilo perpetim ſugam tecum vbera matris, putà cæleſtis Ieruſalem, quæ lac, imò nectar diuinum omnis felicitatis effundit, ibique pariter ſine intermiſſione brachiis intellectus & voluntatis per viſionem & amorem beatificum, quaſi per bina labia te oſculer, vt intimè te complectar, tibi iugiter inhæream, nec vel ad momentum à te ſeparer, ſed per omnem æternitatem te feliciſſimè fruar: vbi nemo Iudæus, Paganus, vel impius me ampliùs deſpicere, exprobrare vel vexare poterit. Vtinam ex agris & villis hiſce terreſtribus ad cæleſtes, atque ad ſupernos aromatum diuinorum montes conſcendere liceat.: Et breui id dabitur; ſed hoc momento, hoc ipſo temporis inſtanti id fieri optarem; amanti enim & amore æſtuanti omnis mora amara, prolixa & moleſta eſt. Ita tres Anonymi apud Theodor. hæc tribuunt Eccleſiæ, & animæ ſanctæ optanti ſecun-

A dum Chriſti aduentum, eumque ſic affanti: *Quoniam prior aduentus tuus me ad te perfruendum præparauit, ecquis tribuat mihi ſecundo aduentu tuo nobiſcum in cæleſti Ieruſalem, quæ mater noſtra eſt, nouum bibentem poculum, quod ex ipſa in nos per gratiam ſine medio, quaſi lac ex matris vberibus, in eius filios fluat? ſic enim inueniens te foris deoſculabor; cognoſcens namque te, non vt nunc per fidem, ſed aſpectum foris in noſtra ſubſtantia incorruptionem nobis, & immutabilitatem in communi largientem reſurrectione, perfruamur te; & nemo quidem deſpiciet me; licèt nunc à mundi ſapientibus ſpernar, quòd propter tui amorem caduca omnia contemnam.* Sic & Delrio, & alij.

Huc pertinet expoſitio S. Ambroſ. Aponij, Honorij, Rupert. Anſelm. Hortolani, qui hæc intelligunt de conuerſione Iudæorum in fine mundi: poſt hanc enim mox ſequetur dies iudi-
B cij & gloria ſanctorum. Verba S. Anſelmi mox recitabo. Quin & priſci Rabbini, teſte Galatino lib. 3. cap. 28. cenſent hîc ſignificari deſiderium aduentus Meſſiæ, aduentus non primi (hic enim iam factus eſt per incarnationem, vt dictum eſt cap. 1. & ſeq.) ſed ſecundi ad iudicium & glorificationem ſanctorum.

Symbolicè. Primò.

Symbolicè, Primò S. Gregor. Caſſiod. Theodor. Beda, Philo, S. Athanaſ. in Synopſi, & alij hæc tribuunt Synagogæ, id eſt, patriarchis deſiderantibus Chriſti incarnationem: per hanc enim Chriſtus è ſinu patris foras in carnem prodiit, nobiſque frater effectus eſt, vt eum oſculari liceat, per quem Eccleſia iam non deſpicitur, ſed ab ipſis etiam angelis honoratur: *Quis enim*, ait Guilielmus, *poterit deſpicere homines in Deo homine facto? Quis vilem iudicabit hominem pretio ſanguinis*
C *tui pro homine dato?* Vnde S. Ambroſ. de Inſtit. Virg. cap. 1. *Foris*, inquit, *factus eſt, qui erat intus. Vide illum intus, quando legis, quod in ſinu eſt patris: cognoſce illum foris, quando nos quærit vt redimat. Foris tibi factus eſt, vt mihi intus eſſet, & fieret medicus noſter. Ibi ergo ſimus, vbi Chriſtus medicus eſt radicatus, & fixus in cordibus noſtris.* S. Chryſoſt. verò homil. 12. in varios S. Matth. locos, hæc refert ad Herodem, qui Chriſtum infantem perſecutus eſt. Sic enim legit: *Quis dabit tibi fratrem meum ſugentem vbera matris meæ?* q. d. Nemo tibi dabit Chriſtum infantem vt eum occidas; nec enim vllam habebis poteſtatem aduerſus eum, qui eſt princeps omnium poteſtatum: quæ noua eſt expoſitio, nec ſatis conſona ſenſui literali.

Secundò.

Secundò, Philo hæc refert ad paſſionē Chriſti: *Tunc enim*, inquit, *foris inuentus eſt ſponſus & oſculatus à ſponſa, cùm humanitate veſtitus & extra Hie-*
D *roſolymam crucifixus, eam ipſam à ſempiterna morte redemit per ineffabilem charitatem ſoluto omni debito, ſibimet amantiſſimè reconciliauit & Patri.*

Porrò Philo per matrem accipit æternam ſapientiam, Theodor. verò Spiritum ſanctum, cuius vbera Chriſtus ſuxiſſe dicitur, cùm fidelibus ea per ſtudium & orationem ſugēda eſſe, vt lac doctrinæ omniſque gratiæ ex iis hauriant, in Euangelio docuit & monſtrauit. Sic & Rupert. Auctores citati hos ſenſus afferunt quaſi literales; ſed reuera ſymbolici videntur. Ad literam enim de incarnatione & paſſione Chriſti egit Salomon Cantic. 1. indeque progreſſus eſt ad Eccleſiæ exordia, profectus, & perfectionem, quam hîc gloriâ cæleſti concludit: ibi enim erit

finis,

finis, conſummatio & coronatio Eccleſiæ triumphantis, quæ hîc ſub cruce Chriſti militat. Hoc enim acoluthia, ordoque Dramatis exigit.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Primò. PRimò, anima pia optat Chriſtum ſuſcipere in venerabili Sacramento, in quo Chriſtus quaſi fit frater noſter, nos ſuo corpore paſcens, ibique eum oſculamur, dum ore corporis, & multò magis mentis eum ſuſcipimus. Ita Aponius & Gilerius fusè. Euchariſtia enim eſt pignus futuræ gloriæ: per illam enim reſurgemus in vitam æternam, vti docet Chriſtus Ioan. 6. Hac de cauſa Chriſtus ſpecie paruuli apparens S. Franciſco, S. Antonio de Padua, S. Edmundo Cantuarienſi Epiſcopo, ſimilibuſque ſanctis, ſe illis oſculandum diſſuauiandũque præbuit. Hoc reipſa ſe in ſeipſo expertum aſſerit Rupertus Abbas Tuitienſis ſcribens in cap. 26. Matth. lib. 52. pag. 562: Narrat enim ſe cum iuberetur capeſcere ſacerdotium, ſeque tanto gradu indignum iudicaret; vidiſſe Chriſtum crucifixum in altari ſe intuentem & inuitantem ad amplexum. Quare: *Altare*, inquit, *per medium ſeſe aperuit, meq; introrſus currentem ſuſcepit. Quod cùm feſtinus introiiſſem apprehendi quem diligit anima mea, tenui illum, amplexatus ſum eum, diutiùs oſculatus ſum eum. Senſi quàm grauiter hunc geſtum dilectionis admitteret, cùm inter oſculandum ſuum ipſe os aperiret, vt profundiùs oſcularer. Planè hoc agebatur, hoc illa ſignificatione parabatur, vt fieret illud, quod in Canticu dilecta exoptans dicit: Quis mihi det te fratrem meum ſugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris & deoſculer, & iam me nemo deſpiciet.* Ex hac viſione ſenſit Rupertus, ſibi deſiderium ſacerdotij immitti, vt quotidie ſacrificans cum Chriſto in Euchariſtia diſſuauiaretur, eumque manducando amplecteretur & oſcularetur.

Secundò. Secundò, optat anima Chriſtum ſibi fratrem fieri, foriſque oſculari eundem, cùm ipſa optat exui carnis mundiq; affectibus vt extra ſe quaſi exiens, ſpirituales mores & amores inducat, itaque oſculum pacis à Chriſto accipere incipiat, quod perficiatur in cælo: hac ratione enim fit quaſi ſoror fratris Chriſti. Ita S. Ambroſ. libr. de Iſaac cap. 8. *Bona anima, quæ foris eſt*, inquit, *vt Verbum intus ſit: illa extra corpus, vt Verbum habitet in nobis.* Sic & Rupert. *Porrò inuenire Chriſtum foris*, inquit, *eſt exire ad illum extra caſtra; qui ſicut extra portam paſſus eſt; ita extraneus factus eſt fratribus ſuis & filiis matris ſuæ. Eundem verò deoſculari eſt improperium ipſius venerari, & ſacramenta pietatis eius familiariter cognoſcere: nam in quantum illa cognoſcimus & diligimus: in tantum illum amabilem amantes deoſculamur*, &c. Addit Honorius propriè fratres Chriſti dici Apoſtolos & viros Apoſtolicos, qui animabus lucrandis incumbunt: hi enim ſunt ſimiles Chriſto, eiuſque quaſi fratres: hoc enim officium fuit Chriſti, qui ergo alium ad ſtatum religionis & perfectionis pellicere ſatagit, dicat: *quis mihi det te fratrem meum*, vt mihi religione & charitate ſis coniunctiſſimus quaſi frater, id eſt, ferè alter *ſugentem vbera matris meæ* (diſciplinam & inſtituta meæ religionis) *vt inueniam te foris* (ſeparatum à ſæculo in clauſtro) *& deoſculer te*, id eſt, ſummè in omnibus religionis officiis & exercitiis tibi coniungar: *& iam nemo me deſpiciat*, qui tamẽ religioni fratrem, imò filium peperérim. Ita Honorius.

Denique S. Anſelmus, S. Ambroſ. Rupert. Aponius, Honorius, & Hortolanus hæc referunt ad Iudæorum conuerſionem. Audi S. Anſelmũ, *Vtinam quis mihi annuntiet Chriſtum fratrem meum, de carne mea natum, educatum doctrinâ Synagogæ; conuerſaq; ad ipſum me addat: vt inueniam te foris, vt hominem te agnoſcam, in quo turpiter erraui. Et deoſculer te, id eſt, & delecter in agnita tui humanitate. Et iam nemo deſpicabilem me cenſeat.*

Huc ſpectat verſio Chald. *Illo tempore*, ait, *apparebit rex Meſſias Synagogæ Iſrael, & dicent ei filij Iſrael: Adeſdum, eſto nobiſcum pro patre; & aſcendemus Hieroſolymam, & ſugemus tecum ſententias legis, quemadmodum ſugit infans vbera matris ſuæ. Quoniam etiã omni illo tempore, quo vagus eram, & exſorris à mea patria, dum recordabar nominis Dei magni, & tradebã animam meam pro diuinitate ipſius populi exteri, non me contemnebant.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus ait hanc eſſe vocem Eccleſiæ, quæ matri ſuæ, id eſt, B. Virgini, (hæc enim mater eſt Chriſti, & conſequenter Eccleſiæ, id eſt, omnium Chriſtianorum) ac ſuæ per eam felicitati exultando & admirando applaudit, quòd Chriſtum pariendo, eum fratrem noſtrum effecerit. Aitque hanc vocem eſſe ſimilem illi S. Eliſabethæ ad B. Virginem ſe viſitantem: *Et vnde hoc mihi, vt mater Domini mei veniat ad me?* Lucæ. 1. 43.

Congruentiùs ad ſenſum literalem hæc tribuas B. Virgini in hac vita, ad filium in cælis regnantem aſpiranti. q. d. Quis mihi det, ô fili, vt ſicut olim ex me carnem aſſumens, frater meus omniumque hominum fieri dignatus es, ac ſugere vbera mea tamquam matris tuæ, atque vbera myſtica Synagogæ, quæ eſt mater mea pariter & tua, ibique ſuauiſſimè ego te deoſculata ſum; ſic pariter nunc efficias, vt te fratrem, imò filium meum in glorioſa humanitate, quam ex me ſumpſiſti, in cælis triumphantem aſpiciam, ibique te deoſculer, ac tecum in ſummis ęterniſque gaudiis iugiter diſſuauier & delicier.

Addit Hailgrinus: *Inuenire deſiderat eum ſolum, in diuina videlicet natura, in qua ſolus eſt, & humanum, non habet conſortium. Inuenire deſiderat eum, vt non ſolùm cognoſcat in carnis ergaſtulo, ſed vt immenſitatem deitatis inueniat; quæ nullo concluditur termino, & omnia continet & concludit, & ipſum ſic inuenire deſiderat, vt deoſculetur eum, vt videlicet eum videndo præſentem tamquam facie ad faciem in eius amore delectetur.*

A

VERS. 2. *Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ, ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum meorum.*

APPREHENDAM (Septuag. *aſſumam*) TE, ET DVCAM TE IN DOMVM MATRIS MEÆ, (Septuag. *eius, quæ me concepit*) IBI ME DOCEBIS, ET DABO TIBI POCVLVM EX VINO CONDITO ET MVSTVM (Syrus *dulcedinem*) MALORVM GRANATORVM MEORVM.] Pro *condito* Septuag. vertunt *vnguentario*. Hebr. *potabo te vino aromatite*, quale ſcilicet ſolent in apothecis pharmacopæi componere, & condire ſaccharo, melle, cinnamomo, B aliiſque aromatibus, quæ dulcem & gratum ſaporem afferunt etiam pueris, qualis hîc optatur eſſe ſponſus. Vnde Arabicus vertit: *Potabo te vino ſuaui*. S. Hieron. in cap. 9. Zachar. *Potabis me de vino vnguentarij, de riuis malorum granatorum tuorum*; ſed in cap. 12. legit: *Potabis me de vino vnguentarij* (apothecarij) *de vino malorum*, cenſetque eſſe verba Eccleſiæ ad Chriſtum.

Fingitur ſponſa ſponſum, quem paruulum optabat, cupere oſculari, eum aſſumere & aſportare in domum matris ſuæ, id eſt, ſuam, vt ibi à ſponſo doceatur, eoque continuè fruatur, ideoque deliciis ſuis eum paſtura, putà vino aromatite, & muſto malogranatorum. Licèt enim infantibus & lactentibus non detur vinum, ſed lac, tamen datur ſubinde vinum melle, vel ſac- C charo conditum, hoc enim eſt inſtar lactis. Rurſum licèt verſ. 1. optarit ſponſa ſponſum eſſe infantulum, tamen ſciebat reuera ipſum non eſſe infantem, ſed virum perfectum, ac vt tali hîc vinum conditum & muſtum malogranatorum propinare deſtinat.

Pendent hæc à verſ. præcedenti: eſt enim optatio. q.d. *Quis mihi det*, id eſt, vtinam mihi liceret te apprehendere, & ducere in domum matris meæ, vt ibi me doceres, & ego viciſſim tibi propinarem vinum & muſtum, hoc eſt, vtinam ô ſponſe, me ſponſam apprehendas & ducas in domum tuam, vt ibi nuptiæ noſtræ conſummentur: ad hoc enim ſolebat ſponſus ſponſam in domum ſuam traducere. Eſt hypallage. Simili arte & phraſi vtuntur medici, vt ſtipem à diuitibus extorqueant; & pueri vt à matre liba vel poma, quæ vident, impetrent. Dicunt enim aſtuti: En ô mater quam bella poma; vtinam haberem pecuniam vt illa coëmerem, tibique darem, quo ſignificare volunt q.d. O mater eme tam bella poma, eaque mihi dona, quia ea valdè concupiſco, ſed id exprimere non audeo, ideoque concupiſcentiam meam charitatis velo obtego: amo enim te, ſicut tu amas me: oſtende ergo mihi amorem maternum, vt ego oſtendā tibi filialem.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

SPonſam audacem & animoſam facit amor: quare id ſibi tribuit, quod erat ſponſi, ſcilicet inducere ſponſam in domum matris ſuæ, id eſt, ſuam: ſed hæc ſponſæ vota ſunt amoris, non effectus poteſtatis. Pendent hæc à præcedentibus. q.d. Vtinam te ô ſponſe poſſem vt infantulum & fraterculum meum oſculari, apprehendere, & inducere in domum matris meæ; quo per metalepſin, vel potius hypallagen ſignificat ſponſa ſe optare à ſponſo duci in domum eius; vt ibi nūptias perficiat & conſummet. q.d. Vtinam ô ſpōſe, me iam laborioſæ & ærumnoſæ huius in villis & hortis terrenis vitæ pertæſam apprehendas & ducas in domum matris tuæ, id eſt, tuam, putà in Ieruſalem cæleſtem, vt ibi me doceas, imò oſtēdas diuinitatē tuam, illáque me bees, vt videam & guſtem, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quodque Deus præparauit diligentibus ſe: ibi ergo mutuis certabimus officiis, tu me hæc docebis, ego viciſſim propinabo tibi vinum conditum laude, gratiarū actione, omnique genere virtutum; & ſuccum malogranatorum meorum, puta ſanguinem & doxologiam martyrum meorum. Ita Caſſiod. Beda, Honorius, Alcuinus, Angelomus hîc, & S. Ambroſ. lib. 5. epiſt. 39. ad Irenæum. Audi Caſſiod. *Per fidem*, inquit, *& charitatem tibi adhærens, proſequar te reuertentem in cælum poſt actum incarnationis tuæ & paſſionis myſterium. Aſcendente namque in cælos Domino, Apoſtoli oculis illum deduxerunt, pioq; proſecuti ſunt aſpectu, quouſque nubes ſuſcepit eum; cùm cælo receptus fueris, & me quoque in cælum aſſumpſeris ibi me docebis & in omnem veritatem induces & diuinitatem tuam facie ad faciem oſtendes, & ego oſtēdam, quàm feruentiſſimâ charitate te diligam potans te charitatis vino condito bonis aliarum virtutum operibus; & dabo tibi muſtum malorum granatorum meorum; oſtendens in paſſionibus ſanctorum martyrum quanta diligaris charitate: Dilectio namque martyrum eſt muſtum malorum granatorum.*

Huc facit expoſitio eorum, qui hæc referunt ad conuerſionem Iudæorum in fine mūdi, quos mox citabo. Poſt eam enim completo electorū D numero mox ſequetur dies iudicij, & glorificatio ſanctorum in cælo.

Symbolicè Theodor. Beda, aliique, qui verſum præcedentem expoſuerunt de incarnatione vel paſſione Chriſti, etiam hunc de eodem exponunt. *Symbolicè.* Philo verò exponit de Chriſti morte, ſepultura, & deſcenſu ad inferos. Sic enim legit: *Apprehendam te, & ducam te in domum matris meæ, & in promptuarium eius, quæ me collegit*; domus enim noſtra & promptuarium, quod patres olim colligebat, æquè ac Chriſtum, eſt mors, ſepulchrum, & infernus, q.d. Chriſtus in mortem & infernū deſcendit, vt ex eo patres liberaret. Idem per vinum conditum accipit paſſionem & ſanguinē Chriſti, quo ſe ablutam cum gratiarum actione profitetur Eccleſia.

SECVN-

A

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Primò. ANima ſancta primò per orationem & meditationẽ Chriſtum ſponſum ducit in domũ matris ſuæ, id eſt, in mentem ſuam, quæ eſt quaſi mater omnium cogitationum & actionum: ibi docetur ab eo, quomodo in charitate, religione omniq́ue virtute ſe perficere poſſit & debeat: ibi viciſſim offert ei vinum ac muſtum malogranatorum acris compunctionis, mortificationis & martyrij, ita tres Anonymi apud Theodor. Secundò, Rupertus per vinum conditum accipit ſacrificium calicis Euchariſtici: per muſtum malogranatorum ſacrificium SS. Martyrum. Sic & Philo, qui tertiò per *domum matris* accipit SS. Scripturas, quarum myſteria & arcana quaſi penus & promptuarium ſunt, in quibus fidelis anima ſæpè cum cæleſti ſponſo ſecretè meditatur & loquitur, in iiſq́ue ſanctiſſimè reficitur vino aromatico diuinæ doctrinæ. Idem quartò: potatur, ait, ſponſus à ſponſa, cùm ab eius filiis liquore ſanctimoniæ atque virtutum laudatur in terris, cùm timetur à bonis, colitur à iuſtis, prædicatur à ſanctis quaſi auctor virtutis. Quintò, Honorius domum matris accipit religionem vel monaſterium: Ibi, inquit, Chriſtum quaſi per manum apprehendit, & in domum matris ſuæ inducit, dum opera bona in clauſtrum, domum congregationis quaſi matris conuerſorum inducit, & in intellectum regulæ clauſtralis ſuæ nutricis, dum eam intelligere docet. Ibi in clauſtro docetur, quid conuerſis in cælo promittatur. Ibi dabitur ei poculum ex vino condito, id eſt, *doctrina ex ſcripturis ſapientum compoſita, & muſtum malogranatorum, id eſt, exempla iuſtorum.*

Domus matris animæ pia eius meditatio.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

Quintò.

Porrò S. Gregor. Aponius, Anſelmus, Hortolanus hæc referunt ad conuerſionem Synagogæ, id eſt, Iudæorum in fine mundi. Audi S. Gregor. *Apprehenſum in domum matris ſuæ ducit, quia Synagoga in fine mundi Chriſtum, in quem credit, prædicabit; dumq́, per prædicationem Eccleſiæ ſuſceptus fuerit, ibi Eccleſiam docebit, quia ſe doceri gaudebit, quando Synagogam iam idem corpus factam erudiri ſecum videbit. Poculum ex vino conditum Eccleſia dabit, quia ipſi Synagogæ nouum teſtamentum cum veteri prædicabit, & quaſi vino poculum condiet, quia dulcedinẽ Euangelij teſtimonio legis, quæ aſpera eſt, vt robuſtius teneatur, cinget. Muſtum vero malorum granatorum ſuorum tribuet, quia fortium virorum, qui vnitatem Eccleſiæ etiam in martyrio tenuerunt, exempla apponet, vt ad eorum ſimilitudinem Synagoga inardeſcat, & antichriſti perſecutionibus martyrum præcedentium exemplis roborata non ſuccumbat. Cum enim fortium pugnatorum victorias audierit, ad eorum imitationem pugnam ſubire non dubitabit.*

Huc ſpectat verſio Chald. *Ducam te, ô Rex Meſſia, & introducam te in domum Sanctuarij mei, & docebis me timere à facie Domini, & ambulare in viis eius, & ibi prandebimus prandium, & bibemus vinum vetus, quod reconditum eſt in vuis ſuis à die, quo creatum eſt ſæculum, & de malis punicis, quæ præparata ſunt iuſtis in paradiſo voluptatis.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo Chriſtum infantem pariens duxit eum in domum matris ſuæ, id eſt, ſuam in Nazareth, quæ ab Angelis Lauretum tranſlata, ibi hodie totius orbis concurſu colitur. In ea ab eodem fuit edocta de myſterio paſſionis, crucis, reſurrectionis, &c. & redemptionis hominum, deq́ue traducenda vita angelica, perfecta, & diuina, idq́ue magis exemplo quàm verbo. Rurſum ibi Chriſtum iam grandeſcentem potauit vino condito & muſto malogranatorũ, tũ literali, tum myſtico, putà vino ardentis charitatis, ac muſto compunctionis & lachrymarum.

B

Rurſum & magis congruè ad literam. B. Virgo apprehendit Chriſtum, id eſt, petiit apprehendi à Chriſto (eſt hypallage) ac duci in domum matris, putà cæleſtis Ieruſalem, ibiq́ue ab eo doceri per viſionem beatificam de tota ſancta deitate & Trinitate; atque ibi ei viciſſim obtulit vinum conditum exultationis & gratiarum actionis, ac muſtum æſtuantis amoris & charitatis.

VERS. 3. *Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.*

C

SPonſa ex vehemẽtia amoris & deſiderij fruẽdi Chriſto in cælo, quod expreſſit v. 1. & 2. incidit in animi deliquium, ſomnum, & extaſin; vnde quaſi collabens & corruens, inuocat opem ſponſi, vt læuâ caput, dexterâ corpus ſuffulciat, itaq́ue in ſinu eius conquieſcat, per quod ad literam ſignificatur Eccleſiam in fine mundi partim ex æſtu amoris in Chriſtum; partim ex multitudine perſecutionum & tribulationum ſuſpiraturam ad cælum, vt ibi ſponſus Chriſtus eam læuâ & dexterâ circumplectatur, ſibiq́ue facie ad faciem arctiſſimè vniat & aſtringat: interim verò dum hæc vnio differtur, rogaturam vt ſponſus ſe læuâ & dexterâ ſuâ protegat, roboret, & deducat, vt moras eius, & perſecutiones hoſtium fortiter perferat, donec aſpiret dies beatæ æternitatis, & inclinẽtur vmbræ miſeræ mortalitatis. Audi Honorium: *Erit læua ſponſi ſub capite ſponſæ, quia omnem gloriam mundi videbit ſub potentia Chriſti, qui eſt caput eius; & dextera eius amplexabitur eam, quia angelica ſocietas & ſanctorum vnanimitas quæ in dextera Chriſti in iudicio erit, illam ſibi aſſociabit: in hac dextera ab omni perturbatione requieſcit, & nemo eam ab hac quiete excitabit, quia gaudium eius nemo tollet ab ea.* Porrò gnomen hanc audiuimus ca. 2. v. 6. vbi eam explicui, quare hîc plura non addam, niſi quòd ibi illa tribuatur ſponſæ infanti, hîc verò adultæ & perfectæ.

D

Denique Chald. Iudaicè hæc refert ad frontalia Iudæorum: *Dixit, ait, cœtus Iſrael: ego electa ſum ſupra omnes populos: quia ego alligo frontalia manui ſiniſtræ meæ, & capiti, cartulaq́, infixa eſt lateri dextero portæ meæ, cuius tertia pars reſpicit thalamum meum, vt non habeant licentiam dæmones ad nocendũ mihi.*

VOX SPONSI.

VERS. 4. *Adiuro vos filiæ Ieruſalem, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis, dilectam, donèc ipſa velit.*

ADIVRO VOS FILIÆ IERVSALEM, NE SVSCITETIS, NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, (Hebr. & Septuag. *charitatem* vel *dilectionem*, id eſt, ſummè dilectam) DONEC IPSA VELIT] Sunt verba ſponſi, qui videns ſponſam in ſomnum & extaſin amoris incidiſſe, vetat ne quis eam ab illo vtpote ſuauiſſimo, piiſſimo, ſibique gratiſſimo excitet, ſed placidè in eo dormire ſinat. Hanc gnomen iam tertiò audiuimus. B Nam cap. 2. 7. tribuitur ſponſæ infanti, & cap. 3. v. 5. ſponſæ adoleſcenti, hîc verò tribuitur ſponſæ perfectæ & grandæuæ. Vide ibi dicta. Tertiò, eam repetit ſponſus, vt oſtendat quàm ſibi placeat ſors Magdalenæ præ Marthæ, id eſt, otium contemplationis præ negotio actionis.

Chald. Iudaizans hæc refert ad Gog & Magog, qui repræſentant antichriſtum eiuſque aſſeclas: *Dixit*, ait, *rex Meſsias: Adiuro vos populi mi domus Iſrael, quare contenditis contra populos terrarum, vt egrediamini ex captiuitate, & quare vos vultis rebellare contra exercitum Gog & Magog? Suſtinete modicum, donec conſumantur populi, qui aſcenderunt ad belligerãdum contra Ieruſalem, & poſtea recordabitur vobis dominator ſæculi miſerationum iuſtorum, & erit voluntas à facie eius, vt liberet vos.*

VOX POPVLI

occurrentis.

VERS. 5. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto, deliciis affluens, innixa ſuper dilectum ſuum?*

SEptuaginta, & Arabicus pro מִדְבָּר *midbar*, id eſt, *deſerto*, legentes מוּבָּר *mubar*, vertunt *dealbata*: בָּר *bar* enim vel *barar* eſt mundare, purificare, dealbare, licèt Complut. in Septuag. legãt *de eremo*.

Pro *deliciis affluens innixa*, Hebr. eſt vna vox מִתְרַפֶּקֶת *mithrappeket*, quam Vatabl. Pagnin. & alij vertunt, *innixa*. R. Dauid *adhærens*. R. Salomon, & Aben Ezra, *aſſociata*. Septuag ἐπιστηριζομένη, id eſt, *fulta, innixa*. Philo *confirmata in fratre ſuo*, id eſt, quæ Chriſtum habet quaſi immobile ſuæ ſpeciei & decoris firmamentum. Licèt Origen hom. 1. verſa à S. Hieron. & S. Ambroſ. lib. de Iſaac cap. 8. legant ἐπιστηθιζομένη, id eſt, *ſuper pectus eius recumbens*. Sicut S. Ioannes in ſinu Ieſu recubuit, ait S. Ambroſ. Ex quo nonnulli volunt ſponſam hîc viſam in ſinu ſponſi dormientem, cùm ille eam læuâ dextraq; complecteretur, vt dixit v. 3. ſed repugnat vox *aſcendit*; in ſinu enim non *aſcendit*, ſed potiùs portabatur manibus ſponſi. Rurſum ſponſam iam non dormiſſe ſed experrectam ambulaſſe, patet ex eo

A quod ait ille ſponſus v. ſequenti: *Sub arbore malo ſuſcitaui te*, &c.

Igitur ſponſa quæ prius dormierat in ſinu ſponſi, iam euigilans & extaſi amoris animoſior effecta, pulſo omni pudoris & dicteriorum metu brachiis ſtrinxit collum vel potiùs humeros ſponſi, itaque iis innixa præ amoris deliciis viſa eſt tranſeuntibus & occurrentibus aſcendere de deſerto, id eſt, ex agro ſuburbano verſus Ieruſalem: occurrentes autem viri eam videntes, admirati eius ſpeciem, æquè ac amorem & libertatẽ, exclamant. *Quæ eſt iſta*, &c. id eſt, *quàm beata, quæ aſcendit*; ait Honorius, *de mundo ad cælum, & angeli in conſortium ſuum introducent, vbi deliciis paradiſi affluet; quia de bonis Domini gaudebit, cùm ipſum Deum in quem angeli deſiderant proſpicere, facie ad faciem videbit; vbi concentum angelorum, & organa ſanctorum B audiet, & ipſum odorem ſuauitatis ſentiet; vbi inebriabitur ab vbertate domus Domini, & ſatiabitur, cùm apparuerit gloria Dei. Ibi erit ſuper dilectum ſuũ innixa, quia ſemper in gaudio Domini erit ſtabilita.* Eſt ergo hæc vox non ſodalium ſponſi vel ſponſæ, ſed turbæ occurrentis.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

ANgeli & cælites videntes Eccleſiam in fine mundi, conuerſis iam Iudæis & Gentibus, ſuis omnibus ſanctis & electis eſſe perfectam, *Eccleſia aſcendit de deſerto.* C ideoque ad cælum contendere, vt militiæ & victoriæ ſuæ nanciſcatur præmium & triumphũ, eius formam, robur, & decus quaſi admirantes exclamabunt: Quæ eſt iſta virago tot virginum, martyrum, cõfeſſorum, Apoſtolorum, aliorumque heroüm ſtemmatibus & trophæis inſignita, quæ de deſerto, id eſt inculto huius mundi agro, imò vepreto & ſenticeto ſcelerum, malorumque omnium, tam glorioſè in cælum ſcandit, præ amoris teneritudine ac deliciis innixa ſuper Chriſtum dilectum ſuum? Ita Honorius, Caſſiodor. S. Gregor. S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 14. v. 5.

Huc accedit Chald. *Dixit*, ait, *Salomon Propheta: Quando reuiuiſcent mortui, futurum eſt vt ſcindatur mons Oliuarum, & omnes mortui Iſrael egreſſuri ex eo, & etiam iuſti, qui mortui ſunt in captiuitate, venturi ſunt per viam ſpinarum ſub terra, & egredientur ex* D *monte Oliuarum. Futurum eſt autem, vt impij, qui mortui ſunt, & ſepulti ſunt in terra Iſrael, deiiciantur ſicut lapis, quem proiicit homo ſuper terram. Tunc dicent omnes habitatores terræ. Quod eſt meritum populi huius, qui aſcendit de terra in mille millibus, ſicut in die quo aſcendit de deſerto in terram Iſrael, & deliciis affluunt propter miſerationes Domini ſui, ſicut in die qua viſus eſt ſub monte Sinai, vt ſuſciperet legem?*

Tò *innixa ſuper dilectum*, ſignificat Eccleſiam ſcandere in cælum viribus non ſuis, ſed gratiæ Chriſti: *Nemo enim aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo, filius hominis, qui eſt in cælo.* Ioann. 3. & quem ille ſecum in cælum ducere dignatus ſit. Vide S. Auguſt. in pſal. 103 & lib. de Gratia & Lib. arbitr. c. 6 Vnde Theodor. notat ſponſam à Septuag. vocari *dealbatam*, ſponſum verò *candidum*: quia ipſe natura eſt talis, ſponſa verò priùs erat

erat denigrata & fuſcata, eò quòd illam ſol aſpexiſſet: iam verò à ſponſo dealbata eſt & cādoris eius particeps effecta, qui ſicut lux exiſtēs ipſam lucidā & reddidit & appellauit; & ſanctus exiſtens, ſanctam & fecit & nominauit; & cùm ſit reſurrectio, reſurrectione dignam eſſe voluit: ſic & albedinem ſuam illi communicauit. Hęc S. Auguſt. S. Ambroſ. tamen ſerm. 14. in pſalm. 118. pro *dealbata* legit *candida*, idque lib. 4. de Sacram. cap. 2. refert ad candorem baptiſmalem, quem admirantur angeli. Porrò candor hic & puritas conſcientiæ exhibet animæ delicias paradiſi. Alludit ad aſcenſum Hebræorum ex deſerto in terram promiſſam, duce Ioſue; ait Honorius.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Et anima ſancta. CAſſiodor. Beda, Anſelmus, & alij hęc accipiunt de aſcenſu, id eſt, progreſſu animæ; vt eat de virtute in virtutem: Anima fidelis, ait Honorius, de deſerto aſcendit, cum malam vitam deſerit; & ad ſpiritualem conuerſationem per gradus virtutum aſcendit. Hæc delicijs affluit, dū ferculis ſcripturarum ſe delicioſè paſcit: ſuper dilectum eſt innixa, quia amore ſoli Chriſto infixa. Tres Patres apud Theodor. Quænam eſt hæc, inquiunt, quæ tam peritè docens, à rebus arcanis ad magis arcanas reconditaſque progreditur, ab omni peccatorum macula purgata.

Eleganter Alanus: *Deſcendit*, inquit, *in deſertum per natiuitatem, aſcendit per deſertum, progrediendo de virtute in virtutem, aſcendit ſuper deſertum, omnem mundanorum contemnens ſublimitatem; aſcendit de deſerto in æternam beatitudinem.*

Viget Rupertus τὸ *innixa ſuper dilectum ſuum*: *Nimirum*, inquit, *vt non timeat timorem hominum, vt non deficiat in tribulationibus, quæ illam inuenerunt, ſiue inuenturæ ſunt, atque perſecutionibus inimicorum viſibilium & inuiſibilium, Paganorum, Iudæorum, hæreticorum & ſpirituum malignorum. Quomodo enim inter hæc omnia ſubſiſteret, niſi innixa eſſet ſuper dilectum ſuum? Numquid innixa deberet eſſe ſuper ſemetipſam, aut ſuper quemlibet alium? tunc vtique caderet, ſtare non poſſet. Nunc autem dicit: Dominus illuminatio mea eſt, & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? ſi conſiſtant aduerſum me caſtra; non timebit cor meum: ſi exurgat aduerſum me prælium; in hoc ego ſperabo. Hoc dicere, & facere, nimirum eſt innixam eſſe ſuper dilectum.* Hinc ſpei & amoris ſymbolum eſt hedera, ſic dicta ab hærēdo, quòd cum per ſe ſtare nequeat, ligno ſe affigens ita adhæret, vt diuelli nequeat; ſic anima ſancta ſuis viribus diffidens, & tota Chriſto confidens, ita illi adhæret, vt ab eo ſeparari nequeat. Vnde hoc eſt hederæ huius lemma: *Nunquam diuellar.* Exēplum eſt in S. Magdalena.

Vis ergo delicijs affluere? innitere tuo IESV, qui eſt mel in ore, melos in aure, iubilus in corde, ait S. Bernardus, ipſiuſque vitam ſequere. De his delicijs vide Iſaiam cap. 66. v. 11. & ſequent.

Audi S. Gregor. *Sancta anima de deſerto aſcendit, quia in exilio huius peregrinationis poſita, ad cæleſtia gaudia mente & cogitationibus tendit; vnde & Paulus dicebat: Noſtra conuerſatio in cælis eſt.* A *Delicijs affluit, quia S. Scripturæ meditationibus intendens, cæleſti pabulo aſſiduè mentem paſcit. Super dilectum innititur, quia in ſolius Chriſti auxilio confidens, eo largiente ab exilio ad patriam transfertur.* Et S. Ambr. in pſal. 118. ſerm. 14. v. 5. *Anima*, ait, *meritus aſcendit albentibus, ex iſto vitæ huius, vt habent plerique, deſerto ad illum florentem ſemper locum iucunditatu æternæ: mirantur illæ virtutes, ex iſto confragoſo ſcopuloſoq́; deſerto, aliquam aſcendere animam poſſe ſine magnorum labe vitiorum, & ideo gratulantur repertam, quæ veſtimenta innocentiæ naturalis non polluerit atramento inſipientiæ ſecularis; ſed magis ſapientiæ ſpiritalis & gratiæ candore mundarit.*

Myſticum deſertum triplex, è quo aſcendit anima, deſcribit S. Bernard. in ſententiis.

B

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

HOnorius Eccleſiam è Iudæis in fine mūdi conuerſam, ſic gloriam B. Virginis admirantem inducit: *Quæ eſt iſta*, id eſt, quantā laude digna, quàm virtuoſa *aſcendit de deſerto*; Libano mundi, *delicijs affluens* cæli *innixa ſuper dilectum ſuū*, ab eo exaltata ſuper choros angelorum? *Et B. Virgo.*

Plenius Hailgrinus: *Aſcendit*, ait B. Virgo per proceſſus meritorum: *Aſcendit* per gradus dignitatum, quæ conſurgens vt aurora, pulchra vt luna, electa vt ſol: C *Aſcendit è vitæ præſentis exilio ſuper choros angelorum aſſumpta. Aſcendit autem de deſerto, ſcilicet de mundo, quem ſic deſeruit, & tamquam deſertum reputauit, quod ab ipſo omnem ſuum auertit affectum. Affluere autem dicitur gratiarum delicijs & virtutum, & innixa ſuper dilectum. Nam ne perderet delicias affluentes, non ſuis meritis, ſed ipſius innitebatur gratiæ, qui gratiam tribuit, & meritum præmium ſuperaddit.*

Porrò S. Bernard. ſerm. 4. in feſto Aſſumpt. B. Virginis hæc tribuit angelis admirantibus B. Virginis, cùm à Chriſto in cælum aſſumeretur, decorem & gloriam; ideoque exclamaſſe. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto delicijs affluens, innixa ſuper dilectum ſuum?*

VOX SPONSI.

D *Sub arbore malo ſuſcitaui te: ibi corrupta eſt mater tua, ibi violata eſt genitrix tua.* Verſ. 5.

SVB ARBORE MALO SVSCITAVI (Arabicus *ſubleuaui*) TE: IBI CORRVPTA EST MATER TVA, IBI VIOLATA EST GENITRIX TVA] Septuag. *Sub malo exſuſcitaui te: ibi cum dolore peperit te mater tua: ibi cum dolore peperit te, quæ genuit te.* Syrus: *ibi corrupit te mater tua, ibi violauit te genitrix tua.* Arabic. *dolores partus paſſa eſt in te.* Hebr. enim חִבְּלַ chibbel, & græcum ὠδίνησε, vt vertunt Septuag. ſignificat cum dolore parere & eniti. Vnde propriè vertas: *Ibi magno dolore parturiit te mater tua.* Ad hæc *chibbel*, ſignificat quoque corrūpere, diſrumpere, vt vertit Noſter.

Nonnulli cenſent hæc eſſe verba ſponſæ de ſponſo, quia Rabbini pro *te* & *tua* ſuppoſuerũt punctum ך *cha*, quod eſt maſculinum; idque ne mater ſponſi, id eſt, Synagoga eorum dicatur eſſe corrupta & violata, quod eis videtur eſſe probrum. Rabbinos ſequuntur hæretici & nonnulli Catholici, vt Luyſius Legion. Agathias, Nannius, Genebrardus, ſed variè explicant. A

Primò, Bucolicè. q.d. Ego ſponſa ſub arbore malo legens poma meâ ſpecie, ſedulitate & gratiâ excitaui ſponſum ad mei amorem: ſic pulchri & gratioſi dicũtur è floribus vel inter flores nati, turpes verò & ruſtici dicuntur trunci, & è trũco exciſi. Sic Paſtor ille apud Virgil. Eclog. 8. Niſæ amore ſe captũ ſub arbore teſtatur dicens:

Sepibus in noſtris paruam te roſcidâ mala
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem:
Vt vidi, vt perij, vt, me malus abſtulit error. B

Hinc malus, ſiue pomus & poma ſymbola ſunt amoris, iuxta illud ca. 2. v. 2. *Sicut malus inter ligna ſyluarum; ſic dilectus meus inter filios hominum.* Hinc & Aben Ezra hîc exponit. q.d. Ita ſuauiter oles, ac ſi inter poma genita & nata fores.

Secundò, Tigurin. vertit: *ſub arbore malo deſtruxi te*, id eſt, quia ego Eccleſia malum ſiue pomum vetitum in Eua matre comedi, cauſa fui, cur tu, ô Chriſte, in cruce deſtruereris & occidereris. Nam Deus Pater voluit tuâ cruce expiare gulam meam.

Tertiò, Vatabl. vertit: *ſub malo excitabo te*, id eſt, ſub cruce, credendo te eſſe paſſum excitabo te frequentibus precibus, vt crux tua mihi ſit veniæ, gratiæ & ſaluti. Alij aliter.

Verùm dico hæc eſſe verba ſponſi, non ſpõſæ, ac proinde in Hebræo ſubſtituenda eſſe puncta, quæ ſignificãt pronomina feminina pro maſculinis, vt pro עוררתיך *orarticha* legas עוררתיך *orartich*, pro אמך *immecha*, אמך *immech*, pro חבלתך *chibbelatecha*, חבלתך *chibbelatech*, & ita de ceteris, quæ ſequuntur. Nam verba hæc eſſe ſponſi, vnanimi conſenſu docent S. Gregorius, Theodor. Caſſiod. Philo, Aponius, Beda, Iuſtus, Anſelmus, Rupert. Angelomus, Haymo, Alcuinus, S. Thom. ceterique omnes Patres Græci æquè ac Latini. Fingitur ergo hîc ſpõſa ſub malo legens poma à ſerpente admorſa, & periclitans de vita à ſponſo ſanata, & ad vitam quaſi ſuſcitata. Sic enim Chriſtus Euam eiuſque filios, à ſerpente diabolo in pomo vetito admorſos & lethaliter ſaucios, ad vitam per crucem reuocauit. C D

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

Sub arbore malo ſuſcitata Eccleſia. NOnnulli ſic exponunt, q.d. Sub arbore ſciẽtiæ boni & mali comedit Eua pomum vetitum, itaque ſe & ſuos poſteros perdidit. Verùm ego Deus infligens illi in pœnam tot labores & ærumnas, ipſam denique mortem, eam ad pœnitentiam reuocaui, & à concupiſcentia gulę ad charitatem meam ſuſcitaui. Verùm Patres omnes per arborem malum accipiunt arborẽ crucis: malus enim Latinis quamuis arborem præſertim frugiferam, vt ficum, pyrum, prunum, ceraſum, &c. ſignificat. Crux autem Chriſti nobis ſummè fuit frugifera. Addunt nonnulli crucem Chriſti factam ex arbore malo. Imò S. Anſelm. ex nonnullis Græcis tradit ex ramis, vel ex ſemine arboris vetitæ quippiam ex paradiſo tranſlatum fuiſſe in Iudæam, ibique plantatum, atque ex eo ſuccreuiſſe arborem, ex qua facta ſit crux Chriſti. Sed hoc incertum & apocryphum videtur. Illud certius, quod idem addit, alludi hîc ad arborem vetitam: huic enim antitypè reſpondit arbor crucis Chriſti, ſicut pœna reſpondet culpæ, ſatisfactio crimini, pharmacum morbo. q.d. Sub arbore vetita, ô ſponſa, corrueras per culpam; quare ego ſub arbore crucis illi vicina te expiaui & ſuſcitaui: arbor enim crucis, obedientiæ, & charitatis expiauit arborem voluptatis, inobedientiæ & cupiditatis.

Porrò in ſponſæ hoc glorioſo in cælum aſcẽſu, & triumpho ſponſus mentionem inijcit crucis, vt oſtendat vnde ei hæc gloria prouenerit, ſcilicet è cruce, idque hoc fine, vt ſponſa memor ſuæ vilitatis & lapſus, magis ſe humiliet, ſponſumque reuereatur, ac in eius amorem magis accendatur, vtpote cùm ſe ab eo in cruce à morte æterna redemptam, & ſuſcitatam recordatur. Adde, innuit hîc Salomon, tanta tamque profunda eſſe crucis & amoris Chriſti crucifixi myſteria, vt ea in hac vita ad fundum penetrare nequeamus, quantumuis de ea aſſiduè meditemur & contemplemur, ſed id reſeruari futuræ beatorum viſioni in cælo, qui in abyſſo diuinitatis videbunt abyſſum charitatis & crucis, in eaque ſe demergent & ſubmergent.

Senſus ergo eſt. q. d. O ſponſa, ô Eccleſia in hac tua gloria memor eſto, quòd ego moriens in ligno crucis te à morte ſuſcitarim, eò quòd in ligno antiſtropho pomi vetiti, per comeſtionem & inobedientiam à ſerpente corrupta ſit mater tua Eua, quæ in te, dum te genuit, hoc peccatum originale quaſi naturali propagine tranſmiſit: Eua enim conſentiendo ſerpenti, id eſt, diabolo, ei quaſi ſe violandam & corrumpendam proſtituit; ibi quoque violata eſt genitrix tua Synagoga (hæc enim eſt mater Eccleſiæ, quia ex illa prodiit) dum me ſuum Meſſiam & Regem, Põtificem & legiſlatorem immani parricidio & ſacrilegio, imò Deicidio crucifixit: *quando enim Saluatorem ſuum in ligno fixit, ibi nefando ſcelere ſe corrupit*, ait S. Gregor. *Ipſe* ergo *lignum tunc notauit, dãna ligni vt ſolueret.* Vt canit Eccleſia in hymno S. Crucis. Voluit enim Deus congruo ſuæ iuſtitiæ & ſapientiæ decreto, Chriſtum non gladio, non igne, non alio tormento, quàm ligno crucis occidi, vt commiſſum in ligno ab Adam & Eua peccatum ligno crucis expiaretur, vt diabolus, *qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur*, vt canit Eccleſia: *& vnde mors oriebatur, inde vita reſurgeret.* Hac de cauſa crux Chriſti apparebit in cælo, cùm Chriſtus ad iudicium veniet. Matth. 24. ac, vt multi volunt, in cælo perdurabit in æternum, vt beatos ſemper memores & gratos tãti beneficij efficiat. Ita S. Gregor. Caſſiod. Beda, Iuſtus, Anſelmus, Rupertus.

Audi Guilielmum: *Nam mortua eras in peccatis, vel innatis vel additis, viuificaui te ſub ligno crucis. De corpore meo pendentis in ligno, ſanguis redemptionis quinque riuis ſtillauit ſuper te, & ita ſub arbore illa ſuſci-*

ſuſcitaui te. Quid eſt ſub arbore illa? ſuſpicientem in arborem illam, ſuſpicientem æneum ſerpentem, id eſt, credentem in Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum. A

Huc alludens Ezechiel cap. 16. verſ. 5. & ſeq. Synagogæ ſuam priorem vilitatem & ſordes, à quibus à Deo erecta, purgata, & in ſponſum aſſumpta eſt, cogitandas obiicit: *Proiecta es*, inquit, *ſuper faciem terræ in abiectione animæ tuæ in die quādo nata es. Tranſiens autem per te, vidi te conculcari in ſanguine tuo: & dixi*, &c. *Vive.*

Porrò quod Septuag. Arabicus, & alij ex Hebræo vertunt: *Ibi magno dolore vel cruciatu parturiit te mater tua*, aptè Titelm. ſic exponit. q.d: In cruce Chriſti materna pietas & miſericordia, quaſi mater puerpera te parturiit immenſo cruciatu. Additque poſterius membrum verti poſſe. *Ibi laborauit genitura tua*, vel *natiuitas tua*, hoc eſt, ibi patuit quanto pretio conſtiterit tua regeneratio, quantâ difficultate peragi potuerit tua à morte redemptio, vtpote quæ non niſi per mortem vnigeniti Filij Dei potuerit perfici. Vnde S. Ambroſ. lib. de Iſaac cap. 8. *Illic*, inquit, *parturiuit te mater tua*, &c. *pariuntur autem in quibus Chriſti imago formatur: vnde quoniam in ſponſa formatus erat Chriſtus*, ait, *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum.* B

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Et anima ſub cruce. SVb malo, id eſt, ſub cruce per eius crebram meditationem & contemplationem excitatur anima ad amorem & feruorem, vt adeò ſui amantem redamet, ac amorem amori, ſanguinem ſanguini, mortem morti rependat: quia *ibi in dolore te peperit, quæ te concepit*, vt vertunt Septuag. id eſt, caro Chriſti, ait Philo, in tormento crucis paſſa, ſponſam ſibi peperit ſanguine redemptā, & aqua baptiſmi, quæ de latere Chriſti fluxit, ablutam: *Inſpice*, ait S. Auguſtin. libr. de Virgin. *Vulnera pendentis, ſanguinem morientis, pretium redimentis, cicatrices reſurgentis: caput habet inclinatum ad oſculandum, cor apertum ad diligendum, brachia extenſa ad amplexandum, totum corpus expoſitum ad redimendum. Hæc quanta ſint cogitate, hæc in ſtatera veſtri cordis appendite, vt totus vobis figatur in corde, qui totus pro nobis fixus fuit in cruce.* C

Trita eſt S. Gregor. ſententia: *Nihil Deo graue eſt, quod non æquanimiter toleretur, ſic Chriſti paſſio ad memoriam reducatur. Parua enim toleramus, ſi recordemur quā dura verba, duriora verbera, duriſſima ſupplicia pro nobis ille paſſus ſit, qui in capite tulit coronam, in oculis velamen, in auribus conuitia, in ore fel & acetum, in facie ſputa & alapas, in genis vellicationem, in humeris crucem, in corde mœrorem, in viſceribus concuſſionem, in corpore flagella, in membris extenſionem, in manibus & pedibus perfoſſionem. Denique à capite ad pedum plantas vſque innumera ſuſtinuit vulnera & dolores.* Addit Philo huius mali arboris fructum, ſiue pomum eſſe Euchariſtiam, in qua caro Chriſti, in cruce amore noſtri magis, quàm dolore aſſa & toſta, nobis manducanda exhibetur, vt nobis ſuum amorem, vitam, & ſpiritum aſpiret.

Rurſus tres Anonymi apud Theodor. aiunt animam concupiſcentiæ infectam ex arbore vetita, cuius pomum comedit Eua, ſanari arbore crucis, ex qua diſcit voluptatem vincere cruce & mortificatione. Audi eos: *Sub rebus iſtis procreatis, quæ ſuauis pomi inſtar ſenſus omnes oblectant, te (ô anima) deſidiā ad bonum complectendum inertem, & rerum caducarum ſtudio conſopitam excitaui, prouidentiæ iudicijs, ſermonibus & rationibus impellens ad amorem & deſiderium mei: Illic enim in affectione rerū fluxarum concepit te prima mater tua Eua generans cum voluptate, & pariens cum dolore. Quibus affectionibus, rerum fragilium deſiderio laborabas voluptatem ſequens doloremq; fugiens, ad voluptatis finem ita contendens, vt à dolore velles ſeparari, quod quidem fieri nullo modo poteſt. Proinde ſi cupit ab iſtis perturbationibus eſſe libera, pone me vt ſigillum*, &c. *quæ ſequuntur.*

Anagogicè Honorius: *Animam*, inquit, *ſub arbore mali Chriſtus ſuſcitauit; quia poſt hanc vitam omne genus ad vitam per victoriam crucis viuificabit, quod per arborem tranſgreſſionis mortem ſubiit. Tunc Eccleſia recipietur in illa gloria, vbi corrupta eſt per ſuperbiam mater eius, ſcilicet dignitas angelica, & vbi genitrix eius violata, videlicet numeroſitas electorum imminuta, quam ipſa redintegrabit, cùm incorruptelam poſſidebit, & numerum electorum implebit: tunc Chriſtum vt ſignaculum ponet ſuper cor ſuum*; &c. *Anagogicè.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

PRimò, ſub malo, id eſt, ſub cruce ſuſcitauit Chriſtus Euam & Adamū. (Vnde & Adam ſepultus eſt in monte Caluariæ, in quo crucifixus eſt Chriſtus, vt ſanguine è Chriſto in Adamum ſepultum ſtillante, ipſe à morte reſuſcitaretur, vti paſſim docent Patres: ſicut pelicanus fertur pullos ſuos exanimes, ſanguine è pectore ſuo elicito viuificare) & omnes eorum poſteros, inter quos eſt B. Virgo; ſed hæc quia iam à Deo decreta erat mater Chriſti, hinc à lapſu & peccato originali à Deo fuit præſeruata; dicitur tamen hîc ſuſcitata à lapſu & peccato, non quod actu incurrit, ſed quod incurrere debuiſſet ex propagine communi Adæ & Euæ, niſi per ſpeciale Dei priuilegium fuiſſet exempta. Pulchris ſimilitudinibus id explicat S. Auguſt. in illud pſal. 85. *Eruiſti animam meam ex inferno inferiori*: Prima eſt: *Quemadmodum*, inquit, *ſi medicus videat tibi imminentem ægritudinem forte ex aliquo labore, & dicat: Parce tibi, ſic te tracta, requieſce, iis cibis vtere; nam, ſi non feceris, ægrotabis; tu autem ſi feceris, & ſalutus eris; rectè dicis medico, liberaſti me ab ægritudine, non in qua tam eras, ſed in qua futurus eras.* Secunda: *Neſcio quis habens cauſam moleſtam mittendus erat in carcerem, venit alius, defendit eum, gratias agens, quid dicit? Eruiſti animam meam de carcere.* Tertia: *Suſpendendus erat debitor, ſolutum eſt pro eo, liberatus dicitur de ſuſpendio. In his omnibus non erant, ſed quia talibus meritis agebantur, vt niſi ſubuentum eſſet, ibi eſſent; inde ſe rectè dicunt liberari, quo per liberatores ſuos non ſunt permiſſi perduci.* *Et B. Virgo.* D

Secun-

A Secundò, Chriſtus ſuſcitauit ſub cruce B. Virginem ad incrementum & feruorem charitatis, vt videns tantum Chriſti in ſe & omnes homines amorem vſque ad mortem, & mortem crucis, hoc exemplo viciſſim incitaretur, & quaſi incenderetur flammeo charitatis incendio, adeò vt optaret pro Chriſto & cum Chriſto crucifigi, ac ad omne genus tormentorum ſeſe Deo in holocauſtum, & victimam pro peccato offerret pro ſalute hominum.

Tertiò, B. Virgo Chriſto crucifixo aſtans, eumque in holocauſtum Deo offerens pro reconciliatione mundi, dicit Eccleſiæ & animæ ſanctæ: Sub malo, id eſt, ſub cruce per mortem filij mei, quem pro te Deo in ſacrificium obtuli, ſuſcitaui te à peccato, morte & inferno. Idem B facit quotidie, dum pro peccatoribus per crucē filij Deum interpellat, eiſque veniam, gratiam & ſalutem impetrat.

VERS. 6. *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum; quia fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio: lampades eius, lampades ignis atque flammarum.*

CHaldæus, Arabicus, Rabini, & Catholici qui verſum præcedentem cenſent eſſe vocem ſponſæ, hunc quoque eidem aſſignat quaſi ipſa petat vt ſponſus cor ſuum & brachium iugi memoriâ & amore ſponſæ tam miſeræ & peccato C corruptæ, velut ſignaculo obſignet. Et ſanè poſſunt hæc verba tribui ſponſæ, quia ipſa imitatur affectum ſponſi, ad eumque ſe ſuumque animū fingit. Correlatiuus enim eſt affectus amorque ſponſi & ſponſæ: Hinc Chald. vertit: *Dicent filij Iſrael in die illa Domino ſuo: Obſecro te, pone nos ſicut ſculpturam annuli ſuper cor tuum, & ſicut ſculpturam annuli ſuper brachium tuum, vt non addamus vltra eſſe exules.* Denique textus Hebræus ſignificat eſſe hæc verba ſponſæ, non ſponſi. Habet enim maſculinè שִׂימֵנִי *ſimeni*, id eſt, *pone me ô vir*, ô ſponſe. Si enim eſſent verba ſponſi, dicendum fuiſſet femininè שִׂימִנִי *ſimini*, id eſt, *pone me ô femina* ô ſponſa. Niſi dicas *ſimeni* eſſe infinitiuum, qui ponatur pro imperatiuo: Infinitiuus enim tam eſt femininus, quàm maſculinus. Ita aliqui. Nam D hæc eſſe verba ſponſi ad ſponſam colligi videtur ex dictis v. præcedenti. Pendet igitur hæc gnome à præcedenti velut effectus à cauſa, & gratiarum actio à beneficio. q.d. Quia ego ſponſus te, ô ſponſa, ſub malo pomi vetiti, à matre tua Eua comeſti, lethaliter ſauciam à plaga & morte, per malum & lignum crucis meæ ſuſcitaui; hinc tu viciſſim tanti beneficij memor *pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum.* Prior ſenſus planus eſt, ſecundus obſcurior magiſque moralis, hinc eum proſequar. Nam Patres aſſenſent hæc eſſe verba ſponſi, non ſponſæ.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

SPonſus, vt magis ſponſam incitaret ad iugem ſui amorem, reuerentiam, & gratiarum actionem, v. præcedenti iniecit mentionem crucis & mortis pro ſponſa Eccleſia obitæ: Vnde hic iure ſuo poſcit, vt ſe, crucemque ſuam iugiter gerat in corde & mente, ac in brachio & operatione, eoque quaſi ſignaculo cor & brachium obſignet.

Pro *ſignaculum*. Hebr. eſt, חוֹתָם *chotam*, quod propriè ſigillum & annulum ſignatorium, quo literæ aliæque res obſignantur, & ſigillantur, ſignificat. Radix enim חָתַם *chatam* ſignificat occludere, obſignare; ſigillo confirmare.

Primò ergo *ſignaculum* hic ſignificat ſigillū. q.d. Sponſus: me meique memoria & amore, ſigilla, ô ſponſa, cor tuum & brachium tuum, vt iugem mei formam & ſpeciem, velut imaginem in mente & actione tua ex me expreſſam & impreſſam conſerues. Ita Caſſiodor. Beda, Iuſtus, & alij. Vnde Guilielmus: *Pone me vt ſignaculum*, hoc eſt, inquit, *Imprime mihi intus, me iugiter cogitando: imprime mihi foris, propter me ſtrenuè operando vt pia cordis interna cogitatio in externam brachij operationem emanet.* *Chriſtus cordis ſignaculum. Primò.*

Rurſum. q.d. Ita meos mores & vitam cordi & brachio tuo imprime, vt eorum ſimilitudinem in te, id eſt, in cogitationibus & actionibus tuis exprimas, vt qui te Chriſtianum viderit, Chriſtum ſe videre putet; ſicut qui videt imaginem in cera impreſſam, ſigillum ipſum & exemplar videre ſe æſtimat: idque tam in agendo, quàm in patiendo, iuxta illud Pauli: *Semper mortificationem Ieſu in corpore noſtro circumferentes, vt & vita Ieſu manifeſtetur in corporibus noſtris*, 2. Cor. 4. 10. Ita S. Anſelm. & S. Ambroſ. lib. de Iſaac, c. 8. ac Theodor. *Vult*, ait, *Saluator, vt eum pro ſignaculo in contemplationibus & in actionibus noſtris habeamus, & notam ipſius tum dictis, tum factis imprimamus: Sic enim erunt vt numiſmata Regia, non adulterina, ſed regiam imaginem proferentia.* Sic & tres Anonymi.

Audi S. Ambroſ. *Signaculum Chriſtus in fronte eſt ſignaculum in corde. In fronte, vt ſemper confiteamur, in corde, vt ſemper diligamus, Signaculum in brachio, vt ſemper operemur. Luceat ergo imago eius in cōfeſſione noſtra; luceat in lectione, luceat in operibus & factis: vt, ſi fieri poteſt, tota eius ſpecies exprimatur in nobis. Ipſe ſit caput noſtrum, quia caput viri Chriſtus, ipſe oculus noſter, vt per eum videamus patrem: ipſe vox noſtra, per quam loquamur ad patrem: ipſe dextera, per quam Deo patri ſacrificium noſtrum offeramus: ipſe quoque eſt ſignaculum noſtrum, quod eſt perfectionis & charitatis inſigne, quo diligens pater ſignauit filium, ſicut legimus: Quem Pater ſignauit Deus.* Ioan. 6.

Secundò, *ſignaculum* idem eſt quod ſtigma & ſignum quale he[illegible] imprimit ſuis ſeruis, militibus, ouibus, bobus, & rebus, vt ex eis liqueat illas res eſſe ipſius. [illegible]pocal. 7. omnes electi ſignantur ſigno [illegible]ucis. Chriſtus ergo hic ſponſæ imprimit ſuum ſtigma crucis, vt ex eo liqueat eos eſſe ſeruos Chriſti crucifixi; ſicut antichriſtus ſuam notam & characterem ſuis ſequacibus in manu *Secundò.*

manu, vel fronte imprimet Apocal. 13. verſ. 16. Ita Aponius. Huc accedit Anſelmus. *Pone me*, inquit, *regentem cor tuum & cogitationes tuas, vt pateat amicis te continere mea ſecreta, & inimicis item pateat ab eis ſecreta, quæ habes, eſſe clauſa, habeaſq; me vt rectorem in omnibus operibus tuis.*

Tertiò. Tertiò, *ſignaculum*, idem eſt quod clauſtrum ſigillo obſignatum, quo res pretioſas vel charas ita claudimus, vt ab aliorum contactu ſemotæ heri dumtaxat voluntati, vſuique ſeruiant. Sic ſponſa quaſi hortus concluſus, & fons ſignatus, vti dixit cap. 4. 12. vni ſeruatur ſponſo, vt ille ſolus ea fruatur, nec quis alius vel hilum ex ea delibet, ſed ipſa totum ſuum cor, id eſt, mentem & cogitationem, ac brachium, id eſt, omnes ſuas operationes dedat, & conſecret Chriſto ſponſo ſuo. Vnde Rupert. ſic explicat: *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum*, &c. *id eſt, confidat in me cor tuũ; roboretur ex adiutorio meo brachium tuum*, ſicut Imperiale ſignum contra Iudæos, Paganos & Hebræos.

Hac de cauſa ſponſus dare ſolet annulũ ſpõſæ, tum vt ſignum fidei, amoris & fiduciæ; tum vt eo res domeſticas obſignet. Audi Clementẽ Alexand. 3. Pædag. 2. *Dat ei annulum aureum, nec eum quidem adornatum, ſed vt ea obſignet, quæ domi digna ſunt; quæ cuſtodiantur; propterea quod ſeruandæ domus ad eam cura pertineat.* Et poſt pauca. *Atque honeſtum quidem eſt, vt viri vxoribus ſuis fidem habentes eis domus cuſtodiam permittant, vt quæ eis opitulatrices datæ ſunt.* Porrò ſponſa Eccleſia hîc in cælũ ſcandens iubetur meritò obſignari ſigillo ſponſi, vt in cæleſti eius thalamo velut res pretioſa, & ad eius ſolius vſum ſeruanda recondatur. Vnde S. Hieron. epiſt. 22. ad Euſtochium de Cuſtod. Virgin. *Quotieſcumque*, ait, *te vana ſæculi delectauerit ambitio, quoties in mundo videris aliquid glorioſum, ad paradiſum mente tranſgredere, eſſeque incipe quod futura es, & audies à ſponſo tuo: Pone me ſicut vmbraculum in corde tuo, ſicut ſignaculum in brachio tuo; & corpore pariter & mente munita clamabis, & dices: Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatẽ, & flumina non operient eam.*

Quartò. Quartò, *ſignaculum*, poteſt ſumi pro imagine ſignata. q. d. Geſta, ô ſponſa, mei, qui tuus ſum ſponſus, imaginem expreſſam in bulla aurea, quam ſuper portas, & in armilla qua brachium ornas, vt iugiter mei recorderis, nec aliud cogites, ames aut agas, quàm de me aut propter me. Vnde Honorius: Chriſtum, ait, ponit ſuper cor ſuum, vt ſignaculum ſponſa, quia eius doctrinã & vitam in corde ita gerit, quaſi præſentẽ ſemper videat. Sic Cicero lib. de Finibus, docet Epicuri diſcipulos & amicos eius effigiem in annulis geſtaſſe, idem fecêre alij aliorum amantes. Ex aduerſo de Iechonia ait Deus: *Viuo ego, ſi fuerit Iechonias annulus in manu dextera mea, inde euellam eũ.* Ierem. 22. 24. Atque hinc Eccleſiæ damna omnia naſcuntur, quòd ſcilicet multi non Chriſtũ, ſed mundum, mundique idolum ponant ſignaculum cordis ſui; quòd ſcilicet ambiant mundanos honores, opes, delicias, non Chriſti amorem & gloriam.

Audi Hugonem Cardin. hæc & plura complectentem: *Pone me vt ſignaculum*, &c. q. d. *Volo, vt mei pro te crucifixi memoriam habeas, vt per te nihil nociuum intret, aut exeat* (nam quę abſcondita eſſe

A volumus, etiam ſigillo munimus) *vt mihi ſoli arcanum cordis aperias; vt ſpeciei meæ in te ſimilitudo reſultet; vt mei character amoris te ab omni alieno diſcernat; vt in caſtro tuo meum ſemper vexillum appareat.* Et poſt nonnulla: *Monile pectoris eſt ſignaculũ cordis, ne affectio indigna ſurrepat; armilla brachij ſignaculum fortitudinis in exteriori operatione vt etiam in corpore noſtro ſtigmata Domini noſtri Ieſu Chriſti circumferamus.*

Denique S. Ambroſ. l. de Iſaac & Anima c. 8. *Sigillum*, ait, *Chriſtus in fronte eſt, vt ſemper confiteamur; in corde, vt ſemper diligamus; in brachio; vt ſemper operemur, vt ſi fieri poteſt, tota eius ſpecies exprimatur in nobis. Ipſe eſt ſignaculum noſtrum, quem Pater ſignauit Deus*, &c. Idem in pſalm. 118. ſerm. 15. ad illa verſ. 120. *Confige clauis à timore tuo carnes meas:* Fige, ait, cordi tuo *hoc ſignaculum crucifixi: infige &*

B *brachio tuo, vt opera tua peccato mortua ſint. Fortaſſe hanc imaginem claui non ſolùm timoris, ſed etiam charitatis aſſignant, quia valida eſt vt mors dilectio: durus ſicut inferi zelus. His clauis charitatis configatur anima noſtra & caro noſtra, vt & ipſa dicat: Vulnerata charitate ego ſum.*

Porrò hanc Chriſti imaginem in corde imprimi ſigillo charitatis docet Guilielmus, dum ait: *Imprimere mihi quaſi ſignaculo, per amorem mihi fortiter adhærendo, vt à me quaſi ſignaculo formam accipias, vt mea ſubtili expreſſione ſimilitudinem trahas: quanta fuerit impreſſio amoris, tanta & erit expreſſio ſimilitudinis: quantò mihi fortiùs per amorem inhæſeris, tantò mihi ſimilior eris. Quantò te mihi impreſſeris fortiùs, tantò ego Chriſtus in te formabor expreſſiùs, &*

C *tantò tu in me reformaberis transformaberiſq; inſigniùs.* Et inferiùs: *Charitas hominem mundo conformẽ transformat: quia vt ſignaculum, ſic & formam mutat*, vt qui erat mũdanus, fiat deificus & diuinus.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

CHriſtus crucifixus iubet animæ piæ, vt ſui effigiem iugiter in corde & brachio, id eſt, in mente & operatione geſtet, vt nihil non videat, cogitet, amet, operetur quàm Chriſtum crucifixum; ſed à mente & affectu omnes alias perſonas & res quantumuis pretioſas excludat;

D ac tacitè eidem ſpondet, ſi id faciat, ſe viciſſim illius memoriã & amore obſignaturũ cor ſuum, æquè ac brachium, vt aſſiduè de ea cogitet eãque curet, dirigat, propugnet, proſperet. Ita tres Anonymi apud Theodor. Sic Deus ait Zorobabeli, qui fuit typus Chriſti: *Aſſumam te Zorobabel ſerue meus, & ponam te quaſi ſignaculum, quia te elegi dicit Dominus exercituum.* Aggæi 2. 24. vbi multa hac de re dixi. Sic Chriſto obſignatus erat S. Paulus, cùm diceret: *Ego ſtigmata Domini noſtri Ieſu Chriſti in corpore meo porto.* Galat. 6. 17. Et S. Frãciſcus eadem corpori ſuo impreſſa à Chriſto accepit. Et S. Clara de Monteſalco in Italia, cordi ſuo impreſſa Chriſti crucem, clauos, flagella & ſpineam coronam, etiamnum tot annis poſt mortem ſpectantibus exhibet, idque refert Bozius lib. 1. de Signis Eccleſ. cap. 18. Ita S. Agnes ſpon-

ſponſa Chriſti, de ſponſo ſuo aiebat: *Dexteram meam & collum meum cinxit lapidibus pretioſis, tradidit auribus meis ineſtimabiles margaritas. Poſuit ſignum in faciem meam, vt nullum præter eum amatorem admittam.* Vbi ex S. Ambroſ. de ea canit Eccleſia. Porrò fidelis ita ſit ſignaculum & ſigillum Chriſti, vt eius ideam, & mores alij inſtar ſigilli imprimere ſatagat, vti faciebat Paulus dicens: *Sicut portauimus imaginem hominis terreni, portemus & imaginem cæleſtis: qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes.* 1. Corinth. 15. Et: *Empti eſtis pretio magno, glorificate & portate Deum in corpore veſtro.* 1. Corinth. 6. 20. Et: *Induimini Dominum Ieſum Chriſtum*, Rom. 13. 24. Et: *filioli mei, quos iterum parturio donec Chriſtus formetur in vobis.* Galat. 4. 19.

Audi S. Gregor. *In corde ſunt cogitationes & in brachio operationes. Super cor ergo & ſuper brachium* B *ſponſæ dilectus vt ſignaculum ponitur, quia in ſancta anima quantum ab ea diligatur, & voluntate & actione deſignatur. Signum quippe ſancta mens interius & exterius Chriſtum portat, quia dum in eius meditatione aſſiduè laborat, in exteriori actione eum imitari non ceſſat quo eius dilecta eſſe dubitari non debeat. De quo ſigno ipſe ſponſus diſcipulis ſuis aiebat: In hoc cognoſcent omnes, quia verè mei diſcipuli eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem. De qua dilectione mox ſubditur: quia fortis eſt vt mors dilectio*, &c. Exemplum memorabile eſt in S. Gertrude, quæ lib. 2. Reuel. cap. 6. narrat Chriſtum Dominum in ſpecie pueri elegantiſſimi ſibi apparuiſſe, ac illapſum in animam ſuam, eam quaſi in ſe transformaſſe, eique dixiſſe: *Sicut ego ſum figura ſubſtantiæ patris in deitate; ſic tu eris figura ſubſtantiæ meæ in humanitate, quia recipiet in anima quaſi deifica dona tibi miſſa à mea diui-* C *nitate, eo modo quo aër recipiet claritatem ſolis, vt hoc radio penetrata intimè vſque ad medullas, apta habiliſq; fias ad familiarem vnionem mecum ineundam.* Et cap. 7. & ſeq. *Cùm*, inquit, *in feſto purificationis recepiſſem S. Synaxim, mente intenta in Deum & in meipſam, percepi & ſenſi animam meam inſtar ceræ igne diuino liquefactam, talemq; effectam ex ſigillatione pectoris Chriſti, ex eo enim ſuper ſpes accepi theſauros gratiarum, in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter: atque exinde exiui nobiliter ſignata charactere ſplendentis & ſemper tranquillæ Trinitatis, vt deinceps tota mentis auiditate anhelarem ad ſummum bonum in ſeipſo quod eſt in Domine in veritate tuæ æternitatis, quæ eſt abyſſus charitatis, ex qua immenſos amoris omniſq; gratiæ & virtutis gurgites haurire licet.* Et libr. D 1. c. 4. Chriſtus cuidam oſtendit monile quoddam ſplendidum & mirè ornatum, quod geſtabat cordi ſuo impoſitum. Monile hoc erat triangulum inſtar trifolij; Addiditque: *In ſignum amoris, quo ſponſam meam Gertrudem proſequor, continuò hoc monile geſtabo.* Et lib. 5. ca. 3. Imminente morte S. Gertrudis, Chriſtus eam melliſluo hoc promiſſo conſolatus eſt: *Ecce nunc tandem per meum oſculum efficaciſſima ſuauitate plenum te mihi acquiram, perq; arctiſſimos diuini mei cordis amplexus offeram te meo Patri cæleſti.* q. d. Huculque te in terra detineri permiſi maioris tui meriti ergò at nūc, cùm feruor delicati amoris non ferat vlteriores abſentiæ tuæ moras, ſoluam, & eximam te velut deſideratum mihi theſaurum vinculo carnis, ſiſtamque te tuo creatori, vt deinceps refrigerem in te magnitudinem mei ardentiſſimi amoris,

S. Gertrudis ſignata Chriſto.

A ſecundùm dulciſſimas deliciarum mearum delectationes.

Porrò reuelationes S. Gertrudis, æquè ac S. Brigittæ, Mart. Delrio agens de Prophetia in Magic. aliiſque, multi viri docti & Critici, qui initio Reuelationum S. Brigittæ citantur, laudant & venerantur vt probas & pias, eſtò multa contineant ſymbolica, ideoque ſymbolicè interpretanda. Sunt enim à matronis eximiè ſanctis dictata. Quare dicere eas, eſſe confictas, magnæ foret temeritatis & impudentiæ. Non tamen aſſeruerim omnia, quæ in illis ſcribuntur, propriè dictas eſſe reuelationes Deique oracula, præſertim quia ipſi Prophetæ ſubinde falluntur, putantque ſe ſpiritu Dei agi, cùm ſpiritu proprio, licèt pio, aguntur, vti contigit Nathan Prophetæ. 2. Reg. 7. v. 3. & 4. Hac de cauſa ſubinde reuelationes laſce cito, ſed parcè & cum grano ſalis, vbi res exigit.

Anagogicè Honorius hæc accipit de Eccleſia in cælis triumphante: *Tunc*, ait, *Chriſtum vt ſignaculum ſuper cor ponet, quia ipſum, qui eſt imago Dei, in ſeipſa, vt imaginem in cera expreſſam videbit: ſuper brachium vt ſignaculum ponet, quia ipſum pro labore operum mercedem accipiet. Ibi fortis eſt vt mors dilectio, quia ſicut mors omnes reprobos traxit ad interitū, ita dilectio Dei omnes electos trahet ad gaudium. Dura eſt ibi ſicut infernus æmulatio, quia ſicut infernus omnes ſequaces diaboli, ſic cælum omnes Dei imitatores Chriſti recipiet. Ibi omnes electi lampades charitatis erunt, quando accenſis lampadibus obuiam ſponſo & ſponſæ ibunt, qui ſemper in amore Dei, vt ignis ardebunt, quia in regno patris ſui, vt ſol fulgebunt.* Hic ſenſus non tam anagogicus videtur, quàm literalis. Agitur e- C nim hîc de Eccleſia & anima in cælos aſcendēte, vt ſuperiùs dixi: beati enim in cælo Chriſtum vt ſignaculum geſtabunt in corde & brachio, iubilantes cum eo per omnem æternitatem.

Anagogicè.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo Chriſtum poſuit vt ſignaculum ſuper cor ſuum, non tantum ethicè per amorem pluſquam maternum, ſed etiam phyſicè, D cùm eum nouem menſibus in vtero portauit, concepit, aluit, genuit. Super brachium verò, cum eum iam natum in vlnis & brachiis geſtauit: quare non imago vel ſimilitudo Chriſti, ſed ipſiſſimus Chriſtus ei fuit ſignaculum cordis & brachij.

Audi Alanum: *Virgo Maria Chriſtum poſuit ſuper cor ſuum, vt ſignaculum, quia ipſi per imitationem conformata eſt, eiuſq; gratia conſignata. Hoc autem fuit incognitum diabolo; & cognitum angelo; ſuper brachium tuum, id eſt, in omnibus operibus tuis memor eris mei. Super cor virginis & ſuper brachium dilectus ponitur vt ſignaculum, quia in cogitationibus, quæ notantur per cor, & in actionibus, quæ per brachium, virgo filium imitatur.*

QVIA FORTIS EST VT MORS DILECTIO, DVRA SICVT INFERNVS ÆMVLATIO.] Pro *fortis* Symmach. vertit *inexpugnabilis.* Pro *æmulatio*

tio

tio, Hebr. eſt, קִנְאָה *kina*. Septuag. ζῆλος, id eſt, zelus, zelotypia, qua ſponſus adeo ardenter amat ſponſam, vt ſe pro ea periculis, duellis, mortique ipſi obiiciat: vt nullum patiatur riualem, ſed ſolus ſponsâ potiri velit: ac ſi quis eam ſibi eripere velit, acriter in eum inſurgat, lædat, & occidat: vnde Syrus, & Arabicus vertunt: *Crudelis ſicut infernus zelotypia.*

Sunt verba ſponſi vt patet ex præced. Minùs rectè Chald. zelum refert ad hoſtes & perſecutores: *Quoniam*, inquit, *fortis eſt vt mors dilectio deitatis tuæ, & robuſtus ſicut gehenna zelus populorum, qui zelant nos.*

Videtur primâ fronte abſona & horrida comparatio dilectionis cum morte & inferno; ſed hoc loco eſt conſona & commoda, quia amor ſponſi per crucem liberauit ſponſam à morte & inferno, cui ob peccatum addicta erat. Simili modo Apoſt. Rom. 5. potentiorem docet eſſe gratiam Chriſti, quàm fuerit peccatum Adæ, quod mortem in orbem totum inuexit; quia gratia Chriſti vtrumque deſtruxit. Amor igitur & fortitudo amoris Chriſti eſt clauſula & finis Cantic. Vnde Ioannes Gerſon Cancellar. Pariſ. finitâ expoſitione Cantic. ægrotans, identidem repetens hæc verba: *fortis eſt vt mors dilectio*, amori huic & hiſce verbis immortuus eſt, vti initio in interpretibus dixi.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Tò *quia* dat cauſam præcedentium, cur ſponſus ſub malo crucis ſuſcitarit ſponſam, ideóque ab ea poſcat, vt ſe ponat ſignaculum ſuper cor & brachium; cauſa enim fuit amor verus & merus. q.d. Ideo ego Chriſtus pro te, ô Eccleſia, à morte ſuſcitanda cruci & morti me expoſui, quia te vt ſponſam puro meroque amore & zelo adamaui.

Amor fortis vt mors. Primò. Amor enim fortis eſt vt mors; zelus durus eſt ſicut infernus. Primò, quia ſicut mors omnia domat, ſibique ſubiicit, vt nullum viuens eius vim & imperium effugere queat: Et ſicut infernus ante Chriſtum omnes morientium animas abſorbebat, nec vlla eius manus euadere poterat, quin in eum deſcenderet: ſic pariter amor Chriſti vicit omnia flagella, clauos, ſpinas, crucem, dolores, probra, famem, ſitim, nuditatem, omniaque dura & aduerſa, quæ fortiter perpeſſus eſt, vt Eccleſiam ſponſam ſuam à morte redimeret. Sicut ergo morti & inferno nihil reſiſtit; ſic & amori Chriſti forti & duro omnia ceſſerunt & ſuccubuerunt. Addit Caſſiod. & Beda. Sicut infernus neſcit miſereri & à pœnis mitigari; ſic Chriſtus nequit deſiſtere ab amandis hominibus ob quantumlibet graues eorum improbitates.

Secundò. Secundò, amor Chriſti fuit fortis ſicut mors & infernus, quia amor eum coëgit mori & deſcendere in infernum: Sed amor Chriſti fuit fortior morte & inferno, quia animas Patrũ morti & inferno eripuit, illaſque ex eo liberauit, iuxta illud Oſee 13. 14. *Ero mors tua ô mors, morſus*

A *tuus ero inferne*. Ita S. Ambroſius libr. de Iſaac c. 8. Caſſiod. Philo, Iuſtus, Beda, & Gregorius. Amor ergo tam fortis eſt, vt vicerit Deum, eumque in carnem & crucem, quaſi charitatis victimam, deduxerit. Quare ſicut Iacob præualens angelo Dei vicario in lucta, ab eo vocatus eſt Iſraël, id eſt, dominans Deo; ſic multò magis amor nuncupari poteſt Iſraël, quia *vnus de Deo triumphat amor.*

Tertiò, quia amor facit vt amans, ſi res amata lædatur, vel ei eripiatur, ſummè angatur & crucietur ac videatur ſubire ipſam mortis & inferni agoniam, iuxta illud: *Circumdederunt me dolores mortis, pericula inferni inuenerunt me.* Pſal. 17. *Tertiò.*

Quartò, quia Chriſtus omnes hæreticos & impios, qui ſponſam ſuam Eccleſiam violare vel maculare contendunt, adigit in mortem & in-
B fernum; ſicut maritus occidit adulterum, iuxta illud: *Zelus & furor viri non parcit in die vindictæ, nec acquieſcit cuiuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redemptione dona plurima.* Prouerb. 6. Hunc zelum habebat Moyſes, cùm 23. millia Iſraëlitarum adorantium vitulum aureum occidit. Exod. 32. v. 34.

Porrò Chriſtus vt ſponſus eximium ſuum hunc in ſponſam Eccleſiam amorem illi proponit, vt viciſſim ſimilem ab ea exigat. q. d. Dixi; Pone, ô ſponſa, me vt ſignaculum ſuper cor tuũ, ſignaculum, inquam, amoris, quod alias res omnes à corde tuo fortiter excludat: quia ſicut meus in te amor fuit fortis vt mors, & zelus durus ſicut infernus; ſic volo pariter vt tuus ſit: amor enim vult redamari: ſicut ergo ego te amo ardentiſſimâ charitate; ſic volo vt eadem tu me *Quartò.*
C ames, nec alium amatorem admittas. Amor enim meus eſt zelus, quò vti nihil eſt vehementius, ſic nihil eſt magis ad offenſiones etiam leues magis irritabile. Irritatus autem gignit dolores & iras grauiſſimas, adeo præ illis mors & infernus parui faciendi ſint, ait Luyſius. Quare volo, vt amor tuus ſit fortis & durus, ſicut mors & infernus, vt fuit meus, vt ſcilicet inſtar inferni nulli rei vel aduerſitati cedat, ſed omnia domet ſibique ſubiiciat, adeoque ipſam mortem & infernum ſuperet, ſibiq; ſubſternat: Vnde Rupert. paucis ſic explicuit: *Fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio. q. d. zelum magnum habet æmulatio.* Et Guilielmus: *Poſtquàm dixit: Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachiũ tuum, id eſt ad expreſſionem meæ in te ſimilitudinis fortiter mihi per amorem adhære, aptè ſubiungit; quia for-*
D *tis eſt vt mors dilectio, &c. q. d. Nihil impoſſibile moneo, quia ſola ad hoc charitas ſufficit, quæ nimirum inſtar mortis animam à corpore extorquens, hominem ab amore mundi fortiter abſtrahit, & informandum illum mihi vt ſignaculum imprimit, & pro accepta à me forma tam robuſtum in eo zelum excitat, vt nullis illecebrarum blanditiis, nullis aduerſitatum violentiis cedat.*

Minùs genuinè S. Gregorius per æmulationem accipit inuidiam Iudæorum in Chriſtum: *Dura, ait, vt infernus eſt æmulatio, dura extitit, quia ſicut infernus ſine miſericordia, quos tenet, cruciat; ſic Iudaica plebs Chriſtum apprehendens ſine reſpectu pietatis ad mortem trahebat.* Et Aponius, qui accipit æmulationem hæreticorum: hæc enim, inquit, dura eſt ſicut infernus, quia ſuperbè æmulando Eccleſiam atque Catholicos, per omnia æqua-

tur diabolo, qui inferni vocabulo nuncupatur, quòd inſtar inferni, neque precibus neque lachrymis poteſt molleſcere, & ita eſt durus, vt nequeat, à ſua duritie molliri.

Myſticè, S. Anſelmus per mortem accipit diabolum mortis auctorem. q. d. Sicut diabolus inuincibiliter damnationem confert; ſic dilectio Dei ſaluationem.

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Dilectio ſimilis morti *Primò.* ANima amore Chriſti ſaucia, quod in ſe ſentit, hoc dicit; ſcilicet: *Fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio.* Primò, quia amor inducit mortem; facit enim eam mori omnibus cupiditatibus & rebus temporalibus, vt vni Chriſto viuat. Ita Theodo. Caſſiod. Beda, Anſelmus & S. Gregorius quem audi: *Quod mors agit in ſenſibus corporis, hoc agit dilectio in cupiditatibus mentis. Sunt enim nonnulli qui ſic diligunt Deum, vt omnia viſibilia negligant; & dum mente in æterna tendunt ad omnia temporalia penè inſenſibiles fiunt. In his nimirum vt mors dilectio fortis exiſtit, quia ſicut mors exteriores corporis ſenſus ab omni proprio & naturali appetitu interficit; ſic dilectio in talibus viris omnia terrena deſideria contemnere, mentem aliàs intentam compellit. Huiuſmodi mortuus & viuus dicebat Apoſtolus. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.* C Coloſ. 3. Et S. Ambr. in pſal. 118. ſer. 15. v. 8. *valida eſt charitas ſicut mors: Charitas enim culpam & omnia peccata mortificat: Charitas mortis ictus interimit. Denique morimur flagitiis atque peccato, dum Domini mãdata diligimus Charitas eſt Deus, charitas Dei verbum eſt, quod eſt validum & acutius omni gladio acutiſſimo, vſque ad diuiſionem quidem animæ ac ſpiritus, artuſq; & intima penetrans medullarum. Fortis ergo vt mors, dilectio:* quia ſicut mors numquam frangitur, numquam quieſcit, donec omnium mortalium vitas ſibi ſubegerit: ſic & dilectio non ceſſet, donec omnes paſſiones & vitia ſibi ſubiugarit. Nam vt ait S. Chryſ. hom. 1. ad Phil. *Adeo violentus eſt amor, atque vt ita dicam, tyrannicus; vt nulli cedat occaſioni, ſed continenter inhæreat amantis animo, neque committat vt vlla afflictio aut vllus dolor ſuperet animum;* nec vlli ſumptui aut labori parcat.

D *Secundò.* Secundò, quia amor facit animam piam optare mortem pro Chriſto, vti optarunt martyres Ita Beda, Philo, & S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſer. 19. & Theodoret. Sic S. Agatha lætiſſima & glorianter ibat ad carcerem, & quaſi ad epulas inuitata agonem ſuum Domino commendabat. Sancti item Marcus & Marcelianus, quorum anniuerſaria dies 18. Iunij recolitur, cùm eſſent ad ſtipitem alligati, pedibus clauis confixis: *Numquam,* inquiunt, *tam iucundè epulati ſumus, quàm hæc libenter Ieſu Chriſti cauſa perferimus, in cuius amore nunc fixi eſſe cœpimus; vtinam tamdiu nos hæc pati ſinat, quamdiu hoc corruptibili corpore veſtiti erimus,* vti habet eorum vita & acta S. Sebaſtiani. S. Eulalia virgo & martyr, cùm vngulis laceraretur, exultabat: *Hi,* ait, *ſunt characteres, quibus in carne mea & magis in corde meo inſcribitur & imprimitur Chriſtus.* Vnde Prudentius hymno 3. περὶ στεφανῶν, aſſerit eam dixiſſe:

A

Scriberis ecce mihi, Domine:
Quàm iuuat hos apices legere,
Qui tua Chriſte trophæa notant?

Quocirca igne circumdata, flammam ore auido hauriens, martyr in cælum ſpecie columbæ euolauit. Vnde de ea canit Prudentius:

Virgo citum cupiens obitum,
Appetit, & bibit ore rogum.
Emicat inde columba repens,
Martyris os niue candidior,
Viſa relinquere, & aſtra ſequi:
Spiritus hic erat Eulaliæ
Lacteolus, celer, innocuus.

Et de S. Laurentio in craticula aſſato ait S. Leo ſer. 1. de eo: *Flammis ſæuæ crudelitatis ſuperari charitatis Chriſti flamma non potuit: Segnior fuit ignis, qui* B *foris vſſit, quàm qui intùs accendit.* Et S. Greg. hom. 3. in Euang. loquens de S. Felicitate ſeptem martyrum matre: *Neque,* ait, *filios, quos carnem ſuam eſſe nouerat, ſine dolore poterat morientes videre; ſed erat vis amoris interiùs, qui dolorem vinceret carnis.*

Tertiò, quia ſicut morti & inferno nihil reſiſtit, ſic nec charitati: Sicut ergo mortem impedire nemo poteſt, quin veniat & mortificet; ſic nec charitatem, quin ſaluet, ait Anſelmus. Rurſum ſicut infernus, ait Caſſiodor. quos ſemel receperit numquam dimittit; ſic & ſolida dilectio & zelus animam, quam poſſidet, non deſerit: Vnde Paulus: *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti: Tribulatio? an anguſtia? an fames? an nuditas? an* C *periculum? an perſecutio? an gladius?* &c. *Certus ſum, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum* (nec cælum, nec infernus, nec ſuperi nec inferi) *neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.* Rom. 8. 35. Has tres cauſas affert S. Auguſt. epiſt. 39. ad S. Hieron. *Meritò,* ait, *charitas dicta eſt ſicut mors, ſiue quia nemo eam vincit, ſicut mortem: ſiue quia in hac vita eſt vſque ad mortem menſura charitatis, ſicut Dominus ait: Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis: ſiue potiùs, quia ſicut mors animam auellit à ſenſibus carnis; ſic charitas a concupiſcentiis carnalibus.* *Tertiò.*

Quartò, ſicut infernus ſuis, quos ſinu ſuo continet, non parcit; ſic nec verè amans parcit ſuis D opibus, filiis, & ſibiipſi. Ita S. Ambroſ. ſer. 15. in pſal. 118. *Quartò.*

Denique charitas compulit multos ſanctorum optare ſibi mortem & infernum, vt ex eo animas liberarent. Ita S. Paulus optat anathema Chriſto fieri pro Iudæis. Ro. 9. verſ. 1. & 2. Et Moyſes deleri de libro vitæ. Exodi 32. S. Chriſtina mirabiles ſubibat pœnas inferni, putà purgatorij, vt animas ex eo eriperet; quare in aquas gelidas, in rotas, in fornaces ardentes ſeſe iniiciebat & excruciabat, vti refert Card. Vitriaco in eius vita, & ex eo Surius, S. Agnes ex charitate Præfecti Romæ filium à morte & inferno ſuſcitauit. Idem fecere alij, imò multi cenſent ſanctum Gregorium liberaſſe animam Traiani Imperatoris ex inferno. S. Catharina Senenſis optabat corpore ſuo obſtruere os inferni, ne qua anima amplius in illum ingredi poſſet. *Sancti dolores inferni ſubeunt, vt animas ex eo liberent.* *Exempla.*

Noſter

Noſter Alphonſus Rodriguez Maioricenſis, ex incenſa charitate offerebat ſe Deo victimã, ad patiendum omnia tormenta inferni per totam æternitatem, pro ſaluanda anima cuiuſcũque Æthiopis, Indi, aut barbari. Quare meruit videre in extaſi omnes viros & feminas totius mundi, ac audire, quòd tam ardenti amoris deſiderio tantum meruiſſet, quantum ſi totam illã multitudinem conuertiſſet.

B. Iacopónus tempore Bonifacij Octaui Pontificis magnus ſui mundiq́; contemptor & Dei amator, ex nobili Aduocato factus Minorita, & quidem laicus, deſiderabat ſubire omnes omniũ damnatorum pœnas, ſi Deo placeret, vt eos iis liberaret, omneſq́ue ſaluaret, ita vt ipſe omnium eſſet minimus in cælo, nec quiſquam ipſorum illi pro tanto beneficio gratias ageret. Ita habet eius vita in Italia celebris.

Porrò Chriſtus charitatem, quæ fortis ſit vti mors & infernus, exigit ab anima non tantùm ad ſe, ſed & ad alios ſaluandos. q.d. Sicut ego tui, ô anima mihi deſponſa, amore moriens mortem & infernum vici, teq́ue inde liberaui; ſic pariter efficito & tu, vt tuo amori in me & fideles meos nec mors, nec infernus præualeat, vel prædam tibi eripiat: ſed tu potius vtrumque vincas, & animas velut ſpolium è faucibus eorum extorqueas.

Hinc S. Anſelmus, dura, ait, eſt ſicut infernus æmulatio; quia ſicut infernus eſt inſaturabilis. Vnde illud:

Inferus inſatiabiliter caua gutture pandit;

A Indeq́ue infernus hebr. vocatur שאול *ſcheol*, id eſt, poſtulans, quòd ſemper animas poſtulet, nec vmquam impleatur, dicatq́ue: *Sufficit.* Prouerb. 30.16. Sic pariter charitas eſt inſaturabilis; nam quò magis diligit Chriſtum, eò ampliùs & ampliùs diligere cupit; ac cùm multas ei animas lucratur, eò plures & plures lucrari ſatagit. Rurſum ſicut mors & infernus tabeſcere faciunt corpus & animam; ſic & zelus ſanctorum, cùm vident Deum dilectum ſuum ab impiis offendi & violari. Teſtis eſt Dauid pſal. 118. *Tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei.* Et rurſus: *Vidi præuaricantes, & tabeſcebam.* Et Elias 3. Reg. cap. 19. *Zelo zelatus ſum pro Domino exercituum, quia dereliquerunt pactum Domini filij Iſraël.* Teſtis noſtrâ ætate B. P. N. Ignatius, qui dicebat non tam horrere ſe gehennæ tormenta, B quàm blaſphemias, quæ à damnatis inter tormentorum aculeos in Deum iactabantur. Ita Sãchez. Vnde R. Salomon, Agathius, & Sotto maior ſic exponunt. q.d. Æmulatio & zelus animarum vrit æquè ac ignis, flammæq́ue infernales.

Porrò S. Gregor. Caſſiodor. Beda, Aponius, & Chald. per æmulationem accipiunt inuidiam, cenſentq́ue eam hic opponi dilectioni & charitati, quòd charitas fortis ſit vt mors; inuidia verò dura & crudelis vt infernus: ipſa enim eſt vitium, æquè ac tormentum infernale & diabolicum, quod per multas Antitheſes pulchrè repræſentat noſter Hieron. Prado in Ezech. ca. 8. verſ. 2. Eas hic ſubiicio.

Charitatis & inuidiæ Antitheta.

C

DILECTIO.	ÆMVLATIO.
Fortis vt mors.	Dura ſicut infernus.
Mors interimit.	Infernus cruciat.
Efficax in perimendo, ne torqueat.	Segnis in cruciando, ne perimat.
Si occidit, occidit ſemel.	De pœnis innocentum ridet.
Perimit ingenuè.	Cruciat ignobiliter.
Gloriæ eſt amare.	Ignominiæ eſt non redamari.
Labores conſummat.	Dolores geminat.
Alteram donat animam.	Vtramque eripit amanti.
Eſt interitus corporis, vita animæ.	Eſt corporis, & animi cruciatus.
Potitur victoriâ.	Spolia detrahit.
Viuum necat.	Sæuit in mortuum.
Iuſtè perimit.	Iniquè ſauciat.
Eſt telum aureum.	Eſt cruciatus igneus.
Ditat quem traiicit.	Spoliat quem vrit.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

OMnia iam dicta præ omnibus competunt B. Virgini, præſertim quòd ipſa ex forti amore Dei, pro hominũ ſalute ſeipſam & Chriſtum ſuum in cruce morti deuouerit, & in victimam piacularem obtulerit.

Rurſum, quòd ipſa ex amore Chriſti ſibi mortua erat, & vni viuebat Chriſto; vnde & à Theologis cenſetur, quòd non morbo, ſed amore, putà ex continuo & ardenti deſiderio fruendi Chriſto & Deo exanimata, & mortua fuerit. Tanta enim fuit coniunctio & vnio B. Virginis cum Chriſto, vt ipſa reuelauerit S. Brigittæ li. 1. Reuel. cap. 35. *Cùm*, inquit, *naſceretur* (Chriſtus) *ex me, ſenſi ego quòd quaſi dimidium cor meum naſceretur & exiret ex me; & cùm ipſe pateretur, ſenſi quòd* D *quaſi cor meum patiebatur: ſicut enim illud quod dimidium eſt extra, & dimidium intra, ſi illud pungitur quod eſt extra, æquè ſentit dolorem quod minùs eſt: ſic ego, cùm flagellaretur & pungeretur filius meus, quaſi cor meum flagellabatur & pungebatur.*

LAMPADES EIVS (dilectionis vel potius æmulationis zeli) LAMPADES IGNIS, ATQVE FLAMMARVM] Lampades propriè dictas, quæ infuſo oleo lucēt, hîc accipiunt Caſſiod. Anſ. & alij, per eaſq́ue accipiunt ſanctorum corda, in quibus quaſi in vaſis dilectio habitat, eſſeq́ue *ignis*, quia intus ardent per amorem, & *flammarum*, quia exteriùs lucent per operationem. Iuſtus Orgel. verò ait, caſtos eſſe lampades, id eſt, vaſa charitatis, diciq́ue *ignis & flammarum*, quia ſemper ſunt ſplendida, & Spiritus ſancti igne feruentia.

Lampades ſunt faces. uentia.Verùm lampas hîc & alibi ſæpe idem eſt,
quòd tęda,titio,carbo,fax ardens,vt patet Iudic.
7.16.Nam pro *lampades* Hebr.eſt, רְשָׁפִים,*reſca-
phim*,quæ vox ſignificat omne id,quod volando
adurit,incendit & inflammat. Alludit enim per
metatheſin ad *Seraphim*,id eſt,ardentes,incendē-
tes:vnde ſignificat ignem & fulgetra,quæ inſtar
volucrum celerrimè diſcurrunt & adurunt, vt
patet pſalm.77.48.item faces & ſagittas ignitas,
quæ volant per aëra & domos vrbeſque incen-
dunt,vt patet pſal.75.4.Ex Hebręo ergo ad ver-
bum hoc loco ſic vertit Hortolanus:*Carbones vel
faces eius,carbones ignis,qui à flamma Dei.* q.d.faces
& carbones charitatis & zeli ſimiles ſunt faculis
ignitis,& flammis ardentiſſimis & maximis:quę
enim Dei ſunt,ſunt ſumma & maxima. Sic vo-
cantur montes Dei & cedri Dei,id eſt,altiſſimi
& maximi. Hinc *reſcaphim* hoc loco Septuag.
vertunt, πετεινα,id eſt,*volatilia*,id eſt,*volantia
iacula*,vel *alæ in circuitu*. q.d. charitas circumda-
tur circumcirca alis igneis, vel ſagittis alatis &
ignitis.Hinc Chriſtus crucifixus quaſi *ſeraph* ala-
tus apparens S. Franciſco, eidem quinque vul-
nerum ſuorum,quaſi quinque incendij charitatis
ſtigmata impreſſit.Symmach. vertit. *impetus eius
impetus ignis*;Syrus,*radij eius*;Arabicus:*Extenſio ala-
rum eius ſicut alarum ignis*.Pagnin. *Prunæ eius,pru-
næ flammæ ignitæ ardentiſſimæ*.Sexta editio:*Scintillæ
eius ſcintillæ ignis*;Alij,*prunæ ſcintillantes* : Scintillæ
enim volant,& volando ea, quæ contingunt,a-
durunt.De alis hiſce charitatis ita ſcribit S.Am-
broſ.lib.de Iſaac c.8.*Bona charitas habens alas ignis
ardentes, quæ volitat per pectora & corda ſanctorum,
& exurit, quidquid materiale atque terrenū eſt;quic-
quid verò ſincerum eſt,probat, & quod contigerit, ſuo
igne meliorat.Hunc ignem miſit in terras Ieſus, & re-
fulſit fides,accenſa deuotio,illuminata eſt charitas,iuſti-
tia reſplenduit. Hoc igne inflammauit corda Apoſtolorū
ſuorum,ſicut teſtatur Cleophas? Nónne cor noſtrum ar-
dens erat in nobis, cùm aperiret ſcripturas. Alæ igitur
ignis in flamma Scripturæ ſunt diuinæ.*

Charitas eſt ignis. Charitas ergo & zelus Chriſti & eius aſſecla-
rum,eſt inſtar ignis & flammarum. Primò, quia
Primò. illarum adinſtar numquam quieſcit,ſed ſemper
ardet,lambit,adurit & incendit omnia;vnde ip-
ſe ait:*Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi
Secundò. vt accendatur?* Lucæ 12.49. Secundò, quia ſicut
ignis cruciat corpus,ſic zelus animum, præſer-
tim,ſi videat ſponſam ab alio amari, vel alium à
Tertiò. ſe amare. Tertiò, ſicut puluis tormentarius mœ-
nibus domibuſque ſubiectus, ſi incendatur, vi
ignis diſiicit, imò in altum eiaculatur domos &
mœnia horrendo impetu & fragore:ſic & zelus
omnes obices quantumuis magnos diſiicit & di-
ſpellit.

Emblemata Amoris. Extat emblema Alciati, in quo amor currui
inſidet, quem trahunt quatuor leones; & alte-
rum,in quo Cupido pingitur cum alis, arcu &
ſagittis; depluunt è cælo circumcirca igneæ ſa-
gittæ,ſed fractæ; quo ſignificatur amorem vin-
cere Deum & totum orbem incendere. Vnde
lemma:

Aligerum fulmen fregit Deus Aliger,igne,
Dum demonſtrat vti eſt,fortior ignis amor.

Chriſtus ergo quot pro nobis labores exantla-
uit,quot aduerſa quoque,quot flagella, vibices
& dolores pro nobis pertulit,tot ſagittis amoris
A ardentibus cor noſtrum confixit. Tantùm enim
fuit Chriſti amoris incendium, talibuſque flam-
meis alis Seraphinus noſter in cruce panſus, to-
tuſque accenſus ſuperuolauit; vt nihil non vice-
rit; nam & mortem fortiter pertulit, vt eam mo-
riendo ſuperaret; & infernum quantumuis du-
riſſimum fregit, vt quos durè ſtrictos tenebat,
duriter ac potenter eriperet.

Hinc de Cherubinis Chriſti ſtipatoribus ait
Ezechiel cap. 1.23. *Aſpectus eorum quaſi carbonum
ignis ardentium, & quaſi aſpectus lampadarum.* Et
verſ.12. *Vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur.*
Hinc & Chriſtus in Pentecoſte miſit Spiritum
ſanctum ſpecie linguarum ignearum,vt iis Apo-
ſtoli totum orbem ſuccenderent.Actor.2.Vnde
Aponius hîc lampades accipiens flammas Spiri-
tus ſancti:*Viuacitas*,ait,*verbi Deitatis,& flammarum
B illuminationis mentium illuxit de lampade Spiritus ſan-
cti.* Clariùs ſanctus Anſelmus ardores, inquit,
ſunt dilectionis Spiritus ſancti, qui eſt ignis:
ſuntque tales,vt etiam luceant, quia eos,qui di-
ligunt, lucere faciunt, vt verbo & exemplo illu-
minent;ſed magis vt accendant,qualis præ om-
nibus fuit B.Virgo.Vnde ſanctus Cyrillus hom.
contra Neſtorium,eam vocat, *lampadem inextin-
guibilem.*

Sic S.Paulus adeo charitate erat refertus &
circumuallatus, vt ipſa charitas eſſe videretur;
ideò igneis charitatis alis quaſi fulgur orbē per-
uolauit & incendit.Idem hoc ſæculo in Europa
& India fecere S.Franciſcus Xauerius, Gaſpard
Barzæus aliique viri Apoſtolici,& etiamnum fa-
ciunt.Audi S. Chryſoſt.hom.2. in Acta Paulum
angelis conferentem,imo præferentem: *Nam &
C tamquam pennatus totum docendo peruolauit orbem,
& velut incorporeus labores omnes periculaque contem-
pſit;& quaſi iam cælum poſſidens cuncta prorſus terre-
na deſpexit; & tamquam cum ipſis iam incorporeis de-
geret,ita iugi mentis intentione vigilauit:& angelis qui-
dem ſæpe diuerſarum gentium cura commiſſa eſt, ſed
nullus illorum ita creditum ſibi populum gubernauit,vt
Paulus vniuerſum gubernauit orbem.*Et mox:*Michaeli
gens vna commiſſa eſt Iudæorum, Paulo verò terræ ac
Maris atque vniuerſi orbis habitatio.*Et hom.3. *Cùm* *Paulus erat quaſi Charitas.*
*verò celſus in omnium conſiſteret arte virtutum, om-
nem tamen flammam præcipuo charitatis ardore vin-
cebat,vt enim miſſum in ignem ferrum totum profectò
ignis efficitur; ſic Paulus charitate ſuccenſus totus fa-
ctus eſt charitas, qui quaſi communis totius mundi eſſet
D pater, ita in amore omnium ipſos eorum imitabatur
parentes, imò cunctos non carnales tantummodò, ve-
rùm etiam ſpirituales patres ſolicitudine ac pietate ſu-
perabat, & pecunias, & verba & corpus, & animam
pro his,quos diligebat,impendens.* Et hom.16. in ep.
ad Romanos explicans illud c. 9. *Optabam ana-
thema eſſe.Etenim*,inquit,*omni pelago latior,omni flā-
ma vehementior erat hæc dilectio ac nulla illam pro di-
gnitate dictabit oratio:ſed ille ſolus eum nouerit, quiſ-
quis eâdem exactè præditus fuerit.* Audi Laurentium
Iuſtin.l.de Caſto connubio verbi & animæ, in
fine:*Ignitus amor ſemper meditatur noua, & inſueta
componit. Impatiens namq; cum ſit, cogitare non deſi-
nit,quomodo ardentiùs diligat,diligatur dulciùs,fortiùs
teneat,familiariùs conuerſetur. Nil ſecum amari vult,
ſolus cordis concupiſcit poſſidere principatum.Hinc ze-
lotypia,hinc querimoniæ, hinc amoris murmur, inge-
minatio verborum,& abſentiæ intolerantia.Nec à cla-*

more

A *more vox, nec gemitus à corde, nec ab inquiſitione ſolicitudo, nec ab intimis conquieſcit deſiderij ardor, niſi per præſentiam dilecti: qui namque feruentius diligit, fatigatur vehementius, quamuis ipſum amoris immenſitas non permittat conſiderare laborem.* Deinde huius amoris mira gaudia & fructus recenſet: *Ex lege igitur amoris, ſancti connubij quanta ſint gaudia, quantaque flagratio charitatis comprobari poteſt. Et eadem quoque ſponſæ excellentia: atque illius donorum ſublimitas, deliciarum opulentia, latitudo cordis, mentis magnanimitas, ſuauitas ſpiritus, amoris confidentia, deuotionis delectatio, veritatis ſcientia, conſcientiæ puritas, virtutum perfectio; charitatis vinculum, exultationis tripudium, iubilationis gaudium, deſiderium æſtus, pacis abundantia, contemplationis guſtus, rectitudinis conſtantia, morum probitas, ſapientiæ fœcunditas, luminis delectatio, humilitatis exercitatio, compaſſio fraternæ dilectionis, innocentiæ candidatio, munditiæ decor, iucunditas ſanctitatis, diuinæ magnitudinis laudatio, & verbo ſufficienter agnoſcitur ipſius lubæſio ſalutaris.*

B Porrò Chald. S. Gregor. & alij qui æmulationem in malam partem accipiunt pro inuidia & odio, eidem lampades, id eſt, prunas & faces haſce aſſignant. Vnde Chald. vertit: *Et inimicitia, quam reſeruant nobis, ſimilis eſt prunis gehennæ, quam creauit Deus, vt ſuccendantur in eo cultores idololatriæ.* S. Greg. de Inuidia Iudæorum in Chriſtum ſic explicat: *Lampades eius lampades ignis atque flammarum: Sicut enim ignis, quæ incendit, conſumit; ſic Iudæos ab omni fidei virtute inuidia ſua deſtruxit, de quibus bene alibi dicitur: Et nunc ignis aduerſarios conſumit, ac ſi diceretur antequam ad æternum ignem veniant, in præſenti conſumuntur, quia in ſe ipſi ignem inuidiæ portant, qui ſine portantis combuſtione non portatur.* C *Hic ignis inuidiæ flammas protulit, quando per exempla in quibus accenſus eſt, etiamſi in Gentilibus vſque ad Chriſtianorum martyria, per mundum vniuerſum excreuit: ſed quia hinc ignis inuidiæ, hinc ignis charitatis ſe extulit, ideò ſubditur. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.*

Anagogicè. Anagogicè Beati in cælo erunt, quaſi lampades ignis atque flammarum, quia fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorum, vt ait Chriſtus, & æquè ardebunt: Erit ibi plenum charitatis incendium, quò Chriſtus vt ſponſus & ſponſa Eccleſia, putà omnes electi, ſe inuicem ardentiſſimè diligent in omnem æternitatem. Vnde Arabicus ad hunc verſum neruosè addit: *Nec eſt menſura incendij amoris.* Hic ſenſus non tam anagogicus, quàm literalis eſt; agitur enim hic de ſponſa ſuſ- D pirante ad cælum, vbi erit nuptiarum ſpiritualium, æquè ac charitatis conſummatio: Quare hic æſtus amoris reciprocus, qui hic deſcribitur, nuſquam alibi propriè & plenè inuenietur quàm in cælo. Vnde S. Ambroſ. l. de Iſaac c. 8. pro *lampades ignis*, legens in Septuag. *alæ ignis: His alis*, inquit, *euolauit Enoch raptus ad cælum: His alis euolauit Elias curru igneo, & equis igneis ad ſuperna tranſlatus; His alis Dominus Deus per columnam ignis deducebat patrum plebem: Has alas habuit Seraphim, quando ſumpſit carbonem de altari & tetigit os Prophetæ, & iniquitates eius abſtulit, & peccata purgauit.*

VERS. 7. *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam; ſi dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam.*

AQVÆ MVLTÆ NON POTVERVNT (Ita Roman. nonnulli legunt *poterunt*: Sic enim habent Hebr. Syrus verò & Arabicus *poſſunt*, quia Hebræi per vnum tempus, putà futurum, reliqua duo, ſcilicet præteritum & futurum ſignificant: vnde Noſter mox vertit in futuro *obruent*: ſignificatur enim hic conſtantia & vis charitatis Chriſti & Eccleſiæ, quam nulla aduerſa extinguere potuerunt, poſſunt aut poterunt) EXTINGVERE CHARITATEM, NEC FLVMINA OBRVENT ILLAM: SI DEDERIT HOMO OMNEM SVBSTAN- B TIAM (Septuag. *omnem vitam* id eſt, omnem victum, quo ſuſtentatur vita) DOMVS SVÆ PRO DILECTIONE (Septuag. *in dilectione*) QVASI NIHIL DESPICIET EAM] non charitatem, ſed ſubſtantiam, vt patet ex Hebr. Septuag. *contemptu contemnent eum*, ſcilicet βίον, id eſt, victum; licet Rabbini referant ad hominem. Vnde Vatabl. vertit: *Si quis det omnes opes domus ſuæ pro amore, omnes eum maximè contemnent*, tamquam iniquum & ridiculum emptorem, vtpote qui charitatem rem pretioſiſſimam viliſſimis opibus emere velit. q.d. Charitas ſuperat omne pretium, omne aurum, omnes opes & res pretioſas. Ita Theodor. & ceteri. Symmach. *pro charitate ſpretus ſpernetur.*

C Pro *obruent illam*, Hebr. eſt, יִשְׁטְפוּהָ *iiſtephuha*, id eſt, inundabunt, & magna aquarum abundantia æquè ac impetu ſubmergent, obruentque eam. Pagnin. *profundabunt eam.* Arabicus: *Et flumina non poſſunt abluere veſtigia eius. Si homo commutauerit omnem ætatem ſuam pro amore; non deſpicient illum*, ſcilicet amorem, vel hominem. Chaldæus more ſuo referens hæc ad Iudæos, ſic vertit: *Dixit dominator ſæculi populo ſuo domui Iſrael: quamuis congregentur omnes populi, qui comparati ſunt aquis maris quæ ſunt multæ, non poterunt extinguere miſerationes meas à te: etſi congregati fuerint omnes Reges terræ, qui comparati ſunt aquis fluminis, quod defluit cum impetu, non poterunt euellere te à ſæculo: Et ſi dederit vir omnem pecuniam domus ſuæ, vt poſſideat ſapientiam in captiuitate, ego reddam ei duplum in ſæculo venturo: & omnis præda, quam deprædabitur de* D *caſtris Gog, ipſius erit.*

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

ADeo fortis fuit amor & zelus Chriſti erga ſponſam Eccleſiam, quam ſub arbore malo, id eſt, ſub cruce ſuſcitauit, vt nullæ aquæ, torrentes vel flumina perſecutionum, tormentorum, dolorum, ærumnarum, contradictionum, ingratitudinum, contemptuum, blaſphemiarum, perfidorum Iudæorum, vel Gentilium potue- *Robur amoris Chriſti.*

rint eum extinguere, vel ſopire, quin pro illis ipſis maximos labores prædicando exantlaret, & dolores ſubiret, ac tandem vitam in cruce atrociſſima profunderet; etiamſi in cruce ab iis rideretur & blaſphemaretur, omnique infamia & dedecore velut latro afficeretur; imò potiùs hiſce aquis & hoc frigidiſſimo cordium humanorum gelu omnique contrarietate ſuperata, quaſi per antiperiſtaſin amor Chriſti vehementiùs exarſit, tonauit, fulgurauit, & in ſimilitudinem fulguris coruſcantis erupit. Ezech. 1. 14. Vnde iturus ad paſſionem, Euchariſtiam quaſi pignus immobilis æternique amoris inſtituit, iuxta illud: *Cùm ſuos dilexiſſet, qui erant in mundo, vſque in finem* (tum vitæ tum amoris, id eſt, extremo ſummoque amore) *dilexit eos*. Ioan. 13. quin & in ipſa cruce pro crucifixoribus ardentiſſimâ charitate cum lachrymis orauit. Vnde multi eorum in Pentecoſte auditâ S. Petri prædicatione pœnituerunt, Chriſtique fidem amplexi baptizati ſunt. Act. 2. Chriſti ergo vita in morte fuit extincta, at non charitas; hæc enim mori non potuit, ſed in morte viua permanſit. Rationem ſubiungit: *ſi dederit homo omnem ſubſtantiam* (Septuag. *vitam*) *domus ſuæ pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam*: q. d. Chriſtus pro charitate Dei & hominum omnia ſua profudit, quia charitas eſt res pretioſiſſima, tranſcendens & diuina, quæ omne pretium tam auri quàm laborum & dolorum ſuperat, pro qua omnes opes, omnes vires, omnes ſudores, vitaque ipſa expendenda eſt. Nam, vt ait, S. Ioannes epiſt. 1. ca. 4. 16. *Deus charitas eſt; & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.*

Alciatus in Emblem. pingit amorem robur Iouis infringentem, & totum orbem incendentem. Rurſum pingit eum nudum humeris, alatum, dextrâ tenentem piſcem, ſiniſtrâ faſciculum florum, quæ ſymbola hiſce verſibus declarat.

Emblemata Alciati.

Nudus amor viden' vt ridet, placidumq; tuetur,
Nec faculas, nec quæ cornua flectat, habet.
Altera ſed manuum flores gerit, altera piſcem,
Scilicet vt terræ iura det, atque mari.
Nudus amor blandis idcirco arridet ocellis,
Non arcus, aut nunc ignea tela gerit.
Nec temerè manibus florem, delphinaq; tractat:
Illo etenim terris, hoc valet ipſe mari.

Charitas (inquit Marcil. Ficinus) *numen eſt amatorium: Si quem prehenderit, veluti ex ſpeculo eiaculari faciet flammantes radios. Mentem illuſtrat, voluntatem accendit, reflectitq; lucem.*

Simile ſubinde eſt videre in amore mundano & carnali, vt nullis aduerſis, nullis iniuriis etiam amati reſtinguatur, ſed potiùs iis magis accendatur. Vnde illud vulgo iactatum. *Iniuria ſoluit amores*, falſum eſſe queritur amator in Epigram. dicens:

Fabula, quod iactant, iniuria ſoluit amores:
Namque redardeſcit ſic magis iſte furor.

Porrò Chriſtus vt ſponſus ſimilem à ſponſa amorem, imò amoris fortis vices, quibus ab ea redametur, exigit: Solent enim ſponſæ à procis ad adulterium ſollicitari vel metu pœnarum, vel ſpe munerum: vtrumque hîc ſponſus includit, adeoque fortem à ſponſa amorem requirit & conſtantem, vt nullis tormentis, nullis muneribus vel opibus expugnari poſſit: quare ſuo exemplo diſcat Eccleſia & anima pia, ita cor ſuum & brachium amore Chriſti obſignare, vt nullis pœnis, nullis præmiis inuſtum cordi ſignaculum exuri, eradi, aut deleri ſinat, præſertim in perſecutione antichriſti, quæ vti erit vltima, ſic & acerrima; ad quam proinde ſuperandum, incenſâ charitate hic Chriſtus ſuos obarmat. Ita S. Gregor. Caſſiodor. Beda, Anſel. Rupert. & S. Hieron. lib. 14. in cap. 47. Ezech. vbi ſic legit: *Aquæ multæ non poterunt reſtinguere charitatem, & flumina non demergent eam.* Audi S. Ambroſ. libr. de Iſaac cap. 8. *Meritò Hebræi pueri in fornace ardenti non ſentiebant ignis incendia, quia charitatis eos flamma refrigerabat. Aqua multa non poterit extinguere charitatem. Charitas adamante fortior, & vinculum indiſſolubile. Nulla diluuia paſſionum charitatem excludere poſſunt, nulla eam acerbitatum flumina inundare. Sicut enim arca in illo mundi diluuio totius orbis ſpatiis innocua ferebatur; ita & tu aduerſus omnium tentationum fluctus immobilis perſtas.*

Quare minùs aptus & congruus eſt ſenſus, quem afferunt Philo, Iuſtus & Aponius. q. d. Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pauperibus *pro dilectione*, hoc eſt, pro eo vt diligeret; ſi videlicet eleemoſynam externam præpoſuerit charitati internæ, malens hac carere & illam habere, quaſi nil dederit, *deſpiciet eum* Chriſtus, iudex, eiuſque angeli. Nam vt docet Apoſtolus 1. Cor. 13. ſine charitate nil prodeſt ad ſalutē nec eleemoſyna, nec ſcientia, nec martyrium.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

CHriſtus pro animæ ſalute nullis laboribus vel doloribus ſe ſuperari permiſit, ſed pro ea mori & crucifigi voluit. Vicem ergo reddat anima Chriſto, vt nullis tentationibus, nullis terroribus, nullis promiſſis, nullis tormentis, nullis voluptatibus ab eius amore vel hilum abduci ſe ſinat, ſed fortis, imò fortior & conſtantior in omnibus euadat, inſtar aſphalti, qui igne non vritur, ſed alitur, iuxta illud:

Alit vnda flammas, quoq; prohibetur magis,
Magis ardet ignis.

Titillet ergo caro, mundus blandiatur, dæmon inſidietur, ſtet verus Chriſti amator infractus, nec ſe vllis blanditiis decipi, nec vllis minis deiici ſinat, ſed cum Paulo omnia *arbitretur vt ſtercora*, eaque deſpiciat, imò exhorreat. Cecidit Petrus tentatus ab ancilla & Iudæis ex metu, ac Chriſtum negauit, quia necdum perfectam habuit charitatem; at vbi eam accepit à Spiritu ſancto in Pentecoſte, nullas Pontificum minas vel pœnas extimuit, quin Chriſtum palàm & animosè prædicaret, dicens: *Oportet magis obedire Deo, quàm hominibus*. Act. 4.

Audi S. Greg. *Charitate quippe martyres ſancti viuaciter ardebant, qui in Dei & proximi dilectione mirabiliter flagrabant. Hanc charitatem aquæ multæ extinguere non poterant: quia quantæcumque tribulationes eis fierent, ad odium eos tranſmutare non valebant. Hoc nimirum eſſet charitatē extinguere ſi in tribulationibus, quas ingerebant, ad Dei aut proximi odiū*

eos

eos humiliare potuiſſent. Sed cùm aquæ dictæ ſint, quid rurſum per flumina, niſi aquarum ipſarum incrementa & viuacitas intelligitur? flumina quippe viuas aquas ſolere dici cognoſcimus. Flumina ergò maximas tribulationes accipimus, quæ dum per totum orbem ſuper martyres ebullierunt, ad extinguendum charitatis ignem grandi impetu confluxerunt. Sed quia inter flumina adeo charitatis vigor vixit, vt potiùs flumina conſumeret, quàm ſe ab illis extingui permitteret, ideo multi etiam perſecutorum ad eandem charitatem ſe conuertebant, adeo vt dimitterent quicquid in mundo poßidebant, & ſeipſos morti darent, quàm priùs patientibus crudeliter ferebant. Et nonnullis interiectis: *Sed homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione tribuit, quando quicquid in mundo poßidet, pro Chriſto diſtribuit, vt abiiciens, quod impedit, Deum diligat, & terſo puluere ſolititudinum oculos aperiat, vt Deum videat. Et cùm omnem ſubſtantiam dederit, quaſi nihil eam deſpicit, quia poſtquam oculum terſit, & Deum conſpexit, in illius viſione quidquid poſſederat, nihil pendit. Hoc Apoſtoli fecerunt, qui non ſolùm poſſeſſa, ſed etiam cupita, vt Chriſtum ſequerentur, dimiſerunt.*

Exempla dat Theod. Abraham, Iſaac, Iacob, Ioſeph, & Moyſen: *Abrahæ charitatem,* inquit, *erga Deum, nec vitæ traductio in terra aliena, neque inopia & fames, neque vxoris ereptio, neque filij ablatio, neque de puteis cõtentio potuit extinguere; nec Iſaac charitatem moleſtiæ, quibus afflictus fuit; neque charitatem Iacob aſſiduè labores & dolores vitæ. Quid Ioſeph tentationibus actum? qui à fratribus venditus eſt, & parentibus, à quibus diligebatur, & maiorum ſuorum priuatus eſt domo, & libertate, & fortunis, & indignè ſeruiuit, & pudicitiæ præmium calumniam retulit, & in carcerem coniectus eſt, & incommoda ſuſtinuit innumerabilia; quibus tamen omnibus charitas erga Deum ſplenduit illuſtrior. Atque vt magnum Moyſen & Ioſue imperatorem, & eximios Prophetas Samuelem & Dauidem & Eliam & Eliſeum ſilentio prætereamus, quid Babylonijs immanius aut truculentius vnquam fuit? quid camino ignis ab illis incenſo formidabilius? attamen ne ille quidem trium puerorum extinxit charitatem. Quid leonibus illis, quibus B. Daniel obiectus eſt, ſæuius aut terribilius? aut illum quoque charitas erga Deum reddidit fortiorem.*

Porrò hæc veriſſima erant in cælo; ibi enim anima videns diuinitatem ſponſi ſui, ita in illa quaſi bonorum omnium abyſſo abſorbebitur, vt omnia cetera nihil æſtimet, nec ab ea intuenda & toto corde amanda, vel ad momentum ſic auertere poſſit; adeoque nullæ aquæ, vel flumina tẽtationum & aduerſitatum in eam irruere queant. Deſcribitur ergo hîc charitatis ſumma vis & excellentia; quam obtinebit in cælo, vbi non tantùm ethicè, ſed & phyſicè erit inuincibilis & inextinguibilis; imò fulgebit & ardebit ſicut ſtellæ & ſol in perpetuas æternitates, Daniel. 12. Vnde à כָּבָה *caba*, id eſt, extinguere, per geminationem primæ literę *caph* deducitur כּוֹכָב *cocab*, id eſt, ſtella, eò quòd nunquam extinguatur, ſed perpetim noctu, diuque luceat, vti lucet ardetque perpetim beatorum charitas.

Porrò quòd Septuag. vertunt: *Si dederit vir omnem vitam ſuam in dilectione, contemptu contemnent eum.* Theod. contrariè ſic explicat. q.d. Qui victum, fortunas & vitam profuderit pro charitate, eum contemnent & ridebunt, velut imprudentem illi, qui charitate ſunt vacui, nec eius dignitatem & pretium cognoſcunt. Et S. Ambr.

A ſer. 21. in pſ. 118. ſer. 5. *Quoties,* ait, *benefacta criminantur: quoties virtus opprobrio ducitur; quoties ipſa ingrata eſt gratia? Vendidit iuſtus facultates ſuas, diſpenſauit pauperibus, nihil ſibi reliquit, contemnitur plerumque in ipſa Eccleſia, quia diues eſſe deſiit, ſicut Scriptum eſt: Si dederit vir omnes facultates ſuas in charitate, contemptu contemptui erit.*

Verùm genuinus verſionis Septuag. ſenſus eſt vt τὸ *eum* referatur ad βίον, id eſt, victum, nõ ad hominem: quare idem eſt ſenſus Septuag. & noſtri vulgati, ſcilicet is, quem paulò antè aſſignaui.

Denique cùm triplex ſit charitas: Incipiens, proficiens & perfecta, ſingulorum horum graduum ſigna, æquè ac actus & officia hîc tanguntur, quæ ex S. Aug. Richard. Vict. S. Greg. & aliis ita recenſet R. D. Barthol. de Martyr. Archiep. Brac. B in aureo ſuo doctrinæ ſpiritalis compendio, c. 24. p. 255. Incipientium ſunt contritio, delectatio in audiendo verbo Domini, præcepta, promptitudo in bonis operibus, triſtitia de defectu ſpirituali proximi concepta, & lætitia de profectu ſpirituali fratris proueniens. Charitatis proficientium ſigna hæc ſunt. Primum, iuſta & frequens conſcientiæ examinatio de peccatis venialibus; nam feruori charitatis obſiſtunt: at proficiens charitas eſt, quæ omnes has paleas exurere ſuo nititur calore. Secundum ſignum, concupiſcentiæ temporalium rerum diminutio. Tertium, diligentia in exercitiis ſpiritualibus internis; ſicut etiam exteriorum ſenſuum exercitationes vitæ corporalis ſigna ſunt. Quartum, ſtudioſa mandatorum Dei obſeruatio. Quintum, ſi Dominus ſe tibi releuet; iuxta illud Ioan. 15. *Iam non dicam vos ſeruos.* Vnde Rich. Vict. ſcribit: *Certiſſi-* C *mum tibi ſignum ſit, quòd dilectum tuum minùs diligas, & ab eo minùs diligaris, ſi ad theoricos exceſſus vocantem ſequi nondum merueris.* Signa verò charitatis perfectæ in via hæc ſunt. Primum, quando quis paratus eſt, ſi ita neceſſe ſit, pro proximi ſalute mortem ſubire, vt inquit S. Aug. ſcribens in ep. S. Ioannis. Secundum, inimicum diligere, & Dei causâ illi benefacere, vt docet idem S. Auguſtin. Tertium, aduerſa omnia non ſolùm patienter, ſed etiam gaudenter ſuſcipere: charitas namque perfecta hominem reddit adeò à ſenſibus alienum, vt æquè proſpera ac aduerſa contemnat; iuxta Greg. ſententiam ſuper illud, *fortis eſt vt mors dilectio.* Quartum, ſi homo præſtò ſit omnibus propter Chriſtũ renuntiare, vt liberiùs cha- D ritatis ardoribus vacare poſſit, atque omnia præter Deũ veluti ſtercora reputare videatur. Quintum, nihil aliud quàm Deum ſolum timere; hoc eſt, non homines, non pœnas, non tormenta formidare. Hæc ſigna externa ſunt, & quæ exteriùs conſpici poſſunt: ſunt præter hæc alia quinque interna. Primum profunda & intima ſuſpiria mentis, quãdo memoriâ dilecti ſui tangitur: ſunt enim quaſi nuntia amoris feruida, donec dilectũ videat. Secundum, ſublimia & ardentiſſima deſideria videndi Dominum, ac moleſtiſſimè ferre vitæ præſentis pondus. Tertium, cogitationes ergà omnia temporalia languidæ: faſtidit namque terrena omnia, ſolis æternis inuigilans. Quartum, tædium quod ex expectatione concipit: nam perfectè amanti mora quælibet longa eſt & expectatio oneroſa: acerbum enim exiſtimat cruciatum cogitationũ, quæ non ſint amoris. Quin-

Signa incipientium.

Proficientium.

Perfectorum.

ſum, affectiones extaticæ. Eſt autem extaſis mẽtis exceſſus: nam cum amor non permittat amantem ſui iuris eſſe, ſed in amatum transformari cogat, ideò ſæpè producit exceſſum mentis ſuſpenſæ, & in dilecto abſorptæ.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo paſſa eſt pluſquam martyres & mortales ceteri, imò aliquo modo pluſquam Chriſtus: nam poſt mortem Chriſti, in qua finita eſt Chriſti paſſio, ipſa vſque ad eius reſurrectionem in continuis & acerbiſſimis fuit doloribus; imò per omnem vitam reuoluens dolores Chriſti, iis mirè cruciabatur. At hæc à Iudæis in odium Chriſti multa perpeſſa eſt; imò omnes Chriſtianorum afflictiones, perſecutiones, lapſus ipſa quaſi omnium mater compatiendo intimè ſenſit dicebatque cum Paulo: *Quis infirmatur & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror?* 2. Cor. 2. Sed hæc omnia ne vel hilum charitatis eius extinguere potuerunt, imò potiùs eam auxerunt, & quaſi flabella accenderunt, idque continuò per 23. annos, quibus Chriſto ſuperuixit. Anno enim ætatis 72. finem patiendi æquè ac viuendi fecit; vt habet doctiorum Theologorum & Chronologorum ſententia. Ipſa pariter dedit omnem ſubſtantiam pro charitate Chriſti: Primò, quia inſtar Chriſti ſe & omnia ſua Deo ex amore dicauit. Secundò, quia Chriſtum ſuum, qui erat tota eius ſubſtantia, Deo Patri in cruce ceu holocauſtum obtulit. Tertiò, quia omnes ſuas facultates Eccleſiæ dedit, & in pauperes diſtribuit. Paupertatem enim profeſſa, cum primis fidelibus & virginibus in communi vixit, & vitam religioſam egit, vti dixi Act. 4. Denique omnia iam dicta præ omnibus cõpetunt humanitati Chriſti à Verbo aſſumptæ, vti iam ſæpiùs monui. Ipſa enim prima & propria eſt ſponſa Verbi, per quam animæ fidelium eidem deſpondentur; ac proinde ipſa ſummè amat Verbum, & ſummè amatur à Verbo; nec hunc eius amorem vincere potuerunt flumina tormentorum, quæ in paſſione & cruce ſubiit.

VOX SPONSÆ

Adultæ de iuniore, hoc eſt, Eccleſiæ de Synagoga.

VERS. 8. *Soror noſtra parua. & vbera non habet, quid faciemus ſorori noſtræ in die, quando alloquenda eſt?*

SOROR NOSTRA PARVA, ET VBERA NON HABET. (Quinta editio: *Soror noſtra es parua, & vbera non habes*) QVID FACIEMVS SORORI NOSTRÆ IN DIE, QVANDO ALLOQVENDA EST] Hebræa & Septuag. *Quando loquetur in ea.* Syrus: *Quando loquendum de illa*, vt ſponſo nuptui tradatur. Arabicus: *Quando loquitur.* Pagnin. *Quando fiet*

A *ſermo cum ea.* Contrariè Sanchez: *in ea*, vel *in eam*, hoc eſt, inquit, *contra eam*, cùm ſcilicet proci adulteri contra eam conſilia inibunt, vt eam decipiant, & ſibi ſubiiciant. Sic & R. Salomon; *In die*, inquit, *quo Gentes conſilia agitabunt de ea delenda.* Et Rab. Anonymus: *Timeo*, inquit, *ne homines eam deſpiciant, vt cùm creuerit, loquantur ad ipſius cor & affectum, deſpiciantq́ eam.* In hanc ſententiam inclinat Rupertus, qui in illo *alloquenda eſt*, intelligit conſilia dura, quibus Nero & alij tyranni Eccleſiam adhuc teneram inſectati ſunt.

VBERA NON HABET.] Scilicet tumentia, ſed depreſſa: nulla enim eſt femina, quæ non habeat vbera, ſed in pubertate illa extare, intumeſcere & lacte turgere incipiunt, vt docet Ariſtot. in hiſtor. anim. Vnde S. Ambroſ. pſal. 118. ſerm. 22. *Hoc*, ait, *ſolet ſignum omnibus virginibus eſſe nupturis,* B *vt cum vbera cœperint eminere, tunc coniunctioni habiles cenſeantur.* Senſus eſt: q. d. Suffarciamus vbera ſororis noſtræ paruæ iam ſponſæ lanâ, alioue tomẽto, vt eminere videantur, ac ſic ipſa matura viro, dignaque ſponſo cenſeatur. Ita S. Ambroſius, & Honorius. Sic ſolent ſorores adultiores iam nuptæ de ſororibus iunioribus eſſe ſolicitæ, vt & ipſæ honeſtè & tempeſtiuè nuptui dentur.

Caſſiodor. S. Grego. & alij cenſent hæc eſſe verba ſponſi. Meliùs Hebræi, & Græci, vt Theodoret. tres Anonymi, Philo, & alij cenſent eſſe verba ſponſæ adultæ, putà Eccleſiæ de ſponſa nouella, putà Synagoga Iudæorum conuertenda ad Chriſtum in fine mundi: vti diſertè docet Aponius, Honorius, Chaldæus, Hortolanus, Delrio, & alij. Audi Chald. C *In illo tempore dicent angeli cæli ad inuicem: Gens vna eſt nobis in terra, & merita eius læuia ſunt, & reges & dominatores non habet, vt egrediatur ad pugnandum contra exercitum Gog: Quid faciemus ſorori noſtræ in die, qua locutæ fuerint nationes, vt aſcendant contra eam ad bellum?* Gog enim erit exercitus antichriſti, vt dixi Ezechiel. 38. & 39.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

CAſſiodor. Beda, S. Gregor. Rupertus & alij hæc accipiunt vt verba Chriſti de primitiD ua Eccleſia ac Patriarchas veteris teſtamenti, quaſi conquerentis, quòd illa tempore Apoſtolorum parua fuerit numero, & prædicatoribus deſtituta, præſertim ante aduentum Spiritus ſancti in Pentecoſte. Audi S. Gregorium: *Allocutus eſt Chriſtus ſororem ſuam, quando Spiritum ſanctum ſuper Apoſtolos miſit, & eis in interioribus loquens, illos omnes mundi loquelas multiplici diſtributione docuit. Sed à quibus hoc quærere intelligendum eſt qui omnia nouit; niſi à ſanctis patribus antiquis, quos ad quærendum Spiritu ſancto inſtigauit?*

Verùm primitiua Eccleſia fuit Eccleſię infantia, de qua actum eſt c. 1. hîc verò agitur de Eccleſia adulta & perfecta in fine mundi, quæ deſponſa Chriſto ad eum anhelans, mox nuptias cum eo conſummatura eſt in cælo, vti oſtendi initio

initio capitis. Hæc enim timens nuptias haſce differendas propter Synagogam Iudæorũ, necdum ſatis ad eas paratam, aut certè illam à nuptiis excludendã conſilium poſcit, quo illa illico ad nuptias haſce paretur, ornetur & perficiatur.

Soror iunior Eccleſiæ Gentium eſt Synagoga Iudæorum.

Quare meliùs Aponius, Chald. Honor. Hortolanus, Delrio & alij hæc accipiunt, vt verba ſponſæ adultæ conquerentis corã ſponſo Chriſto, vel potius coram ſodalibus ſponſi de ſorore ſua iuniore, id eſt, Synagoga Iudæorum conuertenda in fine mundi. Hæc enim, vtpote recèns nata vel renata Baptiſmo, parua erit tum numero, tum fide, conſtantiâ & virtute, atque vbera prædicationis non tam pandet, quàm ſuget. Habebit enim paucos prædicatores ſuæ gentis, ſi cũ doctoribus Eccleſiæ Gentium conferantur. Licet enim Elias & Enoch ſuo feruore & zelo nonnullos è Iudæis ſint eodem zelo accenſuri, & prædicatores alteroſque quaſi Paulos effecturi, vti dixi cap. 7. tamen hi præ reliquis rudioribus & infirmioribus Iudæis, adhuc lacte fidei Chriſtianæ indigentibus, erunt pauci. Loquitur ergo hîc in perſona Iudæorum imperfectorum, vtpote numero plurium, eoſque vocat ſororem paruulam, quæ vbera non habeat, vt rectè aduertit Guilielmus. *Sororem* tum quia de ſemine eodem deſcendit, de quo Chriſtus ſecundùm carnem, & Eccleſia ſecundùm fidem; tum quia in nouiſſimis diebus ventura eſt ad hanc gloriã fraternitatis Chriſti ait Aponius.

Per diem, *in qua alloquenda eſt*, Honorius intelligit tempus prædicationis Enoch & Eliæ: Aponius verò accipit diem, quo plebs Chriſtiana ab antichriſto, vel eius miniſtris alloquenda eſt: an eligat negato Chriſto ſibi inflectere colla, an atrociſſimæ morti ſuccumbere. Meliùs accipias diem iudicij, quando Chriſtus Iudex eam de fide, merito, & præmio examinabit & alloquetur, ſententiamque beatæ æternitati proferet, vt ſibi copuletur in cælo, & angelorum cœtui inſeratur.

Senſus ergo eſt. q. d. Eccleſia Gentium Chriſto: Quid fiet de ſororcula mea, æquè ac tua ſecundùm carnem à te aſſumptam, putà de Synagoga, id eſt, de Iudæis recèns per Eliam ad te cõuerſis, qui pauci ſunt numero, & in fide Chriſtiana adhuc rudes, ac in virtute infirmi, in die, quo tradetur viro, id eſt, in vltimo iudicij die, quando ad normam charitatis, quam quiſque poſſederit, omnia exigentur? q. d. decet nunc nos operam dare, vt illam mundo idoneo doctrinæ fidei, & operum charitatis inſtruamus, ne maritus illam tum, vt cæleſti coniugio immaturam, repudiatam ſpernat. Tuum hoc eſt, qui potes & vis, diſpicere, & eam qualem tunc tibi optaſti, talem tempeſtiuè efficere. Vis ornatam, orna; vis

Gentium.

comptam, come, vis ditem, dita. A tua ergo prouidentia & beneficentia poſco, vt illud ipſum ei præſtes. Iam enim imminet dies iudicij, & nuptiarum in cælo tempus appropinquat. Ita Honorius, Anſelmus, Aponius, & ex iis Delrio. Igitur Eccleſia auditis tantis à ſponſo charitatis ſuæ laudibus, æquè ac documentis, quodque ſimilem à ſponſa charitatem poſceret, ipſa ibi de ea rectè conſcia; vti in ſequent. oſtendet, ideoque de ſe ſilens, illico angi cœpit de ſua ſororcula; ſcilicet Synagoga Iudæorum, quod multi ex eis

A recèns conuerſi in charitate, æque ac fide eſſent debiles & infirmi. Rogat ergo ſponſum, vt eos in ea roboret, creſcere & adoleſcere faciat, vt ſponſi nuptiis in cælo mox futuris habiles dignique reddantur.

Decor Dramatis tamen magis exigere videtur, vt hæc à ſponſa de ſorore dicantur non ad ſponſum (nec enim ipſa apud ſponſum ſororem accuſaſſet, quòd parua eſſet nec vbera habens, ideoque ad nuptias inhabilis) ſed ad ſodales ſpõſi, putà ad Eliam & Enoch, vel potiùs eorum diſcipulos & aſſeclas (iam enim imminente die iudicij, præſupponuntur mortui Elias & Enoch & occiſi ab antichriſto, vti dixi initio capitis) & ipſi Iudæos in fide & charitate perficiant, itaque eos thalamo Chriſti in cælis dignos reddant.

B

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Chriſto & anima ſancta.

Dicat anima ſancta de anima tenera & imperfecta: *Soror noſtra parua, & vbera non habet: Quid faciemus ſorori noſtræ in die, quando alloquenda eſt?* q. d. Quomodo eam in virtute & charitate adoleſcere faciemus, vt in die iudicij digna ſit alloquio Chriſti, vt ab eo velut ſoror & ſponſa in conſortium cæleſtis hereditatis & thalami inducatur, vt ſcilicet Chriſtus quaſi frater eam loco ſororis habeat, iuxta illud: *Quos præſciuit &*
C *prædeſtinauit conformes fieri imaginis Filij ſui, Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.* Roman. 8. 29. vtque ipſe velut ſponſus cum ea nuptias in cælo celebret, iuxta illud Apocal. 19. 6. *Audiui quaſi vocem turbæ magnæ, & ſicut vocem aquarum multarum, & ſicut vocem tonitruum magnorum, dicentium Alleluia: quoniam regnauit Dominus Deus noſter omnipotens. Gaudeamus & exultemus & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius præparauit ſe.*

Vnde S. Ambroſ. ſerm. 22. in pſal. 118. verſ. 8. cenſet animam ſanctam poſtulare nuptiarum inducias, & longius vitæ tempus, vt eo in virtutibus proficiat, itaque digna Chriſti nuptiis efficiatur. Sic & Philo Carp. qui & legens ex Septuag. *Quid faciemus ſorori noſtræ in die, quo locuta fuerit in ſe*, id explicat de examine conſcientiæ,
D quo anima in ſeipſa loquens, recogitat omnes actus vitæ ſuæ. Addit tamen hanc vocem accipi poſſe, vt Patriarcharum & Apoſtolorum, animæ de tanta felicitate, quòd ſuauiſſimo nuptiarum cum Chriſto in cælis colloquio digna ſit habita, congratulantium.

Rectè enim allocutio Chriſti accipi poteſt illa, qua animæ ſanctæ in hora mortis & in die iudicij dicet: *Veni ſponſa, accipe coronam, quam tibi præparaui in æternum. Veni formoſa mea, columba mea, immaculata mea, perfecta mea: Intra mecum in gaudium Domini Dei tui.*

TER-

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B.Virgine.

PRimò, Alanus cenſet hæc ab angelis dici de B.Virgine ante Verbi incarnationem, q.d. Quid faciemus B. Virgini, cùm mox alloquenda à Gabriele legato Chriſti Filij Dei audiet ab eo: *Ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum*: ipſa enim per humilitatem eſt parua; ipſa quoque vbera, vt fiat mater, non habet, quia votum virginitatis emiſit: quare non audebit conſentire, nec volet violare votum puritatis.

Secundò, aptiùs ad literam Honorius hæc refert ad ſolicitudinem B. Virginis pro recèns conuerſa Iudæorum Synagoga, & per alloquiũ accipit prædicationem Eliæ, qui erit legatus Chriſti ad Iudæos, iuxta ſenſum, quem initio aſſignaui.

VOX SODALIVM Sponſi putà diſcipulorum & aſſeclarum Eliæ.

VERS. 9. *Si murus eſt, ædificemus ſuper eum propugnacula argentea: ſi oſtiũ eſt, compingamus illud tabulis cedrinis.*

SI MVRVS EST ÆDIFICEMVS (Vatabl. *ædificabimus*) SVPER EVM PROPVGNACVLA ARGENTEA: SI OSTIVM EST, COMPINGAMVS ILLVD TABVLIS CEDRINIS] Septuag. Διαγράψωμεν ἐπ' αὐτὴν σανίδα κεδρίνην, id eſt, *deſcribamus*, vel *ſculpamus ſuper illud tabulam cedrinam.* Symmach. περιφράξωμεν, id eſt, *conſtringamus, arctemus*, & hoc propriè ſignificat. Hebr. נָצוּר *natſur.*

Pro *murus* Arabicus vertit *mœnia*. Pro *propugnacula argentea*, idem vertit *tabulas* vel *tabulata argentea*; Hebr. eſt, *propugnaculum argenteum & tabulam cedri*, in ſingulari. Locus eſt perobſcurus: vnde tot ferè hîc ſunt explicationes, quot interpretes.

Primus Senſus. Primò, nonnulli cenſent hæc eſſe verba procorum, caſtitati ſponſæ iunioris inſidiantium. q.d. Si ſponſa in caſtitate conſtans eſt vt murus, ædificemus contra eum propugnacula argentea, putà pecunia aurea & argentea eam expugnemus: ſin ipſa eſt inſtar oſtij, quod facilè vertitur & aperitur, polliceamur & tabulas cedrinas, id eſt, leuia veſtium, vel armillarum ornamẽta, quibus aditum ad ipſam nobis aperiemus: ſunt enim feminæ philocoſmæ, multæque, vt corpus elegantibus veſtibus ornent, pudicitiam proſtituunt.

Secundus. Secundò, Theod. cenſet hæc verba eſſe chori Adoleſcentularum docentis, quæ ſint officia vxoris probæ in regenda familia, ſcilicet vt inſtar muri & oſtij clauſi ea, quæ in domo ſunt, tueatur, cuſtodiat & claudat, ideoque danda illi eſſe murorum ornamenta, ſeu propugnacula argentea, & oſtij decora, ſcilicet tabulas cedrinas.

Tertius. Tertiò, Luyſius Legionenſis cenſet eſſe verba ſponſi, quaſi dicat: decretum mihi eſt, vt tunc temporis cùm alloquenda eſt ipſa ſoror parua, eius vitia naturalia corrigantur arte, & quod illi minùs à natura tributum eſt, ſuppleatur veſtitus, atque ornamentorum exquiſito aliquo genere. Quẽadmodum ſi quis vetuſtos vrbis muros reficiens, ei turres atque pinnas addat auro illitas, aut egregia aliqua pictura ornatas, aut ſi quis ianuæ fores veſtiat tabulis cedrinis.

Quartus. Quartò, noſter Pineda in Iob ca. 24. verſ. 16. ſic exponit. q.d. Quamuis ſponſa muris ac parietibus cincta & munita ſit, tamen ſpecioſiſſimis æquè ac fortiſſimis propugnaculis munienda quoque domus eſt, ex quibus tamquam è ſpecula obſeruari abigique poſſint pudicitiæ hoſtes, & oculi inſidiatores atque ſubſeſſores. Quòd ſi etiam oſtium ſit, nòn niſi ex materia duriſſima & fortiſſima compingi & confici debet. Ad quę ſponſa ipſa pudiciſſima ſubinfert & reſpondet: *Ego murus*, &c. id eſt, meam pudicitiam non externi iſti parietes, non propugnacula, non cuſtodes cuſtodire ſufficiunt, niſi ego ipſa murus eſſem fortiſſimus, atque mea pulchritudo adamãtina eſſet & inexpugnabilis.

Quintus. Quintò, noſter Sanchez cenſet hîc doceri ſpõſam in fide & officio continendam eſſe donis & minis: ſuprà, ait, inſinuauerat ſpõſus duobus ſolere ſponſam à fideli coniugio, atque ab officio abduci, ſcilicet minis & muneribus, nunc docet eiſdem debere in fide atque officio contineri, muneribus ſcilicet & minis. Si murus eſt vxor, id eſt, contra omnes machinas & artes munita, quæque nulli præbeat ad vrbem, id eſt, ad ſponſi poſſeſſionem ingreſſum, quem ſi pulſes, non ſtrepit, neque reſpondet, neque aperitur, neque quemquam admittit, niſi diſiectus ornetur tam fortis murus ſi fieri poſſet argenteis propugnaculis. Si verò porta eſt, quæ omnibus peruia, quæ facilè verſatur, & reſpondet pulſata, & aperitur, id eſt, quæ tentari ſe facilè patitur & vinci, claudatur tabulis cedrinis, atque ita claudatur, vt neque venire vmquam poſſit in hominum conſpectum, neque liberum ſpiritum trahere.

Huc facit illud vulgò tritum: *femina aut murus aut maritus.* Et illud Theopompi apud Plutarch. in Apopht. qui oſtenſo ſibi muro rogatus, *an bellus eſſet & celſus*, reſpondit: *Minimè, ſi mulierum eſt*, ſi videlicet à viris non viris, ſed effeminatis & mulieroſis defendatur.

Sextus & Genuinus. Iã vt quid mihi ſaluo meliori iudicio videatur, aperiam. Dico ſponſam iuniorem hîc, vti & ſuperiùs ſæpè, comparari fabricæ, putà muro, in quo ſit oſtium ad ingreſſum in domum. Murus autem, quia tabulata & tectum turreſque ſuſtentat, ſymbolum eſt firmitatis, roboris, conſtantiæ & perſeuerantiæ. Vnde illud Horatij: *Hic murus aheneus eſto.* Et Iſaiæ 26. 1. *Vrbs fortitudinis noſtræ Sion Saluator, ponetur in ea murus & antemurale.* Porrò ſicut in metaphora fabricæ, tota domus repræſentat totum hominem, tectum verò caput, fundamenta autem tibias & pedes; ſic murus repræſentat pectus: hoc enim expanſum & quadratum, coſtis oſſeis quaſi latereulis ſaxiſ-

ſaxiſque incruſtatum, ſolidatumque, ſpeciem A quandam habet muri, in quo vbera eminent extantque quaſi turres & propugnacula. Id ita eſſe liquet ex eo, quod mox ſubiicit ſponſa iunior, de qua hîc agitur: *Ego murus, & vbera mea ſicut turris.* q.d. Ego habeo pectus firmum, robuſtum & immobile inſtar muri, in quo vbera eminent quaſi turres. Idem liquet ex querela præcedenti: *ſoror noſtra parua & vbera non habet;* cui hîc reſpondetur; dando hoc conſilium & remedium: *Si murus eſt, ædificemus ſuper eum propugnacula argentea.* q. d. Si ſponſa iunior pectus habet firmum & ſolidum inſtar muri, facilè erit ſuper illud ædificare propugnacula argentea & pretioſa, qualia ipſa meretur, quæ vberum defectum ſuppleant & repræſentent. Murus ergo notat hîc ſponſæ pectus, id eſt, animum in fide coniugali firmum & conſtantem, vt vni ſponſo adhæreat, ceteros omnes excludat. B

Oſtium ergo, quod muro hîc opponitur, notat pectus exile, ſubtile, mobile, verſatile, putà animum facilè mobilem & flexilem. Tale enim eſt oſtium, quod facilè aperitur, & cuius aditum in domum patefacit, cùm murus fortis & durus omnibus ſit clauſus, omneſque ab ingreſſu arceat & excludat. Id ita eſſe liquet, primò ex eo, quòd ſponſa v. 10. dicat ſe eſſe murum, & hoc ipſo neget ſe eſſe oſtium. q.d. Ego ſum fortis & conſtans in fide vti murus, non mobilis & vacillans vt oſtium. Secundò ex eo, quod hîc dicitur: *Si oſtium eſt compingamus.* Hebr. *arctemus illud tabulis cedrinis.* q.d. Si ſponſa inſtar oſtij patula eſt, & omnes venientes admittit, obſeremus & claudamus illam tabulis cedrinis, ne cui ad eam pateat aditus, vti fieri ſolet feminis in Italia C & alibi, vtpotè ob ſexum fragilem leuioris naturæ & indolis. Vnde illud ſuperiùs citatum: *Feminæ aut murus aut maritus.* Nam meretriculæ claudi nolunt, ſed in plateis & oſtiis ſpectandas ſe exhibent, vt amaſios ad ſe alliciant. Ita Hebræi, quibus ferè accedunt Honorius, Titelman. Genebr. Delrio, Giſlerius, & alij, licèt in explicatione oſtij diſcrepent & euarient.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Christo & Eccleſia.

OMnia hæc ſpectant ad robur charitatis, de D quo dixit, v. 6. *Fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio;* Charitas enim eſt, quæ ſponſæ & aſſeclis patefacit cælum, ac in eo cuique pro gradu & intenſione charitatis, quam habet, locum & præmium aſſignabit ſponſus. Cùm igitur ſponſa adulta, putà Eccleſia Gentiū obiecilſet ſodalibus ſponſi de ſorore iuniore, putà de Synagoga Iudæorum conuertenda in fine mundi: *Soror noſtra parua, & vbera non habet,* id eſt, plebs Iudæorum recens conuerſa adhuc parua eſt in fide & charitate, nec vbera doctrinæ & doctorum habet, quibus alios lactet, ac proinde necdum habilis eſt ad nuptias cum Chriſto ſponſo celebrandas in cælo. Reſpondent ſodales ſponſi, id eſt, diſcipuli Eliæ & prædicatores Chriſti: *Si murus eſt,* id eſt, eſto ſit parua & carens vberibus, ſi tamen inſtar muri pectus animumque habet firmum & reſolutum credendi in Chriſtum, illique adhærendi, *ædificemus,* Hebr. *ædificabimus ſuper eam propugnacula argentea,* id eſt, inſtruemus illam eloquiis ſacræ Scripturæ & doctrinæ, pietatiſque Chriſtianæ (nam *eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum.* Pſal. 11. v. 7.) iiſque illam quaſi propugnaculis armabimus contra omnes antichriſti, & Iudæorum in Iudaiſmo permanentium inſultus, iiſdemque quaſi vberibus decorabimus eam, vt alios in Chriſtianiſmo lactare, docere & erudire valeat, itaque ſe ſuaſque comites in fide & charitate adoleſcere faciet, vt iam adultæ maturæ ſint nuptiis Chriſti in cælo breui ineundis & conſummandis. Iam inter hæc propugnacula argentea eloquiorum S. Script. præcipua ſunt illa, quæ de futura in cælis gloriæ magnitudine loquuntur. Nam, vt rectè ait Sanchez, propugnacula murorum corona ſunt; ſignificat ergò ſponſæ fidem & conſtantiam coronandam eſſe in cælis corona argentea, id eſt, candida & ſplendida, qualem nunc in cælis geſtant beati. Huius enim coronæ ſpes & intuitus ſponſam excitat ad incrementa virtutum, & ad heroicos charitatis martyriique actus.

Murus notat conſtantes.

Sin ſponſa iunior, id eſt, plebs Iudaica ad Chriſtum conuerſa, *oſtium* eſt, non murus; id eſt, ſi ipſa inſtar oſtij pectus animumque habet exilem, mobilem, & verſatilem, vt Iudaizantibus aures aditumque aperiat, *compingamus illud tabulis cedrinis,* id eſt, ſepiamus & muniamus eā exemplis & conuerſatione piorum Chriſtianorum, qui eam à Iudaizantibus cuſtodiant, iiſque aditum intercludant, ac piis monitis, æquè ac moribus eam in fide & charitate Chriſtiana confirment, vt ſi ad perfectionem & dignitatem ſponſæ non aſſurgat; mereatur tamen inter adoleſcentulas numerari, quæ vnà cum ſponſa ad nuptias cæleſtes cum Chriſto celebrandas ingredientur. Notat mobile Neophytorum, præſertim Iudæorum ingenium, qui ad Chriſtum conuerſi facilè ad Iudaiſmum, cui à puero aſſueuerunt elabuntur. Quare inſtar oſtij ſanctorum exemplis velut tabulis cedrinis, id eſt, incorruptibilibus compingendi & corroborandi ſunt, iuxta illud: *Iuſtus vt palma florebit ſicut cedrus Libani multiplicabitur.* Pſal. 91. Ita Philo, Honorius, & alij. Audi S. Greg. *Dicitur Eccleſia vt oſtium tabulis cedrinis compingi, quia fidem prædicans populorum multitudinibus decoratur, & dum populi variis virtutibus aſperguntur, vt pictura multis coloribus ſic Eccleſia multis diſtinctionibus honeſtatur.*

Oſtium leues & mobiles.

Idem S. Gregor. per propugnacula argentea accipit miracula, quibus prædicatores ſuam fidem aſtruunt & propugnant. Et S. Ambroſius ſerm. 22. in pſalm 118. v. 8. *Ædificemus,* inquit, *ſuper eam tabulas cedrinas, hoc eſt, fidei ſublimis bonum odorem: Eſt enim ſuauis huius materiæ odor, quam non vermis, non tinea corrumpat. Ideo huius materiæ vſus eligitur tectorum faſtigiis eleuandis, formandiſque literarum elementis, quibus ætas puerilis ad ſtudium liberalis eruditionis imbuitur. Eſt ergo materia iſta ſublimis ad gratiam, leuis ad onus, ſuauis ad odorem, vtilis ad inſtrumentum ſcientiæ, habilis ad miniſterium cognitionis æternæ.*

Hunc eſſe ſenſum liquet ex antitheſi muri & oſtij

oſtij. Cùm enim omnes ferè patres & interpretes cenſeant per murum notari firmitatem, perſeuerantiam, & conſtantiam ſponſæ, neceſſe eſt vt per oſtium muro contrapoſitum & oppoſitum accipiamus eiuſdem infirmitatem, mobilitatem & inconſtantiam.

Porrò de Iudæis in fine mundi conuertendis hîc agi, patet ex Acoluthis dramatis, cuius hîc eſt vltimus actus, imò vltima ſcena, idque diſertè docet Honorius, & alij initio capitis citati.

Huc accedit verſio Chald. *Dices Michaël* (hic enim princeps eſt Eccleſiæ & Synagogæ) *princeps Iſrael: Si ipſa ſteterit ſicut fundamentum inter populos, & dederit argentum, vt poſſideat veritatem nominis Dominatoris ſæculi, erimus ego & vos cum Scribis eorum circumdantes eam ſicut ordines argentei, & non habebunt poteſtatem populi, vt dominentur in eam, ſicut non eſt poteſtas vermi vt dominetur argento: & quamuis ſit egena præceptis, quæremus miſerationem propter eam coram Domino, & recordabitur eius propter meritum legis, in qua laborant pueri, quæ ſcripta eſt in tabulis cordis, & ſtat contra Gentes ſicut cedrus.*

Salomon ergo hîc Synagogam facit bipartitam, hoc eſt, Iudæos in fine mundi conuertendos in duas diuidit claſſes: Vnám eorum, qui maioribus naturæ & gratiæ dotibus, ac præſertim robore & conſtantiâ pollebant, ideoque habiles erunt, vt fiant doctores, prædicatores, catechiſtæ, cùm in S. Scriptura magis fuerint eruditi, hos ſignificat nomine muri, cui inædificantur propugnacula argentea: Alteram eorum, qui minores habebunt dotes & robur, ſed tamen ab aliis roborati verbo & exemplo, ſociis viam in cælum patefacient, hos ſignificat nomine oſtij cedro veſtiti & decorati.

Iam huic ſenſui literali aptè, & quaſi ex æquo incumbit & reſpondet tropologia, quam aſſignant, Caſſiodor. Beda, Aponius, Anſelmus, Rupertus, & alij, qui per murum & propugnacula argentea, accipiunt prædicatores, qui fidem pietatemque concionando propugnant, & propagant; per oſtium verò & tabulas cedrinas, ſacerdotes & fideles ſimplices; qui piis monitis & moribus aliis viam virtutis pandunt, oſtiumque cæli aperiunt. Hortolanus per murum accipit ſacerdotes; per oſtium diaconos & oſtiarios. Angelomus per tabulas intelligit latitudinem charitatis, per cedros virtutes ſanctorum.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima ſancta.

QVæ iam dicta ſunt de Synagoga, adapta animæ mutato nomine.

Audi Honorium: *Si anima illa murus eſt, ſi velit eſſe ſtabilis in congregatione, ædificemus ſuper eam propugnacula argentea, inſtruamus eam ſententiis ſacræ Scripturæ eloquentiâ lucidis, quibus ſe à tentationibus muniat, & alios ſe à vitiis abſtinere doceat: ſi oſtium eſt aliis verbo & exemplo ad conuerſionem, compingamus illud tabulis cebrinis, id eſt, ornemus illud multis Patrum exemplis, vt multis pateat introitus per illud ad vitam.*

Inſuper Theodoret. de Anima ſancta ſic ex-

A ponit. q. d. *Cum magno regi copulanda ſit, & tamquam murus futura domus ipſius, vt curet & cuſtodiat ea quæ intùs ſint, & tamquam oſtium ea, quæ recondita fuerint, conſeruet, tamquam ſuper muro quidem ædificemus argentea propugnacula, hoc eſt, eloquia ratione ſplendentia: Eloquia enim Domini eloquia caſta, argentum igne examinatum probatum terra, vt in ipſis conſiſtens hoſtes ſagittis petat, & inſidias ſtruentes perſequatur. Ipſi autem vt oſtio tabulas, eaſque, cedrinas, quæ peccati corruptionem ſuſcipere nequeant, imponamus: putredinis enim expers eſt cedrus.*

Auxeſin affert quod Septuag. pro *compingamus*, vertunt *deſcribamus*, vel *ſculpamus ſuper illud*, ſcilicet oſtium *tabulam cedrinam*; oſtium enim cordis à fideli inſcribi, & inſculpi debet imagine Chriſti, vt eius geſta & paſſiones illi, velut in
B tabulis cedrinis, id eſt, incorruptibiliter & indelebiliter incidantur, vt ea in cogitationibus, ſermonibus, & actibus vbique referat & repræſentet, iuxta illud v. 6. *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum.* Simili phraſi imagines & ſcripta æternitati conſignanda cedro digna nuncupantur. Vnde illud:

Et cedro digna locutus.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

OMnia iam dicta præ vniuerſis competunt vni B. Virgini: vnde facilè cuiuis erit illa ipſi adaptare. Habuit enim ipſa pectus virile &
C forte inſtar muri, cui quotidie propugnacula argentea eloquiorum ſacræ Scripturæ & inſpirationum S. Spiritus inædeficabat; vt vberibus & lacte doctrinæ abundaret, lactaretque Apoſtolos & ceteros fideles. Ipſa quoque eſt oſtium, per quod ad Chriſtum in cælum ingredimur, compactum ex tabulis cedrinis, id eſt, ex variis gratiæ & gloriæ incorruptibilis dotibus. Hinc ipſa in litaniis vocatur & inuocatur *ianua cæli*; & ab Eccleſia in hymno compoſito à S. Ambroſio: *Intrent vt aſtra flebiles, cæli feneſtra facta es. Tu Regis alti ianua, & porta lucis fulgida.* Et ab Ezech. ca. 44. 2. de ea ait Dominus: *Porta hæc clauſa erit*, &c. *Quoniam Dominus Deus Iſraël ingreſſus eſt per eam.*

Audi Hailgrinum: *B. Virgo oſtium eſt in Eccleſia, quæ malignis obſiſtit ſpiritibus, ne ad deuotos ſuos intrent, & accedant, ſicut volunt, & hoc oſtium tot ta-*
D *bulis eſt compactum à ſancta Trinitate, quot in ea ſunt virtutes & priuilegia dignitatū: & hæ tabulæ cedrinæ dicuntur quia imputribiles ſunt & odoriferæ, & per humilitatem in profundum radicatæ creuerunt in immenſum. Sanè per portam orientalem lucidam, & ſemper clauſam Maria ſignificatur apud Ezechielem; quo alludens Diuus Auguſtinus ſic inducit loquentem: Porta facta ſum cæli, ianua facta ſum filij Dei. Illi facta ſum ianua clauſa, qui poſt ſuam reſurrectionem ingreſſus eſt per oſtia clauſa.*

VOX

A

VOX SPONSÆ.

Iunioris, putà Synagogæ.

VERS. 10. *Ego murus, & vbera mea ſicut turris, ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens.*

EGO MVRVS, ET VBERA MEA SICVT TVRRIS (Hebr. *turris* in plurali) EX QVO FACTA SVM CORAM EO QVASI PACEM REPERIENS] Pro *ex quo* Hebr. eſt אָז *az*, id eſt, *tunc*. Vnde Aquila vertit: *Tunc fui coram eo inueniens pacem.* Sic & Septuag. niſi quod Vatican. codex habeat *in oculis eorum* in plurali. Complut. tamen Reg. B aliiq́ue legunt *in conſpectu eius* in ſingulari, vt habent Hebr. Vulgata, Pagnin. Vatabl. & Syrus: *Tunc*, inquit, *eram in oculis eius vt inueniens ſalutem.* Arabicus, *Vnica pacis, vnica ſalutis.* Noſter ſubintellexit præpoſitionem *ex*, vt *tunc* ſumatur pro *ex tunc*, id eſt, *ex quo*, quòd Hebræis eſt familiare.

Porrò Vatabl. nouè vertit: *qua quidem ſponſione viſa ſum ei ſatisfacere.* Et Sotto maior ſic explicat: Ex quo reſponſo mirificè animum dilecti mei placaui, plenè illi ſatisfaciens, mihiq́ue illum deuinxi. Alij, q. d. Ego ſum murus, habeo vbera inſtar turrium: id autem ex eo habeo, ex quo tibi, ô ſponſe Chriſte, plenè perfecteq́ue. Luyſius verò Legion. q. d. Muro & vberibus opus non habeo, nam pro iis mea mihi eſt pulchritudo, qua ita placeo ſponſo, vt videar ipſi eſſe murus, C ac vbera turrita, ceteraq́ue ornamenta habere.

Sunt verba ſponſæ iunioris, nempe Synagogæ Iudæorum in fine mundi conuertendæ; quæ audiens timorem ſororis adultæ, putà Eccleſiæ Gentium de ſe, quòd eſſet parua, & ſine vberibus; ac conſilium ſodalium ſponſi, vt ſi murus ſit, ædificentur in ea propugnacula argentea, quæ in muro ſunt, id, quod vbera in pectore. Sin oſtium ſit, compingatur tabulis cedrinis, protinus vtriſque animosè reſpondet, metumq́ue omnem adimit dicens, ſe ex eo tempore, quo ſponſo reconciliata, & quaſi ſponſa copulata fuit, ſubitò excreuiſſe inſtar muri, atque vbera ab eo accepiſſe ingentia, non ſolùm inſtar propugnaculorum, ſed & inſtar turrium, ac proinde D ſe iam habilem ad nuptias ſponſi.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

SYnagoga Iudæorum in fine mundi, audiens Eliam & Enoch tanto robore & ſpiritu concionantes de Chriſto, ac concionē confirmantes per ſanctitatem vitæ & per ſtupenda miracula, illicò in Chriſtum credet, illiq́ue tantâ fide & amore copulabitur, vt multos Gentiles ſuperet, ac multos prædicatores producat, qui Chriſtum validè & ardēter inſtar S. Pauli prædicent. Dicet ergo tunc ſorori adultæ, putà Epiſcopis & Prælatis Eccleſiæ Gentium: Non eſt quòd de me ſolliciti ſitis, nec de mea in Chriſtum fide dubitetis: ego enim agnoſcens longum meum errorem, cumq́ue damnans, ac certò ſciens, hunc eſſe Meſſiam ſiue Chriſtum, qui à meis patribus indignè crucifixus eſt, in illum credo, illiq́ue me totam dedo, atque in hac fide firma ſum inſtar muri, vt facilius ſit murum diruere, quàm pectoris mei fidem & conſtantiam infringere, imò in illa inſtar turrium extantia habeo vbera doctrinæ & doctorum, qui vt turres fidem propugnare, & vt vbera iuniores & debiliores lactare queant: quare illi breui in doctrina vitaq́ue Chriſtiana ita adoleſcent, vt nuptiis Chriſti cæleſtibus digni futuri ſint. In fine enim mundi Iudæi per prædicationem Eliæ & Enoch, ac per efficacem Chriſti gratiam mutabunt odium Chriſti in zelum, vt tam ardenter prædicent & propugnent Chriſtum, quàm obſtinatè eum antè oppugnarunt, vt fecit S. Paulus. Quare maiores & doctores inter illos minores & rudiores ita erudient & perficient, vt ei ipſi Chriſtum prædicent. Et tunc *omnis Iſrael ſaluus fiet*, vt ait Apoſt. Rom. 11.

Porrò hæc habeo, id eſt, habebo, ait Synagoga, non ex me, ſed ex gratia Chriſti, *ex quo* ſcilicet *facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens.* Cùm enim ex quo Chriſto ſponſo meo chariſſimo reconciliata fui, pacemq́ue ab ipſo impetraui; ipſum apud me perpetuò omnipotentem, & doctorem omniſcium habeo, ab eodē ſummas vires obtineo, quibus principes & poteſtates, harumq́ue rectores tenebrarum, omnes denique hoſtes tam viſibiles quàm inuiſibiles poſſim repellere, atque nec intra mœnia concluſos, ceu ciuitas munitiſſima, ſeruare ciues meos. Si enim Deus vnum Ieremiam prophetam cap. 1. poſuit vt columnam ferream & murum æneum, quantò magis poſuit me, qui iam Eccleſia & ſponſa ſim Chriſti, cui ipſe promiſit os & ſapientiam tantam, ut illi nulli poſſint reſiſtere aduerſarij. Matth. 10. v. 19. *Nam turris fortiſſima nomen Domini, ad ipſum currit iuſtus, & exaltabitur.* Prouerb. 18. v. 10. Et hoc eſt quod mihi promiſit Deus Zachar. 2. 5. *Ego ero ei murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.* Vide ibi dicta. Ita Honorius, tres Anonymi apud Theod. Coſmas Damianus, Delrio, & alij. Huc accedit Chald. *Reſpondebit, ait, cœtus Iſrael, & dicet: Ego fortis ſum in verbis legis ſicut murus, & filij mei robuſti ſicut turres. Et illo tempore cœtus Iſrael inueniet miſericordiam in oculis Domini ſui, & ſalutabunt eum omnes habitatores terræ.*

Huc quoque referri poſſunt Caſſiod. S. Gregor. Beda, Iuſtus, Anſelm. Rupertus, & alij, qui hæc accipiunt de Eccleſia, quæ murus dicitur ob firmitatem, fundatus enim eſt in petra, id eſt, in Chriſto, & conſtructus eſt ex viuis & electis lapidibus; nam Synagoga in fine mundi conuertenda fiet Eccleſia Chriſti.

Porrò pro *pacem* Hebr. eſt שָׁלוֹם *ſcalom*, à qua voce ſponſus dictus eſt Salomon, id eſt, pacificus, ſponſa verò Synagoga dicta eſt *Sulamitis*, id eſt, *pacifica*. q. d. Ex quo verus Salomon, id eſt, Chriſtus, qui pacem e cælo inter Deum & homines detulit, me Synagogam, quæ Moyſi & legi veteri mordicùs adhærens eram eius iurata hoſtis, dignatus eſt per gratiam ad ſe vocare, ſibi-

Sponſa eſt Sulamitis, id eſt, pacifica, cur?

ſibique reconciliare, imò Sulamitem, id eſt, Eccleſiam ſuam ſponſam efficere, illico in tantum fidei & charitatis robur & celſitudinē excreui, vt quaſi ſponſa ſponſo, ſi non par, certè ſuppar; eſſe videar. Vnde Arabicus vertit *Vnica pacis, vnica ſalutis.* Quare τὸ *quaſi* hic, vt alibi, non ſimilitudinem, ſed veritatem denotat: q.d. *Facta ſum, quaſi,* id eſt, verè *pacem reperiens*, vel facta ſum ſicut illa quæ pacem reperiet. Ita Theodor. *Cum me, ait, præſciuerit & prædeſtinauerit, quòd pacem quæram & perſequar eam, & perſequens comprehendam, me tum pacificam appellauit, tum ſunamitidem & murum fecit inexpugnabilem, hoſtibus formidandum, atque vbera mea, id eſt, doctrinam moralem & theologicam in ſublime extulit, & quaſi turrem conſtituit, vt ex eâ pugnans ſponſi hoſtes propellam.*

Anagogicè. Anagogicè Honorius: *Eccleſia*, inquit, *videns de viuis lapidibus vt murum in habitaculum veri Dei ædificari, & turrim angelicam cæleſtis Ieruſalem per ſe reparari, canit exultans: Ego murus, & vbera mea ſicut turris.* q.d. *Ego ſum conſtructa per opificem Chriſtum, de electis hominibus, murus de lapidibus in ambitum Ieruſalem cæleſtis, vt murus in circuitum ciuitatis; & vbera mea, id eſt doctores, qui mihi lac doctrinæ præbuerūt, ſicut turres erecti ſunt pro angelis, qui inde ceciderunt, & ita cœpit ædificari vt ciuitas per doctos opifices, Apoſtolos, & eorum ſucceſſores ex illo tempore; ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens.* Ex quo ſcilicet in Chriſtum, qui vera eſt pax, credidi.

Symbolicè. Symbolicè Aponius per murum accipit humanitatem Chriſti, per vbera & turres Apoſtolos: *Quia*, inquit, *ſicut per eos nutrit, ita per eos defendit Eccleſia ciuitatem: qui vt turris murum, ita doctrinam Chriſti ornare probantur. Securus ergo in his turribus diuinæ ſcientiæ armis circumdatus conſiſtit, qui in eorum fide immobilis permanet. Nam ſicut turris portatur à muris & intra turres arma poſita, ita per fidem à Chriſto ſuſtentantur Apoſtoli, & per Apoſtolos fidelium turma, in quibus vitæ exempla & rectæ fidei arma ſunt collocata, quæ qui indeſinenter tenet, vincit; qui dimiſerit, vincitur.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Murus eſt fortitudo turris oratio. ANima ſancta eſt murus per firmitatem virtutis, & turris per celſitudinem orationis. in qua conſequitur vbera myſtica, & haurit à Deo lac doctrinæ & ſpiritus, quod in alios effundat, ibi denique plenam conſcientiæ pacem & lætitiam conſequitur. Ita Philo Carpath. Epiſcopus: *Ego*, inquit, *iam fide munita ſum & charitate referta, & vbera mea, mea inquam (mihi enim donata, & omnibus facientibus ea) hoc eſt, duo teſtamenta & duo præcepta charitatis, itemq́; duplex vitæ genus (actiuum ſcilicet, & quod cōtemplationis eſt proprium) iuſtitiæ officiis comprobata; quæ quidem diuina gratia duce ad altiſſimum probitatis gradum, me turris inſtar euexerunt: ibique iam aliena prorſus eſſe cœpi ab omni rerum humanarum ſollicitudine, perturbatione ac cura, & requieuit. Vnde ſequitur: Ego ſedebam in oculis eius tamquam ea quæ pacem inuenit. Rectè iam ſedere ſe & conquieſcere in oculis ſponſæ gaudet, poſtquam diuinæ gratiæ munus accepit & pacem, dicente ſponſo, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis, non quomodo mundus dat ego do vobis. Animaduertendū eſt, quod tempore imperfecto vtitur, cùm dicit: Sedebam, vt oſtenderet numquam nos hic poſſe perfectè quieſcere. Non enim habemus hic ciuitatem permanentem, ſed futuram inquirimus, vti Paulus ait* Hebr.13.

Porrò virginibus hæc tribuit S. Hieron. epiſt. 7. ad Lætam: Virgo, inquit, cùm aliquis oſtium pulſauerit dicat: *Ego murus, & vbera mea turris.* Et S. Ambroſ. lib.1. de Virgin. *Faceſſet*, ait, *Sacris virginibus metus, quibus tanta prælia dedit primùm Eccleſia, quæ teneræ prolis ſollicita ſucceſſu, ipſa quaſi murus abundantibus in modum turrium increuit vberibus, donec ſoluto obſidionis hoſtilis incurſu, pacem validæ iuuentuti maternæ præſidio virtutis acquirat. Vnde & Propheta ait, Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.*

Porrò in fine mundi erunt 144. millia Virginum, qui ſe vſque ad mortem Antichriſti impietati, & libidini opponent, vti patet Apocal. 14. 1. & ſequ.

Denique Honorius hæc applicat Religioſis: *Anima*, ait, *doctrinis prælatorum vt lapidibus opificum ædificata, & exemplis patrum ornata clamat ſecularibus: Vos qui in ſeculi negotiis laboratis, in eo exemplo quaſi per oſtium in ſpiritualis vitæ requiem intrate, quia ego priùs vobis ſimilis in peccatis labilis facta ſum vt murus in ſpiritualibus ſtabilis, & vbera mea, id eſt, doctrina vitæ meæ, vt turris inexpugnabilis. ex quo facta ſum, coram eo quaſi pacem reperiens, id eſt, ex quo me de tumultu ſeculi contuli ad quietem clauſtralem. Nam quaſi in fremitu bellorum deſudat, qui inter aduerſa mundi & carnis illecebras laborat, ſed quaſi pacem coram Deo reperit, dum in ſpirituali vita requieſcit, quam pacem plenam habebit, quando nullam pugnam inter carnem & ſpiritum ſentiens, in æterna pace gaudebit.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

QVæ dixi de B. Virgine verſ. præcedenti, hîc repete: ipſa enim inſtar muri roborabit Iudæos ad Chriſtum conuerſos in fine mundi, ac vberibus ſuæ gratiæ, & doctrinæ Prædicatorum, quos eis ſubmittet, lactabit, atque velut turris eoſdem propugnabit, tamquam Gentem ſuam, olim in Patribus Deo dilectā, ex qua tam ipſa, quàm Chriſtus carnem aſſumpſit, idq́ue facit ex eo, quod ipſa pacem, id eſt, veniam & gratiam eis apud filium impetrarit, illoſque ei reconciliarit tamquam vera Sunamitis, ac mediatrix ac pacificatrix Dei & Synagogæ: quam enim ipſa Deo pariet, eamdem alere, fouere, prouehere & perficere ſataget. Hoc enim exigit maternus in filios amor. Quomodo B. Virgo ſit turris dixi c.4. v.4. de eius pietatis vberibus dixi c.1. v.1. & c.4 v.5.

Porrò Guillielmus ſic B. Virginem dulciter & piè loquentem inducit: *Denique mox vt ex carne mea verbum caro factum eſt, inueni & ſenſi me habere in vtero de Spiritu ſancto, & reperi in vtero meo quaſi pacem, non tum quidem pacem, ſed iam quaſi pacem,* id

id eſt, hoſtiam pacis, cuius immolatio hoſtiæ plena pax, A *&c. Porrò ex quo ſenſi me in vtero habere de Spiritu ſancto, proculdubio tantæ excellentiæ, tantæ potentiæ, tantæq́; clementiæ facta ſum, vt omnibus ad me confugientibus non tantùm murus ſim ad muniendum, ſed & mater ad nutriendum, & talis mater, cuius vbera ſunt ſicut turris, id eſt, cuius materna pietas non tantùm paruulos nutriet, ſed etiam dum adhuc in nutrimentis ſunt & minùs apti ad prælium, hoſtibus inacceſſibiles faciat, cùm creuerint fiducialiter proceſſuros in campum, non tantùm carnem & ſanguinem; ſed & ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus prouocaturos ad prælium.*

VOX SPONSÆ.

Adultæ, putà Eccleſiæ. B

VERS. 11. *Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos: tradidit eam cuſtodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos.*

VERS. 12. *Vinea mea coram me eſt. Mille tui pacifici, & ducenti his, qui cuſtodiunt fructus eius.*

HEbr. *Vinea fuit Salomoni in Baal Hamon. Hamon* eſt nomen proprium vrbis in tribu Nephtalim ſitæ inter mare Galileæ & mare Phœniciæ, quæ data fuit Leuitis 1. Paral. 6. 75. ita dictæ à frequentia populi & ciuium. Nam *Baal* C *Hamon* Hebr. idem eſt quod *habens* vel *poſſidens populum*. Vnde Noſter vertit: *In ea quæ habet populos.* Symmach. *In retentione turbæ.* Aquila: *In habente multitudinem.* Septuag. verò retinent vt nomen proprium: *Vinea,* inquiunt, *facta eſt Salomoni in Beelamon.* Syrus verò refert ad multitudinem non populi, ſed fructuum: *Vinea,* inquit, *fuit Salomoni, & fructus eius multus.* Baalmon etiam erat locus fertilis. Mirum eſt quòd Arabicus vertat: *Salomon factus eſt vinea in Baalamon,* niſi ſic explices. q. d. Salomon tam copioſas habebat vineas, in eiſque excolendis erat tam aſſiduus & frequens, vt ipſe in eas quaſi tranſmutatus dici poſſit. Videtur ergo Salomon verè habuiſſe vineam copioſam in Baal Hamon.

Baal præfigitur vrbibus, cur? Porrò multa nomina locorum & vrbium ornatus causâ præpoſitum habent nomen *Baal*, vt D Baal Pharaſim, Baal Meon, Baal Saliſa. Baal haſor, Baal Sephon, &c. ſiue quod olim Baal, id eſt, Bel vel Belus, Lar & Deus tutelaris in iis cultus fuerit, ſiue quod *Baal* idem ſit, quod habens, poſſidens, ſiue aliis de cauſis. Noſter Sanchez aſſerit Baal hamon eſſe Engaddi, palmis & balſamis abundantem, ſed nullo auctore id probat.

Chaldæus more ſuo ad Iudæos, hæc refert: vnde per vineam accipit Ieruſalem & Iudæam, cuius rex fuit Salomon, & poſt eum rex Iuda fuit Roboam, rex decem tribuum fuit Ieroboam: *Gens vna,* inquit, *attendit in ſortem Dominatoris ſæculi apud quem eſt pax, quæ comparata eſt vineæ. Collocauit eam in Ieruſalem, tradiditq́; eam in manum regum domus Dauid, vt cuſtodirent eam, ſicut agricola cuſtodit vineam ſuam. Poſtquam autem mortuus eſt Salomon, rex Iſrael remanſit in manu Roboam filij eius, & venit Ieroboam filius Nabath, & diuiſit cum eo regnum, & tulit de manu eius decem tribus, iuxta verbum oris Achiæ Silonitæ qui erat vir magnus. Quando audiuit Salomon rex Iſrael prophetiam Achiæ Silonitæ, quæſiuit occidere eum, & fugit Achia à facie Salomonis, & abiit in Ægyptum: & in illo tempore dictum eſt in prophetia Salomoni regi quòd dominaretur decem tribubus omnibus diebus ſuis, & poſt mortem ſuam dominaretur eis Ieroboam filius Nabat: & duabus tribubus, videlicet Iuda & Beniamin, dominaretur Roboam filius Salomonis.*

Vinearum in Canticis crebra eſt mentio, quia Canticum ſcriptum eſt more bucolico: vnde Salomon hîc inducitur vt vinitor, paſtor & agricola. Quare à vineis incipit, ita & in vineis deſinit. Nam cap. 1. ſtatim ſponſa, ſed adhuc iunior, inexperta, & debilis ait: *Poſuerunt me cuſtodem in vineis, vineam meam non cuſtodiui*; hîc verò tam adulta, ſapiens & valida ait: *Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos.*

PRIMVS SENSVS
ADÆQVATVS,
De Chriſto & Eccleſia.

EST vox ſponſæ adultæ, putà Eccleſiæ Gentium, quæ auditâ voce ſpōſæ iunioris ſororis ſuæ, putà Synagogæ Iudæorum aſſerentis ſe eſſe murum, & habere vbera inſtar turrium, cōcludit per parabolam vineæ fertiliſſimæ & præſtantiſſimæ tam de ſe, quàm de ſorore ſua, quòd iam copioſus & completus ſit fidelium & electorum tam Gentium, quàm Iudæorum numerus, ideoque tempus eſſe, vt nuptias cum Chriſto in cælo conſummet, quod vtraque vnicè optat, & tacitè poſtulat.

Vineam eſſe Eccleſiam tam Gentium, quàm Iudæorum, patet ex parabola Iſaiæ, c. 5. 1. *Vinea,* inquit, *facta eſt dilecto meo in cornu filio olei*: & Chriſti: *Homo erat paterfamilias, qui plantauit vineam,* &c. Matth. 21. 33. Igitur vinea hoc loco tam eſt Synagoga Iudæorum in fine mundi conuertenda, quàm Eccleſia Gentium iampridem conuerſa, ſed in fine mundi & populis & virtutibus mirè florens, ac numeris omnibus abſoluta & perfecta, ideoque bis repetitur nomen vineæ: vnde nonnulli valdè appoſitè per primam vineam, v. 11. intelligunt Synagogam, per ſecundam, v. 12. Eccleſiam: vtraque enim vinea erit paris vel ſimilis fertilitatis, ac plurimos ſanctos Chriſto proferet, ſed Eccleſia vtpote multò maior copioſiorem & numeroſiorem dabit multitudinem ſanctorum. Quocirca per vineam hîc Synagogam accipiunt S. Greg. Aponius, Chald. Eccleſiam verò Caſſiod. Philo, Iuſtus, Beda, Anſelm. & S. Ambroſ. in Pſal. 118. ſerm. 22. v. 8. qui per cuſtodes accipiunt paſtores & doctores, vel etiam angelos cuſtodes vti cenſent Caſſiodor. & Beda, cuſtodes dicuntur non coloni, quia colonus propriè eſt Chriſtus.

Vinea Synagoga Iudæorum.

Appliıemus ergo ſingula primò Synagogæ, A deinde Eccleſiæ. Senſus eſt, q.d. Sicut olim Salomon regi fuit inſignis vinea in Baal Hamon, tum literalis, pendens ei annuè mille argenteos, tum myſtica, putà Synagoga legis veteris, ampliſſimi magnique pretij pietatis, Deique cultus fructum proferens: ſic Chriſto, qui verus eſt Salomon, id eſt, pacificus & pacificans Deum ac homines, in fine mundi erit vinea in Baal Hamon, id eſt, in Iudæa, quæ tum abundabit fidelium populis & virtutibus, eritque perfecta magno ſanctorum & electorum numero. Vnde S. Ioannes vidit ex ſingulis Iſraelis tribubus duodecim millia ſignatorum. Apocal 7. Tunc ergo Sulamitis, id eſt, Synagoga digna erit, quæ ſponſo Salomoni in cælo copuletur, ac vino gloriæ, quod protulit ipſa quaſi vinea, inebrietur. Hanc vineam Salomon, id eſt, Chriſtus *tradidit*, id eſt, B tradet *cuſtodibus*, id eſt, Prælatis, doctoribus, & prædicatoribus, qui eam in fide, & pietate excolant & cuſtodiant. *Vir*, id eſt, quiſque cuſtodum, qui ſcilicet annuè eam cuſtodit, putà Pontifex *pro fructu eius* annua penſione *affert mille argenteos*, id eſt maximum & pleniſſimum (millenarius enim ſymbolum eſt ſummæ magnitudinis & perfectionis) virtutum & ſanctorum numerum, pretiumque offeret Chriſto, putà multa magna, heroicaque opera SS. martyrum, virginum, religioſorum, clericorum, præſulum, coniugum.

Et Eccleſia Gentium.

Simili modo Chriſti vinea eſt Eccleſia Gentium in Baal Hamon, id eſt, in multitudine populorum: complectitur enim omnes nationes, quæ ſub cælo ſunt, atque in fine mundi plurimis abundabit ſanctis & electis martyribus, virginibus, confeſſoribus, iiſque perficietur, tum fidelium ſanctorumque numero, tum charitatis, C omniumque virtutum, bonorum operum & meritorum copiâ & perfectione, vt illi iam omnino digni ſint, qui inſtar vuarum maturarum, & vini ex illis expreſſi, in cæleſte conuiuium nuptiarum Chriſti inferantur. Hoc eſt, quod ait Ioannes Apoc. 7. 9. *Poſt hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis ſtantes ante thronū, & in conſpectu Agni amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magnâ dicentes: Salus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum & Agno.* Ita Gulielmus, qui & rationem affert, quia, inquit, Eccleſia, Gentium multos habet populos; cum Synagoga vnum dumtaxat habeat, ſcilicet Iudaicum; & quia Chriſtus pro Eccleſia potiùs, vtpote tam D numeroſa, quàm pro Synagoga è cælo deſcendit, mortemque & crucem ſubiit; & quia Eccleſia longè maiorem fructum, numerumque ſanctorum, martyrum, virginum, & confeſſorum Chriſto protulit & profert, quàm Synagoga, quæ à tot ſæculis ob perfidiam repudiata à Chriſto, in fine mundi dumtaxat ei rurſum aſſociabitur. Ita S. Ambroſ. loco iam citato. Addunt iidem & alij, Eccleſiam factā eſſe vineam Chriſti in Baal Hamon, id eſt, in multitudine populorum in Pentecoſte cum Parthi, Medi, Elamitæ, &c. audierunt Apoſtolos loquentes magnalia Dei. Verùm tunc cœpit Eccleſia, quæ deinde per omnes populos propagata, planè perficietur in fine mundi. Vnde Lyranus per virum accipit Conſtantinum Imperatorem, qui inquit, pro Eccleſia propugnanda, & vberi eius fructu colligendo mille argenteos, hoc eſt, innumeras fecit expenſas. Nam alij imperatores tamquam pueri, qui præ vno crepundio mille aureos contemnunt, immenſas opes pro emendis ſuis voluptatibus effundebant. At verò Conſtantinus tamquam, vir, qui non niſi magnis mercibus magnū pretium appendit, ingentes ſui imperij theſauros pro theſauro regni cæleſtis comparando liberaliter ſuppeditabat. Hæc Lyranus.

Porrò valdè appoſitè, vt dixi, per vineam priorem v. 11. accipias Synagogam, per vineam verò poſteriorem v. 12. Eccleſiam, quæ hîc inducitur loqui, & reſpondere Synagogæ, cuius hæc fuit vox, *ex quo ſui coram ipſo pacem reperiens*; ad hanc enim alludens Eccleſia reſpondet: q.d. Rectè ô Synagoga ſoror id dixiſti: quia Salomon, id eſt, Chriſtus Rex pacificus te, æquè ac me plantauit vt vineam pacis, id eſt, fertiliſſimam, delicatiſſimam, & præſtantiſſimam, quæ fructus ſuauiſſimos omnis virtutis, omnis gaudij, omnis gloriæ, omniſque boni abundantiſſimè produceret: qui proinde mille argenteis æſtimantur, id eſt, ſummi & maximi ſunt pretij. Pax enim apud Hebræos omnium deliciarum, omniumque bonorum copiam & abundantiam ſignificat. Hanc enim apud homines affert pax, aufert bellum.

Baal Hamon quid.

Congruè addit hanc vineam eſſe in Baal Hamon, quia Hamon erat vrbs ſacerdotalis, data enim fuit ſacerdotibus Aaronicis ad incolēdum, qui ceteras vrbes per interualla obibant, vt vbique populum Dei legem, cultumque docerent. q.d. Simili modo Synagoga in fine mundi dabit multos ſanctos, doctoſque ſacerdotes Chriſti, qui plebem in Chriſtiana fide pietateque erudiant & perficiant, Hi ſcilicet erunt vbera, de quibus ipſa v. 10. dixit: *Vbera mea ſicut turris.*

Vinea mea coram me quid.

Deinde Eccleſia de ſeipſa ſubdit *Vinea mea coram me eſt*, id eſt, vt Vatablus, *Vinea mea, quæ ad me attinet, mihi curæ eſt*. q.d. Tu ô Synagoga ſoror vineam tuam habes Iudæam, at ego vineam habeo totum orbem reliquum, putà omnes gentes, quas in fide & virtute Chriſtiana per meos prælatos, paſtores, & prædicatores aſſiduè excolo: quare opus eſt, vt tam amplam vineam ſemper præ oculis habeam, ac magna ſedulitate & labore paſtinem, putem, vindemiem, &c. vti feci, & facio. Quocirca illam iam tot annis & ſæculis à me ſic exculta, quotannis ex fructibus Salomoni hero (putà Chriſto) reddit mille argenteos, id eſt, maximum pretium: cuſtodibus verò eam excolentibus inſuper pro labore reddit ducentos argenteos. Argenteus intelligitur ſiclus, qui quatuor argenti drachmas, hoc eſt quatuor Iulios Italicos, ſiue quatuor regales Hiſpanicos, hoc eſt, florenum Brabanticum, ſiue Belgicum continebat. Hoc eſt, quod ſequitur.

Mille tui pacifici & ducenti his, qui cuſtodiunt fructus eius.

PRo *pacifici* Hebraicè eſt, *ô Salomon*. Vnde Complutenſes legunt *pacifice* in vocatiuo. *Tui* ergo *pacifici*, idem eſt, quod *tui ô pacifice*, ô Salomon,

mon. Vnde Arabicus vertit: *Multa millia Salomonis*. Septuag. *mille Salomoni*. Hinc patet τὸ *pacifici*, non eſſe nominatiuum pluralem, vti cenſent Honorius, Caſſiodor. Guilielmus, Rupertus, & alij, ſed eſſe genitiuum ſingularem, ac denotare Salomonem, eiuſque antitypum Chriſtum. A

Senſus eſt. q. d. Sicut tua vinea Iudæorum, & Synagoga, Salomoni, id eſt, Chriſto ſponſo offert mille argenteos, id eſt, maximum, maximique pretij fructum charitatis, virtutum & bonorum operum: ſic idem prorſus facit mea vinea Gentium: licèt enim Gentes, vtpote Iudæis multò plures, longè plures quàm Iudæi proferant heroicarum virtutum, ac ſanctorum martyrum, virginum, & confeſſorum numerum; tamen ad vitandam ſororis Synagogæ æmulationem & zelotypiam dicitur tantumdem, quantum ipſa, afferre, ſcilicet mille argenteos, id eſt, maximi pretij fructus; ſed proportionaliter iuxta numerum cuiuſque: Eccleſia enim Gentium, quia numeroſior, vtique numeroſiorem dat, dabitque in fine mundi ſanctorum prouentum, quàm Synagoga Iudæorum. B

Ait ergo *mille tui pacifici*, id eſt, mille tibi, ô pacifice. ô Salomon, id eſt, ô Chriſte, argenteos, quos ex fructu vineæ collegi, offero & reddo, quia Chriſti eſt omnis Eccleſiæ, putà fidelium & ſanctorum, charitas, virtus, perfectio, beatitudo & gloria. Omnia enim hæc manant, à gratia Chriſti: ſicut riuus à fonte, radius à ſole, calor ab igne, Chriſto ergo debentur mille, id eſt, longè potior & maxima bonorum operum dignitas, meritum, & præmium. Eccleſiæ verò & ſanctis debentur, danturque ducenti, id eſt ſanctitas animæ & corporis, vel charitas Dei & proximi, C cui ceu præmium in cælo reſpondet gloria animæ & corporis, per decem præceptorum decalogi obſeruationem, in corde & opere centies duplicatam, id eſt, omnimodè multiplicatam & perfectam: nam centum duplicata faciunt ducenta. Ita Honorius, & ex eo Delrio, Philo, & alij.

Rurſum *mille tui pacifici*. q. d. En Chriſte ſponſe noſter, tam Synagoga, quàm Eccleſia. vtraque ſponſa tua affert tibi millenarium, id eſt, vniuerſitatem & plenitudinem ſanctorum omnium, quaſi fructuum, quos per gratiam tuam ex Gentibus æquè ac Iudæis collegit: quare completus eſt iam ſanctorum & electorum numerus. Age ergo, huic labori & militiæ noſtræ finem impone, duc nos tecum è terra in cælum, è militia ad triumphum, ex agone ad brauium, vt tibi quaſi ſponſo in cæleſti thalamo nuptiis beatiſſimis copulemur. Quare vtramque hanc vineã tuam è ſolo in cælum transplanta; homines ſanctos Angelis iunge, atque ſponſam tuam tamdiu in arena hac generosè luctantem, effice triumphantem.

Mille notant copiã. Nota, millenarius eſt cubus atque quadratura denarij: decem enim in ſe ducta & multiplicata, putà decies decem faciunt centum, decies centum faciunt mille: quare mille notant rei, putà ſanctorum hîc vniuerſitatem & plenitudinem, ait S. Auguſtinus lib. 2. de Ciuit. cap. 7. & alij paſſim.

Et virginitatem. Rurſum millenarius ſymbolum eſt virginitatis; virginitatis enim ſymbolum & cauſa eſt vnitas, ſiue ſimplex, ſiue cõpoſita, vti componitur in 10. 100. & 1000. qui eſt millenarius. Matrimonij autem ſymbolum eſt dualitas (iuxta illud: *Erunt duo in carne vna*. Epheſ. 5. 31.) ſiue ſimplex ſiue compoſita, vti componitur in 20. & 200. Quia ergo Eccleſia Chriſti ſponſa, & virgo & coniux eſt, idcirco argentei eius mille ſunt, quia virgo, & ducenti quia coniux, ait Petrus Bongus de Numer. myſteriis in 200. quæ ipſe mutuatus eſt ex Ruperto hoc loco, qui & aliam rationem addit: *Vnitas*, inquit, *virgo dicitur, quia in ſemetipſa multiplicata, nihil creat, quia ſemel vnus, tantùm eſt vnus; quod alteri numero nulli contingit: nam bis duo ſunt quatuor, ter tria nouem atque ita deinceps. Nuptias centenus binarius* (ducenti) *deſignat, quia hoc feliciſſimè indiſſolubili vinculo dilecto copulata eſt.*

Porrò Chriſto propriè competit millenarius, ait Bongus in 100. iuxta illud, *mille tui ô pacifice*; *Et Chriſtum.* Chriſto, inquam, qui eſt pax ſibi ipſi, & omnia, teſte S. Paulo Coloſſ. 1. pacificauit in cælo & in terra, & cuius officium perducere ad hunc finẽ, in quo eſt pleniſſima & feliciſſima pax, perfectiſſimus deputatur millenarius. Hic enim iure optimo in eo, quod finis & vltimus eſt numeri vltimi conſummati, verè Chriſto ſoli conuenit, qui eſt primus ſecundùm diuinitatem, antequam nullus, nouiſſimus autem ſecundùm humanitatem, iuxta illud 1. Corinth. 15. v. 45. *Factus eſt primus homo Adam in animam viuentem, nouiſſimus Adam in ſpiritum viuificantem.* Millenarius enim omnium numerorum eſt periodus, hoc eſt, principium & finis: incipimus enim numerare ab vnitate & definimus in mille. Sic Chriſtus Deus & homo fons, origo & principium primum eſt, æquè ac finis vltimus omnium bonorum, iuxta id quod ipſe de ſe ait: *Ego ſum α & ω, primus & nouiſſimus*. Apoc. 21. 22. Ita Theodor.

Et finis mundi. Denique millenarius ſymbolum eſt conſummationis mundi, iuxta illud: *Sex millia mundus*, reſurrectionis & gloriæ beatorum in cælis æternæ. Apoc. 20. 5. Ibi enim ſancti Eccleſiæ bibent vinum felicitatis æternæ, ac pace, id eſt, bonorum omnium affluentia perfruentur. Ita S. Gregor. Caſſiodor. Iuſtus, & alij paſſim.

Porrò Philo, Caſſiod. Rupertus, S. Gregor. & S. Ambroſ. cenſent hæc verba: *Vinea mea coram me eſt*, &c. eſſe verba ſponſi Chriſti, qui ſponſæ reſpondeat. q. d. ait Caſſiodor. *Tu dicis, quia Eccleſiam vineam meam tradidi cuſtodibus; attamen ego ſemper curam illius habeo. Noli dubia eſſe pro æterna* D *mercede, quandoquidem tibi paratus eſt fructus retributionis æternæ. Mille enim tui, id eſt, omnia illa, quæ pro me reliquiſti pacifici (in recto) id eſt, proficui tibi ſunt: porrò his, qui cuſtodiunt fructus vineæ meæ, parati ſunt ducenti, item pacifici, id eſt, duplicatus fructus redditus eſt proficuus, quatenus iuxta Apoſtoli dictum: Presbyteri duplici honore ſunt digni, maximè qui præſunt & laborant in verbo.* 1. Timoth. c 5. 15. Hæc ſententia & expoſitio probabilis eſt, ſed probabilior prior, ſcilicet, hæc eſſe verba ſponſæ, iuxta ſenſum paulò antè recenſitum; nam ſequitur: *Mille tui pacifici*. Hebr. O *Salomon*, id eſt, ô Chriſte, quæ eſſe verba ſponſæ ad ſponſum, nemo dubitat.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſanctâ.

ANima, ait Philo Carpath. *quæ pacem Domini inuenit, & requiem à delictis, fit quaſi vinea fructifera Salomoni cæleſti, qui cuncta beat in cælo & in terra, omniaq́; quieta, beata, pacifica præſtat & ſeruat, modò illi ſubiecta ſint, & morem gerant. Nam nec impiis eſt pax, nec improbis quies, nec ſuperbis tranquillitas, ſed manſuetis & rectis corde. Hi ſi ſponſo ſtudent placere, non mundo, non homini, ſuæ animæ vt vineæ cuſtodes præficiuntur; hoc probat Propheta, cùm dicit. Portio mea Domine, dixi cuſtodire legem tuam: Talis pro mercede accipit mille argenteos, hoc eſt totius legis & mandatorum plenitudinem ſalutarem ſecum defert in patriam, & ibi ſine fine victurus comedit de fructu manuum ſuarum: Nihil Deo acceptius, quàm benefacere, & benè ceteros docere exemplo ipſius ſponſi, qui de talibus dixit: Vbi ego ſum, ibi ſit & miniſter meus.* Ioan. 17. 25. Anima ergo, quæ perfectioni ſtudet, aſſiduè dicit: *Vinea mea coram me eſt*, vt aſſiduè ſeipſam inſpiciat, examinet, corrigat, perficiat, ceu vinitor vineam.

Porrò Honorius Caſſiodor. & S. Gregorius, hæc applicant religioſis, qui omnia bona terrena contemnunt, vt Chriſto ſe vniant, & deſpondeant. Audi S. Gregor. *Pro fructu vineæ vir mille argenteos offert, quia quiſquis viriliter in fide, quam ſuſcepit, ſe habet, libenti mente & perfectè omnia terrena dimittit, vt Chriſtum veraciter habeat. Millenarius enim perfectus eſt numerus: ideò per eum perfectio rei cuiuſlibet demonſtratur. Hos argenteos in Eccleſia primitiui illi ferebant, de quibus in actibus Apoſtolorum ſcriptum eſt: Quotquot autem poſſeſſores agrorum aut domorum erant, vendebant & afferentes ponebant ad pedes Apoſtolorum pretia eorum, quæ vendebant.* Act. 4. Horum præmium ſunt ducenti argentei, quia tales centuplum recipient in hac vita, & multò magis centuplum in futura; iuxta illud Chriſti promiſſum: *Omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit.* Matth. 19. 29. addit S. Anſelm. ducentos dari cuſtodibus, quia cuſtodes Eccleſiæ & animarum duplex pretium Deo offerunt, quatenus ſe immaculatos ſeruant, & alios lucrantur, ideoque & duplex præmium nanciſcuntur. Huc facit illud: *Argentum electum lingua iuſti.* Prouerb. 10. 20.

Aliter Theodor. qui per vineam accipit animam fidelem, per cuſtodes eius ſacerdotes, per mille argenteos Chriſtum, per ducentos verò cuſtodiam quinque ſenſuum. Audi eum: *Nam numerus millenarius in Chriſto ſignificat perfectionem, cùm ſit vnitas abſoluta, eiuſq́; rationem non ſolùm vi, ſed etiam re in ſeipſo contineat: ab vnitate enim incipit, & per vnitatem oſtenditur, & vnitatis effector eſt. Nam vnitatis notâ mille & myrias indicantur. Numerus verò ducenarius naturæ noſtræ in ſeipſum redactæ per obſeruationem mandatorum ſignificat conſtitutionem: quippe qui decies repetitum per decem mandata vicenarium continet, ex quater quinque compoſitum, & propterea naturam noſtram, quæ ex materia formaq́; conſtat, oſtendentem.* Sic & tres Anonymi apud Theodor, & S. Ambroſ. in pſal. 118. ſer. 22. v. 8. vbi ſic legit: *Vitis mea in conſpectu meo; mille Salomoni, & ducenti ſeruantibus fructum.* Alij ducentos referunt ad duplex præmium duplicis vitæ, ſcilicet actiuæ, & contemplatiuæ.

Symbolicè, Guilielmus per mille & ducentos accipit SS. Angelos, qui cæleſtis ſponſi ſunt pacifici & familiares, eique in cura Eccleſiæ cooperantur: nempe pacifici ſunt, qui quærunt & iugiter rogant quæ ad pacem ſunt Ieruſalem. Nam mille & ducenti faciunt duodecies centum: *Et notandum*, inquit, *quia duodenarius conſtat ex quatuor ternariis, & quodammodo quadratur eis. Quadratorum autem eſt, in quamcumque partem inclinentur, firmiter ſtare. Itaque duodenarius angelorum, in amore creatricis Trinitatis eorum ſtabilem inſinuat firmitatem. Centenarius verò in literis ſacris ſolemni ratione perfectionem ſignificat. Cùm verò ſancti angeli duodecies centum dicuntur, in amore ſui conditoris non tantùm firmi, ſed & perfecti oſtenduntur, nempe illi tam firmiter adhærent, vt nullo tempore, nullo caſu in eius valeant amore nutare, & tam perfectè atque integrè, vt nihil quod non ipſe & propter ipſum ament, valeant cum ipſo amare.* *Symbolicè.*

Hæc ipſe, non ſatis aptè ad literam, tum quia mille dantur hîc Chriſto, non angelis; ducenti verò cuſtodibus vineæ: tum quia τὸ *pacifici*, non eſt hîc nominatiuus pluralis, ſed genitiuus ſingularis ipſumq́ue Salomonem, hoc eſt Chriſtum denotat, vt patet ex Hebræo, Septuag. Syro, Arabico & aliis.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

VInea, inquit Honorius in ſigillo, eſt Deipara, quam Deus plantauit in Baal hamon, id eſt, in Ieruſalem & Iudæa populis abundante, quæ patria fuit Apoſtolorum, eamque cuſtodibus, id eſt Apoſtolis commendauit, ac præſertim S. Ioanni moriens in cruce, cùm ei diceret: *Ecce mater tua.* *Vinea eſt B. Virgo.*

Rurſum & aptiùs ad literam, quæcumque dixi initio de Synagoga & Eccleſia, attribue B. Virgini: ipſa enim poſt Chriſtum vtriuſque, ceu mater, teneram habet curam ac ſingularem prouidentiam.

VOX SPONSI.

VERS. 13. *Quæ habitas in hortis, amici auſcultant: fac me audire vocem tuam.*

QVÆ HABITAS IN HORTIS (malè Honorius legit *in portis*, ſcilicet vitæ & mortis ait ipſe, AMICI AVSCVLTANT: FAC ME AVDIRE VOCEM TVAM] Septuag. *Qui ſedetis* (Symmach. *qui ſedetis*) *in hortis, amici ſunt intendentes voci meæ: vocem tuam inſinua mihi.* Syrus, *Cuſtodes* (de quibus ſermo præceſſit) *qui habitant in hortis* (adſunt) *& auſcultant vocem tuam.* Arabicus: *Sedenti* (maſculinè)

line)*in horto alij auſcultant.* Videntur Septuag. & qui eos ſequuntur. Syrus & Arabicus, pro יֹשֶׁבֶת *ioſcebet*, feminino, id eſt, *quæ ſedes* vel habitas, legiſſe יָשַׁבְתָּ *iaſcabta*, maſculinè, id eſt, *qui ſediſti*, id eſt, *qui ſedes.* Eſt vox ſponſi ad ſponſam, quam bucolicè denotat per τὸ *quæ habitas in hortis*, quaſi ruſtica puella, & nympha quæ ſyluas & montes colit, quales à Poëtis vocantur Dryades & Oreades, de quibus Virgil. Æneid. 1.

Exercet Diana choros, quàm mille ſecutæ,
Hinc atque hinc glomerantur Oreades.

Vnde Seruius: *Dryades*, ait, *nymphæ ſunt, quæ inter arbores habitant. Hamadryades autem nymphæ ſunt, quæ cum arboribus naſcuntur, & pereunt.* Sic ſponſa hæc quaſi caſtitatis & ſapientiæ nympha amat rura, agros, vineas & hortos. Alludit ad id quod verſ. præcedenti ſponſa de ſe dixit: *Vinea mea coram me eſt.* Vinea enim ſimul hortus eſt, quia inter vites ſeruntur herbæ, arbores & plantæ, vti fit in hortis. Iam

Senſus primus.

Primò, Aben Ezra per amicos intelligens amaſios, ſiue procos & riuales ſponſæ ſponſique æmulos, ſic exponit. q.d. Sponſus: Caue ô ſponſa, ne publicè canas, quia adſunt proci, qui vocem tuam ambiunt: ita ergo modeſtè & ſecretò cane, vt ego ſolus audiam: ſat tibi ſit, ſi vox tua in meis auribus ſonet; iuxta illud: *Secretum meum mihi.* Aut vt Vatablus q.d. Cane palam coram meis æmulis, vt ipſi audiant te cupere me ſponſum, non illos, vt ipſi doleant, & de tuis nuptiis deſperent.

Secundus.

Secundo, noſter Sanchez per amicos accipit teſtes contractus connubialis. q.d. Clarâ voce ô ſponſa, enuntia & profitere, te velle mecum inire coniugium, teque non alium, quàm me cupere ſponſum, vt teſtes id audiant, itaque coram ipſis ratum & ſolemne celebremus de more connubium.

Tertius & genuinus.

Tertiò, & optimè, per amicos accipiat ſponſi ſodales & paranymphos, qui optant ſponſam ſponſo copulari eiuſque hac de re votum & deſiderium, voce expreſſum audire: poſtulat ergo ſponſus à ſponſa, vt vota ſua, quæ de nuptiis cum ſponſo conſummandis hactenus tacitè inſinuauit; apertè tandē enuntiet coram paranymphis.

PRIMVS SENSVS
ADÆQVATVS,
De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus huc vſque dialogiſmum & colloquium Synagogæ & Eccleſiæ audiuit, illudque ei placuit: quare ab vtraque iam in fide & religione Chriſtiana vnita, vnaque Eccleſia effecta, petit, vt vltima ſua vota & poſtulata depromat, ſe enim eis cupere annuere & ſatisfacere. q.d. ait Hortolanus, O mea ſuauiſſima Eccleſia catholica, quæ & ipſa hortus es mihi gratiſſimus, & omnium mearum Eccleſiarum, ac ſingulorum electorum velut hortorum meorum ſatagis. Ecce tam diu & ſæpè ſæpius abs te vocatus venio. Adſunt mecū omnes angeli ſodales mei, & communes amici noſtri. Fare iam, age quid me vis. Quid eſt, quòd teque tuumque ſpiritum aſſiduè clamare audio, veni, veni, veni Domine

A IESV. Ecce iam veni, ſicut olim promiſi, & merces mea mecum eſt, vt reddam vnicuique iuxta opera ſua. Coram ſum, quem vocas. Opta quod velis. Tu modò loquere: ſcis enim me tua oratione mirificè delectari: delectantur & ea hi omnes amici noſtri, teque loquentem idcirco audire percupiunt. Hi hactenus preces & vota tua ſumma cum voluptate auſcultarunt, & ad me bonâ fide retulere, te mihi patrique meo de meliore ſemper nota commendare ſoliti, & in hoc (vt aliquando monui) Patris mei cæleſtis faciem perpetuò obſeruantes. Porrò Eccleſia fixè habitat in hortis, id eſt, aſſiduè verſatur in amœnitate Script. in excolendis paradiſis iugè virentium, pulchrè florentium, & ſuauiter olentium virtutum. Ita Rupert. Honorius, & alij: *Amici ſunt angeli.* Ita Caſſiodor. Theodor. Beda, Aponius, Anſelmus, Haymo, Rupert. & alij.

B Huc facit verſio Chald. *Dixit Salomon in fine prophetiæ ſuæ: Dicturus eſt Dominator ſæculi cœtus Iſrael in fine dierum. Tu congregatio Iſrael, quæ comparata es horto minimo inter nationes, & habitas in domo doctrinæ cum ſociis Conalij, & reliquus populus, qui auſcultant vocem principis ſcholæ, & diſcunt ab ore eius verba eius, audire fac legem, vocem ſermonum tuorum in tempore, quo tu ſedes ad iuſtificandum, & condemnandum, & aſſentior omnibus.*

Symbolicè. Habitas in hortis, quid?

Symbolicè S. Greg. Caſſiodor. Beda cenſent Chriſtum hic cupere audire Eccleſiæ vocē prædicationis (addit Rupertus orationis & precum) vt ſcilicet hortū fidelium, in quo habitat doctrina S. Script. &c. excolat: hac enim voce ſe æquè ac amicos, id eſt, angelos & beatos oblectari.

Minùs rectè Iuitus Orgelit. legit: *Quæ habitas in hortis: Amice auſculta, fac me audire vocem tuam,* quaſi τὸ *quæ habitas in hortis* ſit vox ſponſi; ſequentia verò *amice auſculta*, &c. ſit vox ſpōſæ ad ſponſum. q.d. Fac me, ô ſponſe, audire vocē tuam iucundiſſimam, qua ei, qui ſanctè vixerit, in die iudicij dices: *Euge ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui.* Matth. 25. 21. Sic & Theodor. qui legens cum Septuag. maſculinè, *qui habitas in hortis*, cenſet hæc omnia eſſe verba ſponſæ ad ſponſum, quæ ſecundum, inquit, Chriſti aduentum ſedulò flagitans atque expectans ſupplex eum orat, dicitque, *Audire me fac vocem illam tuam* optatiſſimam: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi.*

D
SECVNDVS SENSVS
PARTIALIS,
De Chriſto & anima ſancta.

TRes Anonymi apud Theodor. legentes cum Septuag. *qui habitas in hortis*, &c. cenſent hæc verba eſſe ſponſæ ad ſponſum, quem in hortis ſedere dicit: *Horti autem*, inquiunt, *diuina ſunt templa, martyrum monumenta, eorum, qui ſolitariam amplexi ſunt vitam, conuentus. In his mille argenteos pro fructu vineæ afferentibus, ſponſum aſſerit habitare, atque illum obſecrat, vt non ſolùm cum angelicis virtutibus colloquatur, ſed ſeipſam quoque voce ſua dignam efficiat, neue contemnat ſe, quæ deſiderio ſui, ardet, fruendi ſermonibus ipſius.*

Huc accedit S. Ambroſ.in pſal.118.ſerm.12. A v.8. *Vnde & nos*,inquit, *ſi volumus eum in nobis ſedere,ſimus horti clauſi atque muniti : feramus virtutum flores, gratiæ ſuauitatem, vt diſputantem cum angelis Dominum audire poſſimus.* Verùm iuxta textum Hebræum, Vulgatam verſionem, Arabicum, & alios liquet hæc eſſe verba ſponſi ad ſponſam, putà ad animam piam, quæ ipſi ſedulò in omni virtute per omnem vitam ſeruiuit, cui proinde in fine vitæ ad cælum anhelanti dicit: Age ô dilecta,quæ habitas in hortis,quæ ſcilicèt hortum animæ tuæ æquè ac proximorũ tuorum aſſiduè omni virtutum genere excolere ſategiſti,poſtula quod vis,dabo tibi : ſcio te cupere diſſolui,& eſſe cum Chriſto tuo:age,idipſum ardenter eloquere,voti te compotem efficiam: auſcultant amici tui, æquè ac mei, ſcilicet angeli,imò arrectis auribus adſtant,vocíque tuæ intendunt(hoc B enim eſt מַקְשִׁבִים *macſcibim*) quaſi eius ſitientiſſimi,vt eam excipiant & hauriant. Vnde Rupert. *Fac*,inquit,*me audire vocem tuam,vt lex Domini ſemper in ore tuo ſit,nunc prædicando, nunc operando,nunc pſallendo.His namque modis libenter audio vocem tuam,& vt ampliùs ſapienter & ſollicitè id facias, ecce dico tibi,amici auſcultant etiam illi,quos non vides corporalibus oculis, ſancti ſcilicet angeli,iuxta illud: In conſpectu angelorum pſallam tibi.*

Porrò hinc, ait S. Ambroſ.lib.de Bono mortis,c.5. *Hortum illum ſibi Plato compoſuit,quem Iouis hortum alibi, alibi hortum mentis appellauit. Iouem enim & Deum, & mentem totius dixit : In hunc introiſſe animam, quam Peniam nuncupat, vt ſe abundantiâ & diuitiis horti repleret, in quo repletus potu iaceret Porus,qui nectar effunderet. Hoc igitur ex libro Canticorum compoſuit, eò quòd anima Deo adhærens* C *in hortum mentis ingreſſa ſit, in quo eſſet abundantia diuerſarum virtutum.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B.Virgine.

Senſus primus. PRimò, Guilielmus exponit de Chriſto per Gabrielem poſcente conſenſum B.Virginis ad Verbi incarnationem. q.d.O Virgo, quæ in hortis animæ paſceris liliis puritatis, audire me fac vocem tuam,qua dicas: *Ecce ancilla Domini,fiat* D *mihi ſecundùm verbum tuum.* Rurſum idem Guilielmus exponit de Chriſto.poſt reſurrectionem poſcente à matre licentiam è terra abeundi, & aſcendendi in cælum.q.d.Audire me fac vocem tuam,qua dicas: *Fuge dilecte mi; aſſimilare capreæ hinnuloq; ceruorum ſuper montes aromatum*,vt fugias in cælum,indeque mihi & Apoſtolis de tuo diſceſſu mœſtis mittas Spiritum ſanctum.

Secundus. Secundò,Alanus. q.d.Chriſtus: *O mater mea, quæ habitas in hortis ; in horto Eccleſiæ corporaliter; & horto virtutum germinantium,in vitam æternam ſpiritualiter: in horto qui Chriſtus eſt, per amorem : in horto vitæ æternæ,per ſpem,conſequenter habitatura per ſpeciem. Fac me audire vocem tuam,id eſt,ad me dirige preces de quacunque tribulatione,vt eas impleam,quia inordinatè orare non potes.*

Tertius. Tertiò, & aptiſſimè ad literam Hailgrinus Cardinal. q.d. *In fine huius operis, in hoc Chriſtus* A *verba concludit;aſſignat ſiquidem matri officium quod gerat in patria dicens, ô tu dilecta mea, quæ habitas in hortis gratiarum & virtutum, fac me audire vocem tuam in precibus, ſonet vox tua in auribus meis, qui, amici,ſcilicet angeli, auſcultant, vt quod à me petieris, ſtatim officioſo peragant miniſterio. Beata autem Virgo libenter obſecundans filio, & tamquam gaudens iniuncto tali officio,ſtatim aſſurgit ad preces,dicens:Fuge,&c.* vt ſequitur.

VOX SPONSÆ.

VERS. 14. *Fuge dilecte mi,& aſſimilare capreæ hinnuloque ceruorum ſuper montes aromatum.*

B

FVGE DILECTE MI, ET ASSIMILARE CAPREÆ HINNVLOQVE CERVORVM SVPER MONTES AROMATVM] Symmach, *ſuauitatem.* Syrus pro *fuge* &c. vertit *vt cùm venero dilecte mi.* Chald. *In illo tempore dicent ſenes cœtus Iſrael: Fuge tibi dilecte mi Dominator ſæculi, de terra hac immunda,& habitet maieſtas tua in cælis excelſis: & in tempore tribulationis, quo nos orauerimus coram te, erit ſimilis capreæ quæ in tempore,quo dormit, vnus oculus eius eſt clauſus,& alter oculus eſt apertus; aut ſicut hinnulus ceruorum, qui in tempore quo fugit, reſpicit poſt ſe; ſic tu contemplaberis nos, & reſpicies tribulationem noſtram de cælis excelſis, vſque ad tempus quo beneplacitum erit tibi in nobis,& redimes nos,& introduces nos in montem Ieruſalem,& ibi adolebunt ſacerdotes coram te incenſum aromatum.*

C Eſt vltima & cygnæa vox ſponſæ,qua ſponſo cupienti vocem eius vltimam audire,illam edit, & per eam vltima & extrema ſua vota ſponſo inſinuat,quæ ſunt,vt ſponſus fugiat,id eſt,celeritèr ſe proripiat inſtar capreæ ſuper montes aromatum, eoque ſecum rapiat ſponſam, vt ibi illa ipſo ſolo perfruatur;nec enim amor,qui intimis ſponſæ medullis inſedit vllas ſponſi moras patitur.Fuge ergo ô ſponſe mecum è vallibus hortorum in montes rupium, ex turba in ſolitudinem, ex cœno fœtorum in colles aromatum.

Rurſum *fuge*, id eſt feſtina,feſtinanter abi, & *Fuge,id eſt, feſtina.* auola in montes. Sic & Hebræum בָּרַח *barach*, id eſt,fugere,ſubinde idem eſt, quod feſtinanter currere, ait R.Ioſeph Kimchi, cuius ſignificati D plura exempla recenſet Pagnin.in theſauro linguæ ſanctæ:quia enim fuga fit cum feſtinatione & velocitate, hinc per metalepſin *fugere* ſumitur pro feſtinare, *fugax* pro veloci, *fuga* pro curſu. Sic Virgil.ait:

> *Optima quæque dies miſeris mortalibus æui*
> *Prima fugit;*

Id eſt,citatiſſima præterit & auolat. Et Silius:

> *Fugit ocyor Euris.*

Et Plautus:

> *Remigio veloq; quantùm potes feſtina & fuge.*

Vnde Seneca epiſt.118. ſub finem : *Numquam*, inquit, *Virgilius dicit dies ire, ſed fugere, quod currendi genus concitatiſſimum eſt.* Fuga enim velociſſima eſt, præſertim caprearum & hinnulorum cùm eos canes venatici celerrimè inſectantur. Eſt ergo emphaſis in verbo *fuge.* q.d. Sicut capreæ & hinnuli à canibus agitati effuſiſſimè fugiunt;

giunt; ſic tu ô ſponſe quæſo vt meæ ſaluti conſulas, mecum fuge, id eſt, celerrimè me tecum abripe in montes aromatum, id eſt, in cælum, vbi extra omne periculum degam, ſimque beata, & te iucundiſſimè perfruar:

Non fugis, vt fugias: vt capiare, fugis.

Fugere pro inuadere. Addit Sanchez *fugere* quandoque ſignificat inuadere: ſic de Ænea Turnum inſequente canit Virgil. 12. Æneid.

Quoties oculos conuertit in hoſtem,
Alipedumq́; fugam curſu tentauit equorum.
Auerſos toties currus Iuturna retorſit.

Hoc ergo ſignificato innuitur ſanctos, duce Chriſto, per heroica mortificationis, martyrij, charitatis, ceterarumque virtutum opera inuadere & obtinere montes aromatum, putà montes æternitatis in cæleſtibus, iuxta illud Chriſti: *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Matth. 11. 13. Fuga ergo hæc notat celerem impetum in agone virtutis, quo ſancti cælum inuadunt & occupant.

Montes aromatum ſunt montes Bether ſiue Bethel, vti dixi cap. 2. v. 7. vbi Iacob vidit ſcalam è terra erectam in cælum, ac per eam deſcendentes & aſcendentes angelos ad Deum ſcalæ innixum, ideoque locum vocauit Bethel, id eſt, domum Dei. Geneſ. 28. 12. *Montes* ergo *aromatum*, vel vt Symmach. *ſuauitatem*. Symbolicè denotant cælum, vt exponit Chald. Vatablus, & alij paſſim, vbi ſancti ſuauiſſimè modulantes, iugiter offerunt Deo aromata, id eſt, thura & thymiamata laudis, orationis, gratiarum actionis, & iubili, vt patet Apoc. cap. 5. & ſeq. Audi Adrichomium in deſcriptione terræ ſanctæ pag. 16. n. 43. *Bethel ſiue Bether montes ſunt fœcundi, nemoroſi & arboribus conſiti, gramine & herbis aromaticis pleni, & ideo cerui, capreæ, & hinnuli illorum cacumina frequentant, de quibus in Canticis.*

Montes aromatum ſunt cæli. Sic in cælorum montibus quaſi in Bethel, id eſt, in domo Dei, inter angelos & beatos fragrant odoratiſſimi roſmarini continentiæ, balſama immortalitatis, cinnama exultationis; garophyli charitatis, piper acre laudis iubili.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Christo & Eccleſia.

Eccleſia in fine mundi conuerſis iam Iudæis, & completo ſanctorum & electorum numero, qui ſedes angelorum lapſorum reſtaurabunt, & implebunt, toto hoc opere ſua ad cælum ſuſpiria è corde ſponſi amore ardenti ad eum eiaculatur, vt ibi poſt tot labores & agones, quaſi emerita & victrix cum Chriſto nuptias beatas conſummet, eoque glorioſè perfruatur in æternum, ac cum ſanctis angelis iuge Alleluia concinat. Vnde idem ſuſpirium hic iterat, eoq́; cantico concludit, imminente iam ſecundo Chriſti aduentu ad iudicium.

Senſus ergo eſt, q. d. *Fuge*, id eſt, feſtina & proripe te, ô ſponſe, mox à peracto iudicio, ex valle hac lachrymarum, tot ſceleribus & ærumnis fœtida & putida, in montes aromatum, id eſt, ad colles beatæ æternitatis, ad ſedes angelorum vbi omnia fragrant thure & incenſo laudum & iubilorum, eoque pariter me tecum transfer, vti ſolent capreæ & hinnuli fœtus ſuos ſecum eripere (imò ſine iis nolunt ſe ſolos eripere) à venatoribus, & transferre in montes aromatibus redolentes. Cur Chriſtus comparetur capreæ & hinnulo, plures cauſas & analogias recenſui cap. 2. v. 9.

Vnde Coſmas Damianus paraphraſticè & patheticè ſic explicat: O optime, & vita mea mihi charior ſponſe mi, Domine Ieſu Chriſte, veniſti tandem diu, multumque vocatus mihi & expectatus. Felix, fauſtuſque ſit nobis aduentus tuus. Ecce iam exoptata ſpirat regenerationis noſtræ dies, iam te exorto ſummo Sole & Rege noſtro, principum omnium & poteſtatum, ceu liqueſcentium montium vmbræ contrahuntur: iam omnis creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis: iam vita noſtra, quæ hactenus in te condita latuit, vnà cum tua vita & gloria vniuerſo orbi reuelabitur: iam corruptibile hoc corpus induet incorruptionem, & mortale immortalitatem, iam denique tecum de peccato & morte triumphaturi, hoſtibus noſtris Oſæum hoc carmen canentem, inſultabimus: Abſorpta eſt mors in victoria. Vbi eſt mors victoria tua? vbi eſt mors, peccatum, ſtimulus tuus? Bonum certamen certauimus, curſum conſummauimus, fidem ſeruauimus, vicimus. Rogamus ergo te enixè, vt nos omnes, qui ſumus electi & dilecti tui, ex quatuor plagis ad te venire iubeas, & in iſtam nubem tuam lucidiſſimam rapias, teque & nos è conſpectu hominum impiorum quàm celerrimè in cælum, procul è fœtidis huius mundi montibus, ferinum leonum & pardorũ virus olentibus transferas in montes cæleſtes omniũ gratiarum & virtutum tuarum, ac votorum noſtrorum aromaticam ſpirantes fragrantiam. Audiat tandem, te obſecro, tua Eccleſia promiſſam illam iucundiſſimam vocem tuam: *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni coronaberis, de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, & de manibus pardorum.* c. 5. 4. Item & illam: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi.* Matth. 25. 34.

Montes aromatum Chriſti. Porrò patres hæc paſſim referunt ad Chriſti aſcenſum in cælum, qui contigit 40. die ab eius reſurrectione, quaſi Eccleſia, id eſt, Apoſtoli & fideles ſupplicent Chriſto, vt ſcandat in cælum, ſed ita vt inde ſuos ſanctos oculo miſericordiæ reſpiciat, eoſque ſuâ gratiâ & conſolatione ſæpè viſitet: ſanctos, inquam, qui montes aromatum dici merentur ob contemptum terrenorum, & appetitum cæleſtium bonorum & gaudiorum, ait Beda. Sic & Caſſiod. Philo, Iuſtus, Aponius, & S. Bernard. ſerm. 9. in pſal. *Qui habitat*: vbi per montes aromatum accipit omnes angelorum ordines, ſuper quos Chriſtus, quà homo, triumphans in cælum aſcendit.

Verùm quia de Chriſti aſcenſu in cælum iam dudum actum eſt, cap. 1. in Eccleſiæ adoleſcentia: hinc meliùs hîc vbi agitur de Eccleſia iam adulta, imò perfecta, ideoque ſtatim beanda & glorificanda in cælo, fugam hanc ſponſi in

montes

montes aromatum accipias de ſecundo Chriſti aduentu, quo ſcilicet ipſe in die iudicij, eo peracto in valle Ioſaphat, ex ea cum ſanctis glorioſè ſcandet in cælum, eoſque ſecum rapiet, vt ipſos Deo Patri velut fructum crucis ſuæ offerat. Ita Theodor. Honorius, Aponius, S. Ambroſ. de Bono mortis cap. 5. & S Bernard. ſerm. 9. in Pſalm. *Qui habitat.* Et ex Neotericis Luyſius, Nannius, Oſorius, Delrio, Hortolanus, & alij. A

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Et animæ ancilla 5.

PRimò, S. Gregor. *Chriſtus, inquit, fugien, reprobos, montes aromatum petit, quia peruerſos dimittens, ſanctas animas viſitare non deſiuit, quæ & per contemplationem excelſæ ſunt, & per confectiones virtutum odorifera vnguenta ſecum ferunt; ſuper hos montes dilectus capreæ hinnuloq; ceruorum aſſimilatur, quæ in cordibus ſanctorum virorum manifeſtat, quàm piâ charitate humanitatem pro vobis aſſumpſit.* B

Hinc S. Ambroſ. lib. 3. de Virgin. hæc iis adaptans: *Ibi, inquit, filia Chriſtum quæramus, vbi quærit Eccleſia in montibus boni odoris, qui excelſorum ſublimitate factorum ſuauem vitæ odorem pro meritorum verticibus exhalant. Fugit enim plateas, fugit conuentus & ſtrepitus fori, iuxta quod ſcriptum eſt: Fuge frater meus, & ſimilis eſto ceruo aut hinnulo cerui. Serpentinus enim inuiſus colubris, & effugitans cœnum, atque humi reptantibus infeſtus ſerpentibus, neſcit commorari, niſi in talibus Eccleſiæ filiabus, quæ poſſunt dicere: Chriſti bonus odor ſumus.* C

Secundò, aptiùs ad literam S. Ambroſ. lib. de Bono mortis c. 5. hæc accipit de deſiderio animæ euolandi ex hac vita & ſæculo in cælum: *Fuge, ait, frater meus. Hortatur, vt fugiat ſponſus, quia tam ſequi poteſt etiam ipſa, terrena fugientem. Dicit autem vt ſimilis ſit damulæ, quæ euadit de retibus. Vult enim & ipſa fugere & euolare ſupra mundum.* Et Honorius: *Dilectus, ait, à malis fugit, cùm ſponſam ſuam de ærumnis mundi ad gaudia cæli ducit. Capreæ ſimilis erit, cum electos à reprobis, vt grana à paleis ſeliget. Hinnulo ſimilis erit, cùm in ſanctu vt hinnulus in vmbra requieſcet. Tunc verò erit ſuper montes aromatum, quando regnabit ſuper altitudinem angelorum & hominum, in quibus fragrat odor virtutum. Vel ipſa caprea cum hinnulo erit ſuper montes aromatum, quando Eccleſia cum populo fidelium poſſidebit portas inimicorum ſuorum, ſcilicet cùm hereditabit loca apoſtatarum angelorum. Ecce quo illud carmen eſt deductum, quod humanum genus lapſum deduxit ante Dei conſpectum.* D

Porrò ſicut capreæ & hinnuli, qui in montibus aromatum paſcuntur, ait Sanchez, odorem habent ſuauiſſimum aut ex ore, quod fragantes imbuerũt plantæ; aut ex villis, quæ aſſiduo affrictu ad ſtillãtes frutices cum ſtacte & gutta, quibus delibuti ſunt, odorem quoque gratiſſimum contraxêre: ſic quoque ſponſus in mõtibus aromatis aſſiduus, & totus ipſe fragrans, puriſſimos in ſponſæ viſcera inſpirat anhelitus, qui ipſam, quamcumque in partẽ ſeſe det, ſpirare faciunt, quam libauit à ſponſo, ſuauiſſimam animam.

Exemplo ſit S. Paulus, qui ait: *Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Chriſtus.* Galat. 2. Verſabatur enim in cælis aſſiduè cum Chriſto & angelis, quare non niſi cælum & cæleſtia ſpirabat. *Noſtra conuerſatio in cælis eſt*, ait ipſe Philip. 3. 20. Et: *Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed ciues ſanctorum, & domeſtici Dei.* Epheſ. 2. 29.

Symbolicè, Rupertus & S. Gregorius cenſent hîc animam piam petere vt Deus ſe abſcondat, ac in ſuam Deitatis caliginem & incomprehenſibilitatem ſe recipiat, ne plus alta de eo contemplans eum ſe comprehendiſſe arbitretur. Audi S. Gregor. 17. Moral. cap. 15. *Fuge dilecte mi, fuge, quaſi dicat: Tu qui ex carne comprehenſibilis es factus, ex diuinitate tua intelligentium noſtri ſenſus excede & in teipſo nobis incomprehenſibilis permane.*

Rurſum Philo. Cùm inquit, tentaris ô anima dilecta, fuge ad montes aromatum, id eſt, ad exempla ſanctorum, vt iis animata tentationi reſiſtas. Tentaris libidine, fuge ad arduum caſtitatis montem Ioſeph patriarcham, qui in manu heræ ſe tentãtis pallium reliquit, & aufugit. Tentaris irâ, fuge ad mitiſſimum clementiæ collem Dauidem, qui Sauli ſcelus perſecutionis ignouit, eumque imitare. *Simus ergo*, ait, *montes aromatum*, id eſt, odoramenta virtutum. Inſuper in tentatione, præſertim voluptatis, gulæ & luxuriæ ſingulare remedium eſt fuga, vt fugias omnes carnis illecebras, & mulierum ſpecies omneſque peccandi occaſiones.

Denique S. Ambroſ. in pſal. 112. ſerm. 22. v. 8. refert hæc ad fugam in perſecutione, fugit enim Chriſtus non in ſe, ſed in nobis, ſuadetque, vt perſecutionem fugiendo declinemus: *Propter infirmos*, ait S. Ambroſ. *fugit, qui tentamenta grauiora ferre non poſſunt*, &c. *tranſeat ad montes aromatum, qui pro martyrio poſſint odorem beatæ reſurrectionis adferre. Montes aromatum ſancti ſunt. Ad eos confugit Chriſtus, quia fundamenta eius in montibus ſanctis. Ad eos igitur confugit, qui ſunt eius ſtabilia fundamenta. In nobis fugit.. In illis fida ſtatione conſiſtit. Mons igitur aromatum Paulus eſt, qui poteſt dicere: Bonus enim odor Chriſti ſumus Deo: Mons aromatum Dauid cuius orationis odor aſcendebat ad Dominum, & ideò dicebat: Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo.*

Myſtici, ſiue contemplatiui hæc referunt ad myſticos Chriſti ad animam acceſſus & receſſus, hi enim fugæ aſſimilantur. Vnde noſter Aluarez de Paz de Natura contemplat. lib. 5. parte 2. cap. 12. ſic explicat, quaſi dicat: *Fuge dilecte mi*, &c. quandoquidem ô ſponſe fugiturus es, & me tuo amore relicturus, oro, vt fugias adinſtar capreæ hinnulique ceruorum, qui ita inſequentes fugiunt, vt frequenter ad eos ſe conuertant, oculiſque inſpiciant. Vade, ſed redi, vt ſicut diſceſſu tuo humilior, & meam infirmitatem agnoſco, ita acceſſu virtutum augmento exalter, & amoris affectu reſpirem. Tu te ſimilem feciſti aquilæ.

TER-

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

Et B.Virginem. PRimò, Guilielmus hæc accipit de B.Virgine rogante Chriſtum, vt in cælum aſcendat, indeque in ſe & Apóſtolos mittat Spiritum ſanctum, aſcendat inquam, *ſuper montes aromatum*, id eſt, ſuper omnem excellentiam angelorum, qui facti ſunt montes aromatum, cùm in amore Dei ſolidati beati meruerunt; *Propter ineffabiles*, inquit, *quibus perpetuo fruentur delicias internæ ſuauitatis, ex contemplatione ſummæ Trinitatis.*

A Secundò, Rupertus docet in quauis neceſſitate fideli confugiendum eſſe ad montes aromatum, id eſt, inuocandos eſſe ſanctos quoslibet, ſed præſertim B.Virginem, quæ eſt Virgo Virginum, mons montium & Sancta Sanctorum: *Leuaui*, ait, *oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi: ſed ad te præcipuè conuertimur, ad te præſertim oculos noſtros leuamus, tuum præ omnibus auxilium ſuſpiramus. Per ſanctum vteri tui ſacramentum, & illum, qui animam tuam pertranſiuit, gladium, obtine, vt videamus ipſam illuminationem montium æternorum, ſcilicet dilectum, & ex dilecto dilectum & ſimul dilectionem, amborum, id eſt, Patrem & Filium, & Spiritum ſanctum. Deum vnum, viuum & verum, cuius regnum & imperium permanet in ſæculum ſæculorum. Amen.*

Quia Symbolica Canticorum obſcuritas, & continuum quaſi ænigma prolixiorem me eſſe compulit, vt valdè occupatis hæc omnia legere non liceat, aliis etiam non libeat, ſubiicio breue dictorum Summarium, quod totius Cantici harmoniam quaſi in ictu oculi menti repræſentet.

COMPEN-

COMPENDIVM SIVE SYNOPSIS SENSVS LITERALIS ET GENVINI CANTICORVM.

SEnſus literalis & adæquatus Canticorum eſt, deſcribere coniugium Chriſti & Eccleſiæ per humanitatem ab eo aſſumptam: partialis Chriſti & animæ ſanctæ, non cuiuſlibet, ſed perfectæ: principalis Chriſti, & B. Virginis. Primò ergò deſcribit, Eccleſiæ & animæ ſanctæ infantiam à cap.1. vſque ad c.2.v.8. Secundò, eius adoleſcentiam à c.2.v.8. vſque ad c.3.v.6. Tertiò, eius virilem ætatem à c.3.v.6. vſque ad cap.5.v.2. Quartò, eius ſenectam à cap.5.v.2. vſque ad cap.6.verſ.3. Quintò, eius renouationem & glorificationem, vel potius aſpirationem ad gloriam à cap.6.v.3. vſque ad finem libri.

Prima pars Cantici, qua deſcribitur Eccleſiæ ortus & infantia vſque ad c.2.v.8. Hæc infantia fuit à Chriſti ortu & prædicatione vſque ad miſſionem Spiritus ſancti in Pentecoſte.

CAPVT PRIMVM.

VERS. 1. OSCVLETVR ME OSCVLO ORIS SVI] Petit Synagoga oſculum incarnationis Verbi, quo ſcilicet Verbum oſculetur humanam naturam eam aſſumendo, vt in eâ patiendo, illam Deo Patri ob peccatum exoſam reconciliet. Petit anima ſancta oſculum perfectionis, charitatis & vnionis cum Deo. Petit B. Virgo oſculum Spiritus ſancti, vt fiat mater Chriſti.

QVIA MELIORA SVNT VBERA TVA VINO] Vbera vocat papillas: nec enim viri habent mammas, vt feminæ: ex papillis autem virorum ſubinde lac exprimi docet Galenus & Ariſtot. lib.1. Hiſtor. animal. cap.12. & lib.3.c.20. Vbera ſignificant dulciſſimam lactandi facultatem & vim: Chriſtus enim ſuâ doctrinâ & gratiâ quaſi duobus vberibus lactat fideles. Nota *τὸ quia*, hæc enim vox dat cauſam, cur ſponſa ambiat oſculum ſponſi. q.d. Quia dulcedinem tuorum vberum, id eſt, tuæ doctrinæ gratiæ & conſolationis guſtaui, hinc aſpiro ad tuum oſculum, vt ex eius halitu ſpiritum & animam, à qua omnis dulcedo promanat, in ipſo fonte hauriam. Hæc

A vbera meliora ſunt vino voluptatum ſæculi, æquè ac vino, id eſt, auſteritate legis Moſaicæ.

FRAGRANTIA VNGVENTIS OPTIMIS] Putà charismatibus Spiritus ſancti præſtantiſſimis. Externa Chriſti vbera ſunt Apoſtoli & Euãgeliſtæ. VERS. 2.

OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM] Oleum hîc ponitur pro vnguento & quouis liquore odorato, qualis eſt balſami. q.d. Nomen IESV, id eſt, Saluatoris, tibi ô Chriſte proprium, effuſum in incarnatione, circumciſione, & cruce fragrat inſtar balſami. Nomen ſumitur pro re nominata, q.d. Tu ô IESV effundens tuum ſanguinem

B & vitam pro nobis ex mero amore, redoles ſuauiſſimè. Ita Origen. Theodor. S. Gregor. Haymo & alij.

IDEO ADOLESCENTVLÆ (hoc odore tui amoris attractæ) DILEXERVNT TE] Adoleſcentulas vocat Eccleſias & animas in fide & virtute Chriſtiana nouellas, vti ſunt recenter baptizatæ.

TRAHE ME POST TE, CVRREMVS IN ODOREM VNGVENTORVM TVORVM.] Ecce quod verſ. 2. vocauit oleum, hic vocat vnguenta. q.d. Oro vt tuâ gratiâ Chriſte me præuenias & efficaciter trahas ad te, vt ſic poſt te cum meis VERS. 3.

ado-

adoleſcentulis curram, & ſanctiſſimos ac ſuauiſſimos tuos mores imiter.

Introdvxit me rex in cellaria sva] id eſt, in intima penetralia domus ſuæ (hæc enim Hebræi vocant חֶדֶר *cheder*) q.d. Chriſtus pateſecit mihi arcana ſua, & præſertim myſteria, in prophetis & figuris veteris teſtamenti abſcondita; item S. Sacramenta, præſertim Euchariſtiæ.

Exvltabimvs et lætabimvr in te, memores vbervm tvorvm svper vinvm] Vatablus *prædicabimus amores tuos vino præſtantiores*. q.d. Ego ſponſa cum meis adoleſcentulis ebria vino tuæ conſolationis, quod bibimus in cellariis tuis, ac lacte dulcedinis tuæ, quod ſuximus ex vberibus charitatis tuæ, *exultabimus & lætabimur in te.*

Recti diligvnt te.] q.d. Tu ô Chriſte rectiſſimus, iuſtiſſimus & ſanctiſſimus es; quare qui recti ſunt, iuſti & ſancti, diligunt te: tu enim eorum amorem rectificas & caſtificas, vt nil carnale ament, ſed tantùm id, quod ſpirituale eſt & diuinum, quale eſt omne id, quod in te cernunt & admirantur, vt poſt te currere geſtiant.

Vers. 4. Nigra svm, sed formosa filiæ Iervsalem, sicvt tabernacvla Cedar, sicvt pelles Salomonis.] Hæc ita combina. q.d. Ego Eccleſia Chriſti ſponſa *nigra ſum, ſicut tabernacula Cedarenorum*, & Agarenorum, quæ ſole torrentur, nigricantia; *ſed formoſa* pariter ſum *ſicut pelles Salomonis*, quia perſecutionum & ærumnarum caligo & nigredo me magis illuſtrauit, & formoſiorem effecit ob ſplendorem patientiæ, fortitudinis, charitatis & zeli ceterarũque virtutum, quas in aduerſitatibus oſtendi & adauxi.

Vers. 5. Nolite me considerare, qvod fvsca sim, qvia decoloravit me sol.] q.d. Nolite mirari, quòd per tribulationes fuſcata ſim, quia hiſce me decolorauit ſol, id eſt, æſtus perſecutionis; ſed idem mihi patientiam & conſtantiam affluit, quæ longè magis me illuſtrat. Ita Caſſiod. Beda, & alij.

Filii matris meæ pvgnavervnt contra me, posvervnt me cvstodem in vineis, vineam meam non cvstodivi.] q.d. Iudæi, qui ſunt fratres mei, vtpote ex eadem matre, qua ego, putà ex Synagoga geniti, Iudæi, inquam, pugnantes pro ſuo Moyſe & Iudaiſmo me Eccleſiam Chriſti, id eſt, Apoſtolos & primos Chriſtianos acerrimè oppugnarũt, ideoque coëgerunt illos Iudæam deſerere ac fugere ad Gentes, ibique erigere & cuſtodire vineas, id eſt, Eccleſias exteras Gentium: quo factum eſt vt vineam meam, id eſt, Eccleſiam in Iudæa ſitam, quę mihi natiua & propria erat, ac vnicè à Chriſto commendata cuſtodire non potuerim: quare ab ea expulſa oberrare coacta ſum vineas Gentium, vbi varios ſolis, id eſt, perſecutionis æſtus perpeſſa, ærumnis decolorata, afflicta & offuſcata ſum.

Vers. 6. Indica mihi (tu ô ſponſe, qui es is) qvem diligit anima mea, vbi pascas (gregem tuum fidelium) vbi cvbes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalivm tvorvm] Eccleſia æſtu perſecutionis Iudæorum & Gentium afflicta & decolorata, petit à Chriſto ſponſo ſuo locum, in quo fideles ſuos paſcit, & cum iis refrigerium cubando captet in meridie, id eſt, in ardore tribulationis, vt ibidem à ſponſo paſcatur, animetur corroboretur, ne alioqui incidat in ſponſi ſodales, id eſt, æmulos hæreticos, vel homines impios, à quibus pabulis hæreſum, errorum & vitiorum paſcatur.

Vers. 7. Si ignoras te, ô pvlcherrima inter mvlieres, egredere et abi post vestigia (Hebr. *poſt calcaneos*) gregvm tvorvm, et pasce hoedos tvos ivxta tabernacvla pastorvm] Pronomen *te* per pleonaſmum Hebraicum redundat. q. d. Si ignoras ô Eccleſia, vbi ego Chriſtus gregem paſcam, egredere & abi poſt veſtigia gregum, id eſt, fidelium tuorum; tui enim greges mei quoque ſunt; atque vbi greges mei ſunt, ibi ſum quoque ego eorum fidus & indiuiduus paſtor: *& paſce hœdos tuos iuxta tabernacula paſtorum*, putà Apoſtolorum & doctorum, illos enim tibi præſides præfeci & magiſtros conſtitui, atque ego in medio ipſorum verſor & dego, vti dum viuerem in medio ipſorum à parentibus meis inuentus ſum in templo Lucę 2.46. iuxta illud: *Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi.* Matth. 28.20. quare per hoſce paſtores ego te verâ doctrinâ paſcam, & in omni ſolis, id eſt, perſecutionis ardore ſolabor & protegam. Hos ſi ſequaris, nõ incipies vagari, nec incides in meos ſodales, id eſt, æmulos & riuales hæreticos ceterorumque errorum magiſtros. Ita S. Athanaſ. in Synopſi, & Iuſtus Orgel.

Vers. 8. Eqvitatvi meo (Septuag. *equæ meæ*) in cvrribvs Pharaonis assimilavi te amica mea.] q.d. Ad bellum te voco, ô Eccleſia, vt totum mihi, tibique ſubigas: quare à me aſſimilaberis equitatui meo angelico, quem oppoſui equitatui & curribus Pharaonis, cùm pro Moyſe & Hebræis pugnans eos profligaui, & in mare rubrum demerſi. Simili enim modo per te omnes tuos hoſtes infideles profligabo, ſed ita vt ex infidelibus faciam fideles, ex hoſtibus amicos, ex rebellibus ſubditos, ex feris homines, ex mortuis viuos, ex dæmonibus angelos.

Vers. 9. Pvlchræ svnt genæ tvæ sicvt tvrtvris.] Hiſce genis ſignificatur Eccleſiæ & fidelium, præſertim virginum verecundia & caſtitas, turtures enim caſtæ ſunt.

Collvm tvvm sicvt monilia] Propriè collo, quod oneri & iugo æquè ac caput ſubiicitur, ſignificatur ſubiectio & obedientia Eccleſię, quæ Chriſto ſponſo ſuo Deique legibus per omnia obedit. Hæc enim eam non tam grauat, quàm ornat vti monile.

Vers. 10. Mvrenvlas avreas faciemvs tibi, vermicvlatas argento.] q.d. Aureis obedientię legibus & regulis, argento obedientiæ diſpunctis, quaſi murenulis, id eſt, torquibus aureis argento variegatis, decorabimus te, ô Eccleſia, ô anima ſancta & religioſa.

VOX SPONSÆ.

Vers. 11. Dvm esset rex in accvbitv svo, nardvs mea dedit odorem svvm] q.d.

q.d. Dum ſponſus meus, qui eſt Rex Chriſtus, eſſet in menſa ſua nuptiali, putà in incarnatione, paſſione & cruce, ego ſponſa Eccleſia, & anima ſancta ad illum ingreſſa, vnguento nardino humilitatis, pœnitentiæ, orationis ceterarumque virtutum eundem perunxi, cuius odore ille mirificè recreatus eſt. Hoc fit, dum Chriſti incarnationem & paſſionē deuotè recolimus, audimus, legimus, & meditamur.

Vers. 12. FASCICVLVS MYRRHÆ DILECTVS MEVS MIHI, INTER VBERA MEA COMMORABITVR.] q.d. Ego Eccleſia, & anima deuota memor incarnationis, paſſionis & crucis, myrrhæ, id eſt, amoris ſponſi mei, quo tam amara pro me vltrò ſubiit, ſemper recordabor, illi grata ero, illum amabo, pro illo viciſſim amara quælibet ſubire nō detrectabo, ſed optabo & ambiam amara & ardua eius iuſſa, quin & obiurgationes ac mordacia verba, imò flagella & verbera vltrò ſuſcipiā & capeſſam.

Vers. 13. BOTRVS CYPRI DILECTVS MEVS MIHI IN VINEIS ENGADDI] *Cyprus eſt arbor zizypi foliis, ſemine coriandri flore candido & odorato,* ait Plinius; præſtans erat in vineis Engaddi, ex vicinia balſami in eis germinatis. Notat ergo lætam & glorioſam Chriſti reſurrectionem. Chriſtus igitur fuit faſciculus myrrhę in paſſione, ſed botrus cypri in reſurrectione. quare iugiter recordabor reſurrectionis ęquè ac paſſionis Chriſti, ac per cōſortium paſſionis tendam ad conſortium reſurrectionis eiuſdem: ipſe enim ſua reſurrectione viam mihi ad eandem præiuit & aperuit.

VOX SPONSI.

Vers. 14. ECCE TV PVLCHRA ES AMICA MEA: ECCE TV PVLCHRA ES.] Sponſus à ſponſa laudatus, laudem ſuam in eamdem reflectit. q.d. A me pulchro tu pariter ô ſpōſa pulchra es, quia ego meam pulchritudinem tibi impertiui & afflaui; quare bis pulchra es, primò in dilectione Dei, ſecundò in dilectione proximi. Rurſum primò in actione, ſecundò in contemplatione. Ad hæc primò in humilitate, ſecundò in charitate.

OCVLI TVI COLVMBARVM.] Amicus in oculis elucet. Senſus eſt, q.d. Oculos (& conſequēter mentem & intentionem in eis pellucentem) habes columbinos, id eſt, ſimplices, ingenuos, pudicos, amabiles.

VOX SPONSÆ.

Vers. 15. ECCE TV PVLCHER ES DILECTE MI, ET DECORVS.] Sponſa amore & honore certat cum ſponſo, laudeſque ſuas in eum retorquet. q.d. Fateor, ô ſponſe, me eſſe pulchram, ſed hæc pulchritudo, nōn tam mea eſt, quàm tua; quia à te mihi aſpirata. Nam tu pulcherrimus es formaliter & cauſaliter: tu enim es fons & cauſa omnis gratiæ decoris & pulchritudinis, quæ in iuſtis & ſanctis reperitur.

Vers. 16. LECTVLVS NOSTER FLORIDVS: TIGNA DOMORVM NOSTRARVM CEDRINA, LAQVEARIA NOSTRA CYPRESSINA.] Pulchrum ſponſum & ſponſam pulchrum decet cubile & pulchra domus, putà cōtignata ex cedris & laqueata cypreſſis. Vtrumque hic aſſignat. Sponſa in vineis decolorata, inde ſponſum inuitat in domum, vt in ea quieta & læta mutuo fruantur cōſortio & colloquio. Lectulus, in quo Chriſtus & Eccleſia, æquè ac anima iuſta conquieſcunt, eſt pura ſanctaque conſcientia florens virtutibus, item oratio & vita contemplatiua. Domus Chriſti & Eccleſiæ ad literam ſunt templa & oratoria fabricata ex cedris & cypreſſis, vti fuit templum Salomonis, ad quod hic alludit. Symbolicè tigna, quæ domum continent & ſuſtentant, notant bonos Prælatos, qui ſunt cedrini, id eſt, integræ excelſæque vitæ: Laquearia, quæ tignis affiguntur, ex iiſque pendent, notant fideles & ſanctos Prælatis ſuis coniunctos, & ſubditos; hi ſunt cypreſſini, id eſt, rectis & incorruptis moribus ac frondibus bonorum operum inſtar cypreſſi decorantur, & coronantur.

CAPVT SECVNDVM.

VOX SPONSI.

Vers. 1. EGO FLOS CAMPI ET LILIVM CONVALLIVM.] Chriſtus fuit *flos campi*, quia ſicut flos in campo ſpōte prouenit ſine ſemine, ſine creatione; ſic & Chriſtus ex Virgine natus eſt ſine opera viri. Sicut ergo flos non alium habet patrē quàm ſolem in cælo, nec aliam matrem quàm plantam ex qua naſcitur in terra: ſic Chriſtus in cælo ſolum patrem habet Deum, qui eſt ſol increatus, & in terra ſolam matrem Virginem. Chriſtus quoque fuit *lilium conuallium: lilium*, per candorem & ſplendorem vitæ; *conuallium*, per humilitatem; tū quia ipſe in ſe fuit humillimus, tum quia humilium & caſtarum animarū, quas inhabitat, idem ipſe eſt decus & ornamentum.

Vers. 2. SICVT LILIVM INTER SPINAS, SIC AMICA MEA INTER FILIAS.] q.d. Sicut lilium enaſcitur, vigetque inter ſpinas; ſic Eccleſia inter hæreticos, perſecutores & impios, qui illam quaſi ſpinæ pungunt, magis creſcit ac maiori ſanctitatis fulgore, & odore bonæ famæ coruſcat.

VOX SPONSÆ.

Vers. 3. SICVT MALVS INTER LIGNA SYLVARVM, SIC DILECTVS MEVS INTER FILIOS.] q.d. Sicut arbor pomifera, v.g. malogranatorum, excellit arbores ſyluæ infrugiferas & colore, & odore & ſapore; ſic Chriſtus ſapientia, gratia & virtutibus excellit omnes Adæ filios.

SVB VMBRA ILLIVS, QVEM DESIDERAVERAM, SEDI, ET FRVCTVS EIVS DVLCIS GVTTVRI MEO] q.d. Chriſtus mihi eſt quaſi malus & pomus ſua vmbra, id eſt, ſua cura & prouidentia me ab æſtu tentationum protegens, & ſimul ſuis dulcibus fructibus me paſcens & oblectans. Fructus Chriſti ſunt ſeptem dona Spiritus ſancti, ac ſancta Sacramenta, præſertim Euchariſtiæ.

Vers. 4. INTRODVXIT ME REX IN CELLAM VINARIAM, ORDINAVIT (Hebr. *vexillum erexit*) IN ME CHARITATEM:] Cella vinaria, in quam Chriſtus introduxit Eccleſiam, id eſt, Apoſtolos & fideles, eſt altare, in quo celebramus ſacrificiū Eu-

Euchariſtiæ, ac haurimus calicem Domini, qui mentem cæleſti ſuauitate inebriat. Ita Nyſſenus. Item cella hæc eſt plenitudo Spiritus ſancti data Apoſtolis in Pentecoſte: vnde videbantur ipſi eſſe pleni muſto, non vini, ſed zeli, ac tum vexillum charitatis palàm in Iudæa, & deinde in toto orbe erexerunt. Vide S. Auguſtinum 22. Ciuit. 22.

Vers. 5. Fvlcite me floribvs, stipate me malis: qvia amore langveo.] Apoſtoli & fideles recepto Spiritu ſancto, ac frequentantes Euchariſtiam amore Dei ita accendebantur, vt amore languerent, & quaſi in deliquium animi inciderent: vnde ambiebant flagella, cruces & martyria. Optabant ergo fulciri floribus, id eſt ſuauiſſimis exemplis Chriſti & ſanctorum Prophetarum, ac ſtipari, id eſt, vallari & roborari pomis, id eſt, precibus eorumdem.

Vers. 6. Læva eivs svb capite meo, et dextera eivs amplexabitvr me.] q.d. Chriſtus ſponſus me ſponſam amore eius languentē, ac deficientem ſuſtentet: quare læua eius ſit ſub capite meo, & dextera illius amplexetur me, id eſt, reliquum meum corpus. Læua Chriſti eſt humanitas, dextera eſt deitas. Rurſum læua eſt gra-A tia & conſolationes præſentis vitæ, dextera eſt gloria & felicitas futuræ.

VOX SPONSI.

Adivro vos filiæ Iervsalem per capreas cervosqve camporvm, ne svscitetis, neqve evigilare faciatis dilectam, qvoad vsqve ipsa velit. Eſt iuramentum venatorium. Sponſus enim hic inducitur vt B paſtor, & venator inſequens ceruos & capreas. q.d. Adiurò vos, ô Iudæi per ſanctos angelos, qui celerrimi & oculatiſſimi ſunt, vt cerui & capreæ, angelos, inquam cuſtodes Iudææ, æquè ac Eccleſiæ meæ in Iudæa naſcentis, ne eius amore mei feruentis, & languētis fidem, pacem, & profectum veſtro tumultu, ſchiſmate, perſecutione interturbetis. Rurſum ne illam ab otio ſancto, oratione & contemplatione auocetis ad negotia vitæ actiuæ; ſicut Chriſtus Martham conquerētem de Magdalena repreſſit, dicēs: *Martha, Martha ſolicita es & turbaris erga plurima. Porrò vnum eſt neceſſarium; Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Luc. 11. Vers. 7.

SECVNDA PARS CANTICI,

QVA DESCRIBITVR ADOLESCENTIA,

Et incrementa Eccleſiæ vſque ad cap. 3. verſ. 6. Sicut infantiam Eccleſiæ deſcripſit à c. 1. hucuſque.

Hæc adoleſcentia Eccleſiæ fuit poſt Pentecoſten, cùm Apoſtoli recepto Spiritu ſancto profecti ad Gentes, ibi Eccleſias fundarunt.

VOX SPONSÆ.

Vers. 8. Vox dilecti mei: Ecce iste venit saliens in montibvs, transiliens colles.

Vers. 9. Similis est dilectvs mevs capreæ, hinnvlóqve cervorvm.] Inducitur hîc ſponſa amore languens quaſi incidens in ſomnium & deliquium, ideoq; ab adoleſcentulis delata ad lectulum, vt patet, cap 3. v. 1. In lectulo ergo ſomnians, videtur ſibi audire vocem ſponſi ſalientis per montes & colles inſtar capreæ, hinnulique ceruorum. Significatur Chriſtus per Apoſtolos è Iudæa proficiſcens, & diſcurrens per totum orbem, omnibuſque Gentibus prædicans Euangelium, ac omnes montium itinerumque anfractus, omniaque Euangelij impedimēta generosè ſuperans, & trāſiliens inſtar capreæ & hinnuli.

En ipse stat post parietem nostrvm respiciens per finestras, prospiciens per cancellos.] Chriſtus in Pentecoſte ſeipſum exhibuit Apoſtolis per Spiritum ſanctum à ſe miſſum, putà per linguas igneas A-C poſtolorum capitibus inſidentes, quaſi per cancellos, per quos ipſe Apoſtolos clarè intuebatur, Apoſtoli verò ipſum obſcurè, vti fit in cancellis; tumque Apoſtoli & fideles frequentare cœperunt Euchariſtiam in qua Chriſtus latens ſub ſpeciebus panis & vini, per eas quaſi per cancellos, & per parietem intermedium nos intuetur.

En dilectvs mevs loqvitvr mihi: Svrge, propera amica mea, colvmba mea, formosa mea, et veni.] Chriſtus euocat ſponſam Eccleſiam, id eſt, Apoſtolos foD ras, vt ſcilicet è Iudæa vadant per vniuerſum orbem ad prædicandum Euangelium. *Veni* ergo, id eſt, vade & lucrare animas, eaſque ad me adduc. Cauſam ſubdit: Vers. 10.

Iam hyems transiit, imber abiit et recessit. Vers. 11.

Flores apparvervnt in terra nostra; tempvs pvtationis advenit, vox tvrtvris avdita est in terra nostra.] q.d. Iam ver eſt Euangelij: in vere autem omnia prolificant: prolificate ergo & vos, ô Apoſtoli; quia iam hyems, & imber, friguſque inti- Vers. 12.

infidelitatis & peccatorum, æquè ac legis Moſaicæ tranſiit: Sol vetus, id eſt, Spiritus ſancti gratia iam illuxit, omnes Gentes præparans, calefaciens, & deſiderare faciens ſuam ſalutem, Deique amicitiam: quare flores ſanctorum deſideriorum iam vbique apparent: *tempus putationis aduenit*, quo ſcilicet vineæ, id eſt, animæ à Deo electæ amputatis vitiis aptantur ad proferendum vuas virtutum: *vox turturis*, id eſt, gemitus Gentiũ pœnitentium, cupientium Deo reconciliari vbique auditur.

VERS. 13. FICVS PROTVLIT GROSSOS SVOS: VINEÆ FLORENTES DEDERVNT ODOREM SVVM.] q. d. Apoſtolis in Vere, putà Pentecoſte, & deinde prædicantibus: *Ficus protulit groſſos*, id eſt, multi Iudæi ad Chriſtum conuerſi ſunt: Et *vineæ florentes*, id eſt, Gentes credere incipientes *dederũt odorem* ſanctæ vitæ, famæ & exempli, indeque ſpem magnæ fertilitatis, putà conuerſionis omnium omnino gentium. Porrò ſicut groſſi nonnulli matureſcunt, ſed perplures immaturi decidunt; ſic pauci ex Iudæis in fide fuêre conſtantes, perplures enim ex eis à fide defecerunt, & in Iudaiſmum relapſi ſunt.

SVRGE PROPERA AMICA MEA, SPECIOSA MEA, ET VENI.] Hac iteratione, ait Nyſſenus, ſuſcitatur Eccleſia & anima ad progrediendum ſemper in virtute, præſertim in zelo animarum & propagatione Euangelij. Propriè enim hic agitur de Eccleſiæ profectu.

VERS. 14. COLVMBA MEA IN FORAMINIBVS PETRÆ, IN CAVERNA MACERIÆ: OSTENDE MIHI FACIEM TVAM, SONET VOX TVA IN AVRIBVS MEIS: VOX ENIM TVA DVLCIS, ET FACIES TVA DECORA.] Apoſtoli ante aduentum Spiritus ſancti metuentes Iudæos latebant in cœnaculo, ſicut columbæ latent in foraminibus & cauernis; inde Chriſtus miſſo iam Spiritu ſancto, qui eos animoſos reddidit, ipſos euocat, vt in publicum prodeant, ibique populis faciem ſuam oſtendant, & vocem prædicationis exhibeant, vtpote ſibi ſuauem & auditoribus ſalutarem.

VERS. 15. CAPITE NOBIS VVLPES PARVVLAS, QVÆ DEMOLIVNTVR VINEAS: NAM VINEA NOSTRA FLORVIT.] Vulpes ſunt hæretici, initio Eccleſię ſubnaſcentes, vti Simon Magus, Menander, Baſilides, Carpocras, Gnoſtici: hi ſubdolè quaſi vulpes vineam, id eſt, Eccleſiam & fidem ſubuertebant. Iubet eas capi, dum paruulæ ſunt, ne adultæ & generando multiplicatæ capi, & extirpari nequeant.

VERS. 16. DILECTVS MEVS MIHI, ET EGO ILLI, QVI PASCITVR INTER LILIA;

VERS. 17. DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTVR VMBRÆ.] q. d. Quia Chriſtus me Eccleſiam, & animam fidelem prior dilexit vt ſponſam, hinc ego eum viciſſim diligo vt ſponſum, totaque illi intendo, ſicut ille intendit mihi. Abite ergo malæ vulpes, quæ me à ſponſo Chriſti diuellere conamini. Chriſtus quaſi apis pura *paſcitur inter lilia*, id eſt, oblectatur animabus candidis & puris, *donec aſpiret dies* claræ & beatæ æternitatis, *& obſcurentur vmbræ* obſcuræ & miſeræ mortalitatis, quando eas in æternam ſuam lucem & gloriam cæleſtem transferet.

REVERTERE, SIMILIS ESTO DILECTE MI, CAPREÆ HINNVLOQVE CERVORVM SVPER MONTES BETHER.] Montes Bether, vel Bethel ſunt illi, in quibus Iacob vidit ſcalam à terra in cælum porrectam, Deumque ſcalæ innixum, indeque locum vocauit *Bethel*, id eſt, domus Dei Geneſ. 28. 12. Iidem vocantur montes Bether, id eſt, diuiſionis, quia diuiſi ſunt & diffiſſi in varios colles, per interiacentes valles. Montes ergo Bether, ſunt Eccleſiæ particulares per totum orbẽ diffuſæ, & à ſe inuicem diuiſæ: has vt ſuâ gratiâ viſitet Chriſtus, orat hîc Eccleſia vniuerſalis. Capreæ hinnuli & cerui amant montes, ac veloces ſunt & acuti viſus; notant ergo Chriſti velocitatem & vigilem prouidentiam, qua Eccleſiis ſingulis acriter intendit & ſuccurrit.

CAPVT TERTIVM.

IN LECTVLO MEO PER NOCTES QVÆSIVI, QVEM DILIGIT ANIMA MEA: QVÆSIVI ILLVM ET NON INVENI. VERS. 1.

SVRGAM, ET CIRCVIBO CIVITATEM, PER VICOS ET PLATEAS QVÆRAM, QVEM DILIGIT ANIMA MEA: QVÆSIVI ILLVM, ET NON INVENI. VERS. 2.

INVENERVNT ME VIGILES, QVI CVSTODIVNT CIVITATEM: NVM QVEM DILIGIT ANIMA MEA, VIDISTIS? VERS. 3.

PAVLVLVM CVM PERTRANSISSEM EOS, INVENI QVEM DILIGIT ANIMA MEA: TENVI EVM, NEC DIMITTAM EVM, DONEC INTRODVCAM EVM IN DOMVM MATRIS MEÆ, ET IN CVBICVLVM GENITRICIS MEÆ.] Senſus eſt, q. d. Ego Eccleſia ſuauiter quieſcens in Sion & Iudæa, ibique vacans orationi, Verbo Dei, frequenti communioni, ſanctitati, omnique virtuti & perfectioni Chriſtianæ, vt patet, Actor. 2. & ſequ. ibi quæſiui Chriſtum, ſed non inueni, quia plerique Iudæorum inhærentes legi Moſaicæ Chriſti fidem reſpuerunt. Chriſtus autem reſidet & inuenitur in Eccleſia, id eſt, in multitudine & vniuerſitate credentium totius mundi. VERS. 4.

Notat enim ſponſa Chriſtum per fidem habitare in cordibus fidelium, vt aduertit S. Bernardus: *Dixi: Surgam & circuibo ciuitatem*, Ieruſalem, reliquamque Iudæam illi ſubiectam, *per vicos & plateas* euangelizando, *quæram, quem diligit anima mea*, Chriſtum ſcilicet, Chriſtique fidem & cultum: *quæſiui illum, & non inueni*: quia Iudæi Chriſto in Euangelio reſtiterunt: *Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem*, ſcilicet Põtifices, Principes ſacerdotum, Scribæ, Herodes Agrippa, & ceteri Iudææ præſides. Interrogaui illos: *Num quem diligit anima mea, vidiſtis?* Agnoſcitiſne Meſſiã Patribus veſtris promiſſum? crediditiſne in Ieſum Chriſtum crucifixum? at illi obticuerunt, ac ſuo ſilentio ſe neſcire Chriſtum teſtati ſunt. Quocirca: *paululum cùm pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea*, cùm ſcilicet paulò poſt perſecutionem Pontificum ac necem S. Stephani, ſcilicet anno ſecundo à paſſione Chriſti, Chriſtus S. Paulum conuertit, ac doctorem Gentium auctorauit dicens: *Vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meum coram gentibus &*

A *& regibus.* Actor.9.ac mox S.Petrum ad Cornelium, ceteroſque Apoſtolos ad diuerſas Gentes toto orbe conuertendas deſtinauit. Ibi ergo in fide Gentium Apoſtoli inuenerunt Chriſtum, quaſi in Eccleſia vniuerſali reſidentem & dominantem. Tunc ergo dixit Eccleſia: *Tenui eum, nec dimittam,* quia fundabo vbique Gentium Eccleſias, itaque ſacerdotibus, Epiſcopis, Sacramentis, doctoribus, prædicatoribus, miraculis, &c. eas in fide Chriſti ſtabiliam, vt illæ numquam illam abiiciant, ſed vel ſimul, vel alternatim & ſucceſſiuè arctè eam retineant, ita vt ſemper magna pars orbis Chriſtum colat & adoret: *Donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ,* id eſt, Synagogæ. Synagoga enim vetus Iudæorum fuit matrix, & genitrix Eccleſiæ Chriſtianorum. Primi enim Chriſtiani, putà Apoſtoli fuêre oriundi è Iudæis. Senſus ergo eſt. q.d. Transferam Chriſtum, Chriſtique fidem & cultum à Iudæis ad Gentes, ibique illum firmabo & ſtabiliam, donec in fine mundi per Eliã & Enoch conuertam Iudæos. Sic enim Chriſtum, Chriſtique fidem *introducam in domũ matris meæ,* id eſt, in Synagogam Iudæorum, vt omnis Iſrael ſaluus fiat, atque ex Iudæis & Gẽtibus fiat vnum ouile, & vnus paſtor.

VOX SPONSI.

ADIVRO VOS FILIÆ IERVSALEM PER CAPREAS CERVOSQVE CAMPORVM NE SVSCITETIS, NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT. Vers. 5. Hæc verba hic iterantur: iam enim audiuimus ea cap.1. verſ.7. quare videtur ſponſa iteratò hic in ſomnum & extaſin incidiſſe. Primò enim in eam incidit, ca. 2. verſ.5. dicens: *Fulcite me floribus, ſtipate me malis,* B *quia amore langueo.*

Parabolicè ſomnus hic ſignificat Eccleſiam primitiuam, id eſt, Apoſtolos poſt laborem & diſtractionem aliquot annorum, quos conuertendæ Iudææ impenderunt, recepiſſe ſe per aliquod tempus ad quietem orationis, & otium contemplationis, vt vires mentis reſtaurarent, ac ſe ardentiùs ad nouos maioreſque labores, putà ad conuerſionem omnium Gentium compararent. Ad hoc enim opus erat ingenti ſpiritu, quem orando excitare, & à Deo poſtulare par erat. Vnde Chriſtus vetat eos ab hoc ſomno, & quiete tam pia excitari.

TERTIA PARS CANTICI,

QVA DESCRIBITVR ECCLESIÆ ÆTAS virilis, & perfectio vſque ad cap.5. v.2.

Hæc virilis ætas Eccleſiæ perfecta fuit tempore Conſtantini Magni.

VOX SYNAGOGÆ Primitùs conuerſæ de Eccleſia Gentium.

Vers. 6. QVÆ EST ISTA, QVÆ ASCENDIT PER DESERTVM, SICVT VIRGVLA FVMI EX AROMATIBVS MYRRHÆ, ET THVRIS, ET VNIVERSI PVLVERIS PIGMENTARII.] Id eſt, apothecarij? Primitiua Eccleſia ex Iudæis in Sion & Ieruſalem collecta, audita S. Cornelij per S. Petrum, ac Gentium per S. Paulum & Barnabam conuerſione, admirans exclamat: Quę eſt iſta noua & bella Eccleſia, ex deſerto Gẽtiliſmi tenuiter & graciliter aſcendens, ſicut virgula fumi; ſed ex continua fumi aſcenſione ſurſum agglomerans ſeſe, in magnam creſcit amplitudinem, atque ſuauiſſimum virtutum expirat odorem; Spirat enim thura, id eſt, Chriſti Deitatem: credit enim Chriſtum eſſe Deum, illique thura, id eſt, ſacrificia & diuinos offert honores; ac myrrham humanitatis & paſſionis Chriſti: credit enim Chriſtum Deum pro nobis aſſumpſiſſe humanam naturam, in eaque paſſum, crucifixum, mortuum & ſepultum, ac vniuerſum C puluerem pigmentarium, id eſt, reliquam doctrinam Euangelicæ prædicationis exhalat, & quaquauerſum diffundit.

EN LECTVLVM SALOMONIS SEXAGINTA FORTES AMBIVNT EX FORTISSIMIS ISRAEL. Vers. 7.

OMNES TENENTES GLADIOS, ET AD BELLA DOCTISSIMI: VNIVSCVIVSQVE ENSIS SVPER FEMVR SVVM PROPTER TIMORES NOCTVRNOS.] Vers. 8. *Lectulus,* in quo requieſcit Chriſtus, eſt cathedra ſancti Petri, putà Eccleſia Antiochena, deinde Romana: hanc ambiunt ſexaginta, id eſt plurimi fortiſſimi Pontifices, Cardinales, ſa- D cerdotes & fideles qui pro fide Chriſti fortiſſimè contra Neronem, ceteroſque tyrannos per 300. annos decertarunt, eiſque veritatem ſanguine ſuo obſignarunt. Gladius eorum fuit verbum Dei. Epheſ.6.13. quo accincti diſpulerunt timores nocturnos, quos in nocte, id eſt, in tenebris infidelitatis, ignorantiæ, & impietatis excitarunt hæretici prauique Chriſtiani.

FERCVLVM FECIT SIBI REX SALOMON DE LIGNIS LIBANI: Vers. 9.

COLVMNAS EIVS FECIT ARGENTEAS, RECLINATORIVM EIVS AVREVM, ASCENSVM PVRPVREVM: MEDIA CHARITATE CONSTRAVIT.] Vers. 10. *Ferculum,* ſiue geſtamenta eſt ſella regia, qua quaſi

quaſi in curru regio & triumphali ad pompam geſtabatur Salomon. *ferculum* hoc deſignat magnificentiam Eccleſiæ Romanæ, quæ poſt perſecutiones, per Conſtantinum iam magnificè toto orbe reſplendet, in qua ſummus Pôtifex præſidet, & inſtar Salomonis toti orbi Chriſtiano imperat. In eadem ſunt magnificæ baſilicæ plurimæ, quaſi regia Chriſti & SS. martyrum fercula, ex lignis præſtantiſſimis, lignis Libani ſimillimis exædificata. *Columnæ* eius ſunt Cardinales & Prelati, qui eam quaſi cardines ſuffulciunt & ornant. *Reclinatorium*, ſcilicet dorſi & cubitorum, *aureum* eſt fidelis, piuſque Romanorum populus aureâ pietate & religione conſpicuus, in qua ſuauiter quieſcit & quaſi reclinat ſe Chriſtus. *Aſcenſum*, id eſt, ſella purpurea eſt innumera multitudo martyrum, qui Romæ per 300. annos fortiſſimè pro fide certarunt vſque ad mortem, in quibus conſidet Chriſtus: *media*, Septuag. *medium charitate*, id eſt, pyropis, flammis, ſimiliue charitatis hieroglyphico *conſtrauit*, opere quaſi teſſalato.

PROPTER FILIAS IERVSALEM] vti iis ſe ſpectandum offerret, eaſque ad ſui venerationem alliceret. Senſus eſt, q.d. Chriſtus Eccleſiam Romanam tot gratiis & beneficiis dotauit, atq; eius fideles tantâ charitate, & operibus miſericordiæ ſpiritalis, æquè ac corporalis inſigniuit, vt media & intima eius charitate conſtrauiſſe videatur, idque hoc fine, vt filias Ieruſalem, id eſt, fideles quoſque toto orbe ſparſos ad eius amorem, honorem & cultum attraheret.

VERS. 11. EGREDIMINI ET VIDETE FILIÆ SION REGEM SALOMONEM IN DIADEMATE, QVO CORONAVIT ILLVM MATER SVA IN DIE DESPONSATIONIS ILLIVS, ET IN DIE LÆTITIÆ CORDIS EIVS.] Eccleſia Romana præ ceteris celebrat, oſtentat & prædicat fidelibus omnibus quintuplex Chriſti diadema. Primum eſt ſtola humanitatis, qua Deitas eius veſtita & coronata eſt incarnatione per Deiparam, quando noſtram carnem & Eccleſiam ſibi cum ſummo gaudio deſpondit, & copulauit. Secundum fuit corona ſpinea, qua coronatus eſt in paſſione & cruce. Tertium fuit corona gloriæ, qua amictus fuit in reſurrectione. Quartum fuit domini, & regni, quo coronatus eſt in Pentecoſte quando miſſo in Apoſtolos Spiritu ſancto, per eos multa millia primò Iudæorum, deinde Gentium conuertit, ſibique ſubiecit. De hoc maximè hic agitur. Deſcribitur enim hic virilis ætas Eccleſiæ. Quintum diadema nuptiale, æquè ac triumphale Chriſto accedet in die iudicij, quando Eccleſiam electorum ſecum triumphans ducet in cælum, & illi copulabitur in æternum, illaque quaſi coronâ gloriæ coronabitur.

CAPVT QVARTVM.

VOX SPONSI.

VERS. 1. QVAM PVLCHRA ES AMICA MEA, QVAM PVLCHRA ES? OCVLI TVI COLVMBARVM ABSQVE EO, QVOD INTRINSECVS LATET.] Pulchritudinem ſponſæ Eccleſiæ admirans ſponſus Chriſtus, eam per partes deſcribit, A ac incipit ab oculis, quos quaſi columbinos, id eſt, limpidos, innocentes, ſinceros, placidos amabiles dilaudat, ita tamen vt interiùs latens animi pulchritudo, quæ per oculos pellucet, longè magis ab eo laudetur. Oculi notant Epiſcopos & Prælatos Eccleſiæ, eorumque vigilantiam & ſolicitudinem.

CAPILLI TVI SICVT GREGES CAPRARVM, QVÆ ASCENDERVNT DE MONTE GALAAD.] Capilli Eccleſiæ ſunt fideles plebeij: hi enim ornant teguntque Eccleſiam, ſicut capilli caput, & ſicut greges caprarum montem Galaad, idque primò ſua multitudine & denſitate. Secundò ſuo nitore, æqualitate, connexione & ordine. Tertio ſuo colore, quia per fidem, ſpem, charitatem flaui ſunt & fului, id eſt, ignei aureique quaſi coloris & decoris. Rurſum capilli notant religioſos. Olim enim Nazaræi, B qui erant legis veteris religioſi, alebant capillos Num. 6.

DENTES TVI SICVT GREGES TONSARVM, QVÆ ASCENDERVNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBVS ET STERILIS NON EST IN EIS.] VERS. 2. Dentes ſunt Doctores Eccleſiæ, qui quaſi dentes frangunt & præmandunt panem, id eſt, doctrinam fidei & S. Scripturam paruulis: hi ob vnionem inter ſe ſunt quaſi *greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro* Baptiſmi & crebræ pœnitentiæ, à peccatorum maculis loti & nitidi: *gemellis* ſunt *fœtibus*, qui charitatem Dei & proximi ſuis diſcipulis inſtillant. Myſticè, dentes animæ ſunt conſideratio, meditatio conſultatio, quæ rem agendam prius maſticant & ruminant.

C SICVT VITTA COCCINEA LABIA TVA ET ELOQVIVM TVVM DVLCE.] VERS. 3. Notat prædicatores, quorum ſermo debet eſſe *ſicut vitta*, id eſt, planus, connexus, conſtrictus, concinnus. *Coccinea*, vt rubeat & ardeat charitate, itaque erit ſuauis & dulcis.

SICVT FRAGMEN MALI PVNICI ITA GENÆ TVÆ ABSQVE EO QVOD LATET INTRINSECVS.] Genæ Eccleſiæ ſunt virgines, pudorem & pudicitiam ſanctitatemque in mente latentem, per ruborem genarum repræſentantes.

SICVT TVRRIS DAVID COLLVM TVVM, VERS. 4. QVÆ ÆDIFICATA EST CVM PROPVGNACVLIS: MILLE CLYPEI PENDENT EX EA, OMNIS ARMATVRA FORTIVM.] q.d. Iuſtæ & erectæ proceritatis es. Nã per collum ſignificat totius corporis habitum erectum & excelſum, per D ſynecdochen. *Collum* denotat celſum animum, roburque inuictum Eccleſiæ, quæ tyrannos, hæreticos, & impios ſibi ſubdit. Rurſum per collum & turrim notantur præſules & Pôtifices, ac præſertim Pontifex Romanus qui quaſi collum reſtitêre Arrio, Neſtorio, Decio, Diocletiano, ceteriſque hæreticis & tyrannis. *Mille*, id eſt, plurimi, *clypei pendent ex ea*: clypei hi ſunt ſacra Scriptura, traditiones Apoſtolicæ, decreta Côciliorum, Patrum teſtimonia & exempla, conſenſus omnium ſæculorum, doctrinæ puritas, vitæ ſanctitas, &c. Collum myſticum animæ eſt oratio, per quam à capite Chriſto ſpiritum & gratiam haurimus, quã in cetera animæ & corporis membra tranſmittimus.

DVO VBERA TVA SICVT DVO HINNV- VERS. 5.

LI

LI CAPREÆ GEMELLI, QVI PASCVNTVR IN LILIIS.

Vers.6. DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTVR VMBRÆ.] Vbera Eccleſiæ ſunt ſacerdotes & diaconi, qui fideles lactant bonis ſpiritualibus & temporalibus. Hi ſunt quaſi hinnuli, qui paſcuntur inter lilia, quia ætate & virtute florentes, puritate & caſtitate præeminent, ac inter virgines ſanctoſq; ie degunt, quorum virtutibus & exemplis paſcuntur, donec aſpiret dies beatæ æternitatis, & inclinentur vmbræ miſeræ mortalitatis.

VADAM AD MONTEM MYRRHÆ, ET AD COLLEM THVRIS.] Laudauit ſponſus ſponſam ab vberum fœcunditate, id eſt, à zelo animarũ, nunc ne ita illi intendat, vt ſe negligat, illam ad ſe reuocat, vt ſecum vadat ad montem Myrrhę, id eſt, ad ſtudium mortificationis, & ad collem thuris, id eſt, ad ſtudium orationis, vt per vtramque maiorem hauriat ſpiritum; quem deinde in alios maiore fructu effundat. Rurſum mõs myrrhæ eſt mons Caluariæ, vbi crucifixus eſt Chriſtus & myrrhâ paſtus: collis thuris eſt idem mõs, in quo tertio die reſurrexit, & mons Oliueti, ex quo 40. die in cælum aſcendit: per reſurrectionẽ enim & aſcenſionem orbi innotuit Chriſti diuinitas, cui thus adoletur. Vtrumque myſterium animæ piæ crebrò ruminandum eſt, & imitandum.

Vers.7. TOTA PVLCHRA ES AMICA MEA, ET MACVLA NON EST IN TE.] Ex pulchritudine ſingulorum membrorum iam recenſitorum concludit pulchritudinem totius corporis. Eccleſia tota pulchra eſt in iuſtis & ſanctis, qui ſunt potior & dignior Eccleſiæ portio. In his non eſt macula, ſcilicet peccati grauioris & mortalis: nam venialibus omnibus carere eſt impoſſibile.

Vers.8. VENI DE LIBANO SPONSA MEA, VENI DE LIBANO; VENI: CORONABERIS DE CAPITE AMANA; DE VERTICE SANIR, ET HERMON, DE CVBILIBVS LEONVM, DE MONTIBVS PARDORVM.] q.d. Tu ô primitiua Eccleſia, quæ per Apoſtolos, eorumque ſocios & aſſeclas laboras in Libano, Amana, Sanir, & Hermõ, id eſt, in gentilitate conuertenda ad Chriſtum, inde veni cum magnis Gentium à te conuerſarum manipulis, vt eos adducas in Sion, hoc eſt, ad Chriſti Eccleſiam: quod ſi feceris, *coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum*, id eſt, de Gentibus à te conuerſis triumphabis, eáſque quaſi in triumphum duces, ac coronâ triumphali coronaberis.

Vers. 9. VVLNERASTI COR MEVM SOROR MEA SPONSA, VVLNERASTI COR MEVM IN VNO OCVLORVM TVORVM, ET IN VNO CRINE COLLI TVI.] Pro *vulneraſti*, Hebr. eſt *excordiaſti*, id eſt, cor mihi abſtuliſti; *in vno crine*, Hebr. *in vno torque* (ſcilicet crines torti faciunt torquem capillorum) *colli tui*, quia nimirum vno totoque oculo (alterum enim velo verecundè obtegis) eoque columbino, id eſt, pudico, modeſto, & ſimplici me aſpicis, mihique ſoli placere ſatagis. Porrò vnus crinis, ſiue torques crinitus colli, eſt obedientia, qua vltrò collum legi meæ ſubiicis.

Vers. 10. QVAM PVLCHRÆ SVNT MAMMÆ TVÆ

A SOROR MEA SPONSA: PVLCHRIORA (Hebr. *meliora*) SVNT VBERA TVA VINO, ET ODOR VNGVENTORVM TVORVM SVPER OMNIA AROMATA.] *Mammæ & vbera* denotant vim lactandi Eccleſiæ, qua per ſuos prædicatores lactat fideles paſcitque verbo & exemplo doctrinâ & Sacramentis, eleemoſynâ ſpirituali & corporali. Quocirca *odor vnguentorum tuorum ſuperat omnia aromata*, id eſt, bona fama, quam ex tua charitate, miſericordia, & zelo animarum conſequeris, ac longè lateque diſpergis, melior eſt omnibus odoriferis virtutibus apud Deum, qui, vt dixi, miſericordiam præfert ſacrificio.

FAVVS DISTILLANS LABIA TVA, SPONSA: MEL ET LAC SVB LINGVA TVA, ET ODOR VESTIMENTORVM TVORVM SICVT ODOR THVRIS.] q.d. Sermo tuus lacteus, melleus & B ſuauiſſimus eſt, quo verbo Dei paſcis fideles veſtimenta Eccleſiæ ſunt bonorum operum ornamenta hæc habent odorem thuris, id eſt, orationis, quia referuntur ad Deum, Deique gloriam, Deo enim thus adoletur. Vers. 11.

HORTVS CONCLVSVS SOROR MEA SPONSA, HORTVS CONCLVSVS, FONS SIGNATVS.] Eccleſia ſimilis eſt horto, ſiue paradiſo omnibus gratiis & virtutibus velut plantis cæleſtibus vernanti, ſuiſque areolis bellè diſtincto, & arte topiaria affabrè diſpoſito, ideoque concluſo, ne qua hæreſis, impietas, aliúdue vitium, aut noxa in illum aut violenter irrumpat, aut fraudulenter irrepat, ſed ſoli Chriſto integer & intactus ſeruetur, eique omnium virtutum flores & fructus producat, quibus eum oblectet & C paſcat. Repetit τὸ *concluſus* bis, vt duplex eius cõcluſio & ſera ſignificetur. Prima eſt, cuſtodia angelorum & doctorum. Secunda eſt tutela ipſius Dei & Chriſti, iuxta illud Zachar. 3. 5. *Et ego ero eo, ait Dominus, murus ignis in circuitu*. Ita Caſſiod. Beda, & alij. Rurſum Eccleſia eſt ſimilis fonti illimi, limpidiſſimo & ſaluberrimo, ideoque obſignato, ne eius cryſtallinus veritatis & doctrinæ liquor cœno errorum, aut vitiorũ conſpurcetur. Vers. 12.

EMISSIONES TVÆ PARADISVS MALORVM PVNICORVM CVM POMORVM FRVCTIBVS CYPRI CVM NARDO. Vers. 13.

NARDVS ET CROCVS, FISTVLA ET CINNAMOMVM CVM VNIVERSIS LIGNIS LIBANI, MYRRHA ET ALOE CVM OMNIBVS PRIMIS VNGVENTIS.] *Emiſſiones* vocat propagines D & ſurculos plantarum arborumque, quæ è terræ plantæque ſinu videntur quaſi emitti. Pro *pomorum fructibus*. Hebr. eſt, *cum fructu deliciarum*, id eſt, cum omni fructu delicato. *Emiſſiones* ergo ſunt Eccleſiæ particulares à Chriſto & Apoſtolis, ac præſertim ab Apoſtolicis viris, à S. Petro & Pontifice Romano miſſis erectę & fundatæ, in quibus ſunt mala punica & pomorum fructus, id eſt, virtutum omnium tam ſublimium, quàm mediocrum concentus, ait S. Hieronymus; *cyprus*, quia parũula, notat fidem; *nardus*, quia radice altè in terram defoditur, ſpem; *crocus*, quia aurei eſt coloris & tribus filis rubet, notat charitatem in Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, quæ quò magis calcatur, eò magis aſſurgit & erelat, vti facit & crocus. Reliqua quatuor aromata notant qua- Vers. 14.

tuor virtutes cardinales, ſcilicet *calamus*,quia rectus & ſimilis regali ſceptro,notat iuſtitiam;*cinnamomum*, quia acre,calidum,& ſapidum,notat ſapientiam & prudentiam; *myrrha*,quia ſuâ amaritie corruptioni reſiſtit,notat fortitudinem;*aloë*, quia noxios humores purgat, notat temperantiã. Hinc ſymbolicè *cyprus* repræſentat Patriarchas, in quibus excelluit fides; *nardus* Prophetas, in quibus ſpes; *crocus* Apoſtolos, in quibus charitas; *calamus* Epiſcopos & principes,in quibus iuſtitia;*cinnamomum* doctores, in quibus ſapientia; *myrrha* martyres,in quibus fortitudo, *aloë* virgines & continentes,in quibus temperantia. A

Vers. 15. FONS HORTORVM, PVTEVS AQVARVM VIVENTIVM, QVÆ FLVVNT IMPETV DE LIBANO] Eccleſia eſt fons irrigans hortos, id eſt, particulares Eccleſias & cœtus fidelium, ac puteus aquarum viuentium, id eſt, perennis ſcaturigo puriſſimæ ſapientiæ, ſacræ doctrinæ & gratiæ,æquè ac Baptiſmi, Euchariſtiæ, ceterorumque Sacramentorum, *quæ fluunt impetu de Libano*, id eſt,de Chriſto excelſo & candido, aquis iam dictis abundante.

Vers. 16. SVRGE AQVILO, ET VENI AVSTER, PERFLA HORTVM MEVM, ET FLVENT AROMATA ILLIVS] q.d. *Surge*, id eſt, velociter abi ô Aquilo,id eſt, ô diabole, qui in Aquilone ſedere geſtis,ac Aquilonem, id eſt,frigidam infidelitatem & torporem virtutũ induxiſti in homines, tempore legis Moſaicæ & naturæ. Veniente ergo Chriſto veniat cum eo Auſter,id eſt,Spiritus ſanctus, qui ſuæ gratiæ calore & feruore faciat, vt Eccleſia, & fideles ſuauiſſimum virtutum omnium odorẽ per ſanctas earum operationes expirent.

CAPVT QVINTVM.

VOX SPONSÆ.

Vers. 1. VENIAT DILECTVS MEVS IN HORTVM SVVM, COMEDAT FRVCTVM POMORVM SVORVM] Eccleſia inuitat Chriſtum, vt ſe quaſi hortum ſuum viſitet, ac virtutibus & gratiis fidelium,quaſi fructu pomorum ſuorum,ſe paſcat & oblectet.

B

VOX SPONSI.

VENI IN HORTVM MEVM, SOROR MEA SPONSA, MESSVI MYRRHAM CVM AROMATIBVS MEIS] Chriſtus inuitationem Eccleſiæ acceptat, imò præuenit; ait enim ſe iam veniſſe in ſuum Eccleſiæ hortum, ac meſſuiſſe, id eſt, collegiſſe myrrham,id eſt, Baptizatorum pœnitentiam, mortificationem & martyria fidelium cum ceteris aromatibus, id eſt, virtutibus heroicis.

C COMEDI FAVVM CVM MELLE MEO, ET BIBI VINVM MEVM CVM LACTE MEO.] His omnibus notat Euchariſtiã, quæ ſuauiſſima eſt, vt lac & mel,ac acris & feruida, vt vinum; facit enim zeloſos,ardentes, & martyres. Hanc Chriſtus comedit in ſuis fidelibus & ſanctis.

COMEDITE AMICI, ET BIBITE, ET INEBRIAMINI CHARISSIMI.] Sicut amicus gaudio plenus & quaſi ebrius, illud quaſi ſuperefluens in ſinum amici diffundit: ſic ſponſus hic deliciis mellis & vini quaſi ebrius ad eaſdem amicos inuitat: *inebriamini*, id eſt,ſatiamini & exhilaramini, ſed intra limites temperantiæ,citra mentis alienationem,quam facit propriè dicta ebrietas.

QVARTA PARS DRAMATIS,

PVTA CANTICI.

Huc vſque deſcripſit virilem ætatem, & perfectionem Eccleſiæ: hîc verò deſcribit eius ſenectam & declinationem vſque ad cap. 6. verſ. 3.

VOX SPONSÆ.

Vers. 1. EGO DORMIO, ET COR MEVM VIGILAT] Dormiebat Eccleſia, id eſt,perfectâ pace fruebatur tempore Conſtantini, ſed vigilabat corde, id eſt, orationi, amori & contemplationi intendens cum Deo agebat in fidelibus & prælatis, ſapientibus & ſanctis:in inſipientibus verò & carnalibus dormiebat, quia indulgebat otio,deſidiæ,gulæ,luxuriæ, &c. ſed cor eius vigilabat, quia conſcientia minans eis

D Dei vindictam, eos metu percellebat, & ad emendationem ſtimulabat. B. Virgo noctu corpore dormiebat, ſed mente vigilabat, & continuè Deum amabat.

VOX DILECTI MEI PVLSANTIS: APERI MIHI SOROR MEA, COLVMBA MEA, PERFECTA MEA. Pulſat Chriſtus oſtium cordis Eccleſiæ, vt illam auocet ab otio contemplationis ad negotium prædicationis, vt ſcilicet in pace ſibi data per Cõſtantinum corda infidelium, hæreticorum & impiorum per perfidiam clauſa claue prædicationis aperiat. Chriſtus pulſat cor animæ peccatoris,vt pœniteat: ſancti, vt ſe magis

gis ſanctificet, & aliorum quoque ſanctitatem procuret. A

QVIA CAPVT MEVM PLENVM EST RORE, ET CINCINNI MEI GVTTIS NOCTIVM:] Caput Chriſti eſt diuinitas; cincinni ſunt humanitas, item eius ſancti ros & guttæ noctium ſunt blaſphemiæ & impietates, item perſecutiones; quibus hæretici & impij impetunt Chriſti Deitatem, vel humanitatẽ, vel ſanctos, quas vt amoueat ſponſa, putà prædicatores Eccleſiæ, excitat eos ſponſus hac voce ab otio contemplationis ad negotium prædicationis, vt impios conuertendo, has iniurias à ſe ſanctiſque ſuis auertant & propellant.

Vers. 3. EXPOLIAVI ME TVNICA MEA, QVOMODO INDVAR ILLA? LAVI PEDES MEOS, QVOMODO INQVINABO ILLOS?] Eccleſia, id eſt, nonnulli Prælati Eccleſiæ pace illis datâ per Cõ- B ſtantinum ſe dedere otio, quieti, ſtudio & contemplationi; quare detrectantes laborem prædicandi, diſputandi, & paſcendi gregem Domini, ab eo ſe excuſabant hoc titulo, quòd tunicam, id eſt, occupationes temporales exuiſſent, nec poſſent, aut cuperent eas reſumere; quòdque lauiſſent pedes, id eſt, affectus ſuos, & nollẽt eos rurſus per conuerſationem cum peccatoribus inquinare. Verùm hic erat prætextus lecti, id eſt, deſidiæ. Quocirca

Vers. 4. DILECTVS MEVS MISIT MANVM PER FORAMEN (oſtij, & peſſulum amouit, oſtiumque aperuit) ET VENTER MEVS INTREMVIT.] Chriſtus peſſulum, id eſt, remoram laborãdi pro ſalute animarum amouit, cùm metum inquinandi ſe Prælatis ademit, itaque effecit, vt monachi, quales fuêre S. Baſil. Nazianz. Chryſoſt. Augu. Gregor. &c. qui antea Epiſcopatus refugiebant, iam C à Deo vocati, eos capeſſerent, & ſtrenuè in vinea Dei laborarent: hinc *venter eorum intremuit:* quia viſcera mentis eorum pudore & commiſeratione commota ſunt, quòd non priùs Chriſto vocanti ad curam animarum oſtiũ cordis aperuiſſent: miſerabantur enim tot animarum perditionem cum tot in Deum offenſis & iniuriis cõiunctam.

Vers. 5. SVRREXI VT APERIREM DILECTO MEO: MANVS MEÆ STILLAVERVNT MYRRHAM PRIMAM, ET DIGITI MEI PLENI MYRRHA PROBATISSIMA.

Vers. 6. PESSVLVM OSTII APERVI DILECTO: AT ILLE DECLINAVERAT, ATQVE TRANSIERAT.] Prælati Eccleſiæ excitati à Chriſto ad prædicãdum, ei cor per conſenſum aperuerunt, ſed mox D myrrha, id eſt, amaritudo perſecutionum & tribulationum progerminans ab hæreticis & impiis, manus & digitos eorum corripuit: in qua Chriſtus quaſi aliò declinans & tranſiens, diutiùs eos reliquit, vt tarditatem & ſocordiam prędicandi tarditate & duratione perſecutionis puniret, & caſtigaret. Rurſum myrrha eſt pœnitentia, mortificatio & caſtigatio præteritæ tarditatis.

Vers. 7. ANIMA MEA LIQVEFACTA EST (amore, vti cera calore liqueſcit) VT DILECTVS MEVS LOCVTVS EST: QVÆSIVI, ET NON INVENI; VOCAVI, ET NON RESPONDIT MIHI.] Idem dicit aliis & clarioribus verbis:

INVENERVNT ME CVSTODES, QVI CIRCVMEVNT CIVITATEM, PERCVSSERVNT ME, ET VVLNERAVERVNT ME: TVLERVNT PALLIVM MEVM MIHI CVSTODES MVRORVM.] Cuſtodes ſunt principes vel prælati hæretici, vti Valẽs, Hunericus, Dioſcorus, Neſtorius, Pelagius, qui Eccleſiam per ſciſma diſciderunt, eique pallium, id eſt, integritatis & pudicitiæ gloriam abſtulerunt.

ADIVRO VOS FILIÆ IERVSALEM, VT SI INVENERITIS DILECTVM MEVM, VT NVNTIETIS EI; QVIA (quod) AMORE LANGVEO.] Eccleſia in perſecutionibus afflicta inuocat filias Ieruſalem, id eſt, omnes ſanctos tam angelos, quã homines, ciues Ieruſalem, id eſt, Eccleſiæ tum in terra militantis, tum potiùs in cælis triumphantis, vt obſecrent Chriſtũ in cælo, vt ipſe languori ſuo medeatur, mittendo ſcilicet homines Apoſtolicos, qui hæreticos, infideles, maloſque Chriſtianos conuertant; Languor enim hic eſt zelus animarum. Anagogicè anima amore æſtuans languet deſiderio fruendi Chriſto in cælo. Talis prę omnibus fuit B. Virgo, quæ ex languore hoc mortua euolauit ad Chriſtum. Vers. 8.

Vox filiarum Ieruſalem.

QVALIS EST DILECTVS TVVS EX DILECTO, Ô PVLCHERRIMA MVLIERVM? QVALIS EST DILECTVS TVVS EX DILECTO, QVIA SIC ADIVRASTI NOS?] Sanctæ Angelorum & hominum animæ, quarum opem ſponſa implorarat, vt nuntient dilecto ſuum languorem, rogant quis & qualis ſit eius dilectus, non quòd id ignorent, ſed vt eius deſiderium in ea acuant, ac materiam illum effuſiſſimè laudandi ei præbeãt: vnde ipſa mox idipſum præſtat: hæc enim vnicum erat languoris eius remedium; amore enim & laude dilecti ſanatur, imò paſcitur languor diligentis. Vers. 9.

VOX SPONSÆ.

DILECTVS MEVS CANDIDVS ET RVBICVNDVS, ELECTVS EX MILLIBVS.] Hebr. *vexillatus*, id eſt, *inſtar vexilli eminẽs decem millibus.* Chriſtus fuit candidus & rubicundus, id eſt, roſeo colore ad literam; taliſque apparuit S. Edmundo Cantuar. Epiſcopo, vt habet eius vita. Symbolicè fuit candidus ob puriſſimam & ſplendidiſſimam Deitatem, aut potiùs propter puriſſimam humanitatis aſſumptæ innocentiam & ſanctitatem. Rubicundus ob carnem, quam cum ſanguine rubro ex Virgine aſſumpſit, aut potiùs quam in cruce effuſo ſanguine purpurauit; & vt ait S. Hier. lib. 1. contra Iouinian. *Chriſtus candidus eſt in virginitate, rubicundus in paſſione: Electus,* Hebr. *vexillatus ex millibus,* quia Chriſtus quaſi dux vexillũ innocentiæ & caſtitatis, æque ac patientiæ & martyrij omnibus martyribus, virginibus & Chriſtianis prætulit, qui pariter candidi ſunt per innocentiam, rubicundi per patientiam. Vnde ex Hebr. vertas, *Signifer & dux myriadum.* Vers. 10.

CAPVT EIVS AVRVM OPTIMVM] q. d. Caput Chriſti erat fulgidum & ſpecioſum inſtar auri optimi, vel redimitum erat coronâ aureâ. Caput Chriſti eſt deitas. *Dicitur aurum, quia eius hu-* Vers. 11.

manitas & diuinitas ſua claritate velut principatur, ait S.Gregor. ſicut enim aurum ceteris metallis; ſic Deitas creaturis omnibus longè eminet & antecellit. Tangit hic Arrianos, Eutychianos, & Neſtorianos, qui negabant Chriſti diuinitatem.

COMÆ CAPITIS EIVS SICVT ELATÆ PALMARVM, NIGRÆ QVASI CORVVS.] Elatæ ſunt rami & fructus palmarum, qui earum verticem velut comâ tegunt & ornāt. Sic Chriſtus flauam habuit comam, vti flaui ſunt dactyli, ſed nigricantes. Comæ hæ notant diuina Chriſti conſilia, amores & affectus, qui à Deitate eius in humanitatem emanant, ſicut coma manat à capite. Caput enim Chriſti eſt Deus. Iidem nigri ſunt, quia fortes, viriles & heroici, ac charitate quaſi toſti & nigricantes.

Myſticè, capilli Chriſti ſunt viri religioſi & Apoſtolici: hi enim Chriſtum quaſi crines ſtipant, coronant & ornant.

VERS. 12. OCVLI EIVS SICVT COLVMBÆ SVPER RIVVLOS AQVARVM, QVÆ LACTE SVNT LOTÆ, ET RESIDENT SVPER FLVENTA PLENISSIMA.] q.d. Sicut columbæ aſſident aquis; ſic oculi ſponſi innatant ſuis orbibus, ſuntque coloris aquei & marini, ideòque cæſij, id eſt, prudentes & ſapientes. Hac notat candorem oculorum, & ſinceritatem animi, per oculos tralucentes. Deniq; oculi Chriſti comparantur columbis, quia placidi ſunt mites, faciles, benigni, & miſericordes.

VERS. 13. GENÆ EIVS SICVT AREOLÆ AROMATVM CONSITÆ A PIGMENTARIIS] Genæ Chriſti roſeæ & fragrantes inſtar areolarum aromatum ſignum erant, primò florentis ætatis; ſecundò honeſtatis; tertiò hilaritatis; quartò ingenuitatis; quintò grauitatis & maieſtatis, coniunctæ cum lenitate & pietate. Parabolicè binæ genæ Chriſti ſunt miſericordia & iuſtitia, quibus aſpicit regitque Eccleſiam. Tropol. genæ Chriſti ſunt virgines & martyres; illorum enim genæ roſeæ rubēt pudore, horum cruore.

LABIA EIVS LILIA DISTILLANTIA MYRRHAM PRIMAM.] q.d. Eloquia Chriſti caſta ſunt, & ad puritatem lilialem inflammantia, ac myrrham, id eſt, mortificationem cupiditatum prædicantia.

VERS. 14. MANVS ILLIVS TORNATILES (Septuag. *tornatæ*, id eſt, affabrè elaboratæ) PLENÆ HYACINTHIS.] q.d. Opera Chriſti adeò perfecta erant, ac ſi torno elaborata forēt, ita vt nil eis poſſet addi, nil demi. Secundò manus Chriſti erant tornatiles, id eſt, verſatiles & agiles ad omne bonum omnemque beneficentiam. Dicuntur aureæ, quia ornatæ charitate *plenæ hyacinthis*, quia opera Chriſti erant cæleſtia & diuina, atque ad ſpem & amorem rerū cæleſtium excitantia: hyacinthus enim eſt cæleſtis coloris.

VENTER EIVS EBVRNEVS, DISTINCTVS SAPHIRIS.] q.d. Omnes internæ Chriſti paſſiones & affectiones erant puræ & validæ inſtar eboris, ac cæleſtes inſtar ſapphiri. Symbol. venter Chriſti ſunt coniugati, qui filios ipſi generant aluntque puros vt ebur, cæleſtes vt ſapphiri.

VERS. 15. CRVRA EIVS COLVMNÆ MARMOREÆ, QVÆ FVNDATÆ SVNT SVPER BASES AVREAS] q.d. Crura Chriſti candida ſunt, recta, craſſa, & robuſta inſtar columnæ marmoreæ, *ſuper baſes aureas*, id eſt, ſuper pedes ornatos calceis aureis, quales habuit Salomon. Crura hæc notant itinera Chriſti quibus per ſe Iudæam, per Apoſtolos verò viroſque Apoſtolicos totum orbem euangelizando obiuit, fuiſſe, pura, recta, fortia, & valida, ita vt nemo ea ſiſtere, vel iis reſiſtere poſſet, quin gentes omnes ſibi ſubiiceret *ſuper baſes aureas*, ſcilicet, tum diuinitatis Chriſti tum charitatis. Charitas enim hoſce pedes ſuffulciit & inuictos effecit. Symbolicè crura Chriſti ſunt viri Apoſtolici, qui fidem Chriſti in India aliiſque locis propagant.

SPECIES EIVS VT LIBANI, ELECTVS VT CEDRI.] q.d. Chriſtus inſtar Libani & cedri fuit procerus, odoratus, imputribilis, & ſpecioſus tum corpore, tum magis mente.

VERS. 16. GVTTVR ILLIVS SVAVISSIMVM, ET TOTVS DESIDERABILIS.] q.d. Anhelitus Chriſti, æquè ac vox è gutture prodiens, erat ſuauiſſimus: quia non niſi affectus & amores diuinos exhalabat & eructabat: quare ipſe totus erat amabilis, & deſiderabilis.

TALIS EST DILECTVS MEVS (qualem hucuſque deſcripſi) ET IPSE EST AMICVS MEVS, FILIÆ IERVSALEM.

Vox filiarum Ieruſalem.

VERS. 17. QVO ABIIT DILECTVS TVVS, ô PVLCHERRIMA MVLIERVM? QVO DECLINAVIT DILECTVS TVVS, ET QVÆREMVS EVM TECVM] Filiæ Ieruſalem adiuratæ à ſponſa c. 5.8. vt quærerent ſponſum, qui ſe ſubduxerat audientes eius notas & ſigna, è quibus eum dignoſcant, hic rogant, qua via ſe ſubduxerit, vt illam ineuntes, eū inueniant. Chriſtus ab orientali Eccleſia ob hæreſim Arrij moreſque prauos ſe, id eſt, ſuam fidē & Eccleſiam tranſtulit in Occidentē poſt Conſtantinum Imperatorem: quærunt ergo filiæ Ieruſalem, id eſt, fideles ab Eccleſia, id eſt, Eccleſiæ Prælatis, quò abierit Chriſtus, vt eum in Orientem reducant. Huc refer, quæ dixi v. 9.

CAPVT SEXTVM.

VERS. 1. DILECTVS MEVS DESCENDIT IN HORTVM SVVM AD AREOLAM AROMATVM, VT PASCATVR IN HORTIS ET LILIA COLLIGAT] Sponſa reſpondet filiabus Ieruſalem ſponſum iuiſſe in hortum ſuum, id eſt, in Eccleſiam occidentalem, hoc eſt, ad congeriem fidelium orationi, mortificationi ceteriſque virtutibus ſtudentium, quibus, quaſi aromatibus, Chriſtus paſcitur & oblectatur, ſed præſertim liliis, id eſt, caſtitate virginum. Quare reformatores Eccleſiæ orientalis vocandos eſſe ex occidentali Eccleſia, præſertim Romana, vti ex eadem in Orientem ea de cauſa à Pontifice Romano miſſi ſunt S. Euſebius Epiſcopus Vercellenſis, Lucifer Calaritanus & alij. Rurſum hortus Chriſti eſt religio & cœnobium.

VERS. 2. EGO DILECTO MEO, ET DILECTVS MEVS MIHI.] Hunc verſum explicui c. 2. v. 16. Sponſa enim quia amore ſponſi plena, hinc identidem eum repetit & inculcat. Amantes enim amatorum amore & laude nūquam ſatiantur, ſed eum aſſiduè vſq; ad nauſeam audientium repetunt.

QVIN-

QVINTA ET VLTIMA PARS DRAMATIS, PVTA CANTICI,

In qua deſcribitur Eccleſiæ ſeneſcentis renouatio, conſummatio, & ad cælum anhelatio.

VOX SPONSI.

Vers. 3. PVLCHRA ES AMICA MEA, SVAVIS ET DECORA SICVT IERVSALEM, TERRIBILIS VT CASTRORVM ACIES ORDINATA.] Pro *ſuauis* Hebr. eſt *ſicut Terſa*, quę erat vrbs pulchra, ideoque à Ieroboam facta eſt Metropolis regni Iſrael. Sponſa cum ſuis quærẽs ſponſum in horto, ibidẽ eum inuenit, eiq́ue narrauit, quanta in illo quærendo paſſa ſit, quibus notis & elogiis eum adoleſcentulis depinxerit: quare ſponſus eam conſolatur, laudeſque ei ca.4. aſſignatas confirmat & adauget. Igitur ſenſus eſt, q.d. Eccleſia pulchra effecta eſt, æquè ac fortis & terribilis vt caſtrorum acies, quando errores & vitia per Arrianos; alioſque impios infideles ſuos inducta, per zeloſos Imperatores & Principes, Pontifices & Epiſcopos in Conc. Nicęno, Epheſino, Calcedonenſi, Lateranenſi, Florentino, Tridentino aliiſq́ue tum œcumenicis, tũ prouincialibus extirpauit, & Eccleſiam vel vniuerſalem vel prouincialem priſtino fidei & virtutum nitori reſtituit. Maximè verò in fine mũdi idipſum præſtabunt Elias & Enoch cum ſuis aſſeclis.

Vers. 4. AVERTE OCVLOS A ME, QVIA IPSI AVOLARE FECERVNT ME.] Hebr. *quia ipſi preualuerunt mihi*, me in ſui amorem rapiendo. Laudat hic Chriſtus ſponſam à pulchritudine & illicio oculorum, per quos pura Eccleſiæ in Chriſtum intentio & amor ſignificatur, vt dixi c.4.1. ſignificat ergo hic Chriſtus charitate Eccleſiæ ſe victum, vt ſui tam amantem mirificè redamet, vtq́ue eius amore curſum tempuſq́; mundi abſoluere decernat, quo reliquiæ Iſrael ſaluentur, de iis enim agit in ſequentibus, vt hoc facto Eccleſia Chriſto ſponſo ſuo in æternum copuletur, eoque feliciſſimè perfruatur in cæleſti gloria, vbi nuptiarum vtriuſque erit conſummatio.

Vers. 7. CAPILLI TVI SICVT GREGES CAPRARVM.] Hęc gnome, & duę ſequentes ad laudem ſponſæ hic repetũtur ex c.4.v.1.& ſeq. vbi eas explicui.

Vers. 8. SEXAGINTA SVNT REGINÆ, ET OCTOGINTA CONCVBINÆ, ET ADOLESCENTVLARVM NON EST NVMERVS.

VNA EST COLVMBA MEA, PERFECTA MEA, VNA EST MATRIS (Septu. *matri*) SVÆ, ELECTA GENITRICI SVÆ.] *Vnica matris*, id eſt, vnigenita, vel vnicè prę aliis filiabus dilecta à matre. *Reginæ*, id eſt, Eccleſiæ Patriarchales, Primates & Metropolitanæ ſunt ſexaginta, id eſt, multæ: *concubinæ*, id eſt, Eccleſiæ Epiſcopales ſunt octoginta, id eſt, plures: *adoleſcẽtularum*, id eſt, Eccleſiarum Parochialium & ceterarum non eſt numeru s; plu- A rimæ enim ſunt & quaſi innumerabiles: at ſupra has omnes eminet Cathedra ſancti Petri, putà Eccleſia Romana. Quare hæc eſt vna columba, id eſt, vna ſponſa Chriſti vnicè ab eo dilecta, perfecta in fide & religione, vnica matri ſuæ, & electa genitrici ſuæ, id eſt, vnicè pariter dilecta primitiuæ Eccleſiæ Hieroſolymitanæ, ait S. Anſelm. quia ipſa ceteras Eccleſias regit, ac ſi à vera fide vel pietate aberrent, corrigit & reformat. Quocirca.

VIDERVNT EAM FILIÆ, ET BEATISSIMAM PRÆDICAVERVNT: REGINÆ ET CONCVBINÆ, ET LAVDAVERVNT EAM] dicendo: B *Quæ eſt iſta*, &c. vt ſequitur.

Vox adoleſcentularum.

QVÆ EST ISTA QVÆ PROGREDITVR QVASI AVRORA CONSVRGENS, PVLCHRA VT LVNA, ELECTA VT SOL, TERRIBILIS VT CASTRORVM ACIES ORDINATA?] Eſt vox adoleſcentularum, concubinarum & reginarum laudantium ſponſam ab eius ortu, progreſſu & perfectione. Eccleſia enim oriens in Iudæa ſub Apoſtolis exigua luce fulſit quaſi aurora: mox increuit, fulſitq́ue vt luna luce pallidâ per terrores, perſecutiones decem Imperatorum: denique C toto orbe aureâ luce reſplenduit vt ſol, ſub Cõſtantino Imp. ac mox pugnans & profligans Arrianos, Neſtorianos, ceteroſq́ue hæreticos, & abuſus reformans fuit quaſi caſtrorum acies ordinata, taliſq́ue maximè erit in fine mundi decertans contra antichriſtum, eiuſq́ue aſſeclas. Vers. 9.

VOX SPONSI.

DESCENDI IN HORTVM NVCVM, VT VIDEREM POMA CONVALLIVM, ET INSPICEREM SI FLORVISSET VINEA, ET GERMINASSENT MALA PVNICA.] Chriſtus deſcendit in hortum nucum, id eſt, ad Synagogam durorum D Iudæorum, vt eos conuertat, tum per alios, tum maximè in fine mundi per Eliam & Enoch, quando ipſi producent *poma conuallium*, id eſt, fructus actuſq́ue humilitatis & pœnitentiæ, ac vina deuotionis, & *mala punica* charitatis. Vers. 10.

VOX SYNAGOGÆ.

Iudæorum conuertendæ in fine mundi.

NESCIVI: ANIMA MEA CONTVRBAVIT ME PROPTER QVADRIGAS AMINADAB] Vers. 11.
q.d. Ego Synagoga Iudæorum hucuſq́; neſciui Chri-

Chriſtum à patribus meis crucifixum eſſe Meſſiam, ideóque eum non colui, quia turbauerunt me quadrigæ *Aminadab*, id eſt, *populi ſpontanei*, putà Chriſtiani, qui è gentilitate ſponte & vltrò audita prædicatione Apoſtolorum credidit in Chriſtum: *Quadrigæ* ſunt quatuor Euangelia, quæ celerrimè per totum orbem diſcurrerunt: propter has, id eſt, quia Euangelia abrogabant Iudaiſmum & legem Moyſi, ego Synagoga Iudæorum hucuſque non credidi in Chriſtum: at iam conuerſa per Eliam in eum credo, & eidem quadrigæ vltrò me ſubdo, imò infero & impono. Nonnulli per quadrigas Aminadab accipiunt Saracenos & Turcas; alij Imperatores Eccleſiam oppugnantes; alij Antipapas & Schiſmaticos.

A

Vox ſponſæ veteris de noua, hoc eſt, Eccleſiæ de Synagoga.

REVERTERE, REVERTERE SVLAMITIS VT INTVEAMVR TE.] Eccleſia gratulatur Synagogæ de eius ad Chriſtum conuerſione: *Synagoga* enim vocatur Sulamitis, id eſt, Hieroſolymitana vel Salomonia. Sicut enim à Paulo ſponſa dicitur Paula, ſic à Salomone ſponſa eius dicitur Sulamitis, id eſt, Salome vel Salomonia. Senſus eſt, q.d. O Sulamitis, id eſt, ô Synagoga Iudæorum iam conuerſa ad Chriſtum, reuertere ad Eccleſiæ è Gentibus congregatæ ſocietatem & conuerſationem, vt Gentes tuum decorem, quẽ per Baptiſmum accepiſti, intuentes exultent, tibique gratulentur, & Deo gratias agant. Vers. 12.

CAPVT SEPTIMVM.

Caput hoc parallelum eſt capiti quarto; nam ſingulorum membrorum elogia quæ c. 4. Sponſus Chriſtus aſſignauit ſponſæ Eccleſiæ Gentium, eadem hic aſſignat Synagogæ Iudæorum ad ſuam fidem in fine mundi conuertendorum.

VOX SPONSI DE SPONSA noua, id eſt de Synagoga.

Vers. 1. QVID VIDEBIS IN SVLAMITE NISI CHOROS CASTRORVM?] Sunt verba Chriſti ſponſi exultantis de Iudæorũ ad ſe in fine mũdi per Eliam conuerſione. q.d. Quid videbis, ô Eccleſia Gentium in Sulamite, id eſt, in Synagoga Iudæorum iam conuerſa ad ſuum Meſſiam veramque fidem, niſi choros præ gaudio tantæ cõuerſionis cantantium & tripudiantium: ſed choros caſtrorum, quæ ſcilicet ita exultent, vt ſimul fortiter contra antichriſtianos, ceteroſque infi- C deles & impios decertent? *Caſtra quippe militantium ſunt*, ait S. Gregor. Nonnulli per choros caſtrorum accipiũt fundationes Academiarum, & inſtitutiones religionum tam militarium, vti ſunt Theutonici, Melitenſes Hieroſolymitani, quàm aliarum, vti ſunt Bernardini, Camaldulẽſes, Dominicani, Franciſcani &c.

QVAM PVLCHRI SVNT GRESSVS TVI IN CALCEAMENTIS FILIA PRINCIPIS] q.d. Quã pulchra ô Synagoga ſunt greſſus tui, quibus ad me & Eccleſiam acceſſiſti? quàm celeri promptitudine ad fidem accurriſti? nec tantùm ad fidem, ſed & ad fidei prædicationem: illico enim, vt fidelis facta es, cœpiſti eſſe prædicatrix Euangelij, inſtar contribulis tui S. Pauli.

IVNCTVRA FEMORVM TVORVM SICVT MONILIA, QVÆ FABRICATA SVNT MANV ARTIFICIS.] *Iuncturæ tuorum femorum* ſunt veritas & charitas, quibus Synagoga conuerſa adhærebit Eccleſiæ, item eius caſtitas. Hæc enim ornat femora ſicut monile pulcherrimũ & pretioſiſſimũ factum manu ſummi artificis Dei. Hanc amplectuntur religioſi, & amplectentur Iudæi in fine mundi, vt efficacius Chriſtum verbo & exemplo prædicent. Vnde S. Ioannes vidit 144. millia virginum, qui in fine mundi ſequentur Agnũ in virginitate. Apocal. 14.

Vers. 2. VMBILICVS TVVS SICVT CRATER TOR- B NATILIS. NVMQVAM INDIGENS POCVLIS.] *Vmbilicus*, id eſt, medium & quaſi centrum Iudææ erat Ieruſalẽ: hæc in fine mundi per Eliam conuertenda ad Chriſtum erit quaſi crater tornatilis, quia inſtar crateris abundabit poculis, id eſt, potione, putà vino ſapientiæ & doctrinæ Chriſtianæ, quod in Iudæos circumcircà habitantes diffundet. Vnde in Ieruſalem Elias occidetur ab antichriſto, ac tertia die glorioſus reſurget. Apocalypſis c. 11. v. 8. & 11.

VENTER TVVS SICVT ACERVVS TRITICI, VALLATVS LILIIS.] Idem dicit per aliam ſimilitudinem ventris, q.d. Ieruſalem conuertẽda ad C Chriſtum per Eliam ſimilis erit aceruo tritici, quia plena erat ſacerdotibus & prædicatoribus, qui verbo Dei & Euchariſtia quaſi tritico myſtico fideles paſcant, non ad luxuriam, ſed ad caſtitatem, ideoque vallatur liliis, quia puritatis cãdorem æque ac ſuauitatis odorem expirat.

DVO VBERA TVA SICVT DVO HINNVLI GEMELLI CAPREÆ.] Repetit de Synagoga Iudæorum, quod dixit de Eccleſia Gentium, ca. 4. v. 5. Vide ibi dicta. Vers. 3.

COLLVM TVVM SICVT TVRRIS EBVRNEA] *Collum turritum* ſignificat inuictum Synagogæ robur, quo ſe inſtar turris generoſè eriget contra omnes tentationes & perſecutiones antichri- D ſti. Item Pontifices, doctores & præſules, qui eidem heroicè reſiſtent. *Ebur* notat Elephantium (Elephas enim caſtiſſimus eſt.) caſtitatem, puritatem & munditiam, qua pollebunt Iudæi in fine mundi. Apocalyp. c. 14 v. 1. præſertim doctores & præſules: Ebur enim candidum eſt, politũ, nitidum, teres, æquabile, firmum. Vers. 4.

OCVLI TVI SICVT PISCINÆ IN HESEBON, QVÆ SVNT IN PORTA FILIÆ MVLTITVDINIS.] id eſt, in porta, quæ ſpectat regionem, in qua magna erat hominum multitudo. q.d. Oculi tui, id eſt, tui doctores & paſtores, ô Synagoga, erunt quaſi gemini limpidiſſimi puriſſimique ſapientiæ fontes, qui filiam multitudinis, id eſt,

con-

congregationem populi Iudaici in fide & pietate Chriſtiana abundanter erudient, & aquâ ſapientiæ potabunt.

NASVS TVVS SICVT TVRRIS LIBANI, QVÆ RESPICIT CONTRA DAMASCVM] q.d. *Synagoga naſus*, id eſt, criſis, prouidentia & proſpectio erit ingens inſtar turris, quæ longè odorabitur & proſpicit omnes Damaſci, id eſt diaboli & antichriſti ſanguinem animarum ſitientis; *Damaſcus* enim idem eſt, quod ſaccus, vel præda ſanguinis inſidias & conatus, eoſque ingenti fortitudinis & magnanimitatis ſpiritu eludet & ſuperabit. Magnus enim naſus magnum ſpiritum attrahit, ideoque magnanimitatis eſt index.

VERS. 5. CAPVT TVVM VT CARMELVS.] q.d. Caput & princeps tuus erit. Elias olim Carmeli incola, & inſtar Carmeli ſpiritu excelſus & frugifer.

ET COMÆ CAPITIS TVI SICVT PVRPVRA REGIS VINCTA CANALIBVS.] Comæ hæ notant diſcipulos & aſſeclas Eliæ, qui cum vt caput cingent, defendent, propugnabunt, ideoque ab antichriſto occidentur, & martyrio ſanguinis ſui purpurabuntur.

Vox Eccleſiæ ad Synagogam ad Chriſtum iam conuerſam.

VERS. 6. QVAM PVLCHRA ES, ET QVAM DECORA CHARISSIMA IN DELICIIS?] Hebr. *O quam pulchruiſti, & quàm dulcuiſti amor in delicijs?* Sponſi, ſcilicet Chriſti Domini, cum tua fide & feruore oblectando, Syrus & Aquila, *filia deliciarum*. Sunt verba Eccleſiæ Gentium exultantis & congratulantis Synagogæ de tam ſubita & perfecta Iudæorum conuerſione ad Chriſtum, q.d. Quàm pulchra es & decora, ô Synagoga, ſoror mea, quæ adeò es amabilis, vt charitas deliciarũ, & deliciæ charitatis, ac filia deliciarum ſis, & verè nũcupari poſſis, quia totam te charitati & delicijs ſponſi impendis.

VERS. 7. STATVRA TVA ASSIMILATA EST PALMÆ, ET VBERA TVA BOTRIS.] Statura palmaris Synagogæ & antiquæ ſanctæ, eſt magnanimitas & celſitudo animi, quæ omnia terrena deſpicit & æterna ambit, dicitque cum Paulo: *Noſtra conuerſatio in cælis eſt:* ideoque inſtar palmę quo magis premitur, eò fortiùs altiuſque exurgit: *Vbera Synagogæ* ſunt eius beneficentia & doctrina, qua quaſi lacte rudiores Iudæos lactabit & nutriet: ſicut palma licèt in altum creſcat, tamen ſe demittit cum ſuis botris, id eſt, dactylis nutrit tranſeuntes.

Vox Chori Adoleſcentularum.

VERS. 8. DIXI: ASCENDAM IN PALMAM, ET APPREHENDAM FRVCTVS EIVS: ET ERVNT VBERA TVA SICVT BOTRI VINEÆ, ET ODOR ORIS TVI, SICVT MALORVM] Sunt verba chori adoleſcentularum, id eſt, animarum imperfectarum, quarum quæque dicit Synagogæ in fide & amore Chriſti excelſę, & feruenti vſque ad martyrium: Cupio ad tuam ſublimitatem, quam per crucem Chriſti obtinuiſti, conſcendere, vt ad vbera tua pertingam ex iiſque ſugam lac, imò vinum ardentis doctrinæ, fidei & charitatis, ac ſimul ex ore hauriam halitum ſuauiſſimum pietatis & ſanctitatis: palma ergo hic ad literam ſignificat ſublimitatem Synagogæ, ſymbolicè verò crucem Chriſti.

GVTTVR TVVM, SICVT VINVM OPTIMVM, DIGNVM DILECTO MEO AD POTANDVM, ET LABIIS EIVS AD RVMINANDVM.] q.d. Gutture tuo exhalas vinum doctrinæ & charitatis ardẽtis, quo nõ ſolùm Iudæos, ô Synagoga, inebrias, ſed & Chriſtum dilectum meũ ita potas & delectas, vt ille illud ipſum aſſiduè mente reuoluat & ruminet. VERS. 9.

Vox ſpõſæ nouę, id eſt Synagogæ.

EGO DILECTO MEO, ET AD ME CONVERSIO EIVS.] Eſt vox ſponſæ nouellæ, putà, Synagogæ, quæ tam laudibus ſuis, quas Chriſtus recẽſuit, quàm elogiis ſuis, quæ adoleſcẽtulæ addiderunt, reſpondet, laudes haſce in ſponſum Chriſtum reflectendo, q.d. Ego quanta quanta ſum, tota dilecti mei Chriſti ſum, quia ipſe dignatus eſt oculos ſuos ad me conuertere, meque ſua fide illuminare & ſuâ gratiâ dotare, imò in ſponſam ſibi dilectam aſſumere. VERS. 10.

VENI DILECTE MI, EGREDIAMVR IN AGRVM, COMMOREMVR IN VILLIS.] Vt ibi eò familiariùs & ſecretiùs, quò ab vrbano ſtrepitu remotiùs inuicem cõuerſemur & colloquamur, vtque hominibus agreſtibus & rure degentibus Euangelium prædicemus. VERS. 11.

Vox ſponſæ antiquæ & nouæ, id eſt Eccleſiæ, & Synagogæ.

MANE SVRGAMVS (vt eamus) AD VINEAS: VIDEAMVS SI FLORVIT VINEA, SI FLORES FRVCTVS PARTVRIVNT, SI FLORVERVNT MALA PVNICA: IBI DABO TIBI VBERA MEA.] Pagnin. & Vatabl. *amores meos.* Eſt vox Eccleſię Gentium congratulantis nouæ ſponſæ, putà Synagogæ Iudæorum, ac cum ea obſecrantis Chriſtum, vt ſecum vadat, id eſt, ſibi cooperetur in prædicatione Euangelij, & conuerſione Iudæorum æquè ac Gentium in fine mundi, vt ferant fructus bonorum operum, & mala punica charitatis ac martyrij. Vineam vocat Ieruſalem & Iudæam: hæc enim fuit prima Chriſti vinea. Ibi Synagoga Chriſto dat *vbera*, id eſt, oſtendit amores ſuos in eum. Rurſum dat vbera Chriſto, id eſt, fidelibus Chriſti, putà Iudæis & Gentibus, quos doctrina ſua in fide & pietate lactat, & nutrit amore Chriſti. VERS. 12.

MANDRAGORÆ DEDERVNT ODOREM. IN PORTIS NOSTRIS OMNIA POMA NOVA ET VETERA, DILECTE MI, SERVAVI TIBI.] Mandragoræ frigidæ tarditatem, torporem & ſomnum inducunt; vnde ſignificant Iudęos & Gentes ignorantiâ Dei, & perfidiæ frigore torpentes & ſopitos per antichriſtum; ſed hi eo mortuo & occiſo, per prædicationem ſociorum Eliæ reuiuiſcent in fide & gratia, ac ſuauem virtutis odorem expirabunt: hos ergo quaſi *poma noua* cum veteribus, id eſt, priſcis Chriſtianis Eccleſia offert Chriſto *in portis*, id eſt, in ipſo ingreſſu & aditu Eccleſiæ, putà in Baptiſmo, per quem ingreſſi ſunt in Eccleſiam & Chriſtianiſmum. Nõnulli τὰ *noua* referunt ad noui orbis, hoc eſt, Americæ, ſiue Peruanorum & Mexicanorum cõuerſionem. VERS. 13.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

Vox ſponſæ, id eſt, Eccleſiæ vniuerſalis collectæ ex Iudæis & Gentibus, in fine mundi completo iam electorum numero aſpirantis ad cælum.

Vers. 1. QVIS MIHI DET TE FRATREM MEVM SVGENTEM VBERA MATRIS MEÆ, VT INVENIAM TE FORIS, ET DEOSCVLER TE, ET IAM NEMO ME DESPICIAT?] q.d. Vtinam te fruar, ô Chriſte, in cælo, ſicut frater fruitur ſuo fraterculo, qui adhuc ſugit vbera matris, eumq; deoſculatur, vt ſcilicet ſicut olim factus homo mihi per carnem frater fieri dignatus es, ac ſugere vbera matris meæ; tùm B. Virginis (hæc enim eſt mater Eccleſiæ, quia ipſa eſt mater Chriſti, & conſequenter omnium Chriſtianorum) tùm Synagogæ: ſic pariter foris, id eſt, in cælo frater & conſors mihi fias in gloria beatitudinis, ibique tecum ſugam vbera matris communis, putà cæleſtis Ieruſalem, quę lac, imò nectar felicitatis effundit, atque te oſculer, tecumq; delicier, & diſſuauier in æternum, ideoque iam me nemo deſpiciat, ſed omnes glorificent & beatificent.

Vers. 2. APPREHENDAM TE, ET DVCAM IN DOMVM MATRIS MEÆ, IBI ME DOCEBIS, ET DABO TIBI POCVLVM EX VINO CONDITO, ET MVSTVM MALOGRANATORVM MEORVM.] Eſt vox Eccleſiæ ad Chriſtum. q.d. Vtinam te apprehendere poſſem & ducere in cæleſtem Ieruſalem, quæ eſt mater noſtra, vt ibi me doceres arcana diuinitatis, ibi ego viciſſim tibi propinarem vinũ conditum laudis & gratiarum actionis, ac muſtũ malogranatorum æſtuantis amoris, & iubili felicitatis æternæ.

Vers. 3. LÆVA EIVS SVB CAPITE MEO, ET DEXTERA ILLIVS AMPLEXABITVR ME.] Sponſa ex vehementi amore, & deſiderio fruendi Chriſto in cælo incidit in languorem, ſomnum & extaſim, ac corruens inuocat opem ſponſi, vt ſe collabentem leua dextraque fulciat & complectatur, tùm iam languentem in terris, tùm potiùs mox gaudentem & triumphantem in cælis. Vide c. 2. 6.

VOX SPONSI.

Vers. 4. ADIVRO VOS FILIÆ IERVSALEM, NE SVSCITETIS, NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM DONEC IPSA VELIT.] Sponſus vetat ſpõſam ab hoc amoris ſomno & extaſi, vtpote ſibi gratiſſimo & ſponſæ ſuauiſſimo, excitari. Vide dicta c. 2. v. 7.

Vox populi occurrentis.

Vers. 5. QVÆ EST ISTA, QVÆ ASCENDIT DE DESERTO DELICIIS AFFLVENS INNIXA SVPER DILECTVM SVVM.] Sponſa à ſomno euigilans, ex languoris & amoris deliciis, brachiis ſuis innixa humeris ſponſi, cum eo aſcendebat ex agro, hortoq; verſus Ieruſalem, id eſt, ex terra in cælum. Occurrunt ei turbæ populi tranſeuntis, id eſt, angeli & cælites, eiuſque ſpeciem, amorem & libertatem admirantes exclamant: quę eſt iſta ſponſa tam glorioſa, quæ tam delicioſè, liberè, & amoroſè Chriſto Domino innixa, è terris in cælos adeò magnificè aſcendit?

A

VOX SPONSI.

SVB ARBORE MALO SVSCITAVI TE: IBI CORRVPTA EST MATER TVA, IBI VIOLATA EST GENITRIX TVA.] Chriſtus Eccleſiam glorioſè ſecum ſcandentem in cælum monet crucis ſuæ pro ea obitæ, vt eam tanti beneficij memorem gratamque reddat. q. d. Scito, ô Eccleſia, hanc gloriam tuam mihi caro ſtetiſſe; emi enim eam multis doloribus in ligno crucis, eò quòd mater tua Eua comedens ex ligno vetito in paradiſo tam ſe, quàm te, id eſt, omnem poſteritatem peccato corruperit & perdiderit. Dei enim iuſtitia & ſapientia decreuerat, vt in ligno ſatisfieret culpæ in ligno commiſſæ; vt diabolus, *qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur* Et: *vnde mors oriebatur, inde vita reſurgeret.*

B

PONE ME VT SIGNACVLVM SVPER COR TVVM, ET SIGNACVLVM SVPER BRACHIVM TVVM.] q.d. Iugiter & firmiter quaſi ſigillo imprime tibi meæ crucis memoriam, meumque, quem tibi in ea exhibui, amorem, vt ille ſemper in corde tuo cogitando figatur, indeque in brachium ad rectè operandum trãſeat, ita vt amor meus ſit tibi rector, qui omnes tuas cogitationes & actiones dirigat ad cælum, vbi ille indelebiliter & profundè cordi brachioque tuo inſculpetur, vt in æternum perduret. Vers. 6.

C

QVIA FORTIS EST VT MORS DILECTIO, DVRA SICVT INFERNVS ÆMVLATIO.] q.d. Cauſa, quæ me impulit, vt te in cruce per tot dolores, & mortem meã à peccato, morte & inferno, cui addicta eras, ſuſcitarem, fuit amor & dilectio, qua te vt ſponſam ſummè dilexi: hæc enim fortior eſt omni dolore, morte & inferno; ac inſtar mortis & inferni, omnia aduerſa & triſtia ſibi ſubiicit: quare ſimilem, puta fortem à te, ô ſpõſa, dilectionem exigo, vt ponas me vt ſignaculũ ſuper cor tuum, vt ſcilicet mei intuitu & amore mortem & infernum ſuperes & tranſcendas, ac inſtar mortis & inferni nulli hoſti, tẽtationi, dolori, vel aduerſitati cedas, ſed omnia euincas, tibique ſubdas.

D

LAMPADES EIVS (dilectionis & æmulationis, ſiue zeli) LAMPADES IGNIS ATQVE FLAMMARVM] *Lampades*, id eſt, faces. q.d. Faces charitatis & zeli Chriſti, ſimiles ſunt ignibus & flammis ardentiſſimis, ac ſimiles ipſe à ſponſa, id eſt, Eccleſia & anima ſancta iure ſuo repoſcit.

AQVÆ MVLTÆ NON POTVERVNT EXTINGERE CHARITATEM, NEC FLVMINA OBRVENT ILLAM. SI DEDERIT HOMO OMNEM SVBSTANTIAM DOMVS SVÆ PRO DILECTIONE, QVASI NIHIL DESPICIET EAM] *Eam*, non dilectionem, ſed *ſubſtantiam*. q. d. Nullæ perſecutiones, calumniæ, flagella, dolores, claui, ſpinæ, &c. quæ inſtar torrentium magna copia & vi irruerunt in Chriſtum, potuerunt, aut vnquam poterunt obruere, vel extinguere eius charitatem, imò potiùs iis creſcentibus Vers. 7.

tibus creuit Chriſti amor & ardor, ſicut per antiperiſtaſin ignis aquis gelidis circũdatus magis ſe intendit, & exardeſcit. Idem iure ſuo à ſponſa Eccleſia, & anima pia repoſcit Chriſtus ſponſus. Ratio eſt, quod charitas ſit res pretioſiſſima, ſupernaturalis & diuina, quæ omne pretium, omnes opes, omnem ſubſtantiam ſuperat, & pręquã omnes cruces & dolores quaſi nihil ſunt, nec æſtimandi.

Vox ſponſæ adultæ de Iuniore; id eſt, Eccleſiæ de Synagoga.

VERS. 8. SOROR NOSTRA PARVA EST, ET VBERA NON HABET: QVID FACIEMVS SORORI NOSTRÆ IN DIE QVANDO ALLOQVENDA EST?] Eccleſia audiens ſponſum Chriſtum tam excellentem erga ſe oſtendere charitatem, & ſimilem ab ipſa requirere, tacitè aſſentitur, eamq; ſpondet, vti patebit v. 10. & ſeq. ſed ſollicitat de ſorore ſua Synagoga, id eſt, de rudi plebe Iudæorum in fine mundi cõuertendorum, vtpote adhuc numero parua, ac in fide recenti & in charitate tenera, vt vbera nõ habeat doctrinæ, quibus alios lactet, ſed potiùs ipſa ea adhuc ſugat; dicit ſodalibus ſponſi, putà diſcipulis Eliæ & prædicatoribus Chriſti: Quid faciemus ſorori noſtræ Synagogæ, vt in fide creſcat & in charitate adoleſcat, vt in die Iudicij quando à Chriſto ſponſo alloquenda eſt, quaſi ſponſa in cæleſtem thalamum inducenda, digna eius nuptiis cæleſtibus inueniatur, taliſque ei appareat, placeat & copuletur.

Vox Sodalium ſponſi, id eſt, diſcipulorum & aſſeclarum Eliæ.

VERS. 9. SI MVRVS EST, ÆDIFICEMVS SVPER EVM PROPVGNACVLA ARGENTEA: SI OSTIVM EST, COMPINGAMVS ILLVD TABVLIS CEDRINIS.] q. d. Pars Synagogæ, id eſt, plebis Iudæorũ inſtar muri firmo & conſtanti eſt pectore: quare illam inſtruamus eloquiis S. Script. vt inſtructa fidem Chriſti prædicare, propagare & propugnare queat: hęc enim eloquia ſunt id, quod propugnacula argentea in muro, & quod vbera in pectore: nã vt propugnacula propugnant, vt vbera lactant. Pars altera Iudæorum inſtar oſtij eſt pectore exili, debili, mobili, & verſatili: quare illã conſtringamus & roboremus ſanctis Chriſtianorum exemplis, quaſi tabulis cedrinis, id eſt, incorruptibilibus, vt Iudæi in Chriſti fide & charitate firmati, ſi non vt ſponſæ, certè vt adoleſcentulæ comites ſponſæ, cum ea ad cæleſtes Chriſti nuptias iam imminentes admitti mereantur.

Vox ſponſæ iunioris, putà Synagogæ.

VERS. 10. EGO MVRVS, ET VBERA MEA SICVT TVRRIS, EX QVO FACTA SVM CORAM EO QVASI PACEM REPERIENS.] q. d. Non eſt quod de me ſolliciti ſitis: Ego enim conuerſa ad Chriſtum, adeò conſtanter & feruidè ipſi adhæreo, vt videar eſſe murus inexpugnabilis. Inſuper ſicut muro incumbunt turres, ſic pectori meo firmo inſtar muri inſiſtunt vbera doctrinæ & doctorum, adeò valida, vt antichriſtianos, Iudæos, & quoſlibet hoſtes ſternere valeant; adeoq; ſucculenta, vt ſuo lacte omnes meos in fide puellulos lactare queant: idque habeo non ex me, ſed ex gratia ſponſi mei Chriſti, ex quo enim ipſe vt verus Salomon me ſibi dignatus eſt reconciliare, imò me Sulamitem, id eſt, ſuam ſponſam, cui nomen *pacifica*, efficere, illico in hoc robur & hanc celſitudinem excreui, vt illi ſi non par, certè ſuppar eſſe videar.

Vox ſponſæ adultæ, putà Eccleſiæ.

VINEA FVIT PACIFICO IN EA, QVÆ HABET POPVLOS: TRADIDIT EAM CVSTODIBVS, VIR AFFER PRO FRVCTV EIVS MILLE ARGENTEOS. VERS. 11.

VINEA MEA CORAM ME EST. MILLE TVI PACIFICI ET DVCENTI HIS, QVI CVSTODIVNT FRVCTVS EIVS.] Pacificus eſt Salomon, vt habent Hebr. Septuag. & Syrus. Salomõ autem hic eſt Chriſtus. Videtur Salomon Canticum tanto amorum ardore ceptum, frigido pacis fine concludere: Sed Hebręi per pacem omnem ſalutem, omne decus, omnem voluptatem, omne gaudiũ, omneque bonum ſignificant: vinum enim è vite vineæ expreſſum, hanc pacem afferens, hominem viuificat, lætificat & voluptate ſua inebriat. Vinum enim lætificat Deum & homines. Iudic. 9. 13. VERS. 12.

Eccleſia reſumens vocem Synagogæ, quæ dixit: *Ex quo fui coram eo quaſi pacem reperiens*, eam confirmans reſpondet, dicitque: Verè id dixiſti, ô ſoror mea Synagoga, quia ſicut Salomon rex pacificus habuit vineam inſignẽ in Baalhamon, id eſt, in vrbe ita dicta à populi frequentia, inſuper habuit vineam myſticam, putà Synagogam, quarũ vtraque dedit fructus egregios, qui mille argenteis, id eſt, maximo pretio æſtimabãtur: ſic pariter verus Salomon, id eſt, Chriſtus rex pacificus faciet te vineam ſuam in fine mundi, quæ abundet & numero & virtute fidelium Iudæorum, ideoque fructus mille argenteis, id eſt, maximi eſſe pretij cenſebitur.

Pari modo *vinea coram me eſt*, id eſt, ego Eccleſiam ſimilem tui, ô Synagoga, habeo vineã, quæ mihi ſemper præ oculis & ſummæ curæ eſt: vinea tua eſt Iudæa, mea vinea eſt totus orbis, putà omnes gentes, quas in fide & pietate Chriſtiana per meos Prælatos & Paſtores ſedulo excolo, ideoq; pari modo ex illa mille argenteos, id eſt, maximum fructum & pretium colligo, illumque Chriſto meo offero: *mille* ergo *tui pacifici* Hebr. *mille tui ô Salomon*, id eſt, hos mille argenteos tibi, ô Chriſte rex pacifice, offero tamquam tibi debitos, vtpote ex tua gratia partos & productos: *& ducenti his, qui cuſtodiunt fructus eius*. q. d. Prælatis, qui hanc vineam coluerunt, debetur, & dabitur duplex præmium, ſcilicet gloria animæ & corporis, ob decem præceptorũ decalogi obſeruationem in corde & opere tam in ſe, quàm in ſuis ſubditis, cẽties duplicatam, id eſt, omni modo abſolutam & perfectam. Centum enim duplicata faciunt ducenta.

VOX

A

VOX SPONSI.

Vers. 13. QVÆ HABITAS IN HORTIS, AMICI AVSCVLTANT, FAC ME AVDIRE VOCEM TVAM.] Bucolicè Chriſtus ſponſus hic inducitur quaſi paſtor, cuius ſponſa caſtitatis & meditationis ſtudioſa, velut nympha ruralis habitat in hortis & vineis, caſque excolit. Senſus eſt. q.d. Chriſtus: Audiui, ô Eccleſia mea ſponſa, tua in cælum anhelantis ſuſpiria, ſed tecta & obſcura: quare velim, vt ea clarè enunties. Amici enim mei & tui, id eſt, angeli auidè ea audire deſiderant: faciam ergo te votorum compotem: poſtula, & impetrabis: loquere, & exaudieris, ſuſpira in cælum, & eò te ducam: Iam enim imminet finis mundi, & dies iudicij, ac beatæ reſurrectionis.

VOX SPONSÆ.

FVGE DILECTE MI, ET ASSIMILARE CAPREÆ, HINNVLOQVE CERVORVM SVPER MONTES AROMATVM,] qui cap. 2. v. vltim. vocantur *montes Bether* vel *Bethel*, id eſt domus Dei, puta cæli. q. d. *Fuge*, id eſt celerrimè inſtar fugientium caprearum & hinnulorum ex terra hac putida & fœtida, ô Chriſte, te proripe in ſuaueolentes montes aromatum, id eſt, in cælum, ac me quæſo tecum rape, vt ibi inuicem fruamur in beata æternitate, ſicut capreæ & hinnuli dum fugiunt venatores, ſecum rapiunt ſuos catulos, nec ſine iis fugam capeſſunt in montes aromatum, quales ſunt in Iudæa, Libano, Syria & Oriente. Vnde τὸ *fuge* ſumi poteſt pro *fugere me fac*, per Hebraiſmum, quo *Cal* ponitur pro *Hiphil*. Vers. 14.

Fuge, tace, quieſce. S. Anſenius.
Fuge ad montes aromatum, ad colles beatæ ÆTERNITATIS.
Quam felix, quæ beat, ÆTERNITAS.

Noctem vnam (frigoris) cum ſempiterno æuo commutabimus. S. Baſilius homil. de 40. martyr.

Æuum Angelos, tempus homines, Deum ſua beat æternitas. Doctor. Angel. 1. p. q. 10.

O regnum verè beatum, carens morte, vacans fine, cui nulla tempora ſuccedunt per æuum, vbi continuus ſine nocte dies neſcit habere tempus; vbi victor miles illis hymnidicis Angelorum ſociatus choris, cantat Deo ſine ceſſatione Canticum de Canticis Sion, nobile perpetuo caput amplectente corona, ait S. Auguſt. in Medit. cap. 22.

INDEX

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ QVI IN HOC CANTICI CANTICORVM

Commentario paſſim citantur.

Prior numerus paginam, ſecundus columnam, litteræ adiunctæ eas quæ columnis interpoſitæ ſunt, deſignant: ſi vnicus tantùm occurrat numerus, ad præcedentem referri indicio eſt.

EX GENESI.

CAp. 2. v. 7. Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem. pag. 10. col. 2. lit. a
3.17. Maledicta terra in opere tuo: ſpinas & tribulos germinabit tibi. 161.2.a
15.6. Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. 209.1.a
16.12. Manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum. 31.2.a
27.27. Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni. 202.2.b
29.20. Seruiuit Iacob pro Rachele ſeptem annis, & videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine. 135.2.b
30.13. Hoc pro beatitudine mea: beatam quippe me dicent omnes mulieres. 277.2.b
31.48. Tumulus iſte erit teſtis inter me & te hodie. 169.1.a
32.2. Caſtra Dei ſunt hæc. 289.2.c
49.22. Filiæ diſcurrerunt ſuper murum, &c. 81.2.a
27. Deſiderium collium æternorum. 262.2.b

EX EXODO.

Cap. 14. v. 13. Nolite timere, ſtate, & videte magnalia Domini. 148.1.d
15.20. Maria ſoror Moſis ſumpſit tympanum in manu ſua, egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat, dicens: Cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem deiecit in mare. 289.2.d
18.21. Prouide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam, & conſtitue ex eis tribunos & centuriones, & quinquagenarios & decanos, qui iudicent populum omni tempore. 147.2.b
32.10. Dimitte me vt iraſcatur furor meus contra eos, &c. 138.1.c
33.11. Loquebatur Dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut ſolet homo loqui ad amicum ſuum. 11.2.c
36.14. Saga vndecim de pilis caprarum, ad operiendum tectum tabernaculi. 168.2.c

EX DEVTERONOMIO.

Cap. 8. v. 4. Veſtimentum tuum quo operiebaris nequaquam vetuſtate defecit, & pes tuus non eſt ſubtritus. 2.2.d
29.5. Non ſunt attrita veſtimenta veſtra, nec calceamenta pedum veſtrorum vetuſtate conſumpta ſunt. ibid.
32.32. Vua eorum, vua fellis & botri amariſſimi. 38.1.c
33. Fel draconum vinum eorum, & venenum, aſpidum inſanabile. ibid.

EX IOSVE.

Cap. 10. v. 12. Obediente Domino voci hominis. 137.1.c

EX LIBRO IVDICVM

Cap. 16. v. 17. Ferrum numquam aſcendit ſuper caput meum, quia Nazaræus, id eſt, conſecratus Deo ſum ab vtero matris meæ: Si raſum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea, & deficiam, eroque ſicut ceteri hominum. 170.2.c.

EX LIBRO RVTH.

Cap. 1. v. 20. Ne vocetis me Noëmi, id eſt, pulcram, ſed vocate me Mara, id eſt, amaram, quia amaritudine valdè repleuit me Omnipotens. 220.2.c
3.9. Expande pallium tuum ſuper famulam tuã, quia propinquus es. 84.1.d

EX PRIMO REGVM.

Cap. 3. v. 10. Loquere Domine, quia audit ſeruus tuus. 239.1.d
9.2. Et non erat vir de filiis Iſrael melior, ab humero & ſurſum eminebat ſuper omnem populum. 244.2.b

EX TERTIO REGVM.

Cap. 4. v. 26. Et habebat Salomon quadraginta millia præſepia equorum currilium, & duodecim millia equeſtrium, &c. 46.2.c
19.14. Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filij Iſrael. 339.2.a

EX QVARTO REGVM.

Cap. 2. v. 12. Pater mi, pater mi, currus Iſrael, & auriga eius. 47.2.d

4.34. Poſuit os ſuum ſuper os eius,& oculos ſuos ſuper oculos eius,&c. vndę oſcitauit puer ſeptiesːaperuitque oculos. 13.2.c
6.16. Nolite timere;plures enim nobiſcum ſunt, quàm cum illis. 148.1.d

EX I. PARALIPOMENON.

Cap.4.v.22. Et qui ſtare fecit Solem,viriq; Mendacij,& Securus,& Incendens. 270.2.b

EX LIBRO IVDITH.

Cap.15.v.10. Tu gloria Ieruſalē,tu lætitia Iſrael, tu honorificentia populi noſtri,quia feciſti viriliter,& confortatum eſt cor tuum,eò quòd caſtitatem amaueris,&c. Et ideò eris benedicta in æternum. 289.2.d
16.11. Sandalia eius rapuerunt oculos eius: pulchritudo eius captiuam fecit animam eius. 290.1.d

EX LIBRO IOB.

Cap 40.v.11. Virtus illius in vmbilico ventris eius. 294.2.a.296.1.b

EX PSALMIS.

Pſal.4. v.9. In pace in idipſum dormiam & requieſcam. 12.1.b.76.1.a.99.2.a
6.7. Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo. 301.1.b
8.3. Minuiſti eum paulò minùs ab Angelis. 100.2.c
5. Gloria & honore coronaſti eum. 161.2.b
11.7. Eloquia Domini,eloquia caſta: argentum igne examinatum,probatum terrę,purgatum ſeptuplum. 347.2.a
15.9. Caro mea requieſcet in ſpe. 75.1.b
10. Nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. 75.1.b.76.2.b
11. Delectationes in dextera tua vſque in finem. 96.2.b
16.4. Probaſti cor meum & viſitaſti nocte; igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas. 8.2.d
15. Satiabor cùm apparuerit gloria tua. 41.1.c
17.5. Circumdederunt me dolores mortis. 337.2.a
18.5. In omnem terram exiuit ſonus eorum. 106.2.b
6. In ſole poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. 160.1.c
Et ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. 149.1.d
20.4. Poſuiſti in capite eius coronam de lapide pretioſo. 246.2.c
21.15. Sicut aqua effuſus ſum, & diſperſa ſunt omnia oſſa mea. 21.2.b
22.5. Calix meus inebrians quàm præclarus. 24.1.a
24.10. Vniuerſæ viæ Domini miſericordia & veritas. 252.2.d
27.7. Et refloruit caro mea:& ex voluntate mea confitebor ei. 73.2.a
30.3. Accelera vt eruas me. 126.1.a
30.26. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine,quam abſcondiſti timentibus te. 14.1.b.17.1.c. 237.1.d
33.3. In Domino laudabitur anima mea audiant manſueti,& lætentur. 30.2.c
8. Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. 148.1.d
9. Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus. 29.1.d
35.8. Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum ſperabunt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ,& torrente voluptatis tuę potabis eos. 85.1.c
9. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuę potabis eos. 13.2.c.28.2.b
10. Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videmus lumen. 13.2.c
36.6. Reuela Domino viam tuam,& ipſe faciet: & educet quaſi lumen iuſtitiam tuam, & iudicium tuum tamquam meridiem. 40.2.d
40.4. Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris eius: vniuerſum ſtratum eius verſaſti in infirmitate eius. 132.1.c
41.1. Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum : ita deſiderat anima mea ad tė Deus. 266.1.b
41.3. Sitiuit anima mea ad Dominum, quando veniam, & apparebo ante faciē Dei. 132.1.b
Specioſus forma præ filiis hominum. 71.2.c
5. Specie tua & pulchritudine tua intende, proſperè procede & regna, propter veritatem,& manſuetudinem,& iuſtitiam. 163.2.d
8. Vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ conſortibus tuis,Myrrha,& gutta, & caſia à veſtimentis tuis, à domibus eburneis. 18.2.a 19.1.a
9. Myrrha,& gutta, & caſia à veſtimentis tuis, à domibus eburneis,ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo, 57.2.c
10. Aſtitit regina à dextris tuis. 26.1.b
Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato. 246.2.b
14. Omnis gloria eius filiæ regis ab intus, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus. 67.2.d
15. Adducentur regi virgines poſt eam. 24.1.a
45.5. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. 212.1.d
11. Vacate, & videte, quoniam ego ſum Deus. 227.1.d
62.2. Sitiuit in te anima mea,quàm multipliciter tibi caro mea. 21.2.b
67.14. Si dormiatis inter medios cleros,pennæ columbæ deargentatæ. 49.1.c.53.2.b
18. Currus Dei decem millibus multiplex,millia lætantium:Dominus in eis in Sina in Sancto. 47.1.c
68.10. Zelus domus tuæ comedit me. 35.2.b
69.2. Domine ad adiuuandum me feſtina. 126.1.a
71.10. Reges Arabum & Saba dona adducent. 301.1.a
72.23. Vt iumentum factus ſum apud te. 48.2.a
25. Quid enim mihi eſt in cælo,& à te quid volui ſuper terram? 11.2.c
26. Deus cordis mei & pars mea Deus in æternum. ibid.
Defecit caro mea & cor meum, Deus cordis,&c. 13.1.b.93.2.b
29. Mihi autem adhærere Deo bonum eſt. 11.2.b
73.12. Deus autem rex noſter ante ſæcula,operatus eſt ſalutem in medio terræ. 274.2.c

75.7.

75.7. Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ,& volabo,& requieſcam? 25.2.b
79.12. Extendit palmites ſuos vſque ad mare,& vſque ad flumen propagines eius. 208.1.b
80.17. Cibauit illos ex adipe frumenti,& de petra melle ſaturauit eos. 297.2.c
83.6. Beatus vir cuius eſt auxilium abs te,aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lacrymarum, in loco quem poſuit. Etenim benedictionem dabit legiſlator; ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus Deorum in Sion. 107.1.d
8. Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus deorum in Sion. 132.2.a
11. Elegi abiectus eſſe in domo Dei magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum. 169.2.b
84.5. Conuerte nos Deus ſalutaris noſter. 10.1.c
85.13. Eruiſti animam meam ex inferno inferiori. 333.2.d
88.15. Miſericordia & veritas præcedent faciem tuam. 252.2.d
38. Thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo; & ſicut luna perfecta. &c. 280.1.a
90.15. Cum ipſo ſum in tribulatione,eripiam eũ, & glorificabo eum. 101.2.c
91.13. Iuſtus vt palma florebit. 312.2.a
16. Rectus Dominus Deus noſter,& nõ eſt iniquitas in eo. 30.2.c
92.1. Dominus regnauit, decorem indutus eſt. 161.2.c
93.19. Secũdum multitudinem dolorum meorũ in corde meo,conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam. 6.1.b
100.1. Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. 252.2.d
101.18. Reſpexit in orationem humilium,& non ſpreuit precem eorum,&c. 57.1.b
20. Quia proſpexit de excelſo ſancto ſuo, Dominus de cælo in terram aſpexit: Vt audiret gemitus compeditorum,&c. ibid.
102.5. Renouabitur vt aquilę iuuentus tua. 267.2.b
103.15. Vinum lætificans cor hominis. 296.1.b
Vt exhilaret faciem in oleo. 22.1.b
109.3. Tecum principium in die virtutis tuæ. 284.1.a
5. Ex vtero ante luciferum genui te. 257.2.c
110.1. Confitebor tibi Domine in toto corde meo in conſilio iuſtorum & congregatione: Magna opera Domini,exquiſita in omnes voluntates eius. 255.2.d
3. Confeſſio & magnificentia opus eius. 255.1.d
114.7. Conuerte anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. 98.2.b
118.32. Viam mandatorum tuorum cucurri,cùm dilataſti cor meum. 25.2.b
103. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua! ſuper mel ori meo. 239.1.d
120. Confige timore tuo carnes meas. 335.2.a.b
131. Os meum aperui & attraxi ſpiritum. 183.2.c
139. Tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei. 35.2.b.339.2.a
158. Vidi præuaricantes,& tabeſcebam. ibid.
119.5. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus eſt, habitaui cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea. 34.1.d
120.6. Per diem ſol non vret te, neque luna per noctem. 35.1.d
127.3. Vxor tua ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ: Filij tui ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ tuæ. 297.1.d
131.4. De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam 160.2.a
138.16. Imperfectum meum viderũt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur. 80.1.b
138.14. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoſcit nimis. 255.2.d
141.8. Educ de cuſtodia animam meam ad confitendum nomini tuo: me expectant iuſti, donec retribuas mihi. 94.1.c
146.1. Deo noſtro iucunda ſit decoraque laudatio. 318.1.c
149.6. Exaltationes Dei in gutture eorum. ibid.

EX PROVERBIIS SALOMONIS.

*Cap.*1.*v.*8. Audi,fili mi,diſciplinam patris tui,& ne dimittas legem matris tuæ,vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. 50.2.d
24. Quia vocaui, & renuiſtis; extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret: ego quoque in interitu veſtro ridebo, &c. Tunc inuocabunt me,& non exaudiam, manè conſurgẽt, & non inuenient me. 240.1.a
3.8. Sanitas erit vmbilico tuo,& irrigatio oſſium tuorum. 294.2.a
16. Longitudo dierum in dextera eius,& in ſiniſtra eius diuitiæ & gloria. 95.1.c
4.18. Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit vſque ad perfectum diem. 40.2.d
5.3. Fauus diſtillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur illius: nouiſſima autem illius amara ſunt vt abſinthium, & acuta quaſi gladius biceps. 254.1.a
19. Cerua chariſſima & gratiſſimus hinnulus: vbera eius inebrient te in omni tempore. 15.2.c
Vbera eius inebrient te. 223.1.d
6.20. Liga ea in corde tuo,& circumda ea gutturi tuo. 51.1.d
34. Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquieſcet cuiuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redemptione dona plurima. 337.2.
8.25. Ante omnes colles ego parturiebar. 102.2.c
31. Et deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum. 311.1.c
9.1. Sapientia ædificauit ſibi domum,&c. immolauit victimas ſuas,miſcuit vinum, & propoſuit menſam ſuam, 87.1.a
10.20. Argentum electum lingua iuſti. 201.2.c
21. Labia iuſti erudient plurimos; qui autem indocti ſunt,in cordis egeſtate morientur. 201.2.d.
16.23. Cor ſapientis erudiet os eius,& labiis eius addet gratiam. 201.1.c
24. Fauus mellis,compoſita verba; dulcedo animæ ſanitas oſſium. ibid.222.2.c
18.10. Turris fortiſſima nomẽ Domini: ad ipſum currit iuſtus,& exaltabitur. 349.2.c

22.9. Qui pronus eſt ad miſericordiam, benedicetur. 200.2.b
23.26. Præbe fili mi, cor tuum mihi. 15.1.a
29. Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? cui vulnera ſine cauſa? cui ſuffuſio oculorum nonne his qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis? 17.1.c
25.27. Scrutator maieſtatis opprimetur à gloria. 273.2.b
26.14. Sicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ita piger in lecto ſuo. 131.1.a
31.13. Quæſiuit lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum. 159.2.c
29. Multæ filiæ congregauerunt diuitias. 81.2.a

EX ECCLESIASTE.

Cap.7.v.2. Melius eſt nomen bonum, quàm vnguenta pretioſa. 18.2.b
5. Cor ſapientium vbi triſtitia eſt, & cor ſtultorũ vbi lætitia. 50.1.c
29. Virum de mille vnum reperi. 245.2.a

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

Cap.2.v.8. Coronemus nos roſis. 163.1.a
4.12. Inconſtantia cõcupiſcentiæ tranſuertit ſenſum. 43.2.a
7.26. Candor lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius. 245.1.b

EX ECCLESIASTICO.

Cap.4.v.12. Funiculus triplex difficile rumpitur. 170.1.d
6.25. Et iniice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum: Subiice humerum tuum, & ne acedieris vinculis eius. 51.1.d
7.6. Noli quærere fieri iudex, niſi virtute valeas irrumpere iniquitatem. 147.2.b
11.2. Nõ laudes virum in ſpecie ſua, neque ſpernas hominem in viſu ſuo. 34.1.d
3. Breuis in volatilibus eſt apis, & initium dulcoris habet fructus illius. 34.2.a
19.27. Ingreſſus hominis enunciat de illo. 259.2.a
24.11. In omnibus requiem quæſiui, & in hereditate Domini morabor: tunc præcepit, & dixit mihi creator omnium; & qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo. 149.1.d
17. Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano. 261.2.d
Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano, & quaſi cypreſſus in monte Sion. 77.2.a
18. Ego quaſi plantatio roſæ in Iericho. 79.1.d
20. Sicut cinnamomum & balſamum aromatizans odorem dedi, quaſi myrrha electa, dedi ſuauitatem odoris, *&c.* 19.2.b
Quaſi myrrha electa dedi ſuauitatem odoris. 61.1.b
21. Quaſi balſamum non mixtum odor meus. 63.2.c
24. Ego mater pulchræ dilectionis. 14.1.d
25. Qui implet quaſi Phiſon ſapientiam, & ſicut Tigris in diebus nouorum. Qui adimplet quaſi Euphrates ſenſum; qui multiplicat quaſi Iordanis in tempore meſſis. Qui mittit diſciplinam ſicut lucem, & aſſiſtens quaſi Gehon in diebus vindemiæ. 212.2.a
41. Ego quaſi fluuij Dioryx, & ſicut aquæductus exiui de paradiſo, dixi: Rigabo hortum meũ. 213.2.a
25.28. Ne reſpicias in mulieris ſpeciem, & non concupiſcas mulierem in ſpecie. 165.2.c
26.21. Sicut Sol oriens mundo in altiſſimis Dei, ſic mulieris bonæ ſpecies in ornamentum domus ſuæ. ibid.
31.27. In omnibus operibus tuis eſto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi. 103.1.d
28. Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & teſtimonium veritatis illius fidele. 200.2.a
33.23. In omnibus operibus tuis præcellens eſto. 258.2.a
34.19. Oculi Domini ſuper timẽtes eum, protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardoris, & vmbraculum meridiani. 40.2.b
36.24. Species mulieris exhilarat faciem viri ſui, & ſuper omnem coucupiſcentiam hominis ſuperducit deſiderium. 165.2.c
40.17. Gratia ſicut paradiſus in benedictionibus, & miſericordia in ſæculum permanet. 200.1.d
43.22. Flauit Aquilo, & gelauit cryſtallus ab aqua: ſuper omnem congregationem aquarum requieſcet, & ſicut lorica induet ſe aquis; & deuorabit montes; & exuret deſertum, & extinguet viride ſicut igne. 214.1.b
48.1. Et ſurrexit Elias propheta quaſi ignis: & verbum eius quaſi facula ardebat. 306.1.b
9. Qui receptus es in turbine ignis in curru equorum igneorum. Qui ſcriptus es in iudiciis temporum lenire iracundiam Domini conciliare, cor patris ad filium, & reſtituere tribus Iacob. Beati ſunt qui te viderunt, & in amicitia tua decorati ſunt. ibid.
51.34. Collum veſtrum ſubiicite iugo, & ſuſcipiat anima veſtra diſciplinam. 51.1.d

EX ISAIA.

Cap.1.v.6. Vulnus, & liuor, & plaga tumens non eſt circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo. 22.1.d
2.2. Mons domus Domini in vertice montium. 125.1.b
3. De Sion exibit lex, & Verbum Domini de Ieruſalem. 37.1.a.40.1.b
3.16. Eleuatæ ſunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo. 182.2.a
18. Auferet Dominus ornamentum calceamentorum. 290.1.d
5.1. Vinea facta eſt dilecto meo in cornu filio olei. 351.1.c
7. Vinea Domini Sabaoth, domus Iſrael eſt. 113.2.b
Vinea Domini exercituum domus Iſrael eſt, & vir Iuda germen eius delectabile: Et expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas; & iuſtitiam, & ecce clamor. 36.2.d
7.14. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. 13.1.b.23.1.b.121.2.d
15. Butyrum & mel comedet, vt ſciat reprobare malum, & eligere bonum. 223.1.b
11.1. Et egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendat, & requieſcet ſuper eũ Spiritus Domini. 94.2.b.78.2.d
6. Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit: vitulus & leo, & ouis ſimul mora-

morabuntur, & puer paruulus minabit eos, &c. 193.2.c
12.3. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris. 212.2.a
16.7. His qui lætantur ſuper muros coƈti lateris. 91.1.d
19.24. In die illa erit Iſrael tertius Ægypto, & Aſſyrio: Benedictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exercituum, dicens: Benedictus populus meus Ægypti, & opus manuum mearum Aſſyrio: hereditas autem mea Iſrael. 275.2.c
25.4. Quia factus eſt fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione ſua, ſpes à turbine, vmbraculum ab æſtu. 40.2.b
26.1. Vrbs fortitudinis noſtræ Sion Saluator, ponetur in ea murus & antemurale. 115.2.b
35.1. Lætabitur deſerta & inuia, & exaltabit ſolitudo, & florebit. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans. Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron. Ipſi videbunt gloriam Domini & decorem Dei noſtri. 141.2.d
2. Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron. 261.1.b.305.2.d.310.1.b
40.6. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri. 17.1.d
31. Qui autem ſperant in Domino mutabũt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient. 26.2.d.102.1.a
41.18. Aperiam in ſupinis collibus flumina, & in medio camporum fontes, & terram inuiam in riuos aquarum. Dabo in ſolitudine cedrum, & ſpinam, & myrtum, & lignum oliuæ: ponã in deſerto abietem, & vlmum, & buxum ſimul. 142.1.a
43.5. Noli timere, quia ego tecum ſum: ab Oriẽte adducam ſemen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni: Da; & Auſtro: Noli prohibere; affert filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ. 193.2.d
19. Ecce ego facio noua, & nunc orientur, vtique cognoſcetis ea, ponam in deſerto viam, & in inuio flumina, glorificabit me beſtia agri, dracones & ſtruthiones: quia dedi in deſerto aquas, flumina in inuio, vt darem potum populo meo. 142.1.a
20. Glorificabit me beſtia agri, dracones & ſtruthiones, quia dedi in deſerto aquas, flumina in inuio, vt darem potum populo meo, electo meo. Populum iſtum formaui mihi, laudem meam narrabit. 320.1.d
45.8. Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtũ. 209.1.b.
48.4. Sciui enim, quia durus es tu, & neruus ferreus ceruix tua. 51.1.b
49.11. Numquid obliuiſci poteſt mulier infantẽ ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui? Et ſi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiſcar tui. Ecce in manibus meis deſcripſi te. Muri tui coram oculis meis ſemper. 276.1.b
18. Leua in circuitu oculos tuos, & vide: omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi: viuo ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento veſtieris, & circumdabis tibi eos quaſi ſponſa. 194.1.a
His omnibus velut ornamento veſtieris. 202.2.b
18. His omnibus velut ornamẽto veſtieris & circumdabis eos tibi quaſi ſponſa. 162.1.a
23. Erunt reges nutricij tui, & Reginæ nutrices tuæ: vultu in terram demiſſo adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent. 275.2.c
51.1. Attendite ad petram, vnde excisi eſtis, & ad cauernam laci, de qua præciſi eſtis. 116.1.d
16. In vmbra manus meæ protexi, vt plantes cælos & fundes terram. 84.2.c
52.7. Quam ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona! 106.2.c
53.3. Deſpectum, & nouiſſimum virorum. 100.2.d
5. Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra. 239.1.c.
54.11. Sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in ſapphiris, & ponam iaſpidem propugnacula tua, & portas tuas in lapides ſculptos, & omnes terminos tuos in lapides deſiderabiles. Vniuerſos filios tuos doctos à Domino, & multitudinem pacis filiis tuis. 271.2.c
57.17. Abiit vagus in via cordis ſui. 43.1.d
20. Impij autem quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum. Non eſt pax impiis, dicit Dominus. 73.2.c
58.10. Orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuę erunt ſicut meridies. Et requiem tibi dabit Dominus ſemper, & implebit ſplendoribus animam tuam. 12.2.d
14. Tunc delectaberis ſuper Domino, & ſuſtollã te ſuper altitudines terræ. 12.2.c
60.8. Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas? 106.2.b
61.1. Spiritus Domini ſuper me, eò quòd vnxit me, ad annuntiandum gentibus miſit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clauſis apertionem vt prædicarem annum placabilem, & diem vltionis Deo noſtro, vt conſolarer omnes lugentes. 106.1.d
10. Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo, quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumento iuſtitiæ circumdedit me. 191.2.c
Gaudens gaudebo in Domino, &c. quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumẽto, &c. quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis. 9.2.b
Quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis. 9.2.b
62.3. Et gaudebit ſpõſus ſuper ſponſam, & gaudebit ſuper te Deus tuus. 117.1.d
Eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis vltra derelicta, ſed vocaberis, voluntas mea in ea, quia cõplacuit Domino in te, &c. Et gaudebit ſponſus, &c. 162.1.a
63.1. Quis eſt iſte qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? &c. Iſte formoſus in ſtola ſua, &c. Quare ergo rubrum eſt veſtimentum tuum, & veſtimenta tua ſicut calcantium

tium in torculari? 245.1.b

66.11. Vt ſugatis & repleamini ab vbere conſolationis eius, vt mulgeatis, & deliciis affluatis ab omnimoda gloria eius. 16.1.d

EX IEREMIA.

*Cap.*1.*v.*11. Virgam vigilantem ego video. 3.1.b

14. Ab Aquilone pandetur omne malum. 214.1.b

2.2. Recordatus ſum tui miſerans adoleſcentiam tuam, & charitatem deſponſationis tuæ, quãdo ſecuta es me in deſerto. 161.2.d

Recordatus ſum tui miſerans adoleſcentiam tuam, & charitatem deſponſationis tuę quando ſecuta es me in deſerto, in terra quæ non ſeminatur. 9.2.b

13. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, *&c.* 212.2.d

8.7. Turtur, & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui. 50.1.c

22. Numquid reſina non eſt in Galaad? aut Medicus non eſt ibi? quare igitur obducta non eſt cicatrix filiæ populi mei? 170.1.c

9.2. Aſcendit mors per feneſtras noſtras. 104.2.a

22.24. Viuo ego, ſi fuerit Iechonias annulus in manu dextera mea, inde euellam eum. 335.1.d

30. Scribe virum iſtũ ſterilem, virum qui in diebus ſuis non proſperabitur. 174.2.a

49.3. Vlula Heſebon, quoniam vaſtata eſt Hai: clamate filiæ Rabbath, *&c.* 300.2.b

50.6. Grex perditus factus eſt populus meus: paſtores eorum ſeduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus, de monte in collem tranſierunt, obliti ſunt cubilis ſui. 43.1.d

EX THRENIS.

*Cap.*1.*v.*16. Idcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquas. 301.1.b

2.15. Hæccine eſt vrbs, dicentes, perfecti decoris, gaudium vniuerſæ terræ? 294.2.c

3.11. Oculus meus deprædatus eſt animam meã. 38.1.a

19. Conſurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum: effunde ſicut aquam cor tuum ante conſpectum Domini. 150.1.b

4.5. Qui nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora. 17.1.c.

7. Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, ſapphiro pulchriores. 170.2.c

8. Denigrata eſt ſuper carbones facies eorum, & non ſunt cogniti in plateis. 35.2.a

20. Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus, captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus: in vmbra tua viuemus in gentibus. 9.1.d.40.2.d.61.1.d.

In vmbra tua viuemus in gentibus. 73.2.b.84.2.c

EX EZECHIELE.

*Cap.*1.*v.*12. Vbi erat impetus ſpiritus illuc gradiebantur. 340.2.a

23. Aſpectus eorum quaſi carbonum ignis ardẽtium, & quaſi aſpectus lampadarum. ibid.

13.4. Quaſi vulpes in deſerto, Prophetę tui Iſrael erant. Vident vana & diuinant mendacium, dicentes: Ait Dominus, cùm Dominus non miſerit eos. 118.2.a

16.4. Et quando nata es, in die ortus tui non eſt præciſus vmbilicus tuus. 295.1.d

7. Et grandis effecta es, & perueniſti ad mundum muliebrem, vbera tua intumuerunt. 311.2.c

8. Ecce tempus tuum, tempus amantium, & expandi amictum meum ſuper te. 84.2.a

10. Calceaui te ianthino. 291.1.a

12. Dedi inaurem ſuper os tuum. 302.2.c

25. Diuiſiſti pedes tuos omnes tranſeũti, & multiplicaſti fornicationes tuas. 292.2.d

27.10. Perſæ, & Lydij, & Libyes erãt in exercitu tuo viri bellatores tui, clypeum & galeã ſuſpenderunt in te pro ornatu tuo. 181.1.d

11. Filij Aradij cũ exercitu tuo erant ſuper muros tuos in circuitu tuo, ſed & Pigmæi, qui erant in turribus tuis, pharetras ſuas ſuſpenderunt in muris tuis per gyrum. ibid.

44.2. Porta hæc clauſa erit, *&c.* quoniam Dominus Deus Iſrael ingreſſus eſt per eam. 348.2.c

EX OSEE.

*Cap.*1.*v.*9. Voca nomen eius: Non populus meus. 284.1.a

2.14. Ecce ego lactabo eam, & ducam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius. 11.2.c

19. Et ſponſabo te mihi in ſempiternum, ſponſabo te mihi in iuſtitia, ſponſabo te mihi in iudicio ſponſabo te mihi in miſericordia, ſpõſabo te mihi in fide. 9.2.a

6.6. Miſericordiam volui, & non ſacrificium. 200.1.d

11.4. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. 24.2.d

13.14. Ero mors tua, ô mors, morſus tuus ero inferne. 337.1.d

EX IOELE.

*Cap.*2.*v.*28. Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem. 21.1.b

Senes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt. 226.1.c

EX MICHÆA.

*Cap.*2.*v.*11. Stillabo tibi in vinum & in ebrietatem. 17.1.a

4.8. Turris gregis nebuloſa filiæ Sion. 181.2.b

7.1. Præcoquas ficus deſiderauit anima mea. 111.2.b

EX HABACVC.

*Cap.*3.*v.*3. Operuit cælos virtus eius. 18.2.d

Deus ab Auſtro veniet. 39.2.b

8. Qui aſcendes ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio. 47.1.c

15. Viam feciſti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum. ibid

EX SOPHONIA.

*Cap.*3.*v.*14. Lauda filia Sion, iubila Iſrael, & lætare, & exulta in omni corde filia Ieruſalem. 160.2.d

15. Abſtulit Dominus iudicium tuum, auertit inimicos tuos: rex Iſrael Dominus in medio tui, non timebis malum vltrà. 161.1.a

16. In die illa dicetur Ieruſalẽ: Noli timere Sion, non diſſoluantur manus tuæ. ibid.

17.Do-

17. Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipſe ſaluabit: gaudebit ſuper te in lætitia, ſilebit in dilectione ſua, exultabit ſuper te in laude. ibi.

EX AGGÆO.

Cap.1.*v*.8. Deſideratus cunctis gentibus. 262.2.b
2.24. Aſſumam te Zerobabel ſerue meus, & ponam te quaſi ſignaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum. 335.2.d

EX ZACHARIA.

Cap.1.*v*.3. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. 10.1.c
2.5. Et ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu. 204.2.b
Ego ero ei murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius. 349.2.c
8. Qui tetigerit vos tangit pupillam oculi mei. 232.1.c
4.24. Iſti ſunt duo filij olei, qui aſſiſtunt dominatori vniuerſæ terræ. 20.2.d
9.1. Domini eſt oculus hominis, & omnium tribuum Iſraël. 70.2.a
9. Noli timere filia Sion, ecce rex tuus venit tibi mitis & manſuetus, ſedens ſuper pullum aſinę. 9.2.b
17. Quid enim bonum eius eſt, & quid pulchrũ eius, niſi frumentum electorum, & vinũ germinans virgines? 295.2.b
11.1. Aperi Libane portas tuas. 261.2.a

EX EVANGELIO S. MATTHÆI.

Cap.3. *v*.1. Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum. 109.2.a
7. Progenies viperarum, quis demonſtrauit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, *&c*. 112.1.a
4.19. Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum. 105.2.a
5.2. Aperiens os ſuum docebat eos, dicens: Beati, *&c*. 10.1.a
3. Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. 78.1.d
4. Beati mites, *&c*. 55.1.b. 78.1.d
5. Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabũtur. 67.1.b
9. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. 289.1.d
6.28. Conſiderate lilia agri quomodo creſcunt, non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt, ſicut vnum ex iſtis. 78.1.d
8.11. Dico autem vobis quòd multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob, in regno cælorum; filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores. 193.2.d
10.16. Eſtote prudentes ſicut ſerpẽtes, & ſimplices ſicut columbæ. 251.1.d
10.22. Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. 32.2.a
37. Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non eſt me dignus. 254.1.a
11.5. Pauperes euangelizantur. 320.1.d
12. Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. 29.2.a. 357.1.b
13.43. Fulgebunt iuſti ſicut Sol in regno Patris eorum. 279.1.c
16.18. Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferri non præualebunt aduerſus eam. 191.2. c.115.1.d. 147.1.b
Et tibi dabo claues regni cælorum. 182.2.c
17.4. Domine bonum eſt nos hic eſſe, faciamus hic tria tabernacula: tibi vnum, Moyſi vnum, & Eliæ vnum. 28.2.c
18.20. Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. 123.1.d
19.21. Si vis perfectus eſſe, vade, vende quæ habes, & da pauperibus. 80.1.b
29. Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit. 354.1.c
21.19. Numquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum, & areſacta eſt continuò ficulnea. 112.1.c
25.21. Euge ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis ſuper multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui. 355.2.c
34. Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi. ib. 357.2.c
Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi: eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & dediſtis mihi potum, *&c*. Quamdiu feciſtis vni, *&c*. 218.1.d
40. Quamdiu feciſtis vni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. 116.2.d
26.25. Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. 112.1.b
29. Dico vobis, quia non bibam amodò de hoc genimine vitis vſque in diem illum, cùm illud bibam vobiſcum nouum in regno Patris mei. 113.1.d
41. Spiritus quidem promptus eſt, caro autẽ infirma. 104.1.b
45. Surgite, eamus: Ecce appropinquat qui me tradet. 107.2.d
28.20. Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi. 43.2.d

EX EVANGELIO S. MARCI.

Cap.7.37. Bene omnia fecit, & ſurdos fecit audire, & mutos loqui. 255.1.d
11.23. Diligere proximum tamquam ſeipſum, maius eſt omnibus holocautomatibus & ſacrificiis. 200.1.d

EX EVANGELIO S. LVCÆ.

Cap.1.*v*.31. Ecce concipes in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum. 346.1.a
32. Et dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in ęternum. 160.2.a
35. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi, ideóque & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei, 13.1.d
Virtus Altiſſimi obumbrabit tibi 84.2.a
38. Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundũ Verbum tuum. 111.1.a
42. Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. 297.2.a
43. Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? 377.2.c

44. Ecce enim vt facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo. 105.2.b
47. Magnificat anima mea Dominum, &c. Quia fecit mihi magna qui potens eſt. 28.2.d
48 Beatam me dicent omnes generationes. 277.2.b
78. Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos Oriens ex alto. 257.2.c
2.7. Et reclinauit illum in præſepio, quia non erat ei locus in diuerſorio. 116.2.a
9. Et ecce Angelus Domini ſtetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulſit illos. 40.1.a
14. Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. 160.2.d
19. Maria autem conſeruabat omnia verba hæc, conferens in corde ſuo. 28.2.d.175.2.d
35. Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius. 63.1.c
48. Fili, quid feciſti nobis ſic? Ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. 41.2.d
4.18. Spiritus Domini ſuper me, propter quod vnxit me, prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis viſum, dimittere confractos in remiſſionem, prædicare annum Domini receptum, & diem retributionis. Et cùm plicuiſſet librum, reddidit miniſtris, & ſedit. 57.1.d
22. Et omnes teſtimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipſius. 57.2.a
37. Diuulgabatur fama de illo in omnem locum regionis. 18.2.c
7.47. Remittūtur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. 199.1.c
10.16. Qui vos audit, me audit. 51.2.c.184.2.c
41. Martha, Martha ſollicita es, & turbaris erga plurima. Porrò vnum eſt neceſſarium. Maria optimam partem elegit. 276.2.c
42. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. 86.1.a
11.20. Si in digito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei. 256.2.b
27. Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti. 17.2.d
34. Si oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. 70.2.a
12.49. Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt accendatur? 23.2.c.157.1.c.340.1.c
13.31 Ite dicite vulpi illi. 119.2.b
16.16 Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem, ex eo enim regnum Dei euangelizatur, & omnis in illud vim facit. 109.2.a
21.29. Videte ficulneam & omnes arbores, cùm producunt iam ex ſe fructum, ſcitis quia propè eſt æſtas; ita & vos cùm videritis hæc fieri, ſcitote quoniam propè eſt regnum Dei. 113.1.d
22.19. Accipite & comedite, &c. Hoc facite in meam commemorationem. 60.2.d
30. Et ego diſpono vobis regnum, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam. 113.1.d
32. Et ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos. 137.1.a.182.2.c
23.34. Pater, dimitte illis, non enim ſciunt quid faciunt. 242.2.c

EX EVANGELIO S. IOANNIS.

Cap. 1. *v.* 14. Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. 27.2.d
2.19. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis ſui. 261.2.b
3.16. Sic Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. 157.1.c
4.14. Aqua quam ego dabo ei fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. 295.1.c
Fons aquæ vitæ ſalientis in vitam æternam. 103.1.b
32. Ego cibum habeo manducare, quem vos neſcitis. 217.2.b
34. Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem eius, qui miſit me, vt perficiam opus eius. 218.2.d
5.35. Ille erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluiſtis ad horam exultare in luce eius. 112.1.a
6.44. Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum. 8.1.c.24.1.a
56. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. 157.1.c
68. Numquid & vos vultis abire? 112.1.b
69. Domine, quò ibimus, verba vitæ æternæ habes. 239.1.d
7.38. Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. 295.1.c
8.44. Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis perficere. 37.1.a
12.24. Amen, amen dico vobis, niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet. 297.2.b
26. Volo vt vbi ego ſum, illic ſit & miniſter meus. 116.1.d
32. Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad meipſum. 24.1.b.312.1.b
13.1. Sciens Ieſus. &c. cùm dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. 41.1.b
14.6. Ego ſum via. 29.2.a
18. Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos. 101.2.a
23. Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit. & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. 54.1.b
15.4. Sicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite: ſic nec vos niſi in me manſeritis. Ego ſum vitis, vos palmites: Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum, quia ſine me nihil poteſtis facere. 143.1.d
15. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audiui à Patre meo, nota feci vobis. 264.1.d
16.14. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. 101.2.b
28. A Deo exiui. 213.1.c
17.21. Sicut tu Pater in me, & ego in te, ita & iſti in nobis vnum ſint. 26.2.a

23. Vt

23. Vt ſint vnum ſicut & nos vnum ſumus, Ego in eis, & tu in me, vt ſint in vnum conſummati. 11.2.a
19.15. Tolle, tolle, crucifige eum. 112.1.b
20.15. Mulier quid ploras? quẽ quæris? &c. Domine, ſi tu ſuſtuliſti eum, &c. 8.1.d
19. Dominus meus, & Deus meus. 115.1.a

EX ACTIBVS APOSTOLORVM.

Cap.2.v.2. Factus eſt repentè de cælo ſonus tamquam aduenientis ſpiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi erant ſedentes. Et apparuerunt illis diſpartitæ linguæ tamquam ignis, ſeditque ſupra ſingulos eorum, &c. 101.1.d
37. Quid faciemus viri fratres? Petrus verò ad illos: Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrûm in nomine Ieſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum veſtrorum, & accipietis donum Spiritus ſancti. 109.2.a
4.12. Nec enim aliud nomen eſt ſub cælo datum hominibus in quo oporteat nos ſaluos fieri. 21.1.c
19. Si iuſtum eſt in conſpectu Dei, vos potiùs audite, quàm Deum iudicate. 342.2.d
32. Multitudinis autem credentium erat cor vnum & anima vna. 169.1.d
7.59. Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum. 242.2.c
9.15. Vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomẽ meum coram gentibus, & regibus, & filiis Iſrael. 130.1.a. 364.2.d
10.45. Quia & in nationes gratia Spiritus ſancti effuſa eſt. 141.2.d
58. Vnxit eum Deus Spiritu ſancto & virtute, qui pertranſiit benefaciendo, & ſanando omnes oppreſſos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo. 18.2.a
11.18. Ergo & gentibus dedit Deus pœnitentiam ad vitam. 141.2.d
12.8. Calcea te caligas tuas. 259.1.d
13.46. Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce cõuertimur ad gentes. 112.1.b
Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei, ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus. 37.1.c
20.30. Et ex vobiſipſis exurgent viri loquentes peruerſa, vt abducãt diſcipulos poſt ſe. 37.2.a
26.24. Inſanis Paule, multæ te literæ ad inſaniam conuertunt. 199.1.a

EX EPISTOLA AD ROMANOS.

Cap.1. v.13. Plenitudo autem legis eſt charitas. 315.2.b
3.23. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem, per fidem in ſanguine ipſius, ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ, propter remiſſionem præcedentium delictorum, &c. 65.1.b
5.3. Sed & gloriamur in tribulationibus. 67.1.c
5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. 10.1.c
6.9. Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. 233.2.a
15. Quod enim operor, non intelligo, non enim quod volo bonũ hoc ago, ſed quod odi malum, illud facio. 24.2.c
23. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. 24.2.b
8.17. Si enim compatimur, & conglorificabimur. 189.1.d
24. Quis me liberabit de corpore mortis huius? 105.2.d.
26. Ipſe enim Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. 110.1.b
29. Quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. 345.2.c
35. Quis ergò nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio, an anguſtia? an fames? an nuditas? an periculum? &c. Certus ſum enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neq; creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, &c. 90.1.a. 138.2.a. 338.2.b
9.3. Optabam ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis. 157.2.c
5. Cæcitas ex parte contigit in Iſrael: donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret ſicut ſcriptum eſt: Veniet ex Siõ qui eripiat & auertat impietatem à Iacob. 130.1.d
10.4. Finis enim legis Chriſtus, ad iuſtitiam omni credenti. 129.2.a
15. Quàm ſpecioſi pedes euãgelizantium pacem, euangelizantium bona! 106.2.d. 234.1.a
11.26. Et ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. 267.1.a
33. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei! quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius! 142.1.b
12.11. Solicitudine non pigri, ſpiritu feruentes, Domino ſeruientes. 107.2.a
15. Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus. 172.b. 62.2.c
20. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius. 90.2.a
13.14. Induimini Dominum Ieſum Chriſtum. 202.2.b. 336.1.a

EX EPIST. I. AD CORINTHIOS.

Cap.1. v.23. Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam: ipſis autem vocatis Iudæis, atque Græcis, Chriſtum Dei virtutem, Dei ſapientiam. 153.2.d
30. Ex ipſo vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapientia à Deo, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio. 19.1.b
31. Tamquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam: nondum enim poteratis. 178.2.a.
17. Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. 76.2.b
4.10. Nos ſtulti propter Chriſtum. 198.2.d
13. Tamquam purgamenta huius mundi facti ſumus, omnium peripſema vſque adhuc. 198.2.d

6.13. Corpus autem non fornicationi, ſed Domino,& Dominus corpori. 120.2.c
17. Qui enim adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt. 9.2.c
20. Glorificate & portate Deum in corpore veſtro. 137.1.d.153.2.b
7.34. Vt ſit ſancta corpore & ſpiritu. 68.2.c
10.31. Siue ergo manducatis ſiue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. 89.1.d
11.3. Caput autem Chriſti Deus. 247.1.a
26. Quotieſcumque manducaueritis panē hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. 60.2.d
12.3. Nemo enim poteſt dicere Dominū Ieſum, niſi in Spiritu ſancto. 70.2.c
31. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro. 211.1.c
13.4. Charitas patiens eſt, benigna eſt, *&c.* 90.1.d
Charitas patiens eſt, benigna eſt charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet. 158.1.b
12. Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. 154.1.c.73.1.c
14.40. Omnia honeſtè & ſecundùm ordinem fiant. 76.1.b
15.45. Factus eſt primus homo Adā in animam viuentem, nouiſſimus Adam in ſpiritum viuificantem. 335.2.b
48. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. 336.1.a
49. Igitur ſicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis. ibi.

EX II. AD CORINTHIOS.

*Cap.*1. *v.*5. Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. 67.1.c.254.2.a
2.14. Deo autem gratias, qui ſemper triumphat nos, & odorē notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco. 153.2.d
15. Chriſti bonus odor ſumus Deo in iis, qui ſalui fiunt & in iis qui pereunt: aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. 19.1.a.118.1.d
3.18. Nos verò reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquam à Domini ſpiritu. 116.2.c
Nos verò omnes reuelata facie, gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur. 268.2.a
4.8. In Omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur; aporiamur, ſed non deſtituimur: deiicimur, ſed non perimus. 32.2.a
10. Semper mortificationem Ieſu in corpore noſtro circumferentes, vt & vita Ieſu manifeſtetur in corporibus noſtris. ibi.153.2.b.220.1.c.334.2.c
5.13. Siue mente excedimus, ſiue inſanimus. 199.1.a
14. Charitas enim Chriſti vrget nos, *&c.* Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, vt & qui viuunt, iam non ſibi viuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit. 157.2.c
8.21. Prouidemus bona non ſolùm coram Deo, ſed etiam coram hominibus. 76.2.b
11.2. Deſpondi enim vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto. 121.1.b
29. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non vror. 35.2.c
12.9. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Chriſti. 33.1.c
13.12. Salutate inuicem in oſculo ſancto. 9.1.a

EX EPISTOLA AD GALATAS.

*Cap.*2.*v.*20. Chriſto confixus ſum cruci. Viuo autem iam non ego, *&c.* 61.1.d
Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Chriſtus. 12.1.a.91.2.d.154.1.c.197.1.a
4.19. Filioli mei quos iterum parturio, donec, *&c.* 187.1.d.336.1.a
26. Illa quæ ſurſum eſt Ieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra. 137.1.b
5.22. Fructus ſpiritus eſt charitas gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, *&c.* 85.2.c
6.14. Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. 60.2.c.84.1.b.154.1.a
17. Ego enim ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto. 153.2.b.154.2.c

EX EPISTOLA AD EPHESIOS.

*Cap.*2. *v.* 4. Deus qui diues eſt in miſericordia propter nimiam charitatem ſuam, quâ dilexit nos, & cùm eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Chriſto *&c.* 65.1.b
6. Conſedere nos fecit in cæleſtibus in Chriſto Ieſu. 142.1.c
13. Quia eratis illo in tempore ſine Chriſto, alienati à conuerſatione Iſrael, & hoſpites teſtamentorum, promiſſionis ſpem non habentes, & ſine Deo in hoc mundo: . nunc autem in Chriſto Ieſu vos, qui aliquando eratis longè, facti eſtis propè in ſanguine Chriſti. 142.1.a
19. Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues Sanctorum, & domeſtici Dei. 358.2.a
4.14. Vt iam ſimus, *&c.* & circumferamur omni vento doctrinæ, *&c.* ad circumuentionem erroris. 42.2.d
22. Deponere vos ſecundùm priſtinam conuerſationem veterem hominem, qui corrumpitur ſecundùm deſideria erroris. 223.1.b
24. Induite nouum hominem, qui ſecundùm Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. ibid.
5.14. Surge qui dormis & illuminabit te Chriſtus. 10.1.c
26. Chriſtus dilexit Eccleſiam, & tradidit ſemetipſum pro ea, vt illam ſanctificaret, mundans lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibiglorioſam Eccleſiam. 120.1.d.191.2.b
31. Et erunt duo in carne vna. 353.2.a
32. Erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum eſt; Ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia. 120.1.c
6.13 Viuus enim eſt ſermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vſque ad diuiſionem animæ, *&c.* 149.2.c

EX

EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

Cap.1.*v*.23.Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. 13.2.c
2.7. Semetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. 21.2.b
8.Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. ibid. 153.1.a
3.8.Propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam. 11.1.b
13. Fratres ego me non arbitror comprehendiſſe, vnum autem quæ retrò ſunt obliuiſcens, ad ea verò quæ ſunt priora extendens me ipſum, ad deſtinatum perſequor, ad brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto. 107.1.d
20. Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt. 170.2.d
21. Qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ. 48.1.d
4.1.Fratres mei chariſſimi & deſideratiſſimi gaudium meum, & corona mea, ſic ſtate in Domino. 162.1.a
5. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. 291.1.d

EX EPISTOLA AD COLOSSENSES.

Cap.2.*v*.2. Inſtructi in charitate, & in omnes diuitias plenitudinis intellectus, in agnitionem myſterij Dei & Patris Chriſti Ieſu, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. 28.1.a
9. In ipſo enim inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. 79.2.b.247.1.d
14. Delens quod aduerſum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipſum tulit de medio, affigens illud cruci: & expolians principatus & poteſtates, traduxit confidenter, palàm triumphans illos in ſemetipſo. 153.1.a
3.3. Vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. 54.1.c.167.2.d.171.1.a
4. Cùm Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria. ibid. 167.2.d
12. Induite vos ſicut electi Dei ſancti & dilecti viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam, ſupportantes inuicem, & donantes vobiſmetipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet querelam, ſicut & Dominus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis. 200.2.c

EX I. AD THESSALONICENSES.

Cap.2. *v*. 7. Cùm poſſemus vobis oneri eſſe vt Chriſti Apoſtoli, facti ſumus paruuli in medio veſtri, tãquam ſi nutrix foueat filios ſuos. Ita deſiderantes vos, cupidè volebamus tradere vobis non ſolùm Euangelium Dei, ſed etiam animas noſtras, quoniam chariſſimi nobis facti eſtis. 106.2.c
39. Vos enim eſtis corona noſtra, & gaudium. 162.1.a

EX II. AD TIMOTHEVM.

Cap.1. *v*.8. Noli erubeſcere crucem Chriſti, neque me vinctum eius. 180.1.b
2.15.Sollicitè cura teipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem, rectè tractãtem verbum veritatis. 174.2.c
3.5.Habentes ſpeciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. 42.2.d

EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

Cap.1.*v*.3.Qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius. 245.1.b
7. Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis. 48.2.b.103.1.d
2.6.Vidimus Ieſum per paſſionem gloriâ & honore coronatum. 161.2.c
4.15. Non habemus Pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, tentatum per omnia pro ſimilitudine abſque peccato: oportebat enim vt nobis eſſet Pontifex ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cælis factus. 257.2.d
5.1. Omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus pro omnibus conſtituitur in iis quæ ſunt ad Deum. 183.1.d
10.5. Ideo ingrediens mundum dicit: Hoſtiam & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi, *&c*. Tunc dixi: Ecce venio: in capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam Deus voluntatem tuam. 218.2.d
11.24. Fide Moyſes grandis factus, negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem; maiores diuitias æſtimans theſauro Ægyptiorum improperium Chriſti: aſpiciebat enim in remunerationem. 163.1.b
37. Lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt: circuierunt in meloti, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti, in ſolitudinibus errantes, in montibus & ſpeluncis, & in cauernis terræ. 33.1.d Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti quibus dignus non erat mundus, in ſolitudinibus errantes, in montibus & ſpeluncis, & in cauernis terræ. 171.1.d

EX EPISTOLA B. IACOBI.

Cap.1. *v*.2. Omne gaudium exiſtimate, fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis, ſcientes quòd probatio fidei veſtræ patientiã operatur. 163.1.b
15.Deinde concupiſcentia cùm conceperit, parit peccatum: peccatum verò cùm conſumatum fuerit, generat mortem. 38.1.b
4.6. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. 23.1.a

EX EPISTOLA I. PETRI.

Cap.2.*v*.1. Sicut modo geniti infantes, rationabile, ſine dolo lac concupiſcite, vt in eò creſcatis in ſalutem, ſi tamen guſtaſtis, quoniam dulcis eſt Dominus. 221.2.d

9.Vos

9. Vos autem genus electum, regale ſacerdotiū, gens ſancta, populus acquiſitionis: vt virtutes annuntietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum. 20.2.d
4.31. Communicantes Chriſti paſſionibus gaudete. 254.2.a
14. Si exprobramini nomine Chriſti, beati eritis, quoniam quod eſt honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui eſt eius ſpiritus, ſuper vos requieſcit. 163.1.a.245.2.c
15. Nemo autem veſtrûm patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem vt Chriſtianus, non erubeſcat: glorificet autem Deum in iſto nomine, 245.2.c
5.5. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. 103.1.a

EX II. BEATI PETRI.

*Cap.*1. *v.*5. Vos autem curā omnem ſubinferentes, miniſtrate in fide veſtra virtutem, in virtute autem ſcientiam, in ſcientia autem abſtinentiam, in abſtinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem. 293.1.b

EX EPISTOLA I. B. IOANNIS.

*Cap.*1. *v.*1. Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod reſpeximus, & manus noſtræ cōtrectauerunt de verbo vitæ, *&c.* 28.2.c
2.16. Omne quod eſt in mundo concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum & ſuperbia vitæ. 194.1.d
19. Ex nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis. 37.2.a
4.9. In hoc apparuit charitas Dei in nobis quoniam filium ſuum vnigenitum miſit Deus in mundum, vt viuamus per eum. 157.1.c
10. Quia Deus prior dilexit nos. 131.2.d
16. Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. 342.1.c

EX APOCALYPSI.

*Cap.*3.*v.*16. Sed quia tepidus es, & nec calidus, nec frigidus, incipiā te euomere ex ore meo. 238.2.c
18. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum & probatum vt locuples fias. 247.1.d
20. Ego ſto ad oſtium & pulſo: ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ille mecum. 218.1.a.230.1.b
5.6. Vidi agnum habentem oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei; qui diſcurrunt ſuper omnem terram. 252.1.a
6.2. Ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper illum habebat arcum, & data eſt ei corona, & exiuit vincens vt vinceret. 47.1.a.162.1.c
7.9. Poſt hæc vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, ſtantes ante thronum, & in conſpectu agni amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabāt voce magna, dicentes: Salus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum, & agno. 352.1.c
9. Et palmæ in manibus eorum. 312.1.c
11.4. Hi ſunt duæ oliuæ & duo candelabra in cōſpectu Domini terræ ſtantes. 20.2.c
5. Et ſi quis voluerit eos nocere, ignis exiet de ore eorū, & deuorabit inimicos eorum. 306.1.a
14.13. Beati mortui, qui in Domino moriuntur. 147.2.c
14. Et vidi, & ecce nubem candidam, & ſuper nubem ſedentem ſimilem filio hominis, habētem in capite ſuo coronam auream, & in manu ſua falcem acutam. 262.1.c
19.6. Audiui quaſi vocem turbæ magnæ, & ſicut vocem aquarum multarum, & ſicut vocem tonitruum magnorum, dicentium: Alleluia, quoniā regnauit Dominus Deus noſter omnipotens. Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe. 345.2.c
8. Alleluia, quoniam regnauit Dominus Deus noſter omnipotens. Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe, & datum eſt illi vt cooperiat ſe byſſino ſplendenti, *&c.* 162.1.c
Byſſinū enim iuſtificationes ſunt SS. 202.1.d
12. In capite eius diademata multa. 162.1.d
16. Habet in veſtimento, & in femore ſuo ſcriptum: Rex regum, & Dominus dominantium. ibid.
21.2. Vidi ſanctam ciuitatem Ieruſalem nouam deſcendentem de cælo à Deo, paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. 142.1.d
4. Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor, neq; dolor erit vltrà, quia prima abierunt. Et dixit qui ſedebat in throno: Ecce noua facio omnia. 13.2.d
22.13. Ego ſum α & ω, primus & nouiſſimus. 353.2.c

INDEX

RERVM ET VERBORVM

MEMORABILIVM,

Quæ in hoc Cantici Commentario continentur.

Abſtractum.

Abſtractum pro concreto in Scriptura. 30.1.c

Aceruus.

Aceruus tritici, fertilitatis & fecunditatis ſymbolum. 298.1.a

Accubitus.

Accubitus Chriſti varij & multiplices. 57.1.b.c.59.2.a

Actiua vita.

Actiua vita, primus eſt ſtatus Animæ Deum amantis. 4.1.a

Adoleſcentulæ.

Adoleſcentulæ Cantici quænam? 23.1.a

Adoleſcentulæ ſunt animæ perfectæ. Item animæ caſtæ. ibid.2.a.& c.

Adoperta.

Vox Adoperta in tranſlatione LXX. Interpretum quid ſignificet? 42.1.c

Aduentus.

Aduentus Dei in animam ſigna. 121.1.c

Aduerſa.

Aduerſæ res & proſperæ læuâ & dexterâ ſignificantur. 95.2.a

Æger.

Ægri omnia implent. 242.2.b

B. Ægidius.

B. Ægidius S. Franciſci Socius rogatus Quæ eſſet perfectionis via ? *reſpondit* vna vni. 11.1.b

Æthiops.

Æthiopes Iudam & dæmones pingunt albos, Sanctos verò & Angelos pingunt nigros. 31.2.a

S. Agnes.

S. Agnes poſt mortem parentibus glorioſa apparens, prohibet ne ſe mortuam lugeant. 11.2.a

Albinus.

Albinus ſiue Alcuinus Flaccus Bedæ diſcipulus, Caroli Magni magiſter. 5.1.d

Albus.

Albi ſunt cæſiis oculis. Quare. 250.2.b

Alexander.

Alexander Magnus ſibi diadema detrahit vulneri obligando, quod in fronte Lyſimachus acceperat. 208.2.a

Amana.

Amana *qualis mons, & vbi ſitus?* 192.2.b

Amans.

Amantes præ amoris exceſſu verba confundere & quaſi ineptè loqui ſolent. 14.2.a

Amihabad.

Aminabad quid ſit ? 282.2.b

Aminadab an Salomonis filius? 290.1.b

Amœbeum.

Amœbeum carmen in Cantico, vbi alternis contendunt Sponſus & Sponſa. 71.1.c

Amor.

Amoris emblema. 340.1.d.342.1.c

Amor dilatat cor, phantaſiam & mentem. 27.1.b

Amor morti comparatur. 337.1.b

Amor triumphat de Deo. 47.2.a

Amor cœlo dominatur. ibid.b

Amor dignitatis neſcius reuerentiam neſcit. 8.1.a

Amor eſt magnes Amoris. 201.2.d

Amoris ſummus gradus eſt amentia. 195.1.b

Amor vehemens cauſat languorem & mortem. 93.2.d

Amor vehemens, præceps, flagrans in ſponſa. 134.1.c

Amoris vis quanta. 115.2.c.138.1.a

Amor pudorem neſcit. 7.2.d

Amor, & poteſtas ex æquo præſumunt, ac eum auctoritate & imperio liberè loquuntur. 8.1.b

Amoris violenti tres gradus. 94.1.a.d

Amor omnipotentem reddit quaſi impotentem. 138.1.c

Amoris diuini quatuor gradus. 4.1.a

Amor Dei eſt gladius fidelium. 150.1.b

Amore Dei ſauciari quàm optabile. 94.1.c

Amor Dei eſt cauſa omnis boni & pulchri. 68.1.b

Amoris Chriſti robur. 341.2.d.342.2.a

Amor eſt languor. 242.2.a

Amoris & inuidiæ antitheta. 339.2.c

Amygdalus.

Amygdalis amaris necantur vulpes. 118.1.b

Angelus.

Angeli cur pingantur alati? 238.2.b

Angeli montibus comparantur. 101.1.c

Angeli ſunt vineæ florentes. 113.2.a

Angeli equis figurati. 47.2.d

Angeli ſodales Chriſti quo pacto? 42.2.d

Anima.

Animæ duplex pulchritudo. 68.2.c

Anima vineæ comparata. 38.1.b

Anima pia eſt lilium inter ſpinas. 81.2.b

Anima Solis, id eſt, tentationis ardore decolorata opem Chriſti implorat. 40.2.a

Anima fidelis quo ſenſu dicatur nigra & formoſa ? 31.2.b.32.2.b.33.1.b.34.2.a.35.1.a.

Quomodo anima ſancta debeat quærere Deum? 131.1.c 132.1.b.2.c

Animæ cupientis trahi ad Deum pia ſuſpiria. 26.2.a

Anima ad cœleſtia anhelans eſt virgula fumi. 145.2.c

Animam ſanctam quomodo Deus viſitet? 126.1.b

Animæ Deum amantis quatuor ſtatus. 4.1.a

Anima ſancta eſt accubitus Chriſti. 59.2.a

Animæ piæ ſomnus qualis? 97.1.a.b

Anima torporem excutiens ſimilis Mandragoræ. 323.2.d

Anima caſta lilium. 80.1.d

Anima charitate flagrans eſt Ferculum Chriſti. 153.2.d

Annulus.
Annulum ſponſæ cur dare ſoleat ſponſus. 335.1.b
Antichriſtus.
contra Antichriſtum certabit Elias & multi Religioſi. 305.1.c
S. Antonius.
S. Antonius vidit totum mundum laqueis obtenſum. 105.1.a
S. Antonio cum dæmonibus periculoſè certanti occultus aderat Chriſtus. 105.1.d
Apes.
Apes copulam carnalem neſciunt, ſed virgines concipiunt, pariuntq́;. 50.2.b
Aponius.
Aponius quo tempore floruerit. 5.1.d
Apoſtoli.
Apoſtoli equis figurati. 47.2.c
Apoſtoli ſimiles columbis. 106.2.a
Apoſtoli & Euangeliſtæ ſunt vbera Chriſti. 16.1.b
Apoſtoli qualiter formoſi? 106.2.c
Apparitio.
Apparitio mira Chriſti & duorum Apoſtolorum Petri & Iacobi Iuueni cuidam ad Ciſterſienſem Ordinem vocato, ſed iam intepeſcenti. 55.2.d
Aqua.
Aquæ viuentes quænam dicantur. 211.2.c
Aquilo.
Aquilo quaſi aquas ligans. 214.1.a
Aquilo arboribus ſaluberrimus. ibid.1.c
Aquilonis & Auſtri ſymbola. 215.1.b.c
Arabia.
Arabiæ felicis fertilitas. 300.2.d
Arabs.
Arabum in fine mundi conuerſio. 300.2.c
Aromata.
Aromata Doctores & Confeſſores ſignificant. 219.1.d
Aromata ſeptem Cantici ſunt ſeptem Eccleſiæ ſtatus. 209.1.a
Aſcenſus.
Aſcenſus Ferculi purpureus quid. 151.1.d.2.a.152.1.d.154.2.a
Aſiſoth.
Aſiſoth *quid?* 91.1.d
Athleta.
Athletæ in ſtadio decertaturi oleo ſe ad maius robur perungebant. 22.1.c
Aurelius Caſſiodorus.
Aurelius Caſſiodorus Conſul Romanus præclarus Cantici interpres. 5.1.c
Aurora.
Aurora quid ſignificetur in Cantico? 279.2.a
Auroræ & Deiparæ analogia. 279.2.b
Aurum.
Aurum Paz *quid?* 246.1.d
Auſter.
Auſter quaſi hauſtor aquarum. 215.1.c
Auſter arboribus noxius. 215.1.d
Auſter & Aquilonis ſymbola. 215.1.b.c
Baal.
B*Aal cur multis vrbibus præponatur in Scriptura?* 351.1.d
Baal hamon *quid?* 352.2.b
Balſamum.
Balſamum in Engaddi copioſum. 65.2.d
Balſamum vt vitis putatur. 108.2.d
Baptizatus.
Recens Baptizatis olim dabatur lac & mel. 202.1.c
S. Bernardus.
S. Bernardus lacte B. Virginis ſuauiſſimè paſcitur. 18.1.b
Bethel.
Bethel *eſt Monaſterium.* 125.1.b
Bether.
Bether *an ſit idem quod* Bethel: *& quid ſignificet.* ibid.
S. Brigitta.
S. Brigitta deſponſa Chriſto. 319.2.b
S. Bonauentura.
S. Bonauentura piè viſitatur à S. Thoma Aquinate & de ſuo præcipuo libro interrogatur. 86.1.b
Bona.
Bona terrena læua manu indicantur, cæleſtia verò dexterâ. 95.1.c
Botrus.
Botrus Cypri quid? 63.2.c. *Euchariſtiam repræſentat.* 66.2.a
Botri Cypri varia ſymbola. ibid.b.c
Cælibatus.
C*Ælibatus in primitiua Eccleſia plurimus.* 23.2.d
Cæremoniæ.
Cæremoniæ Eccleſiaſticæ murenulis figuratæ. 56.1.d
Calceus.
Calceus typus peccati. 232.2.c
Caluaria.
Mons Caluariæ, & mons Sion ſunt quaſi duo eiuſdem montis iuga. 190.1.d
Camphora.
Camphora quid? 63.1.d
Cancelli.
Cancelli, paries, feneſtræ in Cantico quid portendant? 103.2.d.104.2.d.105.2.c
Canticum.
Canticum Canticorum eſt inſtar dialogi in quo interlocutores ſunt ſponſus Chriſtus, ſponſa Eccleſia, ſponſi ſodales, putà Apoſtoli & animæ perfectæ, adoleſcentulæ comites ſponſæ, id eſt, animæ in virtute teneræ & creſcentes. 2.1.c
in Cantico ſicut in parabolis duplex eſt ſenſus literalis, nempe grammaticalis, qui eſt corticis litteræ; & metaphoricus ſiue parabolicus, qui eſt rei per metaphoram vel parabolam ſignificatæ. 1.2.a
in Cantico iis nominibus appellatur Deus quæ cùm ſuauiſſima ſint, amorem ſponſæ excitant, fouent, acuunt, & augent. 1.2.b
Canticum Canticorum eſt carmen metro adſtrictum quod nonnulli Elegiacum eſſe cenſent ex hexametris & pentametris verſibus conflatum. 1.2.c
Capilli.
Capilli Eccleſiæ quinam? 169.1.c
Capillis verecundia & pudicitia exprimitur. 169.2.a
Capilli ſunt contemplatiui. 170.1.d
Capilli Chriſti quinam ſignificantur? 289.1.b
Capillis religioſi comparantur. 169.2.b.170.2.c
Capilli ſunt ſanctæ cogitationes. 169.2.c
Capilli Heroüm flaui. 168.1.d
Capra.
Capræ paſcendo aſcendunt. 168.2.d
Caprea.
Capreæ & hinnulo comparatur Chriſtus. 102.1.c
Caput.
Caput aureum Eccleſiæ eſt S. Petrus. 247.2.b. *Item charitas.* ibid.c

Capitis moderata inflexio humilitatem modeſtiamq́; teſtatur. 52.2.b

Cardinalis.

Cardinales ſunt columnæ. 152.1.c

Carmel.

Carmel, *id eſt, agnus circumciſus & occiſus.* 305.2.d

Carmelita.

Carmelitæ, à monte Carmelo dicti. 305.2.a

Caſſiodorus.

Caſſiodorus qualis auctor, quo tempore floruerit? 5.1.c

Caſtitas.

Caſtitatis tres gradus. 279.2.b

Caſtitas roſtos fidei. 178.2.d

Caſtitas elephantem facit longæuum. 298.2.b

S. Catharina Senenſis.

S. Catharina Senenſis duabus ſibi à Chriſto oblatis coronis aureâ vnâ, ſpineâ alterâ hanc elegit. 163.1.b

S. Catharina Senenſis pius languor. 91.2.d

Cauerna.

Cauerna maceriæ eſt ſacra Scriptura. 115.2.a

Cauerna cœtus beatorum. 116.1.a

Cauerna, vterus Deiparæ & Bethleem: item vterus Eliſabethæ: etiam ſepulchrum Chriſti. 116.1.a

Cedar.

Cedar *quid?* 310.1.b

Cedar filius fuit Iſmaëlis & pater Arabum ſiue Nomadum. ibid.

Cella, Cellarium.

Cella & Cellarium dicuntur à celando. 27.2.a

Cella vinaria Cantici quænam? 86.2.c

Cellæ tres ſponſi, aromatica, vnguentaria & vinaria? 87.2.c

Cellaria cantici quænam? 27.1.a.28.2.a

Cellaria ſunt ſecreta diuinitatis. 27.1.c

In cellaria Dei exultat anima ſancta. 28.2.b

Cellariis, ſacra Scriptura myſteria incarnationis, mortis & reſurrectionis Chriſti cælum, paradiſus terreſtris, reuelationes, viſiones, raptus, conſolationes ſpirituales, Sacramenta, præcipuè Euchariſtia, adumbrantur. 27.2.c

Cellaria ſunt attributa diuina. 28.2.a

Ceruus.

Ceruus dicitur Græcè ἔλαφος ab extrahendo ſerpente, quod halitu ſuo ſerpentes è cauernis extrahat. 102.1.c

Per ceruos & capreas cantici quinam intelligantur? 97.2.d

Chaldæus.

Chaldæus paraphraſtes cantici quiſnam? 4.1.a

Charitas.

Charitas eſt rectitudo amoris. 30.2.b

Charitas eſt ignis. 340.1.c

Charitas donum alienum facit ſuum. 158.1.d

Charitas eſt lectulus Chriſti. 149.1.a

Charitas ſumitur aliquando pro re chara & pretioſa. 156.1.a. *Item pro effigie ſeu ſtatua charitatis.* ibid.b

Charitas vexillum erigit virtutum. 90.1.d

Charitas virtutibus omnibus coronatur. 158.1.b

Charitas meliores ſemper præponit in affectu, ſed non in actu. 90.2.d

Charitas collo comparatur. 183.2.c

Charitas omnipotentem reddit quaſi impotentem. 138.1.c

Charitatis robur in ordine conſiſtit. 88.2.d

Charitas eſt turris ſiue arx. 184.1.d

Charitas eſt caput aureum Eccleſiæ. 247.1.c

Charitatis vulnus. 198.1.d

Charitatis incipientis, proficientis & perfectæ ſigna. 343.2.b.c.d

Charitatis pulchra effigies. 156.1.a

Charitatis vbera. 16.2.b

Charitas populi Romani. 157.1.a

Chriſtianiſmus.

Chriſtianiſmus eſt imitatio deitatis. 203.1.b

Chriſtus.

Chriſtus *nomen eſt officij,* Ieſus *nomen perſonæ.* 21.1.b

Chriſtus non tantùm eſt Pater fidelium, ſed & mater, vnde vocatur πατρομήτωρ. 14.1.d

Chriſtus eſt quaſi mammilla Dei patris. 14.2.d

Quomodo Chriſtus omnibus & cuilibet totus intendit. 121.1.b

Sub Chriſti natiuitatem fons olei Romæ ſcaturiit; ex quo per integrum diem continuè oleum fluxit. 21.2.d

Chriſti in ſpecie paruuli variæ apparitiones. 327.1.b

Chriſtus pulcherrimus, imò ipſiſſimmet pulchrum. 80.2.b

Chriſti qualis erat vultus. 117.2.c

Chriſtus fuit coloris roſei. 244.2.c

Chriſtus flos campi & lilium conuallium. 78.2.c

Chriſtus paſcit & paſcitur inter lilia, id eſt, inter animas puras & caſtas. 122.2.b

Chriſtus quemque pro ſuo ſtatu paſcit. 123.2.a

Chriſtus vberibus ſuis nos lactat in Euchariſtia. 16.1.a

Chriſtus faſciculus eſt myrrhæ in Euchariſtia. 61.1.a.b

Chriſtus eſt nardus, & quare? 59.2.b

Chriſtus eſt caprea & hinnulus quo ſenſu? 102.1.c

Chriſtus ſalit in montibus tripliciter. 100.2.b

Chriſtus ſalit in omnes animæ potentias. 101.2.d

Chriſtus eſt myrrha multis de cauſis. 61.1.a.b

Chriſtus pomo comparatur. 83.1.d

Chriſtus eſt vmbra Eccleſiæ. 84.2.c. *& Animæ piæ.* 85.1.b

Chriſtus turturi comparatur. 49.1.d

Chriſtus non imperioſè mandat, ſed ſuauiter inuitat. 107.2.c

Chriſtus ficui comparatur. 112.2.c

Chriſtus eſt Eccleſiæ veſtis. 202.2.b

Chriſtus dormit negligentibus. 99.1.a

Chriſtus cordis ſignaculum. 334.2.b

Chriſti quintuplex diadema. 160.1.c

Chriſti duplex vnctio. 20.2.d

Chriſti in Eccleſiam Romanam amor. 156.2.c

Chriſti algentis quæſtus. 231.2.b

Chorus.

Chori caſtrorum quidnam? 288.1.d

Cinnamomum.

Cinnamomum ſymbolum ſapientiæ, prudentiæ, humilitatis, pietatis. 210.2.d

Clericus.

Clericus quidam Niuernenſis animam agens, lacte B. Virginis ſibi viſibiliter apparentis paſcitur & ſanatur. 17.2.d

Clypeus.

Clypei & arma è turturibus olim ſuſpenſa. 181.1.c

Clypeus bellicæ fortitudinis inſigne. 182.1.c

Coccus.

Coccus charitatem figurat. 177.1.a

Cognitio.

Cognitio ſui via eſt ad cognitionem Dei. 45.1.a

Collis.

Collis thuris, quid? 190.1.c

Collum.

Collum animæ eſt oratio. 183.2.c
Collum conſtantiæ eſt ſymbolum. 184.1.a. Item charitatis variis de cauſis. ibid.c
Collum circumſpectionem ſignat. 52 2.a. Item fidem, purum intellectum, doctores. 52.2.b.c
Collum eſt humilis & patiens obedientia. 51.2.d
Collum roboris & audaciæ ſymbolum. 182.2.a

Columbæ.

Columbæ etymon. 108.1.a
Columba cæleſtibus apparitionibus quàm variè ſeruierit. ibid.
Columbarum quinque dotes. 69.2.b
Columba ſe pro pullis explumat. 106.2.b
Columba contemplationis ſymbolum. 84.1.a
Columba coronam imponit S. Marinæ martyri. 108.1.a
Columbæ Apoſtolos repræſentant. 106.2.a
Columba vna eſt anima perfectiſſima. 276.1.d
Columbæ agreſtes nidificant in foraminibus rupium & cauernis maceriarum. 114.1.b
Columba innocentiæ ſymbolum. 70.1.c
Vnius columbæ nomine in Cantico intelligitur Eccleſia. 56.2.a
Columba vna humanitas Chriſti. 277.1.d
Columbæ etymon Græcum. 167.1.d

Columna.

Columnæ Eccleſiæ ſunt Cardinales. 152.1.b. Item Doctores. ibid.

Coma.

Coma ſponſi ſimilis elatis palmæ, quo ſenſu? 248.2.c
Coma nigra maximè laudatur in regionibus calidis. ibid. 2.d
Coma flaua ſignum ingenij. 249.1.a
Coma purpurea in Cantico quid ſignificet? 307.1.d. 2.d 308.2.c. 309.1.c.

Commentarius.

Commentarius in Canticum, qui inter opera ſancti Thomæ extat, an ſit ipſius Angelici Doctoris. 6.2.a

Commentator.

Commentatores Cantici quàm multi, & quales? 5.1.a. 6.c.d. 2.a. 6.c.d

Concionator.

Concionator priùs in ſe affectum exprimat eorum, quæ dicturus eſt. 202.1.a
Concionatoris munus eſt diſcordes vnire. 177.1.b
Concionator vittæ comparatus. ibid.1.d

Concubina.

Concubinæ erant legitimæ vxores, licèt ſecundariæ. 274 2.b

Connubium.

Connubij ſpiritalis deſcriptio. 121.2.b
Connubium amoris. 137.2.d

Contemplatio.

Contemplationis ſummus gradus. 96.1.c
Contemplationis fructus. 167.2.b
Ad contemplationem gradibus ſeptem aſcenditur. 29 1.d
Contemplationis ſummus gradus in vnione conſiſtit: & quid ſit illa vnio? 12.1.b
Contemplationis quindecim gradus. 94 1.b
Contemplatiua vita ſecundus eſt ſtatus animæ Deum amantis. 4.1.c
Contemplatiuorum cum Deo vnio quomodo fiat, & vbi? 12.1.b

Conuerſio.

Conuerſio gentium mira quatuor de cauſis. 142.1.b

Copher.

Copher quid ſignificet? 65.1.b

Cor.

Quale cor, tale os. 201.2.d

S. Cornelius.

S. Cornelius Pontifex laudatur, quòd gradatim, hoc eſt, per ſingulos ordinum gradus ad Pontificatus apicem conſcenderit. 150.1.d

Cornu.

Cornutæ animantia ſuperiori dentium ordine carent. 173.2.d

Corona.

Coronæ olim in nuptiis. 159.1.d
Coronæ ex nardo pretioſæ. 58.1.d
Corona ſolis. 160.1.d
Coronæ Chriſti ſunt Romæ. 162.1.d
Coronæ Chriſti multiplices. 160.1.c. ibid. 2.d. 161.2.a
Corona ſpinea eſt corona gaudij & lætitiæ. 163.1.b

Corpus.

Corporis varia membra in Cantico variè laudata, quomodo intelligenda? 2.2.b

Coruus.

Coruum cùm lac non habeat, pullos ſuos ſuâ carne & ſanguine paſcere ferunt nonnulli. 16.2.c

Crinis.

Crinis feminæ illex. 176.1.d
Crines à diſcretione dicti. ibid.2.d

Crocus.

Crocus febres refrigerat. 210.1.d
Croci ſymbola. ibid.
Crocus gaudet calcari & atteri, pereundoq́; meliùs prouenit. 210.2.a
Crocus ſymbolum charitatis, fidei, ſapientiæ diuinæ, humilitatis. 210.1.d.2.b

Crucifixus.

Crucifixus erat liber S. Bonauenturæ. 86.1.c

Crux.

Crucis Chriſti materiam fuiſſe ficum ſubindicat Bellonius. 112.2.c
Crux Chriſti palma. 314.1.c
Crux fuit ferculum Chriſti. 153.1.a
Crucis columnæ, humilitas & obedientia. 153.1.d
Crux eſt lectulus Chriſti. 73.2.d
Crux Chriſti martyrum robur. 115.2.d

Cuculus.

Cuculus primus veris nuntius. 107.2.d

Cupido.

Cupido diuinus. 159.1.b
Cupidinis effigies. 155.2.d

Cura.

Cura implicat, quies explicat. 133.2.c

Currere.

Currendum eſt poſt Chriſtum, nec ſolùm eundum. Quare? 25.1.d

Currus.

Currus animæ pœnitentis & conuerſæ. 48.1.a
Currus Aminadab quinam? 283.2.a

M. Curtius.

M. Curtius cum dentibus natus eſt, vnde dentatus cognominatus eſt. 173.2.d

Cuſtos.

Cuſtodes qui? 241.2.a

Cyprus.

Cyprus quid? 205.2.a
Cyprus qualis arbor? 64.1.c
An cyprus ſit balſamum. 64 1.a. an verò liguſtrum? ibid.c.d
Cyprus in Cantico quid ſignificet? 63.1.c
Cypri ſymbola. 210.1.c

Dæ-

Dæmones.

Dæmones in Cantico cur non vocentur leones, vrſi, tigrides, ſed vulpes paruulæ? 118.2.d

Decalogus.

Decalogi tabulæ murenulis aureis ſignificatæ. 53.2.c

Deliciæ.

Deliciæ corporeæ vino figurantur. 15.2.d

Dens.

Dentes ſponſæ quomodo ſimiles gregi? 172.1.b
Dentes ſunt numero triginta duo. 172.1.a
Dentium ſuperiori ordine carent cornuta animalia. 173.2.d
Dentes gemelli qui? 172.2.b
Dentes animæ ſunt meditatio & conſultatio. 174.2.d
Dentes ſunt religioſi. 175.1.d
Animalia, quæ dentes habent conſtipatos, ſiue denſos, diu viuunt. 174.2.b

Deſertum.

Deſerti varia ſymbola. 144.1.d.2.a.b
Deſerto ſimilis eſt mundus. 144.1.d

Deſiderium.

Deſiderium, ſecundus contemplationis gradus. 29.2.a

Detractor.

Detractores, ſuſurrones, adulatores ſignificantur vulpibus paruulis quæ vineas demoliuntur. 119.1.d

Deus.

Deus variis modis eſt in Iuſtu. 154.1.b
Deus vt pigmentarius, animam tentationibus & tribulationibus conterit & humiliat. 143.2.c
Deus quaſi oſculando Adamum formauit. 10.2.a
Deus peccatores ad reconciliationis oſculum inuitat, quanto ſtudio? 10.1.b
Deum quærit anima ſeptem de cauſis. 132.1.b
Deus quomodo quærēdus? 131.1.c.d.2.a.b.c.132.2.a.b
Deus non inuenitur in foro. 133.1.d
Deus in triplici creatura inuenitur. 132.2.b
Deo varia nomina variè tribuit Scriptura. 1.1.a
Deus videtur fugere à contemplatiuis, ſicut nauigantibus videntur fugere montes & ſyluæ, cùm iuxta nauigant. 239.1.a

Dextera.

Dexteræ manus, vt & leuæ varia ſymbola. 94.2.d. 95.2.c.d.2.a.b.

Diaconus.

Diaconorum officia. 186.2.b
Diaconi hinnulis comparati, cur? ibid.2.c

Diadema.

Diadema quid, & vnde dicatur? 159.2.d
Diadema regium inſigne quis primus inuenerit: 160.1.a
Diadema Chriſti quintuplex. ibid.1.c

Dies.

Diei & vmbræ varia ſymbola. 123.2.c
Dies vitæ Chriſti. 40.1.a

Dilectio.

Dilectio fortis vt mors. 337.1.c
Dilectionis & æmulationis antitheta. 339.2.c

Dilectus.

Dilectus meus mihi, & ego illi: inſolentia verba, quo ſenſu. 120.1.a

Diſcretio.

Diſcretionis elogia. 304.1.b

Doctor.

Doctores ſunt tigna Eccleſiæ. 25.1.d
Doctores ſunt columnæ argenteæ ferculi Chriſti. 153.1.c.
Doctores dentibus comparantur. 173.1.c
E priſcis Eccleſiæ Doctoribus quàm multi religioſi. 56.1.c

S. Dominicus.

S. Dominicus cùm in Miſſa Chriſti corpus puriſſimis manibus in altum eleuaret, cunctis qui aderant, ſpectantibus, viſus eſt cubiti vnius altitudine à terra ſubleuatus. 269.1.a
S. Dominicus prædicabat è libro charitatis. 158.1.a

Domus.

Domus apud Hebræos thecam ſignificat. 18.1.d
Domus matris animæ pia eſt meditatio. 329.1.a
Domus genitricis Eccleſiæ eſt ſynagoga. 136.2.b
Item Eccleſia Romana, S. Scriptura, mens. ibid.d.137.1.d.138.1.d

Donatiſtæ.

Donatiſtæ meridiem de ſua Eccleſia malè interpretantes refelluntur. 40.1.d

Dormire.

Dormit Chriſtus negligentibus. 99.1.a

Drama.

Drama quid ſit? 1.2.c

Dux.

Sine duce viam vitæ ingredi periculoſum. 134.2.d

Ebrietas.

Ebrietas contemplantium. 224.1.c
Ebrietas ſpiritualis ab Euchariſtia. 223.2.d
Ebrietas mentis quartus contemplationis gradus. 29.2.b

Eccleſia.

Eccleſia dicitur flos campi & lilium conuallium variis de cauſis. 98.1.d
Eccleſia hortus concluſus & fons ſignatus. 204.2.a.b
Eccleſiæ pulchritudo. 191.1.c.d
Eccleſia cur ſimilis dicitur Ieruſalem & Terſæ vrbibus? 271.1.d
Eccleſiæ infantia fuit ab ortu Chriſti vſque ad Pentecoſten, ſeu miſſionem Spiritus ſancti: inde verò incipit eius adoleſcentia. 129.2.b
Eccleſia, quomodo dicatur nigra & formoſa? 31.2.b
Eccleſia aſcendit de deſerto. 330.2.b
Eccleſia ſub arbore malo ſuſcitata. 332.1.d
Eccleſiæ pulchritudo ac fortitudo conſiſtit in ordine hierarchico. 271.2.c
Eccleſiæ veſtimenta quænam? 202.1.d
Eccleſia Gentium, palmes eſt Chriſto viti inſertus. 143.1.c
Eccleſia odoro aromatum fumo cur comparata? 143.1.b
Eccleſia tunica quænam. 232.2.d
Eccleſia, lilium inter ſpinas infidelitatis, hæreſum, & malorum Chriſtianorum. 81.1.b
Eccleſia ſub vmbra Chriſti quomodo quieſcat. 84.2.c
Eccleſiæ duplex pulchritudo. 67.2.d
In Eccleſia primitiua plurimus cælibatus. 23.2.d

Ecſtaſis.

Ecſtaſis eſt animæ ſomnus. 167.2.b
Ecſtaſis quomodo fiat? 268.2.b
Ecſtaſeos tres cauſæ. ibid.

S. Eduardus.

De S. Eduardo rege Angliæ memorabile exemplum. 267.2.d

Elatæ.

Elatæ palmarum, quid? 248.1.d

Eleëmoſyna.

Eleëmoſyna puteus aquarum viuentium. 213.1.d

Elephas.

Elephas diu viuit, & quare. 298.1.c

Elephas biennio in matris vtero geſtatur. ibid.
Elephantis caſtitas mira. ibid.1
Elephas adulteris infeſtus. ibid.2.c

Elias.

Elias auctor religioſorum. 170.1.c

Eliſæus.

Eliſæus oſculo puerum mortuum ſuſcitauit. 13.2.b

S. Elzearius.

S. Elzearij comitis Arriani mira patientia. 62.1.a

Emiſſiones.

Emiſſiones quid? 207.1.c

Engaddi.

Engaddi *quid?* 65.1.c
Engaddi *ſignificat fontem inciſionis, oculum tentationis, oculum vel fontem felicitatis.* 65.2.c
Engaddi, *id eſt, fons hœdi, baptiſmi ſymbolum.* 66.1.b
Engadditanæ vuæ delicatiſſimæ. 64.2 d
Engadditanum vinum. ibid.
Engadditanum balſamum. 65.2.d

Epiſcopus.

Epiſcopi ſunt oculi Eccleſiæ. 300.1 d

Equa.

Equa animæ iuſti ſymbolum. 48.1.c
Equâ repræſentatur Eccleſiæ velocitas, obedientia, amplitudo, fœcunditas. 46.2.a
Equâ anima & humanitas Chriſti adumbrata. 48.1.c

Equitatus.

Equitatus Pharaonis in Cantico quid ſignificat? 46.1 c 47.1.a
Equitatus animæ ſanctæ. 48.2 a
Equitatus Apoſtolicus. 47.2.c. *Et Angelicus.* ibid.d

Eua.

Euæ & Mariæ antitheſis. 108.1.c

Euangelium.

Euangelica præcepta & conſilia murenulis aureis indicata. 55.1.a

Euchariſtia.

Euchariſtia eſt botrus Cypri. 66.1.d
Euchariſtia dicitur vmbra Chriſti. 85.1.c
Euchariſtia eſt fauus mellis. 221.2.a
In Euchariſtia Chriſtus vbera ſua nobis præbet ſugenda. 16.1.a
In Euchariſtia Chriſtus ſtat poſt parietem proſpiciens per cancellos. 103.2.d
Euchariſtia ferculum Salomonis. 198 2.d
Euchariſtiam in cœna primus ſumpſit Chriſtus. 222.1.a
Euchariſtia præit Pontificem proficiſcentem. 157.1.d

Exemplum.

Exemplum iuuenis cuiuſdam ad Ciſtercienſem Ordinem vocati. 55.2.c
Exempla fugientium Epiſcopatus. 234.2.d

Exercitium.

Exercitiorũ crebra mutatio profectui valde contraria. 131.2.a

Exercitus.

Exercitus robur in ordine conſiſtit. 88.2 d

Fabianus.

S Fabianus à columba capiti ſuo inſidente Pontifex deſignatur. 109.1 b

Facies.

Facies decora puritas fidei & operum. 117.1.a
Facies Chriſti qualis? 117.2.c. *Item B. Virginis.* ibid.

Faſciculus.

Faſciculus myrrhæ, Chriſtus in Euchariſtia. 60 2.d
Faſciculus myrrhæ Chriſti paſſionem, & mortificationem ſignificat. 61.2.a

Fauus.

Faui varia ſymbola. 222.2.b.c
Fauus à fouendo dictus. 201.1.b
Fauus mellis eſt ſermo Sanctorum. 201.2.c

S. Felicula.

S. Feliculæ in tormentis conſtantia. 93.1.a

Femina.

Feminæ dos, pulchritudo. 67.2.c

Femur.

Femorum ſymbola. 292.2.c.d

Feneſtra.

Per feneſtras in Cantico quid intelligitur? 105.2.c

Ferculum.

Ferculum Salomonis quid? 151.1.b.153.1.a.153.2.d 154.2 a.b
Ferculum triplex. 151.1.b
Ferculum Euchariſtiæ. 151.2.d
Ferculum deitatis eſt humanitas. 152.2.c
Ferculum Salomonis eſt Romana Eccleſia. 151.2.c

Ficus.

Ficus etymon. 111.2.b
Ficus viti cur iungatur? ibid.
Ficus ſignificat manſuetos, vitis zeloſos. 113.1.b
Ficum cenſent multi fuiſſe pomum Adamo vetitum. 112.2 a
Ficus de Chriſto exponitur. ibid.
Ficus, dicta, burſa mellis. 111.2.c
Ficus & vitis ſuauitatẽ cæleſtis patriæ figurant 148.2.c
Ficu crucem Chriſti fabrefactam opinatur Bedonius. 113.1.d

Filiæ Ieruſalem.

Per filias Ieruſalem in Cantico quinam intelliguntur? 31.2.a

Filij matris.

Filij matris meæ in Cantico quinam dicantur? 36.2.c.d

Fiſtula.

Fiſtula (aroma) ſymbolum iuſtitiæ, humilitatis, temperantiæ, orationis. 210.2.b

Flammeum.

Flammei nuptialis etymon. 165.1.b

Flos.

Flores primò erumpentes in calice ſuo lætiores & nitidiores videntur. 103.2.b
Floribus & malis Cantici quidnam ſignificetur. 91.2.d. 24.2.a
Floribus & bonis odoribus reficiuntur vires. 91.2 c

Fons.

Fons ſignatus quis? 204.1.b
Fons Sabbaticus. 212.1.a
Fons Sacramentorum. 212.2.d
Fons regius. 204.1.c
Fons hortorum qualis? 211.2.d
Fons olei ſub natiuitatem Chriſti Romæ ſcaturiit, e quo per integrum diem continuè oleum manauit. 21.2.d

Foramen.

Foraminis ſymbola. 234.1.c.d.235.1.b.236.1.b.c
Foramen animæ eſt voluntas. 234.2.d
Foramina petræ, quinque vulnera Chriſti. 114.2.d
Foramina petræ, quatuor Euangelia. 115 2.a

Fortitudo.

Fortitudo, Prælatorum virtus. 147.2.b
Fortitudo Eccleſiæ ac animæ piæ oritur ex eius pulcritudine. 272 1.d

Forum.

Forum ſubinde eſt furtum. 133.2.a
In foro ſponſus ſeu Chriſtus non inuenitur. 133.1.d

S.Fran-

S. Franciſcus.

S. Franciſcus viſus eſt toto corpore ſubleuatus à terra, nubecula fulgente circumdatus. 368.2.d

S. Franciſcus deſiderio Dei & cæli languens moritur. 94.1.c

Frigus.

Frigus torporis nocet vineæ animæ. 119.1.c

Fructus.

Fructus contemplationis. 167.2.a

Fructus Chriſti varij. 85.2.b

Fructus cæleſtis oſculi. 11.2.b

Fugere.

Fugere ſumitur pro feſtinare. 357.1.a. *Et pro inuadere.* *ibid.*

S. Fulbertus.

S. Fulbertus Epiſcopus Carnotenſis lacte B. Virginis Deiparæ ſibi ab eadem inſtillato ſanatur. 18 1.b

Fumus.

Fumus rectà aſcendens ſimilis palmæ. 141.1.a

Fumo aromatum benè odoro Eccleſia comparatur: & quare? 143.1.b

Fuſcus.

Fuſci apud Æthiopes pulchri, alibi verò deformes. 31.2.a

Galaad.

Galaad mons fertilis. 168.2.b

Gemelli.

Gemelli fœtus Cantici quinam? 174 2.a

Genæ.

Genæ quomodo ſimiles areolis aromatum. 253.1.a

Genarum ſymbola. 178.2.b. 180.1.a.b.c.d.2.a.b.c.& 253.1.a.b

Genis recta intentio comparata. 50.1.c

Genæ purpureæ notant Virgines. 178.2.b. *Item Martyres.* 179.2.c

Gentes.

Gentium conuerſio mira quadrupliciter. 142.1.b

S. Gertrudis.

S. Gertrudis decies diuinum oſculum dulciſſimum cùm pſalmodiæ tota intenderet, ſenſit. 12.1.a

S. Gertrudis quomodo ſignata Chriſto. 336.1.b

Gladius.

Gladius fidelium eſt amor Dei. 150.1.b

Gladius Angelorum qualis? 149.2.b

Gladius ſuper femur ſignificat mortificationem appetituum carnalium. 149.2.d

Godefridus Bullonius.

Godefridus Bullonius primus è Chriſtianis Hieroſolymorum rex noluit coronari coronâ aureâ in vrbe, in qua Chriſtus ſpinis coronatus eſt. 161.1.c

Gradus.

Gradibus ſeptem ad contemplationem aſcēditur. 29.1.d

Gradus quindecim contemplationis. 94.1.b

Gratia.

Gratiam magnam paruus impedit defectus. 238.2.d

S. Gregorius.

S. Gregorij Magni charitas in pauperes quanta. 156.2.d

Groſſus.

Groſſus quidnam? 111.2.b

Groſſis Iudæi comparati. 112.1.b.c

Guſtus.

Guſtus primus eſt contemplationis gradus. 29.1.d

Guttur.

Guttur in Cantico quid ſignificet. 316.2.c. 317.2.d. 318.1.d

Hæreticus.

Hæretici Eccleſiam matrem ſuam oppugnant, affligunt, decolorant. 37.2.a

Hæretici quidam cenſuerunt B. Virginem eſſe deam ac vt deam adorarunt. 26.1.d

Hæretici vulpes ſunt. 118.1.c.d

Hæretici quo ſenſu ſodales Chriſti appellentur. 42.2.d

Hæretici ſunt ſpinæ. 81 1.d

Nullus hæreticus pontifex Romæ ſedit. 152.1.b

Hebræi.

Hebræorum mores à Latinis & Græcis multum diſcrepabant. 3.1.b

Hebræi carent caſibus. 155.1.d

Hebræi per futurum exprimunt optatiuum quo carent. 8.1 c

Heliotropium.

Heliotropium animæ Chriſtū amātis ſymbolum. 319.1.d

Hermannus Contractus.

Hermannus Contractus comes de Veringem ſub annum Domini 1040. *compoſuit Antiphonam* Salue regina. 18.1.c

Hermon.

Hermon quid? 192 2.c

Heſebon.

Heſebon quæ & qualis? 299.2.b

Hinnulus.

Hinnulis quomodo aptè vbera comparentur. 185.2.d

Hœdus.

Hœdis immundæ cogitationes expreſſæ. 46.1.a

Hortus.

Hortus concluſus quid? 204.2.a

Hortus Chriſti eſt Iudæa. 349 *Item anima ſancta.* 350. *Item Religio ibid. Et B. Virgo.* *ibid.*

Hortus concluſus, clauſtra religioſorum. 211.1.d

Hortus nucum quid ſignificet? 356.1.d

Hortus Iouis. 205.1.d

Humanitas.

Humanitas eſt paries verbi incarnati. 104.1.d

Humilitas.

Humilitas mundi laqueos euadit ſecura. 105.1.a

Humilitas eſt virgula fumi. 144.2.d

Hyacinthus.

Hyacinthi moderni ſunt Chryſoliti. 255.1.a

S. Hyacinthus.

S. Hyacinthus ducitur in cælum à B. Virgine ipſo ſuæ aſſumptionis die. 190.1.a

Hyems.

Hyeme rigor legis Moſaicæ indicatur. 109.1.d. 111.1.b

Iehoua.

Iehoua *nomen Dei quid ſignificat?* 20.1.a

Iehoua *nomen Dei, quale ſit oleum effuſum.* *ibid.*d

Ieruſalem.

Ieruſalem eſt vmbilicus, ſiue medium terræ. 294.2.b

Ieſus.

Nomen Ieſu quàm ſalubre! quot virtutibus pollet! 22.1.a.b.c.d.

Nomen Ieſu includit cetera Dei nomina. 21.1.d

Nomen Ieſu eſt oleum effuſum. *ibid.*2.d

Ieſus nomen eſt perſonæ, Chriſtus nomen officij. 21.*ibid.*1.b

S. Ignatius Martyr.

S. Ignatius Martyr dictus eſt Deifer & Chriſtifer. 153.2.b

S. Ignatius Loiola.

S. Ignatij Societ. Ieſu fundatoris extaſis. 269.1.a

Imber.

Imber errorum & vitiorum. 109.1.d

Indifferentia.

Indifferentia opera media ſunt inter virtutem & vitium. 158.1.c

Infernus.

Inferni dolores ſubire quidam optabant Sancti, vt ex eo animas liberarent. 338.2.d

Inſpiratio.

Inſpirationes ſanctæ murenulis aureis denotatæ. 54.2.c

Intentio.

Intentio recta oculo figurata. 70.1.d

Inuidia.

Inuidiæ & amoris antitheſes. 339.2.c

Ioannes.

Duo Ioannes Baptiſta & Euangeliſta, duo vbera Chriſti. 14.2.d.15.1.b

S. Ioannes Baptiſta fuit turtur. 109.1.d

S. Ioannes Euangeliſta ſpecie pauperis petit eleëmoſynam à S. Eduardo rege ſuo cliente, ab eoq; annulum è digito detractum accipit, quem poſtea remiſit, diemq; obitus per nuntium prædicit. 275.2.a

Ioannes Gerſon Cancellarius Pariſienſis, triduo poſt completam ſuam in Canticum expoſitionem, vitam finiuit, anno ætatis ſuæ 66. 6.2.a

Iordanis.

Iordanis vnde dicatur? 212.1.d

Iudæa.

Iudæa hortus Chriſti. 267.1.a

Iudæa vulpibus abundat. 118.1.a

Iudæi.

Iudæi ad Chriſtum in fine mundi conuertentur. 349.1.d

Iudæi Groſſis ſignificantur. 111.2.d.112.2.b

Iudæi per montes Bether, *id eſt, diuiſionis ſignificantur.* 127.2.a

Iuncturæ femorum.

Iuncturæ femorum notant modeſtiam inceſſus, caſtitatem, concordiam, conſonantiam virtutum, amorem coniugum. 292.2.c

Iuramentum.

Iuramentum venatorium ſponſi, velut paſtoris. 97.2.b

S. Iuſtinus.

S. Iuſtinus Philoſophus vbinam ſapientiam, quam quærebat, inuenerit. 131.1.d

Iuſtus Orgelitanus.

Iuſtus Orgelitanus quo tempore floruerit. 5.1.d

Iuuenis.

Iuuenis cuiuſdam ad Ordinem Ciſtercienſem vocati pulchrum exemplum. 55.2.c

Labarum.

Labarum Conſtantini quid; & vnde ſic dictum? 89.2.a

Labium.

Labiorum tria ornamenta. 176.1.c

Labia Chriſti ut lilia ob ſex analogias. 253.2.b

Lac.

Lac poſt vinum eſt venenum: vinum poſt lac, optabile. 221.1.a

Lac è virorum vberibus aliquando expreſſum. 14.2.c

Lac pro vino albo ſumptum. 221.1.d

Lac eſt Chriſti diuinitas. 221.2.c

Læua.

Læuæ manus varia ſymbola, vt & dexteræ. 94.2.d. 95.1.a.b.c.& 2.c.d.

Languor.

Languor charitatis deſcribitur. 93.1.c

Languor amoris à deſiderio vitæ æternæ. 93.1.c

Languor & morbus ab amore. 92.2.b

Languoris definitio. 243.1.c

Languor amoris oritur ex liquefactione 92.2.c

Laquearia.

Laquearia Eccleſiæ quænam? 75.1.b.2.c

Latria.

Latria quædam an competat B. Virgini. 247.2.a

Lectus, Lectulus.

Lectuli Chriſti varia ſymbola. 73.1.a.b.c

Lectulus Chriſti fuit vterus B. Virginis. 74.2.b

Lectulus Chriſti eſt Eccleſia Antiochena & Romana. 146.2.d

Lectulus animæ peccatricis qualis? 131.1.a

Lectulus animæ eſt oratio. 148.1.d

Lectus Chriſti quis? 130.2.b.147.2.d.148.1.c

Leo.

Leonis etymologia Hebræa. 219.1.d

Leænæ num ſemel tantùm pariant. 295.2.c

Libanus.

Libanus mons vbi ſitus? 192.2.a. *Cur ſic dictus? ibidem b*

Liber.

Liber diuinitatis mundus dictus eſt à S. Antonio. 45.2.c

Liber S. Bonauenturæ præcipuus qualis? 86.1.c

S. Lieba.

S. Lieba virgo pulcherrima, vnde ſic dicta. 310.2.c. *à Cardo Magno & uxore eius Hildegarde ſæpius acceſſita ac in honore habita.* ibid.

Lignum.

Quinam per Ligna Libani *intelliguntur in Cantico?* 211.1.b

Liguſtrum.

Liguſtrum qualis frutex? 64.1.c

Lilium.

Lilium florum celſiſſimum. 79.2.d

Lilio nihil fœcundius. ibid.

Lilium eſt ſymbolum Chriſti. 79.2.a

Lilium aduerſus ſerpentes & venena remedium. 82.2.d

Lilia ſymbolum ſunt euectionis ex humili loco ad eximiam dignitatem & gloriam. 296.2.a

Lilia Chriſti. 122.2.b

Lilium ſpei ſymbolum. 254.1.b

Lilium conuallium conuenit Eccleſiæ multis de cauſis. 68.1.d

Lilia pura legum obſeruantiæ. 123.1.b

Lilium animam caſtam ſignificat. 80.1.d

Inter lilia, id eſt, animas puras & caſtas Chriſtus paſcit & paſcitur. 122.2.b

Liquefactio.

Liquefactio animæ quænam. 241.2.b. *Quomodo fiat.* ibid.d

Litera.

Litera ש ſchin *quæ media eſt nominis Ieſu, ſpeciem habet candelabri, ſiue lucernæ tricipitis.* 21.2.c

S. Lucia.

S. Lucia oculos ſibi erutos Tyranno ſe perſequenti miſit, velut virginitatis ſuæ obſides & tutores. 165.2.b

Lugens.

Lugentes ſolent caput & faciem velo operire. 42.1.d

Luna.

Luna quid repræſentet in Cantico? 278.1.d

S. Lydwina.

S. Lydwina per 30. annos & amplius grauiſſimis afflicta doloribus & morbis, patientiæ coronâ nobilitatur. 163.1.c

Magnes.

MAgnes amoris amor. 201.2.d

Mahomet.

Mahomet quo anno natus? 284.1.c
Mahomet fuit Arabs & Dux Arabum. 300.2.c

Malum punicum.

Malum punicum vnde dicatur? 178.1.b
Mala punica quænam? 208.1.c

Mamma.

Mammæ Eccleſiæ quænam? 200.1.a

Mandragora.

Mandragoræ quid? 322.1.d.323.1.a.b.c.2.d
Mandragora mas & fœmina. 323.2.a
Mandragora ſymbolum contemplationis. 324.2.c
Mandragora vim habet conciliandi amorem. 322.2.d

Manus.

Manus tornatiles quid ſignificent? 255.1.d

Margaritæ.

Margaritæ Midleton egregia verba. 190.2.b

Maria.

B. Virginis qualis fuit vultus? 117.2.c.171.2.a
B. Virginis ſtatura fuit procera. 313.2.a. *ſimilis palmæ.* ibid.
B. Virginis facies deſcribitur. 36.1.a
B. Virgo num fuerit fuſca? 35.2.d
Mariæ oculi pulcherrimi. 274.1.b
B. Virgo quo ſenſu dicatur nigra & formoſa? 33.2.a.d
B. Virginis labia qualia? 177.2.d
B. Virginis pulchritudo duplex. 68.1.d
B. Virginis ſomnus qualis? 226.2.b
B. Virginis languor, & mors ab amore. 93.1.d
B. Virgo mox vt Chriſtum peperit, eum profundiſſimâ reuerentia adorauit, & illicò oſculum dedit pedibus eius; quaſi Deo; manibus quaſi Domino; ori quaſi filio. 13.1.a
B. Virgini oſculum Dei quadruplex propriè competit. ibid.
An B. Virgo viderit in hoc mundo diuinam eſſentiam. 168.1.b
B. Virginem quidam hæretici cēſuerunt eſſe deam, eamq; vt deam adorarunt. 26.1.d
B. Virgo meruit de congruo Chriſti incarnationem, imò eius maternitatem, vt ſcilicet ipſa vna ex omnibus fieret mater Chriſti. 13.1.c
B. Virgo Apoſtolorum doctrix. 175.2.d
Mariæ & auroræ analogia. 279.2.b
B. Virgo lilium inter ſpinas. 82.2.b
B. Virgo roſæ comparatur. ibid.
B. Virgo api comparata. 50.2.b
Maria puteus aquarum viuentium. 213.2.a
B. Virgo eſt collum Eccleſiæ. 184.2.d
B. Virgo templum fuit Cedrinum, in quo habitauit Verbum. 76.2.d
B. Virgo terribilis dæmonibus, hæreticis & impiis ſicut caſtrorum acies ordinata. 272.1.c
B. Virgo leæna. 295.2.b
B. Virgo multoties martyr. 63.1.c
B. Virgo prima virginitatis vexillum extulit. 176.1.a
Septem Mariæ dotes, ſeptem vitiis aduerſæ. 188.1.b
Deiparæ maternus amor in filium 121.2.d.122.1.c
B. Virgo S. Bernardum lacte ſuo aſpergit. 18.1.b
B. Virgo S. Fulberti linguam ſacro igne correptam lacte è ſuis ſacris vberibus expreſſo ſanat. 18.1.a
Beata Virgo viſibiliter apparet clerico cuidam Niuernenſi animam agenti, & è ſacri vberis papilla lac exprimens, labiis eius inſtillat, ac eum ſanitati reſtituit. 17.2.d
B. Virgo paſſa eſt pluſquam martyres, & mortales ceteri. 344.1.a
Mariæ & Euæ antitheſes. 108.1.c
B. Virginis ſexaginta tres baſilicas (quot nempe ſunt in corona vna ſalutationis Angelicæ) Roma piè ædificauit. 159.1.c

S. Marina.

S. Marinæ martyri cæleſtem coronam imponit columba. 108.1.a

Martyr.

Martyres genis purpureis ſimiles. 179.2.d
Martyres murenulis aureis ſignati. 54.2.c
Martyrum robur ex cruce Chriſti. 115.2.c

Meditatio.

Meditatio eſt ſimilis piſcinæ. 301.1.d

Membra.

Membra corporis in Cantico ſæpè laudata quomodo intelligenda? 2.2.b

Mens.

Mens ad ſe trahens Deum, trahitur ad Deum. 24.1.d

Meretrix.

Meretrices olim ex pudore ſe palliolo aut velo tegere ſolebant. 42.1.c

Meridies.

Meridies claram & vniuerſalem fidei prædicationem, quæ vna eſt ex Eccleſiæ Orthodoxæ notis, ſignificat. 39.2.d
Meridies ſymbolum ardentis perſecutionis. 39.1.d
Item ſummæ claritatis & charitatis. ibid.2.a
Meridies Eccleſiæ Romanæ ſymbolum. 40.1.c
Meridies in Euchariſtia. 41.1.a
Meridies in cælo. ibid.b
Meridies beatæ æternitatis. 41.2.a
Meridies, ſummus contemplationis gradus. ibid.
Meridies ſymbolum Ieruſalem & Sionis. 40.1.b
Meridies Chriſti natiuitatem, & eius crucifixonem adumbrat. 40.1.a
Meridies ſunt charitate feruentes. 40.2.d

Mille.

Millenarius numerus eſt cubus denarij. 353.2.b
Millenarius numerus ſymbolum virginitatis. 353.1.d
Millenarius numerus Chriſto propriè competit. ibid.2.b
ſignificat conſummationem mundi. ibid.c
In millenario numero omnes numeri perfecti complentur. 183.1.b

Modeſtia.

Modeſtia inceſſus laudatur. 281.1.c
Modeſtia in murenulis aureis ſponſæ depicta. 55.1.a

Modus.

Modus amandi Deum, eſt amare ſine modo. 8.1.b

Monile.

Monile à monendo dictum. 52.1.c
Monile colli ſpiritualis, obedientia. 50.2.d

Mons.

Montes aromatum quinam? 357.1.b
Montes aromatum ſunt cæli. 357.1.c
Montes aromatum Chriſti. 357.2.d
Montibus nouum teſtamentum figuratur: collibus vetus. 103.1.c
Mons myrrhæ & collis thuris fuit hortus Salomonis iuxta Ieruſalem. 188.2.c
Montes Bether quinam? 124.2.d
Montes Bether, hoc eſt, diuiſionis, ſignificant Iudæos. 127.2.a
Montes pardorum quinam, & quare ſic dicti? 192.2.d
In montibus ſalit Chriſtus tripliciter. 101.1.d
Montes & valles quâ ratione dicantur ſancti? 125.1.d

Mon-

Montes dicuntur Angeli. 100.2.c

Mores.

Mores diuerſarum nationum valdè diuerſi. 2.2.d

Mors.

Morti comparatur amor. 338.1.a

Mortificatio.

Mortificatio & tribulationes ſunt Chriſti dapes & deliciæ. 220.2.a

Mulier.

Mulieribus Romanis vinum olim prohibitum erat. 8.2.c

Mulieres olim vinum bibentes, apud Romanos intemperantes & impudicæ habebantur. ibid.d

Mundus.

Mundus, ex S. Antonio, eſt liber diuinitatis. 45.2.c

Mundus habet noctes ſuas & non paucas, imò totus ipſe nox eſt, totuſq; verſatur in tenebris. 130.2.a

Mundus laqueis & retibus plenus. 105.1.a

Mundus eſt deſertum. 144.1.d

Murena.

Murena qualis piſcis? 53.1.b

Murenulæ quidnam? ibid.

Murenularum varia ſymbola. 53.2.c. 54. 55. 56.1.a.b

Murus.

Murus fortitudinis ſymbolum. 350.1.d

Murus notat conſtantes: oſtium verò leues & mobiles. 347.2.a

Muro cur comparetur ſponſæ ſoror. 346.1.d.& 2.a.b.c

Myrrha.

Myrrha deſcribitur. 60.1.d

Myrrhæ liquor myrrha dicitur. ibid.2.a

Myrrhæ virtutes. 62.1.b

Myrrha ſoporem diſcutit. 237.1.a

Myrrha ſymbolū pœnitentiæ, baptiſmi, martyrij. 219.2.c

Myrrha mortificationem ſignificat. 141.2.c

Myrrha conuenit Chriſto variis de cauſis. 61.1.a

Myrrha Chriſti quadruplex. 219.2.d

Myrrha & Aloë ſignificant fortitudinem & temperantiam: mortificationem & tentationum amaritudinem, continentiam & caſtitatem, martyrium & pœnitentiam. 211.1.c

Myrrha & thus ſignificant mortificationem & orationem ſimul eſſe iungendas. 188.2.d

N.

Litera N. ſæpè mutatur & liqueſcit in L. 285.2.a

Nardus.

Nardus deſcribitur. 58.1.d. amara & odora. ibid. calefacit, exſiccat, viret perpetuò. ibid.

Nardus herba humilis & deſpecta. 58.2.a

Nardus eſt Chriſtus. 59.2.b

Nardus humilitas Mariæ. ibid.d

Nardi ſymbola. 210.1.d

Nardus ſymbolum humilitatis, fidei, pœnitentiæ, orationis, virtutum omnium. 58.2.b.c.d

Naſus.

Naſus ſponſæ qua ratione turri comparetur? 302.1.c

Naſi & turris comparatio. ibid.1.d

Naſus ſignificat prouidentiam. 303.1.c

Naſus eſt diſcretio. 304.1.c.d

Naſi officia. 302.2.d

Naſus magnus index magni iudicij & animi. 302.2.a

Naſorum & naſutorum phyſiognomia. 303.1.a

Negligentia.

Negligentibus dormit Chriſtus. 99.1.a

Niger.

Nigra & formoſa cur dicatur Eccleſia? 31.2.b

Nigri apud orientales & meridionales pulchri habentur, albi verò deformes. 31.2.a

Nomen.

Nomina arborum, florum, gemmarum ſunt communia multis ſpeciebus apud Hebræos. 77.2.b

Pro nominibus propriis interpres Scripturæ ac Septuag. ſæpè vertunt eorum ſignificata. 270.2.b

Nomen Ieſu quàm ſæpè à S. Paulo, & à S. Ignatio Martyre repetitum. 21.1.d

Nomen Ieſu in paucis ſuis epiſtolis repetit ducentis & nouemdecim vicibus D. Paulus: Chriſti vero nomen ducentis & viginti duabus. 21.2.a

Nomen Chriſti oleum effuſum, quodnam? 20.1.a

Nouus.

Nouus homo induendus eſt, veteri depoſito. 34.2.a

Nox.

Noctes variæ & peſſimæ. 130.2.a

Numerus.

Numerus ſexageſimus eſt perfectus, & quare? 146.1.d

Nuptiæ.

Nuptiarum feſta dulciariis & deliciis condiuntur ad inèſcandum ſponſæ affectum. 220.2.d

Nux.

Nucis deſcriptio: & quid repræſentet? 281.2.b.c

Nux ſignificat virtutem perfectam. ibid.2.a

Nucem enucleare eſt examinare conſcientiam. 282.1.b

Nux ſacra Scriptura. ibid.

Nux patientiæ typus. 281.2.a

Obedientia.

Obedientia eſt portus tutiſſimus. 51.1.c

Obedientia eſt monile. 50.2.d

Obedientia eſt corona virtutum. 51.1.d

Obedientia eſt lectulus Chriſti. 148.2.c

Ex obedientia fluit gratia miraculorum. 56.1.c

Occultare.

Occultat ſe è nobis aliquando Chriſtus. 105.1.c

Oculus.

Oculi ſponſi quales. 251.1.a

In oculis animus inhabitat. 166.1.a

Per oculos columbæ quidnam ſignificetur? 69.2.a.d

Oculi columbini dotes quinque. 69.2.c

Oculus columbæ, cōſideratio rerum ſpiritualium. 70.2.d

Oculus vigilantiæ & prouidentiæ ſymbolum. 251.1.c

Oculus intentionem rectam belle ſignificat. 70.1.c

Oculi variæ ſymbola. 197.2.a.b.c.d

Oculi Eccleſiæ ſunt Prophetæ, inde videntes dicti. 176.1.a

Oculis comparantur Epiſcopi. 300.1.d

Oculi B. Virginis pulcherrimi. 274.1.c

Oculi modeſti indicant modeſtam mentem. 299.2.d

Oculorum phyſionomia. 250.2.c

Oculi feminei vis quanta? 165.2.a

Odor.

Odor ſymbolum eſt famæ. 18.2.b

Oleum.

Oleâ victores in ſtadio coronabantur. 22.1.c

Oleum non tantùm ex oliuis, ſed ex quolibet flore, herba, aromate diſtillatur. 19.2.c

Oleum à medicis vocatur quinta eſſentia. ibid.

Oleum & miſericordia, nomina ſunt apud Græcos affinia videlicet ἔλαιον & ἔλεος. 21.2.d

Varia olei ſymbola. ibid. nempe, tranquillitatis, gratiæ, caloris, odoris, hilaritatis, deliciarum, roboris, medicinæ. ibid. & 22.1.a.b.c.d

Oleum eſt aëreum & multum ſpiritus continet, ideò aquis ſupernatat. ibid.

Olei fons Romæ ſcaturiit ſub natiuitatem Chriſti. ibid.

Oleum effuſum nomen Chriſti: quodnam? 20.1.a

Omnis.

Omnis.
Omnibus & ſingulis quomodo totus intendat Chriſtus? 121.1.b
Oratio.
Oratio ſomnus eſt animæ. 98.1.c
Oratio contra tentationes remedium efficaciſſimum. 183.2.d
Oratio quietis, quæ? 99.1.a
Oratio eſt lectus animæ. 148.1.d
Oratio vitæ ſimilis. 177.1.d
Oratio eſt gladius ſpiritualis. 150.1.c
Oratio eſt collum animæ. 183.2.c
Orbus.
Orba in quo differt à ſterili. 171.1.d
Ordinare.
Ordinare eſt verbum militare. 88.2.b
Ordo.
Ordo quàm ſit neceſſarius. ibid.d
in Ordine conſiſtit robur exercitus. ibid.c. ſic & charitatis robur in ordine pariter firmatur. ibid.d
Ordo Hierarchicus murenulis aureis expreſſus. 55.1.d
Ordines militares ſunt chori caſtrorum. 288.2.b
Origines.
Origines ſcripſit ſex homilias in Canticum, in quibus ſeipſum vicit, S. Hieronymo teſte. 5.1.a
Oſculum.
Oſculi quatuor ſymbola. 9.1.a
Oſculo doctrina Chriſti ſignificatur. 10.1.a
Oſculum Euchariſtiæ. 11.1.d
Oſculum vnionis myſticum. 12.1.b
Oſculum reſurrectionis. 13.2.b
Oſculum Chriſti ethicum eſt amor. 8.2.d
Oſculum Chriſti quàm ſuaue. 13.2.d
Oſculum SS. Trinitatis in principio Cantici. 9.2.b
Oſculum Dei & iuſti. 10.2.a
Oſculum Dei & pœnitentis. 10.1.b
Oſculum Dei & amantis. 10.2.d
Oſculum Dei & orantis. 10.2.c
Oſculum Dei & B. Virginis quadruplex. 13.1.a
Oſculum Chriſti phyſicum eſt vnio hypoſtatica. 8.2.c
Oſculum ſymbolum eſt reconciliationis, pacis & concordiæ; ſalutationis & bonæ apprecationis; amoris, & intimæ coniunctionis. 9.1.a
Oſculo Eliſæus puerum mortuum in vitam reuocauit. 17.1.b
Oſculum pedum ſeruorum, & ſubditorum eſt oſculum oris ſponſarum & ſummè amantium. 8.1.a
Oſculo Spiritus ſanctus ſignificatur. 10.2.b
Oſculum triplex pedis, manus, & oris. 11.1.a
Oſtium.
Oſtium cur dicatur ſponſæ ſoror? 347.2.c

Palma.
PAlma deſcribitur. 248.2.c
Palmæ radix perfecta. 312.1.a
Palmæ comparatur vir ſanctus. ibid.2.a.b
Palma eſt crux Chriſti. 314.1.c.d
Paries.
Paries Verbi incarnati eſt humanitas. 103.2.d
Paruus.
Paruus defectus magnam impedit gratiam. 238.2.d
Paſcere.
Paſcit quemque pro ſuo ſtatu Chriſtus. 123.2.a
Paſcere & paſci idem eſt Chriſto. 123.1.c
Patientia.
Patientia nuce figuratur. 281.1.a
S. Paulus.
S. Paulus quàm ſæpè repetat in ſuis epiſtolis nomen Ieſu, & nomen Chriſti. 211.1.d
S. Paulus totus charitas. 158.1.a.340.2.c
Peccator.
Peccatorum lectuli quales. 131.1.a
Pectus.
Pectoris phyſionomia. 257.2.a
Pectus Chriſti & Salomonis quale? 256.2.d
Pedes.
Pedes lauabant antiqui dum ibant cubitum. 232.2.b
Perfectus.
Perfecti ad vnum aſpirent. 276.2.c
Peſſulus horti concluſi quis? 205.1.c
S. Petrus.
S. Petrus, caput aureum Eccleſiæ. 247.2.b
Petrus Faber primus S. Ignatij fundatoris Ieſu ſocius in obedientia moritur. 56.1.a
S. Philippus Nerius.
S. Philippus Nerius charitate vulneratus languebat iugiter. 93.1.a
Pietas.
Pietas populi Romani. 152.1.c
Piſcina.
Piſcinæ meditatio. 301.1.b.c.d
Piſcinâ triplex oculorum ſignificatur pulchritudo. 300.1.b
Platea.
per Plateas & vicos Cantici quidnam intelligatur. 133.2.b
Polygamia.
Polygamia olim erat licita apud Hebræos. 275.1.a
Pomus, & Pomum.
Pomum commune multis fructibus vocabulum. 83.1.b
Pomum Adamo vetitum, ficum fuiſſe multi cenſent. 112.2.c
Pomo Chriſtus appoſitè comparatur. 83.1.c
Pomus eſt crux Chriſti. 83.2.d
Pomi vmbra iucundiſſima. 84.1.c
Prælatus.
Prælati non debent eſſe tyrones, ſed exercitati & perfecti. 150.1.d
Prælati ſunt ligna Eccleſiæ. 75.1.d
Prælatus ſit ſubditorum ſuorum mater. 29.1.b
Prælatis duo ſint vbera, ſcilicet, maternus affectus congratulationis & compaſſionis. 17.2.c
Propheta.
Prophetarum de Chriſto Eccleſiæ ſponſo vota. 9.2.a
Prophetæ oculi Eccleſiæ, vnde videntes dicti. 167.1.a
in Prophetarum lectione ſapientiam & fidem Chriſtianam reperit S. Iuſtinus. 131.1.d
Propugnaculum.
Propugnacula argentea quid ſignificent. 437.2.d
Pulchritudo.
Pulchritudo corporis externa templis Ægyptiorum comparata. 166.2.b
Pulchritudo dos puellarum. 67.2.c
Pulchritudo Eccleſiæ. 191.1.c.d
Pulchritudo Eccleſiæ duplex. 67.2.d. vt & animæ. 68.2.c
Puluis.
Puluis pigmentarius virtutes ſignificat orationis & mortificationis comites. 141.2.d
Punicum malum.
Punicum malum vnde ſic dictum. 178.1.b
Puteus.
Puteus aquarum viuentium quis? 212.1.c

Quadrigæ.
Quadrigæ Aminadab quid ſignificent. 282.2.b.c.d. 283.2.a
Quærere.
Qui quærit Deum, iam aliquo modo eum habet. 131.1.d
Quærit anima Deum ſeptem de cauſis. 131.1.b
Quærendus eſt Deus, quâ viâ, & quomodo inuenitur. 131.1.c.d. 132.2.a.b.c
Quies.
Quies explicat, cura implicat. 132.2.c
Radegundis.
S. Radegundis in ſpecie columbæ nauim periclitantem circumuolitans, eam à naufragio liberat. 108.1.b
Reclinatorium.
Reclinatorium aureum ferculi Salomonis quid ſit. 153.1.d
Rectitudo.
ad Rectitudinem duo requiruntur, nempe recta actio & recta intentio. 30.1.d
Rectitudo amoris eſt charitas. 15.2.c
Regula.
Regulæ monaſticæ ſunt murenulæ aureæ. 55.2.b
Relaxatio.
Relaxationes regulæ & diſciplinæ ſunt vulpes paruulæ quæ demoliuntur vineas. 119.1.b
Religio.
Religio dicitur à religando. 51.2.a
Religioſi dentibus comparati. 175.1.d
Religioſi ſunt chori caſtrorum. 288.2.c. cur? 289.1.c
Religioſi ſunt laquearia Eccleſiæ cypreſſina. 76.1.b
Religioſi fuêre priſcorum Eccleſiæ doctorum plurimi. 56.1.c
per Religioſos Deus reformat Eccleſiam. 267.2.b
Religioſorum ſcapulare obedientia admonet. 52.1.c
Reuelationes.
de Reuelationibus ſanctarum Gertrudis & Birgittæ quid ſentiendum. 336.2.a
Roma.
Roma quoad ſitum eſt munitiſſima. 147.1.c
cur Roma eſt caput Eccleſiæ? ibid.
Roma, id eſt, robur, fortitudo. ibid.
Romæ nullus ſedit Pontifex hæreticus. 152.1.b
Romæ calx ad ædificandum eſt tenaciſſima & ſolidiſſima. 72.2.a
Roma ſola magnificas baſilicas & templa in B. Virginis honorem ad 63. quot ſalutationes Angelicæ recitantur in corona ſeu roſario ædificauit. 159.1.c
Romana Eccleſia quantum à Chriſto dilecta 156.2.c.d
Romani populi charitas & eleëmoſynæ. 157.1.a
Romani populi pietas. 152.1.c
Ros.
Roris ſymbola. 230.2.c. 231.2.a
Roſeus.
Roſeus color pulcherrimus. 244.2.c. Fuit heroum, ibid.
Sabbatum.
Sabbati die maiora beneficia confert B. Virgo. 213.1.c
Saddai.
Saddai, hoc eſt, mammeus dicitur Deus apud Hebræos. 14.2.c
Salomon.
Salomon quot vxores habuerit? 274.2.c
Salue Regina.
Salue regina à quonam compoſitum. 18.1.c
Sanctimonialis.
Sanctimonialis quædam effodit ſibi oculos, quos ad adoleſcentem amaſium miſit, ne ampliùs ipſi eſſent ſcandalo. 165.2.b
Saltus.
plures Saltus Chriſti. 120.2.a
Salus.
ad aliorum Salutem procurandam Chriſtus animam perfectam vrget quatuor ſtimulis. 299.2.d
Sanctus
Sanctus eſt ſimilis palmæ. 312.2.b.c.d
Sancti ſunt montes per virtutis eminentiam, & valles per humilitatem. 125.1.d
Sancti dolores inferni ſubire optarunt, vt animas ex eo liberarent. 338.2.d
quò quis Sanctior eſt, eò ad maiorem ſanctitatem aſpirat. 107.1.d
Sanir.
Sanir mons an idem quod Seir? 192.2.b
Sapphirus.
Sapphirus qualis gemma? 257.1.a
Satietas.
Satietas tertius contemplationis gradus. 29.2.b
Scapulare.
Scapulare monaſticum obedientia admonet. 52.1.c
S. Scholaſtica.
S. Scholaſtica S. Benedicti ſoror ſpecie columbæ in cælum aſcendere viſa eſt. 108.1.a
Scriptura ſacra.
S. Scriptura eſt Chriſti lectulus. 148.2.d
Scriptura ſacra fons & puteus. 212.2.c
Sacra Scriptura eſt fauus mellis. 202.1.c
Scriptura ſacra eſt cauerna maceriæ. 115.2.a
Scripturæ ſacræ intelligentia murenulis aureis expreſſa. 53.2.d
in Scriptura ſacra res ſæpè vocatur talis, qualis exteriùs apparet. 3.1.c
in Scriptura ſacra eidem perſonæ & rei diuerſa nonnumquam nomina dantur. 3.1.b
in Scripturæ parabolis adducuntur ſubinde emblemata ad elegantiam parabolæ, quæ non eſt neceſſe, imò nonnumquam eſt impoſſibile applicare rei per parabolam ſignificatæ. 1.2.b
Securitas.
Securitas quintus contemplationis gradus. 29.2.b
Sella.
Sella purpurea quid? 152.1.d
Senſus.
Senſuum diſtinctio in Cantico Canticorum. 2.2.b
Sermo.
Sermo ſanctorum fauo mellis comparatur. 201.2.c
Sexaginta.
Sexageſimus numerus perfectus eſt, & quare? 146.1.d
Sexaginta fortes Eccleſiæ ſunt paſtores, doctores, & Sancti. 147.1.a
Signaculum.
Signaculum quid? 334.2.b.c.d
Signum.
Signa aduentus Dei in animam. 121.1.d
Simon.
R. P. Simoni Carmelitarum Generali oranti habitus candidus datur à B. Virgine. 306.2.c
Sodales.
Sodales ſponſi in Cantico quinam? 42.2.d. 43.1.a.b

Sol.
Sol quid ſignificet in Cantico? 278.1.c.d
Sol charitatis aſtum ſignificat. 35.2.b
Somniare.
Somniare de virtute eſt ſigni perfectæ virtutis. 227.2.b
Somnus.
Somnus Eccleſiæ. 226.1.d
Somnus animæ eſt humanarum rerum obliuio. 98.1.b
Item oratio, meditatio, extaſis. ibid.c
Somnus animæ vigilantis. 227.1.b
S. Sotheris.
S. Sotheris virginis & martyris conſtantia. 130.2.b
Spina.
Spina citò floret, cito areſcit, aculeis pungit. 81.1.d
Spinis coronatus eſt Chriſtus duas ob cauſas. 161.2.a
Spiritus.
Spiritus ſanctus eſt vmbra Chriſti. 161.2.d
Spiritus ſanctus eſt oſculum. 10.2.d
Sponſa.
Sponſa dum ſtatim in initio Cantici poſtulat oſculum, num ſit inuerecunda? 7.2.a
Sponſa num fuerit filia Salomonis? 288.1.a
Sponſa vocatur amor quia ſummè amabilis. 210.2.b
Sponſæ ſoror cur dicatur murus? 346.1.d.2.a.b.c.d. 347.2.a
Sponſus.
Sponſus & ſponſa Cantici quinam? 3.2.b
Sponſus apud Hebræos non accedebat ad ſponſam, niſi vbi traducta fuerat in domum ſponſi. 128.1.d
Sponſi apud antiquos corona redimiti, & vnguentis delibuti nuptias inibant. 18.2.a
Sponſus vocatur frater, cur? 326.1.a
Sponſi olim coronabantur. 159.1.d. Quare. ibid.2.a
Stacte.
Stacte quid? 60.2.a
Sulamitis.
Sulamitis, id eſt, Salomonis vxor. 285.2.a
Sulamitis & Sunamitis an idem ſint? ibid.2
Sulamitis quæ ſit moraliter? 286.1.a
Sultanus.
Sultani vnde dicti? 182.1.c
Sunamitis.
Sunamitis, id eſt, oriunda ex Sunam oppido. 285.1.c
Suſanna.
Suſanna, id eſt, lilium. 78.1.a
Suſanna virgo in Iaponia. 190.2.c
Synagoga.
Synagoga Chriſti nouerca. 164.1.a
Synagoga mater Eccleſiæ Chriſtianæ dicitur, eo quod primi Chriſtiani, hoc eſt, Apoſtoli fuere oriundi à Iudæis. 130.1.c
Synagoga Iudæorum eſt ſoror iunior Eccleſiæ Gentium. 345.1.a
Synagoga Iudæorum in fine mundi conuerſa Chriſto credet. 349.1.d

Talpiijoth.
Talpiijoth quid. 181.2.c
Tardus.
Tardè reſpondentis Chriſto pœna. 338.1.b
Tarditas tarditate punitur. 237.2.a
Templum.
Templa B. Virgini ſacra quot Romæ? 159.1.c
Terſa.
Terſa vrbs admodum ſpecioſa in tribu Manaſſe, alto in monte ſita, vbi Ieroboam primus Rex Iſrael ſiue decem tribuum thronum ſuum collocauit, eamq́; Regni caput effecit. 220.1.c
Thadæus.
Thadæus, id eſt, vberalis. Thad enim Chaldaicè ſignificat vber. 16.1.c
S. Thereſia.
Thereſiam vocat Chriſtus ſponſam ſuam. 319.2.a
S. Thereſia ex vehementi Chriſti deſiderio moritur, amoris languore abſumpta. 94.1.c
S. Thomas.
S. Thomas Aquinas poſt mortem gemmatus & torquatus apparuit. 56.1.d
Thus.
Thus aromatum eſt odoratiſſimum & lucidiſſimum. 202.2.d
Thus orationis ſymbolum. 141.2.c
Tigna.
Tigna & laquearia Eccleſiæ quænam? 75.1.b.c.d
Tigna animæ ſunt virtutes Cardinales. 76.1.b.c
Torquatus.
Torquati quinam? 52.1.d
Trahere.
Trahit Deus amore & timore. 24.2.d
Verbum Trahere notat renitentiam appetitus. ibid.
Qui Deum ad ſe trahit, ipſe trahitur ad Deum. 24.1.d
Tranquillitas.
Tranquillitas ſextus contemplationis gradus. 29.2.c
Tres.
Tres patres anonymi, qui ſæpe apud Theodoretum citantur, quinam? 5.1.b
Tribulationes.
Tribulationes & afflictiones ſunt Chriſti dapes. 220.2.a
Triticum.
Tritici aceruus fertilitatis eſt ſymbolum. 296.2.d
Tunica.
Tunica Eccleſiæ quænam? 232.2.d
Turcæ.
Turcarum imperij origo. 284.1.d
Turris.
Turris Dauid quæ? 181.1.d
Turris Dauid ſacra Scriptura. 183.1.a
Turris eburnea quid? 299.1.a
Turris Libani quænam? 302.1.a
Turris & naſi comparatio. 302.2.a
Turtur.
Turtur veris indicium. 108.2.b
Turtur amat ſolitudinem. 50.1.a
Turtur gemebunda. ibid.b
Turtur ſapientiæ ſymbolum, & quare? ibid.c
Turtur Chriſti ſymbolum. 49.2.d
Turturis & animæ piæ collatio. 49.2.a
Turtur ſymbolum monogamiæ, viduitatis & fidelitatis. 49.2.b
Turtur perſeuerantis amoris ſimulacrum. 110.1.d
Turtur pœnitentiæ ſymbolum. 109.2.d
Item ſilentij & ſolitudinis. 110.1.b
Turtur S. Ioannem Baptiſtam & Apoſtolos ſymbolicè repræſentat. 109.1.d
Turtures plumis torquati. 50.2.c

Vbera.
Vbera amoris ſedes ac ſymbolum. 200.2.b
Vbera Chriſti quænam? 14.2.d
Vbera charitatis. 16.2.b
Vbera cæleſtis ſponſi duplicia. 14.1.b
Vbera præbet Chriſtus in Euchariſtia. 16.1.a
Vbera ſponſi conſolationes ſpirituales. 17.1.d
Vbera in quo hinnulis ſimilia? 186.1.d

Vberum nomine ſuauem ſponſi halitum expetit ſponſa. 15.1.d
Vbera quomodo dantur Chriſto. 14.1.c
Vbera ſponſi dilectio Dei & proximi. 17.1.d
Vbera Chriſti interna, & externa quæ? 16.1.c
Duo vbera nouum & vetus teſtamentum; amorem Dei & proximi, congratulationem & compaſſionem indicant. 62.2.b
Duo vbera Chriſti, duo Ioannes, Baptiſta & Euangeliſta. 15.1.b
Duo prælatorum vbera quænam? 17.2.b
Vbera ſignificant doctrinam Chriſti qua fideles lactat. 17.2.b
Vberum varia ſymbola. 186.1.c.d. 187.1.a.b.c.d. 2.a.b

Velamen.

Velamen ſponſarum ob modeſtiam. 42.1.d

Velum.

Velum eſt vallum virginitatis. 179.1.d

Venatorium.

Venatorium ſponſi paſtoris iuramentum. 79.2.b

Venter.

Venter quid ſignificet ſymbolicè? 297.1.d
Venter ſumitur pro paſſionibus & affectibus. 257.1.d
Venter pro viſceribus miſer cordiæ. 257 2.b
Venter Chriſti ſuim coniugati. 258.1.a
Ventris mediocritas, & pectorus ſtrictura ſignificat altitudinem intellectus & boni conſilij. 257.1.a

Ver.

Ver tempus vitæ Chriſti. 111.1.a
Veris varia indicia. 108 2.b

Veſtimentum.

Veſtimenta Eccleſiæ quænam? 202.2.b

Vetus.

A veteri homine exeat homo, vt nouum induat. 45 1.c

Vexillum.

Vexillare charitatem quid ſignificet? 89.1.c
Duo vexilla militaria, Chriſti & luciferi. 90.1.b

Vmbilicus.

Vmbilicus quid? 294.1.b
Vmbilici natura, finis & ſignificatio. ibid.
Vmbilicus eſt mens ſancta. 295.1.c

Vmbra.

Vmbræ ſymbola. 124.1.c
Vmbra pomi iucundiſſima. 184.1.c
Sub vmbra Chriſti quieſcit Eccleſia & anima ſancta: quænam ſit hæc vmbra? 84.2.b.c.

Vigil.

Vigiles in Cantico ſignificant Pontifices & principes Hieroſolymitanos, Angelos, Apoſtolos, præſules, paſtores &c. 364 2.d. *Item Prophetas, philoſophos, hæreticos.* 135.1.b

Vinea.

Vinea *in Cantico quid ſignificet? & cur eius crebra fiat mentio?* 2.1.c
Vineæ comparatur Eccleſia tam Gentium quàm Iudæorum. 351.2.c.d
Vineæ florentes ſunt Angeli. 148.1 c. *Item Patriarchæ ib.*
Vinea mentis iuſto excolenda. 119.1.a
Vineis multùm nocent vulpes. 118.1.a

Vinum.

Vinum eſt lac ſenum. 221.1.b
Vinum mulieribus Romanis olim prohibitum. 8.2.d
Vinum delicias corporeas ſignificat. 16.2.d
Vinum dulce cum lacte mixtũ gratum & vtile. 221.1.c
Vinum Engadditanum 63.2.b
Vinum nota & cauſa eſt libidinis furentis. 15.2.b
Vinum poſt lac eſt optimum, lac poſt vinum eſt venenum. 221.1.a
Vinum charitatis & amoris ſymbolum. 87.2.d
Vinum album lac dictum. 221.1.b
Vinum auſteritatem legis Moſaicæ figurat. 16.2 d

Vir.

E virorum vberibus aliquando lac expreſſum. 14.2.a

Virginitas.

Virginitas eſt pomum pulcherrimum. 218.1.d
Virginitas murenulis aureis figurata. 54 1.d
Virginum elogia. 178.2.d
Virgines Salymitanæ & Arabicæ ita faciem velabant, vt vnum ſolum oculum liberarent. 196.1.a

Virgula.

Virgula fumi, quid? 141.1.a. 144.2.d. 145.2.a

Virtus.

Virtus vera & perfecta nihil eſt aliud quàm ordo amoris 88.2.d. *Vitium vero inordinatio.* 90.2.a

Vita.

Vita ex actione & contemplatione mixta tertius eſt ſtatus animæ Deum amantis. 4.1.c
Vitæ ſpiritualis perfectorum qualis ſtatus. 4.1.a

Vitis.

Vitis & ficus cur iunguntur ſimul. 111.2.c
Vitis & ficus ſuauitatẽ cæleſtis patriæ innuunt. 113.1.d
Vitis zeloſos indicat, ficus verò manſuetos. ibid. b
Vites & vua adſciſcunt ſibi ſaporem fructuum iuxta radices ſuas creſcentium. 64.2.d
Vites in veris initio putandæ. 108.2.d

Vnctio.

Vnctio Chriſti duplex. 20.2.d

Vnguentum.

Vnguenta animæ myſtica tria. 19 1.d
Vnguentis chariſmata Spiritus S. ſignificantur. 18.2.d
Vnguentis, Chriſti gratiæ, chariſmata, miracula figurantur. 26.2.b
Vnguentum gratiæ. 20.1.d
Vnguentum miſericordiæ. ibid. 2.b

Vnio.

Vnio fidelium Eccleſiam reddit inuincibilem. 217 2.d
Vnio contemplantis animæ quomodo fiat. 12.1.b
Vnio realis ſponſæ ſeu animæ fidelis cum Chriſto in Euchariſtia, quæ? 87.2.d. *quomodo fiat?* 88.1 a
Vnionis animæ contemplatiuæ effectus. 12.2.b

Vnum.

Ad vnum adſpirent perfecti. 276.2.c

Vox.

Vox dulcis, prædicatio verbi diuini. 117 1.a

Vulnus.

Vulnus charitatis quàm amabile. 93.2.a
Vulnera quinque Chriſti, foramina petræ. 114.2.d

Vulpes.

Vulpes in Iudæa multæ. 118.1.a
Vulpes quantum vineis noceant. ibid.
Vulpes paruæ quoſnam indicent. 118.2.d
Vulpes paruulæ quæ demoliuntur vineas ſunt detractores, ſuſurrones, adulatores. 119.1.d
Vulpes paruulæ ſunt relaxationes regulæ & diſciplinæ. 119.1.b
Vulpes ſunt hæretici. 118.2.a
Vulpes quomodo capiendæ. ibid.
Vulpes fuere duo Herodes. 119.2.b
Vulpes paruulæ dicuntur dæmones & quare? 118.2 d
Vulpes amygdalis amaris necantur. ibid. 1.b

Vxor.

Vxores à viris olim nomen accipiebant. 3.1.d

FINIS.

INDEX MATERIARVM
MORALIVM
HOC COMMENTARIO CONTENTARVM,
VERBIS EVANGELIORVM.

In Dominicis, diebus Feſtis, & Feriis nonnullis per annum occurrentium accommodatarum, in vſum & gratiam concionantium.

DOMINICA I. ADVENTVS.

ERVNT SIGNA IN SOLE ET LVNA, &c. Eccleſiæ Chriſtianæ initium, ortus, progreſſus & perfectio in ſole & luna repræſentatur. 278. 1.c.d

VIDETE FICVLNEAM. Ficus eſt ſymbolum crucis, & ipſiuſmet Chriſti ob varias analogias. 112.2.c.d. Suauitate finis, quæ planè ſaccharea eſt, patriæ cæleſtis ſuauitas inſinuatur. 113.1.d

DOMINICA II. ADVENTVS.

PAVPERES EVANGELIZANTVR. Chriſtus quippe pauperculis & ruſticis maximè prædicauit. 320.1.c. hinc etiam rure in ſuburbio Bethlehemitico voluit naſci. 2.b

ARVNDINEM VENTO AGITATAM. Talis non eſt iuſtus; ſed, ſi habeat virtutes ſolidas hæ animæ eius ſunt velut tigna & laquearia cypreſſina. 76.1.b.& ſeqq. & maximè conſtantia, quæ arundini mobili aduerſatur. ibid.

Vt arundo recta, enodis, & ſubtilis eſt, ita & anima ſancta, recta, ſimplex & ſubtilis eſſe debet, vt in cælum ſe extendat. 145.1.b

DOMINICA III. ADVENTVS.

TV QVIS ES? Sic ſe vnuſquiſque examinet oportet: ceterùm ipſum conſcientiæ examen, eſt velut enucleatio nucis. 282.1.b

ELIAS ES TV? Similis fuit Ioannes Eliæ, quoad ſpiritum, & vitam monaſticam: Elias quippe fuit inſtitutor Religioſorum cœtuum. 170.1.c. 171.1.a.d. *Vide notata Dominica XXIV. poſt Pentecoſten.*

NEQVE PROPHETA. Prophetæ ſunt amici Dei. 223.2.a

EGO VOX CLAMANTIS IN DESERTO. Ioannes proinde verè turtur fuit, qui ſub initium veris auditur, tota hieme in antris latens. 109.1.d. eius vox non aliud fuit quàm gemitus & prædicatio pœnitentiæ. ibid.d. Ioannes fuit præco & præcurſor Chriſti, eiuſque quodammodo vox. 263.2.a.b. Fouit quoque velut vber, doctrinæ lac emulgens. 15.1 b

IN DESERTO. Ioannes quippe in ſolitudine & ſilentio vixit, vtriuſque autem ſymbolum eſt turtur. 110.1.b

FERIA IV. QVAT. TEMPORVM ADVENTVS.

RORATE CÆLI DESVPER. Patrum veterum, tum Prophetarum, tum Patriarcharum deſiderium anxiè aduentum Chriſti in carnem optantium. 8.2.a.& 9.1.b.326.2.b

Prophetarum de Chriſto, ſponſo Eccleſiæ votum. 9.2.a

Beata Virgo ardentiſſimè præ aliis Prophetis & Patriarchis Verbi diuini incarnationem deſiderabat. 13.1.b

Hinc Dei filius, gemitibus plorantis mundi, & ſuſpiriis veterum Patrum motus, dignatus eſt ad noſtram humilitatem deſcendere. 57.1.a.b Quis eius in incarnatione fuerit accubitus. 2.c. amor illius erga genus humanum ipſum, cùm eſſet omnipotens, fecit quodammodo impotentem. 138.1.c

Incarnationis myſterium eſt cellarium animæ deuotæ, in quo velut inebriatur. 27.2.c.87.1.c. fuit ipſa velut ſaltus Chriſti ſalientis à cælo in vterum & ſtabulum. 100.2.b.101.1.a.102.2.a.c dies incarnationis fuit ei velut dies diſpenſationis. 160.2.d

Humanitas Chriſti eſt velut equa, cui inſidens diuinitas, mirabilia eſt operata. 48.1.c. Vnio hypoſtatica fuit phyſicum oſculum Chriſti. 8.2. c.d. humanitas aſſumpta fuit eius quodammodò lectus. 73.1.a. hæc eius deitatis fulgorem temperabat. 104.1.b. eſt ferculum eius deitatis. 152.2.c.127.1.c. & ipſum quidem charitate conſtratum. 157.1.c. Humanam naturam ipſe velut ſtolam regiam & diadema aſſumpſit. 160.1.c.d. ipſa eſt columba vna, quam ſibi Chriſtus deſpondit. 277.1.d. eius pulchritudo. 2.c.280.1.a

Qualis fuerit B. Virgo, dum vterum ferret. 36. 1.b. ipſa fuit velut hortus deliciarum, in quem Chriſtus delicias capturus deſcendit. 267.2.c.d *Vide notata in feſto Natiuitatis Domini, & Annuntiationis B. Virginis.*

DOMINICA IV. ADVENTVS.

PARATE VIAM DOMINI. Ioannes omne hominum genus, & ſingillatim ipſos milites ſtipendiarios, in deſerto ducebat, & ſuo quemque ſtatui congruè monebat: quod & noſtros verbi Dei præcones imitari, & vnicuique ad captum accommodata diſpertiri oportet. 203.1.d

PRÆDICANS BAPTISMVM POENITENTIÆ. Ioannes nihil aliud Iudæis prædicauit, quàm dolorem de peccatis, & pœnitentiæ ſuſceptionem. 109.1.d. Turtur pœnitentiæ ſymbolum eſt.2.d. item ſilentij & ſolitudinis. 110.1.b. Turturis cantus eſt gemitus. ibid.d

ERVNT PRAVA INDIRECTA. Duo ad rectitudinem requiruntur.30.1.d. Amor erga Deum omnia rectificat. 2.a

OMNIS VALLIS IMPLEBITVR. Conualles denotant humiles, qui replentur & exaltantur. 125.2.a. Sancti ſunt valles per humilitatem 1.b

OMNIS COLLIS HVMILIABITVR. *Vide notata Dominica poſt Pentecoſten.*

IN FESTO NATIVITATIS DOMINI.

BETLEHEM. Habuit ea in ſuburbiis cauernam, in quam Deipara ingreſſa eſt, filium paritura. 116.2.a

PEPERIT. Vera ergo mater extitit, vberaque nato in mundum Deo exhibuit, eius autem vbera ſunt vera Dei maternitas. 17.2.c. hæc vbera Deipara multis Sanctorum communicauit.ibid. d.& ſeqq. Quia Chriſtus de virgine ſine viri opera prouenit, idcirco dicitur flos campi, qui ſponte ſine ſemine & aratione naſcitur. 79 1.b. Lactauit Deipara filium ſuum quaſi hinnulum gemellum, ob duplicem eius naturam. 187.2.d. myſtica eius vbera ſunt virginitas & fœcunditas. 188.1.a. habet & vbera compaſſionis, qua iuſtis impetrat gratiam, peccatoribus veniam. ibid.b. Chriſtus Deiparæ vbera ſugens bibit tum vinum cum lacte & melle. 223.1.a

FILIVM SVVM PRIMOGENITVM. Speciosum forma præ filiis hominum. 71.2.c.171.2.a. Forma Chriſti corporalis deſcribitur. 244.2.d.248. 2.d.249.1.b.252.2.b 255.1.c.256.2.d.259.1.c.d. 261.1.c.d.2.a b.262.1.b.2.c.71.1.d.72.1.c.Sinus & brachia Deiparæ fuere tunc Chriſti ferculum eiuſque reclinatorium. 155.1.a. ipſa leænæ aſſimilatur,quia peperit leonem de tribu Iuda. 195.2.b

PANNIS EVM INVOLVIT.Quin & recens natum oſculata eum eſt ceu mater filium; & ſimul adorauit, ceu creatura Deum.13.2.a. tunc is de collo illius pependit, ſicut monile ceu murenula de collo reginæ. 56.2.a

RECLINAVIT EVM IN PRÆSEPIO. Lectulus Chriſti floridus & virens, multiplex eſt. 73. 1 a.& ſeqq. In præſepio eſt Chriſtus hieroglyphicum amoris, & Cupido Bethlehemiticus. 156.1.b.c

NON ERAT EI LOCVS IN DIVERSORIO.Sicut hic Deipara prægnans aduerſarios experta Iudæos eſt, ita & poſt filij aſcenſionem ab iiſdem maximè fuit exagitata. 38.2.a.b.

CIRCVMFVLSIT EOS. Chriſti natiuitas etſi nocte mediâ contigerit, nox ea tamen ita luce cæleſti fuit illuſtrata, vt non tam nox,quàm meridies eſſe videretur. 39.2.d

ET IN TERRA PAX HOMINIBVS BONÆ VOLVNTATIS. Animæ ſanctæ pax quanta ſit. 350. 1.d.& ſeqq.354 1.a b

SALVATOR CHRISTVS DOMINVS. Chriſtus eſt proprium nomen Saluatoris noſtri, quia vnctus eſt à Patre in ſummum Pontificem, Regem, Prophetam, redemptorem orbis.20.1.d.2.d Dupliciter porro vnctus fuit, primo, gratiâ vnionis hypoſtaticæ: ſecundò, gratiâ habituali eius animæ infuſâ. 2.d

TRANSEAMVS VSQVE BETHLEHEM. Alacriter nobis, ad imitationem horum paſtorum, ad Deum currendum eſt. 25.2.a. Diuinæ conſolationes animam exſtimulant, vt in via Dei currat feſtinanter. ibid.2.d.6.2.a

IN FESTO S. STEPHANI PROTOMARTYRIS.

VT GALLINA CONGREGAT PVLLOS SVB ALIS. Chriſtus namque huius animalculi exemplo Eccleſiam & animam ſanctam ſemper protegit. 84.2.c.85.1.b

FACTA EST PERSECVTIO IN ECCLESIA. Eccleſia Hieroſolymitana maximam à Iudæis paſſa eſt perſecutionem; Angelorum tamen præſidio tuta erat. 97.1.c.d.& ſeqq. Etenim Iudæi videntes Synagogam ſuam abrogari, & Chriſti fidem creſcere, indignantes in Chriſtianos graſſari cœperunt. 283.1.a.b.290.2.c

VIDIT IESVM STANTEM A DEXTRIS. Sic Chriſtus Dominus reſpicit è cælo ſuorum agones, tametſi à nobis non videatur. 105.1.b.c

IN FESTO S. IOANNIS EVANGEL.

Ioannes Euangeliſta & Baptiſta fuerunt veluti duo vbera. 15.1.b Ioannis Apoſtoli inuocatio conducit ad virginitatis conſeruationem. 267.2.d

QVI IN COENA RECVBVIT. Ioannes in ſinu Chriſti in vltima cœna recubuit, quod ſignum ſummi erat amoris & dilectionis. 94. 2.b.

IN FESTO SS. INNOCENTIVM.

APPARVIT IN SOMNIS IOSEPH. Signum perfectæ virtutis eſt de ea ſomniare. 227.2.b.c. & nullis fœdis imaginibus aut ſomniis ludificari, ſed ſancta ſomniare. 2.b.c.d

DOMINICA INFRA OCT. NATIVIT.

MIRANTES SVPER IIS. Beata Virgo ſæpè filij ſui, Dei & hominis, pulchritudinem mirabatur. 72.1.c. Anima ſancta per omnia Chriſti myſteria quæ per annum recoluntur, ſe meditando circumagit. 319.1.d

TVAM IPSIVS ANIMAM PERTRANSIBIT GLADIVS. Verus vates ſenex hic Simeon fuit: anima namque Virginis acutiſſimo doloris gladio fuit transfixa, & ipſa multoties martyr. 63.1.b, 344.1.a.b. Tot ipſa dolores & tot ictus gladij ſenſit per compaſſionem, quot in filio vulnera & plagas præuidebat & videbat. 82.2.a. Etiam eo mortuo, ſemper eius paſſionis tragœdiam animo recolebat. 309.1.c. Quo ſenſu martyr fuerit. ibid.c.d

ET HAC VIDVA ERAT. Viduarum eſt vultum & caput velare. 42.1.c

IN FESTO CIRCVMCIS. DOMINI.

VOCATVM EST NOMEN EIVS IESVS. No-
men

men Chriſti eſt velut oleum effuſum. 20 1.a. quodnam ſit hoc nomen. ibid. Nomen IESVS eſt proprium Chriſti nomen. 21.1.b. Huius nominis efficacia. ibid.c. hoc includit cetera Dei nomina: id frequenter in ore habuit & S. Paulus Apoſt. & alij. ibid.d. Quos nomen Ieſu effectus operetur. 22.1.d. Nomen Chriſti habuit vnguentum gratiæ & miſericordiæ. 20.1.d. 2.b. id oleum ſuum effudit in circumciſione & paſſione. 21.2.b

Varia nomina variis de cauſis Deo tribuit Scriptura. 1.1.a

IN EPIPHANIA DOMINI.

ECCE MAGI AB ORIENTE VENERVNT. Dicuntur hi fuiſſe fuſci, vti & omnes Orientales & Meridionales. 31.1.d. fuere enim Arabes, & proinde Arabum primitiæ: vice verſa in fine mundi Iudææ præſules Arabiam ad fidem conuertent. 300.2.c.d

HIEROSOLYMAM. Cur Ieruſalem dicatur vmbilicus terræ. 294.2.b.c

SCRIBAS POPVLI. Hi Magos Hieroſolymam reduces haud dubiè perſecuti fuiſſent, niſi per aliam viam in patriam rediiſſent. 43.1.a. Pontifices & Scribæ Iudæorum debuerunt agnoſcere & ſcire Meſſiam, & tamen eum ſcire noluerunt. 134.1.a. Synagoga Iudaica mater eſt Eccleſiæ. 136.2.b

HERODES CLAM VOCATIS. Hic Herodes alienigena fuit: Iudæi quippe multi ad idola deſciuerunt tempore Iudicum, Regum, & Machabæorum, etſi contribules ſuos veri Dei cultores oppugnauerunt. 36.2.c

RENVNTIATE MIHI. Blandè loquendo mentitur Herodes & vulpinat, vulpes quippe ſunt adulatores. 119.2.d. Vterque Herodes fuit vulpes, tam hic Aſcalonita ſubdolè agens cum Magis, quàm Antipas eius filius, qui diſertè à Domino vocatus eſt vulpes. 2.b

ET ECCE STELLA, QVAM VIDERANT. Vti ſtella hæc priùs viſa, illis Ieruſalem ingreſſis, ſe ſubduxit, & egreſſis rurſus apparuit: ſic Deus animæ amanti ſuam præſentiam & gratiam illuminantem ſubtrahit, vt eius deſiderium magis accendat. 131.2.c

STELLA ANTECEDEBAT EOS. Columna ignis Hebræos in deſerto conducens & dirigens fuit figura Spiritus ſancti. 25.1.d. Sine duce viam inire periculoſum eſt. 134.2.d. B. Virgo deducit fideles & clientes ſuos per huius vitæ deſertum vt columna ignis & nubis. 260.2.c

OBTVLERVNT EI AVRVM, &c. Tria hæc & nos Deo offerre oportet, & quomodo. 61.1.a

THVS. Thus eſt ſymbolum feruentis orationis. 59.1.a.188.2.d.141.2.c.144.1.a.c. Orationi iungenda mortificationis myrrha eſt. 189.1.b. 2.c.d.190.1.c. Thus adoletur Deo. 189.2.a eſt aromatum omnium odoratiſſimum & mundiſſimum, hinc denotat redolentiam virtutum externarum. 202.2.c.d

MYRRHAM. Myrrha deſcribitur: eius vis. 60.1.d.62.1.b. Ipſa ſymbolum eſt Chriſti, propter eius dolores odoris ſuauitatem, incorruptionem, virtutes. 61.a.b. item ſymbolum eſt mortificationis. 62.1.b.188.2.d.141.2.c.144.1.c. Mortificationis effectus. 61.2.a. quomodo myrrham collegerit & meſſuerit Chriſtus. 219.2.d.& ſeqq. Deſiderium mortificationis eſt purpurea coma animæ. 308.2.d. per eam fit anima ſponſa Chriſti. 154.2.a. fuere hi magi primitiæ Gentium conuertendarum: Eccleſia è Gentibus collecta quomodo ſit nigra ſimul & formoſa. 31.2.b. & ſeqq. nigra fuit ob priorem idololatriam, ſed iam ad Chriſtum conuerſa, omni nigredine abluta; facta eſt formoſiſſima. 34.2.c.35.1.b. Hæc initio magnam ſpirabat ſanctitatem, ita vt Iudaica Eccleſia eam miraretur, 141.2.a.d.142.2.a.c. Hæc Gentium Eccleſia, quatuor de cauſis mira eſt. 142.1.b. cur fumo aromatum ſimilis eſſe perhibeatur. 143.1.a. eſt velut palmes Chriſto viti inſertus. ibid.c. Iudaica Gentium Eccleſiæ coadunanda prædicitur. 193.1.c.d

DOMINICA INFRA OCT. EPIPHAN.

POST TRIDVVM INVENERVNT EVM. Beata Virgo quæſitum anxiè Chriſtum cum gaudio inuenit. 351.1.d.138.2.d

IN TEMPLO. Templa ſunt velut cella vinaria Dei. 86.2.c.d. In templo Chriſtus inuenitur, non in foro. 133.1.d.2.a.d

FILI QVID FECISTI NOBIS SIC? Suauis interrogatio. Mira enim B. Virginis in loquendo ſuauitas, decor fuit & gratia. 177.2.d

EGO ET PATER TVVS. Etſi Ioſeph pater verus Chriſti non eſſet, vt talis tamen nominatur: quia ſolet Scriptura rem vocare talem, qualis exteriùs apparet. 3.1.c. Chriſtus B. Virgini ſolus fuit & vnicus filius, & ipſa ei mater ſimul & pater, ille proinde paſcebatur inter lilia virginitatis huius, & Ioſephi mariti eius. 121.2.d

DOLENTES QVÆREBAMVS TE. Beatæ Matris in filium amor vere maternus erat. 121.2.d. & ſeqq.

QVÆREBAMVS. Septem de cauſis anima quærit Deum, & quomodo is quærendus ſit. 132.1.b. Quomodo quæratur & inueniatur. 2.a. 136.1.c. Rerum temporalium obliuio facit Deum inueniri. 132.2.c. in creaturis minimè inuenitur. 134.1.a. vbi quærendus ſit. 265.2.b.c

CONSERVABAT IN CORDE SVO. B. Virgo ſæpè ſecum tanta ruminabat, quæ in filio videbat & audiebat. 175.2.d. nam Chriſtus ſe matri ſuæ præ aliis communicabat. 263.2.d. Omnia myſteria diuinitatis & humanitatis filij ſui, quæ viderat ab his, in corde conſeruabat, ac ſuo tempore Chriſtianis ad eorum ſalutem, patefecit. 324.2.c. Meditatio myſteriorum vitæ Chriſti ſuauiſſima eſt, & inducit nauſeam rerum omnium mundanarum & voluptatum. 85.2.d.& ſeqq.

ERAT SVBDITVS ILLIS. Obediens eſt velut equitatus Dei. 48.2.a.b. Obedientia cur monili colli repræſentetur. 50.2.d. eius effectus & proprietates. 51.1.b. eſt ipſa Religioſo velut portus. 2.b. Obedientia ſit humilis & patiens. ibid.d. Actus obedientiæ per murenulas aureas denotantur. 55.1.c.2.b. item obedientium chariſmata. 56.1.a.c. Obedientia eſt velut lectus Chriſti, in quo requieſcit. 74.1.a. obedientia collo repræſentatur. 184.2.b.c.

PROFICIEBAT. Perfectio huius vitæ conſiſtit in continuo profectu. 107.1.c. Quò enim quis ſãctior eſt, eò ſemper ad perfectionem maiorem aſpirat. ibid.d. Semper eſt Chriſtiano in ſpiritu & virtutum ſtudio proficiendum. 113.2.d. Triplex animæ in virtute progreſſus. 194.2.b.c

SAPIENTIA ET GRATIA. Doctrina & gratia Chriſti velut lac ſunt, quibus fideles quoſlibet lactat. 15.2.b. earum dulcor. ibid.d. Sermo Chriſti pietate & maieſtate plenus fuit. 252.2.c

GRATIA. Chriſti Domini gratia excedit omnem gratiam datam omnibus Sanctis. 18.1.d. eſt velut oleum effuſum. 19.2.d. 20.1.d. quia plurimæ in eo gratiæ fuere, ideò ab omnibus expetitur. 30.1.b. fuit pulcherrimus, pulcher in natura, decorus in gratia. 71.1.d. 72.1.c.d. Ob gratiam fuit velut flos campi. 78.2.c.d. 80.1.a.b. & talis eſt animabus ſanctis. 80.1.c.d. eſt quoque ob eamdem velut pomus. 83.2.a

DOMINICA II. POST EPIPHANIAM.

NVPTIÆ FACTÆ SVNT. Initio Eccleſiæ plurimæ erant virgines, quia putabant neochriſtiani lege ſanctâ Chriſti nuptias prohiberi & coniugium. 28.2.d. Coniugati ſunt velut venter Chriſti. 258.1.a.b

Sponſa manet deinceps ſub ſponſi protectione & vmbra. 84.1.d. ſponſus & ſponſa cenſentur vna perſona. 120.1.a.b. Spiritualis connubij deſcriptio. 121.2.b. Matres olim ſponſos coronabant. 159.1.d.2.a

VINVM NON HABENT. Quinquies tantum Deipara in toto Euangelij contextu legitur locuta, hinc apparet quàm ſilentij fuerit amans. 52.2.d. fuit in loquendo rara, ſed efficax. 181.1.b. B. Virgo velut in cellam vinariam domus huius introducta, ſponſis pauperculis vinum procurauit. 88.1.c. Vti fuit ipſa cauſa primi miraculi à filio facti, ſic erit etiam poſt Deum cauſa cur Iudæi in fine mundi ab Elia ad fidem Chriſti ſint conuertendi. 138.2.d. Ipſa eſt mediatrix Dei & hominum. 158.2.d. & ſeqq. Eiuſque preces ſunt vinum optimum. 318.2.a Ipſa eſt mater miſericordiæ. 350.2.d. & ſeqq.

ARCHITRICLINVS. Id eſt princeps triclinij, vel modi imperator. Triclinij & menſarum priſcarum deſcriptio. 56.2.c

GVSTAVIT VINVM. Vinum quod Chriſtus bibit, vt ſponſus, quid denotet. 222.1.b.2.c.d.

VOCAT SPONSVM. Qui in Canticis nomine ſponſi & ſponſæ intelligantur. 3.2.b

CVM INEBRIATI FVERINT. Ebrietas ſpiritualis vnde naſcatur. 223.2.d

BONVM VINVM. Vini boni præſtantia ſalit in os. 316.2.c.d

DOMINICA III. POST EPIPHANIAM.

NAM ET EGO HOMO SVM HABENS SVB ME MILITES. Principes & magnates præ reliquis ſunt conuertendi. 193.2.c

NON INVENI TANTAM FIDEM IN ISRAEL. Pauci Iudæi ſunt ad Chriſti fidem conuerſi, & qui conuerſi, etiam mox ab ea ad iudaiſmum defecêre. 111.2.d. 112.1.a.b. 129.2.b.d

TANTAM FIDEM. Primi fructus fidei ſunt velut groſſi. 113.1.b.c

Puritatem fidei & operum ab Eccleſia ſua poſcit Deus. 117.1.a.b

MVLTI VENIENT AB ORIENTE ET OCCIDENTE. Ex quatuor orbis partibus plurimi fidem Chriſti amplectentur. 193.2.d

DOMINICA IV. POST EPIPHANIAM.

IACTABATVR FLVCTIBVS. Qui ſunt ſymbolum tribulationum, afflictionum, & preſſurarum. *De quibus vide notata Dominica III. poſt Paſcha & in feſto Sanctorum.*

IPSE VERO DORMIEBAT. Somnus Eccleſiæ quis ſit. 226.1.d. quis item ſomnus Chriſti. 2.d

DOMINE SALVA NOS PERIMVS. Anima tentationibus oppreſſa & in periculis conſtituta opem Dei implorat, vtque ſibi citò ſuccurrat, precatur. 125.2.c.d. Tum ſe Deus ab anima ſeducit, cùm peccat; ad eam redit, dum pœnitet. 12.1.d.

QVID TIMIDI ESTIS MODICÆ FIDEI? Quomodo afflictam animam Deus viſitet ac conſoletur. 126.1.b.c

DOMINICA V. POST EPIPHANIAM.

SVPERSEMINAVIT ZIZANIA. Mali Catholici ſunt in Eccleſia, at nulli hæretici. 206.1.a.b. Praui doctores, conſultores, & ſocij, ſunt velut zizania, animam piam diſpoliantes & vulnerantes. 242.1.a.b

VNDE HABET ZIZANIA? Inter impios rectè poſſe viuere laudabile eſt. 82.1.a.b Paruus defectus ſæpè magnam impedit gratiam. 238.2.c.d

SINITE VTRAQVE CRESCERE. Qui hoc mala intentione dicunt principes & prælati, hæreticos ſuis in ditionibus tolerantes & fouentes, ſugillantur, & meritò à Deo caſtigantur. 240.1.b.c

TRITICVM CONGREGATE IN HORREVM. Iuſti & ſancti comparantur tritico. 297.1.b.d. idque ob fœcunditatem. 296.2.c

DOMINICA IN SEPTVAGESIMA.

IN VINEAM SVAM. Vinea quid in Cantico Canticorum ſignificet. 2.1.c. Anima enim vinea, item ſtatus vniuſcuiuſque, quem quiſque debet excolere. 38.1.b.c. 113.1.a. 119.1.a. Vulpes nocent vineis. 118.1.a

QVID STATIS HIC TOTO DIE OTIOSI? Tarditas tarditate gratiæ punitur, ſic hi otioſi non niſi circa veſperam ſunt conducti. 237.2.a. 238.1.b. & ſeqq.

ITE ET VOS, &c. ET QVOD IVSTVM FVERIT DABO. Deus non imperioſè mandat, ſed amicè inuitat ad labores. 107.2.c. Animam perfectam ad aliorum ſalutem procurandam vrget quatuor ſtimulis. 229.2.d

OCVLVS TVVS NEQVAM EST. Per oculos & genas recta intentio ſignificatur. 50.1.c. 70.1.c.d. ſeruanda rectitudo intentionis. 167.1.c. Recta intentio obſignat opus bonum animæ ſanctæ. 205.2.c. Vis oculorum mulierium. 162.2.a. & ſeqq. In oculis habitat animus. 166.1.a. oculorum phyſiognomia. 250.2.a.b.

2.a.b.& ſeqq. oculi columbæ dotes quinque habent. 69.2.a. oculus ſymbolum eſt cognitionis, fidei, ſpei, amoris. 197.1 a. alia eiuſdem ſymbola. 198.1.a,b. item vigilantiæ & prouidentiæ. 251.1.c. oculi modeſti indicant modeſtam mentem. 299.2.d

QVIA EGO BONVS SVM. Amor Dei eſt cauſa omnis boni & pulchri. 68.1.b

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

EST AVTEM HÆC PARABOLA. In parabolis ſæpè nonnulla dicuntur, quæ non tam parabolæ, quàm rei per illam ſignificatæ conueniunt. 141.c.15 2.a

SEMEN EST VERBVM DEI. Verbum Dei item gladius eſt. 149.2.c

INTER SPINAS. Anima pia eſt lilium inter ſpinas voluptatum, quia in Dei prouidentia conquieſcens ab ea alitur, decoratur, illuſtratur. 81.2 b.c. Vita noſtra ſpinis tribulationum obſepta eſt. ibid.

ET A CVRIS HVIVS VITÆ. Rerum temporalium nimia cura Deum ab anima excludit. 132.2.c.134.1.a

CVPIDITATIBVS VITÆ. Concupiſcentia nobis innata, reſiſtit rationi ac virtuti. 24.2.b. ſed ab amore Dei debet expugnari. ibid c.37.2.d. concupiſcentia vna ducit ad aliam, quia vaga eſt & inſatiabilis. 43.1.d

DOMINICA IN QVINQVAGESIMA.

ECCE ASCENDIMVS HIEROSOLYMAM. His verbis ſuos Dominus inſtantis paſſionis ſuæ præmonet: paſſionis enim recogitatæ mirabiles ſunt effectus. 61.1.c. Ipſa eſt faſciculus myrrhæ. 2.c. cur dicatur faſciculus non faſcis. ibid.d. eius memoria paſſiones mortificat. 62.1.c. Hæc paſſio animæ amanti aſſiduò conſideranda eſt. 189.1.a.c. eam qui ruminat, inuitatur quodammodo à Chriſto in hortum paſſionis. 220.1.c. In ea B. Virgo meſſuit myrrham dolorum & amaritudinum. 220.2.b. Meditatio paſſionis Dominicæ eſt velut funiculus purpureus. 309.1.a. *Vide notata Dominica in Palmis, & in feſto Inuentionis S. Crucis,*

ECCE ASCENDIMVS. Minimè dubitandum, quin & matrem ſuam Redemptor imminentis paſſionis ſuæ commonefecerit, & actus ſingulos feralis illius tragœdiæ ei indicarit. 136.1.d

Occaſione inſtantium Bacchanalium agendum contra ebrios & cupedinarios. Peccator ſecurè dormit in lecto peccati. 131.1.a. Bacchantes ſuis diſſolutionibus contaminant caput Chriſti frigidâ quaſi iniectâ, illumque abs ſe ablegant. 231.1.d

FERIA VI. POST CINERES.

ESTOTE PERFECTI. Status perfectionis meridie repræſentatur. 40.2.d. & ſeqq. *Vide notata Dominica poſt Pentecoſten.*

NOLI TVBA CANERE ANTE TE. Bona opera ſunt celanda, & ſilentio inuoluenda. 206.1.d

TE AVTEM FACIENTE ELEEMOSYNAM. Eleëmoſyna ſecretò facienda. 180.2.d. Eleëmoſyna duplex, corporalis & ſpiritualis, ſunt velut duo vbera hinnuli. 187.2.a

Miſericordia pauperi impenſa pretioſum vnguentum eſt. 200.2.d. item puteus aquarum viuentium. 213.1.d. In ea requiritur pura intentio. 222.2.b. Sit pura & perfecta. 256.1.b.c

SABBATHO POST CINERES.

VIDET SVOS LABORANTES IN REMIGANDO. Chriſtus eminùs è cælo Eccleſiam ſuam videt laborantem, eique ſuccurrit, & de omnibus proſpicit. 104.2.b.105.1.a. item hominem in tentatione laborantem videt & iuuat. 104.2.d

CONFIDITE EGO SVM. Anima à Deo corroborata & impulſa, omnia poteſt. 235.2.c.d

DOMINICA I. IN QVADRASIMA.

IN DESERTVM. Turtur ſilentij & ſolitudinis eſt ſymbolum. 105.2.a. Deſertum varia ſymbolicè ſignificat. 144.1.d.& ſeqq. Mundus verum deſertum eſt. ibid.

VT TENTARETVR. Animæ ſanctæ continuò cum dæmone, mundo, carne confligendum eſt. 90.1.b. Mundus plenus eſt laqueis. 105.1.a. ſed Deus hominem in tentatione laborantem videt & auxilio eſt. 104.2.d.105.1.b.c. Tentationes & ſuggeſtiones malæ elidendæ ſunt cùm adhuc paruæ ſunt. 118.2.c.d. oratio contra tentationes præſens remedium eſt. 183.2.d

TENTATOR. Diaboli aſtutia in tentando. 119.1.b. cur vulpes parua dicatur. 118.2.c.d

FERIA II.

HOEDOS A SINISTRIS. Læua, quam ſponſa capiti ſuo vult ſupponi; & dextera, à qua petit amplexari, quid denotent. 94 2.d.& ſeqq. læua denotat comminationem ſupplicij, dextera regni promiſſionem. 95.2.c.d

VENITE BENEDICTI. Hac voce Chriſtus animas iuſtorum ad gloriam inuitat. 107.1.a

ESVRIVI, ET DEDISTI MIHI. Chriſtus ſpiritualiter paſcitur & reficitur bonis operibus. 154.2.b.c

FERIA IV.

QVICVNQVE FEC. VOLVNT. PATRIS MEI, IPSE MEVS FRATER EST, Viri Apoſtolici ſunt propriè fratres Chriſti, quia in idem cum ipſo opus conſpirant. 327.1.d

FERIA. V.

MAGNA EST FIDES TVA. Fides charitate formata eſt velut lectus ſponſi. 37.1.b. *Vide notata Dominica III. poſt Epiphaniam.*

FERIA VI.

PISCINA PROBATICA. Piſcina eſt ſymbolum meditationis. 301.1.b. & ſeqq.

DOMINICA II. IN QVADRAGESIMA.

IN MONTEM. Montes videtur Dominus adamaſſe ad præcipua fidei myſteria peragenda. 102.2.d

TRANSFIGVRATVS EST. Chriſtus humanitate ſuam deitatem celabat, eam tamen ſubinde emicare faciebat. 104.1.a. An B. Virgo viderit ſubinde diuinam Chriſti eſſentiam. 168.1.b

BONVM EST NOS HIC ESSE. In Dei cellaria manere geſtit anima. 28.2.b.29.2.a. Eccſtaſis quomodo contingat. 268.2.b.c

Septem gradus ad diuinæ contemplationis cellaria perueniendi. 29.1.d.& ſeqq. *Vide notata*

tata de dulcedine contemplationis, in feſto Aſſumptionis B. Mariæ.

FACIAMVS HIC TRIA TABERNACVLA. Tabernacula Cedar quid ſint. 31.1.b.& ſeqq. Thabor & Hermon montes deſcribuntur. 192.2.c.

FERIA VI.

VINEAM LOCABIT ALIIS AGRICOLIS. Iudæi dum Apoſtolos exagitant, in cauſa fuere, vt hi ad Gentes ſe tranſtulerint, Iudæa pulſi. 37.1.b. Vinea eſt Eccleſia tam Gentium quàm Iudæorum. 351.2.c.352.1.a.b. Vinea Eccleſiæ laceratur ab hæreticis, & prauis Eccleſiæ paſtoribus. 37.2.a.b

SABBATHO.

ADOLESCENTIOR. Animæ in virtute nouellæ, item perfectæ, vocantur in Canticis adoleſcentulæ. 23.1.b.2.a

IBO AD PATREM, ET DICAM: Anima de peccatis pœnitens, optet Deo per gratiam coniungi. 10.1 b

SVPER COLLVM EIVS. Collum ſymbolum eſt obedientiæ. 51.2 d. item circumſpectionis fidei, puri intellectus. 52.2.a.b

OSCVLATVS EST EVM. Oſculi ſymbola quatuor. 10.1.a. *Vide notata in feſto S. Mariæ Magdalenæ.*

DATE ANNVLVM. Monile & torques quarum rerum ſit ſymbolum. 52.1.b.c.d

DOMINICA III. IN QVADRAGESIMA.

BEATVS VENTER. Deiparam Virginem glorificant omnes tum angeli tum homines. 277.2.b *Vide notata in feſto Aſſumptionis B. Mariæ.*

BEATVS VENTER, &c. ET VBERA QVÆ SVXISTI. Vbera B. Virginis ſunt maternitas Dei. 17.2.c. hæc ipſa vbera multis Sanctorum communicauit. ibid.d.& ſeqq.

FERIA IV.

DE CORDE EXEVNT COGITATIONES. Sanctæ cogitationes pulchris capillis comparantur. 169.2.c. Signum perfectæ virtutis eſt de ea ſomniare, ſanctè cogitare ſomno & nullis fœdis imaginibus aut ſomnis ludificari. 227.2.c.d. Cogitationes diuinæ Chriſti, per capillos eius denotantur. 294.1.c.d

FERIA VI.

HORA ERAT QVASI SEXTA. id eſt meridies. Quarum rerum ſymbolum ſit meridies. 39.2.d. & ſeqq.

PVTEVS ALTVS EST. Puteus aquarum viuentium & fons hortorum quid ſint? 211.2.d

SALVS EX IVDÆIS EST. Iudæa fuit verus hortus Chriſti. 267.1 a.b. Hortus nucum cur Synagogam Iudæorum repræſentet. 280.2 c.d

FIET IN EO FONS AQVÆ SALIENTIS. Mens iuſti eſt velut crater abundans vino ſapientiæ, doctrinæ, gratiæ, conſolationis, adeò vt fontem huius aquæ cæleſtis ventre mentis continere videatur. 295.1.e

DOMINICA IV. IN QVADRAGESIMA.

SEQVEBATVR EVM MVLTITVDO MAGNA. Cur Chriſtianorum multitudo capillis ſponſæ aſſimiletur. 169.1.c.& ſeqq. *Vide notata Dominica poſt Pentecoſten, eſt quippe idem Euangelium.*

FERIA III. POST DOMINICAM PASSIONIS.

AMBVLABAT IESVS IN GALILÆAM, NON ENIM VOLEBAT IN IVDÆAM AMBVLARE. Itinera Chriſti erant pura, fortia & valida. 159.2.b

FERIA IV.

AMBVLABAT IN PORTICV SALOMONIS: & quidem concitatiore greſſu, etſi alioquin modeſtia & grauitas inceſſus ei frequens eſſet, vtpote viros ſanctos decens. 291.1.c.292 2.c

DOMINICA IN PALMIS.

ASINAM ET PVLLVM EIVS. Equa quid ſymbolicè deſignet. 46.2.a.b. Quia hodie ſolet à pleriſque paſſio Domini pro ſuggeſtu prædicari, cùm in Miſſæ ſacrificio ea pro euangelio legitur, viſum fuit huic diei aſſignare, quæ huc ſpectant. *Vide ſimul notata Dominica in Quinquageſima, de memoria Paſſionis Dominicæ.*

Chriſti pro nobis in cruce morientis amor. 16 2.b.c. Verba & actiones eius in crucem acti animam amore languentem ſuſtentant & roborant. 92.1.b. Fuit Chriſtus in meridie crucifixus. 40.1.a. eadem die incarnatus & mortuus eſt, & tunc nos ſibi perfectè deſpondit & copulauit: vnde tunc velut ſponſus coronatus eſt ſpineâ coronâ. 161.1.a.b. Duas ob cauſas eſt coronatus ſpinis. 2.a. fuit in cruce totus amabilis & deſiderabilis. 263.1.b.c

Beata Virgo nigra & formoſa fuit in filij ſui paſſione. 33.2.d. fuit in ea quodammodo offuſcata. 36.1.c. ipſa Chriſto crucifixo ex intimo corde compaſſa eſt, 259.2.a.b. fuit rubicunda martyrio. 246.1.b. Stetit iuxta crucem celſo animo. 313.1.b 318.1.d.320.1.a.334.1.a. vnde fuit quaſi palma procera. 313.1.d.2.a. filium ſuum mortuum cum Nicodemo myrrha inunxit. 239.2.a.b

S. Maria Magdalena ſub cruce ſtans Chriſti purpureo ſanguine defluente capillos ſuos infecit. 301.a.b

FERIA II. MAIORIS HEBDOMADÆ.

ACCEPIT LIBRAM VNGVENTI NARDI PRETIOSI. Chriſtus eſt nardus, quia eius virtutum odore totus mundus repletus eſt. 59.2.a.b.c

NARDI. Fides, ſpes, charitas repræſentantur cypro, nardo, croco. 208.2.c.210.1.d. Nardo quoque ſpes, dilectio, paſſio Chriſti, humilitas, prudentia. 216.1.c.d

FERIA VI. IN COENA DOMINI.

LAVARE PEDES. Cœnaturi olim pedes lauabant, item cubitum ituri: vtrumque hîc Redemptor præſtitit. 232.2.b.c.

SABBATHO SANCTO.

VESPERE AVTEM SABBATHI. Cur ſabbathum dedicatum honori B. Virginis. 213.2.c

DOMINICA RESVRRECTIONIS.

VT VENIENTES VNGERENT IESVM. Myrrhâ corpora mortuorum condiuntur. 189.2.a Vnguenta Magdalenæ Chriſto mortuo vnguendo deſtinata, in quo præſtent vnguentis ceterorum. 200.2.d

SVR-

Svrrexit. Chriſtus à mortuis reſurgens fuit velut botrus cypri ob corporis glorioſi dotes. 65.2.a.b. Per balſamum denotatur Chriſti reſurrectio. 65.2.d. Balſami proprietates ei adaptantur. 63 2.c.65.2.c. Chriſtus reſurgens eſt velut rex diademate gloriæ coronatus. 161 2.b

Non est hic. Vbi Chriſtus quæſitus non inueniatur. 131.1.c.& ſeqq.

Chriſtus à morte reſuſcitatus, Deiparæ matri ante alios omnes ſe exhibuit, itaque fuit ei botrus cypri. 67.1.d. Adhæc, ipſa certiſſima fuit de eiuſdem reſurrectione, nec de ea vllatenus dubitabat. 96.2.b. Quin etiam precibus ſuis tempus triduanæ ſepulturæ petiit abbreuiari, & impetrauit. 126.2.d. ideo & prima eum meruit videre reſuſcitatum. 133.1.a.b

Sepulchrum fuit Chriſto velut lectus floridus. 73.2.a.130.2.b.c

Beata Virgo poſt filij reſurrectionem, illius fidem omnibus, præſertim mulieribus prædicauit. 230.2.a

FERIA II. POST PASCHA.

Qui fvit potens in opere et sermone. Prædicator ea quæ docet, etiam opere debet exequi. 117.1.d. Sermo & actiones externæ inter ſe conuenire debent, & alter alterum cohoneſtare. 203.1.a.b. vtrumque hoc in ſe Chriſtianus quilibet debet exprimere conari. ibid.c

In omnibvs scriptvris. Scriptura ſancta eſt velut cellarium Dei, in qua anima ſancta bibit muſtum diuinæ conſolationis. 27.2.c. eius intelligentia eſt ceu murenula aurea. 53.2.d. & ſeqq. Ipſa eſt velut laquearia & tigna cedrina Eccleſiæ. 75.1.b. Ac veluti cauerna maceriæ, in qua anima aduerſus hoſtes ſecura latet. 115.2.a. eſt lectus Chriſti, quem doctores velut fortes Iſrael, ambiunt & tuentur. 149.1.a. Eſt ſimilis fauo mellis. 202.1.c. eſt fons & puteus aquis redundans. 122.2.b

FERIA III. POST PASCHA.

Ostendit eis manvs. Vulnera quinque Chriſti ſunt velut foramina petræ. 114.2.d.& ſeqq. Suſcepit ea vulnera ex amore. 198.2 a

Favvm mellis. Fauus quid propriè ſit. 201. 1.b. ſermo ſuauis & placidus fauo mellis aſſimilatur. ibid.c. Vti hunc fauum Chriſtus guſtauit ab Apoſtolis porrectum, ita & Euchariſtiam, quæ per fauum denotatur, ipſe primus manducauit. 221.1.d.222.1.a. aliæ faui applicationes. 222.2.c.d

FERIA V. POST PASCHA.

Hortvlanvs. Rectè apparet Dominus vt hortulanus, anima namque Deum diligens, eſt hortus. 217.2.d.218.1.c

Domine si tv svstvlisti evm. Maria de amato ſollicita, & velut ebria, hortulanum vocat impertinenter dominum, quia nil niſi eum quem diligebat & quærebat, ſpirabat. 8.1.c. Amor namque neſcit quid dicat. 134.1.d. Amoris ſummus gradus eſt inſania. 198.2.b. Sic inſaniere multi ſancti. ibid.d. & ſeqq. & in primis hæc Maria. 199.1.b.c. Vulneratum eſſe ab amore Dei optabile eſt. 93.1.c

Maria. Neſcit Dominus tot amoris argumentis prouocatus vltrà diſſimulare, & ſe Mariæ patefacit, amor quippe facit amatum obedire amanti. 137 1.c

Rabboni. Perinde vt Maria dilectum ſuum anxiè quæritans, eum mox videre digna fuit, ita qui Deum ſeriò quærit, eum iam aliquo modo habet. 132.1.d. Maria ſuo more languebat: ab amore autem languor & morbus oritur, & hic oritur à liquefactione. 92.2.b.93.1 b. Amor vehemens cauſat languorem & mortem. 94.1.a. Amoris violenti tres gradus. ibid.c

DOMINICA IN ALBIS.

Infer digitvm tvvm hvc. *Vide notata feria III. poſt Paſcha.*

Dominvs mevs et Devs mevs *Vide notata de Chriſti diuinitate in feſto SS. Trinitatis.*

DOMINICA II. POST PASCHA.

Ego svm pastor bonvs. Chriſtus paſcit ſuos, & viciſſim paſcitur ipſe inter animas caſtas & puras. 122.2.a.b.c. paſcit nos ſuâ gratiâ & virtutibus, & iiſdem paſcitur. 123.1.c. Vnumquemque porro paſcit pro ſuo ſtatu. 2.a

Ego cognosco oves meas. Cognitas quoque ad læta paſcua deducit, quin & ſuo eas paſcit corpore ac ſanguine; eſt quippe fidelium mater, & ſuis nos paſcit vberibus, ac quibus? 14.1.c.& ſeqq. *Vide notata in feſto corporis Domini.*

Bonvs pastor ponit animam pro ovibvs. Chriſtus ita ſuos & Eccleſiam amauit, vt pro iis ſit mortuus, quia ſe ab illis videt amari. 196.2.d

DOMINICA III. POST PASCHA.

Modicvm videbitis me, et modicvm non videb. Chriſtus animę afflictæ & Eccleſiæ nunc ſe oſtendit, nunc ſe abſcondit. 104 2.b.105.1.b.c Deus ſubinde animæ amanti ſuam præſentiam & gratiam illuminantem ſubtrahit, quò eius deſiderium magis accendat. 131.2.c

Plorabitis et flebitis vos. Preſſuræ & perſecutiones Eccleſiam reddũt nigram, ſed formoſa eſt per inuictam animi patientiam. 32.1.c. 33.1.b. Perſecutio ardens meridie denotatur. 39.1.d. Perſecutiones hominem inſigniter in virtute promouent. 54.2.a.b. In perſecutione inuenitur Chriſtus, non in proſperitate. 131.2.a.b. Deus animam tentationibus & tribulationibus conterit atque humiliat, vt ſuauiùs flagret. 143.2.c.d. Tribulationes & afflictiones ſunt dapes Chriſti. 220.2.a. Pij quoque iiſdem gaudent. 165.1.a.b. *Vide notata in feſto omnium Sanctorum.*

Tristitia vestra vertetvr in gavd. In tribulatione & tentatione exuberat Chriſti gratia & conſolatio. 67.1.b.222.2.a. Anima poſt hanc vitam inuitatur à labore & tribulatione ad quietem & gaudium. 110.2 a. hinc ipſa ærumnis preſſa ſubinde ad Deum ſuſpirat. 1.d. Amaritudines & preſſuræ pariunt gaudium in hac vita & futura. 165.1.b. Aquila & Auſter ſunt ſymbolum aduerſitatis & proſperitatis. 215.1.b.c. Item conſolationum & terrorum, perſecutionum & tormentorum. 2.a.b

Gav-

GAVDIVM VESTRVM NEMO TOLLET A VOBIS. Conſolationes diuinæ poſt amaritudines, quàm ſint ſuaues. 17.1.b. Conſcientia bona eſt velut mollis lectus. 73.1.c.d

DOMINICA V. POST PASCHA.

SI QVID PETIERITIS PATREM. Orantes à Deo oſculum quodammodo accipiunt. 10.2.c

Orationis ſtudium eſt quaſi cella vinaria; in hac autem cella nil bibitur niſi amor & charitas. 87.2.a.d. oratio eſt animæ lectus. 148.1.d. item gladius. 150.1.b. Optimè vittæ coccineæ comparatur. 177.1.d.& ſeqq. eſt animæ collum. 183.2.c. *Vide de Oratione notata in feſto Aſſumptionis B. Mariæ.*

IPSE PATER AMAT VOS. Oſculum ethicum Chriſti eſt amor. 8.2.c.d

IN LITANIIS MAIORIBVS.

De oratione vide notata Dominica præcedente & in feſto Aſſumptionis B. Mariæ.

IN DIE ASCENSIONIS DOMINI.

PRÆDICATE. Prædicatio verbi diuini vox eſt Deum maximè exhilarans. 117.1.a.b

EVANGELIVM OMNI CREATVRÆ. Vber Chriſti lex eſt, dulcedo eius euangelium. 14.1.b.16.2.d. Apoſtoli enim à Iudæis, quibus euangelium prædicarant hactenus, exagitati, ad Gentes conuertendas ſe accinxerunt. 77.1.b.c. Noui orbis conuerſio in Scriptura innuitur, & is futurus abundans Chriſtianis. 323.2.b.c

QVI CREDIDERIT ET BAPTIZATVS FVERIT. Baptiſmi effectus. 66.1.b. ipſe eſt fons aquarum viuentium. 212.2.d. repræſentatur per myrrham. 219.2.c

ASSVMPTVS EST IN CÆLVM. Noſtrûm verò eſt animo eum in cælos abeuntem ſequi, & quò ipſe peruenit, cò deſiderij alis euolare. 26.2.c. Animæ ad cælum feruenter ſuſpirantis deſiderium. 326.1.c.d.327.1.c.328.2.a.b.329.2.c.331.1.d.354.2.a.b.358.1.c. Animæ in cælos ab angelis ſubuectæ gloria & triumphus. 330.2.b.c. Chriſtus in cælum aſcendens cedro proceræ aſſimilatur. 261.2.d

PRÆDICAVERVNT VBIQVE. Iudæis fidem repudiantibus, Apoſtoli ad Gentes conuertendas tranſierunt. 129.2.c.130.1.a.b. Synagoga ergo fuit mater Eccleſiæ Chriſtianæ è Gentibus collectæ. 130.1.c. ex quatuor orbis partibus ad Eccleſiam conuertendi ſunt. 193.2.d

Hodie Chriſtus aſcendit ſuper omnes montes altiùs. 126.2.a

DOMINICA INFRA OCT. ASCENSIO.

QVEM EGO MITTAM VOBIS A PATRE. Chriſtus in cælo exiſtens Apoſtolis orantibus Spiritum ſanctum, quem promiſerat, dedit, vti & Eccleſiæ vniuerſæ. 58.1.b. hinc Spiritus ſanctus eſt vmbra Chriſti, vtpote ab eo, quatenus Deo, procedens. 84.2.d

IN VIGILIA PENTECOSTES.

ET VOS IN ME, ET EGO IN VOBIS. Tres animæ potentias Chriſtus ſuâ gratiâ occupat, inde ſalit in manus & pedes, omneſque ſenſus & membra. 101.2.d. Iuſti, ſunt amici Dei. 223.2.b.c

IN FESTO PENTECOSTES.

SI QVIS DILIGIT ME, ET PATER MEVS DILIGET EVM. Eſt mutuus amor inter Chriſtum & Eccleſiam: ille hanc, & hæc eum diligit. 120.1.a. & ſeqq. eſt quoque reciprocus amor inter Chriſtum & animam ſanctam. 2.d. hinc ipſe tam vni, quàm vnicuique intendit. 121.1.b. Amor amorem prouocat. 201.2.d

AD EVM VENIEMVS, ET MANSIONEM APVD EVM FACIEMVS. Vnà cum Spiritu ſancto in animam venit Filius & Pater. 10.2.a. Signa aduentus Dei in animam. 121.1.c. Spiritualis connubij deſcriptio. 2.b. Tunc ſic anima domus Dei & ſapientiæ æternæ. 138.1.d.& ſeqq. Talis quoque, eſt fons & puteus gratiarum diuinarum. 213.1.b. item hortus diuina ſpirans aromata. 217.2.d.218.1.c. Anima ſancta per gratiam, auream Chriſti deitatem participat. 247.2.a. efficit animam Dei amicam filiam, ſponſam, hæredem, ſiue diuinæ conſortem naturæ. 191.2.c.d. Anima Deum amans, ei indiuulsè adhæret. 321.1.c. Spiritus ſanctus animam iuſtam per gratiam ſuam oſculatur. 10.2.a. quia ipſe eſt oſculum & amor Patris & Filij. ibid.b. oratio vnionis fit per illapſum Dei in animam, & quomodo: quinque eius effectus. 12.1.b.& ſeqq. Conſolationes & reuelationes diuinæ ſunt velut cellaria & ſecreta Dei. 28.1.c. Mens ſancta eſt lectus Dei. 73.2.b.74.1.c. Virtutes tam ad ſalutem requiſitæ, quàm ad ornatum facientes, ſunt laquearia animæ. 76.1.b. & ſeqq. Sancti ex aſſidua cum Deo conuerſatione non niſi diuina & cæleſtia ſpirant & loquuntur. 358.1.d.2.a

Chariſmata Spiritus ſancti ſunt velut vnguenta. 18.2.b. Tria ſunt animæ vnguenta, contritio, deuotio, pietas. 19.1.d. Tanta Spiritus ſancti gratia in recentes baptizatos effuſa eſt, vt plurimi eius amore æſtuantes, morti ſe libenter obiicerent. 23.2.b. Spiritus ſancti chariſmata & gratias accipiunt fideles in baptiſmo, confirmatione; & ſacerdotes in Sacramento ordinis. 26.2.b. Spiritus ſanctus trahit nos vi amoris, ſubinde verò velut catenis, vel flagris. 24.2.d. Apoſtoli iam Spiritu ſancto pleni, omnes difficultates ſuperarunt, minas Iudæorum atque Pontificum parum morati ſunt, & Gentes omnes Chriſto ſubegere. 101.1.d.2.c. Hoc accepto mox foras prodeunt ad euangelium audacter & alacriter in Iudæa per totum orbem deprædicandum. 106.1.c. quin & ad hoc opus à Chriſto euocantur. 109.1.c.114.2.c.116.2.c

Spiritus ſanctus eſt vmbra Chriſti, quia quà Deus, eam ſpirat. 84.2.d. & ob calorem quo animam calefacit, Auſtro comparatur. 214.2.a. cur & Aquilo dicatur. ibid.d. deſcendit ſuper Chriſtum dum baptizaretur, in ſpecie columbæ. 251.2.d. hinc etiam columba ſymbolum eſt gratiarum ab eo in Sanctis deſcendentium. 252.1.a. *Vide notata in feſto Purificationis B. Virginis.*

Tempus legis nouæ, quæ hac die promulgari cœpit, fuit ver euangelij. 109.2.b. In hac quoque Eccleſiam è Iudæis & Gentibus collectam per verba de præſenti ſibi deſpondit, & connubio copulauit. 161.2.d. B. Virgo poſt Spiritus ſancti miſſionem, cœpit fidelibus reuelare myſteria

ſteria in ſe vel per ſe peracta, & euangeliſtis ea patefacere. 316.2.a.b

DISPERTITÆ LINGVÆ. Cur Spiritus ſanctus in ſpecie linguarum ignearum in Apoſtolos & fideles miſſus ſit. 340.2.a

MVSTO PLENI SVNT. Cœnaculum Sion proinde, in quo Apoſtoli de plenitudine Spiritus ſancti inebriati fuere, fuit velut cella vinaria. 87.1.a. Muſtum Spiritus quod & quale ſit. 317.1.d.2.a.b.318.1.b.c. Ebrietas ſpiritualis vnde proueniat. 223.2.d

DONVM CONSILII. Conſultatio & deliberatio hominis per dentes, quibus cibus ruminatur, deſignatur. 174.2.d. Diſcretionis notæ & indicia. 304.1.b.c

SAPIENTIÆ. Sapientiæ pars eſt prouidentia, quam Spiritus ſanctus ſuis dat. 303.2.d. hæc per naſum deſignatur. ibid. & ſeqq. Naſi vtilitates in corpore. 302.2.d

FERIA II. POST PENTECOSTEN.

SIC DEVS DILEXIT MVNDVM, VT FILIVM SVVM VNIGENITVM DARET. Oſculum ethicum Chriſti, eſt eius amor erga homines. 8.2.c.d. Dei in nos amor immenſus fuit. 16.1.d. Ipſe innumeris beneficiis animam ad ſe trahit, & velut obruit. 89.2 b.c. Amor & dilectio Chriſti erga genus humanum in morte crucis maximè emnuit. 315.2.b.c. Hic amor fortis eſt vt mors & infernus. 337.1.c.& ſeqq. idem amor fuit quaſi ignis. 340.1.c.d. Amoris huius robur. 34.1.c.d. Chriſtus hominum amore captus, exinaniuit ſemetipſum. 198.2.c. Amor Dei eſt cauſa omnis boni. 68.1.b. Amor Chriſti erga nos etiam poſt mortem ipſius durauit, & etiamnum durat. 342.1.b

DOMINICA I. POST PENTECOST.

NOLITE IVDICARE, ET NON IVDICABIMINI. Non eſt ex exterioribus de interiori homine iudicandum. 34.1.a.b

PERFECTVS AVTEM ERIT. Anima perfecta eſt hortus concluſus, & fons ſignatus. 204.2.a.b.& ſeqq. 205.1 b. iſque hortus duplici peſſulo obſeratur. ibid.c. item aliis. 206.1.b.c.d. Perfectus eſt candidus per fidem, rubicundus per charitatem; aut candidus per innocentiam, rubicundus per patientiam. 245.2.d. Tres ſunt gradus piorum & virtutis. 278.2.d.& ſeqq. Anima ſancta per viam mandatorum Dei currens pulchrè incedit, rectaque tendit ad cælum. 291.1.a

IN FESTO SS. TRINITATIS.

DOCETE OMNES GENTES. Barbari & deſerti docendi ſunt præ aliis fidem Chriſti. 320.2.d 321.1.b

BAPTIZANTES. *Vide notata de baptiſmo in feſto Aſcenſionis Dominicæ.*

IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI. Oſculum SS. Trinitatis quod ſit. 9.2.b.d

Dei attributa ſunt velut latè patentia cellaria, in quæ animam Chriſtus introducit. 28.2.a

Deitas, eſt aureum caput Chriſti. 247.1.a.b.c hæc à variis hæreticis hactenus fuit impugnata. 231.1.b.232.1.d. eſt hæc velut pyxis diuina pretioſos theſauros includens. 257.2.c. Chriſti diuinitas lacte denotatur. 221.2.c

IN FESTO CORPORIS DOMINI.

In Vener. Euchariſtia dat Chriſtus dilectis ſuis vbera ſua. 16.1.b. in ea eſt velut meridies ob incenſam charitatem in ea relucentem. 41.1.a Ipſa eſt commemoratio paſſionis Chriſti ex amore noſtri ſuſceptæ. 60.2.d. Varias ob rationes eſt botrus cypri. 66.2.a. eſt fructus gutturi animæ ſanctæ ſuauiſſimus. 85.2.c. Chriſtus in ea eſt quaſi ſtans poſt parietem, & proſpiciens per cancellos, 104.1.d. eſt ferculum Chriſti. 152.2.c. eſt charitate conſtrata. 157.1.c. Præfertur ipſi Pontifici Rom. quopiam proficiſcenti. ibid.d. dat gratiam & charitatem piè communicantibus. 2.a. eſt fructus delicatiſſimus. 218.1.a.b. item fauus ſapidiſſimus. 221.2.a.b. ab ipſa prouenit ebrietas ſpiritualis. 223.2 d. eſt enim vinum puriſſimum & ſpirituale. 317.2.d.& ſeqq.

Chriſtum in Euchariſtia ſumere ardenter anima ſancta expetit, eiuſque amplexus deſiderat. 11.1.d. & quidem quaſi fratrem amantiſſimum. 327.1.a.b

Altare, in quo euchariſtia ſumitur, eſt velut cella vinaria. 87.1.a

CARO MEA VERE EST CIBVS. In Ven. Sacramento Chriſtus verè eſt fructus & cibus, quo veſcimur & paſcimur. 83.2.a.b. Chriſtus ipſe Euchariſtiam primus comedit. 221.1.d 222.1.a

QVI MANDVCAT HVNC PANEM, VIVET IN ÆTERNVM. In Euchariſtia fit realis vnio animæ cum Chriſto. 87.2.d. eaque fit per illapſum Chriſti. 88 1.b

DOMINICA II. POST PENTECOST.

VXOREM DVXI. *Vide notata Dominica II. poſt Epiphaniam de nuptiis & connubio.*

DOMINICA III. POST PENTECOST.

ERANT APPROPINQVANTES AD IESVM PECCATORES. Qui cum peccatoribus agit, ad eos conuertendos, iis ſe aliquatenus accommodet oportet. 233.2.d. & ſi quis hac è conuerſatione ei adhæreat puluiſculus, facilè decutitur & obruitur à tot feruentis charitatis actibus, & laboribus 234.1.a. Hunc verò metum piis viris Chriſtus adimit, robur iis & gratiam ad hoc benefaciendum ſuggerendo. 2.d.& ſeqq.

GAVDIVM ERIT IN CÆLO SVPER VNO PECCATORE POENITENTIAM AGENTE. Anima enim fit formoſa per pœnitentiam, vti fuit per culpam nigra. 32.2.b. Animam à peccati ſtatu, ad gratiæ ſtatum redeuntem, iamque ſanctè viuentem angeli mirantur, eique applaudunt. 143.2.c.d. tunc illa aſcendit ad cæleſtia, velut virgula fumi aromatici. 145 1.c

POENITENTIAM AGENTE. Lacrymæ pœnitentium vinum ſunt Angelorum, & ipſi Chriſto ſapidiſſimæ. 219.2.b

DOMINICA IV. POST PENTECOST.

IN NAVEM QVÆ ERAT SIMONIS. Hæc Eccleſiam Romanam deſignat, cur primus cum auctoritate Petrus, velut Chriſti vicarius, præſedit. *Vide notata in feſto Cathedræ S. Petri, vbi pluribus*

bus de Eccleſia Catholica in genere, & ſingillatim de Romana agitur.

DOMINICA V. POST PENTECOST.

Qui irascitvr fratri svo. Concordia fidelium & fratrum inter ſe per iuncturas femorum denotatur. 293.1.a

DOMINICA VI. POST PENTECOST.

Misereor svper tvrbas. Miſericordia & iuſtitia ſunt velut duo genæ Chriſti. 252.2.d. Eius fuit ſumma ac ſingularis erga omnes miſeros miſericordia. 257.2.b

DOMINICA VII. POST PENTECOST.

A falsis prophetis. Hæretici ſpinæ ſunt, Eccleſiam pungentes & lancinantes. 81.1.c

Praui Epiſcopi deprauarunt Eccleſiam, eiuſque doctores orthodoxos vita & bonis ſpoliarunt. 241.2.b.c

Veniunt ad vos in vestimentis ovium. Hæretici mentiuntur fidem Chriſti. 42.2.c.43.1.b. hinc vulpes vocari poſſunt, ideoque nocent vineæ Eccleſiæ. 118.1.a. hæretici optimè per vulpes denotantur. ibid.c. quomodo hæ vulpes capiendæ. 2.a

Non potest arbor bona malos frvctvs facere. Chriſtus eſt pomus ob varias analogias. 83.1.c.& ſeqq. Fructus Chriſti dulcis, multiplex eſt. 85.2.b.c

DOMINICA VIII. POST PENTECOST.

Cados olei. Solent hi condi in apothecis, vt & frumentum & vinum, quæ ideo vocantur cellaria. 27.1.c

DOMINICA IX. POST PENTECOST.

Qvia si cognovisses et tv. Cognitio ſui eſt via ad cognitionem Dei. 45.1.a.b. per hanc cognitionem conciliat ſibi anima Dei præſentiam. ibid.c

Eiecit vendentes, et mensas svbvertit. Idq́ ex zelo quodam honoris diuini: qui zelus & feruor vino, forti & generoſo denotatur. 66.2.b

Non egit Redemptorem inordinata & infrenis aliqua paſſio, vtpote qui omnes paſſiones & affectus habuerit compoſitos, puros & cæleſtes. 257.1.d. Paſſiones porro ſunt quadrigæ, quæ animæ currum agunt. 284.2.b.c

Avferte ista hinc. Emicabat haud dubiè è Redemptoris vultu veneranda quædam maieſtas, & terribilis quædam vis, quæ omnem hanc turbam ita percellebat, vt quantocyus ſe ſubduceret. In quo, & cur, anima ſancta ſit terribilis. 272.1.b ideo autem ea fortis & terribilis eſt, quia decora & cincta virtutibus. ibid.d

DOMINICA X. POST PENTECOST.

Dvo homines ascendebant in templvm vt orarent. *Vide de oratione notata Dominica V. poſt Paſcha.*

Qvi se hvmiliat, exaltabitvr. Anima nigra per defectus, fit formoſa ob humilitatem. 33.1.a. Humilitas eſt mons & vera celſitudo. 193.1.a. humilitas eſt clypeus amoris. 184.2.a. eſt velut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris. 144.2.d

DOMINICA XI. POST PENTECOST.

Loqvebatvr recte. Sermo ſanctorum eſt velut fauus mellis. 201.2.b.c. Quale cor hominis eſt, talia ſunt eius verba. ibid.d

Silentio & ſenſuum cuſtodiâ rectè anima obſignatur. 206.1.c

Bene omnia fecit. Opera Chriſti erant perfecta. 255.1.c.2.b.c. Sic & nos omnia agere oportet perfectè, politè & exactè. 258.2.a.b

DOMINICA XII. POST PENTECOST.

Diliges Dominvm Devm tvvm. Quatuor ſunt gradus diuini amoris. 4.1.a. mirabiles hinc in anima effectus operatur. 11.2.b.& ſeqq. Dilectio eſt rectitudo amoris. 30.2.a.b. Amoris fortitudo: triumphat de Deo & dominatur cælo. 47.2.a. Charitas in Deum eſt velut collum. 184.1.c. item turris, & arx. ibid.d. eius clypei ſunt humilitas & patientia. 2.a. Eſt velut ignis. 340.1.c.d. Zelus amoris Dei, quo anima tabeſcit, eſt velut ſoleam colorans. 35.2.b. amoris ordo eſt virtus, vitium inordinatio. 90.2.a.b. ipſe eſt lectus animæ. 148.2.a. item gladius. 150.1.b

Et toto corde. Ardenter Deum amantes. ab eo oſculum plenæ charitatis accipiunt. 10.2.a. eſt autem hoc oſculum oris. 11.1.b. Deum amantes nullis minis aut promiſſis ſe ab eius amore diuelli ſinunt. 342.2.c.& ſeqq. quæ ſunt ſigna amoris in incipientibus, proficientibus & perfectis. 343.2.a.b.c

Proximvm sicvt teipsvm. Charitatis robur in ordine conſiſtit. 88.2.d. Charitas exigit vexillum ceterarum virtutum. 90.1.c. Amor prouocat amorem. 2.a. Charitas eſſe debet ordinata. ibid.c.d. meliores præfert in affectu, ſed non in actu. ibid. Charitatis & inuidiæ antitheta. 339.1.c.341.1.b

Charitatem ſpiret concionator & diſcordes vnire ſatagat. 177.1.a.b. concordia fidelium inter ſe denotatur iuncturis femorum. 293.1.a

In his dvobvs vniversa lex pendet. Sine charitate nulla virtus prodeſt ad ſalutem. 158.1.b.d. Duplex hæc charitas eſt velut duo vbera animæ ſanctæ. 187.1.d

Vinvm et olevm. Oleum ſeruit vnguentis & aliis rebus. 19.2.d

Olevm Variarum rerum id ſymbolum eſt ſecundùm varios eius effectus. 21.2.d.& ſeqq.

Cvram illivs habe Curâ proximorum vacantes, non poſſunt non aliquo modo inquinari. 233.2.a.b

Tv fac similiter Chriſtianiſmus eſt imitatio diuinæ naturæ. 203.1.c. Anima Chriſtum eiuſque vitam in ſe imitando debet exprimere, velut ſignaculum in cera. 334.2.b.c

DOMINICA XIII. POST PENTECOST.

Magnificans Devm. Vox laudis & confeſſionis eſt veluti vinum optimum. 318.1.b.c

DOMINICA XIV. POST PENTECOST.

Nonne anima plvs est qvam esca? Mens eſt quaſi mater & nutrix animæ. 137.1.d

Considerate lilia. Per creaturarum conſiderationem nobis ad creatorem aſcendendum eſt. 45.1.b. Eccleſia dicitur flos campi & lilium

lilium conuallium ob diuerſos reſpectus. 78.1.d. Chriſtus quoque lilium eſt.79.2.a.b. omnes lilij proprietates huic accommodantur. ibid.& ſeqq. hic item animabus caſtis & humilibus lilium eſt.80.1.c.& ſeqq. anima etiam lilium eſt. 81.2.c quæ ſint lilia agri. 122.2.b.123.1.b

IN OMNI GLORIA SVA, SICVT VNVM,&c. Duplex animæ eſt pulchritudo. 68.2.b

ET HÆC OMNIA ADIICIENTVR VOBIS. Bona terrena per læuam, cæleſtia per dexteram deſignantur. 95.1.c

DOMIN. XVIII. POST PENTECOST.

VIDENS FIDEM ILLORVM. *Vide de fide notata Dominica III. poſt Epiphaniam.*

CVM VIDISSET COGITATIONES EORVM. Quia Redemptor acutiſſimi eſt viſus, hinc vocatur caprea, maximè autem talis futurus eſt in die iudicij. 102.1.d

GLORIFICAVERVNT DEVM. Deum laudans ob accepta beneficia propinat ei velut vinum delicatiſſimum. 318.b.c

DOMIN. XIX. POST PENTECOST.

FECIT NVPTIAS FILIO SVO. Chriſti incarnatio, & eius in carne conuerſatio, fuit quaſi conuiuium nuptiale. 57.1.d

VESTEM NVPTIALEM. Nuptialis tunica eſt charitas. 232.2.d

DOMIN. XXII. POST PENTECOST.

DATE CÆSARI QVÆ SVNT CÆSARIS. Zeloſi Imperatores ac principes & militares ordines ſunt velut chori caſtrorum. 288.2.a.b.c

DOMIN. XXIII. POST PENTECOST.

FILIA MODO DEFVNCTA EST. Ad mortem vocatus, illico ſe ad eam diſponat, & libenter moriatur. 230.1.b

EXIIT FAMA. Fama odore bono repræſentatur. 18.2.b

DOMIN. XXIV. POST PENTECOST.

FVGIVNT AD MONTES. In tētatione qualibet & afflictione fugiendum ad montes, id eſt Sanctorum exempla. 358.2.b. & ad B.Virginem. 359.2.a. Fugere ad montes aromatum eſt feſtinanter rapi in cælum. 356.2.c.357.1.a.b

A QVATVOR VENTIS. Aquilo in malam partem capitur, Auſter in bonam. 214.1.a.b

HIS AVTEM FIERI INCIPIENTIBVS LEVATE CAPITA VESTRA. Iudæi, viſo ſe ab Antichriſto ſuo iam diuino fulmine deiecto, eiuſque aſſeclis deluſis, ad fidem Chriſtianam cateruatim conuertentur. 130.1.d.288.1.a.b.290.2.b.c. 292.1.d.294.2.d.& ſeqq.300.1.c.d.311.2.d. & ſeqq.320.1.c. 321.2.b.c. 323.1.d.2.b. 329.1.c. 347.1.d.& ſeqq.348.1.b.c.349.1.d.& ſeqq.352. 1.a.2.a.b

Ieruſalem quoque in fine ſæculi, poſt mortē Eliæ ad Dominum conuertetur. 294.2.d. & alios Iudæos quocumque locorum ſparſos edocebit. 295.1.a

Tunc quoque ſe Antichriſto opponent varij Epiſcopi & præſules. 303.1.d.2.a

Elias contra Antichriſtum prædicaturus aſſimilatur Carmelo, cur? 302.2.b.& ſeqq. *Vide de Elia notata Dominica III. Aduentus.*

IN FESTO S. ANDREÆ APOSTOLI.

RELICTIS OMNIBVS SECVTI SVNT EVM. Alis alacritatis ad Deum currendum eſt. 25.2.a. Diuinæ conſolationes animam exſtimulant, vt in via Dei currat. ibid.d. 26.2.a

IN FESTO S. NICOLAI.

Vide notata in communi Pontificum & Confeſſorum.

IN FESTO CONCEPTIONIS B. VIRGINIS.

AB ÆTERNO ORDINATA SVM. Fuit B.Virgo ab æterno præ omnibus mulieribus à Deo Patre prælecta in filiam, à filio in matrem, à Spiritu ſancto in ſponſam. 13.1.a

LIBER GENERATIONIS. Priſci Patriarchæ omnes fuerunt vineæ, at non dederunt odorem ſuum, niſi cùm Chriſtum ex ſe natum ediderunt. 113.2.b.c

B. Virgo ſine peccato originali concepta, & nata eſt roſa quia è ſpinis ſine ſpinis naſcitur: nata quoque ex infecta & maligna proſapia, nihil ab ea aſperum, aut horridum contraxit. 82.2.b. eſt ſecundùm ſe totam deſiderabilis, quia concupiſcentiæ & peccati omnino expers fuit, & è cōtra omni gratia ac virtute plena.264.1.a. Fuit à peccato originali ſua in conceptione liberata. 333.2.c.d. Tota pulchra eſt carens omni macula culpæ vel pœnæ, ſiue originalis, ſiuè mortalis, ſiue venialis. 192.1.b

IN FESTO NATIVITATIS, & reliquis vicinis.

Vide notata ſuprà, poſt Dominicas aduentus.

IN FESTO CONVERSIONIS S. PAVLI.

DOMINE QVID ME VIS FACERE? Anima ſancta ad omnes Dei nutus ſe vertit & gyrat. 319.1.d

VAS ELECTIONIS EST MIHI ISTE. S.Paulus fuit ferculum Chriſti. 153.2.d. Fuit totus charitas, & totus amore Chriſti ardens. 157.2.d. & ſeqq.340.2.c.d. Fuit vber abundantiſſimum Eccleſiæ. 187.2.a

IN FESTO PVRIFICATIONIS, B. MARIÆ.

VT SISTERENT EVM DOMINO. Deipara hic ſe geſſit vt ceteræ puerperæ hinc nigra & peccato offuſcata hominibus viſa, ſed formoſa nihilominus fuit, & puriſſima. 33.2.a.& ſeqq.

PAR TVRTVRVM. Turtur ſymbolum eſt Chriſti. 49.1.d.50.2.a. Eius & animæ ſanctæ comparatio.49.2.a.& ſeqq. Turtur eſt ſymbolum monogamiæ, viduitatis, & fidelitatis. 2.b. Item ſapientiæ & prouidentiæ. 50.1.b.c. Turtures autem B.Virgo obtulit Domino, vtpote caſtiſſima. 50.2.a

AVT DVOS PVLLOS COLVMBARVM. Oculorum columbæ dotes quinque ſunt 69.2.a. quinque columbarum proprietates. 2.b

NVNC DIMITTIS SERVVM. Deſiderium fruēdi Deo languorem animæ inducit. 35.2.c

IN FESTO CATHEDRÆ S. PETRI.

ÆDIFICABO ECCLESIAM MEAM. Duplex Eccleſiæ pulchritudo, hic per gratiam, in futuro per gloriam. 68.1.d. Eſt lilium inter ſpinas vario ſenſu. 81.1.b.& ſeqq. eſt velut cella vinaria. 87.1.d. eſt mons Domini in vertice montium. 125.1.b. aſcendit decora, & virtutum odorem ſpirans diuerſimodè. 142.1.c. cur fumo aromatum comparetur. 143.1.a.b. cur eius caput ſit Roma. 147.1.c. ipſa tota pulchra eſt, diuerſa pulchritudine. 191.1.c.& ſeqq. eſt ſoror Chriſti, cur. 197.1.c. quæ ſint eius veſtimenta, & quomodo redoleant. 202.1.d.2.a. eſt hortus concluſus & fons ſignatus. 204.2.a.b.& ſeqq. 205.1.b. duplici muro concluditur. 204.2.a. 205.1.b.c. eſt fons hortorum & puteus aquarum viuentium. 212.2.a. Septem eius ſtatus & ordines Sanctorum. 209.1.a.b. Eccleſia hortus eſt omnigenis virtutum floribus vernans. 217.2.c. Ætas Eccleſiæ quadruplex. 265.1.a.b. eius initium progreſſio & perfectio. 278.1.b.c.& ſeqq. A quibus particulares Eccleſiæ ſint inſtauratæ. 271.1.c. cur Eccleſia ſit ſimilis Terſæ & Ieruſalem vrbibus. ibid.d.& ſeqq. In quo eius pulchritudo conſiſtat. 2.b.c. vnio fidelium reddit eam inuincibilem. ibid.d. Eccleſiæ Catholicæ dignitas & præeminentia. 275.2.c.d. cur dicatur columba. ibid.d. Solum Chriſtum agnoſcit ſponſum, de eo ſolo loquitur & cogitat. 49.1.c. eius ordo hierarchicus denotatur in murenulis aureis. 55.1.d. Duo eius vbera quæ ſint. 200.1.a. ei Deus ſemper de bonis Doctoribus & rectoribus proſpexit. 251.1.c.d. equa quatuor dotes Eccleſiæ deſignat. 46.2.a.b. eſt velut bellatrix hinc Deo duce freta orbem ſubigit. ibi.d. & ſeqq. omne eius decus & meritum manat à Chriſto. 59.1.c. Quæ ſint laquearia cypreſſina, & tigna cedrina Eccleſiæ. 75.1.b. & ſeqq.

ET PORTÆ INFERI NON PRÆVALEBVNT ADVERSVS EAM. Quia ipſa Chriſto protegente, omnes aduerſariorum exagitationes & difficultates perſtringit. 101.2.c. Eccleſiæ robur, conſtantia & animoſitas. 182.1.d. & ſeqq. Pontifices Roman. inuictum animæ robur contra hæreticos & tyrannos hactenus oſtenderunt. 2.b.c.d

Eccleſia Romana eſt velut meridies, in qua clariſſimè lux veritatis effulget. 40.1.c. domus eſt matris Eccleſiæ: hæcque matrix eſt omnium Eccleſiarum. 136.2.d. eſt velut lectus Chriſti, in quo ſuauiſſimè conquieſcat. 146.2.d. 147.1.d. Huius Eccleſiæ elogium. 147.1.a. eſt velut ferculum Chriſti. 151.2.c.& ſeqq. nullus vmquam ſedit in ea Pontifex hæreticus. 152.1.b. huius columnæ ſunt Cardinales. ibi. populi Romani pietas. ibid.c. item in exteros & pauperes charitas. 157.1.a. Romæ ſunt diuerſæ Chriſti coronæ, & quo ſenſu. 162.1.d.& ſeqq. Amor Chriſti erga Rom. Eccleſiam. 156.1.c. eſt ipſa veluti pharos, quam omnes fideles in hoc mundo nauigantes intuentur. 183.1.b.c. ab hac vna aliæ Eccleſiæ deriuatæ ſunt, quæ vocantur emiſſiones paradiſi. 208.1.a.b. eius dignitas & primatus. 275.2.a

IN FESTO ANNVNTIATIONIS B. MARIÆ.

AVE GRATIA PLENA. Habuit quippe Beatiſſima Virgo gratiæ plenitudinem. 71.1.a. Gratiæ plenitudo deſignatur variis aromatibus. 211.2.a.b. Quia gratiâ & virtute plena fuit, ideò ſecundùm ſe totam fuit deſiderabilis. 264.1.a. plus habuit virtutum, quàm omnes Sancti ſimul. 19.2.b

BENEDICTA TV IN MVLIERIBVS. Deipara omnes feminas gratiâ enormiter exceſſit. 306.2.d

COGITABAT QVALIS ESSET ILLA SALVTATIO. Quales eſſent cogitationes B. Virginis. 171.1.d

INVENISTI GRATIAM APVD DEVM. Quia Deipara vnicè præ ceteris creaturis placet SS. Trinitati, angelis & Sanctis. 272.2.b. 277.1.a.b. Ipſa ſola præ reliquis angelis & Sanctis Deo rara eſt & placet. 277.1.b

QVONIAM VIRVM NON COGNOSCO. Nullum ad ſe vlli viro aditum dando, optimè fons ſignatus & hortus concluſus appellabitur. 206.2.b.c. 207.1.a. eius virginitas monili comparatur. 293.2.b

SPIRITVS SANCTVS SVPERVENIET IN TE. Spiritus ſanctus in incarnatione Filij Dei Beatiſſimam Virginem accepit in ſponſam, vt in ea, & è puriſſimo eius ſanguine, formaret corpus Chriſti. 13.1.c. Ipſe illam in Filij Dei conceptione obumbrauit. 85.2.a. eius virginitas fuit fœcunda. 181.1.a. Quia Deipara in omnibus motibus animæ & corporis fuit compoſita, hinc tam ſolidè calceata incedens, placuit Spiritui ſancto. 291.2.b.c

VIRTVS ALTISSIMI OBVMBRABIT TIBI. Vti ſponſa ſub ſponſi protectione & vmbra ſemper eſt, ſic Spiritus ſanctus Deiparam ſua protectione ſemper obumbrauit. 84.1.d

ECCE ANCILLA DOMINI, FIAT MIHI. Hoc dato conſilio à Virgine, illico, cooperante Spiritu ſancto, Verbi diuini peracta in eius vtero incarnatio eſt, & vnio hypoſtatica, quæ phyſicum illius oſculum fuit. 8.2.c.d. Vterus Deiparæ, fuit velut lectus Chriſti, in quo requieuit. 149.1.c. ipſa Chriſtum induit humanitate velut ſtolâ aureâ, quia ſuo in vtero corpus ei efformauit, obumbrante Spiritu ſancto. 160.2.a. eum faſcia candidiſſima humanitatis induit. 163.2.b. coronauit quoque eum corona iuſtitiæ, quæ conſiſtit in ordinatione recta quatuor animi paſſionum, quas Chriſtus habuit ordinatiſſimas. ibid.d

ECCE. Hæc vocula incomparabilem eius obedientiam innuit. 148.2.c

ANCILLA. Incomparabilis Deiparæ humilitas Chriſtum allexit, vt carnem ex ea ſumeret, atque hinc per nouem menſes in ea velut in thalamo occubuit. 59.2.d. eius humilis & Euæ ſuperbientis antitheſes. 108.1.c. Humilitate meruit fieri Dei mater. 185.1.d. Inuitauit Chriſtum in vterum ſuum velut in hortum deliciarum, vt ex ea carnem ſumat, tum vt virtutibus ſuis angelicis ſe paſcat. 218.2.c.d. Humilitas reddidit ipſam inſtar turris eburneæ fortiſſimam æquè ac robuſtiſſimam. 199.1.c

Chri-

Chriſtus, quia tempore verno conceptus rectè dicitur flos, & quidem roſa decus florum. 79.1.d. Quia incarnatio ſub initium veris fuit peracta, ideò verè hiems legis veteris tunc tranſiſſe, imber peccati abiiſſe, & ver vernans floribus gratiæ & reconciliationis apparuiſſe dicitur. 119.2.d

IN FESTO INVENTIONIS S. CRVCIS.

Sicvt Moyses exaltavit serpentem. Serpēs erectus in pertica fuit quaſi vexillum, ita charitas erigitur in Eccleſia quaſi vexillum, quo ſenſu. 89.1.c.&c ſeqq.

Sic exaltari oportet Filivm hominis. An Chriſtus in crucem aſcenderit, an verò in terra iacenti affixus fuerit, itaque cum ea exaltatus. 314.1 d. in ea manſit ceu victor & triumphans. 315.1.b.c

Crux Chriſti eſt velut arbor pomus, 83.2.d. eius vmbra Chriſtianis afflictis iucundiſſima eſt. 84.1.c. Crux vexillum eſt charitatis Chriſti. 89.2.a. Ficus eſt crux, & ipſe Chriſtus, ſymbolicè, varias ob analogias, an crux Chriſti fuerit è ficu. 112.2.c.d. crux eſt velut lectus Chriſti. 148.1.b. fuit ferculum & motus triumphalis Chriſti. 153.1.a.& ſeqq. ipſa eſt charitate conſtrata. 157.1.c. ipſa velut ſigillum Eccleſiæ fontem obſignat. 204.2.d. Palma eſt ſymbolum crucis. 318.1.c.d. an crux fuerit è palma. 315.1.c.d. hæc per antitheſin opponitur arbori vetitæ Adamo. 332.2.a. huius omnia damna Chriſtus per crucem reparauit. ibid.c.d Chriſti crucifixi verba & actiones animam amore languētem ſuſtentant & corroborant. 92.1.b. crux Chriſti recogitata animam ad amorem excitat. 333.1.c.d. docet carnales voluptates repudiare. 2.a. ex cruce dignoſcuntur ſerui Chriſti. 334.2.d. Chriſti crucifixi memoria iugiter præ oculis habenda, & in corde gerēda. 335.1.c.2.c.d. qui viciſſim noſtri memor erit, nos curando, dirigendo, proſperando. ibid. quod exemplis oſtenditur. 336.1.a.b.& ſeqq.

Vide notata Dominica in Quinquageſima & Dominica in Palmis.

IN FESTO VISITATIONIS B.MARIÆ.

Abiit cvm festinatione. Alacriter ad Deum currendum 25.2.a. B. Virgo gratiâ ſancti Spiritus plena, currit in odorem vnguentorū diuinorum. 26.1.c.28.2.d. fuit candida virginitate, at rubicunda charitate & obſequio officioſo. 246.1.b

Benedictvs frvctvs ventris tvi. Venter B. Virginis fuit vt aceruus tritici vallatus liliis, id eſt ſtipatus virginibus. 297.2.a

Exvltavit infans in vtero. Chriſtus, etſi vtero materno abſconditus, Ioannem & Eliſabetham repleuit Spiritu ſancto. 105.2.b

Magnificat anima mea Dominvm. B. Virgo cantans fuit ceu turtur cantans ſub initiū veris, eiuſque vox fuit amoris. 111.1.c. Ipſa nonniſi diuinas laudes eructabat. 318.1.d

IN FESTO S. PETRI APOSTOLI.

S. Petrus eſt caput aureum Eccleæ Chriſtianæ, 247.2.b *Vide notata in feſto Cathedræ S. Petri.*

Cornel. in Cantic.

IN FESTO S. MARIÆ MAGDALENÆ.

Vt cognovit qvod accvbvisset. Magdalena infamiam hominum nihil morata, in conuiuium palam irruit, quia amor neſcit pudorem. 7.2.a. mirabiles in anima effectus operatur. 11.2.b.& ſeqq. etſi meretricum ſit ſe velare Maria tamen ſe reuelat. 42.1.c. Exemplo huius peccator ſurgat è lectulo peccati, & quærat Chriſtum per vicos & plateas. 131.1.b. Vetus homo nobis ſua eſt tunica exuendus. 133.1.a

Accvbvisset. Diuerſos accubitus Chriſtus habuit, in incarnatione, in prædicatione, morte, reſurrectione, &c. 57.2.c.& ſeqq.

Lacrymis coepit rigare pedes eivs. Anima de peccatis pœnitens optat Deo per gratiam coniungi, 10.1.b. Lacrymæ pœnitentis Chriſto vinum ſapidiſſimum ſunt. 219.2.b. Cœnaturi olim pedes lauabunt, hoc officium Chriſto hic præſtat Maria aquâ oculorum. 232.2.b.c. hinc oculi eius rectè comparantur piſcinis & fontibus. 299.2.c.d, 300.1.b

Capillis svis. Capilli quid ſymbolicè denotent. 169.1.c.& ſeqq. crines ornamentum mulierum ſunt, quos criſpant, vnguento perfundunt, pectunt, diſcriminant, & aureo torque implectunt. 196.1.d.2.a.b

Oscvlari pedes. Oſculi ſymbola quatuor. 9.1.a. oſculum triplex eſt, pedum, manuum oris. 11.1.a

Non vnxisti. Conuiuæ olim in conuiuiis vnguento odorato perfundebantur. 56.2.d

Vngvento vnxit. Chariſmata Spiritus ſancti ſunt vnguenta. 18.2.b. Tria animę vnguenta, contritionis, deuotionis, pietatis, & hoc triplici Magdalena vnxit pedes & caput Chriſti. 19.1.d. vnguenta Chriſti quæ ſint. 26.2.b Pœnitentia vnguētum Chriſto gratiſſimum eſt. 58.2.d. Mariæ vnguenta in quo præſtent vnguentis cęterorum. 200.2.d

Cvi minvs dimittitvr, minvs diligit. Chriſtus noſtri amans, amorem vehementem, à nobis exigit, & eſt zelotypus, nihil in amato offenſiuum ferens. 337.2.b.342.1.d.2.c.d. Amor & dilectio ſimilis eſt morti, & inferno, quod variè probatur. 338.1.a.b.& ſeqq. Charitas eſt inſatiabilis. 339.1.b

Fides tva salvam te fecit. Fides nardo deſignatur. 58.2.c. Gratia efficit animam Dei amicam, filiam, ſponſam, heredem, imò diuinæ conſortem naturæ. 191.2.c.d

Vade in pace. Iam nitida & formoſa per pœnitentiam, quæ fuiſti nigra per culpam. 32.2.b. conuerſi ad Deum & pœnitentes, ſunt velut equitatus Dei. 47.2.d.& ſeqq 48.1.d. Anima è triplici genere peccati ad pœnitentiam, virtutes & gratiam vocatur, idq; ſimilitudine trium Paleſtinæ montium. 194.1.c

IN FESTO ASSVMPTIONIS B. MARIÆ VIRG.

B. Virgo hodie in cælos aſſumpta de facto, viuens ſæpe ad filium ſuum aſpirauit, vt eum facie ad faciem glorioſum videret. 41.2.d.327.2.c.329.2.b. & præ hoc deſiderio liquefacta eſt. 241.1.b.243.2.b.c. eſt vnà cum corpore in cælos aſſumpta. 76.2.d. Mortua autem eſt

præ amore & deſiderij vehementia, ſine morbo. 93.2.d.108.1.d.339.1.d. Illius lætitia poſt Chriſti in cælos aſcenſum.96.2.a. viſitabat interdum à morte illius loca in quibus paſſionem ſuā peregerat.116.2.b.220.2.b.309.1.b.c. Quoad vixit,fuit doctrix Apoſtolorum.175.2.d. Vitam contemplatiuam coluit,& ſimilis fuit Cherubim ante & retro oculatis. 301.2.c.d

Eam ad cælos ſubuectam mirabantur omnes Angeli & Sancti ob incomparabilem pulchritudinem virtutum eius.146.1.a.331.2.c. & iam dudum deſiderantiſſimè cupierant videre ſpeciem & pulchritudinem eius in cælo, eaque coram frui. 286.2.b. quid ei in cælos ſubuectæ angeli accinnuerint.289.2.c. In cęlos ſubuecta triplici coronata aureola eſt, virginitatis, doctoratus & martyrij. 195.1.d

B. Virgo plus habuit virtutum quàm omnes Sancti ſimul.19.2.b. Fuit viua imago Chriſti. 16.1.d. conterit hæreſes & hæreticos, velut equitatus bellicus. 48.2.c. eius inuocatio ſingulare remedium eſt in tentationibus,præſertim carnalibus.82.2.d. eſt puteus aquarum viuentium,quia genuit nobis Saluatorem,& quia vniuerſa bona ab illa profluunt. 213.2.a. In quo dicatur eſſe Libano ſimilis. 262.1.c. ei parent omnes angeli & Sancti, eamque contra dæmones & hæreſes pugnantem ſtipant. 272.2.c.d. Ipſa poſt Chriſtum caput eſt fidelium;& Carmelitæ ipſam in patronam elegerūt. 306.2.a.b. eſt ianua cæli. 348.2.c. ad eam fugiendum in tentatione qualibet, velut ad montem. 359.2.a

Duplex eſt pulchritudo animæ B.Virginis 69.1.a. nihil eâ eſt in terra & cælo iucundius,amabilius & delicioſius. 311.1.a.b. Latria quædam ei videtur competere,quia Dei fuit mater. 247.2.d.& ſeqq.

MARIA SEDEBAT SECVS PEDES DOMINI. Orationis ſtudium eſt cella vinaria, in ea autem cella nihil bibitur,niſi amor & charitas. 87.2.a.d. Oratio quietis quæ ſit. 99.1.a. columba eſt ſymbolum contemplationis. 108.1.a. Interior mentis acies & contemplatio præferenda exteriori conſpectui.266.2.a.b. fructus contemplationis. 167.2.a.b. oratio & contemplatio eſt quaſi fauus cum lacte. 221.1.b. Meditatio eſt piſcina.301.1.b.c. & domus matris animæ. 329.1.a. Anima ſe ſoli ſponſo ſeruare debet,ceteris excluſis, eique ſe ſolam dare & dedicare.335.1.a.b. Varij contemplationis gradus. 94.1.b.96.1.c

SECVS PEDES DOMINI. Erat quippe Chriſtus deſideratiſſimus & amabiliſſimus,à quo Maria diuelli non poterat. 262.2.a.b

DIC VT ME ADIVVET. Contemplatio & meditatio non eſt exterioribus occupationibus interturbanda.98.1.c.d.& ſeqq. Contemplatiui debent ſe interdum ſaluti proximorum impendere. 107.2.b. capillis denotantur.170.1.d. quæ ſit illorum ebrietas. 224.1.b.c. eorum ſomnus ſpiritualis eſt,dum liberi ſunt à curis & concupiſcentiis ſæcularibus, vigilia verò, dum vni Deo, eiuſque amori & cultui intendunt. 227.1.b.c. Anima eſt nigra ob labores,diſtractiones, immunditias vitæ actiuæ, ſed decora per quietem vitæ contemplatiuæ. 34.1.b

TVRBARIS ERGA PLVRIMA, PORRO VNVM EST NECESSAR.VM. Perfecti ad vnum aſpirant. 276.2.c. Placet Deo ſors mariæ,præ Marthæ. 330.1.b

MARIA OPTIMAM PARTEM ELEGIT. Contemplatiui contemplando ingrediuntur in cæleſtem gloriam,eiuſque arcana rimantur. 116.1.b Interni affectus animæ ſponſum quærenti: quænam eius liquefactio. 240.2.a.b. hæc contingit per vehementiam contemplationis & amoris diuini.ibid.d. Amor facit langueſcere,& præ languore creſcit amor. 242.2.a. 243.1.a.b. 244.1.c. Deliciæ ſex animæ.310.1.d.2.a.b. Vita contemplatiua eſt velut lectus Dei, in quo conquieſcit. 74.2.a

IN FESTO S. BARTHOLOMÆI APOSTOLI.

SANABAT OMNES. Tota vita Chriſti fuit,hominum commodis deſeruire & docere. 57.1.d.2.b. Atque ideo Chriſtus dicitur flos campi,quia omnibus hominibus paſſim expoſitus erat ad benefaciendum. 79.1.a. Manus Chriſti ideò finguntur eſſe tornatiles,quia ad omne bonum,omnemque beneficentiam agiles erant. 255.1.d

IN FESTO NATIVITATIS B. MARIÆ.

VIRVM MARIA. Deiparæ pulchritudo & forma deſcribitur. 36.1.a.171.2.a.256.2.a. eius forma humilitatem ſpirabat,nullum faſtum 117.2.c

Fuit S.Mater aurora in ſua natiuitate,luna in Chriſti conceptione,ſol in aſſumptione.279.1.d eius & auroræ analogiæ. 2.b.c

Qualis autem fuit Deiparæ forma & ſpecies, talem & Chriſti Domini filij eius fuiſſe, veriſimile eſt : fuit autem hic roſeus & rubicundus. 244.2.d.246.2.d. candidus fuit myſticè propter deitatem, & rubicundus ob humanitatem; candidus per innocentiam, rubicundus per paſſionem. 245.1.a.b. Geſſit comam prolixam, rotundam in humeros defluentem. 249.1.b eius roſeæ genæ quid denotent. 252.2.b

IN FESTO EXALTATIONIS S. CRVCIS.

OMNIA TRAHAM AD MEIPSVM. Chriſtus omnes amore ſuo ad ſe trahit. 24.1.a.& ſeqq. Mens,quæ Deum per orationem ad ſe trahit,ad Deum viciſſim trahitur. ibid.d

IN FESTO S. MATTHÆI APOSTOLI.

QVARE CVM PECCATORIBVS MANDVCAT MAG. *Vide notata de peccatoribus Dominica III. poſt Pentecoſten.*

MISERICORDIAM VOLO ET NON SACRIFICIVM. Miſericordia docendo proximo impenſa præſtat propriæ dulcedini è cõtemplatione perceptæ. 200.1.d.2.a.. Myſticum ſacrificium ſunt externæ virtutes, oculis Dei gratiſſimæ. 202.2.c

IN FESTO S.MICHAELIS ARCHANG.

Ex Angelorum pulchritudine cognoſcitur Deus. 13.2.b.135.2.c

Angeli homines cuſtodiunt,& ſemper & vbique eos circumſtant & ambiunt. Anima ſancta proinde eſt velut lectus Salomonis cuſtoditus à fortibus cuſtodibus. 147.2.d

IN FESTO S. LVCÆ EVANGEL.

NOLITE PORTARE CALCEAMENTA. Calceus namque peccati typus eſt. 232.2.c
Priſci nudis tibiis incedebant. 259.1.d
S.Lucæ in primis,præ aliis Euangeliſtis incepit Deipara poſt aſcenſionem filij ſui reuelare & patefacere myſteria in ſe & per ſe peracta, vt ea poſteris ſcripto conſignarent. 316.2.a.b

IN FESTO SANCTORVM.

APERIENS OS SVVM, DOCEBAT. Doctrina Chriſti fuit oſculum.10.1.a. item lac ex ore eius,velut vberibus,promanans. 14.2.d.15.2.b. eius doctrina fuit ſuauiſſima & vtiliſſima.263.1.a.b. Sermo illius pietate & maieſtate plenus fuit.252.2.c. eius labia vtilia ſunt ob ſex analogias.153.2.b.c. fuere lilia ob puritatem & ſtillant myrrham mortificationis, quia eius doctrina directè mundi deliciis & commodis aduerſatur. 254.1.a
Vt hic iunctim omnes beatitudines à Chriſto proponuntur, nec vna ſine altera,ſic & virtutes omnes inter ſe cohærere oportet. 293.1.b. octo hæ beatitudines, per murenulas aureas denotantur. 55.1.a.b
BEATI PAVPERES SPIRITV. Conſilia euangelica per murenulas aureas denotantur. 55.a.b
BEATI QVI LVGENT. Lugentes olim faciem velabant.42.1.c. Lugentibus & pœnitentibus Chriſtus eſt botrus cypri. 67.1.b
BEATI PACIFICI. Animæ ſanctæ pax.350.1.d.2.a.354.1.a.b
BEATI QVI PERSECVTIONEM PATIVNTVR. Ardens perſecutio meridie denotatur. 39.1.d. per eam fit inſignis in virtute progreſſus. 54.2.a.b. Pij gaudent ſpinis perſecutionum. 265.1.a.b. Patientia in perſecutionibus, & in eiſdem conſtantia denotatur genis purpureis. 180.2.a hæc conſtantia collo repræſentatur. 184.1.a.b. perſecutiones ſunt quaſi guttæ nocturnæ, quæ pios infrigidant. 231.2.a.232.1.d. Patientiæ typus nux eſt. 281.1.a.b.2.d
Sancti viuentes è conuerſatione cum Deo nõ niſi diuina & cæleſtis ſpirant.358.1.d. ſunt montes per virtutis eminentiam, valles per humilitatem.125.1.b. eorum anima lectus eſt, in quo Deus ſuauiter requieſcit. 137.2.c. ſimiles ſunt palmæ. 312.2.a.b. *Vide notata in feſto Pentecoſtes.*
Beati in cælo oſculum à Deo accipiunt. 13.2.c.d. Chriſtus illic iis velut coronâ coronatur. 162.1.c. His Deus totus eſt amabilis & deſiderabilis.263.2.b.c. In cælo ſunt velut lampades ignis & flammarum, quia fulgebunt quaſi ſol.341.1.c.d. eorum amor erit ibi inexſtinguibilis.343.1.c. ad Sanctorum exempla,velut ad montes, confugiendum in qualibet tentatione. 358.2.b
Cælum eſt velut cellarium, ac multas habet manſiones.28.1.a. ibi eſt vera meridies, vbi Chriſtus ſummum gloriæ ſuæ iubar exhibet. 41.1.b. ficus ſuauitate ſua vitas patriæ cæleſtis inſinuatur.113.1.d. Vita hæc eſt vmbra; cæleſtis,clara dies.123.2.c.124.1.c. Anima in hoc corpore miſero & paſſibili nigra & informis,ſed erit in cælo formoſa.34.1.a.c. feſtinanter ad cælum rapi eſt quodammodo ad montes aromatum fugere. 356.2.c.357.1.a.b

IN DIE COMMEMORATIONIS FIDEL. ANIMARVM.

Multi ſancti zelo animarum accenſi, quo eas igne infernali & purgatorio eriperent, inferni pœnas perpeti optârunt. 338.2.d.& ſeqq.

IN FESTO PRÆSENTATIONIS B. MARIÆ.

Fuit Deiparæ conuerſatio & agendi ratio prorsùs diuina,& vitam in templo vixit prorſus angelicam, ob infinitam gratiæ quam acceperat plenitudinem:quæ gratia per actus plurimos habitibus gratiæ adæquatos indies mirificè creſcebat, maximè quoad mortificationem orationem ceteraſque virtutes. 145.2.d
Dormiens corpore vigilabat mente, Deoque intendebat. 228.1.b.& ſeqq.
Eius opera erant perfecta. 256.2.a. Cogitationes & affectus illius omnes erant puriſſimi. 259.1.a. quales eius fuerint mores,& exterior compoſitio. 260.2.b
Modeſtia & grauitas inceſſus, in ſanctiſſima hac puella quam maximè commendatur. 291.1.c.292.2.c

IN FESTO S.CATHARINÆ VIRG. ET MART.

Vide notata in Communi Virginum,& in communi Martyrum.

IN DEDICATIONE ECCLESIÆ.

Eccleſiæ omne decus, virtus & meritum manat à Chriſto,qui ei præſidet. 59.1.c
Anima ſancta eſt templum,ſedes & ſolium,in quo Chriſtus accumbit & ſedet. 59.2.a
Laquearia cypreſſina,& tigna cedrina Eccleſiæ quæ ſint, 75.1.a.b.& ſeqq.
IN SYCOMORVM. *Vide de ficu notata Dominica I. Aduentus.*
QVOD AD HOMINEM PECCATOREM DIVERTISSET. *Vide notata de peccatoribus Dominica III. poſt Pentecoſten.*

IN COMMVNI APOSTOLORVM. ET EVANGELISTARVM.

Apoſtoli & Euangeliſtæ ſunt velut vbera,quibus ſuam Chriſtus ſponſus Eccleſiam lactat. 16.1.c. ſuperant hi virtutum & operationum fragrantiâ priſcos Patriarchas & Prophetas. 19.1.c. ſunt quaſi equi,quibus inſidens Chriſtus vrbem ſubegit fidei.47.2.c. ſunt laquearia cypreſſina & tigna cedrina Eccleſiæ. 75.2.a.b ſunt columbis ſimiles. 106.2.a.b. ſunt formoſi omni gratia & decore virtutum.ibid.c. eorum prædicatio fuit velut vox turturis.109.2.a. Sunt velut capilli Chriſti,cur?249.2.c. denotantur per columnas marmoreas.259.2.c. & per crura Chriſti. 260.1.b
IN MVNDO PRESSVRAM HABEBITIS. Iudæi Apoſtolos & Chriſtianos exagitantes, in cauſa fuere,vt hi è Iudæa excedentes,ad Gentes

ſe contulerint conuertendas. 37.1.b

Viri Apoſtolici, eſto à prauis patiantur opprobria, ſolentur ſe eo quòd à rectis diligantur. 30.2.c. ardeant zelo animarum & amore Dei. 157.2.c.158.1.a. ſunt propriè fratres Chriſti, quia idem opus obeunt, quod viuens ipſe obiuit, & ipſi acceptiſſimum eſt. 327.1.d. Quatuor ſtimulis Chriſtus eos vrget ad aliorum ſalutem procurandam. 229.2.d

IN COMMVNI PONTIFICVM.

Prælatorum & Epiſcoporum vbera duo ſunt affectus maternus congratulationis & conpaſſionis.17.2.a.29.1.b. debent fidelibus Chriſtum oſtendere.134.2.c. ſed ab illis ad Chriſtum tranſeundum eſt. 135.2.d. in iis maximè requiritur fortitudo. 147.2.b. ipſis ante omnia appetituum carnalium mortificatio neceſſaria eſt. 149.2.d. Epiſcopi ſunt oculi & ſpeculatores Eccleſiæ.167.1.a. Rectores Eccleſiæ quales eſſe debeant.174.2.a. dentibus aſſimilantur.173.1.c.& ſeqq. ſunt velut collum Eccleſiæ, & turris. 182.2.b.& ſeqq.

IN COMMVNI MARTYRVM

Martyres ſpe regni cæleſtis in tormentis ſuis à Chriſto animati ſunt.96.1.b. eorum robur fuit è conſideratione crucis Chriſti. 115.2.c.d. ſunt velut fragmen mali punici.179.2.d. per tyrannorum perſecutionem multiplicantur.180.1.a. conſideratione gloriæ & præmij cæleſtis ad omnes cruciatus generosè perferēdos excitati ſunt.190.2.a.& ſeqq. ipſis debetur palma in ſignum victoriæ de morte relatæ. 315.1.a.316.1.a.b

Quot Romæ fuerint Martyres: ipſi ſunt velut aſcenſus purpureus Eccleſiæ Romanæ, quæ eſt ceu ferculum aureum. 152.1.d

Initio Eccleſiæ tanta in nouos Chriſtianos recens baptizatos effundebatur gratia, vt plurimi eorum mortem pro Chriſto ſubire non dubitarent.23.2.b. In fine ſæculi multi futuri ſunt Martyres, è diſcipulis & ſectatoribus Eliæ & Henoch. 307.2.d.312.1.c

B.Virgo eſt Martyrum anteſignana, quia multoties fuit martyr. 163.1.b.344.1.a.b

Chriſtus eſt dux innocentię & patientiæ omnibus Sāctis, hinc dicitur electus è millibus.245.1.c. eſt in martyribus rubicundus. 246.1.a

Vide notata in Dominica III. poſt Paſch.t, & in feſto omnium Sanctorum.

Pontifices Romani robore inuictiſſimi Eccleſiam Chriſti ſanguine ſuo propugnarunt, eoque fidei veritatem obſignarunt.147.1.a.b. Martyribus iam morte ſublatis, iuniores Eccleſiæ paſtores, otio contemplationis addicti, hæreticis ſe opponere detrectabant, ne quietis ſuæ amittendæ periculis ſe exponerent, aut quòd ſordidari vererentur. 233.1.d.2.a

Qui ad ſtatus eminentiores in Eccleſia promouentur, ſenſim & per gradus quoſdam ad eos aſcendant, oportet. 150.1.d

IN COMMVNI DOCTORVM.

Doctores & prædicatores Euangelij Chriſti, cur collo denotentur. 52.2.c. habebunt in cælo ſpecialem aureolam. 56.1.d. aſſimilantur columbis ob ſeptem dotes.70.1.a. ſunt velut tigna & laquearia Eccleſiæ. 75.1.c.d. Comparantur dentibus.173.1.c.& ſeqq. Quid in iis requiratur. 174.2.a. qui eorum gemelli fœtus eſſe debeant.ibi. Similes ſunt vittæ coccineę.176.2.b.c.& ſeqq. repræſentantur per genas purpureas. 180.1.b. non debent eſſe ſteriles, ſed plurimos Chriſto filios parere, 174.2.c. Sunt velut turris Dauid.183.1.a.b.& ſeqq. item ceu vbera hinnuli. 187.1.b.c. eorum labia ſunt ſicuti fauus.201.2.a.& ſeqq. Ipſi priùs in ſe dicendorū affectum debent exprimere. 202.1.a. Cuique auditorum pro captu ſua ſenſa reſque ſpirituales diſpertiantur.203.1.d. ſunt velut genæ Eccleſiæ, qui cibos ſpirituales mandunt & ruminant pro fidelibus.253.1.b. item lilia diſtillantia myrrham primam.254.1.c. non debēt otio indulgere, ſed ſeduli & gnaui in prædicando eſſe.229.1.b. Sunt velut naſus Eccleſiæ. 303.2.a.b

Plerique doctores veteris Eccleſiæ fuere ſimul Religioſi. 56.1.b. Doctores & prædicatores Zeloſi ſunt Chriſti ferculum.157.1.c. Chriſtus ſemper ſuæ Eccleſiæ de bonis doctoribus proſpexit. 251.1.c.d

QVI DOCVERIT SIC HOMINES, MAXIMVS VOCABIT. IN REGNO, &c. Doctrina & prædicatio meliores ſunt ſola contemplatione. 200.1.c.d. Doctrina ſancta vinum eſt ſpirituale. 317.2.a.& ſeqq. Barbaris & deſertis populis præ aliis fides eſt annuntianda. 320.2.d.321.1.b. Verbum Dei eſt velut gladius Doctorum & Apoſtolorum. 149.2.c

IN COMMVNI CONFESSORVM.

Sacerdotum & Diaconorum officium ac partes.186.2.a.b. Sunt diaconi ſimiles hinnulis, cur. ibid.c. atque vbera Eccleſiæ. ibid.d

Religioſis in primis noxius eſt torpor.119.1.c. per capillos denotātur.169.2.b.170.2.a.& ſeqq. item per dentes.175.1.d.& ſeqq. Religioſi in communitate viuētes optimè per malum punicum repræſentantur. 210.1.a. Sunt velut capilli Chriſti Domini. 249.2.b.c. per illos ſolet ſuam Deus Eccleſiam reformare. 267.2.b. Ipſi ſunt ſymbolicè turris eburnea. 299.1.a. vittæ purpureæ aſſimilantur.308.1.d. quia hic modicum reliquerunt, centuplum poſt hanc vitam pro eo recipient.354.1.b.c. eorum propria eſt obedientia.51.1.d. hæc eorum eſt portus. 2.b. huius eos commonet ſcapulare.52.1.c. ſingulis hæreſibus Religioſos antagoniſtas opposuit Deus. 237.2.b.c. Religioſi Ordines ſunt velut chori caſtrorum. 289.1.c.

Religio eſt hortus concluſus, & paradiſus Dei. 228.2.a.267.2.a. Religiones paulatim deſtruit parua regula relaxatio, ac diſciplinæ neglectus.119.1.b. Religioſæ vitæ ſtatus denotatur per montes Amana, Hermon & Sanir. 194.2.a.b

Conſilia Euangelica optimè per murenulas denotantur aureas. 55.1.a.b. item regulæ monaſticæ. 2.b

B. Virgo vitam egit religioſam concepto voto virginitatis viuens in paupertate & obedientia, inſtituitque omnes Religioſos Ordines.176.1.a

Monaſteria ſunt montes diuiſionum & ſeque-